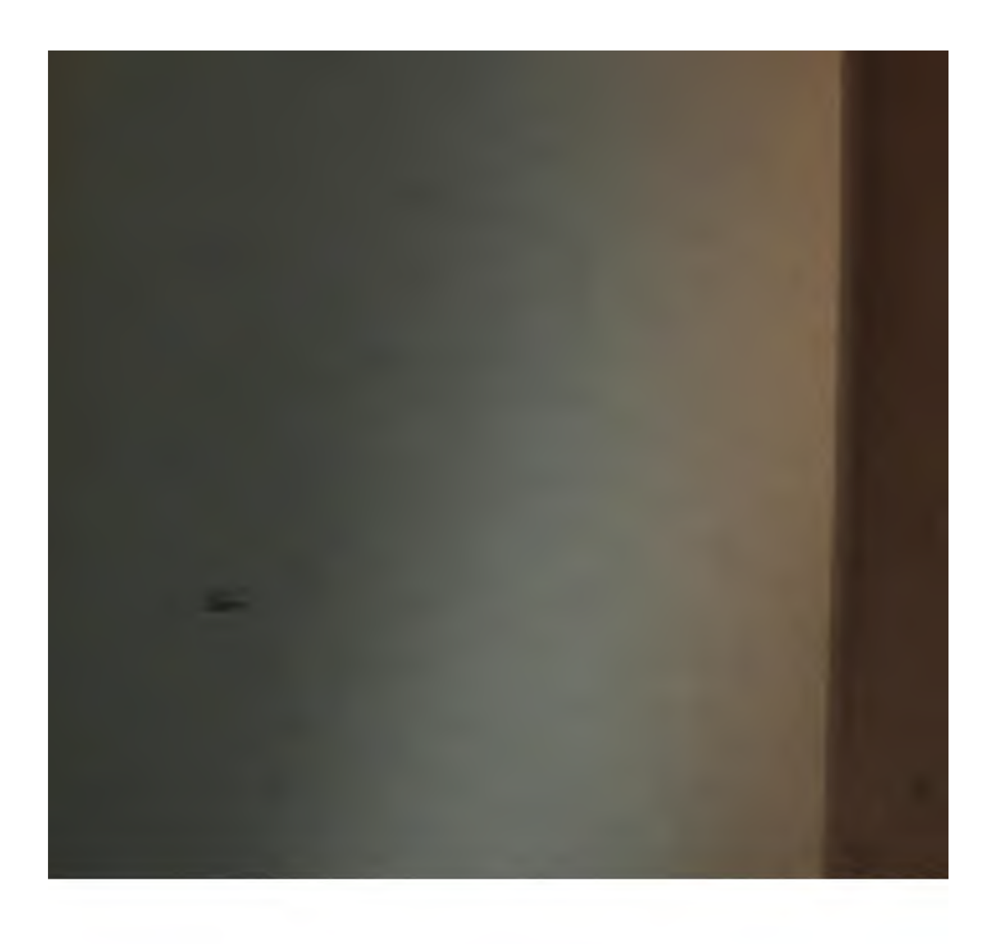
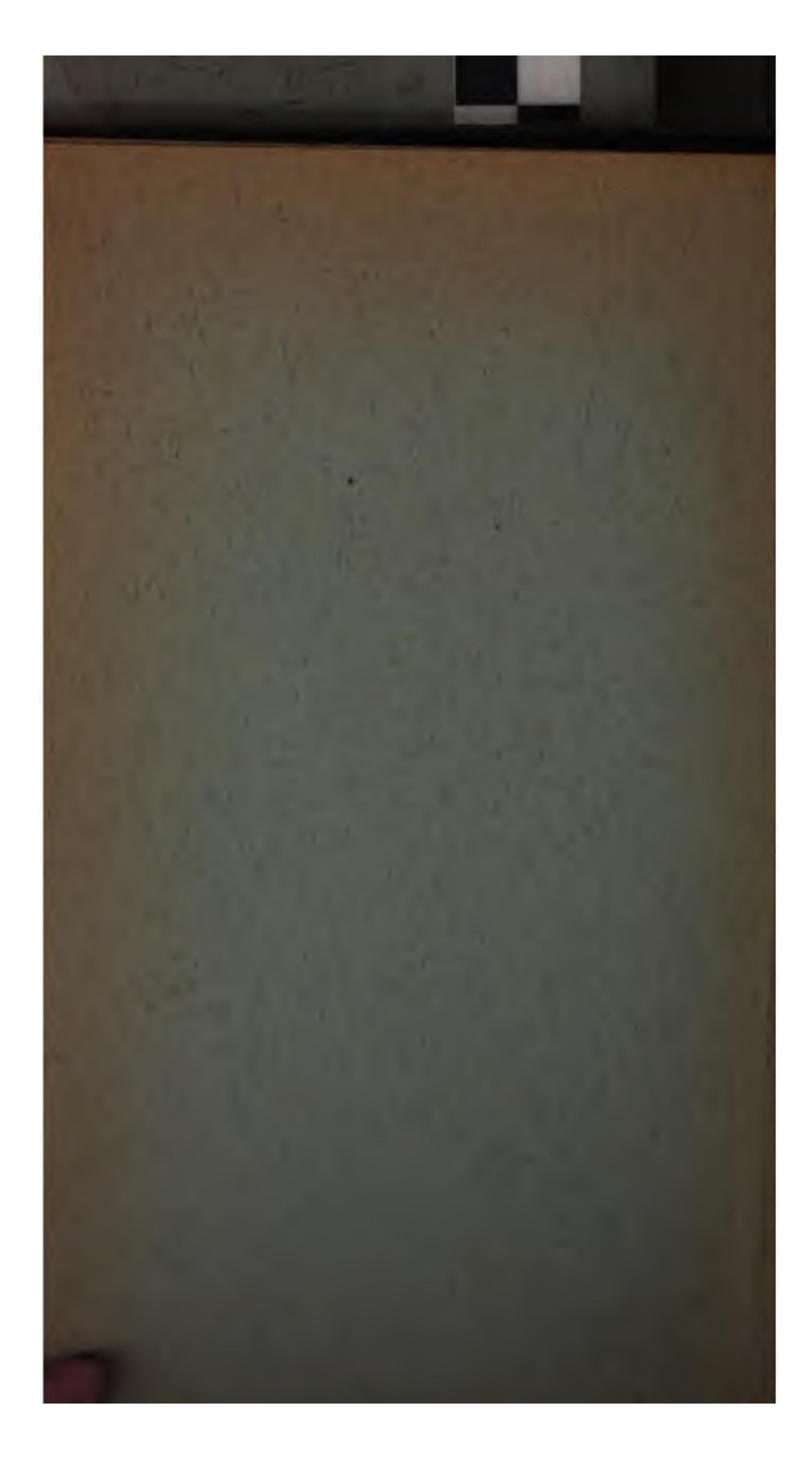




STANFORD UNIVERSITY LIBRARIES





ČASOPIS
Matice Moravské.

Redaktor:

Václav Royt.

ROČNÍK PRVNÍ.
1869.

Sešit první.

[illegible] v Brně.

Nákladem Matice Moravské.

Obsah:

ČASOPIS
Matice Moravské.

Redaktor:

Vácslav Royt.

ROČNÍK PRVNÍ.

1869.

V Brně 1869.
NÁKLADEM MATICE MORAVSKÉ.

Obsah:

ČASOPIS
Matice Moravské.

Redaktor:

Vácslav Royt.

ROČNÍK PRVNÍ.
1869.

V Brně 1869.
NÁKLADEM MATICE MORAVSKÉ.



Příspěvky k historii práva českého.

Podává *V. Brandl.*

I.

Kmeti v právě českém.

Historii českého práva nevěnováno až do nejnovější doby té bedlivosti, kterou tato část řízení společenského a vědy lidské zasluhuje. Veliký nedostatek, do kterého skoumatel dějin práva českého si stěžovati musí, jest ten, že v naší literatuře posud jest jen pramálo článků před rukama, v kterých by si badatelé byli obrali za předmět svého badání jednotlivá řízení právní a soudní, aby na jisto se postavila jejich přesná povaha vniterná i souvislosť jejich s ostatními články práva a řádu soudního. Pokud takových zvláštních čili specialních pojednání míti nebudeme, potud historie práva českého zápasiti bude s nesnázemi a překážkami, jichž uniknouti žádnému zpytateli nelze. Vydávejž se on sebe opatrněji na cestu, uvidí předce, že bez právě dotčených pomůcek na nezvratné pravdě jen s těží se ustaví a že mnohokráte na místě nepopíratelné jistoty jen dohádek a domněnek, ač snad duchaplných, se dočiní. A čím dále obor badání zasahuje nazpět do temné doby starobylosti, tím těsnější a tmavější stává se pouť skoumatele a on se přesvědčí, že bez přípravných prací, osnovaných na nepohnutých základech zdravé kritiky, téměř není možné, pojednou před očima našima v pořádný celek a v soustavu vědeckou postaviti historii práva, v níž by všechny jeho články a řády jasně jako bílý den osvětleny byly. Takové práce přípravné, ač v sobě zajímavé a nad míru důležité, jsou nicméně nesnadny; neb tu nelze vyhýbati se obšírnému a pracnému ohledávání všech zevrubností, nýbrž sluší vážiti svědomitě každé okolnosti, každého slůvka, někdy ovšem jen zdánlivě, nepatrného a malicherného, a to proto, jelikož věc, o kterou při přípravných pojednáních běží, jest velká, záležející totiž v tom, aby od mnohočetných spoludělníkův pevné a co možná v sobě dokonalé

stavivo se snášelo k budově práva českého pro toho, který v dovršení, upravení a vyšlechtění této budovy buď již se uvázal aneb uváže.

Tou jsa myšlenkou veden míním v různých článcích některá zřízení práva českého rozebírati a především pokusiti se o to, abych na základě všeho materialu, jehož u věci té dostihnouti možno, jednal o těch zřízencích v právě českém, kteří nazýváni byli *kmeti*. Vysvětlení zřízení kmetův jest proto nesnadné a posud nedostatečné, jelikož slovo *kmet* náleží k oné ovšem malé řadě slov, která vývojem společnosti a činnosti politickosoudnické v ní rozličný rozum na sebe brala, a tudíž k naznačení rozličných pojmů pak se propůjčovala.[1]) Tu především jest nápadno a k rozjímání hloubavému vybízí, že slovo *kmet* vrstevníkům 12. 13. 14. 15. století znamenalo selského hospodáře i přísedícího velikého soudu zemského, čili jinými slovy (kterým se dalším rozvojem našeho pojednání porozumí) řečeno, znamenalo slovo kmet sedláka i člena stavu panského, tedy dva stavy, které podlé socialního postavení velmi od sebe vzdáleny a odděleny byly. Kdyby jazykozpyt nás učil, že slovo „kmet", znamenající rolníka, jest rozdílné od slova „kmet", znamenajícího soudce zemského, pak ovšem bylo by vysvětlení snadnější; jelikož však slovo „kmet" v obojím významu jest samo v sobě jedno a totéž, nezbývá jiného, leč na cestě historické indukce styky mezi oběma významy vyhledávati a především na jisto postaviti, který význam slova „kmet" jest starší čili původní?

Máme za to, že slovo „kmet" znamenalo původně rolnického hospodáře, to jest člověka, který zřízenou měl a držel samostatnou domácnost, vládna polnostmi i náležitou čeledí k obdělávání rolí rodinných. Jelikož pak pozemkový majetek jest základem veškeré společnosti staroslovanské vůbec a české zvláště, slul každý samostatný hospodář bez ohledu na vyšší nebo nižší stav *kmetem*; a teprv během časův vzalo slovo „kmet" na sebe užší smysl a znamenalo povýtečně hospodáře stavu selského, který měl vlastní majetek, ač pánu svému poplatným byl. Pro tento prostý význam slova kmet ve smyslu venkovského, selského hospodáře, uvedeme několik dokladů. Na prvním místě máme svědectví z 13. století v písni rukopisu Kralodvorského „Beneš Hermanóv":

---

[1]) N. p. kněz, vládyka, župan, sok atd.

Netužte, kmetie, netužte,
Již vám travička vstává . . .
tak dlúho stúpaná . . .

A pak v téže písni: Sblučiechu sě kmetští ludé . . ., z kterýchžto slov jde patrně, že „kmeti" zde jsou lid rolnický, venkovský.

Jiný doklad, že „kmeté" byli původně polními hospodáři, máme z r. 1229 v tak zvaných statutech Kunrátových, jichžto svědectví o kmetech pro tu okolnost, že se odvolávají ku knížeti Kunratovi (zemř. 1191), zasahuje až do věku 12.; praví se totiž v těch statutech, že každý půhončí, když pohání, má míti s sebou posla župana a „insuper duos probos viros de circumsedentibus villis." Že pak těmito „dvěma muži z okolních vesnic" vyrozumívati se mají „kmeti", jde ze čtení jiného sepsání týchž statut, ježto zní: „et insuper duos *kmetones* de circumsedentibus villis". [1]) Rovněž mluví o „kmetech ve vsech" kniha Rožmberská v kap. 43: „Sudí, viztež na kmetiéch, jestli póhon ššel, že mně odtad sehnal, jež má dědina nenié"; pak v kap. 48: „a s jeho dědiny potom poženta, ač i tu nesedí dvorem ledno dajta tej vsi kmeti nejstaršiemu [2]) věděti, že pohonita k tomuto roku".

Jasný důvod, že kmeté byli venkovskými hospodáři, jest také v básni „Desatero kázaní božích", která ze 14. století pochází, z nížto klademe několik slov sem náležitých:

Některý pán, jmaje svého
čsného kmetě bohatého,
rádby jeho zbožie vydřel . . ,
i die: chlape! proč si to směl
učiniti, žes viece měl
dědiny, než jiný mój kmeť?

Zde patrně se míní venkovský hospodář v poddanství postavený, ač vlastní statek mající; nejinak se to má v listu daném l. 1404: „že sme . . . les náš . . . prodali . . . našim šlechetným i ctným lidem a kmetóm;" — anebo v listu l. 1454; „znamenavše, kterak listové lidí a kmetóv našich a poddaných v naší vsi v Mi-

[1]) Cod. dipl. V. 224. — [2]) Slovo „najstaršiemu" v Arch. Č. I. 457 není přijato do kontextu a udává se dole v poznámce co čtení exemplářův B2, N2, kdežto B píše „kmetóm." Podle svrchu dotčeného citatu ze stat. Kunr. odporučuje se čtení „kmetóm" aneb „kmeti najstaršiemu", jelikož zde nemysli se na hodnost soudnickou kmetův, nýbrž na kmety ve vsi t. j. na hospodáře rolnické.

lavcích . . . scházejí". [1]) Sem též náležejí výrazy: „kmetské hospodářství" a „kmetcí dvůr", znamenající selské hospodářství a selský dvůr.

Další důvod pro tento význam slova „kmet" jest, že na Moravě, kdež věku 14. a 15. již na místě slova „kmet" se užívalo slova „hospodář", nicméně vdova po hospodáři selském nazývána byla „kmetična", n. př. „že vzal kmetičně mé odpuštění ode mně . . . a dala mu z toho vinu, že jí její muže zabil v ty časy, jakož pode mnú byla" [2]). Jasněji ještě jde to z Kn. Drnovské: „Když sirotci osiří, mají se jich peníze opatřiti tak, aby věděli, kde své najíti. Kmetična má určena býti za kmetičnu páně a na postavení, až se vdá a když se vdá . . . má jí její díl vydán býti jako sirotkóm". [3]) Ač slovo „kmet" významu rolnického člověka během času pozbylo a na jeho místo slovo „hospodář" v Čechách i na Moravě nastoupilo, [4]) předce ze svrchudotčených dokladů vysvítá jasně, že kmet původně byl samostatným rolnickým hospodářem. [5]) Jelikož pak vždy nejstarší syn v dědičný statek otcovský se uvazoval, vzalo pak slovo kmet také na sebe smysl člověka starého čili starce, [6]) ač tento pojem slova kmet jmenovitě při kmetech soudu zemského není absolutní, nýbrž relativní, jelikož stáří vždy vztahovati sluší poměrně k členům ostatních rodů, z nichž kmeti se brávali.

Než-li k rozboru věci samé, kterou jsme si vytkli, přistoupíme, jest nám ještě dotknouti krátce příčiny, za kterou slovo kmet také přišlo do řeči soudnické. Jakož hlavní články práva českého základ mají v pospolitém zřízení hospodářském lidu našeho, taktéž statek nemovitý v právě našem po všecky věky veliké vážnosti požíval. Platila v českém právě zásada, že v soudě sedati může jen ten, který statkem nemovitým vládne, že žádný nemohl úředníkem býti zemským, leč statkář a vlastnost ta znamenala se slovy: „k právu usedlý." Avšak české právo šlo v tom ještě dále, anoť

---

[1]) Arch. Č. IV. 236, 239. — [2]) Půh. Brn. 1406 fol. 109. — [3]) Kn. Drn. str. 97. — [4]) Až posud říká i matka vdova o synu, který po smrti otcově ve statek se uvázal: „náš hospodář". V Polsku zůstalo slovo „kmieć" ve smyslu sedláka. — [5]) V tom smyslu spojiti lze naše slovo „kmet" s řeckým: κωμήτης = venkovan, vesničan naproti obyvateli města; κωμῆτις = vesničanka, κώμη = ves. — [6]) Již nejstarší žaltář český z 13. stol. překládá „senes" na „kmety", a známať jest báseň ze 14. stol. „Řeč kmetě starého." Výb. lit. Č. I. 386.

žádalo, že žádný ani svědkem býti nemůže při právě, leč ten, který statek pozemkový má, jakož dokladů toho hojnost máme, n. př. „má míti devět svědkóv k zemi usedlých“ (Řád pr. z. č. 66); — „sedm vládyk usedlých“ (Ond. z Dubé č. 30); — „sedm zeman, dobrých lidí usedlých.“ (Půh. Ol. 1437, fol. 2b). Z této potřeby, že svědkem může býti jen člověk usedlý t. j. pozemkový statek mající, vysvětluje se, proč statuta Conradi žádají, aby svědci, provázející půhončího, byli kmeti, dále, aby v právním zřízení „osady“ též byli vedeni lidé usedlí t. j. kmeti.

Po těchto několika slovích úvodních již přistoupiti můžeme k jádru naší rozpravy, k vysvětlení totiž toho, co byli kmetové v právě českém.

Ač konečný výsledek naší rozpravy shrnouti se dá v několika slovích, nicméně jest zapotřebí, abychom bedlivě prošli všecky ty posud temné dráhy a stopy, které ku poznání pravého smyslu „kmeté“ vedou, abychom přijdouce na pravou stopu náležitě vysvětliti mohli pojem slova kmet, který ono v rozvoji práva českého v sobě mělo.

Nesnáze při vysvětlování slova kmet stává se tím větší, že právě dva staří znalcové práva českého, ač kmetův dotýkají, nás nejen nezpravují o pravém významu kmetů co zřízenců velikého soudu zemského, nýbrž že jeden z nich sám ještě pochybnosti v nás vzbuzuje. První, totiž pan Ondřej z Dubé, praví v 60. kapitole výkladu svého na právo země české: „Panského potazu nemóž žádný pán vynésti, než na kohož sudí podá; a ten má býti kmet ot svých předkóv. A co jest kmet, to páni vědí“. Druhý, pan Oldřich z Rosenberka, zaslal list, daný 15. ledna r. 1447, k ouřadníkům desk zemských, v němž několik otázek vznáší na ně, z nichžto druhá zní v tato slova: „Kolik kmetóv má býti a z kterého pokolení kmeti vzati mají býti? Ti-li sami mají súditi v lavicích a nálezy vynesti, či-li všichni páni mají súditi, kteříž by tu koli k súdu přijeli, či-li jediné těch dvanácte kmetóv?“ Frant. Palacký, psav r. 1835 v Musejníku o kmetech, pronáší se o obou těchto zprávách takto: „Když pak byl nám (Ondřej z Dubé) to také pověděl a nepotahoval se toliko na vědomí pánův! Že kmetů na soudu zemském bývalo dvanácte, že od krále s radou panskou (tedy na sněmu) k soudu zemskému jmenováni byli a k němu zvláště přisahali, to ze všech zpráv se jeví . . . Ale když pan z Dubé praví, že kmet má býti kmetem po svých předcích, a když pan z Rosenberka ptá se, z kterých rodů kmetové bráni býti mají, tu již hned vidíme, že

řád tento i takové stránky na sobě měl, kterých my již neznáme a protož ani celého významu slova kmet domysliti se a vyměřiti nemůžeme.“

Avšak ač ani Ondřej z Dubé ani Oldřich z Rosenberka nás nepoučují o tom, čím byli kmetové, nicméně slova jich vedou nás na stopu, kterou vysvětliti lze právní zřízení kmetův, a tu nám především držeti jest v paměti, že za prvé: *kmeti podlé Ondřeje z Dubé i Oldřicha z Rosenberka náležejí k pánům čili k stavu panskému*; za druhé, *že podlé pana z Rosenberka kmeti se brali z jistých pokolení* a že za třetí: *podlé pana z Dubé hodnost kmetův v některých rodech byla dědičná.*

Vyslídivše tyto stopy kráčejme po nich dále a tu vidí se nám potřebno, abychom važili, jakého způsobu byly ony veřejné hromady, na kterých země česká se scházívala? Veřejné tyto hromady byly za doby rozvoje stavovské ústavy dvojí: *sněmy* ku vyřízení záležitostí politickosprávních a *soudy* ku líčení pří a vynášení rozsudků na ně. Avšak v době starší bylo pro hromady obojího druhu jedno jméno, „sněm“, tak sice, že ve starší době slovo „sněm“ také znamenati mohlo veřejné shromáždění, na kterém pře se rozsuzovaly. Taktéž nelze pochybovati, že podlé analogie s jinými národy na sněmích původně také mezi Čechy všichni svobodní mužové i ve přech soukromých hlasy své dávali a rozsuzovali.[1] Kdežto sněmy, které byly povahy politické, valně navštěvovány bývaly ode všech k tomu povolaných tříd obyvatelstva, jelikož veřejné záležitosti všech vrstev se tykající také všechny zajímaly; nepoutaly sněmy, na kterých se soudilo, pozornost ostatních, jelikož při soudě se jednalo o narovnání soukromých pří, do kterýchž ostatním obyvatelům nic nebylo. Tu snadno se státi mohlo a také, jakž níže doložíme, se stávalo, že se nesešel dostatečný počet soudců práva znalých. Za tou příčinou zdálo se býti radno, jistý počet mužů vybrati a jmenovati, na které se pak práce soudcovské a jmenovitě vynášení nálezů vložilo; potřeba ta cítila se tím více, čím článkovitější se stala společnost a čím zapletenějšími se tím také stávaly příčiny a případy sporného práva. Usazení zvláštního sboru práva znalých mužův vymáhalo sice každé, nad jiné ale české právo, jelikož bylo věcí velmi nesnadnou, osvojiti si důkladnou

---

[1]) Tak v Libušině soudě soudili „lěsi a vládyky“, a praví se zřejmě, že se *provolal rozsudek* „v národ k rozsuzeniu na sněm sboren“.

znalost práva staročeského. Neb právo české nezakládalo se na žádném kodifikovaném zákonníku, nýbrž jsouc právem zvykovým hledáno a nalezáno bylo podlé líčení pře a rozsudků, které v podobných pádech dříve činěny byly. Znalosti takové nabyti nebylo snadné, zvláště v době starší, kde nálezové od soudu vynášené spisováni nebývali; ještě Ondřej z Dubé v kap. 58. praví, že „páni dříve svých nálezóv nikdy nepřipustili ve dsky zemské klásti, nechtíce tím haněni býti, že o jednu a túž věc neb velmi podobnú jiné a jiné nálezy činili“. [1]) Při takovýchto okolnostech nelze tedy se diviti, že skutečně bylo zapotřebí mužův, kteří po mnoho let docházejíce k soudu a jej vysedajíce nabyli zkušenosti náležité, aby na základě zvykového práva rozsudky čili nálezy ve věcech soudních vynášeti mohli. Že pak do sboru takového přijati jen byli mužové ti, kteří slavným rodem a rozsáhlými statky vynikali, leží tím více na snadě, jelikož veliké právo zemské, při němž desky veliké se chovaly, především rozhodovalo o sporech, kteréž se týkaly velikých statků zemských a jich držitelův, jimiž právě byl stav panský a vládycký. Nemůžeme zde sledovati všecky příčiny, za ktsrými stav panský na první místo ve společnosti a tudíž také ve státě staročeském se vyšinul; musíme přestati zde na pouhém factum, že veliké právo zemské osazovalo se osobami stavu panského, a od té doby, kdy se to stalo, nazývala se shromáždění veřejná, při kterých politické věci se jednaly, *sněmy zápovědné* v Čechách a *sněmy obecné* na Moravě, kdežto hromady soudní nazývaly se v obojí zemi *sněmy panské* [2]) čili *soudy panské*, poněvadž zřízenci při nich jedině ze stavu panského se brali. A tito zřízenci sluli v českém právě *kmetové*. Kterak to přišlo, že jen z některých rodů se vybírali, uvidíme hned.

Ač na sklonku 13. století všecka pravomocnost soudní při velikém právě na hradě Pražském soustředěna byla, měl před dobou tou každý kraj svůj vlastní soud čili *popravu* svou, při níž zemské desky krajské se chovaly; a jakož později k velikému soudu Pražskému sjížděli se pánové ze země celé, tak scházívali se dříve ku soudům krajským pánové v tom kterém kraji usedlí, aby soud

[1]) Srovn. Kornel ze Vš. str. 65. Ve vydání Hankově stojí „honěni“, čtení to, jež povstalo buď nedopatřením opisovatele neb omylem tiskovým. — [2]) Na Moravě jest do sklonku 15. stol. stálá formule v půhonech: „pohoním . . . . k prvnímu panskému sněmu“. Ještě Kn. Tov. v kap. 37. praví: „*a druzí pohoní i ku prvnímu* panskému sněmu.“

zahájili a spravedlnosti lidské řídili. Důležitá se nám o tom zachovala zpráva v listu krále Vladislava z l. 1493: „Nachází se, že před léty dávno minulými ná rozličných místech dsky a práva byla jsú po krajích téhož markrabství,[1]) ale potom toliko do dvú krajuov jakožto do Olomúckého kraje a do Brněnského na dvě místě snášeny jsú a na ta místa a k těm právóm krajové se sjížděli.“ Ač tato zpráva jen o Moravě mluví, předce nelze pochybovati, že také v Čechách podobný vývoj byl, jelikož Kn. Rožmberská zřejmě o soudech krajských se zmiňuji. Při těchto krajských soudech dostaly největší vliv rody ty, které stářím t. j. mnohověkým přebýváním v kraji a v zemi a statky nad ostatními vynikaly; stalo se zvykem, že zřízenci soudní jen z nich se vybírali, až konečně, jakož veškeré právo staročeské bylo zvykové, i tento zvyk právem se stal, na základě kterého pak onino rodové za jedině spůsobilé a povolané se uznávali, aby právem a soudem vládli a ostatní třídy obyvatelstva ze řízení práva vyloučeny zůstaly. Když pak desky krajské spojeny byly na hradě Pražském v jeden celek při právě velikém zemském, tu pak sjíždělo se panstvo z celé země k velikému právu do Prahy a ti rodové, z kterých se brali zřízenci při popravách krajských, podrželi toto právo i při velikém soudě zemském, že výlučně z nich vybíráni a jmenováni byli *kmeti zemští*.

A zde jsme se octli na místě, kde vysvětliti máme, že slovo „kmet zemský“ zahrnuje v sobě smysl *hospodáře* a, pokud se týče, i *starce*.

Co se týče prvního významu, že kmetové totiž byli samostatnými hospodáři a tím zároveň hlavami rodu, toho hlavní důvod vážíme z práva moravského, v němž také jen jistý počet rodů staropanských soudní moc vykonával, pročež také, jak svrchu dotčeno, veliké právo zemské také sněmem panským nebo soudem panským slulo.[2]) Ač všichni členové těchto rodů k soudům dojížděti právo měli, nicméně bylo zase jen několik osob, které vlastními zřízenci soudu byly, a ty sluly *hospodáři zemskými*. Několik dokladů z Kn. Tov. to místněji vysvětlí; tak se praví v kap. 51.: „Všickni páni hospodáři, kteříž v stolicích seděti mají a súditi, mají se do Olomúce sjeti“; — v kap. 18: tu ten dvú pánóv, *zemských hospodářóv*

[1]) Sem náleží zpráva z r. 1303: In tabulas publicas Olomucensis zude, ad quam universe provincie Moravie se reclinant.“ Cod. dipl. V, 167. —
[2]) *Pročež praví ještě* Karel z Žerotina: Soud zemský od starodávna jest *soud panský a páni* v něm zasedati mají.“ (Záp. o s. p. I, 236.)

prosí.“ Že pak hospodářem byl vždy jen hlava rodiny, jde nad bílý den jasněji ze snešení sněmu Olomúckého r. 1515: „Jestližeby kdo dětí svých odemřel a jedny by byly dorostlé a druzí mladí a ten, *kterýžby se v statek po otci uvázal a hospodářem byl . . . .*“ Z toho dokladu vidí se, že mohlo býti více členů rodiny i rodu, ale že jen jeden, totiž ten, který v řízení statku se uvázal, býval hospodářem. Jak mile bratři však se rozdělili, a každý o svém pak chlebil a samostatnou domácnost zřídil, stal se i on hospodářem; doklad toho jest Kap. 78. Kn. Tov.: „Také mohú páni nehospodáři, starší i mladší v šrancích býti, učiti se a poslúchati, ale v potaz nechoditi, ani se k čemu přimlúvati, dokudž svých oddíluov nemají, neb na ukázaných statcích sobě nechlebí a do súdu přísah nečiní“. Když pak onen hospodář toho rodu, který v soudě sedal, zemřel, nastoupil na jeho místo hospodář ten, který po něm nejstarším v rodu byl. [1]) Tento význam slova „hospodář“ zůstal v Čechách a na Moravě nyní jen v stavu selském; avšak jakož hospodář ve stavu selském slul dříve kmetem, taktéž vyvozujeme důsledně z té okolnosti, že hlava panského rodu v Moravě slul hospodářem, že také slovo kmet při panských rodech v Čechách znamená tolik, co moravský hospodář, a dále, že, čím v moravském právě byl hospodář, tím byl v českém právě kmet t. j. přísežný soudce velikého soudu zemského, na kteroužto hodnost jen samostatní hospodáři rodin panských se dosazovali. *Hospodář zemský při právě moravském jest tedy tožný s kmetem zemským při velikém soudě v Čechách.*

Dokázavše, že slovo kmet má význam „hospodáře čili hlavy rodu a rodiny“, vážiti musíme, pokud se slovem kmet spojiti se dá smysl: „starce“?

Ve všech starověkých právích má *stáří* a *zvyk* velikou důležitost do sebe; zvyk dědí syn po otci a pokolení po pokolení, a dlouhověká dávnost dává zvykům pak vážnost zákona a práva. Jakož Livius mluví o lex *paterno more* sancta, jakož lex ripuaria praví: *paterna traditione* et legis consuetudine jubemus, tak praví v Libušině soudě Ratibor od hor Krkonošských, že u Čechů to jest právem, co předkové jakožto zákon z pravlasti s sebou přinesli. [2]) Z toho také jde, že staří lidé v nejdřevnějších dobách byli důleži-

[1]) „Potom z každého nahořepsaných roduov má býti vzat jeden nejstarší . . . Dopustil-li by pan Buoh smrť na kterého z těch panských roduov, tehdy z téhož *rodu má vzat býti opět* nejstarši . . . Kn. Tov. kap. 54. — [2]) *U nás pravda po zákonu svatu*, ju-že prinesechu otci naši . . .

tými činiteli v řízení právním, neb podlé zkušenosti své snadněji věděli, co v které příčině za minulosti právem bylo. Protož i v pozdější době vyřizovaly se spory o meze nejvíce podlé vyznání starožitných lidí, a soudcové, zachovávajíce staré právo zvykové, v případech, kde na rozpacích byli, brali rady u starších pánův, aby od nich poučeni byli. [1]) Nelze také pochybovati, že v nejstarším času také skutečně soudili staří lidé, jakž to dosvědčuje mnohé právo starověké; [2]) avšak při kmetech zemských v Čechách nelze pouze mysliti na stáří vyměřené řadou dlouhou let jednotlivé osoby, nýbrž raději na stáří rodů, z kterých kmeti se vybírali. Bylo totiž v Čechách a na Moravě jen několik rodů, z kterých kmeti ustanováni byli; byli to nejstarší rodové stavu panského, kteří proto také sluli „staří páni". Kmet v tomto smyslu nebyl tedy starým člověkem a priori, nýbrž jen hlavou rodu staropanského, a mohlo se tudíž dobře státi, že poměrně mladý muž byl kmetem čili přísežným soudcem zemským, jelikož hlavou rodu byl, kdežto jiný, věkem starší, nejsa kmetem čili hospodářem samostatným v rodě, nemohl proto také kmetem v soudu panském býti. V tento rozum pojímati sluší slova listu krále Jana z l. 1325: „Hereditatem . . . que nobis per barones et Kmetones sive Seniores terre Moravie in generali judicio terre sive cuda est adjudicata". [3]) Nemíní se zde totiž páni (barones) věkem čili léty svými staří, nýbrž hospodáři čili hlavy rodů staropanských, kteří soudci zemskými byli. Tyto hlavy rodin nejmenovaly se tedy při právě kmety, poněvadž se stali přísežnými soudci, nýbrž přísežní tito soudcové měli jmeno kmetův, poněvadž, jsouce hlavami čili kmety v rodu, jen tím nárok měli, státi se přísežnými soudci zemskými. Že tomu tak jest, že ne staří podlé let života některé osoby, nýbrž stáří rodu rozhodovalo, jde také ze slov Kor. ze Všeh. (str. 61): „A vždy staršího a prvnějšího *na léty než urozením* prvé jmenuje". Další důvod pro to, že kmetové zemští se brali jen z rodů staropanských, jest ten, že při právě menším, na kterém seděli soudcové ze stavu rytířského, nikdy a nikde řeči není o kmetech.

Dokázavše, že slovo kmet, znamenajíc soudce zemského, proto má v sobě smysl stáří, poněvadž znamená hlavu rodu staropanského, dokázali jsme zároveň, že hodnost kmetská čili soudcovská

---

[1]) Viz úvod k mému vyd. Kn. Tov. str. XXIV. — [2]) I jedna národní píseň Rusinův pěje: „Staryi lude usim sudyly". — [3]) Cod. dipl. VII. 829.

při velikém právě zemském v několika rodech panských byla takměř dědičná. A nyní již sobě vysvětliti můžeme slova Ondřeje z Dubé svrchu položená: „Panského potazu nemóž žádný pán vynésti než na kohož sudí podá; *a ten má býti kmet od předków svých*“ t. j. ten pán, který potaz panský vynáší, musí býti členem rodu staropanského, z kterého kmeti čili přísežní soudci zemští se od starodávna brávali, jakož on sám jen, jsa toho rodu členem, na kmetství povýšen býti mohl. To jest smysl slov: „kmet ot předków svých“. Že pravý jest a ne jiný, dosvědčuje se také rozepří o kmetství mezi Jaroslavem z Heřmanova Méstce a Janem Michalcem, o kterémž nález r. 1408 praví, že on „praví se a *dovozuje se býti kmetem*“ (Zř. Vlad. č. 288) t. j. on dokazoval, že předkové jeho již bývali přísedícími přísežnými soudu zemského.

Panští rodové, z nichžto v Čechách kmeti zemští vybíráni byli, jsou tito: Kunštati (Poděbrad), Zajícové, z Šumburka, z Riesenburka, ze Skály, Švihovští, Švamberští, z Janovic, Vilhartičtí, Strakoničtí, z Rožmitála, z Rosenberka, z Ústí, z Hradce, z Kolovrat, z Landštejna, z Lichtenburka, z Chlumu, z Choustníka, Opočenští, z Žirotína, Veselští, Boskovci, z Michalovic, Zviřetičtí, Berkové, z Dubé, Valdšteinové, Sternberští a Vartemberští.[1]) Jmena ta vzali jsme z rukopisu Talenberského a z výpisů ze starých desk zemských v Archivě Č. II. 341—392, pak III. 311—346 vydaných, kde udáni jsou ti páni, kteří během let 1380—1463 potaz panský vynášeli, kteréžto vynášení, jak níže ještě se uvidí, náleželo kmetům zemským.

Počet kmetův při českém právě byl ustanoven na dvanácte. Příčiny, proč jich právě bylo dvanáct, s jistotou udati neumíme; číslice 12 nachází se ve starém právnictví u mnohých národů; připomínám jen leges duodecim tabularum, duodecim scabinos a zwelf schepfen v rozličných právích německých,[2]) jakož i to, že král Jan zřídiv r. 1343 znovu zemský soud ve Vratislavi také ustanovil duodecim scabinos provinciales.[3])

---

[1]) Porovnání těchto jmen s rozvětvením nejstarších rodů od Palackého I, 2, str. 462—486 popsaným, ukazuje, že všecka téměř jmena svrchudotčená shrnouti se dají do rodů od Palackého vypsaných. — [2]) Viz Grimm RA. str. 777. — [3]) Cod. dipl. Mor. VII. 335. I v právu vesnickém bývalo 12 konšelův: „Úředník rozkaž všechněm dvanácti konšelům do lavic sednouti“. Velesl. Hosp. 156.

Avšak jedné okolnosti zde zamlčeti nemůžeme, poněvadž ona snad jest ve spojení s počtem dvanácti kmetův. V té době totiž, když poprvé zmínka se děje o *dvanácti* kmetech zemských, totiž za Ondřeje z Dubé, byla země česká rozdělena na dvanácte krajův, kteréžto rozdělení zachoval nám rukopis Talenberský.[1]) V tomto rozdělení jest při každém názvisku kraje udáno několik rodů panských, z kterých kmet vybrán býti měl.

Pro důležitost zprávy podáváme zde vyňatek z rukop. Tal. celý: „Krajuov jest dvanácte. I. Najprvé *Kúřimsko*: kmet purkrabí pražský, nebo Kunstat, nebo jeden z Dubé, nebo Sternberk. II. *Slansko*: v tom kraji kmet některý z Zajícuov. III. *Žatecko*: v tom kraji Šumburk anebo Boreš kmet. IV. *Plzensko*: v tom kraji kmet Skalští, Švihovští, neb Švamberk. V. *Prachensko*: v tom kraji Vilhartičtí, Strakonický, Rožmitalský. VI. *Písecko*: v tom kraji některý z Ruoží neb Ústie páni. VII. *Bechynsko*: pan z Rosenberka, Hradecký, neb Landstein kmet. VIII. *Čáslavsko*: některý z Lichtenburka, z Chlumu kmet. IX. *Hradecko*: Chústníkové, neb Opočenští, neb Veselský kmet. X. *Chrudímsko*: pan Lacembok, neb někteří z Chlumu, neb Boskovec. XI. *Boleslavsko*: pan Michalec, Zvířetický, Berka, Valdštein, Vartenberk. XII. *Litoměřicko*: také někteří z Berek, neb Děčínští; a dříve sú byli Škopkové, ale toho rodu není, než slovú Dubští“.

Jelikož zde zřejmě se praví, že má z těch rodů býti kmet jeden a nepraví se nic o popravcích krajských, jichž bylo více, lze se domýšleti, že pokaždé, kdy soud se osazoval, což se stávalo při nastoupení nového krále, z těch rodů a sice z každého kraje bral se jeden kmet od krále podlé rady stavu panského a zemanského, tedy na sněmě, a když ten umřel, usazen na jeho místo jiný hospodář toho kraje. Na takový spůsob také se vysvětliti dá počet dvanácti kmetův.

Kterak kmeti zemští se usazovali, nejlépe viděti z jednání pánův českých s králem Václavem r. 1395: „Aby to kmetovstvo, jakož jest bylo najprvé s královú Mstí a se pány i zemany obstaveno a přiseženo, aby to bylo konáno a před se šlo; a ti kmetové, aby přijmúc jiné pány, kteřížby k tomu hodni byli a *přirozeni od starodávna*, aby mohli súditi mocně bez příkaz. . . . . A kteříž jsú kmetové sešli, aby jiní s panskú radú byli vydáváni.“ [2])

[1]) Čas. Mus. r. 1835 str. 446. — [2]) Arch. Č. I., 56. Z poslední této věty

V tomto právě výlučném, veliký soud zemský kmety osazovati, zůstal stav pánský v Čechách do válek husitských; když v těchto válkách stav rytířský vynikati počal, činili rytíři nárok, aby několik přísedících velikého soudu zemského také ze stavu rytířského se bralo. Zdá se, že různice a ústrky o tu věc mezi stavem panským a rytířským trvaly několik roků; nemohouce se pák o to mezi sebou narovnati, žádali r. 1437 císaře Zikmunda, aby mezi nimi o tu věc výpověď učinil. Císař neučinil sice konečné výpovědi, než vyřkl takto: „Aby najprv komorník a sudí byli z pánóv, kteréž jim k tomu hodné vydáme a zemský písař aby z zeman byl, kteréhož také vydáme hodného; a pak jiných pánóv k súdu vybraných aby bylo dvanácte a zeman osm, kteřížby se nám k tomu hodní zdáli“. [1]) Výpověď tu učinil císař prozatím na dvě léta a po uplynutí těch dvou let umínil si konečnou výpověď vynésti; avšak nedošlo k tomu, jelikož ještě téhož roku umřel. V bouřích, kteréž pak v Čechách po smrti Zikmunda a jeho nástupce Albrechta nastaly, zdá se, že také osazování soudu zemského znova na přetřes bráno bylo; možná, že stav rytířský činil nárok, aby také z něho kmeti se brali, aneb že mladší rodové panští žádali, aby též oni k hodnosti kmetské připouštěni bývali. Jen tak sobě vysvětliti můžeme otázku, kterou, jak svrchu dotčeno, l. 1447, tedy deset let po výpovědi císaře Zikmunda, pan Oldřich z Rosenberka na úředníky desk zemských vznesl: „kolik kmetóv má býti a z kterého pokolení kmeti vzati mají býti“? Nepochybně stáli po vypršení oněch dvou let páni na starém právu svém, nechtíce přístupu dáti do soudu stavu rytířskému, a staří páni, kteří k hodnosti kmetské byli „přirození od starodávna“, zdráhali se, mladším pokolením přiřknouti právo ku kmetství. Od výpovědi císaře Zikmunda zůstala záležitost osazování soudu na své váze; z l. 1454 máme zprávu, že při osazení soudu skrze krále Ladislava na rozkaz jeho nejvyšší správce království Českého, Jiří z Poděbrad, kromě dvanácti pánův od krále jmenovaných, ustanovil také osm rytířův za přísedící soudu zem-

---

jde, že osazení soudu s radou pánův a zemanův čili na sněmě zápovědném stávalo se jen tehda, když celý soud při nastoupení nového krále osazen a kmeti všichni jmenováni byli, že však po tomto dokonalém a úplném dosazení soudu a kmetů, kdykoli nějaký kmet smrtí sešel, na jeho místo postaven byl jiný od krále pouze podlé rady pánův bez zemanů t. j. na soudě panském. Podobně mělo se to na Moravě.

[1]) Arch. Č. III. 452.

stvo juravit;“ [1]) — a Kor. ze Všeh. praví na str. 81 : „Kmetové kteříž v súdu sedají, nemají přisahati, jako jiní . . . . než : beru t na svú *přísahu kmetskú*, kterúž sem k právu učinil.“

Již podlé té přísahy, kterou kmeti k soudu činili, poznati lze, že oni byli nejdůležitějšími osobami v soudě panském. Avšak další vážení jejich činnosti při soudě ukáže, že na nich záležela výhradně pravomocnost soudnická. Když totiž pře líčení obou stran ukončeno bylo, svolal sudí soudce, aby potaz vzali t. j., aby o té při se radili. V tom potazu nemohl žádný pán se přimlouvati, leč který kmetem byl; neb praví zřejmě Kornel stran potazu na str. 59, že v potazu „takoví odporové mezi *kmety* přicházejí . . ., aby se žádnému nic na jeho spravedlnosti neukrátilo a aby vedle přísah svých vysokých, bohu, králi i vší zemi . . . každého spravedlivost . . věrně a pilně vyhledali.“ Když kmeti v potazu o povaze pře se urovnali, ustanoveni jsou dva páni, aby na základě potazu nález zformulovali a napsali; když se to stalo, četl se nález kmetům a ti „slyšíce, jest-li co opuštěno, káží připsati . . . pakli jest co přidáno, káží ujíti a smazati, aneb jak se *kmetóm* zdá, opraviti.“ [2]) Avšak k vynešení nálezu bylo zapotřebí přítomnosti dvanácti anebo sedmi kmetův; praví o tom Ondřej z Dubé: „Co pánóv jest třeba k nálezu? Čím více, tím lépe; ale podlé starého práva dvanácte, mimo úřad, aneb nejméně sedm, větší polovice.“ [3])

Z toho, že jen kmetové v potazu se přimlouvali a jen kmetové nález zformulovali, a jej pak veřejně před celým soudem t. j. před králem, úředníky, ostatními pány a před spornými stranami vynášeli, jest viděti, že kmetové v českém právě byli skutečnými soudci, že oni právo nalezali, že tedy byli tím, čím v německém právě byli „Urteiler.“ Tím se také vysvětluje a zodpovídá otázka pana Oldřicha z Rosenberka r. 1447 na úředníky desk zemských vznešená: „Ti-li (t. j. kmeti) sami mají súditi v lavicích a nález

[1]) Arch. Č. IV. 528. — [2]) Kor. ze Všehrd, str. 61. — [3]) Arch. Č. II. 50 O sedmi kmetech má zmínku Ord. jud. ter.: „baronibus terrae, quorum numerus septenarius aut major esse debet“. Arch. Č. II. 111. Od r. 15 ustanoveno, aby při nálezu bylo nejméně deset kmetův přítomno. V Zříz. z r. 1564. fol. 23b. Ustanovení nejmenšího počtu bylo důleži proto, aby soudcové tím pilněji docházeli; neb za nedocházením dostatečného počtu nařídil císař Karel r. 1378, že, kdyby nebyl počet soud dostatečen, souditi mají úředníci s těmi soudci, kteří ojeli, a nedojel-li žádný soudce, aby soudili úředníci sami. Toto nařízení obnoveno r. 14 císařem Zikmundem. Viz Arch. Č. II. 340, III. 452.

vynesti, či-li všichni páni mají súditi, kteřížby koli k súdu přijeli, čili jediné těch dvanácte kmetóv?“ a zodpovídati se musí v ten smysl, *že jen těch dvanácte kmetův soudilo a nikoli ostatní páni k soudu přibyli.* Kmetové, majíce právo, konečný nález ve při na základě nálezů v podobných přech již učiněných vynesti a tím při samu rozsouditi, jsou tedy rozdílní od porotcův, kteří nevynášejí nálezův, nýbrž v každém zvláštním případě podlé líčení pře své přesvědčení o vině nebo nevině obžalovaného vyjádřují, na základě kterého pak teprv konečný nález od soudu se činí. V této vlastnosti své, skuteční soudcové, rovnají se kmetové zemští v Čechách rachinburgiům [1]) Frankův a ostatním německým „schöpfen“ anebo schöffen“; za tou příčinou překládá se slovo „kmet“ v latině na „scabinus“, a list císaře Zikmunda z l. 1396 praví: „Lantscheppfen, die man nennet Kmety.“

Až do r. 1487 vynášeli nález panský pouze kmeti stavu panského; neb ačkoli již od r. 1437 také osm rytířův do soudu přijato bylo, předce žádný z nich připuštěn nebýval k vynášení potazu a nálezu, jakž poznati lze z jmen osob vynášejících nálezy v starých výpiscích z desk v Arch. Č. zachovaných, kterážto jmena všechna stavu panskému náležejí. Když ale r. 1487 svolením celé země osm rytířův co dokonalých a stejně oprávněných soudců čili kmetů do soudu zemského přijato bylo, ustanoveno takto: „Kdyby potaz panský a vládycký vynešen býti měl, tehdy o vynášení potazu najv. sudí královstvie Českého má kázati dvěma z pánuov a jednomu z vládyk. A tak ti tři spolu, kteří povoláni budú, panský a vládycký potaz vynesti mají, však to vždycky dskami má znamenitě zapsáno býti, že tito dva z pánuov a tento z vládyk panský a vládycký potaz vynesli.“

Mimo to, že kmetové jakožto soudcové v potazu panském své hlasy dávali a nálezy vynášeli, náleželo jim také dozor k deskám zemským vésti. R. 1395 ustanoveno v příčině té: „více také o dskách zemských . . . aby nebylo kladeno než při pániech při *kmetech* a zvláště při těch najméně“. [2]) Takoví páni, kteří při vkladu do

[1]) Rachinburgius jest consilium, sententiam ferens. Viz Grimm RA. 293, 294, 775. Bylo jich také sedm: tunc grafio collegat secum septèm rachineburgios . . . Waitz „Das alte recht der sal. Franken“ pag. 259. Zajimavé jest, že Erbacher „Weisthümer“ praví: das han die „altherrn“ also herbracht und gewist zu recht, kteřížto „altherrn“ rovnají se našim kmetům v obojí příčině: co staří páni i co soudcové. — [2]) Arch. Č. I. 56. Z toho také se vysvětluje jinak temné místo listu z r. 1278

desk v jistých případech býti museli, sluli v Čechách i v Mor
„posli ke dskám“ čili „relatoři“, a že se brávali z rodů starop
ských čili kmetů a hospodářů, jde nejen z jmen těchto po
v Archivě Č. II. 341—366 a z Mor. desk zemských, kterážto jme
výhradně stavu panskému náležejí, nýbrž máme o tom také při
svědectví v 18. kap. Kn. Tovačovské, kdež se o vkladech spo
praví: „Tu hajtman odpoví, k čemu ty právo máš, na toť já spo
přeji; prosiž pánouv, ať jsú poslové ke dskám. Tu ten dvú pán
zemských hospodářuov prosí . . . račte poslové ke dskám bý
Ještě patrnější doklad toho jest kap. 55. téže knihy: „Což se rod
jiných dotýče, kterýchž jsú předkové dokonalé panství nepoží
a *ke dskám poslové nebývali* . . . nyní proto se jim žádná kři
díti nemá, než též *poslové ke dskám* buďte.“ A nejmenší pochyb
v té věci mine slovy listu císaře Karla IV. z l. 1359: „Ipse m
chio unum nuncium ad tabularum . . . officium constitutum, *K
thonem* vulgari boemico nominatum, *illius nobilitatis* virum, cujus
Boemia ad hoc officium assumi sunt soliti, ad notarium terrae d
geret.“ Tito poslové ke dskám byli původně bráni jen ze star
panských rodů; od r. 1487 stala se v Čechách (od r. 1492 na
ravě) i v tom změna, a ustanoveno stran poselství čili relator
k deskám takto: že komužkoli relací my neb budúcí . . . král
Čeští poručíme buď z pánuov nebo z vládyk, kdožby byl naše
přísežná, ten aby mohl poslem ke dskám býti . . . . a relaci
úředníkuov desk . . . od takového od nás poslaného má při
býti . . . Však to také úředníci desk opatřovati mají, kdožby k
věk relací ke dskám udělal, byl-li by stavu panského, aby to
dskami znamenali: „Posel ke dskám tento z pánuov. Pak-li by
stavu vládyckého, aby bylo zapsáno: Posel ke dskám tento z
dyk.“ [1]) A Kor. ze Všehrd (str. 172) píše: „Nemóž žádný r
torem býti, ktož radú královskú přísežnú, nebo *kmetem*, nebo ú
níkem zemským není.“

Vyznamenané postavení, které kmeti při právě měli, ozn
valo se také tím, že pro ně byly uchystány zvláštní lavice, ve
rých seděli: když páni súd osadie a popsáni budú ve čtyřech l
ciech“ (Ond. z D. kap. 59). Za tou příčinou nazývají se kme
také „páni z lavic;“ tak píše Kor. ze Vš. na str. 73: „Všickni k

v dipl. Mor. IV. 207, kdež pře deskami se rozhodnouti měla: „ut
dus deberet intentionem suam probare testimonio trium beneficiario
qui Knietye vulgariter nominantur.“ Arch. Č. IV. 519.

né, kteří v *laviciech* sedají", a na str. 90: „kmetem, totižto pánem ebo vladykú z lavic"; a rovněž praví Zříz. Vladislavské (kap. 56) Zříz. z r. 1564 (fol 36b): „jestližeby kto pohnal . . . kmetem, pánuov z lavic".

Jiná úloha kmetův při soudě byla, že oni jisté osoby k soudu oháněli. Kdež totiž poháněli obyčejně půhončí, bylo několik osob, teré pro vážnost svou poháněni byli od kmetův. Osoby tyto byly: . biskup Pražský. Kn. Rožm. praví: „biskupa pohnati kmetem emským"; a Ord. jud. terrae: „kdyžby kto chtěl pohoniti arcibisupa k súdu zemskému . . . má prositi najv. komorníka i sudího, by jemu vydali pána zemského šlechtice, aby jej pohnal". (Arch. . II. 127). 2. Nejv. purkrabí Pražský, nejv. komorník a nejv. sudí, imž také náleželo jmeno kmetův; r. 1408 nalezeno: „že kmeti učiění páni mají býti pohoněni komorníky, krom tří kmetóv, totiž urkrabí Pražského, komorníka najvyššího a sudího najvyššího, a ty kto chce pohoniti, aby je pohonil v laviciech pánem přísežným popravcí". [1]) Obsah tohoto snešení jest také v Kor. ze Vš. na str. 101: „Najv. purk., komorník a sudí najv. ti vedle práva ne komorníkem, jako jiní, ale kmetem z laviec jedniem tu v laviciech mají býti pohoněni . . . než má vědíno býti, že jiný žádný kmet, žádný úředník královstvie Českého nemá kmetem pohoněn býti." K těmto třem úředníkům zemským, kteří kmety poháněni byli, přišel pak v tak zvaném „zůstání Prešpurském" r. 1499, kteréž také do Zříz. Vlad. vešlo, také písař zemský; jelikož tento úředník ale za doby té vybrán býval z rytířův, ustanoveno, „že najvyšší písař zemský má poháněn býti jedním kmetem z vládyk, kteří v súdu sedají." [2]) Zdá se, že spor, zdali i kmeti mají býti poháněni jako nejvyšší úředníci, několikráte před soudem uvažován byl; tak se čte n. př. k r. 1399 Arch. Č. IV. 528: „Petrus citatus locutus est contra citationem dicens, quod est kmet, et quod non est debite citatus, *prout kmet deberet citari*". Spor ten nálezem panským r. 1408 svrchudotčeným ukončen jest při té příležitosti, když Jan Michalec naproti Jaroslavovi z Heřmanova Městce pravil, že jsa kmetem neřádně od Jaroslava pohnán byl; príčinou této pře páni nalezli, že jen tři nejvyšší úředníci, a žádný jiný kmet, mají poháněni býti kmety [3]) Tu však

---

[1]) Arch. Č. II. 368. Kterak sem přichází výraz „přísežný popravce" na slova „kmet" níže se vysvětlí. Zříz. Vlad. praví pouze: „aby jej pohonil v lavicích pánem přísežným." — [2]) Arch. Č. V. 497. Viz také Zříz. z r. 1564 fol. 36b. — [3]) Viz o tom také Zříz. Vlad. kap. 288.

přednost měli všickni kmeti, že majíce přisahati nepřisahali jako jiní obyvatelé, nýbrž věrováním bez zmatku na přísahu tu, kterou k soudu a k právu byli učinili. [1])

Povýtečná činnost kmetů v soudě, vedle které oni byli skutečnými soudci, nálezy svými pře rozhodujícími, jest příčinou, že slovo kmet vzalo pak na se význam soudce vůbec; protož se mluví o kmetech také v městských právích. [2]) Hlavně ale to platí stran popravců po krajích, o kterých Kn. Rožmberská praví, že majíce přisahati vzíti to mají na své kmetstvo t. j. na úřad soudcovský: „vezmetež oba popravci na své kmetstvo . . . pakli nepostaví druhého k sobě popravce, svého tovaryše, ale sám vezmi na své kmetstvo.“ Že pak kmet při soudě zemském v nálezu l. 1408 nazván býti mohl „přísežným *popravcí*“, má příčinu dvojí. Za prvé znamená slovo „popravce“ v starém právnictví soudce vůbec, jakož také na místě „k pražskému soudu“ aneb „k brněnskému soudu“ se užívalo výrazu „k hradské“ neb „k Brněnské *popravě*“; za tou příčinou píše také Václav z Michalovic p. Oldřichu z Rosenberka roku 1446: „K VM. so utiekám jakožto k najvyššímu purkrabí od starodávna pražskému a k popravci této země České najvyššímu.“ [3]) Druhá však a hlavní příčina leží v tom, že staří rodové panští krom těch popravců, kteří zvláště pro trpné právo v každém kraji od krále a země ustanovováni byli, měli pro sebe taktéž právo popravy. Soudíme tak z odpovědi, kterou p. Oldřich z Rosenberka dal p. Alši ze Sternberka. Pan Aleš psal totiž mezi jiným: „Daj mi tomu rozuměti, odepieráš-li nám té popravy, kteráž nám přísluší v zemi nad neřádnými lidmi? Nebť já jiného neviem, než že mně i synu mému, též jako i jiným pánuom zemským, poprava nad neřádnými lidmi přísluší.“ (Arch. Č. II. 28.) Načež p. Oldřich odpověděl: „Slýchal jsem, jakž jsem živ, žeť jsú páni ze Sternberka *starodávní* páni v Čechách, a že práv též jako jiní páni vedle řádu země této i poprav požívati mají.“ (ibid. str. 32.) Rozdíl mezi popravci kmetskými a od krále jmenovanými jde z Ondřeje z Dubé: „Z té žaloby a přísahy jsú vyňati všickni popravcové, konšelé zemští *i ti páni, jižto popravu mají a jsú kmetové.* (Arch. Č. II. 495.)

---

[1]) Ond. z Dubé kap. 26.; Kor. ze Všehrd str. 81. — [2]) n. př. v listu l. 1487: „my Jan Rešt richtář, Sigmund Černý etc. kmeté města Litoměřického . . . známo činíme . . . že N. spolukmet a přísežný s námi atd. Čas. Mus. 1836 str. 441. — [3]) Arch. Č. III. 37.

Avšak rozbor obšírné látky o popravcích a popravách odložiti musíme k jinému místu; zde raději se zmíníme ještě o jednom významu slova kmet.

Kmetové, pocházejíce z nejslavnějších a nejbohatších rodů země a činíce přísahu zeměpánu i celé zemi, že úřad svůj věrně zastávati budou, zajisté již záhy obdrželi vliv i na mimosoudní, politické záležitosti zemské, což tím snadněji státi se mohlo, i také stalo se, jelikož ve staré době sněmy soudní od zápovědných se neoddělovaly, anoť i v době pozdější i na sněmích soudních jak v Čechách tak i na Moravě jiné potřeby zemské krom soudních se odbývaly, a to sice jen v přítomnosti nejv. úředníků a soudců čili kmetů zemských. V tento rozum pojímati sluší, když Ondřej z Dubé, praviv, že při nálezu panském má býti nejméně sedm pánů, pak dokládá: „Ale to jest o věci póhonné. Ale o ty věci, kteréž jdú o zemské dobré, měli by všichni rodové býti podlé starého práva leč by kto svú volí nechtěl, neb pro nemoc, neb pro nepřízeň, neb pro službu nemohl. A to by vždy každý měl ohraditi přede pány podlé starého práva; pak-li by neohradil, než to svú hrdostí vedl častokrát a najvíc přes léta zemská, [1]) tehda by nebyl hoden svého místa, ani potom potazu panského vynositi.“ Takovou radu si představovati musíme čtouce slova Dalemilova v kap. 27.:

Drahomíř sě v syna uváza,
A na kmetiech práva vztáza:
Komu zemiu oprávěti,
Doňudžby kněz nemohl sobě rady zdieti?
Když sě kmetie potázachu,
To jie za právo dachu atd.

Tak to přišlo, že kmetové, ač byli vlastně soudci, také vliv dostali na jiné záležitosti zemské, a že považováni jsou *za radu krále i země*. Za tou příčinou mluví král Vladislav o kmetech t. j. soudcích zemských, jako o radě přísežné, [2]) a když král Matyáš r. 1611 soudcům Moravským uděliti chtěl tytul „královských rad“, žádali nejvyšší úředníci a soudcové, aby král do listu majestátního vložil táto slova: *„Poněvadž soudcové zemští bez toho rady naše zemské jsou a my zemi s radou jejich spravujeme.“* [3])

Nemůžeme končiti rozpravu svou a nezmíniti se o velebné památce naší literatury, o Libušině soudě, v kterém poprvé slovo

---

[1]) T. j. tři léta. — [2]) Arch. Č. IV. 519. — [3]) Zap. Žer. o s. p. II. 50.

kmet se nevyskytuje. Podle všeho, co jsme zvláště v první části tého pojednání pravili, nemohli kmeti v Libušině soudě než nějakým býti jiným, nežli hlavními rodů, kteří stářím i statky jiné lechy vynikali. K slovům Libušina soudu, kde se jmeny vy sedm lechů, pro které Libuše poslala, by zasedli v sněmu se ním, a po pojmenování mnohých sedmi se dokládá:

Po vaše kmeti, lechy a vládyky . . .

máme několik parallelních míst v dobách pozdějších, kde se ja pánův došlých k soudu do seznamu spisují; tak n. př. r. 1 uvádí se v takovém seznamu jedenadvacet pánův zvláště po jmé a dokládá se pak: „ceterique barones et kmetones judicio pr dentes.“*) Zde tedy také jako v Libušině soudě vypisuje se několik jmen a jako tam se pak dokládá: „a ostatní páni a km Ovšem mohlo by to býti s podivením, že právě v těch místech budiny soudu, kde se jedná o nejdůležitějším výkonu soudců, t. tam totiž o nálezu, není řeči o kmetech, anobrž jen o leších a v dykách. Když totiž kněžna vyzvala hromadu soudní, aby km leši a vládyky buď její výpověď schválili, buď jiný nález uči praví pak báseň, o kmetech se nezmiňujíc:

Klaněchu sě leší i vládyky,
I počechu ticho govoriti . . .
I chváliti výpovědi jeje.

Po schválení vstal „Lutobor s Dobroslavska chl'mca“, j z těch lechův v úvodu básně zvlášť jmenovaných a praviv, že pověř kněžny uvážili, žádal, aby dala hlasovati. Když pak h sebrány byly, daly dvě súdné děvy „je lechům provolati.“ A šenu, čili nález, provolal „Radovan ot Kamena Mosta“, taktéž j v úvodu zvlášť jmenovaný lech. Dle toho jest ovšem podivné v poselství jmenují se kmeti, že kněžna, oslovujíc shromážděné, též uvádí kmety, a že, kdykoli o kmetech řeč jest, oni vžd kladou na prvním místě, kdežto pak při nejdůležitějším vý soudu, při potazu totiž a nálezu, o kmetech není řeči. Avšak to vysvětluje se tím, že v stavu lechů (později to stav pan již také zahrnuti byli kmeti, kteří ani později nebyli zvláštním vem, nýbrž tvořili jen několik rodů nejstarších v stavu pans z nichžto se přísežní soudcové (kmeti) vybírali. Vždyť i po

*) Arch. Č. II. 349. Podobně se to má s těmi zápisy jmen v Půh- hách Moravských.

říkalo se jen „potaz *panský*“ a „nález *pánský*“, a nikoli „*kmetský*“ ač při činění a vynášení nálezů hlavními činiteli byli kmetové. Že pak již v době, do které děj v Libušině soudě líčený se klade, totiž na začátku 8. století, rozdíl činěn býval mezi rody zemskými podlé stáří jejich, jde ze slov básně, která sama ze sklonku 9. neb ze začátku 10. století pochází, „roda *stara* Tetvy Popelova.“ Ale tito rodové staří, z nichž kmeti se vybírali, nečinili, jak již dotčeno, nějaký zvláštní stav, [1]) nýbrž zahrnuti bývali ve všeobecném názvisku „lěsi“ a později „páni nebo stav panský.“ Z toho také se vysvětluje ta okolnost, že v Libušině soudě kněžna posílá pro kmety, lechy a vládyky a pak se praví: „Kda sě sněchu lěsi a vládyky“, aniž kmeti se zvláště připomínají; neb zvláštního připomenutí nebylo zapotřebí, jelikož mezi lechy také kmeti již zahrnuti byli, jakož také později prostě se říkalo: „páni sjeli se na soudě“, aniž zvláště (ač se to někdy stávalo) kmeti se uváděli, poněvadž kmeti k panstvu náleželi. Vážným důvodem pro tento náhled zdají se nám býti slova Dalemilova v kap. 66.:

„*Páni* když to znamenachu,
K královicu sě sebrachu,
I jechu se s niem raditi
A potom králu mluviti
Řkúc: králu rač svých *kmetóv* slovo slyšeti . . . .“

Zde také se mluví, že *páni* se sešli k poradě a konec té porady *pánův* ohlašují kmeti, kteří tedy do sboru pánův náleželi.

Jestli tento náš výklad s pravdou se nechybil, pak by jím byla dána odpověď na otázky, které kladli Palacký a Šafařík v díle: „Die ältesten Denkmäler der böhmischen Sprache“, pravíce na str. 89: „Wenn wir demnach, allem obigen zu Folge, schon für jene alte Zeit . . . die drei verschiedenen Rangklassen der wählbaren, den fürstlichen Rath bildenden Kmeten (consiliarii, seniores, Landesälteste), der erblichen reich begüterten Lechen (proceres, optimates), der minder begüterten freien Hausältesten oder Vladyken genau sondern; wenn wir ferner in den Lechen die Vorfahren der späteren Páni, mithin schon die Keime eines höheren Adels erkennen zu müssen glauben: so gestehen wir doch, dass wir über das Verhältniss derselben einerseits zum Landesfürsten, anderseits unter sich

[1]) Taktéž nebyli rachinburgii u Franků zvláštním stavem. Viz Grimm RA. 775.

selbst und über den Umfang ihrer Rechte und Pflichten aus den Quellen zu wenig wissen, um die Beantwortung aller Detailfragen, die sich hier, sogar aus Anlass unseres Gedichtes, darbieten, eingehen zu können, wie z. B. warum Vers 78 nur Lechen und Vladyken, Vers 89 nur Lechen genannt werden.“ V době Libušině chodili k soudu všichni svobodní, žádnému nezavázaní mužové, kteří tehdáž roztříděni byli na dva stavy: na vládyky a lechy. O povaze skutku a podstatě sporné věci radili se oba stavové, ale nález vynášeli jen lechové, t. j. ti z lechů, kteří rodem svým byli kmeti. A v příčině té nezdá se to nám býti pouhou náhodou, že lechů v básni zvláště jmenovaných jest sedm, onen totiž počet, kterého později nejméně zapotřebí bylo, aby nález soudní se učiniti mohl. Také to nezdá se býti pouhou náhodou, že onen lech, který ohlásil, že leši a vládyky potaz o výpovědi kněžny ukončili, pak onen lech, který většinu hlasů t. j. nález celému shromáždění pronesl, jsou z těch sedmi, kteří v úvodu básně zvláště pojmenováni jsou. Tito lechové totiž byli kmety, a jelikož kmeti jakožto skuteční soudcové a hlasatelé nálezů soudních jen ze stavu lechův (ze stavu panského) se vybírali, státi se mohlo, že během časův, ovšem také spolupůsobením i jiných socialních příčin, stav panský k velikému právu zemskému sám dojížděl, a stav vládycký z hodnosti soudcovské při velikém právě zemském vytištěn byl. [1])

Končíce rozpravu svou o kmetech sloučiti můžeme výsledek její v tyto články:

1. Kmet znamená původně toho, který má samostatné hospodářství bez ohledu na stavy společenské; jelikož pak samostatným hospodářem bývá nejstarší rodu, znamená kmet také muže staršího, starce.

---

[1]) Zajímavo jest, kterak v ostatních mluvách slovanských slovo „kmet“ tytéž významy má, jako v češtině; v starosl. znamená „kmet“ magnas, procer; moravský hospodář (= náčelník rodů staropanských čili prvních) odpovídá bulharským: kmetove pr'vi gospodevi“; v slovinském jazyku znamená kmet celoláníka, v srbském starješinu i soudce. Viz Mikl. Lex. psl., kdež velmi případně český „kmet“ se převádí na latinu: pater familias, na toho tedy, který vlastní domácnost měl. I později žádalo se, aby „pán“ ženat byl; jinak jeho dvůr t. j jeho domácnost nebyla úplnou, celou; praví Kn. Tov. kap. 176: „Ale ten pán musel býti ženatý: nebo dvuor panský celý počten nebýval, kterýž pán ženatý nebyl; než to panský dvuor dokonalý, kterýž ženu měl.“

2. V stavu šlechtickém znamená kmet hlavu rodů staropanských, a v tomto smyslu rovnají se kmeti v Čechách Moravským pánům zemským hospodářům.

3. Jelikož z těchto staropanských rodů brávali se nejvyšší úředníci zemští a ostatní zřízenci soudní k právu přisáhající, znamená pak kmet zemský přísežného člena soudu zemského vůbec a tři nejvyšší úředníky zemské zvláště.

4. Do r. 1487 (pokud se týče do r. 1437) byli jen kmetové panští; když pak od tohoto roku zákonem zemským také osm rytířův přístupu do sboru soudců zemských obdrželo, mluví se již také o kmetech stavu panského i vládyckého ve smyslu tom, že byli přísežnými soudci zemskými.

II.

O přísahách v českém právě.

V mysli starožitných národů jest hluboce zakotven názor, že právo původ svůj má ve vůli boží; jakož Zelenohorský rukopis mluví „o zákoně věkožizných bohův“ neb „o zákoně svatém“, taktéž praví Ilias, že zákony od Dia pocházejí. O tomtéž názoru krásně píše Tomáš ze Štítného a v moravských knihách půhonných mnohokráte co stálá formule se nalezají slova označující zlý skutek: „bez boha a bez práva.“ [1]) Vykonávání spravedlnosti a nalezání práva od Boha daného jest zůstaveno rozumu lidskému; kde však důmysl lidský v soudním řízení nepostačuje k rozeznání mezi pravdou a křivdou, tam se navracuje soudnictví starověké k pramenu práva, k Bohu, aby on buď rozsudek učinil mezi spornými stranami, buď vzýván byl za svědka, že ta neb ona strana pravdu mluví: v oné příčině mají místo soudy boží (ordalie), v této jdou před se přísahy.

Přísaha vždy se vztahuje k nějakému činu lidskému, který se již vykonal, neb právě koná, neb teprv vykonán bude; a v tomto právnickém smyslu dotvrzuje přísaha tedy pravdivost děje či činu minulého i přítomného, neb stálost budoucího. Z povahy práva jde, že přísaha ku ztvrzení pravdivosti děje minulého má nejvíce

[1]) N. př. „že mi a mým dětem drží bez boha a bez práva v Rovečném dvě břivné platu; také mi drží bez boha a bez práva v Chlumě dvór“ Půh. Brn. 1406 fol. 25. Srovn. ibid. 53, 56b., pak Půh. Ol. 1412 fol. 3b 74 a t. d.

místo v právě trestném a ve věcech sporných, kdežto přísahy k do-
jištění stálosti budoucího činu nejvíce se užívalo v starém práv-
nictví při smlouvách mezinárodních i soukromých, pak ve rčeních
a slibech.

Mimo vlastnost právního důkazu zavírá přísaha v sobě také
povahu vniternou, náboženskou; a ve směru tom jest přísaha vzý-
váním božstva, které přisahající za svědka béře, pronášeje se slavně,
aby nad ním pomstěno bylo, kdyby křivě přisahal. Slovo „přísaha"
nezahrnuje ovšem v sobě toho smyslu; slovo to, jsouc všem Slo-
vanům obecné [1]) pochází od toho, že ten, který Boha za svědka
bral, sáhnul nebo přisáhnul rukou nebo prsty k nějakému předmětu,
za kteroužto příčinou již staroslovanština zná slova: prisjaga, pris-
jaža, prisjažati, prisjašti. Vniterná však povaha přísahy, záležející
v tom, že přisahající vyzýval na sebe trest i pomstu Boží v pří-
padě tom, že by křivě přisahal, naznačena jest slovem starosl. *kljatva*
čes. *klatva*, čili *klatba* neb *kletba* polsky: *klatwa*. Přisahající totiž
klel, čili jak se posud říká *zaklínal* sám sebe a volal na sebe
pomstu nebes, kdyby věrně nestál v tom, co v přísaze pravil. [2])
Tak psáno jest ve smlouvě učiněné r. 945 mezi Rusy a Řeky:
„Jest-li že kdo z knížat nebo lidí ruských, budiž křesťan nebo ne-
křesťan, toto přestoupí, co na tom listě napsáno jest, bude hoden,
aby umřel svou zbraní, i ať bude *proklet od Boha, i od Peruna, že
přestoupil svou přísahu*" (Nestor v překl. Erb. 37.). Taktéž praví
Nestor: „Olega vedše i lid jeho na přísahu po ruském zakonu; i *kleli*
se Rusové zbraní svou a Perunem, bohem svým, i Volosem, bohem
dobytka a stvrdili pokoj". (Překl. Erb. 21).

Toto volání bohův za svědky a vyzývání pomsty jejich na
křivopřísežníky nalezáme již v Iliadě, kdež Atreovec se modlí:

Svrchovaný Jove otče, velebný vládyko z Idy,
Slunce co obhleduješ vesmír a vše všude slýcháš,
Země, pramáti milá, řeky, též vy tam u zpodu země,
Strašní, ješto mstíte i po smrti nad věrolomci,
Buďte vy na svědomí a chovejte přísaze víru . .

Překl. Vlčk. (III. 272.)

---

[1]) Sr. Mikl. lex. palaeosl. sub „drn". [2]) Kdežto v slovanštině máme pro
zevnější i vniterný moment přísahy slova dvě, jichžto význam jest do-
kona znám, neví se posud, co vlastně znamená německé slovo „eid".
Taktéž nevysvětlen posud prvotný čili pravý význam latinského „jus
jurandum", kdežto řecké slovo ὅρκος ovšem již náležitě vyloženo jest.

Anoť i Here sama
Zapřisáhla se, jak žádal jemu u všech božstev,
Ješto slovou Titáni a jest jim Tartar obydlím.
I kdy se zavěrujíc vysokou mu zavázala kletbou (XIV. 276).

Rovněž římský fetialis, uzavíraje smlouvu s Albany, aby rozepře válečná mezi Římany a Albany rozhodla se soubojem tří Horatiů a tří Curiatiů, vyzývá pomstu Jovovu na Římany, kdyby smlouvu zrušili řka: „Tu illo die, Jupiter, populum romanum sic ferito, ut ego hunc porcum hic hodie feriam: tantoque magis ferito quanto magis potes pollesque.“ (Liv. I. 24).

Ač symbolů v starém právnictví velmi často se užívalo, tak že téměř žádná záležitost při právě a soudě bez symbolů před se nešla, předce jest symbolika nejbujněji vyvinuta při přísahách, kdež náboženství a právo nejvíce se stýkají. Nelze se tomu diviti; neb symbol neměl pouze účel, buditi rozvážlivost v osobách nějaký výkon před se beroucích, nýbrž měl především spůsobiti, aby výkon sám co nejvíce možná důtklivě na smysly působil a tím aby zároveň hluboce rozechvěl duši těch, kteří tomu právnímu výkonu se podrobili. Z toho snadno vysvětluje se, proč nikde v starém právnictví symbolika tak valně se nevyvinula, jako v přísaze, v níž ten, který ji činí, Boha za svědka volá a zároveň krutými tresty se zaklíná, kdyby křivě přisahal. Všechny okolnosti, za kterých přísaha se konala, měly působiti k tomu, aby přisáhajícímu přivedly na mysl důležitost a svatost výkonu, který podstupuje; měly mu připomenouti, že Boha samého sobě na pomoc volá, jehožto jmeno opovážlivě bráti se nemá. Za tou příčinou spojoval věk pohanský přísahy s obětmi božstvu přinášenými, zvláště při smlouvách; příklad jeden položili jsme svrchu o Římanech a podobný příklad uvádí Xenofon, pravě, že Řekové a Peršané činíce smlouvu obětovali býka, berana a vlka. Smysl těchto obětí, při kterých přisáhající někdy dotknul se těla zabitých zvířat, nebyl jiný než ten, že rušitel smlouvy a přísahy od božstva na životě trestán býti má, jako ta obět bohu přinešená. Krvavé tyto oběti z práv minuly, když křesťanství víry pohanské zapudilo, ač mnohé symboly z doby pohanské pocházející i v křesťanství se zachovaly, které jim pak křesťanský smysl podkládalo.

Jest nám litovati, že o spůsobech a symbolech při přísahách v právě českém z doby pohanské téměř žádných zpráv nemáme. Ač letopisové fuldští na několika místech vypravují, že Moravané

přísahou vešli v mír s Franky, předce bohužel nikdy nevypisují se místněji obřady při tomto zachovávané; letopisec klade vždy jen lakonické: pacem nebo fidem juramento firmaverunt. O Slovanech polabských aspoň to víme, že uzavírajíce smlouvu o mír, činili to ostříhajíce vlasy a podávajíce trávu a pravice. [1]) V Kralodv. rukopisu jest jediné místo, kteréž o slibu mluví: „*Kruvoj Neklanu oběce vieru i podáše věrnu ruku.*“ Při tomto nedostatku zpráv z nejstarší doby musíme v naší rozpravě obmeziti se na psané památky ty, z kterých žádná třinácté století nepřesahuje.

Každá přísaha nalezala se při právě českomoravském na plném soudě, s tou však při tom výhradou, že páni moravští také na posudku přísahu nalezti mohli, jakž z několika příkladů níže položených se uvidí. A nalezala se přísaha tehdáž ve sporných věcech, když strana neb strany jiných důkazův a průvodů k své při neměly. Protož praví Kornel ze Všehrd na str. 70: „Tu sú přísahu staří našli pro ty, ktož na zřetedlných próvodiech scházejí, aby své spravedlnosti užiti mohli. Z toho známo jest, že což světlými próvody nemóž provedeno býti, to má přísahú v kaple dovedeno býti.“

Každá přísaha, která od zemského práva v Čechách nalezena byla, činiti se měla v kapli Všech Svatých na hradě pražském v pátek na ty suché dni, které nejprvé přišly po soudě tom, na kterém přísaha nalezena byla, anebo na ten den po sv. Jeronýmě. V jiný čas žádný nepokládala se přísaha od velikého práva zemského. [2]) Na Moravě konaly se přísahy na posudku, tedy po vzdání soudu, ač někdy také v nálezích se praví, že přísaha se konati má hned t. j. než-li soud se vzdá; teprv r. 1531 snesl se sněm moravský, že „všelijaká přísaha, kteráž by nalezena byla, má vykonána býti před vzdáním soudu a v neděli aby žádný přísahy nečinil.“ [3]) Taktéž nekonány při právě moravském přísahy v postě a sice proto, aby, jakž zřejmě se pravilo, svatosť času se nerušila. [4]) V této zápovědi v postě vězí starý názor o přísaze co kletbě a zaklínání, kteréž, jak známo, katolická církev zvláště v čas sváteční a postný za veliký hřích pokládá.

---

[1]) Pacem abraso crine supremo et cum gramine datisque affirmant dextris. Thiet. Mers. apud Pertz III. 812. — [2]) Kornel ze Vš. pag. 75. — [3]) Sr. pam. kn. I. 102b. Srovn. Knih. Drnovskou LIX a 121. [4]) „Že v póstě práva nečiní.“ Půh. Brn. 1417 fol 165b. — „A to odložení stalo se, že v póstě přísahy nejdú.“ Půh. Ol. 1437 fol. 4.

Jakož ráno t. j. před polednem se jen soudilo, taktéž jen ráno mohla přísaha se odbývati; nebyl-li ten, kdož přisahati měl, lačným, odložila se přísaha k druhému dni.[1])

Obřady, které při skládání přísahy v právě českomoravském se zachovávaly, byly podlé druhu přísahy (o kterém níže se zmíníme) neb podlé stavu a pohlaví přisáhajícího rozličny. K těmto obřadům náleží přede vším:

Vzývání Boha. Pohanstvo vzývalo v přísahách buď jednoho Boha, kterýž ve zvláštní péči měl věc, pro kterou se přisahalo, buď více bohů, jakž lze poznati z výše uvedených příkladů z Iliady. Jakož u Litvanů Perkunas vzýván byl, tak přisahali pohanští Slované zvláště Perunovi, ač ovšem i jiným bohům, k. p. jak svrchu dotčeno, Volosovi. Věk křesťanský ustanovil přísahu *Bohu, Matce Boží i všem svatým.* Ve formulích přísah čili v rotách stojí tato slova *vždy* na konci: „Tak mi pomáhaj Bůh etc.“, a na větším díle také na začátku, ač také jsou přísahy k. př. na kříži, kde na začátku se nekladou slova: „Pánu Bohu M. B. i všem sv.“ Někdy stojí prostě: „*Pánu Bohu*, n. př. „Na tom přisahám, že jsem pro svú nemoc nemohla státi na těch rocích. Tak mi Buoh pomáhaj.“ (Půh. Brn. 1447 fol. 62b.)

Bratří však vynechávali slov: *Matce Boží i všem svatým.* Tak praví Karel z Žerotína v zápiscích o soudě panském I. 3. o sobě, když co nový soudce přísahu do soudu učiniti měl: „Přísahu . . . hlasitě jsem vykonal, toliko to opustě, co proti slovu Božímu a čistému učení křesťanskému v ní se zdržuje.“ O ta slova byly mnohé strky mezi katolíky a jinověrci a jmenovitě nalehal kardynal Dietrichstein na to, aby každý bez ohledu na své náboženské vyznání *Matce Boží a všem svatým* přisahal: nicméně však snesl se sněm Olom. r. 1608 na tom, že k přísaze „Matce Boží a všem svatým“

[1]) „Optal jsem se ho, jedl-li jest již dnes co neb pil? Odpověděl že jedl. Tak mu přísaha do pondělka odložena a poručeno, aby se o osmi hodinách bez jídla a bez pití dal na horu najíti; neb to jest za pořádek.“ Žer. Záp. o s. p. I. 24. Kn. Tov. kap. 112. Tento požádavek, aby přisahající byl lačným, zajisté pochází teprv z doby křesťanské. Zajímavé jest, že v řeckém právě ze zvířete, při výkonu přísahy zabitého, nic vzíti se nesmělo, aby se kus nějaký v žertvu bohům spálil, aneb snědl od lidí, nýbrž celé *tělo mrtvé se buď* zakopalo neb do moře hodilo, neb *jinak zničilo. Viz Schömann, Gr. Altherth.* II. 221.

žádný nemá pro svědomí nucen býti. Obnovené Zřízení z r. 1628 uvedlo zase nucenou přísahu k Matce Boží a všem svatým.

Zdá se, že výraz: *přisahati živým bohem*, který v obecné mluvě a v národních písních se nachází, jest původu křesťanského, jelikož živý Bůh na protivu se staví bohům pohanským, křesťanstvím takořka usmrceným.

Z tohoto vzývání Boha, vyjádřeného ve slovích: *přisahám Bohu*, povstal zkráceninou spůsob mluvení: *přisámbůh*, podobně jako v němčině na místě: so mir Gott helfe se říkalo: *sammir gott*, neb prostě: *sammir* neb *semmir*.

(Pokračování.)

Příbuznost jazykův indoevropských.

Sepsal *A. Matzenauer*.

Kmen jazykův indoevropských, méně správně indogermanskými nazývaných, záleží z oddělení *asiatského* a *evropského*.

I. K *asiatskému* oddělení náležejí obě rodiny jazykův 1) *indických*, 2) *iránských*, správněji *eránských*. — Nejstarším zastupitelem rodiny *indické* a nejstarším známým indoevropským jazykem vůbec jest jazyk *staroindický*, jak se jeví v nejstarších částech Věd.[1]) Později byl v uhlazenější formě dle jistých pravidel co správný jazyk spisovný ustálen a naproti nářečím prostonárodním *sanskritem* nazván.[2]) K této rodině patří četné dialekty novoindické. — Společné prvotní tvárnosti řečí *eránských* neznáme; nejstarší nám známé řeči eránské jsou: a) řeč *staroperská* (západo-eránská), b) řeč *starobaktrická* či *zendská* (východo-eránská). Zendskou řečí sepsána jest Zend-Avesta, zákon náboženský, svaté písmo Parsův, za

[1]) Véda, m. etymologicky tolik co věda, nauka, od kořene vid (věděti). Jmenem Véda poznačují se čtyry nejstarší sbírky indických písem náboženských, které pocházejí z rozličných věkův i od rozličných spisovatelův. Védy jsou nejstarší památkou indické osvěty a nábožné poesie (hymniky.)

[2]) Sanskrta znači tolik co lat. confectus vzdělaný, dokonalý a ohledem na řeč klassický.

jehož původce se pokládá Zarathustra, obyčejně Zoroaster, jenž se ale zdá býti osobností mythickou.[1])

Ze živých řečí erânských uvedeny buďte: *novoperská*, *afghanská*, *kurdská*, *arménská*, kteráž se už za dávné doby od prvotního jazyka erânského odštěpila a nám teprvé z pozdější doby známa jest, pak *osetská* v Kavkazu.

Příbuznost obou rodin jest obzvláště blízká, i poukazuje k delšímu společnému vyvinování-se obou národův Indův i Erâňanův. — Největší shoda řeči starobaktrické i sanskritu záleží ve tvarech; individualnosť zendské řeči ale jeví se v syntaktických vazbách i ve slovníku. Obě rodiny, indická i erânská, tvoří skupení *arické*, tak nazvané proto, že staří Indové i Erâňané jmenovali se čestným jmenem Ariové.

II. V Evropě potkáváme na jihozápadě skupení *pelasgické*, záležející 1. z rodiny *řecké*, od starodávna četnými osadami též na pomoří Malé Asie zastoupené; během času vyvinula se řeč *novořecká*, v níž jest značná přísada slov tureckých a slovanských; za odnoží jazyka řeckého dosti porušené lze považovati řeč *albánskou* (škipetarskou, arnautskou); 2. z rodiny *italské*, která zaujímala staroitalské řeči mezi sebou blízce příbuzné: *latinskou*, *umbrickou*, *oskou*; sem náležejí dcery latiny, nové řeči románské: *vlaská*, *španělská*, *portugalská*, *francouzská*, *rumunská*, v jejíž zásobě slov nalezá se mnoho slovanského; konečně malý prostor zajímající raetho-románská.

III. Skupení *litevsko-slovanské*, k němuž náležejí: 1. rodina *litevská*, jejíž členové jsou řeči a) *litevská*, kteráž podnes žije v severní části pruské provincie východních Prus a v pohraničných částech Ruska; mezi všemi živými jazyky kmene indoevropského vyniká nejvíce starobylostí zvukův i forem, proto jest pro porovnávající jazykozpyt nadobyčejně důležitá; zvláštní cenu ale má ohledem na jazykopyt slovanský, neb nám v jistém spůsobu padává obraz tvárnosti jazyka slovanského v době předhistorické; b) *pruská* (prusiskan acc. lit. prúsiszkas nom. pruský, Prúsas, Prus, pl. Prúsai Prusy, pruská země), zaujímala pomoří mezi řekami Vislou a Němnem, zanikla teprvé ve druhé polovici XVII. století. Pozů-

---

[1]) Řeč Gâth, zpěvův, druhé části Avesty nazvané Jašna odchyluje se v některém ohledu od obyčejné řeči ostatních dílův Avesty. Nářečí nacházející se v Gâthách pochází *ze severo-východního* Iránu a považuje se *za starší než obyčejná řeč Avesty.*

stalé písemné památky jsou skrovné: hlavními prameny ku poznání této řeči, která v některých věcech i nad litevskou starobylostí vynikala, jest nesprávně psaný překlad Lutherova katechismu, z r. 1561, shotovený z rozkazu vojevody Albrechta; pak něm.-prus. slovník z počátku 15. stol. obsahující 802 čísla, teprvé v nejnovější době (r. 1868) G. H. F. Nesselmannem v Královci na světlo vydaný.

Řeč pruská, nebo jak ji někteří jmenují, staropruská, byla ostatně litevské tak blízká, že by se mohla považovati za nařečí litevštiny.

c) Třetím údem rodiny litevské jest řeč *lotyšská*, kteráž se jeví ve mladší tvárnosti jazykové i má se ku řeči litevské asi tak, jako řeč vlaská k latině. Mluví se v Kuronech a ve větším díle Livonska. V litevské řeči rozeznává se dvoje hlavní nářečí a) *horno-litevské* či litevské v užším smyslu a b) *dolno-litevské* či *žemaitské* (žemaítis obyvatel dolní Litvy, obyvatel nížiny, žemaítiszkas dolno-litevský — od žémas nízký; žéme země).

2. Rodina *slovanská* zaujímá řeči *jihovýchodní* a *západní*; k *jihovýchodním* náležejí a) *bulharská*, co do času dvojí α) *staro-bulharská*, tato zachovala se mezi všemi slovanskými řečmi na nejstarším stupni jazykového vývoje i ukazuje v jistém spůsobu nejstarší tvárnosť jazyka slovanského, proto ji možno nazývati i staroslovanskou; její dcerou jest β) nynější *bulharská*, v grammatickém ústrojí značně porušená; b) *srbsko-charvátská*, c) *slovinská*, d) *ruská*, s trojím nářečím velko-, malo- i bělo-ruským; velkoruská jest spisovnou řečí; k *západním* řečem slovanským náležejí a) *polská* s nářečím *kašubským*, b) *československá* s nářečím *slovenským*, c) *lužicko-srbská* se dvojím nářečím: *horno-* a *dolno-lužickým*, d) *po-labská* vymřelá; známa jest nám pouze jedna větev její, nářečí drevanské, ze skrovných a velmi nesprávně psaných písemných památek.

IV. Rodina *germanská*, k níž náležejí řeči a) *gotská*, co nejstarší representant řečí germanských, b) *staro-skandinavská* s nynějšími řečmi skandinavskými (*islandskou*, *švédskou*, *dánskou*), c) *anglo-saská* s nynější *anglickou*, 4. *staro-saská*, 5. *staro-fríská*, 6. nynější *dolno-německá*, k níž vedle nářečí nizo-německých náleží *hollandská*; tyto řeči zůstaly na prvním stupni proměny zvukův; na druhém stupni proměny zvukův nachází se řeč *horno-německá*, co do času trojí: staroněmecká, středověká a nynější, s četnými dialekty.

V. Nejzápadnější větví kmene indo-evropského jsou řeči *celtické*, 1. *britanská*: a) *kymrická* ve Walesu, b) *kornická* vymřelá v minulém století, byla domovem v Cornwallu, c) *armorická* též

bas-breton jmenovaná, v Bretagni ve Francii. 2. *gaedelská*:[1]) a) *irská*, stará i nynější, b) *gaelská* v horách Skotských. Nejvíce zachovanou řečí rodiny celtické jest staroirská.

Jazyk celtický nejvíce se stýká s řečmi staro-italskými s jedné i germanskými s druhé strany.

Největší příbuznost jeví se mezi větvemi, které jsou též zeměpisně sebe nejbližší. — Co se jazyka slovanského týče, tu pozorujeme, že nejvíce souhlasí s litevským. Tyto jazyky odloučily se teprvé později od sebe, než od ostatních jazyků kmene indoevropejského i shodují se ve mnohých částech grammatiky i v zásobě slov tak, že mnozí je za členy *jedné* rodiny považovati chtěli; mnohá slova, mnohé kořeny jsou jen těmto jazykům společné, jako na př. stslov. *baba* anus, avia, obstetrix, v jiných též baba, lit. *bóba* anus; rum. babъ vetula, nřec. *βαβά* avia, sřněm. bâbe vetuta pocházejí ze slovan. — stslov. *cěditi* cěždun[2]) (cěždą) percolare, bulh. cedè (cedím), slov. chrv. cěditi, srb. cijediti, rus. cědíť, pol. cedzić, cedzę, čes. cediti, stč. cedu M. V. správněji cědu, inf. byl by cěsti, hluž. cydźić id., lit. *skëdu*, skësti diluere, kořen skid, v příčině *s* před *k* srov. stslov. čistъ purus čistý s lit. *kystas* purus, castus i *skýstas* clarus, limpidus, čistý (o tekutinách); stslov. *divъ* miraculum, portentum, čes. div miraculum lit. *dýwas* id. kořen *div* se nalezá i v jiných řečech, skr. div (1. sg. praes. dìvjâmi) splendere lesknouti se; slov. *deget* čes. dehet, pol. dziegieć, rus. dëgetь. t. j. djogoť pix liquida Theer; lit. *degùtas* i *dagùtas*, lot. deguts id. kořen *deg*, původně *dag*, lit. *deg-mì* i degù, inf. dèg-ti ardere hořeti, skr. *dáh* i dagh: dáhâmi, uro, comburo pálím, dáhjâmi ardeo hořím, ir. *daighim* uro; stslov. *dikъ* ferus divoký, pol. dziki, rus. díkij, stslov. dikanije furor, lit. *dykas* ferus, isz-dýkëlis petulans, insolens, arrogans rozpustilý; stslov. *dědъ* avus, slov. děd, dědej, chrv. děd, srb. djed, v západ. stranách did, rus. děd, čes. děd id. pol. dziad 1. id. 2. senex. čes. dědek též tolik co starec, bulh. dědá, dědo senex,

[1]) Starší forma toho jména zdá se býti gaidal, gaidel; u Girald-a Cambrenského (ap. Camd. p. 737) nacházejí se tato místa: „dicti sunt Gaideli, dicti sunt et Scoti" — „hibernica lingua, quae et Gaidelah dicitur." V nynější řeči irské Gaoidheal (Hibernus, Ir.)

[2]) Ku poznačení nosových hlásek stslov. vlastně starobulhar. užívá se tu písmen: 1. aŋ, na př. paŋta calx, 2. uŋ, na př. ruŋka manus; jiní poznačují první z těchto nosovek písmenem ę t. j. eŋ: pęta, druhou písmenem ą t. j. oŋ: rąka.

avus; lit *dĕdas* senex, avus, lot. *dêdis* senex; souvisí, jak se zdá, s lit. *dìdis* velký, srov. co do významu něm. Grossvater; stslov. *gasnuṇti, gasnuṇ* exstingui, *gasiti, gašuṇ* exstinguere, bulh. gasnъ exstinguor, gasè, místy gasъ exstinguo, slov. gasnôti, gasiti srb. gasiti, rus. gásnuť, gasíť, gašú, pol. gasnąć, — nę, gasić, gaszę, čes. hasnouti, hasiti, hluž. hasnyć. hasyć; dluž. gasony exstinctus, drev. woygassena exstincta. lit. *gēstù*, praet. *gesaú*, inf. *gèsti*. lot. *dzist* exstingui, lit. *gesaú, gesýti*, lot. *dzešu*, *dzēst* i *dzest* exstinguere; stslov. *glasъ* vox, bulh. glas id. slov. chrv. srb. glas vox, fama, rus gólos vox, sonus, votum, mrus. hołos, pol. głos id. čes. hlas, hluž. hłós, gen. hłosa, dluž. głos; rum. glas vox ze slovan. Kořen *glъs*: čes. hlesnouti sonum edere, prohlesnouti (Leg. o 12. apošt. inclytum fieri) jest souhláskou *s* rozšířen; lit. *gàrsas* i *galsas* vox, sonus, fama a proměnou souhlásky *g* v *b*: *bàlsas* hlas; glasъ vzniklo tedy přesmyknutím hlásek z galsъ; *l* přetvořeno z *r*, prvotní kořen jest g a r, skr. g a r sonare, g i r vox hlas atd.; stslov. g l e ž n ь m. talus kotník, též glježna, glezna, glezno gleznъ, glěznь, glezьnь m. i glezьnja, slov. gleženj, m. chrv. srb. gležanj, rus. glézna ze stslov. stpol. glezna dle J ung. slovn. — dle Dobrovského Instit. glozna, — čes. zastar. hlezen i hlezno; lit. *slĕsnas* m. i *slĕsnė* id. V příčině *g* a lit. *s* srov. slov. srb. *gnjed* fuscus, rus. gnéd, guědyj pol. gniady, čes. hnědý vedle *snědý*, stslov. *smêdъ* pol. śniady i śmiady fuscus; rus. *grib*, pol. grzyb fungus houba čes. hřib boletus, hluž. hrib fungus, boletus arborarius, hribica spongia, lit. *grýbas* (v lit. y = i) lot. *grîbas* fungus: stslov. *gruda* gleba, gruda rosna gutta roris, krůpěj rosná, slov. chrv. srb. gruda gleba, massa, rus. grúda acervus, turma, multitudo hromada, pol. gruda gleba, čes. hruda, hrouda id. 2. massa rei siccae, hruda zlata, stříbra, soli atd. lit. *grúdas* granum, nucleus, zrno, pecka, gutta roris, *grûdas*, dol.-lit. *grodas* gleba congelata; kořen g r u d s významem tlouci: lit. grúdžu, žem. grudu, praet. grúdau, inf. grústi pinsere contundere; stslov. *gruša* pirus, slov. gruška i hruška pirus, pirum. rus. grúša id. dem grúška pirum, pol. grusza pirus, gruszka pirus, pirum, čes. hruše pirus, nyní užívá se hruška pirus, pirum, drev. graussóy pirum, pl. graussway, grauk pirus, pl. grautsay; stslov. *krušьka* pirum, bulh. krušè, chrv. kruška, hruška krušva, pirus et pirum, srb. kruška id. hluž. krušej i krušwa pirum, krušeń pirus; lit. *kriduszi* pirum, pirus, kriauszis m. pirus; — žem. *gruszė*, jak se zdá, ze slovan. — *stslov. guṇba spongia*, guṇbavъ leprosus trudovatý, malomocný,

vlastně houbovatý, pol. gąbka spongia, bulh. gъba, id. slov. gôba spongia, lepra, gumba tumor, tuber boule, chrv. guba, lepra 2. boletus igniarius hubka, srb. guba lepra malomocenství, žaba gubavica rana buffo chrastavá žába, rus. gúba, gúbka spongia, česk. houba fungus, spongia, hubka spongia, boletus igniarius, hluž. huba fungus. — mad. gomba fungus ze slovan. — lit. *gùmbas*, *gumbė* tumor, tuber, nodus, fungus boule, houba; srov. též lit. *kemp-inė* spongia, boletus arborarius hubka. Koř. *gunb*, ze staršího *ganb* nalezá se i v jiných řečech, skr. *džamb*, z gamb, oscitare, prvotní význam byl tedy spongia, okatice; stslov. *jezero* lacus, ezero Izv. 609. bulg. slov. chrv. srb. čes. jezero, pol. jezioro, hluž. jězor, rus. ozero id. lit. *ěžeras* m. dial. *ažeras*, lot. *ezars*, *ezers* id. Kmen *jez* (slov.) agger hráze, čes. jez, pol. jaz das Wehr, srb. jaz der Ableitcanal neben dem Wehr, rum. jaz potok — stslov. *konь* equus, bulh. kon (kon-ьt), slov. chrv. srb. rus. konj, pol. kóń, gen. konia, čes. kůň, g. koně, hluž. kóň, jen. konja, lit. kùinas kůň, obzvláště špatný kůň caballus vilis; stslov. *kъrъ* m. radix „podъzemьnyja stranъ“ Io.-Clim. polsk. kierz, gen. krza, česk. keř, gen. kře, hluž. keř, dluž. kerj frutex — lit. *kéras* Baumstumpf, lot. *cers* locus concrescendo aggeratus in palude, žem. i-si-kierieti vkořeniti se; slovan. *lipa* tilia, lit. lëpa, lot. lêpa id. stslov. *luska* involucrum, folliculus seminis „plodъ v luskachъ pokrytъ“ Ex. ... pol. łuska, čes. slov. lusk siliqua, slov. chrv. ljuska squama ... ljuska testa, putamen, bulg. ljuspa squama; kořen lusk: česk. lusknouti, louskati, stslov. lusnuṇti místo lusknuṇti strepere — lit. *luksztas* putamen, siliqua, *szt* místo slovan. *sk*, a *k* před szt vsuto, jako ... stěji, srov. stslov *ploskъ* latus, rus. ploskyj, pol. płaski, čes. ploský s lit. *plokształas*, planus aequus: čes. *lýko* liber arboris Bast, pol. hluž. dluž. łýko id. rus. łyko liber tiliaris, bulh. liko, slov. ... srb. liko, lik liber — lit. *lùnkas*, m. *lùnka*, f. lot. *lûks* id. — stslov. *lěcha* area, ager, cespes, bulg. lěcha (lěchъ) area, slov. lěha, ... srb. lijeha a lija (lira) proměněním *h* v *j*, což v srb. dosti často se stává, pol. lecha, stčes. lěcha, nyní lícha, dluž. ljecha, area, ... — alb. leha, jak se zdá, ze slovan. — lit. *lýsė* area; *ch* ve slovan. ze staršího *s*, jak často; lat. *lira* mohlo by příbuzno býti, ... *r* mezi samohláskami stává v lat. často místo staršího *s*, jako ... příklad v *auris* ucho naproti lit. *ausìs*, lot. *aus's*, got. *auso* ... atd. nebo lat. *aurum místo* ausum, stprus. *ausin* acc. lit. ... *zlato*, *k vsuto; koř. us lat.* uro, ustum lit. aúsz-ti svítati,

lot. aus-tu, praet. aus-u, inf. aus-t illucescere, skr. koř. *uš* míst
urere, lucere páliti, svítiti, (1. sg. praes. ôšâmi, prvotní tvar ausâ
— zdali mezi ags. *läsu* f. pascuum, pastura pastvina a slovan. *l*
jaká příbuznosť, jesti pochybno; stslov. *měchъ* pellis, pera, u
dem. měšьkъ saccus, bulh. měh uter Schlauch, slov. chrv. m
uter, follis Blasebalg, vesica, srb. mijeh id. rus. měch 1. id.
pellis Balg, měch lísej (liščí kůže, srsť) měch medvěžij, kůže m
vědí, pol. miech saccus, follis, čes. měch uter, „kožený měch" 1
follis; saccus hluž. měch saccus, dluž. mjech id. lit. m a í s z a s,
m a i s s; *ch* ve slovan. ze staršího *s* neb *š*; stslov. prъstъ digit
prьstъ, pьrstъ, pьrъstъ Ostrom. bulh. prъst them. — n
prъs, slov. chrv. srb. čes. prst, rus. perst, v pol. bylo pa
soudíc dle na-parstek Fingerhut, hluž. porst digitus — lit. *pirsz*
lot. *pirksts* digitus, *k* před *s* vsuto, stprus. *prei-pirstans* acc.
prsteny; kořen zdá se býti prъs ve významu dotýkati se,
sparš sprš tangere, spršáti dotýká se, pa-spárša, 1. & 3. sg. p
— srov. též stprus. po-prestemmai cítíme; stslov. *pańta* calx, b
slov. chrv. srb. peta, rus. pjatá, pol. pięta, čes. pata, hluž. pj
drev. pjunta id. lit. pentis f. pata; kořen jest, jak se zdá pant
care, ire šlapati, jíti, skr. path, panth ire, prvotně snad též šlap
pošlapati, jak svědčí řec. πατέω calco, eo, což souvisí s prost
formou skr. path: pathâmi eo jdu; stslov. rogъ cornu, bulh.
rog-ъt, slov. chrv. srb. rus. rog, mrus. rih, gen. roh-u, pol.
gen. rog-a, čes. hluž. roh — lit. *rágas*, lot. *rags*; stslov. *rь*
manus, bulh. rъka, slov. rôka. chrv. srb. čes. hluž. dluž. ruka,
ruká, pol. ręka, drev. runka id. lit. *rankà*, stprus. *rankan* acc.
lot. *rôka* id. koř. rank: lit. renkù, i rinkù, inf. rìnkti, iter. rank
colligere sbírati, stprus. seu-rinka sbírá; stslov. *zvězda* stella, b
zvězda, zvězdъ, slov. chrv. zvězda, srb. zvijezda, zvezda, rus. zvě
pol. gwiazda, drev. djozda, lit. *žwaigždė*, lot. *zweigzne* id. stp
swaigstan splendori, koř. gvid svítiti; srov. skr. śvid śvind ze k
kvind lucere; stslov. *zųbrъ*, *zųbrь* bos jubatus, urus; pyga
(Deut.) jistý druh antilop, rus. zubrь urus, pol. zubr id. z
nebo v pol. by mělo býti zębr, čes. zubr urus, bison jubatus
zastar. tigris — M. V. zubar renter, hluž. zubr urus — rum. z
bru; lit. *stumbras*, stumbris, lot. *sumbrs* urus.

Někdy se ale řeč litev. odchyluje od slovan. i v takových
cech, ve kterých ostatní jazykové indoevrop. — neb aspoň vět
jich — *se slovan. souhlasí.*

Skupení litevsko-slovanského nejblíže stojí rodina germanská. Řeči germanské jeví, abychom jen o zásobě slov promluvili, v nejedné části slovníka společnou majetnost buďto *jen* se řečmi slovanskými, nebo vedle těchto *jen* ještě s litevskými.

Ukázky výlučné společné majetnosti řečí s l o v a n s k ý c h a g e r m a n s k ý c h: stslov. *bledъ* pallidus, bulh. bleden, f. blědna, slov. chrv. blěd, srb. blijed i bled, rus. blědnyj, pol. blady, čes. bledý, hluž. blědy, id. — ags. *blât* lividus, stněm. *pleizâ* livor, nynější ném. blass pallidus; stslov. *gvozdij*, *gvozdъ* clavus hřebík bulh. gozdij id. slov. za-gvozda, zagojzda i zaglozda cuneus klín, gojzditi verkeilen, chrv. za-gvožda klín, srb. gvozdac fibula, sem náleží, jak se zdá, i gvoždje železo; rus. gvozdь clavus, gvozdíť hřebík vraziti, přibiti, pol. gwoždź, goźdź, slk. hvozd, hvozdík, hluž. hózdź id. got. gazds aculeus, stimulus osten, skand. gaddr clavus, švéd. gadd aculeus, stněm. kart, gart stimulus — stněm. *rt* = got. *zd*; stslov. *gvozdь* m. silva, slov. gozd, gojzd, čes. hvozd id. srb. Za-gvozd vlastní jméno vesnice, okolo níž se nachází planina, t. j. hora lesnatá; stněm. *hart*, *hard*. *stsas*. hard silva, *rt*, *rd* místo staršího *zd*, jako v předešlém; ve *gvozdij* i *gvozdь* zdá se *v* býti vsuto; stslov. *o-gavije* molestia, o-g a v ь n o s t ь id. o-gaviti molestiam inferre slov. o-gaven acerbus, austerus trpký, srb. guviti se nauseare, čes. ohava foeditas, abominatio, macula, o-haviti foedare, turpare, fastidium creare. stněm. ur-gawida fastidium; stslov. *gatati*, - ajuņ conjicere, vaticinari hádati, *gatъka* divinatio, conjectura hádání, věštba, bulh. gatanka aenigma pohádka, hádanka, slov. gatati conjicere, srb. gatati divinare, gatnja narratio vypravování, gatar magus, fatidicus; skand. *gâta* aenigma, švéd, *gâta*, dán. *gaade* id. srb. *glom-ot* strepitus,čes. hlomoz tumultus, skand. *glama* strepere, garrire, *glamm* strepitus; stslov. *gluma* impudicitia nestydatosť, slov. gluma jocus, insania žert, šílenství, chrv. gluma comoedia, čes. zastar. hluma mimus, stslov. *glumъ* scena, jocus, rus. glum, rum. glum id. — skand. g l a u m r, strepitus, laetitia hluk, veselosť, glumr strepitus, glymr resonantia, gleymr laetus, ags. g l e á m laetitia, stslov. *glumiti saņ* garrire, irridere tlachati, posmívati se, slov. glumiti se, rus. glumíť jocari žertovati, skand. g l y m j a strepere; stslov. *gomonъ* strepitus, rus. zastar. gomón id. mrus. homon tumultus, pol. gomon id. 2. rixa svár, čes. homon rixa, turba rus. gomoníť inquietare nepokojiti, čes. homoniti, hamomnti blaterare tlachati, rus. u-gomón quies, recreatio pokoj obveselení, u-gomoníť *placare, quietum reddere* ukojiti, upokojiti; skand.

gaman jocus, ludus ags. gamen id. stsas. gaman gaudium rado
stněm. kaman id. 2. jocus, ludus, angl. game 1. id 2. verb. jocar
co do významu v. glumъ; slov. chrv. srb. *grana* ramus, frons ge
frondis; skand. *grein* f. švéd. dán. gren ramus větev, stslov. *klьva*
klьvuņ i *kljujuņ* rostro tundere, bulh. klъvъ 1. sg. praes. slov. klju
kljunoti kljuvati, srb. kljuvati, kljujem, rus. klevát, kljujú, p
klwać, kluć, čes. klvati, kluvati, klivati, morav. též kluju id. ag
clavjan scalpere, angl. claw, stněm. klawjan id. — slov. *komina* Hüls
Schale folliculus, gluma, chrv. srb. komina, dem. komuška i
2. cortex nucis, čes. kominy pl. — vinné vinacea, srb. o-komi
jak se zdá, místo od-komiti decorticare; kořen: kom pokrývati -
got. *ga-hamôn* tegere, induere, stněm. *hamo* cutis, indumentu
stsas. hamo tegmen pokrývka, obálka ags. hama, homa id., ve sl
žených též ham tegmen, vestis, hamjan tegere, skand. hamr cu
kůže; stslov. *kraduņ krasti* furari, kradu, krásti; chrv. zasta
kredom clam, kradmo — ags. *hreddan* rapere, eripere, *h* řečí ger
stává přečasto slovan. *k* naproti; stslov. *lebedь*, gen. -di cygn
bulg. lebed, slov. labod, labud, z labąd, chrv. srb. labud, rus. léb
m. f., pol. łabędź m. čes. labuť id. stněm. *alpiz*, sřněm. albez, ag
elfetu (elfet, ylfet), skand. âlft olor, cygnus; ve slovan. slabika *l*
z *alb* jako ladija navis loď ze staršího alъdija, neb jako Labe
Albe, uvážíme-li lat. Albis, v pozdější lat. Albia, Alba, řec. *Ἄλβ*
Ἄλβιος stněm. elba, z albia, sřněm. elbe; to slovo značilo původ
tolik co řeka: ags. elf, skand. elf, elfa, švéd. elf, dán. elv fluvius;
tím souvisí jak se zdá i labuť; stslov. *omuliti saņ*, durat.-mu
jati saņ adfricari, atteri, slov. *muliti* Laub abstreifen, srb. mulj
contundere, conterere (uvas) Trauben stampfen, stněm. *muljan*, skan
mylja contundere, conterere; čes: *mýliti* in errorem conjicere, pol. my
lić, hluž. mólić, mulić, piše se: mylić id. sřněm. *müle* decipio šidí
klamu; stslov. *na-prasьnъ* subitus, praeceps, severus, vehemens, n
hlý, prudký, přísný, naprasьnije iracundia náhlosť, slov. na-prasen ir
cundus, praeceps náhlý, srb. na-prasan id. naprasni čovjek, napras
smrt, rus. na-prasnyj vanus, injustus, subitus, repentinus marn
nespravedlivý, náhlý; lit. no-prosnas, nůprosnas vanus, inutil
bez pochyby ze slovan. — skand. *brass* procax, svévolný, rozpustil
drzý, ags. bräs procacitas, *bräsen* procax superbus, poten
germ. *b* naproti slovan. *p*, jako ve skand. *bâl* rogus, poët. igni
žároviště, oheň, ags. bael incendium, ignis funebris, rogus poží
žároviště naproti stslov. *pal-ešь* rogus, incendium, *paliti* urere, stslo
rebro costa, *bulh*. chrv. srb. rebro, rus. rebró, pol. żebro, čes. žeb

nyní obyčejně žebro, hluž. rjebło i lobro, dluž. rjobło — ags. angl. rib, stfris. *reb*, skand. rif. švéd. ref, holland. rib, ribbe, stněm. rippi, střněm, rippe, nyní Rippe; stslov. *snopъ* fasciculus, ligatura, manipulus, bulh. slov. chrv. srb. rus. pol. čes. hluž. snop fasciculus, merges; skand. *hneppi* merges, hneppa connectare svázati *hnappr* globulus, turba, *knappa* conglobare; *h* řečí german. stává často na místě slovan. *s*; stslov. *strupъ* vulnus, hernia, vibex, morbus rána, lýla, mozol, bulh. strup pustulae, crusta vulneris, slov. strup venenum jed, srb. strup porrigo kraste u děce (dětí) po glavi, rus. pol. čes. strup crusta vulneris, hluž. trup id. 2. porrigo, dluž. tšup; ags. hreóf callosus, scabiosus, leprosus, hreóf, — e f. scabies, skand. hrufa scabricies, stněm. hruf lepra, pustula, crusta vulneris, hriupi, hriubi scabies, ve slovan. jest *t* mezi *s* a *r* vsuto, jako častě; stslov. *vrěditi* laedere, nocere, affligere slov. vréditi laedere chrv. u-vrediti laedere, offendere, srb. u-vrijediti offendere vulnus, rus. vredíť to co stslov. odkud i vzato jest, pravá rus. forma veredíť offendere vulnus, čes. zastar. vřediti nocere, sem náleží i vrědъ (stslov. lepra, damnum, jactura, vulnus) čes. vřed ulcus atd. — *vrěd* přesmyknutím hlásek z *verd*, got. fra *-vardjan* perdere, laedere, ags. *verdan* corrumpere, spoliare, â-verdan laedere, stsas. â-werdian corrumpere, stněm. wartjan laedere, vulnerare; rus. *ščeká*, *ščoká* gena, mala líce, tvář, pol. *szczeka*, *szczoka*, méně správně szczęka maxilla pa-szczęka, čes. po-štěka bucca, ščeka ze skeka — ags. *ceáce*, *cêce* mala, maxilla, angl. cheek gena, mala, švéd, kek, vyslov: ček, maxilla, stfris. tziake, holland. kaak gena, mala; stslov. *štirъ* integer, ze skirъ, rus. ščíryj purus, mundus, elegans, verus, pol. szczéry purus, genuinus, sincerus, verus, čes. čirý, čírý, purus, verus, sincerus. M. V. sciri t. j. ščirý sincerus; got. *skeirs* clarus, perspicuus, skand. *skîrr* clarus, purus, probatus, skîra purgare, švéd. skir clarus, perspicuus, purus, ags. scîr purus, limpidus, lucidus, stsas. skîri clarus; stslov. *žasnųti* stupefieri, *žasiti* terrere, *žasati san* perterreri, mirari, srb. žasnuti se exhorrescere, rus. u-žasnúť, dur. u-žasať terrere, —sja perterreri, vyskýtá se i u-žachnuťsja id. ú-žas terror, horror, mrus. žach terror — *ch* místo *s* jako v morav. dách místo das, pol. zastar. prze-rzasnąć się perterreri, *rz* místo *ž*, čes. žasnouti, užasnouti, úžas, dluž. žěsyš terrere — *ž* ze staršího *g*: got. us-*geisnan* obstupescere us-*gaisjan* perterrere, ags. *gaesan* percellere, gaesan adj. agitatus, tristis, dan. *gys* horror, gyse horrere; zdali skr. jas bullire a ostatní, které *s* ním spojovány bývají, sem náleží, jest pochybno.

2. Ukázky výlučné společné majetnosti skupení litevsko-slovanského řečí germanských:

stslov. *alъdija, aldija* navis, později přesmyknutím hlásek *la-dija*, ladij, slov. chrv. srb. ladja, rus. lodьjá, též ládija, kteréž pochází ze stslov. pol. łodź čes. lodí, loď, hluž. łódź, dluž. loź; lit. *eldija* id. — stejného původu jest pravdě podobno i skand. *ald* unda, srov. co se významu týče stčes. vlť unda ve vltorěčný undi fluus LS. s lit. waltis loďka; stslov. *alъkati, alkati* jejunare, esurire alъkota, alkota, alъča, alъčь fames hlad, alъčьnъ, alčьnъ jejunu později přesmyknutím hlásek lakati, laknųti, lakota, lačьn pol. łaknąć, čes. laknouti, lačný atd. lit. *álkti* esurire, *alkis* f. slovan. alčь fames, *álkanas* = slovan. alčьnъ esuriens, jejunus lačn stněm. *ilki* fames, stridor dentium, i stenčeno z *a*; stslov. *blъch* bulh. blъha, slov. bolha, buha, rus. błocha, čes. blecha, chrv. sr buha, pol. pchła místo błcha, hluž. pcha, *l* po *ch* vypadlo, pul lit. *blusà, blùsė*, lot. *blusa, bluse* — slovan. *ch* stává často lite skému *s* naproti, srov. mucha s lit. musė, stněm. flôh, sřněm. vlôc nyní Floh; lat. pulex, gen. -icis, kteréž někteří sem potahují, vzd luje se formou, ještě menší podobnosť jeví řec. ψύλλα; pochází řec. a lat. název ze stejného kořene jako slovan., lit. a germa pak by v těchto řečech mezi *l* a předcházející retnou byla sam hláska vypadla; stslov. *luža* palus, slov. luža, rus. luža, pol. łu ługowisko, łužyna, čes. louže, hluž. łuža, lit. *lugas*, m. *lugė* f. palu ags. *luh*, gen. lug-es stagnum, fretum; stslov. *ljudъ* populus, *lj dinъ* homo, laicus *ljudьje* m. pl. homines, populus, slov. ljud p pulus ljudje, ljudi, chrv. srb. ljudi, rus. ljúdi homines, ljud (zasta pol. lud, hluž. lud, čes. lid. stčes. lud populus, pol. ludzie, č lidé, hluž. ludźi, ludźo homines; lit. *laudis*, f. (Beitr. I. 23 správněji *liaudis*, lot. *ljaudis* homines, populus, stsas. *ljud* populu stněm *liut* id. *liutî* pl. m. homines skand. *liod* f. populus, homin ags. *leod* m. vir muž, leod, f. gens, leode m. pl. homines, got. j ve složeném junga-lauths mladý člověk, kořen *ljud* roditi se, růst množiti se: got. *liudan* crescere, skr. *ruh*, z původního *rudh* prodi nasci, crescere; ljudъ značilo též narození, rod; stslov. *strěla* sagitt obelus, arcus, bulg. strěla Pfeil, Donnerkeil, slov. chrv. strěla ší chrv. strělá nebeska fulmen, srb. strijela sagitta šíp — gromovi fulmen, rus. strěla, pol. strzała čes. střela sagitta; lit. *strėlà, str las* stněm. *strâlà* m. id. sagitta, jaculum, obelus, donar-strâ fulmen, sřněm. *strâle* sagitta, nyní Strahl radius solis, ags. *stræ* m. sagitta, skand. *strïáli* radius luminis, švéd. *strila* id. stslov. *str*

liti, střěljati sagittas jacere, jaculari, slov. strěliti, strěljati schiefsen, chrv. strěljati, srb. strijeljati, rus. strěljáť, strělьnúť, pol. strzelić, strzelać, čes. střeliti, stříleti, id. drev. strele; lot. *strēlēt* telum mittere, ags. *straeljan* sagittare; stslov. *sьrebro srebro*, bulh. srebró i strebro, slov. chrv. srb. srebro, rus. serebró, pol. śrebro, čes. stříbro, *t* k vůli libozvučnosti vsuto, hluž. slěbro, dluž. srjobro, slobro argentum, stprus. *sirablan* acc. sg. lit. *sidabras*, lot. *sudrabs*; ježto lit. řeč obyčejně starší zvuky i formy zachovala, lze se domnívati, že *r* ve slovan. a stprus. vzniklo z *d*, jako na př. lat. meridies z medidies nebo pomístné čes. herbáví z hedbáví; got. *silubr*, ags. silfor, stněm. silapar, nyní Silber, skand. silfr, stfris. selofer — *l* řečí german. má se k lit. *d* jako *l* lat. *lacryma* (lacruma) slza, k řec. *d* v *δάκρυ, δάκρυμα* id. jméno to jest etymologicky temné, všecky dosavadní výklady neposkytují nic jistého; stslov. *tysųšta* mille, též *tysąšta*, *št* z *tj*, slov. tisôč, tiseč, tisuč, chrv. srb. tisuća, rus. tysjača, pol. tysiąc, čes. tisíc, star. tisúc, nemá-li se správněji tysúc čísti, hluž. tysac, stprus. *tusimtons* acc. lit. *tùkstantis*, lot. *tūkstoši* — *k* před *s* a *t* po *s* vsuty; got. *thusundi* f. skand. thûsund, ags. thûsend, stněm. dûsunt, nněm. tausend; stslov. *voskъ* cera, bulh. osъk, *v* odsuto, slov. vosek, srb. vosak, rus. pol. čes. vosk, mrus. visk, hluž. vósk, lit. *wászkas*, stněm. *wahs*, nněm. Wachs, ags. veax, skand. vax cera, švéd. vax id.

Posud byly podány ukázky společné majetnosti, o které se dle dosavadního stavu jazykovědy domýšlíme, že náleží *výlučně* 1. řečem *slovanským* a *litevským*, 2. *slovanským* a *germanským*, 3. *germanským* a skupení *litevsko-slovanskému*. Nyní podáme několik příkladův, ze kterých vysvítá, že taková výlučná společná majetnosť též mezi jazykem slovan. a ostatními jazyky kmene indoevropského, s nimiž nemá tolik společného jako s jazykem litevským a germanským, se objevuje, ač v menším rozměru:

1. *slovan. i sanskrit*:

stslov. *gramъ* caupona vel domus, skr. *grâmas* vicus, pagus; stslov. *griva* juba, prvotně bez pochyby šije, krk, jak dosvědčuje stslov. grivьna collare, monile, slov. srb. griva, rus. gríva, pol. grzywa čes. hříva, hluž. hriva, hriha, hriheń juba; skr. *grîvâ* collum, cervix — stslov. *ilъ* lutum, slov. il argilla hlina, chrv. ilo, srb. ilovača id. rus. il Schlamm, pol. ił argilla pinguis. čes. jíl, hluž. jił; skr. *ilâ* terra; možná však, že i řec. *ἰλύς* limus, coenum, sedimentum sem náleží; stslov. *kalъ* lutum, bulh. kal coenum, slov. kal Lache, čes.

kal, hluž. kał, stslov. *kalьnъ* luteus, slov. kalen, čes. kalný turbidus, čes. kaliti turbidum reddere, stslov. kaljati inquinare — skr. *kalana*, n. macula, *kâluša* turbidus, *kala* n. semen virile, srov. čes. *výkal* id. M. V. — stslov. krъkъ cervix, čes. krk, pol. kark collum, skr. *krka-s* m. gula, fauces; o stněm. *krago* gula, sřněm. *krage* collum jest za příčinou *g* pochybno, zdali sem náležejí; stslov. *kydati* jacěre, is-kydati ejicere, evacuare, dissipare, rus. kidát, kinut, čes. kydati jacěre; kořen *kyd*, skr. kořen *khôd* (*ô* z au) jacěre, conjicere; stslov. *kųsati kųsajų* mordere, *kųsiti kųšų* edere, bulh. kъsam lacero, scindo, slov. kôsiti, -im lacero, disseco, dirumpo, rus. kusát kusáju i kusít, kušu, pol. kąsać, -am, čes. kousati mordere, skr. kořen *kans* caedere dle Lex. II. — v Boppově glossariu skr. *kaṅs* destruere; stslov. *sųkъ* surculus, sųčьcь surculus, festuca, slov. sôk nodus in ligno, čes. suk id. zastar. ramus haluz, rus. suk ramus, surculus, nodus arboris, pol. sęk nodus arboris. dem. sączek, sęki pl. die Zacken am Hirschgeweih — skr. *śaṅkú-s* m. palus, stipes kůl, peň, Miklosich v Lex. II. uvádí též skr. śankhâ ramus, kteréž se nenachází v Bopp. gloss. skr. — stslov. *šaka* manipulus, slov. chrv. srb. šaka palma, manipulus, (hrsť), bulh. šaka, souvisí bezpochyby se skr. kořenem śâkh occupare, complecti, implere, sebrati, shrnouti, naplniti; stslov. *timěnije, timěno*, tьmĕnije, tьmĕno coenum, lutum, bahno, bláto, též tina id. jak se zdá místo timna, jako pol. truna místo trumna, bulh. tina, rus. tina id. hluž. tymjo palus Quellsumpf, dluž. tymeńca palus čes. temenec, temeniště = vlhké, bahnité místo; skr. têma, m. humor, mador, koř. tim humidum esse mokrým býti; stslov. *jandro* 1. nucleus 2. testiculus, častěji pl. jandra, bulh. jadko nucleus, slov. jedro, jeder id. rus. jadró nucleus 2. pl. jadra testiculi varlata, pol. jądro nucleus, testiculus, čes. jádro nucleus, pl. jádra testiculi animalium hluž. jadro nucleus, testiculus, *-ro* jest přípona; skr. *aṇḍa*, n. ovum, testiculus.

2. *slovan.-litev. i sanskrit:*

pol. kudła, čes. kudla villus, kudliti zausen, lit. *kudlà* villus, kudlótas, kudlatý, souvisí, jak se zdá, se skr. *čûdâ*, z *kudâ* cincinnus singulus in vertice, crista; něm. prov. (slez.) *kûdlig* wirrhaarig, *kudeln* kudliti nezdá se býti od pravěku příbuzným, nýbrž ze slovan. převedeným; stslov. *sila* vis, robur, virtus, crassities, slov. chrv. srb. sila, pol. siła. rus. siła, čes. síla, hluž. syła; lit. sylà, vis, stprus. seilin acc. sing. Ernst, Fleiss, seilins acc. pl. die Sinne, skr. śila natura, indoles, praesertim bona indoles, boni mores, vir-

tvá vloha, přirozená povaha, zvláště dobrá, dobré mravy, cnost, ku konci složených slov studium, vůle; stslov. *sokolъ* falco sokol, lit. sakalas, skr. śakunas; stslov. *socha* fustis, vallus, bulh. soha, slov. soha lignum dentatum, furca, srb. soha pertica bifurca pol. socha id. rus. sochátyj adj. los cervus alces, od parohův, sóška dem. gabelförmige Stütze, čes. socha columna hluž. socha palus, pertica furcillata, stslov. *rasocha* místo raz-socha furca, furcis innixa trabs, slov. rasoha Baum mit kurz behauenen Ästen, furca, čes. rozsocha atd. lit. *szakà* ramus, *száké* furca, *a* pravidelně na místě slovan. *o*, *sz* přečasto na místě slovan. *s*, *k* místo, *ch*, proto že Litvané *ch* nemají, skr. *śâkhâ* ramus; stslov. *ųglъ* carbo, bulh. vъglen i jъglen id. slov. ògelj, vogelj, voglen, voglin, srb. ugalj, gen. uglja, rus. úgolь, úglь, pol. węgiel, węgl, též wągiel, stpol. wągl, čes. uhel, hluž. wuhl, wuhel, dluž. nugl nugel, *n* předsuto, drev. wundjil carbo, lit. *anglis*, lot. *ôgle*, skr. *áṅgâra*, m. n. id.

3.slovan. i řeči erânské:

stslov. *briti*, *brijuņ* tondere, kořen *bri*, slov. briti, brijem id. véter brije (řeže), srb. brijati brivati, rus. brit, brijú i brějú, čes. bříti, břiji. břiju id. odtud slov. britek, srb. britak čes. břitký acutus, stslov.* po-brij tonsor holič, slov. brivec, srb. brijač, rus. brado-brěj id. stslov. bričь i britva novacula, slov. srb. britva, rus. brítva, pol. brzytwa, čes. břitva id. souvisí se zend. *brî*, vedlejší formou kořene *bar* schneiden (Beitr. IV. 435.); lit. britwa jest bez pochyby ze slovan. vzato; slov. *garje* f. pl. scabies Krätze, garjav, garjast scabiosus prašivý; pers. *gar garî* scabies koř. *gar* terere, scabere, nalezá se i v jiných řečech; stslov. *ovъ* hic ten, slov. ov, ovaj, ovi m. ova f. ovo n. chrv. ov, ovaj m. ova f. ovo n. id. srb. ovaj, ovi m. ova f. ovo n. id. pol. ow, owa, owo ille onen — zend. stpers. *ava* ille; slovan. kořen *tru* nutrire krmiti, živiti: stslov. *truti*, *trujuņ* i *trovuņ* absumere, *na-truti*. — *trujuņ*, *-trovuņ* nutrire, na-*troviti* alere, traviti absumere, pol. o-truć, -truję, srb. truti, trujem, rus. dial. o-trut intoxicare otráviti, stslov. čes. otrava venenum, vlastně něco sežírajícího, trava (stslov.) gramen, herba čes. tráva atd. zend. *thru* erhalten sustentare, servare *tu-thrujê* er hat erhalten (Bopp, gramm. II. 525. i 531.); slov. chrv. srb. mrus. *vatra* ignis oheň, stčes. vatra fulmen M. V. srodné jest pravděpodobno zend *âtar* (them.), nom. âtars oheň, ve slovan. zdá se *v* býti předsuto, srov. slov. apno i vapno calx čes. vápno, rum. alb. *vatrъ* focus bez pochyby ze slovan.

4. slovan. nebo slovansko-litev. a indo-erânské řeči:

stslov. *bogъ* deus, bulh. slov. chrv. srb. bog, rus. bog, vyslovuje se boh, mrus. bih, gen. boha, pol, bóg, gen. bog-a čes. bůh, gen. boha, hluž. bóh, gen. boha dluž. bóg id. skr. *bhaga-s* venerabilis, vêd. deus, stpers. *baga* deus bůh, koř. skr. *bhadž* ze staršího *bhag*, colere, venerari ctíti; 2. skr. *bhaga-s* bona fortuna, felicitas, beatitudo štěstí, statek, téhož původu, s ním souvisí stslov. *bogatъ* dives bohatý, ze zaniklého *bogъ* divitiae, jako na př. *rogatъ* rohatý z *rogъ* roh, co do významu srov. lat. *dives* bohatý, divitiae bohatství, kteréž souvisí s *divus* božský a *deus* bůh; stslov. *zъvati*, *zvati*, *zovuņ* clamare, vocare, bulh. zovъ volám, nazývám, slov. chr. srb. zvati, zovem, vocare, rus. zvať, zovú vocare, nominare, invitare pol. zwać, zwę, zowię, čes. zváti, zvu i zovu id. skr. *hvájâmi* voco, *džõhavîmi* id. s reduplikací koř. *hû*, *h* ze staršího *gh*, *â-havâna* n. advocatio, invitatio, zend. *zbájêmi* invoco.; stslov. *vьsь* omnis, integer, vьsь mirъ mundus, slov. ves, vsa, vse omnis, omne, chrv. srb. vas, vsa, vse a přetmyknutím hlásek sav, sva, sve, rus. vesь, vsja, vse, čes. ves, veś id. vesmír mundus, lit. *wisas*, *wisà* f. stprus. *wissas*, m. *wissa*, f. *wissan*, i *wissa* n. lot. *wis*, skr. *viśva-s*, m. them. viśva, zend. *vîśpa* (them.) id. *p* po *ś* místo původního *v*, jako ve *śpenta* sanctus naproti stslov. svaņtъ, pol. święty čes. svatý atd. lit. swèntas id.

5. jazyk slovan. a řecký:

stslov. *broštь* purpura, coccinum, broštiti rufare, broštenje rubor o-broštiti tingere, — saņ rubefieri, *št* z *tj*, bulg. brošt (them.) slov. broč, méně správné brošč, srb. broć rubia tinctorum, broćiti rubiâ tingere, čes. brof rubia tinctorum místo organického broc, kteréž bylo ve stčes. (M. V. brohcs t. j. broc), zbrotiti, pol. broczyć, inquinare, contaminare, broczą ziemię krwią, zbroczyć, dur. zbraczać id. řec. *βρότος* sanguis, *βροτόω* mit Blut besudeln krví brotím; stslov. *grachъ* faba, bulh. grah pisum, slov. grah id. 2. faba, faseolus, grahor, grašica vicia, srb. grah pisum, faseolus vulgaris, rus. goróch pisum, pol. groch, čes. hrách, hluž. hroch, drev. gorch pisum; alb. *grošъ* lens; řec. *ἄρακος ἀρακίς* i *ἄραχος* eine Hülsenfrucht, jak se zdá, místo *γάρακος γάραχος* nřec. *ἄρακος*, *ἀρακᾶς* pisum; *γράχος* ale ze slovan; grachъ přesmyknutím hlásek z garchъ, kořenem zdá se býti *grъch* terere, conterere, pinsere tříti, potříti, tlouci, skr. kořen *gharś*, *ghrś* fricare, *terere, conterere*; podobným spůsobem souvisí řec. *πίσον πίσος*,

πίσος, lat. *pisum* hrách s kořenem skr. *piš* conterere pinsere, lat. *pis*: piso, pinso, „pisum *πίσον* ita dictum, quod semper pisitur, antequam coquatur.“ — slov. *gruliti* sonum edere, murmurare, rudere, *hlas vydávati* atd. slk. grúliti gruliti, grunnire hrochati, chrv. kruliti id. řec. *γρυλλίζω γρυλλίζω* grunnio; stslov. ***kopъtьnъ*** fuliginis stat. jméno byto by ***kopъtъ***; rus. kópoť fumus, fuligo, též ***kop*** v průpovědi: kłasť v kop in den Rauch hängen, pol. kopeć, gen. kopća, čes. kopet, gen. koptu, zastar. ***kop*** Jung. slov. řec. *καπνός* kouř, dým, kořen *καπ*; stslov. ***kros-no*** liciatorium, textura, bulh. krosno Weberbaum chrv. srb. krosna f. machina textoria, stativa, stav tkalcovský rus. krósny f. pl. id. pol. krosna pl. n. čes. zastar. krosna pl. n. slk. krosna, hluž. krosna pl. id. řec *κρόκη* Einschlag beim Gewebe, pl. Gewebe tkanina, *κρέκω* 1. sg. praes. schlagen, die Fäden des Gewebes festschlagen, weben; ve slovan. stává často *s* naproti staršímu *k* příbuzných jazykův; stslov. *lonьcь* olla hrnec, slov. lonec, chrv. srb. lonac, vlastně demin. staršího zaniklého *lonъ*, příbuzným zdá se býti řec. *ληνός* alveus, alveus panarius, lacus, cupa, sinus, labrum, Trog, Kufe, ač se významem poněkud odchyluje; stslov. *lěsъ* silva, slov. lěs id. 2. lignum, materia, chrv. lěs materia Bauholz, srb. lijes silva materia, tigna, rus. lěs silva, materia, pol. las, čes. les silva, hluž. lěs, dluž. ljeso, drev. ljos, alb. ljiss-i strom (Beitr. II. 414.) dle Lex II. ljiss-i silva, lis arbor, zdá se pocházeti ze slovan. — řec. *ἄλσος* nemus, silva háj, les, = dle toho tedy lěsъ přesmyknutím hlásek z alsъ, jako Labe z Albe, srov. lat. Albis atd. lakati ze staršího alkati a j.; stslov. ***mazati*** ungere, pinguefacere, ***maža***, ***mazь*** unguentum masť, slov. mazati ungere maz unguentum, srb. mazati ungere, demulcere, čes. mazati, maz atd. řec. *σμήχω* ion. 1. sg. praes. schmieren, streichen, einreiben, salben, *σμῆγμα* Mittel zum Abwischen, Reinigen, co do řec. počátečného *s* srov. řec. *σμύραινα* i *μύραινα* muraena; *μικρός* i *σμικρός* malý — mazati se obyčejně stavívá ku skr. koř. *madždž* mergi, submergi, caus. submergere pohrouziti; jest ale velmi pochybno, zdali má s ním něco společného; stslov. ***chobotъ*** cauda ocas, rus. chóbot proboscis, čes. chobot cauda, v tom významu zastar. 2. sinus kout vstupující hluboko do nějaké plochy, 3. sinus maris, lacus zátoka, 4. Zipfel, koř. ***chob***; řec. *σόβη* cauda equina *σοβέω* celeriter moveo, agito, pello; sem náleží jak se podobá i stslov. *o-šabъ* cauda; řec. *s* naproti slov. *ch jako na př.* v *σαυσαρός* vedle *σαυχμός* suchý, *křehký*, *lit. saúsas skr. śušká* suchý atd.

6. *jazyk slovan. i latinský:*

stslov. *bobъ* faba mrus. bib, pol. bób, gen. bob-u, v ostatních bob id.-rum. bob, mad. bab, ze slovan.—lat. *faba;* lit. lot. *puppa* jest, jak se zdá, přetvořeno z fin. *pappu*, kteréž pochází se slovan.-kymr. *ffa*, breton. *fav, faô, fa*, ir. *seib* jsou z lat. vzaty; ir. *s* naproti lat. *f* svědčí o cizím původu; stslov. *glъtiti* deglutire, bulh. glъtnъ, plъtam deglutio slov. goltati, goltnoti po-golnoti, chrv. srb. gutati, gunuti místo gutnuti, rus. głotát głotáju i głočú, glonút místo głotnut, deglutire, głot avidus, rapax, čes. hltiti, hltnouti, hltati, obyčejně s předlož. po, hluž. hiltać deglutire, lat. *glutio* i *gluttio;* slov. *golt* gula, chrv. gut fames, gula, stslov. by bylo glъtъ, kteréž by krásně souhlasilo s lat. *glutus* Schlund; *glъt*, lat. *glut* jest kořen povterný; prvotní a prostější tvar kořene nalezá se i v jiných řečech, skr. *gar, gr* deglutire: girâmi i gilâmi deglutio; stslov. *matorъ* senex starý, slov. matoren adultus dorostlý srb. mator, a, senex, čes. zastar. matoren serius, vlastně dospělý, lat. *maturus;* stslov. *palьcь* pollex slov. palec, srb. palac id. rus. pálec, pol. palec užívá se ve významu prstu, pol. palec wielki, rus. bolьšój palec tak jako řec. *μέγας δάκτυλος* pollex, čes. palec hluž. palc id. pol. paluch Däumling, rus. bezpáłyj bezprstý — lat. *pollex*, gen. *pollicis*.

7. *řeči slovan. a celtické:*

stslov. *dlъgъ* debitum, bulh. dlъg, odtud dlъžnik debitor, slov. dolg debitum, srb. dug, rus. dołg, pol. dług, čes. dluh, hluž. dołh id. staro-ir. *dligim* debeo, *dliged* debitum, pl. *dligetha*; got. *dulgs* id. kteréž v german. řečech osamělým jest, pochází ze slovan.; stslov. *mějno* dos věno, *smějna* id. *smějno* debitum conjugale, recte dos, srov. staro.-ir. *máini* dona praetiosa drahocenné dary; stslov. *padųn*, pasti cadere, abire, *padati, padajųn*, cadere čes. padnouti, padati atd., star.-irsk. *fadam* conj. cadam, *ro-fadatur* exciderunt; *pad* přichází i v skr. avšak jen ve významu jíti ire; stslov. *pelynъ pelynь* absinthium, bulh. slov. srb. pelin rus. połýnъ, pol. piołun, piołyń, čes. pelun, pelyn, peluň, morav. polýnek, slk. polynjek, hluž. połon, dluž. połyń; alb. rum. *pelin* ze slovan. rovné tak zdá se i lit. *pelinos* pl. ze slovan. pocházeti, neb jinak by po *l* bylo asi *u;* korn. *fuelein*, armor. *vuelen* id. Kořen se nalezá i v jiných řečech; stslov. *slězena, slezena, slězina* splen, slov. slezena, slezeno, též slizena, suzana, chrv. slizena, srb. slezina, rus. selezënka, t. j. selezjonka, pol. śledziona, čes. slezena, slezeno, zastar. i slezeň, hluž.

dluž. słozyna id. — slezena povstalo, jak porovnávající jazykozpyt učí, přesmyknutím hlásek ze *selzena*, kořenná slabika *selg*; ir. *selg* splen; skr. *plihan* lien, řec. *σπλάγχνον* obyčejně pl. *σπλάγχνα* vnitřnosti, *σπλήν* lat. splen i lien slezina, kteréž Miklosich v Lex II. srovnává se slovan., sotva jsou srodné; rus. *slízeň* timax plž, slimák, ir. *slige*, *sligean* concha, star.-ir. *slíci* pl. ostreae; stslov. vlasъ f. coma, capillus, capillamentum vlasy, star.-ir. falt caesaries, nynější ir. a gael. falt capillus kymr. gwallt, star. gualt id., počát. f ve staro-ir. místo původního *v* a *t* místo *d*, na př. kořen *vid* (věděti) jeví se v ir. co *fit*; stněm. *walt* ve složeném *walto-wahso*, střněm. *walte-wahse* nervus Halsnerv, Fleischader mohlo by sem též náležeti, různí se ale významem; kořen skr. *vardh*, *vrdh* crescere růsti.

Z uvedených tu příkladův viděti, že někdy mají větve, které jsou značným prostorem od sebe odděleny, něco společného, čeho se větvem mezi nimi ležícím nedostává; v takovém případu volno domýšleti se, že prostřední části pásma časem se vytratily.

Není pravdě nepodobné, že jazykozpyt neustále pokračující později objeví, že to neb ono, co nyní považujeme za výlučnou majetnosť dvou větví nebo dvou skupení, širšímu kruhu přináleží.

V následujících sešitech ukážeme, že příbuznost odvěká jeví se přečasto ve většině řečí tu rozebíraných a v jistých kusech na všech větvech kmene indoevropského.

Vysvětlení skratkův.

ags. anglosasky. — alb. albánsky či škipetarsky. — angl. anglicky. — armor. armoricky. — arm. arménsky. — Beitr. Beiträge zur vergleichenden Sprachforschung. — bulh. bulharsky. — celt. celticky. — čes. česky. — Dal. Dalimilova kronika. — dán. dánsky. — dluž. dolnolužicky. — dněm. dolnoněmecky. — drev. drevansky. — fr. francouzsky. — gael. gaelsky, rodiny celtické. — hluž. hornolužicky. — chrv. charvátsky. — ir. irsky. — isl. islandsky. — Izv. Izvěstija imperatorskoj akademii nauk. — Jung. Jungmannův slovník. — kašub. kašubsky. — Kat. legenda o sv. Kateřině. — korn. kornicky. — kymr. kymricky. — lat. latinsky. — LS. Libušin soud. — leg. legenda. — Lex II. staroslovanský slovník Miklosichův, vydání II. — lot. lotyšsky. — maď. maďarsky. — M. V. Mater verborum. — *mrus.* malorusky. — nněm. novoněmecky. — *nřec. novořecky*. — *oset.* osetsky. — pers. persky. —

pol. polsky. — řec. řecky. — rum. rumunsky. — rus. rusky. — skand. staroskandinavsky. — slk. nářečí Slováků. — slov. slovinsky. slovan. slovansky. — sřlat. latina středověká. — sřněm. řeč německá středního věku. — *st* před počátečným konsonantem uvedených tu skrácených slov značí staro —, na př. stbulh. = starobulharsky, stsas. starosasky, stslov. staroslovansky. — star.-ir. staroirsky. — špan. španělsky. — švéd. švédsky. — umbr. umbricky. — véd. v řeči Véd. — vlask. vlasky. — Z. Zeuss, mluvnice celtická, římské číslo poznačuje svazek.

„Časopis Matice Moravské"

má dle záměru „Výboru Matice Moravské" v obor svůj pojímati rozpravy obsahu vědeckého, a jakkoli žádnému odvětví vědy zůstati nemá nepřístupným, má předce přede vším na zřeteli míti badání taková, jež by přispívala obsahem svým k vyjasnění minulosti českého národu po celém rozsáhlém jevišti jeho. V historické části této má se vedle dějin politických a církevních zvláště přihlížeti k prostrannému oboru dějin vzdělanosti národu našeho, jako: k historii práva, umění, písemnictví, městského a venkovského života, korporací a p. — zkrátka ke všemu, čímž možno osvětliti nějakou temnou stránku společnosti české v minulosti a takto přispěti k hlubšímu poznání dějin ducha českého. Mimo to nemá časopis pominouti topografie, zvláště užší vlasti naší Moravy, jakož i zpráv o rodech panských, rytířských a proslulých měšťanských, taktéž i vypsání životů oněch osob, jež zvláště vynikaly v národu našem.

Zakládaje „Výbor Matice Moravské" první časopis se směrem vědeckým v jazyku českém na Moravě hodlá tím vyhověti mnohému přání se strany obecenstva, aby totiž i na Moravě bylo organu, který by soustřeďoval činnost literarní a přispíval k rozhojnění vědeckého písemnictví českého. Žádají se tudíž snažně pěstitelé vědy v národu našem, aby dle možnosti propůjčovali sil svých ve prospěch podniku tak důležitého; každá i sebe menší zpráva, zvláště z oboru historicko-topografického, jeli ztvrzena svědectvím listinným nebo jinou hodnověrnou památkou, bude vítaným příspěvkem pro obohacení obsahu těchto listů.

Redakce

Tiskem národní knihtiskárny J. Šnaidra v Brně. — Nákl. Mat. Mor.

1. *zakladatelé*, kteří složí 100 zl. r. č., buď najednou nebo v 10 létech po 10 zl. ročně;

2. *údy činné*, kteří 50 zl. r. č. složí, buď najednou nebo v 10 létech po 5 zl. ročně.

3. *Údy přispívající*, kteří každý rok 2 zl. platí.

Zakladatel dostává 2 výtisky, činný a přispívající 1 výtisk všech spisů Maticí vydaných.

Ustanovením „Výboru“ může se při vydávání nákladnějších spisů přispívajícím údům uložiti zvláštní příplatek, za který takové dílo odbírati mohou.

„Časopis Matice Moravské“, jenž čtvrtletně v sešitech třiarchových vychází, stojí pro údy „Matice Moravské“ na celý rok 1 zl. r. č., pro ostatní 2 zl. r. č.

Za arch původní práce, do „Časopisu Matice Moravské“ položené platí se 20 zl. r. č., za arch výpisku a překladu 10 zl. r. č. honoráru.

Správu „Matice Moravské“ vede výbor, jenž záleží z 18 osob, z nichžto nejméně třetina v Brně bydleti musí.

Přípisy v záležitostech správních „Matice Moravské“ zasílají se jednateli p. *Theodoru Lazarovi*, prof. českého gymn. v Brně.

Za rok 1870 dostanou údové „Matice Moravské“ :



ČASOPIS
Matice Moravské.

Redaktor:

Václav Royt.

ROČNÍK PRVNÍ.
1869.

Sešit druhý.

[illegible]
[illegible] Matice Moravské.

Obsah:

Příspěvky k historii práva českého.

Podává *V. Brandl.*

II.

O přísahách v právě českém.

(Pokračování a dokončení.)

Obrácení tváře k slunci. Zda-li zvyk ten z dob pohanských pochází, nedá se určiti; avšak v době křesťanské mělo slunce nemalou důležitost v rozličných výkonech práva a soudu. Tak k. př. mohl soud se zahájiti a zasedati jen předpolednem, půhon musel býti dodán za slunce, odpuštění lidí poddaných státi se mohlo jen za bílého dne t. j. ani před východem ani po západě slunce. Názor ten, že slunce jest obrazem boha vševidoucího a vševědoucího, jest příčinou, že přisahající s tváří se obracel k slunci, zvyk to, který v mnohých zemích, a jmenovitě v našich zemích českých se udržel až do 17. století. Obrácení tváře k slunci mělo v přísaze zvláště tehdáž místo, když přísaha se konala bez dotýkání nějakého předmětu, ku př.: „má zdvihnúti dva prsty proti slunci“ (Kn. Tov. kap. 115); — „stojecí proti slunci dva prsty zdvihla“ (Půh. Brn. 1447 fol. 62b). Avšak i v přísaze s dotýkáním nějakého předmětu žádalo se někdy, aby předmět, kterého přisahající se dotknouti měl, obrácen byl k slunci; tak praví Kn. Drn. na str. 60: „a prostrúc na vymýtěné zemi koberec proti východu slunce mají položiti naň krucifix“. L. 1463 nařízeno v Čechách, že přisahající svědek stavu zemanského má zdvihnouti dva prsty proti východu slunce.[1]) Taktéž obraceli nejvyšší úředníci zemští, konajíce přísahu k úřadu, tvář proti slunci: „má státi proti slunci a východu tváří . . . a zdvihnúti dva prsty proti východu slunce“. (Zříz. Vlad. Arch. Č. V. 119. 120.)

---

[1]) *Quicunque nobilium deberent testari* . . . . poterint juramentum . . . . *(facere) elevatis duobus digitis contra* ortum solis. Arch. Č. III. 348.

Dotýkání nějakého předmětu. Nelze pochybovati, že dotýká nějakého předmětu při přísaze jest původu prastarého, anoť jmén „přísaha" u Slovanů odtud původ vzalo; byl to předmět takov který přisahající buď ve veliké vážnosti měl, buď s věcí, pro kte rou se přisahalo, v nějakém styku neb spojení byl. Z Iliady známo že Achilles zapřisahl se berlou panovničí (I. 233.), a že Antilochu dotknouti se musel koňstva na důkaz, „že nepřekazil vozu naschvál" (XXIII. 578). Rusové, jak svrchu dotčeno, zapřisahali se meč svými, způsob to, který také u germanských národů, pak u Sky thův, Alanův i Římanův oblíben byl. Také Kosmas klade knížet Vlastislavovi tato slova do úst: „per capulum ensis mei juro" (Script. rer. boh. I. 25), a Řád pr. zem. vyměřuje, že, komu b byl kůň ukraden a on by chtěl dosvědčiti, že jest jeho, „má polo žiti dva prsty na čele neb na hlavě toho dobytčete a přisáci, ž jest jeho". (Arch. Č. II. 126). Dotýkaje se předmětu a vzývaje p tom boha vyjádřoval přisahající, že úplně ví, oč se jedná a, zna se býti práv, že přísahu spravedlivou vykonává.

Dotýkání stávalo se tak, že přisahající vložil na předmět, n kterém přisahal, pravé ruky dva prsty, které v příčině té slul *dváky* t. j. *dva háky*.[1]) A jelikož v přísaze, kterou se měla do svědčiti *pravda* nějakého tvrzení a tím i *právo* získati pro přisa hajícího, užívalo se ruky té, kterou nyní nazýváme *pravou* neb *pra vicí*, protož leží důměnka na snadě, že tato ruka proto obdržel jmeno *pravice* neb *pravé*, jelikož jí se užívalo při nejdůležitějším výkonu právním, kterým přísaha byla.[2])

Rozumí se samo sebou, že v křesťanské době byly to zvlášt předměty svěcené, na kterých přisahající prsty své kladl, ač i době té některých nesvěcených předmětů se užívalo. K takový předmětům náleželo:

1. *Čtení svaté* nebo evangelium, na kterém povýtečně králov čeští přísahu korunovací činili, na př. „A král na svatém čte

[1]) „Dváky pravú rukú položiti" (Kn. Rožm. Arch. Č. I. 469); — „aby n něm dva háky položil" (Arch. Č. II. 103); — „dva háky, jinak prsty c prsy vložic" (Arch. Č. II. 495). — [2]) Známo, že v staroslov. pravá ru slula „desnica", v staré češtině „desnice", kteréžto slovo se rovná san „dašina", lit. „dėšine", řec. „δεξιά", lat. „dextra". Rovněž nastoupilo němčině na místo goth. „taihsvô" a staroněm. „zesava" slovo: die Rech t. j. *Hand*, *jako u nás*: pravice. Srovn. Bopp, Vergl. Gram. II. Aufla pag. 82.

ruce své polože . . . přísahu činí". (Kn. Tov. kap. 8. 9.). Rovněž praví markrabí Jan: „per juramentum, quod ad sacrosancta dei evangelia, corporaliter per nos tacta, praestitimus". (Desky Brněn. VI. 101.)

Též opatové a abatyše, přisahajíce za dluh kláštera svého, kladli prsty na čtení svaté, ač před koncem 13. století v téže příčině opat a abatyše kladli „dváky pravú rukú na prsích svých". (Arch. Č. I. 468. 469.)

2. *Kříž nebo boží muky.*[1]) O této přísaze níže více mluveno bude; zde jen podotýkáme, že Rusům znamenalo *„líbati kříž"* tolik co přisahati a *„přestoupiti kříž"* tolik, co přísahu zrušiti.[2]) Vévoda Břetislav vložil ruku na *hrob* sv. Vojtěcha a vyzval Čechy své, aby zdvihnouce pravice přísahu učinili, že bohabojně žíti budou. (Script. rer. boh. I. 110.)

3. *Prsa lidská.* Při tomto spůsobu přísahy byli rozliční obyčejové. Přisahala-li ženská, položila ruce křížem na prsích svých: „má jemu práva býti, položící ruce na prsích na kříž má přiséci" (Půh. Brn. 1406 fol. 24b); — „poněvadž se Kateřina nezná, má Mikulášovi práva býti s klésků, položící na kříž ruce na prsech" (Půh. Ol. 1412 fol. 210.). Někdy kladly ženské dva prsty pravé ruky na obnažený levý prs: „každé ženské pohlaví, činíc přísahu, má své dva prsty u pravé ruky na holý prs levý položiti a tak přísahu konati" (Ruk. v Mus. Brn. č. 349 str. 101.). K tomuto spůsobu přísahy vztahuje se nález: „poněvadž Kateřina se nezná, zprav to přísahú na prsi svém tú, kteráž jí vydána a čtena bude." (Ruk. v Mus. Brn. č. 384 str. 174b.)[3])

Kladouce dva prsty na prsa přisahali také popravci, konšelé a kmeti zemští (Arch. Č. II. 495). Sem též náleží nález z r. 1437: „že se jemu má Hanuš zpraviti starým právem, jako popravce polože ruku na prsech svých". (Arch. Č. II. 388.).

4. *Drn a byliny.* Drnu čili trávy s hlinou vytržené aneb bylin vůbec v starém právnictví velmi často co symbolu se užívalo. Při smlouvě mezi Římany a Albany donesl Fetialis „čistou bylinu" (herba pura) z hradu a ustanoviv druha svého, aby výkon přísahy

[1]) „Debet jurare super sancta sanctorum" (Cod. Mor. II. 2:1.) — [2]) Nestor v překladu Erben. str. 137. 138. 173. 182. 189. Srovn. Čas. Čes. Mus. na r. 1868 str. 183. 184. 185. 188. 189. 191. — [3]) Jak starožitný tento spůsob *přísahy ženské jest, jde ze slov* leg. Alam. 56. 2.: „liceat mulieri *jurare per pectus suum.*"

[illegible] prosadil, dotýkal se hlavy a vlasů jako [illegible] čili že-[illegible].¹) U Polabských Slovanů již [illegible], že utvr-[illegible] o mír podávali [illegible] a pravice. Zvláštní obřad za-[illegible] staří Slované, když přísahu konali na mezech; obcházejíce [illegible] kus drnu na hlavu a přísahali.²) Upomínku, ač [illegible], na ten prastarý obřad v přísaze o meze, máme v [illegible] právě též při sporech o meze; bližší vysvětlení [illegible] v Kn. Drnovské str. LXXIV.

O [illegible] způsobu přísahy s dotýkáním prstů zmínku činí [illegible] práva zemského (Arch. Č. III. [illegible]): kdo totiž z [illegible] [illegible] byl a svou nevinu dovésti chtěl přísahou, musel na [illegible] železe dva prsty položiti a na nevinu přísahati: „a to jest [illegible] pro strach, aby se mnohé tím méně dálo, bojíce se hor-kého železa. A kdyžby nezdržal prstův na tom železe, dokudžby přísahy nedokonal, tehdy ta při ztratil i hrdlo“. V tom jest tedy spojeno [illegible] ferri candentis s přísahou; zdali se však, že by [illegible] přísahy se bylo často užívalo.

Jiný zajímavý příklad o přísaze s dotýkáním prstů jest v listu, který Vilém z Pernštejna poslal roku 1520 králi Ludvíkovi: „*[illegible]* jsem VM. za pána přijal, na *korunu VMti dva prsty složil*“. (Arch. Č. I. 75.).

Zdvižení dvou prstův pravice zůstalo povšechným znamením *přísahy*, tak že za našeho věku přísahy téměř jinak se nekonají. *Symbol ten vyjadřuje*, že přisahající Boha volá za svědka, a proto *prsty do výše se drží*, jakoby k Bohu ukazovaly. Ve smyslu tom klade Kosmas Břetislavovi na hrobě sv. Vojtěcha tato slova v ústa: „*pozdvihněte*, bratří, zároveň se mnou vaše pravice k Pánu a *poslechněte řečí mých*, o kterých chci, aby jste je přísahou na vaši *víru ztvrdili*“. Zdvihnouti dva prsty znamená v obecné mluvě to-*lik, co přísahati*, jakož na př. se praví v jedné národní písni:

Pokud ti neklekne
Před oltář na kamen . . .
A zdvihne ti dva prsty. (Sušil 307.)

Mimo již uvedené případy konala se také přísaha s vyzdvi-*ženými prsty* zvláště tehdáž, když množství osob přisahati mělo.

---

¹) „Verbena caput capillosque tangens“, Liv. I. 24. — ²) K tomu se vztahují slova Šafaříkova v Starožit. 52: „staří Slované v rozepři o meze vydávali svědomí držíce kus drnu nad hlavou“. Srovn. Mikl. Lex. pal. [illegible] „drn“.

Stávalo se to, když stavové slibem věrnosti zeměpánu se zavazovali; nejpřednější ze stavův skládali slib ten osobně do rukou krále a z ostatních měl každý dva prsty zdvihnouti a hlasitě říci: „slibuji JMti podlé jiných věrnost a poslušenství“ (Kn. Tov. kap. 11). Na podobný spůsob přisahala města česká i moravská zeměpánu: „má každý dva prsty zdvihna přiséci přísahu“ (Kn. Tov. kap. 24); „a města Pražská . . . se zdviženými prsty přísahu slavnú učinili jsú . . . Též také město Vratislav, Svídnice, Gorlice a mnohá jiná města . . . králi . . . s zdviženými prsty jsú přisahaly“ (Arch. Č. I. 270.).

Zajímavý příklad o přísaze se zdviženými prsty, kde celá obec na svědomí od sebe vydané přisahala, nalezá se v Půh. Ol. 1475 fol. 113, když obec Přerovská svědčila o příslušenstvích k statku Přerovskému, jakáž byla za markrabí Jošta; konec onoho svědomí zní: „a potom všecka obec naše města Přerovského *křikli hlasem velikým, pozdvihajíc prsty zhuoru*, že to jinak není“.

Svatost přísahy vyžadovala, aby přisahající již na zevnějšku svém všechnu uctivost ukazoval. Přisahající měl býti prostovlas, čili, jak to Kornel ze Všehrd vysvětluje, měl „přisahati s odkrytú hlavú, kuklu, klobuk, čepici, čepec i všeliký hlavy oděv nebo ozdobu dělanú dolóv s hlavy sejma“. Dále, přisahající měl zbraň i pás odložiti na znamení, že se samovolné pomoci vzdává a výroku práva podrobuje; jen v přísaze se svědky nebylo odpásání a tudíž odložení zbraně potřebí. (Kn. Tov. kap. 117.).

Nejvyšší úředníci zemští a noví členové soudu činili přísahu na plném soudě v lavicích, rovněž úředníci menší, ač od těchto přísaha také u desk bráti se mohla. R. 1463 nařízeno, že šlechtici, vydávajíce svědectví od sebe, přisahati mají stojíce proti východu slunce a zdvihnouce dva prsty, obecný lid však, t. j. měšťané a sedláci, aby klečeli a kladli dva prsty na kříž (Arch. Č. III. 348), kteréžto ustanovení vešlo také do zříz. Vladislavského (Arch. Č. V. 121). Co se týče přísahy chromého, stalo se za gubernatorství Jiřího z Poděbrad r. 1456 snešení, že chromý, kdyby mu možné nebylo, kleknouti, přisahati má sedě nebo leže, jakžby při něm potřeba shledána byla od úředníků (Arch. Č. III. 323); které ustanovení vešlo i do zřízení Vladislavského. (Arch. Č. V. 121).

Přísaha se ukládala v těch přech, kde stranám nebylo lze jiných důkazů *ku př. desky, listy atd.* ve prospěch svůj vésti. *Odpíral-li pohnaný původu čili žalobníku*, nalezal soud pohnanému pří-

sahu; stávalo se to při moravském právě obyčejně těmito slovy: „Poněvadž N. se M. v tom nezná, má mu to zpraviti na posudku“, neb: „má mu práv býti“ neb: „má mu právo učiniti na posudku“. Nechtěl-li pohnaný přísahy učiniti, ztratil při. Kterak nezachování rozličných formalit při výkonu přísahy působilo na ztrátu pře, o tom podáme níže zprávu; zde přede vším podotknouti slušno, že důkaz přísahou vedený v českém právě pozbýval své jistoty tím, že oběma stranám, pohnanému totiž i žalobníku, lze bylo na dojištění líčení svého přísahu konati a že úřad obě strany pak k přísaze připouštěl; provedly-li obě strany i jich očistníci přísahu tak, jak právo ji předpisovalo, nemohl soud pak žádné straně při přiřknouti. Nedostatek ten ovšem byl cítěn a Kornel ze Všehrd zjevně se o tom pronesl (str. 71): „ale jest pochybnost a veliká, když obě straně, kterýmž přísaha se zmatkem jest nalezena . . . . přísahu provedú, kdež každému známo jest, že obě straně spravedlivy býti nemohú, než vždy jeden práv a druhý křiv“. Následek toho byl, že obě strany, když na přísaze prošli, od lidí za spravedlivé se považovati musely, jakž Kornel praví: „Když sú pan Heralt z Kunstatu a pan Šumburk za mé paměti oba přísahu provedli, oba sú právi před lidmi zóstali“. Ondřej z Dubé, jednaje o případě tom, žeby obou stran svědci na přísaze prošli, praví: „Když obě straně svědky vedeta a jestliže oboji svědci projdú, tehda niktož z nich v ničemž“. (Arch. Č. II. 496). V tomtéž nedostatku nachází se české právo ještě v zřízení Vladislavském, ustanovujíc stran pří o sliby ústní: „jestližeby kto komu slibu ústnímu odpíral a on neměl čím provésti, tehdy oba zpraviti mají vedle práva v kaple všech svatých bez zmatku. A napřed původ zpraviti má, že jest mu slíbil a pohnaný má se odpříséci, že jest neslíbil. A když oba zpraví, tehdy ta pře mezi nimi mine beze všech škod“. (Arch. Č. V. 122.)

Nedostatku tomu hledělo právo ovšem odpomoci tím, že přísahu učinilo v skutku nesnadnou k provedení, žádajíc a předpisujíc ouzkostlivé zachovávání rozličných zapletených formalit a řídíc se zásadou, že nespravedlivému Bůh na přísaze projíti nedá. Ovšem že bázeň, pocházející z nábožné mysli, tomu, který se necítil býti práv, nedopouštěla, aby přísahu konal; na druhé straně pak zase bylo možné, že spravedlivý, jsa svatostí obřadu dojat, snadně něco opominul, co zachovati měl, čímž přísahu zmátl a při pak ztratil. Měli sice, jak Kornel praví, soudcové zkušenost, že zřídka obě strany

v přísaze prošly; avšak tím nepozbývá důkaz přísahou v právě českém nedostatečnosti a neúplnosti.

V příčině té bylo starší právo, ač tvrdší, předce důslednější, jelikož odstraniti hledělo nedostatek vycházející z toho, že obě strany na přísaze projíti mohly. Tak jde z Kn. Rož., že v některých přech, kde původ i pohnaný přisahali, pohnaný po své přísaze ještě se podrobiti musel božímu soudu. Tak se měl pohnaný očistiti ze žaloby z plenu přisahaje sám třetí; nalezeno-li však původu, aby dříve velikost škody své přísahou ztvrdil, pak musel pohnaný nejen se odpřisahati, nýbrž po přísaze byl ještě zkoušen uvržením do vody. Soudíme tak z ustanovení, kteréž o tom Kn. Rožmb. (Arch. Č. I. 460) podává: „potom za *vodu* dva pomocníky otpřisezta, že je nevinen, z něhož popřisiéžen". Z toho tedy, že Kn. Rožmb. ustanovuje na místě *vody* dva pomocníky, kteří jeho přísahu očistiti měli, soudíme, že dříve pohnaný skutečně po přísaze své ordale vody ještě podstoupiti musel. Podobně mělo se při žalobě z ohně; v tom případě očistil se pohnaný přisahaje buď sám sedmý, anebo, dotvrdil-li dříve původ škodu svou přísahou, odpřisahal se pohnaný pak také, avšak muselo zároveň šest pomocníkův jeho přisahati za *železo*, z čehož zase souditi lze, že dříve pohnaný také zkoušen býval ordalem žeřavého železa. Zkouška ta stávala se původně po přísaze pohnaného; v žalobách z násilí učiněného musel, jak již svrchu dotčeno, pohnaný, když přisahal, dva prsty na žhavém železu držeti.

Když v přísahách zmatečných obě strany, původ i pohnaný, na přísaze prošly, podrobeny jsou pak obě strany soudu božímu. Píšeť o tom Kornel ze Všehrd (str. 71): „Co po té pak od obú provedené přísaze má býti, nalezl jsem v knihách pro starost shnilých, kdež jeden, ode sta let o tom píše, takto jest pověděl: Že za starých do vody sú brodili, anebo železo hořící brali; ale že to jest minulo a zdviženo. A co by v tom za právo bylo, ještě není zemí a kmety nalezeno. A z té příčiny praví, že neví, co by dále mělo po tom býti. A při tom jeho nevědění i já toho nechávám; neb když jsú pan Heralt z Kunstatu a pan Šumburk za mé paměti oba přísahu provedli, oba sú právi před lidmi zóstali".[1])

---

[1]) Kornel zde patrně se odvolává na Řád práva zemského, který v českém textu (Arch. Č. II. 113) *praví*: „*Pakliby* oboji prošli, tehdy póvod má do *vody břisti a pohnaný za ním, tři* kročeje vzdálí. A kdyžby póvod *utonul v těch třech kročejích před* ním, tehdy pohnaný má se vrátiti a

Přísaha v českém právě byla dvojí: bez zmatku a se zmatkem. Přísaha bez zmatku byla ta, v které přísahající slova roty čili formule po odstavcích říkal, jak mu předčítána byla.

Přísaha se zmatkem slula v právě moravském: *přísaha s klěskou;* jelikož pak české právo v tom od moravského se lišilo, vylíčíme každé zvláště.

Podlé Korn. ze Všehrd nalezala se přísaha se zmatkem vždy oběma stranám a v nálezu pak se pravilo: „To aby zpravili vedle práva v kaple všech svatých“ a dokládá pak Kornel: „To slovo *vedle práva* tolikéž jest, jakoby bylo se zmatkem“ (str. 69).

Hlavní povaha přísahy ležela v tom, že rota přisahajícímu od písaře na jednou se četla a on ji pak doslovně taktéž na jednou říkati musel; pochybyl-li neb změnil-li něco na pořadě slov, četla se po druhé i po třetí; pochybil-li po třetí, ztratil při. Z Tomáše ze Štítného víme, že rota přísahy zmatečné až do císaře Karla byla dlouhá a že se srovnati musela se slovy žaloby; praví o tom (vyd. Erben. str. 148): „Potom opět císař Karel ustavil to, že kratšími slovy již přisahají. Neb dříve ten, ktož pohonil, učinil žalobu velmi dlúhú a nesnadnú a sám se jí učil několik neděl, neb jeho řečník, aby ji uměl prožalovati . . . a druhý pak, jen třikrát ji uslyše, měl přiséci týmiž slovy a jakž chybil na jediném slovu, tak vše ztratil“. Dobu, kdy ta kratší přísaha zmatečná ustanovena byla, dovídáme se z kronyky Beneše z Weitmile, který zprávu o tom klade k roku 1368, kterou zde, poněvadž se tím příčiny změny té objasňují, v původním znění klademe; „Eodem tempore dominus imperator . . . advertit sapienter et invenit, quod circa formam juramenti in jure terrae Boemiae, quae quidem forma longa et nimium periculosa erat, multae committebantur malitiae atque fraudes. Volens igitur ipse obviare hujusmodi malitiis et fraudes malorum destruere, de communi consilio et consensu Baronum, Nobilium et Wladikonum regni Boemiae, hujusmodi formam juramenti abbrevi-

---

teho nevinen býti. Pakli póvod přebrde, tehdy pohnaný má za ním břjsti; a přebrde-li také, tehdy jest jeho prázden; pakli utone, tehdy ty dědiny i život ztratí“. Ze slov latinského textu: „et si ones jurejurando processerint, quid ultra faciendum sit, hoc ignoro; quia prius citatus super aquam mittebatur, quod jam abolitum est, et quid juris sit pro eo, per barones nondum est inventum“ — když se porovnají k slovům *Kor. ze Všehrd* svrchu položeným, jde patrně, že pod těmi knihami *pro stáří shnilými* rozuměl Řád pr. z. (Srov. Čes. Mus. 1861 str. 245.)

avit et sic abbreviatam statuit in judicio terrae perpetuis temporibus observandam. Et est forma haec: *de quibus me talis inculpat, de hiis sum innocens; sic me Deus adjuvet et omnes sancti Dei.* Prior veri forma et antiqua juramenti formabatur secundum formam querelae propositae et ita longa erat, quod paucissimi poterant pertransire. Unde necesse fuit hujusmodi fraudibus obviare".[1]) (Script. rer. Boh. II. 398). K této zkrácené přísaze zmatečné vztahují se dva nálezy soudu zemského; první z r. 1414: „Quod juramentum non sit aliud, nisi istud coram beneficiariis in hoc regno Bohemiae: *na tom přisahám, jímž mě Kujal viní v této žalobě, tím jsem jemu ničímž nevinen; tak mi buoh pomáhaj i všickni světí.* A zmēte-li ztrať; pakli nic, ale buoh pomohl" (Arch. Č. II. 379). Druhý nález jest z r. 1437: „že přísaha ta krátká, jakož jest byla prvé pány nalezena a ustavena, aby ta šla před sě se zmatkem, jakož staré pvávo jest a jménem tato: na tom přisahám, jímž mi Petr viní v této žalobě, tím jsem jemu ničímž nevinen; tak mě buoh pomáhaj a všickni světí" (Arch. Č. II. 381). Obě tyto roty uvádí také Kornel ze Všehrd na str. 70.

V přísaze zmatečné všechno směřovalo k tomu, aby co možná nesnadnou učiněna byla, zvláště pro pohnaného, jehož přísahu ještě dva očistníci očistiti museli. Když pátek suchých dní, neb den po sv. Jeronýmě přišel, — v kteréžto časy soud zemský zahájen býval — musely strany, jimž přísaha nalezena byla, dostaviti se ku kaple všech svatých na hradě pražském v tu chvíli, když starosta půhončích rozkázal zvouiti primu, kteréžto zvonění trvající celou hodinu se započalo, když soudcové k svědčení půhonů šli.[2]) Nežli se dozvonilo, musely již obě strany, majíce všecky potřeby své připraveny, přede dveřmi kaply venku státi a na úředníky čekati,

---

[1]) Z toho, že český text Řádu pr. z. zmínky nečiní o zkrácené přísaze zmatečné, kdežto latinský o tom zminku činí, potvrzuje se náhled Dra. H. Jirečka v Čas. Mus. na r. 1861 str. 236 pronešený, že totiž český text jest původním a latinský pouhým překladem, k čemuž my nyní dokládáme, že překlad ten zhotoven býti mohl teprv po r. 1368. — [2]) Kor. ze Všeh. vysvětluje na str. 82 primu takto: „a slove prima ta hodina, kteráž celú na kaple všech svatých v pátek o suchých dnech neb na zajtří sv. Jeronýma zvoni, když se pohonové vysvědčují. A to od starodavna jest nalezeno a drží se až do dnešního dne a to ne bez pčičiny, než aby ti, kterýmž *jest přísaha se* zmatkem nalezena, věděli a znali, *kdy mají k přísaze státi a čekati před* kaplú, že tehdáž, když se prima odzvoní". — *Srovn. Arch. Č. II. 111, 496.*

kteří po vysvědčení půhonů ke kaple se odebrali, nežli soud sám zasedli.[1]) Zmeškal-li se kdo a přišel teprv, když již úředníci byli v kaple, ten nebyl více připuštěn k přísaze a ztratil při, což se mu oznámilo slovy: *„zmeškals prímu“*. Když úředníci v kaple byli, kázali skrze jednoho z menších úředníků stranám, aby se opovídaly; na tento vzkaz odvětila každá strana: „stojím k svému právu“, a žádala zároveň, aby do kaply vstoupiti mohla. Kdo se neopověděl, aneb opověděv se nežádal dříve vstupu a vstoupil hned do kaply, již učinil své při zmatek a nebyl k přísaze více připuštěn a ztratil při. Mimo to musel míti pohnaný při sobě dva očistníky a také za vstup těch žádati, načež úředníci řekli: „jmenuj očistníky“ a jmena jejich hned se zapsala.[2]) Nejmenoval-li dříve očistníky a nežádal-li dříve, aby vstoupiti mohli a vstoupil-li hned do kaply, již mu to nejmenování a nežádání za zápis jmen svědkův každé o sobě bylo zmatkem; taktéž bylo mu zmatkem, když měl jen jednoho očistníka, neb více než dva. Žádali-li očistníci sami vstupu, aniž toho činil pohnaný, měl taktéž zmatek, jako i v tom případě, když oni před ním anebo bez něho do kaply vstoupili; neb právo žádalo, aby on první a očistníci zároveň s ním, ale za ním jdouce, do kaply vstupovali. Strany musely pravou nohou napřed do kaply vkročiti; tak aspoň praví Ondřej z Dubé (Arch. Č. II, 496) o svědcích; vkročil-li svědek levou nohou napřed, měla strana jeho již zmatek. Protož strany velmi bedlivě se pozorovaly, a kteráž na druhé jen nejmenší nedostatek proti zachování formalit právem předepsaných znamenala, hned volala na úředníky, aby ji vedle práva opatřili, t. j. úředníci museli věc vyšetřiti a uznáno-li od nich, že strana nějakým nedopatřením zmatku se dopustila, nebyla více připuštěna k přísaze a ztratila při.

Když obě strany, zachovavše všecko, co právo žádalo, do kaply vstoupily, měly toho vůli, proti sobě mluviti, jakoby před soudem stály; jmenovitě mohl žalobník vyptávati se očistníků, jsou-li lidé zemanští, statek mající; dovedl-li, že který očistník není šlechticem, aneb jsa šlechticem, že statku pozemkového nemá, nebo že byl kdysi na cti nařčený, neb že jest příbuzným, nebo služebným, nebo svědkem pohnaného, již měl pohnaný zmatek a ztratil při. Nemluvily-li strany k přísaze stojící nic proti sobě, pokoušel k

[1]) *Korn. ze Vš. str. 15.* — [2]) Zřiz. Vlad. Arch. Č. V. 124.

se úředníci, aby je smířili a k smlouvě přivedli, představujíce jim nebezpečenství duše a nesnadnosti u provedení přísahy.

Když konečně k přísaze přišlo, volal písař žalobníka, který podlé práva první přisahati musel a kázal mu, aby klekl, ukazuje mu, kde na kříži a jak prsty položiti má; klekl-li dříve, než byl zavolán, aneb položil-li prsty jinak a jinde, nežli mu kázáno bylo, měl zmatek. Pak četl písař rotu přísahy svrchudotčenou od počátku až do konce a sice na jednou; proměnil-li přisahající něco, postavil-li na př. slova v jiném pořádku, neb vynechal-li slovo, neb zajíkal-li se, četl písař rotu podruhé a stal-li se podruhé nějaký zmatek, četl rotu potřetí; když i potřetí zmatek se stal, řekl písař: *„vstaň neprovedls přísahu“*. Avšak i tehdáž, když přisahající rotu náležitě po písaři odříkal, ještě měl se obávati zmatku; vstal-li od přísahy, nežli mu písař řekl: *vstaň*, neb odtáhl-li ruku od kříže dříve, nežli mu písař kázal, aneb promluvil-li co kromě slov roty — to vše mu bylo zmatkem.

Všecky tyto zmatky právě uvedené týkají se žalobníka rovněž jako pohnaného; i v tom oběma byl zmatek, když zapoměli, hlavu odkryti, neb zbraň kteroukoli odložiti. Když všem těm věcem dosti se stalo, řekl písař přisahajícímu: *„vstaň, provedls přísahu“*.

Neprošel-li žalobník na přísaze, nemusel pohnaný více přisahati, jelikož původ neprovedením přísahy považován byl za křiva a při ztratil. Když pohnaný přísahu neprovedl, nebyli jeho očistníci k přísaze připuštěni, jelikož oni pak za pravost přísahy pohnaného přisahati nemohli; provedl-li však pohnaný přísahu, byli očistníci k přísaze voláni a přisahali jeden po druhém a sice bez zmatku.[1])

Dotknouti však sluší, že podlé práva českého ten, který na přísaze neprošel, v té při ani o škody žádného půhonu učiniti nemohl. Původ měl právo, že z toho, co v líčení pře provedl proti pohnanému, aneb k čemu se pohnaný znal, přisahati nemusel, nýbrž jen z toho, co neprovedl, nebo k čemu se pohnaný neznal. Naproti tomu mohl pohnaný, když ku př. byla pře o peníze, tu část, ku které se znal, položiti a jen za zbytek, o kterém pravil, že jím povinen není, přísahu učiniti [2]) Původ mohl pohnaného z

[1]) „Očista má býti bez zmatku“. Ond. z D. č. 31; — „očistníci bez zmatku přisahají“. Korn. ze *Vš. str* *82.* — [2]) Sem náleží nález soudu Brněnského *„v čem se Adam sezná, to aby* zaplatil a v čem se nesezná, to *aby zpravil na posudku“*. *Půh. Brn.* 1447 fol. 59.

přísahy propustiti a vyplnil-li pohnaný původu to, oč pohnán byl, byl přísahy prost. Kdož však, když přísaha soudem nalezena byla, přisahati nechtěl anebo k přísaze se nedostavil, buďsi pohnaný neb původ, ztratil při. Nastává zde otázka, co se stalo, když obě strany k přísaze nepřišly? Tato otázka rozřešuje se nálezem panským z r. 1408: „Kdyby stranám obojím byl rok položen do kaply ku přísaze a obadva k tomu roku složenému nestáli, tehda ten, ktož žaluje, muož znovu pohnati, chce-li". (Arch. Č. II. str. 368).

Z tohoto vylíčení přísahy zmatečné snadně vyrozumí se, že bylo v skutku velmi těžko ji provesti. Neb myšlenka, že člověk Boha vševědoucího beře za svědka, mocně rozechvěla mysl toho, jenž přisahal a v tomto rozechvění snadno státi se mohlo, že zanedbal a přehlídnul nějakou formalitu právem předepsanou; protož Kor. ze Všehrd nazývá přísahu se zmatkem „těžkú, hroznú a strašlivú, aby žádný, spravedlnosti nemaje, nesměl se o spravedlivého na ten poslední próvod přísahy tak těžké pokúšeti" (str. 68). Této rozechvěnosti mysli lze také přičísti, že případy jen zřídka přicházely, aby původ i pohnaný v přísaze byli prošli a mělo se za to, jak Kor. ze Všehrd praví, „že ztěžka křivý přísahu provede". Tento nedostatek při právním důkazu skrze přísahu, již svrchudotčený, cítil již onen spisovatel český, který pravou humanitou smýšlení všecky vrstevníky převyšoval, Tomáš ze Štítného, jenž v kn. čtvrté praví: „a však ještě jest to proti božímu přikázaní, že přísahů hledají zmatków, Boha pokúšejíc a řkúc: „bude-liť práv, Bóhť jemu pomóž". A kak-li to móž dobře býti, když svědky vedú: stúpí-li levú nohú prvé, aby tím ztratil!" Podlé Řádu práva zemského, (Arch. Č. II. 89) měl zmatek v přísaze pohnaného, když se jednalo o vraždu, pro něho následek ten, že ztratil při i život, kdežto žalobník, neprošel-li na přísaze, jen při ztratil. Prošel-li pohnaný v přísaze, pak nastal mezi oběma boj na život; později zmírněn trest pohnaného, neprošel-li, v doživotný žalář.

Přísaha zmatečná slula na Moravě *„přísaha s kléskou"* [1]) a liší se v mnohém od přísahy zmatečné práva českého. Kdežto v Čechách přísaha zmatečná obyčejně se nalezala tehdáž, když obě

[1]) Slovo „kléska" neb „kliska" vysvětluje se z Řádu pr. z. „et se purgare debet per proprium juramentum sine cespitatione qualibet". Cespitatio *jest naše „kléska"*, český „zmatek", jelikož také v latinském překladu *onoho místa stojí*: „za to přisahna bez zmatku".

strany přisahati měly,[1]) nalezala se na Moravě i jedné straně, obyčejně pohnanému. Též v tom se lišila přísaha s kléskou od přísahy zmatečné, že přisahajícímu neřekla se rota najednou, nýbrž písař nebo purkrabí, když přisahající se dostavil v Olomúci v kaple na ambité, neb v Brně před hlavním oltářem v kostele Dominikanském, četl rotu po kusích a sice takto: „na tom přisaháš“ a pohnaný odvětil: „na tom přisahám“, — purkrabí: že, čímž tě Pavel viní“ a pohnaný: „že čímž mne Pavel viní“, — purkrabí: „že jemu tím vinen nejsi“, — a pohnaný: že jemu tím vinen nejsem“, — purkrabí: „tak tobě Pán Buoh pomáhaj a tento svatý kříž“ a pohnaný: „tak mi Pán Buoh pomáhaj a tento svatý kříž“. Pochybil-li jednou, nebo po druhé, mohl se opraviti po písaři, pochybil-li však po třetí, ztratil při. Přisahající musel dva prsty položiti na kříži a sice mezi kolenem a nártem na místě hnátu; dotkl-li se jiného místa, aneb jinými prsty, aneb odtáhl-li ruku, nežli mu purkrabí kázal, to vše bylo o sobě kléskou a on neprošel tím na přísaze. Příklady o neprovedené přísaze s kléskou viz v Knize Drnovské ode mne vydané, str. LX.

Krom přísahy pohnaného žádalo staré právo České v jistých příčinách, aby pohnaný se opatřil také *pomocníky a očistníky*.

Význam právnický slov: *pomocník a očistník* jest poněkud zapleten. Říkalo se o soudech božích, že jsou očistou, pravilo se o svědcích, že jimi pře se očisťuje; a taktéž čistil nebo očisťoval se statek tím, že se sprošťoval rozličných na něm závad. Co se týče přísah, tu nelze pojem očistníka na jisto postaviti bez porovnání k slovu pomocník, které se rovná německému Eideshelfer (conjurator, consacramentalis, coadjutor).

Nelze pochybovati, že v nejstarší době, kde víra v pravdomluvnost muže ještě neporušena byla, také přísaha jednoho samého postačovala, a že tudíž nebylo zapotřebí, aby krom něho i jiní přisahali. Když pak soudové se přesvědčili, že mnohý křivé přísahy se neleká, žádalo se v důležitých příčinách, aby obžalovaný podporován byl v přísežném tvrzení svém také jinými. Ač Kn. Rož. několik pádů uvádí, kde pohnaný přisahati mohl *sám svú rukú*, předce také uvozuje mnohem více případů, v kterých pohnaný k pomoci své přivesti musel několik jiných mužův, kteří jej přísahou svou podporovali. A osoby takové *nazývá* Kn. Rožm. *pomocníky*.

---

[1]) *Viz Řád práva z. Arch. Č. II. str.* 95, č. 34.

Vizme několik příkladů: „Právo otpoviédači otpřisiéci sě; potom za vodu dva pomocníky otpřisezta, *že je nevinen*, z něhož popřisiéžen". (Arch. Č. I. 460. č. 69.). — „Z ohně právo zpraviti sě, komuž vinu dávajú, samému sedmému. Ale bylo-li by pravějšé, póvod popřisez napřed svú škodu: tehda otpoviédač otpřisiéhá sě také a za železo šest pomocníków otpřisezte, že *nevinen*". (ibid. č. 71.) — „Potom kak svědectvié vésti nebo pomocníky všech řečí, vin i všech nárokóv zpraviti sě". (ibid. 475). Z těchto příkladů jde patrně, že pomocník v přísaze přisahal za to, že pohnaný jest nevinen činem tím, z kterého původ jej pohnal.

Pomocník lišil se podstatně od svědka; neb svědek byl u práva tázán na rozličné skutečné události, na různé okolnosti a činil přísahu tedy na to, že jeho výpovědi pravdivy jsou. Svědek tedy bezprostředně přisahal sám za sebe a jen prostředně pro stranu tu, které svědčil, kdežto pomocník nejsa od soudu po ničemž tázán přísahou svou nevinu obžalovaného zasliboval. Pomocníci do českého práva uvedeni byli především za tou příčinou, aby důkaz neviny pohnanému znesnadněn byl, jelikož v staré době pro strach a hrůzu před přísahou těžko bylo dostati žádaný počet pomocníkův, poněvadž pravidelně každý se vyhýbal přísaze i ve při vlastní, nerci-li že by rád byl za nevinu druhého přisahal. Druhá příčina byla ta, že, když v několika přech ordalie odstraněny byly, na místě těchto žádán byl jistý počet pomocníkův.

Jinak se to má podle našeho zdání se slovem *očistník*, jenž v latinském překladu sluje „expiator". Pojem veškerého soudnictví co nějaké očisty obžalovaného vleče se celým právem českým; svědčí o tom pojmenování soudu slovem c ú d a, s v a t o c u d n á voda Libušina soudu, č i s t o t n é v ordaliích (Cod. dipl. Mor. II. 296, l. 1235), očistění pohnaného skrze svědky, očistění statku ze závady atd. Avšak slovo očistník vzalo v českém právě na sebe obmezenější čili užší význam. Očistník byl totiž ten, který přísahou svou tvrdil, že přísaha druhého jest pravá a ne křivá. Kdežto podlé kn. Rožm. pomocník přisahal za nevinu přisahajícího pohnaného, čímž zároveň přísaha jeho se vztahovala ke skutku, z kterého pohnaný viněn byl, nebyl při přísaze očistníka skutek pohnaného předmětem, nýbrž pohnaný přisahal sám za nevinu svou a očistník očistoval jen tu přísahu, kterou pohnaný konal, nikoliv ale *skutek ten, pro který* obžalovaný pohnán byl a přisahal. Příklad *nejsnadněji rozdíl přísahy* pomocníka od očistníka vysvětlí. Kn. Rož.

(č. 71) ustanovuje, že pro vraždu pohnaný má míti tolik pomocníkův, kteří, když sám již odpřisahal, za jeho nevinu přisahati mají jako ten, který z ohně pohnán jest, t. j. šest pomocníkův. Toto ustanovení vysvětluje se Řádem práva zemského, kdež se jedná o to, kdyby člen stavu nižšího pohnal člena stavu vyššího pro vraždu; v tom případě mohl pohnaný souboj odmítnouti, ustanoveno ale, že „svú nevinu má prokázati přísahú na kříži sám sedm se zmatkem; a kdyžby všickni prošli, má prázden býti; a pakli by jediný zmátl, tehda tu při ztratí“ (Arch. Č. II. 95.).

Z porovnání tohoto místa Řádu p. z. k ustanovení Kn. Rožm. jde patrně, že v Řádu uvádí se přísaha pomocníkův, kteří za nevinu pohnaného přisahají, a zdá se, že přísaha pomocníků se zmatkem bývala. Při přísaze s pomocníky není o očistě čili očistnících řeči, kdežto výslovně se o očistnících praví, že přísaha jich má býti bez zmatku.

Již při vypisování přísahy zmatečné svrchu zpomenuto bylo, že pohnaný musel míti dva očistníky, kteří, když on sám na přísaze zmatečné prošel, předvoláni byli a po písaři tuto rotu říkali: „Na tom přisahám, že ta přísaha, jižto Jan z Krp přisahal proti Pavlovi z Luže, jest prava a čista; tak mi Bóh pomáhaj a všickni světí“. (Ond. z D. č. 36). Avšak nejen přísaha pohnaného se očisťovala, nýbrž také přísaha svědkův: „a potom tři (t. svědci) mají přisahati a dva jich přísahu očistiti“. (Ond. z D. č. 30).

Počet pomocníkův řídil se podlé povahy pře, očistníkův nesmělo více ani méně býti nežli dva; pomocníkem mohl býti kdokoli, anoť podobá se, že podlé spůsobu germanského zvláště krevní příbuzní aneb jinak zpřátelení bývali pomocníky, jmenovitě při přech o vraždu, na místě kterých v nejdřevnější době panovala krevná pomsta; očistníkem však nemohl býti žádný příbuzný, žádný přítel, žádný služebník, žádný, který již svědkem v té při byl, žádný člověk nařčený, žádný psanec, žádný cizozemec, vůbec musel býti člověkem zemanským, na cti a dobré pověsti zachovalým.[1] Původ čili žalobník měl právo, o všecky ty vlastnosti očistníka se tázati a nalezl-li na něm toho nejmenšího nedostatku, nebyl onen pak za očistníka přijat. Protož bylo velmi nepříjemno, očistníkem býti; praviť Všehrd: „Očistiti přísahú svú přísahu pohnaného a očistníkem býti, i těžká i ponížená *poněkud* věc jest. Těžká, neb

[1]) *Kor. ze Vš. 81. zříz. Vlad. Č. V. 141.*

dobrý člověk v své při sám za se sotva přisahá, znaje se spravedlivým býti a jsa sebe najsvědomitější, a bude-li kdy k tomu připraven, s strachem k tomu, s rozmýšlením a příliš nerád přistúpá. Ale očistníku, kterýž ne za se samého, než za jiného přisahá, a nemoha v pravdě svědom býti, právě-li přisáhne, mnohem tíž přísaha přichází. Jest také ponížené, očistníkem býti, protože otázky o svém urození, o svém zachování, o svém mínění očistník musí púvodu vytrpěti a k nim odpovídati a jiného mnoho nelibého snésti, vedle starého přísloví: *„neviš-li cos, buď svědkem neb očistníkem, zviš"*. Otázky, které se očistníku kladly, neměly jiného účele, než na jisto postaviti jeho bezúhonnost a mravní zachovalost, jelikož tak snadněji předpokládati se mohlo, že s dobrým svědomím přísahu očistí.

Krátkými slovy řečeno, liší se přísaha pomocníků od přísahy očistníků tím, že přísaha pohnaného a pomocníků jeho očisťovala *při*, očistník však přisahaje očisťoval jen *přísahu* pohnaného. —

Kdežto prameny českého práva dosti často očistníky připomínají, není o nich v moravských pramenech jiné stopy, leč při přísaze o svědky, o níž dole se poví.

Přísaha rytířská. Ta se nalezala při moravském právě lidem šlechtickým, velmi zachovalým, nejvíce v těch případech, kde podlé názorů rytířských místo mohl míti souboj pro uražení na cti. Přisahající zdvihl dva prsty proti slunci a říkal prostovlas rotu: „na tom přisahám, že jakož mne Petr viní tímto etc., že tím vinen nejsem. Tak mi" atd. (Kn. Tov. kap. 115.). Tato přísaha byla vždy bez klésky čili zmatku. Dva zvláštní případy přísahy rytířské viz v úvodu Kn. Drnovské str. LXI.

Přísaha sirotčí čili právo sirotčí. Čím větší nebezpečenství rozličná byla, kterým sirotek ve společnosti ostaven byl, tím větší bylo ochranné dobrodiní, kteréž právo sirotkům propůjčovalo a ukazovalo. Největší nesnáze vycházely sirotkům z nárokův, které se činily na jmění otců jich se strany věřitelův. Kdežto původně pře o dluhy také se rozřešovaly přísahou svědků a vodou,[1]) užíval sirotek té právní výhody, že za otcův dluh postačovala přísaha sirotka samu jediného, aby při a nárok očistil. Praví o tom Kn. Rožm.: „když sirotek otpovídá za otcóv dluh, že dí: „ani vědě, ani mi přikázal platiti", tehdy jemu vinu dávajú, ten otpřisežе se sám svú rukú:

[1]) *Kn. Rožmb. č. 70.*

z toho více práva není, to je sirotčí právo". Sirotčím právem byla tedy ona přísaha, která se konala od jedné osoby, aniž při ní bylo zapotřebí pomocníků neb očistníků, neb v starší době ordalií; jmeno to přešlo pak od právního dobrodiní sirotka na každou při, ve které přísaha jediné osoby k právnímu důkazu postačovala. Několik dokladů to jasněji vysvětlí; Kn. Rožm. č. 129: „Ledno, jenž sě praví nevinen, ten se otpřisez *sám svú rukú, to je sirotčím právem*, jakž sě v otpovědi zpravuje"; — č. 72: „zrady právo sě otepřieti *samému svú rukú*, jemuž vinu dávajú; *sirotčie právo*"; — č. 117: „právo sirotčie, aby sě otpřisáhl . . . sám svú rukú"; — č. 138: „z dluhóv opat *sám* zprav *sě sirotčiem právem*".

Krom sirotčího práva ve smyslu přísahy přichází také význam „sirotčí právo" v Řádu pr. z., a vyrozumívá se tam tím názvem, že, když sirotek žaloval z vraždy otce svého, řečník jeho musel mu právo sirotčí ohraditi, kteréž záleželo v tom, že, když pro tu vraždu k boji soudnímu přišlo, někdo jiný boj ten na místě sirotka s vrahem podstoupiti musel. (Arch. Č. II. 93. č. 32).

Přísaha svědkův a věrování v ní. Tato přísaha se nalezala nejvíce ve přech, v kterých se pohánělo k svědomí, avšak i tehdáž, když, jak Kn. Tov. v kap. 117 praví, přísaze jednoho samého se nevěří. K této přísaze bylo zapotřebí sedm lidí zachovalých, kteří pozemkový statek měli.[1]) Obyčejně jmenoval ten, kterýž důkaz vésti měl, těch sedm svědků, a strana druhá vyvolila tři z nich, kteří přisahali, kdežto ostatní čtyři věrovali, na př. „páni nalezli, poněvadž Blažek se nyní nezná k slibu, má Jiříkovi práv býti podlé póhonu, tak že má Blažek sedm zeman . . . ku přísaze vystaviti a Jiřík tři z těch má vybrati, ti aby za to přisáhli, že tím vinen Blažek není, a čtyři mají věrovati, že jsú ti tři právě přisáhli" (Ph. Ol. 1437 fol. 2b.).

Vyvolili jsme z mnohých příkladů, obsažených v knihách nálezových, právě ten, jelikož ze závěrečných slov *„čtyři mají věrovati, že jsú ti tři právě přisáhli"*, poznati lze, že toto věrování bylo podobné přísaze očistníkův v českém právě, ač při tom rozdílu šetřiti sluší, že věrování nebylo formální přísahou, kdežto očistníci skutečně přisahali; taktéž byli v českém právě očistníci dva, kdežto při Mor. právě věrovali čtyři.

[1]) *„Sedm vládyk usedlých a zachovalých"* Ond. z D. č. 30; — *„sedm vládyk dobře zachovalých a usedlých"* — „sedm zeman, dobrých lidí usedlých, zachovalých". (Půh. Brn. 1406 fol, 134b; Olom. 1437 fol. 2b.)

Přísaha svědkův, kde tři přisahali a čtyři věrovali, konala se na kříži, ale bez klésky,[1]) kdežto svědci v českém právě, jak svrchu dotčeno, přisahali se zmatkem a jen očistníci bez zmatku. Rota přísahy zněla: „na tom přisahám, že mi jest známo a dobře vědomo, že tento v tomto práv jest. Tak mi“ etc. (Kn. Tov. kap. 117).

Tento způsob přísahy svědků byl při moravském právě od starodávna; nejstarší příklad máme z r. 1255, kdež opat Hradištský ve při své o les vystavil sedm svědků „qui interrogati super fidem catholicam et in animam suam protestati sunt ... quorum tres idoneores jurare fecerunt super sancta sanctorum“. (Cod. dipl. III. 194).

Když ti tři z těch sedmi svědků odpřisahali, věrovali ostatní čtyři, že přísaha oněch tří jest prava. Toto dotvrzení přísahy slulo proto věrováním, že věrující to, co pravili, brali na svou *víru* a duši, z čehož jde, že toto věrování povstalo teprva za doby křesťanské.

Bylo však také *prosté věrování* bez přísah, jež Kn. Tov. v kap. 116 takto líčí: „bývá také z příčin hodných, že se nalezá bez přísah ve přech věrování ... takovýmto obyčejem: „beru to k své víře“ neb „k svě duši“ neb „k své cti“, z toho trého, což rozkáží páni, jedno, neb dvé neb všechno tré. A tím se také dosti činí a pře očišťuje“.

Jakož věrování na víru a duši pochází z doby křesťanské, tak pochází věrování na česť z doby rytířské; věrovati na svou víru a duši mohli i sedláci, na svou česť jen šlechtici.[2])

Prosté věrování nalezalo se ve přech méně důležitých na př. Kn. Rožm.: „ze psa když žaluje, že ukradl, není právo přisahati, ale vzíti na svú *víru*, že nevinen“ (č. 133). Zajímavá jest formule věrovací v téže Kn. Rožm.: „ze psa ... právo za přísahu vzieti na svú vieru, rci: „to beru na mú vieru i na mú duši, sem-li ten pes ukradl, bóh daj abych opsěl, jako ten pes“ (č. 176).

V tom jeví se zaklínání sama sebe, kteréž v nejstarších přísahách obyčejné bylo, jakož se dotvrzuje svrchu přísahou Rusův a jakož jmenovitě obsaženo jest v přísahách židovských ve středověku.

---

[1]) Kn. Tov. kap. 117; pak nalez r. 1408: „Z těch sedmi tři mají přiesci *bez klésky*“. (*Půh.* Brn. 1406 fol. 85). — [2]) (Lidé z Odravan) „*svědčili jsú berúc to na svú víru*“. (Půh. Brn. 1417 fol. 85).

Rozdíly mezi přísahou a věrováním jsou na snadě: není tedy potřebí, jich zvláště zde vypisovati.

Věrování mělo mnohokráte místo, když úřední osoby něco tvrdily, kterým pak na místě přísahy věrovati bylo, na př. Kn. Rožm. č. 150: „to berú na svú duši i na vieru". Zvláštního však povšimnutí zasluhuje místo Kn. Rožm., kdež se praví o kmetu, že to béře na své kmetstvo" (č. 152).

Tento způsob věrování blížil se velice přísaze samé, jakž především jde z č. 142 téže knihy, kdež se o popravci, viněném ze zájmu čili objetí čeho, praví, že má postaviti tovaryše svého v popravě a „vezmětaž oba popravci na své kmetstvo, jakž rotu vydadie, že vše vrátil. Ale doniž neprojdú, dotud vezdy beřta na své kmetstvo, dváky zdvihnúce bez kříže, že nelze ztratiti přísahu proto. Pak-li nepostaví druhého k sobě popravce, svého tovařiše, ale sám vezmi na své kmetstvo, do třetice sě opravuje, nebo na kříži zpravuj sě, doňuž neprojdeš, dotud sě zpravuj". Z tohoto místa patrně jde, že takové věrování kmetův a popravcův bylo takměř přísahou, anoť že v případě tom, kde jen jeden popravce věroval, se mu četla rota se zmatkem, ačkoliv zmatku nepodlehal tím, poněvadž se mu tolikráte předříkala, až prošel. Protož později ustanoveno, jakž Ondřej z D. vykládá (č. 26), že všickni popravci a kmetové nemají přisahati se zmatkem, „než jedno na své kmetství konšelství neb na svú popravu, dva háky, jinak prsy, na prsy vložíc, vzíti bez zmatku; a toho jim má věřeno býti". Že však i toto věrování v Ondřeji z Dubé uvedené velmi se blížilo přísaze, jde nejen z toho, že svědčící kmet vložil ruce na prsa svá, jako se stávalo při některých přísahách, nýbrž také z nálezu, jenž učiněn byl v té příčině r. 1437: „že se jemu má Hanuš zpraviti starým právem jako popravce, polože ruku na prsech svých, má řéci: *beru to na svú přísahu*, kterúž jsem ku popravě učinil" etc. (Arch. Č. II. 388, Kor. ze Vš. str. 81). Podobně ustanovuje zřízení Vladislavské o soudcích zemských, že svědčiti mají s odkrytou hlavou, tvář obrucujíce k slunci a dva prsty kladouce na prsy své; praví pak zřízení zřejmě, že soudcové v příčině té přísahu činiti mají: „a písař menších desk má jim *přísahu* dávati těmito slovy: pravím to na tu přísahu, kterúž jsem učinil . . . k tomuto soudu, že etc. Tak mi buoh pomáhaj a všickni světí". (*Arch. Č. V. 120*).

Tímto ustanovením z. Vl. mine každá pochybnost, že věrování *soudců čili kmetů zemských mělo* úplně váhu a podobu přísahy. Na

tentýž způsob vykládati slušno slova Kn. Rožm. č. 138, kdež se praví o opatu, že mu bylo „za klášterský dluh dváky pravú rukú na svých prsiech položiti i *vzieti na svój zákon*, jakž rota vydána“ [1]) (srovn. Ord. jud. t. Arch. Č. II. 120).

Zavírajíce rozpravu svou o přísahách, ještě podotknouti musíme, že kdykoli někdo pohnán byl k přísaze, aby svědčil, co komu řekl, učinil, slíbil, vzal neb daroval, a ten zatím byl umřel, nebyl pohnaný tou přísahou povinnen; soud činil nález v té příčině slovy: „že za mrtvého nemá přisahati“, n. př. „jakož pohání k přísaze, že za mrtvého Heraltický nemá přísahati“ (Ph. Brn. 1417 fol. 106b. 108 atd.).

Na koho dosvědčeno bylo, že křivě přisahal, tomu uťaty jsou ty dva prsty, kterými přisahal. (Kn. Drn. 89). Velmi přísný trest se ustanovuje v Kn. Tov. kap. 114 na ty, kteří umějíce přísahu s kléskou provésti těm láli a je hanobili, kteří je k přísaze připravili: kdož se toho dopustil, ztratil při, byl pod pranéř veden a tu mu ruka byla uťata a zavržena.

O Brně za nejstarší doby.

Od *V. Royta.*

O hradě Brněnském, co středišti župní správy, děje se teprv na sklonku panování Břetislava I. r. 1052 zmínka. O původu jeho dá se rovněž tak málo tušiti, jako o počátcích jiných hradů župních; vznik těchto starých sídel lidských souvisí s prvotinami zřízení státního a tratí se tudíž v temnu pohanské dávnověkosti.

Název „Brno“, jenž příslušel prvotně nepochybně místu u paty pahorku, na němž později hrad vystavěn a jenž přešel i na hrad, jest téhož původu jako u jiných jmen místních, jimiž dle obyčeje slovanského často označeny jsou přírodní poměry místa. Jako na př. „Znojmo“ významem svým poukazuje k podnebí, tak slovem „Brno“ jest povaha půdy označena. V jazyku staroslovanském zna-

[1]) Způsoby věrování jsou u různých národů také různé; mnozí berou věrování na hlavu otce, nebo matky, Muhamedané na bradu čili vousy prorokovy. — Zajímavo jest, že srbské dívky zapřisáhají bratrem svým: „ako mi brat“, kterýžto způsob přísahy příčinu má ve veliké lásce, kterou k bratřím svým mají. Z toho se vysvětluje prosba carice Milice, aby jí car Lazar, k výpravě na Kosovo pole se chystající, jednoho z devíti bratrů nechal „pro přísahu“.

mená brъnije bláto, hlinovatinu, (srov. slovin. brno, brnja) brъnodělatelь hrnčíře: tudíž chová Brno v sobě asi ten význam, jako Hlinné, Hlinsko, Hlinky a p. Tento starý název podržela i jiná místa až podnes na Moravě jako: Brníčko, Brňany, Brňov. Výklad tento nabývá i tím poněkud podstaty, že v starém podhradí Brněnském nebo blízko něho byla od nepaměti osada takých „brnodělatelů“, jimž zvláštní půda k užívání vykázána byla; r. 1229, při vznikání města, děje se výslovně zmínka o nich.[1])

Starý hrad podržel až do 14. věku své staré jmeno („castrum Brunense“, ještě r. 1287), načež když Němci počali pahorek, na němž hrad stál, v 13. století nazývati Spielberg („mons Spilberch“ r. 1279), přešlo jméno toto brzo i na hrad („castrum Spilberch“, ponejprv r. 1317).

Ačkoliv hrad tento co sídlo údělných knížat po více než stočtyřicet let důležitostí svou před jinými vynikal, jsou předce zprávy o něm tak chudé, jako o jiných župních hradech našich; ze starých dějin jeho nezbylo více než několik jmen úředníků a knížat, která ani pro poznání chronologické souvislosti nepostačují. Z doby před založením města zachovala se pamět toliko o následujících úřednících: Mezi župany jmenují se Mojek (1174) a Tas (1226); mezi komorníky Léva z Klobouk (1203—1210), jenž r. 1213 připomíná se i co sudí. Vedle něho jmenuje se co sudí Ratibor (1222); z vládařů znám je Dětřich (1321); taktéž z písařů, náleževších obyčejně stavu kněžskému, známe pouze Kunrata (1222—1239), jenž složiv úřad písařský, stal se farářem Prostoměřickým.

O někdejším podhradí, o jeho poloze a osudech nedostává se výslovných zpráv, avšak tu z pamětí o nejstarších kostelích možná předce poněkud poznati rozsáhlost a některou stránku dějin jeho.

Při úpatí výšiny, na níž strmí kostel sv. Petra a Pavla, nejstarší to památka křesťanské zbožnosti v krajině této, tu kde pozdějij město se rozkládalo, ležela hlavní část starého podhradí. Nejsouc žádnými zdmi otočeno a záležejíc po většině ze stavení pro polní hospodářství založených, podobalo se toliko větši vesnici trhové. Tržiště jeho rozprostíralo se od nynějšího Velkého náměstí až někam k bráně Měnínské; toto prostranné tržistě připomíná se

---

[1]) Cod. dipl. Mor. II, p. 208. Cum in amplianda civitate nostra Brunnensi essemus intenti, hortos quosdam secus fundum figulorum unacum curia cambivimus etc.

ještě r. 1293 co „forum antiquum“ v pozdějším městě v této r
sáhlosti; nynější Velké náměstí jest tudíž jen malý zbytek toh
druhdy rozsáhlého prostranství. Druhá část podhradí, méně d
žitá, bylo nynější Staré Brno, jež mělo společné tržiště s pod
dím u sv. Petra.

Obyvatelé podhradští záleželi prvotně nejvíce z čeledi, o
dějící buď výrobky řemeslnické nebo úroky z polí neb zahrad
propůjčených vládaři na hradě sídlícímu. Byla to společnost c
dičká, bez všeho obecního zřízení, v níž jednotlivec nebyl prv
vlastníkem statku nemovitého. Výdělek řemeslníkův byl pouze
žitek z nějakého pole knížecího, neboť za tehdejších časů záležela
byčejně mzda za práce neb odměna za služby v užívání nějal
hospodářství; řemeslník v podhradí měl rovněž jako úředník
hradě svou výsluhu čili „beneficium“, tento dvůr, ves nebo új
onen nějaké popluží nebo aspoň část jeho. A ješto tehdáž ú
svoboda člověka zakládala se na držení vlastní půdy, pozbýval
díž každý svobodný člověk v podhrádí, beroucí požitek z kníže
statku za nějaké práce, něco ze své prvotní volnosti; neb
pouhým nájmem octnul se člověk za onoho času již poněkud v
měru poddanském. Obyvatelstvo v podhradí osedlé nezáleželo o
z otroků, ale nepožívalo také úplné volnosti.

Společnost podhradská neměnila po celá století tvářnost s
ani sídlo Přemyslovců na hradě nepřivábilo bohatých kupců z
ziny do lůna jejího; tehdáž jen podhradí Pražské a Vyšehra
vynikala živým obchodem, jsouce navštěvována od kupců z d
kých krajin.

To vysvítá poněkud ze slov u souvěkého Kosmy uveden
jimiž výmluvná Vilburka ukojila rozhněvaného svata svého, k
Vratislava, jenž r. 1090 před podhradím Brněnským táborem
položil, aby potrestal bratra svého Kunrata. „Nikde“ pravil
svatu svému „se více neobohatíš jak v podhradí Pražském a v t
Vyšehradské. Tam jsou Židé, zlatem a stříbrem oplývající,
kupci ze všech národů přebohatí, tam peněžníci nejzámožnější,
tržiště, na kterém až na zbyt kořisti pro tvé bojovníky. Nebo

---

[1]) Při vyměřování hranic mezi farou Svatopetrskou a Jakubskou r.
vedena byla čára hraniční Dolní ulicí (nynější Dominikánskou, pro
zenou až na Velké náměstí) k tržišti a odtud na rovně až ke
Měnínské, anižby se o nějaké jiné ulici zmínka činila. (Cod. dip.
IV, p. 405.)

ili tě podívaná, jak oheň z Troje plápolal, neuvidíš nikde sopku šněji zuřiti, jako když obě města uzříš v plamenech“.

Praha byla tehdáž skutečně jediné důležité tržiště s rozvětveným obchodem v zemích českomoravských a zůstala jím až do sklonku 12. století; teprv na počátku 13. věku, když následkem velikého ruchu v jihozápadních zemích evropských válkami křížovými zbuzeného, počaly se měniti poměry i v společnosti české, tu i podhradí naše pozbývala znenáhla bývalou tvářnost svou. Žádná událost od času velikého stěhování se národů nezanechala stopy tolika převratů v společnosti evropské, jako výpravy do Palaestiny, a mnohé změny v našich zemích, jejichž následky až do dnešního dne tak živě pociťujeme, souvisí s tímto světovým hnutím.

Oživený obchod a průmysl průběhem výprav křížových způsobily až posud nevídaný ruch v državách výlučně rolnických; touha po nabytí movitého zboží, jež teprv za této doby počalo býti důležitým členem v oboru národního hospodářství v střední Evropě, budila v lidech odvahu k výpravám do dalekých krajin. Nyní opouštěl často kupec navždy domov svůj a octnul se z daleké ciziny v krajích našich, aby si v nějakém podhradí hledal nové a stálé sídlo. Příchodem cizích kupců a průmyslníků proměnila se v krátké době naše společnost podhradská, až posud slovanská; tu a tam vítězil cizí živel průběhem několika desítiletí počtem svým nad domorodci.

Usazování se cizinců v podhradí Brněnském v dosti velkém počtu znamenáme teprv za markrabí Vladislava Jindřicha (1197 — 1222); přistěhovalci byli dílem Němci z rozličných krajin, dílem Valoni z někdejší Dolní Lotharingie. Půda, na níž podhradí leželo, až posud knížecí, přecházela nyní zákupem v držení cizinců jak domorodců.

Němečtí osadníci obrali si severní část podhradí za sídla svá, a i zbudován pro ně kostel sv. Jakuba; Valoni, uhostíce se v sousedství Němců, obývali v domích kolem nynějšího Velkého náměstí ležících. Pro tyto byla založena kapla sv. Mikuláše, při níž ustanoven zvláštní valonský duchovní, „ješto měšťané“ jak praví listina z r. 1231 „kolem ní sídlící byli Románi a ani řeči Moravanů ani Němců nerozuměli.[1])

[1]) „Romani“ (Cod. dip. *Mor. II. p. 233)* neznamenají zde Římany nebo *Vlachy, nýbrž Valony; valonská řeč nazývala* se v Nizozemí vůbec „*lingua romana*“.

Není žádných důkazů, žeby noví osadníci již za Vladislava Jindřicha byli požívali zvláštní immunity, žeby byli měli svobodnou obec se zvláštním rychtářem jako Němci Pražští od času Soběslava II. (1173—1178); podobá se více ku pravdě, že cizinci jak domorodci žili za tohoto času v poměru svobodných censualů čili úročníků, slušících pod správu a soud úředníků hradských.[1])

Jižní část podhradí zaujalo nejvíce obyvatelstvo slovanské, jež za toho času ještě počtem svým cizince převyšovalo; neboť z rozdělení obou farností, Svatopetrské a Jakubské, dle národnosti za markrabí Vladislava učiněného, dle něhož české obyvatelstvo slušeti mělo k proboštství u sv. Petra a Němci a Valoni k faře Svatojakubské, souditi můžeme, že většina obyvatelstva byla tehdáž slovanská. I po založení města nezměnil se tak rychle tento poměr národností, neboť proboštové Svatopetrští spokojili se tehdáž ještě s tímto rozdělením, které i papež Alexandr IV. potvrdil; teprv za Otakara II., jímž živel německý nabyl nové posily, ztenčil se patrně počet obyvatelů slovanských. Z hádky mezi proboštem Svatopetrským a farářem Svatojakubským, pro meze jejich farností r. 1293 vzešlé, jasně vysvítá, že mnoho domů druhdy Slovanům náležitých přešlo do rukou Němců, pročež i upuštěno od bývalého rozdělení dle národností a učiněno omezení místní.

Kostel sv. Petra, jehož původ položiti můžeme až do doby svatých bratří Soluňských, byl až do přistěhování se cizích osadníků jediným farním chrámem v celém podhradí; neníť aspoň žádných dokladů, žeby v druhé části podhradí, v nynějším Starém Brně, nějakého farního kostela za této doby bývalo. Tato část byla vůbec jen nepatrnou třídou někdejšího podhradí a nabývala teprv v 13. století, po založení města, stavši se zvláštním městysem, větší důležitosti.

Farářové při kostele sv. Petra, jenž nejen svou starobylostí nébrž i hojným záduším před jinými vynikal, nazývali se již od starodávna probošty, ačkoliv zde proboštství vlastně teprv r. 1296 založeno bylo. Již r. 1084 připomíná se probošt Z. (Svatobor?),

---

[1]) Brno bylo za této doby pouze důležitější místo trhové, „burgus". Slovo „burgus", ačkoliv se ho místo „civitas" v několika knížských listinách ještě tehdáž užívá, když již Brno dávno svobodným městem bylo, neznamená za této doby městskou immunitu, a v královských listinách *týkajících se Brna* užíváno toho slova jen jednou (1210) a to v době, *když také Brno ještě* městskou immunitou nebylo.

po něm teprv až r. 1214 za markraběte Vladislava Jindřicha, Zdislav, jenž nepochybně byl prvním proboštem, vedoucím správu nad faráříky výlučně slovanskými. Podací kostela Svatopetrského náleželo až do r. 1240 zeměpánům, toho roku daroval je král Václav I. na upomínku své matky královny Konstantie klášteru od ní založenému v Tišnově. Kostel Svatojakubský, jemuž podřízena byla i kaplą sv. Mikuláše, byl, jak již nahoře zpomenuto, teprv na počátku 13. století při rozšiřování podhradí za příčinou německých osadníků založen a od biskupa Roberta, brzy po založení svém na farní povýšen, načež ok. r. 1228 podací jeho král Otakar pro spásu duše své a bratra svého Vladislava daroval klášteru Oslavanskému.

Z doby podhradí pocházejí nepochybně i školy Svatopetrské („scholae ecclesiae S. Petri“), nejstarší to učiliště Brněnské, o němž se od r. 1237 až do 15. století zmínka činí. Jsouc nadáno zvláštními statky zaujímalo zajisté přední místo mezi tehdejšími školami na Moravě. Zboží těchto škol připomíná se r. 1237, když totiž probošt Zdislav směnil statky k těmto školám náležité v Medlanech a Březovicích s králem Václavem I., za kteréž mu král veškeré zboží, jež měl v Bosonohách, postoupil.

V starém podhradí nebylo žádného kláštera, nebylo také tehdáž v obyčeji zakládati budovy tyto na místech, jež by přerušovala poklid lidí, ponořených v nabožná rozjímání a studie. Volena pro ně místa buď osamotnělá nebo, aby předce vyhovovaly potřebám obyvatelstva na hradech a v podhradích, opodál těchto. Tak byly nedaleko podhradí založeny kláštery Břevnovský, Hradištský, Loucký. I na blízku bývalého podhradí Brněnského bylo na Luhu (na Luzě), v nynějším Komárově, neví se kdy a kým, založeno proboštství Benediktinů, slušící ku klášteru Třebickému. Jeho zboží sahalo až k samému podhradí a překáželo později šíření se města na této straně. Paměť o proboštství Lužském sahá do roku 1195, do času tedy posledního údělného knížete Brněnského Spytihněva, jenž rozmnoživ záduší jeho, daroval mu i kostel sv. Martina u Brna. R. 1210 připomíná se probošt Havel a r. 1215 Arnold. Taková poloha, totiž nedaleko podhradí, zvolena byla i pro opatství Praemonstratské v Zabrdovicích, jež na počátku 13. věku bohatý velmož, nahoře zpomenutý komorník Léva z Klobouk, společně se svou chotí založil. První zmínka o tomto opatství děje se roku 1205, načež r. 1209 uvádí se ztvrzení veškerého jeho zboží papežem Innocencem III. Téhož roku jmenuje se Arnold co pře-

vor, a r. 1211 vyskytuje se v listinách první opat, jmenem Bohobud.

Jakkoli není určité zprávy, kdy podhradí Brněnské vysazeno bylo právem městským, dá se předce ze všeho souditi, že nedlouho před r. 1229 vznikla tu teprv svobodná obec městská. Prostranství bývalého podhradí nepostačovalo však pro volné rozšíření se města na jižní straně, zahrady a dvorec proboštství Łužského vadily tu novému městu; protož získal král Otakar I. jmenovaného roku pro město toto klášterní zboží. Dalť za ně tehdejšímu opatu Třebickému Zvěstovi zahradníky na Luhu, potom dva lány, slušící ke kostelu sv. Martina, a dva dvorce zeměpanské, z nichž jeden držel hrnčíř Káta a druhý šípař Bohuš. K přímluvě královny Konstancie přidal král ještě statek v Manicích u Brna k náhradě této.

V ohradu města pojato mimo tuto část pouze bývalé podhradí Svatopetrské, druhá část podhradí, nynější Staré Brno, podržela právo trhové, jež měla druhdy společně s podhradím u sv. Petra, i pro budoucí časy. Zůstala tudíž tato část pouhým městysem, „burgus“,[1]) jehož obyvatelstvo nepožívajíc výhod městské immunity záleželo z úročníků (censuales) a nikoliv z měšťanů (cives). Od tohoto času nazývána jest ona část někdejšího podhradí, jež zůstavena byla při svých starých právních zvycích, „Staré Brno“.

O robotách lidu sedícího na statcích pánů z Pernšteina v 16. století na Moravě.

Podává dr. *J. Reichert.*

Statky selské záležely v Čechách, na Moravě a ve Slezsku v 16. století z celých, polo- a čtvrtlánů, jejichž držitelé, jsouce v poměru poddanském, zavázáni byli vrchnostem svým dle velkosti hospodářství ročními platy, naturálními dávky a jinými povinnostmi, buď ke dvoru v dědině ležícímu aneb ke dvoru hradskému, neb k panským rybníkům, lukám a jiným majetkům panským, jakož i ke hradům, klášterům a mlýnům. Tyto povinnosti nazývaly se obyčejně roboty, neboť zakládaly se nejvíce na práci hmotné buď ruční aneb s potahem.

[1]) *Cod. dip. Mor.* IV. p. 409. Ingredientibus civitatem Brunam per portam, *quae* burgum respicit, qui antiqua Bruna dicitur etc.

Ruční práci podléhali hlavně ti osadníci, kteří potahu neměli, tak zvaní zahradníci, robotní práce s potahem konali sedláci.

Poměr právní mezi pánem a poddanými jeho, osobně svobodnými, byl až do husitských válek dosti uspokojivý, neboť selský lid měl právo, když jej pán robotami a daněmi velmi obtěžoval, statky jeho opustiti a u jiného pod právem zákupním se usaditi.

Musiliť tudíž velcí statkáři jak světští, tak i duchovní, aby statky jejich nezpustly, s lidem svým poddaným aspoň snesitelně nakládati; avšak předce dosti často slyšíme, že lid selský od dob císaře Sigmunda počínaje, dosti velikých útisků raději snášel, než aby dědinu, v níž byl zrozen, vychován a živnost svoji si byl zařídil, opustil a jinde u nového pána o přijmutí se ucházel.

V Čechách vymohli si od dob husitských velmi mocní pánové a druzí stavové na slabém králi Vladislavovi r. 1487 ztvrzení nálezu, že žádný poddaný nesmí bez vůle pána svého lán neb jinou živnost opustiti a se u jiného pána usaditi. „Kdožby kolivěk je přechovával a mocí u sebe držel a gleitem jej (t. uteklého) zastíraje, (jak stojí v nálezu r. 1487 v desky vepsaném), že by mu gleit dal, ten jistý, číž jest čeledín byl: má bez omluvy všeliké jemu jej vydati, nikam jeho nevysílaje; pakli-by kdo nevydal, aneb jej pryč vyslal, tedy aby (žalobník) jej mohl pohnati od 10 až do 20 hřiven stříbra, buďto z pánův, z rytířstva nebo-li z měšťan“. Tímto nálezem klesl sedlák český v úplnou porobu pána svého.

Lid selský na Moravě byl v tomto ohledu v 16. století šťastnější a postavení jeho snesitelnější než v Čechách, neb vlivem a zásluhou nejvyššího hejtmana Ctibora z Cimburka, v druhé polovici 15. století, udrželo se zde volné stěhování lidu selského jak v 15. tak i 16. století za slabé vlády Jagellonců, ano i později; neboť stavové moravští přijavše za kodex moravských práv knihu Tovačovskou panem Ctiborem z Cimburka sepsanou, v níž stěhování se lidu selského žádných překážek se nečiní, v 16. století proti tomuto ustanovení opačného nálezu neučinili. Lid selský tudíž na Moravě maje volnost odstěhovati se bez velkých obtíží od pána svého, nesnášel tolik útisků jako v Čechách, k čemuž nemálo přispěli též lidumilní, hospodářští a velmi bohatí držitelé rozsáhlých statků jak v Čechách, tak zvláště na Moravě, pánové z Pernšteina, kteří rozličnými spůsoby, jako udělováním práva odúmrtí, rozdáváním polností, *luk a pastvin a osvobozováním* od robot, od hlásky atd. *blahobyt lidu na svých statcích* množili.

Kniha „privilegií Tovačovských", chovaná v archivu Brněnském podává nám některé příklady o spůsobu a množství robot lidu sedícího na statcích pánů z Pernšteina v 16. století. Nejobšírnější zachovaly se tu zprávy o robotách lidu sedícího v dědině Troubkách, Opločanech a Věrovanech, které s dědinami Biskupicemi, Bolelicemi, Čehovicemi, Čelčicemi, Črtoryjí, Ejvaní, Hrděbořicemi, Klopotovicemi, Lobodicemi, Rakodavy, s městečkem Klenovicemi a městem Tovačovem rozsáhlé panství Tovačovské v druhé polovici 16. století tvořily.

Jednotlivé tyto obce měly jak rozličný způsob, tak i nestejné množství robot, nicméně k některým robotám byli všichni občané na panství usedlí vázáni, jako sena hrabati, žíti a na hon choditi, od kterýchžto robot ani obyvatelé města Tovačova osvobozeni nebyli, ač pánové Pernšteinští rozličnými výsadami město to obdarovali a takto blahobyt jeho rozmnožovali.

Způsoby jakož i množství robot lidu Troubeckého, Oplockého Věrovského byly r. 1569 následující:

1. Všichni obyvatelé Troubek povinni byli robotovati k stavění zámku Tovačova, pivováru, mlýnu a dvoru Troubeckého, jakžby kdy toho potřeba nastala, k pivováru však mimo stavění jinými robotami povinni nebyli.

2. Dále museli rolníci neb sedláci téže obce na roli ke dvoru Troubeckému náležitě každého roku na ozim tři dni a na jař dva dni orati a podmítati a každý jeden den v roce na roli, když se jim rozkáže, vláčeti a jeden den ze dvora hnůj na roli voziti, a zahradníci nakládati, dvůr vystrouhati a hnůj na poli rozmítati. Věrovští rolníci měli touž robotu, na ozim a na jař totiž každého roku jeden den každý z nich 14 dní orati a hnůj všecek, pokudž toho potřeba, na roli ke dvoru Výkleckému ze zámku Tovačova vyvezti.

3. Všecka obec Troubecká povinna byla každého roku na ozim dva dni a na jař jeden den žíti a když by se malé obilí zrodilo, mají kosami síci a svázati, pokudž toho potřeba káže, a každý jeden den z pole obilí do dvora Troubeckého voziti. Osil-li se rybník Majetínský, musela celá obec Troubecká dva dni žíti. O Věrovských se praví, že byli sedláci při dvoře Výkleckém povinni, ve žních dva dni obilí vázati a na jař a ozim 12 dní, zahradníci[1]) však jen *dva dni žíti.*

---

[1]) *Věrovští zahradníci* byli r. 1565 od roboty ve mlácení ve dvoře Tova-

4. Všecka obec Oplocká byla povinna u Troubek na louce panské seno na mesle[2]) svém obraceti, kolikrát toho potřeba nastane, i shrabati a do kup skládti i také z toho mesla svého ke dvoru panskému Výkleckému seno svézti. Dále povinni 30 kop konopí panského močiti, setříti a v kytách na zámek Tovačov přivezti.

5. Věrovští zahradníci povinni byli jeden den na poli zelí okopávati, jeden den sekati a jeden den řepu kopati, jakož i dále musela celá obec jeden den konopě trhati, a každý, jak kdo sedí, po dvou jemničkách nití k hadrům napříst.

6. Troubečtí rolníci museli každého roku 4 klády dubové veliké k pile k řezu z lesů panských, jakož i jiného dříví 8 povozů k opravě zámku neb dvoru, neb rybníku přivážeti. Oploční, kteří drželi $4\frac{1}{2}$ lánů' rolí, dávali do r. 1568 dřevních povozů 90, od kteréžto roboty je však Vratislav z Pernšteina osvobodil, neboť měli při tom veliké obtíže a živnosti své zanedbávali; za každý však povoz dřevní museli ročního stálého platu $1\frac{1}{2}$ gr. pánu na Tovačově odváděti, avšak robota doubec, totiž dvě dubové klády z lesů panských k pile Tovačovské voziti, jim zůstala.

7. Jak Oploční tak i Troubečtí povinni byli k terasům rybníků Tovačovských z lesů panských k meslu svému dříví voziti a to meslo opravovati.

8. Všecka obec Troubecká povinna byla dříví na uhlí k milici sekati a to dříví rolníci tam, kdež má milic pálen býti, odvezti a potom od milice uhlí na zámek Tovačovský svézti, kdykoliv toho potřeba nastane, a od sekání dříví k jednomu milici uhlí dávati, a platiti se jim má po jednom zlatém (1 zl. = 30 gr.)

9. Táž obec povinna byla do rybníka Majetínského nebo zase z rybníka toho ryby, kdykoliv se jim rozkáže, přivážeti a odvážeti, a od jedné každé má se jim dáti a platiti od jedné míle po 4 gr. bílých.[3]) Obec Oplocká měla tutéž robotu, Věrovská pak musela na rybníce Hradeckém v zimě prohlubně prosekávati.

10. Troubečtí sváželi dříví a kamení a osobně opravovali na stavu, kterým se voda na mlýn panský u Troubek vedla.

---

ském osvobozeni, jeden každý se však zavázal ročně 6 gr. na zámek odváděti. — [2]) Meslo = vyměřený kus pole neb rybníku. — [3]) Vilém z Pernšteina již r. 1516 na ulehčeni lidu svého ustanovuje, aby se lidem panství toho, když *by ryby neb plody rozvážeti* neb les k terasům voziti, *bylo placeno za takové povozy od každé* míle 4 gr. české, od $\frac{1}{2}$ m. *2 gr. č., od $\frac{1}{4}$ m. 1 gr. č., a od $\frac{1}{8}$ m.* 1 gr. míšenský.

11. Oploční museli přivážeti 25 povozů kamene vápenného k vápenici Tovačovské od skal vápenných nejblíže ležících; jakož i dále povinni šranky panské u Tovačova dřívím proti poli svému opravovati a klády na pile, kdykoliv se jim rozkáže, navalovati.

12. Zahradníci Troubečtí museli tyče k chmelnici a hole k obručím sekati, a rolníci pak obé na zámek odvezti.

13. Byli jak Troubečtí tak Věrovští a snad i Opolští povinni, kdykoliv se jim rozkáže, na hon jíti.

Poněvadž obyvatelstva v dědinách usedlého čím dále tím více přibývalo, ustanovili pánové Pernšteinští, aby nový rolník neb sedlák, který se v dědině přistaví, roboty sedláka nesl; zahradník pak zahradníka. Když pak některý dvůr panský, k němuž dědina robotou povinna byla, ke zkažení přišel, hlavně rozprodáním mezi sedláky aneb jiným způsobem, tož byli robotníci buď úplně robot, však pod jistý roční plat, osvobzeni aneb k jinému dvoru s robotami připojeni, jakž toho důkazem jest ustanovení v dědině Troubkách: „Jestliže by se těch všech robot napřed psaných zouplna ke dvoru Troubeckému nepotřebovalo, aneb že by ten dvůr kdy ke zkažení přišel, tehdy mají a povinni jsou takové roboty ke dvoru Tovačovskému vykonávati“.

Úvaha o spisu „O stycích a poměru sekty Valdenské k někdejším sektám v Čechách. Psal dr. František Palacký.“

Podlé slibu svého, že temnější posud doby dějin českých novým badáním objasnovati bude, vydal nyní slavný dějepisec český pojednání „o stycích a poměru sekty Valdenské k někdejším sektám v Čechách“, kteréž vzácné příspěvky k církevním dějinám českým obsahuje a mnoho nových myšlenek pronáší. Účel hlavní p. Palackého jest ten, aby dokázal, kterak Valdenští na české bratří a tito na ony působili a kterými příčinami to přišlo, že jméno Valdenských dáváno mimo jiné sekty také bratřím českým, které ně*kteří i nejnovější historikové cizozemští nazývají Valdenskými če*-*skými pro rozdíl od romanských.* Za tímto účelem dotýká p. Pa-

lacký všech stop kacířství v Čechách a počíná s oněmi kacíři, kteří r. 1244 za krále Václava I. v Čechách se zjevili a které, poněvadž ného papeže sobě volili, za Katary pokládá. Druhá stopa objevuje se r. 1257, když král Otakar II. žádal na papeži Alexandru IV., by mu poslal kazatele proti bludařům, v nichž p. Palacký poznává sektu Valdenskou, opíraje se o to, že v té době přívrženci Valdenských v sousedních zemích a sice v Bavorsku a v hořejších Rakousích skutečně byli, a že v pozdějších dobách sekty české v učení svém se blížili Valdenským a nikoli Katarům. Dále dotýká p. Palacký žaloby, kterou kanovník Vyšehradský, Fridrich ze Šoenburka vznesl na papežskou stolici, vině biskupa Pražského, Jana z Dražic, že mimo jiné nenáležitosti kacířům velice hoví. Na základě tohoto udání, kteréž pokud se týče osoby biskupovy po jedenáctiletém vyšetřování (1318—1329) v Avinioně ukázalo se býti lichým, praví Dubravius, že to byla sekta Dulcina († 1307) čili *bratří apoštolských;* kdežto p. Palacký (str. 13) praví, že by spíše hádal na Katary, ač byla-li obžaloba Fridricha z Šoenburka vůbec na pravdě založena, v kteréž sobě stěžoval do biskupa svého, jemuž ostatně také kardinal Bernard vytýkal, že také „quasdam religiosas, appellatas Magdalenitas“ v ochranu bral.

V dalším rozvoji svého pojednání uvádí p. Palacký svědectví Frankovice, pravivšího, že za krále Jana zavedena byla přísná inkvisice proti *Valdenským* v Čechách i v Polště[1]), odkudž prý vycházeli přívrženci Valdenských do Lombardie, aby tam známosti o nauce Valdenské nabyli. Na základě těchto zpráv, pak že Mikuláš z Velemovic r. 1408 byl viněn z bludu Valdenského, jakož i Husovi samému r. 1414 vytýkáno bylo, že hoví Valdenským, pak na zjevení se Valdenských r. 1418 v Praze — které však Vavřinec ze Březové nazval Pikardy —, dále na snešení synodu církve Franské r. 1432, že Valdenští v Delfinatu peníze sebrali a do Čech poslali, — soudí p. Palacký, že sekta Valdenských v Čechách skutečně byla. Přicházeje pak (str. 19) na *Jednotu bratří českých* rozebírá p. Palacký příčiny, za kterými bratřím českým dáno jest jmeno *Valdenských* nebo i *Pikardův.* Ač bratři sami rozhodně od sebe odmítali tato jmena, pravíce, že nikdy nic společného s Valden-

[1]) Udání Frankovičovo o inkvisici v Čechách a v Polště za krále Jana okolo r. 1330 (Pal. 13) potvrzuje se papežským listem z r. 1327 v Dudíkově Iter Rom. II. 194 a druhým listem z r. 1335. Cod. Mor. VII. 83.

skými neměli, praví p. Palacký nicméně s dobrou rozvahou: „Čechové husitští byli oboje, i učenníci i učitelé Valdenských; ale více toto, nežli ono“ (str. 23).

A nyní probíraje nejnovější literaturu o Valdenských a sice díla Diekhoffa, Herzoga, Zezschwitza dovozuje, že věrouka bratří českých, ač v ní nacházejí se některé články také od starších Valdenských vyznávané, jest původní a že spisy Valdenské teprv na základě věrouky a katechismu bratrského shotoveny jsou. Na konci svého pojednání shrnuje p. Palacký výsledek svého skoumání v desíti článcích.

Toť jest krátký obsah pojednání, jímž slavný dějepisec náš znovu naši historickou literaturu obohatil a některé posud temnější stranky objasnil.

Chtíce nyní vážiti ono pojednání, pravíme přede vším, že před soudem kritiky nepohnuta zůstávají tvrzení všechna, kteráž p. Palacký vyslovil, a přičiníme-li něco v naší rozpravě, děje se to k vůli těm, kteří čtouce pojednání p. Palackého pramenů před rukama nemají, aby místněji v nich se poučiti mohli.

Ač všecky sekty, které v druhé polovici 12ho a v 13tém století povstaly, mezi sebou různými a různými bludy se lišily a sebe nenáviděly i pronasledovaly, v jedné zásadě všechny se snášely a srovnávaly, totiž, že upíraly moc papežovu. To činili Bogomilci, Kataři, Albigenští a později také Valdenští a jiní sektáři.

Tímto upíráním moci papežské dá se poněkud vysvětliti, že v době velikého boje mezi mocí císařskou a papežskou, tedy hlavně za Bedřicha I., Bedřicha II. a v 14. století za Ludvíka Bavora, sekty takové snadněji mohli míti vzniku, jelikož v zásadě to vyslovovaly, co císaři skutkem prováděli, jakož na př. císař Bedřich II. od papežův viněn byl, že jest přívržencem Katarův. Známo, že v několika zemích se tvořily strany, které v boji mezi papežem a císařem buď k onomu, buď k tomuto stály; strana ta, která papeži odporna byla, snadněji pak byla přístupna sektářství, které papežově moci se protivovalo. Tím ovšem netvrdíme, že boje mezi císařskou a papežskou mocí byly příčinou a původem sektářství; na opak, příčiny ty leží stranou od těchto bojů a byly mnohonásobné; my tvrdíme jen to, že následkem těchto bojů sekty snadněji se šířiti mohly. Za podobnou příčinou mohla povstati první sekta v *Čechách za krále Václava*, který jak známo, pro své horlivé *stranění papeži i s trůnu* na čas svržen byl. P. Palacký pokládá tu

sektu za Katary, poněvadž k ní náleželi i velmožové země (principes et potentes); neb bohatí páni čeští sotva by byli přijali učení Valdenské, jelikož Valdenští, jakožto „pauperes de Lugduno“ vlastního majetku neuznávali a tudíž přívržence své obyčejně z chudší třídy dostávali. Dále tomu nasvědčuje, že onino kacíři čeští „papeže“ měli; neb o Katařích známo, že měli mezi vyvolenci dvanáct učitelův a jednoho, který jejich hlavou či papežem byl, jemuž 72 biskupův podřízeno bylo. I to zde snad vážiti slušno, že Kataři měli také jednu slovanskou obec, která pak snadněji učení katarské mezi Slovany šířiti mohla; jmeno pak „Bulgari“, které jedna část Katarů měla, naráží na to, že i tento slovanský kmen mimo Bogomilce také přívržence Katarů zahrnoval. Odkud rozliční sektáři z jižných zemí na západ se dostávali, dovídáme se ze zprávy, kterou slavný biskup Olomúcký Bruno, r. 1273 papeži Řehoři X., zaslal: „In eodem regno (Ungariae) manifeste haeretici et schismatici confoventur terrarum profugi aliarum .... isti sunt parietes nobis proximi, in quibus cum ardeat, rem nostram agi sine dubio jam videmus“. (Cod. Mor. VI. 366).

Jest to věc nad míru těžká, ne-li nemožná, v této bohopustě sekt se vyznati; neb mnohé z nich, jako Bogomilci, Kataři a Albigenští velice sobě podobny jsou: ač ohněm i mečem hubeny byly, nicméně zbytky z nich dlouho se zachovaly, jako na př. Katarův, jejichžto přívrženci ještě za krále Jana Lucemburského v Lombardii úplně nebyli vyhynuli. Někdy se stávalo, že zbytky sekty jedné spojily se s druhou, působíce pak vlivem svým na věrouku této a měníce zásady její. Někdy zase nakazila se společnost nábožná učením nějaké sekty, jako na př. *Begardi a Beginy*, kteří v druhé polovici 13. století osvojili sobě zásady sekty montanisticko-panthaistické *„bratří a sester svobodného ducha“*, a byvše dříve od církve trpeni pak za kacíře vyhlášeni jsou. Toulavý život mají společně Valdenští, bratří a sestry svobodného ducha, bratří apoštolští čili Dolcinisté a Begardi; jelikož učení všech těchto sekt, vyjmouc Valdenské, na jakémsi lichém mysticismu se zakládalo, kterým až do nejkrajnějších neřádů smilnosti a necudnosti tělesné zabíhaly, nelze se diviti, že přísných rozdílů mezi nimi vždy se činiti nemůže, jakož níže ještě se uvidí.

O vážné důvody se opíraje mám za to, že velice bedlivě a zevrubně *skoumati musíme spůsoby* a učení Begardův a pozorovati, *které jiné sekty s nimi se spojovaly*, chceme-li dobře porozuměti

oněm sektám, které nám církevní historie česká v první polovici XIVho století líčiti má. Původní účel společnosti Begin byl, že ony nejsouce vázány sliby řeholnými nicméně žily v společných dvořištích, v nichž každá Begina měla svůj zvláštní domeček; sestry se zanášely šitím, praním, vychováváním mládeže a opatrováním nemocných. Podlé příkladu těchto ženských společností povstaly okolo r. 1215 podobné spolky mužských. Každá společnost měla šatstvo zvláštní barvy, tak že i zevnějšek je označoval. Avšak nezachovaly tyto spolky původní čistotu svou; asi v druhé polovici 13. století mísily se k nim rozličné bludy, zvláště bratří a sester svobodného ducha, Dolcinistův, bratří apoštolských a jiných, kteří, chtíce ujíti pronásledování inkvisitorův, k tomu neb onomu spolku Begardův se přidružili a tak zárodky rozličných bludařství mezi ně přinášeli. Že pak i elementy katarské s Begardy se spojily, soudíme podlé toho, že ve Francii jedna část Katarův byla nazvána Texerans, tkadlci, z kterýchžto řemeslníků Begardi nejvíce záleželi. Protož představují Begardi na sklonku 13. století divnou směsici kacířských bludů a náhledů; podlé příkladu Albigenských zavrhovali manželství, kdežto nicméně podlé bratří svobodného ducha hroznému smilstvu se oddávali, pravíce podlé učení Valdenského, že hříšný kněz svátost oltářní platně udíleti nemůže, dospěli k tomu, že tuto svátost konečně buď úplně upírali, buď si sami mezi sebou ji udělovali. Největší pohoršení však dávali necudností tělesnou a když v druhé polovici věku 13. ve Švábsku mnichy a jeptišky sváděli, aby řeholnictví se zřekli a jen „svobodným duchem“ vésti se dali, obrácena jest k nim pozornost církve, a od té doby přísněji stíháni byli.

Stopy těchto Begardů a Begin spatřujeme v zemích českých v poslední čtvrti 13. století a sice již v svrchu dotčené zprávě biskupa Bruny r. 1273. Praví on: „Sunt etiam *quidam* et *quaedam* apud nos *religiosorum* sibi *habitum* et nomina vendicantes, quos et quas, cum eorum non sit religio per sedem apostolicam confirmata, sectarum credimus nomine comprehendi, qui passim, *ut jugum evadant obedientiae*, habentes velamen malitiae *libertatem*, quasi *liberius* Domino servituri, dominos et dominas habere nolentes; fugientes etiam obedientiam sacerdotum, seu etiam coercitionem *conjugii maritalis* et *per aliquem ordinem se astringi;* foeminae juvenes in statu viduitatis se ponunt,[1]) illectae forsitan ab aliqui-

---

[1]) *Tím se naráží na* Albigenské, mezi nimiž jedna část zavrhovala man-

bus, per quos nubere prohibentur .... Certe istae sunt illae religiosae, quae sub nomine honestatis, sicut olim contra Barnabam et Paulum, seditiones contra *clericos suscitare sueverunt, a quibus etiam in confessionibus fugiunt nec recipiunt ecclesiastica sacramenta* et inuentes tacite, *quasi sacramenta in eorum manibus sint polluta.* Consilium autem de hujusmodi aliud non damus, nisi quod tales nuberent, vel in approbatis religionibus retrudantur". (Cod. Mor. VI. 369).

Podlé této zprávy nelze pochybovati, že v ní slovem „sectarum" míní biskup Begardy a Beginy, ano i bludaře ty, kteří k nim se přidružovali. Že tomu tak, dotvrzuje i okolnost, že r. 1318 o podobných sektářích se mluví a že ještě r. 1334 pode jmenem Begardů a Begin v kronikách českých přicházejí. Velmi podobně mohl tedy Dubravius psáti, že za času krále Jana hned na začátku jeho panování byla v Čechách „spurcissima haeresis, cujus originem ad Dulcinum et Margaretham Lenones Novarienses referunt"; neb v té době byli Begardi a Beginy již dávno se vytrhli z prvotného čistého zřízení u podobali se ovšem přívržencům Dulcina čili apoštolským bratřím. Když pak zvláště Beginy bezúzdnostem smyslným se oddávaly, dána na ně na patnáctém ekumenickém conciliu v městě Vienne (od 16. října 1311 až do 6. máje 1312) klatba, která také zastihla tak zvané Fratricelli a Dolcinisty. Tomu konciliu byl také přítomen biskup pražský Jan z Dražic. (Dobn. Mon. V. 324). Za tou příčinou vystupovaly pak ony Beginy, které chyb ostatních prázdny zůstaly, ze sekty církví zavržené a vstupovaly do zřízených domů kajicnic, jimž říkali Magdalenitae, které rovněž žádnou určitou řeholou vázány nebyly. Protož také vytýkal kardinal Bernard okolo r. 1315 biskupu Janovi, že Magdalenitkám dovolil na blízku Minoritů se usaditi, kdežto je raději odtud měl zahnati. Ostatně papež Jan XXII. sám byl tomu nakloněn, aby ty Beginy, které nákazou mravní nebyly trpěly, spůsobem kajicnic se zachovaly. (Dobner Mon. V. 367).

Doba od sklonku 13. století až do Karla IV. byla šíření se kacířství v zemích českých za rozličnými příčinami velmi přízniva. Nehledíce k tomu, že okolní země nátěstkem bludů dokona nakvašeny byly, znamenáme, že bylo v Čechách samých dosti příčin, kterými sektář-

---

[illegible]lství co smilství; druhá část zase dovolovala manželství, avšak jen s *pannou; ale po zplození prvního dítěte* museli se manželé rozejíti.

ství vláha se dávala. Chci mlčeti o vniterných příčinách, jež v duchu lidském leží, a podotýkám jen, že veliká vina padá na mnichy žebravé. Když r. 1282 veliký hlad a mor v Čechách zuřil, jmenovitě v Praze, kdežto bez toho celá země loupeží Braniborských tížena byla, zmocnilo se téměř zoufalství celého obyvatelstva. V této bídě neujímali se mniši žebraví lidu umírajícího, ti mniši, kteří v bezpečných dobách, kde nákazy od nemocných obávati se nemohlo, dotíravě a drze i proti zápovědi biskupův do duchovní správy farářům se vkládali. Pokračovatel Kosmy v té příčině praví: „O ubi erant viri religiosi his temporibus, *qui se alias fingunt eximiae devotionis,* qui ecclesiastica sacramenta in tantis periculis et afflictionibus, imo in hora mortis, vel ut apertius dicam, in morte ipsa constitutis saltem paucis exhibuissent, cum ad hoc deputati sint sacerdotes ex officio sui ordinis. Quis pro hiis negligentiis culpabilis existat, cum tot millia hominum sine sacramentis ecclesiasticis decesserint, disputandum est, determinandum vero, cum venerit filius hominis in sua majestate". (Script. rer. boh. I. 461). Tito mniši, jsouce od papežské stolice hojnými privilegiemi obdarováni, vypínali se brzo nad jiné kněze i nad biskupy samy; když biskup Jan Sulislava z Pnětluk r. 1314 v klatbu dal, neostýchali se Minorité, kletého všemi obřady katolickými ve svém klášteře v Žatci pochovati, načež biskup kněžstvu arcidiakonatu Žateckého nařídil, aby každou neděli v kostelích farních kněží tuto zlovůli Minoritův lidu obecnému kázali, „ut postquam ipsi fratres Minores sic ab universalis ecclesiae et fidelium societate se dividunt, fideles etiam ipsi se ab eis in elemosynarum exhibitione disjungant". (Pal. über Formelb. II. 173). Když Minorité, hlavně k vyhubení kacířův zřízeni, kletého v klášteře svém církevními obřady pochovali; když biskup pak o nich praví, že od předpisů církve se uchylují, — načež zase oni ve spojení s kanovníkem Šoenburkem biskupa před papežem viní, že kacířství hoví. Když tito mniši žebraví proti zápovědi papeže samého ustavičně do duchovní správy na ujmu farářům se vtírali, a když tito farářové klatbu nad nimi vyřknutou r. 1334 vyhlásiti chtěli, a mniši pak do farních kostelů se sběhli a surovou rvačku počali; když ve sporu mezi papežem a Ludvíkem Bavorem kněží vyjma Dominikány klatby papežovy si nevšímali a císař pak papeže nazýval kacířem; když v Čechách král Jan sám tak málo si vážil svatého místa, že stříbrné sochy dvanácti apoštolův u hrobu sv. *Václava* návodem svého německého komonstva v pravém slova

smyslu ukradl: když takové věci v křesťanství se děly, kdož se může tomu diviti, když rozličné sektářství za takových okolností nemohlo býti potlačeno, nýbrž že tím jen bujnělo?

Avšak nebyl biskup Jan první, který proti mnichům žebravým pozdvihl hlasu svého, činil to asi 40 roků před ním již obezřelý biskup Olomúcký Bruno, na němž nikdy podezření nelpělo, že hověl kacířům. Píše totiž papeži Řehoři, aby jen ti žebraví mohli kázati, kteří od biskupa dioecese k tomu povolení mají; aby, co se týká zpovědi, žebraví mohli sice dávati radu, avšak ne rozhřešení, kteréž, jakož i pokání, udíleti mají jen farářové, a praví biskup pak: „Videtur etiam, quod cum ordines isti super paupertatem et mendicitatem penitus sunt fundati, nihil propriis manibus laborantes, cum hoc sine magno mundi praejudicio stare non possit, quod, qui non laborat, manducet, et hoc in multitudine nimium effrenata prohibere merito debeatis, et etiam episcopis, ut prohibeant, potestatem dare, ne conventum accipiant in locis omnibus, ubi placet. Ubi autem hoc fieri possit, debeat, fiat requisita et accepta episcopi voluntate“. (Cod. Mor. VI. 368).

Byly tedy vážné příčiny, které biskupy proti zlořádům mnichů žebravých popuzovaly, a s druhé strany pak dá se zase pochopiti, že tito užili každé příležitosti, aby si v Římě do biskupů stěžovali. Takové příležitosti užili Minorité čeští a obžalovali biskupa Jana v Římě u kardinála Bernarda, který horlivým zastavatelem a milovníkem řádu toho byl, že biskup hoví Magdalenitkám, které žádnou řeholou ztvrzeny nejsou, a že se chová k Minoritům proti privelegiím papežským. Hlavní však žaloba vzešla na biskupa skrze kanovníka Bedřicha z Šoenburku, následkem které biskup správy církevní 1. dubna r. 1318 byl zbaven a do Aviniona k zodpovídání povolán, kamž se také dne 9. máje na cestu vydal (Dobner Mon. V. 366) a teprv po 11 letech se do biskupství svého navrátil. S touto obžalobou souvisí také tři bully papežské, dané dne 1. máje r. 1318 a v dipl. Mor. VI. str. 101—106 vytištěné, v kterýchžto ustanovuje papež Jan XXII. inkvisitory proti kacířství v Čechách, v Slezsku a v Polsku, jmenovitě v městech a dioecesích Pražské, Olomúcké, Vratislavské a Krakovské, žádaje zároveň dotýčné biskupy a velmože světské, aby inkvisitory podporovali.

Vztahujíce sem zprávu biskupa Bruny z r. 1273 nebudeme pochybovati, že r. 1318 sekta Begardův v Čechách byla, a to tím méně, jelikož i *Franciscus* i *Petr* Zbraslavský k témuž r. 1318 píší,

že ona sekta v Čechách rozšířena byla. Onen totiž praví: „I anno dominus Johannes papa delevit Bekardos gyrovagos et Be quorum secta omnes fere civitates in magna multitudine re rat". (Script. rer. boh. II. 120). Obšírnější jest zpráva Petra slavského: „Hiis temporibus Beghardos gyrovagos et Begina dominus Johannes papa sub anathemate reprobat et condemna Sacramenta ecclesiastica respuunt, arcana sancte Trinitatis, quam licet homini loqui, frivola perscrutatione indagari ges et nihilominus se ultra se levare volentes in pessimas carnal spurcitias, jumentis insipientibus facti similes, turpiter se d gunt. Fuerunt autem *istorum sectae plures*, quemadmodum continent constitutiones papales". (Dobn. Mon. V. 367).

Poslední větou dotvrzuje Petr Zbraslavský, že mezi Be byly různé sekty, čemuž nepochybně tak se rozuměti má, ž ličné části nebo tlupy těchto kočujících (gyrovagi) bludařův z různé měly, že totiž v jedné převyšovalo učení Valdenských, v učení Katarův, v třetí učení bratří apoštolských nebo bratří bodného ducha atd., o kterých všech známo jest, že, byvše p sledováni, v společnostech Begardův se ukrývali, kteří pak od rozličné bludy přijímali. Petr Zbraslavský praví o nich, že hují svátosti církevní, že upírají Trojici a že hovadské smilnos dáni jsou. Bruno, biskup Olomúcký, vytýká jim, že oltářní tost od kněží přijímati nechtí, pravíce, že by tím tato sváto skvrněna byla; dále jim vytýká, že zavrhujíce manželství ni tělesně se poznávají a že žádnému v poslušenství státi nec

Z obojí zprávy, Petra a Bruny, jde na jevo, že bytí sel Begardských okolo r. 1318 v Čechách zapříti se nedá. J pak rozličné tlupy Begardův také různými bludy nakvašeny může obžaloba kanovníka Bedřicha z Šoenburku spočívati na p pokud se týče věci a ne osoby biskupa Jana. Hleďme dříve k kům obžaloby, které se týkají věci.

Především se vytýká od Bedřicha těm sektářům: quod j quantumvis licite, sit peccatum; to jest zásada Valdenských, pozdéji také přijal Chelčický, duchový původce jednoty bratr

Za druhé se vytýká: „inter sacerdotes et laicos in a confessionibus et absolutionibus impendendis differentiam nullam — taktéž zásada Valdenských; — „et quod rebaptizari p *licet rite et a catholicis* baptizati", — zásada podobná Kat *kteří křest jen při* dospělých dovolovali. Pro tuž zásadu, V

šlé rozumu křtíti podruhé, káral později Rokycana také bratří české.

Za třetí: „resurrectionem mortuorum negant", zásada Bogomilcův a Katarův, jíž se poněkud blíží učení Valdenských, že orodování za dušičky jest směšné.

Za čtvrté: „essentiae divinae negant unitatem", učení Katarův, k nimž později také Valdenští v této příčině přistoupili.

Za páté: „salvatorem nostrum dominum Jesum Christum non corpus humanum sed phantasticum praedicant habuisse", — učení Bogomilcův a Katarův.

Za šesté: „quod suum habent archiepiscopum et septem episcopos", — biskupy měli též Kataři i Valdenští.

Za sedmé: vytýká se jim, že v nočních schůzích hroznému smilství se oddávají, — totéž vytýkáno Albigenským, Bogomilcům, bratřím svobodného ducha a apoštolským.

Za osmé: „tenent etiam inter supradictos errores, adhuc Luciferum regnaturum", — to jest Satanael Bogomilcův a Lucifer Katarův a Albigenských.

O věci samé, že totiž mezi Begardy přívrženci jednotlivých sekt byli, nechceme a nemůžeme pochybovati; jinak se to však má se žalobou kanovníka Bedřicha, že biskup Jan totiž těmto kacířům hověl a že je nazval „bonos viros". Všichni kronikáři čeští, Franciscus, Petr a Beneš z Weitmile nazývají biskupa Jana mužem řádným, poctivým, ve víře pevným; kanovníka Bedřicha však pessimum Theotunicum de omni malitia et nequitia sua, quas in ore diaboli, patris sui, adversus virum innocentem confinxerat, convictum" (Script. rer. boh. II. 234). Hlavně však padá zde na váhu, že biskup od papežské stolice po jedenáctiletém vyšetřování za nevinna uznán byl. Zdá se tedy, že osobní záští pohnulo kanovníka Bedřicha, aby okolnosti té, že v Čechách bylo sekt rozličných, užil k žalobě, jakoby biskup Jan sektám těmto hověl. A že kanovník příčinu k osobnímu záští měl, praví bulla sama, kterou biskup Jan správy biskupské zbaven byl: „quod etiam eundem praepositum (t. j. Bedřicha) praepositura sua Lutimaricensi . . . non tam permisit, sed . . . fecit per violentiam spoliari". (Dudík, Iter Rom. II. 139.).

To ovšem jest možné, že biskup Jan, když církev zapověděla Begardy a Beginy, se přičiňoval, aby lepší z nich se vázali řádem řeholním v tom smyslu, *aby ženské se* staly Magdalenitkami anebo *, jako mužští, vstupovaly* do třetího řádu sv. Františka, jako

to pak Begardi i Beginy skutečně činili. Tím ale nepochybil biskup proti rozkazům concilia Viennského, nýbrž činil totéž, co papež sám, který vstoupení Begardův do třetího řádu sv. Františka nezamezoval, jakož Petr Zbraslavský praví: „erat enim Papae studium eradicare, quod noxium, rigare, quod sanctum.“

Avšak, ač concilia, papežové, biskupové i moc světská se vynasnažovali, aby Begardi a Beginy vyhubeni byli, nicméně trvali tito sektáři dále; v některých zemích udrželi se ještě v 15. století, ač jmenovitě císař Karel IV. přísné rozkazy proti nim vydával. V Čechách činí se o nich zmínka k r. 1334. Když totiž napomínání papežské stolice, aby mniši žebraví do duchovní správy se nemíchali, bylo marné a mniši ti zjevně a zpurně proti tomu rozkazu papežskému se chovali, dáni jsou pražští mniši žebraví do klatby, kteroužto klatbu farářové pražští v kostelích předčítati chtěli (dne 24. července). Tu vrazili žebravci do kostelů těch, chtíce papežskou bullu kněžím násilím odejmouti; z čehož povstala strašná rvačka, v kteréž někteří farářům, někteří žebravcům stranili. Petr Zbraslavský, očitý svědek toho výstupu, připomíná při té příležitosti Begardy a Beginy řka: „cerneres hic *Beginas* aliquas et *Beghardos*, et cives adjuvare fratres, illic vero confortant clericos feminae seculares“ (Dobn. Mon. V. 470.) Ohyzdný tento spor trval až do sv. Mikuláše; farářové zaklínali mnichy a mniši zase faráře; lid však na větším díle odvrátil se od žebravcův a držel se svých duchovních správců. Nicméně ale přispívaly tak ošklivé výstupy k tomu, že sektářství ustavičně se udržovalo. Zvláště tím utrpěla autorita Říma; neb když ti, kteří především povinni byli poslušností naproti papežské stolici, rozkazy papežovými opovrhovali, kterak se jest diviti, když sekty v neposlušenství svém tím se viděly utvrzeny? Již rok po tomto výstupu v Praze, r. totiž 1335, zase se potkáváme v dějinách našich se zprávou o kacířství; papež Benedikt XII. ustanovil totiž minoritu Petra z Načeradu za inkvisitora v městě a dioecesi Olomúcké, odporučiv jej zároveň biskupu i králi. (Cod. Mor. VII. 53.) Jakého způsobu to kacířství bylo, nelze ustanoviti. Jasnější světlo poněkud přichází na tyto sekty bullou Benedikta XII., danou dne 6. března r. 1340, v níž papež Oldřichovi z Hradce udílí tytéž odpustky, jako křižákům, když proti kacířství v Čechách a na Moravě bojovati bude: „petitio tua continebat, quod in terris tuo dominio temporali subjectis, in Pragensi et Olomucensi dioecesibus consistentibus et etiam in toto regno Boemie infiniti heretici, com-

muniter *Theutonici et advene*, non absque infectione cultorum fidei orthodoxe, periculose proh dolor in magna multitudine pullularunt, et quod dicti heretici, cum inquisitores heretice pravitatis auctoritate apostolica in illis partibus constituti, volunt procedere contra eos, fugiunt et latitant, ac catholicos capiunt, mutilant, expoliant et aliter proditionaliter offendunt, eosdem eorumque bona incendio ignis supponunt et quod licet per dilectum filium Gallum, fratrem ordinis predicatorum inquisitorem pravitatis predicte in illis partibus deputatum, nunc presentem in Romana curia, multi infecti pravitate predicta abjuratis erroribus devote redierint ad agnitionem et observationem fidei orthodoxe, tamen post ejus absentiam in errores pristinos sunt relapsi, conventiunculas illicitas cum magistris eorum, *quos vocant apostolos*, faciendo, qui etiam in tantum numerum excreverunt, quod te tuosque subditos catholicos ausi sunt temere diffidare." (Cod. Mor. VII. 190.)

Máme za to, že zde jsou míněni ti sektáři, na které také bije Maj. Carolina; neb jakož papež praví o Němcích a jiných cizozemcích, kteří kacířství do Čech přinášejí, taktéž praví Maj. Car. Arch. Č. III. 79.: „Contra tales itaque deo et hominibus infestos, *quorum quidam ex exteris nationibus accedentes*, regnum nostrum . . . haereticae pravitatis tenebris maculare conantur, continere non possumus".

Jakého spůsobu to kacířství bylo, toho máme dvojí stopu; první jest v slovích bully papežské: „*cum magistris, quos vocant apostolos*;" druhá Maj. Carol., která před svrchu položenými slovy klade slova tato: „Hi dum *sanctae et individuae Trinitatis essentiam denegant* . . . offendunt . . . Deum, cum dei fidem et filium unigenitum non agnoscunt".

Tím, že papež učitele sektářův těch jmenuje apoštoly, poukazuje se na sektu bludu Katarského, o nichž známo, že učitele své jmenovali apoštoly; i to, že Maj Car. jim vytýká, že upírají Trojici, není tomu na odpor, vykázati jim místo mezi sektami Katarskými; žeby však byli Valdenskými, tomu odporuje tvrzení papežovo, že se násilí dopouštěli a vražd (mutilant), které, jakož každé prolévání krve, u Valdenských zapovězeno bylo.

Nemineme se tedy snad s pravdou tvrdíce, že onino sektáři byli nějací toulavci, snad *Katarským* učením nadchnutí Begardi, jichž *tehdáž v Čechách i v okolních* zemích ještě dosti bylo. Že *pak rozličné sekty v Čechách úplně* potlačeny nebyly, dokazuje list

papeže r. 1356 ku císaři daný, v němž si stěžuje, že Zdének z Lipé jednoho měšťána Olomúckého, pro kacířství v klatbu daného, chrání a oň se zasazuje; (Dudík, Iter Rom. II. 167) dokazují to pozdější nařízení synodů i císaře Karla.

Jak důležitou roli Begardi, ježto jsme s dobrým rozmyslem nazvali směsicí sekt rozličných, v Čechách a v Moravě měli, jde také z toho, že když v druhé polovici 15. století nová sekta — jednota bratrská — na základě učení Petra Chelčického povstávala, dáno jí jmeno Pikard-ův, ježto utvořeno jest ze slova Begard podobně, jako české slovo *kacíř* aneb německé *Ketzer* z cizého Katar. Jmeno to jest velevýznamné; učení Chelčického zahrnuje v sobě mnohé zásady podobné bludům Valdenským, za kteroužto příčinou bratří také nazýváni jsou *Valdenses*, a jelikož na místě jmena Valdenských jim dávána přezdívka „Pikardi", lze se domýšleti, že Begardi — Pikardi —, pokud až do dob Chelčického se podtají udrželi, nejvíce byli přilnuli zvláště působením nauky Husovy k učení Valdenskému. Bratří byli stejně nenáviděni od katolíků jakož i od strany pod obojí; a přezdívka „Pikard" stala se největší nadávkou a potupou věku 16. i 17.[1]) Bratři nejsonce zjevně trpěni scházívali se tajně; tyto tajné schůze a jméno „Pikardův", byly pak příčinou, že mimo Čechy se myslelo, jakoby v těchto schůzích necudné neplechy tropili, podobné asi těm, jichžto se dopouštěli Pikardité čili Adamité francouzští. Že pak také po té době, když bratří se zřekli učení Chelčického (r. 1491 a 1495), pokud se týkalo moci světské, spisy jeho nicméně zvláště v Moravě čítány byly, jde hlavně ze spisu, který v Olomúci 1502 v latinském jazyku vydán byl od jakéhosi doktora Heinricha, jenž r. 1500 od papeže Alexandra VI. za inkvisitora v biskupství Olomúckém ustanoven byl a pak knihu „sancte romane ecclesie fidei defensionis clippeus adversus Waldensium seu Pickardorum heresim" atd. vydal. Z bully, na listě 3. této knihy vytištěné a dané dne 5. února r. 1500 dovídáme se, že práce Heinrichova měla směřovati přede vším proti knize Chelčického: *Obraz ancikrista*, která podlé nadpisův jednotli-

---

[1]) Totéž nařídil sněm r. 1508: „Všech učení a psaní jejich bludův, zjevná i tajná, mají zastavena býti a zkažena, knihy jejich všecky spáleny i žádný pán a rytířský člověk i město těch knih a takových traktatů psáti a tisknouti pod sebou dopustiti nemá". Opatření ta měla výsledek, *že spisu „Obraz* ancikrista" zachoval se, pokud nyní známo, jediný *exemplář v Olomúci.* Viz Gind., Gesch. d. böh. B. I, 37.

ných kapitol „kopyto“ neb „kopyta“ nazývána byla. (Srov. Pal. Děj. IV. 1. str. 409 poz. 381.) Praví papež mezi jiným: „Intelligimusque quemdam librum seu codicem, quem *copita* ipsi nominant, multos errores non minores illis, qui vulgatissimi sunt, continentem assidue lectitari, peroportunum quin imo necessarium arbitramur hujusmodi codicis seu libri et aliorum quorumcunque errorum venenum de medio tollere... Quo circa volumus et tibi committimus et mandamus, ut hujusmodi libros diligentissime procures et ubicunque inventi fuerint, ad venerabiles fratres nostros episcopos locorum et precipue ad fratrem nostrum Stanislaum episcopum Olomucensem, cujus dioecesim manifeste in magnam (sic) fidei detrimentum occupant, deferri et delatis (sic) publice cremari et igni tradi facias.“ [1])

Tato kniha Dr. Heinricha jest pro dějiny a učení Jednoty bratrské velmi důležita; protož z ní nejdůležitější místa zde položíme.

Dr. Heinrich ujal se horlivě svého díla; ještě r. 1500 měl v Olomúci v klášteře Dominikanův disputaci s Vavřincem Krasonickým z Litomyšle (fol. 7), jehož nazývá „supremum illorum perfidorum defensorem, moribus satis conspicuum, sufficientisque literature, fide tamen corruptum“ (Fol. 86b). V rozmluvě té, která však bez výsledku zůstala, doráží již na *kopyto*, jehož také na jiných místech svého díla dotýká, na listě 95b jmenuje je: „diabolico instinctu collectum“, a na str. 99b: „diabolicus liber copitorum“. Dále se dovídáme, že hlavním sídlem bratří byly Litomyšl a Přerov (list 91. 92. 99b.).

Důležité pro nás jest, že spis Heinrichův podává důkaz, že jméno Valdenských a Pikardův se nedávalo bratřím českým proto, jakoby byli úplně totožní se sektami téhož jmena, nýbrž že bylo takořka conventionální. Neb papež na začátku bully, dané 5. února r. 1500, užívá slova „Valdenses“ a přicházeje pak na knihu *kopyto*, praví o bludech „non minores illis, qui vulgatissimi sunt“; tím tedy činí papež sám rozdíl mezi pravými Valdenskými a mezi

---

[1]) Ještě Karel z Žer. v zápisích o soudě panském praví r. 1600: „aby pro mé náboženství soud v nějaké domnění nepřišel, že se, jakž oni mají obyčej říkati, Pikhartům namluviti dal“ I. 237. A k roku 1608: „potom se obořil (t. j. kardinál Dietrichstein) na nás všecky a pravil, že z něho chceme učiniti *Pikhartského faráře, což* toliko na mne se vztahovalo, *neb na ten čas žádného* jiného z jednoty v soudu nesedí kromě mne“ *I. 272.*

těmi sektáři, kteří na sklonku 15. století povstali. Že pak za doby Heinrichovy i mimo Čechy již jmeno nové sekty: *bratří* totiž (kteréž oni sami již od r. 1457 sobě dávali) známo bylo, dokazují slova listu, který dr. Heinrich biskupu Olomúckému, Stanislavu Thurzovi, poslal: „in speciali tamen adversus Waldensium *fratres*, quos vulgo Pikardos vocant *insultus*“ (list 3b), kterýmžto posledním slovem dr. Heinrich dává na jevo, že jmeno Pikardův dávalo se bratřím na potupu. Znaje a věda to nicméně sám toho slova ustavičně užívá, jakož i slova Valdenses, ač i to věděl, že bratří od učení Valdenského se lišili; že jména bratří: Valdenses nebo Pikardi byla conventionální, v obyčej přišlá, z nichž druhé mělo příchuť hany a potupy, jasně jde ze slov dr. Heinricha na str. 98b: „Sed vos ipsi Valdenses, Leonistae, Pauperes de Lugduno, *jam* Pikardi nominati, ecclesiam reliquistis“. Totéž se dosvědčuje na jiném místě (list 99), kde dr. Heinrich mluví o „modernis Pickardis“ dávaje tím na um, že tito novověcí Pikardi byli rozdílní od starších. Nicméně věří však i on pověstem, které na základě jmena „Pikardi“ o bratřích povstaly, že bratří byli oddáni smilstvu: „quod non sit differentia inter nuptas et virgines et quod omnibus indifferenter licitum sit uti carnalibus spurciis“ (list 99), čímž bratřím ovšem křivdil, jelikož známo jest o nich, že velikou cudností se vyznamenávali. Za touž příčinou přikládal dr. Heinrich víry pověsti nemotorné o spůsobu, na který bratří ve smysl písma vnikají; praví totiž na str. 9b: „Sed quia vestra miracula reprehensione digna sunt, ideo rectore diabolo occultantur, nec possunt dici miracula, sed potius mira diaboli opera, ex quibus unum fertur ab his, qui tuam sectam relinquentes ad veram reversi sunt catholicam fidem sub juramento prestito referebant, quod dum ignari penitus ad legendum literas fuissent, tuam sectam assumentes, subito omnem scripturam ad literam legere sciebant, redeuntes vero ad nostram catholicam fidem ad priorem ignorantiam rediernnt. Et quare redierunt nisi quia modum addiscendi perpendebant fuisse diabolicum. Nam talis tuorum complicum sectam assumere volens os aperire versus orientem habuit et, ut nullo modo signo crucis se muniret injunctus fuit, sed tantum modo adventum cujusdam muscae aperto ore expectaret, quae cum subintraret corpus ejus obsidendo omnem literam legeret“.

Vliv učení Valdenských na učení jednoty bratrské skrze spis Chelčického jest nepopíratelný; Chelčický sbíral příspěvky k svému

ení, kde jich vůbec nalezti mohl, a že mnohé zásady Valdenských jeho blouznivému duchu se líbily, dá se snadno pochopiti. Přísné poznání však, které články sekty Valdenské v dalším rozvoji jednoty v učení jejím zůstaly, jest velmi obtížné; neb známo, že Valdenští v prvních stoletích trvání svého učení své v spisech neb vyznáních víry neukládali, anoť že se tím před světem tajili. Ty spisy pak, které Valdenské později vydali, povstaly, jak p. Palacký dokázal, již vlivem učení bratrského, kterým tak prosáknuty jsou, že učení a vyznání víry v nich obsažené jest více bratrské než Valdenské. Kdybychom jistoty u věci té dojíti chtěli, museli bychom prohledati spisy jednající o Valdenských ze XIII. a XIV. století, zvláště spisy Raineria, který dlouho jich učitelem byl, a inkvisitora Monety; tím by na jisto se postavily zásady ty, které původními byly v sektě Valdenské a tak poznalo by se také, které články Valdenské přijaty jsou do učení bratrského, které z nich bratří po všechny časy zachovali a které z těchto článků z učení svého pro-dlením času vymýtili. Že touto věcí pro církevní historii českou předůležitou hnuto, děkujeme badavému duchu p. Palackého, který vylíčiv nám osudy národu našeho v díle nesmrtelném, nepřestává zkoumati v minulosti české, aby temné posud stránky její buď sám objasnil, buď cestu klestil, po které žádoucího světla dosíci lze. A týž muž ten, který obrovským duchem svým pronikl staré doby historie české, sám jsa svým učitelem a nyní mistrem nedostížeým, praví, že to jest nyní jedna z nejpilnějších a nejdůležitějších úloh našich, „sbírati všecky ještě pozůstalé písemné památky úsilí i práce ducha českého jak vůbec, tak i zvláště na poli bohoslovném v XV. a XVI. století“, — jest tím vykázán směr, kterým kráčeti mají pěstitelé a badatelé vlastenských dějin, aby takto látkou se všech stran snešenou vysvětliti se dalo, co posud ještě temné jest v dějinách národu českého v Čechách i v Moravě. Jest tu věru ještě amplus campus agendi! *V. Brandl.*

Do pokladnice „Matice Moravské" složili od 1. ledna až do 31. března 1869:

1. Zakládající údové:

Akademický čten. spolek v Praze 10 zl. P. t. pánové: Bauer Otto šl., továrník a cís. konsul francouzský v Brně 100 zl. Belcredi Richard hrabě, c. k. tajný rada etc. v Gmunden 80 zl. Brázdil Ondřej, duchovní správce v Hradšovicích 5 zl. Fürstenberg Bedřich lantkrabě, kníže arcibiskup Olomoucký 100 zl. Kalivoda Vintíř, praelat v Rajhradě 15 zl. Kaunic Albrecht hrabě, úd panské sněmovny 100 zl. Königsbrunn Arthur svob. pán, praelat v Olomouci 20 zl. Lachnit Jan rytíř, dr. pr., mor. sl. zemský advokát v Brně 40 zl. Lichnovský Robert hrabě, děkan kapitoly Olomoucké 10 zl. Poetting a Persing Em. hrabě, kanovník v Olomouci 20 zl. Procházka Matěj, rada konsistoriální a c. k. prof. gym. v Brně 10 zl. Schaffgotsche Antonín Arnošt hrabě, biskup Brněnský 100 zl. Šnajdr Josef. majitel knihtiskárny v Brně 10 zl. Stillfried Filip svob. pán 50 zl. Štulc Václav, kanovník na Vyšehradě 20 zl.

2. Činní údové:

Beseda měšťanská v Kroměříži 5 zl. Cyrill a Method, zpěvácký spolek v semeništi v Kroměříži 10 zl. Čtenářský spolek ve Valašském Meziříčí 5 zl. P. t. p.: Dragoni J., školní rada při c. k. místodržitelstvi ve Vídni 5 zl. Fetter Josef, konsistoriální rada a farář v Tišnově 5 zl. Hlávka Jan, továrník v Brně 5 zl. Hošek Frant., dr. v Brně 5 zl. Kučera Albin, učitel hl. školy norm. v Brně 3 zl. Lavička Frant., stud. slov. gym. v Brně 5 zl. Materna Vincenc dr. pr., m. sl. zemský advokát ve Vyškově 5 zl. Max Otto dr., krajský lékař v Uher. Hradišti 5 zl. Neff J., obchodník v Praze 25 zl. Nezval Josef, farář v Ratiškovicích 5 zl. Novotný Jan, kaplan v Tištíně 5 zl. Poimon Frant., ředitel hl. školy v Slavkově 10 zl. Poldauf Martin, majitel uhelných dolů v Lebedici 25 zl. Pouchlý Martin, c. k. správce hl. pošty ve Vídni 5 zl. Procházka Matěj, dr. c. k. notář v Mikulově 5 zl. Straka František, kooperator v Újezdě 2 zl. Šmídek Karel, prof. něm. gym. v Brně 5 zl. Špatinka Ed. dr. pr., m. sl. zemský advokát v Mor. Budějovicích 5 zl. Šula Václav, farář v Šitbořicích 5 zl. Vyhnal Frant., c. k. ingenieur v Brně 10 zl. Wurm Jos[...] starosta v Kloboukách 5 zl.

3. Přispívající údové:

Beseda občanská v Králicích 2 zl. Čtenářský spolek v Holešově 2 zl. Čtenářský spolek v Napajedlích2 zl. Dědická obecní knihovna 2 zl. Obec Velko[...] Týnecká 2 zl. Svatopluk, čten. spolek ve Žďáře 2 zl. P. t. p.: Andrlík J[...] úředník státní dráhy v Brně 2 zl. Badiura J., lokálník v Kunovicích 2 zl. Bartoš Jakub, kaplan v Oslavanech 2 zl. Bébar Matouš, učitel v Loučanech 2 zl. Bílý Jan dr., farář v Předklášteří 2 zl. Brandl Vincenc, zemský archivář [...] Brně 2 zl., darem 5 zl. Brožek Jan, c. k. telegrafista v Brně 2 zl. Brun[...] Maxm., adjunkt při zemském soudu v Brně 2 zl. Bříza Karel, soukromník [...] *Kounici* 2 zl. Bříza Leopold, soukromník v Kounici 2 zl. Burschwal Fer[d]. *statkář v Opatovicích* 2 zl. Buřinský Alois, kaplan v Kroměříži 2 zl. By[s]*třický František,* kaplan v Telči 2 zl. Coufal Frant., kaplan v Tišnově 2 [...]

os., zámecký kaplan v Líšni 2 zl. Čáp Jan, správec v Mikulovicích
rmák František, farář v Přibyslavicích 4 zl. Černoch Josef, redaktor
ých Novin 2 zl. Dočekal Karel, zemský úředník v Brně 2 zl.
Jan, kooperator v Renotách 2 zl. Dostal Frant., kaplan v Mor.
ích 2 zl. Dressler Bartholoměj, kněz řádu Barnabitů, kooper. v Mi-
2 zl. Duda Flor., děkan a farář v Litenčicích 2 zl. Dvořák Frant.,
v Kroměříži 2 zl. Dvořák Jak., kand. prof. gym. v Přímětících 2 zl.
ind., redaktor Mor. Orlice 2 zl. Elgart Dominik, farář v Měříně 2 zl.
Jan, farář v Pohořelicích 2 zl. Fandrlík Jos. dr. pr., mor. sl. zem-
kát v Prostějově 2 zl. Fiala Jan, kap. děk. a farář v Kroměříži 2 zl.
., prof. slov. gym. v Olomouci 2 zl. Fiša Pelhřim, purkmistr v Byst-
Pernštejnem 2 zl. Fišer Vilém, farář v Přímětících 2 zl. Florian An-
plan v Ždánicích 2 zl. Fusek Josef, koop. v Koslovicích 2 zl. Gar-
rant., mistr kožešnický v Kroměříži 2 zl. Gottwald Dom., kaplan v
2 zl. Gregr Tomáš, kanovník v Kroměříži 2 zl. Hadiger Ant., kaplan
uba v Brně 2 zl. Hájek Frant., stud. na vys. školách v Praze 2 zl.
omaš, farář v Záhlinicích 2 zl. Halla Antonín, farář v Kunštátě 2 zl
Karel, dr. pr., zemský sektetář v Brně 2 zl. Hanáčík Jos., c. k. prof.
m. v Brně 2 zl. Hanslian Antonín, farář v Čechovicích 2 zl. Hanuš Ig.
iotekář v Brně 2 zl. Helcelet Ctibor, dr. pr., koncipient v Brně 2 zl.
arel, zemský úředník v Brně 2 zl. Hoch Josef, rolník v Hrubčicích 2
man Frant., supl. prof. gym. v Brně 2 zl. Holoubek Jan, farář v Šla-
2 zl. Holub Frant., prof. gym. slov. v Brně 2 zl. Hon Josef 2 zl.
edřich dr. pr., m. sl. zem. advokát v Telči 2 zl. Horák Ed., továrník
jově 2 zl. Horák Jan, uč. hl. školy v Nov. Městě 2 zl. Horálek Fr.,
l. školy na Starém Brně 2 zl. Hrdlička Josef, c. k. prof. slov. gym.
uci 2 zl. Hrudička Alois, kaplan v Břeclavi 2 zl. Hybl Josef, lokaj
klášteře na St. Brně 2 zl. Chlup Karel, kooperator ve Velké Polomi
hmelař Eduard, továrník v Prostějově 2 zl. Illner Josef, dr. pr., kon-
v Brně 2 zl. Januška Jos. ryt. řádu Frant. Josefa, okr. hejtman ve
2 zl Ječmínek Frant., farář v Plesné 4 zl. Jelínek Dominik, mlynář
ch 2 zl. Jurnečka Jos., stud. v Brně 2 zl. Jursa Frant., učitel v Ra-
ích 2 zl. Kandus Karel, čestný kanovník v Cvrčovicích 2 zl. Kašpar
obchodník v Brně 2 zl. Kaštyl Karel, farář v Palkovicích 2 zl. Kle-
ois, mlynář v Dědicích 2 zl. Konečný Ig., farář v Žilošicích 2 zl. Ko-
Václav, farář v Zhoři 2 zl. Kopka Jan, koop. u sv. Tomáše v Brně 2
přiva Frant., starosta v Dědicích 2 zl. Kosina Jan, ředitel slov. gym.
ouci 2 zl. Kotsmích Vojtěch, prof. slov. gym. v Brně 2 zl. Koudela Jan,
v Jemnici 2 zl. Kouřil Ant., kaplan ve Frenštátě 2 zl. Kratochvíle
duchovní správce v Sulikově 2 zl. Kubes Ondřej, měšťan v Kroměříži
Kulda Beneš, vikář na Chlumě v Čechách 2 zl. Kunc Konrad, zemský
v Brně 2 zl. Kytlica, dr. lék., v Brně 2 zl. Lavička Jan, kaplan v
2 zl. Ladislav Václav, úřed. spol. Buštěhradské 2 zl. Lazar Jan,
Nov. Městě 2 zl. Lazar Theodor, prof. c. k. slov. gym. v Brně 2 zl.
Frant., farář v Zubří 2 zl. Loucký Jos., koop. v Tvrdonicích 2 zl.
Augustin, učitel v Renotách 2 zl. Martilík Frant., kaplan v Kunovi-
Materna Jan, farář v Želeticích 2 zl. Mezník Ant., dr. pr., advo-

kát v Praze 2 zl. Mildšuh Vilib. dr. pr. koncipient v Kroměříži 2 zl. Mráček Leopold, zem. úředník v Brně 2 zl. Nejedný Jak., duchovní správce v Adamově 2 zl. Novák Florian, purkmistr v Prostějově 2 zl. Novák Leopold farář v Čučicích 2 zl. Novotný Jan, farář v Sokolnicích 2 zl. Novotný Jos., farář v Nov. Hvězdlicích 2 zl. Novotný Václav, ředitel hlavní školy v Ivančicích 2 zl. Nutz Antonín, kooperator v Brumově 2 zl. Obdržálek Pelhřim exp. v Tiché 2 zl. Oharek Václav, kaplan v Bojanovicích 2 zl. Ouředníček Jan, kooperator ve Vsetíně 2 zl. Palíšek František, kooperator v Líšni 2 zl. Paravicini Albert, koncipient v Brně 2 zl. Pavlíček Jan, farář v Štěpánově 2 zl. Pazderka Josef, koop. v Opavě 2 zl. Peka Ant., c. k. ingenieur v Brně 2 zl. Peychl Josef, agent v Prostějově 2 zl. Pinkava Frant., theolog v Olomouci 2 zl. Poláček Frant., děkan v Nové Vsi 2 zl. Pražák Vladimír, stud. v Praze 2 zl. Prchla Vincenc, kaplan v Zdounkách 2 zl. Pruček Jan, c. k. okr. sudí v Bystřici 2 zl. Roškot Jan, kaplan v Sedlčanech v Čechách 2 zl. Rotter Karel, úředník v Brně 2 zl. Royt Václav, c. k. prof. slov. gymn. v Brně 2 zl. Rudolecký Frant., čtvrtník v Slatině 2 zl. Rupprecht Frant., uč. náb. hlavní školy v Brně 2 zl. Rybička Antonín, c. k. sekretář dvorský ve Vídni 2 zl. Salnický Ondřej v Kroměříži 2 zl. Sauer Ig., koop. v Napajedlích 2 zl. Sedláček Jan, kaplan v Bihařovicích 2 zl. Sedláček Matěj, uč. ve Vyškově 2 zl. Sellner Emanuel dr., děkan v Kuřímě 2 zl. Silný Frant., stud. v Brně 2 zl. Skopalík Frant., rolník v Záhlinicích 2 zl. Sokol Vincenc dr., advokát v Hranicích 2 zl. Spáčil Čeněk, zahradník v Brně 2 zl. Strouhal Ig., farář v Domášově 2 zl. Studený Frant., theolog v Olomouci 2 zl. Sleč. Sedlická Františka v Ždánicích 2 zl. P. t. p.: Suchánek Jan, hostinský v Olšanech 1 zl. Sušický Jakuk, biskup. rada a farář v Bistrci 4 zl. Sušil Raimund, mlynář v Branovicích 2 zl. Svítil František, měšťan v Novém Městě 2 zl. Svoboda František, kaplan v Kuřímě 4 zl. Svoboda František, lékárník v Tišnově 2 zl. Svoboda Josef, regens chlapeckého semeniště v Brně 2 zl. Sytko Josef, prof. slovanského gym. v Olomouci 2 zl. Šebek Jan, zemský účetník v Brně 2 zl. Ševčík Jan, učitel v Otrokovicích 2 zl. Schwarz Jan, učitel v m. sl. ústavě slepých v Brně 2 zl. Škoda Jakub, prof. slov. gym. v Olomouci 2 zl. Šmehlík Alois, kancelářský ve Vyškově 2 zl. Šolc Rudolf, farář v Bohuticích 2 zl. Špaček Frant., kaplan ve Sloupě 2 zl. Steiniger Josef, farář v Tlumačově 2 zl. Šuderla Robert, děkan a farář v Modřicích 2 zl. Tomášek Kazimír, farář ve Velké Polomi 2 zl. Valtr Karel, ředitel národní knihtiskárny v Brně 4 zl. Vašek Vincenc, farář v Kvasicích 2 zl. Vávra Václav, priv. úředník v Brně 2 zl. Vlk Josef, koop. v Bohdalově 2 zl. Vojtěch Karel, kaplan v Jedovnici 4 zl. Vojtěch Ubald, kvardián kapucínů v Sušici 2 zl. Vrba Ig., kaplan v Vrchovicích 2 zl. Vychodil Václav, farář v Benešově 2 zl. Vykydal Josef, farář na Velehradě 2 zl. Waňa Tomáš, kaplan v Ivančicích 2 zl. Weinbrenner Emil, kaplan v Šlapanicích 2 zl. Winkler Jan, ev. farář na Návsi 2 zl. Wittek Karel, řed. slov. gym. v Brně 2 zl. Wurm Ig., a konsist. sekretář v Olomouci 4 zl. Zabranský Jos., poštovní úředník v [illegible]nicích 2 zl. Zdráhal Vincenc, koop. v Ptení 2 zl. Žaloudek Jan, kap[illegible] Černé Hoře.

Tiskem národní knihtiskárny J. Šnaidra v Brně. — Nákladem Mat. Mor.

„Matice Moravská",

jejíž účel jest podporovati literaturu československou se zvláštním ohledem na potřeby Moravy vydáváním dobrých spisů aneb přispíváním k tomu, má trojí údy:

1. *zakladatele*, kteří složí 100 zl. r. č., buď najednou nebo v 10 létech po 10 zl. ročně:

2. *údy činné*, kteří 50 zl. r. č. složí buď najednou nebo v 10. létech po 5 zl. ročně.

3. *Údy přispívající*, kteří každý rok 2 zl. platí.

Zakladatel dostává 2 výtisky, činný a přispívající 1 výtisk všech spisů Maticí vydaných.

Ustanovením „Výboru" může se při vydávání nákladnějších spisů přispívajícím údům uložiti zvláštní příplatek, za který takové dílo odbírati mohou.

„*Časopis Matice Moravské*", jenž čtvrtletně v sešitech tříarchových vycházeti bude, stojí pro údy „Matice Moravské" na celý rok 1 zl. r. č., pro ostatní 2 zl. r. č.

Za arch původní práce, do „Časopisu Matice Moravské" položené, platí se 20 zl. r. č., za arch výpisku a překladu 10 zl. r. č. honoráru.

Správu „Matice Moravské" vede výbor, jenž záleží z 18 osob, nichžto nejméně třetina v Brně bydleti musí.

Přípisy v záležitostech správních „Matice Moravské" zasílají **jednateli** p. *Theodoru Lazarovi*, prof. českého gymn. v Brně.



ČASOPIS
Matice Moravské.

Redaktor:

Václav Royt.

ROČNÍK PRVNÍ.
1869.

Sešit třetí.

Obsah:

Výklad některých věcí z Libušina soudu.

Píše *V. Brandl.*

I. *Kterak se má „Libušin soud" k pověsti zachované v kronikách Kosmy a Dalimila.*

Onen kruh starých pověstí historických národu českého, jehožto středištěm jest skvělá postava Libuše, zajímá naši mysl hlavně proto, že v něm líčí se snaha, opatřiti zemi českou stálými řády práva. Ovšem že toto opatření se nestalo tak, jak se zjevuje v básni a pověsti; nelze pochybovati, že vývoj práva českého byl zcela jiný. Jest na bíledni, že právo české se neutvořilo na jednou, nýbrž že se ponenáhlu vyvíjelo podlé potřeby lidu a doby. Nejstarší právo české bylo toho spůsobu, jako právo u jiných národů; socialní poměry byly zdrojem práva a starověké obyčeje, zvyky a mravy měly moc zákonů. Kdokoli se těmto obyčejům protivil, prohřešil se také proti zákonu, a věcí práva to bylo, přestupek proti starodávným zvykům narovnati tím, že se těmto zvykům k opětné platnosti dopomohlo.

Zvykovým zůstalo právo české až do 17. století. Víme zajisté, že prodlením a postupem 14. 15. a 16. století všecky výpovědi panské, tak zvané „všeobecné nálezy" neb „nálezy na věčnost" bedlivě se zapisovaly a mnohé z nich také tiskem ve zřízeních zemských se vydávaly; podobný spůsob musíme sobě, ovšem mutatis mutandis, také v nejstarší době naší historie představovati. Pravidla práva za té doby ovšem se nezapisovala, nýbrž zachovávána byla v paměti lidí k tomu zvláště povolaných; jelikož lid pak považoval za zdroj práva samé božstvo, pokládal také všecky nálezy práva za výpovědi božské a soubor těchto výpovědí byl mu zákonem od Boha daným, *jímž již praotcové* jeho se spravovali, a *který potomkům dochovati* povinna se cítil. Čím více národ od *věku k věku pokračoval,* čím článkovitější společnost se stávala,

tím snadněji mohl dospěti k tomu, svou vlastní činnost ve vyvíjení práva zobraziti v jedné osobě neb v jednom rodu a výsledek mnohostaletého vývoje vtěsnati v jednu poměrně krátkou dobu.

Naivní stav, v kterém se každý národ v prvotních dobách své historie nachází, nepřipouští žádného rozumování, žádných abstrakcí; v tom stavu naivnosti své zosobuje národ všecku činnost a připisuje to, na čem mnoho pokolení pracovalo, tvořivosti jedné osoby. Tak povstávají rozličné pověsti, které, ač šatem básnickým přioděny jsou, nicméně na jakési skutečnosti se zakládají. V pradobě své jest národ básníkem. Básnický genius národu pracoval bezděky na osnově svých hrdinských zpěvů, svých „věšteb vítězových“ a svých pověstí; děje a příběhy skutečné odívaly se v proměněný a proměnlivý šat tím více, čím větší prostor času odděloval dobu básnící od doby té, v které některý děj konán byl. Tak vymřela znenáhla paměť na děj skutečný, a pověsť, kterou tvořivý genius národu čili národ sám si vymyslil, považována pak za čirou pravdu.

Jakož všecky národní pověsti rozličným změnám podrobeny jsou ujímáním nebo přičiněním v ústech lidu, tak se také pověsť o Libuši zachovala ve trojí spůsobě a sice ve zlomku Zelenohorském, pak v podání kroniky Kosmy a Dalimila. Obmezujíce svou rozpravu na „Libušin soud“ nemíníme porovnávati celou pověsť o Libuši v třech právě dotčených pramenech, nýbrž jen tu část, o které báseň „Libušin soud“ jedná. Předpokládajíce, že obsah básně jest každému znám, vytkneme v rozboru svém jen věci ty, kterými jeden pramen od druhého se liší.

Tu nám především jest nápadno, že báseň udává za příčinu svády spor o dědiny otcovské, kdežto Kosmas a Dalimil uvádějí spor o meze. Podlé toho praví také báseň, že soudící se mužové jsou rodnými bratry, kdežto Kosmas a Dalemil o příbuzenství jich mlčí, ani jmen jich nepřipomínajíce. V básni pohání Libuše oba bratry k prosbě sestry jich před soud, v Kosmu a Dalimilu přicházejí dobrovolně bez všelikého pohnání. V básni nesoudí Libuše sama, nýbrž lid skrze kmety; kdežto v Kosmu a Dalimilu činí kněžna rozsudek sama. V tom se shodují všechny tři prameny, že Libuše od toho, který při prosoudil, pohaněna byla; avšak, kdežto v básni lech Ratibor se ujímá kněžny uražené, přizvukují v Kosmu a v Dalimilu všichni přítomní mužové haniteli, nechtíce dále snášeti, aby žena jim vládla. Okolnost ta vysvětluje se tím, že v

básni chce starší bratr na základě práva prvorozenství, kteréž Ratibor nazývá německým způsobem, tedy na základě útoku na domácí řád, bratra mladšího z dědictví vytisknouti: Libuše hájíc práva domácího proti vetření cizího zasloužila si tedy vděk od národu. V Kosmu a Dalimilu však nemá příležitosti zastávati se práva domácího proti cizímu, jelikož tu není spor o dědictví, nýbrž spor o meze, který urovnán byl řádem domácím.

Toť jsou hlavní rozdíly mezi básní a oběma kronikami. Mimo to jsou však ještě některé známky, z nichž na jevo jde, že podání v básni zachované jest starší a přesnější, nežli pověst obou kronik. To především přehlídnouti nelze, jak ozdobně a vážně báseň líčí celý průběh sporu, jak jemně pojímá šlechetnou ženskosť Libuše; kdežto obě kroniky užívají jakéhosi humoru méně slušného, jenž jest následkem názoru změněného. Co se týče především osoby Libušiny, jeví báseň jí naproti jakousi úctu, která jí co kněžně a věštkyni náleží, jež bdíti má nad zachováváním zákonů „věkožizných bohův.“ Ne tak Kosmas a Dalimil; ti oba obdrželi pověsť o Libuši změněnou názory křesťanskými. U nich neměla platnosti výpověď Tacitova o „sanctum et providum“ věštkyň pohanských; jim byla Libuše pohanskou prorokyní, která dar proroctví obdržeti mohla jen vlivem bezbožným, zlým. Ač Kosmas o ní praví, že byla „in consilio provida, in sermone strenua, corpore casta, moribus proba, omnibus affabilis, sed plus amabilis, feminei sexus decus et gloria“, nicméně dokládá: „heu dira conditio humana, fuit Pythonissa“ a přirovnává ji pak k Medei a Circi. Kosmovi a Dalimilovi nepřichází tedy Libuše v oné vznešenosti, kterou na ni viděl básník staropohanský; anoť co věku pohanskému bylo příčinou, aby k Libuši s úctou popíral, to bylo křesťanskému názoru pohnutkou, aby ji považoval za nadchnutou zlým duchem. Z této rozdílnosti názoru vysvětluje se také rozdílnost, s kterou báseň a kronikáři povahu a chování se Libuše líčí.

Když Libuše po vynešení nálezu od Chrudoše pohaněna a urážena byla, tu ji líčí báseň co útlocitnou ženu, která jsouc sobě vědoma, že podlé práva soudila, nemá jiné zbraně proti urážkám jí činěným, leč té, vzdáti se vlády nad muži, kterážto vláda příčinou jejího pohanění se stala. Jednoduchými slovy vyzývá muže v témž okamžiku, kdy uražena byla, aby zvolili sobě rovného, který by jim vládl, jelikož dívčí ruka na ně jest slaba. Ne tak v obou kronikách. V těchto nevidíme na Libuši čirou ženskosť, která

ví, že ústupnosť jí sluší; nébrž kroniky obě líčí nám Libuši co vládychtivou pletichářku, co zchytralou ženu, která pomocí svého prorockého umění buď moc svou zachovati, buď nad muži se mstíti chce tím, že jim za kníže vyvolí muže tvrdého, železného. Kosmas poněkud méně ubližuje povaze Libušině; praví sice, že byvši uražena a slyševši, že muži chtějí míti vladaře, jim před oči stavěla tvrdost a krutost mužské vlády; avšak v tom ji spravedlivěji posuzoval nepraviv o ní, že sobě vyžádala delší čas k rozmýšlení, jak to činí Dalimil. Dalimil totiž vypravuje, že Libuše, byvši uražena, haniteli nic neodpověděla, nýbrž valný sněm zapověděla a na tomto valném sněmě teprv svého pohanění žalovala a od vlády mužské zrazovala. Viděti tedy, že báseň líčí průběh spůsobem přirozenějším a povaze Libušině přiměřenějším.

Rovněž jsou ostatní motivy v básni pravdivější, nežli v obou kronikách. Báseň líčí Chrudoše, staršího bratra, co muže vášnivého, jenž zakládaje si na svém prvorozenství dědiny otcovské sám držeti chce. Avšak ani slovem nepodotýká báseň, žeby se dopustil nějaké sprostoty, ani o bratru jeho, kdežto obě kroniky vypravují o soupeřích, že rvačka mezi nimi se strhla. Dalimil to činí krátce slovy: „dobře sobě přibista“, kdežto Kosmas vypravuje o nich, že se tahali za vousy a sprostě si spílali.

Tutéž protivu mezi básní a oběma kronikami spatřujeme tam, kde se o urážce Libuše vypravuje. V básni totiž volá Chrudoš, vědom jsa své síly a hrdosti mužské, v rozhorlenosti, že žena nad ním, nad prvorozeným, rozsudek vynesla: „Gorě ptencem, k nim-že zmija vnori, gorě mužem, im-že žena vláde. Mužu vlásti mužem zapodobno!“ Jinak v obou kronikách. V Kosmu praví Chrudoš o Libuši, že jest femina rimosa (!), že úskočně vynáší rozsudky nad muži, a rozšiřuje pak hanu s osoby Libušiny na celé pokolení ženské, praví, že ženské mají dlouhé vlasy, ale krátký rozum; že Čechové stali se posměchem ostatních národů, jelikož vládu ženské snášejí.

V Dalimilu praví Chrudoš, že nechce, aby jej Libuše soudila, že žena umí lépe jehlou šíti než souditi, a potom prý haněl Chrudoš celé pokolení ženské takovými slovy, že prý je kronikář raději mlčením pomíjí. V básni nevykračuje tedy vášnivý Chrudoš z mezí slušnosti, kdežto v obou kronikách vášeň zabíhá do krajnosti své, *do sprostoty*. *Nemůže* to také jinak býti; v básni vládne ještě *bezprostřednost citu*, ona sama jest ještě prodechnuta duchem tím,

který prožíval ony poměry skutečné, jež ona líčí, kdežto v kronikách jeví se duch křesťanský, který pokořenému pohanství se posmívá; v básni representuje Libuše moudrou vládkyni, pozdější kronikáři však, jimž na mysli tane také pověst o dívčí válce, vidí v Libuši a její vládě původkyni a počátek války této, která prý na muže mnoho svízelů uvalila.

Nelze tedy pochybovati, že báseň pojímá poměry hlouběji, poetické pravdě i skutečnosti přiměřeněji, než-li obě kroniky. Avšak i co se týče výkonu soudu samého, musíme dáti básni přednost. V básni pohání Libuše bratry před soud a k vůli tomu svolává všechny kmety, lechy a vládyky na Vyšehrad; jest to tedy slavné shromáždění representující celý národ. Na tomto slavném soudě vynáší se rozsudek v rozepři obou bratří. Avšak urážka Libuši učiněná jest tím citlivější, jelikož se stala v tak slavném sboru lidu, takořka vůči národu. Z té okolnosti vysvětluje se také, že v básni Libuše ihned si může stěžovati pro urážku jí učiněnou; ne tak v obou kronikách. Neb v těchto předstupují oba soupeři před Libuši, soudu ona nesvolává, nýbrž rozsuzuje sama při jejich. Tím se stává, že v kronice Kosmy jest jakási mezera ve vypravování jeho; neb Kosmas napraví ničeho o osobách jiných soudu přítomných kromě Libuše a obou soupeřů, a protož jest nám čtoucím s podivením, kterak Chrudoš najednou může mluviti jmenem celého národu a kterak Libuše se tak pronášeti může, jakoby mluvila k valnému shromáždění. Opatrněji sobě počínal Dalimil; v jeho kronice ovšem také se praví, že Libuše sama jediná soudila a že od Chrudoše uražena byla; avšak on nenechává Libuši mluviti ihned o urážce jí činěné, nébrž dokládá, že ona dříve valný sněm zapověděla, na kterém pak teprv národu si stěžovala.

Bedlivým porovnáním a uvážením všech tří pramenů této pověsti nabýváme tudíž přesvědčení, že báseň naše pryštila se ze zdroje nezkaleného, že básník čerpaje bezprostředně ze zdroje tohoto, zím vylíčil poměry pravdivěji, než-li kronikáři, k nimž se zdroj jen dostal skrze rumy několika století, napolo vyschlý a zkalený. Báseň patrně pochází z doby, která ještě ve svěží paměti chovala obsah duchový života národního, ač snad již minulého; ona s ob[illegible]-bou mešká při líčení soudního jednání podlé zákona bohů domácích, kdežto kroniky nám podávají *jen* vybledlý obraz života, jemuž věk jich *již nerozuměl, jelikož křesťanství* vypudilo pohanské formy *života zašlého. V básni vidíme věřící* pohanstvo, jež s úctou [illegible]

na soudní jednání, kterým právu podlé zákona věkožizných bohův průchod zjednati se měl; křesťanský názor v této snaze, ač o sobě chvalitebné, vidí předce jen pohanství a rouhání se Bohu jediné pravdivému, jelikož řízení práva zůstaveno modlám neživoucím. Odtud ten spěch v obou kronikách, dostati se rychle dále ve vypravování, odtud ona nepozornosť, která důležité momenty pomíjí a vynechává, odtud ona lhostejnost, která minulý život za nic neváží, jelikož byl protivou křesťanství. S vírou pohanskou vymřela také víra v krásu života pohanského, a jest to věcí přirozenou, že za doby Kosmovy názor ten, který zvítězil, i posměchem a humorem se vynášel nad názorem tím, který překonán byl. V tom leží vniterný rozdíl mezi básní a pověstí zachovanou v kronikách, a na základě tohoto rozdílu vniterného různí se celé líčení příběhu v básni od vypravování, kteréž kroniky obsahují.

II. Kterak báseň líčí soudní jednání.

Může se poněkud odvážným zdáti pokus, vysvětliti soudní jednání doby, která závojem báje téměř zakryta jest a do níž jen málo světla historického zabřeskuje. Nicméně ale jest to povinnosť učeného badání, k tomuto pokusu se odvážiti. Vůdcem na této pouti do šerých dob dávnověkosti českého práva musí býti znalosť vývoje soudnictví národního; z dob pozdějších uzavírati se může na řády dřívější a když také všechno se nedá na jisto postaviti, předce se může část poněkud objasniti.

Především podotýkáme, že báseň zachovává zvyk prastarý práva českého, vedle kterého soudu bez půhonu býti nemohlo. Ovšem měl podlé práva pozdější doby poháněti ten, kterému křivda nějaká se stala a který tedy žalovati před soudem chtěl; král nebo soud o své újmě nepotahoval nikoho před soud, a taktéž nebyl žádný povinnen k soudu se dostaviti, leč dříve podlé předpisu práva skrze půhončího pohnán byl. V nejstarší době zdá se ale, že zeměpán měl v příčině té větší moc, než-li později; soudíme tak proto, že práva Kunratova zřejmě ustanovují, že k soudu dostaviti se má jen ten, který ve svém domě řádně pohnán byl. Dle toho se podobá, že v dřevních dobách, kde moc zeměpána byla větší, on také měl právo, samovolně rušitele práva před soud zapohnati. Tím snáze takové pohnání může se naskytnouti v básni, v které se nám [illegible] Libuše co soudce veškeré země české představuje; protož se také dostavují k jejímu povolání všichni kmeti, leši a

vládyky i bratři soupeři, onino aby soudili, tito aby souzeni byli. V tomto případě však kněžna předce nepohnala zcela o ujmě své; neb byla zpravena o rozepři obou bratrů a požádána, aby je pohnala. Zpráva ta od sestry učiněná podobá se pozdějšímu ohlášení poškozeného u starosty komorníků čili půhončích.

Soud zahajuje kněžna, vyzývajíc kmety, aby rozsudek učinili mezi oběma bratry, kteří o dědiny otcovské v rozepři byli. Ona majíc povahu pře předkládá kmetům zároveň ony zákony bohův, vedlé kterých pře rozsouzena býti má. Zákon stran dědin otcovských předpisuje, aby synové buď společně dědiny drželi a na nich hospodařili, buď aby je rovnou měrou mezi sebe rozdělili. Kněžna tedy co znalkyně zákonů božských zvěstuje ten zákon, který podlé jejího vnuknutí k této při se vztahuje; avšak ona nesoudí sama, nepovažuje sebe také za neomylnou vykladatelku vůle boží, nýbrž vyzývá kmety, aby výpověď její uvážili, ji buď schválili, buď jiný nález ustanovili, kdyby výpověď její jim po rozumu nebyla.

Na tuto řeč radili se leši a vládyky mezi sebou právě tak, jako při pozdějších soudech soudcové, když vyslyšeli vedení pře, odešli v *potaz*, v kterém stran nálezu se uradili. Uradivše se schválili leši a vládyky výpověď Libuše a požadali ji, aby dala hlasy sbírati. Na základě sebraných hlasů učiněn rozsudek, kterýž provolán jest od lecha Lutobora, jenž kmetem byl. Nález zněl v ten smysl, že oba bratří společně dědiny otcovské držeti mají.

Krátce může se soudní řád v básni obsažený takto vysloviti: ohlášení pře, půhon, zahájení soudu, výpověď kněžny podlé zákona, potaz lechů a vládyk, ohlášení skrze jednoho kmeta, že potaz skončen jest, a vyzvání, aby hlasy se sbíraly, sbírání hlasů skrze děvy soudné, vynešení nálezu na základě většiny hlasů skrze jednoho kmeta. Že v hlavních rysech tento soudní řád zůstal nezměněn, přesvědčíme se, když takže krátce sloučíme řád soudní při pozdějším zemském právě, jenž byl tento: ohlášení pře u starosty půhončích, půhon, zahájení soudu (v určitých dobách roku), vedení pře, potaz panský, na základě potazu učiněný nález podlé většiny hlasů kmetských, vynešení nálezu skrze kmeta zemského. I v tom se shoduje pozdější právo se starověkým, že král sice předsedal soudu, ale sám souditi nemohl, nýbrž že soudili jen kmetové zemští; jako Libuše jen *výpovědi* činí o zákonu, při tom ale kmetí *vůli mají, i jiný nález* učiniti; taktéž v pozdější době *směl zeměpán práva, nález zemského* soudu změniti, aneb odvo-

lání se k němu od výroku tohoto soudu přijíti. Po celou dobu české historie vidíme tedy, že soud zemský, ač složení jeho v rozličných dobách bylo rozlíčné, zachoval úplně svou svrchovanost u vynášení nálezů. Zde jest na místě, abychom hned pojednali o dvou věcech, které náležejí ještě do soudního řádu a sice: 1. o kmetech, leších a vládykách; 2. o děvách soudních.

Co se tyče *kmetů, lechů a vládyk*, můžeme vysvětlení krátce odbyti, jelikož jsme to, čeho o nich v té příčině pověděti umíme, uvedli již v prvním sešitu tohoto časopisu, k jehožto str. 21—24 laskavého čtenáře poukazujeme. Zde jen krátce podotýkáme, že v lidu českém za doby, o které naše báseň jedná, vynikali dva vyšší stavy; první stav tvořili *leši* t. j. oni slavní rodové, kteří v jednotlivých krajích a župách usedlí jsouce rozsáhlými dědinami nad jinými vynikali. Nejstarší členové těchto lešských rodů sluli kmeti, kteří hlavní úkol v soudě na sebe brali. *Kmeti* nečinili tedy o sobě žádného zvláštního stavu, nýbrž byli jen hlavami lešských rodů. Z toho se vysvětluje, proč v básni v některých verších se uvádějí kmeti, leši i vládyky, v některých jen leši a vládyky, a ve verši 80. jenom leši. Kmeti, později přísežní, přimlouvali se v potazu a vynášeli nález. Protož odevzdávají děvy soudní sebrané hlasy lechům a jeden z nich, Radovan, který v úvodě básně jest mezi lechy zvláště jmenovanými, co kmet vynáší nález. Kmetů bylo za Ondřeje z Dubé dvanáct a k vynešení nálezu bylo zapotřebí přítomnosti nejméně sedmi z nich, kterýžto počet se srovnává s počtem oněch sedmi lechů, které báseň podle jmen uvádí.

Vládykové, jsouce v socialním ohledu níže postaveni než lechové, byli hlavami volenými rodů méně zámožných.

Lechové a vládyky byli tedy šlechtou v národu; oni representovali lid na sněmích. Roztřídění šlechty na vyšší a nižší za té doby nemá nic podivného do sebe; kdo jen poněkud vývoj společnosti státní zná, ten ví, že tam, kde hlavou státu jest vladař, také šlechta jest nevyhnutelnou částkou vývoje toho a zároveň důležitým činitelem v životě veřejném. Tento vývoj jest tak úzce spojen s ideou monarchie, že v minulých dobách bez šlechty rodové monarchii ani nelze sobě mysliti; a kde v monarchii rodové šlechty nebylo, tam panovala surovost a despotismus, který přirozenému vývoji vzniku nedává.

Co se však týče *děv soudních*, tu není vysvětlení tak snadné, jelikož v pozdějších dobách nenalezáme tak patrných stop o nich, které by na ně tak jasné světlo vrhaly, jako na zřízení kmetské. Podlé obsahu básně pochybovati nelze, že na děvy soudné vloženy byly důležité výkony soudní. Báseň o nich praví, že byly vyučeny *věštbám vítězovým*, t. j. svatým zpěvům mythickým (carmina heroica), v kterých zjevena byla vůle bohů věkožizných, od nichž, jak báseň sama praví, pocházel zákon, vedle kterého právo otcovské řízeno bylo. Že tyto věštby vítězové, kterým děvy soudné vyučeny byly, ve spojení s právními výpovědi uvesti, úplně pochybeno není, dokazují všecky okolnosti, pod kterými báseň je líčí a z nichž jde, že v ústrojí soudním důležitými zřízenci byly. U jedné jsou desky pravdodatné, u druhé meč křivdy karající, proti nim jest plamen pravdozvěsten a pod nima svatoudná voda. Všecky tyto věci jsouť odznakem soudní právomocnosti, a když právě vedle děv soudních se nalezaly, jde z toho, že tyto děvy v jakémsi poměru k těmto odznakům práva byly. Netřeba dotýkati, že plamen a voda v básni narážejí na ordalie, čili na soudy boží, kterými Bůh nevinnému pomáhal, aby nevina jeho dokázána byla. Za tou příčinou byly také ordalie výkonem náboženským a výkon ten prováděl se proto také od osob zasvěcených, které zvláště v službě božstva postaveny byly. Ještě práva Kunratova ustanovují na sklonku 12. století, že ten, který má podstoupiti boží soud vody, nemá od jiného do vody vržen býti, leč od kněze. Dle toho soudíme, že ve věku pohanském, kde soudy boží ještě u větší vážnosti byly, než za doby křesťanské, taktéž osoby posvěcené výkon božího soudu na osobách obžalovaných prováděly. A to byly podlé básně naší děvy soudné. Ze statut Kunratových se dovídáme, že ještě v 12. a 13. století při božích soudech ženské konaly služby jisté; ovšem to nebyly děvy věhlasné, nýbrž byla to „vetula“, o jejížto působnosti ve výkonu soudu božího dále zpraveni nejsme.

Kdežto této činnosti děv věhlasných jen domysleti se můžeme, zpravuje nás báseň výslovně o druhé jich činnosti v soudě, která záležela v tom, že sbíraly hlasy do osudí svatého. Výkon ten na ně vložen byl snad proto, že ku sbírání hlasů se užívalo osudí svatého, tedy nádoby posvěcené, kteréž co načiní k svatým obřadům určeného nezasvěcencům dotknouti se nedopouštěno.

IV. Vysvětlení některých věcí.

V. 1. *Aj Vltavo, če mútíši vodu?* Báseň počíná s krásným oslovením řeky Vltavy, po jejížto březích sláva českého kmene v „svatém" Vyšehradě se soustředovala. Z tohoto oslovení zároveň dovídáme se, že zpráva o svádě obou bratří, z nejslavnějších rodů pocházejících, již po celé vlasti se roznesla, jen sestra bratří posud o rozbroji domácím neví. V tomto oslovení zjevuje se hluboký básnický instinkt, který národní poesii slovanskou vyznamenává, pocházeje z lyrického naladění mysli, které cit vniterný na zjevy zevnější přírody přenáší a takto přírodu činí soucitnou s radostí neb s žalostí lidskou. Vltava, tato zvláště řeka česká, moutí vody své, jelikož cítí s celým kmenem českým žalost nad počínáním Chrudoše, který se posvátným obyčejům otcovským protivuje, starý řád dědičný zrušiti a na základě cizího práva mladšího bratra z dědin otcových vytisknouti usiluje. Podobných míst, kde lyrické naladění duše styky s přírodou vyhledává, obsahují slovanské národní písně veliké množství. V Sušilově sbírce k. př. pod č. 328 jest píseň, v které děva nemohoucí milého uviděti se ptá:

Krajino, krajino, krajino,
Co jsi tak neveselá?

Krajina ovšem není neveselou, nýbrž trudná jest mysl ta, která na tu krajinu pozírá. Ještě patrnějším jest toto vnášení soucitu do přírody zevnější v písni téže sbírky pod č. 189 str. 193., v které děva vrahem sklíčená o pomoc volá:

Jak ponajprem hlasem zavolala,
Hned se v černym lese chvojka lamala.
Jak po druhej hlasem zavolala,
Hned bystra vodička z Dunaja lela.

V. 10. *Priletieše družná vlastovica.* Zprávu o zášti v rodě přináší sestře obou bratří *družná vlaštovice.* I tento způsob, přinášeti zprávy skrze ptáky vůbec a vlaštovice zvláště, zachovává se ve mnoha národních písních. Uvedeme několik příkladů.

Ach laštověnko černičká
Přeleť polečko z nizučka.
Přeleť mi ono stavení,
Hdě je moje potěšení. (Suš. str. 197.)

Co ten ptáček jařabáček
Nad námi lítá?
Co to nese za novinu,
Že nic neříká?
Nene, nese, novinečku,
Ale takovou,
Že mi ze všech nejmilejší
Chodí za jinou. (Suš. str. 216., srovn. Kol. I. 96.)

Tento spůsob, přinášeti a rozšiřovati zprávy a noviny skrze ptáky, jest tak obyčejný v národních písních, a lid si tak přisvojil názor ten, že k. p. v písni č. 196 Sušilovy sbírky zrovna se praví: „Ach maměnko, maměnko, zlá novina *letí*.“

Vzhledem k naší básni však musíme upozorniti na výklad prof. Hattaly, který v té příčině v Čas. Mus. Č. r. 1860 str. 77-80 učinil. Tam totiž prof. Hattala velmi důmyslně líčil, že verše 10—16 naší básně obsahují tak zvanou antithesi, v prostonárodním básnictví slovanském velmi často užívanou: „Uvádí se totižto nějaký předmět z přírody tak, že se předně o něm něco poví, potom totéž zapře a konečně se přejde na předmět, kterýž básník oním co podobenstvím vlastně objasniti chce.“ Na příklad úplné antithesi uvádí Hattala píseň 46. ze sbírky Vukovy: „Poletio soko, tica siva, od svetinje od Jerusalima, i on nosi ticu lastavicu; to nebio soko lica siva, veće bio svetitelj Ilija, on nenosi tice lastavice, veće knjigu od Bogorodice.“ Též v české národní poesii jest tato antithesis dosti oblíbena, k. p.

Rojily se včeličky,
Nebyly to včeličky.
To byli dobří ludé,
Dobří ludé měščané. (Suš. str, 100.)

Zabil jsem já holubičku,
Sedávala v okenečku.
Nebyla to holubička,
Byla to naše sestřička.
(Suš. str. 192., srovn. Suš. str. 284. Erb. II. 132.)

Vyšla hvězda na kraj světa,
Osvítila do půl světa;
Nebyla to hvězda jasná,
Než *to byla panna* krásná. (Suš. str. 50.)

Někdy v této antithesi záporná slova se vynechávají a předmět sám bezprostředně se připojuje:

Či to sú mrakavy,
Či zore červené?
Oj pro tebja idú
Koče zostrojené. (Suš. str. 148.)

Zde totiž vynecháno: „to nejsou mrakavy" atd. Podobně praví prof. Hattala, že v naší básni vynechána jsou záporná slova: „to nebyla družná vlastovica" atd. Ač s tímto výkladem prof. Hattaly úplně se shodujeme, nebude předce od místa, když poukážeme také na jiný výklad, který v této příčině připustiti lze. V národních písních znamenáme, kterak jmenovitě ptáci jsou obrazem jistých osob, nejčastěji milé a milého, aniž se vysvětluje, že pod obrazem ptáka má se vyrozumívati milý neb milá.

Tak zní jedna slovenská píseň!

V širom poli *holubička*,
Oplakává šuhajička;
Prečo že ho oplakává?
Že on k jinej až pristává. (Kol. I. 111.)

Rovněž se to má s písní v Sušilově sbírce č. 299, str. 250, kde též se uvádí holubička, kterouž se vyrozumívati má milenka a č. 332, str. 269 téže sbírky předvádí nám holuba, jenž obrazem jest milého. Podobně se to má i s družnou vlastovicí naší básně. Ona představuje poselkyni čili poselství k sestře rozvaděných bratří: že pochází z kraje, kde bratři sídleli, to dosvědčují slova: „priletieše družná vlastovica .... ot Otavy krivy", z kraje tedy, kde „lutý Chrudoš" bydlel, a že snad také rodu Popelovu přítelkyní neb snad příbuznou byla, zdá se jíti z toho, že poselkyně se líčí v podobě družné vlastovice, tedy onoho ptáka, jenž rád v domech obydlených hnízdí a jakoby věren chtěl zůstati útulku svému, každého jara své staré hnízdo vyhledává. Také proto hodí se vlastovice k obrazu poselkyně, že ustavičně štěbetá, jako by vypravovala, co kde viděla a slyšela; tuto vlastnost vlastovice zná také národní píseň, pějíc o ní: „lepší byua moja nebožčička, šćebotaua jako uaštovička". (Suš. str. 238.)

V. 23. *Běduje a narícaje mutno.* Těmito slovy naznačuje báseň, že poselkyně sestře obou bratří přinesla smutnou zprávu o rozdvojení v rodě. Více báseň praviti nepotřebuje, jelikož ona zpráva *podána* jest hned na začátku. — Podobný obrat řeči nachází se

často v národních písních, k. př. „co pláčeš, naříčeš, moje potěšení“ (Suš. 378); — „já plaču, naříču, nemám pomoci“ (Suš. 568, srov. str. 569, 576, 598, 681.)

V. 27. *Na popravu ustaviti pravdu.* Verš tento přeložil Šafařík r. 1840 v „Aelteste Denkmäler“ do latiny takto: „In causae discrimen ponere judicium“. V poznámkách však, kteréž učinil k svému pojednání, držanému dne 19. pros. r. 1859 v učené společnosti české, píše o tomto verši:[1]) „Tento verš má se co nejdokonaleji přeložiti na německo i latinsko.“ Podlé této poznámky zdá se, že r. 1859 Šafařík již spokojen nebyl s překladem r. 1840 podaným. A věru nesnáze při náležitém a přiměřeném překladu nejsou malé. Protož bude zapotřebí, abychom dříve ohledali každé slovo zvláště.

Slovo *poprava* má smysl víceronásobný; znamená 1. okres soudní, v kterémžto smyslu často v knize Rožmberské přichází; 2. právomocnost soudní, zvláště hrdelní; na jednom příkladu ukážeme obojí tento význam: „jestližeby sám své popravy neměl, aby beze vší odpornosti vydal takového k popravě, k kteréž by popravě přiležel . . . a tento popravce aby popravu pustil“. (Arch. Čes. V. 454.) 3. Znamená poprava následek hrdelního práva t. j. usmrcení zločince; 4. napravení křivdy, přivedení do stavu právu přiměřeného, v kterémžto významu Šafařík slovo to ve svrchudotčeném díle, Die ält. Denkmäler, na str. 55 převádí na: compositio controversiae.

Slovo *ustaviti* znamená vůbec něco nařiditi, constituere, statuere, festsetzen, zvláště pak ve věcech zákonodárství se týkajících; n. př. „jenž jsi ustavil zemiu“ (Žalt. Výb. I. 61); „kak ny jest bůh v to ustavil“, — „žej na to bohem ustaven“ (Výb. I. 179); — „každý sobě vlasť ustaví“ (Dal. kap. 1); — „protož tohoto ustavení moci opatřili jsme = hac igitur constitutione providimus ordinandum“ (Maj. Car. A.Č. III. 90); „i kdaž bě den ustavený“ (Kral. ruk. Lud. a Lub.); „ať v tom nehledají mimo staré ustavení . . . neb jsút od tebe . . . ustaveni“ (Ond. z D. A.Č. II. 483, 484); — „také ustavili páni“ (Kn. Tov.); — „a jej hejtmanem ustavujeme“ (Kn. Tov. 18). Z tohoto smyslu vysvětluje se význam odvozených slov na př. „kterak *ústavně* úmysl náš pracuje = quam

[1]) Viz Sebrané spisy P. J. *Šaf. str. 159.*

assidue mens nostra laborat“ (Maj. Car. A.Č. III. 91); — „ústav ným panováním = consueto dominio“ (ibid. 96.)

Největší obtíž překladu přesnému tohoto verše činí slov *pravda*. Mat. verb. vykládá slovo *pravda* co fas, lex divina, a slov *právo* co jus humanum. Prvější význam patrně k překladu slov „pravda“ v básni naší se nehodí, jelikož mimo verš 27. také tom odporují verše 51. 53. a zvláště pak 57. 102. a 109. Slušno ted bedlivě uvážiti a ohledati, v kolikerém smyslu slova „pravda“ právnické řeči české se užívalo.

Jest patrno na první pohled, že slovo „pravda“ podobně jes tvořeno od kmene „*prav*“, jako „křivda“ od kmene *křiv*; pravd tedy jest protivou křivdy, a jelikož „křivda“ znamená uchýlení s od předpisů zákona a tím učiněné bezpráví, znamená zase „pravda zachování se podlé zákona.

Mimo tento původní smysl bralo slovo pravda také jiné vý znamy na sebe, jak několika příklady dotvrditi hodláme. Předevší znamená také „pravda“ tolik co právo subjektivní; každý totiž který se hlásí k soudu, má přesvědčení, že jemu křivda se stala a toto jeho přesvědčení vzhledem k činu, pro který žaluje, jes jeho *pravda*, o níž ale jisto není, zdali od soudu za *právo* uznán bude. V tomto smyslu pojímati sluší slovo „pravda“ v těchto pří kladech: „Václav pohoní Lacka . . . . že mne odvedl od *práva* o panského nálezu v Brně, ješto mi se měla *pravda* státi“ (Půh Olom. r. 1412, fol. 47); — „a nechtěl mi u malého *práva pravd* učiniti“ (ibid. 82); — „že mi listu pří, kterýmž bych já měla sv *pravdu* šířeji provesti“ (Půh. Brn. r. 1459, fol. 44b.). V tom smyslu podobá se pojem slova „pravda“ slovu „spravedlnost“: „ mi listy drží, kterými bych já měla svú *spravedlnost* provesti (ibid.) Nejpatrněji vidí se tento význam subjektivního práva těchto příkladech: „Páni tu věc odložili do Brna a tu chtí dsk slyšeti a podle desk chtí *pravdu* súditi“ (Půh. Ol. r. 1412 f. 64) — „častokrát *svú pravdu* jedna strana řečí podobnú . . . . pře pány vyvede . . . a častokrát také druhá strana túž aneb podobn *pravdu* majíc . . . v svém líčení nevýmluvně přede pány pove . . . . že páni o túž při jej ke ztrátě naleznú . . . Neb v každé *právě* tomu, ktož své věci jest opatřen a bdí, právo jest pomocn a ktož své *pravdy* netbá, právo jemu také nerádo spomáhá“ (O *z D. A. Č. II. 502)*; — „jež sú těm bratřím podlé jich *pravdy* *při přisúdili*“ *(A. Č. I. 139.)* V těchto příkladech jest pojem

ktivnosti tak ostře vytknut, že by téměř slovo pravda přeložiti se mohlo na latinské: causa a na německé: der Rechtsfall, t. j. vzhledem k sporné straně, ale nikoli vzhledem k soudu.

Dále znamená slovo „pravda" stav zákonům přiměřený, Rechtszustand; u př.: „chceme a máme zemského dobrého hledati a *pravdu* v zemi ploditi . . . ažbychom zemi ku *právu* a *pravdě* postavili, tak jakož jest dříve za našich předkóv v *pravdě* stála" (A. Č. I. 52); — „ať *pravdu* božskú vedú a v té pravdě i k té *pravdě* *právo* staré obyčejné vedúce bez zámyslu nových práv" (Ond. z D. A. Č. II. 483). Pravda jest tedy jedna, ať se pojem její vztahuje buď k jednotlivé osobě, buď k celé veřejnosti; práva ale mohou býti rozličná; neb slovo *právo* hlavně ten v sobě chová smysl, že právo posuzuje, zdali nároky z pravdy jednotlivce pocházející se srovnávají s tím, co zákon ustanovuje. Pravda jest tedy v právnickém smyslu to, co právem nalezeno a k platnosti přivedeno býti má. V nejstarší době ovšem znamená pravda totéž, co později znamenalo slovo právo; neb i v pozdějších dobách jsou obě slova synonima; u př.: „když měšťané Olomúčtí učiní *pravdu* od Petra . . . . tehdy Mabka má také jemu *právo* učiniti podlé panského nálezu". (Půh. Ol. r. 1412 fol. 67). V tomto smyslu přichází také slovo pravda u jiných Slovanů, u Rusů, Poláků, Chorvatů a Slovinců, a v tomto smyslu, t. j. ve významu *práva*, má se také slovo pravda pojímati v naší básni. Desky jsou pravdodatné t. j. ony obsahují pravidla právní, plamen jest pravdozvěstem t. j. soudem božím se ukazuje vina neb nevina, bratřím má se rozřešiti pravda (v. 57) t. j. soud má ustanoviti, který z nich práv jest, prvorozenému dáti dědiny žádá pravda t. j. právo atd. *Ustaviti pravdu* znamená tedy tolik, jako *právo* ustanoviti, najíti v rozepři rodných bratrů, kdo z nich pravdu má, vyřknouti soudem, kteréhož tvrzení a nárok se zákonem se srovnává. A „na popravu ustaviti pravdu" znamená, k vůli napravení rušeného zákona, tedy pro vyrovnání, polepšení křivdy právo ustanoviti. Na jazyk latinský převedli bychom tedy tento verš takto: ad corrigendam injuriam statuere jus [1]) a na německý: zur Besserung der Missethat das Recht festzustellen.

V. 46. *Prokni stúpi rozenia-dle svégo.* V Ält. Denkm. str. 94

---

[1]) *Překládajíce takto měli jsme zření ku* středověké latině; statuta Conradi *praví: jura statuimus, pak* rex suo jure corrigat.

se praví; „Unseres Bedünkens bedeutet der Ausdruck soviel, als nach den Jahren der Geburt, also nach dem Alter, nicht wie man es bisher gedeutet, nach dem Geburts- oder Standesrange“. Uváží-li se však, že báseň sama zná šlechtu vyšší a nižší, nebude snad pochybeno, slovu *rození* zde rozuměti ve smyslu pozdějšího *urození*, že leši a vládyky vstupovali podlé řádu a hodnosti své, t. j. leši napřed a za nimi vládyky. Neb ještě Dalimil v kap. 6. užívá slova „rození“ ve smyslu pozdějšího „urození“: „otka suchá jest znamenie mého chlapieho rozenie“, a místo z Ludiše a Lubor: „za předlúhé stoly sedú, prokní rozenie-dle svého“, k němuž Ält. Denkm. se táhnou, zdá se nám pro rytířský obsah básně více svědčiti proti náhledu slavných vykladatelů, než-li pro něj. V tom ovšem nevadí, že leši a vládyky mezi sebou seděti neb státi mohli podlé let svých, jak také později členové stavu panského a rytířského místa při sněmech a soudech podlé let si ustanovovali: avšak stávalo se to vždy tak, že páni mezi pány a rytíři mezi rytíři místa brali.

V. 48. . . . *v sněmě.* Slovo *sněm* znamená každé shromáždění veřejné; i v 14. a 15. století ještě užívalo se toho slova také ve smyslu soudního shromáždění, jak v Čechách tak na Moravě. Na Moravě se pravilo: *sněm s póhonným právem* t. j. soud, *a sněm bez práva póhonného* t. j. sněm pro politické a zákonodárné záležitosti.

V. 49. 50. . . . *dvě věglasně děvě, vyučené věščbám vítězovým.* Oba tyto verše dotýkají se tajemné dávnověkosti nejen národu českého, nýbrž téměř celého člověčenstva a Indoevropanův zvláště. Podlé výsledků srovnávací vědy, jmenovitě jazykozpytu a bájesloví, nelze pochybovati, že jednotliví kmenové Ariův obdrželi od společné matky své také podobné vlohy a společné názory o božstvu a světu. Názory ty vzali pak jednotliví kmenové, když se od matky odlučovali, sebou co věno, čili co hřivnu, s níž každý z nich podlé zvláštnosti, ku které se postupem věkův vyvíjel, hospodařil. První duchová stránka, která s neodolatelnou mocí pučela a květy tvořila, bylo náboženství a pocit, že člověk závislým jest od vyšší moci, která osudy jeho řídí. S tímto pocitem zrodilo se zároveň množství jiných citů a názorů; víra se stala pramenem lásky k bytostem vyšším dobrotivým, k nimž doufající oko s úctou pozíralo. S tímto naladěním duše a srdce již jest spojena ona hlubokost citu, která jest pramenem a původcem vší poesie: první modlitba

byla prvním hymnem, byla první básní. U všech národů počíná básnictví s nábožným i s náboženským obsahem; neb prvotný jich život jest naplněn a proniknut naboženskými ideami, které sobě z bouří, ježto je od neznámé kolébky do vzdálených krajin široširé země rozmetaly, co zárodek duchového a duševního vývoje zachovali a uchránili. Avšak tyto idey náboženské přetvořují a mění se tou měrou, kterou jednotliví kmenové, zde podporováni, onde zase zdržováni jsouce zevnějšími příčinami a okolnostmi, ve vzdělanosti prospívají. V tom pak jsou všichni kmenové kteréhokoli národu k sobě podobni, že v pradobě v nich vrch má *kmenové* vědomí nad vědomím *národním;* i božstvo jest prvopočátečně božstvem kmene v době té, když samostatný vývoj jednotlivých národů arijských počal. Pod jeho záštitou a obzvláštní ochranou jest kmen, který svému bohu oběti přináší. Z božstva arijského stali se kmenní bohové, a jakož božstvo pozbylo své původní jednoty, tak také se stavělo v popředí vědomí kmenové, kteréhož prostřednictvím duch národní si klestil dráhu, aby on sám k platnosti přišel. Jakož však duch veškerého člověčenstva jenom se zjevuje a pracuje duchem jistého národu a národní duch zase jen duchem jednotlivců, taktéž se zjevuje v prvopočátcích vývoje duch a osobnost kmene na jednotlivých osobách vynikajících, které důrazným a prospěšným jednáním svým takořka vykonávají úlohu, ježto vytknuta jest kmenu t. j. která obsahem a cílem jeho vývoje jest. Jelikož pak na těchto osobnostech kmenové vědomí nejjasněji se ukazuje a na zevnějšek činy mohútnými vystupuje, protož representují ony kmen, ony jsou vůdci a správci lidu. Doba, v které vývoj tohoto stupně dosáhl, jest věk heroický, hrdinský, jenž ještě pološerem mythickým zahalen jest. Každý kmen má více heroův, vítězův, t. j. v každém kmenu naskytlo se více osob vynikajících, které v určitých dobách kmenové vědomí a snahy k dosažení cíle representovaly; každý heros jest takořka mezníkem, jenž naznačuje uzavřenou dobu vývoje postupného, za kterým nová doba začíná. Všechny tyto doby vývoje činí dohromady postup a objem vzdělanosti, které kmen ten do jistého věku dostoupil; taktéž činí občasné vědomí jednotlivých heroův, dohromady společné vědomí kmenové a velečiny jednotlivých heroův, kterými se proslavili, činí v souhrnu obsah veškerých dějin *kmenem vykonaných* do jisté doby. Činy heroův *z paměti nevymírají; neb duch* kmene, který také v budoucích *pokoleních činným jest, vidí* v činnosti a úspěchu jich

se praví; „Unseres Bedünkens be[illegible] nic jiného, [illegible]
den Jahren der Geburt, also [illegible] tom, duchu kmen[illegible]
bisher gedeutet, nach dem Ge[illegible], ve zřízení spole[illegible]
se však, že báseň sama zná [illegible] považuje lid za [illegible]
pochybeno, slovu *rození* z[illegible], za zřizovatele společ[illegible]
že leši a vládyky vstup[illegible] jejich záleží v tom, že
napřed a za nimi vl[illegible] zárodek v potřebách
slova „rození“ ve [illegible], která je vede k poznán[illegible]
znamenie mého [illegible] brání, spravedlnosť, která
„za předlúhé stol[illegible] tyto vlastnosti vzbuzují v lidu
Denkm. se táhn[illegible], že lid o nich se domnívá, [illegible]
čiti proti n[illegible] byli, jakoby skrze ústa jic[illegible]
ovšem neva[illegible] tou příčinou dochovává pokole[illegible]
podlé let [illegible] snadně dá se pochopiti, že v pozdě[illegible]
ského [illegible] heroický pominul, lid každé důležitějš[illegible]
stávalo [illegible] právního života považuje za výpověď neb
místo [illegible] diviti, že obsah těch výpovědí příro[illegible]
[illegible] neb veškerý život doby té prodchnut
[illegible] obrazy a myšlenkami. Rovněž jest pochopiteln[illegible]
[illegible] oslavování jsou v pověsti, která v nejst[illegible]
[illegible] formě poetické se ukazuje. Vítěz bývá veleb[illegible]
[illegible] skutek, a jakož skutek ten činí částky
[illegible] činí píseň jej oslavující část národní pověsti
národního. Tak splývá skutek v jedno s poesií, a
doba heroická, tím více beře poesie na sebe obsah [illegible]
proměněný obrazotvorností básnickou, tak že půvo[illegible]
skutečného s těží jen poznati lze. Děj minulých dob [illegible]
them a místo dějepisu zastává bájeslovné básnict[illegible]
zpěvích tedy zachována jest pamět vítězův, a jelikož [illegible]
pravuje o činnosti jejich co kněží, co hrdin bojovn[illegible]
správců lidu, vedlé které výpovědi jejich se staly pr[illegible]
protož obsahují zpěvy tyto, co naše báseň jmenuje *vě*[illegible]
vyjmé. Věštby vítězovy obsahovaly tedy veškerou [illegible]
ony byly v malém tím, čím byl indický a řecký [illegible]
národy, když jednotliví jich kmenové v jeden vel[illegible]
splynuli. Tomuto výkladu nevadí význam, který po[illegible]
má slovo věštby: vaticinia poetarum carmina; neb[illegible]
proroctví, jest příznakem doby heroické, v které vě[illegible]
vávala ze vnitřností obětovaných zvířat, a leta [illegible]

...hů, a podlé toho pak budoucnost se zvěstovala. Takové ...vůle božstva a předpovídání budoucnosti náleží ovšem ...ního i do tradice kmenu; a že tímto zvěstováním ...ohli jen ti, kteří výtečností svou a postavením svým ...božstvu bližšími byli, jest na bílém dni. Bylit to vítě... ...hledajíce cestu, po níž národní duch bráti se má; vůli ...spytovali a vyzpytovavše ji věštbou svou, lid na dráhu, ...nastoupiti má, poukázovali. Oni se cítili za jedno s vůlí ...stva a protož byli i s to, v době nejvyšší roznícenosti citu ...sti se nad přítomnost a prozíravým okem proniknouti budouc...st. V nich zosobil se duch kmenu, jenž tedy vnitřním okem ...ězův sám sebe v budoucnosti viděl a skrze ústa jich budoucnost ...jevoval. I tyto výpovědi, či věštby nebo proroctví v obyčejném slova ...myslu náležejí k bájesloví, k věštbám vítězovým; ač u jiných národů ...věštbami se zanášeli kněží (μάντις, augur atd.), nevadí tato okol...nost nikterak našemu výkladu vzhledem k Čechům. Již to, že ...slovo kněz znamená nyní sluhu božího, kdežto původně znamenalo ...panovníka, výtečníka vůbec, ukazuje k tomu, že panovník prvopočá...tečně zastával zvláště úřad ten, jenž později na zvláštní třídu oby...vatelstva vložen byl. Tím více se podobá k pravdě, že v nejstarší ...době vykonával úřad ten vítěz, heros, aby věštby lidu zjevoval, ...které pak věštbami vítězovými sluly.

Věštby vítězové jsouť tedy carmina heroica, hrdinské zpěvy, ...všem ne ve smyslu obyčejném, nýbrž ve smyslu národní tradice, ...zachovávané v mluvě vázané. Do této tradice náležejí všechny ...události minulosti kmenu; náleží tam pověst o Čechu, o Kroku, o ...příbytí Čechův do vlasti, zprávy o vítězích a slavných rodech, které ...v dějinách vynikaly. Vždyť sama báseň naše naráží na Truta, ...jenž „pogubi saň lutu“ a připomíná nám jmena dvou slavných ...rodů Klenoviců a Popelovců, kteří zároveň s Čechem do této žirné ...vlasti přibyli. Do této tradice náležejí pak také výpovědi soudní ...vítězův, z kterýchžto výpovědí tradice zákona a právních pravidel ...se vyvinula. Takovou výpovědí, vyňatou z věšteb vítězových, zdá se ...býti oněch devět veršův Zelenohorského rukopisu, které obyčejně ...známy jsou pode jmenem „sněm“, dále pak výpověd kněžny v ...Libušině soudě: „budeta im oba v jedno vlásti, či sě rozdělíta rovnú ...měrú“. I forma, v které tyto výpovědi se pronášejí, nese na sobě ...ráz vysokého *stáří; vázanost řeči čili* verš snadněji utkví pro ryth...mus *v paměti, kteráž ještě tím se* podporuje, že každý [illegible] verš

pro sebe činí celek. V tom podobají se tyto výpovědi legibus XII tabularum, v nichž téměř každé ustanovení větu o sobě činí, u př ustanovení *de votis*: „Sancte vota redunto. Poena violati juri esto. Quo circa ne quis agrum consecrato. Auri, argenti, ebori sacrandi modus esto.“ Avšak ještě i jiná zdá se mi býti příčina za kterou tyto právnické výpovědi byly v řeči vázané, a to jest ta: jelikož při právním ustanovení záleží na slově, protož volila se k nim vázaná forma, aby pro nerušení rythmu snadněji to slovo se zachovalo, které do veršovaného pravidla se hodilo. Vázanost formy měla tedy také poněkud zaručiti, že autentické znění právního předpisu se zachovává.[1])

Tvrdíme, ovšem jen potud, pokud podlé domyslů k takovému tvrzení oprávněni jsme, že ve všeobecné tradici kmene českého také obsažena byla tradice práv. Nějakého utužení v té příčině nalézáme v 110. a 111. verši básně samé: „u nás pravda po zákonu svatu, ju-že přinesechu otci naši v sie-že (žirné vlasti přes tři rěky)“. Zde lech Ratibor patrně míní tradici zákona dávnověkého od otcův k synům dochovanou; avšak leží na bílém dni, že ne každý jednotlivec tuto tradici znal, nýbrž hlavně ti, kteří k zachování té tradice ustanoveni byli. Neměla-li totiž tradice ta vymříti anebo forma její postupem času porouchána býti, bylo nevyhnutelně zapotřebí, aby ti, jimž zachovávání její svěřeno bylo, i jiné osoby této tradici vyučili, které zachovávajíce pak znění její zase jiné k tomu vybrané osoby tradici učily, aby nikdy z paměti nevyšla. Že tomu tak, poučuje nás verš 50. naší básně, který praví, že děvy byly *vyučeny* věštbám vítězovým t. j. ony se jim naučily od těch, kteří před nimi věštby ty v paměti dochovávali.[2]) Výraz děvy *vyučené* zdá se také nasvědčovati tomu, že na tomto místě slovům „věščby vítězové“ nemá se rozuměti ve smyslu „věštbám *prorockým*“, jelikož poroctví v pravém slova smyslu t. j. zírání do budoucnosti bez ohledání jistých znamení, jest i bylo tak

---

[1]) Caesar též o Keltech praví, že věštby jich byly ve verších; že ty verše byly krátké, o sobě každý zvláštní smysl mající, jde ze sl Diogena Laert. prooem 5.: *φασὶ τοὺς μὲν Δρουίδας ἀποφθεγγομένο φιλοσοφῆσαι.*

[2]) O Keltech v podobné příčině praví Caesar bell. gall. VI. 14: „multi disciplinam conveniunt et a parentibus propinquisque mittuntur. Ma*num ibi numerum versuum ediscere* dicuntur; itaque annos nonnul*vicenos in disciplina* permanent.“

pohanskému vnuknutím božstva, jemuž ovšem žádný se nau-
smohl, jelikož v okamžiku duch na proroka přišel.[1]) Děvy
tedy vyučeny tradici, a podlé obsahu básně dá se souditi,
tu míní ona část tradice, která chovala v sobě výpovědi
í. K tomu také ukazují odznaky soudní u děv se nacháze-
desky, plamen, voda a meč.

Že pak právě podlé básně děvy vyučeny byly věštbám vítě-
m, to na rozličný spůsob vykládati se může. Především z okol-
té, že hlavou lidu jest ženská, která tedy také družky svého
ví při sobě míti chce, aby tyto posvátné obřady při soudě vy-
valy. Druhá příčina leží v povšechném názoru starých národů
ne indoevropského, dle něhož panna zvláště povolána byla,
i budoucí věci. Veštkyně nebyly pouze u Germánů, nébrž také
Keltův; Vopiscus vypravuje, že cisař Aurelian gallické druidky
zal o trvání panství svého, že Diokletianovi druidka zvěsto-
budoucí jeho hodnost a že druidka Alexandru Severovi proro-
a porážku a zrádu vojska jeho. Nejslavnějšími z druidek
kých byly ty, které na ostrově Seně naproti Armorice přebý-
tichem nocí jasných zaznívaly posvátné jich zpěvy, a plavci
plující nezameškávali, o věštby je žádati.

Že pak mezi Čechy děvy podobné úcty požívaly v nejstarší
toho svědectvím jest pověsť o Libuši a o věhlasných děvách,
věštbám vítězovým vyučeny byly. Ač nemáme žádné zprávy,
jako druidky gallické byly žily ve sboru společném, nicméně
rodního podání jest jisto, že také český kmen zachovával v
rší době velikou úctu k pannám věhlasným. Podobá se ovšem,
yto děvy české nikdy neměly toho vlivu, jako u Germánů
a nebo u Keltů druidky: avšak jelikož podlé analogie jisto
ie také kmen český ve větší dokonalost nedotknutého pa-
ví věřil,[2]) vysvětluje se tím také možnost, že v naší básni

---

[1]) Takovou prorokyní byla Libuše. Svědčí o tom Kosmas na místě, kde jedná o proroctví Libuše strany Prahy, Václava a Vojtěcha: plura locutura erat, si non fugisset spiritus pertilens et prophetans a plasmate Dei.

[2]) Ztrátou panenství pozbývají věhlasné ženské vyšší dary své „cubito síhnixa, con puerum *enixa*“ *praví Kosmas*, a v německé pověsti pozbyla *Brunhilda povahu Valkyry, když* manželem přemožena byla pomocí *Siegfrida*.

věhlasné děvy súdné přicházejí a významné postavení jim vytk[illegible] jest. Znalost věšteb vítězových, kterou tradici slavnou o předc[illegible] o hrdinách kmene a svatých zákonech zachovávaly, propůjčov[illegible] jim jakousi vážnost vyšší; a lesk posvátnosti, kterým tyto s[illegible] té zpěvy se skvěly, odrážel se také na osoby děv, které [illegible] svými obsah svatých zpěvů pronášely. A jelikož v těchto věštb[illegible] vítězových výpovědi práva božského obsaženy byly, proto jest věcí přirozenou, že při nalezání toho práva hlavní roli hrály [illegible] jimž svěřeno bylo, aby znění toho práva zachovávaly; zvlášt[illegible] případech těch, kde rozum lidský nebyl dostatečný, pravdu vysk[illegible] mati, a kde tedy nastoupil boží soud čili ordale, nastala jim [illegible] znamná činnost, obžalovaného podrobiti božímu soudu, jakož [illegible] svrchu dotčeno bylo.

Mohlo by se zdáti, že s tímto svým výkladem nestojíme [illegible] půdě skutečnosti, nýbrž že se ve vzduchu domyslů pohybuje[illegible] Na tuto námitku odpovídáme takto. I v pozdějších dobách stáv[illegible] se, že právní pravidla, pokud ještě zapisována nebyla, vychá[illegible] z paměti lidí, tak sice, že i mezi soudci ustanovenými jen málo [illegible] nacházelo těch, kteří pravidla zvykového práva českého znali. P[illegible] tož praví Ondřej z Dubé: „mním, *že jest málo pánóv českých, by [illegible] mněli, co sú jich otcové měli za právo,*“ a ještě sto let později (14[illegible] píše Ctibor z Cimburka, že jedná o právích zemských, „kterak jsú [illegible] zena a je spravovali pamětí svú pan Jan z Cimburka a pan [illegible] z Pernsteina, *ješto jiným pánóm poněkud již to z paměti bylo [illegible] šlo.*“ Když ve věku čtrnáctém a patnáctém, jehožto společn[illegible] rozvinutější, jehož vzdělanost rozsáhlejší byla, než-li doba nejsta[illegible] bylo nebezpečí, že znalost právních obyčejův by se vytratiti mo[illegible] a když za tou příčinou mužové toho práva zvykového znalí zása[illegible] jeho písmem ustáliti za potřebu uznali: nebylo-li za doby sta[illegible] věké tím více zapotřebí, na prostředky pomýšleti, kterými by z[illegible] lost právních výpovědí, věšteb vítězových, se zachovala? A ja[illegible] tradice práva zvykového později se zachovávala zvláště mezi čl[illegible] soudu zemského, podobně v nejstarší době schován byl poklad pr[illegible] ních výpovědí od osob takových, které obřady právní, náboženský[illegible] výkony protkané, obstarávaly. Z toho ovšem nejde, že mimo d[illegible] súdné žádný neznal zásad těch čili výpovědí vítězových, kter[illegible] domácí právo se spravovalo; naopak jde z básně samé, že [illegible] *také tyto zásady* znali; kterak by jinak Lech Ratibor co k[illegible] *mlaviti mohl* proti Chrudoši, že podlé zákona od otců do [illegible]

ké přinešeného prvorozenec nemá většího práva k dědictví než-li
ladší? Ratibor tedy ten zákon znal ze zkušenosti a věděl tedy,
výpověd Libuše s tímto zákonem se srovnává; on znal obsah
ho, kterýž vykonáván viděl při každém dělení dědictví, neznal
ak věštby vítězové v doslovném znění a v souvislosti té jako
ny, které těmto věštbám vyučeny byly.

V. 51 . . . . . *desky pravdodatné.* Dobrovský v útoku svém na
avost Libušina soudu učiněný při tomto výrazu velmi se poza-
stavil: nyní ovšem již nemůže býti příčiny, pro výraz ten báseň
vésti v pochybnost, naopak on ztvrzuje pravost její. Ovšem si zde
představovati nesmíme desky v obyčejném slova smyslu, do jejichžto
nich se zapisovaly a zase z nich vymazávaly vklady statků, kupy,
smlouvy, závěty atd., nýbrž spojiti zde máme se slovem desky smysl
podobný k tomu, který ve výkladu Ondřeje z Dubé obsažen jest: „a což
sai otsúdí . . . to píší v *knihy*, ježto slovú *dsky.*“ Desky se jmenují v
sai naší *pravdodatné*, jelikož v nich obsaženy jsou právní pravidla
li ty z věšteb vítězových, které práva se dotýkají. Okolnosť ta,
tato pravidla zaznamenána byla, nemá nyní nic podivného více
sebe, kde dokázáno, že staří Čechové taktéž, jako Germáni a
verní národové, užívali run. Tajemné známky, jichžto význam
zasvěcencům zakryt zůstával, zvyšovaly vážnost, v které tyto
sky pravdodatné byly. Jako v době staré desky pro posvátnost
sahu od věhlasných děv střeženy byly, tak i v pozdější době ne-
ěl pro důležitost jich žádný přístupu k nim mimo nejvyššího
mornika, a vážnost k deskám v té době nebyla věru menší než-li
době staré. Jako desky v naší básni na soudě slavném vysta-
ny jsou, tak i v pozdější době desky mimo soud otevříti se ne-
měly; jako ve starší době desky chovaly věhlasné děvy, tak v
zdější době chovány jsou alespoň v Moravě v kostelním sklepení,
něhož při zahájeném soudě s velikou slavností do soudnice při-
šeny byly. A kdož medle by si nepřipomenul slov Libušina
udu „desky pravdodatné“, když čte slova Ctibora z Cimburka:
sky . . . všeho práva konec a všech jistot jistota jsú?“[1])

V. 52 . . . . *meč křivdy karajúcí.* I proti tomuto výrazu
ojil Dobrovský, avšak podobně mylně. Neb meč od nepamětných
jest symbolem nejvyšší právomocnosti, hrdelního práva, a do-
pělý falsifikator nepotřeboval se ohlížeti po mečníku ruské pravdy

[1]) *Srovnej zde desky Mojžíšovy a leges* XII tabularum.

ani polského pravdodavstva, neb známo, že také při morav
soudě meč králův neb hejtmanův koncem vzhůru držán b
znamení popravy a práva obrany“ (Kn. Tov. kap. 63). Mi
sem vztahovati sluší zprávu Kn. Tov. o odkladu hlav, jehožt
řady patrně ráz starožitnosti na sobě mají; když totiž vrah
buzného toho, kterého zavraždil, za milost prosil, držel příb
zavražděného meč mezi plecema vraha a tázal se ho: „již-li
tak mocen hrdla tvého, jakož ty byl bratra mého“? Zde meč
též nic jiného neznamená nežli to, že život vraha jest v
bratra zavražděného.[1])

Slovo *křivda* znamená, jak již svrchu dotčeno, protivu p
čili práva. Obě slova, pravda i křivda, jsou obrazná; názor
ličných národů spojuje pojem toho, co nyní nazýváme prá
s pojmem *rovného* (rectum, Recht, droit), a pojem toho, co
nazýváme bezprávím, s pojmem *křivého*. Zákon totiž jest vodí
čili pravidlem, vedle kterého kroky uspořádaného života říd
mají; kde toto pravidlo se zachovává, tam jsou cesty veřejnéh
vota prosty všech překážek, jsou rovné jako veřejné cesty a d
cesta pravá vede k cíli, cesta křivá od něho odvádí, a taktéž
zachovávání zákona k právu a k pravdě a odchylení se od
pisů zákona činí křivdu. Za tou příčinou sluje také ve
právnické řeči ten, který bezpraví se dopouští anebo odsouzen
křivým, n. př.: „Z toho vychodí, že často *pravý* ztratí a
získtě“ (Ond. z D.); — „by pak věděl, která strana *pravá*,
křivá jest“ (Zap. Žerot. I. 75); — „ani jednoho mezi námi n
který by Jankovského za *křivého* neodsoudil“ (ibid. 99.) N
tomu znamená *rovné* tolik co spravedlivé, právu přiměřené,
synonymum slova *práv*, u př.: „mú služebnú dívku otjal a
mi slíbil *roven* býti před úředníky“ (Půh. Olom. 1412 fol.
— „a-o to byl se mnú přišel na lidi, aby mi se od něho
stalo“ (ibid; 41); — „že jsa se mnú v příznivé míře nepo
rovného ode mně i pohnal mne“ (Půh. Brn. 1406 fol. 15
„a chceme vše *rovné* přijíti od něho“ (Arch. Č. I. 273); — „
na Kr. M., aby se jemu stalo *rovné*“ (ibid. II. 45.)

V. 53. 54 . . . . *plamen pravdozvěsten, svatocudná voda*
mito slovy báseň naše patrně míní boží soudy čili ordalie. I v

[1]) Kterak právní a soudní obyčeje houževnatě se udržují, vysvitá z
že tento meč královský neb hejtmanský při panském soudě mor
držán býval ještě za Marie Terezie.

slovích viděl Dobrovský příčinu, pro kterou Libušin soud považoval za podvržený, praviv, že ordalie vérojatně od Němců k Čechům se dostaly. Tomu však jest na odpor okolnost ta, že ordalie byly nejen u Němců, nýbrž také u Keltů, Řeků, anoť byly také často užívány u Indův. Indové znali více spůsobů ordalií; zkoušeli obžalovaného 1. *váhou;* při tomto ordalu musel obžalovaný při druhém zvážení býti lehčí, jinak byl vinen; 2. *žhavým železem*, při kterémž ordalu obžalovaný nesl buď žhavé železo listy omotané sedm kroků zdálí, aneb musel jazykem se dotknouti žhavé radlice, spálil-li se, byl vinen; 3 *vroucím olejem*, z kterého obžalovaný kus zlata vytáhnouti musel; 4. *zrny rejžovými*, které obžalovaný rozkousati musel; krvácela-li mu při tom dáseň, byl vinen; 5. *jedem*; onemocněl-li aneb zemřel-li vypitím jedu, byl vinen atd. Podle toho vidí se ovšem, že užívání ordalií při soudech jest zřízením, kteréž všem Indoevropanům společné bylo; že by pak k Čechům se bylo dostalo teprv křesťanstvím, jak Maciejowski v I. sv. str. 308 staršího vydání svého známého díla tvrdí, docela s pravdou se nesrovnává. Ordalie se totiž nikterak nesrovnávají s učením křesťanským, anoť jsou mu na odpor; protož také církev záhy již proti nim byla, jako n. př. Agobard, arcibiskup Lyonský († 840), který dvě knihy proti ordalíím sepsal. Avšak marné bylo dlouho namáhání církve; neb ordálie byly tak pevně ukotveny v názoru lidu, že tak snadno nebylo lze je vypuditi, a houževnost, kterou lid ordalií se držel, jest svědectvím pro vysoké jich stáří. Ordalie mají původ svůj v názoru tom, že právo sice pochází od bohů, že však hledání práva zůstaveno jest rozumu lidskému: kde pak rozum ten jest nedostatečný k nalezení práva, tam se zůstavuje božstvu, aby nějakým znamením samo zjevilo, kde pravda jest a kde křivda. Protož jest plamen pravdozvěsten a voda jest svatocudná. Že pak Čechové staří sami považovali boží soudy za zřízení z pohanské doby pocházející, toho důkazem jsou slova Ondřeje z Dubé: „právo zemské české jest dávno nalezeno, ještě ot pohanství . . neb mnoho *obyčejóv pohanských* v něm jest držáno, jako *očista železem horúcím*, aneb *vržení na vodu*.“ I v Čechách to bylo zásluhou církve, že ordalie zrušeny byly, zvláště přičiněním slavného arcibiskupa Arnošta z Pardubic, ač čeští páni proti tomuto zrušení reptali; tehdáž ustanoveno, aby na místě ordalií se *užívalo* pouze přísahy co právního důkazu. *Druhy ordalií, kterých v Čechách* se užívalo, byly: 1. *železo žhavé buď v rukou nesené* (judicium ferri candentis) aneb

žhavé radlice, na kteréž obžalovaný vstoupiti musel (vomeres calcandi); 2. *voda*, do které obžalovaný vržen byl; prameny mluví jen všeobecně o judicium aquae, někdy také o judicium aquae frigidae a i ferventis, z čehož patrno, že i vody vroucí, z které nějaký předmět se vytáhnouti musel, užíváno bylo; 3. *souboj* buď mečem, buď kyjem. H. Jireček v Slov. práv. I. 187 pravý, že by výraz „meč krivdy kárajúcí" také se mohl vztahovati k ordalu souboje; ku kterémuž náhledu však přistoupiti nemůžeme, neb bylo by nápadno, když plamenu a vodě báseň dává epitheta, která se s božími soudy srovnávají, proč také meči podobné epitheton dáno není a proč jen kárající moc meče t. j právomocnost hrdelní soudu vytknuta jest. *Svatocudný*. Slova *cuditi* v staré řeči právnické často se užívalo; znamenalo původně božím soudem, zvláště vody, vinu se sebe smýti, nevinu svou dokázati; voda jest živel čistý podlé názoru všech národů; starým Čechům byla svatocudnou t. j. očisťující, Ilias ji nazývá „svatou."[1]) Jakož voda zevnější skvrny odstraňuje, tak smývá soud vody vinu vnitřní. Soud vody musel býti velmi oblíben; neb vedle něho znamenalo pak „cuditi" souditi vůbec, a slovo *cúda* znamenalo soud vůbec, n. př. cúda Brněnská, cúda Olomúcká. *Očista*, taktéž slovo odvozené od cúditi, cíditi, znamená 1. důkaz neviny: „*očista* horúcím železem" (Arch. Č. I. 482. 487-496); — „na *očistu* svú vstúpí a s ním šest svědkův" (Arch. Č. III. 159); 2. právní důvod vůbec: „že ten zápis ne k škodě dílu našemu, ale na nějakú *očistu* byl mezi mnú a bratrem mým" (Kn. ouzká 27). Protož se říkalo vůbec: „při očistiti". 3. Sproštění závad statku: „neb jest to základ jeho k očištění statku onoho, kterýž peníze položil". (Kn. Tov.)

V. 61. 62. *Budeta im oba v jedno vlásti, či sě rozdělita rovnú měrú.* Těmito slovy činí Libuše výpověď, kterak zákon věkožizných bohův právo dědičné ustavuje: dědicové mají totiž buď hospodařiti, buď dědictví na rovné díly mezi sebe rozděliti. Zásada tato platila až do šestnáctého věku téměř bez výminky; ano v šestnáctém století nebyli ještě majoráty v obyčeji. Hospodařili-li bratři spolu, nemohl žádný o své ujmě na statek se dlužiti; bylo-li z toho statku pohnáno, museli všichni společní držitelé hnáni býti a naopak, hna-

[1]) *Že Slované považovali vodu za živel posvátný, toho svědectví máme z Prokopa (bell. goth. III., 14)* a z Helmolda (I. 47): „lucorum" et „fontium" *ceterarumque* superstitionum multiplex error apud eos habetur".

i oni, muselo se jmenem všech hnáti. Byli-li bratři nedílní, spravoval nejstarší bratr dědictví a byl-li mrhačem, musel zeměn nebo hejtman jeho dítek se ujímati, taktéž i sester, aby o věno přišly; žádný nedílný bratr nemohl ze statku něco odkázati, nýbrž i movité věci spadly na ostatní bratry. Dělili-li se bratři, tu stanovoval nejstarší bratr díly, mladší volili dříve a co zbylo, bylo dílem nejstaršího.

Při tom dělení nesmělo býti zapomenuto na sestry; všichni dílové museli k výživě sester přispívati až do vdání jich, a taktéž muselo se jim dáti věno i výprava. Toto právo dědičné bylo tedy již v platnosti v starší době, a že v době té převládala ještě snaha, aby dědiny otcovské byly zachovány v celku a neděleny, to jde z nálezu soudu, který ustanovil, aby oba bratři dědiny společně drželi a je nedělili. Tato zásada byla také u jiných Indoevropanův v platnosti. Tak ustavuje zákon Manu-ův, že po smrti otcově synové v dědictví se děliti nemají, pokud matka žije, která však nejstaršímu synu se podrobiti musí, jenž na místě otce jmění rodinné spravuje; když matka zemře, mohou synové rovnými díly se děliti, avšak lépe jest, když synové nedělí a nejstaršího bratra za hlavu rodiny uznávají. Když pak dělí, nedostává nejstarší bratr nějaký větší díl, leč v případě tom, že byl ctnostnějším a učenějším, nežli ostatní. Podobné poměry byly dle badání Mommsenových (I. 67. 176) také u Římanů. Avšak z toho, že již zákon Manu-ův připouští dělení, že ustavuje v jistém případě větší díl pro nejstaršího bratra, vysvětluje se, kterak vývoj dědičného práva u rozličných národů byl rozličný. Jedni, jako Slované, zachovali nejdéle původní zřízení arijské, druzí vyvinuli fakultativní přednost nejstaršího bratra k nejvyššímu stupni, jako někteří germanští národové, zvláště Sasové, kteří bratry mladší jen odbývali, kdežto nejstarší bratr dědiny nedělené držel. O německém právě dědičném bude ještě níže jednáno.

V. 64. *Rozřešite moje výpovědi.* Slovo výpověď zachovalo se až do nejpozdnějších dob v právnické řeči české. Slovo výpověd jest latinské edictum, německé Ausspruch a užívalo se ho zvláště tenkráte, když soud sám nálezu neučinil, nýbrž jiné lidi ustanovil, aby napořád srovnali, u př. „*má upomínati* ubrmany, aby mezi nimi *vypověděli, a což vypovědí, aby sobě to* plnili, než dokud jsú nevypověděli, Dobeš nemá co plniti“. (Půh. Olom. r. 1412 fol. 86.)

Dále se užívalo slova „výpověd", když soud nebo sněm ustavil jakési pravidlo stálé, jenž nepřetrženou platnost míti mělo; v tomto smyslu se zde užívá v naší básni slova toho: kněžna ohlašuje výpověd, kteráž stran dědictví obsažena jest v zákoně; tato výpověd její nemá však ještě zavazující moci, nýbrž národ na sněmě shromážděný má ustanoviti, zdali tento zákon se vztahuje k té při, k jejíž rozsouzení svolán byl. A tato vůle národu, po líčení a uvážení pře projevená, teprv rozsuzuje při, kterýmžto rozsudkem v tomto pádu výpověd Libušina schválena byla. Národ měl, jak verše 66. 67. svědčí, toho vůli, i jiný nález ustanoviti t. j. v tomto pádu ten, že mohl uznati právo prvorozeného; tím by ovšem se byl uchýlil od posavadního obyčeje po otcích zděděného a byl by ustanovil nové pravidlo právní.

V. 67. *Ustavite ima nový nález.* Slovo *nález* jest úplně přiměřené starému spůsobu rozsuzování pře, kteréž záleželo v tom, že pravda se hledala, jakož také verš 109 praví: iskati pravdu. Prostředky, pravdu naleznouti, byly: vyznání obžalovaných, svědkové, přísahy, boží soudy (později ještě desky a listy rozličného druhu), a tato pravda těmito prostředky nalezená čili právo, vyřknuté na základě pravdy objevené, slulo *nálezem*.

V. 72. *I chváliti výpovědi jeje.* Slovo *chváliti* ve smyslu ztvrditi, potvrditi, souhlasiti (confirmare, ore laudare) přichází také ještě v pozdější řeči právnické: „a což ten škod povede, na jich *schválení* .... to má jemu dáno býti" (Arch. Č. V. 503); — „a ten spuosob a obyčej *schválili*, oblíbili .... jsme" (ibid. 464); — „a svědomím to provesti mohl na *schválení* panské" (ibid. 441). Srovn. polské uchwalać = potvrditi (sancire), uchwała, snešení (Beschluss), a „pochválichu pravdu po zákonu" v prvním zlomku Zelenohorského rukopisu.

V. 76. *Výpovědi tvoje rozmyslěchom.* I tento výraz přichází v pozdější řeči právnické: „s dobrým rozmyslem a s zdravú knížat .... našich radú" (lantfrid r. 1417).

V. 83. *I věčinu provolati v národ.* Slovo *věčina* neznamená zde nic jiného než větší počet hlasů; k tomu ukazuje především verš 82., kde se o sčítání hlasů mluví; pak také přirozený ode všech národů zachovávaný způsob, že vždy většina rozhoduje. Při tom všem zůstává temný spůsob, kterým hlasy pro a proti se odezdávaly. Nemajíce žádných známek, podle kterých bychom onoho spůsobu se domysliti mohli, můžeme jen poukázati k tomu, že hlasy

se naznačovaly buď štěrbinami, buď kuličkami, buď kamínky, buď kousky dřeva, a sice tak, že buď barva kamínků, buď znamení nějaké na štěrbině neb na dřevě učiněné ukazovaly, v kterém směru, zda-li pro nebo proti kdo hlas svůj dává. Ilias nás poučuje, že při metání hřebí každý hřebí své poznamenal; hřebí pak dala se do přilby, metáno jimi, a ten, jehož hřebí vypadlo, musel to podniknouti, oč losováno bylo. Užívání černých a bílých kuliček při hlasování, když se má vynesti rozsudek smrti, jest známo; při božím soudě vody házejí Tibetané bílý a černý kámen do vroucí vody, obě strany sáhají pak zároveň do vody, která vytáhne bílý jest pravá, která černý jest křivá.

Ač s jistotou dotvrditi nemůžeme, kterak věk Libušin hlasy poznamenával, předce soudíce dle obdoby nepochybíme, že způsob u starých Čechů obvyklý nerůznil se velice od toho, jenž zachováván byl u Řeků.

V. 84 V *národ k rozsúzeniu na sněm sboren.* Slovo „rozsúzení“ ovšem také v pozdější řeči právnické přichází: „pakli by puovod k rozsúzení té pře nestál“ (Arch. Č. V. 504).

V. 17. 88. . . . . *přěs tri rěky.* Marné by bylo namáhání, ustanoviti jmena těch řek, které se zde míní. Zdá se také, že zde číslice „tři“ nemá znamenati skutečný počet, nýbrž že užíváno číslice této ve smyslu poetickém, jelikož ona často v životě nejen slovanském ale i u jiných národů přichází. Krok má tři dcery; půhon se opovídá *třikráte*, roky, které právo dává, jsou *tři*, brániti se může v líčení pře *třikráte*, lhůta promlčení v českém právě obsahuje léta *tři* (a osmnáct neděl t. j. *třikrát* šest), užívání nějakého práva državného propůjčuje se obyčejně do *tří* životův (Půh. Brn. r. 1447 fol. 3), muž odvěnuje ženě o *třetinu* výše; při odkladu hlavy bratr zavražděného ptá se *třikráte* vraha, zdali jest mocen hrdla jeho; při soudě se volá *třikráte* na pohnaného; soud se ohlašuje *tři* neděle před zahájením jeho; při vkladu spolku do desk ptá se komorník *třikráte*, zda-li to jest vůle společníka; zmatečná přísaha mohla se opravovati *třikráte*; v národní písni (Sušil str. 86) vyhazují rybáři *třikrát* udici a po třetí vytahují mrtvolu milého; v jiné (Sušil str. 193) zjevuje se dceři o pomoc volající matka po *třetím* volání atd. Tak se zdají i zde byti postaveny řeky tři; i Grimm uvádí „drei wasser“. (Rechtsalt. 209). — Že také Němcům číslice tři byla oblíbenou, dosvědčuje se mnohými pořekadly, n. př. „drei gäste, drei huben, drei eichen, drei marken, drei rufe,

drei jahre atd. Neméně byla oblíbenou tato číslice u Řeků, zvláště Ilias a Homerovy zpěvy vůbec rády jí užívají; na mnoha místech znamená v Iliadě neurčité množství, u př. „*po třikráte* se naň s zábojčím zápalem oddal; odrazil ousvětným *třikráte* ho štítem Apollon“ (V. 436 srovn. VI. 435, XXII. 165). Srovnejme ještě k tomu indickou *Tri*murti, *troj*nožku věštkyně Delfické, počet *tři* Horatiů a *tři* Curiatiů římské pověsti, *tri*gorky (mohyly) polabských Slovanů a časté užívání této číslice v ruských a jihoslovanských národních písních a pověstech, pak se přesvědčíme, že číslice „tři“ náleží k těm, které se obyčejně nazývají *svatými* číslicemi; za tou příčinou vyjadřovali Řekové a Římané nejvyšší stupeň štěstí a blaženosti slovy *τρίσμακαρ* (Odys. VI. 154), ter beatus.[1])

V. 96. *Mužu vlásti mužem západobno.* Výraz „podobný“ přichází také ještě později v právnické řeči české; pocházejíc od slova „doba“ (forma) znamená „podobný“ to, co po jisté době, po jisté formě tvořeno jest (= similis); pak to, co povýtečně formou se vyznamenává, tedy jako latinské „formosus“: „co je mňa po tobě, po tvojej *podobě*, co mňa do tvej krásy“ (Sušil 214); — „nadešel ju Janek, *nádobný* šuhajek. Co tu děláš Anko, *nádobná* galanko?“ (Sušil 101). Jelikož však forma má jen býti zjevením vniterné bytosti a tedy této bytosti přiměřenou, znamená pak „podobný“ shodu mezi formou a myšlenkou, tedy vše, co jest slušné, co s rozumem se srovnává, co harmonii neruší; opak „podobného“ jest *potvorné*. Protož také znamená „podobný“ v právnické řeči to, co před zákonem obstojí, co s právním citem se srovnává; v tomto smyslu jest u př. půhon „*podobný*“ ten, jehožto obsah právnímu vědomí se nepříčí, a půhon *potvorný* ten, jenž všelijaké zmatky pohnanému zamýšlí neb na jiný spůsob s právním obyčejem neb vědomím se nesrovnává: „páni nalezli, žeť ten póhon není *podobný* . . . že není *podobné* z takých věcí tak malých pohnati ze dvú stú“ (Půh. Olom. r. 1437 fol. 33); — „páni našli, že to *potvorný* póhon i kázali Počenskému zaručiti pod pěti sty, aby se markrabině milosti a pá-

---

[1]) Jest nápadné, že ve starším věku národů se téměř výhradně užívá číslic nerovných; základným číslem u Slovanů (a také u Němců) jest trojice, z níž násobením ostatní čísla hustě užívána pocházejí. Tak především číslice „sedm“, t. j. dvakráte tři a (pro náklonnost k nerov[illegible] *číslici) jedna*; sedm jest svědků čili očistníků v přísaze, půhon [illegible] *odevzdati pohnan*ému nejdéle do sedmi dní, milá čeká [illegible] *let (Sušil 87)* atd. Méně oblíbená byla číslice devět.

nóm o to postavil, aby potom žádný *potvorných* póhonóv nestrojil" (ibid. fol. 3); — „pakli by toho neshledali, jakož jest on žaloval, chtí k Ješkovi popraviti, aby potom tak *nepodobných* věcí nevedl" (Půh. Ol. r. 1412 fol. 66). „jakož někteří smyslivše sobě řeči *nepodobné* a velmi vší zemi škodlivé" (Arch. Č. I. 274); – „aby *podobní* rokové těm dluhóm protaženi byli" (ibid. 279). — Na novou češtinu verš ten tedy převesti se může: „muži vlásti mužům slušno" a na jazyk latinský: viro imperare viris convenit".

V. 98. *Prvencu dědinu dáti pravdu.* Verš tento se musí spojiti s veršem 109: *nechvalno nám v Němcěch iskat pravdu*, aby se poznalo, že Chrudoš chce, by k vůli němu německé právo nad domácím ustaveno bylo. Tu ovšem se jednati musí o to, zdali původní německé právo takovou přednost prvorozenství znalo? Odpověď na tuto otázku není tak snadná; v pozdějších dobách panovalo u Němců ovšem právo prvorozenství, o tyto doby však zde se nejedná, nýbrž o to, zda-li asi před osmým stoletím po Kr. takové právo mezi Němci bylo. Báseň naše ovšem k tomu ukazuje a ztvrzuje, že národ český sobě vědom byl, kterak jeho domácí právo dědické od německého se liší; neb Chrudoš ani slovem se nedotýká, že se na právo německé táhne, on jen vyřknul, že prvorozenec sám děditi má a předce Ratibor hned věděl, že se tu míní právo německé.

Viděli jsme již svrchu, že již v zákoně Manu-ově se nacházejí zárodky, z kterých výlučné právo prvorozence k dědění vyvinouti se mohlo. Přechod od společného držení dědictví k možnosti rovného dělení mezi všemi bratry a odtud až k vyloučení mladších nestal se náhle ani násilně: neb společné držení i výlučné dědění bratra nejstaršího, oboje má tutéž snahu za základ a příčinu, t. j. dědictví otcovské zachovati celé, nerozdělené. Avšak, ač příčina jest tatáž, jest nicméně vliv, kterým každá na společenské zřízení působí, veliký a rozdílný. Společné držení neb dělení po rovných dílech ukazuje hluboký cit pro rodinu a rodinný život, kdežto právo prvorozenstva nebere ohled na všecky členy rodiny, nýbrž jen na nejstaršího, kterýž povolán jest zachovati moc a slávu *rodu* a za tou příčinou přenášejí se naň všecky prostředky hmotné, aby tím více slavné jmeno rodu zveleboval a rozmnožoval. V nedílnosti představuje tedy celá rodina *právo dědické*, v prvorozenství jedna toliko *osoba*. *Jest patrno, že právo prvorozenstva hlavně jen v takovém národě se vyvinouti mohlo*, v kterém nadvládá snaha, osob-

nost k platnosti přivesti. Takovou snahou se vyznamenávali staří Germáni; a protož nelze se tomu diviti, že u nich, alespoň u jednotlivých kmenů, již záhy společné držení anebo společné dělení dědictví ustoupilo právu prvorozenstva. O Normanech dokázal již G. Phillips, Deutsche Geschichte I. 142. 166, že u nich právo prvorozenství mělo platnost, kteréž pak do Anglie přinesli, a vůbec se shodují učenci, že u Germánů již záhy se vyvinulo právo prvorozeného k výlučnému dědění. Avšak nám se zde musí jednati o to, dopíditi se, zda-li nějaký německý Čechům blíže bydlící kmen právo prvorozenství znal, aby se vysvětlilo, kterak snadně znalost o tom do Čech již asi v sedmém století přijíti mohla. Na úplné jistotě, aspoň nyní, nebudeme moci se ustaviti, avšak aspoň možnosti a pravdě podobnosti se domůžeme.

Tacitus (Germ. c. 32) praví o Tenkteřích: „mimo čeleď, domy a ostatní předměty práva dědičného odevzdávají se koně, které nepřijímá, jako ostatní věci, nejstarší syn, nýbrž ten, který jest průžným v boji a nejudatnější.“ Z tohoto místa jde, že kmen Tenkterův uznával právo prvorozence k věcem nemovitým, a jest možné, že znalost o tom do Čech se dostala. Neb Tenkteři bydleli vedle Kattův a s těmito hraničili Durynkové, jejichžto území Slovany velmi zalidněno bylo; říše jich obsahovala nynější Bavory severně od Dunaje, nynější Durynsko, velkou část Míšně a krajinu okolo Wittemberga na Labi. Z krajiny Durynkův, v níž Slovanstvo záhy poněmčeno bylo, mohla snadno zpráva o právu prvorozenství do Čech se dostati; a že vzájemné styky mezi Čechy a Durynky již ve starší době panovaly, toho svědectvím jest, že kníže Neklan (okolo roku 820) nezletilému synu Luckého knížete Vlastislava dal za vychovatele jednoho Durynka, jehož Kosmas jmenuje Srbem, Dalimil ale Němcem. Avšak na spůsobu, kterým znalost německého práva prvorozenstva do Čech se dostala, nezáleží, postačujeť důkaz, že od kmene sousedního k Čechům přijíti mohla. Není ani zapotřebí domněnky, že klidnou cestou do Čech tato znalost přinešena byla; neb také válkami rozšiřují se znalosti o zřízeních i nepřítele. Mohla-li zpráva o právě prvorozenství Tenkterů se rozšířiti až k Tacitovi do Říma, mohla také během několika století dostati se do Čech. A jest to přirozený běh věcí, že zprávy o takových zřízeních a obyčejích nejvíce utkvívají v paměti národů, kterými cizina od domácích řádů se liší.

V. 102. Suďte sami po zákonu pravdu. Slovo zákon, jež také

přichází ve verši 29. 60. 110. a v 9. zlomku „Sněmu“, jest původu prastarého a zachovalo se u všech slovanských národů.[1])

Slovo *zákon* patrně pochází od slova *konati*, ve smyslu *jednati*, agere. Zvláště se ho v tom smyslu užívá v právnické řeči ještě ve století 15.; kap. 186. knihy Tovačovské ustanovuje obecné pravidlo: „kterým právem kto začne, tím *konati* má“; v tom smyslu znamená v právnické řeči slovo *konec* urovnání, uzavření sporu: „když Václav svój díl na ten list splní, má jemu Philipp listu pójčiti, aby také se svého doupomínal, na komž ví, a když o všecko *konec* budú mezi sobú míti, tehdy list má rukojmím vrácen býti“ (Půh. Olom. V. r. 1412, fol. 63); — „poněvadž Ješek pohnal k tomu listu, má sobě *konec* učiniti a Rusovi odpovídati nemá; učiní-li sobě *konec*, tehdy Rusovi má list vrátiti, pak-li sobě nebude *konce* učiniti (sic), má svého tím listem dotíhnúti, kdež ví. (ibid. 62.) Znamená-li slovo *konati* tolik co *jednati*, znamená pak slovo *zákon* výsledek toho jednání, to, co tím jednáním docíleno býti mělo. A ve směru tom jest slovo *zákon* velmi poučné pro historii práva slovanského; neb slovo to znamenalo, jak hned dokázati hodláme, původně vlastně *úmluvu*. Na tento prvotní význam vede nás více stop. Především podotýkáme, že starší prameny našeho práva: rozličné listy čtrnáctého století, Kniha Rožmberská, Řád práva zemského, Majestas Carolina, Ondřej z Dubé, Ctibor z Cimburka, Viktorin ze Všehrd, Zřízení Vladislavské a ostatní zemská zřízení česká a moravská nikdy a nikde neužívají slova *zákon* ve smyslu tom, který my nyní s ním spojujeme, nýbrž na prosto ho jen tehdáž připomínají, když o řehole nějaké řeč jest nebo o zřízení

---

[1]) Zachovalo se nám mimo Libušin soud ve třech téměř současných zprávách, a sice ve dvou smlouvách učiněných mezi Rusy a Řeky z roku 912. a 945 a pak ve spisu císaře řeckého Konstantina Porphyrog. (945 — 959) „De administrando imperio“ v kapitole 8. a 38. Místa ta zní: „*καὶ ὅτε ποιήσουσιν οἱ Πατζινακῖται τοὺς ὅρκους κατὰ τὰ ζάκανα αὐτῶν* = když však Pečenězi přísahy podle svých zákonů vykonali (cap. 8); druhé místo v kapitole 38. obsažené zní: *ὃν καὶ ἄρχοντα κατὰ τὸ τῶν Χαζάρων ἔθος καὶ ζάκανον πεποιήκασι, σηκώσαντες αὐτὸν εἰς σκουτάριον* = kteréhož také knížetem podlé zvyku a zákona Kozarův učinili, zdvihnuvše jej na štít. Z těchto zpráv jest patrno, kterak slovo zákon na jihovýchodě evropském v 10. století zobecnělo; neb ačkoli na těch místech Konstan*tin o slovanských* kmenech nemluví, předce užívá *slova slovanského, aby veřejně platné* zásady právni neslovanských *národů naznačil.*

církevním. Naproti tomu velmi jest poučné, kterak na jazyk český se převáděla slova: arca legis (foederis, Bundeslade) a vetus et nova lex (testamentum); onano totiž přeložila se na: stan úmluvy a tato na: starý a nový *zákon;* vidno zde, že totéž slovo latinské „lex“ do češtiny přeloženo jest dvěma slovy: úmluva a zákon. Avšak nalezl jsem v Půhonných knihách Brněnských z r. 1406 na str. 16b slovo *zákon* v takovém spojení, kde též *úmluvu* znamená: „Anna z Králic pohoním Ješka z Králic, že mne jest vyhrozil z mého a odtud z Králic mne vyhnal . . . a — tomu již na páté léto — z mého věna . . . a z těch všech požitkóv . . . a z toho *zákona*, co by mělo na páté léto na 30 hřiven spravedlivého úroka býti . . .“ Že zde slovo „zákon“ znamená skutečně “úmluvu“, dokazuje půhon téže Anny, který v půhonné knize hned po právě dotčeném zapsán jest: „Anna dřéveřečená pohoním Bluda z Králic z mého věna, že mi jest slíbil za to za 30 hřiven z těch úrokóv, což by mělo přijíti za 30 hřiven spravedlivých požitkóv, a již tomu na páté léto, a z těch *úmluv*, cos jsú se mnú učinili.“

Z toho jde, že zákon, obsahující právní pravidlo všechny zavazující, vyšel z úmluvy, ze společného rokování lidí k tomu povolaných a oprávněných: konec té úmluvy, zakončení toho společného rokování byl *zákon*, t. j. to pravidlo právní, kteréž podlé té úmluvy budoucně platnost míti mělo. V tom smyslu rovná se slovo „zákon“ úplně římskému slovu *lex*, jehož původní význam Mommsen, Röm. Gesch., I. 73. takto vykládá: „Darum ist den Römern das Gesetz nicht zunächst, wie wir es fassen, der von dem Souverain an die sämmtlichen Gemeindeglieder gerichtete Befehl, sondern zunächst der zwischen den constitutiven Gewalten des Staates durch *Rede und Gegenrede* abgeschlossene *Vertrag*“. K tomu dokládá slavný učenec v poznámce: „*Lex*, eigentlich der Spruch (von λέγειν sprechen) bezeichnet bekanntlich überhaupt den Vertrag, jedoch mit der Nebenbedeutung eines Vertrages, dessen Bedingungen der Proponent dictirt und der Acceptant einfach annimmt oder ablehnt, wie dies z. B. bei öffentlichen Licitationen vorkommt. Bei der lex publica populi Romani ist der Proponent der König, der Acceptant das Volk“. Příklady, které Mommsen pak uvádí na dotvrzení svého náhledu, mají také plastnost pro slovanské právo vůbec a pro Libušin soud zvláště; Libuše zjevuje sněmu právní pravidla dědictví se týkající, vedle kterých pře bratří rozřešena býti má. Kdyby národ však v tomto pádu jinak soudit

chtěl, má toho vůli, a nález ten, ač byl-li by učiněn, ustavil by nové pravidlo pro dědění, čili novou úmluvu mezi knéžnou a národem, — nový zákon. S tím úplně srovnává se, co jsme svrchu položili o věci té při výkladu „věšteb vítězových“ a „desk pravdodatných“, že totiž v nich obsažena byla tradice právních a soudních výpovědí, které dohromady činily zákon, jenž předpisujíc konání vůle Boží v životě národu pod zvláštní ochranou bohů věkožizných postaven byl.

V. 105. 106. *Ký by vládl vám po železu, děvčie ruka na vy k vládě slaba.* Srovnej k těmto veršům slova Kosmy: „quia vos non in virga *ferrea* judico“, a Dalimilova: „lehčejieť tepe dievčie ruka, od mužské rány bývá veliká muka“; — „bude vy mój rod *železnú* metlú kázati.“

V 109. . . *iskať pravdu.* Slovo *iskati* ve smyslu hledání jest posud u Slováků běžné; avšak ve složení *získati* t. j. hledáním nabyti, zachovalo se dlouho v právnické řeči, znamenavši: při obdržeti, vyhráti, u př. „onen smyslem a snažností *zíště* (t. j. při) a druhý nedomyslem a leností ztratí, a protož sám sobě laj ztrativ, a onen sám sobě děkuj *ziskav*“ (Ondřej z D. Arch. Č. II. 502); — „o těch, kteří pře ztratí neb zíští“. (Kn. Tov. kap. 119.)

O včelařství českém za starých časů a o bývalém tovaryštvu medařů Valašsko-Mezřických a Rožnovských.

Od *V. Royta.*

Již za nejdávnějších časů, když člověk ještě neměl stálého sídla, bylo vedle chovu dobytka medařství oblíbeným závodem jeho; med a mléko byly mu tehdáž nejvzacnějšími statky v oboru jeho hospodářství. Požehnanou zemí byly mu krajiny, jež netoliko skotu jeho poskytovaly tučné pastviny, než i takové, jež oplývaly zvěří, ptactvem a včelami. A později když se byl odřekl svého těkavého života a již co rolník hledal si nový stálý domov, pokládal vždy ještě vedle žirné půdy i hojnost včel za důležitou podmínku hmotného blahobytu v nové své vlasti. Zvláště Slovany, již s větší čilostí přilnuli k včelařství nežli jiní národové, poutaly krajiny takové, jež se jim zdály býti i příhodné k živému provozování tohoto závodu. Praotec Čech, dříve než byl počal brázditi podchlumí

Řipské, obzíral prý s výšiny novou zemi a znamenav krásu a b
hatství její, velebil ji čeledi své i pro její na včely hojnost.

Nejstarší medaři byli brtníci, v dutinách lesních stromů
brtích hledal již kočovník usedlé roje včel a loupil je ze zá
jejich; teprv když se byl octnul co rolník v stálých sídlech, po
se obírati také včelařstvím čili chováním včel v oulech. Slo
již za doby nepamětné připoutal včelu k bytům svým, a vče
slovanský ubíral se tytýž se svým onlem daleko za Smrčiny
šířil tu v Pomohaní v krájích německých zvláštní svůj způsob
provozování své živnosti. Němci k východu sedící teprv po živ
ším stýkání se se Slovany počali se zaměstnávati i včelařství
obírajíce se druhdy pouze brtnictvím; avšak nenabylo u nich v
lařství nikdy takového rozšíření jako u Slovanů, což se i shod
s názorem jejich, zvláště Sasů, v přísloví: „Die Biene ist
wilder Wurm“ označeným, dle něhož včela za divoké zv
byla pokládána, kdežto u Slovanů více zdomácněla a s poln
hospodářstvím v úzké spojení přišla. To se také srovnává se z
kony Kunratovými, které při odcizení včel týž právní průvod st
noví jako při odcizení potahu, totiž soud boží žhavými radlice

O starém slovanském pravu včelařském, v Čechách a na M
ravě platném, nedostává se určitých zpráv, neníť jimi ani zjištěn
kdo vlastně oprávněn byl k provozování medařství. O nějaké
obmezení této živnosti nenalezáme ovšem žádné výslovné zmínk
avšak z mnohých míst listinných dá se tušiti, že právo toto p
slušelo vlastně jen statkům knížecím, panským a zádušním, a
medařství jen následkem knížecího neb panského svolení i od me
ších hospodářův, zavázaných za to k odvádění včelného, provo
váno býti mohlo.[1]) Včelníci jakož i brtníci náleželi tudíž k o
třídě prvotně více méně nevolného lidu, v kteréž tehdejší nevoln
čeleďratajů jakož i řemeslníky, vinaře, rybáře, dušníky, zvon
a j. spatřujeme a v listinách před 13. věkem „ministeriales“ n
zýváni bývají.[2]) Medaři měli jako ostatní ministerialové dle te

[1]) O takových svobodných censualech děje se okolo r. 1057 zmínka:
super VI rusticos, qui nobis singulis annis mel solvere consveveru
ecclesiae assignamus. (Erben, Reg. p. 52.)

[2]) Sive mellis solutores, sive campanarii, aut sutores albi et nigri,
etiam cujuscumque artificii homines (ibid.), praví listina Litoměři
třeba podezřelá, předce důležitá a platná pro naše poměry společen
za starých časů.

dějšího obyčeje své výsluhy, záležející z nějakého popluží od pána k užívání jim propůjčeného, a odevzdávání s výsluhami svými jakož i s potomstvem svým záduším co služebná čeleď.

Z listin sborů duchovních vysvítá jasně, v jak rozsáhlé míře provozováno u nás medařství za dávných časů. Úroků z včel, medu a vosku totiž, odváděno hojné správcům hradským; na hradě Pražském opatroval zvláštní knížecí nadsklepní (cellarius ducis) zásoby medu, z nichž i korporacím duchovním jisté části odváděny, jimiž od mnohých knížat nadány byly. Tak k. p. dostávala kapitula Vyšehradská každoročně 26 medovnic ze sklepa knížecího; mimo to darován jí i desátek medový za chlumem Osěckým, kdež velmi živé provozováno medařství; neboť i kněžna česká měla zde své včelíny, z nichž každá 3. medovnice taktéž odváděna do důchodů dotčené kapituly.

Velká spotřeba vosku a medu za starých časů byla příčinou, že v tak rozsáhlé míře provozováno včelařství.[1]) Doba křesťanská přispěla nemálo ku zvelebení jeho, zvláště když i se strany kněžstva, zvláště mnichů, k němu pilněji přihlíženo a přísné zákony počaly chrániti výrobu neunavného zvířátka. Oloupení včel stíháno tu a tam tehdáž tresty jako při svatokrádeži. Včele, z jejížto dílny pocházelo světlo pro svatyně a všechny slavné a vážné úkony v životě lidském, pojištěna jest již tenkrát jakási šetrnost se strany člověka, jež se až do dnešního dne v lidu udržela.

Spotřeba vosku pro kostely a kláštery jakož i při rozličných slavnostech toho času byla tak veliká, že v některých městech západní Evropy zákony přikazováno, aby se neplýtvalo voskovicemi při jistých slavnostech. Neméně vzácný byl med, jednak co sladidlo, nahražující náš cukr, jednak že z něho připravována medovina, jež za staré doby, zvláště v severovýchodní Evropě, k nejoblíbenějším nápojům náležela. Medovina nahražovala za onoho času kromě piva a vína všechny naše ostatní lihové nápoje, z čehož souditi lze na velikou po ní tehdáž poptávku. Západní krajiny, kde nepěstováno medařství s takovou živostí jako ve východních zemích evropských, nemívaly vždy tohoto nápoje s potřebu a zaopatřovány jsou jim z medovarů slovanských. O velikých zásobách medoviny v krajinách slovanských svědčí dostatečně zpráva, že když v Míšni, v zemi druhdy slovanských Glomáčů, r. 1015

[1]) *Aug. Menzel, Bienenwirthschaft* des Mittelalters, str. 21.

jali se tamnější obyvatelé vypuklý požár hasiti medovinou. Při takové hojnosti tohoto nápoje bylo u nás i v obyčeji, že při válečných výpravách byl dopravován za hranice za vojskem; náš Dalimil zpívaje o pokleslé statečnosti českých pánů, za Otakara I. stěžuje si do nich, že „když na vojně medy vypíjechu, domóv sě beze cti vracechu.“ Rovněž nescházely i krčmy, v nichž výhradně medovina se prodávala; biskup Olomúcký Robert zjišťuje r. 1232 novému kanovníku plat z takové krčmy (taberna medonis) v Kroměříži.

Včelaři a brtníci zůstávali až do šíření se řádů korporačních v poměru služebné čeledi, teprv když v 13. století počala se měniti společnost česká a práce druhdy poutaná stávala se volnější, a velká část některých ministerialů domohla se volnosti přidružením se k nějaké korporaci nebo tovaryšstvu, tu i medaři časem nabyli výsady volného provozování své živnosti. Z některé čeledi služebné byli řemeslníci první, již uchýlením se do lůna městských korporací vymanili se z poddanství; později i mimo města jiný lid druhdy poddaný, jako vinaři, včelaři a j. vstupoval s povolením pánů svých v tak zvaná bratrstva; neboť věk tehdejší neviděl jinde ohrady pro uhájení svobody člověka a zdaru nějaké živnosti nežli v uchýlení se do nějaké korporace. Vznik řádů korporačních hledati dlužno mimo vlast naši; z jihozápadních zemí, kde byla kolébka jejich, šířily se v rozličných obměnách po sousedních zemích německých, odkud přecházely i do krajin našich. Prvotně jsou to města, jež tvoří zvláštní svézákonné korporace, ale průběhem času rodily se dle vzoru jejich podobná tovaryšstva v samém lůně jejich a brzy i v ostatních vrstvách společnosti; druh korporační vnikal časem neodolatelně až do nejnižších a nejužších kruhů a budil na všech stranách moci pojediné, čilost a zvláštnost.

První stopy o ujímání se korporačního života vedle svobodných obcí městských zjevují se ponejprv u nás v právu od biskupa Bruny r. 1266 vinařům Kroměřížským uděleném, dle něhož jejich soukromé právní záležitosti slušely k soudu „perkmaistra“ čili rychtáře od biskupa jim ustaveného.[1])

O nějakém tovaryšstvu medařů v Čechách a na Moravě nemáme žádných zpráv z doby této; teprv v 16. století vyskytují se zprávy o takových pořádcích medařských, mezi nimiž vedle Líto-

[1]) *H. Jireček, Codex juris bohemici* I., p. 159.

myslského zasluhuje zvláště onen povšimnutí, jejž zřídil pan Bernhart z Žerotína, pán na Mezříčí a Rožnově;[1]) avšak že v listině řeč jest o starodávném soudu medařském, položiti můžeme vznik tovaryštev těchto u nás do doby daleko starší; lze se domýšleti, že již ve 14. věku u nás v obyčeji byla.

V Německu děje se zmínka o takových tovaryšstvech medařů r. 1350 a 1398, a to v krajinách, v sousedství Slovanů ležících, kde druhdy včelař slovanský počal šířiti závod svůj. Roku 1350 ztvrzuje totiž císař Karel IV. medařům (Zeidler) v říšském lese u Normberka stará práva jejich, dle nichž měli svého zvláštního rychtáře (Zeidelmeister), jenž úřad svůj držel co léno říšské a ve Feuchtu odbýval soud nad medaři. Nechtěl-li podržeti svůj úřad, mohl na své místo jiného rychtáře po radě a vůli medařů ustaviti. Medaři tito požívali celní svobody po celé říši, byli ale zavázáni, sloužiti jí v dotčeném lese co lukostřelci. O jiném podobném tovaryštvu medařském zpraveni jsme z r. 1398,[2]) jež Normberský purkrabí Jan dle staršího pořádku Goslarského v Smrčinách zřídil, a jehož stanovy v mnohých článcích s pozdějšími pravidly našich medařů Mezřických a Rožnovských se srovnávají.

Pro lepší poznání celého ústrojí této společnosti, jež jako Goslarská z brtníků a včelařů záležela, podáváme tuto stanovy její v úplném znění. Listina pana Bernharta z Žerotína zní, jak následuje:

„Já Bernhart z Žerotína a na Mezříči, pán a pravý dědic panství Mezřického a Rožnovského, oznamuji tímto listem obecně přede všechněmi, kdož jej uzří aneb čtoucí slyšeti budou, že jsú přede mně předstúpili lamffogt a jiní medaři, kteří včely své na panství Mezřickém a Rožnovském mají, poddaní moji, snažnú prosbú mne prosíce, abych jim artykule, kterak by v dobrém řádu státi, se řídití a spravovati měli, vydal; znajíc já jejich slušnú žádost býti tak činím a tyto nížepsané artykule, kterýmiž se na budoucí časy spravovati mají a povinni budou, jim dávám.

Nejprvé. Aby sobě lamffogta volili a jiné osoby k ouřadu a správě, s vůlí mú aneb ouředníka mého a ti přísahú aby zavázáni byli, kteřížto budou povinni, ač jestližeby který medař jeden proti druhému z nížepsaných artykulů v čem vystoupil, aneb jaké škody

[1]) *Památná Kniha města Mezříče Val. fol. 33.*
[2]) *J. Grimm. Weisthümer, III. 609, 897.*

činil a na ně to vznešeno bylo, je bedlivě slyšeti a spravedlivé výpovědi, jedné ani druhé straně nenakládajíce, činiti a na kom by se co všetečného našlo, toho i podlé provinění trestati.

Item. Kdožbykoli medařem býti chtěl a brti sobě v horách a gruntech mých dělati chtěl, ten každý má se lamffogtu ohlásiti a ku právu medařskému připověděti a připovědného před nimi 2 groše dáti a za cejch, kterýmž dřevo cejchovati bude, devět peněz bílých aby dáti povinnen byl a ty všecky pořádky jako i jiní podstoupiti.

Item. Co se pak nových brtí dotýče, tu jeden každý medař můž sobě dřevo na místě příhodném ohlednúti a je znamením svým znamenati, v kterémž dřevě bude povinnen brtí pro usednúti včel v roce a ve třech dnech pořád sběhlých udělati; a jestliže by se toho nestalo a takového dřeva do toho času vyměřeného nedělal, bude povinnen pokuty medařům 4 groše bílé dáti, a to dřevo může jiný medař dělati, znamením svým je znamenaje, týž sobě bude moci zátvor, snět, vihu, ostrev na dřevo k lezení a včel zavírání svobodně utíti, i dřevo zelivé krom lípy pro oule s vůlí hajného sobě stíti bude moci, a jestližeby pak medař co jeden proti druhému při brti vzal, neb jakú škodu učinil, a na něj to ukázáno bylo, ten aby od medařů podlé uznání buď pokutú a jinak trestán byl; hejní pak povinni budou, k tomu bedlivě dohlídati, aby blízko brtí, v kterýchž by včely byly, pasek dělati a oplaňovati nedopouštěli, tolikéž lípy, javoří, rokytí, střešňoví a jiného dříví, s kterého včely počitek berú a pastvu mají, na škodu medařům bez dovolení jejich rubati; kdožby se toho všetečně dopouštěl a škodu na tom zoumyslně činil, a na něj to ukázáno bylo, trestání i pokuty sobě podle vůle své pozůstavuji.

Item. Brti ty konečně do téhodne po sv. duše aby se otvíraly a o Matce Boží zase otvíraly, do kteréhožby včely by nesedly, k čemuž lamffogt a jiné osoby přísežné aby dohlídaly, a kdožby se tak nezachoval, takového nedbanlivého aby trestali. Přitrefilo-li by se pak, že by to dřevo aneb brt, v kterémžby včely byly, uschlo, bude povinnen ten, číž včely jsú, lamffogtu oznámiti, a lamffogt přivezma jiné medaře má tam jíti a očitě spatřiti; porozuměl-li by, že by to dřevo nehodné bylo, tomuž aby se škoda státi měla, mají jemu k tomu dovoliti, aby takové včely, jak nejlépe bude moci rozuměti, sobě k oužitku svému obrátil a opatřil.

Item. Kteří by pak koli z medařů jeden brti aneb včely buď kupem, freymarkem, dáním neb jakýmkoli spůsobem dostal, ten u

nen konečně do třetího dne takové brty nejvýše nad ji-
ením znamenati znamením svým, a kdoby sobě toho tak
l a skrz to nějaká různice povstala, takový má od me-
án býti podlé uznání i pokutován.

. Medaři budou povinni, mě a erbům a budoucím po-
držitelům panství Mezřičského a Rožnovského z jedněch
čel starých, které v brtěch mají, po 1. gr. bílém každý
i a v tom spravedlivě, kdo co včel má, k tomu přiznati:
y se pak na tom, že více včel má, než-li by opověděl,
ly, což by nadbývalo, aby lamfogt a jiní medaři k ruce
a toho dostatečně jakožto podvodníka trestal. Tolikéž i
včelíny v gruntech mně náležitých pod platy na né již
mají, takové platy bez většího na ně prosazování mně
a potomkům budoucím mým aby dávali, a chtěl-li by
nově sobě včelín dělati, ten bude povinnen, prvé se mnú
umluviti a na míře postaviti.

. Kteří pak koli jiní medaři na tom panství poddaní
při gruntech v zahradách aneb včelíny po svém vlast-
k gruntům dědičně náležitém, mají, z takových včelínů
l nemají erbům ani budoucím potomkům mým žádných
ati.

. K soudu medařskému od starodávna nařízenému me-
eří včelíny a brty pod platy na ně uloženými mají, aby
kutú uložcnú scházeli a také platy v témž čase vyberouce
nosti ouředníka mne odvozovali; než jestli-že by jaká
zvláštní lamfogtovi a jiným medařům nastala, kohož by
edařů obeslati k sobě, beze vší výmluvy k nim se najíti
bude; ktorýž by se pak neposlušně choval, mají mně neb
i mému oznámiti; več jemu to obráceno bude, v moci
ávám.

. Kdyby komu z medařů roj ušel a do brti nevsedl, než
e, a kdo by koli takový roj našel, bude povinnen lam-
ámiti neb jinému medaři, o blízce sedícímu, a on přivez-
bě, koho se jemu bude viděti, povinnen bude s ním jíti,
ruce mé, jakž se při tom od starodávna chovali, vzíti a
mého donésti; a jestliže by kdo sobě takový roj zkoři-
a něj *to ukázáno bylo,* ten dostatečně podlé uznání tre-
má.

Item. Jakož pak toho těmito časy mnoho se přitrefuje, že mnozí, kteříž včely mají, jsou uznávali nákazu jich býti, v tom se před jinými nezjevujíce, tak že jest drahně včel pro nečasné opatření jich k zkáze a záhubě přijíti muselo; protož bude povinnen lamffogt i s osobami přísežnými to tak bedlivě opatřiti a všem medařům přísně poručiti: jestližeby kdo jakú nákazu na včelách věděl, má lamffogtu o tom časně oznámiti a on bude povinnen, osoby k sobě obeslati a vzíti, kteříž by tomu rozuměli, tam jíti a to bedlivě shlednúti a uznal-li by, nehodné zlomiti aneb, jak se jim bude viděti, za dobré učiniti, tak aby jiní škody ujíti mohli, opatřiti. Našlo-li by se pak na kom, že by toho mlčením pominul, lamffogtovi takové nákazy neoznámíc pominúti chtěl, a od jiného naň to pronešeno bylo, trestáni i pokuty sobě pozůstavuji.

Item. Jestližeby pak mimo tyto artykule, ode mně jim medařům vydané, jaké svolení aneb mezi sebú snešení, však s vůlí mú, učiniti chtěli, to jim tak platné, jakoby v tom listu psáno bylo, býti má. A protož připovídám za sebe sám, i erby a budoucí potomky své, pány a držitele statků svrchupsaných, jich tak při těch všech artykulích držeti a zachovati; tomu na svědomí a jisté zdržení pečeť svú vlastní s mým jistým vědomím k tomuto listu přivěsiti jsem dal. Jenž jest psán a dán na Mezříči před sv. Janem Křtitelem. Léta Páně 1591".

O spůsobu peněžitých a naturálních dávek lidu poddaného na panství Jemnickém na začátku 17. století.[1])

Od dra. *J. Reicherta.*

Panství Jemnické náležející od r. 1617 c. k. radovi Jindřichu Zahradeckému ze Zahrádek prodáno jest po smrti jeho ve jménu nezletilých dítek jeho Karla Bohobuda a Alžběty smlouvou ze 3. července 1628, v Znojmě učiněnou, panu Bedřichovi z Vlašimi a na hradě Bítově za 70000 zl. Vynášelo však panství toto veškerého užitku v peníze uvedeného ročně 8932 zl. 23 gr. $4^1/_2$ peníze bílého,[2]) z čehož připadal na stálý užitek 641 zl. 24 gr. $2^1/_2$ p. a na běžný 8290 zl. 29 gr. 2 p.

---

[1]) Dle urbáře Jemnického, chovaného v archivu Brněnském XII. č. 39.
[2]) 1 zl. měl 30 grošů a 1 gr. = 7 bílých penízů.

Koupí touto připadlo na pana Bedřicha z Vlašimi: „zámek a
to Jemnice s kollaturami a kostelními poddacími (však s tou
menitou výminkou, aby na faru Jemnickou žádní jiní faráři po-
J. M. C. vyměřeni než toliko katolickeho římského jednospa-
ného náboženství nyní i na budoucí časy dosazováni nebyli, a
pánů držitelů města Jemnice biskupům Olomúckým s náležitou
esentací před ně se představovali), s pivovárem a vinopalnicí, s
dměstím, jež slove Podolím Jemnickým, se dvorem poplužným,
írnou, cihelnou a vápenicí; ves Palovice se dvorem poplužným,
jak téhož dvoru někdy dvořák v držení a užívání byl; ves Vo-
jkovice; ves Baňovice; ves Lhotice, což k statku Jemnickému v
a při též vsi náleží s pustou vsí Račicemi; ves Třebelovice,
s Menhartice se dvorem poplužným a ovčírnou; mlýn, slove Čer-
ný, s pilou, olejnou; mlýn, slove Tejnec, se dvorem poplužným,
čírnou a valchou; mlýn, slove Hradkovský, pustý; s desátky obil-
ní ozimnými a jarými; s lidmi ano i židy usedlými a neused-
ými, platnými i neplatnými, s robotami všelijakými; se sirotky
řítomnými i sběhlými; s platy stálými i běžnými; s kury, vejci,
lepicemi, husími, s osepy, poplatky též s platem a povinností dvo-
řáka ve vsi Dančovicích; s šenky vinnými i pivními, rolími, orani-
nami i neoraninami, s lukami, palouky, zahradami, štěpnicemi, lesy,
háji, chrastinami, porostlinami, pastvinami, pastvištěmi, hony, lovy,
ílbami, rybníky, rybništěmi, řekami, potoky, vodami tekutými i
netekutými, tak jak registra správně zpečetěná to všecko šíře ob-
sahují a uzavírají.“

Dle udání listu tohoto náležely k statku Jemnickému mimo
města Jemnice, dvory, mlýny a jiné panské majetky též vsi Palo-
vice, Vostejkovice, Baňovice, Lhotice, Třebelovice, Menhartice, Louka
předměstí Podolí.

Vedle vykonávání rozličných robot, podobných robotám lidu
dského na statcích pánů z Pernšteina v článku předešlého sešitu
psaným, byly v dědinách těchto usedlí lidé i s pustými povinni
platy stálé penĕžité a naturální dávky pánu svému odváděti.

Peněžité dávky záležely v tom, že se platil ročně z rolí úrok,
a sice z celého lánu 1 zl. 20 gr., z $^3/_4$ lánu 1 zl., z $^1/_2$ lánu 20
gr., z $^1/_4$ lánu 10 gr. a z podsedku přes 5 grošů. V některých
vsích se však platilo *o něco málo více* neb méně úroků z lánu
dle *hodnoty role.*

Úrok tento odváděl se buď v jedné roční lhůtě, a sice o sv. Martině, jak to činili lidé poddaní z Podolí, Palovic, Vostejkovic, Baňovic a Menhartic, kdežto z Třebelovic a Louky ve dvou ročních lhůtách, a sice jedna polovice úroku se odváděla o sv. Jiří, druhá pak o sv. Václavě.

Lidé usedlí i s pustými v Podolí, jsouce v držení domů s rolemi neb bez rolí, chalup, padělků, kopanin, luk, humen, stodol, zahrad a kusů rolí odváděli též o sv. Martině ze všeho toho povinný úrok. Konečně všickni tito Podolští bez výminky ať již domkář, chalupník, zahradník neb padělkář byli povinni po 5 gr. $1^1/_2$ b. p. ročně za hlásku odváděti, kteroužto dávku peněžitou u jiných k statku Jemnickému patřících poddaných nenacházíme. Naturální dávky záležely v odvádění ročně slepic, vajec, hus a obilí.

Slepice a vejce odváděti byl každý poddaný ve jmenovaných všech vsech i s předměstím usedlý povinnen, jenž byl nejméně $^1/_4$ láníkem. V Podolí domkáři bez rolí a chalupníci odváděli však jen po jednom kuřeti. V Podolí, Palovicích a Vostejkovicích odvádělo se ročně z celého lánu 4 slepice a 20 vajec, z $^1/_2$ lánu 2 sl. a 10 vajec, z $^3/_4$ lánu 3 sl. 15 v., z $^1/_4$ lánu 1 sl. a 5 vajec; v Třebelovicích z celého lánu 5 slepic a 20 vajec atd.; v Menharticích z lánu celého 10 slepic a 32 vajec z $^1/_2$ lánu 5 sl. a 16 v.; v Louce z celého lánu 6 slepic a 30 vajec, z $^1/_2$ lánu 3 slepice a 15 vajec.

Za list odúmrtní odváděli předměstští, ves Palovice, Vostejkovice a Baňovice jistý počet hus, jednou v roce o sv. Martině.

Třebelovští odváděli pšenici k setí a oves při vánocích, a sice z celého lánu 3 míry pšenice a 3 míry ovsa, z $^3/_4$ lánu 2 m. p. a 3 m. o., z $^1/_2$ lánu $1^1/_2$ m. p. a 3 m. o., z $^1/_4$ lánu $^3/_4$ m. p. a 3 m. ovsa.

Z kopanin Jemnických, z niv Třebelovských, z niv Jemnický zvaných, však v gruntech Menhartických ležících, z Chobotu (pusté vsi tehdáž) který Vranínští drželi, z Baňovic, z Hotarnice, z rolí Javorských a jednoho poddaného ze Lhotic, připadal k zámku Jemnickému desátek obilní, totiž pšenice, žito, pohanka, ječmen, hrách a žito jaré. Třebelovští odváděli na zámek Jemnický „čestné" o vánocích z vola krmeného masa $^3/_4$ a o velikonoci 3 telata.

Kdokoliv v těchto obcích rychtářem byl, ten byl buď od *všech aneb jen* od některých platů a dávek osvobozen.

Stanislav ze Znojma a jeho rod.

Na počátku patnáctého století, za času velikého zápasu myšlének na učení Pražském, vyniká mezi tamnějšími mistry učeností a horlením pro náboženské novoty Stanislav, neb jak jej Čechové nazývali, Staník ze Znojma. Jsa na onom učení předním pěstitelem, ano zakladatelem realismu, protivné to nauky jiného směru oboru filosofického badání za onoho času, totiž nominalismu; náleží muž tento bez odporu mezi největší myslitele tehdejší university Pražské. Na universitě měl jeho hlas v národu českém tím větší váhy, an tento jak známo přilnul celkem k realismu, kdežto ostatní tři národové cizí přiznávali se k zásadám nominalismu. V šíření učení svého nepřestával Stanislav na přednáškách v kolleji Karlově, kde již r 1391 co professor se připomíná; nébrž i neúnavnou činností literarní hleděl pojistiti zásadám svým rozsáhlejší a trvalejší platnosti. Tak hájil v hlavním díle svém „universalia realia“ hlavní myšlenky všeho realismu, „že totiž všeobecné idey nejsou pouhé výtvory myslícího ducha lidského, pouhá slova, jak tvrdili nominalisté, nýbrž že mají svůj skutečný byt i bez ducha lidského, jenž netvoře jich pouze je pojímá.“

Ve sporu tehdejších theologů Pražských o články věroučné octnul se Stanislav z počátku v řadách nejsmělejších horlitelů pro novoty a převyšoval v ohledu tom žáka svého mistra J. Husa. Ve valné schůzi university r. 1403, v níž čteno 45 článků vyňatých z spisů Wiklefových, jal se je hájiti s takovým důrazem, že prý mnozí ze starších mistrů opustili shromáždění, nemohouce snášeti řečí jeho. Pro šíření svého učení, zvláště pro traktát o velebné svátosti ve smyslu Wiklefově sepsaný, přišel nedlouho na to do nemalých nesnází jak doma, kde jej stíhal soud arcibiskupův, tak i v cizině, když se r. 1408 ubíral do Pisy, kam jej král Václav s několika údy university Pražské pro vyjednávání strany svých záležitostí k shromážděným tam kardinálům poslal. S ním konal tu cestu i známý Štěpán Paleč, tehdáž rovněž horlivý přívrženec novot náboženských. Pověst snad, jež oba předcházela, že u víře katolické nesmýšlejí, nebo že se snad netajili svým novotářským učením na pouti své, bylo příčinou, že z rozkazu kardinala Baltasara Cossy byli v Bononii jati a do vězení uvrženi. Universita Pražská, zpravena jsouc o osudu jejich, nemeškala ihned prositi kardinálů

za propuštění jejich; žádosti její bylo i vyhověno a příštího roku js
oba z vazby propuštěni.

Svornost mezi českými theology, usilujícími o opravy v církvi, po
trvala až do příchodu plnomocníků papežských do Prahy (1412), ohla
šujících bullu Jana XXIII., jíž udíleny jsou odpustky těm, kteří b
nápomocni byli papeži Janu proti Ladislavovi králi Neapolském
hlavnímu příznivci s papežství složeného Řehoře XII. Stanislav, dru
hdy ohnivější zastavatel pověstných 45 artykulů než Hus, opustil ny
a s ním i Paleč tábor svých přátel, když horlení počalo čeliti pro
papeži samému. Číníce to oba snad více ze strachu než z pře
svědčení, neboť „mnohé z těch pětačtyřiceti artikolóv mistr Stani
a mistr Paleč dříve jsú drželi a bránili, dokudž v bázeň světsk
neupadli", neušli za to výčitkám se strany, jež byli opustili. Sta
nislav již před několika lety, když byl sepsal svrchu zmíněný trak
tát o velebné svátosti, zapřel jej ze strachu před soudem arcibi
skupovým, tvrdě, že od něho nepochází; nyní prý jinak mluvíva
v soukromí než u veřejných shromážděních. Nic neprospěly ji
disputace, obě strany rozcházely se v prodlouženém zápasu dál
dále tím více; ani synoda, r. 1413 v Praze odbývaná, nemohla
nějakého sblížení v zásadách theologů docíliti a rozešla se beze vše
výsledku. Král Václav, chtěje zjednati pokoj v království, usta
novil na to komisi ze čtyř údů, mezi nimiž byl i arcibiskup Alb
a rektor university, mistr Křišťan z Prachatic, aby po vyslyšen
obou stran učinila výrok, jenž by uspokojil obě strany. Při ta
velikém rozdílu v zásadách obou stran minula se komise rovněž jak
synoda s příznivým výsledkem a vinila pak stranu Stanislavova
neustupnosti, načež král Václav, hněviv jsa, že zmařen posled
pokus jeho, ukojiti rozčilené mysli, vypověděl (1413) Stanislava
Palče ze země co původce různic a nepokojů. Paleč, jak znám
objevil se později co nebezpečný nepřítel Husův v Konstancii, Stani
slav však odebral se k panu Janu mladšímu z Hradce, jenž m
poskytl útulku, a zemřel brzy nato v Jindřichově Hradci.

Věci tyto a působení Stanislava jsou obsaženy ve spisech n
šich učených badatelů;[1]) méně však jest znám rod, z kterého m
tento pocházel, pročež nebude zbytečno, tuto něco sděliti o něm.

---

[1]) *Palacký*, „Dějiny národu čes." III. 1. a „Documenta M. Joannis H
vitam, doctrinam etc. illustrantia"; Tomek, „Děje university Praž

ady městskými, tak že ji za nejpřednější toho času ve Znojmě
ládati můžeme. Rod Stanislavů požíval v krátké době takové
i a vážnosti ve Znojmě, jako rod od Věže čili Velflovici v 13.
4. století v obci Staroměstské v Praze. Již tento první známý
islav rozmnožil jmění své koupí vesnice Práče se vším příslu-
tvím; neboť měšťané Znojemští obdrželi již od Jindřicha Ko-
nského, přilnuvše věrně ku straně jeho proti domu Rakouské-
práva měšťanstva Pražského, tudíž i výhodu, že vedle statků
právo městské slušících čili šosovních mohli býti i v držení
í, jež později slulo deskové. Takové zboží, rovnající se pan-
nu, bylo i Stanislavovo v Práči, jež byl od Sezemy, pána na Je-
vicích koupil. Král Jan zjistil mu i dědicům jeho zvláštním listem
331 vlastnictví dotčeného zboží, což i markrabí Karel r. 1344
il. Věhlas a jmění přešly na syna jeho, jenž r. 1363 držel úřad
tářský ve Znojmě a byl nepochybně otec onoho Pražského re-
ty, o jehož osudech jsme se v krátkosti zmínili. *V. Royt.*

Do pokladnice „Matice Moravské“ složili:

1. Zakládající údové:

P. T. pánové: Salm Hugo kníže v Rájci 100 zl. — Skřivan Antonín,
el a ředitel obchodního ústavu vyučovacího v Praze 10 zl. — Stillfried

doba Frant., kooperator v Střílkách 5 zl. — Kadláček Jan, ředitel bis. chl-
semináře v Kroměříži 5 zl. — Klíma František, theolog v Brně 5 zl. — Kři-
kovský Pavel, řeholník Král. kláštera na Starém Brně 2 zl. — Kučera Albín,
učitel hl. školy v Brně 1 zl. — Linkenheld Adolf, theolog v Brně 5 zl. —
Maška Karel, žák vyšší školy realné v Brně 2 zl. 50 kr. — Nešpor Jan, theo-
log v Brně 5 zl. — Poimon František, ředitel hlavní školy v Slavkově 10 zl.
— Regner Alfred, rytíř z Bleilebenů, prof. v Brně 5 zl. — Stillfried Augustin,
svobodný pán, c. k. podmaršálek v Králicích 5 zl. — Straka František, koo-
perator v Újezdě 3 zl. — Šembera Vácslav, řeholník Král. kláštera na Starém
Brně 5 zl. — Šluga Rudolf svob. pán, c. k. konceptní adjunkt při hejtmanství
v Hradišti 50 zl. — Špaček Adam, farář v Studené 10 zl. — Zahradník Josef,
žák 6. třídy gym. v Jindř. Hradci 10 zl.

3. Přispívající údové:

Obecní knihovna v Hrubčicích 2 zl. — P. T. paní: Serenyi Ilka hra-
běnka v Luhačovicích 2 zl. 50 kr. — Serenyi Irma hraběnka v Luhačovicích
2 zl. 50 kr. — P T. pp: Blažíček Frant., c. k. cestmistr v Ostrovačicích 2 zl.
— Černý Ant., far. v Olbram Kostele 2 zl. — Dědek Frant., far. v Rožné 2 zl.
— Demel Jan c. k. prof. v Olomouci— Dostal Kar. dr., adv. ve Vídni 2 zl. —
Droběna Jos., kap. v Klinkovicích 2 zl. — Eichler Kar., theolog v Brně 2 zl. —
Embert Frant., koop. v Jaroměřicích 2 zl. — Hanák Jos., far. v Horních Dubňa-
nech 2 zl. — Havránek Jan, farář a děkan v Jimramově 2 zl. — Holzbach
Antonín, obchodník v Brně 2 zl. — Horčica Antonín, obchodník v Habrovanech
2 zl. — Hrubeš Jan, theolog v Brně 2 zl. — Chvátal Jan, koop. v Jaroměřicích
2 zl. — Indra Ferdinand, theolog v Brně 2 zl. — Jančík Frant., theolog v
Brně 2 zl. — Janoušek Jiří, theolog v Brně 2 zl. — Jurnečka Antonín, theo-
log v Brně 2 zl. — Kment Ferdinand prof. náb. na dív. škole v Brně 2 zl. —
Konečný Jan, kooperator v Doubravníku 2 zl. — Křivý Jan, kaplan v Tva-
rožné 2 zl. — Kříž Josef, koop. v Olešnici 2 zl. — Kyjánek Jan, theolog v
Brně 2 zl. — Lakomý Frant., dr., advok. koncipient v Olomouci 2 zl. — Mak-
Jan, theolog v Brně 2 zl. — Martinů Barthol., theolog v Brně 2 zl. — Marx
Jan, správce v Jimramově 2 zl. — Mikšanek Frant., theolog v Brně 2 zl. —
Mittner Frant., ředitel statku Hradištského u Znojma 2 zl. — Moravec Fran-
tišek, důchodní v Jimramově 2 zl. — Náprstek Vojta, měšťan v Praze 2 zl —
Nohel Jakub, krejčí v Blažovicích 2 zl. — Novotný Jan, kooperator v Jimra-
mově 2 zl. — Ondráček Josef, theolog v Brně 2 zl. — Otava Cyrill, theolog
v Brně 2 zl. — Porázek Frant., solicitator v Zdounkách 2 zl. — Pospíšil Jo-
sef, theolog v Brně 2 zl — Risch Josef, theolog v Brně 2 zl. — Stelzl An-
tonín, theolog v Brně 2 zl. — Stiller Frant., farář v Domamili 2 zl. — Stür-
zenhofer Jindř., farář v Obranicích 2 zl. — Sušický Jakub, bisk. rada a farář
v Bysterci 5 zl. — Šimbera Tomáš, farář v Myslibořicích 2 zl. — Šimeček
Antonín, farář v Moutnici 2 zl. — Škorpík Xaver, farář a děkan v Kučerově
2 zl. — Valouch Frant., farář v Hostímě 2 zl. — Veselý Josef, farář v Ja-
bicích 2 zl. — Volf Alois, kooperator v Krhově 2 zl. — Vrzal Jan, farář v
Kněžicích 2 zl. — Zelinka Emanuel, dr., koncipient v Brně 2 zl.

Tiskem národní knihtiskárny J. Šnaidra v Brně. — Nákladem Mat. Mor.

spisů aneb přispíváním k tomu, má trojí údy:

1. *zakladatele*, kteří složí 100 zl. r. č., buď najednou nebo
létech po 10 zl. ročně;

2. *údy činné*, kteří 50 zl. r. č. složí buď najednou nebo v 10.
h po 5 zl. ročně.

3. *Údy přispívající*, kteří každý rok 2 zl. platí.

Zakladatel dostává 2 výtisky, činný a přispívající 1 výtisk
spisů Maticí vydaných.

Ustanovením „Výboru" může se při vydávání nákladnějších
přispívajícím údům uložiti zvláštní příplatek, za který takové
odbírati mohou.

„*Časopis Matice Moravské*", jenž čtvrtletně v sešitech tříar-
ch vycházeti bude, stojí pro údy „Matice Moravské" na celý
1 zl. r. č., pro ostatní 2 zl. r. č.

Za arch původní práce, do „Časopisu Matice Moravské" polo-
platí se 20 zl. r. č., za arch výpisku a překladu 10 zl. r. č.
ára.

Správu „Matice Moravské" vede výbor, jenž záleží z 18 osob,
hžto nejméně třetina v Brně bydleti musí.

Přípisy v záležitostech správních „Matice Moravské" zasílají
ateli p. *Theodoru Lazarovi*, prof. českého gymn. v Brně.

doba Frant., kooperator v Střílkách 5 zl. — Kadláček Jan, ředitel bis. chlapeckého semináře v Kroměříži 5 zl. — Klíma František, theolog v Brně 5 zl. — Křížkovský Pavel, řeholník Král. kláštera na Starém Brně 2 zl. — Kučera Albin, učitel hl. školy v Brně 1 zl. — Linkenheld Adolf, theolog v Brně 5 zl. — Maška Karel, žák vyšší školy realné v Brně 2 zl. 50 kr. — Nešpor Jan, theolog v Brně 5 zl. — Poimon František, ředitel hlavní školy v Slavkově 10 zl. — Regner Alfred, rytíř z Bleilebenů, prof. v Brně 5 zl. — Stillfried Augustin, svobodný pán, c. k. podmaršálek v Králicích 5 zl. — Straka František, kooperator v Újezdě 3 zl. — Šembera Vácslav, řeholník Král. kláštera na Starém Brně 5 zl. — Šluga Rudolf svob. pán, c. k. konceptní adjunkt při hejtmanství v Hradišti 50 zl. — Špaček Adam, farář v Studené 10 zl. — Zahradník Josef, žák 6. třídy gym. v Jindř. Hradci 10 zl.

3. Přispívající údové:

Obecní knihovna v Hrubčicích 2 zl. — P. T. paní: Serenyi Ilka hraběnka v Luhačovicích 2 zl. 50 kr. — Serenyi Irma hraběnka v Luhačovicích 2 zl. 50 kr. — P. T. pp: Blažíček Frant., c. k. cestmistr v Ostrovačicích 2 zl. — Černý Ant., far. v Olbram Kostele 2 zl. — Dědek Frant., far. v Rožné 2 zl. — Demel Jan c. k. prof. v Olomouci — Dostal Kar. dr., adv. ve Vídni 2 zl. — Droběna Jos., kap. v Klinkovicích 2 zl. — Eichler Kar., theolog v Brně 2 zl. — Embert Frant., koop. v Jaroměřicích 2 zl. — Hanák Jos., far. v Horních Dubňanech 2 zl. — Havránek Jan, farář a děkan v Jimramově 2 zl. — Holzbach Antonín, obchodník v Brně 2 zl. — Horčica Antonín, obchodník v Habrovanech 2 zl. — Hrubeš Jan, theolog v Brně 2 zl. — Chvátal Jan, koop. v Jaroměřicích 2 zl. — Indra Ferdinand, theolog v Brně 2 zl. — Jančík Frant., theolog v Brně 2 zl. — Janoušek Jiří, theolog v Brně 2 zl. — Jurnečka Antonín, theolog v Brně 2 zl. — Kment Ferdinand prof. nab. na dív. škole v Brně 2 zl. — Konečný Jan, kooperator v Doubravníku 2 zl. — Křivý Jan, kaplan v Tvarožné 2 zl. — Kříž Josef, koop. v Olešnici 2 zl. — Kyjánek Jan, theolog v Brně 2 zl. — Lakomý Frant., dr., advok. koncipient v Olomouci 2 zl. — Mahel Jan, theolog v Brně 2 zl. — Martinů Barthol., theolog v Brně 2 zl. — [illegible] Jan, správce v Jimramově 2 zl. — Mikšánek Frant., theolog v Brně 2 zl. — Mittner Frant., ředitel statku Hradištského u Znojma 2 zl. — Moravec František, důchodní v Jimramově 2 zl. — Náprstek Vojta, měšťan v Praze 2 zl. — Nohel Jakub, krejčí v Blažovicích 2 zl. — Novotný Jan, kooperator v Jimramově 2 zl. — Ondráček Josef, theolog v Brně 2 zl. — Otava Cyrill, theolog v Brně 2 zl. — Porázek Frant., solicitator v Zdounkách 2 zl. — Pospíšil Josef, theolog v Brně 2 zl — Risch Josef, theolog v Brně 2 zl. — Stelzl Antonín, theolog v Brně 2 zl. — Stiller Frant., farář v Domamili 2 zl. — Stürzenhofer Jindř., farář v Obranicích 2 zl. — Sušický Jakub, bisk. rada a farář v Bysterci 5 zl. — Šimbera Tomáš, farář v Myslibořicích 2 zl. — [illegible] Antonín, farář v Moutnici 2 zl. — Škorpík Xaver, farář a děkan v [illegible] 2 zl. — Valouch Frant., farář v Hostímě 2 zl. — Veselý Josef, farář v [illegible]bicích 2 zl. — Volf Alois, kooperator v Krhově 2 zl. — Vrzal Jan, farář v Kněžicích 2 zl. — Zelinka Emanuel, dr., koncipient v Brně 2 zl.

Tiskem národní knihtiskárny J. Šmaldra v Brně. — Nákladem Mat. Mor.

zvláštním ohledem na potřeby Moravy vydáváním dobrých spisů aneb přispíváním k tomu, má trojí údy:

1. *zakladatele*, kteří složí 100 zl. r. č., buď najednou nebo v létech po 10 zl. ročně;
2. *údy činné*, kteří 50 zl. r. č. složí buď najednou nebo v 10. letech po 5 zl. ročně.
3. *Údy přispívající*, kteří každý rok 2 zl. platí.

Zakladatel dostává 2 výtisky, činný a přispívající 1 výtisk ze spisů Maticí vydaných.

Ustanovením „Výboru" může se při vydávání nákladnějších spisů přispívajícím údům uložiti zvláštní příplatek, za který takové spisy odbírati mohou.

„*Časopis Matice Moravské*", jenž čtvrtletně v sešitech tříarchových vycházeti bude, stojí pro údy „Matice Moravské" na celý rok 1 zl. r. č., pro ostatní 2 zl. r. č.

Za arch původní práce, do „Časopisu Matice Moravské" položené, platí se 20 zl. r. č., za arch výpisku a překladu 10 zl. r. č. honoráru.

Správu „Matice Moravské" vede výbor, jenž záleží z 18 osob, z nichžto nejméně třetina v Brně bydleti musí.

Přípisy v záležitostech správních „Matice Moravské" zasílají se jednateli p. *Theodoru Lazarovi*, prof. českého gymn. v Brně.



ČASOPIS
Matice Moravské.

Redaktor:

Václav Royt.

ROČNÍK PRVNÍ.
1869.

Obsah:

Stav panský a rytířský.

Píše *V. Brandl.*

I.

Stav panský.

Kdokoli se v starších listech a jiných spisech českých přebírá neb dějiny našeho národu čítá, toho tajno není, že rozhodný vliv na veřejné záležitosti, politické i soudní, měl sbor několika rodů, které nazývány jsou *stavem panským*. Na výsluní slávy a moci své stál stav panský od druhé polovice patnáctého století, ač i dříve on to byl, bez něhož nic důležitého v koruně české se nekonalo; jen že činnost a moc jeho za dřívějších věků na oko tak nevystupuje, jelikož stav rytířský ještě se byl neodvážil, hlásiti se v jisté míře k užívání částečnému práv těch, která do první polovice patnáctého století nedotknutým a takořka nedotknutelným vlastnictvím stavu panského byla. Hlubší vnikuutí do řízení politických a veřejných poměrů staročeských vůbec usnadní se tedy, když bedlivě pozorujíce všechny stopy a stupně vývoje stavu panského obraz věrný si nakreslíme toho, čím stav panský byl, kterak v řízení veřejných záležitostí účastenství měl a na jakých základech k takovému řízení oprávněn byl.

Byloby marné a dosti všetečné namáhání, kdybychom do pravěkých dob předhistorických našeho národu vnořiti se chtěli, abychom pouhými domysly tam počátky stavu panského a ostatních tříd lidu hledali. Máme tudíž tuto pouze dobu historickou na zřeteli, v kteréž ovšem hned na počátku, jak mile totiž světlo dějepisné nad zemí českou se rozbřeskuje, společnost její spatřujeme organicky roztříděnou. Co před tím bylo, zahaleno zůstane temným závojem, jenž jen poněkud odestřen býti může poukázáním k pokrevným plemenům *národu našeho, jako* jsou Indové, Řekové a Římané, *o nichž se ví, že mezi nimi* dávno před narozením Kristo-

vým několik předních rodů nad ostatními vrstvami národu vynikalo.[1])

Chtíce se tedy vyhnouti zbytečným, ač snad zajímavým domyslům, jest nám přestávati na dobách těch, z kterých již poněkud jisté a spolehlivé zprávy k nám zaznívají.

Veškerý běh české historie nás poučuje, že vykonávání politických práv záleželo na držení statku pozemkového; i v době pozdější, kde již vedle *stavu* šlechtického byl se vyvinul pouhý *řád* šlechtický, byly některé příčiny, v kterých pouhý *řád* šlechtický bez statku pozemkového nepostačoval k vykonávání úřadů: kdo nevládl takovým statkem, nemohl se státi ani soudcem ani úředníkem zemským; musel býti poháněn k soudu zatykačem a tam, kdež nalezen byl, na závazek vzat býti, že k soudu se dostaví; anoť v starší době nemohl ten, který statku pozemkového neměl, ani svědkem býti. Šlechta česká byla původně *pozemková*; ten který statek držel, byl *zemanem*, který se lišil od pozdějšího šlechtice dle řádu. Ovšem že zároveň se šlechtou zemanskou vyvíjela se šlechta *rodová*, neb statek dával rodu moc a podstatu; jakož stát český se zakládal na řízení rodinném, tak rody a rodiny založeny byly na hospodářství statkářském, a v opanování půdy ukazovala se síla státu i rodu. Toto spojení obou vlastností, výtečného rodu totiž i velkého statkářství, vyjadřuje případně Kosmas slovy: „cives, *opibus* et *genere* eminentiores".

Ráz šlechty pozemkové i rodové zároveň ukazuje na sobě panský stav již v starší době té, z které nám první zprávy o něm se zachovaly. Míníme Letopisy franské a Einharda, především pak zlomek Zelenohorský „Libušin soud", v němž zmínka se činí mimo vládyky — o nichž níže jednati budeme — o *lešich*. Z celého obsahu básně jde, že slovem *lech* naznačuje se v politickosocialném směru osoba důstojnější a povýšenější, než-li byl vládyka: leši se uvádějí vždy před vládykami, lech počítal hlasy od děv soudních sebrané, a lech provolal většinu hlasů čili nález soudu.

Že pak v slově *lech* obsažen jest předně pojem šlechty pozemkové, dokazuje slovo ono, s kterým slovo lech příbuzno jest;

[1]) Mimo zpěvy Homerovy jsou dokladem toho indické Vedy, z nichž na jevo jde, že jisté rody před jinými k vykonávání bohoslužby a k zachovávání *právní* tradice povolány byly. Indický kmen Vridši v Poganži *spravován byl několika* šlechtickými rody, mezi nimiž osm rodů soudní moc *vykonávalo*. Lassen, Ind. Altertk. II. 80.

starosl. lěcha, polsk. lecha, mor. lecha, ljecha, staročes. lěcha, t. j. nynější lécha, lícha neb i líha, jež znamená jistý výměr pole, veliký záhon;[1]) lech jest tedy ten, kdo léchy t. j. polnosti v držení má.[2]) Jest-li toto odvozování jest pravé a náležité, pak znamenalo slovo lech původně tolik, co slovo statkář, zeman; a vzalo teprv průběhem času na sebe význam velkého statkáře, k němuž se při pojil pojem šlechty rodové.[3])

Ač se toho podle analogie s pozdějšími *pány*, z lechů pošlými, již domýšleti můžeme, nicméně lze několik míst v Libušině soudě považovati za přímé svědectví, že lechové byli šlechtou rodovou. Především vážiti slušno verše 14. a 15.: „oba bratry, oba Klenovica, *roda stara* Tetvy Popelova“, kdež zřejmě se ukazuje na starý rod Tetva, jenž již s Čechem do Čech se přistěhoval. Taktéž nepříčí se pravdě, že onéch sedm lechů, které báseň uvádí, totiž Svatoslav, Lutobor, Ratibor, Radovan, Jarožír, Střězibor a Samorod, považovati lze za hlavy starých rodů lešských, jelikož oni měli na sobě úřad kmetský, tedy ten, jenž až do první polovice věku patnáctého výhradně stavu panskému příslušel. Rody lechů rozvětvovaly se mnohonásobně; již Libušin soud praví, že oba bratři soupeři byli *Klenovci* t. j. náleželi k rodině Klena, ale k rodu Tetvy Popela, jakož také později panské rody na mnoho větví se rozkládaly, k. p. od Hronovců na větve pánův z Lichtenburga, z Lipé, z Dubé, z Ronova, z Náchoda atd.

Postavení lechův v národě za doby nejstarší zevrubněji určiti jest zhola nemožné; ví se, že z nich brali se kmeti při soudě, že …ímo to byli vůdci družin a že ve válce veleli plemenům svým. O praotci Čechu praví Dalimil, že byl lechem, jenž měl velkou

---

[1]) Či pak je to líha neoraná? Erb nár. pís. II, 97. O slově lícha viz tento časopis str. 35.

[2]) Kdyby se nekončil kmen řeckého slova λαχ-ή (= λάχ-ος) hrdelní hláskou ch, jemuž dle přísných pravidel odpovídá v slovanštině sykavka s, (také g), přirovnali bychom naše lěcha řec. λαχ-ή, jež znamená úděl, část losem neb dědictvím obdrženou; neb polnosti při prvotním osazování se rozdělovaly losem. Pak bylo by naše slovo lech také podobné k řeckému: ὁ λαχ-ών, ten, který losem obdržel, losem zvolen byl. Srovn. λαχ-αίνω kopati, lechovati, λάχ-ανον zelenina atd.

[3]) Takové změny ve významu slov nemají nic podivného do sebe; v prvním sešitu tohoto Časopisu ukázali jsme, jak význam slova „kmet“ se měnil, a v *dalším rozvoji tohoto pojednání* uvidíme, jak proměnlivé co *do významu bylo slovo „vládyka“*.

čeleď, s kterou se vystěhoval; o vůdci válečném, jenž byl lechem píší Letopisy franské k r. 805, že Frankové zabili vůdce Čechů jmenem „*lech*“ [1]), v kteréžto zprávě jmenu lech nemá se rozuměti ve smyslu vlastního, osobního jmena, nýbrž naznačena tím hodnost vůdcova [2]) a řád jeho šlechtický. Avšak také v politických věcech měli lechové veliký vliv; jde to z kapitoly 27. kronyky Dalimilovy kdež Drahomíra se táže kmetův t. j. hlav rodů lešských, kdo za mládí knížete Václava zemi spravovati má?

Kromě svrchudotčených tří míst: z Libušina soudu, z letopisů franských a kronyky Dalimilovy nenaskytuje se více slovo „lech“ v domácích našich pramenech, ani v cizích, které se Čech dotýkají. Obyčejný název pro lechy jest v latinských pramenech: duces, primores, optimates, comites,[3]) kteří vždy po boku panujících knížat se ůvádějí, aniž z toho jde, že by snad lešské rody byly suverénní bývaly. To ošem jisto, že jimi moc panovničí obmezena byla, až konečně Boleslav I. sílu jich zlomil, která někdy panovníkům i v pozdějším věku nepříhodnou se stávala. Za Boleslavcův vynikal nad jiné lešští rodové Slavníkovců a Vršovců, kteří krutě mezi sebou zápasili; Vršovci vyhubili Slavníkovce, až pak sami r. 110[illegible] k rozkuzu knížete Svatopluka děsně zahynuli. K znamenitým lešským rodům starší doby náleží také rod Munici a Teptici, které Kosmas k r. 1037 uvádí.

Ač nám podrobnosti převratu socialního, v kterém staří lechové veliké části moci své pozbyli, známy nejsou, předce naskytují se co hlavní příčiny tohoto převratu tyto: Předně utužení oustřední moci panovníkův a utvoření dvorské šlechty, která dvorským[illegible]

---

[1]) „Ducem eorum nomine lechonem occidit“. Einhardi Ann.

[2]) Nepřizvukujeme náhledu těch, kteří míní, že slovo lech ve významu šlechtice vzato jest z národního jmena polského „lach“, „ljach“, „lech“ neb nosovka v starosl. (lęchъ), v lit. (lénkes) a v mad. (lengyel) ukazuje dříve na kořen *Λίγγαι*, jmeno národu na Visle bydlivšího, [illegible] kořen lech. — Ostatně se nachází slovo lech ve smyslu vůdce také u Rumunův a Arnautův, u oněch ve formě „leahu“, u těchto ve formě „liach“.

[3]) R. 895: „omnes duces Boemaniorum — quorum primores erant Spitignewo, Wratisla“; — r. 845: „Hludowicus XIV ex ducibus Boemanorum cum hominibus suis baptizari jussit“; — r. 864: „Rastizes cum universis *optimatibus* suis“. Mezi takové „ducēs“ počítati sluší bratra Techolfa, r. 849 připomínaného, a Libického knížete Slavníka, otce svatého Vojtěcha.

řady a rozličnými výsluhami nadělena bývala. Pyšné jmeno comes, dux, již za věku Kosmy nedávalo se více lešským rodům, nýbrž začaly se jmenovati nobilis, miles primi ordinis, baro, primas, magnas, princeps.[1] Od druhé polovice třináctého století téměř výhradně naskytuje se jmeno *baro*, a když patrimoniální moc nad lidem poddaným i formálně utvrzena byla, obdržely staré rody lešské jméno: *dominus*, *pán*, kteréž nové socialní vítězství starých rodů zvěstuje. Kdež totiž dříve jméno „lech“ povýtečně naznačovalo držitele velkého statku pozemkového, poukazovalo nyní slovo „pán“ hlavně k té vlastnosti mocných rodů, vedlé které jiným panovali, dosahnuvše mimo panství nad poddanými také rozhodný vliv na záležitosti veřejné, jichžto řízení po několika století v jejich rukou bylo.[2]

Ač pochybovati nelze, že slovem „pán“ záhy již naznačoval se poměr výše postaveného k nižšímu, předce povýtečně náleželo jméno „pán“ té třídě socialní, která později zahrnuta byla v *stavu* panském. V básni „Ludiše a Lubor“, tedy v druhé polovici třináctého století, přichází slovo „pán“ vedle slova „zeman“, a oboje znamená šlechtice, aniž se vidí, že by báseň mluvící o týchž mužích mezi názvem „páni“ a „zemané“ nějakého rozdílu činila;[3] však ve verších: „za předlúhé stoly sedú, prokní rozenie dle své-

[1] R. 1048, 1144, nobiles Boemiae et Moraviae; — 1052, principes; — 1056, 1131, 1160, 1174, 1213 primates, — 1268 magnates; — 1180, 1222, 1236, 1249, 1294, atd. barones. U Kosmy přicházejí často nobiles primi et secundi ordinis, t. j. páni a vladyky (rytíři).

[2] Slovo „pán“ pochází od sanskr. kořene pa, znamenajícího „chrániti“, „vládnouti“, kterýžto kořen se objevuje v sansk. „pa-tis“ = pán, „patni“ = paní, v lit. „wėszpats“ = pán (lidu), v staroprus. „waispati“ = paní, v řec. πα-τήρ, v lat. pa-ter atd. I řecké πό-σις zdá se sem náležeti. V písemných památkách českých přichází poprvé v evang. sv. Jana: „Pane, chcemy Jesus viděti“. Co se týče druhého slova, jež tentýž význam do sebe má, jako „pán“, „hospoda“ totiž, přicházející v Kn. Rožm. a Dalemilu, nelze s úplnou jistotou na čem se ustanoviti; že souvisí se starosl. gospodь, jest na biledni. Avšak právě stran slova „gospodь“ rozcházejí se náhledy; tak ku př. Benfey spojuje „gospodь“ (lit. gaspada) se sansk. jás-pa-ti, Pictet zase se sansk. goshpada, jiní s řec. δεσπότης; a pro všecky tyto náhledy dají se uvesti i zvukoslovné i věcné důvody. Miníme podruhé obšírně o tom jednati.

[3] By sě *páni všici sněli: — páni ku knězu sě hrnu; — i káže kněz zemanóm svým; — Lubor na zemany zývá;* — oklúči Lubora panstvo.

ho,“ vyjádřuje se, že ovšem činěn byl rozdíl mezi pány a zemany.[1]) Teprv v kronyce Dalimilově přichází slovo *páni* ve smyslu první korporace šlechtické v zemi, jejížto hlas nad jiné vážil a slyšen býti musel,[2]) ač tím ovšem nikterak netvrdíme, že dříve té korporace nebylo; naopak, slovo „barones“ v listech dvanáctého a třináctého století dokazuje, že již tehdáž pánův co *stavu* bylo. Avšak právě v době Dalimilově, tedy na začátku čtrnáctého století, ukazovaly se následky škodlivého vlivu, jímž uvádění cizích způsobů *rytířských*, zvláště německých, na domácí *zemanskou* šlechtu českou působilo. Kdežto staré zemanstvo čili panstvo české především na péči mělo záležitosti zemské, vtíral se do země, od krále Václava I. počínajíc, řád rytířský z Německa, který na zemanskou šlechtu domácí neblaze působil. Panstvu českému znechutily se práce předkův, jež záležely v přihlížení k hospodářství, v účastenství na sněmích a soudech; páni oblíbili sobě bohatýrský život podlé příkladu ciziny a na místě do sněmů a soudů chodili raději na turnaje, které dobrodružným libůstkám hověly. Práce *stavu* ustupovaly rozličným tintěrám *řádu*, zevnější lesk šel jim nad vnitřní podstatu. Do doby té padá bedlivé vyhledávání a zachovávání erbů a štítů; avšak zároveň zanedbávání prací důležitých jakož i nevázanost mravů, která od Čechů pojmenována jest jmenem tím, jež hlavním odznakem řádu rytířského bylo.[3]) Protož Dalimil vším právem kárá pachtění se českých pánův po turnajích s veli-

---

[1]) S tím se shoduje, co jsme svrchu pověděli, že od druhé polovice 13. st. přichází v latinských pramenech téměř výhradně slovo „baro“, jímž stav panský ještě v 16. a 17. stol., kdykoli latinsky se psalo, se jmenoval.

[2]) Páni když to znamenachu, k královicu sě sebrachu; i jechu sě s niem raditi, a potom králu mluviti... kap. 66; — Král posla tři pány neleně Hroně z Náchoda, Smila Světlického, (t. j. nepochybně z Lichtenburka), pana Havla Jablonského ... kap. 88; — Jsa kněz chtěše pány zbiti, kto tomu nechce věřiti, otěži Jana Strážského nebo Jindřicha Lipského ... kap. 99; — Již vidíte, kdož na vysokém stavu jmá výhledie, vždy kratochvíl jmaje na radě nesiedě ... kap. 102; — Aby miloval zemany, svéj radě jměl české pány ... kap. 106.

[3]) Jest to slovo „helmbrechtný“, u Štítného a jinde přicházející, ve smyslu nevázanosti, oplzlosti, k. př. helmbrechtní neb frejovné panny; — helmbrechtice zapaluji ... k smilstvu. Slovo to jest zpotvořeno z německého „helmberechtigt“, jímž se naznačoval ten, jenž oprávněn byl k turnajům, a že v češtině se užívalo pak v takovém smyslu, jak dotčeno, svědčí zajisté o nevázaných mravech rytířských.

kými hostinami spojených[1]), a v kap. 102. zrovna jim vytýká, že „čeští páni zlých obyčejóv sě přijechu“, ku kterýmž čítá hlavně hru v kostky o peníze, ustavičné vyhledávání rozličných kratochvil a dobrodružství v cizině, na místě péče o zemské dobro a blaho. Změna, kterou české zemanské panstvo proběhlo do začátku čtrnáctého století, záležela hlavně v tom, že velikou váhu počalo klásti na rytířské názory o původu rodu, že přísný činěn rozdíl mezi člověkem štít čili erb majícím a mezi tím, který erbu neměl. Řád šel nad podstatu pozemkové šlechty, a významné v příčině té jest ta okolnost, že právě tehda v obecné užívání vešlo slovo cizí, jímž se vynikající postavení ve společnosti na pouhém základě rodu čili původu znamenávalo, slovo *šlechta* a *šlechtic*.[2]) Slovem *šlechtic*,

---

[1]) On klánie do Čech přinese, tiem chudobu v zemiu vnese; jechu sě v turnej jezditi, a neužitečné stravy činiti. Kap. 84. Srovn. Ludiše a Lubor, kdež se popisuje turnaj: „nosichu jedenie divá, i nosichu pitie medná, i by hodovánie hlučné, i by hodovánie slavné“.

[2]) Šafařík v Starož. str. 753 a Jireček Slov. pr. I. 73 spojují slovo šlechta se slovem lech, jakoby ono od tohoto pocházelo. Avšak naše šlechta není než slovo staron. „slahta“ (rod, genus, prosapia) a středon. „slahte“; tím se vysvětluje měkká sykavka ve slově šlechta sama sebou, neb jak známo, vyslovuje se v němčině „s“ spojené s jinou souhláskou na začátku slov jako „š“ a přezvuk **a** v **e** (sl**a**hte — šl**e**chta) má již podobu svou v němčině samé, kde v odvozených od „slahte“ slovích **a** v **e** se mění, ku př. geslehte, mannesgeslehte, vrouwengeslehte, ač i v češtině totéž přehlasování se spatřuje, k. př. Sezema na místě Sazema atd. Polská řeč zachovala v starší formě ślachta, ślachcić i v nové: szlachta, szlachcić původní **a**, kdežto ruské šlechta zase přehlasuje. Ostatně užívalo se slova šlechta v češtině v týchž významech rozličných jako v němčině, k. př. ve smyslu: plemenný dobytek (Zuchtthier), pak ve smyslu rodu, druhu: „jdi k jinému dřevu, kteréž té šlechty jest“. Že pak slovo šlechta mohlo se státi osobním jmenem, vysvětluje se z toho, že slovem tím naznačovala se osoba šlechtická, k. př. „chlubí se, že jest šlechta,“ — „obec šlechtův po sobě potahli“. — Odvozování našeho slova „šlechta“ od pravého kmene, ač cizího, vysvětluje je zcela přirozeně, kdežto snaha, udělati z něho ryze české slovo vede k všelijakému umělkování, věc více zatemňujícímu než vysvětlujícímu. Tak praví Šafařík (Starož. 753. pozn. 42.), že ze slova lech povstalo dříve slovo „lechta“, a z něhož se přičiněním přídechu s později v š změněného utvořilo slovo „šlechta“; avšak slovo „lechta“ nedá se nikterak nějakým dokladem ztvrditi, a pak **s** není zde přídechem, nýbrž hláskou kmennovou. — Podobných příkladů že, jako šlechta ve smyslu šlechtice, se užívalo abstraktních *slov na místě konkretních*, máme ve starší době dost, ku př. *království, markrabství = statek* komoře královské neb markrabské ná-

rozumíme-li pramenům dobře, jmenován byl každý, jenž *řádu* šlechtického užíval; jmenovitě šel šlechtic v důstojnosti před vládykou a zemanem, a můžeme tvrditi, že šlechticem, neznamenal-li člena stavu a řádu panského, jmenován býval ten, jenž na rytířství pasován byl. V tomto smyslu sluje šlechtic v latinských listinách „nobilis". Několik příkladů věc tuto vyjasní: 1. „facta est baronibus et nobilibus = stala se pánóm a šlechticóm" (Maj. Car. A. Č. III., 70), kdež šlechtic znamená člověka nižšího řádu než pána; 2. „s povolením našich šlechticóv a zeman" (ibid. 81.), kdež šlechtic na vyšší stupeň se postavuje než zeman a rovná se tedy „pánu", jakož o tom přímý doklad: „aby šlechtici a páni nižší královstvi českého = quod barones et nobiles inferiores" (ibid. 88). Taktéž praví Řád. pr. zem. v čl. 34: „když rovný rovného podlé urození, tocižto pán pána, vládyka vládyku pohoní .... a pakli by nižší vyššího tociž vládyka šlechtice pohnal = si par parem in genere citaverit . . si autem minus nobilis sive vladyka alium magnifice nobilem i. e. šlechticonem magnificum citaverit" —, kdež šlechtic patrně znamená pána, rovněž jako v čl. 44. téhož Řádu: „kdyžby nižší vyššímu, tociž vládyka šlechtici, nebo měštěnín a sedlák vládyce dal poliček". Protož také praví Dalimil v kap. 32. o sv. Vojtěchu, synu lecha Slavníka: „syn zemský, *šlechtic* bohatý". V pozdější době znamenalo (a znamená posud) slovo šlechtic každého člověka, jenž řádu nebo stavu šlechtického užíval, k rozdílu od toho, jenž erbu neměl a *chlapem* slul, ať si byl měšťanem nebo sedlákem.

Za krále Jana Lucemburského nastal znamenitý obrat k lepšímu mezi pány českými. Dobrodružná povaha tohoto krále, vedle které více v cizině meškal a do Čech jen přicházel, když peněz potřeboval, vzbudila odpor v panstvu českém, kteréž tím více na pořádek, jmenovitě finanční, v zemi naléhalo, čím více král záležitosti země zanedbával. Odpor ten došel až k brannému odporu, a známa jest činnost, kterou tehdáž pan Jindřich z Lipé proti lehkovážnému králi rozvíjel. Boj ten mezi králem a pány měl ten dobrý následek, že panstvo české v stavu svém se úplně zorganisovalo, a že se postavilo na stráž svobod země naproti králi a že si vydobylo prvního místa a hlasu ve správě země. Postavení, kterého

---

ležitý; *svědomí* = svědci: „vystavil živé svědomí jmenem Ješka, Viléma, Pavla, Vlčika atd." (Půh. Olom., z r. 1412 l. 68.)

panstvo české dosáhlo za krále Jana, bylo tak pevné, že za jeho syna Karla IV. nejen zviklάno nebylo, nýbrž se ještě více utužilo. Od této doby zůstaly poměry stavu panského až do bitvy bělohorské nezměněné, a nejvyššímu vlivu toho stavu na záležitosti zemské nekladly se více překážky.

Po těchto několika úvodních slovích přikročíme k zevrubnému líčení ústrojí stavu panského.

Stav panský v Čechách i v Moravě záležel z několika rodů, které i urozením i statky nad jiné vynikaly. On tvořil korporaci, do které přístup měli jen vlastní její členové; jiní, kteří k ní nenáleželi, stali se členy této korporace teprv tím, že zásluhami o zemi a stav panský jakož i statky svými tak se vyznamenali, že páni je mezi sebe přijali. Král, ač toho moc měl, člověka rodu prostého na šlechtictví vyvýšiti, předce nemohl žádného účastníkem stavu toho korporace učiniti, ani panské, ani vládycké; to záleželo na korporaci samé. Rozumí se samo sebou, že novější členové, přijatí do korporace panské, neměli týchž praerogativ jako členové starší, kteří mladší rody v sezeních na sněmu i při soudě předcházeli a při listech veřejných pečeti své před mladšími přikládali, jakož vždy jména starších rodů před mladšími v listinách uváděna byla. Tak stav panský se rozkládal na *staré* a *mladé* čili *nové* rody, čili na *staré* i *mladší pány*, kterýžto rozdíl níže vysvětlíme.

Významné postavení, které stav panský v zemích českých zaujímal, nepocházelo ze žádné milosti nebo z privilegia mocnářův, nýbrž mělo kořeny své v socialních poměrech národu našeho, jak v během mnoha století byly vyvinuly. Velikých statků dobyli páni ovšem také obdarováním králů a výsluhami rozličnými; nejvíce však nashromážďovali a rozmnožovali statky své přikupováním, jež velmi snadným bylo tím, že dílnost bratří také prodávání dílů připouštělo. Tak se stávalo, že někteří rodové prodlením let velké latifundie nakoupili a tím takového postavení ve společnosti dosáhli, že mezi pány přijati jsou; kdežto naopak zase některé linie nějakého rodu panského, které statků pozbyly za kteroukoli příčinou, do stavu vládyckého nazpět ustoupily.[1]) Páni, vládnouce velikými

[1]) Tak n. př. páni z Vlašimě náleželi v 15. a 16. století k stavu panskému, v 17. stol. k stavu vládyckému; jedna linie rodu Bavoroviců náležela k st. p., jmenovavši se „ze Strakonic“, *druhá* jmenem „z Vitějovic“ neb „z Pořešína“ *náležela k st. vládyckému.* Jiná příčina, proč některé linie *jakého rodu byly panské a některé* vládycké, uvidí se níže.

statky, přijímali jiné menší šlechtice do služby své anebo dával pozemky své jim v nájem; takoví sluhové, majíce nějaký úřa panský aneb pozemky nájemné, činili komonstvo pána toho kterého a byli povinni, kdykoli nějaká slavná příhoda se naskytla, buď při sněmu neb ve výpravě vojenské, neb v soukromém záští panských rodů mezi sebou, v družině pána se nacházeti a k heslu[1] jeho se hlásiti. Za tou příčinou sluli takoví velmožové zemští *korouhev-ními pány*, jelikož pod jejich korouhví nižší šlechta na výpravy vá-lečné se vydávala. Jest na bíledni, že tento poměr mezi panským rody a těmi, které u nich na výsluhách byly, měl přirozený ná-sledek ten, že stav panský vznášel se a vyvýšen byl nad tu tříd společnosti, jejížto členové do služby panských rodů vstupovali. Ač tyto rody zemanské nad nešlechtici čili chlapy t. j. měšťany sedláky stály a jmenovitě k sněmům docházeti právo měly, nic méně snadně pochopíme, že politická práva stavu panského mnohem větší byla než stavu zemanského; příčilo se to celému ústrojí teh-dejší společnosti, aby ten, kdož službu bral, měl stejného práva řízení veřejných záležitostí s tím, kdož tu službu dával. Vždy každý rod mohl podobného postavení dosáhnouti, jak mile jisto řadou let ve službě veřejné se vyznamenával a dosáhl statku tako-vého, jenž jej uzpůsobil, aby taková břemena na sebe bráti mohl jako rodové panští; pokud ale toho nedosáhl, nemohl se rodům těm rovnati a do jejich korporace se dostati, i kdyby všichni potentá-tové země zaň se byli přimlouvali a na rytířství jej byli pasovali. Protož také nelze velikou moc a rozhodný vliv politický stavu pan-ského považovati za pouhou usurpaci; panstvo české dospělo k mo-hútnosti své přirozeným vývojem běhu lidského a politického, ani mu napomáhala k tomu nějaká zchytralost nebo výlučnost. Na stavu panském nejzřetelněji ukazuje se velká váha a vážnost, je do sebe měl majetek pozemkový v starém československém státě jeho společnosti; co otcové v čeledi, co vládyky v rodě, to byl sta

[1] „Já Albrecht ze Sternberka, odjinud z Lukova, syn urozeného p. Je-kuov téhož hesla, ... že ctným a statečným panošim Janovi etc., je jsú ke mně přijeli v mú službu a k mé potřebě“ Arch. čes. I. 143. členy rodů rytířských, jak mužští tak ženské, vidíme ve službě velmo-ných rodů panských; tak píše Vilém z Perštejna r. 1520 rytířům Ji-říkovi a Vaclavovi z Tetova: „Službu svou vzkazuji urozeni a stateční *rytíři*, oznamuji vám, že bratr váš pan Jan, jako služebník můj ...
Arch. čes. I. 137.

panský vzhledem k velké čeledi země, v jejížto správě a řízení nic se díti nemohlo bez rady pánův. Tento vliv panstva neukazoval se pouze na sněmích, při kterých stav panský zvláštní kurii činil a první hlas dával, nýbrž i mimo sněmy zjevoval panský stav svou činnost i vyznamenané postavení své. Jemu náleželo, zvláště za bouřlivých dob, o své ujmě na prostředky pomýšleti, kterými by pořádek v zemi zase uvesti se dal. V takových příčinách činil stav panský potřebná opatření a vyzval pak ostatní stavy, t. j. vládycký a městský, aby k němu přistoupily a tak zemi opět k právu a k pravdě přivedly. Z tohoto práva iniciativy to pošlo, že stav panský se stanoviska svého považoval ostatní stavy za „obec“, čímž se vyjádřovalo, že „páni“ činí vládu zemskou. Toť zajisté jest smysl listu daného dne 18. ledna r. 1400, v němž Zikmund, král uherský, Jošt, markrabí moravský, a páni čeští se zapisují sobě v jednotu pro řád zemský a proti Prokopovi, markrabí moravskému, v kterémžto listu se praví: „My Sigmund . . . a my Jošt . . . jakož jsú sie *páni* koruny české i *obec* v Praze byli sebrali“ . . Jelikož se zde mluví o sněmu, na kterémž všichni tři stavové, panský vládycký a městský sedali, protož míní se zde slovem „obec“ stav vládycký a městský.[1]) Z tohoto práva iniciativy stavu panského vyvinuly se tak zvané jednoty panské, z nichž nejznámější jsou v našich dějinách ty, v které vstoupili páni čeští za krále Václava IV. a Jiřího z Poděbrad. Učiněna-li konečně smlouva mezi jednotou panskou a králem, vyzváni bývali ostatní stavové, aby úmluvu tu stvrdili a k ní přistoupili, jakož se stalo r. 1395, kdež uzavřen spor mezi králem Václavem a jednotou panskou tím, že páni několik článků ustavili, řádu zemského se týkajících, a obapolně, král i páni, se pronášejí, že věci jimi umluvené „mají zatvrzeny býti městy i zemany“.[2]) Jiný důkaz toho, že na pánech záležela největší moc politická v zemi, jest obsažen v požádání stavu zemanského vznešeném na pány r. 1437 (Arch. čes. III., 455), z kteréhož podání patrně jde, že stav panský byl takořka vládou zemskou.

Politická moc, kterou stav panský měl, byla příčinou, že z pánův bráni bývali úředníci zemští k úřadům nejpřednějším, a toto

---

[1]) Arch. čes. I. 65. V témž listě slovo „obec“ ještě několikráte co protiva stav. pansk. přichází: „kázal pánnom zemským, i vší obci . . . tak žeť země česká, páni a obec . . .“

[2]) *Arch. čes. I. 58.*

držení nejdůležitějších úřadů zemských bylo rovněž oporou trvalé moci panského stavu. Ač stav panský některé úřady během času stavu vládyckému postoupiti musel, jakž níže uvidíme, předce odjakživa dosazováni byli jedině členové stavu panského na úřad nejv. purkrabí pražského, hofmistra zemského, maršálka, komorníka, sudího a kancléře; v Moravě pak musel býti členem stavu panského hejtman, nejv. komorník, nejv. maršálek a nejv. sudí.

Ač král tyto úředníky jmenoval, předce měl stav panský na jmenování jich rozhodný vliv, jelikož král je jmenovati mohl jen s radou pánův, t. j. podlé návrhu stavu panského, ovšem i úředníky ty, kteří ze stavu vládyckého se brali.[1]) Právo k návrhu nejvyšších úředníků zemských vyhradil král Vladislav stavu panskému v témž listu, daném r. 1492, jímž rytířstvu povoleno, aby z něho šest soudců do soudu panského přijato bylo, praviv, že kdyby který z úředníků zemských umřel, král má nového usaditi *s radou panskou.* Avšak rytířstvo, majíc nyní právo, aby z jeho stavu šest soudců jmenováno bylo, domáhalo se také vlivu na osazování nejvyšších úředníků, a různice o to trvaly mezi stavem panským a rytířským až do r. 1520, kteréhož král Ludvík listem, daným dne 6. prosince, ustanovil, aby budoucně, kdyby nějaký úředník měl ustaven býti, soudcové zemští (jichž tehda bylo 14 pánův a 6 rytířův), přiberouce k sobě jednostejný počet ze stavu panského a rytířského, několik osob králi navrhli, z nichž on pak jednoho na ten který úřad jmenovati má. Jelikož soudců ze stavu panského bylo čtrnáct a rytířův jen šest, jest vidno, že stav panský v tom sboru, jenž úředníky navrhoval, měl vždy většinu osmi hlasů.

Jinak se poněkud věci měly, když král umřel a dědic nebyl zletilý, aneb když nový král voliti se měl. Tu nebylo žádného, který by úředníky jmenoval, a spůsob, jakým dosazováni byli, není úplně jasný. Z rozepře, kterou stav panský měl se stavem rytířským, když se po smrti krále Ludvíka jednalo na sněmě brněnském l. 1526 o volbu hejtmana, nejv. komorníka a nejv. sudího, vychází na jevo, že stav rytířský chtěl zároveň se stavem panským tyto

---

[1]) „Také aby písař zemský . . . podlé vědění panského byl obstanoven“; — „purkrabství pražské pán urozený zemský, jako od starodávna bylo, aby držel a na ten úřad sazen byl s panskú radú; i na jiné úřady také, jenž jsú je páni od starodávna drželi, aby vždy urozený pán vydán byl“. . . (Arch. čes. I. 57) — „úředníci s panskú radú usazeni býti mají.“ Kn. Tov. str. 24, 125, 126.

úředníky voliti, dokládaje, že rytířstvu „takové volení tak dobře náleží jako stavu panskému po smrti krále, pána země, aneb kdyby JM. dědicové v mladých letech pozůstali". Stav panský rytířům toho práva popíral a chtěl jen připustiti, aby rytířstvo dvanáct osob volilo, které by s veškerým stavem panským úředníky volily; konečně se stalo shodnutí, že 24 pánův a 12 rytířův voliti má. Jak mile však oněch 24 pánův, kteří od svého stavu k volbě vypraveni byli, se sešlo, prohlásili se, že jim nenáleží, aby jen 24 osob st. panského úředníky volilo, jelikož všichni členové st. panského k tomu právo mají; avšak že pro nebezpečí od Turkův hrozící tentokráte rytířstvu vůli plniti chtějí, budoucně ale že všichni pánové při volbě býti mají.[1]) Nelze s úplnou jistotou se ustanoviti, jak vlastně věc se měla; Kn. Tov. sice v kap. 1. praví, že hejtman, když země osiří, má svolati pány do Brna a v jich ruce hejtmanství vzdáti, „kdežto páni moc míti budú sobě hajtmana svoliti a vsaditi, buď prvního neb jiného"; avšak v kap. 27. zase se praví, že „dokudž země bez pána jest, aneb pán dědičný let nemá, zemská správa stojí při svolení obecním, kohož sobě za hajtmana vezmú a kohož podkomořím ustanoví".

Dle toho zdálo by se, že všichni čtyři stavové (svolení obecní) právo k volbě nejvyšších úředníků měli, a skutečně žádal také stav prelátský a městský při svrchudotčeném sporu mezi pány a rytíři r. 1526, aby také preláti a města k volbě připuštěni byli, což ale od stavu panského zhola se jim odepřelo, poněvadž prý toho nikdy nebývalo. K pravdě nejvíce podobno jest, že volení nejvyšších tří úředníků zemských po smrti královë dělo se na sněmě, že je volil stav panský, z něhož také vybráni bývali, avšak s radou několika rytířův.

Mimo správu politickou vykonával také drahně let stav panský moc soudní tím, že do r. 1492 ve velikém soudě zemském jen členové stavu panského zasedali, ač před tímto soudem se nevyřizovaly pouze pře pánův, nýbrž také rytířův, když věc sporná se týkala sumy větší devíti hřiven bez věrdunku; i preláti a královská města museli k panskému soudu státi, když pře se týkala zemských statků v deskách zapsaných. Hlas a místo v soudě panském měli všichni samostatní hospodáři panských rodů, kteří za tou příčinou také *zemskými hospodáři* sluli. Na to však hlavní váhu klásti

[1]) *Pam. Kn. Olom., z r. 1517, fol. 133b.*

slušno, že vstoupení jich do soudu neviselo na svolení neb vůli královĕ, nýbrž že oni vstupovali sami jen s vědomím ostatních pánů. Ač pro zemanstvo zřízen byl zvláštní, tak zvaný menší soud, předce mohl tento soud, jak právě zmíněno, souditi jen méně důležité spory; ve větších náleželo zemanstvo před soud panský, u kteréhož menší soud také naučení bral. Jakož od nálezu panského soudu nebylo žádného odvolání, ani ku králi, taktéž měli páni v soudě velikém úplnou vůli, nová pravidla právní ustanoviti a jen v nejdůležitějších případech bylo k tomu svolení krále zapotřebí, jakož Kn. Tov. v kap. 213. praví: „mohú svá zřízení opraviti, ujíti i přičiniti, jako lidé svobodní, ač jest všech k tomu vuole a svolení a u velikých věcech královské potvrzení“. Tímto právem zákonodárství právního sahal vliv soudu a tudíž i stavu panského do všech oborů veřejného života, a to tím více, jelikož soud panský rovněž předpisy o policejních opatřeních, k. př. o zhoubcích zemských, o honění škůdců a nepřátel země, o ručnicích a lovech atd. vydávati mohl jako sněm sám. Tohoto práva svého, souditi ve velikém soudě zemském, hájil stav panský tak žárlivě, že biskup Olomúcký, ač on, kdykoli list od země se vydal, vždy na prvním místě stál, jen tehda podlé práva v soudě panském zasedati mohl, když sám pocházel z rodu panského; jinak seděl v soudě jen z milosti stavu panského, t. j. když páni mu místa v soudě dopřáli.

Zřízení velikého práva zemského bylo odjakživa povýtečně panským zřízením, a ráz ten velikému právu zůstal, i když r. 1492 rytířstvo právo dostalo, aby z něho šest členů do soudu vybráno bylo. Neb již způsob, jakým panstvo rytíře mezi sebe do soudu přijalo, ukazoval, že páni pro všechnu budoucnost rozhodný vliv ve velikém právě sobě zachovati hodlali; v listě totiž krále Vladislava r. 1492, v kterém nové zřízení soudu velikého se ustanovuje, praví se, že „rytířstvo ne z práva, ale z prosby a pokory pánóv jsú žádali a prosili“, aby páni je mezi sebe přijali, a že páni, „vzdlédnouc na jejich přívětivé služby, kteréž pánóm činí s dobrú vuolí, též ve všem obecního dobrého s nimi spolu . . . pomáhají“ — proto šesti rytířům mezi sebe přístup do soudu dávají. Povýtečný ráz velikého soudu ukazoval se již tím, že stav panský měl v soudě 14 členů, a že mu jmeno *panského* soudu po všecky časy zůstalo, i když již dlouho šest rytířův vedle pánů sedalo. I v dosazování soudu, když některý soudce zemřel neb za jinou příčinou ze soudu vystoupil, činěn rozdíl, zda-li usazen měl býti pán neb rytíř? Měl-li býti

dosazen pán, navrhl stav panský několik osob králi, a ten pak jednu z nich vybral;[1] měl-li dosazen býti rytíř, předložil stav rytířský několik osob stavu panskému, a ten jednu z nich vybral, oznámiv pouze králi, že ten neb onen rytíř do soudu přijat byl.[2] Nad těmito výsadami stavu panského bděli pánové velmi žárlivě a odráželi každý útok, vědouce, že tím odrážejí zároveň útok na nezávislost soudu či práva velikého, která pevnou hradbou celé ústavy zemské byla, jakož Ctibor z Cimburka praví, že „bez toho práva všecka jiná za nic nestojí aniž jest trvavé“. Uváží-li se, že stav panský měl rozhodné slovo na sněmích, že veliký soud, (v němž původně sami páni a později většina pánův seděla), když sněmu nebylo, přijímal všecky důležité spisy, zemské správy se týkající; anoť že sněm, započav nějaké jednání s jinými zeměmi, vyřízení takových záležitostí soudu zůstavoval, jakož i že vyhotovení důležitějších výkonů státních svěřeno bývalo nejvyšším úředníkům, jmenovitě hejtmanu, tedy zase osobám panským, — pak snadně pochopujeme, že nic závažného v zemi konati se nemohlo bez vědomí, svolení a provedení stavu panského.

Avšak politické působení nebylo od stavu panského samého považováno za pouhé právo, nýbrž z velké části i za povinnost, již každý povolaný konati musel a za jejížto neplnění kárán i pokutován býti mohl. Povinnost soudců panských, každého roku čtyřikráte k soudům dojížděti a dvě neděle při každém meškati, vyžadovala mnoho času a nepohodlí, ano i útrat, jelikož každý na své náklady v městě, kde soud odbýván, žíti musel. Kdo se nedostavil a platně se neomluvil, aneb k hodině ustanovené do soudnice nepřišel, nebyl pouze kárán, nýbrž i penězi pokutován, anoť ad audiendum verbum ku králi poslán.

Nedá se ovšem upříti, že stav panský, čítaje v sobě r. 1480 jen patnáct rodů, tvořil jakousi oligarchii šlechtickou, v jejížto rukou téměř výhradně veřejná moc byla. Bylať to oligarchie, avšak oligarchie taková, jejížto politickému věhlasu obdivovati se musíme.

---

[1] Viz Záp. Žerot. I. 162.

[2] „Promluvil jsem ku pánům z rytířstva, aby podlé zřízeni zemského osoby některé z stavu svého poznamenané Jich Milostem do soudu podali, aby páni ráčili moci jednu osobu z nich do soudu dosaditi“. Záp. Žer. II. 78. — List z r. 1492 o tom *praví*: Pakliby který (rytíř) umřel a jiný místo *toho vybrán býti měl, má oznámen* byti prvé pánům tajně *a již se srovnano, aby mu se žádná* lehkost bezpotřebně nestala.

Páni ti nikdy nezapomínali na povinnost svou, spravovati v
zemské podlé práva a pravdy, podlé starodávných po otcích z
děných obyčejích a zvyklostech; ačkoli rod je oprávňoval, bráti
častenství ve veřejné správě zemské, předce dobře věděli, že po
rod je k tomu neuzpůsobuje, a protož dbali pilně toho, aby si
byli náležitých vědomostí, kterými by postavení své se ctí u
jiti mohli. Neb v dobách tehdejších, kde všecko se konalo
řejně a ústně, kde záležitosti veřejné se nevyjednávaly v kance
řích, musel každý, kdož k veřejnému životu povolán byl, býti
lým mužem, musel znáti spůsoby a potřeby života, nechtěl-li
neznalost veřejných poměrů zahanben býti. Protož také páni p
hlíželi k tomu, aby synové jejich záhy se učili poznávati prá
a správu země, by ve zralém věku místa svá čestně vyplniti m
hli; protož ustanovuje Kn. Tov. v 78. kapitole, aby mladší pá
pokud svých oddílův nemají a samostatnými hospodáři nejs
soudům přítomni byli, by běh a řízení práva poznali a tak důsto
se připravovali na hodnost soudcovskou. Protož také napomínal K
rel z Žerotína mladší členy panstva, „aby jste neráčili v hospod
zůstávati, a když my staří pracovati budeme, vy sobě za tím kra
chvíle nějaké zamýšleti, než aby jste tolikéž spolu s námi těchto pr
se dotýkali a účastny jich se činiti ráčili, tak aby jste budoucně, d
stanouce se na místa naše, ráčili moci a uměti svou vlast zastáva
v podobných příčinách, jako jest nynější, místa a osoby naše zast
povati.“[1]) Takovým vychováváním dorůstajícího pokolení utvořila
jakási tradice znalosti práva a správy země v stavu panském, je
povýtečně byl stavem politikův a státníkův z povolání. Za t
příčinou měla země vždy politikův a státníkův s dostatek, a k
dého času našli se mužové, kteří potřebám jejím vyhověti dovedli. J
to věru skvělá řada výtečných státníků, kteří z rodů panských
Čechách a na Moravě pocházeli; stkví se co hvězdy první veliko
z rodu Cimburského: Ctibor (1358—1398), Jan a syn jeho Ctib
(zemř. 1494); z Pernštejnův: Jan, Vratislav, Vojtěch a nade vše
slavný pan Vilém na Pardubicích; z Kunstatů: Proček, Čeněk
Vilém Kuna; z Lomnických zvláště slavný hejtman: Jan (zem
1520); z Žerotínů: Bedřich, Jan, Karel, Velen, atd.; a že vliv Ji
dřicha z Lipé, p. Ptáčka z Pirkštejna, p. Jiřího z Poděbrad a p

---

[1]) *Brandl, Sněm l. 1612, str. 7.*

nův z Rožmberka daleko za hranice koruny české zasahoval a platným se učinil, žádného tajno není.

Duch šlechticko-stavovského řízení to s sebou přinášel, že páni, co první stav ve společnosti a ve státu, užívali jakýchsi vyznamenání, jimiž od ostatních stavů se lišili. Sem náleží přede vším, že jen páni červeného vosku při pečetích užívati mohli; taktéž jen pánům bylo volno, pečeti své krýti, kdežto rytíři toho činiti nemohli.[1]) Podlé statut Kunratových mohl pán, bylo-li mu nalezeno, aby při svou provedl božím soudem, na místě svém ustanoviti k tomu panoše[2]), a neprošel-li tento, platil pán pak dvě stě peníző. Taktéž měli páni právo, svá usnešení, i když se netýkaly celé země, nýbrž jen stavu jejich, zanášeti do kněh sněmovních, kdežto stav rytířský pro takové věci, jen stavu ryt. se týkající, měl zvláštní knihy.[3]) Taktéž mohli jen páni býti posly k deskám, v jejichžto přítomnosti jen jisté vklady se činiti mohly.[4]) Jen stavu panskému náležel původně tytul „Jich Milosti“, a za zabitého pána platilo se odkladného 500 hřiven, kdežto za zemana 50 a za sedláka 5 hřiven. Jen členům stavu p. se psávalo „urozený pán pan“, kdežto rytířům „urozenému a statečnému rytíři“. Při sněmích seděli páni před ostatními stavy, a když r. 1492 ustaveno bylo, že již ne všichni pánové, nýbrž jen čtrnáct z nich v soudě zasedati má, nařídilo se zároveň, aby pro pány, kteří při soudě co činiti mají, zvláštní místo se vyhradilo. Sedání ve sněmě a v sou-

---

[1]) Krytí pečeti záleželo v tom, že na vosk vložil se papír a pak pečet teprv se přitiskla. Stran toho stala se r. 1490 výpověď panská, „aby rytířstvo proti pánóm té pýchy nevedli, ani proti sobě, poněvadž prvé toho v této zemi nebývalo, aby rytířstvo kdy pečeti krylo, aby ještě toho nebylo; neb ač v které zemi ten obyčej jest, že pečeti rytířstvo kryje, ale v této toho není“. (Kn. ouzka fol. 157 b.)

[2]) Tak tušim rozuměti sluší slovu „puer“ v onom ustanovení statut Kunratových; neb „puer“ jest překlad něm. Knabe = Knecht, Edelknecht = panoše.

[3]) „(Artykule) jsou schváleny a dány místopísaři k přepsání do pamětí zemských, ač někteří chtěli, aby učiněna byla zvláštní kniha pamětí panských; ale vyvedl jsem je z toho, oznámiv jim, že jest to obzvláštní praerogativa stavu panského, aby svého stavu věci do rejster zemských zapisovati dali, ješto stav rytířský toho nečiní, majíce své obzvláštní knihy, ovšem *pak jiní stavové*“. *Sněm* l. 1612 str. 137.

[4]) „*Aby nebylo kladeno než při pánich* a zvláště při třech najméně“. Arch. *čs. I. 56. Viz Kn. Tov. kap. 18. 55.*

dě řídilo se podlé stáří rodu a podlé let osob; který rod starší byl v panství, ten předcházel jiné. Jelikož však z toho rozličné různice a zaměstknání povstávaly, dávno již před hejtmanstvím Ctibora z Cimburka, umínil sobě uherský Matyáš co markrabí moravský těmto nesnázím k žádosti panstva konec učiniti a vynesl r. 1480 s radou Ctibora z Cimburka, biskupa Tasa, Pertolta z Lipé, nejv. maršalka král. čes., Václava z Boskovic, nejv. komorníka Olomúckého, Viléma z Pernštejna, nejv. komorníka Brněnského, pak Dobeše z Boskovic a Heralta z Kunstatu výpověd o tak zvaném *sedání panském*, v níž obsažen vlastně jest pořádek tehdejších rodů panských podlé stáří.

Tu ustanoveno přede vším, že za *staré pány* čili *pány rodů starožitných* považováni a ctěni býti mají páni: *1.* z *Cimburka*, 2. z *Lipé*, *3.* z *Lomnice*, *4.* z *Hradce*, *5.* z *Pernštejna*, *6.* *Sternberka*, 7. z *Boskovic*, *8.* z *Lichtenšteina*, *9.* z *Kunstatu*, *10.* z *Lichtenburku*, *11.* z *Valdšteina*, *12.* z *Pesinku*,[1]) *13.* z *Vlašimě*, *14.* z *Sovince*, *15.* z *Krajku*. Mezi těmito rody, jelikož od starodávna v zemi usedlé a za pány pokládány byly, nemělo býti žádného rozdílu, a kdykoli sedání panské se zařídilo, vybraly se z nich nejstarší osoby a řaděny jsou podlé stáří let svých, tak sice, že nejstarší členové všech těchto rodů nepřetrženě vedle sebe seděli, a pak teprv ostatní jich členové. Těchto patnáct rodů tedy to bylo, jichžto starodávné panství v Moravě od nepamětných let uznáno bylo, a členové těchto patnácti rodů tedy řídili po několik století veřejné záležitosti moravské. Oni tvořili sbor, do kterého přístup dostávali jiní o vlast zasloužilí rodové, tak hned páni z Doubravice, z Tvorkova, z Ludanic, z Miličína, z Lantštejna, Jiřík Tunkl z Brníčka, Ludvík a Jiřík z Veitmile a Jan z Žerotína, tak že stav panský r. 1480 záležel z patnácti starožitných a z osmi rodů nových. Tito právě jmenovaní rodové sluli *mladší rody*, nebo *páni* teprv po třetím pokolení dosáhli práva, aby mohli mezi rody starožitné připuštěni býti. Tito noví rodové museli učiniti takovou přísahu, jako ku př. učinil Jiřík Tunkl: „Já Jiřík na tom přísahám, že od dnešního dne chci řád a stav panský vedle obyčeje a práva koruny české a země moravské velebiti a vedle nich pánóv ve všem slu-

[1]) *Páni tito* se byli vstěhovali do Moravy, [illegible] do *Uher*; protož praví také vklad Olom. desk o [illegible], *mají starého panství užívati*", né chtí v zemi býti." [illegible]

ném a spravedlivém státi, sám sebú, ani synem svým, ani od nás erby pošlými až do třetího kolena pánóm a rodóm starožitným v jich obyčejích nepřekážeti, ani se nad ně tříti. Tak mi pomáhaj atd.“

Nové pány přijímal veškerý stav panský; noví rodové mohli, jsouce v třetím koleně, jen od starých pánů mezi rody starožitné přijati býti.

Toto přijímání mohlo se státi jen tehdáž, když sněm neb veliký soud zasedal; v jinou dobu ani páni ani rytíři do svého stavu přijímati nemohli.

Když kdo do stavu panského přijat býti chtěl, žádal několik pánův a jiných přátel, aby s ním v čas sněmu neb soudu před shromážděný stav panský předstoupili a prosbu jeho o přijetí podporovali, uvádějíce zásluhy jeho o zem i stav panský. Kn. Tov. v kap. 57. praví sice, že čekanec stavu panského má sám osobně žádost svou přednášeti; avšak příklady, které v sněmovních památných knihách a spisech Žerotínových zachovány jsou, ukazují, že žadatel provázen býval od jiných osob, a že některá osoba stavu panského zaň přímluvu činila. Tak ku př. když r. 1612 při sněmu Brněnském Günter Golc, nejvyšší velitel vojska zemského, za přijetí do stavu panského žádal, předstoupili s ním Dionys z Žerotína, Zdeněk z Roupova, Petr z Náchoda a Rudolf z Tiefenbachu, a pan z Žerotína učinil přímluvnou řeč za čekance.[1])

Po žádosti přednešené vystupovali žadatelé obyčejně ze síně, kdež stav panský zasedal, a páni se radili, jaká odpověď čekanci dáti se má, ač někdy ihned přívětivou odpověď dávali.[2]) Avšak v každé odpovědi šetřilo se ustanovení Kn. Tov. kap. 57, že páni čekance přijímají jen ze své dobré vůle a ze žádného práva, a v památných knihách nachází se nezměnná formule: „N. i s syny jeho A. B. C., kteréž nyní má anebo napotom řádně a manželsky míti bude, z své svobodné dobré vůle a svobody za pána přijali a přijímají, jeho v své tovaryšství, v řád a stav panský pouštějí“. Přijatý učinil pak přísahu svrchupoloženou, a komorník mu vykázal místo mezi mladšími rody.

Řád a stav panský platil však jen pro toho, který přijat byl a nikoli všem členům toho rodu; z toho se vysvětluje, že někteří

---

[1]) *Sném l. 1612, str. 81.*
[2]) *Sném l. 1612, str. 81, 82.*

starožitným, ač rytíři dosti se namáhali, aby i k vyšším úřadům se dostali; po dlouhých vyjednáváních rozřešena sporná věc r. 1538 králem Ferdinandem I. tak, že hejtman, komorník a sudí jen z rodů starožitných panských, dvorský sudí, podkomoří a nejv. písař jen z rytířstva bráti se mají. Tím potvrzeno dávné právo starých pánů, že oni povoláni jsou, aby nejdůležitější úřady politické a soudní zastávali.

Byl to mocný duch korporační, který ovšem všecky stavy pronikal, zvláště ale stav panský, jenž vrch a konec korporačního řízení společnosti tvořil a činil; avšak ani stav panský ani rytířský nestaly se kastou, nýbrž doplňovaly se svobodně a nebyli povinni, někoho do středu svého přijíti na pouhé jmenování panovníka. V tom byli úplně neodvislými, neznajíce mezi sebou žádného rozdílu jiného, než podlé stáří rodu. Protož nebylo v zemi žádného rozdílu mezi starými pány a mldšími, co se týče stavu, a nikdo nemohl v zemi a v stavu vyšší důstojnosti dosáhnouti, než-li státi se pánem: hrabat, knížat země a ústava neznaly. Kdo na podobném tytulu si zakládal, tomu nebyl platen; v zemi byl jen pánem, byl-li od pánův do stavu přijat. Dával se knížecím osobám tytul „osvícený", aby jich řád šlechtický se naznačil, ale tím se neuvozoval do země nový stav, v níž nad stav panský vyššího býti nemohlo. Tuto zásadu vyslovili stavové r. 1614, když Karel z Lichtenšteina na knížectví povýšen byl, a ani obnovené řízení zemské ji nezrušilo, nařídivši, že do stavu panského náležejí také vévodové, knížata a hrabata. V tom ovšem učinilo obnovení zřízení velikou změnu, že několik rodů, a sice ze Stralendorfa, z Verdenberga, z Vřesovic, z Mitrovic, z Nostic, Michna z Vaizenhofu a Magni, rodům panským starožitným oktrojováno bylo, jakož vůbec od té doby panovníci si osobovali právo, členy stavu panského, které by se jim líbilo, jmenovati. Tím podstatně změněno starodávní řízení stavu panského, jelikož nyní se již nevyvinoval vniterným samosprávným zákonem, nýbrž vlivem zevnějším od něho nezavislým a z něho samého nepocházejícím. Protož také není panstvo českomoravské po opraveném zřízení více tím, čím až do té doby bylo; panstvo nezůstalo více prvním stavem, na který preláti povýšeni byli. Na té okolnosti by sice mnoho nezáleželo; hlavní váha leží na tom, že panstvo pozbylo podstatného práva svobodné korporace, jež záleželo v tom, že ona sama sebe doplňovala přijímáním nových údů do tovaryšstva svého.

ského; mohl tedy býti někdo šlechticem ve vlasti své, aniž za člena stavu panského neb rytířského v zemích českých uznán býti musel.

Když mladý panský rod tři pokolení v stavu svém prožil, mohl pak u starých pánů žádati, aby mezi rody starožitné čili mezi staré pány přijat byl. Jen jediný příklad jest znám, kde mladý rod nevyčekal třetího pokolení, nýbrž že onen muž, jenž teprv přijat byl mezi mladé rody panské, přijat jest za několik let mezi staré pány. Byl to Jiřík Hodický z Hodic, který pro svou osobu i se syny Zdeňkem a Bedřichem r. 1604 do stavu panského přijat byl. Když totiž Hodický arciknížeti Matyáši veliké služby proti Rudolfovi II. byl prokázal, žádal Matyáš, stav se markrabím moravským a čekancem království českého r. 1608 na starých pánech, aby jej mezi sebe přijali. Rodové staří vůli Matyášovu sice vyplnili, avšak učinili zároveň snešení, aby jim od arciknížete revers dán byl, „že toto svolení, k přímluvě JMK. učiněné, není a nemá býti nyní i na časy budoucí a věčné stavu panskému, rodům starožitným, řádům, právům a svobodám jejich na žádnou ujmu, škodu, ublížení a zlehčení“; dále se musel arcikníže v tom reversu zavázati, že ani on více, ani žádný z jeho potomků se přimlouvati nebude, aby někdo mimo starobylý řád, nevyčekaje třetího pokolení, mezi rody starožitné přijat byl, a že mimořádné přijetí p. Hodického nikdy za praejudicium bráno nebude. Dále ustanoveno, aby více žádný pán, nevyčekaje třetího kolena, se neosmělil žádati, aby mezi starožitné rody přijat byl; kdyby kdo nicméně toho na pánech vyhledával, „aby byl stavu svého panského, v kterýž byl přijat, zbaven a zase aby on ani potomci jeho v týž stav připuštěni nebyli“, a dále, „aby ani stav panský rodů starožitných, nynější ani budoucí, nikda více té moci neměli ani míti nemohli, kterého z nových pánův v rody své starožitné a právo jejich mimo předešlý starobylý pořádek přijímati“. A podobně jako sebe vázali staří rodové i nové pány, ustanovivše, aby v přísaze, která novým pánům se vydává, doloženo bylo, „že toho, aby v rody starožitné přijat byl, on ani potomci jeho potud, pokud třetího kolena nedojdou a nebudou, vyhledávati nemají“.[1]) Dle tohoto snešení změněna jest pak přísaha nových pánův svrchudotčená a zněla pak ku př. u p. z Golcenu takto; „Já Günter z Golcen na tom přísahám, že od dnešního dne chci řád a stav panský vedle

[1]) *Viz o tom všem „Sněmovní pam. kn.“* IV. str. 201, 416, 419, 427, 428.

obyčeje a práva koruny české a země moravské velebiti jiných pánův ve všem slušném a spravedlivém státi, sám se synem svým, ani od nás erby pošlými až do třetího kolena a rodům starožitným v jich obyčejích nepřekážeti, ani se tříti, *ani toho s potomky svými vyhledávati, nýbrž se ve vš s erby svými chovati podlé nařízení panského na sněmě l. v městě Brně při času sv. Bartoloměje držaném stalého a královského.* Tak mi etc." [1])

Viděti z toho, že staří rodové velice o to dbali, a jich zůstala nedotknutá, a že při každém nově přijatém stiti si hleděli, aby mezi staré rody před časem vtírati s Stav panský nebyl uzavřenou kastou, nýbrž otvíral řady sloužilým rodům a mužům; avšak poněvadž je sám přijí mu je král, povýšiv někoho třeba na knížete, vtírati m musel býti tím opatrnějším v přijímání do stavu svého, té doby, co cizozemci t. j. lidé mimo království české a ství moravské pocházející, do koruny české se vkupovali. všem nesnadno, rodům, které ve vlasti své dobré pověsti a mimo to od králův českých, již také jinými zeměmi poručovány bývaly, přijetí za obyvatele odepříti; protož se obyvatelství zemské (Landsmannschaft) závislé od ji minek, hlavně od těch, že ten, kdož za obyvatele přijat byl, letech statek v zemi koupiti a českému jazyku se naučiti neučinil-li toho, pozbyl práva obyvatelství a považován za zince. Chtěje tedy starou slávu a bezúhonnost rodů svých snesl se stav panský l. 1612 na několika článcích, které býti měly, že při přijímání lidí do stavu panského žádné nestanou, ježto by vážnosti tohoto stavu na ujmu býti úvodě k tomu usnešení praví páni, že je vedla při tom zvelebování rodů panských, „tak aby skrze vtírání se mezi lehkých a nezasloužilých řád a stav jejich nebyl zlehčen a tupu, která se v některých jiných zemích spatřuje, uveden" prý se snášejí:

„Předně: aby žádný do stavu JMtí přijat býti nem rýžby nebyl osoba rytířská, dobře zachovalá a zasloužilá, *pánu, zemi* a při stavu panském, tak aby ctné chování * žení mělo předek* před bohatstvím a přízní.

[1]) *Sněm l. 1612 str. 82.*

Za druhé: aby, kdožby tak podlé rodu a zásluhy své přijat býti mohl, byl povinnen, při nejmenším ukázati při přijímání do stavu panského osm štítův rodu svého rytířského a starožitného, čtyry po ótci a čtyry po mateři, totiž dva dědy a dvě báby, čtyry pradědy a čtyry prabáby.

Za třetí: aby žádný nemohl přijat býti, leč by při uvažování strany přijetí jeho bylo osob panských přítomných léta svá a statky majících v počtu nejméně dvaceti, a když by větší počet jich na tom se snesl, aby přijat byl a teprv do lavic uveden.[1])

Za čtvrté: aby žádný nebyl přijímán ihned po první žádosti, než aby mu to bylo odloženo do dvou, do tří let, jakžby toho potřeba a příčiny ukázaly.[2])

Za páté: aby každý bez výminky byl povinnen, učiniti přísahu níže psanou.[3]) A kdož by ji neučinil, aby přijat býti nemohl.

Šesté. Byl-li by do země který cizozemec stavu panského přijat a bylby v prvním neb v druhém koleně, aby touž přísahu byl povinnen vykonati; totéž se rozuměti má na Slezáky a Lužičany.

Sedmé. Kdožby v král. čes. přijat byl a zde mezi námi místo míti chtěl, aby to vše týmž spůsobem podnikati povinnen byl, lečby přímluvu týmž spůsobem prvé v král. čes. učinil.

Takto hleděl stav panský odvarovati od sebe lidi takové, kteří by do slavného panstva českomoravského se byli nehodili; neb přijetí do stavu panského bylo prvním krokem, po vypršení jistého počtu let dostati se také mezi rody starožitné, z nichž od jakživa nejvyšší úředníci mark. mor. se brali. Toto právo zůstalo rodům

[1]) Již dříve stalo se podobné snešení stavu panského; neb r. 1606, když Bohuše ze Zástřizl měl přijat býti do stavu p., praveno, že nejméně 20 osob panských přítomno býti má. Viz Sněm l. 1612 str. 82. Že pak později přisně st. p. se podlé toho počtu zachovával, viděti z toho, že l. 1615 p. Vojskovi, Jindřichovi Zahradeckému, bratřím Jankovským a Václavu Vaneckému přijeti do st. p. odloženo bylo s tím podotknutím každému zvláště: „Poněvadž snešení JMti takové jest, že méně 20 osob stavu JMti takových věci vážiti neráčí, a když na ten čas 20 osob JMti se nenachází, že neráčí moci té věci vážiti, nýbrž když by JMti ten počet se nacházel, aby JMtem připomenutí učinil, že JMti ráčí chtíti jemu na žádost jeho odpověď dáti". Sněm. pam. kn. V. fol. 82.

[2]) Tak se odkázali r. 1614 bratři Jankovští s tím doložením, „že každému, kdožby do tehož stavu přijeti žádal, po první žádosti toho užiti nemá: protož JMti toho až do budoucího sněmu odkládati .... ráčí". Sněm pam. kn. V. fol. 71.

[3]) *Viz svrchu přísahu Güntera z Golcen.*

se shoduje, protož jí takovou váhu přičítati můžeme, jakoby poch
zela upřímo z doby mnohem starší. Zpráva tato proto jest dů
žitá, poněvadž se v ní nachází slovo „družina“; zníť takto: „A
jste vy, ty *pane* napřed, i všecka tvá *družina* i jiní dobří lid
jeho vystříhali a jemu nic nevěřili“. Pojem družiny nachází se tà
v Ondřeji z Dubé v čl. 56: „neb mnoho jest *rot* přirozených, je
jsú na se laskavi a jeden druhému pravdy umíněné pomáhá sma
Že zde slovo „rota“ znamená tolik co stará „družina“, jest ja
a v témž smyslu přichází také v kap. 52. Kn. Tov.: „že někt
z pýchy, jsúc bohatší a něco podstaty a *roty* majíce, pod staršíi
pány sedati jsú nechtěli“.

Takoví šlechtici tedy, kteří v družině neb v rotě nějak
pána se nacházeli a v jeho službu se přikázali, sluli *panoše* a jm
nují se velmi případně v latinských listech *„clientes“*; tak ku p
místo v listu krále Jana z l. 1311: „barones, nobiles, *clientes*“ j
převedeno v 15. stol. na: pány urozené, šlechtice, *panoše*“; a
místo v listu krále Václava l. 1417: „mandamus igitur univer
nobilibus: baronibus, militibus, *clientibus*, terrigenis = proto p
kazujeme všem šlechticům: pánóm, rytířóm, *panoším*, zemanóm . .

Takoví panošové vykonávali rozličné rozkazy pánů, v jichž slu
se přikázali, ku př.: „Když pojme komorníka na póhon póvod, j
právo dáti *panošu*, aby dovedl komorníky, kde pohoní“ (Kn. R
čl. 7): — „když komorník přijde ke dvoru a pohoně, právo mu
zvati *panošu* nebo samého pána“ (ibid. čl. 25.)

Jak jsme se již svrchu zmínili,[1]) propůjčovali se panošové i
dům panským zvláště k službám vojenským; zajímavý toho dokl
jest v Půhonných knihách Olomúckých l. 1412 na listě 243: „
ktorýn z Kunstatu pohoním Hynka z Letovic, že jest *panoším* o
našeho, i tudíž našim, hrozil, a otec náš i my po jeho smrti ob
lali smy jej, mají-li naši *panoše* naň péči míti; on nám toho
kdy žádné odpovědi nedal, a my i naši *panoše* učinili smy na
veliké náklady vystříhajíce se jeho“. Aneb v týchž knihách na
246b: „Jan z Jestřebí pohoním Smila z Kunstatu . . že mi je
zal přijíti s listem a slíbil mi peníze dáti ty, v kterýchž já je
ten list měl, a já jsem dal ten list jeho *panoší* jeho kázaním, a
panoše dal jej na tom místě panu Smilovi, ale on mně peněz
dal“. Podotknouti sluší, že kdykoli se o panoši služebném mlu

[1]) Viz pozn. 17.

…to jest rod panský, v jehožto službě menší šlechtic stál. A pro …postavení ve službě vojenské u rodů panských sluli panoši také …: *služební* (v latinských listech: militares), jelikož zaměstnání …né za dob rytířských povýtečně slulo *službou*[1]), a takoví slu… lišili se od poddaných čili chudých lidí tím, že nad těmito …nosti moc patrimonialní vykonávali, kdežto panoši k právu zem… …u naležeti. Rozdíl mezi služebným a poddaným viděti k. př. …Půhonu Olom. z r. 1412, fol. 242b.: „ješto mým služebným i …daným lidem pobral“. A jací to služební a jaké to služby byly, … z týchž Půh. kn., fol. 248b., kdež Zdeněk z Kokor pohoní p. …torina z Kunstatu: „že mi byl dlužen peníze za mú *službu* i *koně*“; byli to panoši, jakož právě o tomto Zdeňkovi z Kokor …ti lze, jelikož on se nachází v listu „dvanácti pánóv a zeman“ 1437 mezi panoši tam uvedenými.[2])

Co se týče *řádu* šlechtického, v kterém panoši postaveni byli, …ti již z rozboru posavadního, že oni zaujímali nejvyšší stupeň. …rovnání českých, latinských a německých listů, tohoto řádu pa…ského se tykajících, poučuje nás, že podlé řádu šlechtického ro…jí se naši panoši úplně těm, kteří v německých listech slují *…barer* neb *rittermässiger Knecht*, a v latinských: *cliens* nebo *fa…lus clientalis*. Nejvíce dokladů o tom podávají listiny, jež se tý…jí tak zvaného ležení;[3]) když totiž rukojmě vyššího stavu vleh…ti nechtěli, posílali místo sebe panoše. Tak se praví v listu …noty panské z l. 1399: „Máme každý sám svým životem vjeti, …o místo sebe *rytířského panoši* poslati každý s jedním pachol…m“;[4]) — „neb každý z nás místo sebe poslati panoši řádu ry…ského[5])“. Tyto výrazy nacházejí se v německých listech stran ležení …tomto znění: „Gelobe ich .... einen *rithermezigin knecht* .... …rinne legin[6])“; — neb: „So wol wir oder czwen *erber ritter-*

[1]) Viz Kn. Tov. kap. 206, 207.

[2]) „A slovútné panoše: Arkleba z Kunovic, Jana z Boskovic, Zdeňka z Kokor“. Viz Kn. Tov. kap. 153.

[3]) Ležení záleželo v tom, že rukojmi, když dlužník neplatil, do některého města a hospody zajeti a v hospodě potud ležeti museli, až dlužník dluh zapravil; avšak mohlo ležení vyminěno býti i v jiných příčinách, k. př. při slibech, pokud vyplněny nebudou.

[4]) *Arch. čes. I. 62. 64.*

[5]) *Kn. Tov. kap. 171.*

[6]) *Cod. dipl. Mor. VI. 87. 88.*

massik diner an vnser statt gen Znoym invaren[1])“, a v latinských: „Quicumque requisitus fuerit, cum uno famulo clientali Brunam nomine obstagii intrare tenebitur.[2])

Z těchto dokladů, jichž by se mohlo uvesti na sta, jde na jevo, že panoš původně znamenal šlechtice toho, který ve službě vyšší šlechty postaven byl, avšak ještě na rytíře podlé řádů rytířských pasován nebyl, rovněž jako německý „knecht“. Avšak při tomto původním významu slovo panoše nezůstalo; nýbrž jako v Němcích slovo „knecht“ ve spojení v stálé formuli „herren und knechte“ znamená šlechtu nižší naproti vyšší, taktéž vzalo slovo panoše u nás na sebe hromadní smysl a znamenalo pak nižší šlechtu vůbec, tedy i vládyky, naproti vyšší šlechtě čili pánům.

To se mohlo tím snadněji státi, jelikož také vládyky, tedy členové staré zemanské šlechty, když byli schudli, do služby neb ochrany panstva se dávali a pak za rovné panošům považováni byli. Že takový poměr vládyk k panstvu již záhy se vyvíjel, toho dokladem jsou slova Ondřeje z Dubé v čl. 15: „Ale mají býti vládyky usedlé, bez příroka zlých věcí a *nenájemní*“. Za tou příčinou uvyklo si panstvo, pojmenovati nižší šlechtu, vyjmouc rytíře, jediným jmenem „panoše“, zahrnujícím v sobě také vládyky.

Tím se vysvětluje, že od sklonku 14. století až do druhé polovice věku 15. v úřadních spisech téměř výhradně se potkáváme s jmenem panoše, čímž nižší šlechta se naznačovala.[3])

To však se týče jen postavení takořka officielního nižší šlechty naproti vyšší; když ale jednotlivý pán nějakému členu nižší šlechty anebo tito mezi sebou si dopisy činili aneb se ústně oslovovali, činěn přísný rozdíl mezi panošem a vládykou. V tomto smyslu byl panoše šlechtic nového rodu,[4]) jemuž od povýšení na šlechtictví,

[1]) Cod. dipl. Mor. VII. 366.

[2]) Cod. dipl. VII. 269.

[3]) Ku př. r. 1394: „i všech jiných řádóv české korunny, i panských i rytířských i panošských“; — r. 1395: „a též mají sami sobě slibiti rytíři panoše a města“ (Arch. čes. I. 53. 58); — 1421: „páni, rytíři i panoše“ (lantfrid kr. Zikmunda); — 1412: „ktery pán, rytíř neb panoše“ (lantfrid kr. Václava); — 1434: „nemá žádný pán, rytíř neb panoše“ (lantfrid mark. Albrechta); — 1440: „jestližeby požádali kterých panóv, rytířóv panoši nebo měst“ (Arch. čes. I. 251); — 1443: „panóm, rytířóm, panošim a městóm v mark. mor.“ (Arch. čes. I. 280) atd.

[4]) „*Také naň muož* chlapství provedeno býti otcem jeho, kdyžby panoši *nebyl, by pak i* od jiných všech tři štítnov panského neb vládyckého *rodu byl; poněvadž* otce chlapa měl, chlapem zůstane“. Kn. Tov. kap. ...

do třetího kolena, majíce až do r. 1492
oněm slušeli rodové ti, kteří z třetího
tul „urozený vládyka“ náležel. Jako
mladými byl rozdíl v sedání při
taktéž staré rody vládycké před-

světluje se tedy rozdíl mezi
byl novým od krále
že původně byl z rodu
něm se žádalo zvláštního
uvedením rytířských řádů mo-

sluší, že mimo řád vládycký byli
stavu, ale nikoli k řádu vládyckému ná-
tel královského města, neb nějaký člověk
list, z pravomocnosti vrchnosti jej pro-
pozemkový v deskách zapsaný koupil, mohl za
vládyckého žádati, i když na šlechtictví povýšen
bylo věcí jeho, za erb u krále prositi; byl-li takový
královského města, musel se jurisdikce městské vzdáti
zemské se postaviti, aniž dále obchody městské pro-
směl. Kdo takový statek deskový držel, považován ipso
za člena stavu vládyckého; poměr ten trval asi do začátku
století. Tu začali vyšší stavové překážeti těm, kteří panoši
vládykami nebyli, statky stavovské do desk vkládati, a Kn. Tov.
zásadu v kap. 106, „že kněžím a sedlákóm a těm, jenž
nejsú neb panoše, ve dsky vkládati se nemá“. Teprv r.
zase měšťanům královských měst staré právo deskové propůj-
jest; ale vždy viselo přijetí do stavu takového člověka, statek
koupivšího, na svolení a dovolení stavu rytířského.

Když jsme byli poznali, v čem řád panošský a vládycký zá-
, a že oba tyto řády náležely k stavu rytířskému, který také
býval stavem vládyckým, jest nám nyní odpověď dáti na
: „*Kdo vlastně v zemích koruny české býval jmenován ry-*
!“

Z okolnosti té, že v *stavu* rytířském se uvádějí panošové, vlá-
a rytíři, souditi lze, že v tom stavu byl mimo panošský a
vládycký *také ještě řád rytířský,* který jistým členům téhož stavu
. *V listu z l. 1492,* v němž se ustanovil tytul [illegible] a

vládyk, praví se: „než což se *rytířóv* dotýče, těm psáno buď podlé starodávního obyčeje, totiž *urozenému a statečnému rytíři*, panu N..“ Jelikož se psávalo „slovútný panoše“ a „urozený vládyka“, proto z tytule, který se rytířům dával: „urozený a statečný“, souditi lze, že rytíři v *stavu* rytířském či vládyckém užívali nejvyššího řádu. A *byliť rytíři onino šlechticové, kteří* jsouce původně panoši neb vládykami, žádnému dědičnému pánu nepoddanými, *od králův na rytířství pasováni byli.* Jde to jasně z nálezu, který učinil soud Olomoucký l. 1490 mezi statečným rytířem Tetaurem a slovútným panošem Húkvicem z Biskupic, a jenž zní takto: „na slova a listy Petra Húkvice z Biskupic páni nález učiniti jsú ráčili: poněvadž tato země ten řád z starodávna zachovávala jest, *že rytířství z milosti králóv a obdarování na nepasované pány i z rytířstva, vládyky neb panoše přichází*, a rytířství žádní lehci lidé než slavní králové dávati nemohú, a *v tomto markrabství rytíři vždycky váženi jsú a ctěni mimo nepasované lidi* v všech rytířských řádech i pro duostojenství královské a moc JMtí, — od Petra víc ani od žádného dotýkáno nebuď, než v své poctivosti zachováno buď“.[1]) Z tohoto nálezu patrně vysvítá, že hodnost rytířská visela na osobě, kteréž dáván tytul „urozený a statečný“ pro rozdíl od ostatních osob k stavu rytířskému náležitých.

Byl-li někdo, jenž již panošem nebo vládykou byl, na rytířství pasován, zůstal v stavu vládyckém, ač měl řád rytířský; jinak ale věc se měla, když nějaký člověk prostého rodu na řád rytířský povýšen byl; v tomto případě musel takto povýšený teprv od stavu přijat býti, než-li řád jeho platným v zemi se stal. To se stávalo zvláště v době té, když povýšení na rytířství již se nedělo pasováním, nobrž obdarováním listu a erbu šlechtického; praví o tom Záp. Žerot. II. str. 147: „Ukázal sice majestát císaře Maximiliana na stav rytířský, jemu a bratřím jeho daný, *ale poněvadž zde takoví majestatové jináč neplatí, leč ten, který ho má, od stavu rytířského do spolku jejich přijat jest,* aneb pokudž by byl cizozemec, že v své vlasti toho pořádně v užívání vešel, čehož nic se neukázalo, jest mu za tou příčinou oznámeno: poněvadž toho, ale osobou stavu rytířského byl, podle obyčeje země dostatečně neprokázal . . .“ V takovém listu však zřejmě udáno býti muselo, že král povyšuje na řád *rytířský*, jinak se mělo za to, že ten, který

---

[1]) *Půh. Olom. z r.* 1475 fol. 116b.

…ký to jest rod panský, v jehožto službě menší šlechtic stál. A pro … postavení ve službě vojenské u rodů panských sluli panoši také …tě: *služební* (v latinských listech: militares), jelikož zaměstnání …lečné za dob rytířských povýtečně slulo *službou*[1]), a takoví slu…ní lišili se od poddaných čili chudých lidí tím, že nad těmito …nosti moc patrimonialní vykonávali, kdežto panoši k právu zem…mu naleželi. Rozdíl mezi služebným a poddaným viděti k. př. …Půhonu Olom. z r. 1412, fol. 242b.: „ješto mým služebným i …daným lidem pobral". A jací to služební a jaké to služby byly, … z týchž Půh. kn., fol. 248b., kdež Zdeněk z Kokor pohoní p. …torina z Kunstatu: „že mi byl dlužen peníze za mú *službu* i *koně*"; byli to panoši, jakož právě o tomto Zdeňkovi z Kokor …kázati lze, jelikož on se nachází v listu „dvanácti pánóv a zeman" … 1437 mezi panoši tam uvedenými.[2])

Co se týče *řádu* šlechtického, v kterém panoši postaveni byli, …čti již z rozboru posavadního, že oni zaujímali nejvyšší stupeň. …rovnání českých, latinských a německých listů, tohoto řádu pa…nského se tykajících, poučuje nás, že podlé řádu šlechtického ro…zují se naši panoši úplně těm, kteří v německých listech slují *…barer* neb *rittermässiger Knecht*, a v latinských: *cliens* nebo *fa…mulus clientalis*. Nejvíce dokladů o tom podávají listiny, jež se tý…kají tak zvaného ležení;[3]) když totiž rukojmě vyššího stavu vleh…nouti nechtěli, posílali místo sebe panoše. Tak se praví v listu …dnoty panské z l. 1399: „Máme každý sám svým životem vjeti, …bo místo sebe *rytířského panoši* poslati každý s jedním pachol…kem";[4]) — „neb každý z nás místo sebe poslati panoši řádu ry…tířského[5])". Tyto výrazy nacházejí se v německých listech stran ležení … tomto znění: „Gelobe ich .... einen *rithermezigin knecht* .... …rinne legin[6])"; — neb: „So wol wir oder czwen *erber ritter-*

[1]) Viz Kn. Tov. kap. 206, 207.
[2]) „A slovútné panoše: Arkleba z Kunovic, Jana z Boskovic, Zdeňka z Kokor". Viz Kn. Tov. kap. 153.
[3]) Ležení záleželo v tom, že rukojmí, když dlužník neplatil, do některého města a hospody zajeti a v hospodě potud ležeti museli, až dlužník dluh zapravil; avšak mohlo ležení vyminěno býti i v jiných příčinách, k. př. při slibech, pokud vyplněny nebudou.
[4]) Arch. čes. I. 62. 64.
[5]) Kn. Tov. kap. 171.
[6]) Cod. dipl. Mor. VI. 87. 88.

vládyk, praví se: „než což se *rytířóv* dotýče, těm psáno buď podle starodávního obyčeje, totiž *urozenému a statečnému rytíři*, panu N..“ Jelikož se psávalo „slovútný panoše“ a „urozený vládyka“, proto z tytule, který se rytířům dával: „urozený a statečný“, souditi lze, že rytíři v *stavu* rytířském či vládyckém užívali nejvyššího *řádu*. A *bylit rytíři onino šlechticové, kteří* jsouce původně panoši neb vládykami, žádnému dědičnému pánu nepoddanými, *od králův na rytířství pasováni byli.* Jde to jasně z nálezu, který učinil soud Olomoucký l. 1490 mezi statečným rytířem Tetaurem a slovútným panošem Húkvicem z Biskupic, a jenž zní takto: „na slova a listy Petra Húkvice z Biskupic páni nález učiniti jsú ráčili: poněvadž tato země ten řád z starodávna zachovávala jest, *že rytířství z milosti králóv a obdarování na nepasované pány i z rytířstva, vládyky neb panoše přichází*, a rytířství žádní lehci lidé než slavní králové dávati nemohú, a *v tomto markrabství rytíři vždycky váženi jsú a ctěni mimo nepasované lidi* v všech rytířských řádech i pro duostojenství královské a moc JMtí, — od Petra víc ani od žádného dotýkáno nebuď, než v své poctivosti zachováno buď“.[1]) Z tohoto nálezu patrně vysvítá, že hodnost rytířská visela na osobě, kteréž dáván tytul „urozený a statečný“ pro rozdíl od ostatních osob k stavu rytířskému náležitých.

Byl-li někdo, jenž již panošem nebo vládykou byl, na rytířství pasován, zůstal v stavu vládyckém, ač měl řád rytířský; jinak ale věc se měla, když nějaký člověk prostého rodu na řád rytířský povýšen byl; v tomto případě musel takto povýšený teprv od stavu přijat býti, než-li řád jeho platným v zemi se stal. To se stávalo zvláště v době té, když povýšení na rytířství již se nedělo pasováním, nobrž obdarováním listu a erbu šlechtického; praví o tom Záp. Žerot. II. str. 147: „Ukázal sice majestát císaře Maximiliana na stav rytířský, jemu a bratřím jeho daný, *ale poněvadž zde takoví majestatové jináč neplatí, leč ten, který ho má, od stavu rytířského do spolku jejich přijat jest,* aneb pokudž by byl cizozemec, že v své vlasti toho pořádně v užívání vešel, čehož nic se neukázalo, jest mu za tou příčinou oznámeno: poněvadž toho, aby osobou stavu rytířského byl, podle obyčeje země dostatečně neprokázal . . .“ V takovém listu však zřejmě udáno býti muselo, že král povyšuje na řád *rytířský*, jinak se mělo za to, že ten, který

[1]) *Půh. Olom.* z r. 1475 fol. 116b.

šlechtictví povýšen byl, pouhou nobilitu obdržel: v onom pří-
dáván mu tytul „urozený a statečný rytíř“, v tomto do r.
„slovútný panoše“ a později „urozený vládyka“.[1])
Jelikož rytíři v nižší šlechtě zaujímali řád první, a denomi-
fit a potiori, protož nazýván onen stav, který všechny řády
šlechty: panoše, vládyky a rytíře v sobě zahrnoval, *stavem ry-
ým*, zvláště na Moravě, kdežto v Čechách, jmenovitě od dob
Vladislava, zase se pravilo: *stav vládycký*, tak že obojím
mem vždy se míní *stav* nižší šlechty na tři řády rozdělený.
Ohlédajíce se na posavadní rozbor našeho předmětu můžeme
věci za hlavní a závažné vytknouti. Především musí se v sta-
ké společnosti činiti přísný rozdíl mezi *stavem* a *řádem*: mohl
někdo náležeti k řádu, avšak ne do stavu, jakož to bylo jme-
ě při duchovních osobách a měšťanských; z oněch náleželo do
jen kapitola brněnská a olomúcká, pak všichni prelátové a
ně několik převorů klášterů, a nikoli všichni: k těmto, t. j.
šťům stavu užívajícím náležela jen královská města, nečítaje
nu zase předměstí, která do stavu nenáležela.[2]) Co se týče
ty, mohl někdo býti povýšen na řád šlechtický od krále, aniž
iž ipso facto stav náležel, do kteréhož mohl přijat býti jen od
samého; s druhé strany pak mohl někdo pozbyti stavu za
nými příčinami, a řád mu mohl zůstati, o čemž se ještě zmí-

Co se týče nižší šlechty, můžeme řády její, opírajíce se o po-
lní rozpravu naši takto ustanoviti:
1. Slovo *zeman* znamená po výtce nižší šlechtu, bez ohledu
tav a řád; protož ještě Kn. Tov. kap. 214 o menším soudě
: „Pána žádného k tomu právu pohnati nemuož, než *zemana*.“

[1]) Průběhem let ztratil se však rozdíl mezi vládykami a rytíři, a jelikož
oba do stavu rytířského náleželi, splynuly oba řády v jeden tytul: stav
rytířský, der Ritterstand. Kdyby posud staré rozdíly trvaly, jmenoval
by se ten, který vyvýšen jest na šlechtictví „mit dem Prädicate Edler“,
v češtině „panoše“, jeho potomci v třetím koleně „urozený vládyka“;
ti pak, kteří se povýšují do stavu rytířského (in den Ritterstand) byli
by za starého řízení stavovského se jmenovali „urozený a statečný ry-
tíř.“

[2]) „Ti, kteří mají dvory na předměstech, žádného práva k měšťanství ne-
mají, jestliže v okršku města *nic nedrží*“. Záp Žerot. I. 90; — „usoudili
jsme, poněvadž předměšťané poddaní jsou a žádného stavu neužívají, aby
by Olomúčané na místě poddaného svého právem vinili“.

aby každému, kdož králem erb obdržel,[1]) bylo psáno „slovútn[...] *panoši*“ a tô ne dříve, než do stavu vládyckého přijat byl, a t[...] tytul měl rodu až do třetího kolena zůstati, načež teprv se č[...] jeho psalo „urozenému vládyce“. Totéž ustanovuje pak obno[...] Zřízení z r. 1628 také pro Moravu, tak že po tomto roce [...] tytul „slovútný panoše“ na Moravě se obnovuje.[2]) Avšak v [...] ních spisech, kde se uvádějí stavové zemští, od r. 1485 v Če[...] a z r. 1492 na Moravě, již nikdy více se nepřipomínají „pan[...] nýbrž jen „vládyky“. R. 1440 ku př. mohl český sněm o [...] říci: „Páni, rytíři, *panoše* a města“; avšak r. 1520 psal Vilé[...] Pernštejna témuž sněmu: „Urození páni, urození a stateční ry[...] urození *vládyky*, vzáctné opatrnosti páni Pražané a jiní poslo[...] měst“; taktéž mohl sněm český r. 1443 psáti stavům moravsk[...] „Urozeným, statečným, *slovútným* a opatrným pánóm, rytířóm, [...] *nošim* a městóm“, ale po roce 1492 vždy se psávalo: „Uroze[...] pánům, urozeným a statečným rytířům, urozeným vládykám [...]

Z listu r. 1492 vidíme, že také stav vládycký rozdělen [...] na starší a mladší rody; k těmto náležely všichni znovu na šl[...]

---

[1]) Podotknouti sluší, že erb byl jen tomu platen, kdo byl svobodn[...] žádnému pánu poddaným; praví o tom zříz. r. 1564: „Kdožby sob[...] na jeho M. K. zjednal, nejsa svobodný a pána dědičného by měl [...] každý takovým obdarováním a erbem pána svého dědičného zhoštěn [...] a býti nemá a nemóže.“

[2]) „Wan einer von Uns oder Unsern Nachkommen . . von neuem nobilitirt [...] mit einem adelichen Wappen begnadet würd, so ist derselbe schuldig, [...] zuforderst dem ihme hierüber ertheiltem königlichen Brief gemäss [...] dann ferners in seinem Stand und gegen seine Standsgenossen als [...] verhalten, wie solches von alters üblich herkommen ist. Und sol [...] demselben zuvor und ehe er in Stand an und aufgenommen würd, [...] dann von solcher Zeit an ihme und seinen Nachkommen bis in [...] dritte Glied exclusive anders nicht als auf böhmisch „slovútném[...] noši“ geschrieben und von keinem Ambt ihme oder ihnen der Titel: „[...] Edlen, Ehrenvesten“ oder auf böhmisch „urozenému vládyce“ wie d[...] alten Geschlechtern aus der Ritterschaft (als denen sie nicht gleich [...] achten) gegeben, sondern erst seine Nachkommen, so nach der No[...] tation oder Erlangung des Wappens sich im dritten Gliede befin[...] mit jetzt berürtem Titel gewürdigt werden“. Podotknouti sluší, že [...] ten mohl na stav ryt. povýšen býti, kdo žádného pána dědičného ne[...] protož musel se člověk prostého rodu znovu na šlechtictví povýšen[...] kázati výhostným listem, kterýmž z podannství se propouštěl. [...] vykázal-li se listem takovým, zůstal poddaným pána svého i v [...] případě, že již list královský na šlechtu jej povýšující měl.

3. *Vládyky.* Kdežto panošové teprv povstali, když řády rytíř- z ciziny k nám se dostaly, náležejí vládyky k staré domácí šle-, a slovo vládyka znamená a) v nejstarší době volené hlavy če-; b) potomky těchto starých rodů, kteří za tou příčinou ode za šlechtice uznáni byli; c) rody ty, které byvše do třetího v řádu panošském mezi starší rody nižší šlechty přijaty byly tytul „urozené vládyky“ obdržely; d) ve spojení se slovem a vládyky“ znamená celou nižší šlechtu; protož znamená e) stav vládycký tolik co rytířský[1]) t. j. nižší šlechtu politi- právy nadanou, a konečně f) řád nižšího šlechtictví, jakož se ku př. chlapa za vládyku povýšiti.

4. *Rytíř* jest, jak již slovo ukazuje, řád šlechty z ciziny k nám ; slovo to znamenalo osobní v rodině dědičnou hodnost, s níž „urozený a statečný“, v starší době jen „statečný“ (strenuus) byl, kterážto hodnost se udílela pasováním na rytířství a listy královskými, tak že panošové i vládyky jí dosáhnouti . Byl to tedy původně jen řád a nikoliv stav, ač pro jeho pak veškeré nižší šlechtě co stavu dáno jméno: *stav ry-*. Z toho, že řád rytířský náležel jen tomu, který od krále tu hodnost pasován byl, vysvětluje se, že rytířův bylo méně vládyk; protož také jest v seznamu členů komisí při rozličných země ustanovených vždy mnohem více vládyk než rytířův.[2])

Končíce svou rozpravu přičiníme k ní jen ještě několik slov. myšlejíce o zřízení starém šlechty v zemích koruny české po- váme hlavní její ráz v tom, že ona se nacházela v ustavičném chu a pohybu a že se uvarovala šťastně všeliké zakrnělosti, která z ní, jako se stávalo v jiných zemích, byla učinila mdlou, žád- nu nepřístupnou kastu. Bylať to šlechta v pravém slova smyslu ská, a cizinec, měl-li i na sobě kterýkoli sebe vyšší řád šlechtický, sel teprv do tovaryšstva šlechty českomoravské přijat býti, nežli šlechtických užívati mohl v zemích našich, a toto přijetí do šlechty zemské bylo vázáno na takové podmínky, které šle- domácí poskytovaly náležité záruky, že nepřijímá nějakého po- ka, nýbrž muže takového, jenž zakoupením statku nomovitého i osudy své k zemi připoutá. Jakož přístup do korporace

[1]) Taktéž v Polsku, kde nobilis se převádí na: szlachcic a miles na: włodyka. Viz Helcel, „Starodawna *prawa* polskiego Pomniki“ I. 287.

[2]) Tak *v listu r. 1437 jmenují se 3* rytíři a devět panošů; l. 1535 rytířů 5 *a vládyk 8, l. 1539 rytíř jeden a* tři vládyky atd.

Tomu ovšem nevadí, že „zeman" nebo „zemané" znamenají toli[illegible] co stav rytířský, jelikož tento název také nižší šlechté příslušel.

2. *Panoše* jest nejnižší řád rytířský; slovo to znamenalo a) toli[illegible] co ehrbarer, rittermässiger Knecht, Diener, cliens, famulus clientali[illegible] tedy takové osoby šlechtické, které u velmožů zemských v služb[illegible] se přikazovaly; b) nové šlechtice erbem a listem od králův obdaro-vané,[1]) jimž náležel, když do stavu přijati byli, na Moravě do r. 1492 tytul „slovútný",[2]) později „urozený vládyka"; od r. 155[illegible] nazýváni jsou až do druhého kolena „slovútní" a v třetím kolen[illegible] teprv „urození vládyky", až zase obnoveným zřízením také na Mo-ravě tytul „slovútný panoše" do třetího pokolení ustanoven byl; c) zmohútněním stavu panského stalo se, že páni, zvláště v Če-chách, slovem *panoše* nazývali nižší šlechtu vůbec až do sklonku 15. století, tak že v té příčině slovo panoše znamená totéž, co zna-menaly výrazy: stav rytířský nebo vládycký; d) pokud panoše ne-koupil statek deskový, nemohl přijat býti do *stavu* vládyckého, je-likož užívání práv politických, jež stavům náležela, na statku po-zemkovém záviselo; avšak tytul panoše zůstal až do třetího kolena, a takoví panošové statek mající sluli pro rozdíl od těch, kteří pouze řád šlechtický, ale žádného statku neměli, „panoše usedlí";[3]) s druhé pak strany nemohl žádný nešlechtic, vyjímaje obyvatele krá-lovských měst, statek koupený do desk vložiti.[4])

---

[1]) „Poněvadž od krále JMti list má a p. kancléř jemu to svědčí, že m[illegible] při tom tak zachován býti, jakož jiní na takové listy zachováváni bý-vají". Nález r. 1484 Půh. Ol. r. 1475 fol. 55.

[2]) Nižší v urození, ku př. města a sedláci, dávali panošům také tytul „uro-zený"; tak ku př jmenují se v listu daném v Ostroze od konšelů v[illegible] Kvačic l. 1485 „urozené panoše pan Vítek z Valu, pan Jiřík z Houb[illegible] atd. a klade se před jmenem každého ještě tytul „pán", kdežto r. 14[illegible] Alžběta z Lantštejna, manželka člena stavu panského, píše v listu sve[illegible] „připrosila jsem urozených pánuov, pana Albrechta z Postupic atd. [illegible] slovútných panoší Hrocha z Převoz atd." — aniž by je jmenovala „uro-zenými" nebo jim tytul „pán" předkládala.

[3]) Tak žádali r. 1437 „zemané" — „vás pánóv, aby súd zemský veden b[illegible] tak jakož od starodávna bylo jest, aby panoše v zemi osedlí před s[illegible] dem nebyli urukováni, neb se to prvé nikdy nedálo". Arch. čes. III. 45[illegible] Protož praví také Ond. z Dubé v čl. 91: „Páni i panoše jsú v zem[illegible] *usedlí*".

[4]) „*Těm, jenž vládyky* nejsú neb panoše, ve dsky se vkládati nemá". K[illegible] *Tov. kap. 106.* Dříve to podlé znění téže kap. býti mohlo.

. *Vládyky.* Kdežto panošové teprv povstali, když řády rytíř-
ciziny k nám se dostaly, náležejí vládyky k staré domácí šle-
slovo vládyka znamená a) v nejstarší době volené hlavy če-
b) potomky těchto starých rodů, kteří za tou příčinou ode
za šlechtice uznáni byli; c) rody ty, které byvše do třetího
v řádu panošském mezi starší rody nižší šlechty přijaty byly
tytul „urozené vládyky" obdržely; d) ve spojení se slovem
a vládyky" znamená celou nižší šlechtu; protož znamená
) stav vládycký tolik co rytířský[1]) t. j. nižší šlechtu politi-
právy nadanou, a konečně f) řád nižšího šlechtictví, jakož se
ku př. chlapa za vládyku povýšiti.

. *Rytíř* jest, jak již slovo ukazuje, řád šlechty z ciziny k nám
; slovo to znamenalo osobní v rodině dědičnou hodnost, s níž
„urozený a statečný", v starší době jen „statečný" (strenuus)
byl, kterážto hodnost se udílela pasováním na rytířství a
listy královskými, tak že panošové i vládyky jí dosáhnouti
Byl to tedy původně jen řád a nikoliv stav, ač pro jeho
ost pak veškeré nižší šlechtě co stavu dáno jmeno: *stav ry-*
. Z toho, že řád rytířský náležel jen tomu, který od krále
hodnost pasován byl, vysvětluje se, že rytířův bylo méně
ládyk; protož také jest v seznamu členů komisí při rozličných
ách země ustanovených vždy mnohem více vládyk než rytířův.[2])
Končíce svou rozpravu přičiníme k ní jen ještě několik slov.
šlejíce o zřízení starém šlechty v zemích koruny české po-
me hlavní její ráz v tom, že ona se nacházela v ustavičném
a pohybu a že se uvarovala šťastně všeliké zakrnělosti, která
ní, jako se stávalo v jiných zemích, byla učinila mdlou, žád-
nepřístupnou kastu. Bylať to šlechta v pravém slova smyslu
á, a cizinec, měl-li i na sobě kterýkoli sebe vyšší řád šlechtický,
teprv do tovaryšstva šlechty českomoravské přijat býti, nežli
šlechtických užívati mohl v zemích našich, a toto přijetí do
šlechty zemské bylo vázáno na takové podmínky, které šle-
domácí poskytovaly náležité záruky, že nepřijímá nějakého po-
a, nýbrž muže takového, jenž zakoupením statku nomovitého
osudy své k zemi připoutá. Jakož přístup do korporace

[1]) Taktéž v Polsku, kde nobilis se převádí na: szlachcić a miles na: wlo-
dyka. Viz Helcel, „Starodawna prawa polskiego Pomniki" I. 287.

[2]) Tak v listu r. 1437 jmenují se 3 rytíři a devět panošů; l. 1535 rytířů 5
vládyk 8, l. 1539 rytíř jeden a tři vládyky atd.

šlechty zemské volným byl pro ty, kteří na šlechtictví pov
byli, tolikéž vystupovali z ní zase ti, kteří pozbyli způsobilost
dále plniti a konati, čím korporace celá povinna byla. To se m
státi samovolným výstupem neb vyloučením.

Co se týče prvého, tu nejvíce bylo příčinou výstupu oc
nutí rodu; máme příklady, že rodové, dříve k stavu panskému
ležející, do stavu rytířského ustoupili, tak k. př. páni z Riesenb
v Čechách a z Vlašímě na Moravě, kteří oba v 15. století nál
k panskému stavu, v 16. ale již k stavu rytířskému. Pravil
ovšem, že starožitnost rodu má jíti nad chudobu a bohatství; a
chudý rod nebyl nikdy s to, aby ta břemena nesl a tu nád
provozoval jako rodové zámožní, a tak se stávalo, že panské
zchudnuvše octly se mezi vládykami, jakož také vládyky, pozb
podstaty své hmotné, mezi lidem obecným se potráceli. To
zvláště o těch vládykách, kteří obdrževše list královský na šle
ctví nikdy k tomu nedospěli, aby k *řádu* svému si byli op
prostředky, by do *stavu* přijati byli a v něm se udrželi. Takté
neudržel v stavu ten, který hmotných prostředků pozbyl; jak
starší době mnozí dědinníci, dobyvše větších statků pozemkov
vstupovali do stavu vládyckého, taktéž stávali se v dobách po
ších z vládyk zase dědinníci, z nichž mnozí zvláště v 15. st
dobrovolně v ochranu a poddanost velmožných rodů se přikazo

Vedle tohoto samovolného a v organickém vývoji zemanstv
ského spočívajícího vystupování ze stavu a řádu šlechty byly
příčiny jiné, pro které osoby šlechtické řádu a stavu pozbyly.
devším netrpěn nikdo v stavu, který za kteroukoli příčinou cti
zbyl a za nectného považován byl: „a taký (cti) odsúzený,
stavu kteréhožkoli, nemá s žádným člověkem dobrým obcovati
v svém stavu státi“.[1] Kdo zločinu se dopustil neb jinak lotro
se choval, tak že vězením trestán býval, vyvržen ze stavu; stá
se to však vždy při nějaké příležitosti, v které práv svého
užívati chtěl, nejvíce při soudě. Tu se takovému člověku vyt
jeho záčiny, že ku př. pro zlodějství neb loupež, neb jiné výst
u vězení držán býval, *a tak se ze stavu svého vyvedl.* Zají
příklad o tom mají Zápisy Žerotínovy o s. panském, kdež na
189 se o jakémsi Šenovi praví: „Toho jsme povážili, vyvedl-
on z stavu rytířského a nalezli jsme, že vyvedl, a to pro tyto

[1] *Kn. Tov. kap.* 224.

3. *Vládyky.* Kdežto panošové teprv povstali, když řády rytíř-ké z ciziny k nám se dostaly, náležejí vládyky k staré domácí šle-htě, a slovo vládyka znamená a) v nejstarší době volené hlavy če-dí; b) potomky těchto starých rodů, kteří za tou příčinou ode ívna za šlechtice uznáni byli; c) rody ty, které byvše do třetího lena v řádu panošském mezi starší rody nižší šlechty přijaty byly pak tytul „urozené vládyky“ obdržely; d) ve spojení se slovem „páni a vládyky“ znamená celou nižší šlechtu; protož znamená aké e) stav vládycký tolik co rytířský[1]) t. j. nižší šlechtu politi-kými právy nadanou, a konečně f) řád nižšího šlechtictví, jakož se ravilo ku př. chlapa za vládyku povýšiti.

4. *Rytíř* jest, jak již slovo ukazuje, řád šlechty z ciziny k nám šlý; slovo to znamenalo osobní v rodině dědičnou hodnost, s níž tul „urozený a statečný“, v starší době jen „statečný“ (strenuus) jen byl, kterážto hodnost se udílela pasováním na rytířství a léji listy královskými, tak že panošové i vládyky jí dosáhnouti hli. Byl to tedy původně jen řád a nikoliv stav, ač pro jeho enost pak veškeré nižší šlechtě co stavu dáno jmeno: *stav ry-řský.* Z toho, že řád rytířský náležel jen tomu, který od krále tu hodnost pasován byl, vysvětluje se, že rytířův bylo méně i vládyk; protož také jest v seznamu členů komisí při rozličných řebách země ustanovených vždy mnohem více vládyk než rytířův.[2])

Končíce svou rozpravu přičiníme k ní jen ještě několik slov. řemyšlejíce o zřízení starém šlechty v zemích koruny české po-áváme hlavní její ráz v tom, že ona se nacházela v ustavičném chu a pohybu a že se uvarovala šťastně všeliké zakrnělosti, která y z ní, jako se stávalo v jiných zemích, byla učinila mdlou, žád-nu nepřístupnou kastu. Bylať to šlechta v pravém slova smyslu mská, a cizinec, měl-li i na sobě kterýkoli sebe vyšší řád šlechtický, sel teprv do tovaryšstva šlechty českomoravské přijat býti, nežli áv šlechtických užívati mohl v zemích našich, a toto přijetí do lku šlechty zemské bylo vázáno na takové podmínky, které šle-tě domácí poskytovaly náležité záruky, že nepřijímá nějakého po-ka, nýbrž muže takového, jenž zakoupením statku nomovitého i osudy své k zemi připoutá. Jakož přístup do korporace

---

[1]) Taktéž v Polsku, kde nobilis se převádí na: szlachcić a miles na: wlodyka. Viz Helcel, „Starodawna prawa polskiego Pomniki“ I. 287.

[2]) Tak v listu r. 1437 jmenují se 3 rytíři a devět panošů; l. 1535 rytířů 5 a vládyk 8, l. 1539 rytíř jeden a tři vládyky atd.

šlechty zemské volným byl pro ty, kteří na šlechtictví povýše byli, tolikéž vystupovali z ní zase ti, kteří pozbyli spůsobilosti dále plniti a konati, čím korporace celá povinna byla. To se moh státi samovolným výstupem neb vyloučením.

Co se týče prvého, tu nejvíce bylo příčinou výstupu ochu nutí rodu; máme příklady, že rodové, dříve k stavu panskému n ležející, do stavu rytířského ustoupili, tak k. př. páni z Riesenbur v Čechách a z Vlašímě na Moravě, kteří oba v 15. století nálež k panskému stavu, v 16. ale již k stavu rytířskému. Pravilo ovšem, že starožitnost rodu má jíti nad chudobu a bohatství; avš chudý rod nebyl nikdy s to, aby ta břemena nesl a tu nádhe provozoval jako rodové zámožní, a tak se stávalo, že panské ro zchudnuvše octly se mezi vládykami, jakož také vládyky, pozbyv podstaty své hmotné, mezi lidem obecným se potráceli. To pl zvláště o těch vládykách, kteří obdrževše list královský na šlecht ctví nikdy k tomu nedospěli, aby k *řádu* svému si byli opatři prostředky, by do *stavu* přijati byli a v něm se udrželi. Taktéž neudržel v stavu ten, který hmotných prostředků pozbyl; jakož starší době mnozí dědinníci, dobyvše větších statků pozemkový vstupovali do stavu vládyckého, taktéž stávali se v dobách pozd ších z vládyk zase dědinníci, z nichž mnozí zvláště v 16. stol dobrovolně v ochranu a poddanost velmožných rodů se přikazov

Vedle tohoto samovolného a v organickém vývoji zemanstva č ského spočívajícího vystupování ze stavu a řádu šlechty byly ta příčiny jiné, pro které osoby šlechtické řádu a stavu pozbyly. Př devším netrpěn nikdo v stavu, který za kteroukoli příčinou cti p zbyl a za nectného považován byl: „a taký (cti) odsúzený, b stavu kteréhožkoli, nemá s žádným člověkem dobrým obcovati v svém stavu státi“.[1]) Kdo zločinu se dopustil neb jinak lotrov se choval, tak že vězením trestán býval, vyvržen ze stavu; stáv se to však vždy při nějaké příležitosti, v které práv svého st užívati chtěl, nejvíce při soudě. Tu se takovému člověku vytýk jeho záčiny, že ku př. pro zlodějství neb loupež, neb jiné výstu u vězení držán býval, *a tak se ze stavu svého vyvedl.* Zajím příklad o tom mají Zápisy Žerotínovy o s. panském, kdež na 189 se o jakémsi Šenovi praví: „Toho jsme považili, vyvedl-li on z stavu rytířského a nalezli jsme, že vyvedl, a to pro tyto p

---

[1]) *Kn. Tov. kap. 224.*

…y: že ve věži a půtech sedával, což na rytířského člověka ne-
…leží; 2. že jsa nařčen šelmou a zrádcí, jakž to svědky ukazováno
…lo, nestál po poctivosti své a právem zemským se z toho nevyvedl;
… že jsa z gruntův vypovědžn o to se neujímal a poctivosti své
…málo vážil atd., *pro kteréž příčiny jsme jeho odsoudili býti*
…*stavu rytířského* . . . . a pan Berka promluvil k Šenovi tě-
…slovy: „Šen, poněvadž tobě v těchto místech státi nenáleží,
…ystup z šranku ven“.[1]) Kdo tak stavu svého odsouzen byl, ne-
…hl více před soudem zemským ani žalovati ani žalován býti,
…brž náležel pod pravomocnost tu, k níž bydliště jeho náleželo.

Jiná příčina zbavení stavu šlechtického byla, když šlechtici
…tku nemající v nějakém městě bydleli, a sirotci jejich jmění své
… městských knihách zapsané měli, což když v několika pokoleních
…trvalo, považováno za dobrovolné vyvedení ze stavu, tak že po-
…mci takových rodů stavu otcův pozbyli.

Rovněž vyvedl se ze stavu šlechtic ten, který nemaje statku po-
…mkového městskými obchody se zanášel: „bratr starší toho Pod-
…tského do Prahy se odstěhoval a tam živnost městskou provo-
…jíc zchlapěl“.[2]) K tomu se také vztahují slova smlouvy učiněné
… 1486 mezi vyššími stavy a městy: „a žádný pán ani zemanín,
…dě sám v domě v městě tom, nemá žádných šenků vinných ani
…vných vésti k svému užitku, ani hospodář jeho, *leč se chce v*
…ský řád dáti.

Šlechtičny, které se za muže neurozené čili chlapy[3]) vdávaly,
…zbyly stavu rodičův, jelikož zásada platila, že žena stav muže
…ého na sebe béře;[4]) nález r. 1544 zní: „Mezi Johankú Mračnovú
… p. Janem z Krajku páni nalezli, *poněvadž Johanka z stavu pan-*
…ého jest vystoupila a manžela sobě syna soukeníkova z Litomyšle
…jala, s kterýmž sedí na purkrechtu na předměstí Ivančickém pod
… maršálkem a p. maršálek, pán její, nepoháni, že pan Jan tomu
…hánu odpovídati nemá“. Za tou příčinou, že žena v stavu podlé
…muže ctěna byla, žádáno také, aby šlechtici si brali jen počestné
…soby za manželky; a jelikož několikráte se bylo stalo, že členové

[1]) Jiné příklady viz tamtéž I. 80: „častým vězením se vyvedl“; pak 149.
[2]) Záp. Žer. I. 265; srovn. str. 80: „obchody se vyvedl ze st. ryt.“
[3]) Slovo to nemá v tomto smyslu příroku potupy, nýbrž znamená jen ne-šlechtice.
[4]) *„Pokudžby Nos osobou st. ryt. nebyl, že by Anna skrze vdání ze stavu svého se vyvedla a tak pohnati nemohla“*. Záp. Žer. I. 136.

vyšších stavů zjevné nevěstky si brali,[1]) snesl se sněm l. 1612 na tom, že ten, kdo by si takovou ženu vzal, poctivosti své zbaven a ze země vypovězen býti má. I to bylo tudíž příčinou, pro kterouž někdo stavu svého zbaven býti mohl.

Kdo nejsa k stavu oprávněn, do stavu rytířského se vtíral, býval s velikou hanbou veřejně kárán a vykázán. Zajímavý příklad toho uvádí Žerotínův spis „Sněm držaný léta 1612 na str. 109, kdež se popisuje vyvržení Jana Porta, který do stavu rytířského se vtíral. Klademe tu výňatek z onoho líčení, z kterého zároveň se pozná, jakých výminek bylo k přijetí do stavu rytířského zapotřebí, a jak výrazů „vládyka“ a „rytíř“ v totožném smyslu se užívalo: „A to jsi vše na zlehčení stavu našeho rytířského učinil, nad to výše list k lantfridu (nejsouc ty osobou stavu rytířského a nemajíc ty statku pozemského ani výhostu od vrchnosti tvé, pod kterou's se zrodil, aby's svoboden býti mohl) J. M. panu hajtmanu markrabství tohoto jsi odvedl, při sněmích obecních mezi stav rytířský se vtíral, i tytul rytířský na sebe jsi vztahoval, a to jsi vše z všetečnosti tvé před sebe bral. Za kterýmižto příčinami J. M. páni z rytířstva tebe za osobu stavu vládyckého vyznávati ani míti chtíti neráčí a v tom ti poroučeti ráčí, aby se ty osobou stavu rytířského nikda i s potomky svými od tohoto času více nehlásil“.

O instrumentale hmoty.

Příspěvek k české skladbě.

Od *Františka Bartoše.*

O instrumentale hmoty pojednává Zikmund ve své, jinak obšírné skladbě jen na třech listech. a i to ve spojení s instrumentalem nástroje a prostředku, tak že vlastně ani rozeznati nelze, které případy hmotou, které nástrojem a prostředkem rozumí. Že rozsáhlému užívání instrumentalu hmoty poměrně tak málo místa dopřáno, stalo se jednak tím, že některých jeho způsobů opomenul, jednak proto, že některé jeho odrůdy k jiným druhům instrumentalu připočteny jsou. Podařilo-li se mně v následujícím pokuse všechno vytknouti, co sem náleží, a právě-li jsem všechno pojal

[1]) *Viz o tom* ku př. Záp. Žer. I. 206.

vyložil, rozsudiž znalý té věci čtenář sám. Mně bude dostatečnou odměnou, podařilo-li se mi aspoň vhodného materialu poskytnouti, jehož by vnímavější mne a soudnější zpytatel použiti mohl k docílení konečné v té věci jasnosti.

Hmotou nazýváme vše, co prostor zaujímá i výplňuje, nechť jest pevné neb tekuté, kapalné neb vzdušné. Vzhledem ku grammatice rozeznáváme pak:

I. Hmotu vnější, značící věc, která činem vnějším k nějakému předmětu se přičiňuje, zaujímajíc jej tou měrou a tím způsobem, jak k tomu děj časoslovný ukazuje.

II. Hmotu vniternou, obsaženou bytně (immanentně) v ději časoslovném, a jím pak a skrze něj ven vyplývající, řekna, se prýštící.

I. Instrumental hmoty vnější klade se:

1. Po časoslovech činných, ježto značí:

a) vyplnění prostoru prázdného: naplniti, nacpati, naložiti, napustiti, zaházeti, zasypati, zakopati, zanésti, zamazati, zalíti, zarositi, zaplaviti, zalidniti, vymazati, a p.

Příklady: Návěští a znamení nám dávali, abychom tím vínem džbán jejich naplnili (Har. I. 95.) — Naplněna bude známostí Hospodina všecka země naše, jak moře vodami (Did XVIII.) — Těrlinskými jablkami měšec nacpává (Mudr. 524.) — Mnohý kupec v Benátkách má lodí 30 i víc, a časem všecky naloží rozličným zbožím (Har. II. 128.) — Jiný sobě vyčadil oči, aneb napustě je sobě pepřem uletěl (Lab. 98.) — Namočte mi šatku vínem (Zpěv. II. 1.) — Jazyk hořkým něčím napuštěný sladkosti nerozeznává (Did. 1.) — Ty stupně nyní rumem a prstí zasypané jsou (Pref. 279.) — Toho tak někdy slavného města nyní toliko zříceniny se nacházejí, kteréž ještě jako vrchové okolo roviny pískem zavaté znáti se mohou (Har. II. 141.) — Archelaus pole, louky a zahrady vodou jordánskou zalíval (Har. I. 166.) — Tou vodou zapouštějí pole a zahrady. (Pref. 134.) — Majeráník pleje, čo jeden opleje, slzami poleje. (Zpěv. 149.) — Pravili, že Sigmund se zapřisáhl, krajiny české jiným národem zalidniti. (Pal. 337.) — Naše bielé dvere vápnem vymazané. (Zpěv. 172.) —

Poznam. *Časoslovo naplniti* spojuje starší čeština též s genitivem *oddílným*: *Račiž ny dnes* nakrmiti, živé krmě naplniti. —

Tvéť jest tělo naplněno divóv. — Však's všech hřiechóv naplněný. (Výb. 329. 327. 1171.) — Nabita biechu tato kola všady železných hřebóv. (Kat. 78.) —

I latina, kladouc po implere z pravidla ablativ, někdy též genitivu oddílného užívá: Celeriter adolescentem suae temeritatis implet. (Liv. I. 46.) — Implentur veteris Bacchi pinguisque ferinae. (Verg. Aen. I. 215.) —

b) Vyplnění povrchu prostorného, přimnožení prostoru. Časoslova sem hledící většinou složena jsou s předložkami: ob, po, pod, vy, jako: obložiti, obseti, obarviti, obsaditi, obvinouti, oplésti, obestříti, potáhnouti, přetáhnouti, povléci, posypati, popsati, pokryti, pobiti, pokropiti, podšiti, vysaditi a p.

Příklady: Ohněm tu modlu obkládali a své dítky pálili (Har. I. 204.) — Zákon nový podoben hoře Karmélu, úrodné a kvítím oseté. (Mat. 1.) — Kdož to zírá, zdoben rouchem šarlátovým, rouchem perlami posetým i drahými kameny. (Jab. 121.) — A to krajprádí zelené je její krví zbarvené. (Kyt. 31.) — Osadil všecka důležitější místa vojskem sobě oddaným. (Pal. 308.) — Dobře cesta povědomá, rozmarinkou opletená. (Pís. 20.) — Síň všecka drahými perskými čalouny a koberci, zlatem protkanými, obestřena byla. (Mitr. 56.) — I blíží se voji k úvalu, ozvučeni hlukem. (Výb. 23. — Kterýmžto psaním jed medem pomazaný vypověděným strojil. (Bart. 304.) — Duše nečistá zajisté zrak duchovní má povlakem obtáhnutý. (Mt. 62.) — Střecha nad kostelem jest pěti okrouhlými báněmi olovem potaženými přikrytá. (Har. I. 17.) — Nebeská obloha černými mraky se povlačovala. (Har. II. 260.) — Jím tedy neční pyramida horská, popsaná řadami krásných slov. (Jab. 327.) — Podlaha pokryta všecka sobolinou, stěny drahým jachontem vykládané. (Čel. 99.) — Ženy arabské majíce někam jíti, jdou s tváří plátnem přikrytou. (Har. II. 116.) — Střecha chrámu Jerusalémského jest olovem obita. (Har. I. 153.) — Milič obsypán jest poctami rozličnými. (Pal. 18.) — Byl liškou podšitý neměl mošny syty. (Har. II. 19.) — Na oltáři stojí tabule z stříbra a zlata slité, mnohými drahými kameny a perlami vysázené. (Har. I. 17.) — Zdali jedna a táž zahrada všelijakými vonnými bylinami, kvítím, kořením, stromovím vysázena býti nemůž? (Did. 18.)

c) Po časoslovech značících zhyzdění, kažení, zhoršení stavu prvotného ve smyslu hmotném i mravním, jako: poskvrniti, ...

poskvrniti, zprzniti, zhyzditi, nakaziti, nakvasiti, — obžalovati, na-řknouti, obviniti, mieniti (stč.).

Příklady: Hříchem pokálena byla prvorodá pouhosť duše lidské. (Mt. 39.) — Neušpíní se saze uhlím. (Mudr. 39.) — Poněvadž duše spolu s tělem hříchy se poškvrnila, také spolu s tělem za to pokutu nésti má. (Hos. 72.) — Křivdú křivý člověk viece ústa svá zprzní, než by byla plna červóv škaredých. (Výb. 346.) — Na témž vrchu Šalomoun vystavěl výsosť Moloch modle, a jiným mo-dlářstvím jej zprznil. (Har. I. 135. — Jak se zhyzdíš jednou va-dou, nesmyješ se žádnou vodou. (Mudr. 25.) — Ó jisté, velké ne-bezpečenství, býti mezi takovými věcmi, aby se člověk tím zlým nenakazil. (Bart. 347.) — Na tom ostrově se trojí hadi nacházejí, kteří by uštípli aneb ubodli, však jedem nenapustí a nenakazí. (Har. I. 70.) — Čech velkým nákladem a prací k ouřadům ten klíč ně-mecký sobě zjednati musí ve školách očkovaných němčinou. (Jung. I. 17.) — Ješčer smrdatým duchem vše povětřie zamútieše. (Výb. 301.) — Tím bludem Turci všickni jsou nakvašeni. (Har. II. 173.) — A tu sekretář knížecí dlouho četl obvinění jeho, kterýmž byl falešně obžalován. (Hos. 131.) — Nečiňte žádnému násilé ani koho neviňte křivdú. (Št. 153.) — Nešťastník, kterého tím zločinem vi-nili, potom za živa čtvercen. (Pal. 107.) — Když která manželka nevěrú mienēna, dává se jej ta voda píti. (Výb. 397.)

Poznam. 1. Instrumental po časoslovech viniti, nařeknouti a j. vykládá se v mluvnicích českých příčinou. Že však pravý jeho význam příčinný není, vysvitne tuším jasně z následujících pří-kladů:

Ó bratře milý! proč tak činíš, že svú duši velmi viníš? — Prvé jest Božie kázanie: Nemějte Boha jiného kromě tvorce sil-ného. — Proti tomu trój lid činí, jímž svú duši velmi viní. — Proti Bohu to činíte a svú duši tiem viníte. (Výb. 200. 232. 248.)

Nemúdr jest byl, kdož ji hřiechem vinil — A komuž se ne-líbí to, ježto píši, křivdú mne neviň. (Výb. 396. 647.) — Haněli, kupili a křivými řečmi nás naříkali. (Bart. 114.) — Že svej země nechajú, tiem svój rod sprostenstviem vinie. (Dal. 3.)

Ti křesťané ani jakou úhonu měli ani jakým nešlechetným a škaredým hříchem na soudu naříkáni a zmazáni byli. (Har. I. 255.) — Nemo non aliquid nobis vitium aut commendat aut imprimit aut inscientibus allinit. (Sen. Ep. 7.) — Contaminati facinore. (Caes.

b. g. VI. 4.) — Vatinius Miloni, clarissimo viro, nonnullam laudatione sua labeculam adspersit. (Cic. Vat. 17. 41.)

Z uvedených příkladů zajisté na jevo jde: 1. že se časoslov dotčených i absolutně užívá, ve smyslu „vinu, t. j. duchovní poškvrnu na něhoho uvaliti". 2. Že instrumental s časoslovy těmi spojený neznamená příčinu, nýbrž (ovšem ve smyslu přeneseném) hmotu hyzdící, kterou někdo sebe neb druhého przní „maže". 3. Že se příčina, udává-li se jaká, zvláště vytknouti musí. (Viz Dal. 3.) — Též rčení: „Lpí na něm vina, podezření", nasvědčuje tomu, že řeč instrumentaly dotčené za hmotu považuje, kterou na někoho „přilepiti"[1]) i opět „sejmouti" lze: Vypověděno šedesát osob, s kterýchž nyní ten nářek sňali. (Bart. 323.) — Jímž tě biskup nemúdrý vinie, že tvá žena jest bezdétkyně, chceť Buoh odjieti ten přírok. (Výb. 389.)

Poznam. 2. Viniti pojí se též s předložkou z, nařknouti s předložkou z a v: Mnohé ty artikule, z kterých nás viní, žeby ti kněži vypověděni kázali, Cahera sám jest kázal. (Bart 114.) — Hus osvědčoval slavně, že mnozí vinili ho ze článkův nepravých. (Pal. 115.) — Prvé nás z ničehož nevinili a nenaříkali. (Bart. 111.) — V nevěře a necti narčeni byli. (Jir. Anth. I. 79.)

d) Po časoslovech, jichžto vztah ku předmětu vzdálenější jest, jež znamenají „opatřiti sebe nebo jiného čím", jako: opatřiti, obdařiti, obmysliti, zásobiti, poděliti, poctiti, nadati, založiti, nasytiti, nakrmiti, napojiti, živiti, obléci, odíti, ozdobiti, okrášliti, oženiti a p.

Příklady: Tu jsme posnídali a vodou se na cestu opatřili. (Har. II. 63.) — Turecké hospody (pro poutníky) důchody obdařeny jsou. (Har. II. 15.) — Bozi nás vícestviem dařichu. (Výb. 18.) — Nahého rúchem obmysliti, jest skutek milosrdný. (Št. 251.) — Chciť velikou milostí tebe obmysliti. (Čel. 90.) — Vodou čerstvou zásobiti se hleděli. (Har. II. 255.) — Nemeškali páni a rytíři poděliti se statky biskupa Litomyšlského. (Pal. 204.) — Oni to vděčně přijmouce budou se také s tebou zlatem zdělovati. (Háj. 30.) — Bohuslav z Michalovic byl člověk velikými dary od Boha poctěný. (Prot. 206.) — Když Václav v radu přišel, nikto ho povstáním nepoctil. (Výb. 317.) — To sami o své ujmě činili, nebyvše od setníka takovým poselstvím pověřeni. (Mt. 103.) — Za rozličnými příčinami Pán Bůh církev svou křížem navštěvovati ráčí. (Prot. II.)

---

[1]) lpěti: lepiti, = bděti: buditi, = puoti: puouti, = mříti: mořiti a p.

— Ten kostel císařová Helena vystavěti dala a císař Konstantin jej drahými čalouny a jinými dary od zlata a stříbra obohatil. (Har. I. 190.) — Vás všecky stříbrem a zlatem obohatím. (Háj. 52.) — Chci tuto klášter učiniti, zbožím a dědinami jej nadati. (Výb. 189.) — Bořivoj klášter k poctivosti sv. Janu založiti rozkázal a platy nadal. (Háj. 67.) — V čas drahoty slibovali obilím ukládati. (Prot. 302.) — Umnožil Bůh léto hmyzem a zimu mrazem. (Mudr. 451.) — Láskou sluha se nenasytí. (Mudr. 243.) — Stromové se mízou země napájí a krmí. (Did. 77.) — Tehdáž ani dobytka vyháněti nemohou na pastvy ale jej pící doma chovati musejí a sebe živiti tím, čím se kdo prvé zásobil. (Har. II. 180.) — Arabové mlékem a masem živi jsou. (Har. II. 116.) — Běch obleena silú jako rúchem. (Št. 273.) — Oblec se rúchem oslavy. (Výb. II. 187.) Již se jabloň květem přioděla. (Jab. 250.) — Opásal svých se slunci jasností. (Čel. 230.) — Hora dále s vyšším stojí čelem, ozdobena krásnou hvězdárnou. (Kol. 421.) Císařová Helena dala tu jeskyni ozdobiti oltářem a malováním. (Har. I. 163.) — Kublajevna věnčena bě kamenieм i perlami. (Výb. 41.) — Vila věnec olivový a jetelíčkem a koukolíčkem proplítaný. (Pís. 36.) — Judas byl oženěn vdovú. (Výb. 173.)

Poznam. 1. Živiti se pojíme též s předložkou ze, neudáváme-li pokrm přímo, nýbrž pramen, z něhož výživu čerpáme: Živí se z práce svých rukou. (Us.) — Umění, řemeslo, a p., výživu poskytující, klademe do instrumentalu prostředku: Živí se řemesly všelijakými a kupectvím. — Cikáni řemeslem kovářským se živí. (Har. I. 282., II. 211.)

Obléci, odíti, obaliti a p. pojí se též s předložkou v a akkusativem: A to město má se obléci v rúcho slavnosti, t. j. v ctnosti. (Výb. II. 187.) — Hřích odívá v půvabný se často šat. (Jab. 102.) — Celá jsi jakby v roucho svatební strojena. (Čel. 179.) — Obalen bych ve tmy. (Jir. Auth. I. 52.) — Bieše obut v škorně. (Výb. 944.) —

Poznam. 2. Sem počítáme rčení: nazvati jmenem, poznamenati křížem (= opatřiti): Sv. Helena klášter pro jeptišky vystavěti a jej jmenem sv. Anny nazvati dala. (Har. I. 155.) — A poznamenavše se svatým křížem spachme až do jitra. (Výb. 531.)

2. Po časoslovech stavoměnných a zvratných k udání hmoty, kterou *podmět nějaký poznenáhlu v sebe neb na sebe pojímá, kterou se naplňuje, jako: nabobněti*, nabubřeti, napáchnouti, načpěti,

natchnouti, napráhnouti, navlhnouti, navříti, podejíti, natéci, nalívati se, barviti se, zapadnouti, obrůsti, oprysknouti, bohatnouti, počíti (synem) a p.

Příklady: Srdce člověka jest jako houba říčná, která poněkud pije vodu čistou za jasna, avšak nabubří bahnem, jak brzy nebe vodu zkalilo. (Jung. 106.) — Ohavnostmi napáchla nevinné mládeže srdce. (Did. 180.) — Načichla ta láhev olejem. (Us.) — Má-li čtenář písmu svatému rozuměti, musí duchem svatým natchnouti. (Mt. 4.) — Čím hrnec za nova navře, tím zapáchá, až se rozbije. (Mud. 407.) — Zaběhly mu oči slzami. (Us.) — Kov ten zachází rzi. (Jung. Slov.) — Již každý dól krví natekl. (Výb. 1124.) — Višně se lahodou nalívá. (Čel. 195.) — Zalije se tvář mladistvá nachem srdce zplanulého. (Jab. 131.) — Obličej se barvil bledostí (Kol. 213.) — Panna se růží zarděla. (Květy V. 75.) — Všecky cesty, chodníčky sněhem zapadaly. (Čel. 147.) — Jakž kdo nohu z šlepěje vyvleče a málo poodejde, hned se pískem zavěje a zanese (Har. II. 106.) — Nejsnáze jest pobožnosť nejprvé štípiti v srdce lidské, dříve než se ono marnostmi nějakými zanese a zaplaví. (Did. 139.) — Poustevník sněhem tak opršel, jako by se v led obrátil. (Har. II. 110.) — Kámen často hýbaný neobroste mechem. (Mudr. 379.) — Město to zpohanělo a jako málomocenstvím oprysklo. (Mt. 128.) — Země česká zlatem a stříbrem nad míru bohatła. (Háj. 79.) — Travou zarostla cesta. (Kbk. 128.) — Prútik do rána zkvitne a ovocím obrodí. — Tento strom má každou noc zlatým ovocím dozierať. (Pov. 40, 223.) — Ze všech stromů požívejte, jednoho jen vynechejte, který roste prostřed ráje modrým kvítkem prokvetaje, červeným jabkem zasedaje. — Proč kalino neprokvetáš, malinami nezasedáš? — Šak som byla zarodila červenýma malinama (Suš. Písn. 38, 322.) — Dievka poče synem. — Nežasaj se Anna počneš dcerú. (Výb. 177. 390.) — Žena Pilatova počala synem. (Št. 10.) — Čistá panna synem počne i porodí. (Kat. 54.) — Avšak též: Nénie počneš syna. (Výb. 395.)

Smyslu podobného s časoslovy svrchu uvedenými jsou následující přídavná, pojící se rovněž s instrumentalem hmoty: hojný, plný, obtěžkán, těhoten, požehnán, bohat, proniknut, nadšen a p.

Příklady: Duben hojný vodou, říjen pivem. (Mudr. 446.) — Jedna truhla plna šatami. (Pov. 16.) — Ten peň bol plnučičký plný včelami. (Pov. 42.) — Hrůzou-lis obtěžkán, či křídla tvá kapají *blaženosti* manou? O jestli hrůzou křídla těhotna jsou, odlož

…aldistých břímě také plecí. (Suš. 75.) — Bůh bohat milostí (Žalr. 3.) — Většina národu ukazovala se proniknuta opravdovým… ním. (Pal. 309.) — Kromě apoštolův také jiní byli Duchem svatým nadchnuti. (Mk. 4.)

Poznam. Plný pojí se s instrumentalem vždy jen ve smyslu …ném „naplněn, nacpán“. Značí-li však tolik co „něco hojně …hující“, pojí se s genitivem. Do tohoto pádu kladou se z pra… jména osob a jména odtažná.

Bohat též „na něco“: Svatá Agata bývá na sníh bohata. (Mudr. 443.) — Domaslav byl zeman na dobytek bohatý. (Háj. 9.) Hojný též „od něčeho“ a s genitivem: Cyprus jest hojný od …leba, vína i rozličného ovoce i od dobytka. — Země svatá od …leba, masa, vína i jiných věcí dosti hojná jest. (Pref. 111. 413.) — V té zemi okolní neviděl jsem tak rozkošné a všech úrod hojné …sty, jako tato z Jeruzaléma až do Betléma byla. (Har. I. 199.)

II. Instrumental hmoty vniterné.

Kdežto hmotou vnější označujeme věc, která dějem časoslov…ým s jiným předmětem ve spojení vchází, byvši od něho před tím …loučena: jest hmota vniterná s předmětem jiným již spojena a …lačuje se od něho dějem časoslovným, aneb jest v ději časoslov…ném bytně (immanentně) obsažena a z něho vyplývá, se prýští: Krokodilové, když utíkají, libou pižmovou vůní kadí a po sobě za…chávají. (Har. II. 166.)

Instrumental hmoty vniterné se zbíhá po časoslovech zna…cích:

1. Hojnost a oplývání, jako: téci, protékati, překypovati, pře…plývati, oplývati, (fakt. plýtvati), pršeti, deštiti, kapati, prskati, …meliti, potiti se, plívati a p.

Příklady: Byl žídlo živnou vezdy tekouc vodou. (Suš. 25.) — …ové rajských kvítek medem, nektarem a manou tekoucí. (Kol. 15.) — Čím srdce jest přeplněno, tím ústa přetékají. (Mudr. 20.) A tak vždy tekúc řeky vzdy mají odkudby tekly, a moře tím ne…plyne. (Výb. 660.) — Tato země byla někdy velmi úrodná, mlé…m a medem oplývající. (Pref. 413.) — Kdo štěstím oplývá, na …ché se nepamatuje. (Mudr. 152.) — Čeho dosť, snadno tím plýt…. (Mudr. 165.) — Láskou k bližnímu vřete. (Suš. 130.) — Pr… kamením, krví. (Jung. Slov.) — I milosť nebes dobrotivých …vní roli blahou plodonosnou bude dšíti vlahou. (Kbk. 147.)

— Křídla tvá kapají blaženosti manou. (Suš. 75.) — Vynalez střelba ohněm, kamením, železem prskající. (Did. 60.) — A k pak jest nejmenší větříček, tehdy tím pískem tak drobným, vzh jej vynášejíc, chumelívá. (Har. II. 106.) — Do té zahrady Kris Pán s učedlníky svými chodíval a krvavým potem se potil. (H II. 156.) — A sien již mra krví vracie. (Výb. 1124.)

Poznam. 1. Druhdy hmota po časoslovech dotčených ve v též podmětem (potahmo předmětem) se vyskytuje: Léta 1626 šela v Praze sýra. (Prot. 336.) — Chci tobě tu zemi dáti, v nie stred a mléko plove. (Výb. 231. — Liv. II. 41: Velut abundan omnia, munera eius respuebantur.) — Oblak soptá rudý ble (Jab. 107.)

I genitiv se s instrumentalem střídá: Jakož všecka země v byla oplývala, tak veškeren národ lidský byl v hřieše a sm (Výb. 773.)

Poznam. 2. I v latině sbíhá se po časoslovech smyslu dobného ablativus materiae. Známa jsou v té příčině: abund redundare, affluere a p. Náležejí však sem i podobné případy ja Signa Lanuvii ad Junonis Sospitae cruore manavere (Liv. XX 31.) — Rorant sanguine vepres. (Verg. Aen. VIII. 654.) — Sti bat Syrio rore coma. (Tib. III. 4. 28.)

2. Zápach, vůni, smrad, dech, chuť: páchnouti, zapáchati, něti, zaváněti, raziti, čpěti, smrděti, dýchati, chutněti a p.

Příklady: Hospodář má páchnouti větrem a hospodyně mem. (Mudr. 375.) — Patrné bylo, že Boží posel jest, tak světem nepáchl. (Lab. 134.) — Pod ochranou matky vládnoucí pravují včely pracovité douškou mateří med páchnoucí. (Kbk. 1 — Zdá mi se, že mu mysl nábožností zapáchá. (Lab. 56.) — všecko pižmem a kadidlem voní. (Mudr. 186.) — Anička, Ani sivá holubička, už ti nevoňajú rozmarinom líčka. (Zpěv. 145.) Sámť každý uzří, žeť vonějí něco tyto knihy svatým písmem. 6.) — Maž ty sedláka pižmem, předc on dehtem smrdí. (Mudr. 3 — Voda z té studnice jest od pohanů velice vážená, pohanům l lem smrdícím od smradu pomáhá. (Har. I. 205.) — Tu m cítiti stuchlinou. (Us.) — Fiala pode křem milou vůní dýše. (80.) — Jazyk náš nebeskou dýše svobodou. (Čel. 191.) — chuť má sudem. (Jung. Slov.)

Sem hledí též faktitiva: kaditi, smraditi, kouřiti, dýmati, *Vzav na se oděv* kněžský do svatyně všed, tam chtěl zápalem

ým na oltáři Páně kaditi. (Har. I. 202.) — Ďábelským větrem bez přestání dýmali. (Bart. 37.)

Poznam. 1. Instrumentaly s časoslovy vytčenými spojené pokládány jsou za přirovnávací, a Zikmund (str. 193) o nich učí, že nyní obyčejné zastupuje spojka jako. Avšak mezi oběma způsoby mluvení jest značný rozdíl. Řekneme-li ku př. vstoupivše do pokoje: „Zde to zapáchá kadidlem", pravíme tím, že tam skutečně kadidlo cítiti jest, že vůni tu za kadidlovou uznáváme. Řekneme-li však: „Zde něco zapáchá jako kadidlo", pravíme, že vůni tu určitě udati nevíme, že se podobá vůni kadidlové. Kladou-li se pak doplňovací časoslova ve smyslu přeneseném, tu instrumental nikterakž spojkou jako zastoupen býti nemůže.

Že však v podobných kvalitách čichu skutečně jakés přirovnávání se jeví, tím není vinen instrumental sám sebou, nýbrž nedostatečnost mluvy lidské vůbec, která pro jednotlivé kvality pocitů čichových zvláštních výrazů abstraktních ani nemá (jako při chuti: sladký, kyselý, hořký), nemohouc je jednak pro temnosť jich obsahu jednak pro sílu a zvláštnost jich tonu náležitě rozeznati. Proto utíkáme se, kde povahu pocitů čichových udati třeba, k známému čichu podobnému, jejž vydávají známé předměty. (Srovn. Dastich, Psychologie str. 52.). Nevíme-li však ani předmětu, podobný ten čich vydávajícího, určitě udati, tu teprv porovnáváme pomocí spojky jako.

V konkretnosti té jde řeč ještě o krok dále, kladouc místo kvality čichové zrovna ten předmět, při kterém se ona jeví, jíž nejčastěji tento jest: Smrdí čertem, kozlem, dudkem (= čertovinou.) Srovn. lat. hircum olere.

Instrumentaly dotčené jsou tedy prosté instrumentaly hmoty, ježto i ta okolnosť našvědčuje, že hmota taková druhdy i co podmět samostatně vystupuje, k. p.: Fuj ženo, člověčina páchne. (Pov. II.) — Vlastní chvála z hrdla smrdí. (Mudr. 101.)

Poznam. 2. Časoslova dýchání pojí se též s akkusativem: Jako matky dušinka dýcháš vůni libou. (Čel. 260.) — Nesou vody krásné, růže vonné z nich svou sladkosť vanou. (Suš. 147.)

Po časoslovech zápachu klade se hmota druhdy i do genitivu s předložkou od: I tak prišli výborné jedla na stôl, čo len tak celý domok od nich voňal. (Pav. 348.)

Poznam. 3. *I v latině klade se po časoslovech* olere, redolere *páchnoucí hmota do ablativu:* Perque lacus altos et olentia

sulfure stagna fertur. (Os. Met. V. 406.) -- Fervet opus redol
que thymo fragrantia mella. (Verg. Georg. IV. 169.)

3. Lesk, kmit: hořeti, pláti, planouti, plápolati, hárati, sál
zářiti, svítiti se, třpytiti se, skvíti se, lesknouti se, blyštěti se, r
se, pýřiti se, pstříti se, běleti se, zelenati se, zlatnouti, kvésti, p
kvítati, hemžiti se, a p.

Příklady: Nyní na tom místě strašlivé jezero, kteréž ohn
sírou a smolou hoří a vře, do dnešního dne stojí. (Har. I. 174.)
Jedieše na voze visatém, a ten ves hořieše zlatem. (Výb. 10
— Hoří vroucí láskou k národu. (Kol. 95.) — A také abych
pláli velikú milostí k Bohu jest přeužitečno. (Št. 51.) — J
zraky věštčím ohněm plály. (Kbk. 7.) — Co prach Husův vržen
Rýnu, voda tato červcem tímto plane. (Kol. 210.) — Herodes
Jana zanevřel, ale větší záští a hněvem horoucnějším proti ně
vzplanula Herodias. (Mt. 188.) — Taktéž vy viece jiných plapol
Boží milostí. (Št. 124.) — Ty čistým ohněm plápoláš. (Čel. 1
— A ten, jímžto s druhdy v světě háral sejmi oheň všechen. V
ne s ohněm, jímž jsi ty kdys planul, přijdi s ohněm, jenžto s Ch
sta vanul. (Suš. 103.) Zrak temným, žhavým ohněm sálá. (Kv
VII. 115.) — Zlatem jen se svítí stěny, strop rubiny vylože
(Kyt. 5.) — Krásou všechnou, již má kvítí, kamení se drahé sv
(Suš. 11.) — Jedna koplice nejozdobnější byla, třpytící se zla
a kamením drahým. (Lab. 64.) — Prokop poče sě čsnostmi tř
titi. (Výb. 182.) — Lilije na východě rozličnými barvami se skv
(Mt. 91.) — Křesťanská čeleď má se skvieti rozličnými šlech
nostmi. (Št. 106.) — Muž jeden mezi jinými silú a mužností
velmi stkvěl, jemuž bylo jméno Motol. (Háj. 16.) — Stěny zář
stkviechu. (Kat. 30.) — Zlatem zalesklo se líce. (Hál. Přp. 8
— Ukrutník byl, rdíce se krví svatých. (Prot. 190.) — Pleť j
bílá rdí se ruměncem. (Jung. 159.) — Kraj slastí blahou zaru
(Suš. 1.) — Spousta řeky šíří se co prostěradlo sněžné a pstře
na slunci všelikými barvami. (Jung. 142.) — Oděvem se bělí k
vina. (Čel. 98.) — Leč duch pořád Božskou, co štěpný strom
vodách, zelenal svěžestí. (Suš. 25.) — Hory zlatnou jitrem řeřav
(Kol. 336.) — Tvár moja, tvár moja kvitni mi růžičkou. — Ž
kvitla čerěšna samým bielým kvetom. — Nad potokom rokyta b
lým kvetom prokvitá. — Klince, klince, biele klince, muožete
žltým kvitnút, muožete už i [s] růžičkou, muožete už i [s] fialk
(Zpěv. 18, 111, 138, 147.) Nuž Praho, matko naše, tvá chlouba

malá, že půl stem panovníků sama si zkvétala. (Čel. 179.) — Prokvétala krásou svatá Thekla. (Suš. 189.) — Mezi tím Konstantie již počala byla hemžiti se hosty všelikého stavu (Pal. 159).

Poznam. 1. Instrumental po časoslovech svrchu uvedených se zbíhající vykládají grammatikové, kteří se té věci dotýkají, vesměs příčinou. Avšak příčinou jest instrumental ten jen tehdy, když jeho působením podmět zvláštní nějaký stav na se béře, který stav pak hlavní jest věcí, buď si již podmíněn příčinou jakou koli: Zlostí rděli se a bledli. (Čel 278.) — Proč rděli se a bledli? — Zlostí. — Při instrumentale hmoty jest právě na opak to, co se dějem časoslovným objevuje hlavní věcí, časoslovo lesku pak jest jen konkrétnějším výrazem pro všeobecné „objeviti se“. Řekneme-li: „Zarděl se ruměncem“, pravíme tím jen tolik, že na tváři jeho objevil se ruměnec. Příčina zde vytknuta není. Tážeme-li se, proč se zarděl, neoopovídáme zajisté: „Ruměncem“, nýbrž „proto že se zastyděl“ a p.

Rozdíl mezi instuumentalem hmoty a instrumentalem příčiny jest pak dále ten, že onen v téže větě místo podmětu zaujímati může, aniž by se smysl v nejmenším změnil, což patrným jest důkazem, že hmota ta skutečně bytně v časoslově obsažena jest, a z něho pak, jako paprsky ze světlé nějaké hmoty se prýští. S instrumentalem příčiny ale taková změna před se vzíti se nemůže.

Příklady: Vizte, kak na nich zlato hoří (= kak hořie zlatem.) (Výb. 1118.) — Na lícech rumenci ktviechu = líce ktviechu rumenci. Výb. 38.) — Jarota mu z žhavů zraků pláše = Žhavá zraky pláchu jarotú. (Výb. 51.) — Z jeho tváře božského cosi se skvělo. (Lab. 134.) — A ta vaše falešnost vám se blýští z očí. (Pis. 61.)

Že pak pojíce rozličná hnutí mysle s časoslovy lesku onano skutečně co nějakou svítící hmotu si představujeme, to z názornuje pěkně následující místo z Mickiewiczowa Pana Tadeusza str. 79. (Vyd. Lipské): W oczach świeciły jeszcze niezagasłe gniewy.

Poznam. 2. Kromě instrumentalu a nominativu pojí se hmota po časoslovech těchto též s předložkami v, od, a s porovnávací spojkou jako (stč. vnuž).

Příklady: Tak ta panna skví se v kráse. — Příroda jest rovna obelisku, na němž skví se písmo v zlatém blysku. (Suš. 5, 178.) — Půda postřena byla čalouny od zlata se třpytícími. (Lab. 28.) — *I uzří město velmi krásné,* ano se svieti od zlata a od drahého kamenie. *(Výb. II. 49.)*

Poznam. 3. Latina v té příčině rovněž svého ablativu užívá: Argenti bifores radiabant lumine valvae. — Purpurea velatus veste sedebat in solio Pheobus claris lucente smaragdis. — Arboreae frondes auro radiante virentes ex auro ramos, ex auro poma tegebant. (Ovid. Met. II. 4. 24, IV. 637.) — Saxum quoque palluit auro. (Ib. XI. 110.)

Poznam. 4. Tentýž instrumental hmoty zbíhá se po obdobných časoslovech faktitivných: Kněz dá po křestu dítěti svieci v ruku, aby svietilo dorosta, dobrými skutky a věrú k dobrému příkladu jiným. (Št. 211.) — Cnost-li tobě neroznítí prsa plápolem. (Jab. 304.) — Rozžžete útroby mé láskou ku pravdě nebeské. (Kbk. 55.)

4. Zvuk, hlahol: zněti, zvučeti, ozývati se, rozléhati se, hlaholiti, hučeti, řičeti, hřměti, (fakt. hřímati) a p.

Příklady: I jakby ty kraje naše plesáním nezněly? (Čel. 175.) — Zlato vitých trub zvukem nezvučí. (Čel. 67.) — A ta řeka vzdechem ozývá se. (Suš. 97.) — Ozvětež se nářkem hory doly. (Kol. 121.) — Veškeren les ozývá se povykem. (Jung. 100.) — Město celé rozléhalo se jásáním nevýslovným. (Pal. 340.) — Zpíváním i pláčem nebe se ozývalo. (Prot. 159.) — Tisíce květin pukne najednou zvukem slavnostním, tisíce uvolněných hrdel skřivánčích zahlaholí plesem blaženým. (Květy III. 111.) — Zahučala hukem zlatá hora. (Pov. 533.) — Aj řičie les řvániem iz uvala. (Výb. 25.) — Severní hřměly kraje radostným hlaholem. (Čel. 179.) — Papež na Jiřího a Kališné zápovědmi, odsuzováním a klatbami hřímal. (Prot. 46.)

Sem hledí pozoru hodný obrat v R. K. (Výb. 17): Koni řehce veškeu les = ozývá se řechtáním koňským. — Podobné metonymie užil Słowacki, Anhelli str. 35. (Vyd. Pař.): Chata jego ocieniona szeroką jabłonią i pełna gniazd gołębich i śpiewająca od świerszczów ustronna była i spokojna.

Pozn. 1. I tento instrumental Zikmund (str. 180) příčinným vykládá. Někdy ovšem instrumental s časoslovy těmi spojený příčinu označovati může. K lepšímu té věci porozumění pozorujme tyto dva příklady vedle sebe: Les zahučel náhlým pádem obrovského dubu, a: Hudbou ozýval se veškeu les. — V prvním příkladě jest pád dubu příčinou, že les zahučel (kvalita zvuková udána není,) v druhém ale jest hudba hmotou (kvalitou) zvukov z lesa vyznívající. Tato hmota či kvalita zvuková i samosta

podmětem ve větě jeviti se může: Úpění jich po lesích i po horách se rozléhalo. (Háj. 5. = hory rozléhaly se úpěním). — Slyš jak z útrob divotvorné hory dutý hřmot se slavně ozývá. (Jab. 326.)

Též předložka od po časoslovech zvuku se klade: Lesina rozléhala se od zpěvu křepelek. (Jung. 90.)

Liší pak se instrumental hmoty zvukové od obdobného instrumentalu způsobu tím, ze onde jeví se podmět věcí trpnou pojímající v sebe hmotu zvukovou působením zevnějším (Solis equi hinnitibus auras implent, Ovid. Met. II. 156.) a tuto pak opět ze sebe vydávající (Zpěv hladina nazpět dýchá — Hál. Práp. 46.) — kdežto při instrumentale způsobu podmět sám činným jest. Srovnej: Hory doly nářkem jeho se ozývali (Hory doly svým nářkem naplnil, který z nich opět vyzníval — hmota zvuková.) a: Plakal pláčem usedavým (jak? — způsob).

Poznam. 2. I v latině klade se po časoslovech zvuku ablativ: Avia tum resonant avibus virgulta canoris. (Verg. Ecl. I. 6.) — Qua primum parte ferrent opem, quum omnia variis clamoribus streperent, satis scrire non poterant. (Liv. XXI. 11.)

Vysvětlení skrácenin.

Bart. = Bartošova Kronika Pražská, vyd. Erben.
Čel. = Čelakovského Básně.
Dal. = Dalimilova Kroníka, vyd. Hanka.
Did. = Didaktika J. A. Komenského, vyd. 1849.
Háj. = Hájkova Kronika, vyd. 1819.
Har. = Kristofa Haranta Cesta, vyd. 1854.
Hos. = Matouše Hosya Kronika Mozkevská, vyd. 1786.
Jab. = Jablonského Básně, vyd. 1856.
Jung. = Jungmanna Jos. Spisy, vyd. 1869.
Kat. = Život sv. Kateřiny, vyd. 1860.
Kol. = Kollár, Slávy Dcera, vyd. 1852.
Kbk. = J. P. Koubka Spisy, vyd. 1857.
Kyt. = Erben, Kytice vyd. I.
Lab. = J. A. Komenského Labyrint Světa, vyd. 1862.
Mudr. = Mudrosloví národn slov. vyd. Čel.
Mk. = *Evangelium sv. Marka*, vyd. Sušil.
Mt. = *Evangelium sv. Matouše*, vyd. Sušil.

Opravy.

Na straně 1 řádek 6 zdola místo **vyhýhati** čti vyhýbati.

„ „ 19 „ 5 „ „ **debere** „ deberet.

„ „ 56 „ 3 pod čarou **omes** „ omnes.

„ „ 57 „ 14 zdola „ **mi** „ mě.

„ „ 67 „ 10 shora „ **objetí** „ odjetí.

„ „ 67 „ 17 zdola „ **prsy** „ prsty.

„ „ 70 „ 3 shora po slově prostranství vlož ¹) pro poznámku čarou.

„ „ 71 „ 8 zdola místo **pomorodců** čti domorodců.

„ „ 71 „ 2 pod čarou místo **Nizozeni** čti Nizozemí.

„ „ 83 „ 17 shora místo **u** čti a.

„ „ 84 „ 9 zdola „ **Když** polož když (hoví, když).

„ „ 90 pod čarou náleží poznámka na stranu 91, a poznámka na 91 na str. 90.

„ „ 101 řádek 20 shora místo **napraví** čti nepraví.

„ „ 105 „ 6 zdola „ **domysleti** „ domýšleti.

„ „ 106 „ 1 shora „ **IV** „ III.

„ „ 107 „ 23 „ „ **lioa** čti tica.

„ „ 117 „ 3 pod čarou **pertilens** čti pestilens.

„ „ 120 „ 2 „ „ **svudě** „ soudě.

„ „ 122 „ 6 zdola „ **buď hospodařiti** čti buď spolu hospod

„ „ 134 „ 11 „ „ **druh** „ duch.

„Matice Moravská",

ejíž účel jest podporovati literaturu československou se zvláštním ohledem na potřeby Moravy vydáváním dobrých spisů aneb přispíváním k tomu, má trojí údy:

1. *zakladatele*, kteří složí 100 zl. r. č., buď najednou nebo létech po 10 zl. ročně;

2. *údy činné*, kteří 50 zl. r. č. složí buď najednou nebo v 10 h po 5 zl. ročně.

3. *Údy přispívající*, kteří každý rok 2 zl. platí.

Zakladatel dostává 2 výtisky, činný a přispívající 1 výtisk spisů Maticí vydaných.

Ustanovením „Výboru" může se při vydávání nákladnějších přispívajícím údům uložiti zvláštní příplatek, za který takové odbírati mohou.

„*Časopis Matice Moravské*", jenž čtvrtletně v sešitech tříar-ých vychází, stojí pro údy „Matice Moravské" na celý rok 1 . č., pro ostatní 2 zl. r. č.

Za arch původní práce, do „Časopisu Matice Moravské" polo-platí se 20 zl. r. č., za arch výpisku a překladu 10 zl. r. č. ráru.

Správu „Matice Moravské" vede výbor, jenž záleží z 18 osob,



atice Moravské.

Redaktor:

Vácslav Royt.

ROČNÍK DRUHÝ.

1870.

Obsah:

ČASOPIS
Matice Moravské.

Redaktor:
Vácslav Royt.

ROČNÍK DRUHÝ.
1870.

V Brně 1870.
NÁKLADEM MATICE MORAVSKÉ.

Obsah:

ČASOPIS
Matice Moravské.

Redaktor:
Václav Royt.

ROČNÍK DRUHÝ.
1870.

V Brně 1870.
NÁKLADEM MATICE MORAVSKÉ.



Tiskem národní knihtiskárny Jos. Šmídra.



Obsah celého ročníku.



Literární ruch na Moravě v novější době.

Podává *K. Šmídek.*

I.

Přečasto toho touženo, že se nám v českém písemnictví nedostává dosud dějepisu literatury, jenžby vniterní literární rozvoj, veškeré podmínky jeho vzniku a vzrůstu zračitě doličoval a jednotlivé literární zjevy v jich vniterním úvazku vytknul a naznačil. Podlé našeho zdání jest k dosažení tohoto cíle přede vším zapotřebí, aby se dříve jednotlivé literární výplody s tohoto stanoviska do podrobna rozebíraly, aby se ozřejmil vliv i zevnějších světodějinných událostí na útvary literární v té neb v oné době, aby se odhalil genius každé doby, průzračnou učinila ona duchová atmosféra, z nížto všelicí výtečnejší duchové v lůně národu povstalí mimovděk vdychují, a kteráž tolikéž s jakousi neodbytnou nutností jich útrobou provívá. A právě v tom tkví nejvábnější kouzlo pravého literárního dějepisu, stopuje-li badavý duch ty jednotlivé nitky v osnově tak zvaného ducha času, jimiž při vší své tvůrčí síle a horující svobodě spoután jest sebe nadanější a výtečnější spisovatel. Netajíme toho, že v naší literatuře postrádáme dosud spisu takýmto duchem uspořádaného; mámeť co do dějin řeči a literatury naší českoslovanské více méně jen holé výpočty kněh a spisů v té neb v oné době vydaných, životy spisovatelův více dle zevnějších jich poměrův, méně dle vniterního jich rozvoje a souvislosti literárních jich prací s duchem času. Čestné tu výjimky jenom činí výtečná literární pojednání V. Nebeského, po různých ročnících musejního časopisu roztroušená.

Pátráme-li po posledních a nejhlubších příčinách, z nichž vykvetly a v nichž tkví snahy národní věku našeho, seznáme, že tyto leží v nutném rozvoji samého člověčenstva, jakýmž se stále ku předu pohybuje na bezkonečné dráze své. Lze říci, že rázem našeho věku oproti *staro-* a *středověku* jest vláda individualnosti.

Jednotlivec touží ve věku našem rozvinouti život svůj ze
ného vlastního, původního jádra svého; chce býti v pravdě
chce býti jak to ušlechtilá mluva naše tak hluboce projadř
pravdě *osobou*. Duch ten, jenž nyní mohútně hýbá veškerým
todějinstvem a perutě své rozprostírá i nad poslední vrstvou
lečenskou, rozvinul se následkem rozšířenějšího vzdělání, ved
notlivce více do hloubi, do nitra, tím pak podle nutných zá
duševědných budí v něm sebecit; a že vše, čím nitro naše
ceno, touží projeviti se i činem, probouzí týž sebecit veške
jednotlivcovy, aby uznání sebe došel i u jiných. Což tu řeč
jednotlivcích, platí stejnou měrou i o národech.

Jitřenku nové doby ohlašují věštným hlasem nadšení
kové, jako slavík unylým klokotáním ohlašuje příchod růžolící
Avšak neníť mohútné útrobou národa otřásající poesie bez fil
Největší básníkové němečtí, Göthe i Schiller, patří zároveň
nejhlubší téhož národu myslitele. Bez velikých, nových, ze
vědomí časového vynořilých myšlenek nedospívá i niktorak bás
k té výši, s nížtoby hnulo útrobou veškerého národu, povzne
k novým názorům a odtud oživilo a nadchlo vůli činoplodnou
takýchto filosofických názorův odekrývajících záclonu se
tužeb světodějinných, můžeť ovšem rozvinouti se básnictví
lyrické, mohouť se stromu jeho vypučeti dosti libé a něžné
poskytnouť nám chvílkovou milou zajisté a ušlechtilou zábav
raznou však a trvanlivou silou netknou se hrudi národu celéh

V době, o které nyní mluvíme, květla můžeme říci
téměř vzdělané Evropě, jmenovitě ve Francii (v nejnovějším
téměř povšechně v Italii) měrou výhradní filosofie Hegelova
1770, zemř. v Berlíně 1831). Nemůže to býti úlohou naší,
se v článku tomto do šírého rozboru této filosofie, kterážto
od té doby, co byl Hegel se přestěhoval do Berlína, i po jeho
ještě drahná léta veškerý literární život v Německu takouto
dala převahou, žeť nebylo tehdy vážnějšího spisu, jenžby byl
prosáklý býval náhledy mudrce Berlínského. Ovšem připovída
filosofie stoupencům svým dosažení nejvyššího cíle, po němž
badavý duch lidský, absolutné totiž pravdy, tím konečným
vým se honosivši výsledkem, že kategorie tétéž filosofie nale
odůvodněny ve veškerém oboru skutečnosti i přírody i dějin
tím že vyplněno, po čemž toužil Spinoza, aby bylo „connexio
rum eadem ac connexio rerum.“ Nám tu jenom jest poukáza

losofie tatáž souvisí se snahami národními, zdali jich podporovala
zdali s nimi ve zjevný vstoupila odpor. Hegel neuznávaje
mimo vesmír (κόσμος) dokládá, že duch ten jeví se nutně ve
přírodě, vědomě pak a osvobozený jen ve člověku. Veškerý pak ži-
světodějinný rozvinuje se byť i někdy cestou klikatou, konečně pak
vždy k pokroku prostřednictvím národův výtečníky, z lůna toho
onoho národu ku vykonání historických úloh povstalými. Růz-
nosti národní jsou kategorií zvláštnosti, jako člověčenstvo veškeré
representuje kategorii obecnosti a jednotlivci, oslavenci to v ději-
nách člověčenstva, kategorii jednotlivosti. Již odtud zračito jest,
jako dotčené tři kategorie jsou popředním sloupem logiky He-
lovy, tolikéž i co do snah národních příznivě musela tatáž filoso-
působiti na veškerý tehdejší rozvoj duchový; neboť určitelnosti
Německa, Slovanstva, Romanstva atd. nutnými jsou; bez nich nelze
duchu veškerenstva vtěliti se a oslaviti sebe uskutečňováním dobra,
pravdy a krásy. Bezprávím jest to a hříchem ničiti určitelnosti
to a různosti národní; avšak pěstovati jich a v život uváděti a
dobrovolnými činy oslavovati, povinností jest a snaženstvím zcela
oprávněným. I přilnuli zajisté mnozí ze Slovanův k filosofii této,
jako k. p. hrabě August Cieszkowski, vydav r. 1838 spis pod ná-
zvem „Prolegomena zur Historiosofie", kdež myšlenky Hegelovy, jak
me jich nyní stručně byli vytkli, obšírně v rozvoji dějinstva do-
kazuje; a mezi Srby v Bělehradě vydána veškerá soustava filosofie
základě Hegelově.

Avšak i tehdejší básnictví tak zvané romantické školy mocnou
bylo pro vzkvět národních snah pobídkou. Míníme tu romantickou
školu v Německu vzniklou, nikoliv onuno ve Francii povstalou, za
úplným poněkud a od německé různým směrem se nesoucí. Dotčená
škola romantická kvetší asi od r. 1790 až k červencové revoluc
1830, nevynikalať ovšem básníky tak nadanými a výtečnými, ja-
kými se byliť ve svrchované míře osvědčili tak zvaní básníci kla-
sičtí, především oba dioskurové Výmarští; avšak myšlenky, jakými
básníci školy romantické byli naladili struny svých varit, nové ty
směry, jakéž byli vytkli svému básnictví, objevily se ve svých ná-
sledcích na veškerý vývoj života národního býti předůležitými. Ne-
libe tohe jmenovitě u Schillera nesouce, že Musa jeho měrou pří-
lišnou sobě libuje a se kochá v názorech antických, již sebe pře-
žilých, vniterního v nynějším pokolení a upřímného ohlasu nena-
lézajících více, *obrátili se snahami* svými (především útlocitný

Novalis, oba Schlegelové a j.) ku věku, v němž nazírali uskuteč
nejplamennější svou touhu, poesii ve spojení se životem pospo
Celý středověk, na nějž od stranických dějepisců nezaslouže
tána hana, objevil se dotčeným básníkům v novém zářivém
ukázalo se jim při hlubším badání téléž doby, v nížto člově
prožilo takořka utěšená léta jásavého mladictví, že věda, víra
básnictví s životem v libou splývaly shodu, že vše to ze živo
škerou svou sílu čerpalo, do života však opětným proudem se
novalo. Takýmto badáním odekryly se stoupencům dotčené ško
haté a vzácné poklady staré literatury, památníky tehdejšího ne
naného, ku svému vrcholu dospěvšího zvláště církevního stavit
kdežto ještě Goethe s pohrdou byl pohlížel na budovy velikolepéh
gothického. Povstalo pronikavým duchem nadanými zpytateli
ňování starého právnictví, národních zvykův, staré mythologie,
staroněmeckého, jmenovitě velikými učenci bratřími Grimm
že starší z nich, Jakub Grimm zákony jazykové s takovou d
ností, průzračností a zevrubností byl odhalil, s jakovou Newt
ojasnil kruhy těles na báni nebeské v odvěčném jich kolotán
hož pak příkladu následováno i u jiných národův; tím však
bem na všech končinách Evropy probudil se duch nový, duch
ku svému, duch národní! A jako libodechá Vesna rozestře
rutě své nad strnulou zemí tisíce a tisíce nových probouzí
a ztuhlou přírodu novými napájí žídly životodárnými: tak i
dejší době, jmenovitě po revoluci červencové vše v Evropě
oddychalo životem, tisíceré se probouzely naděje, tisícero se
čelo květův, tak že píšícím tyto řádky, a takto zpomínky
té doby ve vnitru svém obnovujícím, zdá se nám, jakoby tyté
radostné znova proudily roznícenou útrobou naší!

Toť hle obraz v nejpovšechnějších obrysech, obraz všec
vlivův, všech těch směrův, myšlenek, snah a touh, jaké proch
Evropou před vypuknutím červencové revoluce a několik let p
rozhodné katastrofě, jež oživila veškery zárodky čilejšího ži
národech evropských! Jimi však odkájena bylať tu nevědomky
tam s úplným vědomím cíle i prostředkův i u nás na Morav
národnosti.

Což pak národním snahám na Moravě zvláštního dodával
že veškeré to hnutí národní a i veškerý ruch literární jevil s
od počátku více méně všeslovanským. Musímeť ale hned p
doložiti, že ve veškeré tyto snahy nevměšovala se politika, a

se tak tu neb onde, dělo se zajisté měrou co nejskrovnější. Směr ten všeslovanský nalezal hojné i příhodné potravy ve velikolepé básni Kollárově ve „Slávy dceři"; i zpomínáme si živě, že měl-li mladík vznešenějšího letu k našim myšlenkám národním býti obrácen, podávána mu obyčejně co prvá kniha: „Slávy dcera", a bývalť jen potřebí přečísti elegický její prozpěv, aby se útroba útlocitného mladíka rozplamenila láskou k národu tak velikému, slavnému, klidnému a tak nešťastnému. Všechny listy, jež tehdy docházely spisovatele tohoto článku, majíť obyčejně v čele název: „Milý Slovane!" Odtud my na Moravě všímali jsme si nejen literárních zjevů ve vlasti československé, nýbrž i u jiných Slovanův. Podáváme tu na důkaz výjimek psaní dne 17. bř. r. 1838 příteli odeslanému od jinocha asi devatenáctiletého. Píšeť mu takto: „Jak velmi ve vlastech slovanských působí básně Klácelovy (vydané r. 1836), poznáte z toho, že i Srbové jim k vůli naší řeči se přiučují, celé noci ve slovníkách ležíce. Toť jest vzájemnost! Nejenom Srbové tak krásný a následování hodný příklad vzájemnosti nám podávají, alebrž i Slováci touž kráčí cestou. Spolek učencův řeči československé ve Prešpurku vydá nové dílo, obsahovati mající nejvýbornější práce z celé slovanské literatury ve překladu. Kollár vydati hodlá svůj životopis, k němuž připojí všechna psaní, jichž co spisovatel obdržel. Jaká to bude zásoba myšlenek, rozmanitě se křižujících (bohužel — nestalo se tak). Lud. Štúr, horlivý Slovák, přišed do jednoho gymnasia v Uhrách jedním dnem 40 studujících Slovanstvu získal. Alumnat srbský, kdež i Illyrové studují, počítá asi 100 Slovanův, kteří ihned 500 zl. na bibliotéku složili. Že zprávy tyto budouť Vám potěšitelny, domysliti se mohu, věda, jak vroucího podílu béřete ve prokvétání Slavie; avšak k uskutečnění vzájemnosti potěšte i Vy mne listem, v němžby Vaše myšlenky o stavu národu v okolí Vašem mně byly nejmilejšími. Neboť silněji tluče mi srdce, pamatům-li, že od ledového okeánu až ku horám alpským, od amerických pustin až k Uralu a Šumavě nový počíná život, jedna vlast se rozprostírá a jeden hlahol zaznívá. Duch Slovanstva se vznáší nyní co orel nad zemí a v dušech tisícův odráží se lesk zlatých perutí jeho." Mohou se nám slova tato zdáti nyní přepiatá, nabyvším zralejšího ve věcech těch rozmyslu; avšak odráží se v nich dosti jasně, čím oddychala tehdy útroba dorůstající mládeže.

Co zvláštní objev literárního ruchu u nás na Moravě hned při jeho vzniku musíme tolikéž vytknouti, snahy po tak zvaném *purismu*

v řeči. I zjev tento lze snadno vysvětliti z tehdejších okolností našeho národního života. Našemu slovanskému lidu nezbylo žádné veřejnosti, kdežby se byly ozývaly hlaholy materské jeho mluvy leč ve chrámě. O nějakých projevech politického života nebylo tehdáž ani řeči, ba ani pomyšlení. Nad to jeví se národní genius v jazyku co v nejvěrnějším a nejčistším svém obraze; pročež veškerá snaha vůdcův našeho novějšího literárního hnutí obrácena ku pěstování, studování, však i ku domnělému čistění mluvy materské. Odtud i zračito nám se stává, že největší a nejslavnější básníkové naši stávaliť se v pozdějších létech filology, ovšem nikoliv stejnou měrou slavní a důkladní, jako Kollár i Čelakovský. Snahy tyto ve své podstatě chvalné zajisté minuly se však pro vývoj vědy samé se žádoucím úspěchem tou nejvice příčinou, že při zpytování jazyka našeho českoslovanského nebralo se povždy, jmenovitě u nás na Moravě patřičného ohledu k jiným jazykům slovanským, aniž přede vším k jazyku staroslovanskému, jenž jest veškeré zdarné slovanské filologie nezbytným základem. Avšak i na tom ještě nebylo dosti. Muselo se přihlédnouti tolikéž ku jazykozpytcům jiných národův; jak to byl učinil nejvyšší genius v slovanštině, nesmrtelný Pavel Šafařík, při svém badání filologickém.

Dobu tuto purismu v rozvoji naší vlastenské literatury na Moravě representují přede vším dva mužové, Vincenc Žák a František Dobromysl Trnka, s nimiž nyní blížeji se nám bude zabývati. Hodláme zároveň podlé pramenův nám k rukám jsoucích sestaviti obšírnější životopisy spisovatelův na Moravě ku povznešení národního našeho jazyka působivších, při čemž projadřujeme snažnou žádost, aby známy-li jsou tomu neb onomu z našich rodákův důležitější nějaké okolnosti ze života mužův námi tutu v jich ušlechtilých snahách líčených, jich v časopise tomto sděliti ráčili.

II.

Prví buditelé národního vědomí na Moravě byliť nejvíce rodem Čechové, jako: *Dom. Kinský, Neděle, Trnka, Sychra, Kampelík* a j. Měloť se tehdáž na Moravě vůbec za to, že Moravané nejsou nikterak kmenem s Čechy totožným, ba úmyslně hlásáno, že majíť obyvatelé Morávy většího s Němci příbuzenství než s Čechy. S pohrdou tolikéž, ba s posměchem a s potupou pohlíženo k tom, jižto *český jazyk* pěstovali, jazyk to, jenž pokládán za jazyk vrde-

člověka snižující a otrocký. Tím větší odvahu a i tím větší
rnost a sebe zapírání osvědčovati musel skrovný ten hlouček
nců, jenž přese všechna osočování a přese všechny úkory zacho-
íru v budoucnost národu našeho. Tak došel i *Žák* k nám ze
ní vlasti české; narodil se v Úsobě v Čechách r. 1797. Po
aných ve své vlasti studiích gymnasialních a filosofických do-
studiím theologickým do Brna, kdež tato studia na ústavě
ském r. 1818 s výtečným byl dokonal prospěchem. Neměv
ními zákony k dosažení důstojenství kněžského ustanoveného
dosáhl v srpnu r. 1818 vysvěcení na jahenství, a teprv roku
na kněžství. Po svém vysvěcení ustanoven byl v témže roku
co kooperator při faře sv. Magdaleny v Brně, avšak v témž
roce přesazen ku faře sv. Tomáše, odtud pak povolán byv v
r. 1832 opět ku faře Svatomagdalenské v Brně, kdež co ko-
tor ku blahu svých svěřenců působil až do 15. ledna r. 1836.
V tomto svém postavení na vinici Páně v brněnských před-
ch co do obyvatelstva nejčetnějších a různých národností vyni-
Žák stálou, neunavnou horlivostí a života kněžského bezúhonností.
své povinnosti svědomitě ve chrámě i ve škole, v chorobnici na
Olomoucké, kterážto správě fary Svatomagdalenské jest podří-
ve zvláštním lesku objevila se obětovnost jeho ušlechtilá,
ucí i život za svého bratra v době cholery, kteráž r. 1830 v
zvláště v dotčené farnosti strašnou měrou zuřila.

Mimo tyto povinnosti, jichž ukládá důstojenství a povolání
ké, jevil Žák i v jiných oborech blahonosnou činnost. Co koo-
r u fary Svatotomské vyučoval chovance c. k. vojenského vy-
ího ústavu týdně po tři hodiny v jazyku českém, kteréž učení
al s valným úspěchem týchže chovanců po sedm let, tak že
čitele téhož ústavu co schopné k udělování téhož učení vypě-
a odchoval. V nepřítomnosti polního kaplana bylť mu i

správě v té době na Špilberku se zúčastnivších ve svém spise „
mie Prigioni“ v kapitole 90 takto: „Vrba“, (Jiří, čestný kanov
děkan a farář v Kloboucích zem. 1869) „v Brně přebývající, byl s
věnovati nám valnou část svého pochvílí. R. 1829 onemocněl,
čež musel zastávati jiné úřady nemoha k nám docházeti. B
nám toho velmi líto; avšak měli jsme to štěstí dostati za nástu
jiného učeného a výtečného muže, kněze Žáka (ma avemmo la
ona sorte, che a lui segnisse altro dotto ed egregio uomo l' ab
Ziak viscurato). Mezi různými kněžími, k nám odeslanými, ne
stali jsme žádného zlomyslného, jenžby byl v nás zbudil podezř
jakoby se dával užívati za nástroj politiky, což ovšem ihned se z
zorovalo, žádného kněze, jenžby neměl všechnu zásluhu důkla
učenosti, ryzé katolické víry a hluboké filosofie. Ach, jak jsou
hodní takoví sluhové církve! P. Žák rozpřádal tolikéž se m
dlouhé rozmluvy. Podal mi příklad a byl mi vzorem strasti
s útěšnou myslí strádati. Ačkoliv sklíčen byv stálým tokem (flussio
v zubech, v uších a v ústech musel mnoho strádati, setrval př
povždy bodrým jevě tvář usmívavou (ed era nondimeno sempre s
ridente).“

Již co kooperator zastával Žák od 8. ún. až ku 15. říj. 18
co supplent místo katechety na brněnské c. k. normální hlavní šk
ku všeobecné spokojenosti, tak že když totéž místo povýšením A
Hamerského za ředitele téléž školy byloť uprázdněno, Žák v led
r. 1836 skutečným katechetou jmenován byl. Úřad tento zastá
s takou svědomitostí, s tak neunavnou horlivostí a s tak povšec
zdařilým úspěchem, že od Exc. nejdůst. p. biskupa brněnské
Ant. Arnošta ze Šafgotschův, jejž v českém jazyku vyučoval, r. 18
vyznačen byl čestným názvem konsistorního rádce.

Když byl dotčený ředitel Ant. Hamerský se přesídlil na
Vršavskou (Fryšavskou), zastával jeho místo prozatímně od 1.
1848 Žák, až pak v pros. téhož roku za skutečného ředitele té
normální školy ustanoven byl. Byloť mu mimo dosti valné ř
telské práce zároveň ještě zastávati učitelství katechetiky a met
diky na brněnské theologické fakultě. Hodil se k úřadům té
nejenom za bohatými svými a všestrannými vědomostmi, jichž
davý jeho duch sobě byl v různých vědeckých odvětvích nashro
alebrž i za praktickým směrem a za chladnou, ku všem stran
pozírající rozvahou, jakovou zvláště vynikal. Těmi příčinami s
ným úspěchem působil taktéž na vzdělání čekanců stavu uč

ho, kteřížto jeho péči byvše svěřeni, nejenom v podrobných vě-
mostech, nébrž i co do praktického návodu při vyučování a vy-
vání dítek mnohému se od bystrého a obezřelého ředitele svého
hli přiučiti.

Pro tyto vzácné vlastnosti, kteréž jej měrou povýtečnou nejen
kněze, ale učitele zdobily, zvolen byl Žák co úd školní rady, kte-
ž roku 1848 sestavena byla k rozluštění těžké úlohy, jakby se
již rovnoprávnost obou zemských řečí na gymnasiích moravských
slezských co nejvhodněji dala provésti. K takýmto pracem byl
ák pro svou klidnou a smířlivou mysl přede všemi jinými zvláště
ůsobilý. Muselyť ovšem podobné práce konány býti nakvap, což
imořádný ruch téhož rozbouřeného roku sám sebou vymáhal; avšak
říti zároveň nelze, že návrhy od osvícených pravou láskou ke své-
u národu vedených mužův ku povznešení národního školství vůbec
ku žádoucímu provedení jazykové rovnoprávnosti tehdy učiněné
ajíť do sebe mnoho výborného a zdařilého, při čemž jedině lito-
ti jest, že se všech dotyčných návrhův sešlo a rovnoprávnost ja-
ková na vyšších ústavech v létech nejblíže na to příštích značně
zad pošinuta; krajnosti, jakých se při prvém pokusu v tak důle-
itých záležitostech nelzeť ani uvarovati, bylyby se dalším rozvojem
ány zmírnily a v pravou míru mohly přivedeny býti.

Když úmrtím Frant. Binka (zem. 13. srp. 1853) uprázdnila se
ra Podivínská, žádal o ni Žák, byv pak skutečně r. 1854 v lednu
farář na faru v Podivíně starožitném a zpomínkami na sv. Cy-
illa věhlasném investován. Pro své výtečné nadání a svou vše-
tranné v různých oborech prokázanou zručnost byl hned po svém
ujéaní na tuto faru jmenován děkanem a školským dozorcem pro
kres Podivínský, r. 1855 skutečným konsistorním rádcem, r. 1861
rokněžem arcipresbyteratu Mikulovského; roku pak 1863 čestným
anovníkem kapituly brněnské. Netřeba nám tu šířeji doličovati,
e ve všech těchto důstojenstvích prokázal se Žák svědomitým a pe-
livým pastýřem svých farníkův, otcovským přítelem podřízených
u kněží i učitelův, dobrosrdečným lidomilem, věrným a vládě od-
aným občanem. Tak mnohonásobné a četné práce veškerých úřa-
v na bedra jeho vložené nezůstavovaly mu žádoucího pochvílí ku
acem literárním, v nichž se ve dřívějších létech po svědomitě vy-
naných povinnostech svého úřadu s takovou zálibou kochával, k
muž v poslední době *účinného života* jeho přidružila se jakási
ánlá *rozkyselost mysli*, *tou nejvíce* příčinou, že reformy jeho v

české grammatice nikdež ani na Slovensku, na něž při svých no-
votách nejvíce spoléhal, žádných nenalezaly stoupenců̊v. Že se tak
stalo, liboval sobě přičítávati důrazu činnosti Sušilovy, jak se k
nám tento sám byl projádřil. Dne 30. bř. 1867 zesnul klidně v
Pánu po životě na zásluhy o církev i vlast bohatém velmi.

Předeslavše obšírnější tento obrys života Vinc. P. Žáka při-
stupmež nyní ku stránce jeho činnosti, kteroužto nám tuto zvláště
jest vytknouti, ku činnosti *literární*. Veškery spisy jím vydané jsou
tyto: *„Böhmische Sprachlehre für Deutsche“*, von Vinc. P. Ziak
1842; gramatika dospěla ku čtveru vydání; učiněn z ní stručný
výtah a vydán pod názvem: „Abgekürzte böhmische Sprachlehre für
Deutsche“; *„Filotea“* či Bohumila od sv. Františka Saleského. Pře-
ložil Vinc. P. Ziak. Ve Znojmě, 1843; *„Baruška a Tom“* neb dok-
tor Jenner a neštovice. Povídka pro mládež od G. Nierica. Přelo-
ložil V. P. Ziak. V Brně 1844; *„Oswobozený Jerusalém“*, báseň
hrdinská od Torquata Tassa přeložená od V. Ziaka, v Brně 1853,
kteréžto básně překlad (zpěvu 2. a 12) vydán v Kroku r. 1833—34,
překladatel tam podepsán *Junica*; pak několik básní *Petrarkových*
přeložených V. Ziakem tolikéž pod jmenem Junica v Týdenníku
Ohéralem v Brně redigovaném r. 1848 na str. 51 a 59. Že překlá-
dal i ze klassiků̊v *latinských*, jmenovitě z Albia *Tibulla*, znači-
mi jest ze zápisků̊v zvěčnělého Sušila o Žákovi pro „Hlás“ původn
určených, avšak nedokončených. Sušil dí: „Nové plody své bás-
nické (z r. 1821) donášel jsem ku přečtení a posouzení ku Vinc
Žákovi co k dokonalému znateli a správnému posuzovateli. S tr
pělivostí, ano se zálibou čítal Žák pokusy ty, vyjádřil úsudek sv
o nich, navrhoval opravy a sám některé z nich připisoval. Tí
zrostla přivinulost k muži tomu, jenž se snahám mladších přátel
ochotně propůjčoval a srdce ku pokračování na počaté cestě dodá
val. Některé z básní oněch byly potom v rozličných časopisech vy
tištěny; větší z nich díl byl zkáze odevzdán, ješto před rázněj
kritikou neobstály. Musím ale všelijak vyznati, a činím to ze vděč
nosti, že nejedna čercha v obraze vzdělání mého v té straně od př
tele Žáka vedena jest. Ale i sám přítel ten na vzájem mně n
jednou četl práce své. Činil to obzvláště při svém překladě osv
bozeného Jerusaléma Tassova, jímž se po mnohá léta obíral v h
dinách od povinností prázdných; ale i z jiných překladů̊v svých
Tibulla nejednu částku mi čítával. Úsudek z mé strany vezdy
činěn ke chvále přečtené práce, cítil jsem při Tassově Jerusalém

lebo nevýslovnou radost, že tak výtečnou báseň v jazyk náš tak
[illegible] provedenou míti budeme. Porovnával Žák ten překlad svůj
polským překladem Jana *Kochanovského*, a nejednoho slova od něho
[illegible] a tak šťastně češtinu obohatil. Ke slovům takovým počítá-
[illegible] slova: *hydrý* = ohyzdný; *brudný* = škaredý; *pověv* (povívání);
[illegible]iny (po drabinách lézti) t. j. žebř; *štěble*, šprušle. Slova *zrutný*,
[illegible]ný = potvorný ze slovenštiny přijata jsou, jiná byla šťastně
[o]d Žáka tvořena, jako *prakovati* = z praku házeti; *únava* = una-
[illegible]ní; *nábery* = řásy; *samopán; spík* = spiknutí; *drasný; ostno-
[illegible]tí* a j." Tak Sušil. Překlady z Alba Tibulla vyšly v Čas. Čes.
M. tolikéž pod jménem Junica.[1])

Mezi uvedenými spisy zasluhují největší pozornost spisové dva:
[G]rammatika a překlad *Tassova osvobozeného Jerusaléma.*

Grammatika sepsána jest ku prospěchu Němcův, již se při-
[illegible] chtějí jazyku našemu. Sestavena jest na základě zkušenosti,
mnohaletého vyučování čerpané. Posuzujíce ji ze stanoviska to-
[ho] můžeme směle tvrditi, že není dosud žádným později vydaným
[illegible] překonána. Nejzavilejší úlohou pro učitele, jenž má Němce
[se]známiti s pravidly ušlechtilé naší mluvy, jest bez odporu
[illegible]ké časoslovo. Usnadniti vědomí toho, co jest časoslovo jednodobé,
[illegible]cí, opětovací, opakovací, žáku německému, nezdařilo se podob-
[nou] měrou žádnému dosud spisovateli české grammatiky, jakovou
[to] provedl a příklady ojasnil Žák. Celé to pojednání o českém ča-
[soslo]vě, vůbec o konjugaci jeho jest grammatickým mistrovským dí-
[le]m. Nad to odporučuje se tatáž grammatika svými úlohami prak-
[tic]kými ku překládání z češtiny do němčiny, a opačně z němčiny
[do] češtiny.

Pro Čechoslovany má spis ten jinou ještě do sebe důležitost.
[illegible]me tu rozličné ty novoty a opravy, jakých ve spisovný jazyk
[uv]ésti po celý život svůj Žák byl usiloval. Ku zavedení takýchto
[no]vot a proměn ve spisovném jazyce českém puzena se Žák cítil
[d]věma důvody. Jak svrchu dotčeno, byloť Žáku za dobu jeho
[po]bytu v Brně často vyučovati ve veřejných ústavech i soukromě
[N]ěmce jazyku českému, od nichž slýchati musel nářky a stesky
[na]d tvrdostí a příkrostí mluvy české; samému pak při dalším a

[1]) V „Týdenníku" z r. 1848 nalézáme na str. 223 překlad dvou básní; jedna [illegible] název: Obvazek na ránu (podle Torquata Tassa), druhá Milek (z [illegible]ovského); co překladatel podepsán: Junica.

hlubším rozbírání grammatických forem naskytlo se přílišné i
a *jekání*, jaké v češtině na ujmu libozvučnosti ba i určitosti a
zumitelnosti nemilou měrou zavládá, což byl i Kollár trpce vy
grammatikářům českým. Ze druhé strany zamlouvala se mu
ština, jížto byl úplně mocen, s tím větší zálibou pro svou gr
matických forem vybroušenost a uhlazenost, pro souladné rozvr
v ní vokálův a konsonantův, čím nevyrovnaná její lahodnost a
bozvučnost snadno se vysvětluje. I vytknul sobě odtud, aby
tak projádřili se, *ideál* mluvy, za jejížto hlavní vlastnosti vys
určitost a *libozvuk*. Podlé ideálu takého chtěl samovolně přist
vati i formy jazyka českého, naléhaje na to stále, aby učenci
upustili v něčemž od přísnosti a ustálenosti forem grammatick
působil a horlil pro zamilovanou tuto myšlenku, na nížto byl
měř ustrnul až do smrti své, i tehdáž, když se byli popudem
novitě Kollárovým nejčelnější mužové našeho národu, Šafařík i
lacký, ve zvláštním českou Maticí vydaném spise, důrazně a
hodně prohlásili pro nedotknuté zachování dosavadního spi
ného jazyka, na zhoubné odtud pro veškerý rozvoj národní
noucí následky se strohou myslí poukázavše. Druhý důvod, je
při uvádění grammatických novot vedl, čerpal z domnění, jež ovše
pozdějších létech objevilo se býti úplně bludným, že opravami
savadní grammatiky české zdaří se získati Slováky v Uhersku,
zvláště po r. 1840 vždy zjevněji jali se odtrhovati v literatuře
Čechův, až konečně v úplném od češtiny se byli octli rozkolu.
ukazuje na to Žák sám ve předmluvě ku svému překladu osv
zeného Jerusaléma. „Kde grammaticky se liším, prosím čte
věřit mi, že různění slovanských spisovatelův od českých velmi
rmoutí. Svornost obojích vlastimil toužebně žádá, ale jak ji
sáhnout? Po 70 lét se do toho sporu míchá han, kaciřování
neustupnosti přes dost. Co se tím potud dovedlo? Jakých
středků užito, takový účinek dosažen. Stokrát opakovat „conc
res parvae crescunt“ není naplat, ba je směšné, když se činem
vyznává, že svornosti matka jest ústupnost. Ustupujme něc
svého, přijímejme něco od strany druhej; to ke svornosti častěj
dívá než hana neb odvolávání se na jednostranný zvyk.“ Pa
ze slov těchto, jakož i ze častých výrokův ústně činěných ke sp
vateli tohoto článku, že Žák ústupnost tuto ohledně grammatick
forem za jediný považoval prostředek, smířiti Slováky v jazyku
sovném rozkolné s Čechy.

Zdar badání našich ve kterékoliv vědě visí především na na-
pení pravé methody čili vědochodu. Budiž badatel ten neb onen
pilnější, sebe vroucnější rozhárán touhou po vědeckém pokroku,
ejž co bedlivá včela látku pro svou vědu ze všech oborův; ne-
il-li při tom pravou, jedině ku žádoucímu cíli vedoucí methodu,
spěje zajisté při svém badání k takýmto resultátům, jimižby
čná věda ku větším se pošinula pokrokům; ba často přihází se,
nahromaděným materialem jen ztemní se pravý a jasný názor
, věda místo co by pokročila, klesá nazpět, až nový vědec se jí
opiv opětnou snahou za lépe zvolenou methodou žádoucí v ní
rok zakotví a ubezpečí. Nelzeť dostatečným důrazem poukázati
tento náhled náš; naše právě literatura smutných nám podává
kazův o pravdivosti výroku našeho. Nechceme tu mluviti o vě-
h přírodnických, které tak zvanou filosofií o přírodě u hustší jen
tek bylyť uvedeny, vedlo by nás to velice od cíle našeho; ale do-
čuje poukázati jenom na filologická badání našich Kollárů, našich
akovských a j., kteráž úplně muselať se minouti cíle svého, že
jich konání neudeřeno na pravou dráhu. Jako ve přírodovědě,
jest i ve mluvovědě jedině pravou methodou tak zvaná methoda
uktivní, kterážto na základě konkretních zjevův, buďtež tyto zjevy
rodní neb formy grammatické, postupuje ku poznání pověčných
onův, v nich se objevujících. Každý jazyk spisovný musí pova-
án býti co historické faktum, jenžto se byl rozvinul za různými v
voji dotyčného národu zakotvenými okolnostmi, a nemožno, tudyž
moudro jest, uváděti v ustálený již jazyk spisovný staré, sebe li-
zvučnější a určitější formy, jako nemožno přikázati proudu, aby
ul opět zpátky ke původnímu svému pramenu. Neníť tudíž úlo-
u právě vědeckého jazykozpytce, přistřihovati jazyk spisovný, jenž
roveň musí považován býti co viditelná různých kmenův jednota,
věrnější obraz obecného jim všem ducha národního, podle libo-
lných pravidel, a priori vytknutých a vystavených; alebrž toť
o úkolem, úkolem zajisté uzlovatějším a více důmyslu a trvan-
ější píle požadujícím, dopátrati se těch zákonův mluvnických, po-
nichž ten neb onen jazyk spisovný dospěl ku svému nynějšímu
váru, zákonův to přehlasování a přetvořování s takovou řekli by-
m nutnou určitostí se objevujících, s jakovou od věčnosti kolují
esa nebeská; takovou methodou kráčeli u Němcův Jak. Grimm,
Slovanův Šafařík. Žák tak do svých myšlenek se ponořil, že jich
každým omlouval, *přetřásával až k* omrzení, tak že Domi

Kinskému musel se slibem zavázati, žeť v jeho přítomnosti o g
matice nebude mluviti.

Nemůžeme se v listech těchto pouštěti v širší rozbor o
něnosti grammatických oprav a proměn Žákem navržených a v
sech jeho provedených; uvedeme tu k lepšímu jich seznání n
příklady vzaté z jeho překladu Tassova osvobozeného Jerusal
nejdůležitějšího to spisu a nejposledněji jím vydaného. Co do j
statného píše Žák: vůdca, duša, vůla, naděju, Greciu; co do j
přídavného: mohútnej; co do zájmen: nímž (dat. plur.), nim
vašu; co do časoslova: zjevuju, vypravujou, mudruja, měti, os
děný, obráťen, nekroťený; — ve vlunách, skroz; znamení zm
vání nepíše nad hláskou, nébrž nad zvučkou: básňe, raďej a
Toho však jenom k uvarování před podobnými pokusy doložiti
me, že, odstoupí-li se jedenkráte od tradice ve grammatických
mách, všeliké libovůli bude brána do kořán otevřena; kdož z
meze ustanoví, až kam by novoty tím nebo oním spisovatelem
vržené jíti mohly? V skutku také souvrstevník Žákův, Trnka, r
opravovatel české grammatiky k různým od Žákových dospěl
mám, jak dále místněji dokážeme.[1])

Nyní nám ještě několika slovy promluviti o druhém d
tějším díle Žákově, o jeho *překladu Tassova osvobozeného Je*
léma. Pokusili se téměř současně dva čelní mužové národu n
o důstojný převod klassického tohoto a velikolepého díla, Jan
kyně a V. Žák. Když byl již r. 1833—34 totiž zpěv 2. a 12.
vútné této básně podlé překladu Žákova uveřejněn ve vědeckém
sopisu „Krok“, Svat. Preslem tehdy vydávaném, projádřil s
Purkyně k Žákovi, že dotčenou báseň dokona přeložil a překla
že již k tisku chystá; k žádosti jeho slíbil mu Žák, že mu
ním svého překladu v cestu nevkročí; po dlouhých však létec
svěděil Purkyně, že si umínil svůj překlad nevydati, načež Ž
dalším překládání pokračoval, ku šťastnému jej doved konci.
klad Žákův obsahuje v sobě 3111 veršův. Jaká to mnoholet
unavná péče k dokonání tak obsáhlého díla vynaložená! I n
soudný čtenář diviti se, že mnohý hexametr pokulhává, mnohý

---

[1]) Pojednali jsme o nutnosti jednoho spisovného jazyku mezi Čech
ravany a Slováky uherskými obšírně a všestranně ve příloze k S
„Hlasu“, časopisu církevního námi vydávaného, r. 1860 proti dru. H
skému, co redaktorovi „Cyr. a Meth.“

odpovídá přísným pravidlům metrickým. Co do výbornosti pře-
da samého odvoláváme se ku svrchu dotčenému úsudku zvěčně-
o Sušila, muže to, jenž přede všemi jinými s to byl, podobné
důkladně a spravedlivě posouditi. Avšak co do formy nelze
hlavní dotknouti se vady, že totiž Žák báseň Tassovu z nej-
ější části přeložil v hexametru. Lépe v ohledu tom sobě po-
Purkyně, zvoliv původní rozměr italského básníka, stance to-
ili ottavy. V časopise musejním r. 1834 vyšel 16. zpěv jako
kázku podlé překladu Purkyňova. K porovnání podáváme tuto
sloku 16. zpěvu podlé obojího překladu.

Purkyně.

Okrouhlé skvostné stavení tam směle
Se v okol zhůru pne; u prostřed jesti
Sad přerozkošný, v němž prokvětá skvěle
Cokoli krásného kde vidno kvésti,
Jej zevšad Ďasi, jeho strojitelé
Svodnými komnatami na rozcestí
Obstavili, že nepromiklý leží,
An oklikaté k němu stezky běží.

Žák (tolikéž v stancech.)

Je hrad to bohatý, staven do okrouhlosti
A v lůně svém uprostřed as, má zahradu,
V kterej rovnáno být nemůže v ozdobnosti
Co kvetlo kdy v slavném kterémkoliv sadu.
Ďelníci démoni vyvedli ve skrytosti
Tu pokojů kolem tak motanou řadu
V tak křivolaké a mýlivé chodníky,
Že pronikat dají se jen pro důvěrníky.

V hexametrech k. p. počátek prvého zpěvu.

Spívám nábožnou braň a vojvodu, jenžto velebný
Osvobodil hrob Krista. Duchem mnoho a mnoho jednal
On pravicí v dobytí slavném mnoho snášel a peklo
Bouřilo darmo na něj, naň různý Asie povstal
Darmo i Líbye lid; neb Bůh jemu přízeň udílel
A druhy bloudící ke svatým vedl spátky korouhvem.[1])

---

[1]) Budiž nám dovoleno ke hlubšímu věci této porozumění položiti vedle sebe prvou *sloku originálu* a *překladu* latinského v hexametrech.

Ve stancech přeložil Žák episodu ve zpěvu 2. (o Olindu
fronii), zpěv 16. celý (o Armidě a Rinaldovi), řeč kralevice a
ckého ve zpěvu 10., píseň kouzelnice ve zpěvu 14.

Velikolepá báseň Tassova opěvá hrdinskou dobu středo
výpravy totiž křižácké. V těchto pak jevila se nejprudší a n
hutnější protiva tétéž doby, boj totiž křesťanství a islamu.
však plamennější a čím rozšířenější tyto protivy a boje byly
větší měrou, tím horoucnějším zápalem musely rozníti a ro
řiti útrobu tehdejšího člověčenstva do nejhlubších hlubin. Zbo
vítězným mečem hranice oddělující Východ od Západu, a v
luzna kouzla nového světa odekryla se tu oslněná báječným l
duchům rozechvělým. Odtud zasvitlo nad Evropou čarovabné
omlazujícího básnictví; odtud četná ta dobrodružství rytířská,
ráž dojemnou obrazotvornost odkájela půvabem neodolatelným.
popředí všech těch bojův hrdinných stkví se muž, jenž ve své
nosti v nejlibějším pojí souladu nejušlechtilejší cnosti středo
mysl právě mužnou, odvahu právě rytířskou, a při tom hru
kornou, jemnou, tichou, Bohumír Bouillonský, popřední to hrdin
epické básni Tassově. Již pak odtud jasně jde na jevo, že
tu nazvati musíme povýtečnou měrou básní romantickou; tét
nepříslušel i v překladu antický rozměr hexametru, alebrž měl
držán býti původní rozměr, stance totiž čili ottavy. Neplatí
kterak důvody, jakými Žák užívání hexametru ve svém pře

Canto l' armi pietose e'l capitano,
Chè 'l gran sepolcro liberò di Cristo.
Molto egli opro col senno et con la mano,
Molto soffri nel glorioso acquisto.
E invan l' inferno a lui s' oppose, e invano
S' armò d'Asia e di Libia il popol misto;
Chè il ciel gli die 'favore, e sotto ai santi
Segni ridusse i suoi compagni erranti.

Herois pia gesta cano, cui limina tandem
Exuviis Christi sacra pagani datum inique
Extorquere jugo populi. Magna ista labore
Stabat et ingenio res; verum et multa tulisse
Forti animo juvit. Frustra conatibus omnis
Fert obices acheron, frustra concurrit ad arma
Asia, cui Libicae se conjunxere catervae;
Fortes illius quia numen promovet ausus
Et sancta errantes socios ad signa reducit.

omlouvá, že prý by Tasso, „kdyby teď žil a český hexametr znal, na českém překladateli by jej žádal, Vlachy nechaje překládat Homéra ve stancech;“ k tomu prý „naše rýmy záležejí nejčastěji jen v tom, co grammatika pádem a osobou jmenuje: ání, ení, osti, ého, ému, ými, ící, ať nemluvím o východech ům, ám, ým, ých.“ Neboť co do rýmův nelze podobné rýmy, na koncovkách toliko spolehající a planými nazvané, i v našem jazyku chváliti a co nejřídčeji jich užívati slušno; nébrž všelikého důrazu nám klásti jest na pravidlo, jakž Sušil o rýmech pronáší ve svém spisu o prosodii české (4. vyd. str. 38 a násl.), aby rýmové byliť přede vším štěpní, v kořeně totiž ve samém slově ležící (duje — pluje, matka — sladká), a tito zajisté vyrovnají se svým libozvukem i italským rýmům Tassovým (di Christo nell' acquisto, alla speranza, dalla tardanza). Avšak platí tu ještě ohledy vyššího směru. Svrchovaná krása každého uměleckého díla spočívá v ouplném souladu obsahu i formy, tak že jedno s druhým nerozlučným téměř spojeno jest svazkem. Minerva vystoupila v celistvém hned obrnění ze hlavy Zeusovy: tak i všeliký ideální obsah, po uměleckém útvaru toužící, plodí ze sebe i příslušnou formu. Ba někteří krásovědcové naší právě doby nazírají krásu v uměleckých výplodech jen v souladné všech jednotlivých částek shodě, když jenom ve formě, ačkoliv se s tímto náhledem úplně nesrovnáváme. Tou příčinou pochybil i sám Schiller, že se Eneidu jal překládati v německých stancech, jakož i nepříslušelo českému překladateli zvoliti ve překládání básně povýtečně romantické rozměr, jakoby v jedno srostlý s duchem antické epiky, a to tím méně v našem jazyku československém, jenž se s rovnou lahodou i mistrností pohybuje ve starých i moderních formách a slokách metrických. Zdá se nám, že uvedením hexametru v dotčenou báseň Tassovu setřen jest s ní jemný ten pel, jenž libodechou vůní celou tu ušlechtilou báseň ovívá. Přese to všechno nechceme ovšem v ničemž ujmu činiti velikým zásluhám Žákovým, a opětnému překladateli této epické básně cesta takto již jest ražena a práce usnadněna.

(Pokračování.)

Výklad některých věcí ze zpěvu: „Záboj a Slavoj.“

Píše *V. Brandl.*

O zpěvích Rukopisu zelenohorského a kralodvorského posud od nejvýtečnějších spisovatelův českých tolik jednáno bylo, že by vlastně každý, jenž znova o nějaké části zpěvů těch psáti míní, již se omlouvati měl, že opět jich dotýká. Avšak, ačkoli mluvozpytná stránka výkladu oněch zpěvů s neobyčejnou důkladností provedena jest, zdá se mi předce, že věcnému výkladu nevěnováno posud té pozornosti a vytrvalosti, kterou zpěvy ty zasluhují. Pronášeje takovýto náhled jsem ovšem dalek toho, abych snad zkracovati chtěl zásluby posavadních vykladatelů stránky věcné; míním jen říci, že věci v Rukopisu kralodvorském obsažené vysvětlovány nejsou s více stanovisk, abychom vidouce náhled o téže věci proti náhledu postavený, snáze pravou její povahu a podstatu poznati mohli. K těmto věcem náleží také modloslužba, anoť i bájesloví pohanských Čechů vůbec. Zvláště v příčině bohoslužby a hierarchického řízení pronešen jest náhled, že staří pohanští Čechové podle svědectví Rukopisu kralodvorského neznali a neměli žádných chrámů, žádného stavu hierarchického, že vyšší božstva jejich byla bezjmenná, že tudíž nebylo určitých osobností božských, že bohové neměli žádných chrámů atd. V příčině té hodláme pronesti opačný náhled a opírajíce se tu o srovnávací methodu obrátíme zřetel svůj k jiným slovanským i neslovanským národům. Úvahy své připojiti míníme k obsahu a k slovům zpěvu Rukopisu kralodvorského: „Záboj a Slavoj.“

Řekli bychom, že báseň tato nám zachovala kus vniterní historie našeho národu, odboj totiž, kterým pohanstvo nové učení náboženské od sebe odráželo. Protož vzbuzuje Záboj hněv lidu, proto sbírá ozbrojence po celé vlasti, jelikož přišel cizí násilně do zemi a bořil místa bohům posvátná, a protož volá vida zástupy nepřátelské: „ti jsou nám krušili bohy“ a má pevnou naději, že „bozi vítězství dají“ těm, kteří k jich slávě boj podnikli. V Záboji se vtělila energie pohanství domorodého, která odpírala novému učení, jež cizina násilně rozšiřovati počínala. Tento boj starého, domácího pohanství proti novému, cizímu křesťanství, jest hlavní myšlenkou *celé básně, jejížto* celý spůsob již ukazuje tu rozháranost

...ou pohanstvo tehdejší uchváceno bylo, když zbraně proti cizáctví
...chopilo. Hledě k této nadšenosti, provívající celou báseň, každý
...podiví, že v ní jen všeobecně se mluví o bozích, aniž by se
...rdělí někteří z nich zejmena, aniž by se připomínaly zvláštní
...ry, které ochraně toho neb onoho boha takořka svěřeny a zů-
...veny byly, kdežto jmenovitě snad právě v této básni příležitost
...naskytala, aspoň boha války jmenem uvesti. Jelikož však ani
...iný bůh, ani v této ani v jiné básni, jmenem se nepřipomíná,
...se za to, že bájesloví české individualisování božstva vůbec
...znalo.

Ti, kteří to tvrdí, odvolati se mohou také na to, že Kosmas
...též nezaznamenal jmena žádného boha, a že totéž neučinil žádný
...starších kronikářů německých, kteří předce o jiných slovanských
...nech a jich bohoslužbě dosti zpráv nám zachovali.

Jest ovšem pravda, že Kosmas nám nezachoval žádného jmena
...akého boha; avšak při tom slušno vážiti dvojí věc. Předně jest
...ámo, že náš letopisec o nejstarší době pohanské vůbec málo
...luví, že patrně chvátá, aby z pohanské doby se dostal do doby
...stanské. Avšak zdá se, že mlčelivost Kosmy má také jinou pří-
...nu; podobá se totiž, že onen zdroj, jenž mu tane na mysli, „senum
...bulosa narratio," v příčině individuálností bohů pohanských jemu
...neprýštil, že totiž ti starcové, z jichžto úst on zprávy a pověsti
...ličně přijímal, sami již neznali osobnosti bohů pohanských, že
...chovali již v paměti své zpomínky na zevrubnosti modloslužby
...aré a že sdíleli ctihodnému našemu letopisci jen to, co on sám
...kožto zbytky starého pohanství viděl, že lid se klaní ohňům, vo-
...ám, stromům atd. Okolnost ta nemá do sebe nic podivného, uvá-
...me-li, že poměrně záhy již křesťanství po rozličných cestách do
...mí českých vnikati počalo. Křesťanství nemohlo býti v devátém
...toletí již Čechům býti neznámým pojmem, když okolo r. 845 čtr-
...ct lechů českých v Řezně pokřtíti se dalo, a okolo r. 862 kníže
...ravský Rostislav za věrozvěsty v Cařihradě žádal, praviv, že jeho
...pohanství se odřekl, avšak že nemá učitelů takových, kteří by
...jykem slovanským pravou víru hlásali. Takové zjevy, jako křest
...nácti lechů a žádost Rostislavova předpokládají, že křesťanství
...po delší dobu cestu do Čech hledalo a také nalezalo; neníť po-
...by, že staré pohanství v druhé polovici devátého století již pod-
...ceno bylo. Kněží, jediní pěstitelé literatury v době křesťanské,
...hleli všecky *upomínky na pohanství* raději utlumovati, než ve

2*

spisech zachovávati, a tak se státi mohlo, že v době Kosmov asi 200 let po křestu Bořivojově v skutku již paměť na star úplně vyhlazena byla, a že z pohanství se zachovalo pouze obřady svými k národním zvykům a obyčejům náleželo. N tudíž býti divno, že Kosmas ničeho nenapsal, co by nějaké z nosti modloslužby, jakož jsou jmena bohů, nám zvěstovalo.

Avšak i ta okolnost, že němečtí letopisci nám o česk hanství žádných zpráv nenapsali, kdežto předce o bohoslužbě banův tak zajímavé zprávy podávají, nemůže býti důkaz staré pohanstvo české nemělo božstev individuálních. Ne známo, že výbojní národové jen tehdáž dávají zprávy o ze národech v nich obývajících, když panství své nad nimi j založili. Čech Němci nikdy nedobyli, uvnitř země nikdy vítě delší dobu se nerozhostili, anobrž při každém útoku hned n nicích odráženi bývali; protož také není čemu se diviti, kd mečtí letopisci žádných zpráv ani o sociálním ani o nábož životě starých Čechů nenapsali. Zprávy týchž letopisců o Sl polabských jsou rovněž kusé potud, pokud panství Němců na pevně se nezakotvilo; tak píše Widukind III, 68 k r. 963: lacro Saturni ex aere fuso, quod ibi inter alia urbis spolia magnum spectaculum populo praebuit": porovnáme-li tu zprávu s obšírnými popisy chrámů, model a bohoslužby Pol z pozdější doby, když panství německé nabylo již pevnějšíc kladů, u Thietmara, Adama Bremského, Herborda, Helmoda xona Grammatika, jaký to rozdíl? Pokud pohanství v Čechác kvetlo, jako za doby Samovy, nemohli Němci Čech blíže po když pak obrácením rodu panujícího na víru křesťanskou sta pohanská smrtelnou ránu utrpěla, přišla tím méně příležito mět na zevrubnosti víry té ve spisech zachovati.

Vyslovivše náhled, proč asi ani v Kosmu ani v něm letopiscích nenalezáme zpráv o individualitách božstva česko ského, vážiti nyní musíme, zda-li na tom přestati máme, chové více osobností božských neznali, či zda-li jinou cestou dojíti nemůžeme, že také starým Čechům idea božstva ve ví bách se vtělila a rozkládala. A tu především zapotřebí bud chom skoumali, jaký význam slovo „bůh" původně do sebe

S původní, indoevropskou formou našeho slova „bůh" váme se v sanskritě. Jest totiž z indického bájesloví zná *mezi těmi sedmi* dobrými bytostmi, kterým se Ariové koři

…losofická spekulace brahmínův svou soustavu rozpředla, byla …dna, jež slula *Bhaga-s.*[1]) Slovo to pochází od sanskritského kořene *bhag* = rozdělovati, v staroperském baga-s = kus, podíl; jiní zto…tožňujíce kořeny *jag* = ctíti a *bhag*, mají za to, že kořen *bhag* …znamená ctíti, venerari, a bhaga-s byl by dle toho *venerabilis*. …však nezdá se, že by oba kořeny *jag* a *bhag* ztotožniti se daly; …ena *jag* stopujeme v řeckém tvaru *ἅζ-ομαι* = ctím, *ἅγ-ιος* = …atý, a kořen *bhag* tvořil se dále v staroperském *baga* a v slovan…ském *bog.*[2])

Držíce se těch, kteří smysl kořene *bhag* vykládají na: *díl*, *…lení*, máme i věcné důvody pro tento význam slova *bhagas* ve …yslu *rozdílce, dárce.* V jedné hymně Rigvedy se praví o Bhagovi: …zývejme mohútného Bhaga, vítěze ranního, syna Adityův, jenž …echno *rozděluje*; k němuž se modlí s důvěrou chudý i chorý i …il, řkouce: *dej* nám *díl* náš.“ Tento původní význam můžeme …é sledovati v názoru slovanském. Jelikož *bhagas, bog*, co dárce …loval vezdejší potřebu, vezdejší chléb, protož sluje u Slovanů, …ři božstvo co dárce všeho dobra pojímali, polní majetek, jenž …t ploditelem obilí a chleba, povýtečně *zboží*[3]) ve smyslu dílu od …a propůjčeného. Bůh jest tedy udělovatel a zboží jest díl od něho …ovaný.

Jakož původní význam slova „zboží“ také obsažen jest v …uvě našeho lidu, jenž chléb nazývá „boží dárek“; rovněž se za…oval původní význam slova „bůh“ co rozdělovatele ve způsobu …luvení: bůh nadělil, a zvláště tehdáž, když lid nemoha komu …nu dáti jej odbývá slovy: „naděl Pánbůh“.

Že vytknutý původní význam slova „bhag“ a „bhaga-s“ pra…vý jest, dokázati se také dá ze slova: *bogat.* Kdož slovo *bhag* …kládají na deus, venerabilis, musí pak slovo *bogat* důsledně vy…ládati na toho, který jest bohem naplněný, neb mnoho bohů ma…jící: tomu výkladu však skutečný význam slova toho se příčí, …této naopak berouce za původní vyznam: *díl, děliti*, vysvětlujeme

[1]) Jmena ostatních šest bytostí, Adityas nazvaných, byla: Varuna, Mitra, …, Daksha, Asridha, Aryaman.

[2]) Zdá se, že jmeno frygického Zeusa, *Βαγ-αῖος*, též sem náleží.

[3]) „Že mně upadl v mé zboží a obilé pobral“ (Půh. Brn. r. 1406 fol. 41); — …dela voléčky ve zbožu“ *(Suš. nár. p. č. 115)*; — „po trnovom hloži, po tom …*rnovom zboží“ (Kol. Zpěv. II. 13.)*

snadně slovo *bogat* na toho, který mnoho dílů má, který štědře o
boha nadělen byl.[1]) Protož vážíce slovo *bogat* ve smyslu tom st
víme je dle významu úplně na roveň s latinským *locuples.*[2])

Toto pojímání božstva co dárce potřeb vezdejších, kteréž Sl
vané z pravlasti Ariův s sebou vzali a v mysli své zachovali, vy
světluje nám mnohou stránku duchového vývoje národů slovanských
Vysvětluje se z toho ona veselá mysl, která z vezdejšího živo
nad míru se těší, která ráda lahod života a darů země poživá
která ve zpěvu [3]) si libuje a dary přírody odbýváním veselých slav
ností přijímá, — ona veselá povaha Staroslovanův, kterou již
druhé polovici devátého století Ermenricus Angiensis naznačil slovy
Sclavus saltans. Jelikož slovanskému názoru byl Bůh předevší
dárcem poživku pozemského, protož považovali to Staroslované (ja
také Helmold v té příčině o nich píše, že u vítání hostí všich
jako z rozkazu horlivi jsou) za povinnost k božstvu, aby dary o
něho obdržené nechovali pouze pro sebe, nýbrž je sdíleli s jiným
jakož oni sami jimi obdarováni byli. Z toho se vysvětluje ono
báječné pohostinství starých Slovanů, které se jinokmenovci do
nadiviti nemohli; Herbord, životopisec sv. Oty, praví o nich, že
každém domě jsou na stole ustavičně připravena jídla a nápoje,
že volno jest hosti i domácímu jich požívati,[4]) a Helmold tvrdí,
pohostinství Slovanův jest tak neobyčejné, že k vůli častování ho
jest i dovolena krádež, a že kdo cizímu hosti častování odepřel, tom
že mohl majetek a dům jeho ohněm zničen býti.[5]) Za tou příčin

---

[1]) Neb přípona „at“ znamená naplněnu býti tím, neb míti pov
to, co kmen slova naznačuje, k. p. lesnat, bahnat, vlnat, krevnat, rohat, z
bat, tělnat atd.

[2]) Kdož slovo „bog“ vykládají na „světlo“, musí pak tvrditi, že „bog
známená toho, kdo mnoho světla má, s kterýmto vysvětlením pravý význ
slova „bogat“ se neshoduje. Tomu není na odpor, že v staroruském jme
se slunce „dažbog“, kteréžto slovo někteří vykládají na: dárce světla; n
slunce jest zde zosobení bytosti božské, která polní úrodu podporuje a k z
losti přivádí, a protož i zde jest dažbog: dárce dobra.

[3]) Jak se praví v Záboji a Slavoji: „pěvce dobra milujú bozi“.

[4]) „Mensa illorum nunquam disarmatur, nunquam deferculatur, sed q
libet pater familias domum habet seorsum mundam et honestam, tantum
fectioni vacantem . . . Quacunque igitur hora reficere placuerit, hospites s
domestici sint, omnia parata inveniunt intromissi ad mensam.“ II. 41.

[5]) *Experimento didici, quod ante fama vulgante cognovi, quia nu
gens honestior* Sclavis in hospitalitatis gratia; in colligendis enim hospitib

bylo, jak Helmold II, 12 praví, žádných chudých a žebravých
lí mezi Slovany; neb jakmile se kdo nehodil k práci, musel od
příbuzných všemi potřebami opatřen býti.

Tato pohyblivost mysli slovanské a smyslnost, která ráda v
rostech vezdějších se kochala, zavírá v sobě, že Slované nepře-
li na původním božstvu, kteréž jim takořka v duchové věno od
společné matky Ariův uděleno bylo. Duch slovanský podobně jako
í národové rozkládal ideu božstva a tvořil si více osobností bož-
ských; neb smyslnost, která u Slovanů v požívání darů přírody se
vovala, nemohla se spokojiti s pojmem neosobním, určitou oso-
u nepoznačeným, nébrž povýtečně lnouti musela k bohům osob-
m. Určité osobnosti božské spatřujeme u Slovanů polabských a
ských; Helmold upřímo tvrdí, že Polabané, ač jednoho Boha mají
nejmocnějšího, který nebem vládne, předce vzývají také více
žstev onomu nejmocnějšímu podřízených, v jichžto ochraně pole,
sy a život lidský postaveny jsou.[1]) Vidouce, že bájesloví všech
rodů utvořilo více osob božských, že mezi Slovany Polabané a
ové rovněž měli určité postavy bohův, nemůžeme to v mysli
srovnati, proč by právě Čechové nebyli znali božstev individua-
ovaných? K tomu se známe, že jmena těchto božstev nikde se
m nezachovala; avšak na jmeně samém nezáleží, jen když věc
jistiti můžeme, která záleží v tom, zda-li pohanstvo české ne-
alo určitých osob božských? A v příčině té odvoláváme se právě
zpěv „Záboj a Slavoj", na který se také odvolávají ti, jižto
aví, že vyšších bohů individuálních staří Čechové neznali. Neb
rš 44. toho zpěvu zní: „i rozhrušichu *vsě* bohy";[2]) z toho, že

---

ines quasi ex sententia alacres sunt, ut nec hospitium quemquam postulare
ecesse sit . . . Sclavorum legibus accedens, quod nocte furatus fueris, cra-
ra hospitibus disperties. Si quis vero, quod rarissimum est, peregrinum ho-
pitio removisse deprehensus fuerit, hujus domum vel facultates incendio con-
umere licitum est, atque in id omnium vota pariter conspirant, illum inglo-
um, illum vilem et ab omnibus exsibilandum dicentes, qui hospiti panem
gare non timuisset." I. 82.

[1]) Inter multiformia deorum numina, quibus arva, silvas, tristitias atque
oluptates attribuunt, non diffitentur unum deum in celis ceteris imperantem,
um praepotentem celestia tantum curare, hos vero distributis officiis obse-
entes, de sanquine ejus processisse et unumquemque eo praestantiorem, quo
oximiorem illi deo deorum. I. 83. Srovn. Procop. de bell. goth. III, 14: unum
um, fulguris effectorem, dominum hujus universitatis solum agnoscunt.

[2]) Srovn. v. 122.

nepřátelé rozbili bohy, jde, že bohové byli představováni v stavách hmotných, že tedy každá socha byla obrazem u tého od jiných oddílného božstva; dále jde z toho místa, bylo více takových bohů, jinak by se nemohlo říci, že rozbiti *všichni* bohové. Ač nám tedy jmena těch bohů zachována nej předce jde ze zpěvu toho, že Staročechové určitých bohů indivi álních znali, kteří osudy lidské řídili, proti nepřátelům vlast ch nili a protož *boží spásy* sluli.[1])

Měli tedy také pohanští Čechové mimo Dii minorum genti jako byli u př. Skřítkové, Rusálky a j. i bohy vyšší, dobré i Důkaz o tom nemůžeme vésti bezprostředný, nébrž pouze ces indukce, k čemuž nám zase zpěv „Záboj a Slavoj“ pokynutí dá a sice ve verši 35, kdež se uvádí *Vesna* a *Morana*.

Vesna, co bytost kosmická, znamená obrozenou přírodu jarn osvobozenou z pout zimy; proměnu tu však nevykonává vlas silou, nébrž vlivem postupujícího na nebi slunce. Spojení vzáje mezi oživením přírody pozemské čili Vesny a postupujícím slunc na nebi byl starým Čechům ovšem dobře znám; a když omlaze sílu jarní přírody zosobovali v postavě ženské, kterak by ne také zosobili onu sílu nebeskou, která Vesnu do nového života p bouzela? Vždyť tento kosmický zjev, zjaření přírody skrze prsky postupujícího slunce jest podkladem báje, že sličná pann hradě uvězněná od mladého bohatýra osvobozena bývá. Slič pannou v báji jest Vesna, a mladým bohatýrem jest jarní slu zosobené u polabských Slovanů pod jmenem *Jarovita*. Personifik Vesny předpokládá tedy také personifikaci slunce co boha; neb p se to úplně logickému názoru, že by pohanstvo, zosobivší sílu ja nebylo zosobilo sílu nebeskou, která ona k životu probouzela.

---

[1]) Verš 236: „bohóm spasám dát oběti.“

[2]) Slovo „Vesna“ pochází od sansk. „vas“ čili se skrácené formy té kořene „ush“, a znamená: svítiti, zářiti, a poněvadž se světlem spojeno teplo, tedy znamená „vas“ neb „ush“ také: hřáti, oteplovati. Pojem tep vede v přírodě snadně k pojmu navracujícího se slunce, tedy k té době kterou nazýváme jarem, a v příčině té jest naše slovo „Vesna“ totožné ckým ἔαρ, ἦρ, se sansk. vas-antas, lit. vas-ara, lat. ver. S kořenem „u který jest jen skratkou formy „vas“, souvisí řec. ἠώς, lat. aur-ora (v míst lit. ausz-ra a starosl. u-tro, staročes. jutro. Pravděpodobno, že připočísti *sluší také* řec. Ἑσ-τία a lat. Ves-ta. — Slovo „Vesna“ zachovalo se *podnes na* východní Moravě v pořekadle: z vesna = z jara, na vesno = na

naivní názor starých věků nepojímal síly přírody v abstrakt-
smyslu, nébrž každá síla byla mu zjevem působivosti jisté
osti nadzemské. Vědouce, že národ český posud báji o panně
ěně (Vesně) a jejím osvoboditeli (Jarovitu) zná, pak nikterak
hovati nemůžeme, že osobnosti Vesny odpovídá osobnost slunce,
eno této osobnosti nám, pokud se vztahuje k Čechům, zacho-
není. Kdo připouští, že Vesna byla zosobením jarní přírody,
emůže zapírati, že také zosobena byla síla ta, která přírodu
řovala.

Vede-li nás Vesna k vyšším osobnostem božským světlým a
m, v jejichžto čele byl u Polabanů Svantovit, pak nás vede
na,[1]) co protiva Vesny, tedy co neplodnost přírody zase na
vyššího božstva zlého či tmavého. Jakož Vesna osvobozena
z jara od mladého Slunce-boha, tak překonána bývá na
n Moranou, jíž v kosmickém ohledu odpovídá bezmocné slunce
. Jelikož pak naivní názor starých národů vidí v každém
přírody jen následek a účinek určité osobnosti božské, protož
uje umořenou sílu plodní pozemskou v postavě Morany a
ující sílu nebeskou v postavě tmavého, zlého boha, jemuž Po-
říkali *Černoboh*.[2]) Jako Vesna s jedné strany s mladým
-bohem úzce souvisí v idei, s druhé pak strany také od Mo-
odloučiti se nedá, taktéž tedy nemůže světlý bůh, polabský
ovit, myšlen býti bez protivy své, polabského Černoboha
osti Vesny a Morany dotvrzují tedy, že Čechové pohanští
také zosobené jarní nebo letní a zimní slunce; zda-li je jme-
i Svantovitem a Černobohem, naprosto tvrditi nechceme, ma-
onze za to, že oni vyšší bytosti božské, dobré i zlé, co určité
si představovali. Okolnost ta, že se nám nezachovala jmena
ytostí, nemůže tedy býti příčinou tvrzení, že pohanští Če-
bytostí těch co určitých osob neznali; jsoucnost Vesny a

---

[1]) Pochází od kořene sansk. mr, mar, z něhož tvořena jsou slova sansk.:
= mrtvý, mr-tis = smrt, lat. mors, morior, morbus, marceo, marcesco =
ve smyslu „vadnouti“. řec. μαρ-αίνω = schnu atd. slov. mru, mor,
mrčha, máry atd. — Slovo „Morana“ a upomínka na ni zachovaly se v
, které se zpívají při vynášení Morany, jíž se říká: Marena, Mařena
v způsobu mluvení: již jest na Moraně, t. j. na hřbitově. — Naši Moraně
se íraka „Mor-riga“.

[2]) Unde etiam malum *deum sua lingua* Diabol sive Zcerneboch, id est
deum appellant. Helm. I. 52.

Morany logickými důvody vede také na jsoucnost bytosti sv
dobré a bytosti tmavozlé.[1]) Aniž to nám může býti závadn
zpěvy Rukopisu kralodvorského mluví vůbec jen o bozích, nep
ňující k určitému božstvu také určitý obor ochranné působn
neb nikde v těch zpěvích nepopisuje se nějaká ryze nábože
slavnost, celé veřejnosti se týkající, nébrž všudy jsou jen je
tlivci, kteří nějaký obřad nábožný vykonávají. Jiného spůsobu
za pravěku oběti jednotlivců a jiného oběti, kteréž kněz jme
národu přinášel; kdo by z obětí, které řečtí heroové v Iliadě
hům dávají, souditi chtěl na obřady při slavných veřejných obě
vykonávané, zašel by na zámezí. Jako žádný proto, když v Il
se vzývají bohové, aniž by jeden z nich jmenem se uváděl, tvr
nebude, že Řekové individuálních božstev neměli, taktéž nemůž
tvrditi, že Čechové podobných božstev neměli, poněvadž starší zp
naše o nich mlčí. Ovšem se namítati může, že o řeckých bo
máme hojné zprávy; avšak proti této námitce vytknouti lze,
kdyby nám naše starší zpěvy úplně se byly zachovaly, nepochy
bylo by se dostalo i nám bližších zpráv, které by potvrzovaly
čeho se jen cestou indukce nyní domýšleti můžeme.

Majíce za to, že pohanští Čechové znali také vyšších ind
duálních božstev, míníme nyní se pokusiti o důkaz, že oni
určitá místa posvátná měli, která bohům zasvěcena byla.

U všech národů dávnověkých to spatřujeme, že bohům
svátné byly *háje* (luci, nemora); když dávno již velkolepé chr
bohům svým stavěli, zůstala nicméně úcta k hájům bohům zasv
ným neporušena. Světem obdivovaný chrám Artemidin v Efesu
odňal úcty háji Gargafie jmenem, v němž tatáž bohyně ctěna b
aniž chrámy Poseidonovy zničily vážnost háje jeho v Korin
Ticho, které v háji se rozkládá, temnota, která v něm panuje,
se úplně k nábožnému rozjímání,[2]) a protož záhy již s oblibou
hledávali starožitní národové taková místa, aby v nich bohoslu

---

[1]) I „Perun“ již se vyháni z Olympu českého, anoť i slovanského v
praví se, že Slované jej přijali od Litvanův, jenž měli boha jmenem Perk
od Litvanův přešel prý k Polákům a od těch k Rusům a Slovákům Ta
ským. Avšak naše slovo „Perun“ má starší obdobu v řec. *κεραυνός* (p
místo k, jako kaprať a paprať), čemuž nasvědčuje stejná pověra u Ře
Slovanů, že po bouřce jistý druh hub, jimž Řekové říkali *κεραύνια*, rychle r

[2]) Velmi krásně líčí dojem hrůzy, kterým posvátné háje na mysl
skou působily, Lucanus Phars. III, 399 sqq.

…mali. K tomuto takořka vniternému důvodu přišla však i příčina …ší, obřadů se týkající: šumění stromů použito k věštbám, a …ků, z jejichžto letu předpovídána budoucnost, chováni jsou v ta…vých hájích posvátných. Podobné příčiny pohnuly také jiné ná…dy k úctě hájů čili k tomu, že háje považovali za oblíbená by…dla bohův. O Germánech praví Tacitus (Germ. c. 9), že podlé …ho náhledu nesluší bohy vtěsnati mezi zdi, a protož prý ctí háje …ky, jimž pak jmena těch bohů dávají, jimž posvátny jsou. Ta…kové háje byly pak neporušitelné, žádná ruka, žádná sekera jich se …směla dotknouti; protož Tacitus uvádí Germ. c. 40 *castum* nemus, …jmenovitě svědčí jeho zpráva v c. 39 o veliké úctě, kterou choval …od germánský k takovým hájům.

Podobné poměry spatřujeme také u starožitných Slovanů; i … ctili bohy své v hájích, které pak za posvátné a neporušitelné …važovány jsou. Tak praví Thietmar o Luticích, že oni ctí háj, …Zutibor zvaný, jako boha, kterýžto háj prý od nepaměti poškvrněn …yl.[1] Přístup do takových hájů cizím byl přísně zamezen; anoť …y háje, do kterých ani domorodec vyjma kněze obětujícího vstou…i nesměl, jako háj boha Prove v Stargradě. Tak veliká byla …a k těmto hájům, že ten, kdo v nebezpečenství života byl, do …o se utekl, byť si i nepřítel, v háji takovém úplného bezpečí …zal: neb nedopustili prý Slované, jak Helmold I. 83 tvrdí, po…rnění háje posvátného ani krví nepřátel. Z této nábožné a boha…né úcty vysvětluje se rozhořčenost Zábojova, když pěním svým …dá lid proti nepřátelům, vytýkaje jim rouhání se domácím bo…m tím, že zneuctili posvátné háje, že z nich vyhnali krahujce, …stromy v nich posekali a sochy bohů v nich postavené roz…kli.

Těchto několik slov postačiž k naznačení úcty, kterou staro…ží národové vůbec a Slované zvlášť k hájům chovali.

Chceme-li však úplně pravou povahu hájův ve směru boho…užby pohanské pochopiti a jmenovitě chceme-li dokázati, že tyto …e byly skutečně předchůdci chrámů výstavných, že totiž i při …jich prací stavitelských, ač ovšem jen u skrovné míře, vynakládáno …lo, pak musíme bedlivě skoumati, jaký význam slovo „háj" pů…dně do sebe mělo?

[1] „Lucum Zutibure dictum ab accolis ut deum in omnibus honoratum …b aevo antiquo nunquam violatum". VI. 26.

Slyšíce nyní slovo „háj“ představujeme si jisté množství stromů pospolu jsoucích, malý les čili lesík. Avšak původní význam slova „háj“ nesouvisel s lesem, nébrž leží v něm pojem hrazení, oplotení. Stopu toho původního významu v našem jazyku nalezáme ve slově *hájiti*, jež znamená cestu neb kterýkoli prostor buď plotem neb tyčkami zahraditi na znamení, že chůze neb jízda cizím dovolena není, jakož jmenovitě mnoho snešení sněmů moravských o takovém „hájení cest“ vydáváno bylo. Jelikož pak takové ploty nebo tyčky na kolích upevněné cizím vstupu do prostoru hájeného nebo zahraženého bránily, neb cestu zapovídaly, protož vzalo slovo „hájiti“ na sebe význam odvozený, znamenajíc také tolik co *brániti*, *chrániti*. Původní význam slova „hájiti“ zachoval se také v soudnické řeči: *soud zahájiti*, t. j. šraňkem místo, kde soudcové seděli, od stran odděliti.

Kořen slova „háj“ ustanovil Mikl. v Rad. ve formě *ga* = sepire, circumcludere; kořen ten odpovídá německým slovům *hag*, *ge-hag*, *hag-en*, (z čehož ztažením novoněmecké *hain*) *heg-en*, *hec-ke*; v staré i nové franštině *haie* = třída, plot. I středověká latina zná slova: *haia*, *haga;* tak píše „charta pacis Valencenensis r. 1114: „si quis damnificet alium destruendo aut dissipando muros, fossata, sepes, *hagas* aut alias firmaturas . . .“ Jelikož pak oplotení čili hájení nejčastěji se dělo při stromích bohům zasvěcených, protož slovo „háj“ vzalo na sebe smysl: *lesík*, lucus,[1]) nemus, a to nejen ve slovanštině, nébrž také v němčině, ve franštině i ve středověké latině.[2])

Protož jsou slova: *háj*, *haie*, *hain* (t. j. starší *hag-en*) pro kulturní historii velmi důležitými; ona dokazují, že Slované, Keltové a Germáni původně bohy své ctili na místech, kde stromy bohům posvátné stály; stromy ty na znamení, že byly takořka

[1]) Tušim, že již žádný ono nesmyslné odvozovaní „lucus a non lucendo“ zastavati nebude. Lucus věrojatně znamená původně místo v lese vymýtěné, paseku, Hauwald, kam tedy světlo denní zářiti mohlo. A poněvadž taková místa světlá jsou vždy menši než les sám, a v menších lesích čili lesících takové temno nebývá, jako v lese hustém, proto snad dáno pak menším lesům čili hajům jmeno „lucus“, tedy skutečně: a lucendo.

[2]) „Balduinus autem et sui, ut „haiam“, que de Carnieres dicebatur transierunt, si potuissent, retrocessissent; sed quia difficile erat „nemus“ illud transire . . . (Pertz XXI, 519), kdež patrně „haia“ a „nemus“ jsou slova totožná.

jetkem božstva, k němuž přístupu volného nebylo, ohražovaly se, tak povstala ohrada čili háj, hag, haie. Protož praví Tacitus (Germ. c. 9) o Germánech: *lucos* ac *nemora* consecrant, rovněž praví Caesar (bell. gall. VI, 13) jen vůbec, že Gallové mají loca creta, nečině žádné zmínky o chrámech, a že také Slované i v době té, když již zděných a velkolepých chrámů měli, povýtečně tě bohy své v hájích ctívali, dokazují slova Helmoldova I. 4, jenž bohoslužbu jich jmenuje idolatria *silvestris*.

Posvátné háje v bohoslužbě pohanské souvisí tedy úzce s úctou stromům posvátným; ctění stromů posvátných jest tedy takořka podmínkou hájů posvátných. Máme několik dokladů, že, jako Řekové, Římané, Keltové a Germáni, také Slované považovali některé stromy za zvláště bohům milé. Tak praví Konstantin Porfyrogeneta de adm. imp. c. 9, že Rusové přirazivše s loďmi k ostrovu sv. Jiří obětné obřady konali u velmi velikého *dubu*, obětujíce živé ptáky. Herbord, životopisec sv. Oty, vypravuje (II, 32), že ve Štětíně stál veliký, košatý dub, o němž lid pravil, že v něm se zdržuje božstvo, protož prý dub ten u veliké úctě byl; sv. Ota dub ten nezmařil k veliké prosbě lidu, který slíbiti musel, že ani dub ani místo, e stál, více ctíti nebude. V témže městě, jak tentýž životopisec I, 22 vypravuje, byl také ořešák podivuhodné krásy, jenž jakési božstvu posvátným byl. Lze snadně pochopiti, že to byly zvláště stromy mohútně vzrostlé, které lid bohům zasvěcoval, především duby, any sta let trvají.[1])

Od ctění jednotlivých stromův přecházeli naši předkové ku ctění hájův: skupiny bohům posvátných stromů totiž ohražovaly se, a uvnitř ohrady toho háje stály stromy, k nimž nábožná mysl pohanská s úctou pohlížela. Tak vypravuje Helmold I, 83 o háji v Stargradě, že mezi velmi starými stromy spatřil posvátné duby zasvěcené bohu Provovi. Ohrady, kterými tyto stromy otočeny byly, byly někdy dosti řemeslně zhotoveny, tak že takový háj poněkud chrámu se podobal. O právě dotčeném háji ve Stargradě píše Helmold, že dubové ti obehnáni byli přededvořím a ohradou uméle z dřeva dělanou, jež měla dvé bran v průčelí vykrášlených;[2]) háj ten

[1]) Že by lípa byla nějakým posvátným stromem Slovanův, ničím se dokázati nedá; jest to basnický výmysl Kolárův, který, jako Klopstock beze všeho důvodu Němcům připisoval dub, taktéž beze vší podstatné příčiny Slovanům připsal lípu.

[2]) „*Insignes portarum frontes.*“

byl všeobecnou veřejnou svatyní země, a vkročiti do nádvoří volno jen kněžím a těm, již obětovati chtěli.

Čteme-li tedy o nějakém posvátném háji, slušno nám stavovati si vždy svaté stromy nějakou ohradou opatřené, a snad celý les rozsáhlý; čemuž ovšem nevadí, že by háje n býti v lesích, a že by pak celý les nebo celý háj a nejen stromy zvláště ohražené považován býti nemohl za nedotkn I toho příklad máme, že chrámy zděné, jejížto umělecké výsta a ozdobě cizinci se obdivovali, stromy čili hájem otočeny upomínka to na časy původní, kde méně pokročilé obyvatel umění stavitelském nebylo pokročilo. Vážíce totiž zprávu mara VI, 17, že Ratihošť (něm. Retra), kdež chrám velkolep tihosta stál, *celý* hájem posvátným otočen byl,[1]) a porovnáv se zprávami Adama Bremského (II, 18) a Helmolda (I, 16, 2 máme za to, že ne celé místo, jež tito letopisci „urbs" na nobrž jen božnice, „celeberrimum illud fanum", hájem opatřena

Takového snad spůsobu háje si představovati máme i ty, rých zpěv „Záboj a Slavoj" zmínku činí. Tím se vysvětlují Zábojova: „posěkachu vše drva" (stromy); nepřátelé nep totiž všecky stromy lesní nebo v hájích, nobrž jen ty, které ohrady, háje stály, jsouce pohanským bohům posvátné; dále ohrady postaveny byly sochy bohů, jimž háj zasvěcen byl, k sochy ovšem zároveň s „drvy" zničeny jsou, za kterouž příč verši právě dotknutému báseň připojuje bezprostředně verš: hrušichu vše bohy". Možná také, že sochy bůžkův z dřeva veny byly, jak Saxo Grammaticus v knize 14. vypravuje, že Rujevitova shotovena byla z dubu.[3])

Jakož tedy pohanstvo české mělo individuální bohy, mělo určitých míst, na kterýchž zvláště obřady bohoslužebn konávalo. Dotvrzují to tyto posvátné háje, dotvrzují to také v básni „Čestmír a Vlastav": „skála bohóm zmilená", tedy jež bohům zvláště milým bylo.

Avšak znalo-li pohanstvo české v posledn ějších dobách

---

[1]) „Urbs Riedegost, quam undique silva ab incolis intacta et ven circumdat magna."

[2]) Zda-li s tím nesouvisí zjev ten, že zvláště při starých kostel kovských spatřujeme, jak stromy kolem nich nasazeny jsou?

[3]) „*Factum* quercu simulacrum".

trvalí také jiná posvátná místa mimo háje, znaloť věrojatně i chrámy stavěné. Co pak jiného má znamenati výraz v Libušině soudě: „*svatý* Vyšehrad“? Slul zajisté *svatým* jen proto, že v něm nacházela svatyně, snad hlavní země české; ač jiných zpráv o chrámích stavených nemáme, předce z onoho výrazu Libušina soudu uzavírati můžeme, že pohanstvo české mimo háje také chrámy mělo, i tého tím více domýšleti se můžeme, jelikož z letopisů Fuldenských víme, že Moravané takové stavby vykonali, kterým se Francové divili.[1] Jako u Slovanů polabských a pomořských současně spatřujeme posvátné háje a chrámy, podobně měli také Čechové současně i háje i chrámy pro bohoslužbu svou.

Se ctěním hájův úzce souvisí úcta k ptákům, kteří jsouce božstvu posvátní v hájích chováni byli, rovněž jako koně posvátní, jichž k věštbám užíváno bylo, u Germánů v hájích a u Polabanův při chrámě Svantovita, krmeni byli. Mezi ptáky posvátnými uvádí Rukopis kralodvorský jen krahujce, kteří, jak se v Záb. a Slav. praví, od nepřátel z hájů zaplašeni byli. Chování krahujců na posvátném místě vede již k tomu, že jich užíváno bylo při bohoslužbě pohanské; podlé toho, že v básni „Jelen“ krahujci zvěstují skřekotem vraždu jinocha, domníváme se, že ptáků také v modloslužbě slovanské užíváno bylo k věštbám, k předpovídání věcí budoucích nebo k vyzpytování vůle božstva, rovněž jako u Římanů augur pozoroval, s které strany ptactvo letí, nebo jako u Germánů, kdež pozorován let i hlas ptactva. Mimo doklad z básně „Jelen“ vzatý domýšleti se můžeme, že pohanstvo ptáků k věštbám užívalo, také z rozličných pověr, které se v lidu posud z pohanské doby zachovaly, jako ku př. ta, že z kukání žežhule počet let, který člověku ještě popřán jest, se předpovídá. Úcta k ptákům dá se také vysvětliti tím, že oni považováni jsou za posly boží, kterážto myšlenka úzce souvisí s ptakověštbou: v obojí totiž příčině zvěstují vůli božstva. Náhled, že ptáci jsou posly božími, zachoval se v pověře, že vrána děti přináší; vrána totiž ve smyslu tom jest poselkyní boží, která duše z ráje (ze zelené louky), kdež jich obydlí před narozením člověka jest, k zemi dopravuje.

Z toho, že ptáci jsou posly, kteří duše k zemi z ráje snášejí, vyvinul se realistický názor pohanský, že duše, když opouštějí tělo za bydliště vykázané, berou na sebe podobu ptačí. Až zpěvy

---

[1] „*Ineffabilis prius non audita Rastizi* munitio“.

Rukopisu kralodvorského přímé nám o tom svědectví nezac
předce v příčině té jsou velevýznamné verše 68 a 233 básně
a Slavoj“, kdež se praví, že duše z těla vyražené vyletěly
stromích sem tam polétaly, k čemuž vztahovati slušno
Čestmíra: „duša vyletě na drvo“ a z Jelena: „duša vyletě
hrdlem“. Slovem „letěti“ naráží se již na názor pohansk
které duše podobu okřídlence měla; přímý doklad však, že p
naši názor ten o duši měli, obsahuje píseň č. 110 Sušilovy
na str. 110, kteráž líčí, jak manžel pochovaný žádá, aby c
dala nový úmrtní šat čili čechel, na místě starého již sl
žena tak učinila a

Jak se ten hrob otevřel,
Sivý holub vyletěl.
Ta paní se ulekla,
Hned na kolena klekla.
Nelekaj se paní má,
Šak to byla duše má.

Tentýž názor spatřujeme vyslovený v písni č. 17 Sušilovy

Vylecěla duša z cěla,
Žaden něví, kaj lecěla.
Sedla ona na hajíček,
Na ten zelený tvavníček.

Názoru českopohanskému byla tedy duše hmotnou
která jsouc z ráje seslána tělo oživuje. Jsouc hmotnou leká
když Záboj Luděka usmrtil; tentýž názor staropohanský
nosti duše vyjadřuje také píseň č. 22 sbírky Sušilovy, kd
sobě *naříká, až louka zelená se rozléhala* a *prst* svůj podáv
Boží ji do očistce vedoucí, anebo v jiném čtení písně, kdež
pané cestě *kráčely* dvě duše. Duše neráda opouští tělo, a pr
kala se duše Luděkova, když pocítila ránu mlatu, a protož
dlouhém boji křečovitém z těla Vlaslavova vyšla; podobně
v písni č. 22 sbírky Sušilovy duše, která se lekala, že tělo
má, slovy:

Nelekaj se duše milá,
Již jsi se tu dost nabyla.

Duše, opustivši tělo, nemůže dojíti pokoje a musí se
těkati, pokud mrtvé tělo není pochováno, buď pohřbeno, l
leno. Výslovně to praví báseň „Čestmír a Vlaslav“: „duša
letě na drvo a po drvech sémo tamo, doniž *mrtev nežžen*“.

[illegible] vysloven v „Záboji a Slavoji“, kdež se praví, že na šerém [illegible] mnoho duší těká, a protož vyzývá Záboj, aby mrtvoly se pohřbily.

Zvláštního povšimnutí hodna jsou v této básni slova:

Tamo i věle duš těká sěmo tamo po dřevech;
Jich bojie sě ptactvo i plachý zvěř,
Jedno sovy nebojá sě.

Míní se to o duších, jichžto těla ještě pohřbena nebyla; z čehož jde, že duše nepohřbených těl podlé názoru českopohanského byly pobludnice, z nichž hrůza na ptactvo a živočišstvo vycházela, vyjmouc sovy, které se takových duší nebály. Proč právě jen sovy se nebály, to vysvětliti nesnadno jest. Zdá se, že sovy v jakémsi styku byly s Moranou, bohyní smrti; přicházím k té domněnce tím, že posud kuvík, jenž náleží k rodu sov, našemu lidu jest ptákem smrť zvěstujícím, jakož i tou okolností, že Džuma, u Poláků bytost morové smrti, sprovázena bývala sovami a výry, které vůz, na kterém seděla, oblétaly. Sovy tedy, co komonstvo bohyně smrti a moru, nepotřebovaly se báti duší zemřelých.

Chtějíce nyní vážiti, zda-li pohanstvo české znalo zvláštního stavu kněžského, známe úplně obtíže, které takové skoumání do sebe má. Nemáme ani dosti malé zprávy o tom, kdežto o polabských Slovanech jich hojnost jest, že hierarchie tam znamenitě vyvinuta byla. Víme, že mezi Polabany kněží se lišili od ostatních obyvatelů dlouhými vlasy a vousy,[1]) že konajíce obřady posvátné slavnostně v bílá roucha oděni byli [2]) a okrouhlou hůl v rukou drželi,[3]) a v chrámech hlasitě k bohům se modlili.[4]) Anoť v některých krajinách vyvinula se téměř jakási theokratie, jako u př. na Raně, kde kněz dle svědectví Helmolda u větší moci a vážnosti byl než-li světský vladař,[5]) kde hlavnímu chrámu v Arkoně několik

---

[1]) Sacerdos praeter commune patriae ritum barbae comaeque prolixitate spectandus. Sax. Gr. lib. 14.

[2]) Sacerdotalibus candidis indutus. Herb. vit. Ott. III. 4.

[3]) Unus sacerdotum cambucam suam manu gestabat. Herb. vit. Ott. II. 18.

[4]) Sacerdos statuam veneratus tum sibi tum patriae bona civibusque opum ac victoriarum incrementa solemnium verborum nuncupatione poscebat. Sax. Gram. lib. 14.

[5]) Rex apud eos modicae aestimationis est comparatione flaminis; ille enim responsa perquirit et *eventus sortium* explorat, ille ad nutum sortium, porro rex *et populus ad illius nutum pendent*. Helm. II. 12.

kmenů bylo poplatných, které úroky k svatyni té odváděli.[1])
ovšem upírati, že některé z těchto obřadů vlivem ciziny po
že v příčině té působil nával cizích národů kupeckých po balt
moři i po pevnině do Volina a Retry se ubírajících, že jme
vliv Prusů, sousedův Slovanů, v tamějších krajinách, zvláště
moří nezůstal bez účinku na vývoj hierarchie, jakož ku př. n
vati nelze, že postavení pruského velekněze „Krive“ velmi p
jest k veleknězi Ranskému aneb onomu v Stargradě, jenž
slul.[2]) Avšak, ačkoli o Slovanech českých podobných zpráv ne
jako o Polabanech, nicméně pouze z té příčiny, že středověcí
vatelé o hierarchii české mlčí, naprosto tvrditi se nemůže,
chové důstojnost kněžskou neznali. V ohledu tom poukazuj
důvodům na začátku našeho článku pronešeným, že totiž v t
v které zevrubnější zprávy o Polabanech psáti se začaly, v Č
křesťanství již dvě stě let bylo trvalo. Ač pak přímé zp
kněžstvu pohanských Čechů nemáme, vede nás na stopu toh
„kněz“ samo.

Slovo „kněz“ společným jest všem jazykům slovansk
nejnovější době nalezl Schleicher v rukopisech, že také Po
slova toho ve formě *tjenangs* užívali. Slovo „kněz“ znamen
vodně mocnáře, panovníka, výtečníka a podlé Miklosiče má
važovati za slovo cizí z německého *cuning* (König) přijaté,
odvozeno jest od *cuni*, rod, prosapia; podlé toho mají slova
a *kněz* do sebe význam urozenosti. Protož zdá se nám býti
kud záhadné, kterak slovo „kněz“ nyní znamenati může slu
žího, sacerdos. Ze zlomku evangelia sv. Jana víme, že kněží
sťanští nazýváni jsou *popi* podlé příkladu východních zemí,
víra Kristova k nám přišla: „poznachu-že *kniazi popsti* =
verunt principes sacerdotum, na kterémžto místě slovo kněz,
ještě znamená: přední, první; tedy „kněží popi“ jsou předn
velekněži, hohe Priester. Výhradné užívání slova „kněz“ ve
sluhy božího, kdežto dříve znamenalo vladaře, dá se však vy

---

[1]) Gentes, quas armis subegerint, fano suo censuales faciunt. I
36. — Quin et de omnibus Sclavorum provinciis statutas sacrificiorum
sae illo transmittebant. Ibid. I. 52. — Nummus ab unoquoque mare et
annuatim ad hujus simulacri cultum pendebatur. Sax. Gram. lib. 14.

[2]) *Nomen flaminis, qui praeerat superstitioni eorum, erat Mik*
I. 69.

že buď vykonavatelé posvátných obřadů pohanských u
u Polabanů byli ve stejné vážnosti s vladaři světskými,
o zároveň s důstojností vladařskou důstojenství hierarchi-
Jméno „kněz“ buď přešlo tedy na sluhy boží křesťanské,
archická hodnost vladařův pohanských s uvedením kře-
řestala, načež ten, který pak obřady náboženské vykoná-
slul knězem, anebo zachoval se jen starý název vykona-
řadů, který pak také dáván hlasatelům nové víry kře-

pohanské doby nemáme přímého svědectví o stavu kněž-
ůže postačiti, abychom české minulosti pohanské kněžstvo
ali. Jest pravda, že na těch několika místech, kde se v
kralodvorském o oběti mluví, o zvláštní hodnosti kněžské
nečiní; neb na těch místech jedná se o soukromé oběti
a nikoli o slavnosti veřejné, při kterých u Polabanů
vykonával. U všech národů vidíme, že soukromé osoby
ěti přinášely, u Reků, Římanů, Keltů, Germánů; taktéž v
vích přináší oběť „otčík“, přináší ji Záboj po vítězství, i
ed bojem. O tom však bohužel žádných zpráv nemáme,
konaly obřady při výročních slavnostech, které celý národ
ři kterých veřejné oběti se přinášely, jako ku př. u Pola-
nky,[1]) po nichž i u nás památka ve světských radován-
ila. Nedá se téměř ani mysliti ani společnost se předsta-
erá by při veřejných slavnostech náboženských bez osoby
se obešla, ježto oběť jmenem všech behům přinášela;
ak strany zase jest na bíledni, že žádné náboženství bez
slavností obřadních býti nemůže. Protož se podobá, že
vé měli zvláštní vykonavatele veřejných obřadů čili kněze,
k Čechům vztahovati sluší slova Tacitova o Germánech
„si publico consultetur, sacerdos civitatis, sin privatim,
familiae, precatus deos“.

mel quotannis post „lectas fruges“ promiscua totius insulae fre-
aedem simulacri, litatis pecudum hostiis, solenne epulum religio-
celebravit . . . . Placenta mulso confecta, rotundae formae, gran-
tantae, ut pene hominis staturam aequaret, sacrificio admovebatur.
los sibi ac populo mediam interponens, an a Rugianis cerneretur,
olebat. Quibus illum a se videri respondentibus, ne post annum
rni posset, optabat. *Quo precationis more non suum aut populi
atura messis incrementa poscebat.* Sax. Gr. lib. 14.

Oběti, o kterých nás Rukopis kralodvorský poučuje, jsou: krm od otcův rodin bohům dávaný; pak kravice, kterou Vl… obětoval, rovněž jako u Polabanů, o nichž Helmold I, 52 pra… bohům svým obětují hovězí dobytek a ovce. Podlé povahy své… oběti *prosebné*, aby božstvo totiž se naklonilo a nějakému po… žehnalo, anebo *děkovací*, kterými božstvu se děkovalo za ochra… vyplnění žádosti lidské. Onu přinesl Vojmír, když Čestmír do… spěchal, tuto Záboj, když nepřátele porazil. Zajímavé jest při … Zábojově, že, jako vojevůdcové vítězní u jiných národů, tak… bohům obětoval „oružie pobitých vrahóv“, podobně jako podlé H… molda I, 36 Ranové, když zvítězili, zlato a stříbro do poklad… boha svého ukládali.

Tato okolnost, že také oruží pobitých nepřátel bohům se … tovalo, zdá se nám býti podporou pro náhled, že pohanští Če… měli k chrámům podobná, chráněná místa; neb na otevřeném „… vrchu“ oruží bohům věnovati, k pravdě se nepodobá. Oruží to … býti i znamením vděčnosti k bohům i vítězství dobytého; úč… bohům to tedy vyhledávala, aby uloženo bylo na místo posv… jak to činili všichni pohanští národové, s druhé pak strany … snaha, takové památky vítězství co možná dlouho zachovati, … uschovány byly na místě, které zhoubnému vlivu povětří méně p… stupno bylo.

Nákres mluvnice staročeské.

Sepsal Josef Jireček. V Praze, 1870, nákladem B. Tempského.

Pan spisovatel „Nákresu mluvnice staročeské“ znám jest … dřívějšími pracemi svými, jmenovitě výtečným svým spisem „Ae… heit der Königinhofer Handschrift“ co důkladný a důmyslný b… v oboru dřevní naší slovesnosti. Od let patnácti, jak v předml… „Nákresu“ praví, pročetl valnou část rukopisův staročeských, … ustále výpisky z nich čině. Z nastřádaného takovým během m… rialu sestavil „Nákres“ tento, jejž rozdělil v částí čtyry: hlá… sloví, tvarosloví, rodosloví čili náuku o tvoření slov a skladbu.

O prvních třech částech nehodláme se šířeji rozpisovati. N… zneť tam milovník starobylé naší řeči hojně výskumův nových, … *s jiného, než* se posud dělo, hlediska objasněných. Kde pan sp…

ystematickém seřaďování mluvnické látky od obvyklého
dému zúmyslně odchází, což platí jmenovitě o jeho roz-
oslova, tu myslíme, u mnohých s odporem se potká. Nám
lí se roztřídění časoslova slovanského Dobrovským vyna-
Miklosičem velmi důmyslně zdokonalené, ne-li v jiném
ož zajisté svou přirozeností a průzračností daleko vynikati
dělení v „Nákresu“ zavedené. Avšak ponechávajíce soud o
podobných věcech jiným, důkladnějším znatelům českého
tvarosloví, promluvíme poněkud šířeji o čtvrté části „Ná-
o skladně.

příspěvky ze skladny staročeské poskytnuté panu spisova-
povděčnější jsme, čím méně stránky této posud si všímáno
tší váhy a důležitosti právě skladné české nad ostatní
uvnice přikládáme. Škoda jen, že se nevidělo panu spisova-
materialu poskytnouti, aby se lépe posouditi mohlo, jak
n nebo onen obrat v užívání byl a jak dalece oprávněni
neb onu vazbu za cizí neb ryze slovanskou pokládati. Pan
l ve své skladbě jen takové kusy položil, kterými prý se
nové češtiny více méně rozchází. Určité soustavy, jak vý-
odotýká, při tom nešetřil, ač ovšem jistým pořádkem po-
Týmže pořádkem i my za panem spisovatelem bráti se bu
plňujíce, objasňujíce a opravujíce, kde se nám toho potřeba

275. Nejen určení místa, nýbrž jakékoliv příslovečné určení
n pádem předložkovým, nýbrž i pouhým příslovcem vytčené,
druhdy ve smyslu attributivném mezi přídavné a podstatné,
a se tytýž význam a moc přídavného. Co nejhojnější sbírka
případů byla by velmi důležita, poněvadž čeština v té příčině
obmezenější jest, než-li řečtina a němčina, jelikož se jí členu
á, shodujeť se v té věci s latinou. Zde několik příkladů:
od námi hlubinami zmítáno bylo. (Kom. Lab. 31.) — Vi-
ié malování: peřenou a křídlatou zvěř, nepeřené a *bez*
actvo. (Kom. Lab. 58.) — Hrad ten skvěl rozličným krá-
ude uvnitř malováním. (Kom. Lab. 90.) — V tom hrobě
hováno tělo sv. Eusebia, učedlníka *někdy* sv. Jeronyma.
9.) — Po stěnách uzřím obrázky jakési, pěkného *někdy*
b. 107.) — *Žádného sem a tam* toulání nebylo. (Mitr. 56.)
vířátko jest velmi směšné svým *na horu na štěpí i zase s*
lezením. (Har. II. 11.) —

Někdy se takový přívlastek i bez pojidla adjektivného
k podstatnému přičiňuje: Udatný byl střelec *z lučiště*. (Troj.
213.) — Jest tu v zemi *bez počtu* jam. (Pref. 479.) — Města
salem bylo od osmi králův křesťanských 88 let *pořád* (= po
jdoucích) držáno. (Pref. 294.) — Uměti v čas mlčeti není
umění (Mudr. 76.)

§. 281. Podstatné přívlastkem bez přídavného. Příklad
uvedené jako: Máře panna, Kateřina děvice, Ezechiel prorok
mají nic zvláštního do sebe, jen to, že podstatné jméno obec
jménem vlastním osobním položeno jest přístavkem. Většího
všimnutí zasluhují takové případy, kde jméno druhové nebo j
národů jménem druhovým určeno jest. V té vazbě nad jiné I
si libuje:

V zemi Morea sedláci a jiní *obyvatelé Turci* chovají n
vepřů. — Ten kostel drží *křesťané Řekové*. — *Křesťané Říman*
Turek pohan jim v to nesahá. — Viděl jsem tam i několik
kův kupcův. — Jakýs *sedlák Turek* nechtěl žádného do kostel
stiti. — Bylo na lodi asi deset *mnichův poutníkův*. — Jest o
těch *maryndřův pacholkův*, že vždycky křičí. — Viděli jsme
tati se *Delfíny ryby*. — Každý poutník koupil sobě svíci za
dymnu peníz. — Jakýs *sedlák Řek* přinesl dvě kůže plné *vín*
stu. — (Pref. 541, 363, 483 XIII, 97, 262, 55, 54, 103, 169.
— By *syn rob* králevi čstnému. (Výb. I. 1093.)

§. 284. „Přisvojovací přídavná v staré češtině důsledně
záme užívána místo genitivu jiných jazykův.“ Nejen místo
tivu, nýbrž i místo jiných pádů: Král jeho kázal vyhnati
kyjevých ran dáti. (Výb. I. 240.) — Dám sobě *nožovou rá*
pójdu k lékaři. (Štít. 184.) — Turci užívají balsamu proti *mor*
nakažení. (Har. II. 59.) — Patriarcha s velikou ctí a zvon
zvoněním nás přijev, do své sieni vede. (Výb. I. 537.) — N
Marta pro *svědectví Kristovo* upálena. (Bart. 253.) — *Hra m*
(Kom. Did. 112.) — Čechové slíbiti měli za všecky spoluobyv
své *poslušenství papežské*. (Bart. 136.)

§. 292. Kladení přídavných místo genitivu látky jest v č
všeobecné. Velmi řídký jest za to genitiv látky sám, a tu
několik příkladů položiti: Imieše na svej hlavě *korunu zlata*
lého a *z kamenie* předrahého. (Výb. I. 142.) — Uzře v svej b
ruce *prsten nebeského zlata*. (Kat. 31.) — Člověk jeden chudý
krávy na Křesné Hoře náhodou nalezl prut *zlata*. (Háj. 32.

... (a: prut zlatý.) — Žádný nepřišívá *laty sukna nového* k rouchu ...chému. (Bibl.) — Střed Prahy taký boj vzechu, až *krve potoci* ...echu. (Dal. 47.) — (Srovn.: Ande *krvaví jdou potoci.* (Výb. I. 22.)

§. 306. „Prostý genitiv jmen podstatných, nestojí-li při něm ...davné, číslovka neb zájméno, vyskytá se jen tehdá, když poměr ...svojnosti, příčinnosti neb závislosti jen vůbec naznačen“ jest ...mi nejasný, a z připojených příkladů nikterak nevysvítá, jak ...tně pravidlu tomu rozuměti se má.

§. 309. Kakť stojí *sebe* široce není genitiv porovnávací, nýbrž ...itiv odluky, jako při slovci daleko.

§. 313. Původní význam dativu jest cíl, směr někam. Tako...h dativů cíle naskýtá se hojně u Nestora: Olьga vъzrati sja ...jevu. (Mikl. str. 32.) — Dvě časti dani ideta Kyjevu, a treti... Vyšegradu. (34.) — Olьga ide Novu Gradu. (34.) — I pride ...olensku. (84.) — Starodubu idochomъ na Olъga. (144.) — Rusь ...doša domovi. (15.) — Jděte domovi (30 — odtud naše domóv, ...ů.[1]) — Ovychь izbi a drugyja robotě předastь mužemъ svoimъ. ...)

Ze staré češtiny uvádí p. Jireček toliko dva nepochybné pří...dy (oba již Zikmundem citované) *s jednoduchým* časoslovem po...ování — čtení „vracěsta sě *rozkošem*“ není posud na jisto posta... — totiž: Poče spáti dřevu sě kloně (Výbor. 138.) a: sv. Mar... hrobu šel. (Pass.)

Příkladů dotyčných již v nejstarších památkách velmi po...ku se nachází, nám jen tyto přičiniti lze: Ottavad se pryč zdvižo *...ritanii* se blíže. (Star. Skl. IV. 238.) — A protož nepozdvihuj ...srdce vaše tak *vysokým věcem.* (Výb. II. 532.) — Bylo s námi ...lik Řekův z těch ostrovův, *kterým* jsme měli přistávati. (Pref. ...) — Tehdy král bratru svému přistúpiv vece. (Pass. br. 51.[2]) —

Účelný dativ „ženě“ výrokem položený, jehož p. Jireček dva ...klady uvádí, jest tím zajímavější, že ho i z Nestora doložiti lze: ...štju tja pojati sebě *ženě* (34.) — chъštju pojati dъšterь tvoju ... *ženě.* (44.) — Že dativ ten v staré řeči nebyl docela neoby...ým, tomu nasvědčuje leg. Kat. str. 30. a 55.: Již tě moj syn ...hoti *i k službě* přijal. — Bóh Marju vzvolil svému tělu *k matcě.*

[1]) Passional chovaný v archivu brněnském.
[2]) Forma „domovi“ zachovala se k. p. Star. Sklad V. 69: k domovi jide.

§. 314. „Dativ příslušnosti místo genitivu.“ — Dativ a Genitiv jsou vůbec dva blíženci, střídajíce se velmi zhusta na vzájem. Vazba dativní má v takových případech význam mnohem ethičtější, kdežto genitiv jest pádem chladné rozvahy. Proto čím starší památky, tím hustěji vyskýtá se dativ na místě pozdějšího genitivu, proto jest dativ zvláště básníkům oblíbený. Odtud též jde, že tatáž časoslova (jako učiti se, zvykati, chtíti a p.) v rozličných jazycích slovanských aneb v rozličných periodách téhož jazyka tu s genitivem tu s dativem se víží. Příkladů dotyčných naskýtá se veliká hojnost; přidáme několik z Nestora: Bogъ ne chotja smerti grěšьnikomъ. Domъ moj domъ molitvě prozovetъ sja vьsěmъ jazykomъ. — Vodoju očištju grěchy člověkomъ. — Postьnoje vrěmja očištajetь umъ člověku. — Stefanъ by prěžde igumenъ pešterьskomu monastyrju. (46, 60, 63, 115, 141.)

Zajímavá jest záměna dativu za *genitiv porovnávací:* Otьcь prěbyvajetь vъ otьčьstvě jediněmь neroždenijemь starěj sy *Synu i Duchovi.* (Otec přebývá v otcovství, jediným nerozením starší jsa Syna i Ducha — str. 68.)

§. 319. Dativ přísudku s býti jest vazba starým velmi oblíbena. Dativem přísudku může býti:

1. Jméno podstatné: Nesluší pohanu zárovnu býti křesťanu. — Takžto mohúc obrániti, dachu z mála vojsku býti. (Dal. 41, 17.) —

2. Partic. perf. pass.: Pak-li se komu přihodí kletu býti, a snad nevinně, tu sluší opatrnu býti. — Koho leč baba křstí, netřeba jest jemu býti druhé křstěnu. (Štít. 28, 240.) — Lépe byl by Palamedovi v svém království pokojně bydleti, než-li v cizím kraji zabitu býti. (Let. Troj. 368.)

3. Jméno přídavné neurčitého zakončení: Slušie každému skrovnu býti. — Ve všech kutiech hledá, mně práznu jíti nedá. — Nedajmež mu živu býti. (Výb. I. 747, 950, 1083.) — Jeden druhému nedaj smutnu býti v túhách. — Třeba opatrnu býti každému. (Štít. 94, 160.) — Lidu všemu jeho poslušnu býti rozkázal. — Drahomíra poslala své věrné posly k Boleslavovi, aby nikterakž nedopouštěl živu býti Václavovi bratru svému. (Háj. 33, 71.) — Nedaj mi milý hospodine živu s kříže sstupiti. (Pass. br. 25.)

4. Jméno přídavné určitého zakončení: Nenie tobě snadné býti udatnému, mocnému nikoli. (Výb. I. 921.) — I já Bohu děkuji, že mi přítomnému býti dal. (Prot. 205.)

Výměnou klade se tu instrumental přísudkový: Slušie každému dobrým býti. (Dal. 128, 179.)

Poznam. 1. Co se týče gramatické shody, víže se dativ …ěstu jmen pod č. 2. a 3. uvedených též k dativu podmětnému …samoběžu stojícímu: Ot nich vám pobitu býti. — Lépe by nám …čtně zbitu býti, než těm chlapóm na milost jíti. — Živu jim …u nelze bieše. — Pánóm razu múdru býti. (Dal. 19, 21, 47, …) — Nečistým kaž čistu býti a z svého kaž ščedru býti. — … to prosby daj nám účastnu býti. (Výb. I. 253, 300.) — Pria… kázal všem býti hotovu. — Lépe jest nám v pokoji živu zů…. (Troj. 87, 315.) — Mnohým lidem stýskalo se živu býti. — …svatého poslušenství nelze vám spasenu býti. (Bart. 20, 184.)

Poněvadž Buoh jest čistý, také nám slušie čistu býti. Nedaj … býti obmeškánu. — Křesťanóm slušie býti pokornu. (Štít. 47, 114.) — Snáze jim bylo pastvy zdravé nemíti, než-li ku past… jedovatým a vlkům na roztrhání vedenu býti. — Nepohnutá …lost jim přemoženu býti nedopustí. (Prot. 156, 316.) — Potřeba …nostem vycvičenu býti. — V tebe jsme doufali, bože, nedej … zahanbenu býti. (Kom. did. 28, 189.) — Všichni jimžto bude …enu býti, na pravici stanú. (Pass. br. 15.)

Jest-li dativ podmětný rodu ženského, víže se k němu dativ …dkový přídavných neurčitého zakončení buď v rodě ženském … v mužském: By mi bylo *živě* býti. — (Star. Skl. I. 138). — …dačť jest nebývati samé (vdově) *rádu* v kostele. (Štít. 86.) — …me my jí *živu* býti. (Star. Skl. IV. 113.)

Poznam. 2. Dativ podmětný, k němuž se dativ přísudkový …ne jest

1. výslovně vytknut, jako ve všech příkladech svrchu uve…ých.

2. Vazba jest neosobná a dativ rázu obecného jest zamlčen, … lze přimysliti lze „člověku“: Potřebie býti snažnu a ústavnu …modlitvách. — Lépe by bylo nečestě bývati u mše, než z ča…ho bývánie nebýti tbavu mše. — Tiežeť bude trpěti peklo, než … býti oběšenu. (Štít. 70 225, 264.) — Není bezpečné v těchto …čh na světě živu býti. (Bart. 347.) — Není-liž čistá věc, tak …ýšenu býti. (Kom. Lab. 84.) — Kde naděje více nepozůstává, … se býti nechce. (Mitr. 139.) — Libo jest, dobrým a statečným …mu býti a milu. (Výb. I. 770.)

3. Dativ přísudkový netáhne se k žádnému dativu podmětné… ani vysloveném, ani zamlčenému a jest pouhou obměnou no…tivu a *instrumentálu*, *s kterými pády* přísudkovými se prav…

delně střídá: Snažnu býti i v nižšiem stavu lépe mi se líbí, k
chvále, než i sěho i onoho chytajíc, ničehož nebýti snažnu. — Ve-
likaj' křivda, vezmúc od Boha jeho dary, i nebýti jich vděčnu. —
Snažnosť přielišná chtieti býti bohatu oslepuje srdce lidská. —
Boj se býti netbavu spasenie. (Štít. 176, 183, 277, 280.) — Ne-
slušieť déle živu býti. (Výb. I. 414.) — Uchovejž Bůh, od svatého
tovaryšstva odloučenu býti. — Volili jsme ráději umříti, než-li
živu býti tak bídně a potupně na světě. (Prot. 197, 188.) — Kte-
rýchž on povolává, ty blahoslavuje, jakžto je spósobil hodnu a
slíčnu býti. (Jir. Anth. I. 53.) — Děvky žádají více umříti než-li
živy býti. — Priamus na ručesť běží do chrámu Apollinova, mně
hned od nepřátel *umrtven* býti. (Let. Troj. 413, 447.)

§. 325. „Na bábě kúzla ptají“ — kúzla není zajisté akkusa-
tiv plur., nýbrž genitiv sing., nebo ptáti pojí se pravidelně s ge-
nitivem. Příklad „jedno na to vždy ptaj,“ jenž jest na potvrzení
uveden, nedokazuje ničeho, poněvadž „jedno“ stojí ve smyslu příslo-
večném.

§. 327. Uvedené zde příklady absolutního genitivu a dativu
jsou nad míru zajímavy a v té příčině bylo by veledůležito, aby se
nejstarší památky našeho písemnictví co nejbedlivěji proskoumaly,
zda-li by se více stop absolutního pádu v češtině nalezlo. V staré
slovanštině jest užívání absolutního dativu tak rozšířené, že bychom
váhali vazbu tu za vetřelce cizího považovati. Ostatně budiž tomu
jakkoliv, litovati zajisté jest, že se vazba ta u nás více nevyvinula
a neudržela, hodila by se nám více, než-li kterému jinému jazyku,
neoplývajícím právě přílišnou hojností částic, najmě časových. —
Klademe zde několik příkladů absolutního dativu z Nestora. Dávť
Nestor vazbě této místo, nejen když podmět věty pobočné rozdílný
jest od podmětu věty hlavní, nýbrž i při stejných v obou větách
podmětech, tak že dativ absolutní přímo podmětem věty jest, a
i ve smyslu latinského akkusativu s infinitivem:

Vlachomъ našьdъšemъ i nasiljajuštemъ imъ, Slověni ovi pri-
šedъše sědoša na Vislě (když Vlachové vpadli a násilí jim činili.)
— Načьnъšju Michailu cěsarьstvovati, nača sja prezyvati ruska
zemlja. — Cěsarju otъšьdъšju i došьdъšju jemu Černyja Rěky, po-
sla k němu eparchъ. — Rizu svjatyja bogorodica vъ rěku omočiše,
tišině sušti. — Slověnomъ živuštemъ kreštenomъ, kniazi ichъ po-
slaša kъ cěsarju Michailu. — Prišьdъšju Mojsijevi neposluša F[illegible]
rаonъ. — *Bě že* pjatъkъ tъgda, vъschodjaštju solnьcju, i [illegible]

sja oči. — I byvъši nošti, bystь tьma. — Jdoša na Vьse-
slava, zimé sušti velicé. — I byvъši nošti, podidoša protivu sebě.
— I se jemu glagoljuštju, plakachu sja bratija. (3, 9, 10, 11, 13,
, 89, 91, 103, 104, 117.)

Umoživъšemъ sja člověkomъ na zemli, pomyslyša sъzdati
stlpъ do nebese. — Divno viděchъ vъ slověnьstěj zemli iduštju
sěmo. — I prichodivъšju jemu kъ cěsarju, veliku čьstь prijalъ
cěsarja. — Kyjevi že prišьdъšju vъ svoj gradъ Kyjevъ, tu
tь svoj sъkonьča. — Umeršju Rjurikovi, prědastь knjaženije
Olьgovi. — Sima že prišьdъšema načasta sъstavljati pismena.
Igorevi vъzrastъšju choždaše po Olьzě. — Prišьdъšju jemu kъ
jevu prěbystь četyri lěta. — Těmъ že prišьdъšemъ vъ zemlju
, pověděchu kъždo svoimъ o ogni. — Jabramu že živъšju lětъ
i sedmь desjat i pjatь umre. (2, 4, 5, 5, 11, 13, 14, 20, 24,
)

Solnьce prěměni sja, i ne bystь světlo, nъ aky měsjacь bystь,
že nevěglasi glagoljutь sъnědajemu suštju. (O němž neroz-
ní praví, že bývá snězen.)

§. 328 a 329. Jeden z nejnápadnějších úkazů slovanské skladby
jistě úplné skoro vymizení lokalu bezpředložkového. Nejsouť
dložky původně než příslovce a přičiňováno jich k jednotlivým
dům, aby se rozmanité významy, jež ten který pád do sebe měl,
těji a jasněji vytkly. Lokalu hned původně nejméně funkcí gra-
tických přiděleno, užívaloť se ho jen k určení místa (kde?), času
y?) a spůsobu (jak?), a předce již v nejstarších památkách jest
hý lokal řídkým zjevem, v nynějších jazycích slovanských vy-
ul až na skrovné zbytky vyjma příslovce na *ě*.

Příklady 1. Lokal místa: Jde Olьgъ na Greky, Jgora osta-
Kyjevě. — Svjatoslavъ bjaše Perejaslavьci. — Postavi cerkъvь
dě gradu. — Stojaštemъ dole reče. — Posadi Vladiměra Černi-
ě. (Nest. 14, 37, 71, 106, 127.) — Němci chtie doždati, by na
ě *Praze* nebylo viděti Čecha. — Ta se písmu v svej mladosti
i nauči la *Frankonskej vlasti*. (Výb. I. 166, 1149.) — Zle *poro-*
že žil i. (Kat. 5.) — Hluboko *dole* jest studánka čisté a čerstvé
. (Har. I. 206.) — Hrob boží byl za městem *vně*. (Pref. 299.)
Kola Dunaje chodila. (Suš. Písn. 156.)

2. Lokal času: Povelě toj nošti oblěšti sja vъ oružije. —
lě lětě ide Jaroslavъ na Čjudь. — Tomьže lětě pride Olьgъ.
— *časě bystь jako i mertvъ*. — Boujak zimě poběди Torky.

(Nest. 75, 92, 140, 166, 179.) — Střely letie, jakžto kropě z d
létě. (Výb. I. 1132.) — *Létě* slunce má horkosť velikú. (Star. S
I. 164.) — I měješe klobúk slaměný, neb bylo *létě*. (Star. Skl.
379.) — *Zimě* dieté na led vede. (Dal. 38.) — *Zimě* ležíš na k
nách (Výb. I. 951.) — Trpěl mnoho hladu též *zimě*, jakožto i *l*
(Star. Skl. IV. 274.) — Veliť rajskému dřevu rovno býti, aby *z*
i létě ovoce na tobě bylo. (Výb. I. 402.) — Snažně prosím
abyste *noci* se mnú měli kvas. (Star. Skl. IV. 323.) — Račte
žeti u mne *noci*. (Star. Skl. IV. 368.) — Vidím, že vesdy
jutře ztratím. (Výb. I, 1083.) — Slunce vše dělá jedním a tý
pořádkem, jak *lúni*, tak letos, tak přes sto let. (Kom. Did. 113.)

3. Lokal spůsobu: Rotě zachodiša meždu soboju (= přísa
se zavázali. (Nest. 49.) — Jsú mnozí obyčeji, s nimiž nelze
dlúze *čistotě* býti, tak pannám, jako vdovám. (Štít. 75.) — Ří
žalm *latině*. (Prot. 87.)

4. Lokal s časoslovy, jenž značí „držeti se něčeho" a p.: P
lěpimъ sja gospodi, Bozě našemь. (Nest. 105.) — Tak sv. Hedv
klečiec, rukama sě *zmrzlej zemi* podpierajíc buohu sě dlúho m
léše. (Výb. I. 1152.)

§. 331. Mezi instrumentaly místa dostal se zajisté jen ne
patřením příklad: „Prudkosť vyrazi Luděkem." Rčení to rovná
významem svým úplně následujícímu „i vyrazi Záboj" a značí tu
Prudkosť mrštila Luděkem ven z vojska, prudkosť pudila Lud
proti Záboji, Luděk hnal se prudkostí puzen jsa. Luděkem jest t
instrumental nástroje, jako při časoslovech: hoditi, vrci (kamene
Též instrumentaly: domem, dvorem, bydlem jsou docela jin
druhu, než-li ostatní tam uvedené.

§. 333. „Instrumental původství." Z paragrafu toho vylou
sluší:

1. Bieše vodú telný, vodú jest instrumental hmoty. (Sro
Čas. Mat. Mor. I. str. 190.)

2. Všech her nebud pastýřem, jenž jest tak zvaný instr. p
sudkový.

3. Komorníkem pohoniti, instr. prostřednictví.

§. 336. Byl člověk *urozením vysokým*, není instrumen
vztahu, ten by zněl urozením *vysoký*. Instrumental ten rovná
svým významem úplně genitivu jakosti a latinskému ablativu n
genitivu qualitatis; vyskýtáť se v starých památkách dosti zhus
Nebyl ni v čemž myslú křivú. — Sv. Prokop byl jest člověk m

mem vysokým. — Mudrá slova jsú bláznóm slyšeti protivna, ty
králi nebývaj myslú takú. — Jeden bieše člověk mladý, všeť bieše
velikú postavú. — Sv. Jan tak přejasnú myslí přebýváše, že vše
věci jsúcie i budúcie plně znáše. (Výb. I. 159, 205, 898, 943,
1162.) — O pane přemilostivý, kaks ty dobrý všem těm, již jsú
pravým srdcem čistým. (Star. Skl. II. 42.) — Dobře jest panně od
lidosti rúcha přieliš krojem lepým pustiti. — Rúcho, ač barvy
divné, ale krojem lepým činili sobě. (Štít. 75, 84.) — Vedle té
jeskyně jest hrob čtverhraný, na hoře čtverhraným špičatým kro-
vem. (Pref. 269.) — Bě že Mьstislavъ develъ (tlastý) tělomь, čer-
venъ licemь, velikoma očima, chrabrъ na rati. (Nest. 93.)

Též s jinými časoslovy takový instrumental jakosti se pojí:
Věnvši k zemi hlavu jide proti němu smutnú postavú. (Star. Skl.
IV. 157.) — Moskvané na koni skrčenýma nohama sedí. (Hos. 86.)
— My stáli bosýma nohama, majíce svíce hořící v rukou. (Har. I.
99.) — Přivykl jsem otevřenýma očima spáti. (Prot. 118.)

„Tú mastiú nebývá chyba,“ jest instr. prostředku, taktéž
„jaho chce životem dolíčiti.“ — „Zlým uživeš toho“ instr. spůsobu
(= zle).

§. 337. Instrumental míry, jehož p. Jireček několik pěkných
příkladů uvádí, nyní až na skrovnické zbytky „mnohem, málem,
tím, tím“ úplně vymizel, čehož velmi litovati jest. Proč bychom
nemohli i nyní mluviti a psáti: Bratr jest ode mne starší pěti lety,
místo londavého: „Bratr jest o pět let starší než-li já?“

§. 339. „Judáš by oženěn vdovú“ není instr. společnosti (viz
Čas. Mat. M. I. 188 d.) — Baby skřietkem k čertu vzletie, jest
tak zvaný instr. porovnávací, jako orlem, kozelcem letěti a p. —
Instrumental společnosti jest vždy opatřen předložkou s.

§. 341. „Instr. úřadu, povahy a pojmenování“ proč ne jedno-
duše instr. přísudkový, jak se vůbec v mluvnicích nazývá?

§. 342. Zajímavý jest instr. s časoslovem klamati; přidává-
me: Zdá-lo mi se, by ty mnú klamal zjevně. — Neb jest jím tak
žádno klamati nesměl. — Mohla-liť jest klamati jím. — Já jsem
oklamal jím. — Mnú viece nelžete, jest-li živa toť mi povězte.
(Star. Skl. IV. 132, 64, 391, 308, 116.) — A viec těma svatýma
nemůž nikdy mentiti (= lháti). (Pass. 189). Sъlьstilъ jesi nami.
(Nest. 45.)

§. 347. Pády na licho kladené přesmykem vazby:
a) Dobrým milá by byla pravda slyšeti i od oslice. (Štít. 2.)
— Mudrá slova jsú bláznóm slyšeti protivna. (Výb. I. 898.)

(Nest. 75, 92, 140, 166, 179.) — Střely letie, jakžto kropě z deště *létě*. (Výb. I. 1132.) — *Létě* slunce má horkosť velikú. (Star. Skl. I. 164.) — I měješe klobúk slaměný, neb bylo *létě*. (Star. Skl. IV. 379.) — *Zimě* dietě na led vede. (Dal. 38.) — *Zimě* ležíš na kamnách (Výb. I. 951.) — Trpěl mnoho hladu též *zimě*, jakožto i *létě*. (Star. Skl. IV. 274.) — Veliť rajskému dřevu rovno býti, aby *zimě i létě* ovoce na tobě bylo. (Výb. I. 402.) — Snažně prosím vás, abyste *noci* se mnú měli kvas. (Star. Skl. IV. 323.) — Račte ležeti u mne *noci*. (Star. Skl. IV. 368.) — Vidím, že vesdy boj *jutře* ztratím. (Výb. I, 1083.) — Slunce vše dělá jedním a týmž pořádkem, jak *lüni*, tak letos, tak přes sto let. (Kom. Did. 113.) —

3. Lokal spůsobu: Rotě zachodiša meždu soboju (= přísahou se zavázali. (Nest. 49.) — Jsú mnozí obyčeji, s nimiž nelze na dlúze *čistotě* býti, tak pannám, jako vdovám. (Štít. 75.) — Říkal žalm *latině*. (Prot. 87.)

4. Lokal s časoslovy, jenž značí „držeti se něčeho“ a p.: Přilěpimъ sja gospodi, Bozě našemь. (Nest. 105.) — Tak sv. Hedvika klečiec, rukama sě *zmrzlej zemi* podpierajíc buohu sě dlúho modléše. (Výb. I. 1152.)

§. 331. Mezi instrumentaly místa dostal se zajisté jen nedopatřením příklad: „Prudkosť vyrazi Luděkem.“ Rčení to rovná se významem svým úplně následujícímu „i vyrazi Záboj“ a značí tudíž: Prudkosť mrštila Luděkem ven z vojska, prudkosť pudila Luděka proti Záboji, Luděk hnal se prudkostí puzen jsa. Luděkem jest tedy instrumental nástroje, jako při časoslovech: hoditi, vrci (kamenem). Též instrumentaly: domem, dvorem, bydlem jsou docela jiného druhu, než-li ostatní tam uvedené.

§. 333. „Instrumental původství.“ Z paragrafu toho vyloučiti sluší:

1. Bieše vodú telný, vodú jest instrumental hmoty. (Srovn. Čas. Mat. Mor. I. str. 190.)

2. Všech her nebuď pastýřem, jenž jest tak zvaný instr. přísudkový.

3. Komorníkem pohoniti, instr. prostřednictví.

§. 336. Byl člověk *urozením vysokým*, není instrumental vztahu, ten by zněl urozením *vysoký*. Instrumental ten rovná se svým významem úplně genitivu jakosti a latinskému ablativu nebo genitivu qualitatis; vyskýtáť se v starých památkách dosti zhusta. *Nebyl ni v čemž* myslú křivú. — Sv. Prokop byl jest člověk uro-

…niem vysokým. — Mudrá slova jsú bláznóm slyšeti protivna, ty …rálí nebývaj myslú takú. — Jeden bieše člověk mladý, všeť bieše …lskú postavú. — Sv. Jan tak přejasnú myslí přebýváše, že vše …ci jsúcie i budúcie plně znáše. (Výb. I. 159, 205, 898, 943, …62.) — O pane přemilostivý, kaks ty dobrý všem těm, již jsú …avým srdcem čistým. (Star. Skl. II. 42.) — Dobře jest panně od …losti rúcha přieliš krojem lepým pustiti. — Rúcho, ač barvy …ovie, ale krojem lepým činili sobě. (Štít. 75, 84.) — Vedle té …kyně jest hrob čtverhraný, na hoře čtverhraným špičatým kro…m. (Preł. 269.) — Bě že Mьstislavъ develъ (tlastý) tělomь, čer…nъ licemь, velikoma očima, chrabrъ na rati. (Nest. 93.)

Též s jinými časoslovy takový instrumental jakosti se pojí: …šivši k zemi hlavu *jide* proti němu *smutnú postavú*. (Star. Skl. … 157.) — Moskvané na koni *skrčenýma nohama sedí*. (Hos. 86.) My *stálí bosýma nohama*, majíce svíce hořící v rukou. (Har. I. …9.) — Přivykl jsem otevřenýma očima spáti. (Prot. 118.)

„*Tú mastiú* nebývá chyba," jest instr. prostředku, taktéž …ho chce *životem* doličiti." — „*Zlým* uživeš toho" instr. způsobu … zle).

§. 337. Instrumental míry, jehož p. Jireček několik pěkných …kladů uvádí, nyní až na skrovničké zbytky „mnohem, málem, …, tím" úplně vymizel, čehož velmi litovati jest. Proč bychom …mohli i nyní mluviti a psáti: Bratr jest ode mne starší *pěti lety*, …isto loudavého: „Bratr jest o pět let starší než-li já?"

§. 339. „Jndáš by oženěn *vdovú*" není instr. společnosti (viz … Mat. M. I. 188 d.) — Baby *skřietkem* k čertu vzletie, jest … zvaný instr. porovnávací, jako orlem, kozelcem letěti a p. — …strumental společnosti jest vždy opatřen předložkou *s*.

§. 341. „Instr. úřadu, povahy a pojmenování" proč ne jedno…še instr. *přísudkový*, jak se vůbec v mluvnicích nazývá?

§. 342. Zajímavý jest instr. s časoslovem klamati; přidává…: Zdá-lo mi se, by ty *mnú* klamal zjevně. — Neb jest *jím* tak …ho klamati nesměl. — Mohla-liť jest klamati *jím*. — Já jsem …klamal *jím*. — *Mnú* viece *nelžete*, jest-li živa toť mi povězte. …tar. Skl. IV. 132, 64, 391, 308, 116.) — A viec *těma svatýma* …směl nikdy *mentiti* (= lháti). (Pass. 189). Sъlьstilъ jesi *nami*. (Nest. 45.)

§. 347. Pády na licho kladené přesmykem vazby:

a) *Dobrým milá by byla pravda* slyšeti i od oslice. (Štít. 2.) — *Múdrá slova jsú bláznóm slyšeti* protivna. (Výb. I. 898.)

b) Naučich sě čísti hodinám svaté Mařie panny. — Ta sě j písmu čísti naučila. (Výb. I. 509, 1149.)

d) Jechu sě všichni pravdy tajiti. (Star. Skl. IV. 359.) jeda na hrad Pražský jal sě jest toho spolku trhati. (Blah. 4.) Pomohl mu toho na horu přinésti. (Blah. 94.)

§. 354. „Znamenati sluší přídavná, ježto se tvoří od čin příčestí min. l. při časoslovech nepřechodných a zvratných." — sluší zde mlčením pominouti, že se taková přídavná též od ča slov *přechodných* tvoří, rovnajíce se významem úplně příčestí trp mu perf.: Znalé znamenie. — Vše zachovalé. — Člověk v rozk chovalý. (Výb. I. 866, 1003, 1091.) — Za hřiechy zapomenulé h něhoj' skrúšenie třeba. — Velmě užitečno tělo božie přijímati: těm, ješto želejí svých hřiechóv dopustilých. (Štít. 225, 224.) Vězni ve zlém poznalí. — Víra vyznalá. (Bart. 88, 149.) — ktor byl muž neslýchalé síly. (Let. Troj. 83.) — Pravda vyzna (Blah. 100.)

Druhdy takové přídavné trpnou možnost označuje: Nestí tajemství. — Neobsáhlý jest soud boží. (Bart. 36, 225.)

§. 363 a 364. Vedle aoristu a přítomného času, ve smy historického praesentu užívaných, nelze mlčením pominouti čas doucí: A když *bude připravena* hojnost drahých krmí a *kryti* *don* stolové, pošle král pro dceru svou. — Kohoutové již pěti p nou a čeleď spat *chvátati bude*. — A když se pilně ptají, *bude* j *povědíno*, že jest Paris, syn krále Priama. — A když se sběhno *bude* boj náramně litý. — A tak *bude vysvobozen* divnou m Hektorovou. — A tak bude Aegyptus přiveden před Oresta, m ruce s zadu svázané. — V ta doby přijdou ku Pyrhovi tovary jeho a tehdáž bude Pyrhovi povědíno, že dva syny Akastova vj do lesa lovit. — Tu křik bude velmi veliký od Trojanských. (L Troj. 26, 42, 120, 202, 259, 487, 503.) — Jakž sě zaň boha p modlil, tak ihned sv. Efren řeckým jazykem mluviti bude. (P br. 164.) — Že vazba ta i v obecné mluvě běžnou byla, toho d kazem jest listina, daná v Ostroze l. 1485, na niž mne p. arc vář Brandl laskavě upozornil. Zajímavá jest listina ona i tím, se v ni vesměs užívá prvotné formy akk. sing. muž. rodu zájm „jí", které v češtině nebylo dosud doličeno: My fojt a konšelé Kvačic oznamujem tiemto listem, že přistúpil jest před nás J Táborský, vyznal jest před námi tak v ta slova dolepsaná: Co *dotýče nebožtíka Pitruna*, že času jednoho přišel jest ke mně v n

Chýlec ubitý *i mne bude* prositi, abych *ji* k sobě do domu pu-
a řka: Milý Jane, prosím tebe, pusť mne tam, neb jsem velmi
a živ nebudu. A já *pustím ji* k sobě, *i budu* sě jeho *ptáti*, kto
jemu to učinil? A on mi otpovie: Jamrád mne bil. A když již den
le, šel jsem já na své dílo a v té mieře nebožtík Pitrun umřel jest.
a jest sestra mé k Malíkovi s tú řečí, že již nebožtík Pitrun umřel, a
lík slyšíc tu řeč od mé sestry, šel a připravil jest mrtvé tělo,
á přišed z svého díla, vložíc mrtvé tělo na saně, vezl jsem je
Kvačic *kostelu* a tu jsem zvolal na Fojta a řka. Na teď *ji* máte,
ovajtež *ji*, poněvadž jest zde u vás na dědině zabit. — A když
k tomu konšelé *sejdou* i *budou* se mne *ptáti*, co jsem to při-
l. — I *našel* jsem *ji* v lesi i *bude* se mne *ptáti*. — I *přišel*
a *bude* konšel *prositi*. — I *šli jsú* konšelé na rózno, i *bude*
e Jamrád *prositi*. — I *dohonil se jest* jeho jeden náš spolusúsed
ude se jeho ptáti.

§. 367. „Budoucí čas podmíněný i prostý bývá složen z čin-
o příčestí minulého I. a ze slovesa budu.“ Znamenalo futurum
o, jak se podobá, původně děj v budoucnosti dovršený: A bude-li
l na levici svú milostí, tociž bude-li světské dobré miloval, na
lé postaven bude. — Bude-li se co ku pšenici kúkole přimiesilo
lo, tu nenie škodno. (Štít. 22, 213.) — Duše jest-li dobře zde
čila, toho buoe tam učila. (Kat. 58.) — Třiceti neděl bude
ělo. — Bude ztratil. — Pak-li budeš pohnal. — Tehda bude
du obdržal. (Archiv český I. 462, 470, 474, 480.)

V §§. 350—352, pak 373—375 uvádí pan spisovatel hojnost
ajímavých příkladů hledících k syntaxi participií. Že však pře-
dné tyto vazby vesměs za graecismy a latinismy prohlašuje, k
mu jeho náhledu nikterak přidati se nemůžeme. Co se jmenovitě
by časoslova býti s příčestím času přítomného týče, jest vazba
ta ve všech jazycích evropských tak rozšířena, že nelze než pro-
hlásit ji za vlastní každému z nich.

Viz.: Syntaxis priscorum scriptorum latinorum usque ad Te-
ullianum. Scripsit Fr. G. Holtze. Vol. II. pag. 5. — Reisig Vorle-
ungen pag. 745 not. 579. — Krüger Griech. Sprachl. §. 56, 3. —
Vernaleken, Deutsche Syntax, I. Th. pag. 16. — Litevštinu p. Ji-
ček sám uvádí.

Poněkud přenáhlené jest tvrzení p. spisovatelovo, „že graeco-
lismy tyto v památkách vlastní národní slovesnosti nikdy a
ikde se nenaskýtají,“ leč bychom spisy Štítného, Bartošovu kro-

niku a j. nepovažovali za památky národní slovesnosti, čtemeť
zajisté: K to přijma v svátosti, nepřijme duchovně, *byl by*
i v svátosti *nepřijímaje*. (Štít. 53.) — Žádný tehdáž *nebyl*
odpíraje. — Nastanou časové nebezpečni a *budou* lidé sami *se*
lujíce. (Bart. 67, 333.)

Ano vazba ta jest v staročeských památkách mnohem r
řenější než-li v latině a nalezáme ji zhusta ve spisech, kde
přímého napodobení latiny. U Nestora naskýtá se nám skor
každé stránce! Participium takové mělo původně význam adjekti
označujíc vlastnost trvalou, ne činnost jen příležitostně projev
jak se neopsaným časem přítomným označuje. To nejlépe vidě
příkladů, kde se takové participium střídá s přídavnými a geni
jakosti: Agamemnon byl muž *údův mocných*, *rád pracuje* a *n*
odpočívaje, *smělý* a *krásných řečí*. (Let. Troj. 149.) — Bě že
slavъ mužь *vъzoromь krasьnъ*, i. tělomь velikъ, nezlobivъ nrav
krivьdy *nenavidja*, *lubja* pravьdu, *prostъ* mužь umomь (
126.)

Ku spojkám přidáváme: Běhá *sudy* i *onudy*. (Star. Skl
86.) — Sudy i onady. (Star. Skl. IV. 143.) — Tud —
(Arch. č. I. 454,) — ottad — otňadž, ot jinavad (Arch. č. I.
— *Leč* jim libo *nebo* žel. (Star. Skl. IV. 47.) — Vece král
Veď ona mi jest mila. — Král by tebe *veď* neživil. (Star. Skl.
111, V. 571.) — Líce jmieše *ovšem* bielé. (Výb. I. 38.) — N
cestě ani stezky, *ovšem* pak cesty, anobrž ani šlepějí, znáti ne
(Har. II. 68.) — Vítr *předce* (= ustavičně) trval, *nýbrž* popo
se tužil. (Pref. 543.) — Byli jsme na té cestě tam i zas je
půl léta. (Pref. 682.)

F. Bart

Tiskem národní knihtiskárny J. Šnaidra v Brně. — [illegible]

zakládajících, kteří složí 100 zl. r. č. buď najednou nebo
lhůtách po 10 zl. ročně;
údy činné, kteří 50 zl. r. č. složí buď najednou nebo v 10
po 5 zl. ročně.
Údy přispívající, kteří každý rok 2 zl. platí.
akladatel dostává 2 výtisky, činný a přispívající 1 výtisk
knih Maticí vydaných.
stanovením „Výboru“ může se při vydávání nákladnějších
přispívajícím údům uložiti zvláštní příplatek, za který levně
obdržeti mohou.
„Časopis Matice Moravské“, jenž čtvrtletně v sešitech třiar-
vychází, stojí pro údy „Matice Moravské“ na celý rok 1
, pro ostatní 2 zl. r. č.
arch původní práce, do „Časopisu Matice Moravské“ pod[illegible]
platí se 20 zl. r. č., za arch výpisků a překladu 10 zl. r. č.
honoráru.
Správu „Matice Moravské“ vede výbor, jenž záleží z 18 osob,
z nichž nejméně třetina v Brně bydleti musí.
Dopisy v záležitostech správních „Matice Moravské“ zasílají
jednateli p. *Theodoru Lazarovi*, prof. českého gymn. v Brně.

niku a j. nepovažovali za památky národní slovesnosti, čten
zajisté: K to přijma v svátosti, nepřijme duchovně, *byl*
i v svátosti *nepřijímaje*. (Štít. 53.) — Žádný tehdáž *neby*
odpíraje. — Nastanou časové nebezpečni a *budou* lidé sami
lujíce. (Bart. 67, 333.)

Ano vazba ta jest v staročeských památkách mnohem
řenější než-li v latině a nalezáme ji zhusta ve spisech, k
přímého napodobení latiny. U Nestora naskýtá se nám s
každé stránce! Participium takové mělo původně význam adj
označujíc vlastnost trvalou, ne činnost jen příležitostně pr
jak se neopsaným časem přítomným označuje. To nejlépe
příkladů, kde se takové participium střídá s přídavnými a
jakosti: Agamemnon byl muž *údův mocných*, *rád pracuje*
odpočívaje, *smělý* a *krásných řeči*. (Let. Troj. 149.) — Bě
slavъ mužь *vъzoromь krasьnъ*, i. tělomь velikъ, nezlobivъ n
krivьdy *nenavidja*, *lubja* pravьdu, *prostъ* mužь umomь
126.)

Ku spojkám přidáváme: Běhá *sudy* i *onudy*. (Star.
86.) — Sudy i onady. (Star. Skl. IV. 143.) — Tud —
(Arch. č. I. 454,) — ottad — otňadž, ot jinavad (Arch. č.
— *Leč* jim libo *nebo* žel. (Star. Skl. IV. 47.) — Vece
Veď ona mi jest mila. — Král by tebe *veď* neživil. (Star.
111, V. 571.) — Líce jmieše *ovšem* bielé. (Výb. I. 38.) —
cestě ani stezky, *ovšem* pak cesty, anobrž ani šlepějí, znáti
(Har. II. 68.) — Vítr *předce* (= ustavičně) trval, *nýbrž* p
se tužil. (Pref. 543.) — Byli jsme na té cestě tam i *za*
půl léta. (Pref. 682.) *F. B*

Tiskem národní knihtiskárny J. [illegible] v Brně — Nákladem [illegible]

„Matice Moravská",

. účel jest podporovati literaturu československou se
ětším ohledem na potřeby Moravy vydáváním dobrých
spisů aneb přispíváním k tomu, má trojí údy:

zakladatele, kteří složí 100 zl. r. č. buď najednou nebo
ech po 10 zl. ročně;
údy činné, kteří 50 zl. r. č. složí buď najednou nebo v 10
5 zl. ročně.
Údy přispívající, kteří každý rok 2 zl. platí.
akladatel dostává 2 výtisky, činný a přispívající 1 výtisk
pisů Maticí vydaných.
stanovením „Výboru" může se při vydávání nákladnějších
řispívajícím údům uložiti zvláštní příplatek, za který takové
írati mohou.
Časopis Matice Moravské", jenž čtvrtletně v sešitech lříar-
vychází, stojí pro údy „Matice Moravské" na celý rok 1
pro ostatní 2 zl. r. č.
a arch původní práce, do „Časopisu Matice Moravské" pulo-
atí se 20 zl. r. č., za arch výpisku a překladu 10 zl. r. č
n.
rávu „Matice Moravské" vede výbor, jenž záleží z 18 osob,
to nejméně třetina v Brně bydleti musí.
řípisy v záležitostech správních „Matice Moravské" zasílají
ateli p. *Theodoru Lazarovi*, prof. českého gymn. v Brně.

a rok 1870 dostanou údové „Matice Moravské":
rípravu k vědě hospodářské od dra Fr. Mathona.
ní slova ve slovanských řečech od A. Matzenauera. (Údové
spívající za 1 zl.).
sy Karla Staršího z Žerotína díl 1. (Žerotínových spisů díl
I.) vyd. od V. Brandla.
ových básní Fr. Sušila díl II.



ČASOPIS

Matice Moravské.

Redaktor:

Václav Royt.

ROČNÍK DRUHÝ.

1870.

Sešit druhý.

Obsah:

Zdik Jindřich, biskup Olomúcký.

Podává Dr. *H. Jireček*.

Sedmým biskupem Olomúckým stal se syn kronisty českého
y. Zdik Jindřich, a zastával úřad ten po celé čtvrtstoletí, to-
r. 1126 do r. 1150, zůstaviv po sobě památku tak zname-
že dobře slouti může dostojným následníkem sv. Methodia i
ojtěcha.

O původu a pochození jeho svědčí netoliko jmeno Zdik, což
odový název rodiny, ku které náležel slavný dějepisec český,
kostela Pražského, Kosmas, ale i sám Kosmas, výslovně na-
ho svým synem, píšíc r. 1123 o pouti jeho do Svaté Země:
Henrici, filii mei; Henricus qui et Zdik. Stana se r. 1126
pem, přijal výhradně křestný název Jindřich, kterým slul hned
23, tedy prvé než byl povolán na biskupský stolec Olomúcký
roku otec sám ho tak jmenuje, a otec povýšeni jeho za bi-
již se nedočkal). Náležel tedy Zdik k onomu rodu původně
mu, který se hned za Břetislava I. r. 1039 z Hedečska (nyní
ského) s jinými Hedčany přistěhoval do Čech, a osazen jest
ich knížecích při řece Litavě za dnešním Berounem, kdež po-
sadní název Zdice(t. j. Zdici) hlásá památku rodu Kosmova
řichova.

Sám Jindřich narodil se v Čechách, z matky Božetěchy, věrné
Kosmovy, která sama byla nepochybně rodilá Češka, ne Polka.
ho roku neb času Jindřich na svět přišel, nikde není zazna-
o, tak že jen z domyslu možné jest dobu tuto určiti. Že do-
vysokého stáří, o tom svědčí listy papeže Eugenia III. roku
jemu dané; že zplozen jest prvé než-li otec Kosmas vysvě-
st na kněžství, tedy před rokem 1094, záleží v povaze věci;
roku 1094 byl sám Kosmas dosti starý, maje věku svého 49
otož narození Zdikovo mnohem dříve položiti se musí. Ne-
bně narozen jest okolo r. 1080, kdež otec čítal let 35; podle
sl by Zdik býval 46 let stár, když vyvolen jest za biskupa

(1126) a 71, když zemřel (1150), což se dobře shoduje se sl
papežovými r. 1149, že jest „senio confectus, t. j. sešlý věkem
se slovy kronisty Vincentia, že Zdik zemřel „in senectute bo
t. j. u znamenitém stáří.

Vychování Jindřichovo bylo velmi pečlivé; což tím poch
telnější, poněvadž sám otec byl muž vysoce vzdělaný a při
majetný, ba bohatý.

R. 1123 podniknul Zdik s některými pány českými pouť
Svaté Země; šli s ním ze jmena pánové Dlugomil a Gumpre
Gilbert a jiných drahně. Z Čech odešli v měsíci Marci a vrá
se v Novembru; ne sice všichni, neboť někteří zemřeli, a to
pan Dlugomil, též i ze služebnictva Zdikova Pertold. Nebyla
první pouť z Čech do Palaestiny podniknutá, nebť již ten rok p
tím byl tam pan Vznata, ale byla jedna z větších, po které
sledovaly jiné, jako r. 1130, kdež se tam odebral biskup Praž
Menhart, paní Přibislava a j., r. 1336, kdež sám Zdik, již bis
Olomúcký, podruhé tam putoval. Paměť o první pouti Zdikově
znamenal ještě sám otec jeho, Kosmas, v kronice své.

Biskupem Olomúckým, následníkem Jana II., v řadě sedm
stal se Zdik r. 1126 (Zdico praesul), v druhém roce panování
běslava I. K té důstojnosti volen jest dle řádu církevního,
od kapitoly Olomúcké, (secundum instituta canonum electus) a
dinován v Mohuči dne 2. neb 3. Okt. 1126, po vítězném boji
běslava I. s králem Lotharem. Jakožto biskup složil světský
zev Zdik a přijal výlučně jméno Jindřich (Henricus), a také
ve všech listinách papežských, královských a knížecích se nazý
zatím původní pojmenování nevymizelo, ba zdá se, že v zemi o
nější bylo nežli druhé Jindřich; kronisté dávají mu název ob
Henricus qui et Zdik; listiny po jeho smrti psané jednoduše j
nují ho původním jmenem Zdik, na př. 1167: Quicquid vel S
episcopus emerat vel quod homines etc, 1176: Sdicone episcopo
firmante, 1232: Ecclesiam quam Sdico aedificavit etc.

První úkon nového biskupa na půdě české bylo vysvě
kostelíka sv. Jiří na Řipu, jejž byl kníže Soběslav I., veliký
lovník staveb a horlivý příznivec umění, okolo r. 1126, snad
památku svého vítězství u Chlumce, ze zřícenin k nové slávě
zdvihnul.

Přijda do svého biskupství, jal se Zdik úsilovně pečova
dokonání stavby kostela Svatováclavského na hradě Olomúckém,

byli započali knížata Olomúčtí Ota II. a Václav. Dílo toto 1130 došlo svého dovršení. Že pak posavadní biskupský chrám Petra (na Předhradí) malý byl a nedostatečný, vymohl toho při metropolitě Mohučském a knížeti Soběslavovi, aby stolec upský přenešen byl od kostela Svatopetrského ke kostelu Svato-lavskému a tento druhý aby uznán by lza hlavní chrám morav-za mátéř kostelů moravských. Spolu obnovena jest kapitola novém chrámu biskupském, a to tak, že v celku ustanoveno ácte praebend kanovnických proti osmi posavadním, a z těch ácti že čtvero zůstaveno při kostele sv. Petra a osm přirčeno mu chrámu sv. Václava.

Podnes zachovala se v původním sepsání základní listina to-předního i hlavního kostela moravského z r. 1131, znamenitá že je spolu jednou z nejdávnějších památek písemnictví mo-ského a úhelným kamenem moravského místopisu, neboť se v ypočítává okolo 200 osad v ryzích názvech jejich. Tolik dědin lo k záduší biskupského kostela, jichžto počet Zdik sám roz-il koupí a dáním tří vesnic v Čechách: Živanic v župě Hra-, Lozic v župě Vratislavské a Křekovic v Litomyšlské. Ke rnému vyozdobení chrámu nového věnoval Zdik kus sv. kříže, ený od něho z první pouti Jerusalémské, a veliké množství cenných rouch kostelních, ze jmena také zlatý rationál. Na luvu Zdikovu daroval kníže Soběslav clo knížecí „chomútné,“ ybíráno bylo z koní na dráze přes Brod Uherský do Uher ve-, aby výnos jeho slušel ke kostelu Olomúckému.

V území biskupství Olomúckého, ve dvorci biskupů Pražských, ém Sekyř-Kostel, zemřel dne 3. Junia 1134 biskup Pražský, zkoušený a velikými strastmi navštívený Menhart. Byla na vržena obžaloba hrozná, že totiž věděl o úkladech proti životu le Soběslava I. strojených; avšak již r. 1131 očištěn jest pří-mi biskupa Oty Bamberského a Zdika Olomúckého od viny ta-, tak že smířen jest se knížetem. Na smrtelném loži v Sekyř-le navštívil ho sám král uherský, též i kníže Soběslav, Zdik doprovodil mrtvolu do Prahy a pochoval ji při kostele svatého se slzami obdržev toho na knížeti a všem lidu, že zapome-na všecky třenice za života „cizince“ biskupa zběhlé.

R. 1136 měl Zdik sám půtku s knížetem Vratislavem Brněn-o dědinu Blansko, která spolu s Rájcem jmenována jest v ské listině *z roku 1131 jakožto statek* kostela Olomúckého.

Vratislav zatím dědinu tuto osoboval sobě a při schůzi s Kunratem Znojemským v klášteře Rajhradském držané přímo zoval biskupovi, aby tam kostel, jakž tento mínil, nestavěl; ob nepochybně, žeby takovým skutkem, jako stavbou kostela, se domnělému jeho právu k dědině. Po mnohém prý hádání obě jakžtak se porovnavše z Rajhradu odjely. V tomto d se již poněkud základ oné hořkosti, kterou údělní knížata m v pozdějších létech měli ke Zdikovi.

Touha Zdikova po Svaté Zemi a po Hrobě Božím prv poutí nikoliv nebyla ukojena a znova i opět vábila jej svatá tak že r. 1136 podruhé na pouť se odhodlal. Obdržev př knížete Soběslava I., slavil den Božího Narození 1137 ještě na dvoře biskupa Jana, načež oba biskupové spolu se odebr Olomúc, aby tam slavili svátek Zjevení Páně (sv. tří králův) po tom vydal se Zdik na cestu a s ním mnoho zbožných p z Moravy a z Čech, zejmena opat Silvester Sázavský, velký dinec kostela Pražského Boleša, vládyka Ruzín a jiní. Cestu po suchu, přes Uhry na Cařihrad, chtějíce o Velikonoci býti rusalémě. Že pak císař byzantinský válku vedl v končinách ných, dostali se, an tím zdržáni byli, teprvé po Velikonoci sto svých tužeb. Zdik zůstal na tom, že po celý rok až doucí Velikonoci pobude v Palaestině; ostatní poutníci zatím navše svou pobožnost před hrobem Páně, vrátili se v létě do a to cestou pomorskou. Tu jim mnoho bylo trpěti od bouří ských; jsouce hnáni hned sem hned tam, měli plavbu vel tížnou, tak že i někteří od toho zemřeli, zejmena Boleša, jeh chovali „na pustém ostrově“, též i vládyka Ruzín. Jiní k dostali se do vlasti, mezi nimi opat Sázavský. Cesta trvala půl leta, neboť zaznamenáno stojí, že se vrátili konec roku. zatím s dychtivostí navštěvoval památná místa Svaté Země.

Za svého celoročního pobytu v Palaestině Zdik oblíbi řeholi sv. Augustina, na které založen byl řád klášterský Pr strátský, právě toho času vzkvětající a veliké jmeno v Jer mající; sloužiliť řeholníci ve svých sněhobílých řízách při hrobě Spasitelově, což přimělo Zdika, že hned v Jerusalém hrobem Páně přijal roucho toto a v radostném pláči pod *tuhým pravidlům* řádu Augustinského, odřekna se požívání *všeho pohodlí* tělesného.

prosím: Neulev v předsevzetí svém, ale dokonej což jsi za-
; vstup na horu Libanon, abys okušil z květu Nazarenského
všhal vůni Svatého Siona!"
Zdik nejsa milovníkem slov, ale skutků, hned jak se vrátil
asti, pomýšlel na to, aby zalíbeným řeholníkům svým, Prae-
strátům, zjednal sídlo nějaké v Čechách. Získav knížete Sobě-
i biskupa Jana Pražského, s jich podporou a pomocí založil
klášter té řehole v samém sousedstvě hradu Pražského, na
tném do té chvíle Strahové. Zdá se, že poloha Strahova měla
u nějakou se Sionem Jerusalémským, neboť klášteru dáno od
jméno Sion, tak jako později Litomyšlskému název Hory Oli-
. Kníže i biskup s ochotou přispěli hmotnými prostředky
alému založení kláštera, dadouce a věnujíce mnoho vesnic a
lků. Dům sám byl toliko dřevěný, za prvního správce pak
n jest kněz Blažej. Toto všecko dálo se ještě přede dnem
g. 1139, kteréhožto dne biskup Jan Pražský zemřel.
Téhož ještě roku 1139 odebral se Zdik znova do ciziny, ten-
e do Říma. Příčina této cesty není dosti zřejmá; žádalť sobě
bybně navštíviti prahy apoštolské, tak jako již dvakráte před-
yl navštívil svatá místa Palaestinská.
V ten čas co Zdik z pouti římské se vracel, stala se v Če-
proměna v osobě knížete zemského: Soběslav I. zemřel,
1140 dne 17. Febr. posazen jest na stol český syn jeho Vla-

Znojemský ve svém právu zkráceným, i chýlila se i v Če
strana k němu.

Přičiněním Zdikovým a jiných knížecích osob stalo se sm
mezi knížetem Vladislavem II. a Otou III., jenž byl od bitvy (
mecké r. 1126 a po pádu otce svého Oty II. Olomúckého v
meškal, u knížat ruských. Vladislav II. propůjčil úděl Olom
Otě III., čímž Ota získán za přítele knížeti panujícímu a zje
váha proti ostatním dvěma knížatům údělným, Znojemskému
něnskému (1140), Vladislavovi II. nepříznivým.

Toho roku 1140 stala se po mnohém smlouvání konečně
na mezi benediktinským klášterem Hradištským a biskupem
pitolou Olomúckou o kostely v Olomúci. Opat Bohumil spo
bratry řeholnými usilovali o to, aby v držení svého kláštera
želi dva kostelíky Olomúcké, jeden založení sv. Štěpána, druh
ložení sv. Michala; pohnútka k tomu byla ta, že oba kostel
byli v sousedstvě anebo snad u prostřed majetku klášterského
sáhli konečně čeho chtěli, dadouce v záměnu za to svůj kost
Mauritia na hradě s právem patronátným a se 13 domky i z
dami.[1]) U biskupa přimlouval se k té směně kníže Ota, pří
kláštera Hradištského.

V osobě Vladislava II. a v choti jeho, kněžně Kedrutě,
Zdík veliké a obětovné příznivce nově založeného kláštera Str
ského. Jich přízní započata jest stavba nového krásného ko
klášter sám znamenitými donacemi dosáhl pojištění svého trv

Zatím co se Zdik staral takto o zvelebení církve, n
valy v církvi moravské bujeti všelijaké nepořádky; rozkazy
povy nenacházely buď žádného neb velmi malého posluše
tak že papež sám Innocent II., listem velmi ostrým napom
musel opatů, kanovníků a kněží moravských, aby se chovali
pravidel církve. Co se duchovenstvu ostatně vytýkalo, sou
kromě všelikého pochybenství s postavením stran v zemi, ješto
přáli Kunratovi proti Vladislavovi. Vytýkáno, že duchovenstvo
zápovědi biskupově, jenž byl přítelem Vladislavovým, obcuje
bami v kletbu danými, ano neostýchá se i svátostmi jim po
vati, jakoby kletby nebylo.

Samého Zdika zmocnila se v ten čas touha, po příklad
Vojtěcha jíti do Prus a litevským pohanům kázat evangelium

[1]) *Dudík*, Mährens Gesch. Quellen I. 87 a 275.

Již v první polovici r. 1140 dal tento úmysl svůj stolci pa-
pežskému věděti; papež sice nenamítal ničehož proti tomu, ano
dal i na počátku r. 1141 své svolení k podnětí takovému, doložil však
výhradu, že vlastní církevní obec biskupova nesmí pro to být
opuštěna nebo zanedbána, pročež že biskup má co možná brzo zase
vrátiti se ke stádu vlastně sobě svěřenému. Když byl takto kříž
obdržel s oltáře sv. Petra, aby jej k oslavě Kristově nesl mezi po-
hanské národy, zaplakal Zdik radostí velikou a zpívaje antifonu:
Kdo chceš jíti za mnou, zapři sebe sám a vezmi kříž svůj na
se . . . vsednul na kůň a v průvodu své čeledi vyjel do Prus,
aby tam kázal a kázaje křestil. — Avšak prospěch této cesty byl
malý; biskup marně pracoval a po nedlouhém čase vrátil se do
vlasti. „Lépe prý jest — dí letopisec — pomlčeti o té jeho cestě,
jelikož bez úspěchu pracoval, a radovati se z návratu jeho!“ (1141)

Nyní nastaly těžké bouře v zemi české. Odpor proti knížeti
Vladislavovi II. dostoupil za těch dvou let, co panoval, takové výše,
že protivníci jeho a přátelé Kunrata Znojemského, v jichžto čele
stál český pán Načerat, známý hned z r. 1140, bez ostychu pro-
hlašovali Kunrata za pána země české. Nebezpečenství rozmohlo se
tím, že i druzí údělní knížata moravští, Vratislav Brněnský a Ota
Olomúcký, přidali se ke straně Kunratově, tak že Vladislavovi II.
nezbylo než něco málo věrných, mezi nimi Zdik, kterýž ovšem vá-
žil za mnohé. I poslal Vladislav ke Znojemskému a k Brněnskému
své pány věrné, napomínaje jich, aby u věrnosti drželi úděly své a
nedávali místa protivníkům jeho; na Olomúckého působil zase pro-
střednictvím Zdikovým, slibuje mu přízeň a všelikou na budoucnost
podporu. Avšak marné bylo toto úsilí. Knížata moravští s mo-
hutným vojskem vrazili do Čech, chtějíce se zmocniti hradu Praž-
ského i stolce knížecího. Vladislav II. s věrnými svými táhl jim
naproti, až se potkali u Hory Vysoké (mezi dnešní Horou Kutnou
a Zásmuky). Zdik byl při Vladislavovi II.

Strhla se bitva pod Vysokou (dne 25. Apr. 1142). Kunratovci
však obešli postavení Vladislavovo, zaskočíce mu dráhu ke Praze.
Nezbylo knížeti, než proraziti sobě dráhu prostředkem nepřátel;
což se mu i podařilo. Se Zdikem pospíšil ke Praze, hrad odevzdal
mladšímu bratrovi Děpoltovi a manželce své Kedrutě, druhého bratra
Jindřicha poslal o pomoc vojenskou do Budišínska, na to pak se Zdi-
kem a s panem Velislavem odebral se do Němec ke králi Kunra-
tovi, švakru svému, aby získal jeho pomoci. Na té cestě pomeška-

Zdik dne 21. a 22. Máje v Praemonstrátském klášteře Wi
ském, (na bavorské straně Šumavy), i světil tam oltáře, kone
pak byl u krále v Norimberce spolu s knížetem.

Král Kunrat III. bez meškání postavil se v čelo vojsk
a osobně táhna do Čech uvedl Vladislava II. opět na Vyš
kdež Kunrat, vida přesilu, ustoupil od hradu Pražského, mar
dobývav.

Není pochyby, že největších zásluh o Vladislava II. získa
onoho času Zdik; neboť nejen že v nejhorší tísni neopustil
a že věrně sdílel všecky nesnáze s ním, ale i pomoc královu
nal mu opatrným jednáním a moudrými radami;[1]) však i na
zůstal Zdik u veliké přízni krále Kunrata. Než, čeho neod
aniž snad také při strannickém zápasu tak vášnivém odvrátiti
byla msta Vladislava II. a stoupenců Vladislavových na úd
knížatech moravských, při čemž ovšem nejvíce utrpěla Mora
ma, biskupství Zdikovo a lid jeho správě církevní svěřený.
vítěz, o rok později, 1143, s velikým vojskem planoucím po
stě a kořisti jako zuřivý nepřítel vrazil do Moravy, nejpr
Znojemska, pak do Brněnska a konečně i do Olomúcka, tak
cka země moravská zpustošena jest. Co se dálo mezi tím s
pem? Země moravská byla pod kletbou církevní, příčinou b
ni vloženou, tak že se biskup tam navrátiti nemohl; ale an
straník Vladislavův v první době svou diécesi nesměl nav
ač neměl-li se dáti v nebezpečenství. I pobýval v Němci
jmena v Řezně (15. Dec. 1142), kde držán sněm říšský.

Již v měs. Aug. 1142 bylo v Římě ustanoveno, že na M
a do Čech má jíti legát papežský, aby urovnal řád církevní v
církvi zemské. Legát přišel také, v osobě kardinála Guido
právě v ten čas, když na Moravě řádil Vladislav (v létě
zemi samu navštívil teprvé, když byla zpustošena. I přijat
důvěrou dosti velikou, neboť všecka tři knížata, v klatbě jsou
dali za absoluci, slibujíce zadostiučinění; načež legát přijav p
odebral se do Pasova, kde se shledal se Zdikem, byvším dne 4
v Ulmu. Se Zdikem jel do Prahy, kamž dorazili konec Se
bru 1143.

Tu zjednáno narovnání a smíření Vladislava se knížat
ravskými, nejprvé s Otou Olomúckým a Vratislavem Brně

[1]) *Henrico episcopo, magni consilii viro, maxime tunc necessario.* V

stem, r. 1144, i s Kunratem Znojemským, kteří pokořivše se, nazpět obdrželi úděly své, ovšem zpustošené a seslabené.

Dne 30. Sept. předsevzato jest nové svěcení kostela sv. Víta na hradě Pražském, při loňském obléhání pobořeného; slavnost vykonána jest ode tří biskupův, Pražského, Bamberského a Olomúckého. Téhož času obdržel Zdik návěští, že konvent Praemenstrátský ve Francii slíbil na Strahov vypraviti sbor řeholníkův; sbor ten skutečně také přišel, a sice z kláštera Steinfeldského v Poreyní. Z těch dob pochází zakladací list kláštera Strahovského, jenž posud v originálu se zachoval, druhá to vedle listu Olomúckého památka listinná po Zdikovi, k posouzení jazyka i společenských poměrů nemálo důležitá.

Roku 1144 vsedl na stol sv. Petra papež Lucius II., kterýž Zdikovi měl takové znamenité mínění, že jej brzo po svém nastoupení zvláštními listy (dne 10. Jul. a 20. Aug. 1144) důtklivě vybízí, aby do Říma se dostavil. Papež píše, že Zdika, jenž byl radost svou vyjevil z volby Luciovy, již před tím vroucně sobě přál, nyní pak tím více po něm touží, poněvadž se jedná o povýšení církve římské. Patrně mínil papež Zdikovi, muži, kterýž dvakráte navštívil Jerusalém a osobně mezi pohany litevskými či pruskými pracoval o rozšíření víry, důležitou určit úlohu. V čem ale úloha tato záležela, není zjevné; z pozdějších dějů jde na jevo, že se jednalo o nové tažení do Svaté Země, (Lucius byl přítelem Bernarta z Clairvaux), o výpravu na Pomoří baltické, konečně pak o sjednocení církve Cařihradské (východní) s Římskou (západní), při čemž při všem Zdik měl účastenství velmi vážné. Však trvalo to celý rok, nežli se vydal na cestu do Říma.

Jakož Zdik ve všem jednání svém jeví se co muž smíru a pokladného ve všem porovnání, tak pečoval i ku prospěchu svého stolce biskupského o vyřízení věcí posud sporných. Jmenovitě stalo se o narovnání sporu, jehožto předmětem byl hrad moravský Podivín. Trval tento spor od samého založení biskupství Olomúckého, ješto se biskupové Pražští i Olomúčtí jednoměrně táhli k němu co ke svému majetku; pře vyjednávána jest dokonce i před soudem papežským, ale přes to všechno žádného konce nedošla.

Tu Zdik, užívaje přízně, kterou měl u knížete Vladislava II., dosáhl toho, že biskup Ota Pražský náhradou za Podivín-hrad a dědictví svatého Václava přijal újezd Želivský v Čechách, od knížete k biskupství *jemu darovaný*. Zdik postaral se o to, aby o

směně této, jakž tomu říkali, zdělána byla listina, jejížto o
podnes se chová u kapitoly Olomúcké (1144); nad to pak p
se, aby také král Kunrat II. vydal na to list potvrzující (
Důležito jest při tomto jednání, že Vladislav II. obnovil tak
právo mincovní, kteréž prý bylo na Podivíně; též uvolnil v
lid poddaný na statcích a v dědinách biskupských po celé
ode všech břemen zemských, od daní, od cel, od hradozdění,
tovosti zemské i ode všech jiných robot zemských, a to na
údělích moravských, jak v údělu Vratislavovu (v Brněnsku),
údělu Kunratovu (v Znojemsku), tak i v údělu Otovu (v Olo
Avšak starý spor tímto pořízením nedošel konečného úklidu:
ním konkordátě českém r. 1221 přirčen jest Podivín zase bis
Pražským.

Jiná starost Zdikova byla, aby kostelu svému pojistil
vání újezdu Libečského, knížetem Soběslavem I., r. 1126 d
ného; i na to vydal Vladislav II. list, zajímavý také proto,
v něm vypisuje povaha tak zvaných stráží pomezných.

V zimě na počátku r. 1145 vydal se Zdik konečně na
do Říma; tentokráte šel přes Čechy, bera se z Olomúce po
cké dráze ke hradu Litomyšli. Společníkem byl mu Ota III
múcký; mezi průvodci jmenuje se kněz cistercián Mukař (t
pochybně, jenž r. 1141 s kněžicem Spytihněvem a s pánem
slavem pouť konal do Jerusaléma). Na té cestě, a sice na
hradě Úsobrně, přišel ke Zdikovi Kunrat Znojemský i pro
před kostelem slovy lahodnými, aby ho dokonale smířil s
slavem II. Jakou radu Zdik jemu dal, neví se; na pohled
se v přátelství dobrém. Ale sotva že nastala noc, vrátil s
jemský, maje s sebou ozbrojenou chasu, a přiblížil se ke vsi
ské, kde se Zdik uhostil noclehem, chtěje prý ho buď zabíti
zajmouti. Zdik spal již ve dvoře, kde meškalo též několik
níků Praemonstrátů. Tu kněz Mukař zaslechne pokřik na
ryku válečného; znamenaje nebezpečí, rychle probudí Zdika,
mu na tělo kožich a na nohy chatrné škorně, načež mu s n
mi jinými přes plot pomůže ze dvora do polí sněhem pok
Tu několik kroků opodál ukryl se Zdik v chrastině a zahr
pokudž moha do sněhu. Zatím zástup Znojemského, nem
hned přepraviti přes potok dosti nepřechodný, zdržel se v p
U Znojemského byli té chvíle Vratislav Brněnský a Děpolt,
bratr knížete Vladislava, pak z panstva moravského Jurata

vic), Domaslav, Slavibor (ze Švabenic), Hugo, Kuna a Mitul (z Kun-státu), Hroznata, Rodmil a Bohdan. Vrazíce jedni do dvora, hle-dají biskupa a chytnouce kněze Lukáše, kteréhož měli za biskupa, seči po něm sekou, až poznavše mýlku svou pohlavky a poličky utrýzní a polomrtvého ostatním bratřím zůstaví. Jiní zatím s pochodněmi obstoupí dvorec, při čemž kopyta koní tla-pry po rukou Zdikovi a oharky žhavé padaly na ubohého. Nevěda kam se Zdik ukryl, poručil Znojemský zapáliti dvůr, aby kdo tu schován, živ neušel. Zatím znamenaje, že biskup vy-klouzl, spokojil se s kořistí, pobera peníze na cestu do Říma ur-čené, kaplu, koně nákladné, koně jízdné, ano i dobytek biskupských provázejících pána svého. Zdělán veliký oheň u prostřed a zástup stoje kolem Znojemského, jako po nějakém vítězství oslavoval se pitím z číší biskupských, načež z místa toho odešli.

Zatím okolo půlnoci přiblížil se jeden z lidu kmetského k tomu místu, kde Zdik polomrtvý v houštině a sněhu ukryt ležel; hledal ten člověk své voly v té vřavě zahnané, až ho tu pozná bi-skup, že to jeden z jeho lidu. I dá mu znamení, žádaje, aby při-vedl otce svého Gvozdlu s povozem nějakým nebo s koněm. Ti přijdou a biskupovi, žádajícímu aby ho převedli přes hranice do Čech, opatří nohy senem, dají naň šat sedlský, vloží ho na koně a tak zápolími po sněhových končinách s nemalou nesnází zavezou ho na Litomyšl. Tak byl Zdik zachráněn a drahý život jeho za-chován.

Ota Olomúcký patrně nebyl přítomen, když se ono surové přepadení stalo; buďto že biskupa předejel anebo po něm následo-val; letopisec alespoň ani slovem nedává na jevo, žeby býval ve společnosti Zdikově. Náramně rozhorlil se Vladislav II., an se ho zprávy donesly o těch věcech, jež se byly staly; bez meškání poslal do Lytomyšl koně jízdné a jiné potřeby po poslích, sám pak s če-ledí vojenskou vyjel Zdikovi z Prahy naproti, aby ho na hrad pražský dovedl.

Zdik cítil se být dosti silným, aby dalekou cestu do Říma bez pomeškání vykonal; skutečně byl také již dne 28. Apr. 1145 ve Viterbě, při dvoře papeže Eugenia III., následníka Luciova zatím zemřelého. O tomto pobytu Zdikovu u stolce papežského víme to-likо, že klášteru Benediktinek Svatojirských, pak Praemonstrátskému klášteru Litomyšlskému zjednal u papeže apoštolské potvrzení jich práv a majetku, *a že oba kláštery postaveny* jsou pod obzvláštní

ochranu Sv. Petra a papežského stolce. Jiná záležitost tam
naná bylo uvržení kletby na knížata a pány moravské, jen
Zdika, biskupa svého, do Říma se ubírajícího, na té cestě př
kletba vynešena jest na ně co svatokrádce (sacrilegi) o Božín
Svatodušním ve Viterbě, kde se toho času dvůr papežský p
klid v Římě zdržoval. Listem ode dne 5. Junia 1145 ozı
papež vyhlášení té kletby knížeti Vladislavovi a biskupovi Ot
také ve vlasti kletba ta byla vůbec oznámena a násilníci k
donucení. Záležitost tato došla ostatně po roce ukončení
ješto knězic Děpolt, bratr Vladislavův, pokoru podniknul a
slav Brněnský, mrtvicí jsa raněn, milosti došel, sám Zdik př
val se za uvolnění knížat od kletby. Toliko Kunrat Znoj
v listě papežském od 25. Máje 1146 jmenován není; zdá
kletba při něm i nadále měla trvati, neboť tré kněží v
Kunratovu, jenž nedbajíce na kletbu konali služby Boží, slože
s praebend svých a zastavena jim služba církevní. Že pak
pokořiti se nechtěl, podniknul Vladislav II. válečné tažení do
jeho Znojemského a zmocnil se hradu Znojma. Tu teprvé
hledal přímluvy u krále Kunrata, načež r. 1146 úděl svůj, a
stošený, obdržel zase.

Roku 1147 nastalo ono pověstné hnutí křižácké, vzbuzen
tem Bernartem z Clairvaux, kdež spolu s jinými knížaty e
skými také Vladislav II. na pobudku Zdikovu kříž na se vz
Palaestiny táhnul. Sám Zdik neputoval do Svaté Země, za t
šel na Pomoří slovanské, kteréhož Sasové pod záminkou dok
pokřesťanění vlastně chtěli politicky sobě podmanit. Se Z
šli knížata moravští Ota III. Olomúcký, Svatopluk, mladší
Otův, a Vratislav Brněnský; duchovním průvodcem biskupovy
tentokráte Jindrich, děkan kostela Pražského. Moravané p
až před Štětin, přepevný hrad Pomořanův, kteří vystavivše
na hradbách, vypravili posly do ležení, ptajíce se po příčin
kového nepřátelstva; jestliže Sasové přišli utvrdit víru křesť
že měli přijíti ne se zbraní, ale s kázaním slova Božího. Av
sům nešlo než o podmanění země. Zatím nepořídili ničeho a u
úmluvu s Pomořany, odešli zase, ne bez citedlné ztráty lidu
byla prý ta věc z Boha, proto prý také žádného zdaru ne
tak píše již souvěký kronista český. Celá výprava trvala
sice v dobu letní.

Dílo ze všech nejvážnější, jenž připadlo Zdikovi, byly pokusy sjednocení církve východní se západní. S velikou živostí ukládá papež Eugen podniknutí díla tohoto biskupovi moravskému, „aby všemi možnými spůsoby hleděl získati krále Kunrata pro připojení církve Cařihradské k církvi Římské (1147)“. Papež dílo toto nade všecka jiná podniknutí klade, an dí, „že by připojení církve Cařihradské jemu — papeži — a matce všech, t. církvi Římské, nade všecko bylo prospěšné (longe fecundissimum)“.

Zatím úsilí toto zůstalo bez výsledku: věhlas Zdikův, bystrý důvtip jeho ničehož neprospěly; obtíže zajisté nebyly ani tak v osobě krále Kunratově, jako spíše v okolnostech, sice by osobní přízeň králova k biskupovi jistě byla nejlepší zárukou zdaru.

Příchylnost papežova ke Zdikovi nezdarem toho podnětí dočasně nebyla zmálena; papež naopak sám uznává, že ta věc byla velmi trudná a že činnost Zdikova v ní všeliké chvály zasluhuje. Velmi ho papež nerad pohřešoval při velikém sboru církevním roku 1148 v Treviru slaveném, kam Zdik pro mnohá důležitá domácí zaprázdnění dostaviti se nemohl; i zve ho papež, aby přišel jakmile bude jemu možné, „by spolu užili vzájemných a příjemných rozhovorů.“ Prostředníkem v té věci byl probošt Pražský, Daniel, pozdější napotomný biskup Pražský, z čehož vidno, že s ním důvěrně obcovával Zdik.

Následujícího roku dostalo se Zdikovi té radosti, že téhož probošta viděl povýšena na stolec biskupský v Praze (1148).

Téhož roku navštívil Zdika kardinal Guido jakožto legát papežský, vypravený do Polan a do Prus, týž slavný muž, jenž před několika lety rovnal nepořádky v církvi česko-moravské. Šel Guido do Polan a do Prus, aby tam zastupoval místo papežské „v zemi světlem křesťanstva vnově ozářené.“ Z takového úspěchu jistě nemalou měl radost Zdik, neb i on byl se osobně přičiňoval o pokřesťanění Prusův litevských.

Téhož roku navštívil Zdik dvůr příznivce svého, krále Kunrata, vracejícího se z výpravy křižácké; shledání stalo se někdy ke konci roku toho a na půdě rakouské, nebť král vracel se přes Cařihrad a dává klášteru Světelskému kus lesa nad Chubí. Bylo to naposledy posledněkráte, co se král a biskup osobně viděli. Zdik zajisté v zimě na to následující (z r. 1148 na r. 1149) churavostí stíhán, která ho již neopustila, trvajíc po celý rok 1149 až do biskupova *úmrtí*.

Na závěrku svého života dočkal se Zdik té radosti, že moravský úplně se k němu přichýlil a v poslušenství jeho se vrátil, (populum qui se a tua subjectione subtraxerat, ad obedientiam tuam rediisse). Sám oznámil věc tuto papeži Eugeniovi, je listem od 1. Mart. 1149 potěšení své nad tím vysloviti nemeškal.

Jeden z posledních skutků Zdikových bylo utvrzení Praemonstrátů v benediktinském kláštere Želivském. Klášter Želivský vzal počátek za knížete Soběslava I., kdež přišel benediktin Reinart z Met, muž velmi umělý, a založil kostelík ke cti Sv. Petra a druhý ke cti Nejsvětější Panny. Sám biskup Ota Pražský (1140—48) světil oba. Biskup Daniel, Otův následník (1140) slyš stesky nějaké na Benediktiny, poslal tam Praemonstráty, opíraje se na právo patronátní, kteréž biskupům Pražským sluselo v újezdě Želivském. Benediktini odešli na Sázavu, nechavše klášter tak pustý a prázný, že noví příchozí praničehož tam nenalezli. Že pak biskup Daniel o řeholníky tam vypravené dáleji se nestaral, ujal se jich Zdik; chtěje slavit Narození Páně konec 1149 v Jeníkově a slyše o bídě milených Praemonstrátů v Želivě, nechal cesty, poručil všecky zásoby na cestu připravené zavésti na Želivo, co bratry z největší nouze vysvobodilo. Tak jako Strahov nazván od něho Sion a Litomyšl Hora Olivetská, tak dal i Želivu — to podle příbuzenstva názvu — jmeno Siloe.

Zatím biskup velmi trpěl tělesně; bylť ve věku daleko pokročil, a již sám nedověřoval si dlouhého života. Hned na jaře r. 1149 oznamoval do Říma, že ho Bůh navštívil těžkostí tělesnou (molestia corporis). V měs. Okt. téhož roku psal mu papež: „Trudno nám bylo slyšeti, že sešlý jsa věkem nedomýšlíš se dlouhého sobě života, kterého bychom tak rádi tobě přáli; nicméně doufáme Bohu, že s pomocí jeho přece ještě spatříme líce tvé. Když by pak předešel nás na onen svět, neopomeneme za tebe jakožto bratra nám přemilého, Bohu se modliti a na modlitbách svých častěji na tebe zpomínati.“ S týmž listem poslal mu papež také lék jeden, latině electuarium zvaný. Přání papežovo, že přece ještě spatří biskupa, nedošlo vyplnění. Zdik zemřel r. 1150, dne 25. Června „pln skutků dobrých a almužen,“ i pochován jest na Hoře Sionské v klašteře totiž Strahovském, od něho založeném, kdež aby hrob *svůj měl* vezdy sobě žádal.

Ještě na smrtelném loži pamatoval zbožný stařec na kláštery ... i na papeže: Opatovi Gotšalkovi Želivskému poslal na znamení ... památku nejupřímnějšího přátelstva dvé desk ze slonové kosti, ... s překrásnými prý řezbami obraznými, druhou pokladenou ...dem a jako ke psaní připravenou; papeži pak Eugeniovi III. ...čil příhodná roucha kostelní, ke službě oltářní od jeptišek Sva...ských zručně a uměle zhotovená.

Opatovi Gotšalkovi, jehož patrně osobně velmi miloval, psal ... dva listy, poroučeje se jemu a klášterním bratřím u modlitby ... paměť po smrti své. Text obojího listu zachoval se u chro...grafa Želivského. Gotšalk zachoval se podlé přání biskupova a ...šil v úmrtný den jeho netoliko službu zádušní, ale i hod, při ...ž bratřím slouženo medem, rybami a bílým chlebem.

O povaze a slovutném jmenu Zdikovu máme tato výslovná ...dectva:

Proslavený biskup Ota Bamberský r. 1131 radí biskupovi Men...dovi Pražskému, obviňovanému z úkladův proti životu knížete ...slava, aby sobě hleděl naklonit knížete i pány zemské, jmeno...ě biskupa Olomúckého (praecipue Olomucensem episcopum).

Papež Innocenc II. r. 1142 osvědčuje výrazně důvěru, kterou ...á k biskupovi (pro magna, quam de persona tua habemus, fiducia), ...ež stolec papežský že ví, kterak biskup od delší doby pilně a ...livě na svých stranách pracuje o vykořenění nemravů, zvelebo...ní cností a rozšiřování křesťanské víry.

Nástupce Innocentův, papež Lucius II., r. 1144 ohlašuje se ... Zdikovi pochlebnými slovy, řka, že sobě osobnost jeho hned před ...ým vyvolením za papeže obzvláštní láskou zamiloval a že ho nyní ... pilněji milovati a ve všem, což podlé Boha možného bude, ctíti ...e a velebiti.

Papež Eugen III. r. 1145 nazývá Zdika mužem zbožným a ...ým (religiosum et honestum virum), r. 1146 mužem moudrým a ...sadným (prudentem et discretum virum), kterýž prý ku knížeti ...dislavovi II. a kněžně Kedrutě opravdovou příchylnost má a ...ko ke cti jejich činí.

Král Kunrat III., obcujíc se Zdikem hned od r. 1142, s ob...láštní vroucností odporučil jej papeži Eugeniovi, an r. 1146 pu...l do Říma, *načež papež odepsal* králi, žeť to „muž zbožný a

Bohu libý, s kterýmž v největší úctě a lásce převelmi rád obc
Z listův téhož papeže vůbec vidíme, že Zdikův věhlas a rada
dentia sagaxque ingenium), velikou platnost měly u krále Ku
(regis consilium in tua maximum prudentia et dispositione
stere novimus 1147), a že papež, chtěl-li čeho dosíci u krále,
prostřednictvím Zdikovým toho vyhledával.

Po smrti své biskup Zdik neméně ctěn jest jako za živo
papež Eugen III. 1151, těše jeptišky Svatojirské pro smrt b
povu, praví o něm, že „dokud živ byl muž ten, dobrotivý och
a dobrodinec kláštera, oddán byl stolci papežskému, a že na
peže pamatoval i na smrtelném loži svém, co věrný syn církv

Letopisci nazývají Zdika „mužem slavného života" (vir c
vita 1150), a chronograf Želivský vyznačuje ho, řka, žeť t
„květ mezi biskupy onoho času, muž Bohu milý a známý na
jím dvoře, papežském i císařském, sloup a světlo Čech i M
za oněch dob, jemuž Morava neměla pastýře rovného." Bi
Rupert Olomúcký jmenuje ho r. 1232 „muže svaté paměti"
sanctae memoriae).

Vůbec možno říci, že Zdik velikou měl podobnost s bisk
Vojtěchem, ano zdá se, že vezma sobě tohoto muže svatého za
hleděl se jemu podle zásluh připodobňovati. Do Svaté Země
toval, do Říma chodil, u dvora krále římského byl mocen rad
pohanům pruským nesl evangelium, pro tvrdost lidu svého vz
val se z diécese své, tak že ho sám stolec římský žádal, aby
matujíc na cizí národy nezapomínal na svůj vlastní lid, ač
prý tvrdý a nepodajný, a tak jako sv. Vojtěch daroval i Zdik
ky své kostelu svému.

Poznamenání. Skládajíce přítomný životopis slavného biskupa m
ského, užili jsme, jak samo sebou se rozumí, všech pramenů př
ných, avšak na některé zprávy kronikářské a listinné neohlížeíi
se z důvodů podstatných; takové jsou kusy v diplomatáři Bočk
podané pod čísly 235, 253, 272, 273 a 286.

Literární ruch na Moravě v novější době.

Podává *K. Smídek.*

III.

Druhým representantem tak zvaného purismu v novějším roz-
[ji] československé literatury na Moravě byl *František Dobromysl*
[Tr]*nka*[1]), ač co do vědochodu při svém snaženství obnoviti spisovný
[ja]zyk československý, jinou poněkud se ubíral dráhou než souvrst-
[ve]k jeho, V. Žák.

Trnka narodil se v českém městě Humpolci, v domě čís. 10
[r.] 1798 dne 13. února[2]) z rodičů Josefa a Rosalie[3]). Prvotného
[vz]dělání svého nabyl ve škole rodného svého města, gymnasialní
[pa]k studia dokonal v Německém Brodě a filosofická na piaristském
[ús]tavě v Litomyšli. Po nějakou dobu oddal se i studiu theologi-
[ck]ému ve Králové Hradci; vystoupiv však záhy ze dráhy této při-
[ja]l vychovatelské místo u šlechtické rodiny v Polsce, přiučiv se
[tu]to důkladně jazyku polskému a později seznav toho pro filologi-
[ck]á badání neodkladnou potřebu i jazyku ruskému. R. 1827 konal
[ce]sty po Slovensku, sbíraje národní písně, pořekadla, přísloví, usa-

---

[1]) Za sdělení zpráv ku sepsaní životopisu tohoto laskavou dobrotou p. pro-
fesora Al. V. Šembery ve Vídni, bibliotékáře universitní knihovny v Olo-
mouci, Dr. Fr. Skyby, a místoředitele biskupského Boromea ve Králové
Hradci, Jana Bartáka, spisovateli odeslaných projadřujeme tu povinné
díky.

[2]) Mylně udán jest rok jeho narození 1804 v Jungmannové historii litera-
tury české na str. 643.

[3]) Matku ztratil v srpnu r. 1820 v Náměšti u Olomouce, ve sbírce svých
básní „Vesna“ věnuje památce její útlocitou báseň v distichách, z nichž
tu zároveň na ukázku tehdejšího básnictví několik slok podáváme.

„Upřímnou láskou vždy mě šetřila v smutku, v radosti;
  Na všem postavení mém brala věrně podíl!
Věčně ach odstraněna je nyní mé lásce účinné
  Ukrutným osudem; službu jenom vykonat
Poslední nebylot mi dopřáno pro dálku potřebnou;
  Stydnoucí celovat v odchodu ústa její
Na věčnost, věrnou poslední touhu poslechnout,
  Hasnoucí oči vděk jí mile zatlačiti;
Ach nedopřáno, drahé ostatky zasejpati prsti
  By hrob se zvejšil mou i také ochotou.

div se po té co učitel českého jazyka v Brně. Životní jeho d
nebylať ovšem, jako více méně každého, jenž byl život svůj za
til vyšší nějaké myšlence, poseta růžemi, jak toho sám bolnou
jevuje předtuchu v básni nadepsané „pohádka" (ve Vídni slo
roku 1817):

Z pěti písmen utvořeno
Jest mé jméno:
První tři když vyřeknu,
Zočím obraz žalosti;
Posledních dvou když se dotknu,
Přichází mně k povědomosti
Štěbet ptactva známého;
A to vesměs význam jména celého.

V Brně přebýval v temné tak zvané Kozí ulici v nep
světničce u přízemí s nářadím velmi skrovným. Všeliké hluč
společnosti zúmyslna se vystříhal obětuje všeliké své pochvílí
více hloubáním gramatickým; nejčastěji docházíval k Josefovi
votnému, proslulému tehdy v Brně violončelistovi a skladateli
debnímu.

Co prvé průsvity probuzeného citu národního v hrudi
mladistvé uvésti nám tu jest plod básnický pod názvem: *Ves
básně prvotinné*, ve Hradci Králové r. 1821[1]. Jestiť to zjev
všechný, v zákonech duševědných nutně zakotvený, že n
kteráž k vyššímu životu se proklubává, pociťuje hluboké všeho
tra rozechvění; i na snadě jest, že horoucí toto veškerých po
víření, planoucí to v ideálech horování u nadanějších duchův t
vtěliti se v útvarech básnických a že právě z takéhoto mladi
mysli naladění nejlibější a nejpůvabnější zvukové básnictí vyn
se. Zdeť má básnictví lyrické nejbohatší, nejširší pole; a jako v
máj každým rokem opětně nivy a palouky pestrobarevným o
kvítím, tak vyluzují se ze hlubin srdce našeho noví povždy a
pocitové, jichž stále se měnících, jedva vzniklých a již odumíraj

---

[1] Mimo tuto sbírku básní vydal ještě Trnka jinou pod názvem Růži
spisek to pro dítky, o kterémžto spisu sám dí, že básničky ty b
začátečník složil r. 1820, a jichž horlivost Pospíšilova beze svolení
datelova r. 1822 tiskem byla vydala; tou příčinou zakázáno nám v
rozbor se tu pouštěti.

zachycuje a ustáluje básník v souladně upraveném slově. Ovšem čím tklivější myslí kdo nadán jest ku vnímání zevnějších dojmův, čím bohatší a plamennější kdo obdařen obrazotvorností, čím všestrannějšího a hlubšího byl dosáhl vzdělání: tím mohutněji, tím pronikavěji dotknou se struny lyry jeho spříbuzněných pružin srdce našeho. I toho netajíme, že souvrstníky své nejvroucněji zanímati bude básník, jenž umí plamennými slovy, živými obrazy projádřiti, čím veškerá jeho doba v nejhlubším svém vnitru chvěje se a teteli. Schelling vyslovil veliké tajemství duše naší výrazem „intellectuelle Anschauung“, kteréžto slovo nelze dosti průzračně v jiném jazyku přeložiti; avšak každý, jenž uvykl pozorným sledovati zrakem vývoj svého ducha, upamatuje se zajisté na mnohé okamžiky, v nichžto po dlouhém ve tmě tapání a badání jakoby bleskem najednkráte ozářilo se to neb ono temné místo v duši naší a odekryla se záslona nejzavilejších pohádek vniterních. Takový zjev často pozorovati jest na velebných Alpách; vše zdá se zahaleno hustými šmurami, tu po jedenkráte roztrhuje se temný ten závoj, a vrch nebetyčný, ta neb ona stráň zardívá se v náhle prokmitších paprscích slunečních. Blažen básník, jemuž zdařilo se prozříti vniterním okem až ku samé hloubi věcí a objeviti pak v průzračném, nadšeném slově, čehož badatel jedva stihl po mnoholeté píli.

Které jsou to pak myšlenky a city, za jichž ozvěnu považovati by nám bylo dotčené básně Trnkovy? V létech, v nichž tyto básně na světlo byly vydány, již byla mohútným rokotáním rozzvučela se lyra Čelakovského a Kollárova, přijata byvši ode všech prozřenějších myslí ve vlastech československých s nadšením tak vroucím, tak ryzím, v jakovéž úplně vpraviti se téměř již nemožno jest pokolení nynějšímu. K takéto výši nepošinuly se ovšem lyrické výjevy Musy Trnkovy; ozývají se v nich mimo pocity lásky a přátelství, kteréžto jsou a zůstanou nevýberným zajisté zřídlem básnictví lyrického, i zvukové vyluzení ze hrudi rozhárané láskou k vlasti, ku jazyku materskému (jako ku př. v básni: K češtině, čr. 4 a 5 v hexametrech a j.); avšak nejvalnější jich část nepovznáší se i co do obsahu i co do formy nad pouhé pokusy začátečnické, jakož i složeny jsou v nejútlejším mládí téhož spisovatele, v rocích 1814, 1815, nejčetněji v r. 1817, 1818 a 1820 a tolikéž v různych místech, v Humpolci, ve Vídni, v Praze, v Něm. Brodě, v Hradci Králové, v Litomyšli a v Náměsti. Nejvíce, zdá se nám, podařily se mu básně složené v duchu písní národních, jichž sbírky

upravené obětovnou péčí Čelakovského, Kollárovou a Sušilovou byly směr daly básnictví vlastenskému. Podáváme tu na do čení úsudku svého báseň: „Vlaštovinka“ (složenou r. 1820 na z Vídně do Humpolce) v úplném znění.

Kde jsi vlaštovinko byla?
Kde tak dlouho letala?
O jak jsem tě smutná holka
Pořád očekávala?

„Zalítla jsem na stavení,
Kde milý tvůj bytuje;
Žalostně jsem opěvala,
Co tvé srdce sužuje.“

Řekni, řekni, vlaštovinko!
Co miláček můj pravil?
Kéžby mne tvůj sladký hlásek
Zlých domněnek pozbavil.

„Vzdechna sobě hořekoval:
O jak rád Bětulinku mám!
Pro ni bych vše obětoval,
Pro ni chtělbych umřít sám!“ —

Jak jsem šťastná, vlaštovinko,
Jak se v duchu raduji!
Leť, o leť a zapěj jemu:
Že ho věrně miluji.“

Podobným národním směrem nesou se písně, jichž byl později r. 1831 v Brně vydal pod názvem: *Frant. Trnky p světských písní moravských* a jichž byl ve zpěv a v hudbu dotčený svrchu nejvěrnější jeho přítel, Jos. Novotný. Písně s velikou oblibou byly přijaty a často v pozdějších ještě létech si spisovatel tohoto článku sám zpomíná, ve veselých společno rády zpívány. Patero těchto písní vytištěných dosti úprav jeden hlas i klavír kamenotiskem Prokopa Friče v Brně, se již pravopisem podle zvláštních vrtochův skladatelových sesta *K jeho seznání* uvedeme tu aspoň prvou sloku písně ve v

larnost lásky. Holky, hoši, veřte jen, že je láska pouhý
cos lepšího byla, věru by se neměnila."

u upříti se nedá, že píseň, čím více se blíží zpěvu *ná*-
ím větší vyniká dokonalostí, ba i kritikové písní nevy-
Göthea neostýchají se vyznati, že tyto k nejzdařilejším
rické Musy v Německu počítati dlužno tou příčinou, že
ěrou blíží se ku prostým výlevům zpěvu národního. Avšak
nelíčenou prostotu, tu ryzou samorostlost, tu zahloubi-
é duše v *jednom* téměř obraze, v jednom kvítku, tak že
ubin duše prorážející nedostačuje ni mluva, velmi ne-
nemožno více dostihnouti dokona básníku nynějšímu.
ež ku př. k písni, kterouž na dosvědčení svých slov vy-
sbírky Kollárovy (I. sv. str. 294): „Tráva, rosa, slzy."

Trávička zelená, kadě já chodievám,
Lebu ho já často slzami polievám;
Ústa mi zpievajú, oči sa mi smiejú,
Ale od srdéčka slzy sa mi lejú;
Nie preto si zpievám, bych vesela bola,
Ale preto zpievám, bych žiale zabola!
Žiale moje, žiale, smutné, osiralé,
Ako ta rosička na zelenej trávě;
Ještě tu rosičku vetříček oduje,
A můa zarmúcenú nik nepolutuje!

eme se každého nepředpojatého soudce, zdali se písni
to se ve dvou obrazích (trávičky, rosičky) veškeren rozrý-
utek duše osiřalé s nedostižnou prostotou a hloubí ci-
vyrovnati může kterákoliv píseň i samého v tomto oboru
i zvláště oslaveného Heineho? A nevyjádřil i náš mla-
ník Mácha, jejž mezi nejnadanější počítati dlužno ve mla-
ení, podobnou myšlenku jako zkormoucená Slovenka ve
niž nejvěrněji chtěl naznačiti vniterný svůj život:

„Lehký na tváři smích,
Hluboký v srdci žal!"

o z nás by nedal přednost nelíčenému, konkretně projá-
ýlevu v písni národní: „Usta mi zpievajú, oči sa mi
od srdéčka slzy sa mi lejú?" I v ohledu tomto nedo-
mi básně Trnkovy ušlechtilé ty vzory Musy národní. Co

do veršův neodpovídají tyto básně i sebe mírnějším požad
metriky. V některých setkáváme se se zvučnými, štěpnými
jako ku př. v básni „vojna" nadepsané a roku 1815 v Lit
složené:

Jak se vicher rozhořčený vzteká,
Že se všeliké tvorstvo leká,
A jak zuřivého moře vlny valné
Bouří, zmítajíc se o vrcholky skalné:

Takto vojna, za níž zhoubným vzdorem
Bezedná smrt kvapí s náhlým morem,
Všudy kudy sběř nevázanou vodí
Hrůzu, nářek, divé hanebnosti rodí.

Avšak namnoze rymují se jen koncovky, a což více a
veršům nedostává se pravého rytmu, jenž zastávajíc v poesi
ment hudební uchu tak lahodí, ač v době, v nížto Trnka své
skládal, Čelakovský již byl i v tom ohledu podal vzory všeh
sledování hodné. V témže roce 1831, co vyšlo patero své
písní, vydal Trnka básnický spisek: *Modlitba Páně v osmi*
podle Zimmermanna ve svobodném zpracování; avšak v básn
těchto není pozorovati nějakého pokroku, ba co do veršův sl
ještě jsou než svrchu uvedené básně prvotinné. Spisek tent
novaný tehdejšímu faráři ve Blansku, Josefovi *Holáskovi*,
nému národního jazyka milovníku a spisovateli písní ducho
básní příležitostných (nar. v Dědicích r. 1787, vysvěc. 1809,
dne 25. srpna 1844), má tu zvláštnost, že psán jest tolikéž
pisem — Trnkovým: vůl*a*, otc*a*, všého, naš*a*, a vždy se
v poznámce: určitěji než *novočeské*: vůl*e* atd.

Než se rozloučíme s touto básnickou činností Trnkovou,
nám dovoleno sděliti zanímavou zprávu, zaslanou nám las
p. prof. Al. *Šembery*, jenž skončiv svá studia práv po Všech
tých r. 1830 z Prahy odebral se do Brna stav se tu praktik
a později auskultantem u magistrátu, a po celém mnoholetém
v Brně pobytu neunavnou a důraznou činnost rozvíjel nejen
spisovatel, nýbrž i buditel a rozšiřovatel myšlenek národní
vyšších vrstvách obyvatelstva Brněnského. Zpráva ta týká
tera písní světských Novotným ve zpěv a v hudbu uvedených
zanímavé světlo na tehdejší společenské národní poměry ve Br

mám. „Aby se narozeniny tohoto dítka literarního i umě-
o (vyšlého asi v únoru 1831) slušně oslavily, pozvali oba
telé veškeré vlastence Brněnské jednu neděli odpoledne do
Novotného v Kozí ulici, kdež nejprvé Trnka každou píseň
šti, důraz klada na zvláštnosti jazykové, na př. milej vlasti,
p, a pak schovanka Novotného s průvodem piana ji zpí-
Písně se velmi líbily a bylyť skutečně některé melodie zda-
Mezi hosty byl tam, pokud se pamatuji, vlastenecký purk-
Ritschel, Kinský a Žák, prof. Fulg. Süsser, Suchánek, nynější
ý učitel na fortepianu ve Vídni, který si posud s potěšením
odpoledne zpomíná, a jiní. Tyto písně Trnkovy, které nikde
atuře se nepřipomínají, majíť i tu zvláštnost do sebe, že byly
nynější naší ortografií: Trnka totiž do nich zavedl: *j* místo
ísto *j*, *ou* místo *au* a *v* místo *w*, ve kteréžto věci již tehdá
ku k jádru uhodil*)" Potud p. prof. Šembera. My ku konci
tě dokládáme, že se Trnka pokusil i ve skládání jiných fo-
ásnických, nejenom jednoduchých nejvíce milostných písní.
íme zajisté ve „Vesně" i heroidu: Zbyslav Velmíše (v Hum-
817), setkáváme se i s idyllou: Miloň úpějící (1820), při
žívá Trnka pro název „idylla" zvláštního jména: skotopaska
ého), a s balladou: Miloslav a Lidka (1818), kterouž pak i
obsahu, jakož i co do neslušného místy provedení naprosto
ti a zavrhnouti musíme.

yv Trnka za svého v Brně pobytu (od r. 1828—1831), kdež
l zároveň i úřad polského překladatele u brněnského krimi-
soudu, učitelem jazyka českého, musel při velkém tehdy
tku příslušných učebných kněh, jmenovitě ku prospěchu
v sestavených, přihlížeti sám ku sepsání a vydání podobných
I jevil v oboru tomto činnost neunavnou. Co prvý směru
spis vyšel v německém jazyku r. 1829 v Brně u Trasslera
zvem: *Übersicht der böhmischen Declinationen und Conju-*
n, kdež se na 32 stranách v největší stručnosti podávají pra-
podlé nichž spravuje se v češtině skloňování a časování se

---

*) K doplnění zprávy o básnické činnosti Trnkově doložiti tu ještě mu-
íme, že do „Květů" r. 1834 podal dvě básně: Čas (z polského) v č. 27,
na hrobě Miromily v č. 44, a ne jak v Jungmannově historii litera-
ury české na str. 394 mylně udáno v čís. 47; dříve r. 1817 vydán jím
pěv ke cti *Jos. Libosl. Zieglera*.

příslušnými příklady; spisek ten měl sloužiti co příručná kniha
vyučování češtině. Novot mluvnických neníť ještě pozorovati;
ou již se tu píše místo tehdy všeobecně ještě panovavšího *au*;
mnohých nedostatkův se neuvarováno, neníť se diviti při spise
stručném, jako ku př. když se na str. 7. dí, že při skloňování ž
ských podstatných jmen zkracují prý se dlouhé hlásky *jenom* v
nitivu množ. počtu, kdežto, jak známo, děje se tak i v dativu, lok
a instrumentalu téhož množného počtu a v instrument. jednotné
čísla, a p.

Po spise tomto následoval nejobšírnější spis Trnkou vydan
Kniha cvičná jazyka slovanského v Čechách, v Moravě a v uh
ském Slovácku, v Brně 1830, s heslem: Pravidla jazyka podoh
se poradě a příklady pomoci skutečné. Kniha tato výborná ob
huje hojnost vhodných příkladův ku překládání z češtiny do ně
činy, a opáčně z němčiny do češtiny, a tolikéž o skloňování, o č
sování a o skladně; i používáno této knihy se mnohým zdar
při vyučování češtině i na veřejných ústavech, jakož i samým A
Bočkem, prvým učitelem českého jazyka na stavovské akade
v Olomouci. Domnělé opravy mluvnické vyskytují se tu již č
něji, jako ku př. přeslic*a*, lépěj místo lépe, jiné odchylky ještě
v závorkách: starey téty m. staré, tého, ba i staroslov. ѕého mí
toho; myj*u*; prosejí, prosiou, prosiá atd. Prospěšnost a výborno
této praktické knihy uznány tehdy i v novinách cizozemských.

Avšak již ve spisu rok na to, totiž r. 1832 ve Vídni útrat
S. Schneidera co theoretická část ku doplnění dotčené prakti
učebné knihy vydaném a tehdejšímu faráři Blučinskému a vš
národních snah horlivému podporovateli, Vácsl. Čechorodu Poši
(jenž později jmenován byl kanovníkem v Praze) věnovaném, setk
váme se se mluvnickými novotami již zcela soustavně provedený
u jmen podstatných mužských v množném čísle óv, óm m.
ům; kóň, nóž m. kůň, nůž; u ženských jmen *a* m. *e*, ulic*a*;
jmenech přídavných slavney m. slavné; při číslovkách jedného, j
nému, jedney; při zájmenech: moj, mojej, mojeho, mojemu;
slovesech: vol*a*j, vol*a*jme; všude *u* m. *i*, pláč*u*, přej*u* atd.;
konci ve přídavkách dokládá se, že se má psáti: deň m. den, sm
m. smrt; *u* m. *i*, *a* m. *e*, tyto koncovky že prý jsou rozšířenějš
podporují srozumitelnost, tudyž: vaš*a* lžíc*a*, na ulic*u*, pište správ
mil*uj* otc*a*, jezte mlynář*u*, muž*u*! naš*a* pol*a*; pak zname
v množném čísle m. znamení; třetí osoba množného čís. u slo

ncovkou *ó* jest prý příjemnější pro sluch a prospívá srozumi-
osti více než *ou*; tudyž nesó, činió, umějó, volajó, ba mělaby
ormě této dáti přednost i v samém transgresivu: čiňóce místo
ce!!

Aby laskaví čtenářové jako v konkretném případě seznali, jak
podle těchto mluvnických novot utvářil se náš jazyk spisovný,
áváme jim část předmluvy ze spisu jinak výborného a velmi zá-
ného, jejž Trnka téhož roku 1831 byl v Brně vydal; máť ná-
: *Pořékadla (přjslovia) Slovákóv moravsko-uherských* a psán
zcela nynějším naším pravopisem jako svrchu zmíněné písně
ravské. „Jakož národné zpěvy a písně odhalujou nám povahu
a neb citčenosť národa; tak-též propovídky a přísloviá národné,
Slovákóm pořékadla — jsou zrcadlem rozuma i sondnosti jeho.
takové sbírky rozmanitého bývajó užitka, snadno každý sě do-
slí: neboť nimi sě křísí duch pravonárodný, čistí a obohacuje
yk spisovný, ano i obnovujou sě výtečné dobromluvy staroslo-
ětiny. Jest na omylu, kdož myslí, že toliko spisy o předmě-
h učenských mohou býti vzorem jazyka spisovného, an tito cu-
inou obyčejně páchnou. Ale duch prostonárodný jedině sě jeví
končinách i okolicách, kde mluva lidu jeho neporušeně ráz ná-
nosti chová, i ozvy jinojazyčné o mysl onomu sě neobrážajó.
čež sobě povšimni najsprostnějšej propovídky a piesně, pochodí-li
pramena tého." Jsoutě zajisté v úryvku tomto dosti značny ve-
ry téměř odchylky Trnkovy od jazyka spisovného.

Při veškerých svých opravách jazykových bral se Trnka jinou
ěkud cestou než Žák, jak již svrchu podotkli jsme. Kdežto Žák
tavil sobě samovolné ideál jakýs spisovného jazyka a podle to-
o samoutvořeného vzoru dosavadní spisovný jazyk přistřihovati
jal a všelijak libovolně opravovati; vytknul sobě Trnka tolikéž
álné vlastnosti téhož jazyka, žeť má totiž míti do sebe určitost,
eznanlivost a dobrozvučnost, odtud pak ovšem nelogicky roz-
uje: „následovně budiž spisovná řeč obsahem výborností vyňa-
h ze ponářeč (sic) sobě naybližších." Tak zjevně dí na str. 4.
svém dvouarchovém a ve dvou místech, v Brně a v Olomouci
1831 vytištěném spise: *O českém jazyku spisovném* — ve pro-
ěch mladým spisovatelóm i na výstrahu nedozralým recensentóm.
s tento obsahuje v prvé své části opravy nedostatkův a vad,
hž se čeští spisovatelé tehdejší doby ve svých často na kvap se-
aných *knihách dopouštívali a jichž* bohužel i podnes v dosti četné

míře se dopouštějí. Práce to záslužná a i nyní všeho pov
hodna. Ve druhé pak části obracuje se spisovatel někdy
vými narážkami proti zcela jinak oprávněnému posudku
spisu „Pořekadla slovenská", kterýžto posudek umístěný v
česk. Musea r. 1831 ve 2. sv. nazývá Trnka (na str. 38) di
zkušeného začátníka, jemuž radí, aby „raděj pilněji učil se
tice českoslovanskej, i skoumal povahu jazyka", a jímž ni
nebyl leč oslavený po všech vlastech slovanských — F
Tento vším právem namítal Trnkovi, že byl na rozpacích
knížku tu mezi českými knihami pojmenovati čili nic; n
to není ani česká ani moravská ani slovenská, nobrž řeč t
Trnkova. Trnka odvětuje, žeby Moravané i Slováci s větší
čítali ve knihách českých, kdyby jich spisovatelé všímali s
brých vlastností každého moravského i slovenského podřečí (
a dokonalostmi takovými zvelebovali, ozdobovali a obohacov
spisovný jazyk; a dí-li recensent dále, že podobné knih
v řeči, „nesmyslné to směsici všech nářečí", jen za strašáka
ku čtení nijak nevábíce, dokládá Trnka, žeť on jedině hledá
dati neustane, což „přírodného, pravonárodného, nelíčeného
ného slovanské mluvy naše, totiž ponářečí moravské, české i
uherské dochovávají ve živých posavad ústách", a končí-li
sent ráznými slovy: „amalgamisovati formy gramatické ro
nářečí a věků svévolně podle theorie domnělého libozvuku je
úsudku našeho hra nerozumná, nechutná i škodlivá," uznává
úsudek tento býti o sobě výborným, avšak tuto nemístným
„přijmouti dobré i lepší obdoby (formy) mluvnické naybližší
nářečí a žijíce (sic) v ústách národných do jazyka spisovného
tříti všemožně dobrozvučnost, neníť svévolnosť, ale potře
rozumnosť", dále pak dovolává se „rovného každému spi
práva, buď on Čech aneb Moravan neb Slovák, nebo řeč a lit
diktatorstva netrpí", odkudby pak dále následovalo, že k
spisovateli dovoleno býti musí, sepisovati své knihy v řeči
mým samovolně přistřihnuté a upravené! K takovýmto
středním důsledkům vede logika — náruživostí! Žeť i Trn
i Žák domníval se přijmutím domnělých dokonalejších fo
příbuzného podřečí slovenského v jazyk spisovný získati n
Slováky, patrno nám se jeví z toho, co o tom dí ve spis
lečník věrný" na str. 85 a 86. „Slováci zvláště evangel
dávna užívali téléž spisovné řeči jako Čechové, Moravané

vatelé katolíci, n. p. Bernolák, Holý, Baiza, Fandl, Gazda a j. čali psáti svým slováckým nářečím, čemužby se bylo zabránilo, dyby česká strana byla přijala do svého jazyka spisovného, což konalejšího a určitějšího má Slovák s Moravanem".

V tehdejší době přebýval v Brně mezi jinými vlastenci toli- i Fr. Cyr. *Kampelík*, oddavší se tu studiu filosofie a později ologie, jenž o probuzení národního života v dorůstající tehdá ádeži moravské nepopíratelných sobě zásluh získal. I on se Žá- n docházíval častěji k Trnkovi; a že čím jest srdce přeplněno, ústa přetýkají, táhl se předmět i vzájemných rozmluv nejoby- něji — ku gramatice československého jazyka a ku žádoucím í uvedenu býti majícím novotám a opravám. Věrně přizvuko- al k náhledům Trnkovým tentýž Kampelík, sám jich pak v po- jších svých spisech za nejšlechetnější ovšem snahou a nikoliv ějaké samolibé urputilosti uváděje; Žák v některých věcech s ním ikéž souhlasil, v jiných však opravách od něho se odchyloval. mbera tenkráte, jak svrchu dotčeno, do Brna došedší slyše stále o na češtinu stesky řečených tří spisovatelův a domnívaje se em bludně, že v nich jeví se ohlas přání a touh uvědomělých ravanův vůbec, psal o reformatorské této činnosti jakož i o jiné nělé nechuti Moravanův k Čechům dne 1. ledna 1831 důvěrně eli svému Jarosl. Langerovi do Prahy, jenž jsa tehdy redakto- zábavného časopisu „Čechoslava" přátelský ten dopis v časo- tomto uveřejnil, přičiniv k tomu „veřejnou odpověď" smířlivým hem sepsanou; a bolestně lichými těmi zprávami jsa dojat za inou toho složil a v témže „Čechoslavu" vytisknouti dal nyní ce známou a oblíbenou píseň: „Moravo, Moravo, Moravičko á, co z tebe pochází chasa ušlechtilá!" Jak domysliti se lze, sobily tyto v Čechoslavu uveřejněné dopisy mnoho hluku, ba oho na Moravě pohoršení; nebyltě, jak sám Šembera později se svědčil, pramen, odkud zprávy ty a jim podobné byl čerpal, a pravý; neboť ne Moravané, jako ku př. preláti Napp a Šlo- dr. Artus, kom. rada Štěpnička a j., alebrž výše řečení Če- vé měli nechuť ke spisovné češtině, s nimiž ovšem, ale z jiných oji národnímu nepříznivých ba vše, co češtinou zapáchalo, oso- ích pohnutek souhlasili mnozí Moravané. Proti zmíněné svrchu ovědi Langerově v Čechoslavu odpovídá Trnka ve spisu: O če- m jazyku spisovném, ovšem jen zkrátka dokládaje, že vše, co ve *tomto odpověděl recensentovi* „pořekadel", nemotorné prý

důvody Langerovy velebícímu, týká se i tohoto. Jen tu ješ
známku přičiňuje, že „zbytečné cikání, zikání, šikání, žikán
chází tolikéž i ze „zbyčetného užívání zvučky c na místo t
místo d, š na místo s, ž na místo z, jako k. p. ztracen, dobr
něji ztratěn; osazen, osaděn; vznešen, vznesen; zkažen, zkaz
Ku konci ještě Truka připomíná, žeť mu nikterak nenapadá
jazyk voditi nazpět ke formám prastaroslovanským či sanskri
či prapračeským, ale toliko jedině ve spisovný jazyk, má-l
býti dokonalým, uměstiti pospravedlivu to, což určitějšího a
posavád Morava se Slováckem chová v živých ústách národ

Proti všem těm libovolným opravám jazyka spisovného
kovým a soudruhův jeho, jmenovitě pak proti spisu: „O č
jazyku spisovném" sepsal Fr. Palacký a v časopisu českého
sea r. 1832 sv. 3. (str. 352—373) co jeho redaktor umístil
protest, posudek téhož spisu. V posudku tomto klade slavný
pisec hlavní důraz na to, že každý jazyk spisovný podle
své jest „již od původu svého nahodilý, faktický, tradicionál
rozum tudyž není tvůrcem ani zákonodárcem, alebrž zprávcím
zyku; a dále že spisovný jazyk náš nelze u nás za takový
žovati, jenžby teprv měl utvořen a ustanoven býti, jako by
torům českým tu teprv činiti bylo „de republica constitu
my že máme jazyk písemný již od několika století utvrzený
všech nejosvícenějších mužův národu našeho od starodávna
svorně přijatý a podnes uznaný; a byťby tomu tak bylo, že
naše v Čechách, v Moravě a v Uhřích asi před pěti stoletími
bližší byla, nežli za našeho věku býti se zdají, že nicméně
aby čeština podobou a tvárností svou o pět set let do staro
nazpět couňa, za nerozumné a zpozdilé pokládati dlužno."
odtud, že těmito důvody dotkl se pronikavý duch Palackého
jádra věci, a veškerá pozdější doba našeho národního rozvoj
dosvědčila pravdivost a praktický směr výrokův jeho. Ani

…kách zemských a jiných veřejných zápisech cho…ch při právě zemském v Čechách i na Moravě.

Píše *V. Brandl.*

…ydáním důležitého spisu „Pozůstatky desk zemských králov…ského r. 1541 pohořelých“, kteréž Dr. J. Emler v Praze …, obrácena jest všeobecná pozornost k dřívějším deskám a …ápisům veřejným, které při právě a soudě zemském v Če… v Moravě chovány byly. Jelikož však posud vyšla jen malá …tohoto díla monumentálního, nemíníme nyní o vydání samém … a pokusíme se raději, stručným popsáním oněch desk zem… …obsahu a významu jich znázorniti velikou důležitost, kterou … vědu, pro poznání starší české společnosti mají. Tím zá…pozná se důležitost a záslužnost práce, ve kterou pan …ler se uvázal, vynášeje na světlo pozůstatky onoho vzác…okladu, jímžto naši předkové vším právem se honosili. …ní samém pojednáme, až nám více látky uveřejněné před… bude.

…árod český, ač poměrně nečetný, vykonal předce skutky, …jako porážka Tatarův a hnutí husitské, důrazný vliv měly …iny světové. Avšak také na poli tiché činnosti ducha lid…yl národ náš neobyčejně činným a pružným, a rozvíjel zvlá…tvoření práva a právních zřízení tak ušlechtilé vlohy, a dobyl …užitých výsledkův a úspěchův, že jemu povždy čestné místo …h národů evropských pojištěno a vykázáno bude. Chloubou …cí při této jeho práci duchové mu zůstane, že ze sebe ne…ým proudem života státního a pospolitého právo své tvořil, …vzdělával a podlé potřeb časů a změněných názorů ve státě …olečnosti tříbil, a tak právo své vždy k povaze národní a …ště věcí přispůsoboval a připodoboval. Strom práva českého …murostlý; praotcové naši jej zasadili, a strom ten pěstován … národu celého zmohutněl takovou měrou, že ve stínu jeho …ém národ náš po všecka století bezpečně poměry života ří…pravoval. Národ náš měl od dob nejstarších právo *své*, pro…nám také v právě jeho zjevuje pravý český národní duch …, nebarvený cizím nátěrem, a protož také jest poznání práva …nad míru důležitým, chceme-li porozuměti dokonale vnitřní *…uzavřené v sobě individualitě* národu českého. Neb všechny

právní pojmy, názory a potřeby, majíce kořeny své v duchu n ním, vyrážejí ze sebe zřízení taková, která těm pojmům a ná přiměřena jsou, a v nichž se tudíž idey práva národního ta vtělují. Jednomu každému pojmu práva odpovídá tedy určit nější právní zřízení, jež jen zjevením onoho pojmu jest; čím pak ono zřízení jest dokonalým t. j. čím více ono právní myš zobrazuje, tím vznešenější jest také onen pojem práva sa který vlastně tím zřízením vyrážeti se má. Všechna právní zení vyjádřují tedy vždy určitou stránku právního *vědomí* ná a ona jsou tím dokonalejšími, čím živějším toto jest; jedn tedy podmínkou druhého.

K nejdůležitějším pojmům práva vůbec náleží právo vl cké; majetek čili jmění jest podmínkou, aby společnost se vy Protož jest také potřebí, aby jednotlivec právem chráněn b vlastnictví, kteréž mu k tomu neb onomu majetku čili jmě leží; spůsoby, kterými právo majiteli vlastnictví zabezpečuje, být rozličné, avšak na větší neb menší dostatečnosti neb ne tečnosti jich spatřuje se, pokud které právo s to jest, úpl neúplně někoho ve vlastnictví chrániti. Čím dokonalejšími te zřízení ta, která právo k obraně a ochraně majetku ze sebe tím vyvinutějším jest pojem a názor sám o vlastnictví. R se samo sebou, že, jako jmění samo jest ceny rozličné, také právní k ochraně jeho ustanovené jsou bedlivější a přísněj jednodušší. Při římském právě znamenáme, že ono předevší hlíží k ochraně jmění peněžitého, poněvadž v římském státě, v době světovlády Říma, movité jmění a jmenovitě peníze d tým činitelem v národním hospodářství byly. Opak toho s jeme na právě českém, kteréž, poněvadž národ český polní či zemkový majetek považoval za základ národního hospodářství hobytu veřejného i soukromého, největší zřetel k vlastnictví p kovému obracelo a jemu tudíž nejbezpečnější ochranu propůj Stávalo se to u míře takové, že zemské právo české přímo n lze *právem agrárním*; na pozemku, na vlastnictví k němu tečném držení jeho záležela podstata rodu, rodiny, jednotlivce Protož jsou styky práva českého s vlastnictvím pozemkovým honásobny; svědci při svodě a rozepřích o meze slují v věku *osadou;* ten, který rodinné hospodářství řídí, sluje v Č *kmetem*, v Moravě hospodářem, a podlé toho sluli také so *zemského práva* v Čechách *kmety*, v Moravě *hospodáři*; s

v důležitých věcech může před právem zemským býti jen člověk usedlý t. j. pozemkový statek mající; vyšší ouřady zemské mohou míti jen takoví páni a zemané, kteří pozemkové statky drží, jinak pouhé šlechtictví k tomu spůsobilými nečinilo; kdo pozemkového statku nemá, nemůže pečeť svou k obecným zápisům zemským čili ...ntfridům přitisknouti a nemůže tudíž choditi na sněmy zemské t. j. jen statek pozemkový propůjčoval práva, státi se členem politické obce celé země; statkář musel býti poháněn na statku svém, ...než s ženou svou seděl, kdož statku neměl, byl pohnán zatykačem a musel se zaručiti, že k soudu se dostaví, čili jak se pravilo: *statkář byl k právu dosti usedlý*, kdežto *nestatkář jenom se tkal* t. j. stálého sídla nemaje osobou svou ručiti musel. Tak právě byl v národě našem zakotven názor, vedle kterého jen statek pozemkový propůjčuje platnost ve společnosti, v obci a v zemi či ve státě, a následkem toho příležitost dává statkáři, aby on účastenství bera ...pracích a povinnostech veřejných vlohy duchové vyvíjel a platné ...užby veřejnosti konaje pevné povahy nabyl a vážnosti u všech si ...zbyl, tak že vlastnosti účinné k prospěšnému jednání a vytrvalá po...ha naznačují se slovem „*statečný*“[1]; jistota totiž, kterou statek ...pozemkový, jsa nemovitým, do sebe má, vzbuzuje v statkáři podlé ...právního názoru českého povahu stálou, a jistota jmění jeho pro...půjčuje mu mocné sebevědomí, jelikož ví, že statkem svým s poli...tickým vědomím státu celého spojen jest. Činnou byla sice osoba, ...podmínkou k této veřejné politické činnosti byl statek.

Tento názor o vlastnictví statkářském čili pozemkovém, jest ...příčinou, za kterou právo české tak bedlivě ono vlastnictví chránilo ...bránilo. Vždyť ztrátou statku nepozbyl občan český pouze pod...staty živnosti, nýbrž pozbyl také oprávněnosti politické, bráti úča...stenství v zákonodárství a v politické i soudní správě země. Bráníc ...statek bránilo právo české tedy i politická práva občana, která ...k tomu statku vázána byla. Jakož slovo *země* samo v právě če...ském znamená i geografický prostor i *politicky oprávněné obyvatel...stvo*, taktéž náleží jen ta jednotlivá osoba k tomuto politicky opráv...něnému obyvatelstvu, která nějakou část tohoto geografického pro...storu čili země drží a užívá.

[1] Statek původně ovšem znamenal jen dobytek, a zboží znamenalo majetek pozemkový; avšak již dosti záhy znamenalo slovo „statek“ jmění pozemkové, kdežto pak zboží znamenalo především to, co německé slovo „*waare*“.

Podlé důležitosti, kterou statek v státě a právě české[illegible] lze snadno pochopiti, že vlastnictví pozemkové v tom právě [illegible] roli hraje, a není se tudíž čemu diviti, že právo české vy[illegible] zřízení takové, které vlastníka v právě jeho a v držení b[illegible] chránilo. A zřízením tím jsou *desky zemské*.

Vzhledem k celému vývoji zřízení desk musíme roze[illegible] více druhů kněh a spisů veřejných, jimž v právě českém [illegible] desk dáváno bylo. Počátek zřízení desk zasahuje do nejstarší[illegible] naší historie; „dsky pravdodatné", kteréž Libušin soud uvádí[illegible] důkazem toho; i jmeno samo „dsky" naráží na vysokou st[illegible] nost, jelikož nám připomíná dobu, kde rozličné záznamy j[illegible] vrývaly v plochy kovové neb vřezávaly v dřevěné, odkudž p[illegible] kovým záznamům samým jmeno desk se dostalo. Nechtíce z[illegible] znovu rozkládati mínění své o deskách pravdodatných Li[illegible] soudu, jelikož jsme náhled svůj o tom vyslovili v III. sešitu [illegible] časopisu na rok 1869, obrátíme zřetel k deskám těm, o nichž [illegible] že jich v době té, když české právo již v nejkrásnějším vývoj[illegible] se užívalo.

Povšechný běh českého řízení soudního to s sebou p[illegible] že v právě českém rozdílné zápisy činiti se musely. Platila [illegible] málním právě zásada, že ten, který půhon před úředníky n[illegible] a zapsati nedal, k žalobě před soudem připuštěn býti nemo[illegible] jistotu, že komorník nebo půhončí půhon pohnanému doručí, [illegible] sována jsou také jmena komorníků, kteří ten neb onen půh[illegible] dávati měli. Zvláště bylo zapotřebí zápisu při soudě v t[illegible] příčinách, v kterých tři půhony ohlašovati se měly; neb p[illegible] žádalo právo, aby mezi jednotlivými půhony jisté roky se [illegible] z nichž dva byly nepohnutedlné a jeden mohl býti podlé [illegible] zdání starosty komorníkův.[1]) Poněvadž pak starosta nemohl [illegible] v paměti snášeti roky ty, musely se zapisovati, a to také [illegible] příčinou, aby původ se vymlouvati nemohl, že ne ten, nýb[illegible] rok mu dán byl. A k tomu konci jsou zřízeny při právě [illegible] zvláštní knihy, v nichž půhony a roky jim položené se zap[illegible] a knihy ty sluly v Čechách *desky půhonné*, *libri citationum*[illegible]

---

[1]) Viz o tom Korn. ze Všehrd str. 119.

[2]) *S nejstaršími deskami půhonnými, jež se zachovaly v originál*[illegible] *p. Emler vydání svá.*

Na základě půhonu a líčení pře činěn býval nález; poněvadž právo české bylo zvykové t. j. poněvadž v právě tom podobné se rozsuzovaly podlé nálezů dříve v takové při činěných, bylo třebí, aby také nálezy se zapisovaly, by pohnaný i původ k nim áhnouti a soudcové sami podlé nich se spravovati mohli. I v byla příčina k zapisování nálezů, jelikož žádný více o při, na ou se jednou nález stal, více poháněti nesměl; protož musel z každý býti napsán, jinak by se nebyl mohl dáti jistý důkaz, té které při již se nález byl stal.

Tyto zápisy soudní, které půhony a na ně učiněné nálezy obvaly, byly věrojatně nejstarší mezi *deskami*. Uznána-li záhy potřeba, zapisováním pří všelikou bezpečnost poskytnouti těm, ýchž se týkalo, nabyli předkové naši jistě také záhy toho přeední, že bezpečnost v držení majetku se zvýší, když se založí sy čili *desky* takové, v kterých by se statky nemovité na jmena telův psaly, všecky závady a břemena statků se zaznamenávaly ecky změny zřejmě naznačovaly, které se v držení statku dějí ed se berou.[1]) A k tomu konci založeny jsou zápisy ty, které tečně slují *deskami zemskými*.

Nelze pochybovati, že desky zemské obsahující zápisy statků jen na základě zvyku se vyvíjely, že tedy z malých počátků během času pokročily k oné dokonalosti, ježto jest skutečnou a vdovou chloubou národu českého. Važme především povahu a ení desk v době té, když ony již dokonalou formu na sobě y.

Jistota, kterou desky propůjčovaly, záležela na vícero okolno. Nejhlavnější věc byla, že všecky zápisy se činily od úřadpřísežných, že chovány byly pod trojí pečetí nejvyšších úřadtak bedlivě, že obyčejně jen v čas soudu a jindy jen na štní rozkaz soudu se otvíraly. Pravidlem, z kterého bylo jen výjimek, bylo, že každý, kdo nějaký vklad do desk činil, ně tomu přítomen býti musel. Ochrana úřadní, pak veřejnost, kterou každý vklad se děl, byly tedy hlavní zárukou jistoty ; protož praví Kn. Tovačovská: „Na tom (desk) největší moc že do nich zjevně jde a svobodně všecko."

[1]) Nejstarší zmínka o těchto deskách zemských činí se v Čechách r. 1287, v Moravě r. 1303.

Úřadní povaha desk a veřejnost, s kterou vklady se činily, nesly to s sebou, že ve sporných věcech o právo vlastnické k statkům nemovitým svědectví desk největší váhy mělo; praviť Kn. Tov. v kap. 109: „Dsky . . . více nežli které jednání jiné váží a jako řkúc všeho práva konec a všech jistot jistota jsú". Vliv desk a pravého důkazu byl téměř nepřekonatelným; neb kdo před soudem proti vkladu deskovému mluvil, musel býti hotov, rovněž i úřadníky viniti a jim to dovesti, že ony mylný aneb falešný vklad učinili; dokázáno-li na úřadníky, že při vpisování vkladu něco úmyslně vynechali nebo přičinili, aneb konečně zcela nepravý vklad napsali, šlo jim o hrdlo, a takový vklad se musel pak podlé snešení soudu opraviti.[1]) Rovněž každý propadl hrdlo, kdo nemaje k nijakému statku práva jej sobě do desk vložiti dal; praviť Kornel ze Vš. na str. 6: „Ktož ve dsky klade sám práva nemaje ani s hrdlem i statkem na královské i panské milosti býti a za falešníka vedle té viny má zuostati." [2])

Tato bezpečnost, kterou desky zemské právu vlastnickému poskytovaly, byla příčinou, že se vyvinul právní názor a zvyk, vedle kterého jen ono držení statku nemovitého se uznávalo za platné před právem, které deskami pojištěno a v nich zapsáno bylo. Za tou příčinou jmenuje Karel z Žerotína desky „pravidlo zemské.[3]) Protož, učinil-li kdo nějakou změnu ve statku svém a nedal-li změnu v desky zapsati, nebyl soud povinen na tuto změnu faktickou se ohlédati: „nad to ani statku do desk bratřím svým nevložil, odkudž my judicialiter, jest-li statek prodán, nevíme".[4]) Protož při každém vkladu muselo všechno zevrubně udáno býti; zapomělo-li se co, považoval to soud tak, jako by se to bylo nestalo; kdo k. [illegible] prodal statek, musel ve vkladu deskovém všechny náležitosti vypísti; vynechal-li jednu, považováno, že ji zároveň s ostatními neprodal.[5])

---

[1]) Kn. Tov. kap. 92

[2]) Jen v jediné příčině mohly dsky se nařknouti, při těch vkladech totiž, které od žen za živa mužů činěny byly. Podlé zásady práva českého „žena jest vězeň muže svého" musela žena to činiti, co muž chtěl; muž ji tedy mohl donutiti i proti vůli její k nějakému vkladu do desk, ona však po smrti muže nebyla povinna vklad zachovati, a bylo tedy možné každému takového vkladu se vystříhati, poněvadž věděl, že po smrti muže považovati se bude, jako by se nebyl stal.

[3]) Záp. o s. p. I. 97.

[4]) Záp. o s. p. I. 68.

[5]) Korn. ze Vš. str. 156.

V království českém pojmenovány bývaly desky podlé barvy vazby, tedy k. p. kvatern bílý, modrý atd; v Moravě dal každý nově ustanovený nejvyšší komorník nový svazek učiniti a na vazbě erb svůj vymalovati, tak že desky moravské pojmenovány jsou podlé kněh nejvyšších komorníků, podlé nichž také se v nich hledalo.[1])

Tyto desky tedy, které se týkaly statků nemovitých, sluly skutečně jak v Čechách tak i na Moravě *deskami zemskými*. V Čechách třídily se ve *velké* i *malé*. Praví o tom Kornel ze Všehrd na str. 276: „Veliké se na pergaméně, malé na papíře píší. Veliké jsú pro bohaté pány a zemany, kteříž v tisíce dějí a zboží drahá, znamenitá a veliká mají, nalezeny . . . *Ony slovú dsky naprosto*, v kterých se trhové, věna, převodové, rozdílové, spolkové, poručenství, léta, děkování[2]), dání, nadání, odhádání, listové mocní[3]), listti a jiní majestáti, nálezové obecní i zvláštní pilnější, a kteříž se týchž desk dotýčí a jiné věci rozličné píší.“ Do malých pak desk psávaly se: „zápisy nápadní, smlúvy všecky krom trhů a spolků, směn, závady rukojemské, škody komorníkem od desk ohledané, výbojové noční, spasení obilí a luk, lesóv smýcení, rybničná krádež“. Co se týče zboží do malých desk vkládaných, praví o nich Kor. ze Všeh.: „Malé dsky sú pro chudé zemany, kteříž zboží nemají velikých, než dvory a dědiny a pro dědinníky i jiné všecky lidi chudé, aby ti také mohli své statky malé dskami menšími tak dobře jako bohatí zboží svá dskami velikými, tak potřebně tak dostatečně opatrovati.“

Na Moravě děje se jen jedinkráte a sice v půhonu r. 1406 zmínka o deskách malých[4]); v čem záležely a do které doby vedeny byly, nelze ustanoviti; neuí žádného zbytku po nich, a zdá se tedy, že na počátku 15ho století splynuly obojí desky, velké i malé v jedny.

Ostatní zápisy úřadní a soudní v Čechách krom *desk půhonných* a *desk* po výtce byly:

1. *Zápisné* desky, do kterých se nápadové dědictví zápisného a jiní rozliční dluhové psaly.

---

[1]) Viz Záp. Žer. o s. p. I. 97.
[2]) Kteréž činili sirotci, došedse let plných, poručníkům svým.
[3]) T. j. listy královské na svobodu, statek závětí odkázati komukoli.
[4]) Půh. Brn. 1406 fol. 7.

2. *Dvorské* desky při úřadě sudího dvorského, k němuž náleželi manové královští.

3. *Památné* desky, které se založily za krále Jiřího; „v ty sú se prvé žádné věci pilné a kteréžby k věčnosti trvati měly, nezapisovaly, než což do času toliko nedlúhého státi mělo, dokudžby králem nebo pány rozeznáno nebylo, aby z paměti novypadlo.“ Později, [za Korn. ze Všehrd, psaly se do těchto desk všecky nálezy obecní, listy obsílací a k tomu podobné věei.

4. Desky *svědomí*, do kterých výpovědi svědků se zapisovaly.

5. *Komorničí* desky, do nichž se zapisovaly dědiny, kteréž sobě komorníci čili půhončí prodávali neb po smrti dávali; taktéž do těchto desk kladli komorníci sobě dluhy, věna svých žen, nálezy mezi nimi učiněné i smlouvy, v které mezi sebou vešli.

6. *Úroční* knihy neb desky. Do těch se kladly všechny úroční peníze a tak zvané komorní platy, které jedni druhým dvakráte za rok platiti povinni byli. Důležitost jich jde ze slov Kor. ze Vš. na str. 366: „Mnozí za naší paměti těmi samými knihami platóv svých komorních sú obránili i dobyli, jiných desk žádných okázati k provodóm nebo pro starost nebo pro zapomenutí nemohúce.“ V těch knihách zapisovalo se také všecko brání a uvázání s komorníky, den, léto, kdy a s kým komorník někomu pro nezaplacení dluhu ourody s pole bral neb dobytek zajímal.

7. *Peněžité* a *listovní* desky neb registra. Do nich se zapisovaly peníze, kteréž jedni druhým na placení věn nebo zástav do desk kladli.

8. *Žalobní* knihy neb desky, do kterých se všecky žaloby z půhonných kněh zapisovaly, z kterýchžto kněh žalobních řečník při soudě pak žaloby četl.

9. *Ubrmanské* desky, libri arbitriorum, do nich se výpovědi hadších (ubrmanů) t. j. takových lidí vpisovaly, kteří od stran požádáni byli, aby krom soudu mezi nimi rozeznali.

10. *Trhové* desky, v něž vcházeli všichni trhové a smlouvy o ně, pak nálezy obecní o trhy a odpory proti trhům. — Všecky tyto desky zhořely při velikém požáru hradu Pražského roku 1541. Tato ohromná ztráta hned po požáru hleděla se nahraditi, avšak úplně nahraditi se nedala; co u věci té učiněno, vyložíme, až o vydání páně Emlerově jednati budeme.

Co se týče veřejných zápisů soudních na Moravě, sluší *zamenati, že* zde jen ty zápisy, v které se kladly statky pozemkové

a úřady na ně, sluly *deskami* a sice *zemskými*, byly tedy totožné ...kami, které Kor. ze Všehrd jmenuje: *desky naprosto;* ostatní zá-...isy všecky pojmenovány byly *knihy* neb *rejstra.* Mluví-li se tedy ... *deskách moravských* rozuměti se vždy mají jen zápisy statků ...zemkových a nikoli také, jako v Čechách, i ostatní zápisy při ...dě činěné. K těmto knihám neb rejstrům při právě moravském ...ležely:

1. *Půhonné a nálezové* knihy, povýtečně *rejstra* jmenované. ...kázali JMsti knihy půhonné neb *rejstra,* jakž se vůbec říká, při-...sti", (Zápisy Žerot. o s. p. I. 15); — „tito oba půhonové byli ...jster svatojirských, nebo pořádek jest, aby starší *rejstra* před no-...jšími přesouzena byla" (ibid. I. 139); — „vyhledáno jest z rej-...r půhonných" (ibid. I. 185).

Výpisy z těchto kněh půhonných musely se dávati tak, jak ...hony zapsány byly: „Týž sobě stěžoval do Katorýna, že mu vý-...sy z rejster půhonných makulované odvedl; povolali jsme ho a ...ali jsme rejster přinesti, v kterých se totéž přemazání a přepi-...vání jako ve výpisích nalezlo, a on oznámil, že netoliko ten oby-... jest tak výpisy vydávati, jak se vlastně v rejstřích nacházejí, ... že i přísaha jeho na to se vztahuje". (Záp. Žerot. o s. p. I. 166.)

2. *Pamětné* knihy. Do těch se vpisovaly rozličné paměti buď ...du buď jednotlivých osob se týkající: „Páni Zahradečtí podali ...měť toho, což jest od nich včerejšího dne v šrancích na JMsti ...ešeno bylo, kterážto paměť, když se srovnávala s jejich mluve-...m, povoleno jest, aby do kněh pamětních zapsána byla". (Zápisy ...rot. o s. p. II. 134.)

3. Knihy *naučení.* Do těch se psala všecka naučení, která ...d dával nejvyššímu komorníku o vklady do desk a výmazy ...ních, pak hejtmanovi o věci sirotků se týkající. Praví Karel Žerotína co *hejtman* zemský: „Potom jsem troje naučení bral o ...ství Nyklšpurské, o *sirotka* Alžbětu, o *sirotky* po Heřmanovi, ...ré jsou v knihách naučení". (Zápisy Žerotín. o s. p. II. 45. ...vn. I. 101.)

4. *Rokové* knihy. Do těch se psaly všecky roky t. j. všecky ..., které se týkaly urážení na cti a rozličná jiná nařknutí; poně-...vadž pak takové pře nenáležely před soud zemský, nébrž před hejt-...mana, ač on je v 16tém století již ne sám nýbrž spolu se soudci ...dil, protož chovány byly od hejtmana. Když hejtman úřad slo-...l, odvedl *soudu knihy rokové.*

5. *Poklidové* knihy. O těch činí zmínku Kn. Tovačovská v kapitole 54. Dávaly se do nich úmluvy stran, když půhonům pokládaly t. j. když při svou více před soudem jednati nemínily, alebrž na dobrovolné úmluvě přestaly.

6. *Odhadné* knihy. Do nich se psaly odhady činěné během exekuce právní.[1])

Podavše tento stručný přehled veřejných kněh soudních při právě českomoravském obraťme nyní zřetel k půhonným a nálezovým knihám moravským, abychom všestrannou jich důležitost na odiv postavili.

Zařízení kněh půhonných záviselo ovšem na spůsobu, vedle kterého půhonové při právě se ohlašovali a zapisovali.

Půhonové ohlašovali se při právě moravském dvakráte do roka a sice o sv. Jiří a o sv. Martině; onino sluli tedy půhony *Svatojirskými* a tyto *Svatomartinskými*. Úřadníci počali půhony zapisovati ten pátek před sv. Jiří a před sv. Martinem v Olomúci, druhý pátek seděli v Brně, třetí pátek v Olomúci a čtvrtý pátek zase v Brně. Po těch čtyřech pátcích přišel pak půhon *slunečný*, jenž za tou příčinou zřízen byl, kdyby kdo v prvních čtyřech pátcích se byl zmeškal, aby nicméně ještě pohnati mohl. A slul podlé kapitoly 48. Kn. Tov. proto slunečným, „že toho, ktož se jím pohání, má za slunce v sobotu zastati; pak-li jeho póhončí za slunce nezastane, tehdy nebude povinen pohnaný tomu póhonu odpovídati.“ Roku 1523 prodloužena lhůta k dodání půhonu na týden.

Podlé toho dodávání půhonů v určité doby zřízeny jsou tedy také knihy půhonné. Nejprvé uvádí se rok a jmena úřadníků, kteří na půhonech seděli, pak následuje ve starších půhonech nadpis: sessio prima, sessio secunda, tertia, quarta, po té citationes solares, v pozdějších nadpis český: *sedění první, druhé, třetí, čtvrté*, a po tom *půhony slunečné*.

Nálezy ve starší době bývají psány zvláště, tak že vyhledání nálezu na nějaký půhon učiněný s velikou nesnadností spojeno

---

[1]) Ač moravským „rejstrům“ požár neuškodil, předce přišly některé na zmar v první čtvrti tohoto století jedním barbarem, který byl direktorem desk zemských. Byl to jistý Romani, který neznaje desky důležitné spisy po putnách k uzenářům posílal. Z rejster se zachovaly pouze ty, které pod zvláštním dozorstvím soudu zemského byly, totiž rejstra půhonné a pravé desky zemské; z ostatních zachovalo se jen ... kněh odhadních, které posud při deskách zemských chovány jsou.

jst.[1]) Teprva na začátku 16ho století psány jsou půhony tak, že mezi jednotlivými necháván takový prostor, který postačil, aby na něm nález na ten půhon od soudu činěný napsán býti mohl. Od té doby jest pod půhonem vždy psán nález.

Důležitosť těchto půhonných a nálezových kněh budiž poznána především z počtu jich.

Nejstarší zápisy půhonů, které se nám na Moravě zachovaly psány jsou jazykem latinským, pocházejí z roku 1372 jdouce do 1381. Nalézají se od jakživa v zemském archivě; jest to sešit svázaný. Od r. 1405 počínají však půhonné *knihy* v pravém slova smyslu, t. j. zápisy ve sviňské kůži svázané. Brněnských kněh půhonných jest 40 foliantů, Olomúckých 37, dohromady tedy 76 foliantů; mimo to dvacet a jeden foliant na díle památných kněh, na díle opisů a sbírek půhonů a nálezů ze starších kněh půhonných, činěných od úřadníků práva zemského, tak že celkem máme 98 kněh soudních, které byvše dříve u úřadu desk chované roku 1868 archivu zemskému odevzdány jsou.

Rozumí se samo sebou, že tyto půhonové a nálezové knihy především neocenitelnou důležitost mají pro naše domácí právo slovanské, jak pro právo hmotné tak formální. Pro všecky stránky práva nachází se množství půhonů a nálezů z rozličných dob od 1405—1638, tak že seřaděním nálezů podlé určitých materií dovíme seznati můžeme postupný vývoj práva zvykového na Moravě. Máme na sta půhonů a nálezů o právo *věnné*, *dědické*, *vlastnické*, o *zápisy* a *listy* rozličné, o *rukojmě*, o *ležení*, *láni*, o *výboje noční*, *vpády lesní* a *polní*, o *rušení mezí* a *hranic*, a *násilí tělesném* a *na majetku* spáchaném, o *zorání mezí* a *sečení luk* cizích, o *rybníky*, *rozhrady* a t. d. vůbec o všecky pře, které se vyvinouti mohou v každé společnosti tím, že právo v tom neb onom směru se nezachovává.

Mají-li tyto knihy nepopíratelnou důležitost pro právo hmotné, obsahují ony také vzácné příspěvky k právu formálnímu. Neb ony obsahují všecka pravidla, buď podstaty práva buď řízení soudního se dotýkající, která vynesl soud k tomu konci, aby podlé nich budoucné strany se zachovaly. Tak psáno jest v nejstarší knize půhonné Olom. 1405 hned na první stránce: „Páni nalezli: ktož

[1]) Půhony totiž se psaly, když úřadníci na půhonech seděli, nálezy však když soud *zahájen byl*.

kolvěk stojí přede právem, ano na ni volají a odpovídati nechc- ten ztratí své právo."

V Půh. kn. Brn. 1406, f. 41 *b* ustanovuje se o měšťany Ji- hlavské: „nemají pohnáni býti k zemskému právu z žádných dědin nebo mají od starých králóv svobodné listy, že nemají žádnému ni- kdež odpovídati než v svém městě, a ktož má oč s nimi činiti, má práva v jich městě hleděti."

R. 1437 Půh. kn. Olom. fol. 31 *b*: „Páni praví, že jest dávný panský nález, ktož komu co dá, aby to listem svým pod pečetí svú dal". — Téhož roku v téže knize na str. 1. „Markrabina Mi- lost s pány i s zemany na tom se ustanovili, to vše, což jest pře lantfridem kto komu učinil a uškodil, kromě dluhóv, že to má vš- pominúti a více se nemají o to pohoniti."

R. 1448 Půh. kn. Olom. 1437, fol. 146: „Ktožby vyjel z země do Rakús, do Polsky, do Slesie, do Čech nebo jinam pře- mezu moravskú, proto nemá póhonu prázden býti, kromě ktož by po dobrodružství anebo k Božímu hrobu, nebo do Frankreichu neb do Vlach vyjel a póhon jeho nezastal."

R. 1448 Půh. kn. Brn. 1447, f. 59: „Páni rozkázali, ktož m- co činiti proti lidem kterého pána nebo panoše, nemá pána, čí ten člověk jest, ihned pohoniti, než prvé má pána téhož člověka ob- slati a žádati, aby jemu spravedlivé učinil. A jestliže by ten pá- od svého člověka spravedlivého jemu učiniti nedbal, tehdy potom móže jeho právem hleděti, čí člověk jest."

R. 1464 Půh. Ol. 1463, f 43: „Králova Milost a páni nalezli ktož poženú k budúcímu sněmu, aby k němu stáli a k svým póhonóm ktož prvé požene, prvé žaluj a pohnaný odpovídaj." Z toho se vy- světluje zápis v půh. kn. Olom. 1405, f. 32: „Hic nota. Stalo se, že tato dva dolepsaná, Zbyněk z Dřínového a Bartoš z Ležan přišl- před nás a když jsme skřínku postavili a Jan sudí nad ní stal a jiných úřadníkóv tu nebylo, tu jsta každý z nich volal: *póhon můj, póhon mój.* A v tom když jsme sedli úředníci, tehdy Zbyněk řekl: *prosím póhon na Bartoše*, a v tom Bartoš řekl: *já jsem prvé pro- sil*, a položil peníze."

R. 1464 Půh. kn. Olom. 1463, f. 33, Brn. 1459, fol. 55 ... psána jest přísaha, kterou král Jiří soudcům moravským uloži-, kdežto oni dříve nepřisahali: „Forma juramenti, secundum q... barones judicio praesidere volentes jurare debent. Slibujeme a *přisaháme* pánu Bohu i všem svatým a najjasnějšímu knížeti a pá... *panu Jiřímu* atd.

R. 1448 Půh. Brn. 1447, f. 54: „In colloquio et judicio dominorum quod celebratum post dominicam laetare haec carta fuit publicata: urozený p. Jan z Lomnice a z Mezřiče najvyšší komorník súdu a práva Brněnského a statečný rytíř Jan Kužel z Žeravic pamatujíce se o viny půhonné, kterak za jich paměti bylo, vyznali jsú: Najprvé: když jeden druhého požene a pohnaný se obrání, tehdy viny má dáti úředníkóm většího práva tři věrdunky viny; pakli by se smluvili, tehdy oba máta viny dáti každý 24 gr. Pakli by kto pohnal a nežaloval, ten má sám také viny úředníkóm odbyti. A jestliže by pohnaný panským nálezem byl odsúzen, ten také sám viny má odbyti tři věrdunky. Než v Brně jest méně, a o ty viny mají tak zavazovati vedle obyčeje starodávního."

R. 1447 Půh. Brn. 1447, f. 39: „Počenský, lantrychtář, nebyl při úřadu ten den, a p. Jaroslav podal na pány i na zemany, kteří tu byli a póhonóv žádali, může-li býti bez něho, že by póhony vydali? A páni a zemané vydali odpověď, že když purkrabí není, že místo jeho může jiný zeménín na jeho místo sazen býti a že póhonové mohú dáni býti bez lantrychtáře, ale zvodové nemohú bez něho býti. A tak Brykcí z Pěčína jest na lantrychtářově místě seděl s úředníky."

R. 1481 Půh. Olom. 1480, f. 22: „Annorum 1481 naučení panské p. komorníkovi o rukojmě, kteříž k listóm svým pohnáni jsú, že každý z rukojmí, kteříž jsú živi, muož oddílem svým odbyti, což naň přijde; pakliby neodbyl, má zvod naň puštěn býti. Též také zase, pohnal-li by kto z rukojmí jistce svého a on chtěl naň oddíl jeho dáti, má to od něho přijato býti."

Takových obecných pravidel, jež pojmenovány byly *nálezy stálými, nálezy na věčnost*, obsahují půhonné knihy do konce 15ho století znamenitý počet; v 16tém století zapisovaly se do sněmovních památných kněh a protož se více v knihách půhonných nenalezají. Všecky je zde vypsati není místa; a protož dostačujtež výpisy právě uvedené důkazu, kterak důležitými jsou knihy ty pro formální právo českomoravské.

Neméně však důležitými jsou tyto knihy pro poznání sociálních poměrů. Čím více právo se ruší, čím častěji kdo si pomáhá svémocně nedrže se běhu právního, tím více jest společnost nevázaná, a vidíme-li tedy, že v nějaké době nápadně mnoho půhonů násilí na osobách a majetku činěné před právem se ohlašovalo, pak snadně můžeme souditi, že v době té nelad a nesklad ve společnosti

dosáhl velikého stupně. Protož jsou knihy půhonné pro dob války v zemi zuřily, důležitým pramenem k poznání sociální měrů, anyť dokazují, kterak svévole nad řády, bezpraví nad násilí nad zachování míru se vyvyšovalo. S dobrým rozu pravíme, že není možná dějiny moravské v době rozepří mez lem Václavem a markrabím Joštem, pak mezi Joštem a Prok pak v době markrabí Zykmunda a Albrechta psáti, když se berou důkladně knihy půhonné. Z půhonů v nich zaznamen vidíme, kterak strany protivné i v životě soukromém se pro dovaly, kterak nepřátelství válečné přenášeno bývalo také n měry obyčejného života. Jest na sta půhonů, v kterých se pro odebrání majetku, pro zajímání osob, pro ztečení hradů, pro měst, pro brání poddaným lidem mocí atd. Dlouho trvající terné boje měly pak ten smutný následek, že práva se odbýv mohla a že tedy každý sám si pomáhal nechtěje čekati až utiší a soud bude moci zahájen. Jelikož všudy, kde občanská zuří, hrozná surovost mravy kazí a ušlechtilé city v lidech u tak to bylo i na Moravě. Lidé nepřestávali na tom, aby by silí činili pouze nepříteli, nýbrž loupež veřejnou za práci vý považovali a každého bez rozdílu strany obírali.

V příčině té nacházejí se ve svrchudotčených dobách p honech stálá slova: *že jsa z té strany jakož já sám byl*, mne pil na mírné cestě, nebo mně pobral atd. Právo pěstní došl své. Byly hrady, které co sídlo rytířův loupežných zlop byly, jako hrad Holoubek, Holštýn, Jevišovice, Cornštýn, M atd. Mezi násilníky veřejnými spatřujeme členy mohutných panských, jako Hanuš a Henrych z Lichtenštejna, několik z štátů, z Lomnice, z Lichtenburka, k nimž veliká řada menšíc se připojovala. Zdivočení mravů zjevuje se také v přezdívkách, se dávaly jednotlivcům; tak nazván pán hradu Laugenberg Lamberku, *Sokol*, Hynek z Kunštátu obdržel jmeno *Such* (siccus daemo), Čeněk z Drahotúš nazván *Sudlice*, a jedna lini Kunštátského, která držela statek Jevišovský, pojmenována od markrabí Jošta *Zajímáči* z Kunštátu; mimo tyto nalezají s v půhonných knihách přezdívky jako *Lžička*, *Kotě*, *Prase*, *Abeceda*, *Telecí Hlava*, *Kavka* atd., právě tak, jako v téže době cích spatřujeme jmena rytířův: *Schläger*, *Raufer*, *Rindsm*

(Dokončení.)

Národní pověry a obyčeje v okolí Rožnovském na Moravě.

Sebral *B. M. Kulda.*

Vydav nedlouho po návratu svém z Rožnova r. 1853 tiskem krajiné tamnější sebrané *Národní pohádky a pověsti* obíral jsem sestavováním národních pověr a obyčejů z téže krajiny, zamý-je za doby příhodné je dáti u veřejnost.

Prodlévaje však za rozličnými příčinami u vydání své sbírky mnil jsem si teprv minulého roku, když byla Matice moravská o zvelebení českého písemnictví na Moravě založila časopis tento, veřejniti ji v něm, maje za to, že bude vítaným příspěvkem pro tj, které především na zřeteli mají všeliké zjevy ducha českého Moravě.

Vše, co tuto podávám z pověr a obyčejů Rožnovských, pochází od lidu samého bez dalších výkladů a vysvětlivek, což dle mého ání sběratelé materiálu pro budoucího pořadatele soustavy po-chávati mají.

I. Nadpřirozené bytosti.

lové čili zlí duchové. — O tajných pokladech. — Skřítek. — Světlonoši (Svět-ci?) — Vodníci. — Věštice. — Mora či Můra. — Smrt. — Patoš. — Slibka.

1. Ďáblové čili duchové zlí.

Ďáblové, čertové čili zlí duchové jsou nepřátelé člověka a snaží odvrátiti ho od ctnosti ke hříchu a tak ho přivesti do věčných trestů pe-ných, kamž i on sám odsouzen jest od Boha.

Nejvyšší ďábel čili panovník pekelný, jehož ostatní čerti poslouchají, nuje se lucipér. On dává lidem za dary jemu přinešené veliké odměny, hto v bytu svém mnoho pohotově má. Jednou dostal jeden chudý švec od bohatého kmotra kus masa s nelaskavými slovy: „Jdi s tím v čerty do la", načež onen skutečně maso luciperovi donesl, za něž mu tento daroval uta, jemuž po každém zazpívání dukat ze zobáku vypadl, obrus, na němž y se prostřel, k rozkazu majetníka jídlo i pití se vyskytlo, jakého si jen l, a dvě kyjanky, kteréž každého klepaly, bily nebo mlátily, jak majetník poručil. (Mor. nár. poh. a pov. z Rožnova str. 522.)

Luciper vysílá čerty své na svět, aby lidi sváděli ke hříchům, aneb di v bídě, aby se vlastní krví svou ďáblovi zapsali. Zlý duch vezme ce-[illegible] s *sebou do pekla, ale za to musí po* několik v úpisu vyminěných

roků člověkovi sebe zaprodavšímu sloužiti a peníze nositi. Když pak čas umluvený, přijde si pro duši jeho a odnese ji do pekla. (Mor. n str. 505, 514.)

Aby však mohl ďabel ctnostné lidi k hříchu svodiť, béře na seb né podoby a šaty, tak že jej od člověka nelze rozeznati leč po koňsk pytu, kteréž mu pod oděvem vyčnívá. — On se zjevuje v podobě a myslivce, jako se stalo před věky v jedné vsi pod Radhoštěm, kdežto se jedné dcerky ucházel. Matka mu ji slíbila pod tou výminkou, vystaví-li za na nejvyšší hoře mlýn, a povede-li přes ni řeku. Čert se uvolil, nosil hromné kameny na stavbu, vykopal strouhu, a jižby byl dohotovil ml kdyby nebyl kohout zazpíval, an právě ještě skalisko ku stavbě nesl kohoutí ničí sílu a moc ďáblovu, tudyž kámen pustil a zmizel. Kán posud leží pod horou „Čertovým mlýnem" zvanou, a jsou na něm čeny záda, prsty a řetěz, kterýmž kámen ten na sobě připnutý měl. (M poh. str. 63.) — Zlý duch zjevuje se též lidem nábožným v podobě děvy, jakož se stalo za dávných časů jednomu mnichovi; ten však jej a zaklel svatými slovy, a ďábel musel kněžím v podobě lidské tak dlou žiti, pokud ho nepropustili (Mor. nár. poh. str. 81.) — Jindy chtěl nekatolické princesky nábožného biskupa ke hříchu nakloniti, a k tom dal se poučovati jakoby zamýšlel katolické vyznání učiniti. A však sv. patron biskupův, zradil, zahanbil a zahnal zlého ducha. (Mor. poh. st

Zlý duch musí časem býti nástrojem karající spravedlnosti Boží, stalo zlé a lakomé hraběnce, kterou přinesl čert, když spala do Lo urputnému ševci, a ševcovou hodnou, hraběnce zcela podobnou do záml běčího. V chudobném stavu tom musela hraběnka dlíti sedm roků, a lepšila; potom je obě čert zase přenesl v noci do bývalých bytů. (M poh. str. 543.)

Zlý duch stává za velkým oltářem v kostelích pilně se dívaje n zapisuje na veliké volské kůži každého, kdož při službách Božích nebo zaní dřímá, lelkuje nebo šeptá. (Mor. nár. poh. str. 586.)

Věnuje-li člověk přemrštěnou lásku tvorům nerozumným, obzvlá kám, uhostí se v nich ďábel, a mluvívá slovy lidskými k člověku tomu, je ho od modlení, od služeb Božích, od ctnosti, a konečně člověka to do pekla, jest-li se nešťastník ten zavčas zvláštním přispěním svatéh ženství ducha zlého neodřekne. (Mor. nár. poh. str. 655.)

Kočka a obzvláště kocour, dosáhne-li nad sedm let vyššího stáří se zlým duchem, jakož vidno z této povídky. Bylo to jednou v sobotu 10. hodiny večer, když jistý švec právě dodělané boty svému zákazník Že pak to hezký kousek přes pole bylo, teprv v půlnoční dobu domů cel. Přicházeje k jedné sušírně slyšel podivné zvuky. Nahlédna tam spatřil světlo a plnou sušírnu koček, kteréž všecky ňamčely[1]) a tančily vlastní kocour jim pod komínem na basu hrál. Ševce obešel mráz, že h bera se domů utíkal. Přijda domů pomodlil se a odebral se na noční od Ráno vstal časně, aby se vypravil na ranní mši svatou. Když se pak obouval, spatřil svého kocoura pod kamny ležeti a huboval: „Ty lenoc

---

1) mňoukaly.

vný musikante! věil se budeš vyvalovat a v noci zas můžeš jiti hrať na basu!“
Na ta slova kocour povstal na nohy, protáhnul se a skočil s podpece; u-
nul ševce za palec na noze, vyskočil a roztřepal okno — a oknem ten tam
pole. Jakby kámen do vody hodil — nikdy více nebylo o kocouru ani
uhu ani dechu; ale švec až do své smrti toho palce zahojiti nemohl.

Přestrojí-li se člověk za čerta, aby lidi strašil aneb jinak na jmění jim
hodil, ďábel skutečný přichází, zmocní se ho a odletí s ním do pekla. (Mor.
ár. poh. str. 699.) V pádu tom, a kdykoliv zlý duch s očí lidských zmizí,
stane po něm smrad.

Člověk ve víře stálý může čerta, nechať se v jakékolvěk podobě objeví,
mslými slovy svázati a do své moci dostati. (Mor. nár. poh. str. 68.)

Když pak se zlý duch pleskne svěcenou svíci (hromničkou), ostane ve
své hrozné postavě ďábelské státi a jest v moci člověka toho, kterýž jej ple-
skl. I chléb, sýr a jiná věc zlým duchem člověku k snědku předložená, poka-
pá-li se voskem hořící hromničky, zmizí v kouř smrdutý a způsobí bouřku, ja-
koby se mělo celé stavení zbořiti. (Mor. nár. poh. str. 65.)

Podobně svěceným lýkem vazovým[1]) lze zlé duchy svázati. (Mor. nár.
poh. str. 88.)

Zvláště znamení sv. kříže jest mocnou zbraní proti zlým duchům, tak
že ani na Žida nemají žádné moci, požehná-li se svatým křížem. (Mor. nár.
poh. str. 439.)

Zlí duchové hledí pro své účely mnoho pokladů nasbírati, a jsou v je-
skyních a ve skrýších jich strážci a hlídači v rozličných podobách. V pověst-
i o Radhošti hlídá nesmírné poklady zlý duch v podobě psa na lávce přes
řeku položené sedící, a toliko černokněžník může ho zaříkáním odehnati. Za
lávkou nade dveřmi komory, v nížto poklady nahromaděny jsou, sedí na hřadě
(trámě, na žerdi) druhý strážný zlý duch v podobě kohouta, kterýž rovněž
modlitbou černokněžníkovou odstraněn býti musí. V komoře samé pak za sto-
lem sedí stařeček s bradou až po pás a má před sebou ustrojená jídla, z
nichžto se mu ještě kouří. Komu se podaří až do komory přijíti, může si po-
kladův nabrati do libosti. Avšak tu obezřelosti potřebí jest. Zlí duchové
by černokněžníky modlitbou nad nimi vítězící oklamali, proměnili peníze zlaté
v kovářské uhlí, jež se teprv na vzduchu vnějším zase obrátí v dukáty; nej-
častěji tedy učiní každý, kdož nevšímaje sobě klenotův na pohled lesklých kovář-
ského uhlí do měchův svých naběře, čemuž ovšem černokněžníci dobře rozu-
mějí a nedají se klamati. Vycházeje černokněžník opět se modlí, a kohout i
pes zase pokojně postaví se na předešlé místo své. (Mor. nár. poh. a pov.
str. 35.)

Zmíniv se o zlých duchách co strážnících pokladův tajných, ihned tuto
uvádím pověry pokladův a jich hledání se týkající, an všeliké hledání pokla-
dů více méně čertovství do sebe mívá. Ješto pak pověry ty v našem věku
nejvíce již toliko v pohádkovitých pověstech se uchovaly, nechať tyto část
o pokladech tím zajímavější učiní.

[1]) Vaz = jilma.

2. O tajných pokladech.

Nejznámější pověra o pokladech jest, že na tom místě, kde p
zemi jest, v jistých dobách, zvláště v noci, modrožlutý plamének
(vylézá, vyšlehuje); kdo ho rychle přehodí růžencem nebo jinou svěcen
dostane poklad ten.

Pašijový týden jest obzvláště příznivý ku hledání pokladův. V to
dni mají duchové strážní své poklady otevřené.

Kdo peníze v zemi zakopané najde, nesmí jámu zahrnouti, sice
roka umřel.

Když se peníze v zemi zakopané suší, vyšlehuje na tom místě pl
přimodralý. Kdo to uvidí, nechať do toho plaménku vhodí růženec, bílý
nebo kousek chleba. Jak to učiní, peníze mu na vrchu zůstanou. Ale
leza ničeho nesmí do plaménku vhodit, sice by tím duch po něm mrštil
dno by jej mohl zabiti.

Někdy poklad skrytý vylézá až na povrch země, tak že ho lidé vi
nezřídka opět zaleze zpátky do hlubiny zemské, jakož vidno z řeči pos
cího starce, jenž mi ze své zkušenosti (prý) vypravoval, co následuje:
se před několika roky pěkný kousek stal. Na Radošti věděli jsme o
pokladu a vypravili jsme se ho dobývat. To se rozumí, že jsme byli
potřebnými věcmi zaopatřeni. Svěcenou křídou udělali jsme kolo a v ně
pokojně pracovali, až jsme se dostali na truhlu pětičtvrtní. Sotva jsm
ní dostali, hned nás pokušení potkalo; a čím více jsme ji dobývali,
na nás dorážело; ale my jsme se nic nebáli, ani jeden k druhému js
mluvili, neboť když se poklad dobývá, nesmí se při tom mluviti, sice b
nazpátek do země vpadl. Ponévadž jsme o tom věděli, zachovávali js
sné mlčení. Již jsme truhlu sochory dobývali, tu podle nás na koč
straních neschodných páni jacísi tryskem uháněli; ale my jsme
tržené pracovali, až jsme truhlu šťastně na sochory dostali a užuž
vyvážiti měli. Tu zase podle nás jel chlap velice chromý, vezl táčky,
ko, kotouč, trakař) kteréž jenom půl kolečka měly. Co krok udělal,
zastavil se a šel to kolečko na kulatou stranu obrátit. Bylo to k hr
smíchu. Jak přišel naproti nám, ostal stát a povídal: „Hej lidé! Jak
vno, co ti páni tady na kočářich jeli? Co myslíte, brzo-li já jich dožen
My jsme v tu chvíli právě truhlu na zem jedním krajem vyváženou
druhý kraj jsme ještě na sochorech drželi. Jeden z nás vida, že jsme
dobyli, chtěl si s chromým ďáblem zažertovat a pravil: „Ho, ho! Kde
už, a jak bys jich ty, hloupý čerte, dohnal, vždyť jsi chromý a máš v
jen půl kolečka!“ — Ale sotva to dořekl, peníze hrk do země nazpátek
mý s táčkami se ztratil a hned také hrozné černé ptáčisko přiletělo a
svými křídlisky mlatilo, až se zdálo, že nás utluče. V tom okamžení
šný lijavec spadnul, že na nás ani jedné niti suché neostalo. Tož m
se kam který od strachu rozutíkali, až jsme se zase na salaši na Č
(za Radoštěm) všichni shledali.“

Někdy člověk, jemuž poklad souzen jest, i při orání pluhem ho
a dostane.

ý poklad v zemi uschráněný chodí podzemními stružkami, které si
je, za pokladem větším a zůstane při něm. Kdo takovou stružku
de-li po ní, přijde až k pokladu velkému. (Mor. nár. poh. a pov.

usta se posud v lidu mluví o hledání pokladův virgulemi. Virgula
rga, virgula) byly proutky v dvouzubou vidlici vybíhající. Hledač po-
zal vidlice do svých rukou nesa virgulı před sebou. V tom místě,
lustý konec samovolně k zemi klonil, hledal se kopáním poklad.

ejznámější hledání čili dobývání pokladů, o kterém se doposud v lidu
věrou vypravuje, děje se tak zvanou Chrištofkou, t. j. knihou, v nížto
y k zaklinání dobrých i zlých duchův obsaženo jest. Zde uvádíme ně-
m slušících pověstí.

istý obrusářský tovaryš (tkadlec), ač vedl život nabožný, předce byl
akomý. Lakomství jej tak daleko zavedlo, že si umínil zlého ducha o
volať. Zaopatřiv si Chrištofku dal se do toho. Dělal to však tak skrytě,
mistr jeho nic o tom nevěděl, co kutí. Přísloví praví: „Kdo zlého vola,
ho dovolá“ — tak se i zaslepenému tovaryši vedlo. Museltť lakoty
zně pykati, an místo donešení peněz zlý duch jej počal ve dne v noci
ledovati. Hrdlil ho, házel všeličím po něm a zabiť ho usiloval. Pravilo
zaklinání zlého ducha jednou v noci konaje, usnul, když mu zlý duch
nesl. Mistr slyše bouřiť na dvéře šel otevřit; nevida však žádného zase
zavřel. Sotva však vešel do jizby, již se hrozný hřmot strhnul, jímž i
ze spaní procitl, a věda, co to znamená, pravil: „Hospodáři, zle jste
“ Od té doby zlý duch tovaryše hrozně pronásledoval. Jednou ve dne
o něm železným vřetenem. Tovaryš chtě se před ním skrýti utekl do
světničky. Ale i tam ho zlý duch našel a počal škrtiť. Domácí, když
zorovali, chtíce ho od jisté smrti osvobodiť, sotva se tam dostali, neboť
ch dvéře rozličným nářadím zastavil. Vida mistr, že to k dobrému ne-
ekl se k duchovnímu prose o radu. Kněž rozkázal, aby mu tovaryš
knížku, z nížto zlého ducha zaklínal. Tovaryš tak učinil, a od té
bylo tomu strašidlu konec.

Jistý soused šel podle obyčeje svého pozdě na večer navštívit dobrého
o svého. Přijda tam zastal v jizbě jen jeho ženu a tázal se jí: „Kde
azdu?“ — Ona odpověděla: „Seďte, sousedku, seďte; hned přijde!“ —
zpozorovav, že jest žena jeho zděšena a pomatená, domníval se, že pří-
hod a chtěl odejíti; ale ona ho prosila, aby jen na chvilku počkal, že
jí hned přijde. V tom vešel její manžel z kuchyně do jizby a ona zase
hyně odešla. Sousedé si zapálili tabák a dali se do hovoru. Ale hovor
dnes nijak dařiti nechtěl. Soused vida známého svého jako měchem
ného vykouřil svou dýmku a bral se do dveří. V tom vešla gazděna do
gazda šel do kuchyně. Soused stoje „právě naproti kuchyňových dveří“
v kuchyni světlo, stůl bílým ubrusem přikrytý, na něm krucifix posta-
a několik osob u stolu sedících. Když to spatřil, mráz ho obešel, a hned
odejíti. Sousedka ale uchopila ho za ruku snažně prosíc, aby neodcho-
del právě jedenáctá hodina dochodila, a té ona se nepochybně stracho-
Soused *z věcí spatřených a z řečí slyšaných* snadno se dovtípil, co tam

kuti, „proto mu jí zabylo líto“; ale přece tam mínil i nemínil ostat
rozpacích obrátiv se k oknu celou bílou osobu venku před oknem stá
Hrůzou se mu vlasy na hlavě zježily, a tak již nebral ohled na pr
sedčinu, a vrazil do dveří a domů utíkal. Přijda domů honem se
položil, a tak jej zima udrtila, až mu zubami leškotalo, a pak ho ze
roku opustiť nechtěla. A ti zaklinači co z toho měli? Přece v ch
nedostatcích zemříti museli.

Jiný muž, o němžto se vědělo, že zlého ducha volal, vypravov
se nás několik umluvilo, že budeme zaklínáním poklad dobývať, šli j
zpovědi, dali jsme na mši svatou činíce úmysl, že dáme z peněz dob
stel postaviti, jestli se nám to podaří. Ač jsme to dosti tajně děl
se o tom jaksi naši panáčci (kněží) dověděli. Přišel jeden z nich ke mn
abych mu ukázal Christofku. Co jsem měl dělat? Marné by bylo v
pírání — chtěj nechtěj musil jsem mu ji ukázať. On jí ani neotevř
nom na ni pravou ruku položil řka: „Nedělejte hlouposti, však z toh
nevyvedete!“ — Mne to hned zamrzelo, že té knížky ani neotevřel a
ni svou pravou ruku položil; ale co jsem měl dělať? Dílo již bylo
a muselo se dokončiť. — Když jsme se měli k poslednímu modlení
pomínal jsem předkem své kamarády, aby jistě přišli. Všickni slíbil
se stalo? Jeden z nich byl dlužen peníze do vrchnostenského důcho
šel proň dráb, aby se za rozkazem hned k obecnímu úřadu dostavil
vymlouval, že dnes peněz nemá, prosil, aby ho jenom tentokrát nech
brzy zaplatí. Když ani to neprospělo, udal příčinu, že tam konečn
nemůže, poněvadž velice mrzne a on nemá co obúť; dráb žeby o je
nestál, kdy to v tak tuhé zimě po něm žádal· Ale všecko nic napl
vypůjčil od souseda obuv, a milý kamarád chtěj nechtěj k obecnímu
staviť se musel, kdežto za neposlušenství a nevyplnění povinnosti m
oblíbiť tu noc v chládku přenocovať. A to bylo právě v tu noc,
měli poslední modlení vykonávati. Proto že v určitou hodinu nepři
jsme se modliti; ale že jeden z nás scházel, nezískali jsme nic j
mnoho hrůzy a strachu.“

Také nešťastná duše musí někdy své časné tresty přetrpěti
trápíc na pokladě buď nespravedlivě v živobytí nabytém, buď špatně
a zakopaném nebo zazděném. Dušem těm dobrými skutky doby trá
titi a tak poklad dostati lze.

Člověk může zakopaný poklad zlému duchu pod stráž odevzdat
výminku položití, pod kterou ho člověku vydati smí. (Mor. nar. p
str. 587.)

(Pokračování.)

Tiskem národní knihtiskárny J. Šnaidra v Brně. —

„Matice Moravská“,

[illegible] jest podporovati literaturu československou se [illegible] ohledem na potřeby Moravy vydáváním dobrých [illegible] spisů aneb přispíváním k tomu, má troji údy:

[illegible] *zakladatele*, kteří složí 100 zl. r. č. buď najednou nebo [illegible] po [illegible] zl. ročně;

[illegible] *údy činné*, kteří 50 zl. r. č. složí buď najednou nebo v 10 [illegible] po [illegible] zl. ročně.

[illegible] *Údy přispívající*, kteří každý rok 2 zl. platí.

[illegible]kladatel dostává 2 výtisky, činný a přispívající 1 výtisk [illegible] Maticí vydaných.

[illegible]stanovením „Výboru“ může se při vydávání nákladnějších [illegible] přispívajícím údům uložiti zvláštní příplatek, za který takové [illegible] obdržeti mohou.

„*Časopis Matice Moravské*“, jenž čtvrtletně v sešitech [illegible] [illegible] vychází, stojí pro údy „Matice Moravské“ na celý rok 1 [illegible], pro ostatní 2 zl. r. č.

[illegible] arch původní práce, do „Časopisu Matice Moravské“ [illegible] [illegible] po 20 zl. r. č., za arch výpisku a překladu 10 zl. r. č.

[illegible]

[illegible] „Matice Moravské“ vede výbor, jenž záleží z 18 osob, [illegible] nejméně třetina v Brně bydleti musí.

[illegible] v záležitostech správních „Matice Moravské“ zasílají [illegible] p. *Theodoru [illegible]*, prof. českého gymn. v Brně.

[illegible] rok 1870 dostanou údové „Matice Moravské“:

[illegible] k vědě hospodářské od dra Fr. Mathona.

[illegible] slova ve slovanských řečech od A. Matzenauera. (Údové přispívající [illegible] zl.).

[illegible] Karla Staršího z Žerotína díl I. (Žerotínových spisů díl [illegible]) vyd. od V. Brandla.

[illegible] básní Fr. Sušila díl II.



ČASOPIS

Matice Moravské.

Redaktor:

Václav Royt.

ROČNÍK DRUHÝ.

1870.

Sešit třetí.

Obsah:

Literární ruch na Moravě v novější době.

Podává *K. Šmídek.*

III.

(Dokončení.)

Kýžby naši souvrstníci i naše potomstvo odtud vzalo sobě po-
ní a osvojilo sobě za nevývratné přesvědčení, jak liché, nepod-
arné, ba zpozdilé a povždy zhoubné byly a jsou všeliké podniky a
liká úsilí, i nejčistší snahou vedená, proti jednotě přijatého ja-
ka spisovného! Kýžbychom na vždy již ustali od podobných snah,
né síly své, jichž *soustředění* zvláště v době naší tak velmi po-
ujeme, marně a beze všelikého zdárného úspěchu rozdrobovati
zdařbůh jimi plýtvati, kdežto bychom jich vesměs a svorně k
mu jedinému obrátiti měli vznešenému cíli, abychom i se své
any přispívali ku šíření osvěty v člověčenstvu vůbec a ze své
dnosti obohacovali poklady vědecké a umělecké, a tak i tvořivě
spívali k rozluštění úlohy, jaká božskou prozřetelností k vyko-
ní usouzena jest veškerému pokolení lidskému! My pak Moravané
jméně k tomu máme příčiny a nějakého oprávněného podnětu,
to kanón našeho jazyka spisovného vzdělán a utvořen právě u
na Moravě péčí a snahou výtečníkův našich moravských během
VI. století. Budiž nám tu ještě ku konci dovoleno, než rozborů o
záležitosti snad již na vždy se vzdálíme, sděliti o věci té slova
ého zvěčnělého Josefa Jungmanna. Navštívivše r. 1843 v Praze
oto „tichého genia“ a rozpřádavše hovor o tehdy na Moravě
kovou gramatikou opět povstalých a omlouvaných gramatických
tách pozorovali jsme, jak vše to hlubokým bolem dojalo citli-
útrobu Jungmanovu. I odvětil nám s hlasem vážným a s pří-
kem bolestným: „Vždyť Moravané nejméně majíť zúčastniti se
dobných podnicích rozkolnických; jazyk náš spisovný jest za-
jazyk moravský, jazyk Amosa Komenského! jazyk Králické
le! a *Moravané odtrhnuvše se od* jazyka spisovného odtrhli by

se od svého jazyka!" Kýžby slova tato co drahý závěť zůstala ná
v trvalé paměti a na mysli nám tanula, kdyby opět někdo olmy
šlel roztrhnouti svévolnou rukou tu pásku, ježto nás společn
mluvou váže k Čechům i ke Slovákům uherským!

Po vydání dotčeného spisu: „O jazyku spisovném" začala ž
votní dráha Trnkova co den větší měrou obrostávati a zasypáva
se trním a bodláčím. Neblah, kdo odvrátiv se od původního jád
svého, odkud všeliká zdárná životní síla jednotlivcova vyprýsku
se, kolotá se pak na různé strany na člunu života svého pozen
ského! Od protivy jedné padá ve druhou, až pak souhrnem nebl
hých k tomu zevnějších okolností klesá častěji v úplnou záhub
Neníť pochyby, a pozdější spisy zřejmě toho dosvědčují, že Trn
seznal marnost, zpozdilost a neúspěšnost svých dosavadních snah
avšak uznání to nezpružnilo činnost jeho k novému namahání, k nový
národu užitečnějším pracem literárním; alebrž zvláště od té doby
se byl do Olomouce za svým povoláním přestěhoval, počal viditeln
ve své činnosti ochabovati, ba což nad to ještě horšího, v hlubší
den vniternou rozervanost a trvanlivou zádumčivost upadávati.

Již roku 1815 byla rakouskou vládou učitelská stolice řeči
literatury československé při akademii stavův moravských v Ol
mouci povolena, avšak teprv po 16 létech měla skutečně obsad
se. K témuž cíli vypsán ke dni 16. května 1831 konkurs, v něm
tehdy zúčastnili se Ant. Boček, Al. Šembera a Fr. Trnka. Mi
otázky z „Koldinových práv městských" a jiné dáno za úlohu ko
kurentům zodpovídati otázku od Kinského navrženou: „Čeho se m
spisovatel vystříhati, překládaje z němčiny do češtiny," která
otázka zvláště Trnkovi po chuti byla. Censory odeslaných pr
byli prelát Napp a Kinský Dominik. Že Trnka dotčené profesu
i při dobře odbyté zkoušce neobdrží, dalo se snadno tušiti, jedn
pro jeho rozkolnictví ve spisovném jazyku, Dom. Kinskému pře
vším odporné, jednak i za tou příčinou, že táž profesura již dř
byla přislíbena Ant. Bočkovi, u hrab. Mitrovského, guberná
zemského na Moravě a později nejvyššího kancléře ve Vídni,
veliké oblibě postavenému. Avšak téhož ještě r. 1831 dosáhl Tr
přímluvou a přízní vlasteneckého guberniálního rady Ant. Šmidt
snad i protekcí tehdejšího policejního ředitele Mutha, jejž byl
nějakou dobu češtině učil, úřad amanuensisa při c. kr. univer
bibliotéce v Olomouci s platem 250 zl., nastoupiv tam r. 1834

skriptora s platem 400 zl., o kteréžto místo se tehdá i Čelakovský, však bez prospěchu, ucházel.

Není pochyby, že nejenom za příčinou literárních půtek, z nichž žádného úspěchu nedočkal se, alebrž i v úředním postavení zakoušeti bylo Trnkovi hořkých hodin a mnohých svízelův. Bibliotekářem dotčené Olomoucké bibliotéky, tudyž představeným Trnkovým, byl tehdy František *Richter*,*) pověstný pro své jizlivé všech národních snah osočování. Již Bočkovi žalovati bylo nad nevlídným Richtera se svými podřízenci zacházením; amanuensis při bibliotéce byl mu tolik co famulus ve snižujícím tohoto slova smyslu; tím urputnějším od něho záštím utýrán byl ubohý Trnka, již za jinými neblahými okolnostmi a půtkami rozervaný, čím více often a čím nelíčeněji projevoval lásku svou k národu a ku jazyku vlasteneckému.

Veda více život osamotnělý klonil se již tou příčinou k zádumčivosti, která délkou času při vzrůstajících co den neshodách v úřadě i na spisovatelské dráze pošinula se až k zoufalství. Zemřel roku 1837. Ve přesmutných těchto okolnostech

*) Muž tento nelibé u uvědomělých Moravanův pověsti pocházel z rakouského Slezska, byv narozen dne 18. srpna 1783 v Osoblaze ve kraji Opavském; vyššího vzdělání nabyl v Opoli ve pruském Slezsku a pak v Olomouci; roku 1806 vysvěcen byl na kněžství a ztráviv dvě léta v duchovní správě povolán na nově zřízenou učitelskou stolici pro zeměpis a historii na gymnasiu Brněnském, odtud pak přesazen na lyceum v Lublani, kdež rovněž vyučoval všeobecnému dějepisu, roku konečně 1824 ustanoven za bibliotekáře c. k. olomoucké universitní bibliotéky; roku 1844 vstoupil do pense. Sám d'Elvert (Histor. Literaturgeschichte von Mähren und Oesterr. Schlesien str. 341) dí o něm, že vzniklý u něho v pozdějších létech pietistický směr na ujmu byl historickým jeho badáním, k čemuž přišla i neoprávněná jeho nechuť k „hyperkritikům“, k nimž jmenovitě počítal věhlasného Dobrovského; Boček o větší části jeho spisův dokládá, že psány jsou duchem vesměs nekritickým; s Dobrovským měl několik literárních půtek, zvláště následkem spisu o ss. apoštolích slovanských, Cyrillovi a Methodiu. Největší skvrnou literární jeho činnosti jest stranickým duchem sepsané a národní zášti naskrze prosáklé pojednání jeho ve „Wolný's Taschenbuch (1826) Das grossmährische Reich“, kteréž, jak spisovatel tohoto článku živě sobě zpomíná, i v pozdějších ještě létech hlubokou proti jeho původci nevoli působilo. Svatopluk líčí se tam co ohavný a ošemetný zrádce; i namítáno proti tomu, jak tudyž jednal Arminius, kníže Cheruskův ohledně římského Vara? Důstojně na pojednání *to* odpověděl Dobrovský v německém časopise *Českého musea, ve svazku únorovém* r. 1827.

dosti četných prací k tisku chystaných a nemálo důležitých. A
ničehož z nich se nenašlo; a když Šembera roku 1840 se
dostal za profesora české řeči a literatury do Olomouce, po
se pilně v domě, v němž Trnka zemřel, zdali po něm nez
nějaké spisy; ale nebylotě po nich ani památky.*)

Vylíčivším aspoň ve hlavních rysech a nikoliv bez h
soustrasti trnitý život Trnkův, obrátiti jest nám ještě zřet
spisům jeho, všeliké mrzuté polemiky mluvnické prázným, a
učení a k zábavě, jakož i k obohacení jazyka našeho přihlíže
R. 1830 vydal v Brně spis ve mnohém ohledu i nyní všeh
všimnutí hodný a co první pokus toho druhu (jak sám d
názvem: *Sbírka českých dobro- i vlastnomluvův* s poznam
obyčejných chybomluvův i s opravením jich; přidáno jest vys
i v německém jazyku; pořádek zachován abecední a podlé
mluvy počínaje se slovesem, k. p. barviti, färben; srna atd.
Das Reh blutet; — běžeti, laufen; běží mu o život, o stat
handelt sich um sein Leben, um sein Gut a t. d. Poslední T
vydaná kniha má název: *Výbor z dobromluvů německo-fra
sko-českých*, a vyšla v Olomouci 1834, kterouž tuto ihned
jujeme, anať se nese stejným směrem jako dotčená sbírka
mluvů. Uspořádána jest podlé abecedního pořádku; dobrom
německém jazyku se počíná, ve francouzském se pokračuje a
nou se končí; k. p. Abbitte thun, demander pardon, odpro

ého potřebu pod jmenem „Brusu“ uznával již dávno tentýž
mann, a o němž zmínka se děje v prvém svazku vědeckého
pisu „Krok“ 1823 na str. 160.), jenžby v alfabetickém uspo-
ní vystavil a opravil tak zvané kazimluvy do češtiny spisovné
ných jazykův nepotřebně se vloudivší a ji zprzňující, v naší
tě době byl veležádoucí, kdežto jmenovitě při překvapném se-
ání článkův novinářských nebéře se vždy patřičného ohledu k
ti a ku přesnosti mluvy naší, o tom nebudeť zajisté žádný z
pochybovati. I mohlby sestavovatel podobného spisu četných
borných klasův nasbírati v uvedených nyní knihách Trnkových.
hé takové chybomluvy vetřely se v obecnou mluvu naši již
povšechně, že závadnost a nečeskost podobných způsobův mlu-
ani nepozorujeme více, jako k. p. co to za pána m. jaký pán?
se jmenuje to dítě? m. jak slove to dítě? jak říkají tomu dí-
těšiloby mne tu knihu obdržeti, m. kdybych tu knihu obdržel;
hu vydržeti horkem m. nemohu obstáti horkem, a tak bez
l.

Zmíniti se nám konečně jest o dvou spisech věnovaných zá-
a poučení; jeden z nich v Brně r. 1831 nákladem spisovate-
a vydaný a v rocích 1828—1831 sepsaný má název: *Společník*
, kniha pro jasný rozum, dobré srdce a čistou mysl. Milou
ou touto obsahující 164 stran, obmýšlel Trnka podlé příkladu
lého Sychry, taktéž u nás na Moravě co farář v Jimramově
Žďáře blaze působícího, buditi v lidu chuť ke čtení podáváním
ých zajímavých příběhů, anekdot historických, avšak i sdělo-
 vědomostí zeměpisných, statistických, jmenovitě co se týká
 našich Čech, Moravy, Slezska a Slovenska. Spis tento bychom
li za nejzáslužnější mezi knihami Trnkovými, jenž nám zřejmé
tuje svědectví, jak dobře by byl Trnka posloužil své vlasti a
krajanům, kdyby výhradnější měrou byl krásné a hojné své
nosti byl obrátil ku skládání podobných spisův, ku vzdělání
o lidu tehdy vůbec ještě zanedbaného prospěšných, místo co
eškeron téměř svou píli zmařil urputnou jakousi zarytostí do
ných jazykových oprav a novot! A hle i tu nezůstal sobě
dným. Spis totiž druhý, věnovaný zábavě: *Powídač neb wy-*
č (sic), knížka ponaučná y zábawná; we prospěch mladým a
n, sprostým a důstojným osobám, v Holomoucy, nákladem Al.
icla r. 1833 vydaná, má pravopis bratrský; píše se tam:
, *widěw, cýtím a t. d.* Na tuto nedůslednost naráží dopiso-

vatel v časopisu „Jindy a Nyní“ r. 1833, 2. pololetí str. 63, Vladimír (vlastně Pelikán, syndikus tehdy v Týništi v Čechách): „Podivno, že Trnka vydaným svým „Powjdačem“ poznovu v jakés nedorozumění upadna neměl v paměti Horacovo: vir constans, si fractus illabatur orbis, impavidum ferient ruinae. U vzdělávání národním nižádná zdůrka, nižádná vášeň zaslepená okázati se nemá. Každé nedůsledné jednání potomstvem někdy přísně souzeno a veřejně odplaceno bude dle zásluhy, kdykoliv totiž muž, co jedenkráte moudrým rozumem za pravdu uznal, opustí a v mírném počínání věren nezůstana z osvícenosti do temnosti upadá. To věru smutné!“ Než potomstvo toto soudí mírněji, ba netají sobě, že ze všech těch jazykových půtek a hádek konečný úspěch přece vyplynul ku pokroku literatury naší, že zákonové jazykoví v zračitější povznešeni světlo, mnohá jadrná a přesná i významná slova ve spisovný jazyk uvedena a nutnost jednoho spisovného jazyka pro vždy na jisto postavena a uhájena.

IV.

Bylo to dne 22. března r. 1834, když se byl ulicemi brněnskými ubíral pohřební průvod zvláštní tklivosti a zvláštního významu. Za ověnčenou rakví zesnulého kráčela mimo truchlící příbuzné, skrovná řada mužův, v jichž hrudi čistým plápolala plamenem tatáž myšlénka, pro nižto se zvěčnělý byl obětoval veškerými svými silami na krátké příliš dráze svého pozemského putování. Byltě to hlouček českomoravských vlastencův, tehdy v Brně přebývajících, Kinský, Žák, Šembera, Ohéral, Kampelík a j., jichžto snahy a touhy o zvelebení rodné své vlasti a o povznešení zklesléko národu nebylyť tehdy poznány, aniž uznány od nejvalnější části obyvatelstva, snahy to, kteréž co prvá růžová záplava se byly tehdy objevily na obzoru dějin vlastenských, nicméně skvěle se osvědčily v době přítomné co pravé a jediné pro národ spásonosné, ba mohútným a rozhodným již vlivem se vetkaly v osnovu dějstva. Když pak u temném zadumění zasypán hrudou tmavý rov, rozdávána mezi přítomné báseň Fr. Cyr. Kampelíkem složená, v nížto lká básník nad předčasnou smrtí zesnulého vlastence.

---

*) Mimo to vydal Trnka ve dřívějších létech „Kurzgefasster Unterricht in der polnischen Sprache, Wien, 1823.“ a „Úplná kniha modlitební podle *Haubera* z Německého. W Opawě 1830.“

Zalkej žalostí kol kraji předrahý!
Hostýne slavný, cos Tatary drtil
Oprostiv Europu krutého
Jarma, žel! aj, Moravan statečný.

Tvou slávu jasnou chtě znovu hlásati
Bolesti náramné vytrpěv zašel,
Do lůna země na vždy, libou
Náději nám zahladiv, uhostěn.

Vlastenec tento nadějeplný, nad jehož záhou smrtí básník ve
ích těchto a s ním všichni tehdejší uvědomělí Moravané ubolé-
, byl *Julius Urban rytíř ze Švábenova.* Ztráta jeho ve věku
mladistvém byla pro Moravu tím citlivější, ješto se byl zvěč-
výhradní snahou oddal pěstování ***dějepisu domácího.*** Mimo po-
y jazyka, jižjiž upadajícího, nezůstalo národu našemu po věhlas-
jeho předcích ničehož leč slavná nezapomenutelnými činy ozá-
minulost. A i v tom jevila se zvláštní moudrost prvých a
edních buditelův národu našeho, že přizírajíce s jedné strany k
ým potřebám nynějšího valně pokročilého věku neopomínali s
é strany zřetele obraceti i ku drahocenným památníkům dávné
ené minulosti; a tou měrou stalo se, že veškeren život náš
erární, a v novější době i veřejný socialno-politický, rozvíjel a
nul se organicky, a budoucnost naše takto stavena na pev-
a nevývratných základech.

Julius Urban ze Švábenova patřil k těm osobnostem, jichž
é báje starých bohové jakoby jich pro výtečné jim udělené vlast-
záviděli lidem, ve vzkvétajícím již odejímají věku. Osoby
o jsou tolikéž zajímavou hádankou pro duševědce. Duch,
by tušil, že mu nebude přáno přebývati na dlouho v tělesné
nce, zdá se u nich překročovati podivuhodnou hbitostí vykázané
ce obyčejného rozvoje a jakoby úprkem rozvinuje se a vyráží
u květy činnosti své. Tělo jest slabou u nich nádobou, ne-
lečnou uzavírati na dlouho v sobě veškeru tu náplň valně
lícího života duchového. Osoby takové týrány jsouce přečasto
ými bolestmi tělesnými stávají se záhou kořistí neuprositelné
ny. Paskal vydal v 19. roce věku svého nejslavnější svůj spis
matický: *avšak sám vyznal, že počínaje rokem 18tým nebylo*

dne v jeho živobytí bez útrap a strastí přebolestných; v 3
věku svého skonal. Totéž platí ve mnohém ohledu i o
Švábenovi.

Narodiv se dne 16. února 1808 v Brně byl Julius ze
nova nejmladší dítě c. k. mor. slez. apelačního rady Františ
bana rytíře ze Švábenova, zemřelého roku 1823. Již co o
chole prozrazoval neobyčejné nadání, a i podle těla vynik
lepou úzdobností, že při prvém hned s ním se setkání všech
k němu příznivě se skloňovaly. Avšak bohužel v pátém j
sklíčen byl neduhem, tak zvaným dobrovolným ochrnutím (
catio spontanea), kterýžto přese všechna usilování lékařův a
vané laskavé péče rodičův a příbuzných, zmrzačil záhy tělo
stal se zároveň příčinou předčasné smrti jeho. Studia gym
byl skončil v Brně v čtrnáctém již roce věku svého s ne
vějším úspěchem, přestoupiv pak ke studiím filosofickým na
brněnském. Co studující gymnasia neměl tehdy žádné příl
seznámiti se s jazykem československým, ba mladistvý Julius
tehdejších létech svých studií nadšeným straníkem Němců
Francouzům. Jak ale stal se v duši jeho pro vše, což bylo v
čistým žárem planoucí ten převrat, že úplnou pak láskou
ke národu slovanskému tou měrou, že *„vlast“* stala se
veškerého pozdějšího života jeho? Náhodou přišla mu při
se všeobecným dějepisem do rukou česká kronika Pelclova,
uspokojivým udivením byl se dočetl, s jakovou vytrvalou hrd
až do poslední chvíle bojovali stateční Moravané v osudné
bělohorské roku 1620; od té pak doby zahořel nezměnnou
smrti láskou nejenom k lidu moravskému, alebrž i pro dom
jepis, jehož sepsání byť i nikoliv v celistvém objemu aspoň
ných částech staloť se doživotní úlohou jeho. O spanilé duši
vznešených jeho zámyslech pro dobro vlasti zajímavou nedávn
13. dubna t. r. z Bělehradu) poslal zprávu plukovník srbsk
Zach, tolikéž Moravan, kterouž tuto laskavým čtenářům ku l
seznání poměrův tehdy na Moravě panovavších sdělujeme.
jsem byl roku 1822 skončil v Brně svá studia gymnasiální
1824 filosofii tamtéž, byl tu tenkráte domácí jazyk z veškeré
deckého vyučování vymítěn. Bohu díky, že čeledíni v mém
ském domě byli Moravané, a tudyž přiučil jsem se co
něco aspoň češtině. Na filosofických studiích seznámil j
nejūtulněji spřátelil se vlastensky již proniknutým Juliem z

va. Čteni v domácích moravských a českých dějinách vnuconám stále otázku: Ku kterému národu přináležíš pak ty? Julius rozhodli jsme konečně: Jsme Čechoslované. A tak to zůstalo osud a ako da Bog, zůstane na vždy. Činím-li nyní některá mání a porovnání ohledně stavu věcí na Moravě v r. 1822 a 1870, mám sebe za nekonečně blaženého, že jsem se dožil tak ého a mohútného vzkříšení národa našeho. Několik dní před elnou nemocí učence Dobrovského sebrali jsme se my dva mla- Julius a já, projevit oslavenému muži témuž úctu svou. Přiás velmi laskavě a daroval každému malý spis. Ale my nebyli tak mluvozpytci jako více nadšení vlastenečtí jinochové, jenž jvíce přizírali k budoucnosti národa svého. Tuto budoucnost ň připraviti, po tom roztoužila se mysl naše, i obrátili jsme se edně k theologickému semináři. Cesta do Prahy k našemu ítnému krajanovi Palackému rozšířila a ojasnila náš obzor a v ém vědomí, žeť nás budoucnost nemůž minouti, budeme-li m počestně a důkladně pracovati, navrátili jsme se nazpět. Koli jsme i pěšky cesty po Moravě, toužíce seznati lid a potřeby , kteréžto cesty nás v našem předsevzetí potvrzovaly. O Velea nebyloť tehdy lze něčeho valného se dozvěděti; i místa nesnadno nalézti, kde stála tiskárna Králické bible. A přece ěla Hana národním životem. Jenom trpělivost! říkával jsem; jen tito probudí se, seznáš, čím jest Morava. Beze hluku a násilí konána vniterní práce. Bylo k tomu let potřeba — a e jenom krátké lhůty času. Čím nyní jsme, máme děkovati sobě. My nepřenáhlili jsme se. Počátečně jen ve skrovném u množili se vlastenci a tím i počet mužův statečných. Kdyhom se byli hned vrhli na pole agitací politických, byloby snad ledovalo fiasko a rozepře i rozbroje.“

Po skončených filosofických studiích vstoupil Julius ze Švábenova dráhu právnickou; avšak za příčinou neduhu svého musel stua právnická přetrhovati; ve Vídni jich započal, avšak dílem atně, dílem veřejně v nich pokračoval na universitě Olomoucké, ž je skončil r. 1828. Podlé přání svých příbuzných zvoliti pak ě měl dráhu svého otce, dráhu úřednickou; i kynulyť mu v ou tom jmenovitě ve Lvově utěšené a příznivé výhlídky. Avšak ilované jeho studium dějepisu a vroucí touha, provésti v ohledu něco výtečného pro milou jemu Moravu, nedalo ve skutek uí touhu rodičův.

I byltě sobě veškeré úlohy, jakovou spisovateli ukládá historická v době nynější, úplně vědom. Můžeme směle ří pravý kritický dějepis datuje teprv od nynějšího století. Směr vědecký dán dějepisu v našem věku teprv duchem, v jakémž jsou nesmrtelná badání Niebuhra, Schweglera, Mommsena a hledně dějin národů starořeckého a starořímského; a zákony vystavené, veškerá ta methoda, v jakéž tu badání provedeno, zůstati základní budovou pro každého, jenž se nyní obrací pílí na šíré toto pole vědeckého dějepisu. Nedostačuje tu pilné a vším svědomité sbírání dotyčných listin a pramenův, alebrž kladné a všestranné kritickým řešetem jich probírání a pro mání; a i k tomu přihlížeti dlužno, není-li v doličování dě neb oné doby vnitřních rozporův buď s podstatou doby samé, ze strannictví spisovatelova vzniklých. A nad to vše má být psání dějin dílem uměleckým, při němž spisovateli říditi se zákony, jakové krasověda vystavuje pro štětec malířův, aby osobnost historická byla tolikéž i ozářena plnosvětlem a okolo menším nebo větším osvětlení a ostínění řadily se ostatní podř osoby a události. V prvém ohledu co do důkladnosti a ze nosti kritické vynikají nad jinými historikové němečtí, v o druhém co do duchaplného sestavování dějin a vylíčování jich hem až k umělecké lepotě se vyšinuvším, tak že díla takov se i z valnějšího mezi vzdělanci rozšíření, kdežto díla zprvu n čeného směru zůstávají majetkem a oblibou jednotlivých uče přiřknouti dlužno palmu dějepiscům anglickým i francouzský v nejnovější době oslavený Ranke ve svém spise „Wallens skvěle dosvědčil, žeť umí kritický rozbor a rozhled spojiti i šlechtilou formou v souladný celek. S bolestí však vyznati mu že co do dějepisu domácího Morava neblahým stísněna byla os ješto mužové naději skytající, že dějepis domácí jimi mohl pov býti k časové výši vědy historické, předčasnou nám smrtí byli rváni. Šťastnější v tom ohledu jest sesterská Čechie, jež ve svém dějepisci muže, nejenom přísnou svou u historickém b svědomitostí a objektivností všeho strannictví práznou na vzatého, nobrž i ostatními vlastnostmi plnou měrou vynikaj jichž jsme požadovali od historika nynějšího věku a jichž svrchu naznačili v povšechných aspoň rysech.

Krásná a mnohoslibná takáto naděje zmizela nám na M *záhým úmrtím* Julia ze Švábenova. V prvém rozkvětu mla

la se duše jeho dojemná ku pěstování lyrické Musy, ba matka vyprávěla jeho příteli Fr. Cyr. Kampelíkovi, že již co sedmi- pachole byl složil směšnohru a truchlohru pro děti,*) a jsa po- ně rozmaru bystrého a vtipného, byl by i v humoristice, kdyby byl obrátil ducha svého, v literatuře vynikal. Nicméně zůstal is domácí**) zamilovaným a popředním předmětem literárních snah až ke hrobu. Již v devatenáctém roce věku svého osla- e výborným pojednáním z moravské historie o Konradu II., ti znojemském, v německém jazyku psaným (Monatschrift der llschaft des vaterländischen Museums in Böhmen, September- 1827), kdež živými zvláště barvami vyličuje odboj téhož rada proti českému knížeti Vladislavu (1142).***) Prvý tento zda- pokus historický zbudil pozornost samého Nestora slavistiky, Dobrovského, jenž roku 1828 při svém pobytu v Brně svou těvou poctil mladistvého našeho vlastence. Julius ze Švábe- choval povždy k Dobrovskému zvláštní šetrnost a úctu, do- aje, jak zábavné jest a utěšené obcování s mužem, jenž přes století historií se obíral, cestovav po dalekých končinách Europy; ý historik že by měl stooký býti, jako Argus, storuký co reus a jako Nestor dlouhověký“ ;†) hlavní pak zásluhu Dobrov- ho nazíral v tom, žeť očistil a oprostil dřevní historii slovan- u ode mnohých téměř již dědičných předsudkův.

Avšak bohužel při všech těchto ušlechtilých snahách zmáhal stále neduh tělesný a mysl druhdy bodrá upadávala co den v trapnou melancholii. Chtěje zotaviti a ztužiti ochorujícího la, umínil sobě ustati na čas od těžších literárních prací a ode-

*) Viz „Květy“ r. 1834, str. 256.

**) I starší bratr jeho zabýval se historii slovanskou; co ovoce dotyčných bádání podán jím dosti důkladný ovšem nyní již zastaralý článek v „Hesperu“ r. 1819, „Slaven und ihre Wohnsitze“, kdež jméno „Slaven“ odvozuje se — proti Dobrovskému — (a později proti Šafaříkovi) — od „slava, slavný“, a u Řekův užívaný název Eneten, Heneten, Veneten z řeckého αἶνος, laus, αἰνητός, laudabilis; a co prvotná sídla Slovanův naznačují se krajiny a země při moři baltickém, odkud prý se Slované do nejvalnějších částí Europy rozšířili.

***) V živém obraze vyličil dobu touž a téže boje ve svém posledním ro- manu třísvazkovém pod jménem „W i t i k o“ slavný spisovatel Abalbert Stifter.

†) Viz „Květy české“ r. 1834 str. 255.

brati se do Znojma, kde přebývala sestra jeho Marie, aby ve
vabném okolí tamějším, v luzných Dyjí ovlažených úvalech, zot
sesláblé tělo a tím zároveň nabyl nové pružnosti ducha. Čini
tu časté výlety i do Dolních Rakous, při tom nezanedbávaje pro
rati se i v archivech znojemských a kořistiti i tu pro milou his
rii moravskou. Trudnomyslnost přese všechno to nemizela, ba vzm
hala se vůčihledě; příbuzní s bázlivou myslí pohlíželi do
doucnosti.

Jestiť to podstatnou známkou povahy tak zvané melancholi
že se zálibou ponořuje se ve své nitro, a neberouc žádného pat
ného ohledu ke skutečnosti ovšem někdy příliš prosaické žen
tím horoucněji za ideály, jichž mysl v sebe více ponořená na p
rutích záludné fantasie sobě byla utvořila. Tak kochávala se
vroucněná avšak i rozbolestněná často mysl našeho Julia nehlíž
se na překážky ve skutečném životě se naskytující se zvláštní
bostí v obraze venkovského učitele, zplodivši v něm živou t
v tomto čestném povolání působiti pro svou vlast, ba zanáše
při svém horování o blaho národu i tím zámyslem, založiti v
školský ústav pro Slovany, jakový byl ve Schnepfenthalu pro s
krajany Němce založil věhlasný Salzmann, hluboce přesvědčen
že v mládeži tkví budoucnost každého národu. I zabýval se
tou příčinou náukou pédagogickou, proskoumal s vytrvalou pílí
tyčné spisy Am. Komenského, Pestalozziho, Salzmanna, Bellank
stra a j., zúčastniv se i nad to ve vyučování o methodice, j
před rokem 1848 udělováno bývalo čekancům úřadu učitelsk
od ředitelův škol normálních. Avšak vzrůstající stále churav
a jiné překážky nedaly ve skutek dozráti blahokojnému těm
zámyslu.

Od té chvíle, co dospěl ku vědomí, že potřeba lidu mor
skému příslušného vzdělání udíleti v jazyku jeho vlastním, n
stával se téměř jazyku přiučovati, aby i co spisovatel národní,
síly dostačovaly, vděčnou zachoval sobě u potomstva památku.
že bohužel máme dvě skrovné práce v jazyku našem z péra j
umístěné v *Čechoslavu*, Jarosl. Langerem roku 1831 vydávan
kdež ve sv. 6. zprávu podává o národní slavnosti v Jemnic
Moravě, ve sv. 7. uholévá nad různicemi mezi Čechy a Morav
neboť ač duchem veškeré Slovanstvo objímalo, bilo srdce jeho
nejmohútněji pro milou svou Moravu. Nejzářnějším leskem
šlel okrášliti Moravu vylíčením světové události na půdě mora

ěhlé, porážky totiž Mongolů u Olomouce roku 1241. Za tím
em sbíral material k sestavení dějepisu o témž vpádu Mongolův
Moravy se všech stran; však uprostřed těch neunavných prací
trapněji skličoval jej dávný jeho neduh. Při svém pobytu v
ouci vešel v bližší styky s tehdejším světícím biskupem hrab.
kem, jenž byv později roku 1831 zvolen za arcibiskupa olo-
ckého a seznav důležitost archivu Kroměřížského pro dějepis
avský jmenoval Julia ze Švábenova archivářem svým. I zdály
tomto novém postavení pojedenkráte vyplněny všechny dávné
touhy, k jichž brzkému uskutečnění unášela jej mysl jeho
izující; pobyt v milém Kroměříži uprostřed jarého lidu haná-
o, poblízkost posvátného Hostýna, k němuž se za zvuky veliko-
básně „Jaroslav" v rukopisu Kralodvorském dvojnásobným vá-
eřtil kouzlem, bohatost archivu Kroměřížského a přebírání se
v listinách hlásajících o činech dávných předkův — jak se tu
ěl viděti na chlumu svých nadějí? Avšak duch mohútněl, tělo
o, omdlévalo. Nahlížeje, že churavost jeho stále se zmáhá
iž v předtuše záhé smrti umínil sobě r. 1832, poděkovati se
ě z úřadu mu propůjčeného u arcibiskupa tehdy v lázních
rvarských prodlévajícího; tento však přikázal mu, aby v Kro-
íži opět k němu přišel a o záležitosti té jednal. Ubíraje se z
vých Varů navštívil milou mu Prahu obnoviv tam známost
mnoha spřízněnými mu muži slávou spisovatelskou již slynou-
i; avšak i opět podlehnuv útrapám tělesným odcestoval do Brna
v září 1832 do Kroměříže, kdež podpíraje se o rámě své sestry
s to dojíti ke svému příznivci. Ušlechtilý arcibiskup domlou-
mu, aby popředně pečoval o ustálení porouchaného svého zdraví,
pak z jara roku 1833 nastoupiti opětně mohl úřad svůj archi-
ský, rozkázav zároveň, aby se mu patřičné služné i na dále vy-
lo; avšak příbuzní jeho seznavše nemožnost úplného udravení
o svěřence uctivě se z dalšího vyplácení téhož služného podě-
ali.*) Od října 1832 až k listop. 1833 dlel v Olomouci, odtud pak
do března 1834 v Brně podrobiv se různým způsobům léčení,

*) Tak sděluje v „Moravii" z r. 1838 č. 20. a 21. v životopisu o Juliu ze
Švábenova vroucí jeho ctitel, Mich. Fr. v. Canaval, profesor tehdy
filologie a krasovědy na universitě olomoucké, muž to i kě Slovanům
spravedlivý; spisovatel tohoto článku s utěšením zpomíná sobě na hodiny
v obcování s ušlechtilým tímto mužem v Olomouci za svého tam (r. 1840)
pobytu strávené.

jimižby bylo lze bývalo, buď zbaviti ho stálého neduhu aneb
zmírniti bolestí, jichž mu bylo až na krátké doby částečně
strádati. Při všech těch krutých svízelech jevil náš vlastenec
právě stoickou. Před zrakoma vznášel se mu v neskaleném lesku
jeho života, ba zanášel se i myšlénkou, navštíviti, uzdraví-li se,
jenom luhy domácí, alebrž i ostatní vlasti slovanské, aby tak
základě nabytých známostí o potřebách národův slovanských
a určitý směr naznačil příští své činnosti. Seznával tolik,
má-li se jazyku národnímu zjednati volnějšího průchodu i v
pospolitém, musí proň získáno býti i ušlechtilé pohlaví že
Matka zajisté jakož jest duší každé rodiny, jest i nezapomenut
pěstitelkou mluvy národní; ba matky naše slovanské uchovaly
rod náš od pohromy, žeť úplně neumlkl drahý jazyk praotcův
Pročež radil Julius ze Švábenova svým přátelům, aby
zovali veřejné besedy, při nichžby se ozývaly krásné slov
zpěvy, ježby pak probouzely i lásku ku líbeznému jazyku v
tých útrobách ženských. A myšlénka ta objevila se zajisté
ckou až po dnešní den. Ve přátelských rozmluvách doléhal
na to, aby i na Moravě vydával se časopis v jazyku českosl
ském, vyučovalo se i v Brně jazyku českému a jeho liter
seznávaje pak těsný úvazek mezi duchovým a materialným
bytem zvláště ve věku novějším, a jak potřebny jsou pro
bení průmyslu a obchodu všeliké prostředky spojovací, toužil
vroucně, aby řeka Morava učiněna byla plavnou, aby i co
batství zmohl se všestranně milý mu lid moravský. Velice do
se toho, aby Františkovo Museum v Brně rozšiřovalo se a
bovalo, avšak i širším kruhům obecenstva stalo se přístupn
těžce toho nesa, že Brno nemá žádné veřejné knihovny, aniž
znamenitějších přírodnických, uměleckých a j. sbírek, jakýmiž
oslavě vlastní i menší města honosí jmenovitě v Německu.
kýchto duchových namáháních následovaly pak tím krutější vý
tělesných bolestí, tím větší mdlobou ho svírajíce, čím ke pro
činnosti duch toužil se povýšinouti. Tu ráda utkvívala bo
stísněná mysl u některých oslněných momentův života jeho,
novitě pak při návštěvě, Dobrovským r. 1828 jak svrchu do
mu učiněné. Takto velebný genius „Vlasti“, jížto byl zasvětil
své síly, vděčnýma perutěma obletoval poslední doby život
a mírnil i ulevoval bolestí, pod jichž břemenem mu úpěti b
do posledního okamžení! Zjev to zajisté všeho obdivu hodný

se rozpadává, ale duch u svobodném letu vznáší se ve blahou říši [illegible]ův a v neumorné svěžesti kochá se v daleké budoucnosti a v [illegible]ěji konečného vítězství; ku příteli volá: Ach, jakou bolestí [illegible]á mi to srdce, že v tak mladém věku zemříti musím, ničehož [illegible]ě neučiniv pro národ svůj! a veliká při tom slza skvěje se v [illegible] jižjiž dohasínajícím. Konečně přiblížil se dne 20. března 1834 [illegible]ným krokem anjel smrti, a duše bezúhonná odebrala se ze tram-[illegible]ných nížin do stánkův věčného blaha.

Tomáš *Zrzavý*, jeden z nejušlechtilejších národomilcův, odcho-[illegible]ých v brněnském semináři, jejž kryje tolikéž ode drahné doby [illegible]40) temný hrob na hřbitově Zábrdovickém, složil mu nápis [illegible]bový tohoto znění:

Řekni, milý krajanům Moravan že ku národu láskou
Svému zanícen byv pohrobený zde leží.

Ku českému nápisu přičiněna slova v jazyku latinském: Pa-[illegible] filium patria terra tegit.

Zůstal po něm závět sepsaný dne 13. března 1834; avšak pro [illegible]statky formálné (nedostávalo se podpisu závět ten platným činícího [illegible] jakých svědkův) nemohl přiveden býti ku platnosti. Zůstavil v [illegible] všechny své listiny, sbírky, literární práce, vlastenskému museu [illegible]rně, a příbuzní hleděli všemožně vyplniti poslední toto přání [illegible]ačlého; d'Elvert pak ve svém literárním dějepisu moravském [illegible]vádá, že literární práce dostaly se do rukou Ohéralových. Kýžby [illegible] Svatobor neb brněnská sekce historická snad v usjednocení se [illegible]anským brněnským spolkem postaraly se o důstojný pomník [illegible]muto výtečnému a statečnému Moravanu!

(Pokračování.)

[illegible] deskách zemských a jiných veřejných zápisech chovaných při právě zemském v Čechách a na Moravě.

Píše *V. Brandl.*

(Dokončení.)

Podobné neblahé poměry, ač již ne v té rozsáhlosti jako od [illegible]átku 15. *století až do hejtmanování* Jana z Cimburka spatřu-

jeme ve válkách mezi králem Jiřím, králem Vladislavem s
a Matyášem uherským se strany druhé. Správa země ovšem
proti těm zlořádům seč byla; avšak nejlepší opatření nevyko
se, poněvadž výkonná moc, jež správě náležela, byla nepatrná
dávána jsou ob čas nařízení od soudu a sněmu proti „zh
zemským" a rozkazováno, aby tito *honěni* byli, t. j. aby se
sledovali a jímali. Jakého úspěchu však tímto honěním n
se docílilo, lze se domýšleti, když čteme, že většina obyv
těm, kteří zhoubce zemské honíce pronásledovali, se vysmíval
vajíce jim jmeno *chrtů katových.* Víme to z obnovení starod
nálezu panského, jež se stalo roku 1475, jež zde pro zajíma
úplném znění klademe: „Kníže Milost, p. hejtman i jiní páni v
což se dotýče zhoubcí zemských, lupežníkóv silničných a nási
i jiných vybíjecóv nočních, kázali jsú vší obci skrze pana Alb
Kostku to pověděti: že starodávný nález jest ten panský, aby
obyvatel země této, buď pán, rytíř neb zeměnín, kdež by o ta
zhubci, lupežníku neb výbojníku zvěděl, aneb o takových,
přemožení svého každý aby takové honil a vzal a vezma
hned páně hejtmanovú takové dal. Pakli by ktokoli toho ne
a věda o takových násilnících a zhubcích nehonil a je kter
zastíral aneb fedroval, takového každého p. hejtman tak káza
plnú moc jakožto toho, kterýž takovým zhubcím a násilníkó
povoluje a jim nakládajíc fedruje. A ktož by koli z těch
rytířstva, zemanóv aneb jich služebníkóv skrz to, že by tako
nili, *posměchy měl*, dávaje jim *chrty katové*, neb že *na kata*
jinak kterakkoli, takový každý aby kázán byl."

O této rozervanosti veřejných poměrů poskytují půhonné
více dokladů, nežli se stanoviska humanity přáti si můžeme;
historik, který ony doby rozkvašené pravdivě líčiti chce, n
se bez pilného probírání těchto pramenů obejíti.

b.); že Náměšť obležen byl (fol. 17); že Slavkov drancován byl (fol. 31 b); že Jošt z Rosic byl poslán od markrabí ku králi uherskému (fol. 39); že Hynek suchý Čert byl jat od krále ského (fol. 46); že Oldřich z Hradce ležel před Heralticemi 9. b). — Z roku 1407, že markrabí Jošt válčil proti přívržencům krále uherského Zykmunda (Půh. Olom. 1412 fol. 224.); roku 1436 zemské vojsko dobývalo Ivančic (Půh. Brn. 1417, l. 108); že téhož roku v Litovli se strhla bitva mezi přívrženci odpůrci markrabí Albrechta (Půh. Brn. 1417 fol. 127.); že téhož ku zemské vojsko obléhalo Kunštát (Půh. Olom. 1437 fol. 31.); roku 1437 Pardus, vůdce Táborův, přepadl z Čech Litovel, kdež k poražen byl; (Půh. Olom. 1437 fol. 39.); že Olomůčané tvrz stříci a tvrz Skrbeň rozbořili (Půh. Olom. 1437 fol. 71, 72.); že stala smlouva 1434 mezi markrabím Albrechtem a stranou jemu odivnou (Půh. Olom. 1437 fol. 147); — že roku 1464 Beneš z jtmile byl poslem krále Jiřího k císaři Bedřichovi (Půh. Brn. 59 fol. 64); že Jaroslav z Lomnice k návodu Jana z Pernštejna býval Meziříčí (Půh. Brn. 1459 f. 109.); že Matúš (z Cimburka?) du Cimburku u Koryčan dobýval (Půh. Brn. 1459 fol. 114.); král Jiří Bohuše z Lomnice věznil a Mezříčí ho zbavil (Půh. n. 1459 fol. 115) atd. Z těchto několika dokladů budiž poznáno, ak důležitým pramenem naše půhonné knihy jsou pro historii oravskou.

Poněvadž právo se vztahuje ku všem poměrům života, není čemu diviti, když v půhonných knihách nalezáme také velikou nost zpráv o potřebách života i přepychu, o hospodářství domácím polním.

Zprávy o skvostech a šperkách nalezají se hlavně v půhonech h, které se týkají dělení bratří o statek otcovský, pak poručenví, někdy také v půhonech o rušení a pobrání majetku movitého, h o loupeže na cestách, když kupci přepadeni byli.[1]) Takové dměty přepychu byly n. př. pštrosové vejce okované (Půh. Brn. 06 fol. 178); koflíky stříbrné, zlaté prsteny, zlaté a stříbrné záy, perly (Půh. Olom. 1412 fol. 9); perlové věnce, kožešiny soové (Půh. Olom. 1412 fol. 53); zápony a prsteny drahokamy

[1]) Jmenovitě poručenství čili závěty jsou důležitým pramenem k poznání věci luxusu, jelikož se vždy zevrubně mezi věcmi odkázanými a pozůstalými popisují. Protož na tento pramen badatele sociálních poměrů zde zvláště upozorňujeme.

8

jeme ve válkách mezi králem Jiřím, králem Vladislavem s
a Matyášem uherským se strany druhé. Správa země ovšem
proti těm zlořádům seč byla; avšak nejlepší opatření nevyko
se, ponévadž výkonná moc, jež správě náležela, byla nepatrná
dávána jsou ob čas nařízení od soudu a sněmu proti „zh
zemským“ a rozkazováno, aby tito *honěni* byli, t. j. aby se
sledovali a jímali. Jakého úspěchu však tímto honěním ne
se docílilo, lze se domýšleti, když čteme, že většina obyv
těm, kteří zhoubce zemské honíce pronásledovali, se vysmívali
vajíce jim jmeno *chrtů katových*. Víme to z obnovení starodá
nálezu panského, jež se stalo roku 1475, jež zde pro zajíma
úplném znění klademe: „Kníže Milost, p. hejtman i jiní páni vš
což se dotýče zhoubcí zemských, lupežníkóv silničných a nási
i jiných vybíjecóv nočních, kázali jsú vší obci skrze pana Alb
Kostku to pověděti: že starodávný nález jest ten panský, aby
obyvatel země této, buď pán, rytíř neb zeměnín, kdež by o tak
zhubci, lupežníku neb výbojníku zvěděl, aneb o takových,
přemožení svého každý aby takové honil a vzal a vezma
hned páně hejtmanovú takové dal. Pakli by ktokoli toho ne
a věda o takových násilnícich a zhubcích nehonil a je kter
zastíral aneb fedroval, takového každého p. hejtman tak kázn
plnú moc jakožto toho, kterýž takovým zhubcím a násilníkó
povoluje a jim nakládajíc fedruje. A ktož by koli z těch
rytířstva, zemanóv aneb jich služebníkóv skrz to, že by tako
nili, *posměchy měl*, dávaje jim *chrty katové*, neb *že na kata*
jinak kterakkoli, takový každý aby kázán byl.“

O této rozervanosti veřejných poměrů poskytují půhonné
více dokladů, nežli se stanoviska humanity přáti si můžeme;
historik, který ony doby rozkvašené pravdivě líčiti chce, n
se bez pilného probírání těchto pramenů obejíti.

. b.); že Náměšť obležen byl (fol. 17); že Slavkov drancován
yl (fol. 31 b); že Jošt z Rosic byl poslán od markrabí ku králi
herskému (fol. 39); že Hynek suchý Čert byl jat od krále
ského (fol. 46); že Oldřich z Hradce ležel před Heralticemi
9. b). — Z roku 1407, že markrabí Jošt válčil proti přívržen-
m krále uherského Zykmunda (Půh. Olom. 1412 fol. 224.);
roku 1436 zemské vojsko dobývalo Ivančic (Půh. Brn. 1417,
. 108); že téhož roku v Litovli se strhla bitva mezi přívrženci
odpůrci markrabí Albrechta (Půh. Brn. 1417 fol. 127.); že téhož
ku zemské vojsko obléhalo Kunštát (Půh. Olom. 1437 fol. 31.);
roku 1437 Pardus, vůdce Táborův, přepadl z Čech Litovel, kdež
ak poražen byl; (Půh. Olom. 1437 fol. 39.); že Olomúčané tvrz
střici a tvrz Skrbeň rozbořili (Půh. Olom. 1437 fol. 71, 72.); že
stala smlouva 1434 mezi markrabím Albrechtem a stranou jemu
divnou (Půh. Olom. 1437 fol. 147); — že roku 1464 Beneš z
ujtmile byl poslem krále Jiřího k císaři Bedřichovi (Půh. Brn.
59 fol. 64); že Jaroslav z Lomnice k návodu Jana z Pernštejna
obýval Meziříčí (Půh. Brn. 1459 f. 109.); že Matúš (z Cimburka?)
ada Cimburku u Koryčan dobýval (Půh. Brn. 1459 fol. 114.);
král Jiří Bohuše z Lomnice věznil a Mezříčí ho zbavil (Půh.
. 1459 fol. 115) atd. Z těchto několika dokladů budiž poznáno,
ak důležitým pramenem naše půhonné knihy jsou pro historii
ravskou.

Poněvadž právo se vztahuje ku všem poměrům života, není
čemu diviti, když v půhonných knihách nalezáme také velikou
ojnost zpráv o potřebách života i přepychu, o hospodářství domácím
polním.

Zprávy o skvostech a šperkích nalezají se hlavně v půhonech
ch, které se týkají dělení bratří o statek otcovský, pak poručen-
í, někdy také v půhonech o rušení a pobrání majetku movitého,
o loupeže na cestách, když kupci přepadeni byli.[1]) Takové
dměty přepychu byly n. př. pštrosové vejce okované (Půh. Brn.
06 fol. 173); koflíky stříbrné, zlaté prsteny, zlaté a stříbrné zá-
ny, perly (Půh. Olom. 1412 fol. 9); perlové věnce, kožešiny so-
bové (Půh. Olom. 1412 fol. 53); zápony a prsteny drahokamy

[1]) Jmenovitě poručenství čili závěty jsou důležitým pramenem k poznání
věcí luxusu, jelikož se vždy zevrubně mezi věcmi odkázanými a pozůsta-
lými popisují. Protož na tento pramen badatele sociálních poměrů zde
zvláště upozorňujeme.

vykládané (Půh. Olom. 1537 fol. 39). Ze zboží z ciziny přiváž-
ného uvádíme slanečky čili herynky (Půh. Brn. 1406), rozličná ko-
ření a jiné krámské věci. Jest nad míru zajímavo pozorovati, kterak
postupem času luxus se šířil; kdežto do sklonku 15. století skvosty
a nářadí byly dosti skrovné; spatřujeme, kterak v 16tém století
luxus v příčině té náramně se zmohl. Nechávajíce jiných dokladů
stranou, klademe zde jen výpis z Půh. Brn. 1592 f. 242, kdež Pan
z Kataryna pohání jmenem svého svěřence Adama z Valdštejna, v
kterémžto půhoně se uvádějí skvosty, které po sobě zanechal Ja
Starší z Valdštejna: 1. řetěz zlatý ze 700 dukátů; 2. řetěz zl
ze 200 dukátů s dobrým dílem, a na něm visel kříž zlatý s dia-
manty a rubíny; 3. řetěz zlatý s dílem dobrým pancířovým ze 10
dukátů, a při něm jest papoušek s žabou s rubíny, s diamanty
šmaráky; 4. řetěz zlatý se šmelcem s záponou se dvěma du
jeleny a s velkou perlou uprostřed; 5. tři zlaté řetězy z 600
kátů; 6. řetěz zlatý s šmelcem; 7. holspant zlatý s rubíny a di-
manty, při něm zápona zlatá s rubíny a diamanty; 8. hols
zlatý všechen s diamanty a s perlami, na něm visí zápona zl
mořská ryba s diamanty, rubíny a perlami; 9. prstenův zlatých
diamanty, rubíny, šmaráky i jinými drahými kameními většími
menšími, při nejmenším třidceti sedm; 10. ormpanty dva zlaté;
ormpanty zlaté, ruka v ruku, a druhý pancířovým dílem; 12. záp
zlatá malá z šmaráků s 41 velkými perlami; 13. zápon zlatých
drahým kamením devět; 14. zápony zlaté velké starodávní s dr
hými kameními dvě; 15. zápona zlatá na způsob orla s diam
vysázená jedna; 16. zápona zlatá udělaná jako srdce veliká, vš
naskrz rubíny vysázená; 17. zápona na spůsob růže zlatá, vš
diamanty vysázená; 18. velkých koflíků stříbrných pozlacených
šest; 19. koflík stříbrný pozlacený na spůsob hlemejždě; 20. ko
z perlové matky udělaný, stříbrem obložený a pozlacený; 21. ko
stříbrných pozlacených jeden do druhého vcházejících šest; 22. ko
z jednorožcovy kosti udělaný, stříbrem obložený, pozlacený; 2
koflík stříbrný, pozlacený, starodávní s víkem, a jest při něm
zbrojný drže halapartnu; 24. koflík stříbrný z muškátové ko
25. koflíček stříbrný, pozlacený, co šál, ten se na tré rozjím
něm jsou čtyry slánky; 26. koflík stříbrný, pozlacený, udělaný
spůsob kněžny anebo krále; 27. koflík stříbrný pozlacený na spůs
Bachusa; 28. koflík stříbrný, pozlacený, na spůsob slona; 29. ko
stříbrný, pozlacený, na spůsob kohouta; 30. talířů stříbrných čtyři

et; 31. šálů pozlacených stříbrných dvanáct; 32. lžic stříbrných
acených 24; 33. vidliček stříbrných pozlacených 24: 34. slánek
rných pozlacených čtyry; 35. nálevka a medenice stříbrná, po-
ná, s šmelcem; 36. konvičky stříbrné, jedna co lucerna a druhá
átu stříbrného a v ní křištál; 37. číšek stříbrných pozlacených
áct; 38 flaše v stříbře z perlové matky; 39. svícny stříbrné
; 40. hodinky bicí okrouhlé a druhé čtverhranné pozlacené;
soudek stříbrný a dvě veliké konve baňaté stříbrné, v kterých
íno nosilo.*

Při ohromném množství jmen a osad, z kterých a o které se
nělo, jest snadně pochopitelno, že půhonné knihy jsou také v
ím slova smyslu nevyčerpatelným zdrojem pro rodopis, pro
opis a jmenosloví československé vůbec. Potkáváme se v nich
bami rodů, které jinde nepřicházejí, a místopis z nich může
ti více udajů, než-li z desk zemských; řada tvrzí a hradisk,
v půhonných knihách obsaženy jsou a o nichž jinde jen ku-
zpráv máme, jest dosti znamenitá, tak že tyto knihy ve pro-
topografie výborně se vykořistiti dají. Jen k. př. uvádíme
y o hradech Tempelštejně, Kraví Hoře, Rabštejně, Pisolci, Zubr-
ě, Rukštejně, Lapikus, o klášteře Dalešickém, Vilemovském,
ském, Oslavanském, o proboštství v Komárově u Brna, o kaple
radě Veveří a na radnici Brněnské, zprávy to, jichž jinde najíti
. Jmenovitě posloužiti mohou půhonné knihy k opravení jmen
ních, která za rozličnými příčinami porouchána jsou; tak k. p.
aví v těch knihách Ostrova*n*čice (nyní Ostrovačice); Mezříčí
řekou Oslavou (nyní Velké Mezříčí), Mezříčí nad řekou Bečvou
Valašské Mezříčí), Nové Hrady (nyní Nový Hrad u Adamova).
tě upozorňujeme na jednu nesrovnalost v místopisu; deminu-
osadních jmen totiž na němčinu se obyčejně převádějí předlö-
slova „*klein*“, a z němčiny pak někteří z našich spisovatelů
nce povědomi věci, kazí stará naše jména, kladouce před ně
„*malé*“. Tak n. př. nenalezá se v půhonných knihách nikdy
Ořechové (k rozeznání od Ořechového), nobrž vždy *Ořechovičky*;
i překládají ovšem Klein-Urhau, a naši překládajíce německý
d opět do češtiny píší mylně Malé Ořechové a dopouštějí se
om ještě té chyby nesmyslné, že pak osadu *Ořechové* jmenují
Ořechové, jak ona nikdy se nejmenovala, a činí to proto,
adž Němci píší Gross-Urhau pro rozdíl od Klein-Urhau; náš
pis pravý a *neporušený* zná však jen *Ořechové* a Ořechovičky.

zná jen *Slatinu* a *Slatinky*, a nikoli Velkou Slatinu a Malou Slatinu, ač Němci praví Gross-Latein a Klein-Latein.

Zvláštní pozornost zasluhují knihy půhonné také za tou příčinou, že z nich poznati lze *opravy hradní* (Burgbann), poměry podace farní, desátky kněžské, rozličné druhy robot a poměry poddanské vůbec.

Ne menší důležitosti mají do sebe knihy půhonné v příčině jazyka českého. Nejen že v nich zachovala se prastará slova, jichžto význam jest nyní jiný nežli dříve býval, nýbrž i vazbě i skladbě *pravé* z nich přiučiti se můžeme. Vytkneme několik dokladů, především co se týče jednotlivých slov.

Slovo *chleb* přichází mnohokráte ve smyslu statku pozemkového, k. př. „že jeho rychtář s jeho střelci z jeho *chleba* šedše na mú dědinu zbili mé lidi a učinivše to šli jsú zase na jeho *chléb*.“ (Půh. Olom. 1412 fol. 59.).

Slovo *věc* ve smyslu *doba*, *chvíle*: „vybil mój dóm *noční věcí* (Půh. Brn. 1406 fol. 22, 79.); — „výboj činili *noční věcí* a dobytek mi pobrali“ (Půh. Olom. 1412 fol. 203.); -- „pobral si *noční věcí* ve dvoře“ (Půh. Brn. 1459 fol. 18.).

Hádší ten, který mezi stranami rozhoduje: „poněvadž mezi nimi *hádší* nevyřkli, nemá Světlík odpovídati.“ (Půh. Olom. 1409 fol. 99.). *Obec* ve smyslu společného majetku pozemkového: „že mi mýtí *obec* mých chudých lidí“ (Půh. Olom. 1412 fol. 77); — „že jest upadl v *obec* mých chudých lidí, v pastviště a jezero obecné“ (Půh. Brn. 1417 fol. 29.); — že opletl zahradu u prostřed vsi Zhoři na *obci* (ibid. fol. 173).

Chudí lidé ve smyslu lidí poddaných podlé středověké latiny: pauperes, a podlé němčiny „arme Leute“.

Oplet ve smyslu plotu. (Půh. Olom. 1475 fol. 62. 66. 112.)

Neboh tolik co nebožtík: „*neboh* kněz Lacek“ (Půh. Ol. 1412 fol. 57; tamtéž přichází také *nebožec*); „jsa rukojmě za *nebohého* kněze Lacka“ (tamtéž).

Oba klasy ve smyslu jaře a ozimi.

Odřek tolik co odřeknutí, pravidelně tvořené slovo jako *odřek*. Takto několik slov postačiž k poznání, jak důležitými knihy půhonné v té příčině jsou.

Rovněž důležitými jsou tyto knihy pro vazbu českou, k. př. že mne odvedla a *odmluvila* od půhonu“ (Půh. Brn. 1447 fol. 72.); — *jestli se co stalo*, má se odestati jí (Půh. Brn. 1406 fol. 88.);

-to jsem *odvodil* úředníky (t. j. dokázal, Půh. Ol. 1412 fol. 16.); -mluvil jsem, aby mi ten desátek dal, na to se *neobracel* (Půh. n. 1459 fol. 164); — chtí popraviti *k* Ješkovi (Půh. Ol. 1412 . 66.); — má mu *k* hrdlu popraveno býti (Půh. 1417 fol. 80); on mi řekl popraviti *k* němu (Půh. Ol. 1437 fol. 15); — po-adž se *podmluvil*, což by páni nalezli, tehdy jí má odbyti (Půh. . 1406 f. 132); — dědictví, ješto mi otec mój *odemřel* (Půh. m. 1412 fol. 35); — ty roboty jsú již *poraženy* na plat (Půh. . 1447 fol. 80); — *vymluvil* na hospodáři můj list (Půh. Brn. 6 fol. 93); — *vyhrozil* mne ze zboží (Půh. Brn. 1406. fol. 16).

Zvláštního povšimnutí však zasluhuje, že staročeský accus. gul. masc. zájmena *ň* přichází v půhonných knihách až do roku 2 s předložkou *na*, ku př.: Jindřich z Trúbek pohoním Přibíka itovle . . . . mám na *ni* toliko dobrých lidí" — „Franc pohoním slava . . . mám na *ni* dosti dobrého svědomí" (Půh. Ol. 1405 35., srovn. 42. 43. 50. atd.)[1])

Kdežto v Čechách jen *reliquiae* těchto kněh půhonných vydá-i se mohou, jsme na Moravě tak šťastni, že máme originalia od u 1405 nepřetržené až do 17ho století zachovaná. Že by uve-ěním těchto půhonných kněh velmi bohatý poklad na světlo ešen byl, nelze pochybovati, a mám dobrou naději, že snad brzo omu bude moci přikročeno býti.

Příspěvky k české skladbě.

Podává *F. Bartoš.*

1. O genitivě míry.

K označení míry na otázky: jak dlouhý? jak široký? jak vy-ý? jak tlustý? jak těžký? jak hluboký? jak daleký? jak starý? ívá starší čeština genitivu, a to:

a) Ve spojení s podstatnými: z dýlí, z šíři, z výší, z tloušti, íží, z hroubí, z hloubí, z dálí, z stáří:

Roh divokých oslův toliko jedné pídi z dýlí jest (Har. II. 113) V té jeskyni leží kus kamene asi dvou pídí z dýlí. (Pref. 183.)

[1]) *Viz o tom Čas. Mat. Mor. 1870 str. 46.*

— Ryba Delfín bývá sáhu z dýlí (Pref. 512.) — Viděli jsme
v tom kostele kámen zazděný, dvou pídí z šíři (Har. II. 56.)
Král Ptolomaeus udělal strouhu sto střevíců šíří (Har. II. 123.)
Ta truhla jest od věka z výší asi dvou pídí (Pref. 66.) — Ka
ta podlaha jest člověka z výší. (Pref. 29.) — Tu stojí sloup
věka z výší. (Pref. 244.) — Všecko stavení bylo toliko dvou pol
z výší (Mitr. 55.) — Ohrada okolo velkého dvora tří neb
střevíc z výší od země jest. (Har. I. 179.) — Na dně zůstane
sůl z tloušťí několika prstů. (Pref. 495.) — V tom kostele na
táři jest hrubý kámen čtverhranný, pídi velké z toušťí (Har
179.) — Udělal koláčky dvou prstů z tloušťí (Har. II. 97.)
Rusové slévali z stříbra kousky z tíží jednoho ruble (Hos. 11.)
Děla nesla koule kamenné dvou pěstí z hroubí (Pref. 37.) —
prostřed lodi měli kus, který nesl kouli železnou, malé pěs
hroubí (Pref. 441.) — V tom dlážení jest díra okrouhlá z hl
skůro čtvrti lokte (Pref. 218.) — Vstali jsme tři hodiny p
dnem a jeli jsme, majíce moře červené po pravé ruce vzdálí od
tří neb čtyř mil vlašských. (Har. II. 65.) — Betanya od m
Jerusalema vzdálí můž býti malé míle české (Pref. 341.) —
tak pod zemí jakousi šijí v skále vytesanou, dvou loket Pražsk
z šíří a tří loket a jedné čtvrti z výší (Har. I. 191.) — Je
oud byl pídi, druhý sáhy z dýlí; jeden prstu, druhý sudu z tlo
(Kom. Lab. 58.) — Jest vytesaný výstupek, člověka z výši,
kroku z dýlí (Pref. 200.) — Tu jda proti západu vchází se
jezkyně, tří loktův z dýlí, kroku z šíří, z výší málo více n
člověka (Pref. 247.) — Vchází se do sklípku nevelikého z dýlí
kroků, z šíří dobrého jednoho kroku, z výší pak látra (Pref. 4
— Ta jeskyně jest z dýlí málo víc než sáhu, a z šíří též
sáhu (Pref. 184.) — Sъtvori kovъčegъ (koráb) vъ dolgotu lok
trij sъtъ, a vъ širinu pjati desjatъ i vъ vyšinje trij des
lokъtъ (Nest. 54.) — Synáček jménem Vilém šesti let stáří (
I. 1.) —

b) Ve spojení s přídavnými: dlouhý, široký, vysoký, hlub
tlustý, starý:

V té jeskyni stojí hrob mramorový, dvou loket dlouhý
roký pěti čtvrtí (Har. I. 94.) — Přišli jsme do jiné jeskyně dl
čtyř krokův a tří široké. (Har. 193.) — Pod tím kostelíkem
hrob dlouhý, čtyř noh vysoký (Har. I. 188.) — Bylo blízko
množství kříčků sotva lokte neb půl [illegible]

ti tomu oltáři dole při zemi k straně západní jest
vytesané, dlouhé dvou krokův a široké jednoho kroku
ž půl lokte hluboké (Har. I. 192.) — Tu jest místo
čtyř prstův výš nad jiné dlážení (Pref. 273.) — To
ýti hluboké dlani neb víc. (Pref. 242.) —
se pouhý genitiv míry beze všelikého jména podstat-
davného, na otázku jak daleko?
po stranách díry ven na vodu dvě a jsou od vody
; jsou i jiné díry po stranách některé tří loket od
ční nad vodou asi lokte. — Od toho kamene skůro
bezděné místo. — U zdi jsou tři kameny, jeden od
ročeje. — Jsou dvě studnice, jedna od druhé dobrého
si kroku jest proti východu vyvýšené dláždění té
kapla jest vydaná ven dobrého kročeje. — Od té
stojí výstupek v zemi asi lokte. — Ve zdi jest sloup
kterýžto ze zdi ven vytesaný jest asi lokte. — Místo,
, jest od moře asi honův (Pref. 36. 151. 153. 154.
. 273. 494.) — Než ujdu čtyř krokóv, div jest že
erozskočí (Star. Skl. V. 102) — Koráb od nás asi
yl. — Odvezl se asi dvou sáhů od břehu (Mitr. 43.
Lidva od Joppen dvou hodin cesty jest (Har. I. 99.)
od vodou dno se nalezlo (Jir. Anth. II. 183, vyd. 2.)
že bystь trusъ (zemětřesení), zemi rasědъši sja trij
ří honů, na tři hory, Nest. 103.) —
od věci, poznamenáme-li, že i stará němčina jména
g, breit, hoch, gross a p. s genitivem víže: Im ist
järes lanc. — Ein kindelîn, nicht einer hende lanc. —
n lang (ještě v XVI. stol.) — Wol zweier spannen
nd ward sie von der Erd einer klaftern hoch gehoben.
er solt du machen einer ellen gross. (Vernaleken

dum sex. — Areas latas pedum denum, longas pedum quinqua-
genum facito; deinde serito tantum, quantum ut singuli cyath
seminis locum occupent decem pedum longum et quinque latum
(Colum. V. 6, II. 11.) —

Těmto genitivům míry, aspoň těm, jež pod *a) b)* uvádíme,
nevěnováno posud v skladbách českých, patřičné pozornosti. Nyní
se k vytknutí míry pokud se čísel *a*) *b*) týče, vesměs akkusativu
užívá. I starší spisovatelé akkusativ kladou, avšak mnohem řidčeji
než-li genitiv, řekna jen výminkou. Naskytá se tedy otázka máme-li
„přes genitiv tento přejíti k dennímu pořádku" a držeti se obvy-
klého nyní akkusativu, anebo nemáme-li, pokládajíce spisovatele, z
nichž příklady uvedené čerpány jsou, za vzor správné češtiny, i v
této příčině jich příkladu následovati?

2. O akkusativě kolikosti.

Slovanské číslovky počínajíc od pěti až do 99. byly původně
rodu ženského.

Polština k. p. ještě v XVI. věku jich takto užívá: Przez c
dziesięć lat. — On co wziął pięć grzywien robił niemi, tak iż zy-
skał niemi drugą pięć. — Ona pięć głupich panien. — Siedm kło-
sów vyrostala (Małecki, gramm. języka polskiego większa str. 121.)
— Srovnej naše trojka, pětka, sedma, osma a p. — I jest tedy
podivením, že s číslovkami těmi výrok v rodu středním a v čísle
jednotném se pojí: *Šest* synů se Davidovi *zrodilo* v Hebronu. —
Miklosić (Vgl. Gramm. IV. str. 54) má za to, že jest nám zde
níti s vazbami jako: byl*o* tm*a*, zim*a*, potřeb*a*, tak všecko v hro-
madu spletl, až hanb*a* byl*o* (Žer. Záp. II. 130.), že totiž číslovka
(šest) v nominativě stojí, a že výrok vůbec, označuje-li podmět
nějaké množství, s tímto v čísle jednotném a v rodě středním se
pojí, budiž si podmět rodu a čísla kterého koli.

Co se číslovek samých týče, tu nelze ovšem a priori rozhod-
nouti, stojí-li ony k označení kolikosti v nominativě čili v akkusa-
tivě, poněvadž oba pády tvarem svým stejny jsou. Taktéž se
má s jmény podstatnými rodu mužského: počet, ostatek díl
u kterýchž táže vazba se vyskytuje k. p.: Soudcův větší *počet*
sjelo (Žer. Záp. II. 101.) — Na tom vrchu jest ještě něco
zdí, *ostatek zbořeno* (Pref. 327.) — Sotva čtvrtý díl živých
(Let. 270.) — Kostel byl malovaný, ale *díl se učadilo* od
které tam hoří (Pref. 238.) — Zde mohou [illegible]

kého rozhodnouti, která mají tvar akkusativu jiný od nominativu. tu ovšem jasně viděti, že se k označení kolikosti původně akkusativu užívalo. Tak mluvíme posud: *Jest* vína v láhvi *trochu*, *roška*, *kapku*, *krapku*, *kanoutku*. — *Jest jich hromadu*. — *Polo-ici* nás *nespalo*. (Pref. 448.) — *Mohlo býti* asi *hodinu* na noc Pref. 374 — kolik? ne kdy? jako v příkladě: ráno asi hodinu ěde dnem vyšli jsme z Betléma Pref. 253.) — Kolik máte ještě ita na poli? Bude ho tam ještě *kopu*. — V komoře jest žita *ěřicu*, mouky *měrku* a t. d. Tak alespoň mluví posud lid na Moavském Slovensku.

Máme tedy za to, že nepochybíme, položíce pravidlem, že k značení kolikosti původně akkusativu se užívalo a že nám zde čiiti jest s větami bezpodmětnými.

Vedle této neosobné vazby vyskytuje se u starších spisovatelů sti zhusta vazba osobná: *Sedm* nás sme v tovaryšstvu *byli* (Pref. 7.) — Král rozkázal, aby *devět* měšťanův *postavili se* na hradě Let. 317.) — Víc než *24* knechtů ho *doprovodili* (Blah. 23.) — *noho* panóv Českých a Moravských smrtelně sú *raněni* (Chron.*) 0.) — Po obědě *několik* nás poutníkův *plavili se* k břehu Pref. 92.) — Nás několik nechtěli jsme tomu místa dáti (Pref. 73.) — Jiných *ostatek přivedeni jsú* do Mostu (Let. 112.) — říkaznjem, aby z těch konšel *polovice seděla* na Novém Městě Arch. č. I. 211.) —

Dle toho nepokládáme vazby, jako jsou: Na stromě sedělo opa ptáků. — Polovice města Prahy zhořelo a p. (Mikl. IV. 54.) a původní, nýbrž za sloučeninu obou uvedených, neosobné a obné. —

3. O vazbě dle smyslu (constructio ad synesin).

a) Jména hromadná pojí stará čeština pravidelně s výrokem la množného:

Jeho *lid* čtyři veliké koráby *pobrali* (Arch. č. I. 9.) — Veškeren d víeru přijevše se pokřtili (Pass. 226.) — A tu lid jeho vzali obě to jméno sirotci. (Let. 64.) — Vidúce to lid krále uherkého i táhli sú na ně (Let. 189.) — *Obec* staroměstská *připravěje se i zarazují* šranky a řetězy vkládají a hned na ně udeří Let. 73.) — Obec volili sobě jiné úředníky (Let. 236.) — To obec

*) *Chronicon bohemicum anonymi.* Scriptores rerum boh. Tom. II.

uslyševše odepřeli tomu (Let. 294.) — Obec k tomu mluvili (Let. 369.) — *Království* uherské *dali* jsou léta králi Ludvíkovi (Let. 422.) — *Stav panský ráčili* se snésti (Žer. sněm 115.) — Stav panský a rytířský kázali smlouvu vymazati (Let. 410.) — *Úřad* města Brna o tom nic věděti *nechtěji*, aby *jim* poručeno bylo. (Žer. Sněm 118.) — Stará *rada volili* osm osob (Let. 377.) — *Římská strana* také *byli* na Hradčanech (Let. 332.) — By mimo to *chtěli* co *kraj Hradecký* před se bráti, tomu já nevěřím (Arch. I. 82.) — *Praha* sobě konšely z novu *sadili* (Let. 435.) — To jeho *čeleď uslyševše řítichu sie* na chudého (Pass. 181.) — Čeleď žádají na spropití (Pref. 20.) — Dotazoval se o mé čeledi, kde jsou (Blah. 20.) — *Chasa* naše běhati *začnou* (Kom. Lab. 30.) — Co chudina po mnohá léta byli sú nachovali, to vydati musili (Let. 202.) — *Chudina nemohli* chleba dostati (Let. 356.) — *Lidu* k tě vodě veliké *množství chodili* (Let. 300.) — Veliké množstvie pohanů, křesťanskú vieru přijevše Bohu se dostali (Pass. 197.) — Lidu obecného *zástup* za nimi jdouce s nimi *se seznámili* (Kom. Lab. 96.) — Tu *zběř Pražská* zbrojně *táhli* k hradu (Let. 311.) — Obojí *kněžstvo*, pod jednou i pod obojí, *vyprovodili* jsou ho (Let. 2[illegible]) — Za ciesaře Deoia *křesťanstvo* velikú trýzni od pohanstva *trpiechu* (Pass 124.) —

b) Výrok víže se druhdy k podmětu ne dle rodu grammatického, nýbrž dle pohlaví přirozeného:

Vojska se rozjeli na svá obyvadla (Troj. 225.) — Na svat. Jakuba sjeli se všecka města Česká do Prahy (Let. 261.) — Města se bránili (Let. 339.) — Města Pražská vzali hořkosť a kyselosť mezi sebú (Chron. 476.) — Znamenitější osoby z Pražanův k tomu byli vystrojeni (Let. 400.) —

4. Infinitiv časoslov přechodných, jest-li závislý na časoslově, jménu podstatném neb přídavném, které se s genitivem neb dativem pojí, nemá předmětu svého v akkusativě, nýbrž v tom pádu, jehož slovo řídící žádá.

Dáti jim všeho nechtěl (Kniha Tov. 90.) — Nebylo potřeba pro tak nevelikou věc stavův obsýlati (Žer. Sněm. 68.) — Nesměl jsem pravdy mluviti (Let. 516.) — Slova Božieho kázati nepřestal (*Pass.* 377.) — Nechceš pravdy pověděti (Blah. 41.) — Daj mi *vody píti* (Výb. I. 932.) — Pomohl mu toho na horu [illegible]

94.) — Jal se dělati kostela (Pass. 479.) — Přijeda na ražský jal se toho spolku trhati (Blah. 4.) — Jechu se pravdy tajiti (Star. Skl. IV. 359.) — Naučili se čísti hosvaté Maříe panny (Výb. I. 509.) — Ta se jest písmu v ladosti čísti naučila (Výb. I. 1149.) — Dáváme plnú moc o těch tří tisíc zlatých vzíti (Kn. Tov. 83.) — Bratr dílný jest statku svého dáti, komuž chce (K. Tov. 82.) —

itiv závislý na pádu předložkovém spodobňuje se druhdy tomuto:

) svatém kříži nalezenie (Pass. 367 = O nalezenie svatého — Vstavše k svatému Pankráci hrobu šli (Pass. 85.) — tce Božie na nebe vzetie (Chron. 458.) — V tu středu po Boží na nebe vzetí umřel král Václav (Let. 28.) — V ne- Matce Božie do nebe vzetie (Let. 57.) —

---

dní pověry a obyčeje v okolí Rožnovském na Moravě.

Sebral *B. M. Kulda.*

(Pokračování.)

ítek, v okolí Rožnovském: špiritus, špírek, luček, čertík, rarášek.

křítek čili skřet byl u pohanských předkův našich b ů ž e k d o m á c í, d o m á c í h o š t ě s t í a p o ž e h n á n í, jemuž se v jizbě obětovalo už se každý pomodlil, nežli z domu po práci své a po obchodu vyšel. sto bylo v r o h u j i z b y, tam stával na podstavku ve skříni zavěšené zvláštním výklenku. Posud nalezáme v některých krajích Moravy v rohu světnice, na které nyní kříž nebo obraz nějakého svatého místo pohanského zaujal. Místo ono posud jest č e s t n ý m m í s t e m o svaveselí pro nevěstu, o jiných návštěvách pro hostě nejvzácnějšího, oby- k pro hospodáře. Památka bůžka tohoto podnes žije v mnohých po- h a příslovích národu našeho, jako: „T e n č l o v ě k m u s í m í t i a“, praví se o tom, jemuž štěstí slouží. „N e n í a n i s k ř í t k a mluví do jizby vstupující, nikoho-li nenajde v domě.

ověry v okolí Rožnovském o s k ř í t k u panující nyní následujtež.

p i r i t u s a (skřítka) dostane člověk, vezme-li od kury (slepice) dočísta lec, dá-li si jo *pod levou paží* a sedne-li za pec. Musí pak se *n Boha, duchovenstva a všeho, co se* týká náboženství, odříci, a jenom

ji, pověsí ji ledakde na jedli, na buku, a uteče odtud.

Na Radošti jej kdosi tak zavěsil, a jistý Březina z chaloup
vanských šel podlé Černé hory a slyšel volať: „Pomoz, pomoz, pomoz!“
zina myslil, že tam nějaký pták zpívá. Šel tam a uviděl pěkného
v ucpané láhvici. Láhev odecpal a ptáček vyletěl z ní a hned se p
v hezkého chlapečka. Špírek se udělá čím chce a mění se jak páv
Březina, jak se mu špírek proměnil v chlapečka, povídal mu: „A
jsi tolký urostl cos vylezl ven, ukaž mi to, jak to děláš; udělej se
maloučkým, jak jsi prv byl a vlez mi zase do té sklenky, však já vím,
již tvůj.“ Špírek se udělal tenkým jako nit, vlezl do láhve a byl zas p
Březina honem zacpal láhev, zavěsil ji a utekl. Posavad tam visí, jestl
láhvici neroztřepal. Lidé však se tomu místu rádi vyhýbají.

Jistý Mandula ve Víči věděl mnoho věcí pomocí špírka. O
přesvědčil jistý sedlák z Týlovic, jemuž se ztratil vůl. Již druhý den
měl a šel k Mandulovi na poradu, aby mu pověděl, coby o tom troufal
dula mu povídá: „Musíte dočkati a u mne na noc zůstati, až ráno v
vím.“ — Týlovský sedlák u něho nocoval. V noci Mandula vstal s š
Sedlák také byl v tu chvíli venku. Mandula o něm nevěda, vyšel za
a volal: „Kubo, pověz mi, kde ten vůl je?“ — Kuba mu odpověděl:
dově stodole!“ — Mandula se tázal: „Kdo ho ukradl?“ Špírek odpověděl:
ho neukradl, byla stodola otevřená a vůl tam vlezl; potom fučel vítr
vrata. Do stodoly od té doby ještě žádný nešel, tož vola nenašli!“ T
sedlák jak to uslyšel, nečekal rána, ale hned běžel domů a zrovna do
stodoly. Vola tam skutečně našel. Sebral vola a přivedl ho domů.
lovi nedal za to nic, poněvadž se tázal toho čerta raráška, který mu to

Pomocí tohoto špírka věděl Mandula o každém člověku, mnoh

čarodějnika pozuači — že mu buď obráti hlavu na bok, buď ruce
chala nechtěl, že msta patří Bohu, ale aby pchaní na něj
dlouho, ažby ho přišel odprosiť a se zavázal čarodějník, že mu
odiť. — Stalo se. Ale Máchala od bolesti, že mu tolký statek
šel, chřadnul až umřel.

ých pohádkovitých pověstí o Z . . . . posud žijícím a dokto-
v okolí Rožnovském velká síla. Není téměř člověka, coby o něm
kousi úctou a báznı́ k němu naplněn nebyl. Každý z nich pevného
že Z . . . . . všecko co dělá, dělá pomocí š p í r k a, jehož prý
zbyl, ale nemůže.

4. Světlonoši.

Pán Bůh pyšné anjely s nebe svrhll, letěly jako hustý déšt dolů.
spadli na meze nebo do trní, jsou světlonoši; kteří pak spadli
vodníci.

noši (světýlka, bludičky) nejvíce se ukazují na podzim na lukách
kách, kdežto tancují. Nesmí na ně nikdo hvizdati, sice by je
lal. Pocestný se musí před nimi na pozoru míti, neboť mu hned
ou a zavedou jej třeba půl míle i více s pravé cesty, vodíce jej
neschodných místech přes chábí a křibí (křoví), přes trní a mo-
lli se jak chceš, nic naplat: čím více kdo se modlí, tím více jej
ámi a vláčí, až se konečně člověk dopálí a zaklne. V tom oka-
ětlonoši opustí, ale obyčejně v takovém místě, z kterého se má
t; také mívá člověk takový od světlonošů celá záda promočená.
vedený a trýzněný člověk přijde domů, teprv se zhrozí, vida jak
roztrhán a on sám poškrabán.

mlynář vypravoval: „Jednou jsem mlel v noci. Vyjda ven, viděl
oše po louce skákat, a ti pořád blíž a blíže přihopkovali, až jeden
nom na sáh ode mne vzdálený. Dobře jsem ho viděl. Bylť to
ý a skrčený, a v obou rukách držel si na prsách malou lucerničku.
le dvéře zapleštil a utíkal do jizby."

nošů se člověk nejspíš zbaví, když sedne. Toho světlonoši jen pro-
se po něm do vůle naskáčí, jeden po druhém se potratí.
světlonoši po člověku skáčí, zdá se mu, jakoby se jej někdo pu-
ýkal.

5. Vodníci.

ík (vodní duch, vodní mužík, nezřídka hastrman) zdržuje
vodách a v hlubokých plesech. Nebezpečným jest všem těm, kteří
plesech koupají. Bývát ho vídati, an sedí na lávce nebo na břehu,
všelijaké krásné pentle pověšené, jimiž láká děti k vodě, aby je mohl
ntle ty však nejsou nic jiného než dlouhá vodní tráva. Vody jsou
sídlem; on však také po zemi chodívá a dá se lehce poznati,
ního šosu zeleného kabátu neustále voda kape a mluvě hňuhňá
do měst *na výroční trhy a praví se*, když je vodník na trhu, mají-

hrát!“ — Mlynářský praví: „Ty se do smrti na nich nenaučíš hrát!“
mu přece ty housle dal a řekl: „Hrej, ale musíš pěkně přebírať na st
— Vodní duch nemohl dobře přebírať, mělť dva prsty křivé, na který
záleží. Vodní duch se ptal mlynářského: „Jak bych já ty dva kř
poprostil, coby byly rovné?“ — Mlynářský praví: „Oh dobře, to já
stim!“ — Vzal nebozez a vyvrtal ve sloupě ve dveřích díry dvě, u
klínky a povídal: „Strč tam ty prsty, budem je prostiť, a jak tě tro
boleť, pověz mi. Ony se ti tam pěkně ustojí!“ — Vodní duch tak
Mlynářský hlobí na klíny a praví: „Ještě-li necítíš bolesti?“ — Vo
odpovídá: „Ještě ne!“ — Mlynářský udeřil silněji na klíny. Vodn
„Už bolí!“ — Mlynářský káže mu: „No dobře; nechť se ti jenom
Pak vzal tatar (karabáč) a vodního muže jak mele tak mele a prav
mi odpřísahej, že více nebudeš do toho mlýna chodiť žádného poko
Vodní duch odpřísahal. Jak odpřísahal, mlynářský vzal sekyru a ty d
co byly klínky zahlobené ve sloupě, mu uťal. Vodní duch utekl ven
„Třeba jsem já tobě odpřísahal, že do toho mlýna víc nepůjdu; na t
musím vyvézť (vymstíti), za sedm roků já tě dostanu!“ — Mlynář
se bral pryč od mlynáře, ale mlynář mu pravil: „Oh, ty ostaneš u mn
u mne až do smrti!“ — Měl dceru, kterou mlynářský za krátký čas
ženu a řídil mlýny. Jedenkráte šel srážeť vodu. Vodník sedí na stavě
mlynář vida ho, pojď pro nebozez. Přišel s nebozezem a dal se
klády. Vodník to vida, pravil: „O zas-li ty dírky vrceš pro ty prst
já ti jich tam již více strkať nebudu! — Ztratil se a nikdy více h
viděť u toho mlýna.

Byl zas jiný mlynář, v jehož mlýně za nočního času strašilo
tam jednoho dne komediant a ten měl tři lvy. Žádal za nocleh.
pravil: „Milý příteli, nemohu ti nocleha dáť, poněvadž tu velice stra

omediant ráno odešel svou cestou. K večeru vodní duch přišel ke lepal na okno a volal: „Mlynáři, ještě ty kocourky tady máte?“— dpověděl: „Dnes ještě jinači, nežli byli ti!“ — Vodní duch pravil: ude ten mlýn mlýnem, už já k vám víc nepřijdu!“ -- Nepřišel více.

osi měl louku u vody, a každý rok, jak bylo seno v kopkách uloženo, je do rána rozválelo. Trvalo to několik roků. Jedenkrát, jak tu e posekali, pravil pscholek: „Hospodáři, já se musím zdovědět, kdo opky rozhazuje; zůstanu zde přes noc na stráži.“ — Hospodář při- acholek si sedl pod jednu kopku a čekal. Noc byla jasná a měsíček itil.

najednou vyšel vodník z vody a zrovna na jednu kopku vyskočil, a po ní škobrtať. Pacholek to vida, hodil po něm kamenem a udeřil avy. Vodního mužíka to zabolelo, hned nechal škobrtání a poškra- hlavě pohlednul na měsíc a hňuhňal řka: „Měl-li bych svítit, tož il a do hlavy bych neházel.“ Potom sebera se do vody od té doby k nerozhazoval.

kási žena žala obilí na poli u vody. Přihopkovala k ní veliká chrá- a. Žena se té žáby bála a všemožně ji od sebe odháněla. Žába koků nazpět udělala, ale za malou chvíli zase k ní přihopkovala a kolem ní pletla. Když se jí žena dokonce nemohla zbaviti, šustla žatou hrstí zboží a řekla: „Mohla by's žabičko odejít, však až budeš it, teprv přijdi a já ti půjdu za kmotřičku.“ — Žába, jak by byla ím rozuměla, hned pryč odhopkovala. — Za krátký čas, když žena om poli pracovala, přišla k ní neznámá ženská. Když se na ni dobře hned uhodla, že jest to vodníkova žena. Ta jí pravila: „Slíbila's mně půjdeš za kmotřičku, proto jsem včil pro tebe přišla.“ — Žena a neměla chuti ženě vodníkově sloužiti za kmotřičku; ale když tato , pak-li to neudělá, že s ní bude zle, chtíc nechtíc s ní šla. Jak vodě, vodníkova žena šlehla jakýmsi prutem po vodě, a voda se hned la. Když tam vešla, krásnou světnici i nemluvňátko tam spatřila. o po obřadě a po hostině, vodníkova žena zametla jizbu, a když se odtud odejíti strojila, pravil vodník: „Kmotřenko, nemám Vám čím nám prokázanou zaplatit; ale abyste ode mne přec něco měla, ale ty smetí sobě vemte.“ — Žena neměla chuti brát smetí za zá- e by ale odtud již byla ráda se dostala, sebrala smetí do zástěrky a Když vyšla na vrch pomyslila si: „Což bych ještě s tu odtud smetí Vysypala je na zem. Přijdouc domů odvázala zástěrku, a tu jí z ní ena břinklo. Hned hledala co to? Byl to dukát, jenž se jí ještě jaksi udržel. Tu se jí teprv v hlavě rozsvítilo. — Výskokem běžela na co ty smetí vysypala, ale již tam po smetích ani nejmenší památky

jednomu řezníku chodila žena vodníka pro maso. Jak ji řezník po- nyšlel, co by ji vyvedl. Jednoho dne, když přišla do jatek pro maso, řezník: „Ukažte mi, s kterého místa Vám mám maso utíti?“ — měl již nachystanou sekyru a v levici držel maso na klátě položené. a žena ukázala mu prstem a pravila: „Třeba tu z toho místa mi

utněte!“ Ale sotva to dořekla, již měla prst od ruky odpadlý; řezn ze šelmovství ufal. Ona mu nic neřekla, jenom naň špatně zahledla Řezník se ulekl, neboť už věděl, že to s ním dobře nevypadne. Od se každé i sebe menší vody chránil, po lávkách nikde nešel, raději si zašel. Jedenkráte vedl tele. Bylo to právě po dešti, se střech ještě odk Tu potkal vodníka, kterýž řezníka hned chytil a řekl: „Včil ti musím za to, žes mojí ženě prst ufal!“, a hned ho v bařince pod korýtkem

Vodníkův syn zamiloval se do jednoho mlynáře dcery. Nosil jí pentle a pobízel ji, aby s ním šla k jeho rodičům. Dívčina nevěděla, syn vodníkův. Dlouho se vymlouvala, až když se mu již dokonce nemohla, šla s ním. Šli pořád podlé vody. Dívčině to vrtalo hlavou, cestě nejdou, ale nic mu neříkala. Tak šli, až přišli k velikému ples zůstali stát, vodní mužík vytáhl z kapsy proutek, šlehnul jím po vod se hned rozstoupila. Včil nepotřeboval milenky své pobízet, v tom o jak proutkem po vodě šlehnul, táhlo ji cosi neviditelného, aby se podívat. Vejdouc tam, spatřila velice krásnou světnici; v ní byl otec jejího milence, kteří ji velmi vlídně přivítali; kázali jí se posadit po všech světnicích ji vodili a všecko ji ukazovali. V nejposlednější byly dokola stěn samé hrnečky nahoru dnem převrácené. Dívčici hrozně divné, nač jest tam tolik malých hrnečků a proč jsou všeck nahoru obráceny? Ale nechtěla se jich na to optati. Jak odtud odeš ji velice zvali, aby je zase brzo navštívila, a dali jí ten proutek, bude chtít, k nim přijíti mohla, že má tím proutkem jenom šlehnout voda že se jí hned otevře.

Dívčina odtud odešla, a syn vodníkův ji jako předešle navštěv začasté pobízel, aby s ním šla. Ale ona se vždycky vymlouvala, že m práce, a že, až bude mít kdy, bez pobízení přijde. — Jednou napadla aby se tam šla podívat. Vzala proutek a šla k tomu plesu, šlehl vodě a voda se jí otevřela. Vešla tam. Přijdouc do první světnic žádného. Všecky světnice přešla a nikde žádného nenašla. I do n nější světnice vešla, ale ani tam nebylo žádného. Vidouc tam toli dnem nahoru převrácených, vzala jeden z nich, aby se naň podívala jej zdvihla, hned z něho vyletěla bílá holubička řkouc: „Zaplať ti Pá Dívka potom všecky ty hrnečky dolů dnem zpřevracela a z každého lubička vyletěla s vděčným: „Zaplať Pán Bůh!“ — To byly samé těch lidí, kteréž byl vodník utopil. Děvče domů odešlo a od té doby halo se syna vodníkova.

6. Věštice.

Věštice jest bytost ženská, která se může proměniti ve všeliko Ona zvláště hledí uškoditi šestinedělkám. Snaží se matkám ukrás podhoditi jim své dítě velkohlavaté. Takové podhozené dítě jmenuj vřenec, čili podvrženče a nenaučí se nikdy ani mluviti, ani chodit nesmí šestinedělka až do úvodu pod širé nebe vycházet a kdyby ne volalo — to bývá obyčejně Věštice — nesmí se ohlásiti, aby *nádchu.*

Jedna matka vybila svému vzdorovitému dítěti, a poněvadž potom ve-
plakalo, vyhodila je do síně. Když dítě plakati přestalo a matku zlost
minula, volala na dítě, aby šlo do jizby. Dítě však do jizby nešlo. I vyšla
matka podívat za ním do síně, co tam dělá? Ale kterak se zhrozila,
uc dítě s velkou hlavou v koutku čapěti. Na vlas bylo jejímu dí-
podobno, jen že mělo velkou hlavu. Matka si pomyslila, že mu hlava
velkého pláče nabrala (otekla); zabylo jí ho líto, vzala je za ruku a
ěla je vésti do jizby; ale dítě nemohlo na nohy stanouť. Mluvila k němu
dítě místo odpovědi divně na ni hledělo. „Pro Pána Boha“, myslila si
a, „vždyť jsem tě rozumně pobila, a ty ses tak dolekalo!“ — Vzala je na
a nesla do jizby. Aby mu vřed (božec) neuškodil, hned se sebe vlasy
hla a dítě okouřila. Avšak ani to nespomohlo. Co kdo poradil, všecko
la, ale dítě přece velkohlavaté zůstalo, nechodilo, nemluvilo, neustále by
jedlo a jestli mu honem nedávali, vřeštělo. — Když to sousedky viděly,
vily jí, že jinač není, že to musí býti podvrženče. Matka však tomu od-
ovala, tvrdíc, že jest jejímu dítěti na vlas podobno. Sousedky ale na svém
stále staly a daly jí radu, jakby toho zkusiti a se přesvědčiti měla. Matka
jdouc domů podlé rady sousedek složila na ohnisku oheň a kolem něho na-
věla škařoupky z vajec a do nich nalila vody. Když to všecko udělala, vy-
a na hůru, a děrou, jížto se vypouští kouř z jizby, dívala se do jizby. *)
viděla, jak děcko na nohy skočilo a přijdouc k ohnisku na škařoupky se
alo řkouc: „Jak jsem již tak starý čert — v takových hrncích jsem ještě
ěv neviděl vařiť.“ A jak to propovědělo děcko, sebralo se a zas na pře-
é místo se usadilo. Žena slezla s hůry, mluvila k dítěti a stavěla je na
y. Ale dítě ani mluviť ani chodiť nechtělo. Žena vzala dle rady sousedek
l lískový do roka vyrostlý a tím omladem děcko velkohlavaté bila. Děcko
ělo co mělo hrdla, ale žena na to nedbala a jenom pořád děcko bila. Tu
aun se dvéře otevřely a Věštice hodila jí vlastní dítě do jizby a seberouc
podvržené dítě pravila: „Já jsem tvému dítěti tak neubližovala jako ty
mu. Ale podruhé se měj na pozoru a nevyhazuj dítě ven!“

7. Mora čili Můra.

Dítě, které se narodí se zuby, jest Morou. Kdyby se takovému dí-
dalo nejprv do úst dřevo: chodilo by na stromy; jestliby toho ale matka
činila a dala mu svůj prs: bude chodiť na lidi.

Mora chodí v noci po lidech, tlačí je na prsou a ženám vypíjí z prsou
ko. Přijdouc na člověka nejprv naň dopustí libý spánek, a pak, když tvrdě
, strašné sny mu představuje a jej dusí. V tom stavu chce člověk křičeť,
ani hlasu vydati, ani sebou pohnouti nemůže. Nejspíš pohne palcem na
é noze, a jím hýbaje pomalu přichází k sobě.

Chce-li se dověděť, kdo tou Morou jest, má, když se probudí, říci:

*) V mnohých chaloupkách, poněvadž večer světidly svítí, aby je kouř nedusil, mají
v povalo (ve stropě) díru kulatou závlačkou zadělanou; závlačku večer oddělávají a
tak děrou vychází kouř.

„Přijď ráno, dám ti chléba se solí!“ Načež záhy ráno osoba ta
bytu přijde.

Aby se šestinedělky před tlačením Mory zachránily, berou smů
na zvonech z oleje ustojí. Touto smolou, které říkají „zvonový hla
a dítě své okuřují.

Také ke dveřím staví metlu (pometlo, koště) naopak, t. j.
vzhůru; aneb do hlav svého lože, t. j. na tom konci, kde hlava bý
položí.

8. Smrť.

Smrť chodívá v podobě hezké ženské světem a má tajný stá
s pěknou světnicí a s velkými sklepy. V těch sklepích hoří svíčky mal
prostřední; v zásobě pak jest velké množství neupotřebených svící.
jsou každého člověka věk. Jak se dítko narodí, nastrčí a rozžehne
svíci; ta když dohoří, smrť musí pro toho člověka jíť, a on zemře. T
smrť ukázala v obydlí svém člověku chudobnému, jehož dítěti na kře
kmotrou. (Viz Mor. nár. poh. a pov. str. 573.)

Stojí-li smrť nemocnému u nohou, tomu ještě lze pomoci, nel
svíce ještě nedohořela. Stojí-li pak smrť nemocnému u hlavy, tomu
pomoci není. (Mor. nár. poh. str. 576). Více viz ve článku: „S
neděle.“

9. Patoš.

Patoš jest zlý duch mocný v podobě draka ohromné velikosti, k
lidsku mluví a věští, i radí; jakýsi zbytek věštících bůžkův pohanskýc
zlí duchové dávali odpovědi lidem. (Viz Mor. nár. poh. a pov. str. 2

10. Slibka.

Slibka jest duch takové ženštiny, kteráž za živobytí svého milen
věrnost přísahou ztvrzenou zrušila, a tudíž po smrti ve způsobě bíl
zpívajícího ptáka v horách se ukazuje. Člověk nesmí toho zpěvu pos
sicby se omámil a hluboko do hor zašel. Jední ji ve dne mile zpív
pak v noci *túkati* slýchají; nesmí se jí však žáden ohlašovať a na
neboť by k němu přišla. *)

Žena jistá o tom vypravovala: „Má nebožička mamka jedenkrát
když šla odkudsi domů, slyšela túkať. Myslíc, že jí některé z nás dět
jdeme, též túkla — a hned to zase na ni túklo. Mamka túkla po dr
to opět na ni túklo, ale již ten hlas blíže slyšela; proto se divila.
honem běžíme, snad se doma nějaké neštěstí stalo. Túkla po tře
jí to odpovědělo a sotva několik kroků udělala, zjevila se jí po b
ženská a pořád podlé ní šla až k chalupě. Chudák mamka nemě

*) Kravařky na pastvě nebo známí v lese v předvečer na sebe túkají, dávajíc
mení, jak daleko jsou.

…chu bouřiti, bychom jí otevřeli, než dvéře vyrazila a když vpadla do jizby …ho jsme na ní nemohli slova dobyti. Až se zpamatovala, teprv nám do… …im vypravovala, jak ji Slibka přehnala.“

II. Lidé nadpřirozené činnosti.

Čarodějníci — Čarodějnice. — Zaklínači. — Dráči.

I. Čarodějníci.

Čarodějníci, také černokněžníci a kúzlíři zpytováním a upotřebením taj… …ů sil přírodních a působením vyšších duchův provozují podivné, nadpřirozené …statním lidem nepochopitelné věci, čemuž se byli obyčejně z knéh černo… …žnických naučili.

Černokněžník prostírá svůj plášť a sednuv si naň zapískne na píšťalku …etí povětřím kam chce, tak že s Radoště za hodinu až do Prahy doletí. …or. nár. poh. str. 50.)

Říkáním z knihy tajemné čili čertovy přinucují černokněžníci draky, …y vylezli z díry v Radošti a z jezera Karlovického u Rožnova, vyležším dá… …í ohlavy z vazového lýka, jimiž, jsouli svěcené, i zlé duchy svázati lze. …or. nár. poh. str. 88). Kdykoliv škodná vichřice burácí, posud domnívají se …é v okolí tom, že černokněžník odkudsi draka vyvedl, jenž letem svým vítr …působí. (Mor. nár. pov. str. 38.)

Černokněžníci dovedou z bláta na horách Rožnovských utočiti kulky …ho zlata. (Mor. nár. poh. str. 39.). V děrách v Radošti pak jest veliká …hliny mezi skalami, jakby ji namísil, a v ní jsou světlá zrnka jako hrachy …liny té dá se rovněž ryzí zlato vyráběti. (Mor. nár. poh. str. 41.)

V Radošti jsou též v děrách a na některých místech pod zemí zlaté i …rné střechýle (rampouchy). Černokněžníci dovedou modlitbou a prutem divo… …rným zemi otevříti a střechylů zlatých sobě nalámati. (Mor. nár. pov. a … str. 43.)

V děrách Radoště pak si jich nalámati může, kdokoliv se na ta místa …tane, kde na skalinách rostou. (Mor. nár. poh. str. 54.)

Na stráni Škaredě v Radošti dovedli černokněžníci z hliny v půdě mo… …vité tlačiti kulky modřilu čili indychu nejvzácnějšího. (Mor. nár. poh. … 47.) — Na Radošti jsou též slatviny čili louky na jamách, místa bařinatá, …chžto hliny se dělají šúlce (šišky), které se v ohni z dříví javorového na …n vypalují. (Mor. nár. poh. str. 51.)

Kúzlíři čili kouzelníci mívali množství čarodějnických knéh, v nichžto …mu čísti nedopustili, sami však z nich učili se podivným a zázračným …m, n. p. aby peníz jimi do kapsy daný vezdy v kapse byl, i když se by …čeo koupeného vydal. Kúzlíři dovedli se proměniti v koně, krávy, ve voly, …y, v prsten, v zrnéčka písku nebo ohlíi a v cokoliv chtěli. Když se …měnili v koně nebo vé vola a dali se někým na trhu prodať, prodavač ne… …l je s ohlavem nebo s provazem prodati, sice bylo zle; pokud měli totiž …v, nemohli utéci aneb v něco jiného se obrátiti. Byli-li bez ohlavu, utekli … stavše se opět *lidmi. (Mor. nár. poh.* str. 482 a 553.)

Čarodějníci a čarodějky zaklínali lidi v kočky (Mor. nár. poh. s
v koně (str. 108, 113, 117.), v holubice (str. 110.), ve vlky, medvěd
(str. 143), v draky (str. 127.), v psy (str. 213.), v hluboký spánek (st
v krkavce (str. 360.), proutkem v kameny (str. 408). — Zakletí lidé vy
váni a opět v lidi obráceni bývali upálením (str. 94), mečem (str. 108, 1
160), vytrhnutím peří (str. 110), divotvornou vodou do úst nalitou (st
sedmiletým mlčením (str. 365), žabí žlučí (str. 408).

2. Čarodějnice.

Čarodějnice (čarodějky) mají také knížku čertovskou, kterou když
dávaji bez odporu na někoho koňský ohlav, a jezdí na něm každou
sněmu čarodějnic a k tanci, i k hodům nočním. (Mor. nár. poh. s
V komíně na deštici mají hrnek s mastí, jížto pomaží šlapky a dlan
na kom jezditi chtí, čímž se z něho stane kůň. Jejich heslo k vylétan
„Fuk oknem, ničeho se netknem, ponad všecko ven!", anebo: „Vjé,
všecko, ponad sad, ponad všecky hory!" Pomaží-li se šlapky a dl
mastí čarodějnici, i ona stane se kobylou, na níž kdo chce jezditi může.
tance a hody čarodějek v okolí Rožnovském na samém velebném
něm Radošti se odbývají. Když se čarodějnice vrátí ze sněmu dom
mastí pomaží šlapky a dlaně povětrnému koníku svému, aby se z n
člověk stal. (Mor. nár. poh. str. 464). Člověk takový, byť by sebe le
předce bídně vypadá. Čarodějnice obyčejně z nočních hodů svých p
domů čeládce své vdolky. Chasa pak se diví, že má gazděna vdolky, a
nezadělávala. Vdolek takový nesmí se krájeti, leč jen lámati. Kdoby je
rozkrojil, rozpolil by i samu čarodějnici. Složením vdolku však sro
čarodějka. (Mor. nár. poh. str. 569.)

Nepotřebuje však čarodějnice právě člověka pro noční jízdu sv
maže-li čarodějnou mastí hřeblo, vidlice nebo pometlo (koště), a užije
přiměřeného, také se to povede. [Mor. nár. poh. str. 568.]

Přijde-li kdo náhodou nebo z všetečnosti do sněmu čarodějni
s nimi jísti, píti a tančiti; ale musí jim slavně odpřisahati, že před
duchem nepoví, co viděl a kde byl. Přísaha skládá se ve zvláštn
kde sedí muž celý černý za stolem železným. Před ním hoří svíce
plamenem. Kdoby přisahati nechtěl, toho by čarodějnice roztrhaly. [M
poh. str. 569.]

Také na vrbovém omladu jezdívají čarodějnice k nočním ples
u povětrného mlýna, jenž se jim promění v krásný dům, kdežto libez
hrává, jak mile se ho čarodějky svým proutkem dotknou. Hudebníci a t
jejich jsou sami čerti. [Mor. nár. poh. str. 572.]

Čarodějnice také o půlnoci na lipách se slétají a vykládají sobě,
ví nového. [Mor. nár. poh. str. 581.]

Některé však na dracích podzemními chodbami jezdívají les
cíněným a stříbrným na zelenou louku do pekla, kdežto je čertí hudí a
tančí; až tanečnice dvanácteré střevíce rozederou, draci je opět n
hřbetech svých touž cestou až na povrch země. To vyzpytoval ospal

…ro jest celé zamrzlé!“ Všickni se mu smáli pravice: „Neplet koší a ne…mitoš! Jakby mohlo jezero zamrznout, vždyť je tak hrozně horko!“ A ten …e dříve byl vody přinesl, řekl: „Jakby mohlo jezero zamrznout za tak malou …chvilku, vždyť jsem z něho teprv před okamžením vody nabíral?“ Ten pra…vil: „No bratrové, když mi nechcete věřit, pojďte a přesvědčite se.“ K jeho …slovu povstali sousedé a šli k jezeru, kteréž k nemalému podiveni svému celé …zamrzlé spatřili. Soudili o tom všelico; když pak se dost nadivili, odešli …a opět se pod bukem usadili začasté k jezeru pohlížejíce. Za nedlouho potom …přišlo několik čertů s velikými cepy a začali to jezero mlátiť. Ti muži sedíce …pod bukem s velkou hrůzou se na ně dívali. Čerti, když byli všechen led na …drobné kousky rozmlátili, dali si kousky ty do velkých měchů a když s tím …hotovi byli, radili se, kam s tím tovarem svým poletí? Jedni povídali: „Po…letme s ním na Moravu!“*) Ale druzí bránili tomu řkouce: „I tam nepo…letíme; tam mají velice mnoho zlých psů, ti by na nás štěkali.“ **)

4. Dráči.

Dráči, rasi čili výtažní, zvláště pak katové za starodávna pro …svou tajemnou a takořka nadpřirozenou působnost byli předmětem bázně pro …ostatní lidi. Dráči též pokládáni bývali za lidi nectné, s nimiž obcovati bylo …nesluśné. Věci rozum obyčejný přesahující, jež oni provozovali, připisovaly se …pomoci zlého ducha. Dovedliť pak skutečně mnoho věcí nepochopitelných činiti, …kterých mluvil jazykem národního přesvědčení. Tak n. p. vypivše víno poklo…povali sklenici vyprázdněnou vzhůru dnem na stole, čímž koho chtěli, třeba …celou tlupu zbojníkův přimrazili na tom místě, kde právě seděli nebo stáli, …tak že nemohli sebou hnouti, jsouce jako mrtvi, leč až dráč se každého kole…nem neb nohou dotknul a převrátil sklenici dnem dolů. [Mor. nár. poh. str. 493.]

III. Obyčeje a pověry národní k jistým dobám roku církevního slušící.

Dni sv. Ondřeje a Mikuláše. — Den sv. Lucie. — Štědrý den a večer. — Hod Boží vánoční. — Den sv. Štěpána. — Neděle smrtelná. — Dni sv. Filippa a Jakuba; sv. Jana Křestitele. — Pověry k jiným církevním dnům slušící.

I. Den sv. Ondřeje (30. listop.).

S počátkem roku církevního, za času adventního, kterýž svými krát…kými a tmavými dni souhlasí s významem církevním; v době totiž ode dne …Ondřeje (30. listopadu) až do štědrého večera (24. pros.) pro-

*) „Na Moravu“ znamená v okolí Rožnovském: „na Hanu“.

**) V řeči pekelné nazývají prý se zvony křesťanských chrámů zlými psy, jimiž se v čas škodného povětří zvonivá, aby se věřící k modlení povzbudili, by Bůh úkladům zlého nepřítele překazil a škodné hromo- a krupobití od polního osení odvrátil, jak daleko se hlas zvonův svěcených rozléhá.

byla spiše doma nežli on. „Žlořečená mrcho, co s tebou mám dělat," si v duchu krejčí, „počkej mrcho, na drobínky tě porubu, však se mi nikam nepoděješ." Vzal sekyru a chtěl ji rubat. Ale když do ní chtěl jako pstruh z ruky mu vyšplhla. Byl jak omámený. Nosil ji na pole, ji do vody -- ale knížka vždycky spiš byla doma nežli on. Když se ji nemohl, vzal ji a šel na faru, a všecko to panáčkům pověděl o radu je „Člověče," pravili panáčkové, „ještě máte milost Boží! Již vás měl zl v tenatech a kdybyste sem nebyl přišel, nebylbyste se mu ledajak vyslu Nač jste vy se opovážil jakožto křesťan, který věři v jednoho Boha na sich, ředitele a zachovatele všech věcí, při vysušení bařiny takové věci zovať, kterých sám ďábel, nepřítel pokolení lidského vykonavatelem Dali mu naučení, jak se budoucně v podobných případnostech chovat knížku u sebe podrželi a člověka domů poslali. Knížka ho již nepře

3. Zaklinači.

Zaklinači čili vodiči mračen krúpových mohou strašné krupobití níbo osení odvrátiti a na pusté hory dovesti. Nesměji pak lidé takoví n nikdy škrobené košile obléci a v zažehnávací modlitbě ani v jednom s zmýliti, sicby se na něj kroupy shrkly a jej utloukly.

Jeden krupovodič snažil se strašné krupobití od polního osení na hory odvrátiti. Z toho strašného mračna naň cosi volalo: „Marna snaha Pusť! nezadržíš, zavinila jedna baba, co na svatého Marka na holém pekla placky!" Když to naň do třetice tak volalo, pravil zaklinač: uškoď nevinným lidem, ale vyznač babu, která zavinila!" Načež na baby napadlo krup na mandel zvýše, a na jiných polích osení bez ostalo.

Jiný vodič krup usiloval těžké kroupové mračno na pustá místa d tu volalo naň cosi několikráte z toho mračna: „Pusť mě, déle nez Ale zaklinač dovolit nechtěl. Až když viděl, že pro přílišnou vzdálenost na pusté hory mu dovesti možno není, šel k nejbližšímu fojtovi a pr velice, poněvadž těžký náklad veze, aby mu povolil po jeho polích jeti. za tu cestu žádá, že mu zaplatí. Fojt ze zkušenosti věda, jak jest s těžkým nákladem po špatné cestě jezdit, ochotně mu povolil a za nic vzíti nechtěl, maje úmysl, bližnímu posloužiti. Vozka se poděkoval šel. Za malou chvíli počaly kroupy padati a tloukly, až všechno polní fojtovo na bláto uvedly. Jeho sousedům však ani v nejmenším nen Až bylo pozdě, teprv poznal fojt, jaký to vozka byl a jaký náklad vez.

O původu krup a krupobití vypravuje se v okolí Rožnovském te

Za dne velice parného sedělo několik sousedů ve stínu košatého Hovořili a tabák kouřili. Nedaleko nich bylo jezero, z něhož donášeli s stou a čerstvou vodu, aby nesmírnou žízeň parnem způsobenou uhasili milé byli první nádobu vyprázdnili, šel opět jeden z nich, aby zase vody z jezera přinesl. Avšak přijda k jezeru spatřil je zamrzlé. Zůst *zapomenutý*. Když pak se zpamatoval, běžel ke svým soudruhům pod *volal: „Ach bratrové*, co vám povím! Pane Bože nás chraň všeho zlé

zero jest celé zamrzlé!“ Všicknі se mu smáli pravíce: „Nepleť košů a nemitoš! Jakby mohlo jezero zamrznouť, vždyť je tak hrozně horko!“ A ten se dříve byl vody přinesl, řekl: „Jakby mohlo jezero zamrznouť za tak malou chvilku, vždyť jsem z něho teprv před okamžením vody nabíral?“ Ten pravil: „No bratrové, když mi nechcete věřiť, pojďte a přesvědčite se.“ K jeho slovu povstali sousedé a šli k jezeru, kteréž k nemalému podivení svému celé zamrzlé spatřili. Soudili o tom všelico; když pak se dost nadivili, odešli a zpět se pod bukem usadili začasté k jezeru pohlížejíce. Za nedlouho potom přišlo několik čertů s velikými cepy a začali to jezero mlátiť. Ti muži sedíce pod bukem s velkou hrůzou se na ně dívali. Čerti, když byli všechen led na drobné kousky rozmlátili, dali si kousky ty do velkých měchů a když s tím hotovi byli, radili se, kam s tím tovarem svým poletí? Jední povídali: „Poletme s ním na Moravu!“*) Ale druzí bránili tomu řkouce: „I tam nepoletíme; tam mají velice mnoho zlých psů, ti by na nás štěkali.“ **)

4. Dráči.

Dráči, rasi čili výtažní, zvláště pak katové za starodávna pro svou tajemnou a takořka nadpřirozenou působnost byli předmětem bázně pro ostatní lidi. Dráči též pokládáni bývali za lidi nectné, s nimiž obcovati bylo ošemetné. Věci rozum obyčejný přesahující, jež oni provozovali, připisovaly se pomoci zlého ducha. Dovedliť pak skutečně mnoho věcí nepochopitelných činiti, abych mluvil jazykem národního přesvědčení. Tak n. p. vypivše víno poklopovali sklenici vyprázdněnou vzhůru dnem na stole, čímž koho chtěli, třeba celou tlupu zbojníkův přimrazili na tom místě, kde právě seděli nebo stáli, tak že nemohli sebou hnouti, jsouce jako mrtví, leč až dráč se každého kolenem neb nohou dotknul a převrátil sklenici dnem dolů. [Mor. nár. pov. str. 493.]

III. Obyčeje a pověry národní k jistým dobám roku církevního slušící.

Dni sv. Ondřeje a Mikuláše. — Den sv. Lucie. — Štědrý den a večer. — Hod Boží vánoční. — Den sv. Štěpána. — Neděle smrtelná. — Dni sv. Filippa a Jakuba; sv. Jana Křestitele. — Pověry k jiným církevním dnům slušící.

1. Den sv. Ondřeje (30. listop.).

S počátkem roku církevního, za času adventního, kterýž svými krátkými a tmavými dni souhlasí s významem církevním; v době totiž ode dne sv. Ondřeje (30. listopadu) až do Štědrého večera (24. pros.) pro-

*) „Na Moravu“ znamená v okolí Rožnovském: „na Hanu“.

**) V řeči pekelné nazývají prý se zvony křesťanských chrámů zlými psy, jimiž se v čas škodného povětří zvonívá, aby se věřící k modlení povzbudili, by Bůh úkladům zlého nepřítele překazil a škodné hromo- a krupobití od polního osení odvrátil, jak daleko se hlas *zvonův svěcených rozléhá.*

vozovaly prý se za starodávna největší čáry a kouzla. A však i nyní j
té době panuje mnohý obyčej pověrečný.

V svatvečer před sv. Ondřejem apoštolem, děvčata pilně
olovo ze starých oken, neb je schvalně kupuji. Olovo daji na lžíci plech
zapálí světidlo dřevěné a nad jeho plamenem drží lžíci, až se jim olov
pustí. U sebe mají misečku s vodou chladnou, do níž lejí přes klíč kři
rozpuštěné olovo. Z olova se ve vodě studené v okamžení utvořují r
podoby, jako: šídla nebo kopyta ševcovská, člunky tkadlcovské, zbraň
ská, bochánky chlebové pekařské, péra na psaní, srpy, rýče, motyky, cep
Z toho si povídají, jakého řemeslníka nebo živnostníka za manžela dost
S radostí a se smíchem vydírá družka družce ulité věci z ruky, aby
co se které ulilo. Když se všecky podívaly, co si první ulila, tu dru
lžíci olovo rozpouštějíc pro sebe leje. Tak se děje až do poslední.

V den sv. Ondřeje sázívají děvčata do květináků nebo do jiných
haluzky z višně, jež se musí vodou z huby polévati. Jestli višně ta do B
narození z pupenců svých vykvete, jest děvčeti znamením, že se do roka
Děvčata se s touto pověrou skrývají před zraky zvědavcův. Mnohé dě
našich časů však již sázení toho neprovozují pokládajíce za hřích, k
stromeček nutí před časem přirozeným, aby vypučel a kvetl.

2. Den sv. Mikuláše. (6. pros.)

Památka sv. Mikuláše jest jako jinde i v okolí Rožnovském
slavností žádanou a vítanou. Již dlouho před ní vyptávají se matek
brzo-li bude chodit Mikuláš? Když pak se přiblíží svatvečer přede dne
Mikuláše, dychtivě čekají na dobu večerní, kdy sv. Mikuláš po zlatém
s nebe na zemi se spouští. V dobu tu slyšeti jest rozličné hlasy a mo
poosvícenými okny, až pak najednou zavzní za dveřmi zvoneček. Tu
umlká a na místě předešlého hlasitého modlení po světnici rozkládá se
posvátné. Dítky s napnutou pozorností, nezřídka s velikou bázní oče
příchod sv. Mikuláše. Netřeba jim dlouho čekati; po několika okamžení
jeví se zrakům jejich velebná postava v rouchu biskupském, mající na
korunu a v pravici berlu biskupskou; a toť jest sv. Mikuláš: provoděn
dělem a jinými průvodčími, jako: přistrojenými židy a satanášem. Sv.
láš vstoupiv do světnice, pozdraví všecky domácí a počne se dítek kle
vyptávati, pokud toho schopnost a stáří jejich dovoluje. Nejmenší děti
sejí dělati kříž a modliti se Otčenáš, Zdrávas Maria a Věř
Boha. Školáci musejí odpovídati k otázkám: „Kolik jest hlavních čá
katechismu? Kolik jest svátostí? O čem jedná přídavek v katechismu?
Přítomné odrostlé mládeže táže se Mikuláš: „Kolik jest starců v
atd.“ — Dítky dobře odpovídající bývají chváleny a k další pilnosti p
zovány, neumělé pak k bedlivějšímu učení napomínány. Všem dětem Mi
vážně přikazuje, aby rodičův a učitelův svých poslouchaly a školu piln
navštěvovaly. Neposlušníky, na něž rodiče žalují, Mikuláš přísně kárá, jim
ba i satanáše, který řetězy chřestiti počne, jim ukazuje, jestli toho p

*) Křížový klíč má na zubech čili na brádce podobu kříže.

. Židé však nečekajíce ani rozkazu hotoví se nezdárné a neposlušné sebrati a do Amsterdamu odnésti. Tu bývá strachu, pláče, proseb a slíbení bez konce. Konečně rozdává Mikuláš dobrým a pilným dětem dary odměnu, méně pořádným na povzbuzení; při čemž sluha pruty (metly) nepouští každému dítěti obdarovanému prut, aby jej políbilo, a každému políbený darem nechává. Posledně líbají dítky Mikuláši ruku, a tento téře s komonstvem svým do domu sousedního, byl-li do něho pozván.

Jakmile vykročí Mikuláš z domu, mezi dítkami v jizbě rozhostí se rat veliká z darův, jimžto se obdivují a dobrotu jejich vychvalují.

Kdož vypoví jejich radost z chlapů, panenek, lalí, mrvaňů, kačen, hus a lubných věcí napečených z pšeničné mouky. Jedno dítě vychvaluje své lko jak růže červené, druhé velebí sladkost sušených trnek (švestek, sliv) sek, perníku a cukroví; třetí raduje se nad ořechy lískovými; čtvrté ocuje na všecky strany pěkně nastrojené panáčky a panenky i jiné hračky.

3. Den sv. Lucie. (13. pros.)

Před sv. Lucií gazděny kupují koření všeho druhu u kupce a zeliny manité, které míchají do těsta, z něhož od sv. Lucie až do Božího narození dý den kousek dávají kravám.

Svatá Lucie se ctí za pomocnici proti čarodějkám, tak že kravám v sleu sv. Lucie z těsta jmenovaného poživajícím nemohou uškoditi čarodice, a tak ostanou zdrávy, mají zdravé dojivo a dávají hojnost mléka asla.

Od sv. Lucie až do Božího narození jest chlév na zámek uzamknut, tam krom hospodyně a domácích žádný vstoupiti nemohl; neboť čaroděje hledí v těch dnech trochu hnoje z chléva vzíti, jimžto napotom škodívají. pak čarodějnice nebývají známy, nesmí nikdo do chléva.

V těch dnech hospodyně nedá ani neprodá žádnému ani lžičku mléka, by kdo a jak prosil, bojíc se, že by mléko přišlo čarodějnici do rukou, ražby pak dobytku uškodila.

Když se čarodějnici podaří, někde kousek hnoje popadnouti a ucho z dlíku vzíti, nastrká toho hnoje do jeho díry a tím potom tak dlouho hosdyni škodí a užitku odbírá, pokud hnůj v uchu z rendlíku se zachová. ůj pak, nezteří-li a nevysype-li se, ostane tam celý rok i dvě léta. Pokud dějnice je živa, a ten hnůj je v tom uchu, hospodyně pořád má trápení. avy jí krví dojí, nebo se jim vemeno tak podebere, opuchne a oteče, že ný strup ostane. Ona již ví, že má zle poslouženo. Po celý ten čas nemá ného užitku a nemůže si pomoci, leč až zas taková přijde, co tomu rozumí i po tolké škodě pomůže.

Člověk, co tomu rozumí, dá hospodyni vodky nebo zelin a káže jí, to ke stavení té čarodějnice buď vylila buď vysypala. Jak jí to ten člo- naporučí, tak to musí udělat. Když to udělá, čarodějnice hned to pozná sobě a na svém dobytku, neboť již tolik užitku nemá; ba ještě delší čas škodu, jak na svém majetku tak i na svém těle. Onať ochromne, nebo se nějaká kosť skřiví, nebo *se jí něco jiného* stane, a tak má nahraženou škodu udělala *jiné*. *Čarodějnice pak již si* nepomůže a musí zhynouť s tou ško-

*

dou na svém majetku a na svém těle. Víš dobře, že ji to te
zase vrátil, kterému ona to způsobila; ale pomoci sobě nemůže.

Od sv. Lucie až do Božího narození odkládají hospodyně ka
jedno drvénko, kterýmiž se zatopí v jitřní Božího narození. Z t
nesmí se žádnému, nechť je kdokoliv, uhlí dáti, sicby čarodějnice
Nedá-li se však toho uhlí žádnému, čarodějnice budoucího roku ne
uškoditi.

Od sv. Lucie až do Božího narození dělá se stolek (stolice,
židlička). V těch 12 dnech každý den se na něm něco udělati mu
chce poznati čarodějnice, musí ten stolek s sebou do kostela vzíti
Božího narození; v kostele se naň posaditi a sedě na něm všecky ča
uzří. —

Od sv. Lucie až do Božího narození jest 12 dní. Jaké jest
těchto 12 dnech, takové následuje v 12 měsících příštího roku.

Den sv. Lucie se bedlivě pozoruje a každý z potomních 11 d
zorování znamená se takto: Udělá se kruh, který se rozdělí na čtver
vypodobňuje čtvrti měsíce. Je-li v den sv. Lucie až do 9. hodiny
lednem málo zamračeno, udělá se v 1. čtvrti něco málo bodů. Je
hodiny až do poledne jasno, nechá se druhá část čista a prázdna.
od poledne až do 3. hodiny prší, nadělá se v 3. čtvrti zhusta čar.
hodiny 3. až do večera zase vyjasní se, ostane 4. část prázdna. Ta
zoruje a znamená i ve všech ostatních 11 dnech až do Božího n
očekavá se, že povětrnost ve všech 12 měsících budoucího roku bud
jak ve 12 kruzích zaznamenána jest.

(Pokračování.)

Zpráva výboru o činnosti „Matice Moravské

od 1. května až do 26. října 1870.

Podána ve valné hromadě, 26. října 1870 odbývané.

Výbor valnou hromadou dne 12. května 1869 zvolený
tuoval se 26. května, zvoliv Egberta hraběte Belcrediho za s
archiváře Brandla za jeho náměstka, dra Pražáka za pok
Gregora a Lazara za jednatele.

V roce tomto neocháblo účastenství, které sobě
Moravská“ v roce minulém byla získala, rovněž i v Čech
zůstává Matice naše bez povšimnutí, i odtud jí údů přibýv
spisy „Matice Moravské“ i v Čechách snadněji se šířily,
výbor sklad knih Matičních knihkupectví Dr. Grégra a Ferd
v Praze.

Počet údů „Matice Moravské“ vzrostl na 665, z nichž jest 54 [zak]ládajících, 129 činných a 482 přispívajících.

Při tak živém účastenství postaral se výbor, pokud toho [hoto]vné prostředky Matice dopouštěly, o zakoupení nových plodů [spiso]vatelských. Zakoupilť totiž od stipendijního fondu zdejšího gym[na]sia slov. nové posud nevydané *básně Sušilovy* a usnesl se je vy[dat]i ve dvou dílech, pak vybídl prof. Klácela k sepsání *aesthetiky* [a z]akoupil rukopis jeho, potom vyzval archiváře Brandla k vydání [*spis*]*ů Žerotínových* a koupil od dra. Mathona jeho *Průpravu k vědě* [*ho*]*spodářské*. I vydání díla Matzenauerova *Cizí slova v řečech slo*[*van*]*ských* se v roce tomto částečně uskutečnilo, a *Časopis Matice* [*Mo*]*ravské* nabývá vždy většího uznání a jest neméně podstatným [dok]azem dosti rozsáhlé činnosti „Matice Moravské“.

Jmění „Matice Moravské“ obnáší 5205 zl. 94 kr.

V Brně, 26. října 1870.

Výbor „Matice Moravské“.

Do pokladnice „Matice Moravské“ složili

od 1. ledna až do 15. listop. 1870:

Údové zakládající:

P. T. pp. Arthur svobodný pán z Königsbrunnů, praelat v Olomouci, [10 z]l. Matěj Procházka, kons. rada, prof. gymn. v Brně, 10 zl. Karel Gava[lovs]ký, službující slovanského gymnasia v Brně, 10 zl. Vintíř Kalivoda, praelat [v R]ajhradě, 30 zl. Robert Maria hrabě Lichnovský na Verdenbergu, praelat [a dě]kan kapituly Olomoucké, 40 zl. Antonín Skřivan, majitel kupeckého vyu[čova]cího ústavu v Praze, 10 zl.

Údové činní:

Jan Soukup, farář v Doubravici, 5 zlat. Dr. Rudolf Špatinka, m. slez. [...]kal v Mor. *Budějovicích*, *5 zl.* *Daniel* Metyš, kaplan na sv. Kopečku u

Olomouce, 5 zl. František Maršovský, kněz církevní v Brně, 10 zl. An
Rambousek, řeholník Augustiniánský na St. Brně, 10 zl. Václav Šem
řeholník Augustiniánský na St. Brně, 5 zl. Pavel Křížkovský, řeholník A
stiniánský na St. Brně, 3 zl. František Žižka, mlynář a majitel domu v
5 zl. P. Method Halabala, kněz v Rajhradě, 5 zl. Adam Špaček, farář v
dené, 10 zl. Josef Zahradník, studující gym. v Jindřichově Hradci, 20 zl.
Hoch, duchovní správce v Pavlově, 5 zl. Jos. Těšík, em. c. kr. školní ra
děkan v Telči, 5 zl. Florian Zedník civ. inženýr v Brně, 5 zl. Jan Kadla
ředitel arcibisk. semeniště pacholeckého v Kroměříži, 5 zl. Karel Faulha
farář v Obřanech, 5 zl. J. Dragoni, školní rada při c. k. místodržitelst
Celovci, 5 zl. Matouš Šimbera, farář v Červené Lhotě, 5 zl. Dr. Max
krajský lékař v Uh. Hradišti, 5 zl. Dr. Josef Beck, rada vrchního soudu
ského v Brně, 5 zl. František Zavadil, učitel v Rajhradě, 3 zl. Jan Hrůz
chodník v Rajhradě, 5 zl. Čtenářský spolek „Věnava" v Bystřici nad P
štejnem, 10 zl. Edvard Kornyšl, statkář v Rakvicích, 5 zl. Alois Wolf,
ve Sloupě, 10 zl. Jakub Procházka, rada konsistorní, spiritual u Uršulin
Brně, 5 zl. Ign. Kerschner, rada krajského soudu v Uh. Hradišti, 5 zl.
Vojtěch, kons. rada, prof. na učení theologickém v Brně, 5 zl. Karel Ber
farář v Oujezdě, 5 zl. Dr. Josef Fischer, c. kr. prof. na gymn. v Těšíně
Vilém Ambrož, kaplan v Novosadech u Jemnice, 5 zl. Ant. Hons, kap
Oujezdě u Mor. Budějovic, 5 zl. Josef Kučera, kaplan v Novém Městě,
František Diviš, farář v Bohdalicích, 5 zl. Dr. František Zeibert, kons.
prof. theologie v Brně, 5 zl. Adolf Popelka, rada vrchního soudu zemsk
Brně, 5 zl. Florian Bečák, farář v Měrotíně, 5 zl. Josef Štolpa, kr. b
Mezö-Túr-u, 10 zl. Edvard Stuchlý, kons. rada, farář v Pavlově u Telče,
Jos. Italy, děkan v Brtnici, 10 zl. „Cyrill a Methud", zpěvácký spolek
meništi v Kroměříži, 10 zl. Dr. František Materna, advokát ve Vyškově,
Lavička František, studující slov. gymn. v Brně, 30 zl. Václav Šula, fa
Šitbořicích, 5 zl. Jan Novotný, kaplan v Tištíně, 5 zl. Karel Šmídek,
gymn. v Brně, 5 zl. Josef Wurm, starosta v Kloboucích, 5 zl. Dr. Fra
Hošek, konsist. rada v Brně, 5 zl. Měšťanská beseda v Kroměříži, 5 zl
Domluvil, soudní adjunkt v Příboře, 5 zl. František Straka, kooper
Újezdě, 5 zl. Čtenářský spolek ve Val. Meziříčí, 10 zl. Josef Nezval, fa
Ratiškovicích, nyní ve františkánském klášteře v Zásmukách, 5 zl.
Jaroslav Maška, technik v Brně, 7 zl. 50 kr. Dr. František Domluvil,
c. k. finanční prokuratury v Brně, 5 zl. Augustin svob. pan ze Stillfried

lín Suchánek, kooperator ve Zlíně, 5 zl. Řemeslnická beseda „Svatopluk“ ně, 5 zl. Dr. Jan Kytlica, lékař ve Vyškově, 5 zl. Jan Huttula, kupec a ř v Uh. Ostrově, 5 zl. Emanuel Mittner, farář v Budči, 5 zl. Vojtěch a, prof. na hospodařsko-lesnickém učilišti v Křiževci, 10 zl. Jan Nešpor an v Roketnici, 5 zl. František Dědek, farář v Krucemburku, 5 zl. Frant. ý, komisař vzájemné společnosti v Brně, 10 zl. František Mlčoch, vikář v , 5 zl. František Lavička, studující v Brně, 10 zl. Josef Jireček, c. kr. ministerialní ve Vídni, 10 zl.

Údové přispívající:

Kopka Jan, kooperator u sv. Tomáše v Brně, 2 zl. Merlíček Edvard, kretář m. sl. vzájemné pojištovny v Brně, 2 zl. Dr. Illner, koncipient v ně, 2 zl. Dr. Fanderlik, m. sl. zemský advokát v Prostějově, 2 zl. Jan aterna, farář v Želeticích, 2 zl. Jindřich Dvořák, poslanec na sněmě zemském, zl. Maximilian Brunner, adjunkt při zemském soudu v Brně, 2 zl. Dr. ber Helcelet, koncipient v Brně, 2 zl. Dr. Emanuel Zelinka, koncipient v ně, 2 zl. Antonín Peka, inženýr v Brně, 2 zl. Jan Vítězslav Brožek, k. telegrafista v Brně, 2 zl. Jan Bílý, farář v Předklášteří, 2 zl. Jan Nep. koupil, kooperator v Renotech, 2 zl. Karel Kandus, čestný kanovník v řovicích, 2 zl. Josef Pazderka, kooperator v Opavě, 2 zl. Dr. Josef Diviš, k. prof. gymn. v Znojmě, 2 zl. Dr. Hanáček, zemský sekretář v Brně, 2 zl. ub Sušický, bisk. rada a farář v Bystrci, 2 zl. František Mittner, ředitel kostatku Hradišťského u Znojma, 2 zl. Jan Horak, učitel hlavní školy v vém Městě, 2 zl. Tomáš Luňáček, kooperator v Hradisku, 2 zl. Josef Svoda, regens pachol. semeniště v Brně, 2 zl. Josef Klíma, praefekt pachol. meniště v Brně, 2 zl. Jos. Anderlík, úředník státní dráhy v Brně, 2 zl. antišek Valouch, farář v Hostímě, 4 zl. Augustin Mánek, učitel v Renotech, zl. František Holman, c. k. prof. gymn. v Brně, 2 zl. Jan Havránek, děkan farář v Jimramově, 2 zl. Jan Novotný, kooperator v Jimramově, 2 zl. Dr. ef Skůrek, koncipient v Brně, 2 zl. Jan Winkler evang. farář na Návsi u blunkova, 4 zl. Josef Hybl, lokaj v klášteře na Starém Brně, 2 zl. Matouš bar, učitel v Lončanech, 2 zl. František Blažíček, cestmistr v Ostrovačicích, zl. Jan Lazar, kooperator v Židlochovicích, 2 zl. Jan Marzy, správce v mramově, 2 zl. František Moravec, důchodní v Jimramově, 2 zl. Karel ětyl, farář v Palkovicích, 2 zl. Jan Čáp, správce v Mikulovicích, 2 zl. Jan sina, ředitel slovanského gymnasia v Olomouci, 2 zl. Josef Sytko, profesor v. gymnasia v Olomouci, 2 zl. Jakub Škoda, profesor slov. gymnasia v omouci, 2 zl. Josef Fiala, profesor slov. gymnasia v Olomouci, 2 zl. Jan ráček, profesor slov. gymnasia v Olomouci, 2 zl. Vojtěch Kotsmích, profesor v. gymnasia v Brně, 2 zl. Don Bartoloměj Dressler, kněz řádu Barnabitů, operator v Mistelbachu, 2 zl. Jan Kyjánek, kaplan v Třebíči, 2 zl. Jan ríšek, kaplan v Německém, 2 zl. Karel Eichler, theolog v Brně, 2 zl. Fr. ečík, theolog v Brně, 2 zl. Josef Risch, theolog v Brně, 2 zl. František klánek, theolog v Brně, 2 zl. Jan Hrubeš, kaplan v Bihařovicích, 2 zl. maš Hájek, farář v *Záhlinicích*, 2 zl. František Skopalík, rolník v Záhli-

František Hübner, hostinský na Velehradě, 2 zl. Dr. Josef Kalousek v
4 zl. Matouš Lešenář, kooperator ve Velkých Pěnčicích, 2 zl. Karel Š
hlavní učitel na přípravné učitelské v Brně, 2 zl. Josef Wurm v Hra
2 zl. František Ptačovský, jednatel slov. besedy ve Vídni, 2 zl. Dr. Sig
Vašátko, advokát ve Velkém Meziříčí, 2 zl. Jan Soušek, farář ve Zlíně,
Matouš Kašpárek, měšťan ve Zlíně, 2 zl. Břetislav Jelínek, archaeolog v
2 zl. Hynek Kašpárek, kaplan na Velehradě, 2 zl. František Perůtka,
náboženství na vyšším realném gymnasiu v Uh. Hradišti, 2 zl. Fr
Kočíř, farář ve Štítné, 2 zl. Jan Špirk, farář v Tuřanech, 2 zl. C. k. gy
sium realné v Třeboni 2 zl. Ondřej Cettl, rolník v Syrovicích, 2 zl.
Kotas, prachárník v Josefově, 2 zl. Gustav Baráček, mlynář v Josefově,
C. k. gymnasium v Králové Hradci 2 zl. Jan Kv. Klumpar, ředitel gym
v Hradci Králové, 2 zl. Ig. Boh. Mašek, profesor gymnasia v Hradci Kr
2 zl. Jindřich Péro, studující gymnasia v Hradci Králové, 2 zl. Fra
Vaca, rolník v Těšeticích u Olomouce, 2 zl. Josef Uličný, rolník v Těšet
2 zl František Gerlich, studující slov. gymnasia v Olomouci, 2 zl. Em
Opic, stud. sl. gym. v Brně, 2 zl. Karel Raimund, dozorce mor. sl. ústav
matenců v Černovicích, 2 zl. František Klinkáč, farář v Bystřici, 2 zl. D
stav Bozděch, c. k. zemský inšpektor školní v Brně, 4 zl. Jiří Stein
stařosta v Spitihnově, 2 zl. Matěj Jedlička, farář v Dambořicích, 2 zl
Sedláček, farář v Hosnanově, 4 zl. Antonín Holzbach, obchodník v Brně,
František Mura, kooperator v Postřemilově, 2 zl. Rudolf Hrbatý, kap
Starém Hrozenkově, 2 zl. Dr. Antonín Mezník, advokát v Praze, 4 zl.
Šimáček, redaktor v Praze, 4 zl. Dr. Frant. Škorpík, děkan v Kučerově,
„Čtenářský spolek“ v Dubu 2 zl. A. Komárek, obchodník v Králové H
4 zl. Antonín Adamec, studující slov. gymnasia v Brně, 2 zl. Fr. Hej
kaplan ve Veplachovicích, 2 zl. Josef Lužný, theolog v Olomouci, 2 zl.

„Matice Moravská",

jíž účel jest podporovati literaturu československou se zvláštním ohledem na potřeby Moravy vydáváním dobrých spisů aneb přispíváním k tomu, má trojí údy:

1. *zakladatele*, kteří složí 100 zl. r. č., buď najednou nebo v létech po 10 zl. ročně;
2. *údy činné*, kteří 50 zl. r. č. složí, buď najednou nebo v 10 létech po 5 zl. ročně;
3. *Údy přispívající*, kteří každý rok 2 zl. platí.

Zakladatel dostává 2 výtisky, činný a přispívající 1 výtisk spisů Maticí vydaných.

Ustanovením „Výboru" může se při vydávání nákladnějších přispívajícím údům uložiti zvláštní příplatek, za který takové dostávati mohou.

„*Časopis Matice Moravské*", jenž čtvrtletně v sešitech třiarších vychází, stojí pro údy „Matice Moravské" na celý rok 1 zl. r. č., pro ostatní 2 zl. r. č.

Za arch původní práce do „Časopisu Matice Moravské" položené platí se 20 zl. r. č., za arch výpisku a překladu 10 zl. r. č. honoráru.

Správu „Matice Moravské" vede výbor, jenž záleží z 18 osob, z nichž nejméně třetina v Brně bydleti musí.

Přípisy v záležitostech správních „Matice Moravské" zasílají se laskavě p. *Theodoru Lazarovi*, prof. českého gymn. v Brně.

Za rok 1870 dostanou údové „Matice Moravské":

Průpravu k vědě hospodářské od dra. Fr. Mathona.

Číslovka ve slovanských řečech od A. Matzenauera. (Údové přispívající se 1 zl.)

Listy Karla Staršího z Žerotína díl I. (Žerotínových spisů díl III.) vyd. od V. Brandla.

Výbor básní Fr. Sušila díl II.



ČASOPIS

Matice Moravské.

Redaktor:

Václav Royt.

ROČNÍK DRUHÝ.

1870.

Sešit čtvrtý.

[illegible]

Nákladem Matice Moravské.

Obsah:

O hlavě čili mužobojstvu v právě českém.

Píše *V. Brandl.*

Ačkoliv cit lidský od nejdávnějších dob pokládal zabití člověka
a čin hrozný a trestu hodný, nicméně velmi se rozcházejí názory
vraždě jakož i o trestu, kterým stíhána býti má, podle dob i
árodů na rozličné strany. Za naší doby stíhá se vražedlník z
moci úřadu státního, za starší doby bylo to zůstaveno rodině, zda-li
vraždu na příteli spáchanou žalovati chtěla neb nechtěla. Nový
k pojímá tedy vraždu za zločin nad státním občanem provedený,
rý věk v tom spatřoval pouze násilí a účinek, kterým rodině
rodu škoda se byla stala. Z toho také jde, že za naší doby
sám skrze zřízence své jest žalobníkem v příčině vraždy, kdežto
věku starožitného žaloba záležela pouze na příteli zavražděného;
aloval-li ten, pak soud do věci se nevkládal. Nelze popírati,
názor novověký o životě lidském jest tedy vznešenějším, než-li
dob dávných, v kterých se mělo za to, že vraždou není veřejnost
ena, nýbrž pouze rodina poškozena. Z této okolnosti dá se také
větliti, že za naší doby stát stíhá a trestá zločince, i kdyby
na zavražděného vražedlníku odpustiti a jej na milost vzíti
la, kdežto ve věku starém rod neb rodina měly právo vrahu
n zločin prominouti aneb s ním nějak o náhradu se smluviti,
pak více veřejná moc na něj sáhati mohla. Zcela přirozeně
ak také z toho, že rodina, nechtěla-li vrahovi odpustiti zločin
nom z její členů spáchaný, zločince o své újmě stíhati mohla.
to způsob, vedle kterého rodina sama mstila vraždu úda
jest zajisté nejstarší a záležel na tak zvané krevní pomstě,
teré rodina zavražděného stíhala rod vražedlníka a zabíjela
odu toho, kdekolí jich postíhnouti mohla. Tím se stávalo,
přátelství mezi dvěma osobami vyvinulo se nepřátelství ce-
in a rodů, následkem kterého skutečně celé rody vyhubeny
ly. Avšak takovýto způsob pomsty mohl se trpěti a sná-
otud, pokud *idea státu* anebo alespoň společného prospěchu

veřejnosti nepronikla členy kmene neb národu; že však dosti trvala, toho důkazem jest, že posud ještě trvá i v Evropě na Hoře, v Dalmacii a na Korsice.

Zamýšlejíce psáti o vráždě podlé práva staročeského pře vytknouti musíme, že v dobách těch, z kterých prameny spo máme, již o krevní pomstě žádné zmínky není, a že jsou jen některé, ježto nás k tomu vedou, že také starožitná společnost pomstu krevní znala. Jest to zjev zajisté potěšný, an do že samovolná pomoc rodiny a právo její k pomstě již záhy zována byla oním právním citem, který velí, aby zlý skutek a trestán nebyl pouhou vášní, nýbrž rozvahou soudní moci s hlediště nestranného k skutku prohlédá, s oním citem pr kterým národ český v starožitnosti nad jiné vyniká a prá založil na zásadách čiré humanity již v dobách těch, v nichž sedé jeho pořád ještě vůli jednotlivce nad zákon veřejný Pravdivost tohoto výroku poznáme dalším rozvojem této naší ro

Pojem, který podlé názoru slovanského spojen byl s v bylo *nepřátelství*; podobně jako odcizení majetku pojmenová výtečně zlým činem, *zlodějstvem*, taktéž nazýván ten, kter zabil, od příbuzných zabitého *vrahem* t. j. nepřítelem, a znamenala původně nepřátelství.[1] Obě slova *vrah* a *vraž* značují takořka vnitřní smýšlení, kteréž k zlému skutku jenž sluje *mužobojstvo* a pachatel *mužobijce*. Tím zároveň ji že vražda znamená v českém právě násilné usmrcení člověka, spojeno jest se zlým, oukladným úmyslem, kdežto *zabití* z usmrcení, buď náhodou buď v obraně. Pokud panovala pomsta t. j. právo rodu, vymstiti se na vražedlníku, nezdá byl činěn právnický rozdíl mezi vraždou a zabitím; neb ještě sama vážila skutek, nebrán ohled na úmysl, nobrž ona ohlí pouze na ztrátu, kterou utrpěla tím, že jí jeden člen odň To ovšem za věrojatné míti se může, že také v době krevní

---

[1]) Vrag v starosl. i v českém jazyku znamená původně nepří tomu tak, dosvědčuje Řád práva zemského v čl. 2.: „opovídam, pohnal vraha svého, jenž jest zabil mého bratra“, a v čl. 17:„ slyš, pravím, žes mój vrah, neb jsi zabil bratra mého vlastního“, Kn. Tov. kap. 212. — Slovo to má ostatně příbuzenstvo ve všech indoevropských: sansk. vrg-inas zlý, goth. varg-as, staroněm středoném. warc homicida, staropras. wargs a lit. varg-as zlý Ve zřízeních zemských sluje vrah německým slovem mordéř

smlouvání mezi rodem vražedlníka a zavražděného místo mělo, aby pokoj mezi nimi zjednán byl. Avšak důležitý jest tu rozdíl: za krevní pomsty nemohl žádný donucen býti ku smírnému jednání, později však, když vraždy rozsuzovány byly před soudem, museli příbuzní zavražděného přestati na tom, co soud nalezl.

Po těchto několika slovích úvodních važme nyní věc samu, a sice podlé pořádku historického vývoje budiž napřed položena:

I. Vražda rodem zabitého stíhaná.

Zločin vraždy vyjádřuje se v starém právě českém slovem *hlava* (pol. głowa, rus. golova); za jakou příčinou to přišlo, uvidí se níže.

Když kdo zavražděn byl a příbuzní se dopídili vraha, měli nejen právo vraha usmrtiti, nébrž i rod jeho vyhubiti. Ač v českém právě nemáme přímého o tom svědectví, jde to ze stop vyskytujících se v pozdějších dobách a především z příbuzného nám práva ruského i germanského; ruské právo ustanovuje v Pravdě ruské: „zabije-li muž muže, tu náleží, aby mstil bratr bratra, otci, aby mstil syna“. A že také v českém právě nejen vrah, nýbrž celý rod, když vrah uprchl, pomstě rodiny zabitého podroben byl, to jde z ustanovení statut Kunratových, v němž se praví, aby žena vražedlníka, kdyby tento sám uprchl, nebyla pronásledována, nýbrž aby při míru zůstavena byla. Přikazuje-li se, aby žena nebyla více stíhána, jde z toho, že do té doby, než ten rozkaz dán byl, stíhána bývala. Když příbuzní vraha přítele svého se zmocnili, měli právo jej zabiti; nemohli-li jej lapiti, pak se vymstili na krevních přátelích jeho, aneb měli toho vůli, vraha na milost vzíti a jistou sumou peněz se odškoditi; vzali-li odškodného, tu již více vrahu na život sáhati nesměli. Rozumí se samo sebou, že vrah spáchav vraždu pomsty příbuzných ujíti hleděl tím, že utekl, zůstaviv to přátelům svým, aby se o to s přátely zavražděného nějak narovnali. Tento útěk vraha, který v povaze věci samé se zakládá, stal se postupem času zvykem, poněvadž se vidělo, že příbuzní zabitého byli více nakloněni k úmluvě, když vraha samého dostihnouti nemohli, a tohoto zvyku zmocnilo se konečně právo, když se zasazovalo o to, aby krevní pomsta z práva národního vypuštěna byla. Na tento rozum bije ustanovení statut Kunratových, aby ten, kdož koho zavraždil, odebral se do cizí země a milosti hledal,[1])

[1]) *Quicumque occiderit aliquem 200 denarios* solvat curiae et alias recedat *et quaerat gratiam et uxor sua in* pace remaneat et indemnis.

zaplativ dříve do komory knížecí 200 penízů. Těmto slovům j
nelze rozuměti, než že vrah po vraždě měl před přátely zabit
utéci, aby mezi tím přátelé jeho při rodině zabitého orodovati
sumu odškodnou jednati mohli; dvě stě penízů složil za tou
činou, aby soud přátely jeho chránil před pomstou příbuzných
bitého. Na tento spůsob snažilo se tedy právo krevní pomstu
straniti a na místo její tak zvaný *odklad hlavy*[1]) postaviti; t
odklad hlavy byl dříve sice také v obyčeji, když strana zavraž
ného k němu přistoupiti chtěla; avšak rozkazem statut Kunrato
(na sklonku 12. století) vyloučena jest krevní pomsta, a odk
hlavy stal se jediným prostředkem, kterýmž přátelé zabitého v
o své újmě stíhati mohli.

Když mezi přátely vraha a zabitého smírné jednání ukonč
bylo, musely se především odkladné čili hlavní peníze položiti.
v pozdějších dobách ve výšce odkladné sumy činěn býval r
podlé stavu zabitého, nelze pochybovati, že v nejstarších ča
přátelé toho vůli měli, na kterékoli sumě se usnesti. Soudíme
z toho, že v pozdějším věku, když vraždy rozsuzovány bývaly soud
nejnižší suma za zabitého pána byla 500 hřiven, za zabitého
mana 50 hřiven a za zabitého sedláka 5 hřiven grošů českých;[2]) k
ale strany nevznesly při svou na soud, nýbrž když mezi se
hádší ustanovili, aby ti je smířili, pak mohli hádší určiti i m
sumu, než tu, kterou právo předpisovalo.[3]) Tyto odkladné pe
sluly v něm. právě *werigeld*, v ruském *víra* neb *virnoje*.[4]). M
tyto odkladné peníze přišlo v době křesťanské ve zvyk, že v
oféru nějakou kostelu, obyčejně tomu, kdež zabitý pochován
učiniti a nad to také chudinu šatstvem obmysliti musel, ač o
i toho vůli měl, také odkladné peníze nábožným účelům věno
Tak praví Kn. Tov. v kap. 210, že Ctibor Kazka z Cimbu
když za hlavu bratra svého Jaroše z Hvězdlic (mezi 1381—1
zabitého) 500 hřiven obdržel, peněz těch nepřijal, nýbrž oltář

---

1) Hlavu složiti neb odložiti = caput componere.

2) Viz Kn. Tov. kap. 210, 211, 212.

3) „Kdyžby se přihodilo a pán pána zabil, neb zeman pána a p
hlavu smluvení, jakž ubrmané smluví, to jest při vuoli stran. Ale p
práva lehčejší smlúva a nižší býti nemůže než pět set hřiven g
Kn. Tov. kap. 210.

4) *Werigeld* znamená peníze za muže, za člověka; a ruské *víra*
pochází z něm. weri.

v Kartouzích u Brna. Avšak povinen tím nebyl žádný, aby
dné peníze jinam obrátil, nýbrž mohl jich užiti pro sebe.
Oféra, která se od vraha kostelu dáti musela, záležela v ně-
a librách vosku; podlé práva dávalo se za zabitého pána 50 liber,
emana 50 a za sedláka 5 liber vosku; při rozsuzování skrze
i mohlo i jinak ustanoveno býti. Mimo to obmyšlena, jakž
bu dotčeno, chudina tím, že vrah za zabitého pána dáti musel
postavů[1]) sukna hrubého, za zemana 15 a za sedláka jeden postav
ž sukna. Jest patrno, že darování vosku kostelům a sukna
ým povstalo teprv v době křesťanské, kdežto ve starší době
se dávaly peníze odkladné. Když vrah nemohl odkladné peníze
iti, pak nebyli příbuzní zabitého povinni, jej na milost přijíti,
rž měli právo, jej buď sami zabiti buď soudu k popravě ode-
ti. O prvním spůsobu máme doklad ze smlouvy, kterou
ové a Řekové r. 945 učinili: „zabije-li křesťan Rusa, anebo
křesťana, ať zadržán bude vražedlník od příbuzných zabitého,
jej zabili; jestliže vražedlník uskočí a uteče, a má-li jaké
i, ať vezmou jmění jeho příbuzní zabitého; *pak-li žadného
í nemá a uteče, ať hledají jeho až se nalezne, a nalezne-li se,
bude zabit.*“[2]) O spůsobu druhém, že přátelé, nemohl-li vrah
adné peníze dáti, k životu jeho sáhnouti mohli, máme doklad
áva polského: „consanquineis vero sive amicis proximioribus
marcas decernimus persolvendas; *qui homicida, si non fuerit in
ndo, captus poena capitali puniatur.*“[3]) Avšak jakmile příbuzní
ze vzali, vzdali se práva, vraha nepřátelstvím na bezživotí jeho
sti, jak to jde ze slov Pravdy ruské: „avšak slušno bráti vý-
, kdyžby pomsta ta se nestala“. Odkladné peníze měly ten
, aby přátelé za škodu, která jim vzešla vraždou příbuzného,
ozeni byli, a oféra vosku a postavův sukna měla býti podlé
u křesťanského dobrým skutkem, jímž Bůh smířen býti měl.
ou příčinou uloženo také vrahu, aby jistý počet mší za duši
ého sloužiti dal, a sice za pána 500, za zemana 50 mší.

Mimo tyto odkladné peníze a oféry byl však vrah po-
, podrobiti se symbolickému výkonu, kterým se na jevo
o, že přátelům zavražděného propadl hrdlo a že, když tito jej

---

[1]) Jeden postav po 26 loktech.

[2]) Nestor v překl. Erben., str. 36.

[3]) *Helcel, Starodawne pr. pol. pomniki* I. 93, 286, 287.

na živě zůstavují, to jen milosti se strany jich děkovati má. Tento symbolický výkon slul *pokorou.* Vrah totiž musel u průvodu svých přátel, když zabit byl pán s padesáti, když zabit zeman s pětadvacíti osobami, jíti bos a svlečen až do kalhot na hrob zavražděného a tam křížem si lehnouti, tak že tvář jeho k zemi obracena byla.

Pak přistoupil k němu nejbližší přítel zabitého a drže vytasený meč koncem dolů mezi plecema vrahovýma tázal se jeho po třikráte: „Již-li jsem tak mocen hrdla tvého, jakož ty byl bratra mého (neb přítele)"? A vrah musel třikráte odpověděti: „Již, ale prosím pro Bůh, živ mě", načež po třetí jeho odpovědi přítel zabitého pravil: „Živím tě pro pána Boha". Těmito slovy vzali příbuzní vraha svého na milost a vyjádřili, že více o jeho bezživotí státi nechtějí; s druhé pak strany byl vrah povinen, příbuzným zabitého tytéž služby konati, které zabitý na základě příbuzenství konati musel, dokud živ byl, jakž Kn. Tov. praví: „Ale ten (vrah) ve vší potřebě jemu (t. j. příteli zavražděného) pomoci má, v čemž by bratr nebo přítel jeho podlé přízně pomoci měl, a má povinen býti, všecko jemu učiniti a ve všem jemu přistati tolikráte, kolikráte by jemu potřebí bylo až do své smrti".

O této pokoře nenalezáme žádné zřejmé stopy v Čechách, leč bychom ustanovení tak zvaného decretum Břetislai za to považovati mohli, jež vraždy dotýká těmito slovy: „Qui homicidiis infamantur, archipresbyter comiti illius civitatis nomina eorum asscribat et comes eos conveniat; et si sunt rebelles, in carcerem redigat, donec aut *poenitentiam* dignam agant, aut si negant, ignito ferro sive adjurata aqua, utrum culpabiles sint, examinentur". Zdali zde *poenitentia* znamenati má *pokoru,* zůstavujeme při váze své, nemajíce jiných dokladů, kterýmiž by dovésti se dalo, že také v Čechách pokora vraha v obyčeji byla. Na Moravě pochází nejstarší příklad smlouvy o odklad hlavy z r. 1333, kderýž ustanovili Bernart a Albert z Cimburka s jinými zemany za tři muže, kteří od poddaných opata Velehradského zabiti byli. Z této smlouvy jest patrno, že tehda ještě příbuzní zabitého právo měli, vraha stíhati: „quod filii uxores et filiae cum ceteris amicis ac eorundem successoribus quibuscunque dominum abbatem et conventum occasione interfectionis parentum vel amicorum suorum impetere de cetero non debeant vel quolibet fatigare et racione dicisionis vel amicabilis compositionis praedicte abbas et conventus de Welegrad orphanis, uxoribus

ceteris amicis triginta quinque marcas grossorum dederunt.[1]) — Poslední doklad smlouvy o hlavu a pokory máme na Moravě z l. 1517, když Mikuláš Petřvaldský, man biskupa Olomouckého, od Jana Pelky zabit byl. Bratr Mikulášův vznesl tu věc na biskupa a soud zemský, aby výpověď mezi ním a vrahem učiněna byla; načež tito mezi nimi takto vynesli: „Poněvadž Jan Pelka knězi biskupovi mana zabil, biskup J. Mt skrz to jej v svú kázeň bere. Dále, ponévadž Jan Pelka na Mikuláše Petřvaldského z úmysla jest nejel, aby jej zamordoval, než na jich žádost k nim přijel a z nějaké nešťastné příhody Mikuláše z světa svedl, aby Jan Pelka tyto dolepsané pokuty podstúpil: Napřed aby Jan Pelka 50 hř. gr. za duši nebožtíka Mikuláše dal tu, kdežby se přátelům jeho zdálo. Item 50 funtuov vosku. Item 15 postavuov sukna obecního na hadinu. Item 50 mší aby slúžiti dal. Item s 25 osobami aby tuto pokoru učinil: bosý bez pasu na hrob aby křížem lehl a bratr Mikulášův aby meč mezi jeho plece koncem dolů držel a třikráte aby a jeho otázal: „Již-li jsem tak mocen hrdla tvého, jakož ty byl hrdla bratra mého?“ A Pelka aby řekl: „Již, ale prosím pro Buoh pustiž mě“. A Hanuš má říci: „Živím tě pro pána Boha“, a má jemu to odpustiti. A Jan Pelka ve vší pomoci a potřebě, v čem by jeho Hanuš, bratr Mikuláše, potřeboval, povinen jemu býti má, všeho učiniti a ve všem jemu přistati tolikrát, kolikrát by jemu toho potřebí bylo až do své smrti“.[2])

Pokud se soud z úřadní moci do rozsuzování vraždy nevkládal, náležela pomsta zabitého na rodu jeho; že rod především vážil ztrátu, kterou utrpěl, jde z toho, že vrah nebyl bezpečen před pomstou i v případě tom, když ne z úmyslu, nýbrž nešťastnou náhodou nebo v obraně někoho z rodu zabil. Taková bezúmyslná vražda zmírnila sice přátely zabitého a učinila je povolnějšími ku smlouvě o hlavu, avšak povinni tím přátelé nebyli. V té příčině stojí pozdější právo na mnohem vyšším stupni, anoť vraha, který dokázal, že v obraně nebo v nešťastné náhodě koho zabil, vší viny zproš-

[1]) Cod. dipl. Mor. VI. 349. — Jedná se tu zajisté o tom, čehož Kn. Tov. v kap. 212 dotýká, že žádná vrchnost neměla práva, poddané k smlouvě o hlavu donutiti, a ponévadž klášter Velehradský měl privilej, že jeho poddaní před soud zemský pohánéni býti nemohli, musel on sám za spravedlivé činiti těm, kterým nějaké bezpráví od jeho poddaných se dělo.

[2]) Olom. Pam. Kn. 1517 fol. 48. — *Též* právo polské znalo tuto pokoru *Helcel. Starod. pr. p. pomn. I. 287.*

ťovalo: „Mezi Matoušem Zygotú a Mikulášem a Jakubem bratřími nebožtíka France z Korbu, a jinými jich přátely na mocné přestání páni nalezli: poněvadž Zygota provodí, že jest naň nebožtík Franc počátek svády učinil, a Zygota svému násilí se bráně jej zabil, že jest tu Zygota nic neučinil, cožby učiniti neměl".[1])

Nastává otázka, kterak dobýval přítel zavražděného peněz odkladných, když nebylo lze vraha vypátrati? Nelze pochybovati, že v takovém případě měla místo tak zvaná *osada* čili *společná ruka* t. j. obyvatelé té osady, v jejížto mezích zabitý nalezen byl, byli povinni, přátelům zavražděného společně odkladné peníze složiti, poněvadž se mělo za to, že někdo z nich vrahem býti musí. Činilo se to patrně za tou příčinou, aby osadníci tím povzbuzeni byli, by sami po vrahu pátrali; avšak s druhé strany měla povinnost osady ten následek, že osadníci naleznouce v mezích svých tělo zavražděného a neznajíce vraha mrtvolu odnesli do mezí osady jiné, aby odkladných peněz platiti nemuseli. Neb přítel nejbližší zabitého naleznuv mrtvolu, přivedl k ní úřední posly čili půhonče, kteří před soudem dosvědčili, že mrtvola v té neb oné osadě nalezena byla, a když pak vrah ani od přítele zabitého ani od osadníků vypátrán nebyl, složili osadníci sumu odkladnou. Avšak zkušenost, že mrtvola od osadníků do jiných mezí tajně přenešena bývala, aby placení odkladných peněz na jiné se uvalilo, byla příčinou, že na začátku 13. století tato povinnost osady zněnáhla přestávala, především při osadách klášterům a biskupům náležitých,[2]) a jakmile začátek učiněn byl, rozvázal se starý pořádek brzo úplně a přátelé zavražděného museli sami se starati, jak by vraha najíti a jej buď soudem stíhati buď k náhradě přidržeti mohli.

Ještě jiná zajímavá otázka se tu naskytuje; byl-li totiž rod vraha povinen náhradou rodu zavražděného, a co se stalo, když někdo od člena svého rodu zabit byl? Tu nelze jinak souditi, než že rod sám vinníka trestal. V čem asi ten trest záležel, na jisto tvrditi nelze. Možná ovšem a také k pravdě podobno, že i rod měl právo vlastního vraha na milost vzíti; avšak zdá se, že v příčině té byl

---

[1]) Pam. Kn. Olom. 1517 fol. 16.

[2]) Si quis etiam in bonis (episcopatus) homicidium presumpserit perpetrare et homicida evaserit, consanquinei reum jure terre requirant, [illegible] tamen, quod homines ecclesie et episcopatus conservent[illegible] *inde impunes*. (r. 1222, Cod. dipl. Mor. II. [illegible])

i posvátným obyčejem, že vrah takový podroben byl trestu, ý názoru českému nejkrutějším byl, že totiž nebyl pouze vy- n z rodu, nýbrž také z veliké rodiny země a vyhnán byl na z vlasti, jakož praví decreta Břetislavova: „fratricidas et par- las, sive sacerdotum interfectores et hujusmodi capitalibus cri- ibus irretitos archypresbyter assignet comiti sive duci, vel per us et ventrem ferratos¹) de regno ejiciat, ut ad instar Cain et profugi circumeant terram“. Kdežto vrah cizího jen proto l ze země, aby jeho přátelé snáze s přátely zabitého o peníze ladné se smluviti mohli, načež on zase do vlasti se navrátil, ne- l vrah krevního přítele více do země se přistěhovati. Za dob ťanských tento trest nebyl již tak krutým; neb křesťanský ná- podává hříšníku, jak mile učinil zadost světskému právu, vždy středek, aby pokáním a dobrými skutky uraženého Boha smířil; tak ale v pohanství. Neb v době pohanské byl ten, který z ti vyloučen byl, zároveň vyhnán z obcování božstva národního dinného; bohové národní byli jen v zemi, kde národ žil, mocni n v zemi poskytovali ctitelům svým bezpečné ochrany, a nad více dleli bohové rodinní čili dědci jen tam, kde celá rodina a svá měla. Takový vyhnanec byl tedy vyvržen z obcování stva národního, i zbaven života v ochraně dědků, byla to tedy ná kletba, jíž se nikdy více zprostiti nemohl. Možná také, že rozšerých dobách naší historie každý vrah z vlasti se odstěhoval, iště tehdáž, když ještě krevní pomsta beze všeho obmezení v ěji byla; nasvědčuje tomu okolnost ta, že i v pozdějších do- h vrahové na čas do ciziny utíkali, jakož i stará báje národní, á za příčinu odstěhování se Čecha ze staré vlasti a přistěho- í se do Čech udává mužobojstvo, kteréhož se dopustil.²)

II. Vražda soudem stíhaná.

Pře o vraždu, která na soud vznešena byla, jest v mnohé pří- zajímavá, jednak pro starožitnost formy processu samého, jed-

¹) T. j. mající pouta okolo rukou a života.

²) Jest to tedy ryze národní, na právním obyčeji českém se zakládající motiv, který praotce našeho z původní vlasti vypudil, avšak ne co zlo- čince jednotlivého, nýbrž v průvodu celého rodu a plemene, jež zprová- zeno bylo dědky, které Čech na plecích svých do nové vlasti přinesl; on nastoupil krevní *pomstě rodinné, jelikož* šest bratrů i s čeledí jich s *nim se vystěhovalo.*

nak pro právní průvody, kterými pře ta se vedla. Rozdíl mezi touto pří a samovolnou pomocí rodiny zavražděného anebo úmluvy mezi rodem vraha a rodem zabitého jest na bíledni; v krevní pomstě neb ve smlouvě o hlavu jest právním podmětem i vykonavatelem práva přítel zabitého a rod jeho, ve při soudní jest to svrchovaná moc práva, která mezi vrahem a přátely zabitého rozhoduje tou měrou, že po rozsouzení pře všecko záští mezi oběma pominouti musí. Vznešením vraždy na soud jest tedy krevní pomsta úplně vyloučena; a poněvadž vina neb nevina obžalovaného se dokazovala soubojem vraha a přítele zabitého, protož nesměl rod ani vraha ani žalobníka toho pomstiti, který v tom souboji zabit byl: neb výsledek boje považován za rozsudek, v kterém vůle Boží se zjevovala.

Pře o vraždu sluje v staročeském právě prostě *hlava*; pohnati z hlavy, opověděti hlavu, znamená tedy tolik co pohnati z vraždy neb opověděti vraždu. Příčina, za kterou slovo hlava tento pojem na sebe vzalo, nezáleží tak na náhledu, že hlava jest takořka hlavním sídlem životní síly, nýbrž povýtečně na okolnosti té, že posel od soudu musel ohledati mrtvolu, aby na jisto postaveno bylo, že zabitý jest skutečně přítelem žalobníka. Neb v starožitném processu měly materiální průvody velikou váhu, tak že v některých právích bylo zapotřebí, aby celá mrtvola před soud přinesena byla;[1]) později postačovala jedna ruka a konečně i krvavé roucho, která před soudem se ukazovaly na důkaz, že vražda se stala. Ruka pak po ukončení pře a po výplatě víry, (werigeld, odkladné peníze) pochována jest k mrtvole. Mrtvola potud se nepochovala, pokud od poslů soudních ohledána nebyla; zdá se však, že nepochování mrtvoly má také, aspoň v nejstarších dobách, ještě jinou příčinu, zvláště tehdáž, když přátelům zavražděného nebylo lze vraha vypátrati. V takovém případě nepochovali příbuzní zabitého, poněvadž vedle názoru pohanského duše nepochovaných se proměnily v dravé ptáky anebo také v upíry, které vraha pronásledovaly a v noci krev jeho pily; když tedy soudní pomsta vraha nezastihla, měl on aspoň duší zabitého pronásledován a trýzněn býti. V této pověře ukrývá se názor starožitný o právu, spravedlnosti a trestu, který našemu názoru velmi podoben jest, a jenž jest ten, že vytrpením trestu zlo

[1]) To jest povýtečně corpus delicti; v německém právě: der blickende *Schein*.

[illegible]míren, a zločinec učiniv dosti světské spravedlivosti v svědomí [illegible] ukojen bývá; kdož však spravedlnosti a právu dosti činiti [illegible]chce, ten bývá zůstaven mukám zlého svědomí, kteréž zločinci [illegible]kojné chvíle užiti nedopouští.

Poněvadž přivedení k mrtvole a ohledání jí skrze posly soudní [illegible] věcí nevyhnutelně potřebnou, stávalo se, že vrah mrtvolu [illegible]kryl někde neb zakopal, a přálelé zabitého žalobu vésti nemohli. [illegible]dyž nicméně mrtvola nalezena a vrah vyzrazen byl, byla to pak [illegible] něho obtěžující okolnost, že mrtvolu ukryl.[1])

Zdá se však, že v Čechách vrah zabitému uřízl hlavu, aby [illegible] ohledána býti nemohla, čili aby přítel zabitého důkaz vésti [illegible]mohl, že mrtvola, kterou on ohlašoval za tělo mrtvé přítele svého, [illegible]utečně přítelem jeho jest; jinak totiž nemůžeme rozuměti slovům [illegible]l. 246. Knihy Rožmberské: „z hlavy komorníka právo přivesti a [illegible]vavé rúcho ukázati; pak-li nemóž k hlavě přivesti komorníka, [illegible] opověz, že zabit i ukraden; ale k kostem nebo na rov komor[illegible]ka přivesti“. Měl-li se totiž komorník na rov nebo ke kostem [illegible]bitého přivesti, pak nemohla celá mrtvola ukradena býti, a poně[illegible]važ se praví, aby komorník přiveden byl k hlavě, možno domýšleti [illegible], že jen hlava ukradena byla. A okolnost ta, že spisovatel Kn. [illegible]žm. mluvě o hlavě hned potom mluví, že kdo zabit a ukraden [illegible]yl, jest důkazem, že hlava v českém právě ohledána byla proto, [illegible]by se dovedlo, že mrtvola skutečně náležela příteli žalobníka: neb [illegible]diné v tváři vyráží se neomylně individualnost, a tváří čili hlavou [illegible]kazovala se tedy nepochybně totožnost mrtvoly s tou osobou, [illegible]terá zabita byla. Aby však přátelé zabitého ukradením hlavy [illegible]ho nepřišli o právo své, nařízeno, že v takovém případě postačuje [illegible]vedení komorníka ku kostem anebo, když zabitý již pochován byl, [illegible] hrob přítele zavražděného.

Myšlenka, že vraždou rodu se stala škoda, pro kterou odško[illegible]n býti musel, měla také místo tehdáž, když pře o vraždu před [illegible]dem vyřízena byla. Žalobník totiž udal hned v půhonu cenu, [illegible] které život zavražděného pokládal, a získav při o vraždu získal [illegible]roveň také cenu tu, která *hlavními penězi* slula.

Známo, že právo české předpisovalo, aby důležitější pře před [illegible]hoñem se zvláště soudu opovídaly, načež teprv pohnáno býti [illegible]ohlo a sice třemi půhony; totéž platilo o vraždě.

---

[1]) *Viz Grimm Rechtsalt. p. 625.*

Když tedy kdo chtěl žalovati z hlavy bratra nebo přítele z[illegible] vražděného,[1]) musel především jíti před úředníky pražské, a[illegible] vraždu jim opověděl; avšak nesměly minouti dvě neděle od to[illegible] dne, kterého se vražda stala, jinak pohnaný půhonu se obrán[illegible] mohl. Tato opověd měla zároveň ten účel, aby žalobník na sou[illegible] si vyprosil posla či komorníka, který hlavu zavražděného ohleda[illegible] a pak speciem facti úředníkům předložiti měl.

Přijda tedy před úřady oslovil žalobník úředníky takto: „Pá[illegible] račte slyšeti! Opovídám Vaší Milosti, že tento přítel můj N z [illegible] jest zabit na pokojné cestě od toho N z P; opovídám Vám hla[illegible] jeho a prosím, dejte mi komorníka, ať by tu hlavu spatřil.“ [illegible] tu řeč dán opovídači komorník, který s ním šel na místo, k[illegible] vražda se stala, a tu mu ukázal žalobník hlavu a rány zavražd[illegible]ného, i krvavý šat, v kterém zabit byl; komorník ohlédaje všech[illegible] do podrobna vzal krvavé roucho co corpus delicti s sebou a uscho[illegible] je, aby je v den pře před soudem ukázati mohl. Žalobník, chtěl[illegible] si speciem facti úplně zabezpečiti, sprovodil komorníka po ohléd[illegible] hlavy opět k úřadu a kázal mu tam vyznati, co a jak spatřil, [illegible] prosil zároveň, aby vyznání i jméno komorníkovo, den a léto, k[illegible] vražda spáchána a ohledána byla, do desk se zapsala. To či[illegible] proto, aby mu pohnaný ve při žádného zmatku přivoditi nemoh[illegible] neb měl-li všechno řádně zapsáno, pak nevadilo, když komorn[illegible] ten zatím umřel, neb roucho krvavé se ztratilo, poněvadž ve [illegible] žalobník jen desky čísti kázal, a znění desk mělo tu váhu, ja[illegible] osobní přítomnost toho komorníka nebo předkládání roucha kr[illegible]vého.[2]) Později zanechal žalobník krvavé roucho při sobě a uká[illegible] je sám před soudem, když půhon jeho svědčen byl.[3])

Když ohlédání vykonáno bylo, vyprosil si žalobník opět je[illegible]noho komorníka, jenž by pohnal vraha jeho. Komorník mu dán[illegible]

---

[1]) Podobá se, že jen přátelé po meči měli právo i povinnost z hlavy přít[illegible] žalovati: „nejprvé o hlavu nebo o mordu, když se ot koho stane č[illegible] otci, bratru, neb strýci, nab strýjčenci, neb jinému po meči příteli [illegible] Ondřej z. D. čl. 10. Taktéž měla žena právo, pohnati vraha muže sv[illegible] taktéž měla panna jsouc po meči se zabitým zpřátelena právo k ža[illegible] z vraždy. Viz Řád pr. z. čl. 38, 39.

[2]) Řad pr. z. čl. 1.

[3]) Ondřej z D. čl. 10: „A když přijde svědčení, tehda rúcho krvavé uká[illegible] *před úřadem*; — „o mord též jedno krvavé rúcho přede pány uka[illegible] *aneb svědectví* komorničí“.

yž ten půhon pohnanému odevzdal, zapsán jest první rok do ik, který pohnaný i žalobník před úřadem státi měli. Však sluší menati, že na prvním a druhém roku jen žalobník k svědčení honu státi povinen byl, kdežto pohnaný teprv na třetím roce ti zavázán byl.

Když první rok, který od starosty komorníků se ustanovoval, šel, dostavil se žalobník na hrad pražský, a vezma krvavé roucho itele zabitého ohlásil se úřadníkům soudním i purkrabí pražské- u a opěvěděl jim třikrát, ráno totiž, v poledne a večer,[1]) půhon ěj řka: „Opovídám sě Vaší Milosti, že jsem pohnal vraha svého z N, jenž jest zabil bratra mého N z P a to chci vésti přede ny s plným právem, i z hlavy i z peněz, v čemž tu hlavu po- dám.“ Takto se opověděv žádal žalobník řečníka zemského,[2]) y podlé půhonu zapsal žalobu z obojí věci t. j. z hlavy i z vních peněz do desk. To byl jediný pád, při kterém jedním honem o dvojí věc hnáno býti mohlo; v ostatních pádech všech dalo české právo, aby jedním půhonem jen o jednu věc se alo.[3])

Opověd svou opakoval žalobník týmž činem a týmiž slovy uhého i třetího dne, načež žádal opět komorníka, aby vraha k uhému roku pohnal; na druhém roce zachoval všechno to, co na vním roce činil a žádál pak, aby třetí půhon k poslednímu roku hnanému zaslán byl.

Na třetím roce konečně pohnaný před soudem se postaviti usel. Když oba soupeři po zahájení soudu před zábradlím, za erým soudcové seděli, stáli, vyšel žalobník čili původ před zá- adlí a žádal někoho z těch, kteří práva znalí byli, aby byl jeho čníkem t. j. obhájcem čili advokátem. Tento pak oslovil sudího a: „Pane sudí, tento N z N mne prosí, abych jeho slovo vedl; eješ-li jemu toho i mně?“ A když sudí odvětil: „přeji“, pak čník ohradil právo původovi, kteréžto ohražení záleželo v tom, pojmenoval všechny pomůcky právem dovolené v té při, jichž

[1]) Tak píše Ondřej z D. v čl. 10; Řád pr. z. však udává jen dvojí opověď: v hodinu devátou t. j. v poledne, a nešporni t. j. k večeru.

[2]) Řečník zemský (prolocutor) v českem právě měl tutéž úlohu jako volavčí v právě moravském; vyvolával totiž na soudě žaloby.

[3]) Tak k. př. nemohl žádný, který pro nějakou věc hnal, týmž půhonem zároveň hnáti se škody, která mu z toho vzešla.

původ užívati chce; co řečník původovi neohradil neb čeho mu vymínil, toho pak užiti nesměl. Řečník dán proto původovi, nevadž se předpokládalo, že on pro žalost nad vraždou při snadno by něčeho zapomenouti mohl, a pohnanému proto, poněvadž se myslelo, že on tíží žaloby i snad skutku spáchaného rozech jsa snadno by něčeho opominul, čímž by při usnadniti mohl.

Když původ s přivolením sudího řečníka si obral, ohlásil se t a ohradil právo jmenem původovým takto: „Pane sudí! Předev ohražuji tomuto původu v této jeho při všecko právo a prosím, mu jeden z pánů, kteří na soudě sedí, vydán byl, jenž by jej naučil, které straně přede pány státi má.“ Na to vydán původovi je ze soudců, který původovi kázal, postaviti se po pravé straně. pokračoval řečník původův dále: „Pane sudí! Prosím, aby vydáni byli dva páni, mně jeden i tomu původu jeden, kteří by do ucha šeptali, kterak se v té při chovati máme, radíce ná učíce nás, což k právu jeho sluší; neb ten původ pro velikou lost, že jemu přítel zabit, nemůže v tuto dobu dobrou paměť tiché mysli míti.“ Když ti dva páni od sudího jmenováni pokračoval řečník původův: „Prosí ten původ a já jeho jme prosím, abychom měli polovici pánův, které bychom si vyvolili své radě a ku potazu, aby s námi mohli odstoupiti, když by jich třeba bylo.[1]) Více vymiňuji sobě i jemu, abych mohl j žalobu podlé naučení panského prožalovati a jej do šraňkův v a všecky výkony právní předsebráti, které k této při sluší; a bych něco zameškal neb na kterém slově pochybil, aby původ říci: *není to mé slovo*, aby to mohl buď skrze mě nebo jin řečníka zase opraviti. A vůbec vymiňuji všecko právo jeho i jemu i sobě, což k této při náleží a prosím, pane sudí, abys podal na pány, zda-li tak jest dostatečné ohražení práva, jako j ohradil jemu i sobě, ať oni to ráčí vynesti.“ Na to určil jednoho pána, který potaz pánů vynesl, že dostatečně ohraženo neb není; nebylo-li ohražení dostatečné, poučil ten pán řečník původa, čeho ještě vymíniti sobě mají, a když to učinili, bylo o žení původovo dokonáno. Na to pak žádal zase pohnaný za řečn

---

[1]) T. j. kdykoli řečník nebo původ měli jákou pochybnost, mohli pak ty p které sobě vyvolili, požádati, aby s nimi stranou šli a je poučili, k sobě věsti mají.

ž také jemu právo ohradil týmž činem, jako původovi ohraženo
pohnanému vykázáno místo na levé straně.

Když tak oba soupeři řečníky a pány, kteří jim raditi měli,
ření byli, ozval se řečník původův: „Pane sudí, již-li mohu
u tohoto původa N z N vésti?“ A když sudí odpověděl:
, počalo sepření čili ukazování průvodů obou stran. První
měl řečník původův, který věc, o kterou se jednalo, rozložil
roveň průvod udal, kterým původ vinu pohnaného dovésti chce,
„Páni, račtež slyšeti na též právo ohražení: tento původ N z
aluje na tohoto M z P, že jest zabil bratra jeho N z N na
jné cestě bezprávně; pak-li by toho přel, chce naň ukázati
i životem na jeho život, jakž jemu páni za právo vynesú“. Po
to slovích hleděl řečník pohnaného původovi zmatky činiti a
se ho o všecky věci, zda-li se srovnávají s tím, co v deskách
áno bylo. Předně ptal se, kdy vražda se stala? Na to odpo-
l řečník původův jmenovav den, před kterým svátkem nebo po
ém svátku vražda spáchána byla; jmenoval-li den nebo svátek
, než v deskách zapsán byl, měl zmatek. Pak se tázal řečník
aného, zda-li vražda úřadu opověděna byla? Řekli-li úředníci,
byla, měl původ zmatek; řekli-li, že opověděna byla, pak se tázal
ík pohnaného dále původa, má-li komorníka, který hlavu za-
o ohledal? Tu náleželo komorníku, aby vyznal, co viděl, a
roucho krvavé ukázal. Byl-li mezi tím komorník umřel, neb
ho ztraceno, dal původ čísti vyznání komorníka v deskách za-
é, a to mělo tu váhu, jakoby komorník osobně vyznával a
vé roucho se ukazovalo.

Když v těchto předběžných otázkách původu žádný zmatek
a býti nemohl, vyzval řečník pohnaného řečníka původova, aby
u přednesl. Žaloba musela se přednesti ústně a musela slovo
ovem zníti tak, jak v deskách zapsána byla; lišila-li se žaloba,
i řečník přednášel, od zápisu v deskách, měl původ zmatek, a
aný byl zproštěn i půhonu i viny. Když však žaloba v plném
lasu s deskami provedena byla a úředníci to potvrdili, tu te-
pohnaný odpovídal k žalobě a zároveň se ohlásil, že důkaz
co mluví, vésti chce podlé toho, co soud v té příčině nalezne.
oto ohlášení pohnaného radili se soudcové, jaký nález vynesti
stran průvodu, kterým pohnaný pravdu svého ohlášení ztvrditi
Průvod *čili způsob průvodu* byl tedy od soudu pohnanému

nařízen. A tu nalezáme v pramenech mezeru, poněvadž nem
zřejmé a jasné zprávy o tom, kolikerých průvodů pohnaný
mohl. Kladouce prozatím rozbor toho stranou važme přede
průvod ten, který stranám obyčejně uložen byl, totiž *souboj*.

Průvod souboje stranám z potazu čili z úrady soudu obyč
oznámen byl slovy sudího: „I máte o to sědati meči a životem
kázati.“ Těmito slovy počala druhá část pře o vraždu, an ře
původa řekl: „Pane sudí! Tento N z N prosí, aby jemu dán
pán, jenž by jej naučil, kterak má k svému vrahu přistoupi
kterak má v šraňky vjíti, kterou nohou napřed a kterou poto
na kterém koleně má pokleknouti před vámi, a v kterém mís
kterou rukou má klín své sukně držeti, a kterak má říci d
nežby tím klínem svého vraha udeřil, a kolikrát má jej udeři
dokud má klečeti, a kdy má povstati a kdy by měl z šraňků
stoupiti.“ Rovněž pravil řečník pohnaného, že tento M z P ch
dokázati, že nevinen jest, prosí, aby mu vydán byl pán, kter
jej podobně učil, jak se chovati má naproti žalobníku. Když
soupeři dvěma pány rádci opatřeni byli, tehdy pravil rádce pův
k němu: „Slyšiž! Když káži, abys vstoupil do šraňků, máš pr
nohou napřed vkročiti a levou potom; a když před pány pří
máš na pravém koleně pokleknouti a máš pravou rukou s p
strany za klín sukní vzíti a držeti, dokudž nekáží páni, abys
klínem vraha svého udeřil.“ Podobně radil druhý pán pohnané
aby levou nohou napřed do šraňků vstoupil a přijda před p
aby na levé koleno klekl, levou rukou aby klín s levé strany
a jej držel neudeře ani vstávaje, dokudž mu nebude kázáno.

Když oba soupeři podlé rady svých rádců učinili a před so
klekli, a klíny svých šatů tak drželi, jakž každému náleželo, p
řečník původův toho pána, který původu za rádce od soudu v
byl, aby jej poučil, co říci má původ, než-li by klínem obžal
ného udeřil; totéž učinil řečník pohnaného. Pak řekl tedy p
podlé naučení rádce svého k pohnanému: „Ty Petře slyš; prav
žes můj vrah, neb jsi zabil Jana bratra mého vlastního z N
pokojné cestě bezprávně; a to chci pokázati mým životem na
život, jakž mně právo zemské a páni naleznou.“ A pohnan
to odpověděti musel podlé toho, jak se buď skutku odpíral, n
němu se znal; odpíral-li se, pak mu radil rádce jeho, aby
odpověděl: „Slyš Jakube! Jakož mi vinu dáváš, bych já zabil b
tvého Jana, někdy řečeného z N, na pokojné cestě bezprávně;

m tobě nevinen a to chci pokázati mým životem na tvůj život, kž mi právo zemské a páni naleznou." Tvrdil-li pohnaný, že t nevinen, pak uloženo oběma stranám, aby pravdivost svého zení dokázaly soubojem a musely se zaručiti, že v ten den a na místo, kteréž jim od soudu vykázáno bylo, k bitvě se dostaví.

Znal-li se ale pohnaný ke skutku vraždy, omlouvaje se, že ždu spáchal v sebeobraně, pak mu radil jeho rádce, aby pravil: o jsem musil učiniti pro jeho počátek, bráně svého života." Jak o slova pronesl, udeřili oba soupeři ihned klíny svých šatů třiáte v hromadu a museli při tom býti pilni toho, aby upřímo proti bě udeřili, by jeden druhého nechybil; kdož zpříma neudeřil nebo uhého chybil, ten měl zmatek a ztratil při. Po tomto trojím na be udeření vstali oba posud klečící soupeři, vyšli ze zábradlí a lí jim ustanovil den k přísaze a k bitvě; v tomto případě nebylo otřebí žádného zaručení, neb udeření klíny znamenalo symbolicky, obě strany samovolně k bitvě se dostaví.

Z toho, o čemž jsme až posud mluvili, jde na jevo, že staré vo české směřovalo k tomu, aby při o hlavu učinilo pokud možná nadnou; neb neběželo při tom pouze o statek, nébrž také o život hnaného. Přísným zachováváním spletených formalit hledělo právo ské brániti i původa i pohnaného; na nesnadnosti, tyto formalnoti zachovati, záležela i záruka, že pře v úplném pořádku beze ého unáhlení ku konci přivesti se může. Za tou příčinou ukládalo také oběma soupeřům ještě přísaha se zmatkem, než-li k vě přistoupiti mohli. Původ přisahal totiž, že soupeř jeho skuečně jest vrahem, a pohnaný zase přisahal buď za svou nevinu, buď jen v sebeobraně zabití se dočinil. Zmátl-li původ přísáhu třiáte, ztratil při; zmátl-li pohnaný přísahu a neopravil se do třeke, pak ztratil podlé staršího práva při i život. Za císaře Karla o ustanoveno, že pro zmatení přísahy pohnaný nemá více života aven a sťat býti, nýbrž že má dán býti do vězení purkrabí pražému, a byl-li by ten příbuzným jeho, do jiného vězení, a v tom ezení měl potrvati potud, pokud buď jeho nevina dosvědčena nebyla ebo přátelé zavražděného jemu odpustili a soudců prosili, aby byl opuštěn a na svobodu dán. Taktéž měli oba soupeři, než-li se čali bíti, toho vůli, že mohli od bitvy upustiti; ustoupil-li původ, k se vzdal práva svého, ustoupil-li pohnaný, pak ztratil statek. ejí případ ale měl pro toho neb onoho nemilé následky; neb lo se za to, že svým právem není jist, a že tedy buď původ pohnaný *do pře svévolně* se pustil. Protož měl se obávati

pomsty se strany protivníka svého a jeho přátel, a podobá se takovém případě ten, který ustoupil, na místě samém od stran tivné stíhán byl. Za tou příčinou ustanoveno později, že ust prosil purkrabí pražského za bezpečný průvod, který jej v míle za hrad pražský, aby tak před násilím svých nepřátel utéci

Když ale obě strany na přísaze prošly, vstoupili soup místa zábradlím ohraženého a nebo do šraňků soudních, meče a štíty; brnění všeliké museli odložiti a bojovati jen ve svr oděvu a v nohavicích. Mezi bitvou měla každá strana právo, se cítila umdlenou, žádati na úřednících za odpočinutí, kteréž nemohlo odepříti; úředníci položili pak mezi soupeře socho jeden na druhého dorážeti nemohl. Takový odpočinek trval h a mohl třikráte žádán býti. Po třetím odpočinku musela se bitva skončiti, až jeden druhého překonal. Kdo zvítězil, o právo t. j. mělo se za to, že on pravdu mluvil a tím při ob

Z toho jde, že bitva sama mezi oběma soupeřema n bezprostředně váhu rozsudku, nýbrž že byla jen průvodem, k obě strany pravdivost svého tvrzení dovesti chtěli. Kdo s vítězem, ten pak měl právo, neočekávaje dalšího nálezu, při za vyhranou považovati, poněvadž božstvo samo v jeho pr rozhodlo. Protož praví Řád práva zemského v čl. 26: „A k jeden druhého přemohl, tehdy má jej svú rukú stíti a hlavu mezi nohy vložiti. A kdyžby jej sťal a hlavu mezi nohy tehdy má pokleknúti na jednom koleně a poděkovati králi a z pravého práva a dva haléře naň vložiti a těmi jej oféřova tak zvítězí nad ním a právo obdrží v té při. A to jemu dsky vníti, aby toho žádný přítel nemstil. Pakli by kdo toho ten by ztratil život i zboží, a nikdy by on ani jeho děti práva zemského užívati.“ Poslední tato slova zavírají v sobě upomínku na dobu, v které ještě krevní pomsta panovala, a váme z nich, že strany tak snadno se nevzdaly starého zvy práva, vedle kterého beze všeho vkládání se soudu do vraždy svého pronásledovati mohly. Když pak myšlenka, že právo jde nad samovolnou pomoc jednotlivce, dostala vrch, nepodrž soupeři tak snadno moci práva, nébrž považovali toho, který přítele v soudním souboji přemohl, právě tak za vraha, jako v nějakém záští byl zabil. A jen tím, že takový, který v bitvě přemoženého mstil pronásledováním vítěze, za psance s celým svým vyhlášen byl, dovedlo právo konečně soupeře k tomu,

zvyku se úplně vzdali, samovolné pomoci a pomsty se odřekli
oudnímu pořádku se podrobili.

Avšak okolnost ta, že přátelé toho, který v soudní bitvě pře-
en a zabit byl, vítěze jako vraha krevní pomstou pronásledovali,
příčinou, že soud se snažil, aby více krve proleváno nebylo, a
iž k tomu hleděl, aby sice bitva až do přemožení jednoho skrze
ného vedena byla — neb bitvu samu nemohl zameziti, poněvadž
a průvodem viny nebo neviny —, ale aby po bitvě oba soupeře k
aké úmluvě přivedl, kterou by další záští mezi nimi přestati
hlo. Soud byl poněkud k tomu zavázán již z té příčiny, že vrah
běhnuv do cizí země přátelům svým příležitost dal, aby jej
přátely zavražděného smluvili a smířili, a že pohnaný, když
k nějakému roku nebo k soudu nebo k bitvě nedostavil,
dce právo měl, v úmluvu s původem stran hlavy a hlavních pe-
vejíti, aniž nebezpečí života skrze bitvu podstoupiti musel. Jest
tedy zcela humanní myšlénka, že soud propůjčil touž ochranu
moženému v bitvě, které vrah, když po vraždě utekl anebo k
vě se nedostavil, sám si opatřiti mohl.[1]) A protož také praví
d pr. z., že vítěz má přemoženému hlavu stíti, „lečby s královú
i a s panským povolením bylo mezi nimi lepší zjednáno.“

Byl-li pohnaný v boji přemožen, pak obdržel původ hned také
řknuté hlavní peníze a nemusel ani zvláště z nich pohnati, a
hnaný byl povinen peníze ty složiti; nepoložil-li je, uveden původ
jeho statek a sice v tu část, která za peníze hlavní mu odhá-
na byla.

Dostavil-li se pohnaný k třetímu roku, k soudu a pak k bitvě,
platil více hlavních peněz, než-li tu sumu, kterou původ v půhonu
l ohlásil. Když se ale na třetím roku k soudu nebo k bitvě
dostavil, pak se mělo za to, že se cítí vinna a že mimo to soud
lehkost uvádí. Protož dal původ na něho právo stanné t. j. byl
souzen pohnaný in contumaciam, a původ poslal pak k němu ko-
rníka, jenž jej napomenul, aby peníze hlavní složil a mimo to s
vodem o další náhradu za hlavu zabitého přítele se smluvil. Když

[1]) Jen v jednom případě nemohla smlouva o hlavu zabitého od soudu samé-
ho dovolena býti: když totiž někdo druhého zabil svévolně před plným sou-
dem, ten měl hned na místě stat býti. Utekl-li, pak měl přítel zavražděného
právo, jej stíhati a v jeho statek se uvázati beze všeho nálezu soud-
ního, a mezi nimi nemohla se smlouva státi, i kdyby oba byli chtěli,
potud, pokud *král k tomu své svolení* nedal. — Řád pr. z. čl. 41.

to pohnaný do šesti neděl neučinil, ohlásil to původ u desk
to zapsati, a žádal komorníka druhého, aby jej opět napomenu
když to pohnaný opět do šesti neděl a po třetím napomenutí
do šesti neděl neučinil, tehdy po vypršení těch osmnácti neděl
hádali mu úředníci jeho statek a dány z toho původu hlavní p
a úředníkům zároveň taková suma, která těm penězům hlavní
rovnala. Nad to více odevzdal soud pohnaného v plnou moc
voda, a ten měl, jak Řád pr. z. v čl. 29 praví, právo „jej jíti
zabiti a prokole jemu stehně jej k ocasu koňskému za nohy p
zati, nic s něho rúcha nesvláče i vléci jej pod pražskú šibeni
má to opovědíti úředníkóm a komorníka vzíti, aby jej ohlédal
když to komorník vyzná, má to (vyznání) ve dsky vložiti a
toho nemá mstíti.“ Soud tedy takového pohnaného více nechr
za to však nalezl útulku bezpečného v nejstarší době na mís
posvátných, později jen na hrobě sv. Václava. A tu nemůž
opominouti uvesti krásný způsob ochrany takového něšťastníka,
jistě z prastarých dob naší historie pochází; když totiž pohn
přítelem zabitého se nesmluvil, od nepřátel svých pronásledován
a k manželce své se utekl, a ona jej objala nebo rouchem
přikryla, tu nesměl od ní násilím vzat, aniž raněn neb zabit
Když žádný takového nešťastníka více chrániti nemohl, chránil
ještě posvátnost domácího krbu a neporušitelné právo ženy, k
ona podlé názoru slovanského k muži svému měla. Tak pož
žena česká téže přednosti, jako posvátný hrob sv. Václava, a
její v té příčině byla větší než krále samého, který žádného neš
níka takového milostí svou zachrániti nemohl. A co každá
česká muži svému poskytnouti mohla, to právo propůjčeno král
české u míře větší, jelikož každý vrah, jemuž se poštěstilo, k
utéci, všeho nebezpečenství života zproštěn byl.

Poněvadž při bitvě běželo původu i pohnanému o život, ne
žádný z nich na místě svém poslati zástupce a musel každý se
sám, vyjmouc případy ty, které níže uvedeny budou.

První případ, kde původ mohl místo sebe míti zástupce, k
zaň bitvu vedl, byl ten, když sirotek nezletilý z hlavy otce nebo ji
přítele poháněl. Takový sirotek dal se do desk zapsati za sirot
když sepření před soudem se stalo, musel mu jeho řečník obr
právo sirotčí, jež záleželo v tom, že sirotka v bitvě některý z
přátel zastávati mohl. Když řečník sirotčí toto právo sirotku
hradil, ptal se pohnaný, když řečník ohražení skončil, sirot

-li to tvé slovo?" A řekl-li sirotek: „jest", osvědčil to pohnaný
níkům řka: „Pane sudí! Jdeť proti mně právem jako muž,
ož se mnů má konati jako muž, ale ne jako sirotek, neb jest
neohradil práva sirotčího." Následkem toho soud nalezl, že
tek ten nemá užiti práva, dáti se zastoupiti, a sirotek buď se
el bíti s vrahem sám anebo bitvy se vzdáti, a tím pohnaného z
nu a pře propustiti. Když ale řečník podlé pořádku právo si-
í ohradil, postavil se sirotek před zábradlí drže štít a meč, a
n z přátel jeho vzal meč a štít z rukou jeho a konal zaň bitvu,
raha buď přemohl neb sám přemožen byl.

Druhý pád, v kterém při soudní bitvě zástupce dovolen bý-
byl ten, když panna, která se muže neodpověděla,[1]) vraha z
y přítele zabitého pohnala. I ta panna užívala sirotčího práva,
den z jejích přátel mohl za ni bitvu vésti týmž činem a během
za sirotka.

Takový byl soudní průběh ve přech o hlavu. Byly však
teré zvláštnosti, které při tom postupem času se vyvinuly a to
em různých příčin, z nichž hlavní byla rozdílnost stavů. Jako
ž při odkladných penězích a při pokoře rozdíl činěn býval podlé
u zabitého, taktéž měl stav zabitého a jeho přítele, který žalo-
i stav toho, jenž obžalován byl, důležitý vliv na průběh celé

Za pravidlo platilo, že spůsob pře a bitvy, jak jsme jej svrchu
i, měl místo, když rovný rovného pohnal t. j. pán pána, zeman
ana atd. Když ale nižší podlé stavu vyššího pohnal, k. př.
an pána, měl pohnaný pán právo, ještě *před provedením žaloby*
vymíniti, že „když by přišlo na bití, bíti se s ním nechci, neb
nižšího urození nežli já." Když se pohnaný tak prohlásil, ne-
l k bitvě donucen býti a vedl důkaz své neviny přísahou se
tkem, maje při tom šest pomocníků neb svědků; prošli-li všichni
ci na přísaze, uznán za nevinna; jakmile ale jediný svědek pří-
u zmátl, tehda ztratil při. Když však pohnaný pán si nevymí-
že se bíti nechce, pak musel k bitvě přistoupiti, která se svedla
obyčejně.

Když šlechtic, jenž stavu vyššího byl, někoho, jenž stavem
ší byl, z hlavy pohnal a sobě vymínil, že s vrahem, poněvadž
šího řádu jest, bíti se nechce, nébrž že věc přísahou rozhodnouti

---

[1]) T. j. taková, která klášternicí *nebyla*, anebo nějakým slibem jinak za-
vázána nebyla, že se nevdá.

se má: tu záleželo na pohnaném, zda-li přísahu přijal neb mítl. Když pohnaný, obávaje se, žeby jeden z jeho pomoc přísahu zmátl, přisahati nechtěl, pak měl právo žádati, aby p s ním se bil. A když původ, hrdým jsa na vyšší urození, s se bíti nechtěl, pak musel pohnaného z žaloby propustiti. Ta když měšťan neb sedlák šlechtice z hlavy pohnali, a šlechtic žalobou bitvu od sebe odmítal, musel pohnaný sám sedmý na přisahati, že nevinen jest; zmátl-li on nebo jeden ze svědků přís byla pře ztracena.

Pohnal-li měšťan sedláka neb sedlák měšťana, ti se bili majíce štíty veliké, poněvadž prý, jak Řád pr. z. praví, od rodávna ustanoveno bylo, že nešlechtici v soudní bitvě mečův vati nemají.

Když žena, jejížto muž byl živ, někoho z hlavy pohnala, to nepřišlo k bitvě, nébrž pohnaný musel svou nevinu do přísahou zmatečnou sám sedmý; zmátl-li on nebo jeden ze svě ztratil při.

Zvláštní výhody užívala vdova, která z hlavy svého muže přítele pohnala vraha, jenž jí v stavu roven byl. Když k b přišlo, vykopán důl, v kterém až po pás státi musel, maje v ru meč a štít veliký; vdova však stála v šrancích okrouhlých, zvl k tomu připravených. A tak bojovati museli, až jeden druh přemohl; vyšel-li on z dolu, anebo ona ze šraňku, bylo právo z ceno pro toho, kdo se toho dopustil. Téhož práva mohla užiti pa když jí minulo 18 roků.

Ještě nám zmíniti se jest o tak zvaných *příhlavních* peněz Někteří, jmenovitě Štrobach, měli za to, že příhlavní peníze totožné s penězi hlavními t. j. s těmi, v kterých původ hn půhonu hlavu zabitého pokládal. Tomu ale tak není; neb svrchu dotčeno, byl půhon z hlavy jediný, v kterém o dvojí totiž o vraždu i o hlavní peníze hnáti se mohlo; naproti tomu nacházejí se půhony, v kterých se pohání o příhlavní pe aniž v nich o hlavě samé řeči jest. Z toho jde, že hlavní a příhlavní peníze nemohou býti totožné, a bližší dání takových půhonů ukazuje, že příhlavní peníze jsou tak které při hlavě zabitého vzaty byly. Další důvod o rozdílu *hlavních* a příhlavních peněz jest ten, že z hlavních peněz j *hnán býti mohl* vrah, z příhlavních peněz však každý, o němž

čeno bylo, že při vraždě byl, aneb nebyv ani při vraždě a na- a mrtvolu a při ní peníze, tyto s sebou vzal. Tak k. př. jest ön z r. 1316: „Crziss de Zakolan, orphanus, conqueritur jure hanorum super Přibiconem de Otvojec, quia occidit sibi patrem m Simonem quondam de Zakolan „sine jure in via pacis.“ To tedy půhon z hlavy. Pak následuje půhon z peněz příhlavních: m conqueritur super Přibiconem de Zakolan, Mathiam ibidem, a receperunt circa caput Simonis quondam de Zakolan, patris capitalis pecuniae quilibet decem marcas argenti minus lotone.“ [1]) se tedy pohání o příhlavní peníze, které při hlavě (circa ca-) zabitého vzaty byly, a nepohání se pouze vrah, nýbrž mimo ještě jeden druh. Hlavní peníze vysoudil původ zároveň s pří byl hned na ně zveden; o příhlavní peníze musel zvláště hnáti a trojím půhonem, jako o hlavu. Zřejmě to také vysvítá z čl. Ondřeje z Dubé, jenž praví: „O hlavu takto jest žaloba: Petr uje na Jana, že jemu zabil otce jeho atd.“ *Ale o příhlavním hu, jenž jest také trojí póhon,* tak jest žaloba: Petr žaluje na na, že, když zabil jeho otce, *při hlavě* jeho vzal jemu pět set ven: pří-li, prosí práva.“ O hlavní peníze nemohl se pohnaný ti, poněvadž původovi i se pří přisouzeny byly; o příhlavních pe- zích však tvrditi mohl, že jich nevzal, v čemž zase se vidí, že rozdíl mezi hlavními a příhlavními penězi. A konečně jest v čině té důležitý výrok Knihy Rožmberské, která také mluví o *bytku příhlavním*, t. j. o dobytku tom, který při hlavě zabitého at byl.[2]) Kn. Rož. činí také rozdíl mezi půhonem o hlavu a o bytek příhlavní a poučuje nás, že také při příhlavním dobytku jiný způsob průvodu než při hlavě; neb čl. 184. zní: „Z hlavy j póhon, právo s meči sědati; z příhlavného dobytka trój póhon, vo za kyje sědati.“ Z těchto dokladů, tuším, vychází zřetelně jevo, že hlavní a příhlavní peníze totožné nebyly.

[1]) Emler, Reliq. I, 5.

[2]) Netřeba zde mysleti pouze na dobytek, jako koně, voli atd. Neb jakož později k. př. v 15. století k „nábytku“ čítáni také koně a voli, tak mohly v 14. století k dobytku čítány býti rozličné nemovitosti, jako klenoty, prsteny, zbraně, anoť podobá se, že tomu skutečně tak bylo, poněvadž pozdější prameny již o příhlavním dobytku žádné zmínky nečiní, nýbrž jediné příhlavní peníze uvádějí.

Literární ruch na Moravě v novější době.

Podává *K. Šmídek.*

(Pokračování a dokončení.)

V.

Hned od počátku národního našeho rozvoje na Moravě, míníme dobu po francouzské revoluci červencové, činil prvým buditelům národního u nás vědomí nemalou překážku nedostatek středního města co společného ohniska, v němžby veškery jednotlivé snahy k ráznějšímu působení se byly usjednocovaly a odkudby zároveň nového pružnějšího oživení byly čerpati mohly. Jako v přírodě veškeré objevují se nezměnným důrazem zákonové atavismu čili dědičnosti, spolu pak snaha po zvláštním rozvoji čili individuace, a právě souladem dvou těchto zákonův udržuje se veškerý život ve vesmíru, jednota v různosti, pověčný řád ve stále měnivých jednotlivých projevech: tak i v dějstvu, v životě nejen veškerého člověčenstva vůbec, alebrž i v životě jednotlivých národův pozorovati jest činnost dvou sil, síly to lnoucí více ke středu, toužící zachovati ve všem ráz všeobecný, zároveň pak činnost síly, řekli bychom odstředivé, jež působí ve světě, v národu, v obci tu nekonečnou řadu zvláštností a různých individualit. Na Moravě postrádáme až dosud sílu soustředivou, hlavní město co srdce celé země, z něhožby do jednotlivých žil života národního vyprýskal a vyléval se mohutný osvěžující proud, a v němžby opětně jednotlivé paprsky národní činnosti ke svému středišti gravitovaly. Městem takovýmto nebude nám nikdy Brno, již za svým obsáhlým průmyslem a za svým ke kosmopolitismu více se sklánějícím obchodem národnímu rozvoji méně příznivé; a nemůže jím býti Olomouc, město již co pevnost více obmezené a uzavřené. Jaké výhody v rozvoji národním poskytuje ústřední takové město, toho seznati nelze toliko z pohledu snad na nádhernou Paříž, kteráž v duchovém životě representuje celou Francii, alebrž i z pohledu na zlatou Prahu, pravou to hlavu veškerého království.

Avšak i touto překážkou, jakož i jinými nesnázemi v povšechném politickém útvaru rakouské říše nedávali se másti ve své buditelské

osti první buditelé národního života na Moravě. Byloť již r.
0 v Brně několik probudilých Moravanův a Čechův, nejvíce mi-
níkův literatury; avšak každý z nich žil více o sobě, navštěvoval
od času jeden druhého, však společenského života národního
nebylo a v životě veřejném nejevila se čeština nikde. Žiliť tehdáž
r. 1830) v Brně co uvědomělí vlastenci: Dominik Kinský, pro-
or vysloužilý a translator pro češtinu při guberniu, V. Žák, koo-
ator u sv. Tomáše, Fr. Štěpnička, komorní rada, Al. V. Šembera,
dník při magistrátě, Fr. Trnka, spisovatel, M. Fr. Klácel, augu-
nián, studující theologie, Fr. Kampelík, posluchač theologie, ad-
kát Artus, J. Johanides, žalářník při kriminále, Jan Jodl, profesor
manitní, Fr. Zach, kandidát soudnictví, Julius ze Švabenova a j.
Popřední snaha obětivých těchto mužův, jichž památka na-
dy musí drahá zůstati národu našemu, k tomu bylať obrácena,
y se počet sebevědomých Moravanův rozmnožil a zjednal se ja-
u českému průchod do veřejnosti. To však v tehdejší době,
ež všeliká téměř politika vyhostěna byla z veřejných rozhovorův,
i se výhradně mohlo rozšiřováním literatury a obracením zřetele
potřebě jazyka národního v církvi, v soudnictví a k jeho pě-
ím vlastnostem. V ohledu tomto zjednali sobě nepopíratelných
luh dva mužové z Čech k nám zavítavší v stejném téměř čase
e vzájemné činnosti ušlechtilé sebe doplňující, Al. V. *Šembera*
Fr. Cyr. *Kampelík.* Prvý ze vlasteneckých těchto mužův maje
příčinou úředního svého postavení při magistrátě brněnském časté
ky se mnohými i vyššími úředníky a seznámiv se skrze vycho-
atele, nejvíce Moravany, v mnohých domech šlechtických usiloval
klestiti cestu „Časopisu musejnímu," jakožto nejúspěšnějšímu bu-
eli tehdejšímu do mnoha rodin; i nalezlo se neunavnou péčí Šembe-
vou r. 1832 již 20 a r. 1833 výše 30 odběratelův. Budeť to
al pro mnohé z našich čtenářův zajímavo, uvedeme-li jich jména,
nichž mnozí již na věčnost se odebrali, jiní pak i ve vysokých
ní úřadech postaveni jsou: Josef Artus, doktor práv a advokát
nský, muž tehdy v Brně veleváženy; Antonín Beck, studující,
ní dvorský rada a ředitel tiskárny státní; Frant. Brauner, prak-
ant u hrdelního práva, byl potom co kandidát soudnictví a dok-
ství práv kolik let v Brně, nyní advokát v Praze; Jan Findeys,
ktikant při guberniu; Jan Jodl, humanitní profesor (oba již
auli); Frant. Vel. Kampelík, *posluchač theologie*; Dominik Kinský,
fesor a *translator gubern. (umřel* r. 1848); Vladimír hrabě Mi-

trovský, posluchač práv; Jan baron Mundi, pán na Račicích; Cyrill Fr. Napp, prelát augustinianův na Starém Brně; Fr. Pěch, doktor práv a pěstoun u hraběte Serényiho, nyní advokát v Brně; Ant. Přidal, doktor práv a pěstoun u hraběte Žerotína; Frant. Rafelsberger, úředník komorní; Jiří Sokolíček, pěstoun u hraběte Mitrovského; Al. V. Šembera, kandidát soudnictví; Viktor Šlosar, prelát kláštera benediktinského v Rajhradě; Ant. Šmíd, guberniální rada; Rudolf Uherek, praktikant při c. k. stavitelství; Jan Vrba, profesor theologie; Zdeněk hrabě ze Žerotína, posluchač práv. Ku předplatitelům těmto přibyli r. 1833: Fridrich Bříza, továrník; Josef Cibulka, magistrátní rada; Oldřich hrabě Dubský ze Třebomyslic, pán na Lisicích, později hejtman zemský; Jakob Dragony, kandidát profesorství (nynější školní dozorce v Celovci); Eugen Frölich z Fröhlichstátu, rada zemský, nyní dvorský rada nejvyššího soudu v českém senátě, rozený Vídeňan; Jan Ohéral, redaktor Jurendova Poutníka Mor.; Frant. Prášek, registrator knih gruntovních u magistrátu brněnského; Karel Provazy, kandidát soudnictví, poslés v Kroměříži a nyní na pensi ve Vídni; Jan Ritschel, purkmistr brněnský; Julius rytíř ze Švábenova, absolvovaný právník; Josef Uherek, posluchač práv, nyní rada vrchního soudu v Praze; Karel Vojta, asistent vojenského opatřovacího ústavu; Vinc. Žák, koop. u sv. Magdaleny; Karel Žatecký, auskultant u magistrátu, nyní rada zemského soudu na pensi v Brně. Podobným způsobem rozšiřovaly se i jiné české spisy v Brně a ve krajině brněnské u př. Kollárova Slávy Dcera a j.

Do veřejnosti pomáháno jazyku českému při slavných příležitostech. Když v září r. 1833 císař František přijel na nějaký čas do Brna, složil M. Klácel k uvítání jeho báseň, kterouž dáno skvostně vytisknouti a kteráž pak roznášena byla všem vysoce postaveným pánům od gubernatora a biskupa počínaje; i o to postarali se dotčení vlastenci, aby báseň tatáž podána byla samému císaři, jenž ji se zalíbením přijal. Při odjezdu pak jeho a císařovny do Prahy přiměli majetníka statku Kartouzského, Ant. Schindlera, jenž tolikéž přál moravštině, že dal na silnici u Kartouz vystavěti ozdobnou bránu s českým nápisem: „Vítejte nám!“, o čemž se tehdáž o věci nevídané velmi mnoho mluvilo. Když pak r. 1834 přijel opětně císař na čtyry neděle do Brna, byl tolikéž uvítán básní *českou od Klácela* složenou, kterouž k žádosti dotčených vlastenců *odevzdal sám* biskup Gindl, a odříkával císaři z ní při [illegible]

ku z paměti na důkaz, jak již umí česky, s nemalou pochvalou
afovou. V museu brněnském uvítán císař českou kantátou od
votného složenou, což císaře též mile překvapilo.

Avšak nejenom na této cestě usilovali tehdejší vlastenci na
ravě valnějšího průchodu zjednati jazyku mateřskému ve kruzích
olečenských, alebrž tolikéž vydatně a zdárně svými spisy, toužíce
ni jmenovitě historické vědomí probouzeti a oživovati. Roku 1836,
kterémž „*básně lyrické*“ Mat. Fr. *Klácela* objevily se co milo-
šké jarní kvítí, naplnivše útrobu zvláště dorůstající mládeže vše-
ecným nadšením po všech téměř vlastech slovanských, obohatil
. Vojt. *Šembera* dějepisnou literaturu spisem na tu dobu velmi
ácným, vylíčením dějin jednoho z nejznamenitějších rodův morav-
ých, jemuž, jak dí ve druhém vydání téhož spisu[1]), „co do zásluh
vlast a národ kromě rodu Pernšteinského, Kunstátského a Žero-
ského nižádný jiný rod domácí se nevyrovná“, rodu to *pánův z
akovic*. Spis ten, jehož i zevnější sličná úprava nad knihami
hdy v češtině vydávanými vynikala, má název: „Historie pánů z
zkovic a hradu Bozkova v Moravě s popsáním panství a města“
- tiskem Rudolfa Rohrera, jenž všemožně se přičiňoval, i české
isy v ušlechtilejší než dosud zevnější formě vydávati. S velikou
libou kochali jsme se v milé této knize, psané slohem čistým,
bnou jednoduchostí vynikajícím; a mladistvá mysl ráda přihlížela
ástem dotčeného spisu, v nichž živějšími barvami a vroucnějším

[1]) Druhé toto vydání nese v čele poněkud změněný název: „Páni z Boskovic a potomní držitelé hradu Boskovického na Moravě; přidáno popsání hradu, města a okresu Boskovického; ve Vídni 1870. Změnu pravopisní ve jménu Boskovice, kdežto v prvém vydání psáno Bozkovice, odůvodňuje p. spisovatel tím, že podlé jeho zdání zakladatel Boskovic slul Bosek a ne Bozek, jak viděti z podobných jmen Bosice a Bosyně v Čechách a Bosonohy v Moravě. Prvé vydání ozdobeno bylo obrazem hradu Boskova v 17. století, druhé vydání obohaceno dvěma sličnými rytinami, podobiznou Albrechta Černohorského z Boskovic a obrazem města Boskovic. Přičiněni ke 2. vydání tolikéž listové od pánův z Boskovic vydani a rodopis týchže pánův podlé tří jejich linií, hlavní linie boskovické, pak linie černohorské, svojanovské a trnavsko-bučovické, což vše nedostává se ve vydání prvém, jakož vůbec četnými přídavky a přímětky v každém ohledě rozšířeno jest vydání druhé, věnované známému rodáku boskovickému, Petrovi B. Bílkovi, jenž i nemalou peněžitou oběť přinesl, aby práce tato historická mohla tiskem vydána býti, kdežto prvé vydání věnováno jest *Frant. Xav. hraběti z Ditrichšteina-Proskova.*

slovem doličován život mužův, obětovnými a vlasteneckými činy zvláště poslulých, a stránky téže knihy o výtečném biskupu Protasovi s Boskovic, o jeho poměrech k velkodušnému a nad svůj věk daleko pokročilému králi Jiřímu z Poděbrad (str. 31—45), o Karlu ze Žerotína (v poznam. na st. 95—99) a j. opětně a opětně s rostoucí povždy útěchou probírány.

Týmž šlechetným, vlasteneckým směrem nesen i druhý spis Al. V. Šemberou již co profesorem řeči a literatury české na moravskostavovské akademii v Olomouci k oslavení šestistyleté památky osvobození Moravy od Mongolův r. 1841 (druhé vydání hned již r. 1842) vydaný pod názvem: „*Vpád Mongolů do Moravy*" se starší historií Mongolů, jich povahopisem a popsáním Hostýna. Spis ten má pro nás i tu zajímavost, že mimo básně od M. Klácela a V. Furcha k oslavení téže památky tam umístěné nalezáme v něm i článek psaný od *Antonína Bočka*, tehdy archiváře moravského, *o vítězi nad Mongoly*, kdež usiluje dokázati, že oslaveným vítězem nad Mongoly nebyl *Jaroslav* ze Šternberka, jak jej nazývá známá báseň Rukopisu kralodvorského, alebrž *Zdislav* ze Šternberka, později prý truksas markrabství moravského, jenž prý co jediný muž se příjmím ze Šternberka po celý čas od r. 1241 až 1262 se objevuje, a k tomu vždy po boku krále českého neb markraběte moravského ve spolku s předními pány českými a moravskými. Proti tomuto nikterak dosti důvodně dosvědčenému domyslu povstal český historiograf, Frant. Palacký, ve svém pojednání kteréžto za pravý vzor historické kritiky musí považováno býti: „Der Mongolen Einfall im Jahre 1241, eine kritische Zusammenstellung aller darüber vorhandenen Quellennachrichten mit besonderer Rücksicht auf die Niederlage der Mongolen bei Olmütz." V pojednání tomto pod záhlavím: „Der Sieger bei Olmütz: Jaroslav oder Zdislav von Sternberg"? vítěznou zbraní poráží domnělé důvody Bočkovy ku prospěchu Zdislava uvedené, dosvědčiv, že doklady Bočkovy, čerpané ze souvéké kroniky olomoucké od r. 1424 o Zdislavu co o vůdci posádky olomoucké nedotýkají se příběhův z r. 1241, alebrž z r. 1253, kdež hrdina Zdislav ze Šternberka osvobodil Olomouc, ale nikoliv r. 1241 od Mongolův, nébrž r. 1253 od krále Bely IV., s Poláky, Rusy a Kumany do Moravy vrazivšího. Domněnku pak Bočkovu, s nímž tehdy i Šembera v ohledu tom souhlasil, že v dotčené básni Rukopisu kralodvorského místo „Jaroslav *res ve krvi s ořem* zbrocen" správněji čísti se má „Zdislav" atd.

to prý verš tento jest jedenáctislabičný, následující pak „mečem Ku-
jevica zachváti", desítislabičný, vyvrací Palacký tím, že uvedený
š ten nikoliv není jedenáctislabičný, alebrž desítislabičný, poně-
dž „krvi" jen novějším spisovatelům jest slovo dvouslabičné,
kterak však starým neb i Polákům, a tudyž musí takto čítán
ti: Jaro | slav ves | ve krvi | s ořem | sbrocen. Za těmito důvody
ezřelého dějezpytce domnění Bočkovo, ač počátečně ze mnohých
an zalíbilo se, na výsluní přísné kritiky co bublina se rozprysklo,
ť bychom i netajili, že mnohostranným omlouváním téhož zají-
vého předmětu širší měrou obracen zřetel k dějepisu vla-
nskému.

Nepatrným tehdy středištěm národního života stal se *brněnský*
ěský seminář. Ve školském roce 1830 objevil se v prvém roč-
u filosofických studií v Brně mezi četnými posluchači mladík
více dospělý, tichý, vážného vzezření, jenž mluvě německy a
da obyčejně přízvuk ve vyslovování na první slabiku u mnohých
ch spolužákův s nevčasným se potkával posměchem, čehož si
k mladík ten povážlivý málo všímal. Milerád však klonil se k
echům, o nichž předzvídal, že se znají byť i často dosti bídně v
kém jazyku; častější pak s takýmito rozhovory rozpřádával; če-
na však jeho byla ryzá, spisovná, ve výrazech bohatá, tak že i
lužáci Moravané neb Čechové všem slovům nerozuměli a za jich
lad žádati museli. Z mladíkův těch studujících mluvil každý
m vlastním podřečím, jinak Hanák, jinak Slovák, jinak Slezák
opět s jiným přízvuken horan, dolan, jinak ten, jenž na ústav
šel z uherských, nebo z českých hranic. Zásoba slov bylať u
ch tak skrovná a nepatrná, že přimíštěno slov a výrazův něme-
ch a řeč tou měrou bídně zpotvořována. Tu však mladík onen
avoval, poučoval, frásím čiře českým vyučoval, germanismy ká-
, k čistému mluvení v jazyku materském napomínal. Časem vy-
voval o hrdinných skutcích Čechův, Moravanův, Polákův, Hor-
ův, Slovincův i Dalmatincův a j., nazývaje jich povždy „našimi
třími;" vytasil se pak s Rukopisem kralodvorským, čítávaje z
o a hojnými a zajímavými historickými i slovanskomytholo-
kými dodavky jej vykládaje; Moravany nejraději poukazoval ku
ni o vítězi nad Tatary, o chrabrém Jaroslavu, Čechy k Záboji,
avoji a Luděkovi. Ve svých rozprávkách vodil spolužáky své po
nných luzích žírné vlasti moravské, rozníceněji mluvíval o mí-
ch pro *moravský dějepis zvláště* památných, o posvátném Hostýně,

o starobylém Velehradě, o každém téměř městě věděl něco z
nitého a památného pověděti, tak že jinochové nadanější a je
šího citu počínali poznávati sami sebe a vážiti si dávných př
svého národu. Mladík tento, jenž po oba filosofické roční
ústavě brněnském tak blahodárně působil, byl Frant. *Kamp*
rodem Čech (nar. 1805 v Šiřenově v Jičínsku), k milování n
ského jazyka probuzený šlechetným profesorem Šírem na gym
Jičínském. Hluboce přesvědčen jsa, že budoucnost národu i
národního vědomí a duchového rozvoje a pokroku položena j
nejvalnější části v ruce kněží, jeho to vůdcův a učitelův, odeb
Kampelík po zkončených studiích filosofických na podzim r.
do brněnského alumnátu, domnívaje se, že tu nalezne úrodnou
v nížby se zaštípiti daly slibné puky jarejšího duchového živ
milém lidu moravském. Sjednotilo se s ním a spolčilo k
ušlechtilému cíli několik nádějných mladíkův, mezi nimiž jme
Grus, Špaček, Zrzavý, Žďárský a j. vynikali. „Bratři, sjed
se“, pravil k nim Kampelík, „rázně veslujme k cíli! Mámeť s
kazateli, katechety, zpovědlníky, učiteli; k tomu zajisté p
důkladnější známosti vlastního jazyka, než jakové jste b
děti nabyli a z něhož jste ještě později mnoho zapomněli.
chcete, zůstaňte tu po škole, já vás vyučovati budu v ml

---

[1]) I slavný Kollár věnoval ve své „Slavy dceři“ (Lethe, zně
čestnou zpomínku muži tomuto o prvé národní probuzení na
nepopiratelných zásluh sobě získavšímu. Dí tam totiž:

Nad břehem se čerstvá zelenala
  Štěpnice a slibná zahrádka,
  V nížto právě mláď a přisadka
Od země se pnouti počínala.

A že v blízku naplněna stála
  Vodou stříbrokutá hubatka
  Vzavši do ruky ji, poupátka
S nádějí ta hned jsem oblévala.

Na lístkách ty názvy byly psané: Liskay, Kuzmani, dva Slováci,
pelík a Kačer Moravané“. Kollár jmenuje tu Kampelíka ovšem
Moravanem, sveden k mylnému tomuto domnění listem, jejž mu byl
pelík z Moravy, z Brna totiž dne 8. pros. 1831 odeslal, z něhož
kolik tu slov položiti za příhodno máme, aby odtud laskaví čt
seznali, v jak skleslém stavu ještě tehdá národní vědomí na Mo
nalezalo. „Morava naše posud dřímá; roznécujeme každou jiskru, v
o *ní*, žeby časem plápolati mohla. V Moravě nic posud statn
chází, coby vzdělanější třídu lákalo.“

eské; vím, že žádný z vás neníť s to ani řádku správně napsati.“ Ze 39 theologův tehdejších v prvém roce slíbilo osm učiti se. Opatřil jak každému maličkou mluvnici Hankovu, sám však vyučovati se jal dle obšírnější Hankovy mluvnice, zdělané podlé Dobrovského, počínaje tvořením slov z kořenův a vysvětlováním zákonův, podlé nichž tvoření to se děje. Pro církev a vlast svou nadšení mladíci s jarou silou uchopili se této příležitosti vítězně překonávajíce všechny překážky, jakéž se v pozdějším věku duchu více již po seznání samých věd roztouženému při učení se suchoparným pravidlům gramatickým naskytují; bodrý pak učitel hleděl umrtvující tu jednotvárnost mírniti uvedením deklamování menších básní, jakéž se s učením tím obyčejně spojovávalo. Toť hle prvé červánky, toť prvé zárodky národního života v brněnském alumnátě, jenž důrazem působnosti mužův v jeho lůně v pozdějších na to létech odchovaných nabyl historické zrovna důležitosti v duchovém rozvoji celé Moravy!

Duch jedenkráte vyšší myšlenkou probuzený neodolatelně postupuje ku předu. Myšlenka takáto musí celá rozvinouti se ve všech svých důsledcích a zakořeniti se v život. Toť nutný zákon v rozvoji duchovém, v dějstvu. Dotčení mladíci shromáždivše se příštího roku v domě k dalším studiím byliť jedno srdce a jedna duše. Záhy však seznali, žeť se jim nelze spokojiti pouhým učením se jazyku mateřskému; ku zdárnějšímu v něm se zdokonalování a obohacování přeskrovné své dosavadní zásoby slov žeť přede vším potřebí jest i hojnějšího a vydatnějšího než dosud čítání kněh v ryzé řeči české složených. Mužnou odvahou přistoupeno ihned k činu. Sbíraly se potřebné peníze, ustanoven ze středu alumnův bibliotekář a pokladník; prvý knihy zapůjčoval, druhý od každé knížky po 1 krejcaru přijímal; vše toto s mladistvým nadšením počaté úsilí potkalo se s tak překvapujícím úspěchem, že hned v prvém roce sebráno 83 zl. stř. od mladíkův nejvíce chudobných a 14 čtenářův z města samého již tehdy dosti četných. Aby počet kněh valnější měrou se rozšiřoval, rozeslal Kampelík listy na mnohé strany slovanského světa prose o odeslání kněh ku prospěchu nadějné zkvetající alumnátské knihovny. Pravil ke svým přátelům: „Pavouk rozprostírá sítí tu i tam; tak musímeť i my jednati; psal jsem na mnohá místa, a tuto obdržel jsem první odpověď; očekávámť jich více.“ Bylť to list c. k. setníka Ivana Pačiće z Prešpurku, jehož jméno *Kollár tolikéž* opěvá ve své „Slávy dceři“

(znělka 80. Lethe), a o němž ve výkladu svém dokládá: „slovútný to ranami posetý setník při c. k. jízdě a jeden z nejlepších básnířů srbských.“ V dotčeném listě píše chrabrý tento Slovan alumnům brněnským, že záhy odešle jim značnou zásobu slovanských kněh, dokládaje, že z jich počínání upřímně se raduje, veškerého zdaru jim přeje, avšak mysl zároveň obrací k literárním plodům i jiných slovanských kmenův, tou příčinou že s českými tolikéž i srbské knihy odesýlá, a na literaturu slovenskou upozorňuje, v nížto co hvězdy že září Slávy dcera od Kollára, Svatopluk a Cyrill i Method od Hollého; vroucím pak slovem vybízí ku hojnému cestování po Slovensku, aby se osobně seznámili s čelními muži slovenskými, s Hodžou, Fejérpatakym, Kuzmanim a j., aby takto vzájemnost se šířila, bez níž že jednotlivý kmen hasne jako uhel o samotě. Za osm dní po listě tomto dovezena do alumnátu bedna, ve kteréž plno kněh nejen českých a slovenských, alebrž i srbských psaných cyrillicí, alumnům tehdáž úplně neznámou. Ale nebyloť skříně pro také množství kněh; avšak seč není jará obětivá mysl mladistvá? Sešlo se tolik příspěvkův, že nejenom skříně zakoupena, nébrž že i 20 zl. stř. mohlo odeslati se do Prahy věhlasnému J. Svatopl. Preslovi k zakoupení skvostného díla, totiž Rostlináře jeho; ušlechtilý muž tento odeslal však místo jednoho svazku celé dílo s doložením, že jej probuzení národního ducha na Moravě velmi těší a znaje přeněžité poměry alumnův, že ostatní svazky darem odesýlá. Toutéž dobou počal Jos. Jungmann po svazcích vydávati své arcidílo Slovník jazyka českého; i tu několik hned na drahocenné toto dílo se předplatilo; jednotlivec rozechvěn jsa čistou k národu svému láskou neohlížel se, bude-li mu lze po vysvěcení sehnati předplatné peníze; mnozí vystoupivše z alumnátu měli pak i 200 zl. vč. knihkupcům za české knihy spláceti. Jakou obětovností proniknuti byli příští tito sluhové Páně pro zkvět národní literatury, dosvědčují nejjasněji roční příspěvky na bibliotéku alumnátskou věnované a zasluhují utkvěti v památce vděčného národu. R. 1833 vykazuje se příjmův 80 zl. stř., r. 1834 106 zl., 1835 194, 1836 54, 1837 91, 1838 97, 1839 86, 1840 87, 1841 120, 1842 76, 1843 80; rokem 1843 končí další seznamy v dotyčných soupisech až do r. 1863, kteréhož se opět sešlo 50 zl. r. č., 1864 84, 1865 75, 1866 65, 1867 83, 1868 59.[1]) I neníť divu, že záhy k alumnátu brněnskému

[1]) *R. 1836 a 1837* pod řízením knihovníka Fr. Škorpíka (nyní děkana v *Kučerově*) a pokladníka Em. Mittnera (nyní faráře v Bedři[illegible]) [illegible]

rácena pozornost i vzdálenějších kruhův vlasteneckých, a chovanci častěji poctíváni bývali ku vlastnímu i roznícení i osvěžení vzácými návštěvami proslulých mužův vlastenských. Zavítali k nim jisté hned ve prvých létech skvějící se tehdáž na obzoru literárním pisovatelé čeští Dr. K. Amerling, Štorch, Zap, V. Štulc, ba i sám Pavel Jos. Šafařík a j. Každý pak z nich nadšenými slovy vyprávěl o stálém zkvétání národní literatury, o ušlechtilém jejím směru, panenské její čistotě, upozorňoval na časopisy, jmenovitě na „Květy", v nichž co v ohnisku spojovaly se všechny různé paprsky árodního rozvoje a které tehdáž měly zvláště u mladíkův veliký a zhodný vliv. Sám tehdejší osvícený biskup *Gindl*, seznav čistotu a šlechtilost snah dorůstajícího kněžstva ve své štěpnici a ze vlastní a svých visitačních cestách nabyté zkušenosti se přesvědčiv, že mlaíci novým tím duchem odkájení v duchovní správě vynikají zvláštní orlivostí a neunavnou pílí v konání veškerých kněžských povinnoí, a že počínání jejich všude sprovázeno jest úspěšným zdarem, jenom nekladl překážky zmáhání se téhož ducha národního, alebrž chopastýrskou svou přízní k němu přizíral, učení se jazyku čeému přísně požadoval i od alumnův Němcův, ba i ve svém záě 100 zl. stř. co kapitál odkázal, jehož úroky aby se vyplácely umnovi, jenžby v semeništi vyučoval jazyku českému. Ký div, již r. 1836 prvým buditelům z alumnátu na venek zvěstováno: křínė na knihy již nepostačuje, a opatřena nová."

Život v lůně samého alumnátu byl nejvíce život myšlenkový, chání se v ideálech, jak to mladistvý věk již sám o sobě a po-

---

se knihovna nová, při čemž se řádně zaznamenávali, kteři buď knihy vypůjčovali aneb knihovnu peněžitými a jinými dary podporovali. Mezi podporovateli vynikali: Sušil, Tomáš Procházka, V. Krátky (nyni opat v N. Říši), Šembera, Blaha (nyni děkan v Heralticích), Hajniš a j.; avšak i mimo alumnát hojně kněh vypůjčováno a knihovna od některých na tu dobu značně podporována. Mezi nejhorlivějšími čtenaři vyniká Jan Bílý, tehda studující, jenž přečetl ročně asi k 80 svazkův, po něm pak kominický tovaryš Václav Dalecký (nyni mistr ve Slavkově), jenž vykazuje na 40 svazkův přečtených a znamenitý příspěvek 10 zl.; Řehoř Vodský, truhlář v Kozí ulici vykazuje (r. 1839) na 200 přečtených čísel, Kučera podučitel ve Slavkově, na 40 čísel, mlynář Křenovský (r. 1840) na 60 čísel; mimo tato udaná jména bylot i jiných dosti pilných čtenářův z města, při čemž zvláště to jest potěšitelno, že valná jich část náležela ku stavu řemeslnickému, jemuž přede vším *všestrannějšího vzdělání* v *tomto* věku průmyslném želati bylo a želati jest.

řádek téměř klášterní v domě nutně vymáhaly. Mladíci a
jasné toho přesvědčení, že kněžstvu jen tehdy se vším dů
působiti lze ve kruzích Bohem mu vykázaných, jestli horuje
duchem a svými snahami na výši věku, a že k tomu zap
jest všestranné a pronikavé známosti všech oprávněných
časových, usilovali tou příčinou seznamovati se se všemi důležit
projevy literárními i vědeckými i básnickými, v nichž paprsky
ducha časového jasně zrcadlily se. Jmenovitě za doby, kdy
pík a *Těšík* v alumnátě dleli, donášíval *Ohéral* různé spi
mecké filosofie, ovšem tehdy výhradně téměř panující soustav
gelovské a básnické plody mladého Německa a j. do síncův
nátských. Avšak bytby i čítáním podobných i proticírkevní
rem se nesoucích spisův mysl nadanějších mladíkův rozech
a i druhdy krušno jí zápasiti bylo zažiti různý ten nános i
žíravý; nicméně jará ku pravdě prohlížející touha zvítězi
chový rozhled se šířil, duch víc a více v sebe se zahloubil a
odtud vítězná chystána a upravována ku překonání odpůrcův
Christovy, jakož i v skutku dotčení právě mužové prokáza
prokazují se až podnes co stateční a neunavní obhájcové
církevního. Neboť jako věhlasný Ulysses zvítězil i nad d
bouřemi, jaké zmítaly slabou lodí jeho na šírém moři i nad l
kouzly svůdných Sirenek právě tím, že mysl jeho neustálým
horovala okolo otcovského ostrova, milené jeho Ithaky: tak
duch tehdejšího dorůstajícího kněžstva, byť by i byl přij
sebe nejprotivnější látky, rovným směrem přece konečně k c
náuce Christově, vroucnějšího jen tím nabývaje citu, větší
hloubi, rozšířenějšího obzoru. Proti básním mladého Něme
máhaly zbožné výlevy Musy Lamartineovy, proti Straussovi
plný Hug, proti Hegelovi ohromná vědoucnost Staudenmaye
ku konci co zářivý sloup vztýčeno přesvědčení co vůdce na
dráze životní: „že mimo Christa není spásy ani pro
ani pro jednotlivce, že co chléb jest tělu, tím jest On
našemu.“ [1])

---

[1]) Co výsledek takýchto snah považovati musíme Škorpíkův spis
v Brně vydaný: Mluvnictví a Zjevení, kdež na str. 14.
vyslovuje důležitou pravdu, kterážto i v pozdějších létech v alum
prostrannějšímu dospívala vědomí, že „základné pravdy učení C
jsou věčná dogmata rozumu lidského, od Boha prvotně v něj
ale pádem zatemněná.“ Chtíce vyšinouti se ve svých názorech n

Ve veškerém tehdejším rozvoji života v alumnátě brněnském
lot něco z doby prvého křesťanstva. Nebudiž nám výrok tento
kládán jakoby na úkor idey křesťanské; ba naopak v tom obje-
je se právě všeobecnost a řeklibychom absolutnost téže idey, že
ění její v prvotní době jest pravzoren způsobu, jakým každá
ší bohorodá myšlenka v lidstvu uskutečňuje se. Mezizdí, ve
jemném obcování jednotlivých ročníkův čili tříd panovavší, zmi-
lo bleskem v paprscích lásky k národu; páska upřímného bra-
ství opoutávala stejnou vroucností chovance jak prvního tak po-
dního roku; studiím bohovědným oddáváno se s pílí právě hou-
vatou, aby z nijaké strany nedáván představeným podnět k ja-
mkoliv výtkám. Ve volných hodinách omlouvány ve vzájemných
hovorech spisy důležitostí svou v tehdejší době vynikající ze slo-
nské i cizojazyčných literatur; i v takýchto rozmluvách vanul
vždy duch pravé tolerance a obapolné úcty ku přesvědčení i od
ného se různícímu; náhledy takto se tříbily, ojasňovaly a ku žá-
cí objektivnosti se povyšinovaly. Nepřipouštěno tu dáti se zvi-
ti v oprávněném náhledu jmenem sebe proslulejším; tak k. p.
cestopisu Kollárově patřičný ohled brán k tomu, co vypravuje
ožto Slovan, a přísně to děleno ode všeho, kde mluví v témže
e úzkoprsá jednostrannost vyznání náboženského. Tak pozíráno
činnosti Husově a jasný vždy činěn rozdíl mezi Husem co
ovatelem českým a podstatné zásluhy jeho v oboru tomto
čně uznávány, a mezi Husem co reformatorem církevním, při
ž i prvé jeho vystoupení vysvětlováno a částečně i omlouváno
dnými poměry v katolické církvi tehdy panovavšími, avšak po-

ských ku výši časové a ku pravé všeobecnosti ustanovili se i pozdější chovanci téhož alumnátu v tom náhledu, že pravým středem veškerého dějstva jest Christus, pohanství a židovství že představují touhu po Něm, příští pak věky že mají ve skutek uváděti základné ty náuky pověčné pravdy, tak že kdekoliv naskytá se jakékoliv náboženství považováno jimi buď za předtuchu neb upomínku na náboženství křesťanské, takto pak všeliké rozpory ohledem různých náboženství ve své podstatě seznány a usmířeny. Církev konečně odhalila se jim co stále v človečenstvu působící a v něm uskutečňující se Christus. Srovnati tu dlužno náš spis: „Věda, národnost, církev," v Praze r. 1847 sice tištěný, avšak teprv v bouřlivém r. 1848 v oběh vešlý, čímž snad nevěnována mu ta pozornost, kterouž zasluhoval a kterouž ovšem i nyní sobě vymáhá, touže rozluštiti podle tehdejších skromných sil spisovatelových nejtěžší záhady ducha lidského.

zdější náuky jeho jmenovitě o církvi co společnosti nevidit společnosti jen vyvolených za bludné bez ostychu projád ač již tehdáž (r. 1840—44) určitě uznáno, že ve všech jech husitských hned od prvého jich vzniku nepatrný již měla idea národnosti. Připomínáme věc tuto za tou ještě činou, abychom dokázali a dosvědčili, na jak nepodstatn ba nekalých základech spočívala výtka husitismu národním hám i v alumnátě stále činěná. Ký div, že vroucí toto v álech se kochání, stálé to šíření duchového obzoru, vzájemné osvěžování a sesilování v důvěře v pokrok ducha, ve věčnost v konečné vítězství pravdy, takovou často slast rozproudilo ve mladistvou, že zdálo se, jakoby samo nebe sklánělo se v r cenou útrobu.

Bylif v lásce všichni jedno srdce a v hlavních věcech j mysl. Při tom však netajili sobě, že ve skutek uvádění všech myšlenek a zámyslův, pro něž byla nadšená mysl rozplanul nedá se nikterak dosáhnouti bez velikých bojův. Bylit přesvě všichni, že každá pravda má svou Kalvarii, než jí slaviti lze tr zmrtvých vstání. Seznávalit všichni posvátnost bolu, jakým t (před r. 1848) ovšem za příčinami světodějinného rozvoje li naladili struny svých lyr nejenom Byron, Lenau, alebrž všichni měř hlubší básníci téže doby, a jenž i paprskoval se v básních šeho nadějného Máchy; a bol tento jmenovali jitřenkou ducha, ž vždy vypryskuje se ze vniterní touhy po dosažení ideálu, jemuž b často a prosaická skutečnost odpírá. Bylit hluboce dojati pra výroku básníkova:

Jedno o druhé se musí tříti,
Kde má z drobků celek býti;

pročež tužili se mezi sebou k takýmto bojům, shromaždovali jemné síly a pozbuzovali sebe ku svorné jednotě.

Duchový tento úvazek se všemožnou bedlivostí šetřen s těmi, jižto ústav opustivše odesláni byli v lůno národu na vinici P Kteří v alumnátě pozůstali jakož i ti, kteří co nováčkové do ús zavítali, posýlávali častější listy již vystoupivším, a tito na vz potěšívali svými dopisy chovance v ústavu dlící. „My mladí", v jednom z takýchto listův z alumnátu na venkov odesla „mnoho ještě dáváme se ideály ovládati; zde od praktického ži *jsouce odloučeni* více se obmeziti musíme na život myšlen *jenž často* ku stranným zavádí projevům. Vy pak, jenž uvyl

lůně lidu samého a myšlenky ty, pro něž mladistvý Váš duch
y! zplápolal, v půdu skutečnosti zasíváte, Vy pak hleďte rozlety
aše, aby ve prázdnou mlhu nezabíhaly, zkušeností svou napraviti,
o, co se nám při stranném rozhledu zdá býti prospěšným, odhaliti
o v praxi snad dosud nevčasným, ba škodným a záhubným, aby-
chom my v ústavu, více myšlenkou se zabývajíce, s činem se smí-
řili, takto s Vámi na venkově jeden krásný a úplný tvoříce orga-
nism, v němž život jednoho v život druhého se přelívá, kde jeden
druhého pobízí, rozněcuje, mírní, čistí, kde jednotlivec jen ve své
důležitosti pro celek se považuje, kde tudyž nižádná závist, nébrž
vzájemné uznání a tudyž láska vévodí, tento pramen všeho velikého,
co v člověčenstvu kdy se zrodilo."

Blažený tento život vrcholil r. 1843 a projevil se důstojně i
na venek tak zvanými *akademiemi* slovanskými, ob čas v neděli
slavenými. Chtíce podati zevrubný obraz života v alumnátě brněnském,
při tom však stísněni jsouce úzkými tomuto Časopisu odměřenými
hranicemi, podáváme tu několika slovy aspoň popis takéto akademie
ku slavnosti ss. věrověstův Cyrilla a Methodia r. 1843 uspořádané.
Slavnostná tato akademie počala provozením symfonie Mozartovy;
po té pak měl Jan Bílý, tehdy v posledním roce, ohnivou a nadše-
nou řeč k oslavě ss. apoštolův, vytknuv mezi jich ctnostmi jmeno-
vitě věrnost a opatrnost. Budiž nám tu dovoleno na památku
uvésti z řeči té jenom tato místa. „Věděls a dobřes uvážil, mou-
drý Konstantine, že co má srdcemi hnouti, co má duchy vládnouti,
musí podáváno býti prostředkem, kterým se nejryzeji duch a srdce
národa projevuje, totiž řečí národní, jazykem materským. Toť bylo
to kouzlo, jímžto jste si opoutali národ; proto se k vám hrnuli
drazí předkové naši, proto tak rádi kojili se mlékem náuky Christovy,
proto tak ochotně čítávali v písmech ss., Vámi do řeči naší umně
a líbezně přeložených. A s jakovou moudrostí, s jakou opatrností
zastávals toto své počínání, moudrý Methode, před ctihodnou radou
náměstka Christova! tam se odvolávaje na výrok téhož ducha sv.,
jímžto nadchnut mluvil muž Boží (II. Petr, 1.): „Každý jazyk chval
Hospodina; jazyky mluviti nezabraňujte!" A ku konci plamennými
volal slovy: „Následujmež i my opatrnost ss. našich apoštolův v
tom, že se chceme ujímati jazyka našeho národa, a každoročně
představujmež sobě krásný účel, pro nějž jako oni i my rádi život
nasaditi chceme:

Víry ve službách věnovat svou sílu
V národu Christu!"

Po řeči této následovalo provození sedmi slov Christových od Haydena, pak deklamace z básní Pickových „Nesmrtelnost,“ na to koncert na housle, opět deklamace z almanachu Nitra: „Nitra v boji“, ve kteréžto básni tklivými barvami se vyličuje prvé uvádění křesťanstva na Slovensku; ku konci píseň od Klácela složená: „Vane, vane duch moravský.“ Akademie ta slavena v refektáři, kdež mimo alumny byli přítomni co hosté: Sušil, Dudík (tehdy profesor filologie na filosofickém ústavě), Škorpík, Těšík (kaplani tehdy u sv. Magdaleny), Žák, profesor Diebl. Podobné akademie ku vzá-jemnému zušlechťování téhož roku několikráte ještě odpoledne času nedělního konány. V dotčené pak řeči Bílého zračitě vytknuta jest myšlenka *Cyrillomethodějská*, v lůně alumnátu brněnského se zvláštní zálibou odkájená, ve všech blahodárných důsledcích již tehdy po-chopována a co zářivá hvězda všech snah stále vystavovaná, kterážto pak později jmenovitě památného r. 1863 v úplné záři rozbleskla se nad veškerými luhy moravskými; musí tudyž i v tomto ohledu hlavní zásluha o prvé zvláště probuzení a ojasnění úrodné té myš-lenky přiřknouti se alumnátu brněnskému.[1]) Snadno dalo se před-

---

[1]) Dodati tuto dlužno, že veškeré důležitější zájmy ohledem pokroku děl-čenstva a jeho blahobytu bývaly tehda v alumnátě omlouvány a v důkladný přetřes brávány. Dne 7. června r. 1843 vypukly v Brně dosti povážlivé rozbroje mezi dělníky a mezi továrníky za tou příčinou, že tito přijímali více lidu sedlského z venkova pro své továrny, než jak dělníci v Brně usedlí připustiti chtěli, domnívajíce se, že tím výživa jejich bude ohrožena. V alumnátě rozpředla se mezi důmyslnějšími alumny živá o celé té věci debata, kteráž v dalším postupu vedla k obádání tak zvaných soustav socialistických hraběte St. Simona, Cabeta, Fouriera a j. a po delší dobu bavila rozechvělou mysl. Myšlenky ty, o jaké se tehdejší rozmluvy točily, sestavil sobě spisovatel tohoto článku ve svém denníku, a tuto jich jenom na dosvědčení všeho, co všeobecnější dosud dotčeno, jakoby v konkretním případě přičiňuje. „Mnoho převratův ve společenském životě přislibovala soustava St. Simonova. Rozervanost veškeré lidské společnosti, jaká vládne v našem století a jevila se již ve věku minulém, kde pouhý individualism všelikou obětovnost ru-luje zničiti, poháněla ducha dotčeného hraběte ku provedení nové soustavy, v nížto by pravá jednota lásky, inteligence, majetku, veškeré členy spojovala. Člověk má ve stálém pokroku blížiti se Bohu; cílem lid-ského pokroku jest vždy větší oblažování lidstva. Pokrok ten děl se různými stupněmi: fetišismem (báznî), polytheismem (v němž úcta k bohům, vedle pak otroctví k lidem), monotheismem (jeden Bůh — při tom služebnictví), křesťanství (láska). Avšak křesťanství, tak dí St. Simon dále, ztratilo sílu svou v boji proti materii, kteroužto bylo uznalo za

lati, že rozvoj dospěvší téměř ke chlumu svému neudrží se stále
éže pružnosti; nébrž že podlé zákonův i v přírodě i v dějstvu
ujících na čas aspoň nastoupí částečné ulevení a ustání. Došlo
tomu zejmena po r. 1844 za příčinami nejvíce zevnějšími.

Na jaře r. 1843 zavedeno v Praze, v Brně a v jiných čelněj-
h městech českých i moravských policejní vyšetřování, jmenovitě
mužův, slovanským smýšlením vynikajících, a u takových, o nichž
dalo předzvídati, že jsou v nějakém styku s Poláky vystěhovalci.
podnět k němu udávány jakési pikle panslavistické, v pravdě
ak dělo se to následkem blouznivých pokusův polské emigrace v
říži, osvoboditi nešťastnou Polsku. Že vyšetřování totéž muselť
dy prováděti se v širších rozměrech, patrno nám jest z dopisu,
i v červnu t. r. zvěčnělý Pavel Jos. Šafařík odeslal příteli v
ně, a z něhož tato pamětihodná slova vyjímáme. „Co živ jsem,
tě žádného roku mne tolik smutných zpráv ze všech okolí slo-
nských, z jihu, severu, východu a západu nedocházelo jako tohoto
, tak žeby nebylo divu, kdybych se při tom v Joba obrátil,
oliv toho daleký jsem. Ano duch můj nikdy nebyl poklidnější
pokojenější a o konečném vítězství dobré věci utištěných, osoče-
h, veřejně a pokoutně pronásledovaných Slovanův přesvědčenější,
li právě nyní, ačkoli snad mnozí, jenžto mne neznají a znáti

hříšnou. (Království mé není z tohoto světa). I povstal proti křesťanství boj ze druhé strany, kteráž uznávala i materiální stránku; toť pak ráz epochy kriticismu od 16. století. Budoucnost tkví ve smíření těla s duchem a v povýšinutí jeho ku prvotným jeho právům; tím nastoupí i těsnější sjednocení v lidstvu. K uskutečnění všeho toho potřeba jest nové společnosti. Nová tato společnost záležeti bude ze kněží, z učených a z obchodníkův; veškeří lidé vřadí se podlé zvláštních svých schopností ve tré toto oddělení. Žena bude ve všech právech muži rovna, manželství pak z obapolného svolení rozlučitelné, vychování dítek obecné. První přednosta celé společnosti bude nejvyšší kněz; ústřední tato společnost míti bude pod sebou co odvětví menší spolky. Majetek rozdělí se mezi údy kněžstvem, jež povede vychování dítek. A takto stane se nová tato společnost náramným pokrokem v lásce, ve vědách, v průmyslu. Všechny touhy lidského pokolení budou ukojeny; lidstvo nebude sobě přáti čeho více.“ Ve stručném obrysu tomto naznačeny dosti jasně hlavní myšlenky St. Simonovy; blouznivost náhledův těchto uznána, a jakby se chudým třídám pomoci dalo, naznačeno zcela jinak, jak toho dosvědčuje úryvek z dopisu přátelského ze dne 25. září 1846: „Co den více vážím si Čechův, jenž tak opatrně vynasnažují se o pravé dobro své vlasti, mající základ svůj v zámožnosti svých spoluobčanův. Toť jsou *pravé cechy a bratrské spolky,* rozvinuvší se z ducha našeho věku.

nepotřebují (jichž proto rád při tom nechávám) jinak o mně smý-
šlejí. Abych Vám o tom široce psal, pokládám za zbytečné. Mno-
hých věcí i Vy sám buď očitý buď aspoň ušitý svědek jste, a jestli
třebas i všeho, co se za oponou děje, nevíte a nevidíte, tím lépe
pro Vás, přejte sobě toho rád. Bez bouřek a zemětřesení nemůže
na zemi, v povětří a v moři býti, náleží to k celku. Jaké símě
rozsívají, takové obilí, takovou úrodu pro sebe sklidí." Na ji[illegible]
jest postaveno, že v tehdejší době se strany policejního úřadu brněn-
ského u představených a mezi alumny samými činěny byly dotazy,
zdali se v alumnátě brněnském konají slavnostné akademie, kdo by
byl jich původem, Sušil-li neb hrabě Taroucca, jenž v posledním
roce svých bohovědných studií dlel v témže alumnátě, nebo Bílý, a
p. I ležíť na jevě, žeť nátlakem takýchto neblahých okolností zostřen
dozor na všeliké snahy alumnův, na knihy, na časopisy, noviny,
jichž mezi sebou čítávali, ba žeť alumnové sami v pozdějších již
přísnějších létech, jmenovitě r. 1846 domnívati se jali, že knihy
na vlastní jich groš objednané jim konečně budou odejmuty, a [illegible]
jich tudyž sami mezi sebou rozebírali, aby takouto měrou některé
aspoň unikly úplné zkázy a ztráty. Žeť tomu tak jest, seznati lze
ze slov, jichž knihovník Fr. Dědek ku seznamu týchže kněh byl
dne 6. srpna 1846 přičinil: „Všech mnou spořádaných a spočítaných

zakládané na bratrské lásce, jež si přeje zámožnou se státi, aby jednot-
livci poznavše se co takoví spojili se tudyž k jednomu cíli, vzájemných
takto sil nabyvše k vyvedení toho, sečby o sobě sami nebyli. Takové
spolky jsou podlé zdání mého jediný a proto jistý prostředek proti
pauperismu, hrozivému tomuto strašidlu všeho majetku; takto snad, ne
snad, alebrž jistě daloby se uskutečniti, že vynálezy mašin staly by se
prospěšnými všem, a ne jenom jednotlivcům, protožeby i chudobní
mezi sebou ve spolku sjednocení snadněji vydržeti mohli konkurenci
zatvrzelých často boháčův, ba i vlídnějšími by jich učinili, neboť na
šlechetnost jednotlivců se spolehati, jak tomu chce Willkomm (ve svém
románu: Die weissen Sklaven) jest věc nejistá, a dříve či později věc
to musí k otroctví v též knize popsanému; neboť známá jest náruživost
srdce lidského, panovati nad svými bratřími; avšak kdež se jich více
spojí v lásce k dobrému, tam jest Pán mezi nimi." Slova tato, jimiž
v této otázce na jedině pravou dráhu udeřeno, psal nám mladík [illegible]
teprv rok v duchovní správě dlící a jedna z nejšlechetnějších duší [illegible]
alumnátě odchovaných, ale bohužel příliš záhy církvi a národu [illegible]
(r. 1848) Ant. Kutín, jehož blahou památku tuto milerádi obnovujeme.
Že mladíci ti ve mnohých věcech stihlí ku pravému jich jádru, nebudiž
žádnému divno, vždyť mláď kochá se v idealu, a ideal jest pravdou, [illegible]
že ještě v dáli zasunutou.

est nyní 376; kdežto B. Kulda odevzdal p. spiritualovi jenom
vazkův; ostatní byly mně v tomto roce různě po sobě na-
y." Dotýkáme se věci této veřejně, aby celá nemilá ta zá-
t v jasné konečně světlo se postavila, a nepřičítalo se v ohledě
viny mužům, v církvi nyní vysoce postaveným. Tajiti však
me, že od r. 1846 až k 1863 jakoby mrazivým zádechem
na byla všeliká národní úsilí v lůně téhož alumnátu, ač upříti
eme, že národní vědomí ve pravé shodě se snahami církevními
ěchto létech od horlivějších jednotlivcův úspěšně byloť ukájeno
ováno, čehož zřejmým jsou důkazem jména B. Kuldy, Ign.
a, J. Soukopa, mužův to po vlastech našich čestně proslulých.
né toto ochabení nejzřetelněji jeví se ciframi ohledně rozmno-
í se alumnátské knihovny. R. 1839 obnášel počet všech kněh
m 929; ku konci pak školního r. 1846 sklesl na 376 svazkův.
rokem Cyrillomethodějským 1863 započal opětně jeviti se ve
h alumnův čilejší život, ze jmena rozněcováním pp. *Vl. Šťast-*
a *J. Klímy.* Tu opět knihy slovanského jazyka z prachu vy-
ány, příspěvky sbírány, tak že knihovna téhož roku rozmno-
e o 50 svazků; a že stejnou horlivostí a stejně sponilomysl-
obětovností i v pozdějších létech pokračováno, zrůstl počet
ých kněh v nynějším roce na značnou sumu 1020 svazkův,
nimiž jest theologických spisův 318, básnických 153, z filosofie
novatelství 42, z dějepisu 82, zábavných 210, linguistických
e přírodovědy 42, a z jazyků jinoslovanských 100 svazkův.
ější alumnové postupují rázně na cestě vzájemného sebe vzdě-
í, a k bojům pro církev a vlast sebe utužování, a nejušlechtilej-
rojevem klidné této a příštího kněze právě důstojné činnosti
asopis, jakýž pod jmenem „Museum" mezi sebou sepisují, tou-
ejen ve vědách samých pokročiti, nébrž i v jazyku, ve slohu
se cvičiti a zdárně prospívati. Tak vyrostl z malého horčič-
semene mohutný strom a z blahodárného jeho ovoce čerpala
vé krmě veškerá vlast moravská.

Přihází se častěji na sklonku doby zimní, že ve veškerém nitru
 nhostí se pocit nevýslovné touhy a nevystižného blaha; jestiť
vé vání větérkův libodeché Vesny. Podobné zavanutí perutěma
mlazujícího jara pozorovati tolikéž i v některých dobách člo-
tva; jsou to jeho doby nejkrásnější a nejlibější. S takýmto
ve svých útrobách opouštívali prví ti buditelé vědomí národ-
alumnát *brněnský. Mužové ti,* tehda ve květoucím věku, na

mnoze již nyní sešediveli. Avšak až do této chvíle neníť se jim sříci ni jedné vážnější myšlenky, ni jednoho vyššího zámyslu, kteréžto byly co půvabné kvítí z jara vypučely a zrostly ve hrudi jejich. Čehožby nyní sobě vytýkati měli, jest to, žeť snad nehleděli veškerým sesoustředěním sil svých ve skutek uvesti všechny ty snahy, pro něž byli v nejčistším nadšení tehdy zahořeli. Jaro pak totéž zelená se i nyní ve vnitru jejich s touž jako tehdy svěžestí a s touž planoucí jarotou, a co blažené tajemství tkví na hlubině jich duše víra v budoucnost národu slovanského. Doba tehdejší byla dobou idylického vlastenectví; doba ta nenavrátí se více. Pronikavější a usilovnější boje nám nyní nastaly. Idea národnosti objevila se za doby naší co popřední pákou událostí již světodějinných; v našich pak vlastech československých vnikla již do chatrčí, do dílny; a tu již rozvinouti se musí boj na celé řadě. Avšak bojův těch neníť se co lekati. Prozřetelnost božská usoudila, aby veškeren život jako ve přírodě tak i v dějstvu připoután byl tu podmínce stálého se pohybování a všech sil mezi sebou bojování, a zračitý téhož zákona obraz vryla v samu naši duši. Klid či stálý mír bylby smrtí pro duši naši; činnost jest podstatou její; avšak činnost ta podmíněna jest stálým bojem představ a myšlenek mezi sebou, a právě tím, že myšlenka zpírá se proti myšlence, co síla proti síle, udržuje se život duchový ve stálé čilosti a následkem téhož boje sesnubují se představy v nové vždy úvazky a tím probleskují v duchu nové názory, nové vždy pocity, nové snahy. Tak jest i ve společnosti lidské, v obci, v národu, ve člověčenstvu. Vědci mluví o hvězdách, po blízku nebeské točny se vznášejících, jež nikdy nezacházejí; jsoutě to tak zvané hvězdy cirkumpolárné. A tak i při všech těch vzájemných bojech, jimiž při svém rozvíjení sklíčeno jest pokolení lidské, kolují a vznášejí se nad ním v nezkaleném, nikdy nehynoucím lesku idey dobra, krásy a pravdy; a každý jednotlivec, každý národ béře již zde na pozemsku účast ve věčnosti, pokud byl podlé propůjčených sobě sil přispěl k uskutečnění týchže idei.

---

odní pověry a obyčeje v okolí Rožnovském na Moravě.

Sebral *B. M. Kulda.*

(Pokračování.)

4. Štědrý den a štědrý večer. (24. pros.)

Na štědrý den se přísný půst zachovává. Aby matky i dítky své hned
útlém mládí k postu přiměly a jim takto důležitost těch dní v pamět vští-
, říkávají jim: „Děti, nejezte ničeho, večer uvidíte na střeše[1]) zlaté
atko!“

„Kdo se na štědrý den postí, na rok všecky mladé ptáky najde.“

Na štědrý den, jak hosdodyně těsto zamísí, jde do zahrady a tam ru-
na hladí ovocné stromy říkouc: „Stromečku, obroď, obroď!“

Jakým kdo je na štědrý den, takým bude po celý rok. Proto dne toho
podář dává domácím medu s chlebem.

Jak se setmí, prostře se bílý obrus na stůl, a v těch domích, kde se
ročně světidly svítí, na štědrý večer zaopaří se lojová svíčka.

Po modlitbě zasednou všickni domáci ke stolu — k večeři. Co domáci
podářství poskytuje — v ten večer ze všeho musí býti na stole, na znamení,
se ničím nepohrdá, co Pán Bůh požehnal.

V dědinách se dává na holý stůl snopek zboží (obilí) a rozloží se; na
ší teprv rozprostře se stolůvka (obrus, plachta), na kterou se jídla dávají.
prv suché hrušky, potom suché kvačky (veliká řepa nakrájená a nasušená);
ínek (kolník) vaří se za druhé jídlo. Potom přijde hrách vařený, krupice
ná (rozuměj pšeničná), polévka z dobré smetany, ryby smažené, pivo, někde
íno. Pak vdolky, a konečně jablka, ořechy a trnky suché.

I na dobytek hospodyně pamatuje a upeče zvláštní vdolek šípinkami
ky z polní čili plané růže) vyložený, který se též na stůl položí. Z kaž-
ho jídla pak odkládá se na zvláštní misku pro dobytek. Po obědě se půl
s šípinkami vyloženého vdolku i s pokrmy odloženými donese kravám; neboť
před narozením Páně považuje se za noc tajuplnou a mocnou; proto dá-
í hospodyně i svému dobytku vánoční stravy okusiti, aby mu čarodějnice
škodily. Vánoční stravou, po celý rok, pokud totiž vystačí, v hospodářství
vanou, jmenují se všecky usušené zbytky od večeře na štědrý večer. Co se
stole nesnědlo, usuší se v peci, a v rozličných nemocech co [illegible]
d názvem „vánoční stravy“ kravám užívati se dává.

Někde dávají na štědrý večer na stůl též ze všeho zboží (obilí): z [illegible]
žita (z pšenice), z rýže (se žita) atd., třeba desatero [illegible]
svátky zavinuté v bílém šátku (v obruse) na stole. Po [illegible]
loče a utlučené se dává statku (dobytku), aby měl [illegible]

V mnohých místech, aby jim čarodějnice neškodily, [illegible]
ší řetězy.

---

[1]) [illegible]

Aby jim se nohy nepodbíraly, když si něco vpíchnou, kladou sobě po
železa, k. p. pantoky, sekyry a jiné železné věci.

V této noci provozuje se rozličných věcí, z kterých se soudí na štěst
neštěstí, na smrt, a u svobodných zvláště na stav manželský v roce bud

Aby se dověděli, který z nich budoucího roku umře, při večeři
před sebe na stůl trochu soli. Čí sůl zvlhne, má znamení, že do roka
Komu nezvlhne, ostane budoucího roku na živě.

Aneb kladou na ohnisku na hromádky řeřavé uhlí. Čí uhlí po
čeře zčerná, má též znamení, že do roka umře.

Zafukují hořící svíčku. Jestli ze zafouknuté svíčky kouř jde do
je znamení, že v tom roce umře; jde-li kouř do povala (ke stropu), je
mení, že v tom roce neumře.

Jinde v okolí Rožnovském krájí každý při večeři jablka na přík
příč) ne na zdélku. Rozkrojí-li jádro, umře do roka.

Když někdo z nedomácích oknem do jizby hledě při jídle sedící
bře sčítal, je znamením, že kdosi z nich do roka umře.

Aneb když někdo u souseda, an večeří, do okna se dívá a uvidí,
který ze stolujících má na své hlavě hlavu umrlčí, tenť jistě do roka u

Po večeři děvčata celou světnici zametou a smetí sebrané do klín
sou na křížový chodník. Na tom místě, kde se chodníky křižují, je vy
položí k nim ucho na zem a poslouchají. Jaké řemeslo uslyší provo
takého řemeslníka dostanou za manžela. — Jedna děvečka, když smetí n
žový chodník vysypala, uslyšela šustot stromu vedlé sebe, a právě když
ucho k zemi přiložiť, zjevil se jí hrozný černý pes, jemuž oheň z tlamy
Od velikého strachu sotva se domů dostala, roznemohla se a po celé
ležela.

Děvčata též vycházejí na dvůr a poslouchají, s které strany pes
těšíce se, že s téže strany přijde ženich. Také s tím úmyslem chodí
poslouchat.

Začasté děvčata brávají vařechu a jdou kohouta budit. Vařech
něj klepou u kurníku. Když se po prvém zaklepání ohlásí, vdá se dě
rok; když se teprv po druhém zaklepání kohout ozve, vdá se až na druhý
ohlásí-li pak se až po třetím zaklepání, vdá se až na třetí rok.

Po večeři na štědrý večer chodí dívky třást plotem. Sama matka
poslala dceru svou, aby šla, plotem zatřásla a při tom pravila: „Pl
p l o t e, t ř a s u t ě !“ Dcera šla a zatřásla plotem řkouc: „Plote, plote,
tě!“ V tom jí za plotem odpověděl hlas: „A j á č e r t j s e m, v e z m
Děvče od strachu sotva do jizby vpadlo a zůstalo celé bez sebe, tak
mohlo hýbať ani jazykem, ani rukama, ani nohama. Matka nerozum
musela do smrti žebráka chovať.

Druhdy prý po večeři chodily svobodné děvy do naha svlečené na
do stodoly, aby tam klečíce a se modlíce vypátraly, kdo bude jich man
neboť prý ten jistý sám osobně přijíti musí. Jedna sedlka poručila
své dívce služebné po večeři, aby se v kuchyni do naha svlékla a na
(na mlat) do stodoly šla; tam aby klečíc říkala:

„S toho humna nevstanu,
Až znamení dostanu,
S které strany vítr fouká,
Odkud se můj milý kouká!“

těch slovích prý se doví, s které strany přijde mužský, jejž dostane za
nžela; onť prý se jí přijde ukázat až do stodoly. Děvečka se v kuchyni
ékla, šla na humno, klekla, modlila se a říkala, jak ji hospodyně naučila.
malou chvíli přišel vlastní její hospodář. Děvečka se hanbila, utekla do
chyně a začala na hospodyni hřešiti: „Co jste vy, maměnko, udělala, že
e mne do také hanby přivedla! Poslalať jste tam za mnou tatíčka!“ Ho-
odyně však muže svého tam neposlala; on o tom ani nevěděl a přišel tam
hodou. Ale pověrčivá hospodyně, jak uslyšela, že tam v tu chvíli její muž
šel, vzala klíče z přepasu, hodila jimi dívce pod nohy a pravila: „Máš-li
ýti do roka hospodyní, budiž jí hned včil!“ Za čtvrt roku se roznemohla a
mřela. Hospodář si děvečku vzal za manželku a do roka skutečně byla
ažděnou.

Jiná matka kázala své dceři, když jedla po večeři jablko: „Jdi, dcero,
n a řekni tak: „Kdo můj nejmilejší jest, nechť jde se mnou jablko jesť!“
cera vyšla ven a řekla tak. Hned jí vedle samého ucha přeletěl řeznický
ůž a vpíchl se do dveří. Na tom noži bylo jméno jednoho řezníka z jiné
ce. Dcera nůž vzala a schovala do skřínky. Již věděla, že se do roka
á, a že dostane toho řezníka. Vdala se do roka a toho samého řezníka do-
la. O tom noži mu nepověděla ničeho. Za rok narodilo se jim dítě, a to bylo
noci. Ona muže poslala do truhly, kde měla nachystané plenky, peřinky,
viják a čepeček. On pro ty věci šel a našel tam ten nůž, co se mu ztratil
ed rokem. Tenkrát nemohl ten nůž nikde najíť, až mu včil z nenadání při-
l do ruky. I ptal se ženy, kde ten nůž vzala? Ona na nůž dávno zapoměla a
avila: „Který nůž?“ On jí ho ukázal a řekl, že se mu ztratil tak rok na
édrý večer a že kolo něho byl doma veliký hřích. Ona se mu přiznala, jak
i na štědrý večer jedla po večeři jabllko, že vyšla ven a řekla: „Který je
ůj nejmilejší, nechť jde se mnou jablko jesť!“, a po těch slovích že ten nůž
letěl jí vedlé samého ucha a do dveří se vpíchl. On se rozhněval a pravil
tak: „Tedy ty jsi čarodějnice — ty jsi mne přičarovala! My tedy nejsme
Boha sezdáni! Tož aby's věděla, jak se čarodějnicem děje“ — —, vzal nej-
nemluvňátko její a tím nožem mu hned hlavičku uřízl, potom ji probodl
a: „To máš čarodějnice, co jsi sobě zasloužila.“

K většímu oslavení posvátné noci vánoční střílívalo se ondy v okolí
znovském z pistolí a z ručnic, a o samé půlnoci troubívalo se na valašskou
bu, jižto se popředně na salaších užívá.

5. Slavný hod Božího narození. (dne 25. pros.)

O půl noci, právě v tu chvíli, když se Pán Ježíš narodil, otvírá se
ebe a na zemi všecka voda obrací se ve víno, čehož však jenom velice bohu-
ým lidem zkusiti jest dopřáno. — *Jedna děvečka, vstanouc před půlnocí*
chtíc se na jitřní vypraviti, běžela pro vodu. Když ji přinesla, hospodář se

počal umývati a doznal, že je to víno. Zavolal děvečku a ptal se j[illegible] to víno vzala? Ona se mu smála, že co se mu to uzdálo, vždyť p[illegible] voda z potoka. Hospodář ji poslal, aby ještě šla pro tu vodu a [illegible] místě aby ji brala jako prvé. Šla, ale již nepřinesla vína, než pouh[illegible] — Jinou děvečku poslala paní o půlnoci pro vodu k řece s dvěma k[illegible] Děvečka běžela, nabrala do první konve vody, ale bylo to víno; d[illegible] konve však již nabrala skutečné vody, neboť v tom uběhla ta chvíle, Kristus Pán narodil, a kdy všecka voda na světě ve víno se mění.

V mnohých domích býval za starodávna takový obyčej, že ten [illegible] cích, který venku spával, ráno na den Božího narození přijda do j[illegible] pozdravení: „Pochválen buď Pán Ježíš Kristus! Dejž vám Pán Bůh [illegible] den, spíš vodičku než oheň!“ Potom začal namáčeti četinku (ratole[illegible] vičku) jedlovou ve vodě (svěcené) a kropiti po jizbě i po domácích. [illegible] pak v jizbě vykropil, šel do chléva a opakoval tatáž slova a kropil i ve[illegible] Když všecko vykropil, přišel zase do jizby a začal šťastikovať (štěstí př[illegible] „Pochválen buď Pán Ježiš Kristus! Dejž vám Pán Bůh štěstí a z[illegible] tento nový rok, hříchů odpuštění, všeho dobrého rozmnožení a co [illegible] sami od milého Pána Boha žádáte, aby vám to milý Pán Bůh dál, s [illegible] hříchy a s větší radostí takto nového roku po narození Krista Pána [illegible] a po smrti nebeské království. A vám, hospodaříčku, sto toralů v[illegible] vám, hospodyničko, sto klóbů lnu načesať.*) Pak četinku, jížto byl[illegible] zastrčil pod poval. Obyčej tento za našich časů již jen pořídku se za[illegible]

Na jitřní každý s radostí i z nejvzdálenějších končin farnosti do[illegible] pospíchá. Ani churaví starcové nedají se odstrašiti cestou dalekou a [illegible] nou. Doma zůstávají jenom děti a jeden z dospělých pro bezpečnost.

Když přijdou po jitřní z kostela domů, druh po druhu stan[illegible] šťastíkovať: „Přeju vám šťastné a veselé svátky narození Krista Pá[illegible] kati, nejenom na tento nastávající nový rok, ale na mnohá prodlouže[illegible] abyste se mohli s novonarozeným Ježíškem v slávě nebeské shledať. P[illegible] buď Pán Ježiš Kristus!“

Jestli na Boží narození nejprvé do domu přijde cizí mužský, j[illegible] mení, že krávy samé býky přinesou; vejde-li ženská, samé telic[illegible] jalovičky).

Na den Božího narození soused k sousedovi nechodí, než každý [illegible] v domácnosti ztráví a nábožné písně prozpěvuje.

Připadne-li Božího narození na schodě měsíce (když měsíc[illegible] toho roku budou se obchodové zle dařiti. Pakli ale připadne na nov[illegible] obchody se dobře dařiti budou.

Od vánoc až do nového roku nesmí se ani mlátiť ani šaty prá[illegible] kam zvuk ten v těch dnech zasáhne, nikde nezarodí.

6. Slavnost sv. Štěpána. (dne 26. pros.)

V den sv. Štěpána sbírají dívky smetí do klína a vynášejí je [illegible] Pak dávají pozor, s které strany se k nim ptáci sběhnou — s té stra[illegible] *ženich.*

*) *Klób* = kloub, svazek, kocourek, ohlák [illegible].

Na den sv. Štěpána odpoledne po požehnání chodí mládež z domu do ou a zpívá koledni písně, začež od hospodářů dárky dostává. Toho dne, jaká koledni píseň, od koledníků se zpíva. Písně ty jsou téměř v celém rodě našem obsahem svým známy, jen že se v okolí Rožnovském zpívaji s kterými změnami a přidavky povstalými z poměrův místních.

Malé děti n. p. zpívaji tuto písničku:

Strunka, strunka, strunka,
Zelená jablůňka,
Sedí pod ní pastůškové,
Jedí kaši z hrnka.

Přiletěl k nim anděl,
Všecko jim pověděl,
Že se Kristus Pán narodil,
Aby každý věděl.

My jsme žáci malí,
Rádi bysme brali
Po patáčku, po trojníčku,
Kdybyste nám dali.

A jak nám nedáte,
Tak se podíváte,
Všecky hrnce vám potřepem,
Co v polici máte.

A i všecky džbánky,
Co jsou od smetánky,
A i ty láhvice,
Co jsou od žinčice.

Před časy chodil i farář po koledě. V každém domě se několik okamků posadil, což se pokládalo za velikou čest. Děvčata pak, zvláště když jich lo v domě více, stály kolem faráře sedícího s největší napnutosti na straži. aždá hleděla první na to místo se posaditi, s kterého farář byl povstal. terá z nich nejdříve sedla na to místo, pokládala se za šťastnou, domnivajíc , že se nejspíš vdá.

V čas vánoční chodí také asi patnáctiletí hoši v starovalašském kroji koledě. Na hlavach mají g e v ě r c e (starovalašské klobouky čili čepice), v rukách o b u š k y posud obyčejné. Ti vodí s sebou druha za anděla přiujeného. Když přijdou do domu, anděl jde do jizby, zůstane u dveří stát a aví: „Pochválen buď Pán Ježíš Kristus! Mnohovážený a laskavý hospodáři! emějte nám za zlé, že jsme do vašeho příbytku vstoupili, abysme se potěšili, Ježíška navštívili; a my vždycky jdeme směle ke cti Krista Spasitele. Prom vás, dovolte!“ Když hospodář dovolí, klepne anděl na dvéře, načež b a č a hasník baču t. j. ředitele ovčáků na salaši představující) vejde do jizby a aví: „Dejž Bůh štěstí, milí páni, dovolte nám trošku málo!“

Včil vběhnou do jizby dva v a l a š i (pastýři, ovčáci), kteří posud za veřmi stáli, a chodíce do kola po jizbě počnou zpívati:

„Přiběželi do Betléma pastýři,
A mysleli, co to bude za dítě,
Kterému se vůl a osel klanějí,
Tři králové dary svoje dávají!“

Potom druh po druhu chodí po jizbě a řeční, rozličné posuňky čině a obuškem hýbaje a máchaje.

B a č a: „Hraj mi, Janku, hraj na vzdůry,*) ponadstaviš pevné skůry,**) aj a dudaj veselo, ještě půjdem raz okolo!“

*) N a v z d ů r y = na vzdory. — **) P o n a d s t a v i š p e v n é s k ů r y t. j. nafoukneš hodně kůži jakoudi na dudách svých. S k ů r a jest kůže s hovada stáhnutá, zvláště kůže ovčí na měch u dud sloužící.

Vacula: „Třebas ty jeneral bača, co s tebou sýra žinčici tlačá, šal bych k tvé fujary,*) keď bys mně dal tři dolary!"

Janko: „Skákaly mně vysoko kozy, potom byly veliké mraz bych se s vámi založil, a své kosti na zem složil."

Vacula: „Pravdu pravíš, bratře milý, rovně jsem odešel svoji s patří, bysme se položili, po robotě spočinuli."

Věil na zemi poléhají, a když tvrdo odespějí, začne anděl sp „Gloria! Buď Bohu sláva od lidu nemalá, a na zemi pokoj lidem, a to vůle všechněm, to vám zvěstujem!"

Vacula se obudí, protírá si oči, udivený na vše strany hledí budí baču: „Mičudo, Mičudo! Slyšiš, vidiš, že andělé zpívají a v pově tají? Gloria in excelsis, že se narodil Ježiš — ten Mesiáš?"

Bača ospalý zdvihne hlavu a bručí: „Čert-liž tě v noci dere, k ovcím lev bere, či koliba***) hoří, či vlk stádo moří?"

Janko: „Nehoří ani nemoří; slyšíme hlas anděla, protož budíme t

Bača: „Nepleť košů a nemátož†), třeba se ti ve snách zdálo, tě s nebe volalo; třeba koza zavřeštěla, ty's myslel, že hlas anděla!"

Vacula: „Aj, bratříčku, nepletu, celý se od strachu třasu, jako je zubami škéří, jak ryba pod vodou běží."

Bača již Vaculy neslyší, neboť opět dřímá.

Anděl začne podruhé zpívat. „Vstávejte valaši, nic vás tu nes vstaňte, vstaňte valáškové, uhlídáte věci nové, děťátko malé!"

Bača skočí na nohy a praví: „Honem vzhůru, kamarádi, Vavra nevyzradí; oblečte bílé košule na tělo, aby krásu a ozdobu měl kožto švarní šuhaji, kteří v háji přebývají." Potom se bača k Jan obrátí a praví: „Půjdu já tam, Janko, z předy, zapas bratře moje kozy, já tam co nového, dej že Bože co dobrého."

Nyní valaši chodí do kola a zpívají, při tom dle taktu poskakujíc

„Vašku hloupý, co se staráš?
Vyskoč honem, běž na salaš,
Ober tam pro Pána
Tučného berana;
A ober tam i jehňátko
Bude rádo to Paňátko:
Bude se mu smáti,
My budem skákati.
Hola! chaso, tu je jiná,
Tu je kaše u komína,
Buďme v tom veseli
Všickni k Bohu směli.

---

*) Nerušal bych k tvé fujary t. j. nešel bych k tvé hudbě na fujaře [illegible]
Fujara čili furyja jest dlouhá píšťala na způsob flétny.

**) Rovně i já jsem odešel svoji síly t. j. i já jsem denní prací svou síl [illegible]

***) Koliba jest dřevěné stavení na salaši, v němžto valaši sýr a žinčici (vrčí [illegible] připravují.

†) Mátožiti = strašiti; mátoha = strašidlo, příšera.

S nožky na nožku
Poskoč Bartošku,
Při tom veselí
Buďme pospolu;
Koledujme, poskakujme
Děťátku malému,
Na zelených horečkách,
Při těch našich ovečkách;
Zelenej se bučku
Ticho po malúčku,
Jak se rozzeleníš,
Jak mne rozveselíš.

il chodí po jizbě a hovoří: „Na těch drunydářských*) horách se jeden valach; byl to valach dosti hodný, ve tři centy vážný, šel vojí síly, jakby se bučky klesnily; drcnul palcem do kořena, vyvrátil ořením; čtvero pečení chleba snědl, ještě se ho nenajedl; čtyry várky il, ještě se ho dost nenapil, a dvě vědra pálenky, ještě měl krk ý."

tom sejme bača gevěrec a prosí hospodáře za nějaký dárek: „Pane , tabáčku nemáme: dejte nám dvacetník, půjde proň Čapatík, do ne, spolem vyšňupáme."

stavše dárek odejdou dále.

7. Neděle smrtelná.

smrtelnou neděli mají děvčata průvod s Mařenou z městečka nebo na pole. Mařena se takto ustrojí: Vezmou se dvě palice (tyčky) a jako kříž. Na tyčky se omotá sláma a na ni ty nejpěknější šaty se dají, tak že to má podobu osoby ženské. Máť pěkné rukávce, u, zástěru, kabátek, který se z kroje dávného toliko ještě na choval, v životě skutečném pak již kordulce místo své postoupil. st utvořena z hadrů a ze šatek (šátků), a vzadu visí připletek entle svobodných Valašek do vlasů, do lelíka, připletená) po zádech m té však na Mařeně ještě mnoho jiných pentlí zavěšeno jest. Jak hotova, nesou ji děvčata škole poodrostlé z místa ven na pole

„Neseme Mařenu
Na oleji smaženú,
Pěknú, pěknú
Heló, heló, má milá Mařeno!
Má milá Mařeno!
Komus dala kliče?
Dala jsem jich dala
Svatému Jiřímu,

---

*) drunydářské hory, snad dromedářské hory čili hory východní, kde jsou dro-medáři a velbloudi domovem. Srovnej Isaiáš 60, 6.

Aby nám otevřel
Zelenú travinu,
Aby tráva rostla —
Tráva zelená.
Fiala růže
Kvésti nemůže,
Až jí Pán Bůh spomůže;
Heló, heló má milá Mařeno!

Píseň ta se opakuje několikráte, až průvod přijde na pole. řenu položí a šaty s ní svlekou. Jedna z dívek pak se do n Slaměnou podobu s hadrovou hlavou postaví v poli, a chlapci k začnou po ní házeti hrudím a kamením. Když se jim podaří, Mařen děvčata počnou zpívati:

„Má milá Mařeno,
Za koho's umřela? —
Za ty Rožnovské pacholky! —
Již Mařena leží
A zubami škéří!
Heló, heló, heló, heló!

Chlapci mají přichystaný májíček, na který se navěsí pentl sejmuté. Na vrcholu májíčku toho upevněna jest dlouhá pentle če jíček ten vezmou děvčata od chlapců a jdou s nimi společně d nebo do dědiny nazpět zpívajíce:

„Neseme májíček,
Uťal ho Jeníček,
Pěkný, pěkný,
U vrchu zelený,
Pěkně přistrojený,
Pentlemi zdobený,
Heló, heló, heló, heló!

Píseň ta se na cestě zpáteční zase mnohokrát opakuje, až do Jak přijdou domů, pentle se odváží a děvčata strojí hostinu. I při hostině té jest **pučálka** t. j. hrách 24 hodin močený ve vo nabobní, a pak se dá do hrnce bez vody do pece pražiť. Pučálka na másle upražena a okořeněna. Někdy mívají k pučálce též **prec** tence z těsta jako prsténky od pekaře, a vdolečky, které se buď do buď se koupí. Chlapci zase opatřují pivo na hostinu, někdy bohužel a tak se hostí.

Původ obyčeje toho vykládá se v okolí Rožnovském takto: „ v jednom městě lidé hrozně mřeli. Jedna dcera pravila matce své když ta smrt u nás tak dělá, udělejme lálu za děvče přistrojené ji z města ven, aby již ta smrt z města byla vypuděna; potom s šatů obleče děvče zdravé, jemuž Mařena neuškodí, a ona se již více navrátí! Učinili tak, a v městě tom kolik let po tom lidé nemř doby vynášení Mařeny přišlo ve zvyk všeobecný.“

Není divu, že původ slavnosti a úcty bohyně Mořeny, Maran *Mornny*, Moreny u pohanských Slovanů [illegible]

tním podáním toliko nejasné zbytky přechovaly se na nás, a ty se zajisté vi průvodem na smrtelnou neděli, kterýž téměř ve všech slovanských zemích koná. Průvod v okolí Rožnovském obyčejný poněkud se liší od téže pa- átky v Polsku, kdežto na bílou neděli po postě topili balvan t. j. op konopí neb slámy jako člověk oblečený, kterýž provodila celá ves k nej- žší kaluži neb k rybníku. Tam hodili jej do vody žalostně zpívajíce: mrt věje po plotu šukajíc klopotu.‘ Potom čerstvě domů utíkali. Kdo adl, za to měli, že toho roku umře. (Jungmann). Jinde na Moravě lála oranu představující a skořápkami z vajec ověšená také do vody se hází na rtelnou neděli.

I to se mi vidí býti zbytkem z doby pohanské, připomínajícím bohyni rtí t. j. Moranu, že sobě lid v okolí Rožnovském představuje smrt ve dsobě bílé ženy, která vůčihledě roste i zvýší chalupy.

Před kterým domem smrt jdouc dědinou nebo městem zůstane státi, m do rána nebo v krátkosti někdo zemře.

Kdo smrt na své vlastní oči uhlédne, bude dlouho živ.

Jeden mladík jda ze záletu (od milenky) potkal se se smrtí a dle ne- dného obyčeje záletníkův začal se jí dotýkati. Za tu opovážlivost smrt jej jala, načež mladík od velkého strachu a hrozné bolesti sotva domů došel. ma ho zima zemlela, a za několik dní byl mrtev.

Za starodávna v Rožnově hrozný mor zuřil. Tkadlcovský tovaryš vyjda snídaní ven, uviděl šedou mhlu v povětří se vznášeti. Ta mhla přešla podlé ho a veznula se do osí dírky v dřevěném domě. Tovaryš si pomyslil: dyž jsi tam chtěla být, pobuď si tam!“ Ruče udělal klínek a zatloukl ji té díře. Mor v tu hodinu přestal. Potom odcestoval z Rožnova a teprv za kolik roků přišel zase do Rožnova, a vstoupil v témž domě do práce. Je- nkráte vyjda z domu zpomněl si na mhlu v osí dírce zaklínovanou. Šel se dívat, je-li ten klínek ještě tam? Skutečně jej našel tak, jak jej byl před kolika léty do stěny dřevěné zahlobil. I pomyslil sobě: „Vězí-li pak ta hla posud v té díře?“ Jal se klínek dobývati, a jak mile ho dobyl, mhla m odtud se vysnula a jenom do tváře zavadila. Tovaryš se hned roznemohl v krátkosti umřel. V tom čase pak se mor v Rožnově hned rozšířil a rutně zuřil. Posud ukazuje se to místo, kde onen dřevěný dům stával. ho času byl přímor tak veliký, že se lidé ani na hřbitově nepochovávali, ž vykopávaly se jámy v těch místech, kde nyní jest náměstí, a tam je za- hávali. Když lidé nejvíce mřeli, šly tři ženské osoby a nesly kosy na ra- nech. Dvě z nich šly ruče (čerstvě), a ta třetí byla chromá a nemohla jim tačiti. Ony se jí smály, že se jí ničeho nedostane, ony že všechen lid ými kosami sesekají. Chromá se proto na ně hněvala a volala na lidi: Máte-li zelinky, pařte a pijte, nebude vám náhlá smrtelná rána škoditi. jte angeliku a bedrník, kozelec a řepku zaječí, žádný přímorek vás neobytne!“ Zelinky ty lidé znalí, trhali, vařili a pili, a tak všichni živi zůstávali a mor zmizel. Chromá se takto svým dvěma společnicem mstila za to jejich utíkání a za tu jejich závisť, že jí nechtěly nikoho chať, jejžby svou kosou sesekla.

Až posud se zelinky ty v okolí Rožnovském každoročně sbírají, vaří a pijí v rozličných nemocech. Když byla v Rožnově cholera, močili lidé v kořalce kořínky z těch zelin a pili lék ten. Kteří jej pili, neměli choleru.

8. Den sv. Filipa a Jakuba. (1. května.)

Večér před sv. Filipem a Jakubem mládenci staví pannám svým jedlové máje, na kterých jsou haderky a pentle uvázány. Pozdě na večer, když dívky již usnuly, postavují je před domem. Málo kdo o tom ví, až pak ráno vstávajíce hledívají, kde jaký máj stojí. Máj takový zůstane po celý měsíc státi, až jej zas titíž mládenci vyvrátí, lečby jej před časem v noci závistníci zkazili, jej vyvrátili, vrch mu ulomili, nebo před domem jiné panny jej postavili, což se nezřídka děje. Závisť ta pochází odtud, že si ten který mládenec máj koupil, a závistník si ho koupiti nemůže. Děvče, jemuž máj byl postaven, musí jej sobě opatrovati, aby o něj nepřišlo; proto si ho nezřídka uvazuje ke štítu a na střechu jak může. Také odtud pochází závisť, když jednu pannu míti chtí dva mládenci. Postaví-li panně jeden z nich máj, druhý mu jej hledí zkaziti. Napotom se vysmívají chlapci tomu, kterýž byl máj koupil a postavil, když mu byl zkažen nebo odnesen. I děvčata se mezi sebou dosti škádlívají říkajíce: „Mně postavili pěkný vysoký máj a tobě nic!" Že se tím mnoho závisti a hněvu budí, snadno pochopiti. Čím vyšší jest stromek, tím větší jest radost z něho. Některá panna chtíc zachrániti máj svůj dává si naň zvoneček, aby slyšela zvonit, kdyby ho někdo bral. Takových májů bývá 20 i 30 v jedné dědině.

Počátek stavení májů vypravuje se v okolí Rožnovském takto: „Byla děvečka velmi pobožná a nechtěla se vdávati chtíc svobodnou ostati. Druhá děvčata se jí vysmívala, že chce proto ostati svobodnou, že ji žádný nechce. Ona však se na ten všecek smích nábožně modlívala a zvláště k sv. Filipovi a Jakubovi na modlitbách svých se utíkala. Tu z nenadání zrána v den sv. Filipa a Jakuba měla před domem postavený krásný máj, a na tom máji pěkné bílé pentle a bílou růži v samém vršku, aby ostatní panny věřily, že ona jest poctivá a Bohu milá panna, kteráž dobrovolně stav panenský sobě zalíbila. Máje takové ulíbily se druhým děvčatům tak, že prosili mládence své, aby i jim máje postavili, by ona ho neměla sama. Na tu památku se máje až podnes staví v noci před sv. Filipem a Jakubem.

V jednom z těch domů, kde je máj, bývá v den sv. Filipa a Jakuba hostina. Děvčata k ní dají buchty a báby, chlapci pak pivo a v nynějších dobách bohužel i kořalku.

Někdy závistníci nebo rozpustilci ukradený máj staví před domem některé staré robě na posměch.

Zůstane-li máj, jak zůstati má, po celý měsíc, mládenci jej zrazí a panna z něho má pěkné bidlo (rahno) na věšení šatů, prádla a k jiné potřebě.

9. Den sv. Jana Křestitele. (24. června.)

Na večer před sv. Janem Křtitelem zapalují lidé v okolí Rožnovském *na pahorcích* a na kopcích tak zvané svatojanské ohně, metly (košatý

smůle omočené a zapálené, které do povětří vyhazují a jimi točí. Na horách dem Rožnova je to překrásná podívaná, pročež i nezřídka četné společnosti na samý Radošť vycházejí a tam přenocují. Že to jest zbytek pohanské vnosti, jejíž význam se již v lidu vytratil, každý lehce se domyslí. Avšak kný význam pokládá se v okolí Rožnovském tomuto právě národnímu obyji se stanoviska křesťanskonáboženského. Zapalování ohňů jest tu upamaváním na sv. Jana Křestitele, předchůdce Kristova, kterýž první hlásal utečný příchod pravého světla na tento svět, na kteréž lid připravoval očiovacím křestem a vzbuzováním k pokání. Na památku téhož sv. Jana a z o příčiny svítí prý jenom v tomto čase ročním též mušky svatojanské.

V den sv. Jana Křestitele lidé časně zrána vstávají, aby natrhali kvíkův jakýchkoliv, neboť o sv. Janě každý kvíteček volá: „Utrhni mě!" vítečky těmi ozdobují se všecky stěny v jizbách i z venku, také za okny hrnéčkách staví se voničky (kytečky), a věnečky se všude zavěšují. Jestiť y to loučení s květinkami, kteréž po sv. Janě přestávají tak hojně kvésti tak líbezně voněti.

O půl noci před sv. Janem Křestitelem sbírají se všelijaké zeliny, jako: brámysl, mateří douška a jiné, jichž napotom v rozličných nemocech upobují pro lidi i dro dobytek.

Zvláště čarodějnice o půlnoci a před východem slunce běhají po zelích a vláčí při tom loktuši (plachtu na trávu) za sebou, sbírajíce do ní u a tak odbírají jiným hospodyňkám užitky.

Zeliny nasbírané se suší a usušené setrou, a ten prášek dává se zvláště vám.

Čarodějnice v noci před sv. Janem také někdy nahé chodí po lukách a ají zeliny.

Do sv. Jana Křestitele krávy a ovce nejvíce dojí, proto se říká: „Svatý ubere mléka plný džbán: Svatá Maří Magdalena sebere ho do břemena."

Mezi sv. Janem Křestitelem (24. června) a sv. Janem a Pavlem (26. vna) setá petržel, dávali se kravám, působí, že jim čarodějnice nemůže oditi.

Vodou z vařeného černobýlu, trhaného na den sv. Jana Křtitele, má se kráte umyti kráva, jež má učarováno, že zadržuje mléko.

Na den sv. Jana Křtitele sbírají hospodyně modrou tolitu, a zvláště v ě od sv. Lucie až do narození Páně ji upotřebují s úročníkem a s vratičem jinými zelinami proti čarám, aby se krav nechytly.

10. Pověry k jiným církevním dnům slušící.

Kdo se na Mláďatka (28. pros.) roznemůže, zřídka vyžije (se zaví).

Kdo se na nový rok v hlavě škrabe, bude míti po celý rok mnoho vatí.

Pašijový týden (od neděle květné až do bílé soboty) jest příznivý hledání pokladův. V tom čase mají duchové strážní své poklady otevřené.

Sedm kočiček utrhnutých ze *zlatolýče* (z ranné vrby) v neděli květnou neb na *zelený čtvrtek* *zahání zimnici* i bolení zubů.

Na zelený čtvrtek třesou lidé stromy, když se zpívá v Gloria a když všemi zvony se zvoní, aby se urodilo ovoce.

Na velký pátek kopou před východem slunce posat (posad, jehož kořen, podobající se děcku, suší a na prášek tlukou a trou, aby potom dávali kravám lízati. Přijde-li kráva na takové místo, kde byla kráva lízala posát, ztratí všecko mléko. Ba z devíti dvorů užitek se do dvora toho, kde tento prášek kravám dávají Když čarodějnice ten kravám svým dávají, říkávají: „Kravičko, tobě dávam abysi z devíti dvorů užitek táhla.“ Tak prý říkávala šaf Hradisku před léty a mívala sílu dojiva, až je žádný nechtěl od ní k Stařenka vypravovatelky za šití dostávala ve dvoře tom másla. Když j na rendlíku rozpouštěla, bylo samé pěny. Ona hned povídala: „T není s dobrým!“ Vzala svěcené vody a pokropila je, a máslo hned vyskočilo z rendlíka jako ryba, a nezůstalo ho než asi za náprstek. St povídala: „Tohle jest spravedlivé máslo, to ostatní jest všecko dá Když člověk mléka od té šafářky pojedl, nadýmalo a píchalo ho to, di na něm nepukla.

Dobrým prostředkem proti rytí krtků jest, do děr od krtků nad nastrkati kostí ze svěcených velkonočních mazanců. míní mazanec, jenž jest pečené jídlo z vajec, másla a masa, n. p. z hl cích aneb skopových sekaných, v němžto i celé kůstky bývají.)

Ráno v pondělí velkonoční chodí chlapci budit děvčata a je metličkou (žilou, pomlázkou). Když jim vyšlehají, častují je pivem vějším čase i kořalkou, začež jim děvčata dávají malované vejce.

Komu se o Velikonoci vyšlehá, nedostane prašiviny.

Jetelina čtverlistá před sv. Jiřím (24. dub.) nalezená z štěstí.

Uhlédneš-li hada před svatým Jiřím, všickni hadové budou pře utíkati.

Na slavnost svatodušní smaží děvčata vaječnici a zvou lence na hostinu, ku kteréž tito nápoje obstarávají.

Jestli gazdéna na Boží Tělo z okrášleného oltáře halouzku ji do lnu zastrčí, dobře se jí len urodí.

Na den Navštívení Panny Marie (2. července) též sbí zeliny všelijaké jako v den sv. Jana Křestitele, aby měly statky (d mnoho užitku. Zeliny ty se usuší a setrou, a ten prášek dává se I v noci před tímto dnem někdy čarodějnice nahé chodí po lukách bl zeliny.

Zelí na den sv. Prokopa (4. července) okopané bude samé hláv

Prší-li na sv. Prokopa, zmokne mandel i kopa.

Zatneš-li na den sv. Abdona (30. července) sekyru do stro roka uschne.

O Narození Panny Marie (8. září) hadi do děr zalézají a v nich až do sv. Jiřího. (24. dub.)

Chodí-li na den sv. Kateřiny (25. list.) husa po blátě, *Narození* bude chodit po ledě, a naopak.

Na Hromnice uhlédne-li jezvec stín, opět zaléza do své peleše.
Je-li jasno na Hromnice, bude sněhu mnohem více.
Fučí-li vítr na Hromnice od půlnoci, je naděje, že se pohanka urodí.
(V ročníku třetím pokračování a dokončení.)

Do pokladnice „Matice Moravské" složili

od 16. listop. 1870 až do 25. února 1871:

Údové zakládající:

P. T. Pp. M. V. Evanžin, pokladník v Jevišovicích, 10 zl. Jan Janoušek, kan v Třebíči, 10 zl. Karel Gavalovský, studující v Brně, 10 zl. Vladimír abé Logothetty v Bilovicích 30 zl.

Údové činní:

P. T. Pp. Antonín Brabenec, kaplan ve Velkém Meziříčí, 5 zl. Jan Vlk, k. notář ve Znojmě, 5 zl. Jos. Šperlín, obecní starší a sollicitator v Kroměříži, 10 zl. Jakub Vejvoda, farář v Novém Veselí, 20 zl. Frant. Diviš, farář v Bochdalicích, 5 zl. František Hoch, farář v Pavlově, 5 zl. Jan Hlávka, ...árník v Brně, 10 zl. Ant. Páral, farář v Ořechově, 5 zl. Jan Kadláček, ředitel arcibisk. semeniště v Kroměříži, 5 zl. Arcibiskupský seminář pach. v Kroměříži 10 zl. Rafael Hák, kooperator v Doubravici, 10 zl. Florian Bečák, farář v Meřotíně, 5 zl. Josef Nezval, farář v Ratiškovicích, 5 zl. Dr. Frant. ...bert, konsist. rada v Brně, 5 zl. J. Dragoni, zemský inspektor školní v ... Hradišti, 5 zl. Marcelín Suchánek, kaplan ve Zlíně, 10 zl. Dr. Matěj ...cházka, c. k. notář v Mikulově, 5 zl. Jakub Procházka, rada konsistorní v Brně, 5 zl. Frant. Müller, měšťan v Třebíči, 5 zl. Karel Beránek, farář v ...ndě, 10 zl. Jos. Lad. Heyl, obecní písař v Lomnici, 5 zl. Dr. Beda Dudík, ...toriograf moravský, 5 zl. Albert Budiner, civ. inženýr v Rajhradě, 5 zl. ...ant. Zavadil, učitel v Rajhradě, 5 zl. Jan Hrůza, obchodník v Rajhradě, ...zl. Václav Šula, farář v Šitbořicích, 5 zl. Bedřich Mičke, obchodník v Doubravici, 5 zl. Edvard Kornyšl, statkář v Rakvicích, 5 zl. Václav Šembera, ...kr řádu sv. Augustina na St. Brně, 5 zl. Antonín Hons, kaplan ve Velkém ...rdě, 5 zl. Augustin baron Stillfried, c. k. podmaršálek v Králici, 5 zl.

Údové přispívající:

P. T. Pp. František Dvořák, kanovník v Kroměříži, 2 zl. Tomáš Groeger, ...ovník v Kroměříži, 10 zl. Tomáš Laňáček, kooperator v Hradisku, 2 zl. ...t. Ilkovič, kooperator v Komárově, 2 zl. Ferdinand Kment, prof. při dívčí ...le v Brně, 2 zl. Karel Hohn, zemský úředník v Brně, 2 zl. Jos. Gregor, ...cipista zemský, 2 zl. Frant. Korec, kaplan v Boskovicích, 3 zl. Čten. spolek v Kojetíně 4 zl. Jos. Pospíšil, kaplan v Starči, 2 zl. Karel Bačák, kaplan ...Líšni, 2 zl. Jan Ouředníček, kaplan v Přerově, 2 zl. Ant. Sokol, farář v ...ikla, 2 zl. Jakub Slavík, kooperator v Klinkovicích, 2 zl. Jindřich Stürmhofer, administrator v Olbramicích, 2 zl. Karel Zelinka, farář v Pavlovicích, 2 zl. Raymund Dundáček, kněz řehole Minoritů v Brně, 4 zl. Jak. Eliáš, ...operator v *Bystřici pod Hostýnem*, 2 zl. Frant. Vašek, farář v Olbrechtičkách



„Matice Moravská",

jíž účel jest podporovati literaturu československou se zvláštním ohledem na potřeby Moravy vydáváním dobrých spisů aneb přispíváním k tomu, má trojí údy:

1. *zakladatele*, kteří složí 100 zl. r. č., buď najednou nebo v letech po 10 zl. ročně;
2. *údy činné*, kteří 50 zl. r. č. složí, buď najednou nebo v 10 letech po 5 zl. ročně.
3. *Údy přispívající*, kteří každý rok 2 zl. platí.

Zakladatel dostává 2 výtisky, činný a přispívající 1 výtisk spisů Maticí vydaných.

Ustanovením „Výboru" může se při vydávání nákladnějších přispívajícím údům uložiti zvláštní příplatek, za který takové obdržeti mohou.

„*Časopis Matice Moravské*", jenž čtvrtletně v sešitech tříarchových vychází, stojí pro údy „Matice Moravské" na celý rok 1 zl. r. č., pro ostatní 2 zl. r. č.

Za arch původní práce, do „Časopisu Matice Moravské" položené, platí se 20 zl. r. č., za arch výpisku a překladu 10 zl. r. č. honoráru.

Správu „Matice Moravské" vede výbor, jenž záleží z 18 osob, z nichž nejméně třetina v Brně bydleti musí.

Dopisy v záležitostech správních „Matice Moravské" zasílají se jednateli p. *Theodoru Lazarovi*, prof. českého gymn. v Brně.

Za rok 1870 dostanou údové „Matice Moravské":

1. Průpravu k vědě hospodářské od dra. Fr. Mathona.
2. Číslovka ve slovanských řečech od A. Matzenauera. (Údové přispívající za 1 zl.).
3. Spisů Karla Staršího z Žerotína díl I., (Žerotínových spisů díl III.) vyd. od V. Brandla.
4. Sebraných básní *Fr. Sušila díl II.*

Obsah:

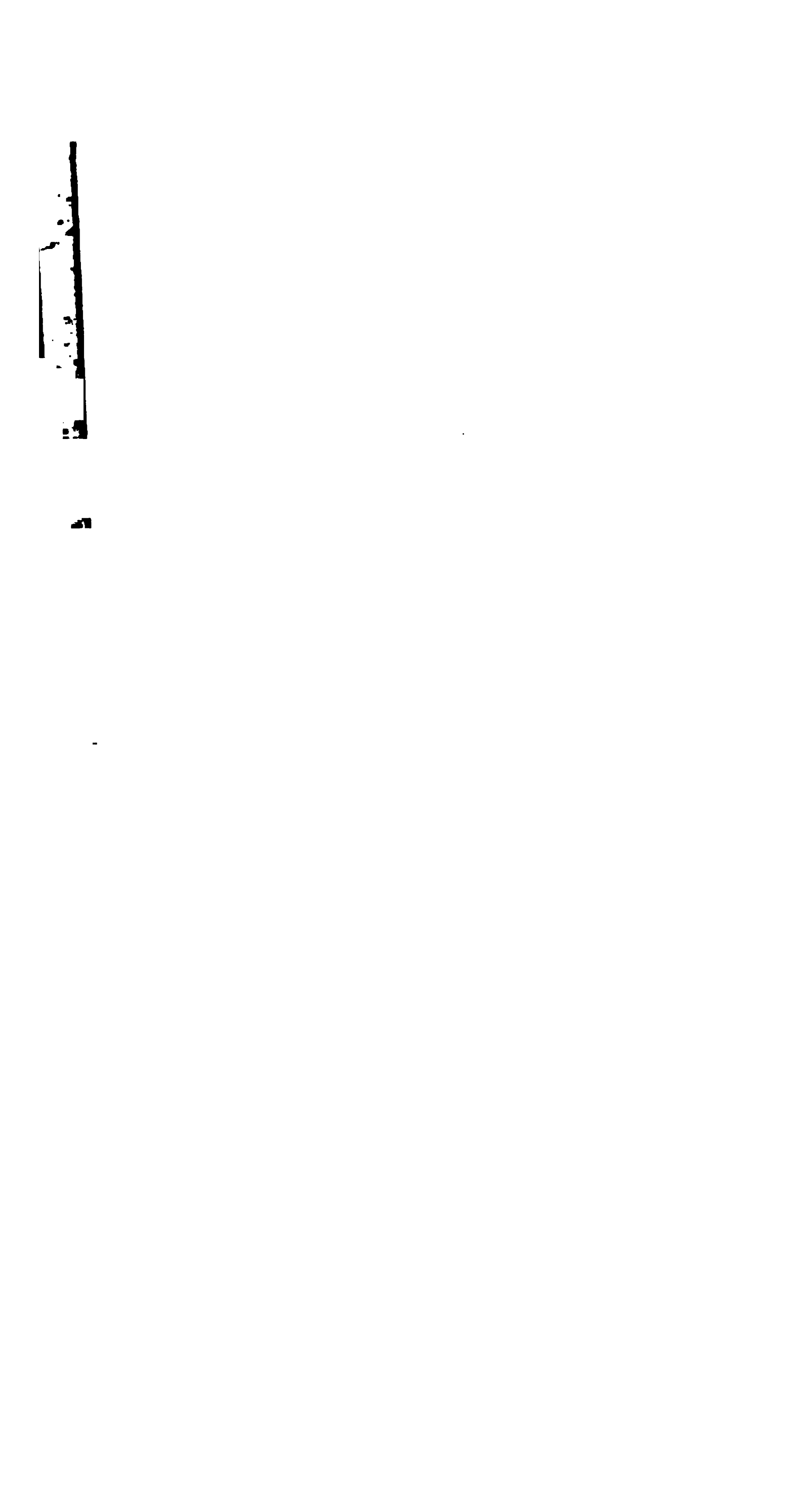
ČASOPIS
„MATICE MORAVSKÉ“.

REDAKTOR:

VÁCSLAV ROYT.

ROČNÍK TŘETÍ.
1871.

V BRNĚ 1871.
NÁKLADEM MATICE MORAVSKÉ.



Obsah celého ročníku.

Strana.

Jakou zkázu vzal jazyk český od časů kardinála z Dietrichšteina při manském soudě Kroměřížském.

Podává *A. V. Šembera.*

Od konce XIV. století až do kardinála Františka z Dietrichšteina (r. 1599—1636) psány jsou knihy manské kostela Olomouckého a knihy půhonů a nálezů manského soudu Kroměřížského nepřerušeně jazykem českým, a jako před soudem v Olomouci a v Brně, tak jednáno i před soudem biskupským v Kroměříži vše v jazyku českém podlé starodávního pravidla: „Kdež kolvěk páni Moravští co súdí, má voláno býti českým neb moravským jazykem.“ Nad tímto obyčejem drželi ochrannou ruku pánové lenního soudu, biskupové Olomoučti, vůbec rození Moravané, a z velké části mužové výteční, jakož byli Tas z Boskovic (od r. 1457—1482), Jan Vitík Prostějovský (r. 1484—1490), Stanislav Turzo (r. 1497—1540), Jan Skála Doubravský (r. 1541—1553), Marek Kuen Olomoucký (r. 1553—1565), Vilém Prusinovský z Vickova (r. 1565—1572) a Stanislav Pavlovský (r. 1579—1598). Přísedící soudu manského, anovníci Olomoučtí a jiní byli té doby téměř vesměs rodu moravského a taktéž manové, jenž před soudem co činiti měli, na př. Fiskrové z Brandýsa, Bukůvkové z Bukůvky, Chorynští z Ledské, Potštátští z Prusinovic, Žalkovští ze Žalkovic a j. Však od časů biskupa Františka z Dietrichšteina, pověstného restaurátora Moravského, nastal v užívání jazyka českého u soudu lenního v Kroměříži úplný obrat. Tento muž ve Španělích narozený a od jezuitů v Římě vychovaný, naučiv se co biskup z nouze česky, byl povždy jazyka českého znevažovatelem a — snad mimoděk — hlavním jeho škůdcem. Předešlí biskupové Olomoučtí pokládali statky své za důchod, z něhož i kostely zvelebovali, duchovním skrovně nadaným pomáhali a vůbec potřeby církevní *opatřovali, jakož to* biskup Stanislav Pavlovský

duchovní rodu měšťanského a rolnického z kanovnictví, uči
vidlem až do našich časů zachovávaným, že prebend kano
požívati mají jen duchovní ze staré krve šlechtické, dom
cizí. Tím spůsobil, že od jeho smrti ani jediný Moravan
na biskupskou stolici Olomouckou, nébrž vesměs šlechtici
neznalí jazyka lidu, jehož vrchními pastýři býti měli. Již
jeho úmrtí zvolila kapitola šlechtická od něho složená k
vyššímu za biskupa 23letého arcivojvodu Leopolda Viléma,
byl ještě ani za kněze posvěcen, v Olomouci nebydlel a bi
po 25 let skrze administrátory spravovati dával; po něm
arcivojvodu Karla Josefa, pachole 14leté, a po jeho brzké
Karla hraběte z Liechtenšteina, v Kladsku zrozeného: r. 1
vznesla opět na stolec biskupský mladíka 15letého, Karla,
Lotarinského, a po jeho povýšení za arcibiskupa Trevírskéh
ganga hraběte Schrattenbacha, Štyrčana (od r. 1711—17
Jakuba hraběte z Liechtenšteina, Slezáka (r. 1738—1745)
nanda hraběte Troyera, Tyroláka (r. 1746—1758), Leopol
běte Eghba, Hamburčana (r. 1758—1760) a Maximiliána
Hamiltona, Bavoříka z Mnichova (r. 1761—1776).[1])

Jest na bíledni, že pod těmito bisbupy jazyk česk
správě církevní, tak i při biskupském manském soudě v K
nevyhnutedlně ujmu bral, ano dříve později k úplné zkáz

smrti Dietrichšteinovy byly již desky manské úplně poněmčeny; jediní dva zápisy české čtou se v kvaternu lenního sudího Zdenka Střizla z Zástřizl na r. 1661 a 1665. Týmž spůsobem hynul jazyk český v řízení soudním. Jsa biskupům nesrozumitedlný mnohým kanovníkům a odrodilým manům na urážku, vypuzen znenáhla ze soudnice a uvedena na jeho místě němčina; toliko protokolech dopřáno jako z milosti některým starodávným českým úpovědem místa, na př. „Račte se sstoupiti", „Json tu jaké vklady" ., a stranám moravským vydávaly se ještě české nálezy. Konečně zprotivily se mnohým pánům i tyto vzpomínky na jazyk český, dne 6. listopadu 1762 podal dvorský sudí manský, Karel hrabě ...ter, biskupovi Maximiliánovi Hamiltonovi žádost, aby jazyk český ...jednání soudu manského naprosto byl vyloučen, táhna se v té žádosti k tomu, že již kardinál z Dietrichšteina od starodávného spůsobu ustoupil a vedlé jazyka českého jazyk německý v řízení soudní ...dl, že téměř ani jediný z přísedících lenního soudu češtiny ex ...amento znalý není, že jazyk německý vůbec má převahu nad ...kem českým atd. Načež biskup dekretem, daným v Kroměříži ... 16. listopadu 1762 rozhodl, aby se dle tohoto návrhu v deskách ...ských příště veskrz němčiny užívalo, a toliko při vkládání do ... manských aby se svrchu dal nápis český: „Dne (toho a toho) ...li se tito vkladové", kterýmžto dekretem dostalo se Moravanům ...potupy, že jazyk jejich (jak dí Karel z Žerotína) „přirozený, ...ctný, starožitný a rozšířený" uprostřed krajiny moravské „od cizího jazyka byl vytisknut."

Jaký však byl surogát, jenž v deskách manských a v řízení ...du Kroměřížského na místo někdejší vybroušené řeči české na...upil, a kterak se s řečí vlastenskou před samým jejím vyloučením ze soudu jako s nějakou popelkou nakládalo, viděti z níželoženého výpisu z Kroměřížských knih soudních, jejž tu pro stálou ...o památku podáváme.

V knize 6. z r. 1755 na listě 136 a násl. jest poslední soud ...nský, jenž se držel dle spůsobu Dietrichšteinem zavedeného, takto ...psán :*)

---

*) Na důkaz, jak se při manském soudě Kroměřížském toho času psávalo, podáváme tu věrný opis bez všelikých proměn pravopisných a oprav grammatických. *Red.*

Letha Panie 1760 dne 1. Decembris to pondieli post pr dominicam adventus na zamku Kromierziskym w Saalu k Przipravenim (Poniewacz stary obiczegneg zhorzeneg gesstie stawen nebyl) w prwni wrchni Condignati nad branu zame drzan gest saud Mansky, ku kteremu se zjeti a sedieti raczil

Hoff-Richtirz Mansky:

Geho Milost Pan Otto Ferdinand Kaltschmied Swobodni z Eyssenberka.

Z Kanownikuw:

Geho Milost Jann Mathis Butz z Rollsbergu.

Z Panuw:

G. Milost Pan Carl Frantissek Hrabie Orlick Swobodni z Lažiska.

G. Milost Pan Carel Joseph Vetter Hrabie z Lilie.

G. Milost Pan Philipp Joseph Swobodni Pan z W a z Uschitz.

G. Milost Pan Isidor Hrabie z Hoditz.

Z Rittirzstwa:

Pan Frantissek Žialkowsky z Žialkowitz.

Sessio I^ma^ die 1ma Decembris 1760.

Vor gehörter heiliger Mees haben bei Ihro Hochwürde Gnaden Locumtenente Herrn Baron von Blümögen in Abwese Ihro Hochwürden und Gnaden des Herrn Graffens von Sereni in genwart Ihro Freyherrlichen Gnaden Herrn Lehens-Hoff-Ri Ihro Hochwürden und Gnaden Herrn von Rollsberg, Herrn Le Schreibers, dann meiner Joseph Placidi Perti als Archivari gewöhnliche Assessorats-Juramentum abgelegt Ihro Hochwürde Gnaden Herr Graff von Althan. Nach solch abgelegten Jur hat man in der Hochfürstlichen Schlos-Capellen gegen 10 Fruhe die Heil. Mees gehört und haben sich sodann in de bereiteten Lehen-Saal begeben Ihro Freyherrlichen Gnaden Lehens-Hoff-Richter, Ihro Hochwürden und Gnaden Herr Gra Althan, Ihro Hochwürden und Gnaden Herr von Rolssberg, Graff von Orlick, Herr Graff Vetter, Herr Baron von Wippler, Isidor Graff von Hoditz und Herr von Žialkowitz.

Da nun Ihro Freyherrlichen Gnaden Herr Lehens-Hoff-R

Stelle eingenommen und gesambten Herren Räthen zu nehmen wiessen, ist beschehen ein

Potaz.

Nach Eröffnung dieses Potaz gesaget worden von Herrn Le-s-Hoff-Richter: „Mansky Pisarzi zahagugte Saud Mansky." Und sonach bei eröffneter Thier und Schranken publiciret worden:

1tens Die Högung des Lehen-Rechts. 2tens Die Hochfürstlich-edigste Plenipotenz für Ihro Hochwürden und Gnaden den Herrn m-Dechanten Baron von Blümögen. —

Alsdann ist pro intabulatione hora 3tia post meridiem pro stina sessione hora 8va mane bestimmt worden.

Sessio feudalis 2da die 2. Decembris 1760, bei welcher er-hienen Herr Lehens-Hoff-Richer et reliqui ut sessione 1ma. Als der Herr Lehens-Hoff-Richter und die sammentlichen Raethe e Stellen eingenommen haben, ist beschehen ein

Potaz.

Nach Eröffnung des Potaz gefraget worden: Mansky Pisarzi! i gaky Wklady? et inspectis tabulis responsum: negsau milo-wy Pane, und befohlen worden: reponatur, und ist die Lehen-el hinwiderumben reponiret worden:

Gsoulj gaky starj Puhonj? et responsum: gsou Milostiwy Pane. d anbefohlen worden: publicentur, und ist publiciret worden:

1mo Puhon der Stadt Katscher wider die Herrn Graffen von chin auf dem Lehen Katscher in puncto in dem Lehen-Schloss rpirenden Bier- und Brandwein-Schanks.

Nach dessen publication vorgetragen: Advocat Schiermeyssen: hlöblich H. F. O. B. Lehen-Recht: Es waere atd. (prosba): Das chtöbl. Lehen-Recht geruhe den republicirten Puhon noch weiters statu quo bewenden zu lassen.

Hierauf gesagt worden: Raczte se sstaupiti.

Potaz.

Wynesseni.

Gegich Mylosti podle ziadosti tento wyhlassenj Puhon in statu zanechawati raczegy.

2do Weissmannischer Puhon u. s. w.

Po poslednjm potazu: Nach Eröffnung des Potaz gefraget wor-: Gestly kdo czo przednesti ma, nech przednese. A nebuda nicz agt worden: „Saud mansky gest wzdan"

Paběrky sebrané na poli české poesie kramárs

Podává *F. Bartoš.*

Poesie národní pučí a vzniká z kořene ducha národního aspoň té části národu, kterou lidem nazýváme. Musíť ovšem píseň každého času složena býti jednotlivcem; avšak pokud hájí svého osobitého rázu v původní pouhosti a neporušenosti, vyniká takový básník jednotlivec individuelně nad ostatní Co on zpívá, dovede zpívati i druhý, třetí, jako tlukot jednotl slavíka neliší se podstatně od zpěvu slavičího vůbec. Pročež se taková píseň básníka jednotlivce ihned majetkem obecným votný skladatel nehlásí se k ní více co ku svému plodu. N dalť on písně své, aby se proslavil v národě plodem novým, kajícím, on pěje, jako každý jiný, cítě se puzena k tomu, a výraz překypujícím citům svým, buď blahým, buď bolným.

Dokud celý národ jest *lidem*, žijícím životem svým sam ným, jest básnické nadání majetkem obecným, čehož jasným zem jsou nám Srbové, zvláště turečtí, u nichž tolik jest téměř datelů národních zpěvů junáckých, kolik bojovníků za vlast svobodu.

Když pak vnikající v národ osvětou cizokrajnou tříde rodu nastává ve vrstvy vyšší a nižší, odlučují se obyčejně tyto třídy, čili tak zvaní vzdělanci od lidu, vystupujíce z jeho myšlenkového a majíce obyčejně v opovržení, co svůj vznik a má v lidu. U nás dálo se takové odlišování jednak šířením manismu, jednak působením němčiny, oblíbené při dvoře ském i na hradech některých šlechticů a šířené po městech uváděním do nich osadníků německých.

Umělí básníkové čeští, opustivše půvabné luhy poesie ná nečerpali látky ku skladbám svým ze života národního a vlastenských, nýbrž brali si stvůry cizokrajné za vzory básní Tristrama a Isaldu, Tandariáše a Floribellu, kteréžto plody samy sebou bezcenné, všeho básnického vzletu prázdné i fo neladné, byly výhradnou a privilegovanou pochoutkou vzděla ských. Lid český zůstával napořád věrným neporušenému bás národnímu, on pěl i na dále písně své, plynoucí z nezkal *zdroje ducha* národního. Ani pohroma bělohorská, která

ustoletým smrtelným spánkem omráčila, ani následující potom
mení a utýrání lidu českého nedovedlo uhasiti v něm bozskou
ru poesie národní.

Utkvěv vroucím citem zbožným v Bohu a ponořiv se myslí
mavou v podání posvátná, vyplodil nám lid náš poesii duchovní,
ž mnohé plody vším právem k nejlepším výtvorům básnictví
odního připočísti dlužno. Světskému pak básnictví národnímu
ly mocnou pákou rozmanité hry, zvyky a obřady národní, zvláště
k národní hudba a tanec. K hudbě a tanci, pokud taktem písní
rodních se nesly, zásobil se po každé chasník český novými pí-
mi. Ty zpíval před hudebníky, a k jich zvukům neodolatelným
tila se celá ves, staří i mladí, v tanečný rej. Nejednou viděl
m ve svém rodišti starce i staruchy ctihodných šedin, jak mile se
valy dudy a cimbál jich oblíbenou písní, chvátati plesně v kolo
nečníků a otáčeti se s pružností mladistvou mrštným taktem ná-
ní „Koulané" mezi mladou chasou, na jíž cizácké třasáky, ma-
ky a p. nyní s omrzelostí a nelibostí Katonskou pohlížejí. Při
dbě a tanci stávaly se nové písně majetkem celé vsi a šířily se
e po celém okolí, zpívány jsouce od pasáků, oráčů, ženců, jichž
vem veškerá krajina se ozývala.

Teprv šířící se vzdělanosť novověká, nivelizující všeliké oso-
é zvláštnosti různých národů, působila i na národní naši poesii,
o mráz na něžné kvítko jarní. Zvláště pak rozvlněný proud bojů
iálních a politických obrátil i lid český ku směrům praktickým.
mizelať z něho ona naivní vnímavosť mysli dětinné, na její místo
stoupila chladná úvaha prozaické skutečnosti. Jako každá vymo-
osť národní svých obětí vyžaduje, tak koupena jest i občanská
pělosť lidu našeho a pokročilosť jeho u věcech praktických za
u vysokou, nenahraditelnou to ztrátu poesie národní. „Mnoho
dávného, původního, mnoho básnického a krásného mizí z lidu,
oho také škodlivého a nesmyslného; předce však ale zvláštní
k v mnohém srdci úkaz tento budí, asi jako když velebné hvozdy
uhy libezné ustupovati musí rolím úrodným. Rozum přisvěd-
e, ale srdce těžce to nese, když vidí, ana všude užitečná rozum-
ť vyměřuje."[1])

[1]) Nebeský, v *Časopise českého Musea* 1847, II., str. 341.

Vyskytují se již jen jednotlivci, tak zvaní samoukové, kt
doved u ještě ozvati se zvukem písně národní.[1]) Lid sám pěje
za časté své nové písně podle melodií tanců moderních, podle
pěvů německých písní pouličních, tak zvaných „gassenhauerů“ a
i podle arií oper vlasských, šířených mezi ním četnými kolovratk

Tiskem dostalo se valného rozšíření v lidu písním duchovní
již v století 17., jevilať se toho potřeba za příčinou bohoslužby.
nejen národní písně sbírány a tiskem vydávány, nýbrž i umě
v jich duchu skládány, docházejíce tytýž veliké obliby v lidu.
štěny pak jsou na způsob malých kancionálků, po pěti až de
v jednom, beze všech ozdob obrázkových, vyjma skrovničké arabes
na konci přičiněné. Papír jest sprostý, tisk v jednom a témž zpě
níčku brzy hrubší brzy drobnější, dle toho, jak prostor pro urč
počet písní vyměřený stačoval. Písně tištěny jsou jedna po dru
bez zvláštního nadpisu: slohy oddělují se znamínkem ❡, jdou v
nepřetržitě za sebou. Písně takto tištěné dostávaly se v oběh m
lidem kněhkupci kramárskými, kteří rozbíjejíce stany své o tr
v městech a o poutech venkovských vždy novou potravou ducho
lid opatřovali.

Světských písní národních v minulých stoletích nesbíráno, a
od umělých básníků nových v jich duchu ku potřebě lidu sklád
a tiskem vydáváno. Nejevilať se toho praktická potřeba, a bez
kové píseň samu sebou oceniti nedovedli vzdělanci těch dob.
pak sám, dokud trvají léta národní poesie úrodná, nepomní ni
a nikde na budoucí neúrodu. Neníť mu vzácné, co každým d
novou spůsobou se obrozuje, a nepomyslí ani, aby kdy jináče b
mohlo. Avšak mimo jeho nadání nastala národní poesii z při
svrchu dotčených léta neúrodná.

Lid náš žil již jen ze zbytků zásob starých, které mu více
dostačovaly; on chtěl míti něco nového nebo zpěvumilovnosť je
jest posud neumořitelná. Umělé básnictví, by obsahem i form
sebe populárnější bylo, čímž ovšem, najmě novější jambografic
veskrze není, zůstává lidu cizím a nepřístupným, poněvadž ne
hledává spojení s jeho národními kněhkupci kramárskými, jichž
posud stálým a věrným odběratelem zůstal. I zbudoval si te

[1]) Viz o nich výtečnou monografii důmyslného badatele v oboru
kulturní historie Alfreda von Waldau „Boehmische Naturdi
V Praze 1860.

sám ze svého fondu svou vlastní literaturu básnickou. Díla ho uchopili se četní samoukové, více méně nadaní, kteří jali se ládati písně „k obveselení mysle mládencům a pannám“. K nim družila se záhy sprostá špekulace kramářská, která jdouc za výlkem bídnými svými výrobky lid náš zaplavuje.

Jsou tedy plody básnické naší literatury kramářské součinem činitelů: poesie národní, básnictví pěstovaného některými samoky a výdělkařské roboty kramářské. V každém pak ohledu zauhují tyto neúhledné sešitky písní kramářských většího povšimnutí, ež se jim posud dostalo. Vždyť předce zajímavo jest samo sebou oznati ty zdroje, z nichž náš lid jednak značnou část své duchovní travy váží, jednak i jed dosti nebezpečný ssaje.

Literární historik, který si vytkne za úlohu, podati celkový obraz národní poesie, jejího vývinu, rozkvětu i úpadku, nenajde lepšího vůdce k dolíčení postupujícího odumírání jejího nad tyto nné sešitky, sestavené pořádkem chronologickým. Sběratel písní dních může odtud platně své sbírky rozhojniti.

Písně v století 17. tištěné (starších jsem se ve sbírkách mnou raných nedopídil) jsou všecky obsahu duchovního, sahajíce zají původem svým dílem i do dob dřívějších. Jsouť to písně na ze čistě národní, složené v době, kdy národní zpěv ještě plným em se řinul. Z písní těch uvil nám Kamarýt utěšenou kytici, bíraje hlavně z těchto sešitkův rodinných. Ale mnoho krásného ště zde tleje a hraní, což zajisté hodno jest, aby uchráněno bylo ečné zkáz zábuby. Či snad proto bychom měli opovrhovati těmito ody Múzy národní, že nejsou nalezeny na deskách nějaké staré hy aneb na pergaméně psány, nýbrž chovány v chudé chýži venské, tištěny na režném papíře? Ko má náš „Výbor z literatury ské“ za věrný obraz české činnosti literární, zhrozí se zajisté té né pustoty, která se podle něho jeví, počínajíc stoletím patnáým, na poli našeho básnictví. Naše prostičké sešitky způsobí nám v tom ohledu zajisté radostné překvapení, světle dovozujíce, že ač šina tehdejších vzdělanců našich, vykročivše z půdy poesie nádní a za vzory cizokrajnými se pachtíce básněmi svými ne hrubě ad rýmovanou prozu se povznesli, v lidu samém i v těch dobách sie dosti utěšeně zkvétala. Toho důkazem jsou nám najmě něteré legendy, které i před soudem přísnější kritiky dobře obstojí.

Písně v století 18. tištěné jsou taktéž valnou většinou obsahu duchovního; avšak zdroj národní poesie duchovní již téměř dočista

vysechl, a co od samoukův složeno, jest obsahem i formou ch
i bezcenné. Totéž platí o písních duchovních století našeho.
lyrické nejsou než bídná slátanina planých, triviálných frází,
beze vší souvislosti až k neporozumění v slohy stlučených; na
pěkných starých legend nastoupily dryáčnické písně o všelikých
smyslných divech a zázracích, překypujících pitomým blbstvem. O
dobrých starých písní, jichž hojný jest počet, ovšem vyjímáme.

Světské písně pode jménem „písní k obveselení mysle
dencům a pannám na světlo vydaných“ započato teprv v době
šeho znovu vzkříšení ku konci minulého století skládati a tiskem
dávati. Nejstarší takovou píseň nalezl jsem z roku 1792, tiště
u Matěje Hollaura v Praze. V našem pak století vyrojilo se tak
písní nepřehledné mnozství, nějakou cenu básnickou mají však
potud, pokud jsou ohlasem zpěvu národního. Ten jeví se v
kterých písních milostných i dějepravných, najmě pak satyrick
složených od samoukův dosti nadaných. Jsou to ovšem jen
kvítka, avšak při vší své prostotě co ostatní plody z pole ná
poesie předce pozoru hodné. Jiné zase, ač postrádajíce cen
nické, pobaví čtenáře svou prostosrdečnou naivností.

Za našich dnů i poesie kramárská již odumírá a dokonal
dobro. Ostatní lupínky, které uschlý její kmen ještě vyhání,
již beze vší mízy životné. Když zpěvák píseň svou za tím je
účelem skládá, aby za ni na pouti utržil dva krejcary, jak se
v některých písních výslovně připomíná,[1] aneb kdy již ani ne
nýbrž „své péro zmáčí ke cti a chvále matky Krista Ježíše“
ovšem poesie přestává. Výrobky, které nejnovější poesie kramá
mezi lidem šíří, nejsou jen naprosto bezcenné, nýbrž i lidu
na nejvýš škodlivé i nebezpečné, hrozíce mu duchovní poro
mravní nákazou. Jsouť to na mnoze necudné plody sprosté
určené taktéž „k obveselení mysle mládencům a pannám“ a
výmysly o kdo ví jakých divech a zázracích. Zasluhují ovšem

---

[1] „Skladatel této písničky chasník slobodný, Antonín má
Pel'kan příjmení; všem z lásky ji daruji, aby si ji koupili,
ji prodáváme za dva krejcary.“ — V jedné písni zpívá skladatel,
dostal Vávra za klevety bití; než zdá se mu toho „za grešli“
pročež spustí znovu: „Než tu píseň dokonam, ještě trochu
aby za grešli stála, snad mně ji dá i Vávra“. I pokračuje dále
„Šli panenky silnici, potkali je řeznici,“ ovšem beze vší souvislosti
bytým Vávrou.

by si jich povšiml každý upřímný lidumil, jemuž na tom záleží, by i nižší vrstvy lidu našeho vyvedeny byly z mrákotné temnoty a uchráněny mravní nákazy, která jim právě z těchto hanebných skvárů mnohem větší měrou vyvírá, než z jakýchkoli knih kacerovaných.

Hlavní sklady novější poesie kramárské, šířené skrze kramáře a písničkaře po širých vlastech československých, jsou v Skalici (u Škarnicla a synů) v Jindřichově Hradci (u Josefa Landfrassa) a v Litomyšli (u Turečka, Augusty, Josefy Bergrové). Po různu tištěny jsou též v Hranicích (u Amalie Škarniclové), ve Znojmě (u Lenka), v Uh. Hradišti (u Zannera), v Kroměříži (u Slavíka), v Olomouci (u Halousky) a j. Některé nevykazují žádné firmy, čteme tam jen: „vytištěna roku tohoto, s povolením c. k. censury" aneb „s dovolením duchovní vrchnosti (cum permissu superiorum)." Písně století 17. a 18. tištěny jsou ve všech téměř tehdejších tiskárnách.

Tištěny jsou takové písně valnou většinou ve formátě malé šestnásterky. Na první stránce jest obrázek v dřevě z hruba řezaný, k obsahu písně někdy z cela nepříslušný. Tak má k. p. jedna „nová píseň milujícím mládencům a pannám k potěšení vydaná" obrázek svatého Martina v čele; „píseň o hrozném mordu" jakéhos patriarchu, an klečí před oltářem a koná oběť zápalnou. „Žertovná píseň v selském Vašku" čerta, an kozelcem letí. Vůbec není počet takových obrázků tuze valný, vyskytují se opět a opět tytéž, tak asi jako v Hájkově Kronice.

„Nota" čili nápěv, kterak píseň zpívati se má, označuje se poukázaním k písni známé: „Zpívá se jako...." V slovech těch zahrnuta jest veškerá prosodie a metrika našich pěvců, nepočítajíť oni slabiky na prstech, nýbrž jim tane na mysli nápěv nějaké známé písně, podle něhož verše a slohy své nové písně odměřují. Verš takovým způsobem složený jest zcela správný, což platí ovšem jen o písních starších; neboť novější zpěváci přestávají na tom, jmenovati píseň, jaká se jim právě namane, skládají pak verše podle svého, tak že bychom se darmo namáhali, píseň tu nápěvem vytčeným aneb jakkoliv zazpívati, tak neladný jest jich verš. Z těchto slov „zpívá se jako" můžeme posouditi vkus skladatelův. Přečasto totiž udána píseň, jíž napěv se as málo hodí k obsahu písně nové. Tak zpívá se „příkladná píseň o jednom pyšném mládenci" jako: „Ach já nešťastná šenkýřka." „Nová píseň o dobré ženě" jako: „Vítám tebe z cesty Šimone." — Zvláště

nejapně si v té příčině počínají novější skladatelé písní duch
tak zvaní starší bratři. Marianská píseň: „Žádnej nemůž vy
kam mne úmysl táhne“ zpívá se jako: „V Praze na vojnu
jou.“ Jiná „Marie Cel milovníci, poslechněte noviny, v Štyrsk
v Marii Cel které se přihodily“ jako: „Vyrostla mně bílá r
ji trhat nebudu, milovala jsem Venclička, víc milovat ne
Píseň o Ježíšově ďáblem pokoušení má se zpívati podle:
jsem holoubka v truhle zavřeného.“ Jedna koleda: „Pospěšt
pacholátka“ má napěv písně: „Přišli jsou k nám Francouzov
Ano některé písně duchovní nejen nápěvem, nýbrž i slovy
veny jsou podle písní světských. Jedna poutnická k. p. počíná

> Moravo, Moravo! proč pak se tak lekáš,
> Proč sobě v té době tak smutně naříkáš?
> Dyť pomoc doma máš, proč jí jinde hledáš,
> Od bídy u lidí proč pomoci hledáš?[1])

Při jiných naznačen jest nápěv slovy: „Zpívá se známou
má svou povědomou notu, zpívá se zvláštní notou;[2]) též
backou notou.“[3]) Na jedné staré písni duchovní vytištěno,
zpívá „notou moravskou“.

Skladatel takové písně obyčejně se nejmenuje. Někdy
o sobě jen všeobecně v poslední sloze: Proto jsem skompon
tuto sprostou písničku, že jsem sobě vymaloval v tom srd
perličku. Kdyby tento sprostý kousek někomu se špatný zda
sobě jinačejší, kdy chce skomponyroval.“ — „Kdo tuto pí
skládal, nepodepsal se, proto že veliký smutek na srdci n
nad těmi děvčaty, co se nemohly vdáti.“ — Tuto píseň sk

---

[1]) Podle takových necírkevních nápěvů často i naše venkovské p
poutnické své písně prozpěvují. Ano jeden takový průvod Br
Vranov se beroucí zpíval sobě píseň Marianskou podle nápěvu n
písně buršácké: „Ich bin der Fürst von Thorén, zum Saufen
koren“ svým k pohoršení, cizím na posměch.

[2]) Má-li píseň „zvláštní“ t. j. novou notu, předzpěvuje ji kram
obecenstvu, které si nápěv ten zapamatuje a pak píseň „i s
dvou krejcařích kupuje. K písni, která „známou notou“ zpívati
„hledá se nota“ teprv doma, když se nová píseň z trhu nebo
přinese, kterouž úlohu obyčejně ženské na se berou, pokoušejíce
vou píseň podle známých nápěvů zpívati, až připadnou na prav

[3]) Jaká by to nota byla, není mi známo; zpívá se podle ní jedna
k sv. Anně a jedna k „obveselení mysle mládencům a pann
světlo vydaná.“

dva mládenci, jenž panny milovali v Praze také v Hradci.“ — ladatel této písničky byl kanonýr cí-arský, on tu písničku sklá-, když Nanynku miloval.“

Jinde zase dovídáme se na témž místě jména i stavu skladaova: „Skladatel té písničky jmenem Franc Valenfels, jest on ek Příbramský, tovaryš pernikárský. — Tuto píseň složil Josef áčník, byl jest panen milovník, štěstí jim vinšuje, by se šťastně aly, píseň daruje. — Tuto písničku jsem složil na věčnou památku, o jsem byl postavený ve velkém zármutku, Franc Apl jmenovaný, om moravském kraji, zanechávám svou milku zde a pryč maširuji.“

Teprv v nejnovější době podepisují se skladatelé na poslední ránce dole a vyhražují sobě právo patisku anebo „výhradně si tisk zakazují.“ Jsou pak to: Jan Kratochvíl, „zpěvák Chrudimý,“[1]) Josef Chládek, „starý zpěvák Městecký,“ Karel Pavlica z lasského Meziříčí, Josef Ptáčník, František Hais.[2])

I básnířky písní kramárskych se nám předvádějí:

„Sprostě komponyrovaná tato písnička,
Skládala ji jedna panna jménem Ančička,
Jenž se trápí ve dne v noci pro potěšení,
Ta jest stálá ve své lásce, nic se nemění.“

Jedna píseň ošklivou necudností a sprostotou překypující dkládá se, ovšem jen hloupým žertem, dvěma holkám co skladakám: „Tu píseň skládaly dvě hezké holčice, nemohly se provdat, lelo jich srdce.“

Jakýs „starší bratr“ skládá své nejapné písně s pomocí Panny arie: „Pomohlas Maria písničku složiti.“

---

[1]) Zpěvák tento zásobuje tiskárnu St. Pospíšila v Chrudimi svým jarmarečným zbožím. Jest to skladatel nad míru plodný a všestranný; on pěje písně „k poctě Panny Marie“, písně o událostech časových, protkané výkřiky „ach Ježiš Maria“, písně „pijácké“ čpící sprostým chlastem kořalečným i „veselé písně o mnohých pannách, které se vdáti nemůžou“, plné jalové sprostoty. Člověk ten przní mravy i řeč lidu našeho způsobem věru nestydatým. — Ostatní nejsou od něho o nic lepší, poesie v nich není ani té nejmenší jiskerky.

[2]) Tohoto Prazského kolovratkáře klade Waldau (Boehm. Naturdichter, str. 143.) nejplodnějším takových písní vyrabitelem, který prý jich co rok po tuctech na světlo vydává. Vedle něho jmenuje ještě tyto „Liliputány v říši národní poesie“: A. Beníška, V. Kašpara, M. Machovského, J. *Teisingra*, *F. Tůmu*, F. Žáčka.

Písní kramářských koluje na tisíce mezi lidem. Mnohé z nich tištěny jsou bez počtukráte na různých místech, docházejíce vždy nové obliby. Není téměř chýžky venkovské, kde by nebylo nalézti aspoň jeden svazek takových písní, často jest jich tam i více. Kde mají ještě sešitky starých písní, které jsou obsahu veskrz náboženského, přišívají k nim jen písně „svaté,“ písně „světské“ pak všívají do zvláštního sešitu. Kde oněch není, tam přišívá se každá nová píseň z trhu nebo z pouti přinešená ku starým, bez ohledu na obsah, i nalezáme zde píseň Marianskou ve vší svornosti přišitou k necudné písni „o jednom hastrmanovi“. Držíce se onoho staršího pořádku lidu samého, promluvíme napřed

I. O písních duchovních.

Národní písně duchovní z doby starší mají do sebe veškery krásy a přednosti národního zpěvu slovanského, vynikajíce hlubokostí a ušlechtilostí citu, prostomilou jednoduchostí i líbeznými obrazy z přírody vzatými. „Člověk slovanský, spojený s přírodou svazkem nerozlučitelným, obzírá se na ní ustavičně, nachází v ní položení duše své zobrazené, úkazy její béře za význam stavu svého i událostí jeho se týkajících, a příroda na vzájem ponouká ho, aby jí i hnutím jejím rozuměl a zobrazil si na nich stav svůj i city své duše. V tomto spojení má se jeden ke druhému a rozumějí si oba dobře i bez výrazných slov jako staří známí a přátelé.“ [1])

Jako slovanská píseň vůbec tak i český zpěv duchovní od přírody počíná a pak nenucené na své city přechází. Zbožné mysli české veškera příroda oslavuje Hospodina; nic se tu neděje přirozeným zákonem, nic náhodou, nic z pudu. „Přejasné sluníčko“ z pod hory vystupující hlásá slávu Boží. Kuřátko z koleje se napajející pozdvihuje hlavičky k nebesům děkujíc za každou krůpěj vody Hospodinu; dobytče lehajíc kleká jakoby k modlitbě.

„Hned s půl noci kohout Boha chválí,
Křídly tepe vedle své povahy,
V prsy se bije a zpívá,
Jakž může, tak pána svého vzývá.
Ano i ti ptáčkové již velebí jeho.

---

[1]) Štúr, O národních písních a pověstech plemen slovanských str. [illegible]

Kvítkové spanilí,
Útlé byliny,
Jenžto ozdobují
Mez a lučiny,
Šepcí také pomalu
S námi Bohu pochvalu.

I ten větříček, „jenž kvítky lesními hraje,“ šelestí chválu
dinovu.

Tak-li se děje v přírodě nerozumné, kterak by měl člověk
ný zůstati zatvrdilým a neozvati se plesným hlasem v sou-
tomto:

Všechno chválí slávu Boží,
Co jest na nebi, v zemi a v moři,
Zvířátka ptactvo i ryby,
Kdežkoli jaký tvor v světě bydlí.
Poněvadž nerozumná hovádka
Boha chválí i lesní zvířátka,
Pročež rozumný člověče,
Nebudiž zatvrdilého srdce!

Zvláště oblíbeným obrazem v písních duchovních jest slepice
átky, ana materskou láskou svých mláďátek opatruje, v čas
pečí k sobě svolává a v ochranu béře, kuřátka zase vděčným
k ní pohlížejí a jako dítky k matce se toulí. Kdo všiml si
něžného poměru toho, dovede zajisté pochopiti, jaká vroucnosť
ane z tklivých slov písně:

Pod večer tvá čeládka,
Co k slepici kuřátka,
K ochraně tvé hledíme.

Nebo: Protož než lehneme
Do našeho lože,
K tobě my se brneme,
Náš všemocný Bože,
Co k slepici kuřátka,
K hnízdu svému ptáčátka,
K horám lesní zvířátka.

Vadne-li osení přílišným vedrem, vzývá náš zbožný rolník Boha, aby zvlažil nivu vyprahlou. Píseň jeho plyne z lítosti a útrpnosti, kterou pociťuje nad hynoucí parnem přírodou, ne ze škody z toho mu vzcházející:

Ach spadni, spadni rosičko,
Vlaho přežádaná,
Vypros ji Boží rodičko
U Ježíše Pána!
Zavlažiž zemi vyprahlou,
Obživ bylinku uvadlou.

Slavnosť Božího narození padá v dobu krutých mrazů. Tu zaletá zbožná mysl lidu našeho k Betlému, kde nalezá Boží novorozeňátko ležeti v chladné stáji. I volá přírodu, aby přispěla ku pomoci a zahřála lože pána svého:

Půjč peří hrdličko,
Ach vyskoč slunéčko,
Zahřej to lůžečko!

A když Spasitel na kříži pní v smrtelných bolestech, tu vyzývá se veškera příroda, aby kvílila a plakala s člověkem smrti Hospodinovy:

Ach plačte se mnou kameny,
Trhejte srdce skály,
Vydejte slzy prameny
Tak trpícímu králi.

I vy třpytící hvězdičky,
Zakrejte svoji krásu,
Měsíce milé družičky,
V tom přežalostném času!

Slavnosť pak vzkříšení, která padá v dobu probouzející se právě vesny ze spánku zimního, opěvují naše písně zároveň co slavnosť vzkříšení přírody:

Pučte, kvěťte již stromové,
Zelenejte se lesové,
Louky kvítí vydávejte!

Lesové se zelenají
A štěpové prokvětají.
Vinice vůni dávají,
Ptáci utěšení mají.

Jak lahodným rytmem české písně duchovní plynou o tom přesvědčiti se může každý, kdo jich jen několik ze sbírky Kamarýtovy přečetl. Některé zdánlivé nesrovnalosti, které se čtoucímu zde onde naskytují, ve zpěvě tak se hladí a kulatí, že ucho žádné závady neznamená. I slohy některých jsou velmi krásně a uměle zosnovány a poskytují skladateli písní vzorů následování hodných. Za příklad lahody rytmické stůjtež zde počátky tří utěšených písní:

Měsíce máje
Půjdem do háje,
Kde kvítky lesními
Větříček hraje.

—

Pokoro, pokoro,
Překrásná cnosti!
Koho ty ozdobíš,
Krasný jest dosti;
Nad tebe nic nemůž
Váženo býti,
Nic nemá nad tebe
Větší cnosť míti.

—

Lesy zelenají,
Hájové zpívají,
Rozvíjí se kvítí,
Je čas na pouť jíti.

Mnohé z našich písní duchovních protkány jsou obraty slovnými i obrazy básnickými, podle biblické poesie, zvláště žalmů, napodobenými. I příklady a doklady, jichž se píseň dovolává, vzaty jsou z písma svatého, ano i celé příběhy starého i nového zákona v píseň uvedeny. Z toho však neplyne, že každá taková píseň původem svým k učenému skladateli se odnáší. Bylať zajisté bible starým Čechům čtením velmi oblíbeným, i prostý venkovan rád a mnoho ve své bibli čítal. Přibrala-li tedy píseň svých okras z bible, lahodila zajisté tím více uchu českému, a není to nikterak na úkor národnímu rázu jejímu.

Co se týká obsahu starých písní duchovních, ten nelze vyměřiti ani v jakýs pořádek systematický uvésti, jako bychom se marně namáhali, *vypočísti všecky ty* tajemné příčiny a pohnutky, které

struny duše vnímavé tu k pocitům blahým, tu k žalu a kvílení nalazují. Písní vítá Čech červánky ranní, píseň provází jeho denní dílo, písně pěje před jídlem a po jídle, písní odevzdává se v ochranu Boží klada se večer na své lože; písní obrací se ve všelikých potřebách o pomoc k Bohu, píseň jeho hlaholí díkem Bohu za proukázaná dobrodiní. Píseň jeho koluje jako oběžnice rokem církevním, opěvujíc jeho období, slavnosti a hody, svaté a světice Boží. Chvalozpěvy jsou na mnoze ohlasem žalmů, písně poučné a dějepravné čerpají svou látku z biblických dějin starého i nového zákona, zvláště z paraboli evangelických. I modlitbu Páně, Zdrávas Královno, Věřím v Boha a Desatero přikázaní v několikery písně uvedeno.

Strohá mravouka bratrská, vylučující veškeru téměř radostivost života, dala pozdějším písním duchovním ráz velmi zádumčivý. Většina písní ascetických a rozjímavých podobá se, že odtud původ vzala. Člověk nenalezá již na povrchu zemském žádného ukojení svých tužeb; země mu není ničím než slzavým údolím, z něhož si přeje brzkého vysvobození, jsa zde postaven „v bídě, psotě a robotě.“ Stálým refrénem těch písní jest:

Krása, síla, důstojenství,
Chvála a vyvýšenosť,
Všechno marnosť nad marnosti
A jenom sama marnosť!

Stoletím 18. počíná úžasný rozklad a úpadek zpěvu duchovního, nabývající čím dále tím větších rozměrů. Z písní novějších vymizela téměř veškerá vroucnosť citu, její místo zaujalo plané rozjímání a bezduché, často až pitomé rozumování. V starších písních přeje si zbožná mysl býti slavíčkem, aby mohla zaletěti na horu Olivetskou a plakati s trpícím Spasitelem; anebo stanouc pod křížem kvílí s matkou Páně, „osiřalou holubičkou.“ Novější dává „dobrou noc Ježíši, dobrou noc jeho hlavičce, ručičce pravé a levé, nohám, boku, uším, kostem.“ V jiné zase loučí se Kristus den před svou smrtí s mateří svojí, a vyjevuje jí, že mu bude podstoupiti smrt kříže, načež mu Maria toto odvětí: „Můj milý synu Ježíši! jaká by hanba byla, bych tě před vším lidem na kříži přibitého viděla“ Vůbec postrádá onen poměr, v jakém nám novější písně Krista k Marii a sv. Josefu předvádějí, vší něžnosti. V starších zpěvech duchovních mají ovšem Maria i Josef plné toho vědomí

chovají dítě bozské, i koří se mu s veškerou přírodou, co svému
nu a stvořiteli opatrujíce ho s péčí nejněžnější. Novější však
eň činí Kristu, jako nezvedenému děcku, pitomé výčitky: „Josef
l s tebou starosť, jak tě k zrostu vychová. Matička zas starosť
la, jak tě k čemu dochová.“ V jedné písni k sv. Janu (z r. 1774)
íká si sirotok, že ho rodiče odumřeli, přátelé o dědictví připra-
, a teď že ho ještě nad to pomlouvají. Pak ale podepře si boky,
ln nezvratné důvěry v brzkou pomoc uleví si takto:

Nyní moji nepřátelé valchujte, jak chcete,
Bruste sobě své jazyky a mluvte, co chcete
Mi vy vaším utrhaním nic neublížíte,
Neb jdu k otci na žalobu, brzy o tom zvíte.

Písní ranní nevelebí již člověk s probouzející se ze sna příro-
slávu Hospodinovu, nýbrž vítá červánky ranní vyznáním svých
chů:

Vstal jsem rychle z lože svého
A to ranního času,
Nepozdvih' jsem, ó můj Kriste!
Já k tobě mého hlasu;
Ďábla s klením, zlořečením
Hned z rána jsem pozdravil.

Vůbec rozpoután dokona onen něžný svazek, kterým duch
vansk ý s přírodou se snoubil. Skladatelé novějších písní du-
vních nerozumějí již více přírodě a pokynům jejím. Pročež na-
áme v plodech těchto málo kdy vhodný obraz z přírody vzatý;
se nějaký vyskytne, ničí a maří se ihned nejapnou rozvláčností
b prozaickým výkladem:

Ježíši strome života,
Potěšení všeho světa!
Stromy, vinice štěpoval,
Když byl na kříž natahován;
Rozkládal jsi ratolesti,
To na kříži nohy ruky,
Vinohrozny jsi presoval,
Když byls ukrutně přibíján [1])

[1]) Nešádného toho obrazu dočítáme se ostatně též v jedné hymně latinské
která *se čte o slavnosti krve Kristovy*:

A jinde: Ach kýž mám křídla orlice,
Vznes' bych se vzhůru,
Abych mohl uhlídati
Cellenskou horu;
Poněvadž letět nemohu,
Poběhnu prudce.

V jiné zase písni přirovnává se církev k zahradě. „V té zahradě jest překrásná besídka, v ní jsou květiny, jenž slovo Boží hlásají, velební páni; naši pani páteři, volají nás k večeři.“

Mnohé pak obrazy a tropy vzaty jsou z kalu života pospolitého: „Maria Cellenská dává ve své residenci audienci, poutník podává jí supliku a své srdce ponížené za prezent. Maria chová sobě felčary, to pany pátery, ti dávají kajícnému hříšníku flastr na srdce.“ Jinde opět dává poutník P. Marii modlitbu na místo memoriálu, aby měl recepis, že ho bude chrániti v poslední hodince.

Nevhodným a neslušným vidí se mi býti porovnávání P. Marie s milenkou, které jest novějším skladatelům velmi oblíbené:

Ze všech nejkrásnější já milou mám,
Jenom že k ní cestu dalekou mám
Ona bydlí za horama,
Matka Krista Pána, milenka má.

Ze všech nejkrásnější já milou mám,
Chtějí ji knížata i císař pán,
Já ji obzvlášť ctíti budu,
Dokud moje údy nosit budu.

Kde jsi má laskavá holubičko?
Po tobě vždy touží mé srdéčko,
Kde jsi, kde jsi ó Maria,
Růžičko spanilá, milenko má?

Ut plena sit redemptio,
Sub torculari stringitur,
Suique Jesus immemor
Sibi nil reservat sanguinis.

(Srovn. Isaiáš, 63. 3). — I malířství v nelad ten zabředlo vyobrazujíc Krista na lisu stojícího a hrozny šlapajícího, ana z ran jeho krev teče. —

Protož v stálé lásce chci trvati,
Marii nad všecky milovati,
Nad vás vy křesťanské panny,
Neb jest nejvěrnější mezi vámi.

V přemnohých písních novějších panuje úplná převrácenosť jmů; jest to pouhá chumelice jalových slov, beze vší logické souvisti. Kristus nazývá se *drahou částkou srdce* zpěvákova, *přibyt-n srdce lidského*, jenž zbořil pekelné brány, *ten náš předrahý līl.* V písni „o Marii Svatokopecké v Nové Říši“ padělané podle né národní,[1]) pěje se o ptáčku, jenž líbezně zpívá „Zdrávas buď ria“ a poutníka po sobě vábí k místu posvátnému. Národní ěň dokládá pak: „Vidím, není ptáček, než je andělíček“, kraská pak naše zcela nesmyslně: „Ten slavíček jest Maria Panna“, dvě slohy výše o témž ptáčku praví, že „zpívá písničku, kterou poavuje Krista matičku.“ — Počátek jedné písně k sv. Anně zní takto:

Na zeleném placi krásná kaplička,
Jménem svatá Anna Krista babička,
Která vnuka svého Krista Ježíše,
Oroduj za nás v nebeské říše!

Nezřídka hlásají se v písních Marianských věci, věrouce kaké přímo odporující. V jedné písni k. p. opěvuje se Maria em biblickým, jako bohyně „od věčnosti zřízená“:

Prvé než Bůh zem učinil, já jsem byla počata,
Ještě nebylo propasti a já jsem se zrodila.
Když upevňoval základy na tom okršku země,
Když světlo oddělil od tmy, dal jim pořádek pěkný,
Já s ním pracující vždycky ve všech věcech. atd.[2])

V jiné zase písni mění se Maria z matky Kristovy v „miku, nevěstu a choť“ jeho.

Věcný obsah novějších písní duchovních jest nad míru zúžen lenčen. Ozývají se téměř již jen zpěvy o umučení Páně, o P. rii, zvláště poutnické, písně k některým svatým, najmě k svat. n Nep. a k sv. Anně, pak písně ascetické, jež představují nám ha jediné jako krutého, neuprositelného mstitele lidských hříchů epravostí. Té dětinné přítulnosti k Bohu, co laskavému otci

[1]) V Kamarýtově sbírce I. str. 101.
[2]) Příčinu k bludu tomuto zavdala řeč, která se čte o slavnostech P. Marie podle Ekklesiastika hl. 24, kde ovšem míní se bozská moudrosť.

všehomíra, té důvěrné oddanosti v jeho ochranu, která nás tak mile dojímá v písních starších, darmo bychom hledali v plodech těchto. Všeliké pohromy a svízele, které stíhají pokolení lidské, posílá Bůh na svět, ale žádná píseň nehlaholí ohlasem vděčnosti za dobrodiní bozská.

Nejnovější pak písně duchovní jsou téměř výhradně obsahu dějepravného. Nejsou to však ony staré legendy, které, čerpajíce svou látku ze zbožného podání lidu, svou srdečnou naivností a nelíčenou prostoduchostí právě tak jímají mysl čtenářovu, jako pověsti a báje národní, nýbrž příšerné, hrůzyplné zázraky, které soudného čtenáře ošklivostí naplňují, prostého pak venkovana, který posud k tomu poznání nedospěl, jaké svatokrádežné kupčení se provozuje s jeho věrou a vším, co mu svatým jest, v duchovou porobu a pitomou pověru zavádějí. Písně takové, vydávané na světlo za „pravdivé příběhy všem pravověřícím křesťanům na příklad a k výstraze," nejsou než bohaprázdné výrobky nestydaté špekulace kramářské. S každým totiž takovým zázrakem spojena jest reklama s nějakou divotvornou „modlitbičkou", kterou buď Kristus sám, buď P. Maria, buď některý anděl křesťanstvu vlastnoručně posílá. Kdo se ji modliti a při sobě nositi budou, těm slibuje se, že hladu, moru a vojny uchráněni budou, plnomocných odpustků dojdou, duše z očistce vysvobodí atd.

V písních těch nakupeno tolik blbého nesmyslu, že někdy skladatel i sám tuší, „že se to bude zdát mnohým lidem k víře nepodobným, a že z toho posměch míti budou," avšak běda těm, kdož by pochybovati se odvážili „Syn Boží je bude trestati."

Aby čtenářové posouditi dovedli, jaké nesmyslné výrobky pusté fantasie kramářské lidu našemu za pravdivé zázraky a divy k věření se předkládají, kladu zde jednu z nejstarších písní toho druhu v plném znění, a některé z nejnovější doby u stručném výtahu.

„Přepěkná nová píseň k nejsvětější rodičce Boží, Marii Svato-Jakubské, pomocnici ve všelijakých potřebách, i o jejích některých zázracích, každému věrnému Marianskému milovníku, jeho duši k spasení, na světlo vydaná a vytištěná. S povolením duchovní vrchnosti. V Praze u Joachyma Kamenického."

Na stokrát buď pozdravena
Matičko Ježíše Pána!

Jenž se zázračně zjevila,
Mnoho set lidem pomohla,
Matičko bolestná.

Činíš veliké zázraky,
Skrz tvoje svaté obrázky,
Skrz ty, jenž jsou dotýkány
O tvůj obraz přebolestný
V chrámě Svato-Jakubském.

Jak jeden zloděj nevážný,
Jsouce v tom chrámě zavřený,
Aby její řetěz svatý,
Majíc na sobě připiatý,
Mohl pryč odnésti.

Vstoupil na oltář nevážně,
Chtěl brát klenoty té Panně,
Řetěz zlatý dolů táhl;
Týž obraz jej dvakrát svrhl
Dolů přenáramně.

On zas po třetí vystoupil,
Obraz ho za ruku chytil,
Musel pořád tři dni státi,
Nechtěla ho propustiti
Ta matka Kristova.

Ten zázrak všickni viděli,
Duchovní i světští páni,
Nemohli mu ji ujmouti,
Musel mu ji kat utnouti,
Kdež po avad visí.

Ó jak zase jedna žena,
Od ďáblův jsouce ztrápena,
Sem i tam jsou s ní zmítali,
Lidé se na to dívali,
Spomoci nemohli.

Přišel jeden kněz duchovní
Právě z Prahy od té Panny,
Dal jí svaté požehnání,
Ten obrázek posvěcený
Zavěsil jest na ni.

Hned se ďáblové děsili,
Z těla se jít pryč strojili,
S knězem se hrozně vadili,
Že je Maria vyhání,
Strachem vyletěli.

Opět zase jedna žena,
K porodu velmi soužena,
Osm dní se jest trápila,
Žádná pomoc neprospěla,
Až matka Kristova.

Dva vandrovní cestou svou šli,
Mordíři na ně vyběhli,
Chtěli jim zdraví odníti,
Však jim nemohli škoditi
Skrz obrázek svatý.

Tu modlitbičku říkali,
Ty obrázky v rukou měli,
„Ježíš s Marií matkou tvou,
Poroučím tělo s duší mou;“
Mordíři utekli.

Čarodějná jedna žena,
Když měla být upálena,
Ta všem lidem oznámila,
Kde ta matka Boží byla,
Že škodit nemohla.

Ach matko Krista Ježíše!
Jak jsou ty obrázky vzácné,
Skrz ně nám čarodějnice
Nemohou škoditi více,
Když my je nosíme.

V městě Oustí se jest zňalo,
Kdež mnoho domů shořelo,
Kněz ten obraz v oheň hodil,
Který se hned upokojil,
Dále nic neškodil.

Jistý čas měšťan z Prahy šel,
Z břehu do vody se skácel,
Jak ten obrázek políbil,
Který na svém těle nosil,
Šťastně k břehu přišel.

Stalo se jedné matroně,
Spadla z neštěstí do studně,
Přes dvacet sáhů letěla,
Nic sobě neuškodila,
Moc Boží v tom byla.

Neb jí matička Kristova
Byla k pomoci náchylna,
S svým synáčkem jí přispěla,
Že její obraz nosila,
Šťastně na vrch vyšla.

Opět zase jiná žena,
Z slavného města Vaiskruba,
Na svět porodit nemohla,
Za mrtvou držána byla,
Moc Boží v tom byla.

Ženy okolo ní stály,
Přátelé nad ní plakali,
Kněz ten, který ji zpovídal,
Svatý obraz užívat dal,
Šťastně porodila.

Nemluvňátko zdravé přišlo,
Svatý obraz v ústech mělo,
Však nebyl nic porušený,
Než velice oslavený,
Té matky bolestné.

Proto křesťané rozmilí,
Buďme k té Panně náchylni,
Ty obrázky s pobožností
Nosme při sobě s vážností,
Bůh nás zlého sprostí.

Od zimnice nás ochrání
Ta svatá nebeská Paní,
Skrze svatosť těch obrázků
S tou kratičkou modlitbičkou
Bůh nás zlého sprostí.

V ruském městě Víldonè (?) žil bohatý měšťan, kter
zemřel, třem svým synům veliké jmění zůstavil. Tito však
probejřili a pak, nechtíce pracovati, lidi na cestách olupo
jali. I byli schytáni a vězením pokutováni. Vytrpěvše u
trest chtěli se Bohu za to pomstiti; „jak bez smyslů běhali,
kolvěk jaký svatý stál, kamením po něm prali.“ Nedaleko
Vildona stál kříž. Přišedše k němu chtěli i na něm pom
konati. Jeden z nich vyleze na kříž a chce Krista s něho str
tu přiletí ďábel, uchvátí zlosyna a roztrhá ho na kusy nad
Vildonem, „všickni to viděli.“ Druhý bratr nedal se tím
šiti, i on vyleze na kříž, spadne dolů a zapadne po krk do
To třetího bezbožníka tím více rozvzteklilo. „Ale Bůh necht
zatratiti mysle, že se polepší, ukázal mu zázrak Boží, však b
horší; viděl jasnosť převelikou, na obloze svatý kříž, kter
dva andělé, na něm krásný Pán Ježíš.“ Střelil do kříže,
koule odrazila a vletěla v jeho prsy.[1])

Nedaleko Říma jest pěkný les, v lese překrásná kaplič
kapličce sv. obraz P. Marie. Obraz ten byl již třicet roků
žen.“ Tu nastal hrozný mor, jemuž na tisíce lidí za oběť
Nad oním pak lesem rozestřela se zázračná záře. V záři té
s nebe sestoupili, vzali z kapličky obraz a obnovili jej n
barvou „Zástup veliký stál nebeských andělů, čtyři malovali
zek.“ Pověsivše obraz na strom zmizeli, i bylo dlouho slyše
krásný zpěv. Na třetí sobotu zjevil se opět anděl, napomína

---

[1]) Jest to jedna z nejrozšířenějích písní. Tištěna jest v pěti tiskár
skárnách, kdo ví po kolikáté v každé, r. 1864 prý ve Vildoně (!)
volením c. k. ruské censury.“

by se polepšili „a tuto modlitbičku svatou za obrazem nechal ten anděl nebeský.“ Opět se ukázala záře na obloze, v ní bylo viděti dvě umrlčí truhly, tři kanony veliké, šest hlaví (sic) umrlčích a kříž Krista Pána. Panenka Maria pod křížem klečela, složené ručičky za všecky hříšníci (sic) synáčka prosila.“ Když lidé do lesa přišli, nemohli na obraz pro velkou jasnost patřiti. Kdo z nemocných naň pohledl, uzdraven jest; i jedna paní z Říma, která již 29 let nedubem sklíčena byla. Obrazem nikdo z místa hnouti nemohl, až čtyry panenky se stromu ho vzaly a do Říma odnesly. To všechno událo se léta 1864!

V Berlíně žije několik bohabojných „křesťanů“. Ti postavili krásnou kaplu, v níž byla socha bolestné P. Marie. Socha ta byla drahocenným rouchem oděna a bylo na ní mnoho skvostů od zlata a stříbra. Léta 1863 v postě, když lidé pobožní v kaple té modlitby konali, přišlo 18 loupežníků za kněze přestrojených, i sekali tam, až všichni lidé odešli. „Když se blížila večerní hodina, kvartýř neb hlídač povídá: Pánové! budu prositi, musí se kapla zavříti, blíží se čas spáti.“ Tu se loupežníci naň oboří, svážou ho zbodají a sochu ze skvostů oloupí. Avšak na tom nepřestali; hejtman poroučí ládovat flinty, čtyři stříleli do Pána Krista, čtyři do P. Marie. Skutečně se krev svatá cedila z těch svatých figur, P. Marii slzičky přesvaté počaly dolů kapati na Božího Syna. Které kapečky na zem upadly, z každé překrásné růžičky kvetly, na každém lístku vtisknutý zázračné bylo spatřiti Boží umučení.“ Loupežníci to spatřivše chtěli utéci, nemohli však z místa. „Posud se z místa nemohou hnouti, chodějí se lidé tam dívati, každý jest strašlivě černý, jsouce v kámen obrácený, na příklad bezbožným.“

V Kratošíně porodila Kateřina, žena souseda Stehlíka, zázračné dítě. V pravé ruce mělo šíp, v levé tureckou šavli, na bříšku máry s pokrovem, na pravé noze pistoli, na levé karabínu. Hned jak se narodilo, mluvilo přítomným lidem, aby se polepšili, hříchů zanechali, sice že Bůh na ně sešle válku, mor a hlad.

U Varšavy jest kapla, v ní sv. Prokop, čerta drže na řetězu. Bezbožná jedna děvečka rouhala se sv. Prokopu, čemu toho čerta uvázaného drží, aby jej na ni pustil, může-li. Stalo se ihned; čert ji popad, po zemi smýkal, pak s ní vyletěl do povětří a poletoval několik hodin nad městem, „všichni lidé to viděli.“ Pak sletěl dolů „a k sv. Prokopu zase k řetězu šel, obojek na se vzal, pod moc se mu poddal a tak jako kdy prvé přikovaný zůstal. Děvčice

na půl mrtvá na zemi ležela, však šaty na sobě popálené měla, ruce poškrábané, vlasy vyškubané, hrozný smrad jako síra tak vycházel od ní."

Takových písní koluje na sta mezi naším lidem a to v kolikerém vydání. Že se jimi lid náš k pravé zbožnosti nikterak nepovznáší, o tom zajisté nikdo rozumný pochybovati nebude; spíše otupuje se jeho mysl takovými stvůrami nesmyslnými a zavádí v mrzkou pověru. Bylo by tedy žádoucno, aby kněži naši bedlivý zřetel k šibalským těmto výrobkům kramárským obraceli a dobromyslný náš lid jich co nejdůtklivěji vystříhali.

(Pokračování.)

Úryvky ze starého místopisu Znojemského.

Od *V. Royta.*

1. Hradiště.

Při jihovýchodním svahu planiny českomoravské, tu kde řeka Dyje hluboké údolí své opouští, rozkládá se rovina úrodná, jež prostupujíc Podyjí konečně s nížinou dolní Moravy se pojí. Na dosti vysoko nad Dyjí strmící ostrožnou při svahu dotčeném, kde na volném sklonu planiny k jihu již zvěstuje vinný keř krajinu teplejší, připomíná se ponejprv v jedenáctém století hrad *Znojem*, jehož jméno, vzaté od slova *„znoj"*, zřetelně poznačuje proměnu jevící se tu v ohledu klimatickém.

Ačkoliv vznik hradu tohoto sahá do doby předhistorické, nelze předce jej pokládati za nejstarší místo, jež by totiž bylo sloužilo v době prvotní osedlé tu čeledi slovanské k ochraně proti vpádům nepřátelským, jakož i za shromáždiště ku konání bohoslužby a všelikým jiným úkonům života veřejného; neboť jest věcí zjištěnou, že za doby prvotní nebylo hradů, s jakými se v době historické potkáváme, nébrž že tehdejším Slovanům byly ohrady čili hradiště podobným středištěm, jakým se nám zjevují hrady v době pozdější. Přihlédámeli takto k čelním místům v minulosti naší, jest nám tu tedy postupem času rozeznávati trojí dobu, dobu 1. *hradišť*, 2. *hradů* a 3. *měst.*

Netoliko u Slovanů, ale i u jiných národů byly ohrady čili hradiště v dobách prvotních předními místy ochrannými, jakož i

nými sídly modloslužby; o Keltech v Britannii vypravuje
sar, že městem (oppidum) nazývají nepřístupné lesy, náspy
opy opevněné, kde, aby unikli útoku nepřátel, se shromáž-
) rovněž i místa starých Pelasgů, velikými na sebe kladenými
y opevněná, tak zvané kyklopské zdi v Epeiru, měly tentýž
jako ohrady keltické nebo hradiště slovanská.

Za místa pro založení hradišť volívaly se obyčejně prostran-
ostrožny, jež již příroda sama poněkud učinila nepřístupnými;
le přírodní hradba scházela, chráněno jest místo náspy, příkopy
ičnými sruby. Dle pokročilosti v umění stavitelském stavěny
průběhem času v hradištích těchto pevné tvrze, zakládány tu
e a jiné budovy. V zemích slovanských při Baltu, kde až
nce 12. věku nevyhynulo pohanství, nepozbývala hradiště co
posvátná místa až do zaniknutí pohanství bývalé důležitosti,
pokročila u své úpravě a výstavnosti, tak že i městy dobře
mohou. Tak postupem času povznesla se na ostrově Raně
é znamenitosti Karenca, pověstná modloslužbou boha Ranovita;
vuje se o ní, že uvně vysoké ohrady byly tři nádherně vy-
né chrámy a množství domů dřevěných o trojím patře, a že
času války bývala lidem naplněna, za času míru však opu-
V zemích, kde záhy ujalo se křesťanství, nedospěla však
tato k dalšímu rozvoji, ba mizela i rychle z paměti lidu,
že nebyla v žádné souvislosti s novou dobou, křesťanskou,
že letopisci opominuli, snad úmyslně, mluviti o nich, nechtíce
v lidu minulost pohanskou.

Obracíme-li zřetel svůj ku krajině Znojemské, máme za to,
nebylo místa pro ochranu obyvatelů v rovině Dyjské sídlících,
pro hradiště příhodnějšího, jako dosti prostranná ostrožna,
Hora sv. Hippolyta (Poeltenberg) zvaná; s jedné strany chrání
tré sráze k Dyji spadající, s druhé hluboká průrva, jež dělí
tu tuto od místa, na němž později hrad a město vznikly.

Avšak kdyby nebylo ve starém názvu tohoto místa poněkud
pro mínění naše, oprávňovala by poloha sama, ještoo žádných
někdejšího opevnění se tu nenalezá, pro pouhé domysly:
ně „hradiště", později v listinách se vyskytujícím, možná hle-
ývalý význam tohoto místa.

Na zpomenuté ostrožně, na kteréž dle domnění našeho staré

Caes. de bell. gall. V, 21.

hradiště leželo, připomíná se r. 1229 v době mnohem starší zal
tu kostel sv. Hippolyta a klade se do *hradu Hradiště*: „eccl
S. Ypoliti in *castro Gradisc*“, r. 1243 jmenuje se probošt tol
kostela: „rector S. Ypoliti de *Gradis*“, a r. 1252 píše se: „eccl
S. Ypoliti in *Gradizch*“, taktéž ještě r. 1259;[1]) od tohoto
však uvádí se v listinách vždy „ecclesia in monte S. Hippolyti“
„Poeltenberg.“ V 13. století mizelo již tudíž z paměti staré jm
s nímž již dávno nebyl sloučen význam prvotní, a tak i název
před věky pohanům posvatného ukryt svatyní křesťanskou. H
jenž se tu, a sice jen jednou r. 1229 k paměti přivádí, byla n
chybně tvrz z časů prastarých, v době této nepatrná; neboť mlu
se za svitu historického o hradě Znojemském, vyrozumívá se
vždy hrad ležící na straně protější, při němž později město založ

V domnění našem o bývalém hradišti Znojemském utvr
nás mimo to i název úžlabiny a potoka, omezujících k východu
šinu Svatohippolytskou, kterým až posud němečtí obyvatelé tam
„Granitz“, „Granitzbach“ říkají; jméno toto, jež vlastně z
„*Hradnice*“, nevztahuje se k hradbám městským, ani k hradu,
upomíná rovněž na opevněnou před věky ostrožnu Hippolytskou a
chází v listině z r. 1252, dle kteréž markrabí Otakar obm
kostel Svatohippolytský zvláštním asylem, položil tomuto ochran
místu potok právě zpomenutý za hranici: „rivulus, qui *Grad*
dicitur.“[2]) Lze se naditi, že mínění tu pronešené nabude dotvrzení
znatel nějaký obere si za předmět zevrubné proskoumání H
Hippolytské.

2. Hrad a podhradí.

Na druhé straně Hradnice, naproti starému Hradišti zal
za dob nepamětných na úzké ostrožně hrad, jenž v době histori
slove Znojemský, k jehož označení jako i při jiných hradech
času různých slov, jako: urbs, civitas, castrum v starých památk
se užívá, aniž by se při těchto smyslem svým lišících se výraz
až do 13. věku na něco jiného než pouze na hrad pomýšleti m

Zmínka o knížecím kastellanu čili županu, Markvardu, r. 1
Znojemském vládnoucím, uvádí rovněž i tamnější hrad do světla
storického, a možnáli dle velikosti úroků, odváděných té doby
chodů jeho ku kapitole Boleslavské, i o důležitosti jeho sou

[1]) *Boček*, Cod. dip. II. 208; III. 26, 148; V. 245.
[2]) *Ibid.* III. 149.

byl rovnal se Olomouci, Brnu, Přerovu, Rokytni a Pustoměři,[1]) hradům to tehdáž nejpřednějším na Moravě. Než znamenitost jeho vyplývá ze samé polohy jeho, bylť totiž co hrad pomezní přední držíc nad Dyjí, pro jehož bezpečnost při téže řece v době pradávné založeny jsou hrady Bítov a Hrádek. Jsa po dlouhý čas sídlem mladších Přemyslovců proslul hrad Znojemský i svými dějinami, i v době pozdější, když již tu bylo zaniklo údělné knížectví, nepozbýval své důležitosti, zůstávaje vždy ještě střediskem vojenským v celém území někdejšího knížectví, tak že župan zde sídlící velel veškeré branné moci v celém bývalém Znojemsku.[2])

O někdejších Znojemských úřednících župních před věkem třináctým nedošly nás hrubě paměti, vedle svrchu jmenovaného Markvarda připomínají se pouze župané Tas (r. 1055) a Soben (r. 1088); z hlučných dob nepokojných Kunratovců z 12. století nejmenuje se ani jeden úředník hradský; teprv v první čtvrti 13. století vyskytuje se tu větší společnost, záležející z úředníků župních a jiných osob panského urození, jež *castellani, milites laici de castro Znoimensi, viri nobiles*" nebo jen „*de Znoiem*" slovou. Tento poslední příznak, „de Znoiem", jest zřetelným svědectvím, že tehdejší šlechta, nemajíc ještě svých pevných tvrzí, raději obývala na hradech knížecích, odkudž i se nazývala, než na svých dvorcích. Tak jmenuje se i zbožná zakladatelkyně panenského kláštera Oslavanského, Heilwid, r. 1225: „Nobilis matrona, domina *de Znoiem.*"[3])

O starém podhradí Znojemském nabýváme ze tří nás došlých listin[4]) obrazu dosti jasného, o žádném podhradí na Moravě nezachovalo se tak zřetelných zpráv.

Jedna část jeho rozkládala se po prostranství, kde Horní náměstí s vedlejšími ulicemi v nynějším městě se prostírá, druhá část zaujímajíc prostor dnešního Starého města šířila se až do nynějšího „Lederthalu", tehdáž *Újezdec* zvaného, který jsa částí vedlejšího Kulchova otáčel kostel sv. Mikuláše a byl zároveň od dávna

[1]) Ib. I. 123, 126.

[2]) Markrabí Přemysl přikazuje r. 1237 županu Znojemskému: Item volumus sub gratiae nostrae promissione, quatinus burgravii nostri in Vetoue, in Vranov, in Jemmic, in Mohilno, in Hradek et in aliis castris, collectis et additis militibus et castellanis, ex nunc et in futurum vigilantiae curam exhibeant, fidelitatem nobis jusjurando in manus tuas promissuri. Cod II. 331.

[3]) Cod. II. 152, 135, 136, 154, 165, 167.

[4]) Ibid. I. 333; II. 170, 172.

zbožím kostela tohoto. Půda, na níž nyní jižní část města s D
ním náměstím leží, *Kulchov*[1]) tehdáž nazývaná, nenáležela k p
hradí v poslední době jeho, nébrž slušela od r. 1190 ku kláš
Lúckému, jemuž od českého knížete Kunrata Oty, zakladatele
hoto kláštera, i s dvěma krčmama, které tu stály, darována by
Opodál podhradí, tu kde nyní končí ke straně severozápadní Ho
předměstí, připomíná se této doby *Třída Bala* (vicus Bala; dle
bena *Bělá*), a ke straně východní při silnici Suchohrdelské roz
dalo se mnoho dvorů, druhdy *Třída Uhrů* (vicus Ungarorum) n
zývaných; třída tato, počínajíc při tak zvané *Bráně výcho*
(porta orientalis) z podhradí k Suchohrdlí vedoucí, přiléhala ta
k samému podhradí.

Společnost podhradská záležela jako v jiných podhradích
většině z censualů čili úročníků, na půdě zeměpanské sedících;
požitek z dvorů i s poplužími jim propůjčených přispívali roz
žovati zásoby hradské, buď svými výrobky řemeslnickými n
polními plodinami. Jedni odváděli vladaři hradskému jistou
ze své obrody polní, druzí zase kožešiny, škorně, šípy a p.

R. 1226 uvádějí se z obyvatelstva podhradského dva k
níci *Wilhalm* a *Verner*, nedaleko kostela Svatomichalského při
míná se zároveň více dvorů, v kterýchž obývali: *Arnold, B*
slav, Henel, Olšík, Pršík, Sláva, Bohuš, Albert, Salman, Ru
Martin, Peregrin; mimo tyto dvůr vdovy po jakémsi *Letku* a dvůr *P*
tra, syna *Visuselova*, konečně dvory *Hostice* a *Salaš*. Kromě těch
příbytků jmenují se i dvory zádušní kostela Svatomichalského a
blízku kostela sv. Mikuláše dva dvory, výsluhy to dvou lukostřel
Jindřicha a *Oldřicha*, pak dvůr magistra *Petra*.

Mimo kostely sv. Mikuláše a Michala nebylo jiného kost
v bývalém podhradí Znojemském, a z polohy Újezdce svrchu zp
menutého vysvítá, že starý kostel Svatomikulášský, jenž daro
byl r. 1190 klášteru Lúckému, stál mnohem jižněji nežli dneš
z doby Karla IV. pocházející chrám sv. Mikuláše.

---

[1]) V listinách Ceulchov, Culchov; píši však Kulchov, maje na z
teli název staré při Znojmě ležící vesnice: Kulchařovice, nyní K
chařovice.

[2]) Cod. II., 171. Branou se zde pouze vyrozumívá východiště z podhr
tehdáž příkopem, nikoliv však zdmi, otočeného. Taktéž v listině ta
neznamená „civitas" město, nébrž podhradí, neboť v 13. věku užíva
toho názvu tytýž i pro podhradí.

aždý z těchto kostelů měl již této doby zvláštní svou správu
í, ač opatové Lúčtí nepřestávali usilovati o zjednání práv
kostelu svému na ujmu kostela Svatomichalského, z čehož
vzešla prudká váda mezi opatem Florianem a tehdejším
m Svatomichalským, Adamem; který nedbaje výstrah opato-
ustal provozovati práva farářská v podhradí a vedlejších tří-
ybíral desátky, přisluhoval lidu svátostmi a dopustil se i
se jal pochovávati zemřelé vyobcované z církve. Proti to-
nělému počínání Adamovu dovolal se konečně opat pomoci
, odkud přikázáno, aby duchovní ze sousedních Rakous, totiž
ardecký, pak opatové Altenburský a Jerůšský učinili rozsu-
porné této věci. Rozsudí tito pohnali vícekráte k soudu
než tento pokládaje nepochybně soud ze samých kněží z cizí
složený za nenáležitý, odepřel vždy stání k němu, pročež
ců dán do klatby; a teprv když proboštovi Svatohippolyt-
Wibertovi uloženo, aby co královský plnomocník zjednal
nezi stranama narovnání, podrobil se Adam r. 1226 roz-
oudnímu, dle něhož ponechána jsou kostelu jeho úplná práva
oliko ve Třídě Uhrů a mimo to zůstaveny jemu křty a po-
Bale, pak v oné části podhradské, která ležela na blízku
Svatomichalského, avšak s tím vyhražením, aby desátek z
celého podhradí plynul do důchodů fary Mikulášské, a vě-
ve svátky vánoční, velkonoční a svatodušní, jakož i v den
atých obcovali službám božím slaveným v kostele Svato-
kém. Opat Lúcký, aby pojistil práva faře kláštera svého
ští časy, vymohl r. 1231 ztvrzení papežské úmluvě pro-
vím Wibertovým učiněné.

hradě samém stála již za tohoto času kapla sv. Kateřiny,
to památka křesťanského stavitelství na Moravě; neboť
avba její ve slohu romanském dochovala se až k časům
R. 1239 jmenuje se při ní i zvláštní duchovní, *Přemysl*, a
, dané 1287 od krále Václava II., nazývá se „kaplou krá-
(regia capella S. Catharinæ in castro).

mětihodná jsou i nadání, která učinil Břetislav I. v Zno-
ke kollegiátnímu kostelu v Staré Boleslavi, zakládaje jej
Zvláštního povšimnutí zasluhují v ohledu tomto desátky
arcijahenství Znojemském z celného, tržného, z mostného
a pak po šesti denárech z každého lánu vybírané, které,
zdějších *zpráv jde na jevo*, byly vlastně biskupské. Podobá

se ku pravdě, že desátek tento věnoval biskup Šebíř, viněn s knížetem Břetislavem z pychu nad kostely v Polsku u kapitole Boleslavské, chtěje, jak mu i z Říma přikázáno,[1] přispěti k založení tohoto bohumilého díla. Více než dvě po založení biskupství Olomouckého náležely tyto platy kové ku kostelu Boleslavskému; teprv r. 1298 postoupila tola Boleslavská za probošta Parduše za sto hřiven stříbra biskupům Olomouckým.[2])

3. Vznik města.

Počátek v řádech městských učiněn u nás teprv ve náctém, a krále Otakara I. prvým zakladatelem měst na zvati dlužno. Rovněž i podhradí Znojemské vysazeno jest městským za panovníka tohoto, a listina, jež nás o tom do zároveň, přičiníme-li k obsahu jejímu i zprávu týkající s mezi Lúckým opatem Florianem a farářem při kostele chalském, Adamem, hlavním pramenem pro poznání poměr pisných někdejšího Znojma.

Vysazení města Znojma stalo se za pobytu králova tamnějším r. 1226, kamž se byl tehdáž odebral s lantkrab rinským, Ludvíkem, aby tu jednal o mír s Lipoltem rak válčícím té doby s Čechy. V měsíci září položil tu Otaka k novému městu, a ješto půda podhradská nepostačovala rozšíření budoucího města, získal král zvláštní smlouvou 19. září 1226) při samém podhradí ležící zboží, které sl klášteru Lúckému.

---

[1]) Dle Kosmy praveno poselstvu českému v Římě: Praecipimus hac tam temeri praesumptione dux vester et episcopus coeno nibus ecclěsiasticis usibus et honoribus sufficientur amplificatu petenti loco cônstruant.

[2]) Cod. IV. 168, 187, 347, 403; V. 89, 93, 95. V listině z r. 129 kapitola Boleslavská postupuje biskupu Olomouckému, Theodor desátky, mluví se sice o Vratislavu, jenž prý je odcizil biskup mouckému a daroval kostelu Boleslavskému, čemuž jen tak možno, že při zakládání biskupství Olomouckého r. 1063 přik desátky po celé Moravě novému biskupství s pominutím nějak kostelu Boleslavskému; než když kapitola Boleslavská kladla tomu, viděl se konečně Vratislav nucena na novo zjistiti kos slavskému právo k vybírání desátků v arcijahenství Znojemsk

šterské toto zboží byl svrchu jmenovaný Kulchov, který em tu vybíraným a se vším ostatním příslušenstvím vě- stu, vyloučiv toliko Újezdec co staré zboží kostelní; tolikéž hradčanů nedaleko kostela Svatomikulášského postoupil obci. Na Kulchově založena jest potom jižní část ny- něsta, tu kde se nyní rozkládá Dolní náměstí; půda, jež z vně nového města ještě zbyla, příslušela nyní, jsouc zbo- ním, k městu, s tím však vyhražením, aby ze založených vinic náležel desátek ke klášteru Lúckému. Za postou- chova dal král Otakar mimo tento vinný desátek klášteru Prostoměřicích s jeho statky i s právem podacím, pak které drželi sedláci jeho v Sadovanech.

hlédáme-li k národnosti obyvatelstva nového města, jde z šťanů, ovšem jen v skrovném počtu nás došlých, a z jmen ud přicházeli, na jevo, že domorodci v dosti hojném počtu zovali, a možná ze všeho souditi, že slovanský živel pr- převládal, a že teprv za Otakara II., za jehož doby na- to pevného ústrojí a zdmi od něho bylo otočeno, dostá- více tvářnost německou následkem přibylých sem ci- počtu hojnějším.

jina Podyjská v Znojemsku, jež nyní jest německá, zůstá- založení města slovanskou, několik století bylo zapotřebí, by tyto byly úplně poněmčeny. Pravý břeh Dyje byl ještě letí částečně český, což dosvědčují stesky Popovských osad- iskupa r. 1657, že v jejich kostele se nekáže, ješto farář kého jazyka nezná.[1])

dy, které nyní krajinu Znojemskou zaujímají, pocházejí po doby prastaré, od Slovanů tu založené. Původní jména ká zachovala se až do 14. věku; německá místní jména, jako Rausenbruck, Pumlitz atd. vyskytují se vyjímaje toliko stel (*Wolframskirchen* r. 1230) a Lúku (*Bruckhe* r. 1251), otčeném století.

ý, Kirchliche Topographie von Maehren, II. Abth. IV, 162.

Mnoho-li a od čeho dáváno mýto v městě Pro-jově v 15. století.

Podává Dr. *J. Reichert.*

Roku 1483, jak v Kodexu Perštejnském čteme, byl[a]
kazu panského mýta z některých měst, vsí i také zámků
a v registra zemská zapsána. Na statcích páně Heraltových
štátu a na Plumlově bylo 11 svědků, z nichž nejmladší 5
starší 80 let stár byl, pod přísahu vzato, aby vyznali, „
čeho jest mýto v městě Prostějově dáváno a kterak bráno.
přísahu učinivše vyznali, že, jak se pamatovati mohou,
Prostějově konšel aneb jiný člověk přísežný takto mýto vyb

ze sukna z vozu zavázaného 3 gr.;
z postavu sukna obecného 2 den.;
z barveného sukna 4 denáry;
od način tého (sukna) nemá nic dáno býti;
z odstěhovánie z města neb mimo město ode všech vozuov co jich jměli 4 groše;
z vína drajlinku zemského 1 gr.;
z rakúského neb uherského po 2 gr.;
z bečky piva starého 1 gr.;
z prázdného drajlinku, když k vinohraduom vezú, $^1/_2$ gr.;
z túní herinkuov neb ryb 4 den.;
z bečky ryb živých 1 gr.;
z vozu ryb suchých 4 gr.;
z tří túň oleje 1 gr.,
z vozu soli 1 gr.;
z měřice vápna 2 den.;
z vozu koží 4 den.;
z vozu krokví aneb šindeluov 2 denáry;
také z jiného lesu a z jízdby jedné 4 gr. a z vozu desk;

z centnéře železa neb
neb olova aneb vo[s]
jiných vozných věcí p[o]
také z oleje, ze sádl[a]
ziny 2 gr.;
z vozu vlny 2 gr.;
z vozu chmele 1 gr.;
z vozu jablek neb ovoce
z prázdného vozu form[a]
když s plachtú jede [p]
$^1/_2$ groše;
z vozu náčení lesního,
čberuov, kbeluov,
4 denáry;
z kbelu medu 2 den.;
ze švestek neb trnek 2
z truby plátna 2 den.;
z voza krámného s kr[á]
věcmi, když skrze ne[b]
město jedú, 2 den.;
z každého koně 2 den.;
sla neb krávy též 2
z drobného dobytka po
z vořiechů vlaských z

štěpnici oheři brali a z každé kuše ½ peníze;
z drajlinku kos 4 gr.;
ze sta srpuov 2 den.;
když kdo vezl v truhlách sekery, kožichy neb jiné věci, s tím se mýtný vedle slušnosti uházel, a kterýž nesl šafrán aneb šlojířie, s tím se také mýtný uházel podle slušnosti;
od prázdných kádí křečevných, kdyby mimo město aneb z města kdo vezl, 2 den.;
z bečky prázdné též 2 den.; a s túni prázdné 1 denár.

Národní pověry a obyčeje v okolí Rožnovském na Moravě.

Sebral *B. M. Kulda.*

(Pokračování.)

IV. Obyčeje, pověry a pořekadla domácnosti a polního hospodářství se týkající.

V okolí Rožnovském jako všude v národě našem jest obyčej, když někdo přijde k druhému na návštěvu, že mu hospodář nebo hospodyň chleba bochník a s nožem podá řka: „Ukrojte si do kola, aby se nám urodil“ (chleb).

Je-li příchozí mladík nebo mladice ještě ve svobodném stavu, říká se: Ukroj si do kola (krajíc), aby ti milý (milá) nevypověděl (nevypověděla).

Neposedne-li příchozí v domě, spánek domácím odnáší, proto se říká: Posaďte se u nás, abysme mohli spát!‘

Když přijde dívka na novou službu, aby netesknila, posypou se jí nohy pelem.

Pokládá-li hospodář na stůl klobouk nebo čepici, ryjí mu na poli krti.

Zhlíží-li se kdo večer v zrcadle, dostane z l a t e n k u (zlátenici, žloutenku), neb uhlédne v něm smrt.

Potká-li tě kdo s plnou nádobou, budeš míti štěstí; potká-li tě kdo s prázdnou nádobou, budeš míti neštěstí.

Jde-li někdo po obchodě a potká-li nejprv mužského, dobře se mu bude dařiti.

Mezi 11. a 12. hodinou není dobře na cestu se vydávati.

Ve středu a v pátek má se užívati proti hlístám; v těchto dnech mají hlísty huby otevřené.

Ve středu a v pátek není dobře něco začínati.

Jisti dnové v roce jsou nešťastní. Cokoliv se v těch dnech započíná, nešťastně se končí. — Pravý opak pověry té osvědčuje se v následující skutečné události. Jistý rolník Rožnovský oral zámožnému spoluobčanovi. Při tom mu pravil bohatý člověk oráči: „Zejtra nebudete orati, bude nešťastný den,

v který se Jidáš oběsil!“ Oráč přijel domů a řekl synovi: „Zejtra je šťastný den, tudíž ráno nebudeš koně krmiti, nebot nebudeme v poli pra

Druhého dne skoro ráno nevstávali, a když syn potom vyšel ven, se ho vedlejší soused příbuzný: „Michale, snad dnes nic nebudete v poli d — Michal: „Inu, strýčku, my jsme včera dělali u B . . . ., a tam nám p že je dnes nešťastný den.“ — Soused pravil: „Může, synku! Nechť šťastný den; ale Pán Bůh je přece ten co byl a co vždycky bude. Jdi a tatkovi, že jsem ho prosil, aby mi dnes zasil pohanku!“ — Syn odešel a to otci, který honem se ho tázal: „Pravil's-li strýci, že je dnes neš den?“ — Syn: „Pravil jsem mu, ale on přece chce, abychom mu p zasili.“ — Otec: „Když chce, mně jest všecko jedno, jdi a krm koně Když bylo nakrmeno, zapřáhlo se do pluhu a jeli orat. Orali — a jak d soused přinesl semeno. Jak začal rozsívať, přišel taký lijavec a pršelo, z konve lilo. Oráč utekl i s koňmi pod lípu, a soused rozsíval pořád byl rozsil, nebylo možná zavléci, byloby se to velice matlalo, nebot brazdou tekla voda. Oráč i s potahem jel domů. Potom tři dni n pršelo. Na čtvrtý den, jak se vyjasnilo, šel se soused ke své roli p dalo-li by se to zavléci. Ale již byla pohanka zeklena (kličila), a p vláčiť nehodila. Přijda domů pravil synkovi: „No synku, bude-li mn Bůh živiť, budu pamatovat na ten nešťastný den, bude-li co z té p nebo nebude!“ — Začasto vycházel na ni se dívat. Pohanka hned se brala, urostla veliká a jak kvetla, voněla medem a žádnému se ten r hanka tak hojně neurodila, jako onomu sousedovi, až byla na d šťastný seta.

Kdo chce zvěděť, jaké číslice v loterii vyjdou, vezmi křiž pavouka, uzavři ho do nádoby nepotřebované a dej k němu všech 90 na maličkých kouskách papíru napsaných. Které z těch čísel pavouk n vynese, ty prý jisté v loterii vyjdou.

Aneb jak začne 12 hodin na kostelní věži bíti o půl noci, za dveřích kostelních všech 90 čísel psáti křidou. Dovedeš-li všech 90 čís psati, nežli dvanáctá odbije, jdi domů spat. Ráno se přijdi podívat, a číslice v loterii vyjíti mají, zůstanou na dveřích napsané, ostatní smazány.

Anebo taž se nevinného dítěte na čísla, která v loterii vyjíti Poví-li dítě některá čísla, ta jistotně vyjdou.

Setkají-li se dvěma stejné řeči, přijde host.

Svrbí-li tě oči: očekávej mrzutosť.

Svrbí-li koho dlaň, dostane peníze.

Když někdo něco vykládá a kýchne-li při tom (v okolí Bezner „Pškne-li se mu při tom“), mluví pravdu.

Zrzaví-li komu prsty, kdosi mu z rodiny zemře.

Požerou-li někomu myši šaty, kdosi mu z rodiny umře.

Zpívá-li kura (slepice), to znamená neštěstí.

Když krtek ryje z pod domu, někdo v tom domě umře; pakli ry domu, někdo přibude.

Kdo jest v pátek příliš veselý, v neděli bude smutný.

Sedí-li kdo nebo stojí, a jiný kolem něho smetí mete, odmetá od ... štěstí.

Kdo zhlédí na nový měsíček a nemá peněz při sobě, po celý měsíc se ... peníze držeti nebudou.

Když straka kolem stavení řehotá, bude v domě tom pohoršení.

Koupí-li kdo koně zlého, jenž kouše, má mu dáti gazděna, spíš nežli ... střechu vejde, aby již nekousal, ze svého klína ovsa žráti.

Když se na jaře ponejprv krávy na pastvu ženou, aby krávy hodně ...ly, mladíci polévají kravařky vodou.

Prodavači všelikého zboží domnívají se, že budou míti štěstí při prodaji, ... do svého zboží několik rostlin rváče zastrčí.

Dá-li hospodyně do cizího stavení mléka, aby čarodejnice kravám neu...dily, má do něho soli prsknouti.

Vykypí-li aneb rozleje-li se z nepozornosti mléko, ubude mléka kravám.

Po západu slunce nemá gazděna dávati mléka do cizího stavení, sicby ...hl někdo dobytku učarovať.

Třináct — Pán Bůh při nás — třináct je zlý počet.

Když se někdo oběsí aneb jinak zavraždí: nastane zlé počasí (silný vítr).

Když škodná vichřice burácí, jest mínění v okolí Rožnovském, že černo...šník odkudsi draka vyvedl.

Zemáky neokopávej, když je měsíček nový, než když je na plně.

Chybí-li hospodář rozsívaje zboží (obilí) záhon, do roka umře.

Kdo rád nasazuje housata, která se obyčejně těžko z vajec kluji, ...hej listu z lubečku (líbeček) a dej mezi vejce; housátka se pěkně vyválejí ... vajec.

Uhlédneš-li z jara prvního motýla červeného, budou tě boleť oči.

Pokrade-li kdo přísadu s pole, nic se tam nechce rodiť. Aby se opět ...dilo, nanos s cesty, kde nejvíc lidé chodí, na to role hlíny.

Kolikrát uslyšíš první kukučku kukať, tolik roků ještě budeš živ, aneb ... tolik let se oženíš nebo vdáš.

Když uslyšíš z jara kukačku zakukať, měj při sobě peníze; pak se tě ...ý rok peníze držeti budou.

Aby vrabci žita (pšenice) nežrali, musíš, když je rozsíváš, tři zrnka dáť ... jazyk, nesmíš přes ten čas ani slova k žádnému mluviť a pak, když je ...seješ, ty tři zrnka na mezi do křoví vyplivnouť.

Kdo vidí vlaštovku ponejprv letěť, rychle se umyj, a nebude na tě při...zeť dřímota.

Když divoké husy letí, jdi k potoku a umyj se, nebude se ti dřímať. Jakási děvečka byla velice ospalá. Gazděna jí poradila, až poletí divoké ...y, aby šla na potok a umyla se, že se jí nebude dřímať. Děvečka, jak ...dla divoké husy letěť, běžela na potok a myjíc se volala: „Husy, husy ...očice! Vémte mně ty dřímotice!“ — Od té doby dřímota i spánek ...šel, tak že dokonce spáti nemohla. S bolestí očekávala, skoro-li husy ...pátek poletí. Jak je letěť uhlédla, zas na potok běžela a myjíc se volala: ...sy, husy, divčičice! Dajte mi ty dřímotice!“ Od té doby se ...nek zas navrátil.

Jetelinka o čtyrech listkách na milosť, o pěti na děti, o šesti na [illegible] o sedmi na smrt. Komu se podaří jetelinku sedmilistou nalézti, jistě ji [illegible] mine a neutrhne.

Jetelinka čtyr- a šestilistá tomu, kdož ji najde, nic není platna; [illegible] musí někomu zašiť do oděvu, aby o tom nevěděl. Ví-li o tom, rovněž mu [illegible] prospěje. Mužskému-li se zašije do čepice nebo do oděvu, když sedne [illegible] kartám, vyhrává. Děvčeti-li se zašije, a neví-li o tom, v tanci má štěstí, [illegible] že ji neustále tanečníci do kola berou. Obyčejně jetelinku tu zašívá přítel [illegible] přítelkyni nebo milenka milenci svému, a obráceně.

Jetelinka čtverolistá má i tu moc, že kdo ji při sobě má, nevěda [illegible] i věci nadpřirozené zírá, což jinému nemožno jest. — Tak před dávným [illegible] byli v Rožnově komedianti a provozovali kusy své na náměstí. Mezi jiným [illegible] kousky vlekl kohout veliké dřevo, jsa do něho jako kůň zapřažen a maje [illegible] Přítomní se tomu velice divili. Tu přicházela děvčice nesouc v břemeni [illegible] a v ní byla jetelina o čtyrech listkách. Ta hned viděla, že to není dřevo [illegible] že je to slamina ze rži. Povídala divákům: „Jděte, hloupí lidé, vždyť [illegible] kohout veze slaminu a ne dřevo, jak vy tu povídáte!“ — Komediant [illegible] rozhněval se, že jeho mam a klam vyjevila, a tak za to ji posloužil, [illegible] všecky šaty spadly a ona ostala nahá a s hanbou běžela domů.

Každou závitku (dopušťalku, padlou osobu) v šesti týdnech [illegible] koutní) musí něco postrašiti.

Dlouhé střechýle (rampouchy) jsou znamením, že len uroste [illegible]

Ze sedmi děvčat jest jedna neučená švadlena.

Kolik kroků učiní děvče poloobuté, za tolik let se nevdá.

Jestli děvče po jídle spěšně mísy a lžíce se stolu nesebere, [illegible] dlouho ženichy namlouvať.

Ukrojíli sobě mládenec skrojek chleba, dostane vdovu, děvče-li, [illegible] vdovce.

Aby krupobití polnímu osení neuškodilo, v mnohých místech dávají [illegible] lopaty, jimiž chléb do pece sázejí.

Hadi sobě povídají o člověku, že jest pěkné stvoření — ale když [illegible] hlavě bije.

Nejspíš hada zabiješ omladem lískovým do jednoho roka [illegible] (vyrostlým).

Hada, kterýž byl člověka nebo hovado uštknul (štípl), země [illegible] vraha v lůno své již nepřijme. Taký had leckde na cestě do koleje [illegible] a tam čeká, až jej vůz nebo člověk života zbaví.

Předběhne-li někoho na přík přes cestu zajíc, bude se mu [illegible] dařiti.

Béře-li kdo, maje do mlýna jíti, nošku zboží (obilí) se stolu [illegible] poláme se mlýn.

Nevyváže-li někdo hned mouku z mlýna přinešenou z loktuše [illegible] ditky té hospodyně dlouho se nenaučí mluviti.

Aby prase v krmníku pokojné bylo, má mu dáti, [illegible] *střechu verede*, požrati z nepotřebované nádoby, a ta nádoba pak [illegible] *nahoru* na krmníku převrátit.

Děvečka-li si při umývání nebo praní šaty učvandře (umáči), dostane za manžela.

Najdeš-li na cestě provaz, měj se před neštěstím na pozoru.

Najdeš-li na cestě kus železa, těš se, že tě štěstí potká.

Jestli léčivé zeliny při vaření z hrnce skýpou (vykypí), jest to znamením, necný vyžije; pakli nekypí, znamená, že umře.

Dub, jelen a krkavec, počnouli najednou živobytí svoje na světě, všichni ného stáří dosáhnou: dub nejprv stářím překonán spadne a na zemi leže až zteří. K jeho práchnivé kládě přijde napotom jelen, svýma parohoma ji í, a brzy potom život svůj skončí. Krkavec ucitě zdechlinu přiletí masem se živí.

Prostředek proti myším: Vezmi tři kříby (křoviny) i s kořením celi- a pelunku také tolik; semene lněného dobrou hrsť a paprátky devět . Dej to do nového hrnce, přikryj to dobře křidlou a zamaž okolo hlinou, to vaří ale nevykypí. Potom v sobotu neb ve čtvrtek na nový měsíc y půdy a špižirny i stodolu tím pokrop, a to učiň spíš, než do stodoly . Také na vrchu, jak svezeš, všecko pokrop. Tak se ti myši ničeho knou.

Žnečky, aby se nepožaly, když jedna druhé dává kosák (srp) brousit, jej na zem hodiť, a druhá jej ze země zdvihne a nabrousí. Nabroušený se na zem hodí, odkud si jej první opět vezme. To se opakuje pokaždé, by žnečka od žnečky kosák vyměniti chtěla.

Žito aby nesnětívělo, rozsevač, nežli rozsívati začne, musí s té strany aby spíš on sám na pole vkročil, nežli jeho stín.

Kravařky, aby se jim krávy dobře pásly, zpívají (rurýkají) a túkají; túkají aké chtíce se svých kamarádek dovolať.

Též lidé v horách (v lesích) své obydlí mající, když se odněkud domů jí, túkají, čímž domácím svým je hledajícím na vědomost dávají, jak daleko od nich vzdáleni.

Při rozsívání pohanky, fučí-li vítr polední: hospodář se obává, že ta ka místo zrna hojnost plev míti bude.

Přituží-li zima na den sv. Ondřeje (30. listop.) z rána, po celou zimu měsíc na počátku zima přituží. Přituží-li zima na sv. Ondřeje odpo- po celou zimu každého měsíce druhá polovice ostřejší bude. Jest-li ale . Ondřeje obleví, po celou zimu v každém měsíci, jak obleva toho dne v prvé neb v druhé polovici obleva následovati bude.

V. Obyčeje a pověry při dobytkářství.

Již sama hornatá krajina, v níž obývají Valaši moravští, poukazuje ou svou k tomu, že obyvatelé její nejvíce chovem dobytka živiti se a výživa tato jest i tak všeobecná, že jméno valach za totožné se po- s pastýřem čili vlastně ovčákem. Rostlinstvo zdejších vysokých ívá obzvláště chutnou a vydajnou píci pro ovce, a tudíž od nepamětných popředně k ovcím zřetel svůj obracelo obyvatelstvo tamnější. Žeroti- majetníci *panství Rožnovského,* poznavše chování dobytka za hl... *výživy poddaných svých* a chtíce blahobyt jejich rozmnožiti, ...

sami ovce chovali, ale též zvláštního úředníka pod jmenem **valašského vojvody** ustanovili, jehož povinností bylo nejen hranice panství opatrovati, než i k tomu přihlížeti, mnoho-li ovcí na každé javořině*) se nachází a mnoho-li se jich tam bez nedostatku napásti může. Také musili dbáti o to, aby valaši dobře ovce pásli, dobrý sýr (brynzu) dělali a **míšaníkům****) z každé **dojky*****) deset liber sýra vyvážili. Za pastvu platili míšaníci vrchnosti z každého kusu sedm krejcarů tehdejších peněz.

Aby ale vojvoda ty práce zastati mohl, měl 12 **úřadních** a do **rozkazovačé** po ruce. K tomu konci odbýval hromadu dvakrát do roka v Hutiském šenku, při kteréž všech 12 úřádních a všichni vrchaří†) přítomni byli.

Hromada první odbývala se na jaře. Po vyšlyšení mše svaté za Boží požehnání a ochranu salašů obětované sešli se účastníci hromady v Hutiské hospodě a tam se zaznamenalo, mnoho-li ovcí míšaníci na každý salaš dáti zamýšlejí, jest-li titíž vrchaři jako v roce předešlém javořiny držeti mají. Hlásilo-li se na některý salaš více ovcí, nežliby pastva postačovala, byla [illegible] rost vojvodova, aby přebývající ovce na jiný salaš převedl, kde se jich [illegible] nedostávalo. Na konci se ovce sčítaly. Bývalo jich až na 7000 kusů. Vojvoda nařídil vrchařům, aby si hodné čeledíny drželi a též sami často na svůj salaš dohlídali.

Hromada druhá byla odbývána, když měly ovce sejít se salašů. V této hromadě měli míšaníci právo vojvodovi žalovat, když se jim od vrchaří [illegible] křivda stala, k. p. kdyby některý byl dobrého patřičného sýra nedostal, [illegible] kdyby byl o své ovce na salaši přišel. Shledal-li vojvoda chybu na vrchaři, trestal ho pokutou, tak že musel míšaníkovi škodu učiněnou nahraditi. [illegible] valach z neopatrnosti ovci ztratil, musil ji tomu, jemuž náležela, zaplatit; [illegible] menší přestupky býval do klády zamknut.

Na všecko to míval vojvoda od vrchnosti předpisy (valašské [illegible]), podle kterých úřad svůj zastával. Potom se sčítaly útraty, které se při vykonávání valašského úřadu sehnaly a dle ovcí se rozvrhly. Obyčejně [illegible] míšaníci na ty útraty platiť z každé ovce po královském.

Valašský vojvoda měl od vrchnosti následní službu: 30 měřic ží a několik věder piva; na koně 52 měřic ovsa, dva vozy sena, 1 cent soli, [illegible] boty a cosi peněz; pak z každého sta ovcí 5 liber sýra.

Pamět dosavadní zachovala tato jména vojvodův valašských: **Jiří a Kaláček** z Bečvy, pak **Ondřej a Baltazar Kramoliš** z Rožnova.

Obyčejně v 20. týhodni po vánocích se ovce od jehňat odlučují a na salaš ženou. O poledni, jak se ovce do košára přiženou, dělají valaši **[illegible] oheň.** Ve dveřích a naproti v dřevěném sloupě vyvrtají díry. Do díry [illegible] sloupě dají kousek hubané (houby chytlavé, hubky), pak omotají na [illegible]

---

*) **Javořina** jest vykázané místo v lesích na pastvu ovcí. **Salaš** jest místo, kde [illegible] prkenný přibytek pro valachy, zbudována jest. **Košar** jest ohražené místo [illegible] kdež za poledne a v noci stojí, odkud se brankou po jedné vypouštějí [illegible] (hrotce) od valachů dojeny bývají.

) **Míšaník jest ten, jenž dává ovce své na salaš, [illegible] přímichá.

***) **Dojka** = dojná ovce.

†) **Vrchař** jest nájemník javořiny [illegible] salaše.

…ku) provaz, a palici do obou protějších děr zastrčí; potom se jeden …alachů do dveří vší silou opře, a druhý za provaz omotaný silně táhne; …ice se točí, a tím třením se hubka zatlí. Zatlený hubaň se vezme a v …bě se oheň složí. Oheň ten, pokud na salaši jsou, nevyhasne. Dřevěný …ň proto se dělá, aby nevypálili. Pak se ovce vydojí a bača žinčici …ří. Polední hrudku sýra rozkrájí a mišaníkům i valachům snísti a žinčici …piti dává. Po poledni, když se ovce na pastvu ženou, bača vezme obušek …rut (bůl), a tak třikrát stádo obejde. Potom dá každému valachovi obušek …an), prut a krajíc chleba řka: „Žeňte s Pánem Bohem!“

Za času vojvody měli vrchaři rádi, když se valaši dvakrát týhodně, ve …u a v pátek, postili. Jestli se postili, dal jim bača v poledne dobré žin… a každému kus sýra.

Za 8 dní po odloučení (ovcí od jehňat) sejdou se míšaníci k zavážení …alaš. Začne se dojiť. Dá-li ovce žejdlík mléka, jmenuje se celá dojka, … ni dostane míšaník 10 liber sýra. Dá-li ovce půl žejdlíka mléka, jme… se půlka, a na ni dostane míšaník 5 liber sýra. Nemá-li ovce ani …k mléka, coby na dlani udržel, jmenuje se nicálka, a na takovou nedo… míšaník žádného sýra.

Dvakrát v týhodni čítá bača ovce následujícím způsobem: „Jedno Boží, … tři, čtyry, pět, šest, sedum, osum, devět, deset“ — vzkřikne, a valach … na prutě vrub. A zas bača čítá: „Jedno Boží, dvě . . . . deset — …křikne, a valach zas udělá na prutě vrub, a tak se pokračuje, až všecky … přečítají. Potom se sčítají vruby, každý vrub značí 10 ovcí.

Od nepamětných dob přicházeli hosté na žinčici, avšak toliko ve skrov… počtu; od roku 1834 počet hostí těch pořád zvrůstá, tak že jich od roku 1853 … než 400 v Rožnově bylo.

Již na některých místech zmínili jsme se příležitostně o pověrách při …ytku a dokládali jsme se při tom nejednou pověstí pohádkovitou a čaro…stvím zaváňející. Takových povídaček jest v okolí Rožnovshém veliká síla. … tuto vypíšeme z úst lidu samého jenom ty, jež se nám potřebnými býti … k všestrannému osvětlení pověr dotyčných.

Šli dva řezníci do vsi, aby koupili dobytek na maso, a přišli k jedné …ké na noc, ta byla čarodějnice. Ona ráno vstala, lila smetanu do más… a dala se dělat; stloukala a natloukla takové mísisko másla až ku po…. Upekla osuch (koláč) a dala všem čeledínům i řezníkům, co tam no…li, po kousku, tak i toho másla. Jeden řezník pak byl chytrý, že si ten …ch přežehnal; onť měl obyčej, všecko přežehnati, než jedl. Jak jej pře…al, hned se mu to máslo proměnilo v kravinec.

Jiná čarodějnice též dělala máslo a soused tam přišel, jak je dělala. … smetanu a brala se, že bude dělat, a též i pomastila másnici mastí. …sed strážil, kam tu masť dá, žeby si kousek uchytil. A i uchytil, neboť …dějnice dala si ji do komína na deštici. Soused, jak ji uchytil, letěl s ní … a praví ženě: „Dejme my se též dělat máslo. Moc-li tam máš sme…? Naše souseda nastloukala mísu velikou!“ — Žena praví: „Mám toho … píjáček;*) co se s tím budu špindrat, to není sem ani tam!“ — Muž

*) Pijáček t. j. malý hrnček, z něhož se pije voda.

odpověděl: „Ale ženo, poslechni jenom, nechť je co je!“ — Žena mu to udělala k vůli, tož dělali. Muž namastil másnici tou mastí a nastloukali ukrutné mísisko másla. — Za chvíli o půlnoci klepe kdosi na dvéře, ale hospodář nevěděl kdo. Vstal a šel pouštěť a pravil: „Kdo je?“ — Slyšel odpověď: „Já jsem. Chceš-li moje užitky bráti, musíš se mi zapsati!“ — To byl ten dobrý s těmi třemi růžky v hlavě, jako když si dá rendlík na hlavu. Soused neotevřel dveří, ale otevřel okno, vyhodil všecko máslo ven a volal: „Vem si, čerte, své užitky, já se ti zapsati nedám!“

Ještě jiná byla zas na Hutisku; ona též vždycky hodně másla nadělala. Panáček*) se to dověděl, že nadělá vždycky moc másla po svých drobných kravách, poslal pro kostelníka a rozkázal mu: „Jdi, kup od ní másla do lampy, táková ráda prodá do lampy do kostela!“ — Kostelník od ní toho másla koupil. Panáček vzal máslo, zažal kostelní svěcenou svíčku, vzal knihu a říkal nad ním. Když pořikal, ostalo mu jak vlaský ořech dobrého másla, ostatek byl samý hnůj.

Za horami za Frenštátem škodila souseda sousedě, až této dobytek dojil krví. Ona však nevěděla, co jí škodí, a měla tuze malý užitek po svém dobytku. Přišel tam voják na byt a pravil: „Gazděno, dejte mi kapku mléka!“ — Gazděna dala ihned mléka vojákovi. Voják je okusí a praví: „Gazděno, cosi vám škodí!“ — Gazděna: „Ovšem, pane vojáku, poraďte mi něco, rád bych zaplatila!“ — Voják praví: „Máte-li smetany hodně nasbírané? Budu stloukať máslo!“ — Gazděna: „Mám tam cosi!“ — Hned přinesla smetanu vojákovi, že budou stloukať. Vojak byl tak chytrý a povídá: „Budu ja stloukať sám, a vy jděte ze světnice pryč!“ — Jak odešla, voják začal stloukať, vzal tatar a másnici tataroval jak tataroval. Tu k němu přijde soused, co gazděně škodila, do světnice, a byla všecka zbita. Voják jak tu másnici bil, jakby ji bil. Když pak k němu přišla, voják ji chytil za ruku a jak ji tak mele, že ji málo živou nechal. Ta volá: Pro Boha, vojáčku, nebijte mne! Voják bil pořád. Po druhé ho prosí: „Pro Boha a pro všecky svaté nebijte, už to více dělať nebudu!“ Voják zavolal gazděnu a pravil: „Včil odpros ji té sousedě, aby ti to odpustila a odpřisahej, že jí nic škoditi nebudeš! Jak neodpřisaháš, probodu tě!“ — Čarodějnice odpřisahala a celá zbitá odešla.

VI. Zábavy a podniky obecné i rodinné.

I. Přistva.

Pokud ještě v Rožnově a v okolí jeho průmysl tkalcovský nebyl tak rozšiřen jako nyní, bývaly přístvy**) u lidu tamnějšího velice oblíbeny a četně navštěvovány. Nyní, když tkalcové bavlnu čili pamuk již v přádenkách z dílen dostávají, pomáhají děvčata rodičům svým při řemesle jako tkalci anebo obírají se švadlenstvím. Proto nejvíce již vyhynuly přístvy ony v celém okolí tak zábavné a i výnosné, proti kterýmž nezřídka duchovní i světští představení brojívali, any byly příčinou nejedné nemravnosti a špatnosti.

*) Nějaký p. Martin Talala, je v Náměšti, je-li ještě živ, doložila vypravovatelka.
**) Přístva jinde: přístka, příatka = schůzka ke společnému předení.

Záhy již, hned na podzim umlouvala se děvčata, u kterého hospodáře
u přístvu míti. Obyčejně se k tomu vyhlídla a zvolila jizba prostranná.
hospodář v jejich žádost svolil, a stranu náhrady za světidla (louč)
va (palivo) s nimi se shodl, začaly se přístevnice a za nimi i přístevníci
dý večer scházeti.

Jenom ve čtvrtek a v sobotu se nescházeli. Příčina toho zakládala se
áboženských náhledech lidu. Ve čtvrtek večer proto se nepředlo, že Kristus
toho dne a té doby v zahradě Getsemanské provazy svázán byl. Pravilo
tudíž, že i přádlo*) toho večera napředené by se v provazy proměnilo.
sobotu pak proto se nepředlo, že ten den jest ke cti rodičky Boží zasvěcen,
svátvečer sobotní že již k neděli patří. Odtud má původ svůj přísloví: „Co
v sobotu upřade, to tkadlec ukrade".

Když se děvčata sešla, předla pilně, aby potáče**) od matek uložené co
dříve napředla; neboť po chvíli přicházeli za nimi mládenci a otřepávali
pazdeří. Otřepávání pazdeří bylo důkazem zdvořilosti a přichylnosti otře-
vače k té, jíž pazdeří otřepával. Tomu ovšem byla děvčata velmi ráda.
(u Mor. nár. poh. str. 61).

Pak se mládenci usadili, tabák kouřili a hovořili. Při tom pilně pozo-
vali, brzo-li kterému děvčeti vřeteno spadne. Který z mládenců pospíšil je
vyhnout, nevrátil je spíš děvčeti, než až je hubičkou vyplatilo.

Také se písně svaté i světské národní zpívaly. Avšak v adventě a v postě
nebylo slyšeti písničky světské. To by se bylo za lehkovážnost pokládalo.
to ale mládenci na přístvu přišlí vypravovali rozmanité příběhy, pověsti
pohádky. Kdo znal dobře vypravovati, byl u všech ve velké vážnosti.

Když pak děvčata své úkoly napředla, strávil se ostatek večera rozličný-
i hrami.

Aby hodně přístevníků na přístvu chodilo, děvčata ze všech koutů smeti
prostřed jizby smetají, říkouce: „Smetáme smetí, mládence, vdovce, nechť
přijde kdo chce, s hory doly od stodoly!" Potom jedna ty smetí do klínu
bere a na křížový chodník donese.

Tu se hrávalo: Na slepou bábu; na mžik; na škrbal (škrambal);
zlatý prsten; na ptáky; na čertovu báni; na ťapku; na
mek; na Kotytánka; na žalobníka atd. — Mnohé hry zaváděly se
losováním, kdo má hlavní nebo obtížnou úlohu při hře převzíti, a končily vy-
plácením zástav.

Že i hádanky pomáhaly příjemně čas krátiti na přístvách, netřeba roz-
kládati.

Svrchu bylo již praveno, že se na přístvách mnohým necudnostem uzda
pouštěla, které zavdaly příčinu k pověsti této: „Do jedné chalupy, kde se
více rozpustilá mládež na přístvu scházívala, přišli jednou mezi shromážděné
přístevníky a přístevnice, právě když nejvíce rozpustilí byli, tři neznámí mla-
dí. Dali pozdravení, usadili se bez okolků za stůl a hovořili tak živě, že se
s nimi v krátkosti celá společnost dobře obeznámila, načež hlučná veselost

*) Přádlo = předení.
**) Potáč = vřeteno plné napředených a otočených nití.

počala. V takové společnosti rychle čas ubíhá, pročež žádný nezpozoroval se jedenáctá hodina blíží. Náhodou vypadlo jednomu děvčeti vřeteno, a se honem proň shýblo, aby mu ho mládenci nechytili. Vřeteno se jí pod zakoulelo, a děvče, když pro ně sáhalo, k nemalému leknutí spatřilo, cizí mladíci mají koňská kopyta. Tuť se lehce dovtípila, jací to jsou stevníci. Pošeptala to sousedce své, ta zas druhé a druhá třetí, až se v brzce po celé jizbě rozneslo. Najednou veselost přestala, a místo ní hr strach nastoupil. Byla tam jedna obstarná dívka. Ta když viděla, že je přemohla se a začala zpívať píseň: „Kdož ochrany Nejvyššího, a za ní pomalu všickni ostatní do zpěvu nábožného se dali. Zlí duchov mohouce toho zpěvu snésti pravili: „Dobrého jste se, panenky, dorad a ztratili se, jenom hrozný smrad po sobě zůstavivše. A na přístevníky a stevnice takový strach přišel, že od hrůzy netroufali si domů jíti, museli chalupě do rána pobyti a od té doby na přístvě již nikdy tak rozpustil nechovali.

2. Končiny.

Na končiny t. j. v poslední masopust v mnohých dědinách okolí Rož ského jest obyčej, že chodí chasníci s klátem*) a s hudebníky po ch pách. Jeden z chasníků jest divně přistrojený, tvář má sazemi učerněnou, sobě má potrhanou kasanku**), a po boku visí mu místo šavle dřínka*** asi dva lokte dlouhá, na malou píď široká a půl palce tlustá. Ten klátek na dobrou píď dlouhý, v němž jest provázek navlečený. Přijda jizby hledí klátek svobodné dívčině na nohu uvázati. Děvče-li se brání, onomu druzí chasníci nápomocni, aby jí ho mohl přivázati. Jak jej má p zaný, musí se vyplatiť nějakým penízem, potom se jí klátek odváže a ně z přítomných mladíků hned se s ní ve veselém valašském tanci vytočí. jdou do druhé chalupy. Peníze tímto způsobem sebrané obrátí se dílem hudebníky, dílem na zpropitnou.

Na končiny v úterý před škaredou čili popeleční středou več chovává se barbora (v okolí Rožnovském žertovně basa). Na basu pro obrus. Jeden z hudebníků představuje kněze drže v ruce prázdný džb při čemž směšné průpovědi odříkává. Jiný muzikant naříká a pláče. Os hudebníci se pak uchopí barbory a nesou ji ven, při čemž sobě hud plačící jakoby zoufale počíná, což ovšem přítomným nemalou př k smíchu dává.

Jak vysoko děvče v končiny skáče, tak vysoko len uroste.

Vozí-li kdo v končiny neb v suché dní hnůj na pole, bude míti ne

Jíme-li v končiny koblíhy pod stěnou, o velkonoci budem jísti vané vejce na peci.

V končiny za každou parou (za každým párkem) tančících para skáče. Kdoby z desky umrlčí krkošku (suk) vytloukl a onou děrou na t jící v končiny se díval, spatří za nimi čerty tančiti.

---

*) Klátek, klát, netoliko dřevo tlusté (špalek, kláda) než i menší kousek dřeva.

**) Kasanka místo sukně u Valašek.

***) Dřínka = lať nebo úzká prkénko.

Jeden mládenec chtě zkusiti, je-li to pravda, šel na hřbitov, našel desku
arlší truhly, ulomil jí kus, v kterém krkoška byla, krkošku vytloukl a šel
ospody. Přijda do hospody sedl si do kouta a tou dĕrou na tanečníky se
l. A v skutku za každou parou tanečníků paru čertů spatřil, kteří taneč-
m do uší šuškali. Byl tam jeden vdovec, tomu tak dlouho do ucha šu-
i, až ho přiměli, aby vzal jednu svobodnou dívku k tanci. Potom zas
milenci tak dlouho do ucha šuškali, až se rozzlobil a vdovce obuškem
ikem dřevěným čili čaganem, kterýž každý Valach u sebe mívá místo
ky) do hlavy ťal. Na to ten divák mládenec povstal, šel mezi tu bitku,
čertovi čapku s hlavy a ukazoval ji přítomným, aby se přesvědčili, kdo
k té bitce pohnul. Ale čert tomu mládenci za jeho smělost dal taký po-
ek, že se v okamžení zmotal, načež ho lidé málo živého odnesli, a byl
ho nemocen.

Na končiny (na ostatky čili na konec masopustu) nepřede se len, že
se prádlo obrátilo v klobásy.

Je-li jasný východ slunce na den končin, urodí se osení ranní.

Je-li pěkný konec masopustu, bude pěkná velkonoc a naopak.

(Pokračování.)

Do pokladnice „Matice Moravské" složili

od 25. února až do 5. května 1871.

Údové zakládající:

P. T. pp. Matěj Procházka, rada kons., c. k. prof. gym., 5 zl.
Vintíř Kalivoda, praelat Rajhradský, 20 zl.

Údové činní:

P. T. pp. Josef Wurm, starosta v Kloboucích, 5 zl. — Josef
aradník, studující v Jindřichově Hradci, 10 zl. — Karel Šmídek,
fessor v Brně, 5 zl. — Dr. Vinc. Materna, advokát ve Vyškově,
zl. — Frant. Kandernal, prof. v Lublani, 10 zl. — Frant. Straka,
ministrator v Újezdě, 5 zl. — Jan Vojtěch, prof. theologie v Brně,
zl. — Dr. Frant. Domluvil, c. k. soudní adjunkt v Příboře, 5 zl.
Karel Mohelský, c. k. notář ve Vyzovicích, 10 zl. — Řemeslnická
seda Svatopluk v Brně 5 zl. — Slov. Beseda ve Vídni 10 zl. —
něk Šnaubelt, farář v Rosicích, 5 zl. — Frant. Bartoš, c. k. prof.
n. v Brně, 5 zl. — Dr. Beda Dudík, historiograf Moravský, 5 zl.
Jos. Kučera, kaplan v Novém Městě, 5 zl.

Údové přispívající:

Pavel Pavelka, deficient v Brabanticích, 2 zl. — Frant. Rupprecht,
cheta při paedagogiu v Brně, 2 zl. — Čeněk Nebovický, zemský
ník v Brně, 2 zl. — J. Demel, c. k. prof. v Olomouci, 2 zl. —
Vykydal, farář na Velehradě, 2 zl. — Pavel Dáněk, administrator
Myslivicích, 2 *zl.* — *Dominik* Elgart, farář v Měříně, 2 zl. —
an Peka, komisař při vzájemné pojištovně v Brně, 2 zl. — N[illegible]

lentin Hříbek, kaplan v Kostelci, 2 zl. — Alois Wolf, ko
v Krhově, 2 zl. — Tomáš Šimbera, farář v Myslibořicích, 2 zl. —
Stiller, farář v Horní Slatině, 2 zl. — Adolf Linkenheld, theolog
2 zl. — Cyrill Otava, theolog v Brně, 2 zl. — Jan Mahel,
v Brně, 2 zl. — Frant. Klíma, theolog v Brně, 2 zl. — Žáci
gymnasijní v Králové Hradci, 2 zl. — Vinc. Brandl, archivář
2 zl. — Občanská Beseda v Dubu 2 zl. — Antonín Florian,
rator v Ždánicích, 2 zl. — Frant. Mazour, kaplan v Douhr
2 zl. — Alois Buřinský, vikář v Kroměříži, 2 zl. — Karel Šindl
referent v Brně, 4 zl. — Ed. Horák, továrník v Prostějově, 2
Dr. Jos. Fanderlík, advokát v Prostějově, 2 zl. — Florian Novák
auditor na odpočinku v Prostějově, 2 zl. — Josef Novák, farář
stějově, 2 zl. — Leopold Pospíšil, koncipient v Prostějově, 2
Frant. Höger, obchodník v Prostějově, 2 zl. — Frant. Černý,
v Prostějově, 2 zl. — Alois Einaigl, c. k. notář v Prostějově, 2
Heřman Sluka, měšťan v Prostějově, 2 zl. — Alois Pořiska,
Prostějově, 2 zl. — Karel Vojáček v Prostějově 2 zl. — Ant.
kooperator v Prostějově, 2 zl. — Don Bart. Dressler, kooperator
stelbachu, 2 zl. — Jan Schwarz, učitel v ústavě slepých v Brně,
— Pavel Kotlas, prachárník v Adamově, 2 zl. — Bedřich Topil
citator ve Velkém Meziříčí, 3 zl. — Umělecká beseda v Praze
— Jak. Škoda, ředitel reálního gymnasia v Přerově, 2 zl. —
Adamík, ředitel hosp. ústavu v Přerově, 2 zl. — Matěj Vejborný,
hosp. ústavu v Přerově, 2 zl. — Jan Ouředníček, katecheta
gymnasia v Přerově, 2 zl. — Karel Altmann, prof. v Přerově, 2
Hynek Krch, prof. v Přerově, 2 zl. — Jan Špaček, jednatel
Besedy ve Vídni, 2 zl. — Beneš M. Kulda, kanovník na Vyš
2 zl. — Arnošt Vávra, kooperator v Jihlavě, 2 zl. — Karel
ředitel slov. gym. v Brně, 2 zl. — Frant. Martilík, kaplan v
vicích, 2 zl. — C. k. reální gymnasium v Třeboni, 2 zl. —
Palíšek, kaplan v Znojmě, 2 zl. — Jos. Risch, kaplan v
2 zl. — Václav Oharek, kaplan v Hodoníně, 2 zl. — Jan
c. k. asistent telegr. v Liberci, 2 zl. — J. Pavlíček, farář v
nově, 2 zl. — Jos. Pazderka, kaplan v Opavě, 2 zl. — Leop.
ředitel m. sl. robotárny v Brně, 4 zl. — Dr. X. Škorpík, děkan
v Kučerově, 2 zl. — Matouš Lešenář, kaplan ve Velkých Penčicích,
Jos. Svátek, kaplan ve Velkém Meziříčí, 2 zl. — Jos. Loucký,
v Čejkovicích, 2 zl. — Umělecká Beseda v Praze 4 zl. —
Kračmar, kaplan na Velehradě, 2 zl. — Frant. Holman, prof.
slov. gymn. v Brně, 2 zl. — Václav Vávra, privátní úředník
2 zl. — Alois Hrudička, kaplan v Podivíně, 2 zl. — Leopold
farář v Čučicích, 2 zl. — Dr. J. Reichert, kand. prof. v Brně,
— Jan Malík, farář v Újezdě, 2 zl. — Ant. Rybička, dvorní
ve Vídni, 2 zl. — Ant. Hadinger, kaplan v Brně, 2 zl. — Fr.
kaplan v Sloupě, 2 zl. — Pavel Pavelka, zámecký kaplan v Lešné

Tiskem národní knihtiskárny Josefa Szaldy v Brně. — Nákl. Dědictví ...

„Matice Moravská",

ojíž účel jest podporovati literaturu československou se
vláštním ohledem na potřeby Moravy vydáváním dobrých
spisů aneb přispíváním k tomu, má trojí údy:

1. *zakladatele*, kteří složí 100 zl. r. č. buď najednou nebo
letech po 10 zl. ročně;
2. *údy činné*, kteří 50 zl. r. č. složí buď najednou nebo v 10
po 5 zl. ročně.
3. *Údy přispívající*, kteří každý rok 2 zl. platí.

Zakladatel dostává 2 výtisky, činný a přispívající 1 výtisk
spisů Maticí vydaných.

Ustanovením „výboru" může se při vydávání nákladnějších
přispívajícím údům uložiti zvláštní příplatek, za který takové
obdrželi mohou.

„*Časopis Matice Moravské*", jenž čtvrtletně v sešitech tříar-
ch vychází, stojí pro údy „Matice Moravské" na celý rok 1
č., pro ostatní 2 zl. r. č.

Za arch původní práce, do „Časopisu Matice Moravské" polo-
platí se 20 zl. r. č., za arch výpisku a překladu 10 zl. r. č.
áru.

Správu „Matice Moravské" vede výbor, jenž záleží z 18 osob,
išto nejméně třetina v Brně bydleti musí.

Přípisy v záležitostech správních „Matice Moravské" zasílají
natali p. *Theodoru Lazarovi*, prof. českého gymn. v Brně.

Za rok 1871 dostanou údové „Matice Moravské":
Listů Karla z Žerotína díl II.
Cizích slov ve slov. řečech od A. Matzenauera díl II. (Údové
přispívající za cenu levnější.)

Nákladem Matice Moravské vyšly následující s

které ve všech knihkupectvích lze dostati

Spisy Karla staršího z Žerotína, od V. Brandla. Odděl
Listové psaní jazykem českým: svazek I. za 1 zl. 50 kr.;
II. za 3 zl.

Oddělení I., „Zápisové o soudě panském" seš. I. i I
rozebráno. Zbývá pouze několik exemplářů seš. II. pro údy p
vající Mat. Mor. kteří již seš. I. mají; sešit tento možná d
za 80 kr. u jednatelstva Matice.

Cizí slova ve slovanských řečech. Sepsal Ant. Mat
Seš. I. za 2 zl. (Pro údy přispívající Matice Mor. u jedn
za 1 zl.)

Kniha Tovačovská. Vydal V. Brandl. Za 2 zl. 20 kr.
(Pro údy *právnické jednoty* v Praze u jednatelstva Mat
za 1 zl. 50 kr.)

Nové básně od Frant. Sušila. Díl I. za 50 kr.; díl II. za

ČASOPIS

Matice Moravské.

Redaktor:

Václav Royt.

ROČNÍK TŘETÍ.

1871.

Sešit druhý.

Tiskem [illegible] knihtiskárny [illegible] v Brně.

Nákladem Matice Moravské.

Kde leží vrch, řečený „Mons Comianus“ v Dolních Rak… na němž císař Karel Tlustý měl r. 884 sjezd se Svato… Moravským? a kde leží osada „Comageni“, v níž se r. 404 … sv. Severin? Sepsal A. V. Šembera.

Paběrky sebrané na poli české poesie kramářské. … F. Bartoš. (Pokračování).

Jakou zkázu béře náš druhdy přesný, správný i určit… skrze novináře a mladší spisovatele české. Podává F. Bart…

Mährens allgemeine Geschichte. Im Auftrage des mäh… Landesausschusses dargestellt von Dr. B. Dudík. V. Band. … zuje V. Royt.

Kde leží vrch, řečený „Mons Comianus“ v Dolních Rakousích, na němž císař Karel Tlustý měl r. 884 sjezd se Svatoplukem Moravským? a kde leží osada „Comageni“, v níž se r. 454 zdržoval sv. Severin?

Sepsal A. V. Šembera.

Léta 883, když Arnult, vojvoda Korutanský a Panonský, ne-
bbl synů Engelšalkových a Vilémových, kteří, zdržujíce se u něho
spojivše se rok dříve s Bulhary, úklady o život krále Moravské-
o Svatopluka strojili, k vyzvání Svatoplukovu ze země své vypu-
iti, vtrhl Svatopluk s velkým vojskem do Západní Panonie (do Slo-
en) a nelitostně zemi Arnultovu poplenil. Příštího roku vpadl
vojskem mnohem větším do Korutan, a pustošiv krajinu po 12 dní,
orazil na zpáteční cestě na řece Rabě vojsko Arnultovo, jež vedli
a synové Engelšalkovi a Vilémovi, v kteréž porážce oba vůd-
vé v řece Rabě utonuli a mnoho předních pánů německých zajato
lo.[1]) Císař Karel Tlustý, byv zpraven o tomto pobití a o poplenė-
Panonie a Korutan, vydal se neprodleně na cestu od Rýna skrze
avory do Rakous, a svolav sjezd na vrch řečený „Mons Comia-
s“, nedaleko řeky Doliny (Tuln), pozval k němu krále Svato-
uka s předními zemany moravskými. Svatopluk, přijeda na dot-
ný vrch a učiniv mír s císařem, slíbil, že za živobytí Karlova do
mí jeho již nepřátelsky nevtrhne. Letopisec Fuldský vypravuje
n příběh takto; „Imperator per Baioariam ad orientem proficis-
ur, veniensque prope flumen Tullinam, *Monte Comiano* colloqui-
n habuit. Ibi inter alia veniens *Zuentibaldus dux* cum principi-
s suis, homo, sicut mos est, per manus imperatoris efficitur, con-
status illi fidelitatem iuramento et usque dum Karolus vixisset,
nquam in regnum suum hostili exercitu esset venturus.[2])

[1]) Pertz, Mon. Germ. I. Annal. Fuldenses ad a. 884.
[2]) Tamtéž.

Tento vrch, na němž císař Karel Tlustý měl se Svatopl
Moravským rozmluvu, jest v dějinách staromoravských velmi
mátný, jakožto jediné místo, o kterémž s jistotou se ví, že na
král Svatopluk meškal. Tak temné a nejisté jsou všeliké z
o tomto slavném králi, že není ani vědomo, kde se narodil,
zemřel, ani kde nad některým nepřítelem svým zvítězil a po
ním učinil, ani kdy na některém svém hradě se zdržoval, na
na Velehradě, na Děvíně, Vyšehradě nad Dunajem, Budíně a
ném Bělehradě.

Spisovatelé posavadní, kteří o sjezdu cís. Karla se Svato
kem zprávu podali, nemálo se přičinili, aby pamětihodný vrch
mianský vyhledali, však po tu chvíli se s ním minuli. Že
hory velmi tuhý život mají, nedadouce se ani ohněm vypáliti
vodou vytopiti, domýšleti se lze, že vrch jména onomu latinsk
podobného podnes tu jest a že ho jen pilněji hledati třeba. Z
pisů Fuldských jde na jevo, že ležel blíže řeky Doliny, tedy
na kraji roviny téhož jména (něm. Tullnfeld). Uvedouce
zprávy z kronik a listin středověkých, v nichž kopec toho zně
tom kraji se připomíná, bohda naň uhodíme.

Letopisec Einhard již sto let před Svatoplukem vypravuj
Karel Velký, táhna r. 791 na Avary do Panonie, na vrchu, zva
„Comeoberg", tábor avarský troskotal. Píšeť o tom takto: „P
Hunorum praesidiis et distructis munitionibus, quarum una s
Cambum fluvium (řeka Kouba), altera *iuxta Comagenos civi*
in monte Comeoberg[1]) vallo firmissimo erat exstructa, ferro et
cuncta vastantur."[2]) Zevrubněji vypisuje se toto polní tažení K
Velkého na Avary přes Kumiberk v Enhardových Letopi
Fuldských těmito slovy: „A. 791 Karolus propter multas mal
et praedationes ac caedes, quas Huni exercuerunt, in populo
provocatus, congregato exercitu in Baioaria iuxta Anisum flu
cum omni populo suo ieiuniis et obsecrationibus tridno celeb
exercitum dividit. Ipse cum Francis, Alamannis et Bauariis a
strali parte Danubii per Cummiberg, Saxonibus et Thuringis
parte Francorum per litus septentrionale pergentibus, Fris
vero et qui cum ipsis deputati sunt, navali evectione per al
euntibus, Pannoniam ingressus, Hunis perterritis et fugienti

[1]) V jiných rukopisech: Cumeoberg, Cumeberg.
[2]) *Pertz*, Mon. Germ. I, 177. 2) Tamtéž. I, 350.

eorum regiones usque ad Raba fluvium ferro et igne de-
[1])
tomně jmenuje se tentýž vrch až do konce XII. století asi
. Král Ludvík Německý daroval listem, daným dne 16.
836, biskupovi Pasovskému Reginárovi v místě, řečeném
ich kostel s některými pozemky až po vrch *Kumenberg*.
simus", dí král, „ecclesiae Pataviensi — quasdam res pro-
nostrae, quae sunt in provincia Avarorum, in loco, qui
Kirchbach, i. e. Ecclesiam unam constructam cum territo-
usque sursum *Cumenberg*"[2]). V listině Jindřicha, vojvody
ého, dané r. 985, kterouž se vyměřují hranice biskupství
ého, popisuje se krajina okolo toho vrchu takto: „Postmodum
n collibus ab occidente civitatis Zeizenmure (nyní Zeisel-
sursum ad australem plagam Chunihohestorf (Königsdorf,
önigstetten) et sic *usque in cacumen montis Comageni* et
e ad Hangentenstein (nyní Greifenštein), et ita ultra Danu-
que ad Marevinos terminos"[3]). Ještě určitěji vyznačuje se
kopce ve dvou listech krále Jindřicha III. z r. 1052 a
indřicha IV. z r. 1063, jimiž oba králové potvrzují bis-
Pasovskému kostel a pozemky r. 836 jemu darované, těmito
In osterrichi in loco, qui dicitur *chiricbach, territorium quod-
a ecclesia, quae ad radices comageni montis sita est*, et in
monte mansos C faciendos et plus".[4]) Posléz přivádí se
ve dvou listech XII. století, v listě markrabí Lipolta Ra-
, daném r. 1132, jímž vrací klášteru Formbašskému lou-
Monte Comageno in loco, qui dicitur Wolues grube"[5]), a v
ovského biskupa Děpolta, daném ok. r. 1185, jenž se skonává
slovy: „Datum in palatio Pataviensi per manum Tage-
tarii et presbyteri († r. 1190) *ecclesiae S. Andrae penes
Comagenos*".[6])
zpráv výše položených zřejmě vychází, že vrch „Mons Comi-
vaný též Comagenus (a společně s vedlejšími vrchy montes

též. I, 350.
siz, Germ. sacra, I, 155.
um. Boica, Vol. I. p. II, 208.
uchinger, Gesch. d. Fürstenthums Passau. München 1824.II 502
Meiller, Regesta Babenbergica, N. 7. p. 8.
Meiller, Reg. Babenberg. p. 19.
zig, *Germ. sacra, I, 335.*

Comageni), německy: Comeoberg, Cumeoberg, Cumeberg, Cummi
a Cumenberg, není žádný jiný, než vrch *Kumenberg*, v lidu v
Humenberg jmenovaný, na východ od Sv. Ondřeje před Hl
údolím, 3 míle na severozápad od Vídně. Zvláště jest to p
z listů z r. 1052 a 1063, kdež zmínka se činí o místě Kirchb
kteréž jde ode vsi téhož jména 1¼ hodiny od Sv. Ondřeje p
potoku Kirchbachu dolů, a kde připomíná se kostel na patě M
Comageni, jenž jest farní kostel sv. Ondřeje[1]).

Na plochém temeni Kumenberku spatřují se patrné poz
ky bývalého hradu, hromady kamení, smíšeného s vápnem a s j
strany příkop, pročež lid toto místo vesměs nazývá Hradi
(Burgstall). Odtud jest velmi pěkná výhlídka po šíré rovině D
ské] od Greifenšteina k Tulnu a dále až ke klášteru K
kému naproti Křemži a s druhé strany přes Vysokou stráž (
Warte) u Sv. Ondřeje do údolí ke Klosterneuburku. Vrch Ku
berk činí s dvěma vrchy vedlejšími Rüstenberkem, ležícím na
pad, jenž se od něho dělí toliko cestou ve skále (nepochyb
Římanův) vytesanou, a s Braningberkem, ležícím na jih, pro
či úžlabí, ježto k východu se povznášejíc vede přes Guging a
ling ke Klosterneuburku. Tito tři vrchové sobě velmi podob
zýváni jsou s vrchy vedlejšími v středověku, a nepochybně již
za doby římské, v množném počtu „Montes Comageni."

Ježto na hradišti Kumenberském v minulém století m
mincí římských nalezeno, podobá se, že tu již za časů řím
ano i předřímských bylo strážiště, vystavené na důležitém
smyku do Hlohovského údolí (Vallis spinosa), kterým šla
silnice k Vídni. Toto strážiště, když se ho zmocnili Avarové, K
Velký r. 791 rozrazil; však i potom byl tu hrad nějaký,
němž měl Karel Tlustý, jak výše řečeno, sjezd s králem Svatopl

Vyhledavše vrch, jmenovaný Mons Comagenus, objevili
spolu osadu Comageni na patě jeho, z doby římské a zvlá
života sv. Severina velepamátnou, o níž se posud nevědělo, k

---

[1]) Ve vesnici Kirchbachu, do fary k sv. Ondřeji náležející
hodiny od ní vzdálené nebylo a není kostela. Kostel tedy, přir
v listech z r. 836, 1052 a 1063, není Kirchbašský, nébrž Svato
ský. Ves Kirchbach má jméno od potoka souj[illegible], který
veskrz, a tento potok zase slove tak odtud, že vede ke k
teče okolo kostela (sv. Ondřeje), níže nělmž ubíhá dále k
mu do Dunaje.

pius vypravuje ok. r. 510[1]), že sv. Severin přišed r. 454
Attilově z východních krajin do Norikum a zastaviv se
hranicích u Dunaje v osadě Astura,[2]) přišel do nejbliž-
místa Comageni, kdež se déle pozdržel. Bylot tehda
Římanů a od barbarů, bylo ohraženo a branami opa-
lo již kostel. Z Comageni povolán jest sv. Severin do
ídně) od obyvatelů tamějších, hladem trápených, kdež
přebýval. V středověku připomíná se týmž jménem ještě
ecky pak slulo Chumberg.[3])

ovati nelze, že osada Comageni, tuto a již ve starších
ských od III. století po Kr. často jmenovaná, jest ny-
ves *Sv. Ondřej* pod Kumenberkem, asi půl hodiny od
a, od níž blízké nádraží železnice Františka Josefa
nšteinem a Dlouhými Lebárny nazývá se Svatoondřejské.
ito osady náležitě vyznačil Einhard, životopisec Karla
nž praví, jak svrchu uvedeno, že císař Karel, jda r. 791
rozbořil ohražení jejich na vrchu Comeoberku *blíž mě-
agení* (iuxta Comagenos civitatem), kteréž městečko pa-
vnější Svatý Ondřej. Identičnost obojího místa jde ještě
vo z listů z r. 1052 a 1063, dle nichž biskupství Pa-
arován jest kostel na patě vrchu Komagenského (ad ra-
geni montis), kterýž kostel se v listě pozdějším z r. 1185
azývá „kostel sv. Ondřeje." Tentýž kostel stal se v
hlavním chrámem krajiny okolní a náleželi k němu až
oletí kostelové Königštetský a Zeiselmauerský za filialní.
XIII. pominulo římské jméno Comageni i německé Chum-
edlejšího vrchu odvedené, a jméno „Sv. Ondřej" dle
ně stalo se obecným.

adní historikové a jiní učenci hledali vrch zvaný „Mons
neb „Comagenus" a městečko „Comageni" pod ním na
místech, pravého místa však se nedohledali. Kuspinian
ěl za Comageni Kaumberg mezi Hainfeldem a Starým

. Severini auctore Evgippio. Edid. A. Kerschbaumer. Scaphu-
862, p. 11.

aslá ves Eystorf blíž nynější vsi Altenberku (Staré) u Grei-
a, půl hodiny ode vsi Wördern (Ostrov).

nazývá v rukopisech života sv. Severina v c. k. dvorské
ídenské z *XII. a XIII.* století, č. 1064 a 329.

Trhem;[1]) Lazius († 1568)[2]) a dle něho překladatel života sv. [...]
verina J. Durach (r. 1817)[3]) měli za ně Holenburk nad Du[...]
F. Cluver († 1623)[4]) a Lambek († 1680)[5]) Dlouhé Lebárny; J[...]
(r. 1745)[6]) pokládal za ně Zeiselmauer; K. Mannert[7]) a Mu[...]
kladli je mezi Tuln a Zeiselmauer; W. Wattenbach[9]) blíže T[...]
Karel Ritter[10]) mezi Tuln a Kaumberk; Blumberger[11]) Aschb[...]
a Kenner[13]) přímo do Tulnu; Böcking[14]) a Tschischka[15]) domýšl[...]
že římské Comageni jest Greifenštein; Pertz[16]) konečně, k[...]
chtěje vydávati letopisy Einhardovy a Fuldské, v nichž Mons C[...]
nus a Comageni se jmenují, r. 1821 schválně cestu z Hanov[...]
Vídně konal a krajinu okolní ohledal, prohlásil za vrch Kom[...]
ský i za Comageni (dle jeho domnění zašlé) městys Königstet[...]
k němu přidali se Koch ze Šternfeldu,[17]) Palacký[18]) a kan[...]
Fr. Werner.[19]) A však ani jedno z těchto míst nesrovnává s[...]
položení, a až na vzdálený Kaumberk i co jména se týče, a [...]

---

[1]) Cuspinianus, Austriae Descriptio. Basil. 1553.
[2]) Lazius, Reip. Rom. l. 12, sect. 6, c. 8.
[3]) Leben des h. Severin. Passau 1817.
[4]) Ph. Cluver, Geographia. 1629.
[5]) Lambecii Tabulae synopt. in Cluverii geogr. 1629 II. 38.
[6]) J. Jordan, De originibus slav. Vindob. 1745.
[7]) K. Mannert, Germania. Leipzig 1820. S. 640.
[8]) v. Muchar, Noricum. Gratz 1826. I, 267.
[9]) W. Wattenbach, Deutschlands Geschichtsquellen. Berlin 1858 S[...]
[10]) K. Ritter, Leben des h. Severin. Linz 1853, S. 68.
[11]) Fr. Blumberger, Bedenken gegen die Identitaet von Favia[...] Wien. Archiv für österr. Gesch. III, 360.
[12]) Jos. Aschbach, Die römischen Militaerstationen. Wien 1860
[13]) Fried. Kenner, Vindobona. Wien 1866. S. 160 a Die R[...] N. Osterreich. Wien 1869, S. 206.
[14]) Ed. Böcking, Notitia Dignitatum. Bonnae 1849.
[15]) Tschischka, Geschichte von Wien. Stuttgart 1847.
[16]) Pertz, Monum. Germ. I, 177.
[17]) Koch von Sternfeld, Münchner gelehrte Anzeigen. 1842. N. [...]
[18]) Palackého Dějiny národu Českého. V Praze 1848. I. 16[...]
[19]) Fr. Werner, Zur Geschichte der Pfarre St. Andrae. [...] 1862. V, 7. — Také spisovatel této rozpravy, který r. 18[...] 1867 veškerou lesnatou krajinu od Vídně na Purkersdorf, M[...]bach a Tulbing a odtud k Sv. Ondřeji, Greifensteinu a K[...]neuburku prošel, nemilou však nehodou vrch Kuunenberk [...] pokládal omylem za horu Komianskou blízký vrchol Tulbing[...] za Comageni ves Tulbing. Viz „Západní Slované." Ve Vídni [...] St. 211 a 227.

ím a jménem hory Komianské či Komagenské a osady Coma-
i pod ní, jak jsme oboje památkami historickými výše přivede-
ni stvrdili.

Proti identičnosti nynější osady „Sv. Ondřeje“ (St. Andrae) někdejší osadou římskou a dočasným sídlem sv. Severina Comani mohlo by se namítati, že podlé spisu „Notitia dignitatum“ počátku V. století v Comageni byla položena část římského lodstva majského, a že tudíž Comageni leželo při Dunaji, kdežto Sv. Ondřej leží přes půl hodiny od Dunaje; však dle pověsti ve Sv. Ondřeji v krajině okolní obecné měl prý Dunaj, jako u Vídně, u Klosterneuburku a u Medlíka (Mělníka), i zde za starodávna jiný běh, jeden pramen šel prý přímo okolo Sv. Ondřeje, tak že blízká ves Werdern, jakož jméno její (Werder=Ostrov) ukazuje, byla ondy ostrovem, nyní však se Sv. Ondřejem i s Greifenšteinem pevnou zemí souvisí. Jest nám ještě ku konci vysvětliti, co jméno Mons Comianus neb Comagenus a Comageni znamená. Pokládajíce Slovany za nejstarší známé obyvatele Dolních Rakous, máme toto jméno za pradávné slovanské, pocházející z doby předřímské. Kmen obojího jména, z něhož Němci v středověku udělali Comeoberg, Cumeberg, Chumberg a Kumenberg, vidí se býti *kom*, *chom* neb *chum*, t. j. ský dialekticky chum, místo chlum (slov. chom, srbskocharv. chum), tolik co vrch a zejmena vrch lesem porostlý. Latiníci připojili ke kmenu *com* koncovky — *ianus*, *agenus*, *agiensis*, (Evgyppius praví v životě sv. Severina „Oppidani Comagienses“), Němci pak, když se v Rakousích usadili, slovo *berg*, jakož učinili v podobných jménech Chlumitzberg (Chlumec) a Horaberg (Hora). Taktéž udělali Němci v jižních Čechách na Novohradsku a Krumlovsku ze jmén dvou vrchů a vesnic, zvaných Chum dle svého spůsobu Kum, z místních jmen Chlum a Chlumany v Klatovsku Chumo a Chumen, (srovn. Comeo-berg a Chumenberg), a les Chum na Krumlovsku nazvali Chumwald. Mimo to lze se jmény Mons Comianus, Kumenberg a Humenberg porovnati místní jména v Čechách: Chomle v Plzeňsku a Chomoly či Homoly v Budějovicku, a slovenské jméno Chum (vlašsky Colmo) v Istersku. Kromě Chumu či Kumenberku v krajině blíž Sv. Ondřeje znějí více méně slovansky a ukazují ke společnému původu jména hor: Braningberg (snad Braník neb Vraník), Stiborberg a Prestokberg, tento u pramenů potoka Kirchbachu; též jméno vinohradů „Hummeln“ (snad Homole) na patě Humenberku. Ježto nyní železnice Františka Josefa z Vídně, *z Budějovic a z Tábora přímo* k Sv. Ondřeji pod Kumenberkem

vede, poskytnuto jest milovníkům dějin i starožitností moravských a rakouských milé příležitosti, navštíviti místo velepamátné, kde prodléval před tisícem let král Svatopluk slavné paměti a čtyři sta let dříve svatý Severin, rádce a dobrodinec Slovanů rakouských.

Paběrky sebrané na poli české poesie kramárské.

Podává F. Bartoš.

(Pokračování.)

Dotýkajíce pramenů, z nichž se vyprýštila naše poesie kramárská, pravili jsme jedním z nich býti básnictví národní. Odtud vznikla zajisté valná část oněch utěšených písní, které Kamarýt ve sbírce své na světlo vydal. Avšak mezi ohyzdným bylím plodů kramárských kryje se ještě mnohý kvítek poesie národní, kterého by snad škoda bylo, aby zároveň s oněmi na zmar přišel. Doplňkem tedy ku sbírce Kamarýtově klademe zde některé ukázky z písní duchovních najmě z legend.

Píseň o sv. panně Kateřině mučedlnici.

Svatá Kateřina milá
Krále Kosta dcera byla,
Panna ušlechtilá, krásná,
Tak jako dennice jasná.

Cyprus ostrov jest nějaký,
Na něm slavné město taky,
Kdež ten král své sedění měl,
Slávou a bohatstvím se stkvěl.

V ten čas krále, pány všecky
Maxencius, císař řecký,
Před sebe přísně povolal,
By se každý najíti dal.

Hned jakž to zvěděl Kostus král,
Rychle se na cestu vydal,
Do Alexandrie se bral,
Královnu, dceru s sebou vzal.

Maje pak tu své bydlení,
Dal svou dceru na učení,
Aby v svobodném umění
Z mládí měla své cvičení.

V tom otec její, Kostus král
Umřel a své skončení vzal,
A tak tu zůstavil obě,
Dceru i matku v sirobě.

Maxencius císař na to
Žádal matky vdovy za to,
Aby dala Kateřinu
Za manželku jeho synu.

Tu věc její matka milá
Jednomu muži zjevila,
Ten jí na to dal radu [illegible]
Řka: „Paní, [illegible] dceru svou.“

„Jděte s ní k poustevníkovi,
nť Vám jistou pravdu poví,
d-li se dcera tvá vdáti,
nebo pannou zůstati.“

„Však tu nedaleko bydlí,
á na poušti své obydlí,
a života pobožného,
áboženství křesťanského.“

Matka toho nemeškala,
Kateřinou se tam brala,
ičinu oznamovala,
dobrou radu žádala.

On pak s ní mluvil laskavě,
pravoval jí o slávě
ho krále nejvyššího,
říše Syna Božího.

Tak že Kateřina milá,
nž prvé pohankou byla,
Pána Krista uvěřila,
jeho jméno se pokřtila.

Potom, když v jeden čas bylo,
užstvi se lidu shlučilo,
k že s císařem zpívali,
dlám chválu, česť vzdávali.

To když Kateřina byla
zně modlářství spatřila,
ed k císaři přistoupila,
to k němu promluvila:

„I co tu císaři míníš,
takovou poctu činíš
slepým modlám měděným,
hrozným ďáblům šeredným.“

Proč radše nectíš živého
a Boha nebeského,
Ježíše, syna jeho
ké Ducha svatého?“

Císař zasmáv se řek': „Však znám,
Tebe dobře v paměti mám,
Že jsi mým synem zhrzela,
Jeho za muže nechtěla.“

„Teď se pak více dopouštíš
A naše bohy opouštíš,
Cizího Boha miluješ,
Víc než náleží mudruješ.“

Potom pak k ní přivedeni
Byli doktoři učení,
S nimiž se v hádání dala,
Padesát jich přehádala.

I též císaře samého,
Toho tyrana zlostného
A jeho bohy ztupila,
Pána Krista zvelebila.

Pro takové její věci,
Hned ji císař kázal zvléci
A udicemi mrskati,
Potom do žaláře dáti.

Aby v temnostech seděla,
Jísti, píti nic neměla,
Kdežto zle nakládali s ní,
Hladem mořili dvanáct dní.

Zatím císař někam odjel,
Pilnou toho potřebu měl,
A císařovna pak milá
Po panně se roztoužila.

Tehdy o půl noci vstala,
Porfyria s sebou vzala,
Jenž byl nad rytířstvem kníže
A od císaře nejblíže.

I šla k ní tam do žaláře,
Jenž byl plný jasné záře,
Uzřela, že jí andělé
Maží ty rány na těle.

Protož svatá Kateřina,
Ježíše, Božího Syna
Vysoce vychvalovala,
O víře svaté kázala,

Že ta císařovna milá
V Krista Pána uvěřila,
Neb o nebeské radosti
Slyšela tu od ní dosti.

Porfyrius také kníže
Padl k nohám, tak se níže,
S ním dvě stě rytířův jeho
Uvěřili také v něho.

A jakž bylo uloženo,
Od tyrana poručeno,
Aby hned za dvanácte dní
Jísti nic nedávali jí:

Po ty dni vždy přiletěla
Jedna holubička stkvělá,
Pokrm jí s nebe nosila
A Kateřinu krmila.

V tom Kristus s anděly svými,
Také s pannami jinými,
Ráčil se jí tu zjeviti,
Těmito slovy těšiti.

Řka: „Kateřino má milá,
Panno, dcero ušlechtilá,
Poznej Stvořitele svého,
Poněvadž trpíš pro něho.

Buď stálá, měj mne před sebou,
Neb já vždy zůstávám s tebou,
Neboj se zlého tyrana,
Budeť v noci radosť dána.

Když pak císař přijel z cesty,
Kázal ji před se přivésti,
Uzřel an krásnější byla
A nic se nepromněnila.

I byl v takovém domnění,
Že by někdo v tom vězení
Z lidí měl ji tam krmiti,
Pročež kázal strážné bíti.

Císař jal se ji raditi:
„Dej se ještě namluviti,
Nechej své víry křesťanské
A přistup k naší pohanské",

„A našim bohům oběť vzdej,
V slušné poctivosti je měj,
Neb muky trpěti budeš
A násilnou smrtí umřeš!"

K němuž Kateřina vece:
Jakť se líbí, učiň předce,
Než budu modlám sloužiti,
Dám se raději mučiti".

Císař se z toho rozhněval,
Čtyry kola strojiti dal,
S břitvami velmi ostrými
A hřebíky špičatými.

By ji mezi ně vložili
A těmi koly točili,
Hroznou muku jí dělali,
Na drobné kusy zřezali.

Tehdy svatá Kateřina
Poprosila Hospodina,
Aby pro česť jeho jména
Ta kola byla zbořena.

Hned se povětří zbouřilo,
Hrozné hromobití bylo,
Skrz posla od Boha Pána,
Kola byla ztroskotána,

Že kusy hrozně lítaly,
A tak různo preč skákaly,
Až pohanův, jenž tu byli,
Velký počet pobily.

v tom císařovna milá,
nž se prvé tím tajila,
ed císaře hned se brala
z tyranství ho trestala.

On pak z veliké náhlosti
kázal jí bez milosti,
č prsy uřezati,
tom hlavu pod meč dáti.

Ihned ji za město vedli,
k aby ji s světa svedli,
prv prsy uřezali
potom s ní hlavu sťali.

Porfyrius její tělo
hoval jak náleželo,
šel o to křik na ráno,
e jest to tělo necháno?

Hned se Porfyrius vyznal
směle se k tomu přiznal
řka: „Já jsem je pochoval,
č bych toho odporoval?“

„Neb jest služebnice Boží
má v nebi věčné zboží,
vím před tebou tyranem;
i já jsem též křesťanem.“

Císař uslyšev ty řeči,
měl teprv hoře větší,
al, křičel, žalostně řval,
znil a za vlasy se rval.

Rytířům svým to stěžoval,
orlivostí vypravoval,
hnedky vystoupili
tom se tak ohlásili,

řkouc: „Císaři, náš pane!
y jsme také křesťané,
ovi jsme na smrť jíti,
Jezu Krista umříti!“

Jsa zapálený v své zlosti,
Hned s Porfyriem v rychlosti
Kázal je všecky stínati,
Těla jejich psům metati.

Pak zavolav Kateřiny,
Promluvil k ní té hodiny:
„Jakskoliv mne, panno milá
S mou manželkou rozloučila“,

„Mnohé's k smrti připravila,
Jakousi vírou zmámila,
Však ještě máš milosť míti,
Jestli chceš Krista zapříti.“

„Budeš-li mne poslouchati,
Chciť veliké dary dáti,
Budeš první při mém dvoře,
Tím mne zbavíš všeho hoře.“

„Protož toto pravím tobě,
Jedno ze dvého vol sobě,
Neb povol těmto mým řečem,
Neb budeš trestána mečem“.

Ona se toho nelekla,
Ale takto k němu řekla:
„Nechciť já Krista zapříti,
Raději volím umříti“.

Tak ji na smrť orteloval,
Neb se již čas přibližoval,
Aby šla s světa bídného
Do království nebeského.

A když již vedena byla,
Takto se Bohu modlila,
Hledíc do nebe očima,
Také rukama spatýma:

„O Pane Ježíši Kriste,
Narozený z Panny čisté,
Naděje všech věřících tvých,
Okraso, slávo panen ctných!“

„Prosím, aby každý člověk,
Kdo by byl z věrných kolivěk,
Že by k svému polepšení,
Pomněl den mého trápení“:

„Rač ho ve všem uslyšeti,
A nerač ho opouštěti,
Potěšiž ho v zarmoucení,
A dej mu dobré skončení.“

Ihned se k ní stal hlas s nebe,
Řkoucí: „Uslyšel jsem tebe,
Pojď, rozkošná nevěsto má,
Hle, již brána otevřena!“

„Kdož budou světiti tvůj den,
Abych já v něm byl slaven, ctěn,
Začkoliv budou žádati,
Chci jim to vše mile dáti.“

V tu dobu hlavu sklonila,
Bohu duši poručila,
A kat jí silnou ránu dal,
Pojednou s ní tu hlavu sťal.“

Svatí pak milí andělé
Na horu Sinaj vesele
Nemeškali tělo nésti,
Kdež dvacet dní cesty jesti.

Tam je poctivě pohřbili
A hned tu divové byli,
Až do dnes jich ještě dosti,
Olej teče z jejích kostí,

Jenž mnohé neduhy léčí,
Jakož o tom mnozí svědčí,
Že s Pána Boha pomocí,
Hojí rozličné nemoci.“

Píseň o oné žalostné cestě svatých tří osob, Ježíše, Marie a Josefa do Egypta z Nazarétu.

Ach veliká lásko Boží,
Velká poníženosti,
Ježíše, Marie, Josefa,
Velmi předrahých hostí!
K nim se věrně utíkejme,
Jedním hlasem zazpívejme:
Buď vaše svaté jméno
Na věky zvelebeno.

Když se jest anděl ukázal
Josefovi ve spaní,
By vzal Marii s dítětem,
Pospíchal bez meškání
Z Nazarétu do Egypta,
Hned Josef Marii ze sna
Vzbudil, by se strojila,
Kteráž velmi kvílela.

Svatý Joachim oslíčka
Na cestu jim daroval,
Něco petravy, však málo;
Josef se velmi staral,

Že musí skrze pustiny,
Velké kopce a doliny;
Ač sám dost v zármutku byl,
Však jest Marii těšil.

Když po těch horách bloudili,
Strach převeliký měli,
Lotři na ně vyskočili
A je obírat chtěli;
Zázrak se stal velký velmi,
Že ti lotři padli k zemi,
Neboť jasnosť veliká
Stkvěla se od děťátka.

Starší zbůjník toto vida,
Lásku jim prokazoval,
Vezmu je do své chaloupky,
Jídlo, pití obstaral.
Když Maria vánu vstala,
Krista Ježíška koupala,
V tu koupel žena lotra
Dítě své také dala.

Kteréž plné vředův bylo,
ěestí obklíčené,
Jak je do vody vložila,
Bylo hned uzdravené:
tr vida ty milosti
Plesal velikou radostí,
s hory je sprovodil,
Takto k děťátku mluvil:

dyž se budeš ubírati
Do království věčného,
na mne pamatovati,
Sluhu však nehodného."
to jest vzal odpuštění,
Pad' na svá kolena k zemi,
tý Josef s Marií
Velmi umdleni byli.

Pod jedním stromem usedli,
ž překrásné ovoce
ylo, však velmi vysoko,
ostat je nemohouce;
strom rychle bez prodlení
hnul se až k samé zemi,
f s Pannou Marií
nse se občerstvili.

vé, draci, medvěďové
jeskyní vylézali,
ou poklonu činíce,
ko by je vítali;
ž již z těch hor vycházeli,
tákův houfové létali,
kni hlasem zpívali:
ráv buď náš Stvořiteli!

ty osoby svaté šly,
ude růže zkvítaly,
tí chvále Krista Pána
bou vůni dávaly;
když k Hermu poli přišli,
elký zástup lidu našli,
se stromu klaněli
jej za boha měli.

Ten strom sebou zatřás' velmi,
Ďábel z něho vyletěl,
Poklonil se k samé zemi,
Lid pohanský to viděl;
Strachem všickni až strnuli,
Ten strom nabyl velké moci,
Němí, slepí, kulhaví
Zdraví tu nabývali.

V tom městě byl chrám pohanský
Vystavený nákladně,
Kdež pohané modly měli,
Ozdobené překrásně,
V počtu tři sta šedesáte,
Když ty tři osoby svaté
Tam vešly, dvéře samy
Hned se jim otevřely.

Modly hned na zem padaly,
V kusy se polámaly,
Ďáblové ukrutně řvali,
Po Egyptě létali;
Kněz pohanský se poděsil,
Pad' na zem, Ježíše prosil,
V ochranu se poddával,
Za Boha jej vyznával.

Pohané se rozhněvali,
Zamordovat je chtěli,
Ježíše, Marii, Josefa,
Oni se skrýt musili;
Fíkový strom se rozvinul,
Je skryl až ten lid pominul,
Kde ochránění byli,
Podnes máme znamení.

Svatý Josef s matkou Boží
O trunk vody prosili,
V mnohých domích žádajíce,
Aby se občerstvili;
Nechtěl se žádný slitovat
A jim trunk vody darovat,
Ó velká nevděčnosti,
Tupíš své drahé hosti!

Matka Boží lítostivě
K Bohu se jest modlila,
Zemdlena jsouc s svým děťátkem
Občerstvení žádala,
Rychle tu po pravé straně,
Vyskočila krásná studně,
Tak že se občerstvili,
Božskou moc velebili.

Až po dnes máme znamení,
Kde ta studnice byla,
Neb balšámová zahrada
Sama se tam vštípila;
Kdež se lidu velmi mnoho
Uzdravilo času toho,
Divů množství, zázraků
Stalo se toho času.

Ach přerozmilí křesťané!
Můžeme považiti,
Jak ve svém mládí Kristus Pán
Musel mnoho snášeti;
My když nějaké soužení
Máme, hned si stěžujem;
On za nás mnoho vystál,
By nám všem slávu získal.

Píseň o nalezení svatého kříže.

Když Adam, první otec náš,
Roznemoh' se na onen čas,
Seth, milý synáček jeho,
Staral se věrně o něho.

Aby mu lékařství našel,
Rychle před vrata rajská šel,
Žádal, mazati ho chtěje,
Milosrdenství oleje.

Svatý Michal se mu zjevil
A tyto věci vyjevil,
Aby darmo nepracoval
A o to neusiloval,

Že toho oleje nyní,
Jímž se milosť Boží míní,
Na ten čas nebude míti,
Nijakž ho nelze dojíti.

Než aby to měl v paměti,
Jeho potomci i děti,
Když tři tisíce třicet let
Pomine, Bůh přijde na svět.

A uzdraví otce jeho
Od neduhu všelikého,
Také jednoho každého,
Kdož by právě věřil v něho.

Zatím ulomil větvičku
V ráji, zelenou, maličkou
S stromu zapovězeného,
Jako Adam zhřešil z něho.

Dal mu ji a takto radě,
Řka: „Vsaď ji někde v zahradě,
A když ponese ovoce,
Budeš míť zdravého otce.“

On než se domů navrátil,
Až otce milého ztratil,
A již ho více neuzřel,
Přirozenou smrtí umřel.“

Tedy Seth tu větev vsadil,
Tak jakž mu byl anděl radil,
Vstrčil ji hnedky v tu dolu
V hlavách svého otce hrobu.

vzrostla jest v strom vysoký,
tála tu čas veliký
sé, nepohnuté, stále,
do Šalomouna krále.

alomoun pak jedné chvíle,
v tak dřevo spanilé,
zkázal je podtíti,
svůj palác obrátiti.

když jsou mistři stavěli,
koliv je dáti chtěli,
m se jest nehodilo,
dlouhé neb krátké bylo.

protož ti řemeslníci
měvali se dělníci,
vrhli to dřevo pryč,
tic z něho dělati nic.

es vodu je přeložili,
po něm lidé chodili,
u z něho udělali,
Boží v tom neznali.

tom, když královna Sába,
slyšeti velmi ráda
rost Šalomouna krále,
la k němu na schvále.

jakž to dřevo uzřela,
ž po něm jít nechtěla,
radše vodou břidla
ho roucha pozvedla.

divil se Šalomoun král,
se na to s pilností ptal:
lovno, co to nového,
v mé zemi divného."

emohu se dovtípiti,
jsi nechtěla vstoupiti
dřevo, po něm jíti,
to věc divná býti."

Královna odpověděla,
To což jest v duchu viděla:
„Králi, pane! máš věděti,
Chci upřímně pověděti:

„Že přijdou, nastanou léta,
Že Spasitel všeho světa
Na tom dřevě má umříti,
Na něm ukřižován býti."

„Pro jehožto smrť nevinnou,
Kdo se k němu nepřivinou,
Zahyne jich velké množství,
Také židovské království."

Lek' se Šalomoun té řeči,
Myslil, měl to vždy na péči,
Co má s tím dřevem dělati,
I kázal je zakopati

Do země velmi hluboko,
Aby žádné lidské oko
Víc ho nemohlo spatřiti,
Tudy to chtěl opatřiti.

Na kterémžto místě potom,
Jakož svědčí čtení o tom,
Rybník bravní udělán byl,
Kdež mnohý své nemoci zbyl.

Když pak měl Kristus umříti
A za nás smrť podstoupiti,
Zplulo nad vodu to dřevo
A přišlo zase na jevo.

Židé, jakž je uhlídali,
Hned z něho kříž udělali,
Na něm ho ukřižovali,
Vůli Boží v tom neznali.

Potom pak, když ten svatý kříž
Dvě stě let v zemi ležel již,
Našla jej svatá Helena,
Dobrá a pobožná žena.

To se jest předivně stalo,
Když se těch časův sebralo
Veliké množství pohanův
Na zhoubu věrných křesťanův.

Tak jsou sobě zamyslili,
Aby všecky podmanili
Národy, v své moci měli,
Přes Dunaj přejíti chtěli,

Protož císař Konstancián,
Ač jestiť sám nebyl křesťan,
Sebrav vojsko, táhl silně,
Bránil mostu velmi pilně.

Chtěl tu s pohany boj svésti,
Okusiti války štěstí,
Ale že jich přibývalo,
Měl z toho strachu nemálo,

Boje se takové moci;
Tedy anděl Páně v noci
Zbudil ho, k němu pověděl,
Aby vzhůru k nebi hleděl.

Kterýžto, když k nebi patřil,
Znamení kříže tam spatřil,
Ano se k východní straně
Blyští, stkví velmi náramně.

V tom se s nebe stal k němu hlas:
„Konstantyne, věděti máš,
Jestliže ve mne uvěříš,
V tomto znamení zvítězíš.

Konstantynus se zradoval,
O tom nic nepochyboval,
Svatého kříže znamení
Na svých rytířův odění

I na korouhvích znamenal
A sám se také požehnal,
V své ruce maje zlatý kříž
Bral se k svým nepřátelům blíž.

S nimi se směle potýkal,
Kdožkoli z nich neutíkal,
Každého přemoh', porazil,
A tak nad nimi zvítězil.

Po vítězství pak svatý křest,
Víru křesťanskou přijal jest,
Křesťanskou povinnosť konal,
A v dobrém šťastně dokonal.

Potom po smrti syn jeho,
Maje jméno otce svého,
Svou milou matku Helenu,
Královnu a svatou ženu,

Do země svaté vypravil,
Aby kříž Kristův oslavil,
By se po něm pilně ptala,
Svatého kříže hledala.

A když do Jeruzaléma
Přijela svatá Helena,
Všechněch židů povolala
K sobě jim jíti kázala.

Židé se toho ulekli
A ve spolek takto řekli:
„Ach což tím královna míní,
Že nás k sobě volá nyní.“

K nimžto mezi nimi jeden
Takto vece, Judas jménem:
„Jáť vím, že na tu přijela,
Aby na nás přezvěděla,

„Kdež jesti ten kříž zde schován,
Na němž Ježíš ukřižován.
Radím, neprav žádný toho,
By měl trpět dosti mnoho.“

„Nebo jestli jí povíte
A to dřevo vyjevíte,
Zajisté to potom zříte,
Že svou čest, slávu ztratíte.

„Já Vám mohu pověděti,
ak jakž to chovám v paměti
ýchal jsem od otce mého
on od tatíka svého.“

„Ten mne prosil velmi za to,
bych pamatoval na to,
dyž bude Kristův kříž hledán,
lezen i také vydán,“

„Že židovský lid bude v nic,
bude kralovati víc,
ti prý sami, kteří
ukřižovaného věří.“

„Dále mi to pravil k víře,
mmoval o tom šíře,
jest on pán světa všeho,
vý Syn Boha živého,“

Teda jsem já zas řekl mu,
livil se otci svému,
ež jsou to předkové znali,
jsou ho ukřižovali?“

Pověděl, že to Pán Bůh ví,
svém otci říci smí,
est v té radě nesedal
ho smrti nehledal,“

Ale odvodil od toho,
ominal dosti mnoho;
ak že oni nedbali,
lee ho ukřižovali.“

On pak třetí den z mrtvých vstal,
se k otci v nebe bral,
zřetedlně před svými
učedlníky milými“.

Toto pak jest otce mého
umenutí milého,
ch učedlníkům jeho
inil nic protivného.“

Tomu, ač jsou se divili,
Vespolek takto pravili,
Že jsou toho neslýchali,
Však mu toto přikázali:

„Bude-li královna chtíti,
Na tobě to s mocí míti,
Aby jí oznámil o tom,
Hleď to zatajiti potom.“

Jsouc pak všickni obesláni
A od královny tázáni,
Kde by dřevo svaté bylo,
Aby se jí oznámilo,

Tedy oni všickni přeli,
Velmi se vysoce kleli
Že oni o tom nevědí,
Nic na krátce nepovědí

Královna se rozhněvala
A v tom se slyšeti dala,
Jestli nepovědí o něm,
Že budou spáleni ohněm.

Toho se židé zděsili,
Svůj úmysl proměnili,
A Judu z sebe vydali
A takto o něm vyznali:

„Královno, tento dobrý muž
Tobě nejlép povědít můž,
Neb jest syn proroka ctného.
Ptej se na pravdu od něho.“

Ona to ráda slyšela,
Hned se ho spustit nechtěla
A řkouc: „Judo! pravím tobě,
Život aneb smrť vol sobě.“

„Hned chci to míti za jisto,
Aby mi ukázal místo,
Kde byl Kristus ukřižován,
Kde jeho svatý kříž schován.“

Juda se vymlouval tuze,
Že o tom vědět nemůže,
Že nebyl na světě ještě,
A tomu prý let přes dvě stě.

Královna na to nedbala,
Slib před Bohem udělala,
Že musí hladem umříti,
Nechce-li pravdy zjeviti.

To řekši a nemeškala,
V žalář ho vsaditi dala,
Jísti, píti mu nedala,
Na svém slibu pevně stála.

Juda trpěv ukrutný hlad,
Dal se slyšet, že poví rád,
Aby ho jen pustili ven,
Neb tam již seděl sedmý den.

Protož jsa zproštěn vězení,
Hned nemeškal bez prodlení,
S královnou na to místo jít,
Tu kde jest byl svatý kříž skryt.

A poklek na kolena svá,
Modlil se Bohu, takto řka:
„Bože můj, rač mi zjeviti
Ten svatý kříž, jej najíti.“

V tom se hnutí země stalo,
Vůni přelibou vydalo;
Judas se podiviv dosti
Plesal rukama radostí.

A řka: „Pane Jezu Kriste,
Ty jsi spasitel zajisté
Všeho světa dostatečný
A Syn Boha Otce věčný!“

Potom Judas kopal silně,
V zemi hledal velmi pilně,
A kopaje nic víceji,
Než jen na dvacet kročejí

I nalez' tři kříže spolu
Zakopané v jednom dolu,
Ty kázal královně nésti
A tak ušel všech neřestí.

Nemohli pak rozeznati
A mezi kříži poznati,
Na kterém by Pán Kristus pn
Neb nápisu žádný neměl.

Však aby toho zkusili
A tomu lépe věřili,
Kladli jsou je na nemocnou
Přetěžce ženu nějakou.

Když první kříž i druhý sic
Na ni vložen nespomoh' nic,
Ale po třetím hned vstala
A svědectví pravdě dala.

Judas hned se dal pokřtíti,
Nemeškal v Krista věřiti,
Kviriakus jest jmenován,
Na biskupství korunován.

Potom pak pro Krista Pána
Od Juliána tyrana,
Trpěl muky a těžký kříž;
V nebesích se raduje již.

Helena díl kříže vzala
A díl ho tu zanechala,
Stříbrem pěkně ozdobila,
Tak kříž Kristův oslavila.

Protož Kriste tvé milosti
Klaníme se s uctivostí
A tvému kříži svatému,
Umučení nevinnému.

Neb's ty pro nás smrt' podst
Na kříži jsi nás vykoupil,
Ukrotil's svého otce hněv,
Když's vylil svou přeslavnou k

Obdržel's slavné vítězství,
Tvá se korouhev všude stkví,
Neb kříž, světa potupení,
Jestiť naše oslavení.

Osladiž nám také náš kříž,
Dej nám nésti všelikou tíž.
Pro tvé svaté, drahé jméno,
Kteréž buď věčně chváleno.

A všechněm nosičům kříže,
Kdyžkoli bude nejtíže,
Rač posilu, pomoc dáti,
V nebi s tebou býti přáti.

Píseň o Theofilovi, na jehožto svadbě anděl Rafael byl, a kterak od něho zase k rozkošem rajským jsa pozván, 350 let tam bydlel.

Poslyšte mile,
Co chci zpívati,
Vám této chvíle
Vypravovati,
Což se někdy stalo,
Povím Vám krátce,
K věčné památce,
Pozorujte málo.

Byl jest pobožný
Mládenec jeden,
Bohatý, možný,
Theofil jménem,
V anglickém království,
Jenž se Boha bál,
Jej ctil, miloval,
Maje statků množství.

Tomu jest byla
Panna milostná,
Spanilá, milá,
Za choti snoubena;
Když ji měl míti,
Sobě pojíti,
Svadba jest strojena.

On pak čítaje
V zákoně Páně,
Často bývaje
I v Božím chrámě,
Prosil Boha svého,
By Boží anděl,
Svatý Rafael,
Byl na svadbě jeho."

Aby ho chránil
S nevěstou jeho,
Ostříhal, bránil
Od ďábla zlého,
I úkladův jeho,
Jako svatého
Bohu milého
Tobiáše ctného.

Též aby hosti
Na svadbě jeho
Novou radostí
Ducha svatého
Zjevně obveselil,
A jich požehnal,
Ďábla odehnal,
Jejich ochrancem byl.

Když jest nastal den
Té jeho svadby,
Vyšel z zámku ven
Mládenec svatý;
Z vnuknutí Božího
Modlil se tejně,
Vždy jednostejně
Vzýval Boha svého.

Tak pomodliv se
Ohleď se zase,
A hned v tom čase
Toto stalo se,
Že anděl Rafael
Jakožto krásný
Mládenec jasný
Na pěkném koni jel.

On vida jeho
Krásnou osobu,
Ač pak neznal ho,
Však hned v tu dobu
Prosil jeho mile,
Aby jel k němu,
Žádostivému,
Na svadbu té chvíle.

Řek' Boží anděl,
„Poněvadž žádáš,
Abych k tobě jel,
Toho vždy hledáš:
Chci tak učiniti
A na tvou žádosť
I pro tvou radosť
Též tvým hostem býti.“

Když k němu přijel,
Kůň opatřili;
Všed Boží anděl
Kdež hosté byli,
Na ně mile vzezřel,
Řeč měl svou sladkou,
Líbeznosť krásnou,
Srdce jich porážel.

Divili jsou se,
Patříc na něho,
Tázati však se,
Kdo by byl, jeho
Z nich žádný nesměli,
Neb jeho jasnou
Tvář velmi krásnou
Býti jsou viděli.

I hodovali
Jsou s bázní týden
A rozmlouvali
Spolu každý den,
Že něco nového
Bůh ukázati,
Chce vykonati
Skrze muže ctného.

Neb věci divné
Jim vypravoval,
Z nich každý pilně
Jest pozoroval,
Tak že krátký ten čas
Velmi se jim zdál,
S tím se dokonal
Ten jich svatební kvas.

Po té svatbě hned
Ženicha anděl
V soukromí odved
Zde mu pověděl:
„Chval Boha věčného,
Neb k tvé žádosti
Poslal z milosti
Mne anděla svého.“

„Já, že jsem anděl,
Se ti zjevuji,
Kterýž Rafael
Zajisté sluji,
Poněvadž mne na své
Svatbě chtěl's míti
Mámť oznámiti
K velké radosti tvé:“

„Že svatby u nás,
Veselí hojné,
Máme každý čas,
Hody důstojné,
Nevýmluvnou radosť,
Rozkoš s Bohem svým,
S Kristem Pánem slavným,
Nado všecku sladkosť.

Protož tebe k nám
Zovu po třech dnech,
Neb tvou žádosť znám,
Všeho zde zanech,
A přijď na to místo,
Kde jsi nalez' mne,
Tu státi koně
Ty najdeš zajisto.

Sedna na něho
Jeď s ochotností,
Nebo od něho
K velké radosti
Máš donešen býti,
Rozkoše božské,
Sladké nebeské
S námi okusiti.

V tom Boží anděl,
Když s ženichem se
Rozžehnal, odjel
Odtud pryč zase;
Ženich Boha svého
Jest zveleboval
A oslavoval
Svaté jméno jeho.

Potom třetí den,
Theofil ženich
Vyšel z zámku ven
A požehnal svých;
Našel koně toho,
Kdež se modlíval,
Hned neprodlíval,
Vsedl jest na něho.

Dost dlouho na něm
S pospícháním jel,
Až jest s tím koněm
Radostně přijel
Na pole překrásné,
Na němž kvítečko
Jako sluníčko
Stkvělo se přejasné.

Ptactvo tu bylo
Přeušlechtilé,
Kteréž zpívalo
Líbezně, mile,
Až srdce plesalo,
Mile slyšeti
Bylo viděti,
Což tam prodlívalo!

Potom pak přijel
K městu krásnému,
Z zlata a perel
Vystavenému,
Z kamení drahého
Cesta jest byla,
Která měřila
Do města svatého.

Přijel jest k bráně
Velmi veliké,
Kdež anděl Páně
Ihned té chvíle
V cestu jemu vyšel,
On ssedše dolů
S andělem spolu
Před městem pěšky šel.

Řekl mu anděl:
„Chceš-li sem vjíti,
To abys věděl,
Máš obuv zouti,
Kterýž s ochotností
Zul se, bosý šel,
Do města jest všel
S bázní poctivostí.

I nemohl se
Dosť nadiviti
Města okrase,
Kterak se třpytí,
V němž všecko od zlata,
Krásní andělé,
Měšťani nebe,
Vše radostí plesá.

Ó Jezu Kriste,
Králi, pane náš!
Kterýž zajisté
Slávu věčnou máš,
Dejž se radovati,
Světských marností,
Hříšných žádostí
Nenásledovati.

Očisť nás sobě
Zde v své milosti,
Potom nás k sobě
Do své radosti
Rač mile přijíti
V kůrech andělských
V stáncích nebeských
Dejž nám Tě chváliti.

Píseň pobožná o sv. Isidoru, rozeném sedláku z města Madridu v španělské zemi všem pobožným sedláčkům ku potěšení sepsaná.

Zastav se sedláčku milý,
Pozoruj maličkou chvíli,
Co nyní budu zpívati,
K pochvale vypravovati.

A pozoruj při tom pilně,
Kterak Pán Bůh neomylně
Pobožné lidi zastává
I v orání jim pomáhá.

Požehnává jejich práci,
Jak polní tak i domácí,
Když dílo pilně konají,
Boha na paměti mají.

Tak jako tento sedláček,
Svatý Isidor voráček,
Polní práci vykonával,
Mši svaté nezameškával.

Ten byl sedlák španihelský
Zplozený z rodičův sedlských,
Jehož když na svět dostali,
Isidor mu jmeno dali.

Ten když přišel k svému zrostu,
Konal sedlskou práci sprostou,
Sloužil Pánu za kus chleba,
Dělal co bylo potřeba.

Měl obyčejně dva voly,
Kterými pracoval v poli,
Však více vykonal jimi,
Než druzí šesti jinými.

Žádný den v roce neprošel,
By v něm mše svaté neslyšel,
Při tom však nezameškal nic,
Zdělal práce nad jiné víc.

Vida to pacholek jiný,
Co a jak Isidor činí,
Velice jej v nenávisť vzal
U jeho pána obelhal.

Pravíc, že slouží nevěrně,
Práci svou koná mizerně;
Pán nad tím velice horlil,
Do pole jíti neprodlil.

Aby toho pravdu zvěděl,
Jak mu pacholek pověděl,
Shledá-li se věc taková,
Že potresce Isidora.

Běžíc tak do pole předce,
Spatřil dva krásné mládence,
An čtyrmi voly vorají
A bílé oděvy mají.

S koně jest ssedl,
Pustil ho, pryč šel,
K zámku pohledl,
Zdál se mu jiný,
Však hor položení
Šetře k vratům šel,
Vrátného našel,
Dal mu pozdravení.

Ptal se vesele
Jej, co dělají
Jeho přátelé,
Kterak se mají?
Kteréž mu jmenoval,
On pak, že jest jich
Žádný ze živých,
Pravil, nikdy neznal.

Řek' mu Theofil:
Však jsem já váš pán,
Nadávno jsem byl
Odtud vyšel sám!
Vrátný odpověděl:
„Mámeť my svého
Pána jiného,
„Bloudíš, abys věděl“.

Dosti dlouho se
Spolu hádali,
Až se před pána
Zámku dostali,
Zde Theofil pořád
Povídal, v jakých
Byl místech pěkných.
Řek' pán: „Poslechnu rád.“

„Také v pamětných
Knihách svých čítám,
Že se jest ztratil
Od nevěsty pán,
Což již jest tři sta let;
A tak v tom čase
Jiný lid zase
Povstal jest byl na svět.“

Theofilovi
Pak se jest zdálo.
Jak v té rozkoši
Pobyl jest málo,
Za jistou věc tvrdil,
Že hodinčičku,
Malou chvílčičku
V té radosti pobyl.

Řekl pán: „Jak se
Jest s vámi dálo,
Z vůle Boží se
To všecko stalo,
Prosmež Krista Pána
Ať nám od něho
Ta radosť jeho
Jest na věky dána.“

Potom pak k stolu
Pořád sedali
A když jsou spolu
Jísti počali,
Jak pokrmů časných
Pojeď' Theofil,
Hned ošedivil
Jsa bílý jako sníh.

Theofil znaje,
Že má umříti,
Hned nemeškaje
Kázal přijíti,
K sobě ctnému knězi
V svátosti svého
Krista milého
Přijal děkující.

A tak dokonal
Život v svatosti
Pobožně skonal
V Boží milosti,
Jehož svatou duši
Andělé vzali,
Lidé schovali,
Tělo, jako sluší.

Ó Jezu Kriste,
Králi, pane náš!
Kterýž zajisté
Slávu věčnou máš,
Dejž se radovati,
Světských marností,
Hříšných žádostí
Nenásledovati.

Očisť nás sobě
Zde v své milosti,
Potom nás k sobě
Do své radosti
Rač mile přijíti
V kůrech andělských
V stáncích nebeských
Dejž nám Tě chváliti.

Píseň pobožná o sv. Isidoru, rozeném sedláku z města Madridu v španělsk zemi všem pobožným sedláčkům ku potěšeni sepsaná.

Zastav se sedláčku milý,
Pozoruj maličkou chvíli,
Co nyní budu zpívati,
K pochvale vypravovati.

A pozoruj při tom pilně,
Kterak Pán Bůh neomylně
Pobožné lidi zastává
I v orání jim pomáhá.

Požehnává jejich práci,
Jak polní tak i domácí,
Když dílo pilně konají,
Boha na paměti mají.

Tak jako tento sedláček,
Svatý Isidor voráček,
Polní práci vykonával,
Mši svaté nezameškával.

Ten byl sedlák španihelský
Zplozený z rodičův sedlských,
Jehož když na svět dostali,
Isidor mu jmeno dali.

Ten když přišel k svému zrostu,
Konal sedlskou práci sprostou,
Sloužil Pánu za kus chleba,
Dělal co bylo potřeba.

Měl obyčejně dva voly,
Kterými pracoval v poli,
Však více vykonal jimi,
Než druzí šesti jinými.

Žádný den v roce neprošel,
By v něm mše svaté neslyšel,
Při tom však nezameškal nic,
Zdělal práce nad jiné víc.

Vida to pacholek jiný,
Co a jak Isidor činí,
Velice jej v nenávisť vzal
U jeho pána obelhal.

Pravíc, že slouží nevěrně,
Práci svou koná mizerně;
Pán nad tím velice horlil,
Do pole jíti neprodlil.

Aby toho pravdu zvěděl,
Jak mu pacholek pověděl,
Shledá-li se věc taková,
Že potresce Isidora.

Běžíc tak do pole přelce
Spatřil dva krásné mládence,
An čtyrmi voly vorají
A bílé oděvy mají.

Hned se tu dolů spustili
Černí oblakové,
Nad Tatarem se spatřili
Ohniví sloupové,
Hned hrom třískal tudy dolů,
Krev, kamení, kroupy spolu
I oheň pršely,
Tatara hubily.

Tu hle Pán Bůh milostivý
Učinil svobody,
Lid svůj jest pustil z té hory,
Ptáctvo mělo hody;
Nebo jich suma veliká
Okolo kopce ležela,
Pán Bůh to vše zhubil,
Na hlavu porazil.

Tu se všickni domluvili
Křesťané po spolu,
Aby Tatary vházeli
Do nějakých dolů;
Však aby lidé věděli,
Kteří je pochovávali,
Jaká suma velká
Tatarův tam byla:

Tatarské vše oficíry
Též spolu i sprosté,
Reitharstvo také pěchotu
I tu celou rotu,
Sečtlo se jich na sto tisíc,
Někteří píšou že i víc
Té roty ukrutné
V pravdě Boha prázdné.

Za to všickni Pánu Bohu,
Panence Marii,
Vzdávejme chválu po spolu
Na té hoře její,
Jmenujíce na Hostýně
V naší moravské krajině,
Chvátejte tam všickni,
Služebníci Boží.

Píseň o sv. Josefu, oohranci a patronu českém a moravském.

Zdráv buď Josefe svatý,
Patriarcho milý!
Žádosti tvé rozžaty
Jak jsou k Bohu byly,
Svědčí nám tvé radosti,
Kterými's oplýval,
I tolikéž žalosti,
Jimiž jsi se svíral.

Bůh tě za choti obral
Marii, ctné máti,
Ráčil i Synu svému
Za pěstouna dáti:
Ty's se dal kormoutiti
Při svém zasnoubení,
Chtíc čistotně živ býti,
Bez stavu proměny.

Ale hned's zase plesal,
Když's zrozuměl tomu,
Kterak Maria, choť tvá,
Chce bydlet v tvém domu
Také v čistotě stálé,
I pannou zůstati,
Tak jste oba dále
Řekli setrvati.

Však vida ji těhotnou,
Opět's počal lkáti,
O panenku přectnostnou
Náramně se báti:
Ej anděl tě potěšil,
Zjevilť jak se dálo,
Že se z ducha svatého
To početí stalo.

Písnička nová, horlivá o blahoslavené Panně Marii Hostýnské v markrabství Moravském.

Pohlédněte Moravané
Proti východu slunce,
Uhlídáte horu krásnou,
Vysokou velice,
Na ní Panenku Marii,
Hostýnskou, tak ji jmenují,
Chvátejte tam všickni
Služebníci její.

Když sobě na tě zpomenu,
Růžičko Hostýnská!
Hned mé srdce všecko hoří,
Radostí proniká,
Když sobě to rozvažuji,
Co Pán Bůh učinil s lidmi
Na hoře Hostýnské,
V zlé časy vojenské.

Neb když před pěti sty lety
Tataré přijeli,
I v Moravě všecko všudy
V popel obraceli,
Tu se lidé předěsili,
K horám všickni utíkali,
Se svými životy
Chtíc se zachovati.

Mnozí velcí národové,
Sedláci, pánové
V jednotu se domluvili,
Moravci krajané,
By na tu horu vysokou
Sešli se jménem Hostýnskou,
Aby tudy byli,
Odsud se bránili.

Právě po veliké noci
Za čtyry neděle,
Když Tataři všecek kopec
Do kola oblehli,
Protož na památku toho
Schází se tam lidu mnoho,
Písně tam zpívají,
Pána Boha chválí.

Když ti lidé na tom kopci
Své ležení měli,
Pro tatarské obležení
Nikde jít nemohli,
Vody se nedostávalo,
Nebo jí tam bylo málo
Pro tak mnoho lidí,
Kteří tam bydleli.

V tom žalostivém soužení
Tu se domluvili,
Aby skrz Pannu Marii
Za vodu prosili,
Hned všeci klekli v tom místě,
Na té hoře převysoké,
Jmenem na Hostejně,
V moravské krajině.

Na prosbu Panny Marie
Pán Bůh milostivý
Ráčil vyvést z tvrdé skály
Čerstvý pramen vody,
Tu se lidé občerstvili
A Pána Boha chválili,
A Pannu Marii
S jejím synem milým.

Tataři okolo kopce
Předce jsou leželi,
Jakby ten lid mohli dobyt,
Vždy času čekali,
Ale Pán Bůh milostivý,
Svého lidu lítostivý
Křesťany zachoval
Sám za ně bojoval.

Nebo lidé obležení
Vždycky se modlili
K nebeské slavné královně,
Panence Marii,
Aby se Pán Bůh smiloval,
Sám za křesťany bojoval,
Pohany zahubil,
[illegible]

Hned se tu dolů spustili
Černí oblakové,
Nad Tatarem se spatřili
Ohniví sloupové,
Hned hrom třískal tudy dolů,
Krev, kamení, kroupy spolu
I oheň pršely,
Tatara hubily.

Tu se všickni domluvili
Křesťané po spolu,
Aby Tatary vházeli
Do nějakých dolů;
Však aby lidé věděli,
Kteří je pochovávali,
Jaká suma velká
Tatarův tam byla:

Tu hle Pán Bůh milostivý
Učinil svobody,
Lid svůj jest pustil z té hory,
Ptáctvo mělo hody;
Nebo jich suma veliká
Okolo kopce ležela,
Pán Bůh to vše zhubil,
Na hlavu porazil.

Tatarské vše oficíry
Též spolu i sprosté,
Reitharstvo také pěchotu
I tu celou rotu,
Sečtlo se jich na sto tisíc,
Někteří píšou že i víc
Té roty ukrutné
V pravdě Boha prázdné.

Za to všickni Pánu Bohu,
Panence Marii,
Vzdávejme chválu po spolu
Na té hoře její,
Jmenujíce na Hostýně
V naší moravské krajině,
Chvátejte tam všickni,
Služebníci Boží.

Píseň o sv. Josefu, ochranci a patronu českém a moravském.

Zdráv buď Josefe svatý,
Patriarcho milý!
Žádosti tvé rozžaty
Jak jsou k Bohu byly,
Svědčí nám tvé radosti,
Kterými's oplýval,
I tolikéž žalosti,
Jimiž jsi se svíral.

Ale hned's zase plesal,
Když's zrozuměl tomu,
Kterak Maria, choť tvá,
Chce bydlet v tvém domu
Také v čistotě stálé,
I pannou zůstati,
Tak jste oba dále
Řekli setrvati.

Bůh tě za choti obral
Marii, etné máti,
Ráčil i Synu svému
Za pěstouna dáti:
Ty's se dal kormoutiti
Při svém zasnoubení,
Chtíc čistotně živ býti,
Bez stavu proměny.

Však vida ji těhotnou,
Opět's počal lkáti,
O panenku přectnostnou
Náramně se báti:
Ej anděl tě potěšil,
Zjevilť jak se dálo,
Že se z ducha svatého
To početí stalo.

Třetí žalosť tvá byla
V Betlémě, tvém městě,
Že tvá nevěsta milá
Po daleké cestě
Hospody jest v nadutém
Přátelstvu neměla,
Nýbrž v chlévě smrdutém
Zůstati musila.

To všakť se vrchovatou
Zase nahradilo
Radostí, když v tu svatou
Noc se narodilo
Děťatko z čisté panny,
Slavný Emanuel,
A byl tobě oddaný,
Bys o něj péči měl.

Hnedť zas nastala žalosť,
Když's s ním utíkati
Musel až do Egypta,
Neb's v Judstvu zůstati
Nesměl pro Herodesa;
Však tvá radosť byla,
Že tam panna bezpečně
S děťátkem bydlela.

Bylo též žalostivé
Tobě i to nésti,
Když's pro strach Archelaa
Nesměl zas uvésti
Matku Boží s děťátkem
Do židovské země,
An to zlé Herodesa
Panovalo plémě.

Všakť brzo Bůh otevřel
Zase cestu k tomu,
Když jen Herodes umřel,
Aby se bral domů,
Tu's se vrátil radostně
Až do Nazaréta,
A tam Krista milostně
Choval mnohá léta.

Když's ho pak s sebou uveď
Do chrámu svatého,
Stratil's ho v věku jeho
Léta dvanáctého,
Jaká tu žalosť byla,
Jaké naříkání,
An Maria kvílila,
A ty hleděl na ni.

Tři dni jsi ho bolestně
Staraje se hledal,
Naříkajíc žalostně,
Potěšit se nedal,
Až's ho v chrámě s radostí
Mezi učiteli
Nalez', z jeho moudrosti
Zázraky viděli.

Sedmou žalosť smrť tobě
Jistě způsobila,
Když se Kristus v té době
A matka loučila
S tebou, jenž's dokonával
Tento život pracný,
Aby ti Bůh odevzdal
Jiný v nebi vzácný.

Však většíť radosť byla,
Že's u přítomnosti
Dárce života Krista
A matky milosti
Duši svou oddal Pánu,
Aby's v jeho jménu
Skrz tu nebeskou bránu
Vzal věčnou odměnu.

Ej tam my tebe ctíme
Srdci upřímnými,
Moravané, neb víme,
Že mezi jinými
Patriarchy u Boha
V velké důstojnosti
Náš patron, mnoho moha
Vyprosit milostí.

Pros za krále, našeho
Dědičného pána,
Ať království jeho
Jest ta milosť dána,
Aby on dlouhým věkem,
Zdravím byl darován,
Stálým štěstím, prospěchem
Vždycky korunován.

Oroduj, pros každý čas,
Ochrance pokoje,
Ať Bůh zapudí od nás
Války a rozbroje,
Kacírstva, všecky bludy,
Ať se stkví jeho česť,
A my zanikneme tudy,
Co koliv zlého jest.

Jsouc stálí bohabojně
V pravé víře svaté,
Dej nám Bůh zas ty hojné,
Staré věky zlaté;
Ať se vše dobře daří,
Pánům i poddaným,
Obdař Bůh staré, mladé
Božím požehnáním.

Píseň při posvícení aneb bohabojném shledání pobožného přátelstva.

Pokoj, zdraví, požehnání
ň se v tomto domu,
om přátelům v etném shledání
lícím po spolu;
světiž Ježíš Kristus Pán
krmů i nápojů vám
hojnosti na stolu,

Shledání radostné bylo
Přátelstva svatého,
Když se spasení blížilo
Člověka padlého,
Když Alžbětu navštívila
Blahoslavená Maria
Do domu jejího.

Starodávní jest památka
edání přátelstva,
ráž jest bývala schůzka
stního bratrstva
ci národy mnohými
atriarchy svatými
ž za křesťanstva.

Shledal se Ježíš s Zacheem
Sedícím na stromu,
Bohatým a v zrostu malém,
Knížeti hříšnému,
Řka pán: „Sstup Zachee [illegible],
Budem obědvati spolu
Jistotně v tvém domu“.

hledal se Josef s bratřími
o jich naději,
ž přijeli pro obilí,
e hlad v svém kraji;
f jim vinu odpustil,
rmem nápojem uctil,
: Jste *bratří moji.*

Zacheus se zaradoval
A řka: „Vzácný hosti!
Tebe jsem vroucně žádával,
Dám chudým v [illegible]
Polovici statku svého,
A v čem jsem oklamal koho,
Činím mu [illegible]

Ach, jak jest měl vzácné hosti
Abraham v svém stanu,
Zachariáš kněz s radostí
Vítal svatou pannu:
Víc Zacheus spasitele,
Od svých hříchů sprostitele,
Byl jest vděčen tomu.

Shledal se Mojžíš, Eliáš
A tři apoštolé,
Když se proměnil Mesiáš,
Na hoře vesele,
Petr chtěl stánky dělati,
„Dobřeť jest zde přebývati"
Řka: „Pane té chvíle".

Shledání společné bývá
Do chrámu Božího,
Když se památka činívá
Posvěcení jeho:
Kněz slovo Boží zvěstuje
A svátostmi posluhuje
K spasení každého.

Shledávají se přátelé
Bratři sestry spolu,
Porovnávají nevole,
Kdo co přeřek' komu,
S bázní Boží hodujíce
A chudé podělujíce,
Co možného komu.

Shledání veliké bude
Před trůn Krista krále,
Když se všecko množství sejde
V obnoveném těle:
Přátelé se znáti budou,
Dobrodinci chvály dojdou
Od vykupitele.

Shledání šťastného popřej
V tomto světě strastném,
Spasení věčného dopřej
Při vzkříšení slavném,
Když se v soudný den shledáme,
Dejž ať věčné hody máme
S tebou Kriste amen!

Píseň z zákona Božího vytažená, k následování dobrých skutků.

Kdo má uši k slyšení slyš!
Hlasitě volá Pán Ježíš
Slovy svatého čtení:
Kdo Pánu Bohu nesloužíš
A po mamoně vždy toužíš,
Do zákona pohledni!

Žádný nemůž časem jedním
Dvoum pánům sloužit nestejným,
Bohu také mamoně:
Bůh vede k milosrdenství
Mamon k nemilosrdenství,
Jak o tom psáno máme.

Jeden mládenec bohatý
Dal se Krista Pána ptáti,
Jak života nabude?
Dí Pán: „Co máš chudým rozdej,
Pojď za mnou všeho zanechej,
Poklad svůj v nebi najdeš!"

Ten mládenec se zarmoutil
A Kristus Pán dále mluvil,
Řka: „Ach kterak bohatý
Nesnadno do nebe přijde,
Snáze skrz ucho jehelné
Velbloud může projíti".

Boháč jeden vždy hodoval,
Drabým rouchem se odíval,
Lazara nechtěl znáti;
Milosrdnější psi byli,
Bolesť Lazara lehčili,
On drobtů nechtěl dáti.

Bohatý doufá v své zboží,
K mamoně srdce přiloží
Mamonu shromážďuje:
Když pak nejvíc namamoní,
Smrť na něj rychle zazvoní,
Ode všeho vandruje.

Jeden velké úrody měl
noho stodol si nastavěl:
Jez mé tělo, pij, haduj!"
Bůh: „Blázne této noci
požádám tvou duši mocí,
omu zůstane dvůr tvůj?"

Bohatství nezatracuje,
do chudých neutiskuje,
ní milosrdenství;
le kdo tvář od chudého
dvrací v potřebě jeho,
ochází zlořečenství.

Zacheus, ten byl bohatý,
chní nad celnými platy,
iže zjevných hříšníků;
e Kristus Pán jej přijal,
půl statku chudým rozdal,
byl věčných užitků.

Byli jsou mnozí bohatí
patriarchové svatí,
ařové, králové;
byli milosrdní,
všem chudým nakloněni,
li dobrodincové.

Bůh jest ten nejbohatší pán,
Činí dobré každému sám,
Zlému jako dobrému:
Dopouští slunci svítiti,
Na dobré na zlé deštiti,
Neodmlouvá žádnému.

Umíť Pán Bůh z bohatého
Učinit snadno chudého
Skrze divné prostředky:
Jak to kolikrát vidíme,
Že mnozí velcí dvořané
Byli potom žebráky.

Buďte milosrdní v lásce
Jak Bůh Otec nebeský chce,
Dejte, bude vám dáno;
Čiňte přátele z mamony,
Abyste odměnu vzali,
Někdy v nebeském stánku.

O milosrdný Bože náš!
Ty jenž všecko v svých rukou máš,
Ty jsi všech věcí pánem;
Chceš mít bohaté i chudé
V rovnosti, když ten čas bude
To v nebi věčné amen.

Píseň vánoční ke cti narození Pána Ježíše Krista.

(Koleda.)

Radostně budem zpívati, hleďte!
nám chce koledy dáti, dejte!
děvčata s pacholaty
me k vám koledovati,
se k tomu mějte.

Vůl, osel na něj dýchají, hleďte!
Jezulátko zahřívají, hleďte!
Ptáčkové vzhůru litají,
Nad Betlémem prozpěvují,
Jen je poslouchejte.

esem vám dobré noviny, hleďte!
nám štědré koledy dejte!
odil se nám v Betlémě
šek krásný na seně,
u chválu vzdejte.

Skřivánek letí s vysoka, hleďte!
Roztahuje svá křidélka, hleďte!
Slavíček zpívá tip tip tip
Čížek vydal hlas ještě líp,
Pilně poslouchejte!

Zezhule z lesa vylítla, kuku!
U samých jesliček sedla, kuku!
Vzdává čest a prozpěvuje,
Pána svého vychvaluje
Kuku, kuku, kuku!

Hrdlička nad chlívkem lítá, cukru!
Svůj hlas před Pánem vylívá, cukru!
Až má naběhlé volátko,
Vším hlasem ctí Jezulátko
Cukru, cukru, cukru!

Holoubek sednul na báni, vrku!
Dal se silně do houkání, vrku!
Také z toho jest povděčen,
Že Pan Ježiš jest narozen,
Houká: vrku, vrku!

Jak to ptactvo Pána svého chválí,
A všecko stvoření se mu klaní,
Též se hříšnici klanějme
A jeho na svět vitejme,
Začněme zpívání:

„Zdráv buď hoste vinšovaný, Kriste!
Ty jsi z panny narozený čisté
Zdráv buď překrásný Ježišku
Ztáhni na nás svou ručičku,
Ty's spasení jisté!“

Ach pastýři nelenujte, hleďte!
Jezulátku aspoň chválu vzdejte!
Trubte na trouby pastuši
Na vás to dobře přislnši,
Jen se k tomu mějte.

Vávro vem dudy pod paždí br
Nebuď tak lenoch, neb mne ti se
Chromý Lukši vem bouslički,
A běžte hrát před jesličky,
Jen ať jest to brzy!

My při vás budem zpívati: nyn
A Ježiška kolíbati, nynej!
Ach nynej zlaté děťátko,
Ó spanilé Jezulátko,
Hajej, nynej, nynej!

Co vy nedbalá děvčátka má
Která plénky neb peřinky dát
Vizte, Ježišek maličký
Má skřehlé nohy ručičky,
Špatně o něj dbáte!

Ach nebuďte tak nedbalé bě
Která co má Ježiškovi nesie!
Vy Mařenky, vy Kačenky,
Marianky, Vy Barušky,
Lidušky, Bětušky.

Až ukojíme Ježiška pěkně,
Půjdem všickni na koleda spě
Kde nám dají, tu budem brát,
Kde nedají, necháme tak,
Poběhneme spěšně.

Pročež nám štědré koledy d
Z narození Krista radost mějte!
Byste s tím Ježiškem Pánem
Mohli mít radost v něm samém
Až na věky amen!

Kvílení P. Marie.

Stůjte všickni pozorujte,
Národové ve všem světě,
Zdaliž může víc bolesti
Ve všem světě se nalézti,
Jako ve mně nechází se
Při kříži mého Ježíše.

Ó synáčku, můj miláčku,
Jak jsi ztratil barvu všecku
Kde jsou tvé rozkošné tváře,
Světlé jako slunce záře!
Jimiž jsem se potěšila,
Když jsem je čísto viděla.

áčku můj nejsladší,
ty oči tvé jasný,
bylá hlavy krása?
se při tě všecka;
lest nad bolesti,
š srdce materský!

vzdychám velmi těžce,
é vidím nohy ruce
šecky probodené,
křížem roztažené,
dé, umrtvené,
est snáší srdce mé!

rti, smrti ukrutná,
raníš mého syna,
uše má omdlévá,
é lučiště rozjímá
lesť nad bolesti,
ranil meč bolesti!

O smrti, smrti žalostná,
Ježíši mému ukrutná,
Mohla's mne střelou raniti,
Mého syna pominouti;
Ký's dopustil můj synáčku,
Za tě umřít tvou matičku.

Plačte se mnou ó nebesa!
Syn můj, Pán můj, Bůh můj klesá
Plačte vy také živlové,
Plačte se mnou i stromové.
Plačte stvořitele svého,
Plačte, želte syna mého!

Ej oči slzy spouštějte,
Pláčem líce oplývejte,
Obraťte se oči v moře
Ukaž srdce velké hoře.
Ouvé bolesť nad bolesti,
Již nemohu více snésti.

Píseň k P. Ježíši.

týři Izrahelský,
ha živého,
své ovce všecky
sefa ctného;
ání dnů splozené
kostech postavené
alé stádce své.

sedíš nad cherubínem
vstvi otce svého,
v času žalostivém
ám lidu věrného;
síle své povstati
ou pomoc svou dáti,
nás sám zastati.

že ochraň nás sobě
ry ustojíme,
ář svou k nám ochotně,
tom potěšíme;
dlouho chceš hněvati
nepřijímati
ým nás vydati.

Dal's moc nad námi zlým lidem
Byť nás ušklubovali,
I všem našim nepřátelům,
By se nám posmívali,
Hořkou nás truchlostí krmíš,
Často slzami napájíš
Skůro-liž se ukrotíš!

Však's nás sobě v církev vštípil
Vinici svou zvolenou,
Již's řády svými ozdobil,
Učiniv ohraženou:
Pročež ji dáváš kaziti
Hradby služeb svých káceti
Lité zvěři škoditi?

O slitujž se nad svým kmenem,
Lidem Tebou splozeným,
Buď milostiv ratolestem
V kořen Krista vštípeným,
Držiž ruku svou nad námi
Ať jsme Tebou zachováni
Nyní také na věky.

Píseň opuštěného.

Ó jak velikou žálostí
Můj Pán Bůh mne navštívil,
V zármutky, v mnohé tesknosti,
Té chvíle mne postavil:
Manželku i dítky milé
Všecky odjal této chvíle
Pán Bůh z své svaté vůle.

A hned počna od nejstarších
Všickni jsou mi odjati,
Brzy pořád do nejmladších,
S nimi jich milá máti;
Ó žalostivé hodiny,
V nichžto mé milé rodiny
K hrobu jsme provodili.

Já toliko osamělý
Velmi smutný zůstávám,
Jakžto javor v pustém poli,
Svých milých přátel nemám.
Ach můj milostivý pane,
Vložil's těžkou žalosť na mne,
Však hodnou pro hříchy mé.

Jakéžkoli pokušení
V tomto světě jsem snášel,
Vždycky jsem měl potěšení
V tom od svých milých přátel;
Neb manželka má přemilá,
Tať mé potěšení byla,
Mysl teskliyou změnila.

Nakrmil's mne, milý Pane,
Chlebem zármutků mnohých,
A k tomu napojil jsi mne
Vodou slz žalostivých,
Kterými svou tvář umývám,
Je často za nápoj mívám,
Každý den smutný bývám.

Což mám tomu učiniti,
Můj milostivý Bože!
Poněvadž tak ráčíš míti,
Ač já mám z toho hoře;
Tobě v moc se já poddávám,
Jakž koliv ráčíš míti sám,
Bůh můj a všemohoucí Pán.

Jižť víc nemám potěšení
V tomto světě žádného,
V mém nynějším zarmoucení,
Kromě Tě, Boha svého;
Rač býti při mně svou mocí
Pane Bože, všemohoucí,
Ve dne i také v noci.

Ze všeho chválu ochotně
Můj Pane Bože vzdávám,
Rač přijíti milostivě,
Pokorně Tebe žádám,
Skrz Pána Ježíše Krista,
V němž jest život, pravda jist[illegible]
K nebi upřímá cesta.

Spravímť se v tom svatým Jo[illegible]
Služebníkem Tvým věrným,
Kterýž takovým spůsobem
Řekl srdcem pokorným:
Pán Bůh dał, Pán Bůh mne [illegible]
Ze všeho Bohu děkoval,
Nerozumnou ženu trestal.

Já tolikéš milosti Tvé
Pane Bože děkuji
Ze všech věcí, které's mi dal,
Děj se vždy po tvé vůli;
Ráčil's dáti zase vzíti,
Mne samotného nechati,
Buď chvála tvé milosti.

Odevzdání se do vůle Boží.

hce můj Bůh, to já též chci,
se ve všem srovnávám
ůli o všecky věci
ůli poddávám;
nim míním nezaviním,
se proč rmoutiti,
áně ať se stane,
ci živ, mrtev býti.

obě Bůh oblibuje,
mně také líbí,
u mé srdce svoluje,
v ničemž nechybí:
radosť, žádná žalosť
m mne nerozvede,
česť, ďábelská lest
ůle mne nesvede.

Boží já se řídím,
e Bůh, chci činiti;
á věc v světě vidím,
oddánu býti:
, v noci, zdráv, v nemoci
oží vykonám;
ém štěstí i v neštěstí
setrvám, až skonám.

ť jak chce se mnou zachází,
ždy po vůli jeho;
mnou jak chce kam chce hází,
o míč v rukou jeho:
le jest má vůle,
ne vodí na niti,
ohu nic nemohu
chci činiti.

Z Boží ruky rád přijímám
Zdraví, nemoc, žalosti,
Dobré, zlé, nic nevyjímám,
Buď po jeho libosti:
Když lahodí, když uhodí,
Jest hoden cti a slávy;
Když mne švihá, tu vystříhá,
Jako otec laskavý.

Co chce můj Bůh, to libuji,
Nechám ho vším vládnouti,
S jeho rozkazem slibuji
Nikdy se neminouti:
Pod tím správcem a ochrancem
Ničehož se nebojím,
Jeho správa mne zastává,
Vždycky šťastně obstojím.

Co chce můj Bůh, to chci stále,
Pro nic nechci reptati,
Buď na mnoze, buď na mále,
Cokoliv ráčí dáti;
Ať vezme zas, který chce čas,
Dím: „Co dal, ráčil vzíti,
Buď chváleno jeho jméno,
Chce-li, může vrátiti.

Co chce můj Bůh, ať se stane,
Buď draslavé, buď hladké,
Z tvé ruky přijímám Pane
Věci hořké i sladké,
Zde mne mrskej, pro hřích trestej,
Můj nebeský tatíčku,
Švihej časně, odpusť večně,
Zde líbám tvou metličku.

Za to tě toliko žádám,
Popřej mi té milosti,
V tobě svou naději skládám,
Uděl trpělivosti:
S tvou pomocí, ne svou mocí
Protivenství přemohu;
Skrze tebe, ne skrz sebe
Všecko dovésti mohu.

Odevzdání se do vůle Boží.

(Úryvek).

Jak můj Bůh chce musí býti,
Dobrá jest vůle jeho,
On hotov jest ochrániti
Všecky věřící v něho:
Pomáhá nám náš Pán Bůh sám,
V zármutcích potěšuje,
Kdo mu věří, duši svěří,
Toho věrně miluje.

Onť jest sám mé potěšení,
Má naděje, můj život,
Já se mu i v den soužení
Dávám i v čas jiných psot:
Neb on na mé hlavě vlasy
Sám ráčil spočítati,
On mne chrání, zlému brání,
A nedá mi zoufati.

Píseň k sv. Anně.

(Úryvek.)

Dovol mně, matičko nejsvětější,
Bábo Krista Pána nejmilejší,
Dovol tě poctiti sprostou řečí,
Tobě všechno činím k chvále větší.

Poněvadž u Boha mnoho můžeš,
Doufám, že mně také dopomůžeš,
Abych jen po Bohu stále toužil,
Tobě pak do smrti věrně sloužil.

Vím já, ó matičko, že's u vnuka
Krista Pána v nebi mocná ruka,
Protož má matičko, jak mnoho vím,
Tak tebe na světě ctím, velebím.

Nebo nic stálého na tom světě,
Jenom samá faleš v něm se plete,
Kdokoliv jen s koho býti může,
Druhého by sedřel brzy z kůže.

(Pokračování.)

Jakou zkázu béře náš druhdy přesný, správný i určitý jazyk skrze novináře a mladší spisovatele české.*)

Podává F. Bartoš.

Bývalo u nás zvykem velmi chvalitebným a na nejvýš [illegible] tečným, že čelnější časopisy naše, jako Krok, Časopis českého Musea a j. vedle obsahu věcného všímaly si též formálné stránky

*) Článek tento podán nám byl již dříve; pro nedostatek místa [illegible] však do sešitu tohoto. Mezi tím přednášel o věci té [illegible] prof. Hattala v „Širším výboru pro zvelebení řeči a literatury", a řečený výbor snesl prý se na tom, aby těmto škodlivým [illegible] tám přítrž učiněna byla. I „Věstník bibliografický" uveřejnil [illegible] které věci v příčině té. Poněvadž však přednášky prof. Hattalovy posud uveřejněny nejsou, a majíce my věc tu za dosti důležitou, [illegible] důrazně a všestranně v úvahu vzata byla, uveřejňujeme článek tento v plném znění. Red.

ratury české, střehouce s péčí ouzkostlivou přesnosti a čistoty ykové. Pode jménem Lovců, Brusů, Strážců jazyka kárány tam liké cizomluvy a klésky jazykové a nahražovány přesnými vý- y a obraty českými. Spisovatelé i čtenáři rádi dávali se po- vati výtkami těmi, a tak dočinil se jazyk náš oné přesnosti epostí, jaká se nám jeví ve spisech Čelakovského, Erbena, Jung- nna, Palackého, Sušila, Šembery a jiných spisovatelů z doby ší. Od některé však doby Brusy se zastavily, Stráže opustily noviska svá a Lovci svůj revír, a jazyka našeho chytá se zžíravá vkrádající se ze všech stran cizoty, krásné hvozdy mluvy ma- ské ohlodává zvěř cizopásná již v samém kořeni.

Máme ovšem v Praze „Širší a užší výbor pro zvelebení řeči ké", ale by výbory ony v příčině té něco činily, o tom ničeho nedostalo v obec. A přece nejsou to již, jako bývalo dříve, ze špatně tvořená slova, nečeské fráze a podobné maličkosti, ré nejnovější češtině vytýkati jest, nýbrž nákaza ta stala se již si systematickou, a někteří spisovatelé jako by závodili spolu, o více zákonů skladby české poruší a kdo to důsledněji provede.

Směřuje pak šílená tato snaha mnohých spisovatelů našich tomu, aby se vše, cokoliv slovanského ve skladbě české, bez losrdenství vymýtilo, aby vymizela všeliká rozumná logika, vše- á zákonnost a určitost z řeči české. Běda nám, taková-li hatla- a jazykem spisovným se ustálí! Pak nebude žádný Čech s to, aby základě své mateřštiny naučil se jazyku jinému, přesně logicky sliti nebude lze v řeči takové, ušlechtilá mluva otcův našich hne se v hnusné barbarství, z něhož nebude spásy žádné.

Skrovný prostor časopisu tohoto nedovoluje nám, abychom se vali v obšírnější rozbor přečetných cizomluvů novočeských, pro- lim přestati nám jest jen na některých, které téměř již celým emnictvím novočeským zavládly. Jsou to:

1. *Přílišné vší logiky prázdné užívání genitivu.* Již Kollár ituje si vším právem do přílišnosti této, maje ovšem na zřeteli edevším blahozvuk, kterého prý čeština zbytečnými genitivy po- ývá. Nelze upříti, že již starší jazyk spisovný některé genitivy oblíbil, ku kterým mluva lidu snad nikdy se neznala, kterým nadno jest podložiti nějaké logické zákony, jichž přece skladba ká ve všem přísně šetří. Jsou to genitivy závislé na jistých oslovech složených *s předložkami po, při, na*, k. p.:

Vlasta na kůň sedla a *meče svého* sobě *podati* kázala (Háj. 8). — Tu jim *postúpi pokoje svého* (Štar. Skl. IV. 267). — Když *pozdvihl* Abraham *očí svých*, uhlédal tři muže (Pref. 385). — *Starých otců* velice pozdravuji (Žer. L. I. 93). — Vojen *pozval* na rad- vánky *mnohých zemanů* (Háj. 38). — *Voluov pobádavše* podál oddě- jeli (Pass. 189). — Vlasta svých *tovaryšek povolala* (Háj. 15). — Ten byl *ponukl jiných* (Let. 310). — *Nepřátelův posilňoval* (Let. 305). — Vladislav *potvrdil* pánům *prvního nálezu* (Let. 301). — Pokořil se náš milý král, aby *svých rytieřuov povýšil* (Pass. 84). — Řekové *potisknou* Trojánských od břehův (Troj. 220). — Jidáš *povrhl těch třidceti peněz* (Pass. 295). — O to s ním páni čas- mluvili, aby *toho polepšil* (Let. 9). — Ten jest *svého knížetstva poškvrnil* (Let. 7). — Páni *pochválili viery* mistruov Pražských (Let. 134). — Též *toho neštěstí pocítil* (Žer. Záp. II. 20). — Po- *trestal jich z toho* (Pass. 313). — *Považime těchto věcí* (Žer. Záp. II. 13). — Trčka *pohnal Kouřimských konšelů* (Let. 327). — Tak mu ode mne *povíš* (Žer. L. 1. 56).

Ruky přičiniti chtěl (Kom. Lab. 46). — *I přizdvihnu hlavy* a hledím (Kom. Lab. 107). — *Přivolal* k sobě *dvou svých přátel přirozených* (Troj. 238). — Telefus *svého štíta nasadí* (Troj. 2..). — *Hlavy naklonil* (Let. 483). — Když jsem *ucha nastavil*, všecko křikem naplněno bylo (Kom. Lab. 14). — Sv. Bartoloměj *svých přátel navštívil* (Pass. 400).

Tyto a podobné genitivy nazývá Kollár (v Kroku I. 3. 4.) vším právem zbytečnými a omrzelými, pokládaje frázi „naklonil hlavy“ za logický i gramatický pleonasmus, „nebo předložka na již dostatečně súžuje skutek ten naklonění hlavy, a dosti sama okazuje, že ne zcela, že jen trochu, není tedy zapotřebno, aby o jednom skutku i verbum i substantivum dvojnásobně návěští dá- valo. I v latinském se říká jen: subinclinavit caput (ne capitis), a tak jest i v řeckém; ba i v československém se vůbec mluví „načal chleb, nakřivil prst“.

Avšak kdež genitiv tento aspoň jakýmsi „gramatickým i lo- gickým pleonasmem“ vysvětliti možná, pro velikou většinu geni- tivů svrchu uvedených žádného logického důvodu vypátrati nelze i nebylo by zajisté na ujmu určitosti a správnosti jazykové, kdy- bychom se všech těchto genitivů zřekli. Lid na moravském Slo- vensku a Valašsku, který nám posud skladbu českou v původní *přesnosti* zachoval, nezná ani jednoho z dotčených genitivů. A pravé

to nelogické genitivy byly snad nerozpačným novotářům českým odnětem, aby všecka téměř časoslova napořád s genitivem pojili. V některých časopisech a novějších knihách českých nedočítáme se téměř již ani nominativu a akusativu, všude vyskytuje se za ně genitiv. Vizmež z následujících příkladů, jak úžasných rozměrů neřest ta již nabyla:

a) Z několika čísel listů politických a I. čísla Osvěty Lidu: Těžce toho *nesl*. *Zahojte* těch ran. — Že tam byl, toho *přiznává*. Lituji, že jsem toho kroku *učiniti* musil. — Čeho *učinil*? *Nalezl* kněh. — *Dělal* kolem sebe náramného hluku a prachu. — *Přijměte* nejvřelejších díků. — *Učinil* zde onde poptávek ústních i písemných. — Davison jediné úlohy své má v paměti, kterou deklamuje. — *Máte* důkazu? — Oba *mají* stejného práva. — *Začněte*, máte-li chuti. — *Zařiďte* nám českých škol středních. — Prosíme, abyste *sundali* těch německých tabulek s domů svých. — Americané *rozhoupali* zvonů svých na oslavení svobody. — Mohou sobě vlastniti všecky ty kraje, kterých *naleznou*. — *Učinili* z nich poubých otroků. — *Mají*-li práva, *vlastniti* sobě těch zemí. — Příroda nestvořila žádných pánův a otrokův, alebrž jen lidí a národů sobě rovných.*) — *Přišlo* i jiných lidí. — U nás *objeví se* takových vědeckých sil. — V Praze *jest* krásných, rozsáhlých staveb — Však ještě urážlivějšího skutku *bylo*.

b) Z Osvěty a p.:

Překvapen jest, kdo *má* vřelejšího účastenství (O. II. 14). — Materialisté tvrdí toho (O. II. 139). — *Vím* o tobě ještě jiných zručnosti (O. III. 205). — Toho *ukázal* konečný výsledek (O. III. 206). — *Osobovali* si rozhodného hlasu (O. III. 209). — Nemožno prý jest, aby na druhé straně země *bylo* jakých obyvatelů (O. III. 234). — Příklad tento *má* menší váhy (O. III. 239). — Působení jesuitů *má* zvláštního rázu do sebe (Čas. Mus.). — Tento muž *zaujímá* zvláštního postavení. (Čas. Mus.). Každý dospělý *měl* hlasu v radě (Mat. L.). — V komoře *bylo* jen slamníku na zemi a nic více (Mat. L.).

*) Genitivy *pánův* a *otrokův* jsou správné, poněvadž časoslovo záporné jest; avšak v druhé větě připomyslíme časoslovo kladné „alebrž stvořila“, a to vyžaduje akkusativu. Srovn. Všehrd 9.: Purkrabí *nemá* žádných *listův* souditi, než *ty* (t. souditi *má*) toliko, kteříž na penize jsou.

c) Z „Drahých kamenů z koruny Svatováclavské“, vyda[illegible] nákladem „Dědictví Svatojanského l. 1871.*)

Duch svatý *nadchnul* hrdin (2). — Na koruně *spatříli* drahých kamenů (3). — Chci Svatých uctiti (5). — *Slibuj[illegible]* znamenitých důstojenství (5). — Císař *shromáždil* kněží [illegible] čenějších (6). — Jim zvěstoval Cyrill učení Krista Pána, [illegible] *dal* i důkazů, na nichž jest založena víra naše (8). — K[illegible] *zakládal* v zemi nových pevností (10). — Štípek křesťan[illegible] kořenů hlouběji v mysli *zapustil* (17). — Slovanští apoštol[illegible] předků jeho *křestili* (18). — Papež *vyzval* bratrů Soluňsk[illegible] do Říma (19). — *Vzbuzovali* obyvatelů k stálému vyznání [illegible] (20). — Methoděj za nešťastného knížete modliteb i mší [illegible] tých obětoval (28). — Apoštolé slovanští z otroctví ďáblova [illegible] hanů *vychvacovali* a do církve svobodných dítek Božích *[illegible] máždovali* (29). — Svatopluk poslal do Říma, by Methoděj [illegible] kněží na úřad biskupský mohl *světiti* (34). — Vzývala an[illegible] (41). — Ludmila sbírala ráda poutníků (41). — *Poučovala* [illegible] umělých, *vzbuzovala* pohanů, *utvrzovala* křesťanů. Tuna a [illegible] moň *vztáhli* rukou (44, Drahomíř vztáhla ruce 45). Činili [illegible] úkorů (45). — Drahomíra tropila zmatků (47). — Jindřich [illegible] *drobil* pohanů polabských (48). — Sešlých kostelův poručil Vác[illegible] *spraviti*, sám pak *stavěl* nových chrámů, jiných z ciziny př[illegible] zích sluhů Božích ctně *vítal* (49). — *Shledal-li* pohanů tup[illegible] rozumu, ty děsil věčnými pokutami (49). — Václav *vykup[illegible]* zadlužených duchovníků z poroby, *obracel* uspořených peněz [illegible] zmírnění bídy lidské (50). — Kníže *poslal* posvěcených sl[illegible] Božích na Tetín (53). — Vrazi *zbili* druhů svatého knížete [illegible] — Mečem svatého Václava králové čeští výborných mužů [illegible] meno *udeřiti* obyčej mají (62). Také chrám kollegiátní *do[illegible] val* některých ostatků po témž světci (62). — Chorých *těšil* [illegible] — Duch svatý ráčil našemu Vojtěchu vzácných darů k pa[illegible] skému úřadu *dáti* (70). — Výmluvnosť divné posluchačův *zac[illegible] covala* (70). — Pohanů k poznání Vykupitele *přivedl* (72). Nechaje pouti stálého místa k sloužení Bohu obral (75). — *nalezal* klidu (76). — Ať tento miláček náš *opustí* stád[illegible] (77). — Na Zelenou horu vystoupiv žíznících krajů *zočil* (78)

*) Spisovatel knihy té jest genitivem zrovna posedlý. Vybral[illegible] jen makavější, a to jen ze stránek 1—100 a 150—176.

cup směl kostelů na všech příhodných místech *stavěti* (78). — vor *utvrdil* hodných přívržencův v bázni Boží (82). — Biskup al císaři spasitelných naučení (83). — *Jídali* zelin (91). — ch nešlechetnosti *opraviti* slibte (93). — Rodičů vždy upřím*ctil* (96.) — Žízně *ukájel* pramenem z blízké studánky (97). Někteří sv. Prokopu i darů *přinášeli* (100).

Poroučel mu krušných věcí (101). — Kapistrán prohlížel šterů mužských i panenských (152). — *Pořídil* toho ve Vlah (152). — Kapistrán *varoval* lidu (153). — Lichvářové *dřeli* bých křesťanů (154). — Kapistránovi *zjevoval* Duch svatý bucích věcí (157). — Mrzáků zázračně *uzdravoval* (159). — iděli se poutníci *majíce* s sebou mrzáků svých (160). — Duvní vrchnost zakazovala *slaviti* v Praze mší svatých (163). — s skládal kacířských kněh (163). — Husitští pánové začali kaického kněžstva z far *sháněti* a husitských kazatelů *usazovali* 64). — Husité *zahnavše* katolických pastýřů a řeholnictva, *zlou*-*li* kostelů, *porouchali* soch a obrazů svatých, *roztřískali* varhan posvátného nářadí (165). — Část táborského vojska *volila* sobě na vojenských velitelů (166). — Vlk ovčiček Kristových dávil 69). — Rokycana *sužoval* věrných synů církve svaté (170). — *sílal* výborných listů do Prahy (172). — *Uzdravil* slepých chromých (173.) — *Rozněcoval* křesťanstva (175). — *Hradili* esťanstva proti nájezdům krutého pohanstva (175). — Křižáci *uili* Turkům lodstva (175). — Kapistrán budoucích věcí *před*-*vídal* (176).

I básnictví chopilo se novověké vymoženosti této, i rýmuje etka (v Blahov. XXI. 3. 42.):

Slyš hlasu bujného,
Kam nese chvatu svého!

2. *Systematické vymýtání slovanského instrumentálu přísud*-*ého.*

Dříve *narodil se* člověk *boháčem*, *umřel žebrákem*, *cítil se em*, *byl učiněn*, *volen*, *ustanoven*, *vyhlášen*, *jmenován starostou*, *řem*, *kanovníkem*, *korunován králem*, *byl uznán*, *nalezen*, *jmín*, *ládán*, *považován statečným mužem*, *pozván hostem*, *jevil se*, *l se*, *potrval přítelem*; Podobně bývalo druhdy něco *dáno* věpodílem, výměnou, *posláno darem* atd. Kde toho jasnost řčitost vyžadovala, tam nahražovala správná čeština instrumentál

přísudkovým akkusativem s předložkou *za*. I byl tedy člověk *přij*
za společníka, pracoval za tovaryše, sloužil za pachołka atd.

V nejnovější češtině vymizela již téměř všeliká stopa on
vazeb čistě slovanských, všude zahnízdilo se barbarské *co*. Do
táme se nyní takovýchto neslovanských vazeb:

Střechy salonu užívá se také *co* jídelny (Osvěta II. 83, =
za jídelnu). — Narodil se *co* umělec (O. II. 108 = *umělcem*). -
Jmenovali je *co* své plnomocníky (O. III. 201 = *svými plnom*
níky). — Türr cítí se zcela *co* Maďar (O. III. 208 = *Maďarem*)
— Rozdal mezi chrabré 85000 *co* odměnu (Mat. L. = *odměnu*
v odměnu). — Do Prahy přijel *co* královský komisař kníže Ka
(Mat. L. = *kralovským komisařem, za* k.). — Ferdinand II.
král český již korunovaný, oznámil stavům smrť svého předchůd
(Mat. L. = *králem, na království*). — Babička hodí se velmi dob
co čítanka (Nár. L. = *za čítanku*). — Šafář přijme se *co* dohlížit
dvora (Mor. Orl. = *za dohlížitele*) atd.

Poznam. Moravská nářečí znají jen *zájmeno co*, o *spojc*
nevědí nic. V češtině nabylo *co* významu částice porovnávací =
jako: Hvězdy jsou co lampy na nebi zavěšeny. — Přeje mu
pes kočce. — Má hlavy co mlynářova slepice (Jung. slov.). (Mora
řekl by v té příčině „*jako*"). Klademe-li tedy *co* výměnou za b
valé *porovnavácí jako*, není snad proti tomu čeho namítati: *Pří*
sudkem však položeno jsouc v příkladech uvedených a podob
není cokání to nic jiného, než otrocké napodobení německého „al
což ovšem spisovatelům mnohým, píšícím duchem německým
skými jen slovy mnohem pohodlnějším býti se vidí, nežli dbáti sl
vanského rázu své mateřštiny.

3. *Úplné mizení rozdílu mezi l a ł*. Již Hus kárá př
Pražany z toho, že obě slovanská l způsobem německým vyslov
avšak nebylo lze tomu zabrániti. Ve výslovnosti české vytratil
rozdíl ten na dobro, pokud však působí na skloňování, šetřeno
až po naši dobu. Teprv nejnovější čeština píše: Do *kotle* (k
kotła, v kotle); pokoj *popelí* jeho (popeł; Slov. Jung. má o
Gen. *e* i *a*., avšak Slováci i Valaši vyslovují posud popeł, p
peła, i polština má popiół; popele jest tedy nesprávné, byl
starší doby pocházelo); na *vrcholi* (vrchoł); svého *manžele*, sv
manželi (manžeł); bez účele (účeł); drahá *perle* (perła); králov
berle (berła) atd.

4. *Odsouvání koncovky i v infinitivě.* Proč ubohé toto *i* nej-ější spivovatelé češti v takovou nenávisť vzali, jest nepochopitelno. í snad spisovné řeči na škodu, liší-li se aspoň něčím od řeči polité, a čeština nemá těch různoztí věru tak mnoho. Radili hom našim novotářům, aby poslouchali řečníka, který *i* v infinitivě lovuje, a jiného, který je odsouvá. Mají-li sluch český, poznají, že odsouvání to velmi na ujmu rytmické lahodě řeči. Novotou ta-ou mizí všecek rozdíl mezi českým infinitivem a supinem, čehož ími želeti jest. Správná čeština činí přísný rozdíl mezi infinitivem upinem, kladouc supinum k označení účelu po časoslovech pohybo-ní. Doplněk klade se při supinum pravidelně do genitivu. Stůjtež některé příklady: Naši kroci chvátajú vítězit nad Vlaslavem. — Petr modlit se Bohu odtad nedaleko otide. — Někda mě má tě posláše žat na pole. — Vstáváte ráno tůlat se po pití a pit do večera. (Výb. I, 22. 271. 274. 349.). — Jdeme modlit se. at sě položím (Pass. 118. 130.). — Apoštolé rozešli sú se po světě zat (Štít. 12). — Tam k vrchu pohřebat mrch i dat pokrm horóm a jim hlásat milých slov. — Lepá Kublajevna otpravi sě znat nravóv cizích. — Faustinián na korábi přes moře plul hledat é panie i svých dětí. (Výb. I. 18. 43. 267.). — Muoj král poslal ne hledat mistruov. — Jde připravovat vám nebeského královstvie. Nepřišel jsem pozvat spravedlivých ale hříšných. — Sv. Satur-nus do Tolozánského města slova božieho kázat poslán (Pass. 48. 2. 146. 410.). — Tamž i jdú ptat podle rady panny ciesaři v ady. — Kristus příde živých i mrtvých súdit (Kat. 6. 37.). radečtí vyjeli dobývat Plačic (Let. 97.).

5. *Nečeské užívání časoslova „dáti“ ve smyslu německého lassen.“* Návrh nedal se zavrhnouti (nebylo lze). — Rozdělal (na-dil) oheň, při němž by se bylo půl telete uvařiti dalo (bylo uvařilo). Dalo se očekávat (bylo očekávati). — Dá se to jísti, když člověk mu přivykne (může se to jísti, hodí se jísti). — Uvolni si jak se (jak můžeš, jak možno — Mat. L.).

Přestáváme na těchto ukázkách nejnovější češtiny; dostačíť ny ku provedení smutného důkazu, že jme my Čechové národem slincem snad jediným, jehož vzdělanci a spisovatelé neznají nvnice své mateřštiny, nakládajíce s nejdražším po otcích dědic-m jako s nějakou veteší, na niž každý beze studu smí věšeti cary mrzké *cizoty* a *svého* vlastního nerozumu. Jest věru

svrchovaný čas, aby „Širší neb užší výbor pro zvelebení řeči české tím se skutečně stal, čím dle názvu svého býti má, areopagem totiž, který by bděl nad zachováním bývalé přesnosti a správnosti jazyka českého.

Mährens allgemeine Geschichte. Im Auftrage des mährischen Landesausschusses dargestellt von Dr. B. Dudik. V. Band.

Posuzuje *V. Royt.*

V tomto svazku obšírného svého díla vypisuje p. spisovatel dějiny politické Čech a Moravy, užívaje pro státní tento celek názvu „českomoravská říše“ („das böhmischmährische Reich“); pro obsah dějin výhradně moravských zbývají takto kromě líčení působení markrabí na Moravě a poměrů jejich ku králům českým, příběhy kostela Olomouckého, paměti klášterů, dějiny kolonisace německé, zakládání měst a i jiných předmětů slušících po většině do oboru kulturní historie. Nahlédne zajisté každý, že jinou methodou sotva líčiti lze děje Moravy, pouhé toliko části to politického celku. Dějiny do svazku tohoto položené sáhají od r. 1197 až do r. 1261, tedy od zmohutnění moci české za Přemysla Otakara I. následkem ukončení zhoubných sporů mezi Přemyslovci o stolec český až do korunovace krále Přemysla Otakara II. a choti jeho Kunhuty; vzhledem k markrabím co zvláštním správcům Moravy vedlé panujících králů českých vypsána tu jest doba Vladislava Jindřicha, Vladislava II., Přemysla, Vladislava III. a Přemysla Otakara.

Prohlédá-li se ku pramenům a jiným pomůckám dějepravným, z nichž čerpáno pro rozmanitý obsah díla tohoto, musí se uznati, že p. spisovatel s velikou péčí propátral všeliké památky a [illegible] novější spisy ojasňující dějiny onoho věku. Rovněž i na dobu stránku dílu jeho vykládáno býti může, že do něho položeny jsou i prostorem vzdálenější toho času události, poskytují-li [illegible] nějakého světla dějinám našim nebo jsou-li s nimi v nějaké souvislosti. Rozsáhlost taká v skoumání, nevystupuje-li ze slušné míry, jest i zcela přiměřena vypisování dějin českomoravských od [illegible] Přemysla Otakara I., neboť dobou jeho počíná teprv živější styk dvoru českého s mocnostmi zahraničnými, zvláště pak [illegible]

kou, jakož od doby této i mocné působení králů českých
j dějin říše německé; tolikéž v čase tomto hledati slušno
y oné velmocenské politiky panovníků českých, která se
svých výsledcích zjevuje za Přemysla Otakara II., Vác-
. a Karla IV.

čelivým a prostranným badáním páně spisovatelovým vyve-
noho nového na jevo, ač i tajiti nemůžeme, že výsledky
ní jeho nevidí se nám býti napořád ve shodě s prameny, a
ly proneseny jsou toliko domněnky, založené na smělých
ecích. Pronášejíce tu o některých věcech svůj úsudek ne-
me tím nikterak ujímati vůbec ceny dílu jinak důkladnému
žnému.

a stranách 94—149 líčí p. spisovatel spor mezi mocí světskou
vní (1216—1222), za biskupa Pražského Ondřeje vzniklou,
u Přemysla Otakara I. ze záměrů, které dle pramenů sou-
nejsou nikterak zjevné. Již v příčině dosednutí Ondřeje na
biskupskou píše na str. 92. o králi tomto takto: „Dass An-
ach den Vorgängen des 1. Novembers 1197 und nach dem
ute des Fridericianum vom 26. September 1212 vom Kö-
nannt wurde, wird wohl nicht des Beweises bedürfen.“ V
tomto nezdá se nám býti důkaz zbytečným, neboť průvod-
líčením této věci poznali bychom lépe, v jaké míře byl král
křiv církvi české. Zněním Fridericiana ze dne 26. září 1212
šlí snad p. spisovatel v pravdě dovozovati obmezení kano-
volby biskupa Pražského? Fridericianem uděleno králi če-
vzhledem k biskupům v říši jeho („regni sui“) toliko „jus
endi“, totiž investitura ve smyslu práva manského, o jiném právu
zde býti řeči.

a str. 94. vypravuje se dále: „Aber dass er (král) die
nheit des Bischofs (Ondřej dlel r. 1215 v Římě za času
o sboru Lateránského, kde i posvěcen na biskupa) zum
Vortheile ausbeutete, dessen sind wir gewiss. König
l hatte einmal den Gedanken gefasst, im wahren Sinne des
als Autokrat, als Monarcha, aufzutreten. Zu diesem Ende
r sich das Fridericianum vom 26. September geben, und zu
Ende tritt er jetzt mit einer solchen Schroffheit, und nennen
r die Sache beim rechten Namen, mit einer solchen Unge-
keit gegen den Landesklerus hervor, dass es, da auch der
Grundbesitz mit ihm ging, keinem Zweifel länger unterliegen

svrchovaný čas, aby „Širší neb užší výbor pro zvelebení řeči české" tím se skutečně stal, čím dle názvu svého býti má, areopagem totiž, který by bděl nad zachováním bývalé přesnosti a správnosti jazyka českého.

Mährens allgemeine Geschichte. Im Auftrage des mährischen Landesausschusses dargestellt von Dr. B. Dudík. V. Band.

Posuzuje *V. Royt.*

V tomto svazku obšírného svého díla vypisuje p. spisovatel dějiny politické Čech a Moravy, užívaje pro státní tento celek názvu „českomoravská říše" („das böhmischmährische Reich"); pro obsah dějin výhradně moravských zbývají takto kromě líčení působení markrabí na Moravě a poměrů jejich ku králům českým, příběhy kostela Olomouckého, paměti klášterů, dějiny kolonisace německé, zakládání měst a i jiných předmětů slušících po většině do oboru kulturní historie. Nahlédne zajisté každý, že jinou methodou sotva líčiti lze děje Moravy, pouhé toliko části to politického celku. Dějiny do svazku tohoto položené sáhají od r. 1197 až do r. 1261, tedy od zmohutnění moci české za Přemysla Otakara I. následkem ukončení zhoubných sporů mezi Přemyslovci o stolec český až do korunovace krále Přemysla Otakara II. a choti jeho Kunhuty; vzhledem k markrabím co zvláštním správcům Moravy vedlé panujících králů českých vypsána tu jest doba Vladislava Jindřicha, Vladislava II., Přemysla, Vladislava III. a Přemysla Otakara.

Prohlédá-li se ku pramenům a jiným pomůckám dějepravným, z nichž čerpáno pro rozmanitý obsah díla tohoto, musí se uznati, že p. spisovatel s velikou péčí propátral všeliké památky a [illegible] novější spisy ojasňující dějiny onoho věku. Rovněž i na [illegible] stránku dílu jeho vykládáno býti může, že do něho pojaty jsou i prostorem vzdálenější toho času události, poskytují-li jedině nějakého světla dějinám našim nebo jsou-li s nimi v nějaké souvislosti. Rozsáhlost taká v skoumání, nevystupuje-li ze [illegible] jest i zcela přiměřena vypisování dějin českomoravských od doby Přemysla Otakara I., neboť dobou jeho počíná teprv živější [illegible] dvoru českého s mocnostmi zahraničnými, zvláště pak s [illegible]

římskou, jakož od doby této i mocné působení králů českých rozvoj dějin říše německé; tolikéž v čase tomto hledati slušno čátky oné velmocenské politiky panovníků českých, která se ve svých výsledcích zjevuje za Přemysla Otakara II., Václava II. a Karla IV.

Pečlivým a prostranným badáním páně spisovatelovým vyvemnoho nového na jevo, ač i tajiti nemůžeme, že výsledky mání jeho nevidí se nám býti napořád ve shodě s prameny, a někdy pronešeny jsou toliko domněnky, založené na smělých mínacích. Pronášejíce tu o některých věcech svůj úsudek neyšlíme tím nikterak ujímati vůbec ceny dílu jinak důkladnému áslužnému.

Na stranách 94—149 líčí p. spisovatel spor mezi mocí světskou duchovní (1216—1222), za biskupa Pražského Ondřeje vzniklou, iní tu Přemysla Otakara I. ze záměrů, které dle pramenů souých nejsou nikterak zjevné. Již v příčině dosednutí Ondřeje na lici biskupskou píše na str. 92. o králi tomto takto: „Dass Annach den Vorgängen des 1. Novembers 1197 und nach dem rtlaute des Fridericianum vom 26. September 1212 vom Köe ernannt wurde, wird wohl nicht des Beweises bedürfen." V padě tomto nezdá se nám býti důkaz zbytečným, neboť průvodm dolíčením této věci poznali bychom lépe, v jaké míře byl král ký křiv církvi české. Zněním Fridericiana ze dne 26. září 1212 omýšlí snad p. spisovatel v pravdě dovozovati obmezení kanoké volby biskupa Pražského? Fridericianem uděleno králi česmu vzhledem k biskupům v říši jeho („regni sui") toliko „jus estiendi", totiž investitura ve smyslu práva manského, o jiném právu může zde býti řeči.

Na str. 94. vypravuje se dále: „Aber dass er (král) die wesenheit des Bischofs (Ondřej dlel r. 1215 v Římě za času ikého sboru Lateránského, kde i posvěcen na biskupa) zum enen Vortheile ausbeutete, dessen sind wir gewiss. König mysl hatte einmal den Gedanken gefasst, im wahren Sinne des rtes als Autokrat, als Monarcha, aufzutreten. Zu diesem Ende s er sich das Fridericianum vom 26. September geben, und zu sem Ende tritt er jetzt mit einer solchen Schroffheit, und nennen nur die Sache beim rechten Namen, mit einer solchen Ungetigkeit gegen den Landesklerus hervor, dass es, da auch der se Grundbesitz mit ihm ging, keinem Zweifel länger unterliegen

konnte, Přemysl wolle die durch die Canonen dem Klerus gesicherte exceptionelle Stellung gänzlich aufheben, und sich in jeglicher Beziehung zum absoluten Herrn desselben aufwerfen. War die ausnahmsweise Macht des Klerus einmal gebrochen, dann erst glaubte er sich sicher auf dem erblich zu gestaltenden Throne. Um aber die Macht des Klerus zu brechen, musste er vor allem die demselben durch seine Vorfahren, durch die Päpste und durch die Kaiser erstatteten Privilegien und Immunitäten annulliren; er that dies, ja es scheint sogar, dass selbe gewaltsam abgenommen und vernichtet wurden. Dann musste er dem Klerus die Mittel der freien Existenz und der Unabhängigkeit der Person vom weltlichen Amte nehmen, und dies geschah durch Confiscirung des Kirchenvermögens, durch Entziehung des Zehentes und durch Stellung der Kleriker unter das Laikalgericht. Mit Einem Worte: König Přemysl bewirkte am Schlusse des Jahres 1215 und im Verlaufe des Jahres 1216 eine totale Umwandlung der socialen Stellung, wir könnten sagen, eine Secularisirung des böhmischen, und wie wir allen Grund anzunehmen haben, auch des mährischen Klerus.'

Z toho, co tu z díla p. spisovatele položeno, museli bychom ovšem souditi, že král Přemysl dopustil se velikého bezpráví proti svobodě církve a proti duchovenstvu; než z čelního nás dalšího pramene, z dopisů totiž mezi Římem a dvorem českým sporné této otázky se týkajících, nemůžeme nikterak nabyti přesvědčení o počínání králově p. spisovatelem tu vylíčeném; dle mínění našeho vyhledává úsudek o králi českém vzhledem k této věci poněkud opatrnosti, an celý tento spor není do podrobna z pramenů tak jasný, aby nyní náležitě a světle v historii naší vylíčen býti mohl. Nebude snad nemístné, uvážíme-li blíže tuto věc a položíme-li vedle i mínění jiné vedlé výroku p. spisovatele.

Aby se poznalo, zdali aneb v jaké míře byl král Přemysl Otakar nepřítelem svobod církve české, jest, tušíme, především potřebí, na zřeteli míti otázku, zdali té doby zákony církevní v jiných zemích již napořád platné byly také i v Čechách právem všeobecně uznaným, čili jak daleko postoupila již toho času recepce práva kanonického v zemích českých; aby takto rozeznáno býti mohlo, kladl-li král český toliko odpor vnikajícím novotám nebo rušil-li násilně právo té doby v Čechách již uznané. Při otázce této jest *možná bezpečně tvrditi, že, jak z vnitřního rozvoje dějin českých před 13. stoletím jde dosti jasně na jevo,* [illegible]

všeliké cizí právní zvyky, a že tudíž i právo kanonické
tak rychle, jako v jiných zemích, zvláště románských,
s právem římským snadněji překonávalo odpor práv

zvláště důležitou ve sporu tomto jsou soudy duchovní,
tno tázati se, byly-li privilegované soudy duchovní čili
„privilegium fori" za této doby v Čechách a na Moravě
n?

však soudy tyto za tohoto času byly již v jiných ze-
ětské moci uznány, nemůžeme jinak souditi, než že řím-
usilujíc o zjednání volnosti se strany krále soudům du-
judicia clericorum"), nemá než takové soudy na zřeteli;
Čechách a na Moravě neměly až posud všeobecné plat-
tá z toho, že ještě několik let později po tomto sporu,
uznáním vedle jiných věcí i tohoto privileje, poháněno
o k soudům světským, což jest dostatečným důkazem,
ještě zápasiti novotě s obvyklou praxí. O tom nás po-
ně dva listy od markrabí Přemysla l. 1234 dané, v je-
h praví se: „Decernimus etiam hoc observari secundum
m, ut clerici non trahantur in judicium seculare, nec
per seculares personas" (Boček, Cod. dip. II, p. 284);
: „Quia per nobilium nostrorum magis quam per prin-
ntiam presbyteros vel clericos judicari audivimus, qui
nt electi, ad judicia compelli violenter, ut assistant res-
ipsos tanquam rusticos vendi" (Ibid. II, p. 287). („Ven-
v sobě vedle obyčejného významu v středověké latině
ronajímati, pokutovati, odkud „venditio" = úrok, po-
vůbec; znamená tudíž v této listině pokutovati). Dále
ně přikazuje markrabí: „Omne judicium (clericorum)
ad episcopum vel praelatos Olomucensis ecclesiae.
hto listinných lze dobře poznati, že za biskupa On-
váno ještě u nás právu kanonickému takého průchodu
za arcibiskupa Arnošta, za jehož času mohl ovšem Štítný
ten nestál po právu, kto by chtěl toho súditi, ješto
o súdu, jako světský žáka svěceného."
jiným řádům jinde již zobecnělým bylo zápasiti se sta-
v Čechách a na Moravě, dokazuje i stálé zavedení cœ-
ského *teprv za této* doby, ano i ta okolnost, že králi

ského a župního, a že ono také způsobilo úhony kostelu Praž
a jiným, což vysvítá z listu papeže Honoria III. r. 1224 krá
skému daného, v němž papež nedává králi vinu z ústrků mezi
pem Ondřejem a mocí světskou sběhlých, nébrž přičítá ji zl
nosti jiných lidí, kteří jej k nim ponoukali (Erb. Reg. p. 318)
p. spisovatel, aby se neuchýlil od mínění napřed pojatého, vy
tento list papežův na str. 164. na ten rozum, že papež v něm
náší toliko lichocení, aby takto získal krále pro záměry své
mohouce přisvědčiti výkladu takovému dokládáme na prospěch
Přemysla Otakara jen ještě to, že v památkách z onoho času
nikde na jevě záměry královy čelící proti církvi a duc
stvu, naopak, ony nejen hlásají svorně, že byl jako ostatní P
slovci velkým dobrodincem kostelů, nébrž dovídáme se i z ni
byl mezi panovníky českými první, jenž se jal propůjčovati
kům duchovním velké svobody čili tak zvanou „libertas ab i
beneficiariorum."

Zbývá nám ještě zmíniti se o skončení tohoto sporu mezi
církevní a světskou v Čechách. Na str. 95. a 103. čteme, ž
mysl Otakar podřídil soudu světskému duchovenstvo, z čeho
diti dlužno, že před tím požívalo již volnosti, že příslušelo t
soudům duchovním, — o čemž již svrchu promluveno — ; na st
kde se mluví o uklizení této rozepře zvláštním konkordátem, d
se však, že církev nedosáhla úplné kanonické pravomocnosti nad

„Matice Moravská",

účel jest podporovati literaturu českoslovanskou se zvláštním ohledem na potřeby Moravy vydáváním dobrých spisů aneb přispíváním k tomu, má trojí údy:

zakladatele, kteří složí 100 zl. r. č. buď najednou nebo ...ech po 10 zl. ročně;

údy činné, kteří 50 zl. r. č. složí buď najednou nebo v 10 ...o 5 zl. ročně.

Údy přispívající, kteří každý rok 2 zl. platí.

...kladatel dostává 2 výtisky, činný a přispívající 1 výtisk ...isů Maticí vydaných.

...tanovením „výboru" může se při vydávání nákladnějších ...řispívajícím údům uložiti zvláštní příplatek, za který takové ...írati mohou.

...časopis Matice Moravské", jenž čtvrtletně v sešitech tříar... vychází, stojí pro údy „Matice Moravské" na celý rok 1 ..., pro ostatní 2 zl. r. č.

... arch původní práce, do „Časopisu Matice Moravské" polo...ntí se 20 zl. r. č., za arch výpisku a překladu 10 zl. r. č. ...

...rávu „Matice Moravské" vede výbor, jenž záleží z 18 osob, ...u nejméně třetina v Brně bydleti musí.

...ipisy v záležitostech správních „Matice Moravské" zasílají ...ateli p. *Theodoru Lazarovi*, prof. českého gymn. v Brně.

... rok 1871 dostanou údové „Matice Moravské":

...isto Karla z Žerotína díl II.

...ších slov ve slov. řečech od A. Matzenauera díl II. (Údové ...řispívající za cenu levnější.)

nebo zvláštní plnomocník krále českého, jenž jménem jeho soud řídil. O tom nás poučují listy z oné doby, tak k. p. l. 1222 ve sporu mezi opaty Břevnovským Dluhomilem a Hradištským Bonifácem učinili napřed rozeznání soudcové papežem ustanovení, pak papežský legát Řehoř, jenž tehda dlel v Čechách, a konečně rozhodl markrabí Vladislav, a sice tak, že jmenoval dva soudce duchovní, aby sjednali mezi stranama narovnání (Ibid. p. 305). L. 1223 držel místo královo při soudě biskup Olomoucký Robert (jenž dí: „cum vices ipsius regis Ottacari tunc temporis gereremus“), před kterýmž soudem („praesentibus castellanis (Znoimensibus) et aliis multis probis viris“) líčena byla pře trhová mezi opatem Lúckým Florianem s jedné, a Václavem a Oldřichem ze Znojma se strany druhé (Bol. Cod. II, p. 153). Zajímavá v ohledu tomto jest i pře mezi tímto opatem a farářem Svatomichalským Adamem ve Znojmě z r. 1226. Opat maje tehdáž mnohé odpory a překážky od Adama na ujmu důchodů fary Svatomikulášské ve Znojmě, slušící ku klášteru Lúckému, dovolal se konečně pomoci soudu za tou příčinou římskou stolicí zřízeného; než Adam byv mnohokrát k soudu pohnán, nestál nikdy k němu, pročež od soudců dán do klatky. Konečně vyslán z rozkazu králova probošt Svatohippolytský Vichbert („qui ex parte regis venerat“), aby spor k místu a konci přivedl, načež teprv stál Adam ke při (Ibid. II, p. 170).

Na str. 139. vyložena jest památná hora „Scac“, na níž král Přemysl l. 1221 s legátem papežským Řehořem se sešel a u přítomnosti četných svědků svobody kostela Pražského ztvrdil, na nynější Stožec (něm. Staatz) v Dolních Rakousích, a p. spisovatel přivádí pro své mínění takové důvody, že mu každý raději přisvědčí než domněnkám od jiných zpytatelů v té příčině posud pronešeným.

Na str. 147. klade se založení města Znojma do doby markrabí Vladislava k r. 1214, než na str. 177. praví se zase, a to docela správně dle listinného svědectví, že r. 1226 jednalo se o založení řečeného města.

Na str. 158. jmenuje se biskup Olomoucký Robert správcem Moravy po smrti Vladislava Jindřicha, což doloženo jest toliko slovy biskupovými ve příčině pře výše připomenuté: „Cum vices ipsius regis Otacari tunc temporis gereremus“, kterýmž slovům, není-li důkazu zřetelnějšího, může se jen tak rozuměti, že pouze v případě tomto byl Robert náměstkem královým.

Na str. 178. „Vipertus praepositus Znoymensis“ ... spisovatel se domnívá, slovem „praepositus“ v listinách ...

ČASOPIS

Matice Moravské.

Redaktor:

Václav Royt.

ROČNÍK TŘETÍ.

1871.

Sešit třetí.

Tiskem národní knihtiskárny J. [illegible] v Brně.
Nákladem Matice Moravské.

ikati se s úspěchy nejžádoucnějšími. Mámeť tu pak na [illegible]
jako v novější době těší se zvšeobecné obliby, jakož [illegible]
nějšího pěstování, totiž duševěda. [illegible]
Shakespearův ve svých dramatech v [illegible]
a veškeré [illegible] srdce lidského, a veškeré [illegible]
[illegible]

v největší ovšem úsečnosti hlavní pravidla, jakáž jmenovitě
na krasovědu mnoholetým ve věcech těch bádaním v mysli
květla. Projevovalo se a jeví až dosud přání ze mnoha stran,
naší československé literatuře vydal se spis zahrnující v
škerá odvětví krasovědy, jakým byť i ne v podobně rozsá-
hjemu honosí se německá literatura, míníme tu krasovědu
ovu nejvíce sosnovanou podlé soustavy Hegelské.
ovolujeme sobě pochybovati, že by provedení úlohy této tak
a krušné bylo v naší literatuře již na čase, aneb žeby v ní
tí se mohla toliko jedna byťby sebe nadanější a pilnější spi-
ská síla; vždyť i v éstetice Vischerově zdělána jsou jedno-
dvětví zvláštními spisovateli, jako k. p. část hudební zná-
ritikem Vídenským Hanslíkem, jenž i o sobě znamenitý vy-
émž předmětě spis: Uiber das Musikalisch-Schöne.
ruhá naše rozvaha týká se *methody*, jakou i v oboru kraso-
ovažujeme za jedině úspěšnou. Současně se Shakespearem
hý tvořivý genius, ač ovšem na poli různorodém, *Bako Ve-*
ký (umř. 1626), od něhož pochází tak nazvaná methoda in-
í, na základě jednotlivých projevů ku všeobecným teprv zá-
prozírající, kteroužto methodou byvše vedeni Newton a stou-
eho, dočinili se ve vědách přírodních výsledkův zajisté úžasu
.
éto methody dovoláváme se ve krasovědě s tím větším dů-
že podlé hlubokého přesvědčení svého každé pravé umělecké
važujeme za výtvor samorostlý, tak o sobě jediný, jako ka-
ý výplod ve přírodě.
aždé právě klasické dílo jest jakoby ovanuté týmž dechem
jaký v nově vždy plodivé síle věje vesmírem; onoť vypry-
e z téléž nevystihlé tajemné tvůrčí hloubi, z nížto vynořili
tyčné hory, z jakové vyrůstají libodeché lípy a řinou se mo-
proudy. Takýto ráz svěží prvotnosti vtlačen veškerým pra-
lům uměleckým; takýto tvůrčí nádech rozlévá se v nesmr-
zpěvích Homerových, v nebeskvoucí tváři Madony Rafaelo-
uzných zvucích Mozartových. Ba mnohé výtvory básnické,
anteova Divina comedia, Goethův Faust, Byronův Kain a j.
mají do sebe původnost a zvláštnost, že nedají se leč ná-
městnati v kadlub, z domyslu čili a priori utvořené nějaké
krasovědné, tak že známý filosof Rosenkranz zvláštní nevš
ro taková díla, jmenuje jich „inkonmensurable."

Nákladem Matice Moravské vyšly následující

které ve všech knėhkupectvích lze dostati

Spisy Karla staršího z Žerotína, od V. Brandla. Odděl
Listové psaní jazykem českým: svazek I. za 1 zl. 50 kr.;
II. za 3 zl.

Oddělení I., „Zápisové o soudě panském“ seš. I. i II.
rozebráno. Zbývá pouze několik exemplářů seš. II. pro údy
vající Mat. Mor., kteří již seš. I. mají; sešit tento možná
za 80 kr. u jednatelstva Matice.

Cizí slova ve slovanských řečech. Sepsal Ant. Mat
Seš. I. za 2 zl. (Pro údy přispívající Matice Mor. u jednat
za 1 zl.)

Kniha Tovačovská. Vydal V. Brandl. Za 2 zl. 20 kr.
(Pro údy *právnické jednoty* v Praze u jednatelstva Mat.
za 1 zl. 50 kr.)

Nové básně od Frant. Sušila. Díl I. za 50 kr.; díl II. za

Studie o Shakespearovi.

Od K. Šmídka.

Lear.

I.

Ústav „Matice české“, pro rozkvět jmenovitě vědecké literatury
ší veledůležitý, rozmnožil valný počet svých zásluh vydáváním
klادu dramat Shakespearových, jenž již k žádoucímu ukončení do-
lyá. Patří zajisté Shakespeare mezi nejvýtečnější veleduchy ve-
rého člověčenstva a klasické výplody Musy jeho dramatické jsou
přední ozdobou nejenom literatury anglické, alebrž literatury svě-
é. Všichni téměř vzdělaní národové honosí se ode dávna pře-
dem nedostihlých jeho dramat; mezi Němci pokusili se před
hnými již léty věhlasní jich básníkové, Voss, Wieland, A. V.
legel a L. Tieck o důstojný překlad nesmrtelných těch výtvo-
genia britanského; v novější pak době, zvláště pak od r. 1864,
eš slavena třistaletá památka narození téhož veleducha (narodil
podle udání Gervinusova (I. 32) dne 26. dubna 1564, ač mnozí
ě libují v domnělém, nijak nedosvědčeném podání, že se narodil
dubna, jakožto v den, kteréhož i skonal), zařízeny v Německu
áštní spolky, jenžto výhradně zabývají se studiemi o Shakespea-
i, usilujíce o ryzé přehlednutí textu, o překlad co možná nej-
nější, o příslušné důkladné vysvětlivky a i o ésteticky rozbor
hže výtvorův dramatických.[1])

I nelze upříti, že vliv dramat Shakespearových na osvěžení
keré poesie dramatické u Němcův objevil se býti rozhodným i ú-
šným naprosto; uznávají to s upřímnou i se vděčnou myslí nej-
ečnější dosud dramatičtí básníkové němečtí, Göthe i Schiller.

¹) Uvésti tu dlužno uveřejnění nového překladu dramat Shakespearových
Friedr. Bodenstedtem v Lipsku u Brockhausa. Král Lear přeložen
ve sbírce této známým politickým básníkem Herweghem.

Obsah:

Studie o Shakespearovi.

Od K. Šmídka.

Lear.

I.

Ústav „Matice české“, pro rozkvět jmenovitě vědecké literatury naší veledůležitý, rozmnožil valný počet svých zásluh vydáváním překladu dramat Shakespearových, jenž již k žádoucímu ukončení dospívá. Patří zajisté Shakespeare mezi nejvýtečnější veleduchy veškerého člověčenstva a klasické výplody Musy jeho dramatické jsou popřední ozdobou nejenom literatury anglické, alebrž literatury světové. Všichni téměř vzdělaní národové honosí se ode dávna překladem nedostihlých jeho dramat; mezi Němci pokusili se před drahnými již léty věhlasní jich básníkové, Voss, Wieland, A. V. Schlegel a L. Tieck o důstojný překlad nesmrtelných těch výtvorův genia britanského; v novější pak době, zvláště pak od r. 1864, kdež slavena třistaletá památka narození téhož veleducha (narodil se podle udání Gervinusova (I. 32) dne 26. dubna 1564, ač mnozí sobě libují v domnělém, nijak nedosvědčeném podání, že se narodil 23. dubna, jakožto v den, kteréhož i skonal), zařízeny v Německu zvláštní spolky, ježto výhradně zabývají se studiemi o Shakespearovi, usilujíce o ryzé přehlednutí textu, o překlad co možná nejvěrnější, o příslušné důkladné vysvětlivky a i o éstetický rozbor týchže výtvorův dramatických.[1])

I nelze upříti, že vliv dramat Shakespearových na osvěžení veškeré poesie dramatické u Němcův objevil se býti rozhodným i úspěšným naprosto; uznávají to s upřímnou i se vděčnou myslí nejvýtečnější dosud dramatičtí básníkové němečtí, Göthe i Schiller.

---

[1]) Uvésti tu dlužno uveřejnění nového překladu dramat Shakespearových Friedr. Bodenstedtem v Lipsku u Brockhausa. Král Lear přeložen ve *sbírce této známým politickým* básníkem Herweghem.

I škola romantická pod dotčeným vůdci Schlegelem a Tieckem, jichž překlad dramat Shakespearových platí u znalcův až dosud za nejzdařilejší, získala sobě v ohledu tomto nepopíratelných zásluh o dramatické básnictví ve vlasti jich německé.

Než nejenom co do samého dramatického básnictví a povýšení jeho pod perutím Musy Shakespearovy, nébrž i co do jiných oborův duchových musí pilné a vytrvalé studování děl Shakespearových potkati se s úspěchy nejžádoucnějšími. Mámeť tu pak na zřeteli vědu, ježto v novější době těší se ze všeobecné obliby, jakož i z nejzárnějšího pěstování, totiž duševědu. Vniká zajisté všeobsáhlý genius Shakespearův ve svých dramatech v nejzavilejší záhyby duše lidské a veškeré pružiny srdce lidského, a veškeré city, vášně a náruživosti, veškeren idealní vzlet nitra našeho, avšak i veškeré pusté propasti rozuzděných žíravých snah a rozpoutaných svrhlých citův a žádostí, ba i závratné hlubiny choroby duševní — vše to jakoby před pronikavým jeho zrakem bylo odhalilo a odekrylo tajemnou svou roušku a rovně průzračnou září jemu se bylo rozesvitlo a rozbřesklo.

Nebyltě duševědcem ve smyslu nynějším, vždyť pokročilejší duševěda výrůstkem jest teprv naší právě doby; avšak ztvrzuje se i u něho, že to, co jmenujeme intuicemi ducha našeho, mimovolnými řekli bychom a nevědomými často jeho problesky, více přispívá ku pokroku ve veškerém oboru věd i snah lidských, než dlouholetá mnohdy a sebe pilnější badání a přemýšlování, ač těmto ovšem na ceně ničehož tímto výrokem naším ujímati nikterak nezamýšlíme.

Podávajíce tuto prvotné výsledky našeho o Shakespearovi studování domníváme se, že se tím uvazujeme v úlohu vděčnou a literatuře naší úspěšnou. Volíme za předmět prvého svého pokusu drama „Lear“ za příčinou ovšem více zevní, ješto to bylo prvé velikolepé dílo Shakespearovo, jakéž ve skvělém zajisté provození nejvýtečnějšího dosud v tom ohledu herce zvěčnělého Anschütze roznítilo v mladistvém již věku nadšení a úžas pro nevyrovnané plody ducha Shakespearova, avšak zvláště i za tím podnětem, že se právě v tomto dramatu, jež Schlegel jmenuje „nejdůmyslnějším a nejvznešenějším výplodem Shakespearovým“, přehojná naskytuje látka k rozboru i duševědnému i éstetickému.

Dříve však, než se do podrobného, dříve duševědného, [illegible] *éstetického* o dotčeném dramatě rozboru [illegible]

ti v největší ovšem úsečnosti hlavní pravidla, jakáž jmenovitě lem na krasovědu mnoholetým ve věcech těch bádaním v mysli utkvěla. Projevovalo se a jeví až dosud přání ze mnoha stran, i v naší československé literatuře vydal se spis zahrnující v veškerá odvětví krasovědy, jakým byť i ne v podobně rozsáhlém objemu honosí se německá literatura, míníme tu krasovědu Vischerovu nejvíce sosnovanou podlé soustavy Hegelské.

Dovolujeme sobě pochybovati, že by provedení úlohy této tak ...hlé a krušné bylo v naší literatuře již na čase, aneb žeby v ní ...staiti se mohla toliko jedna bytby sebe nadanější a pilnější spisovatelská síla; vždyť i v éstetice Vischerově zdělána jsou jednotlivá odvětví zvláštními spisovateli, jako k. p. část hudební znamenitým kritikem Vídenským Hanslíkem, jenž i o sobě znamenitý vydal o témž předmětě spis: Uiber das Musikalisch-Schöne.

Druhá naše rozvaha týká se *methody*, jakou i v oboru krasovědy považujeme za jedině úspěšnou. Současně se Shakespearem druhý tvořivý genius, ač ovšem na poli různorodém, *Bako Verulamský* (umř. 1626), od něhož pochází tak nazvaná methoda indukční, na základě jednotlivých projevů ku všeobecným teprv zákonům prozírající, kteroužto methodou byvše vedeni Newton a stoupenci jeho, dočinili se ve vědách přírodních výsledkův zajisté úžasných.

Této methody dovoláváme se ve krasovědě s tím větším důvodem, že podlé hlubokého přesvědčení svého každé pravé umělecké dílo považujeme za výtvor samorostlý, tak o sobě jediný, jako kaждý jiný výplod ve přírodě.

Každé právě klasické dílo jest jakoby ovanuté týmž dechem ...em, jaký v nově vždy plodivé síle věje vesmírem; onoť vyprýštilo se z téže nevystihlé tajemné tvůrčí hloubi, z nížto vynořili se velebytečné hory, z jakové vyrůstají libodeché lípy a řinou se mocné proudy. Takýto ráz svěží prvotnosti vtlačen veškerým pravým dílům uměleckým; takýto tvůrčí nádech rozlévá se v nesmrtelných zpěvích Homerových, v nebeskvoucí tváři Madony Rafaelovy, v luzných zvucích Mozartových. Ba mnohé výtvory básnické, jako Danteova Divina comedia, Goethův Faust, Byronův Kain a j. v sobě mají do sebe původnost a zvláštnost, že nedají se leč násilně vměstnati v kadlub, z domyslu čili a priori utvořené nějaké soustavy krasovědné, tak že známý filosof Rosenkranz zvláštní uvedl ... *pro taková díla, jmenuje* jich „inkonmensurable."

I zdá se nám tudyž býti záhodno, zabývati se badáním dříve *jednotlivých* plodův uměleckých, jenž na sobě nesou bohorodý odznak klasičnosti, a pak odtud odvoditi na dráze co možná nejspolehlivější povčěné zákony krásy a libosti.

Tyto všeobecné naše názory skvěle dosvědčuje dotčené Shakespearovo drama *Lear*. Jímáme se tuto podivuhodný tento výtvor dramatický, jehož každou scenu, ba každou jednotlivou rozmluvu ovívá vyšší dech božské Melpomeny, probádati se stanoviska duševědného; a bohdá jasně dokážeme, že tu klasickým štětcem vylíčena duševní choroba s takou důkladnou a jasnou zevrubností ve veškeré své posloupnosti od prvého výbuchu zmatené mysli až k děsivé zběsilosti, s jakovou teprv v novější době badáním psychiatrův na světlo byla vynešena a dosvědčena.

Chtícím zevrubně seznati veškeren rozvoj duševní choroby třeba jest vystaviti ve všeobecných aspoň rysech obraz duševního žití zdravého, normalního. Je-li podstatou duše činnost, činnost stálá a sebe na vzájem pronikající, musíť tudyž co prvý odznak zdravé duše vytčena býti hojnost a bohatost představ a myšlenek, v duši v neustálém oběhu kolujících, a bohatost a rozmanitost odtud vznikajících citův, snah a tužeb.[1]) Aby však veškeré tyto myšlenky, city i snahy sebe bohatší nepřemětily se v neladnou směsici a v holou nezáživnou spoustu různorodých látek, musíť se tytéž mezi sebou vzájemně pronikati a v takové mezi sebou úvazky sesnubovati a se spojovati, jakové se srovnávají se skutečnými poměry života i v přírodě i v dějstvu. Z této pak souladnosti a všech živlův mezi sebou usrovnalosti jakoby nutně následovati bude rovnováha duševní, klid vnitřní, avšak vypryskující se na základě bojův a usmířených pak rozporův; k čemuž ovšem zapotřebí jest vnitřní bodroty, ohebnosti a pružnosti mysli, ba i částečného jejího rozechvění.

Opak všeho toho rozvinuje strastný obraz duševní choroby. Chová-li mysl v sobě chatrný jen a přeskrovný počet představ, [illegible]

---

[1]) Na tuto vnitřní bohatost poukazuje hojnost a bohatost slov, jakými kdo umí vládnouti. I v ohledu tomto nad jiné vyniká Shakespeare. Ve Starém Zákoně načítalo se 5642 různých slov; Milton jich užil [illegible], Shakespeare však 15000. Podlé poznámek jednoho pastora v Anglii spokojiti se lze sprostému dělníku v Anglii v občanském [illegible] se 300 slovy.

dostává-li se jí nad to dostatečné pružnosti, jakovou by i nečetné domysly vzájemně sebe pronikše zmohly se k novým výtvorům projevům duševním; mámeť tu před sebou nárys choroby duševní, erýž obyčejně tupostí čili *blbostí* naznačujeme. V jiné však mysli tkáváme se s dosti bohatou látkou, oběh myšlenek, citův i snah ěkterých pozorujeme dosti čilý, při tom však tak plachý, tak těkavý, tak nesouladný, že všechny ty vzájemné úvazky myšlenek mezi sebou, jakové se podlé zákonův asosiačných rozvinouti musí, ikterak neodpovídají poměrům života skutečného, ba jim zjevně odpírají a příčí se řádným jeho zjevům. Tak se to má v plaché ysli *bláznův* a pomatencův.[1]) Avšak choroba tato duševní posunuje se k horšímu a zarputilejšímu zjevu, kdykoliv nějaká záludná yšlenka dospěla v duchovém rozvoji k takovéto výlučnosti a výřednosti, že přemocí despotickou jak již pozorovati jest při jakéoliv náruživosti, ovládá veškerý obor jiných myšlenek, tak že co slábli manové jí sloužili musí bezohledně jakožto svému výhradnímu panovníku.

To již obraz kormutlivého stavu *šílencův*, jenž při mohutném ohe itu a převaze odstředivé činnosti sou tavy nervové rozechvívá až ke hrozivým projevům tak zvané *zběsilosti*.

Ku zračitějšímu celé této věci ojasnění dokládáme v krátce n to, že již jednotlivé letory překročivše jisté meze řádného rozje zabíhají ku hranicím dotčených chorob duševních. Plachá, nedílá, těkavá, ke hloubi nevnikající povaha sanguinikova velmi blíží povaze blázna od jedné ke druhé myšlence beze všech dostatečch příčin přebíhajícího, kdežto melancholik ve výlučnosti svých zorův s jakou na záležitosti lidské pozírá, urputilou snahou vše sebe odmítaje, co se vnitrem jeho se nesrovnává, blízek jest, jak ve všedním životě nezřídka znamenáme, choroby, jakou sklíčena zatemněna jest povaha šílencova. A kdožby při bezuvážném, dorovitém, ba často zrovna násilnickém jednání povahy cholerické upamatoval se na děsivé výbuchy rozkacené a divoké povahy zbě-

[1]) Takové pomatenosti zanímavý příklad podává lékař Dr. K. Stark, ředitel ústavu pomatených u Eslink ve Virtembersku. Vypravuje rozmluvu jedné chorobné v témže ústavě, kterážto jakoby v jednom dechu vypravěla: „Ich heisse Marie, ich bin die Himmelskönigin — ihr Sohn wurde gekreuzigt — auf Golgatha — Golgatha — Olga — ich bin die Königin Olga — ich bin du!" Zřejmě tu pozorovati zákon sdružování idej a sice podlé kontrastu jakož i obdoby ve zvuku slov.

silcovy, a kdožby při pohledu na hamižnou lhostejnost, s jakou mnohdykráte mysl flegmatikova se nese k záležitostem duchovním sebe vznešenějším a pro celek důležitějším, nepřipomenul si strastný obraz, s jakým se v čarovábných jinak krajinách alpských při pohledu na blbce, čili tak zvané kretiny potkáváme! Často jen krok přes hranice zdravého duševního rozvoje — a již otvírají se brány blázince pro ubohé nešťastníky!

Duševěda opírá se k vysvětlení veškerých zjevův ducha o dva základné principy. Buď totiž béře se ojasnění záhadných objevův duševních ze zákonův, na nichžto spočívá vzájemné na se působení těla čili blížeji soustavy nervové a duše; tato část duševědy obdržela výtečnými badáními Fechnerovými v novější době příslušného názvu psychofysiky. Odtud jmenovitě vysvětlují se tak zvané pocity co představy elementární, jakéž prostředkem smyslův duše vnímá z nevyvážného pokladu vůkolního světa; na základě pak pocitův těchto u každého jednotlivce zvláštních a různých vypíná se veškerá budova života duševního. V tajemné skrýši duše své chová každý z nás zvláštní svůj svět duševní; neníť nám více třeba státi ve přímém úvazku se světem zevnějším, a přece chováme již ve vnitru svém co věrné odliky zevnějška obrazy veškerého předmětenstva, a tyto obrazy, ty představy, jichž jsme byli během svého života nastřádali v duši naší, proměňují se stále co [illegible] kaleidoskop v nové vždy útvary, s nimiž vyvinují se tu libí a útěšní, tamto nemilí a strastní citové, z nichž pak, když se jich ukojení aneb odvrácení tuhé namítají překážky, probuzují se v dalším rozvoji mnohočetné snaby a žádosti, jež teprv dovršení svého nalezají v činu odhodlaném a zevnější svět přetvořujícím. A v této vzájemné působnosti představ, citův a snah, v zákonech, ze vzájemné této činnosti plynoucích, leží druhý základní princip k objasnění zjevův duševních.

Oba tyto principy budou nám ozařující pochodní ohledně chorobných zjevův duševních. Člověk, jsa souborem těla a duše, spoután jest i v životě duševním dojmy zevnějšího předmětenstva, kteréž pak i zhoubně doráželi mohou přímě na soustavu nervovou, dále pak i na úkony duševné. Zkušenost dosvědčuje, že choroby duševné vznik svůj berou z úhony, jakovou utrpěl mozek buď zevnějším úrazem aneb následkem nervových nemocí; ba u valného jich počtu dokázati lze náklonnost k nim zděděnou. Lékař opatrováním na mysli chorých v oboru tom velkých zkušeností nabyv

r. Ricker, dosvědčuje, že mezi 425 takovouto chorobou sklíčenými 144, tedy téměř u třetiny veškerých případův mohlo dokázati se, podobných chorob pozorovati bylo v nejbližším jich příbuenstvu.

Avšak mohou choroby duševní vzniknouti následkem nepřízniých a i na tělo zhoubně dorážejících dojmův psychických. Taýmto způsobem rozvinula se choroba duševní u básníka Mik. Leaua, při němž nebylo lze dokázati, žeby prvé zárodky nešťastného duru byly tkvěly v podobné chorobě rodičův neb příbuzných jeho. Povahy jsa melancholické miloval již co chlapec samotu. Hry jeho v mladistvém věku projevovaly vážnou planoucí obrazotvornost klánějící se k dumání náboženskému. Čilý duch roztoužil se po dhalení hlubokých a tajemných záhad života lidského; avšak ani život, ani věda, ani příroda neposkytovala rozechvělé a rozbouřené mysli upokojivých odpovědí. Touha po blaženějším útvaru spoleenském hnala ohnivého muže za ócean atlantský; velikolepé zjevy amenské té země naplňují fantasii jeho vznešenými a trudnými brazy; ale ideal života tam nenalezl. S rozbolestnělou útrobou naracuje se opět do Europy. Mysl jeho badavá ponořuje se v mystické oustavy gnostikův, jak mnohé z nich myšlenky vylíčil v básních ých jmenovitě v Albigensích. Obracuje pořádek svého života, noc den, libuje sobě v ohnivých, rozněcujících nápojích, v dráždivých krmech. Proti výlučné činnosti fantasie takto násilně rozdrážděné ní žádné protiváhy nějakým praktickým povoláním. Ač dobývá ými básněmi všeobecné slávy, nepostačuje to bezmírné jeho ctidosti. K tomu dotkly se tak citlivé mysli mnohé nehody hned prvého mládí. Bděl po mnohá léta v ušlechtilé péči synovské hože matky své, jižto náruživě byl miloval a kterouž smrt mu by odnímá. Konečně domnívá se, že nalezne míru ve kruhu ronném; zasnoubil se s nevěstou, o kteréž domýšlí se, že jest hatá; záhy seznal klam svůj, nejtrapnější úzkostlivost zmocnila duše bolem již zcela zkrvácené; pod tímto návalem rozporův ůtrních klesá konečně i tělo, již dříve mnohými chorobami ztýné, strašlivý výbuch hněvem rozbouřené krve zasazuje poslední u rozdrážděným nervům — a vyplňuje se, co básník sám byl bolestné předtuše předzvídal: „Znáš historii o Faetonu a sluěných komoních, v propast jej uvrhších. My básníci jsme takýto fantastickými vozkami, kteří snadno mohou svými vlastními

myšlenkami býti potřeni.“[1]) Ve příkladu tomto z novější d
vidíme takměř v živé konkretnosti veškeren vznik a postup s
ství. Podobný rozvoj musel podati i Shakespeare; vymáhá to
jisté sama podstata poesie dramatické, kterážto neobírá sobě
úlohu vyprávění znamenité nějaké události, vynořené ze šera mi
losti, alebrž veškeren děj i hlavní i s mimotnými okolnostmi r
vinuje v živé přítomnosti před zrakoma našima, jak postupuje
doby k době, až dospěje buď ku strastnému buď ku příznivé
ukončení. A tu hle obdivovati se jest věhlasu Shakespearovu,
nám hned z počátku svého dramatu uvádí krále povahy pr
z doby, ve které spanilé světlo křesťanství nebylo dosud zasvi
kdež veškery vášně a náruživosti projevují se v prvotném bezm
ném žáru. Neb to jest u Shakespearea všeho pozoru hodno, že
veškerých dramatech dovede vyvoliti i *půdu*, příslušnou váš
jakými zmítán jest hlavní ten neb onen hrdina. Při doličování
noucích citův a žboucích náruživostí lásky, řevnivosti manž
(jako v dramatech: Romeo a Julie, Othelo a p.) vede nás k
vábným luhům italským, do podnebí, v němž podobné vášně
se a planou horoucnějším plápolem, než v krajinách pásma zád
čivého. A právě v dumavý melancholický sever putujeme s bá
kem, chtícím vylíčiti nám skeptickou, v sobě rozpadlou, mezi
hou po velikém činu a opět chabou vůlí stále rozechvělou po
Hamletovu. I v Learu ocitujeme se v mlhavých krajinách sever
na půdě britanské, světlem vyšší kultury, světlem křesťanstva d
neozářené. Neline tam dosud mír se kříže; vše rozvinuj
v prvotné síle a divokosti. Poznal Shakespeare jasně, jak velic
ducha působí půda, kde byl jednotlivec uzřel světlo života ve
šího. Není divu, že na této půdě a v takýchto okolnostech vy
povaha, jaková jest povaha krále Leara. Pravý to opak po
Hamletovy, od něhož pochází bezutěšný výrok, že svědomí
z nás zbabělce. Lear hned v prvých scenách uvádí se co st
sice, ale co kmet bujaré ještě, téměř mladistvé síly a odv

[1]) Zanímavo jest, co ohledem mozku dotčeného chorého básníka do
čuje zpráva lékařův, jenž pak pytevným nožem skoumali jeho tělo
právějí totiž, že obyčejná váha mozku mužského obnáší 3½ l
u Lenaua že vymizely dvě sedminy jeho; a že toto vymizení da s
světliti rozčilenou často bezmírné obrazotvornosti básníkovou. Dl
bděním, pitím mnoho kavy silné, k čemuž ovšem přidružily se v
zevnější péče o chléb vezdejší. Viděti tu patrně zhoubný vliv d
ných dojmův na úkony tělesné, jmenovitě na soustavu nervov

čejným během nastupuje ve stáří rozvaha, vnitřní mír, hlubší h náhledův ustálenost: vše jinak u Leara... U něho žene šlenka myšlenku, vůle a čin, úmysl a provedení jeho sledují se hlostí blesku; rozbouřená mysl neohlíží se po důsledcích plach činův. Rozkazujícím, prudkým hlasem volá:

Sprovoď sem pány z Francie a z Burgundu, Glostře!

nečekaje na jich příchod, křičí již:

Podejte mapu sem!

ihned projevuje úmysl svůj, učiněný v prvém návalu myšlenek e všeho rozmyslu:

Vězte, že jsme
rozdělili ve tři své království;
a že jest nezvratný náš úmysl,
starost a péče svrci se svých let
a mladším svěřit silám. —

amžitý rozmar, okamžité rozechvění mysli rozhoduje při věcech důležitějších, jakovým jest nepředložený plán ještě za živa při sti veliké jarotě sil (přichází z lovu, ze zaměstknání pro starce ti namáhavého) vzdáti se trůnu. Jedva v něm myšlenka byla nikla, ihned plane ve skutek ji uvesti. Mírná, rozmyšlená odpověď šlechtilé Kordelie (I, 1):

— — Až já se vdám,
pak muž, jenž přijme v ruce své můj slib,
půl vezme lásky, péče, povinnosti mé.
Ba nikdy se jak sestry nezasnoubím,
Bych milovala *pouze* otce svého!

iž sličná a dvorná řeč krále francouzského, aniž šetrné domlouní Kentovo, vše to nemůže ho přivésti více k moudřejší rozvaze.

Nesmíme plaché počínání toto míti za nějakou svévoli despokou; leží to ve veškeré povaze, jakou nám v průzračné důsledti mistrnou rukou básník vyličuje. Znala ji dobře i ošemetná neril, řkouc o svém otci (I, 1), žeť nejlepší, nejzdravější jeho a bývala nakvašena, že tudyž v n jlepších svých letech býval ahy prudké a ohnivé. A i v tomto ohledu jest líčení Shakespeavo mistrné a všestranně odůvodněné; neboť právě takého zvolil le, jenž po dlouhá leta *neobmezenou* vedl vládu v krajích severh, při nížto v jakémkoliv sebe pošetilejším úmyslu žádného neezal odporu a tak uvykl po myšlence projádřené již ihned viděti , její uskutečnění. Na takovéto dráze rozvinouti se musí mohutnější *ecit*; všechno pak, čímž tento sebecit ve svých prudkých pro-

jevech se uráží, popouzí ku probuzení a propuknutí zpurné vá
vosti, kterouž pak zatemňuje se co neproniknutelnou rouškou zdr
úsudek, rozum chabne a nepředložení činové následují, vůle
příliš jest vášní ochromena, než aby s dostatečnou silou podob
výbuchům opříti se mohla. Vše to nám zračito bývá ve hně
jenž právě záleží v uražení našeho sebecitu. I v tomto ohl
okázal se Shakespeare co hluboký psycholog. U sebe byl dávno
Lear ustanovil, že nejvalnější část svého dědictví odevzdá nejmla
své dceři; nicméně žádá vůči veškerého dvořanstva zvláštní vý
neobmezené její oddanosti a lásky; a když na otázku otcovu (I,

Co tobě říci lze, bys třetinu
žírnější vzala než tvé sestry? Mluv!

Kordelie jednoduše odpovídá: Nic, otče můj! tu sebe cítě ura
v dotčeném sebecitu prostými těmi slovy dceřinými, ve zpurn
hněvu k ní volá:

Cože, Kordelie? oprav slova svá,
ať nezmaří tvé štěstí!

a prvotná jeho k nejlepší dceři láska rykem obracuje se beze vš
podstatných důvodův v nejkrutější zášť. V tomto svém přepiat
sebecitu vidí se nemile dotknuta sebe uctivější řečí Kentov
rozdrážděn volá:

Luk napnut — jeho šípu ty se chraň!

ba v rozbouřené vášnivosti jmenuje ho odbujcem a vyhání z cel
království! Tu pak již naznačena prvá doba šílenství, učiněn p
k němu krok, a to s tím důraznější jistotou, že Lear, zvyknu
obmezené vladaření, nepřipouští přimíšení se myšlenok, jeho
byly s to napraviti ztemnělý jeho úsudek. Dobře to poznává s
Kent, řka (I., 1):

Kent, buď nezpůsobným,
kdy blázní Lear!

Ve stálém styku se zevnějškem, se společností lidskou, dospív
na cestě povolné ku poznání sebe, tříbíme své náhledy, a
i v tužších rozporech života svého, i při krutějších pohromách
ztrácíme ihned vnitřní rovnováhu. Vše se to jinak má u Lea
Prchlá a náruživá jeho povaha postrádá takéhoto sebe pozn
pročež každý odpor v životě usiluje rozluštiti a rozpoltiti
jako mečem Aleksandrovým; tím však dále nepřichází i ku pozn
druhých. Při takémto zamútění pravých o sobě názorův do
se, že mu při jeho posavadní povaze bude lze jakoby mžik
ložiti svou panovitost a po rozdělení své říše mezi dcery své

oneril vpraviti se pak ihned v nové tím vzniklé poměry. Marně mu volá upřímný Kent: „Což bys chtěl činit, starče?" Odtud vyplývá blud jeho ohledem druhých lidí, i jemu nejbližších. ytské lichocení a potměšilou oddanost dotčených dvou dcer má přímnou, pravou lásku; prostou, právě dětinnou mysl sličné delie považuje za nedostatek dětinné útulnosti, a přímou mysl tovu nazývá bezvěrectvím. Jednostrannost úsudku tohoto ohle- lidí musela při povaze Learově k tak mohutnému dostoupiti , že byv Lear od prvé své dcery zrádně opuštěn, nepřichází ku poznání pravé lásky dcery své Kordelie, nobrž připomíná dceru Regan, neméně jak Goneril ošemetnou (I, 4):

> Hrom a peklo!
> Sedlejte koně mé, svolejte čeleď.
> Odrodilá! překážet tobě nechci,
> ještě mně dcera zbývá;

ět na jiném místě (I, 4):

> — — Vždyť ještě dceru mám,
> která je ještě hodna, laskava;
> zvědouc to o tobě, ti nehty svými
> rozdrápe vlčí tvář tvou.

ně šašek na jeho blud ho upomíná (I, 5): „uhlídáš, tvá druhá a podobně s tebou naloží." Lidé, jenž stále kochali se v ne- eném štěstí, nepřipouštějí sobě ni možnost nějakého svízele, by mohli stýráni býti. Tak i Lear nechce tomu věřiti, žeby oblo státi, jak rytíř mu napovídá, žeby jeho Výsost nepotká- se více s navyklou láskou a uctivostí, žeby se v tom ohledě l projevovati znamenitý úbyt zdvořilosti (I, 4); tím méně se vpraviti v možnost, žeby se mu zpronevěřily dítky jeho. Vším naznačil Shakespeare v úsečných ovšem rysech mistrným štět- řekli bychom propravu k šílenství, a hlubokou známost duše ědčil i dále tím, že ukazuje, jak Lear začíná sobě vědom býti dání svého v bláznovství. Jestiť to zkušeností dosvědčeno, že astnici takoví drahně před úplným vypuknutím duševní choroby ně o tom chovají tušení v úzkostlivé své mysli. Tak vzdychá r ku konci prvého jednání (I, 5): „Ó nedej, bych se zbláznil — ne zbláznit, milosrdné nebe! Zachovej mne v míře; nechtěl bláznit!" Ješto však bláznovství, před jehož konečným vy- nutím chvěje se dráždivá mysl Learova, pozůstává co do své

podstaty v neladu, v nesrovnalosti jednotlivcově se zevnějšími
měry, a že jest jak výsledkem tak i dosvědčením ustáleného
poltění jednotlivcova s vůkolím jeho; musí nutným během b
novství takéto objeviti se u Leara, jenž krutým dobré své d
od sebe odstrčením a nepovážlivým zavržením moudré rady K
tovy v odporné sobě vstoupil poměry, anižby měl dostatečné
vahy zvítěziti nad nimi.

Zkušenost a na ní založené bádání psychiatrické dosvěd
jednohlasně, že duševní choroba není výsledkem jediné jenom r
mysli jednotlivcovy rozrývavým bolem se dotekší, alebrž souhr
různých i zevnějších, a i v *těle* původ svůj majících příčin, ač
kéž zjevno jest, že přikvačením *jedné* pak hluboké pohromy zr
se vypuknutí její, jak jsme to svrchu jasně dolíčili ze života
šťastného básníka Lenaua. Ba i podlé zvláštních a různých
historických berou na sebe nemoce tyto rovněž i zvláštní for
chorobný byl převrhlý despotism císařův římských, jakož i za
fanatism domnělých opravcův ve francouzské revoluci, a i sběsi
socialistův pařížské komuny v době naší. Vybuchnutí choroby
až k šílenství následovalo jmenovitě v prvé francouzské revol
po usmrcení krále Ludvíka XVI., kdežto hrůzoplodná tato udál
na mnohé citlivější jednotlivce takýmto zhoubným působila dů
zem, že podlé vypravování Lamartineova do šílenství upadše,
střech se vrhali na kamení, aneb ve vlnách Sekvany žádoucí s
sobě vyhledali. Tak i u Leara přidružily se k povaze plach
prchlivé i strastné okolnosti zevnější. Nepředložené a nemou
jeho jednání přivodí za sebou zlé a bezutěšné, pohromné násled
zevnější tísně, vnitřní nad tím lítost; potřeba tu jedné často r
hodné rány na duši i na tělo, a šílenství a v dalším post
samo sběsilství razí sobě cestu krokem nezastavitelným. I vše
mistrně nám ve svém Learu vylíčil Shakespeare. Řada poh
vrhá se jako sesoustředěnou silou na zpupnou druhdy hruď Lear
Posla jeho Kenta vrhají v klády, a při vyprávění o tomto
uctění významně volá Lear (II, 4): „O jak ta křeč se vzh
k srdci dme! Zádušilosti tíseň! Dolů s tebou lítosti vzpíravá!
Tvůj byt jest dole!“ Ale i druhá dcera Regan odstrkuje
od přístřeší svého, místo sto sluhův, jak bylo počátečně umluv
chce připustiti jen pět a dvacet, ba nezdárná dcera volá ko
(II, 4):

> — — — Otče, slyšte!
> Nač třeba pět a dvacet, deset, pět
> k obsluze v domě, kde dvakráte tolik
> má rozkaz sloužit vám?

již nemůže více udržeti vnitřní rovnováhu; lítost, msta, hněv
ufují se jako v jednom rozbolestněném ryku (II, 4):

> Tu vizte, bohové, chudého starce
> v stáří a žalu, dvakrát zmařena.
> Vy-li jste poštvali srdce těch dcer
> na otce jich, o nesnižte mne tak,
> abych to krotce nesl; božským hněvem
> mne nadchněte, ať slzy, ženská zbraň
> mé mužské líce nezmočí!
> O šašku, já se zblázním!

Jaké to moře rozbouřených citův, rozuzděných vášní: lítost
zavržením věrné Kordelie; rozlícenost nad zrádnou nevděčností
atních dvou dcer; starost o příští budoucnost; až do hlubin duše
vnořující bolest nad urážkami od vlastní krve nad ním neobme-
ým dosud panovníkem zpáchanými; osupná na to mstychtivost
vše to jako jedním rázem vrývá se v útrobu jeho; a veškery
o vášně jsou asthenické, ochabující, otravující každé sebe menší
rušení se vůle. A v době této, kde divou směsicí citův a vášní
do dna rozechvívá se duše Learova, uvádí ho Shakespeare
divou poušť, kde zuří rozkacení živlové, lítá bouře ve slepém
teku, kde výšlehy žhoucího blesku, sršící hrom, burácení jekot-
ho vichru ve zdrcujících akkordech souhlasí s rozlícenou bouří
nitru Learově. Podobného, veškerou naší útrobou otřásajícího
vu nepodáno dosud nikde v nějakém dramatu. A při tom strašli-
m ječení vichřice a hromu pekelné zrovna vychrlení kletby, msti-
ti, úšklebkův, rouhání, divého stenání (III, 2):

> Vysopti břich! srš ohni, dešti lej!
> Dešť, vítr, oheň nejsou dcery mé!
> Vám krutost nevyčítám živlové!
> vám nikdy království jsem nerozdal — — —
> Však otrockými sluhy zovu vás,
> že výše počatý metáte boj
> ve spolku se záhubnýma dcerama
> na vetchou, bílou hlavu, jak ta má!
> Ó, ó to k nebi volá!

Ve hrůzných těchto slovích naznačuje sám hlavní ránu, kteráž
zila mu až k samému srdci, nevděk svých dcer, v němžto právem

vidí porušení veškerého řádu ve světě, a o němž na jiném mí
(IV, 6) důrazněji ještě dokládá:

— — Jsem neštěstí pravý syn,
Naložte se mnou dobře, dám vám plat,
Opatřte ranhojiče, nebť jsem raněn
na mozku svém!

Na dvě okolnosti třeba tu nám poukázati, v jichž pozi
jeví se opětně dalekosáhlý um Shakespearův. Dovedl Leara v p
stupném rozvoji choré mysli až ke stupni, kdež mu mizí vědo
vlastní osobnosti a následuje rozpoltění téhož vědomí jakoby ve d
„já". A právě v tomto rozdvojení vnitřním jeví se vrchol blo
znění. Jsouť ovšem doby při zdravém jinak rozvoji duševní
kdežto vědomí osobnosti naší, našeho já, na čas zdá se býti p
tlumeno. Tak přihází se při básníku, zvláštní měrou při básn
dramatickém, jenž, aby charakterové jím nakreslení dosáhli co nejvě
objektivnosti, při jich kreslení musí se vyosobiti; ponořiv se v p
měry a časové okolnosti, z nichž částečně vyrůstají hrdinové dra
matičtí musí vyzouti se takměř ze svého vlastního „já": avša
snadno se opětně vpraví ve vlastní osobnost svou, příslu
apercepcí jasně ji oddělujíc od každé jiné osoby. Tak i při del
hloubání, zavilého problematu rozluštování na čas jakoby vymiz
vědomí osobního já; podobně i ve vnitřních mravních bojích ro
kolísává se jednotlivec ve dvojí já, jak dosvědčuje a stýská s
Göthův Faust: že dvě duše přebývají ve hrudi jeho, z nichž jed
povznáší ho k nivám vyššího světa, druhá pak vrhá v dusn
zemské. Avšak dokud se tyto jednotlivé bytby i na čas rozpolt
doby opět vzájemně pronikají a v souhlas se zevnějším svět
uvádějí, neníť se nějakého zblouznění a s pravé cesty odšin
nikterak obávati. Blízek ale jest takéhoto blouznění již ten, j
záludným obrazům, jakéž mu roznícená obrazotvornost před z
staví, skutečnost připisuje a v mamech těchto s oblibou se k
jakoby i herec v podobném tonul nebezpečenství, kdyby již se
jižto na divadle představuje, se sebou samým stotožňoval, a
s to jsa, sebe od toho, jejž představuje, rozeznávati a odluč

Podobné přitlumení vlastního já objevuje se větší neb men
měrou v každé vášni; chorobou však duševní stává se teprv tehd
když totéž rozpoltění a zatemnění vlastní osobnosti ustáluje s
v duši jako dvojí střed nastupuje a když takto zhoubným vliv
tělesným, nové já vzniká, tak že pravé já jest pak člověku tako

í, nový jemu na to život počíná, nová abychom tak řekli biografie
zvinuje se.

I jestiť to v Learu jedna z nejpohnutlivějších scen, kde bý-
lý tento hrdý samovládce, setkav se s Edgarem za pomatence
strojeným (III, 4) stírá se sebe veškerý zevnější lesk a maje
druhdy každým coulem za krále při pohledu na Edgara volá:
ejhle člověk! Prohledněte si ho dobře. Červíkovi nejsi dlužen
hedvábí, ani zvěři kůži, ani ovci vlnu, ani civetce vonidla. Ha,
nás tři jsou přetvářeni, *ty sám jsi věcí o sobě*! Pryč s vámi
ámělky půjčené! Pojďte, rozepněte mne tu!" S podivuhodnou
strnosti uvádí Shakespeare hrdinu svého hned při setkání se
nevděčnou Goneritou (I, 4) zatonulého v pochybenství ohledně
ého já: „Zná mne tu někdo? Nastojte! *To není Lear*! Chodí
ar takto? Mluví takto? Kde nechal oči své? Buďto jeho rozum
áme, neb smyslové jeho jsou ve mdlobě pohříženi. Spím-li nebo
ím? Ha, zajisté tomu není tak. Kdo z vás mi říci může, *kdo*
em?" A i šašek o něco dříve upozorňuje svého pána na dvojí
o já, na rozdíl mezi trpkým a sladkým bláznem.

Dotknouti se nám jest druhé ještě okolnosti, při nížto ne-
ší měrou jeví se hloub důmyslu Shakespearova. V Edgaru, od
ého otce Glostera zavrženém, jak Kordelie odpuzena byla od
ara, staví nám blázna vedle Leara blázna; v čemž jest hluboká
avda psychologická. Pozíráním na jevy choré mysli, stálejším
ováním s takýmito zbloudilci jako bezděky svrháni býváme
touž duševní propast. Tak i kdo po delší dobu pozírá v tichou
dinu vln, cítí se jakýmsi tajemným kouzlem upoutána ku klid-
m těm pramenům. Göthe to přelíbezně dolíčil v baladě své
rybáři a o panně vodní. S Edgarem srůstá pak v nerozlučné
átelství tím více, že domnívá se ve svém přeludu, že i Edgarovi
bídný ten stav, v jakémž se s ním v čas bouře setkává nevděčné
rádné dcery připravily, tak že i přehroznou kletbu na ně svo-
á (III, 4): „Mor všechen, vise ve vzduchu rozpiatém nad hříchy
stva, poraž dcery tvé!" I nelzeť toho čísti bez hlubokého mysli
tklivění, jak ztýraný ten král nedbaje ani útěšných řečí Gloster-
ých touží jen po společnosti svého spolustradatele (III, 4):
říve nech mne promluviti s tím filosofem", a opět: „Jen slovo
im učeným Thebanem!" „Ó pohovte, vzácný filosofe, provoďte
s!" „Jen s ním chci držeti, se svým filosofem!" „Pojďte, dobrý
éňane!"

Pohledneme-li úhrnečně na veškeren dosavádní duševní ro[illegible] krále Leara, shledáme snadně, že nejhlubší střed jeho d[illegible] k němuž veškery ostatní myšlenky, city i snahy gravitují [illegible] směrem, jest bezměrná láska ke svým dětem; odtud pak as [illegible] jest, že i při jeho šíleném horování musí i pomysl utk[illegible] idea fixní čili ustálená, točiti se silou popřední okolo bodu [illegible] Seznav černý nevděk dvou dcer svých, tak žhoucí láskou mil[illegible] ných, tak hojnou štědrotou obdařených, klesá pak v úplné šíle[illegible] a nevděk ten opakuje se stále ve všech řečech jeho. Zdá se [illegible] jakoby se ve svém přespřílišném kvílení mírnil a ke Kent[illegible] tonem úpěnlivě prosebným (III, 2): „Chci býti vzorem vší [illegible] vosti a již ani nehlesnout!“; a vstupuje do chatrče, kdež upro[illegible] rozkacené bouře nějaký aspoň nalezá útulek, mluví se šaškem [illegible] klidně:

> — — Kdež jest to stlání druhu můj? — —
> Pojď ke své chyšce. Šašku nebohý,
> můj hochu, jeden kout mám v srdci svém,
> jenž nosí pro tě ještě žel!

Avšak rána, kterouž dotknuto srdce jeho, kterouž co nej[illegible] věji uraženy city jeho co vladaře i co otce, jest příliš veliká, v[illegible] se již chorobně v jeho tělo, dotkla se, jak sám vyznává, sa[illegible] mozku. A i v tom jeví se nedostižná mistrnost líčení Shakespea[illegible] že nepřipouští, aby král Lear na strašlivém tom rozcestí, kde [illegible] lenství posunuje se až k výbuchům zběsilosti, klesal v po[illegible] těžkomyslnost, ponořoval se v melancholické dumání, jak pře[illegible] ten ve šílenství utvářuje se při povahách slabých a ochablé [illegible] Dramatický charakter musí býti důsledně proveden, jako z [illegible] litiny ukován. Lear posud vylíčen nám co muž povahy pr[illegible] prudké, mohutné vůle a energie, ihned k činům přecházející. [illegible] může tudyž i chorobné přerušení duševní rovnováhy při tak[illegible] charakteru vzíti na sebe ráz asthenický, alebrž nutným sta[illegible] podnětem ku podnikům přepiatým, k činům vášnivým. Šíle[illegible] přejíti musí v jinou chorobu duševní, jižto jsme byli názvem [illegible] losti naznačili.

Stálým vnitřním rozčilením béře ujmu i tolikéž veškerá [illegible] stava nervová; při zběsilosti jmenovitě stojí v popředí proniká[illegible] činnost tak zvaných motorních nervův, kterážto zajisté čin[illegible] projevuje se u takýchto chorobných v čilejším pohybování, [illegible] skákání, tančení, sem tam těkání, v prudší řeči, ve křiku,

pustém hulákání, v urychlenějším měnění se tváře a mimických ...evův. Člověk takýto klesá opětně ke stavu dítěcímu, ba k in...ktivnímu živoření zvířete. Co pak do činnosti duševní vyšinuje ...především vůle k mimořádnému ruchu, odtud vzniká zvýšenější ...ocit, neobyčejně rozdrážděná a zmohutnělá energie, přílišné ...ezměrné sebe přeceňování. Zvýšený tento vnitřní život, roz...ychovaný neustále vnitřním rozčilením, usiluje vystoupiti i ve ...nějšek, veškery žádosti i snahy nabývají neobyčejné bujarosti, ...í beze vší uzdy, jakou obyčejná rozvážlivá skýtá apercepce, ...lekou bezděky člověka k jednání překotnému, réznému, avšak ...ozvážlivému, zhusta i zhoubnému a vše, co se zdá býti pře...kou, zpupnou silou porážejícímu.

Popis takého přestrastného stavu trefně podává Kordelie (IV, 4),

— — Teď právě viděn byl
Jsa pomaten jak moře zmítané,
hlasitě prozpěvuje bujným věnčen
jsa zemědýmem, pýrem, lopuchem,
a bolehlavem, žahavkami, jilkem atď.

Totéž dotvrzuje tklivá scena (III, 6), kde soud koná nad svými ...dárnými dcerami: „Buď vykonáno — hned je pozvu k soudu" ...de ke stolici mluví co k domnělé dceři Goneril v řeči po...tené:

— — A tam je druhá, jejíž supný zrak
vám svědčí, z jaké látky srdce její.
Chopte se jí! — Zbraň, meče, oheň, zbraň!
Podplacení tribuni! — Křivý soudce,
proč's jí dal uklouznouti? —

Vida ve svém blouznění utíkati dceru svou, běží za ní, a opět ...ed ve své rozjitřené fantasii, jakoby viděl její psy před sebou ...uje s nimi („ti malí psíkové, a všickni, Střehoun, Lapaj i Běla, ... na mne štěkají"), a tu opět zaměstknává se s oděvem ubohého ...ara, jejž přijímá do počtu svých sto rytířův (III, 6): „avšak ...j vašeho oděvu nehrubě se mi líbí;" a na to hned vrhá se ...horobné nedočkavosti na lůžko („tak, tak, tak — vzítra ráno ...em večeřet, tak, tak, tak")!

V jiné sceně (IV, 6) těká po poli, ověnčuje se a odívá kvě...ami, dává vojenský zavdávek, jímá se chytnouti myšku, vrhá ne...eli železnou rukavici, a hned na to stojí na stráži, tázaje se ...slo okolojdoucích. Jaká to divná směsice křižujících se představ! ...div, že při takémto pustém zmítání nejrůznějších myšlenek ná-

sledují kvapní k bolu i ke smíchu povzbuzující skutkové. Při p
hledu na domnělého poběhlíka Edgara téměř nahého trhá i
šatstvo se sebe, a když ušlechtilý Gloster prosí, aby mu dal zlíba
ruku, odpovídá Lear (IV, 6): „Dřív utru ji, neb smrtelností páchn
Tuť ovšem *vyniká*, jak sám dí, příroda nad uměním!“ Avšak p
veškeré té zmatenici vnitřní a v nejhroznějších výbuchách zběsilo
táhne se co červená nit zdrcující myšlenka o nevděku dítek;
vždy a opětně se v rozbouřené mysli navracuje, zdravý úsudek p
tlumuje a k nejzdivočilejším i výrokům i skutkům podněcuje.

Jest to bolestnou zkušeností ztvrzeno, že jako v horkých
mocech při divě rozvolněné obrazotvornosti tak i v blouzn
a v šílenství právě často nejčistší duše lákány bývají k nejnestou
nějším obrazům, v chorobě své řeči pronášejíce, o nichž práv
domníváno se, žeby nikdy nebyly mohly utkvěti v mysli tak n
vinné. I na tuto zvláštnost v počínání si šílenců nezapom
genialní básník; z tohoto stanoviska zajisté pohlížeti dlužno na ř
a výkřiky zpustlou vilností oddychující (IV, 6): „Muž ten b
přijat na milost. Tvůj zločin? Byl cizoložstvo . . . rozbujni se
nosti!“ atd.

Tolikéž ze zkušenosti povšechně známo jest, že i nejho
a nejchorobnější blázni, šílenci, ba i zběsilci projevujíť i uprostř
nejrozháranější bouře citův a myšlenek někdy pravý úsudek, zdra
vtip, ostrou bez ostychu satyru. Takéto míjivé doby, kde zdá
jakoby navracoval se bývalý rozum, jmenuje věda *jasná okamž*
(lucida intervalla). Zvláště hluboce dotýkají se čtenáře u Lea
doby, kdy jeví ve svých řečech temnou touchu svého šílenství,
i upamatování na okamžik, kdež duševní choroba vrazila se j
rozrývavým klínem i do těla, jako jmenovitě, kde dí ke Glosteru
(IV, 6): „Ha, Goneril! — — — Když jednou padal déšť a m
promočil, když se zdvihl vítr a mne promrazil, když *hrom*
nestichlo k mému rozkazu: tu jsem je poznal, tu jsem je prozkoum
— nemám obrany proti zimnici!“ Tak mluví uprostřed blouzn
o obyčejné prodajnosti soudcův (IV, 6): „Obalte v *zlato hř*
a mocný meč spravedlnosti mdle se o něj zláme“! a na knihu Job
upamatujeme se čtouce slova pronešená z úst Learových (IV,

> Ty víš, když poprvé lapáme vzduch,
> Že křičíme a pláčem. — — —
> Přišedše na svět pláčem, že jsme přišli
> na toto velké bláznův divadlo!

A tak podobně i na jiných místech v šílenství svém mnohé ...oké vynáší pravdy.

A jak zmateni jsou mezi sebou a různi ti pomyslové, tak ...dají se stálou změnou i nejrozmanitější citové rozháranou útrobou ...rovou; radost i smutek, prudkost i lhostejnost, zlomyslná úskoč... i dobrodušná věrnost, úzkostlivá bázlivost i veselá důvěra, ne...ytná žádostivost a i uspokojená klidnost. Z počátku jsou bolestní ...ové, zniklí při dosvědčené zrádě vlastních dítek, prudší, bouřli...ší, rozníceenější; avšak později v úplné shodě se zákony duše...daými následkem zmírňující apercepce pomalu blednou, ochabují ...a místo citův počátečně trpkých, bolem veškeru hruď pronika...ích nastupují měrou téměř výhradní citové veselí a rozradostnění. ...právě v poslední sceně, kde se Lear co blázen objevuje, vychází ...ypán pestrým kvítím, a i své šediny ověnčuje květinami. Avšak ...ivé v tom vrcholí zbuzení soustrasti a Shakespeare mistrnou ...kou naznačil tím dobu v šílenství Learově nejtklivější, spatřit...du lidskou, nejhlubší člověka úpadek slávou ověnčený (IV, 6):

„Chci švarně jako ženich umřít. Co?
chci býti vesel! Pojďte, já jsem král."

Nemenšího obdivu při vyličování těchto citův jest i ta okol...t, že ve pravé důslednosti s veškerou povahou Learovu nad nimi ...mi vrch drží mohútný *sebecit*, v němž i uprostřed nejtrpčích ...rom volá: „Já, každým coulem král!" A když šlechtic, ode...ný od šlechetné Kordelie, „jež snímá s přírody obecnou klatbu, ...rouž dvě dcery otce jsou stížily," k němu přichází, pln radosti ...se mu zdařilo nalezti jej, tu ihned zmáhá se v něm úzkostlivost, ...odeslání to pro krále není dosti slušné (IV, 6): „Není tu vý...ly? jak v zajetí?" A když pak tentýž šlechtic králem vzneše...m ho nazývá, „jehož my posloucháme," tu skáče radostí, tak že ...i tomto strastném pohledu šlechtic tato dojemná slova pronáší, ...řežalný pohled v sprostém chuďasu, leč v králi nevýslovný."

Shakespeare neodhaluje nám ve svém králi Learu jenom strasti...né divadlo choroby duševní od prvých prokmitův blouznění až ke ...zoplodným výbuchům zběsilosti v podivuhodné všech jednotli...ch zjevův posloupnosti; onť podává nám i útěšný obraz takéhoto ...atence uzdravení. To jest ovšem vzácné velmi a řídké. Jako ...nému choroby duševní propuknutí předcházejí stále bezsenné ...i; tak objevuje se před uzdravením takýchto churavcův klidný ...nek, postupem času vždy častější a hlubší. Procitnuvše ze bla-

hého takého spánku počínají se zbloudilci takoví pomalu orientovati, kde jsou, jak sem přišli a t. d. Dřívější ochromující rozčilení ustává; jasná okamžení častěji přicházejí: bludné náhledy ve světle ozářené skutečnosti se opravují. Veškery tyto doby mistrně vylíčil Shakespeare. S útlocitou Kordelií přichází lékař, jenž ve spánek uvedl nešťastného krále, tento pak moudrou úvahou lékařovou mezi tím, když byl ve spaní dlel, v čerstvý obléčen šat. Na spánek tuhý muselo následovati klidné mysli ztišení, jak bouří rozčeřená hladina mořská jen pomalu vlny k tichému navracuje klidu; při probuzení z tuhého spánku (IV, 7 „on dlouho spal") zaznívá dle rozkazu lékařova líbezná, rozbouřené city ukolébající hudba; a když král se konečně probudil, tu Kordelie, dobře znající pýchu jeho královskou, s právě dětinnou obezřelostí jmenuje ho svým královským pánem (IV, 7):

> Jak jest teď mému královskému pánu?
> Kterak se cítí Vaše Vznešenost?

Avšak při prvém tomto probuzení nemůže se ihned ve všech okolnosti vpraviti; „o dalek, dalek posud rozum jeho"; lékař pak napomíná na chvíli ušetřiti jej. A jako dovršuje se blouznění tím, že člověk není více s to, své vlastní „já" rozeznati a od druhých odlišiti; tak i návrat k duševnímu zdraví musí podmíněn býti opětným seznáním své vlastní osobnosti, což podivuhodným způsobem myslem naznačil Shakespeare ve slovech Learových (IV, 7):

> Kdež jsem to byl? Kde jsem? — Denní tu svit!
> Jsem hrozně pomaten. Pošel bych žalem,
> jiného vida v stavu svém. Podivno!
> Přisáhať nechci, že to ruce mé.
> Uhlídám! — cítím jehly píchnutí.

A i na tu okolnost musím tu připomenouti, že jako dospívá ku vědomí své zvláštní osobnosti, svého já, prostředkem těla ... jen vlastního a u sprostého lidu vědomí toto od těla ani dále posunuje se; tak i návrat ze zblouznění Learova počíná uznáváním vlastního svého těla: „To ruce *mé*, cítím jehly píchnutí." ... prosíme své čtenáře, aby celou tu tklivou scenu, na nížto Shakespeare tak libé květy své poesie byl vylinul, opětně a opětně probírali, aby spolu pocítili nevýslovnou radost po nevýslovném žalu, anaž leží pro Kordelii ve slovích otcových (IV, 7): „O smějte se mi: jakož stár jsem, tu paní soudím být mým dítětem Kordelií!" a pro otce ve výroku dceřinu: „Ach ano, jsem, tou jsem

Rozradovavše se s Learem a s ušlechtilou jeho dcerou z ná-tu bývalého zdraví otcova musímeť rozlitostniti se k nejvyššímu bolu soustrasti z konečného tragického osudu jeho. Nelze s vý-ky z rozkrvácené útroby v posledním žalu se deroucími (kvělte, lte atd., V, 3) co do tragické strázně ničeho porovnati v litera-e světové, leč snad úpěnlivé stenání od závistných bohův ke skále kovaného Promethea Aischylova. Chce Lear žíti i ve vězení, než svou milovanou Kordelií (V, 3):

My dva jak ptáci v kletce budem zpívat,
Kdy ty mne poprosíš za požehnání,
já kleče vyprosím tvé odpuštění.
Tak budem žít a modlit se a zpívat
a žvatlat staré pohádky a zlatým
se těšit motýlkům!"

A hle, místo radosti této ve svém stáří musí, jemuž zrak prv poznovu navrácen, patřiti na mrtvolu svého jedině mu věr-ého dítěte, pekelnou zradou padoucha Edmunda oběšeného; tu novuje se rána srdce jeho v prudčím než druhdy bolu; tuto ránu ak nelze ztýranému otci překonati více, nezbývá nic, leč aby uklo žalem i srdce jeho a on klesl u mrtvoly dítěte svého.

Tak nám veliký duch Shakespearův vytknul obraz duševní oroby nedostižným štětcem; všechny jednotlivé rysy, jakými obraz nto vylíčen, souhlasí úplně s výsledky nejnovějších badání vědeckých. e v tomto nesmrtelném dramatu zdá se býti s největší hloub omyšleno, a přece vše opět vyrůstá jakoby instinktivně tvořivou ou. V tom však tkví pravý odznak každého velikého klasického a. Zbýváť nám po duševědném ještě ésteticky jeho rozbor.

(Dokončení.)

O skladbě české vůbec a užívání genitivu zvlášť

rozjímá Vojtěch Kotšmích.

Kdokoli porovná spisovný jazyk český, jak se nám ve spisech vějších spisovatelů jeví, s oním, jehož užívali prví buditelé vě-ní národního koncem předešlého a počátkem nynějšího století, může zneuznati, že učiněn značný pokrok co se týče formálné konalosti. Co bylo za oněch dob pouhým zbožným přáním, tiž oživiti zas v úplném jeho tvaru i skladu jazyk oné doby, rou tehdejší pěstitelé literatury české ve své nadšenosti dobou

ního do něho se vloudilo, znenáhla vymýtiti. Tak i
couzové, ač jazyk jejich jest co do podstaty „met
latina“ (Mätzner, Französische Gramm. p. 48), za
z veliké části provedli a posud provádějí purifikaci
tohoto svého jazyka, zbavujíce jej těch latinských
v dřívějších dobách proti ústrojí jazyka francouzsk
vneseny a nahromaděny byly, a nahrazujíce je výtvory
ač větším dílem ovšem také na základě latiny vznik
starofrancouzské památky poskytují.

Podobně náš spisovný jazyk od nechutných Pohl
tika Pohlova vydána mezi l. 1756—85 čtyrykrát!) až
národu českého“ jeví nepřetržité pásmo proměn, kt
všecky lze skutečnými opravami uznávati, v celosti
pokrokem se býti jeví.

Možno tedy říci, že novočeský spisovný jazyk jes
jazyka XVI. a XVII. století a možno tedy v jistém sm
lost jazyka některého novějšího spisovatele měřiti dle to
dovedl nápodobiti jazyk tak řečené zlaté doby.

Nápodobení buďsi to čehokoli může býti dvojí:
rické, nebo *theorétické*.

Když někdo se vzorem, jejž nápodobiti chce, pra
neb méně dokonale obeznámí a pak u nápodobení vzoru
spozorované zvláštnosti co možná ve skutek uvádí, v p

Ve všech oborech lidského činění obojí tento způsob nápodo-vání pozorovati lze, a jakož z povahy lidské snadno uhodnouti, ý z nich mnohem častěji a šířeji než druhý. Abych pomlčel zaměstnáních více mechanických (řemeslech atd.), jichžto vyko-vatelé u nás ještě z veliké části všecko theorétizování o svém edmětu ku své veliké škodě zavrhují, připomenu jen takové „lati-ky" a „řeky", kteří dovedou dosti pěkně nápodobiti Ovidia nebo okrita, znajíce při tom z theorie těch jazyků vůbec a zvlášt-ství oněch básníkův o málo víc než nic. Poněkud jinak bývá napodobitelů latiny Cicerónské, kterým jest theorie již mnohem tší měrou potřebná.

Ač samo sebou patrno, který z obou způsobů nápodobování dokonalejší, nelze přece bez žádného z nich se obejíti. Máť každý é dobré i špatné stránky. Empirický způsob má tu vadu, že je kořka slepý, drže se otrocky svého vzoru a nevěda si porady, kde ho opustí; kdežto *theorétický* má v odtažených zákonech své vné řídidlo, spravuje se *duchem* svého vzoru, ne mrtvou látkou. opak zas nelze upříti, že pouhá theorie nemůže nedokonalou yslí lidskou ani tak zevrubně ustanovena, ani tak všestranně chopena býti, aby v každém konkrétném případě ihned to po-yila, čeho třeba, kdežto empirikovi hotová látka takořka sama d ruku jde.

Tážeme-li se, kterého z obou způsobů naši dokonalí i nedo-nalí napodobitelé Bratří, Veleslavínů a Komenských se přidržují, edáváme, že prvního mnohem víc než druhého a mnohem víc ili žádoucno. „Čtěte Veleslavína", „čtěte Komenského" zazní-o zvláště před několika desítiletími. Mládež uposlechla. „Tak sal Veleslavín" zaznívá zvlášť nyní, a to namnoze s přídavky zrazujícími rozkvašenost podobnou té, kterou druhdy nesnášenliví táři navzájem se kaceřovali. Není to čirá empirie? Či má cko naše myšlení přikrojeno býti dle *historické* prosy Vesla-ovy? Jungmann alespoň, jehož zajisté nikdo nebude viniti z ne-losti naší literatury středodobé, a to tím méně, poněvadž všecko co se k nějaké theorii jazyka oné doby povznáší, víc neb méně ho excerpta podaná ve „Slovníku" se opírá, rozhodně se ozval i té straně spisovatelů českých, která „sobě jistou dobu minu-í, ráčivši ji zlatým věkem nazvati, za nejvrchnější a nejdokona-obraz všeho psaní vystavila a nesnášenlivě i urputně má se m, kteří jen o vlas od vedoucí tam cesty se uchylují, byť to

i s napravením a uhlazením té veliké silnice díti se mělo. Oni [illegible] všecku literaturu i ve zpěvích i v nevázané řeči v ouzké [illegible]lohu skoro jediného historického těsnají, pro strach, aby se [illegible] výborných Veleslavínů a Komenských neušinuli raději ničeho [illegible] píšíce, k čemu by těchto klassický jazyk nestačoval. Od nich nelze čekati, aby nám českou logiku, fysiku, metafysiku podali, neb [illegible] jiných vyšších vědomostí kdy otevřeli, nemohouce klíčů k tomu v svém Veleslavínovi nalézti. Jakkoli ale tito starověrci literaturu v pokroku jejím nemálo zdržují, a ji jako Niobu v nepohnutelný kámen obrátiti usilují: předce však, kdyby se jim toliko, čeho ovšem dalecí jsou, podařilo, Veleslavínů a Komenských v [illegible] dostihnouti, zapříti nelze, že by vždy tak ještě veliký národu a literatuře jeho užitek přinášeli. Neměl by český národ spíše v třídě soustavných věd a vyššího básnictví, ale historickými a z [illegible] poučujícími knihami by oplývati mohl.“ (Hlasové o potřebě jednoty spis. jazyka atd. str. 53 a 54). — „Já však“, dokládá k tomu Hattala (Počátečné skupiny souhlásek československých. Zvláštní otisk z Akt kr. č. spol. nauk. V Praze 1870. str. 10 pozn. 2.) „pochybuji ode dávna i o tom, pokládaje to ...... za věc psychologicky nemožnou, aby člověk našeho věku zcela tak myslel a mluvil jako lidé, kteří třemi stoletími před námi žili.“

Praveno-li na počátku toho článku, že novější spisovný jazyk se již přiblížil formálné dokonalosti Veleslavínovské, jak dalece to právě možná, sluší tomu rozuměti právě jen v ten smysl, že již máme značný počet spisovatelů, kteří, ať vědomě, ať víc neb méně nevědomě se přidržují spůsobů mluvení XVI. a XVII. věku. Zasluhují-li tito alespoň část té chvály, které se jim ve výroku Jungmannově výše uvedeném problématickým spůsobem dostává, musíme zas na druhé straně s politováním viděti, jak přemnozí jiní, [illegible] zajisté upřímnou snahou vedeni jsouce, ani na toto stanovisko [illegible], ale přec úspěšné empirie se nepovznesli, nýbrž za napodobovatele prvého druhu kráčejíce, tomu, co u nich dobrého, namnoze nepo-rozuměli, jednotlivé pak a to naprosto chybné zvláštnosti jejich jako nějaký drahocenný poklad sobě osvojili, z něhož co [illegible] svůj sloh těžiti hledí. Jaká zkáza jazyku od takových spisovatelů pochází, vylíčil živými barvami ctěný můj kolléga Bartoš v časopise tomto (1871 str. 84 sld.). Od nového „Brusu“ lze vším právem naditi se důkladného vyléčení tohoto neduhu, pročež já v této úvaze se spisovateli toho druhu zvláště se zabývati nehodlám.

Jest na jevě, že vady a nedostatky jazykové netoliko u spiso-
ů posledně dotčených, nýbrž i u oněch lepších, vyplývají z ne-
tečnosti theorie posavad u nás panující. Ta věda totiž, která
pytováním jazyka zanáší, může dobře připodobněna býti příro-
dě neb některému jejímu oddílu, na příklad botanice. Prvý
ěň rostlinovědy je *sbírání* a rozeznávání rostlin dle druhů a rodů,
ý *roztřiďování* směřující k soustavnému přehledu; třetí *badání*
dstatě, původu atd. [1]) Podobně v jazykozpytu zapotřebí nejdříve
u snášeti, k čemuž zapotřebí veliké vytrvalosti a zvláštní bedli-
i u pozorování sebe jemnějších odstínů; snesenou látku dlužno
pořádati v dokonalý soustavný celek, a konečně je možno pá-
po pravé podstatě a původu zjevů jazykových, čili po tom
jeden z druhého se vyvíjel a odkud as ten, který je prvotný,
jest.

Nuž, na který stupeň dokročilo zpytování *našeho* jazyka?
a kdo bude tvrditi, že by se nenalézalo již na třetím; ano
na prvém zbývá dosti práce. Rozumí se ostatně, že v oboru
ovědy zrovna tak jako v oboru přírodovědy nižší stupeň nesmí
dbán býti, když dosaženo vyššího: sběratel musí vždy ještě
ti po nových předmětech a poskytovati sestavovateli a vlast-
badateli vždy novou látku. Je toho již i za tou příčinou třeba,
adž jen tak možno znenáhla odstraňovati chyby a omyly,
to člověk následkem přirozené křehkosti nikdy úplně vystříhati
edovede.

Kromě toho neodpovídá postup poznání našeho (jak na místě
známce uvedeném se doličuje) ve všech podrobnostech oněm
stupňům, ubíraje se někdy směrem právě opačným, tak že
y ty všelijak se proplétají a jeden druhým ponapravován býti
. Vůbec ale má se věc přece tak, jak nahoře pověděno, a tu
de as pochybeno, postavíme-li náš domácí jazykozpyt na stupeň
ý.

Abych předešel všelikému nedorozumění, podotýkám, že dle
mínění *jazyk*, jakožto soubor útvarů *zvukových* sloužící k pro-
ání *myšlenek*, poskytuje pozorovateli hlavně jen *dvě* stránky:
vou a myšlénkovou, kteroužto poslední ohledně jednotlivých

---

[1]) Srv. Časop. Mus. kr. č. 1869 „O jazykozpytě a přírodozpytě“. Rozjímá
M. Hattala. Zvláště str. 348. Z citátu M. Müllera tam uvedeného vzal
jsem základ tohoto připodobnění.

částí lze i *významovou* nazvati. Stránkou zvukovou, která, j
zdá, hlavně na zvláštnostech pouze fysiologických spočívá (ač
vliv ducha samočinného zneuznávati nelze), zanáší se hlavně
sloví; a co se toho týče, to povzneseno jest pracemi P. J. Šaf
a mého velectěného učitele, prof. Hattaly, na takový stupeň d
nalosti, že by žádoucno bylo, aby dotyčné práce jejich netoliko
všech za dokonalé uznávány, *nýbrž také opravdu čteny byly* (č
nezdá se nasvědčovati poznámka 2) ve výše uvedeném spise o
čátečných skupeninách etc. na str. 40, ani ta, ku které tam p
záno a která se Šafaříka týče). — Stránce myšlénkové či vý
mové věnováno několik odvětví jazykozpytu, dělících se dle t
přihlíží-li se k myšlence slovy pronešené co celku (*větě*),
k významu jejích částí (slov), a to zas buď k významu hotov
slov, buď k významu těch živlů, které ve sloučení se slovy (vlá
kmeny) poměr jejich k celé myšlence stanoví. Odvětví nazna
tu na druhém místě má, pokud se týče *lexikografie* čili p
zůstává státi na prvém ze tří uvedených stupňů, u nás výteč
a v každém ohledu vzorného zástupce Jungmanna. K vyš
stupňům se však odvětví to navzdor tak výbornému základu p
nepovzneslo. — Odvětví první čili *větosloví* a třetí čili *sémasiol*
ač patrně tak od sebe rozdílná, posud zahrnuty bývají spole
názvem „*skladby*“, kterážto okolnost sama sebou již prozrazuje
dokonalost theorie. Při *větosloví* nelze o nějakém vrcholi dok
losti mluviti ani u nás ani jinde, poněvadž toto odvětví ještě
méně vybaveno jest z logických skřipců filosofické školy Beckero
která vůbec usilovala látku jazykovou vtěsnati ve vymyšlené lo
katégorie. O *sémasiologii* pojednává nejobšírněji Zikmund, p
totiž jeho „Skladba“ jest vlastně sémasiologie. Na jakém s
dokonalosti „Skladba“ ta se nalezá, ukázal nestranně i důkl
Dr. B. Jedlička (v Kroku 1864 čili sv. I. str. 45 a 116). Uz
milerád všecky dobré stránky její, chválí obzvláště (na str.
hojnost výborného materiálu (kterážto domnělá přednost se vš
zvláštním světle jeví na str. 30. pozn. 1. výše uvedeného
Hattalova); výsledek ale je ten, že (dle str. 49) „*zprac
materiálu* p. Zikmundem *nijak ku předu nepostoupilo*, a
stupce p. Zikmundův na poli syntaktickém zcela ab ovo mus
číti a jen při sbírání příkladův že podpory nalezne ve spisu
— Neboť (str. 121) „že směrem špatným kráčel, nepravé me
užíval, nástupcům svým chybnou cestu ukázal: toť chyba jeh

To dostačí k doložení toho, co výše praveno o nedostatečnosti theorie posavad u nás panující. Z této nedostatečnosti vyplývá dle mého domnění také ta jednostrannost mimochodem již zmíněná a slovy Jungmannovými pokáraná, totiž obmezování se na jazyk věku XVI. a XVII. Kdo pojímá skladbu vědecky, nemůže nepřijíti k přesvědčení, že (dle Jedličkovy úvahy str. 46) „skladba jest plodem i majetkem *celého* národa, v němž jedině v celosti a ryzosti své jest k nalezení; jsouc naskrze duchem národním podmíněna, objevuje duševní život národa tak nepopíratelně, že odtud lze bezpečně — a to jest nejvyšší úloha vědecké skladby, dobrou část národní psychologie a logiky vyslediti; proto podlehajíc proměnám podléhá jim, pokud a poněvadž mění se duch národní; proto kazí se a hyne jedině z úpadku ducha národního, proto kdožkoliv chtí ze skladby vypátrati ducha národního, nesmí na jednu toliko dobu se obmeziti, nýbrž jazyk *od prvopočátku až na nejnovější časy* prozkoumati". — Kdo touží po skladbě vědecké, byť i jazyk jisté minulé doby uznával za *normu* pro užívání praktické, nemůže upírati důležitost a platnost jednak době nejstarší známé, jednak době přítomné, jinými slovy: platnost nejstarších památek (rukopisu Zelenohorského a Kralodvorského) a platnost obecné mluvy. Musí připustiti, že najmě takové střednodobé spůsoby mluvení, jimžto se nejen mluva nejstarších památek, ale i zdravý rozum příčí, přeze všecku úctu ku střední době nikterak nezasluhují, aby za vzorné považovány byly.

Hodlaje k tomu, co jsem tu všeobecně naznačil, jako na vysvětlení připojiti skrovný příspěvek k české skladbě, nemohu opominouti, abych dle svého nejlepšího svědomí nevyznal, jak krušno, ť nedím nemožno to pro nás, kteří jsme povoláni, vyučovati na středních školách, pouštěti se do podrobného bádání vyžadujícího poměrně více času, než my mu věnovati můžeme. Nával žáctva, nější požadavky na methodu a při tom počet vyučovacích hodin iiž větší než menší — ty a jiné okolnosti nech laskavě uváží, mu by se zdálo málo toho, co z těchto kruhů vychází. Než, — věci.

Popatříme-li na nauku o některém pádu, jak se nám obyjně podává, musíme mimovolně se tázati: *Kolik pak jest vlastně*

genitivů, dativů, akkusativů atd.? Tak shledáváme, abychom [illegible]
genitivu zůstali, zvláštní genitiv místa, a zase genitiv příčiny (ta[illegible]
konkrétnost, tu největší abstraktnost); genitiv odluky a zas ge[illegible]
cíle (může-li býti větší protiva?); genitiv času, látky, majite[illegible]
jakosti, celku atd. A to vše má býti jeden pád? Ne dosti na tom[illegible]
shledáváme, že tytéž úkony přičítají se částečně také jiným pádů[illegible]
a toto zabíhání jednoho pádu v obor přičítaný obyčejně pádu jiném[illegible]
stane se tím nápadnějším, porovnáme-li užívání jich v rozličných[illegible]
jazycích. Soudný pozorovatel nemůže ubrániti se otázce: Kte[illegible]
jest prvotní význam jednotlivých pádů, z něhož ostatní snad běhe[illegible]
času se vyvinuly?

O rozřešení otázky té mnozí rozličnými spůsoby se pokoušel[illegible]
Tolik jest nepochybno, že mnohem více se přiblížili pravdě ti, kte[illegible]
majíce na zřeteli převládající za nejstarších dob smyslnost, původ[illegible]
význam v názorech konkrétných hledají, nežli ti, kteří vše z j[illegible]
kýchsi abstrakcí odvozují. Není však věc ta tak jednoduchá, [illegible]
by se rozhodnouti dala spůsobem nyní namnoze oblíbeným, t. j. př[illegible]
dělením každému pádu nějakého určitého významu *místního*. Je[illegible]
sice pravdě nejpodobnější, že prvotně pády označovaly *místo*; ale [illegible]
by právě jeden označoval východiště, druhý průchodiště, třetí cíl a[illegible]
tomu odporuje již i ta okolnost, že na příklad genitiv označ[illegible]
všecky tři poměry právě jmenované zároveň, jakož ukazuje řeck[illegible]
ἄγειν νήσου (přivésti z ostrova Soph. Phil. 612), *βαίνειν πεδίο*[illegible]
(kráčeti rovinou Hom.), a *ἀκοντίζειν τινός* (mrštiti po někom).

Ostojí tedy sic *lokálná* theorie pádův, ale nikoli v tom smysl[illegible]
že by každému pádu přináležel prvotně jistý určitý význam míst[illegible]
nýbrž toliko povšechně. „Kdo se nechce dopustiti chybného závěr[illegible]
v kruh, ten nebude toho významu, kterého pád nabyl znenáh[illegible]
užíváním, v něm hledati od prvopočátku; tvoření pádů potahova[illegible]
sluší k *tvoření slov*; ono bylo původně s ním totožným, a te[illegible]
později se od něho odtrhlo, když hledáno smyslných znaků na v[illegible]
nešení nových rozdílů a nových poměrů.“ (A. Ludwig v Krok[illegible]
r. II. 1865 str. 69.) — Slovozpyt totiž čím dál tím jasněji uk[illegible]
zuje, že to, co jsme zvykli nazývati příponami neb dokonce j[illegible]
koncovkami, byla prvotně samostatná slova a teprv dlouhým zvyk[illegible]
sloučila se s těmi slovy, s nimižto nejvíce spojována bývala (t[illegible]
u slovesa přípony osobné mi, si, ti atd. nejsou než zájmena osob[illegible]
nyn. já, ty, on či ten, atd.) Přípony pádův jsou taktéž zvlášt[illegible]
obyčejně až k nepoznání otrlá slůvka významu ukazovacího s [illegible]

zující k místu. Těch jemných rozdílů, jakých my nyní ne-
pomocí pádů než i předložkami a rozličnými opisy dosahu-
z prvopočátku zajisté nebylo činěno; spojení kmene s ně-
n slůvkem místo značícím muselo dostačiti k naznačení pře-
nitých vztahů, a vzájemnému dorozumění nenapomáhalo kromě
i tehdejší mluvy, jevící se as ve provázejících posuňcích
ištním pestrém přízvuku, nic jiného než „nutná souvislost
jakáž slyšícímu známá byla. Slyšící státi se musel členem
, v němž věc označená k označení se družila, musil znáti
o němž řeč byla. Kde takové podmínky nedostávalo se, tam
alo dorozumění a nebývá ho dosud.“ (Ludwig tamtéž str. 70).[1])

Pátrajíce tedy po prvotném významě genitivu musíme již
em vzdáti se náděje, že se nám podaří nalézti jakožto takový
čování nějakého zcela určitého poměru (jak se obyčejně za to
měru „odkud“) a spokojiti se s významem méně určitým, po-
ným a proto s přerozličnými skutečnými poměry srovnatel-
Soudíce dle veškerých případů, v nichžto se netoliko u nás,
i v příbuzných jazycích genitivu užívá, můžeme se ustanoviti
m, že prvotný význam genitivu byl asi nejpodobnější tomu,
ní pronášíme předložkami **při** a **na**. Cokoli genitiv v rozličném
í jiného označovati se zdá, to nemůžeme přičítati významu
vu samého, nýbrž oné nutné souvislosti, o které nahoře pra-
že byla jednou z nejhlavnějších pomůcek dorozumění. Sloveso
ť si označuje *klid* ať *ruch*, vždy se genitivem jen povšechně
čuje místo, jehožto se činnost (stav) slovesa nějak týká
žto v jakémsi spojení jest; zevrubnější pojmutí zůstaveno jest
slu. Tak zajisté genitiv při slovese existenci znamenajícím

---

[1]) Zajímavo, co týž spisovatel na doklad toho svého výroku uvádí, že totiž
při složeninách posavad jednotlivým částem dle souvislosti praroz-
lično rozumíme, ač to nijak naznačeno není: ignivomus ten kdo
soptí oheň, ignopotens kdo mocný jest ohněm, ignigena kdo
se zrodil z ohně, ignicolor kdo má barvu ohně či ohňovou atd.
— S tím porovnati možno přehojně složeniny německé, v nichžto jedno
a totéž slovo v přerozličných poměrech se jeví: Strohhut, Strohhalm,
Strohmarkt, strohgelb atd. K tomu, co tam praveno o nenáhlém splynutí
dvou slov původně samostatných zanedbáním přízvuku jednoho z nich,
dodávám co se mi mimochodem naskytlo, že t. Dolnorakušané ve slo-
žených jménech zeměpisných kladou přízvuk na obě části, a sice na
druhou silnější, říkajíce Weissen-Brúnn, Florids-Dórf, Jedler-Sée, Schön-
brúnn atd. U těch tedy splynutí to ještě není vykonáno.

(„býti") znamenal asi právě to co naše nynější *při*; základ to n
nějšího gen. *přísudkového*. Hortus est Luculli, anebo (co Zik
uvádí ze Švěd.) ta 'poduška byla Martina — znamenalo jen: z
hrada jest při Lukullovi (srov. lat. penes), a poduška byla při
A poněvadž se právem domýšleti lze, že prvotně slovesa tak a
straktného jaké jest „býti" ani nebylo, bylo spojení jako hortu
Luculli již větou; když pak srostlo v jeden pojem, stal se geni
pouhým *přívlastkem*. V obojí ten případ vnesen během času n
obyčejněji význam poměru possessivního (ač nikoli vždy), a
v genitivu samém nespočívá a tedy jen velmi nevlastně o geniti
majitele či *possessivném* mluviti lze. Tento spůsob užívání geniti
k naznačení osoby nebo věci, k nížto něco přináleží, *jest ze vše*
nejrozšířenější (vyjmouc snad genitiv záporu a částečnosti v za
moderní veleslavínštině), což platí zvlášť o genitivě přívlastkov
mnohem menší měrou o přísudkovém (ač i toho příklady tím js
hojnější, čím dál do minulosti nahlédneme, kdežto na př. němči
nová ho téměř ani nezná, srv. ten dům jest mé sestry — d
haus *gehört* meiner schwester); a tuť jest zajisté *velmi nápad*
že tento prastarý a ze všech nejhojnější druh genitivu z oblíben
theorie, dle níž genitiv má značiti prvotně směr „odkud?" *nikter*
se vyložiti nedá, což jest makavým důkazem její nedostatečnosti

Velmi blízký jest genitiv *předmětný* (milování bližního, am
patriae atd.) Význam genitivu je tu vlastně týž jako při „hort
Luculli"; toliko *souvislost* musí poučiti, že v některých případe
je osoba nebo věc, k nížto něco přináleží, zároveň trpnou čili
jakási činnosť na ni přechází.

Přičinil-li se genitiv k slovesu označujícímu poklid či trvá
na nějakém místě, naznačoval patrně právě to místo, *kde* se u
v poklidu nalézá. Takového čistého *genitivu místa* u nás není; ovše
ale v jiných jazycích, na př. v řečtině (srv. Hom. Il. 9, 219 a j
ač velmi pořídku, jednak proto, že genitivu přiděleno veliké mno
ství jiných funkcí, jednak za příčinou potřeby zevrubnějšího ozna
čení, kterého se dosáhlo lépe zvláštním pádem („lokálem") a dál
předložkami. Podobně se věc má s gen. při slovesech pohyb
majícím pak značiti *prostor*, jímžto se pohyb děje (Hom Il. 6, 38 a j

Nebodlaje, a na ten čas ani nemoha podati podrobný výkl
genetického vývoje užívání genitivu (a to z příčin na počátku tohot
oddělení dotčených), obmezím se jen na některé poznámky s ohl

při některých odvětvích obrátiti příklady vážené z nejstar-
ımátek proti panující u nás theorii i praxi, pokud se týče
ı.
ak připomínám dále jen zkrátka, že na témže lokálném zá-
počívá gen. *jakosti* (přívlastkový i přísudkový), při čemžto
rovati poměr právě opačný gen. majitele (srv.: to jest sta-
oto muže — gen. poss.; to jest muž velikého bohatství —
al.; vypovídáť se tu o člověku, že on jaksi přináleží k bo-
, že jest *při* bohatství atd.):
ále gen. *času*, odpovídající úplně genitivu *místa* již vyhynu-
Kromě známých příkladů (jako: téhož času a p.) zájimavý
Alexd. (Výb. I. 1107,34) dvakrát *léta* ktvú osenie.
a témže názoru lokálném jako genitiv při slovesech zname-
trvání nebo meškání atd. zakládá se gen. při slovesech
í a *dosahování*. Že však předmět, s kterým jest děj slovesa
ısi spojení, nemusí býti vždy pojímán jakožto *místo*, kde se
slovesa jeví, čili že genitiv není nutný ukazuje báseň rukop.
liše a Lub. (Výb. I. 42,8) ruče zde *meče* dobysta. Tu na-
lovesu dobyti, které jindy a také v téže básni (ibd. 40, 24)
s genitivem (na zmíněném místě *mečí* gen. dual.), položen
akkusativ (dualis nebo plur.; o něco níže: *mečema* máchasta.)
tně u sloves dosažení znamenajících také předložky v uží-
u, dokládá i Zikmund (str. 161. Srv. Výb. I. 22, 29 jest nám do-
na se miesto, oproti 29, 10 dostúpichu *mýta*). Z toho tedy
na jevo, že *sloveso samo o sobě nemůže býti dostatečným*
pro kladení jistého pádu, čili že není správné, jak se
říká, že sloveso „žádá jistého pádu"; důvod ten musí
i ve významu pádu samého, dotyčně v tom spůsobu, jak
čili speciálně řečeno: jak mluvicí podmět) danou okolnosť
Jediný pak onen příklad z RKr. musí každému, kdo o pra-
ımátky té nepochybuje a ryzosť jazyka jejího uznává, dosta-
býti svědectvím, že se *v jazyku českém při slovesech dosa-*
ınadto s předložkou **do** složených) ten předmět, s nímžto děj
v jakémsi (místním) spojení jest, a který proto obyčejně
vě stává, i jakožto vlastní tak řečený *předmět* pojímati a
ıatív klásti mohl. To na zřeteli majíce nebudeme již na
řípady kladení akkusativu při podobných slovesech na př.
v nynější obecné mluvě tak pohrdlivě pohlížeti jako to vý-
ıassicisté činívají.

Podobně dlužno pojímati genitiv při slovesech, která zna
ne sice dosažení, ale snahu po něm, t. j. při *slovesech ž*
očekávání a potřeby. Poněvadž ale genitiv u sloves stojí v
jak již vyloženo, toliko za tou příčinou, že se myslí děj jaksi
vislý s předmětem (srv. dotýkati se něčeho), u těchto pak s
poněvadž jsou pouhými desiderativy oproti předešle uvedený
vesům dotýkání a dosahování: jest na jevě, že tu o jakési be
středné souvislosti děje s předmětem jen velmi nevlastně lze
viti (čeho sobě žádám, toho se obyčejně ještě nemohu dot
Odtud pochází ten úkaz, že tu genitiv není obyčejným, nýbrž
i jiné vazby připouštějí (akk., předl.). *Nejstarší naše památky*
rozhodně při akkusativu. Tak jediný případ Libušina soudu
spadající má akk. a to ještě navzdor záporu (Výb. I. 6,3 nech
nám v Němciech iskať pravdu.) V RKr. našel jsem 8 případů
náležitých, a mezi nimi toliko 1 s genitivem (V. I. 49,4 tomu
tarech milosti ždáti), ostatně větším dílem s akk. (v míře
múdro ždáti — očekáváše je Vlaslav — nic doždati nemóže
49,14 ot Boha nám milosť ždáti chvalno (tak totiž se mi zdá
třebno opraviti místo : na milosť.) Ve 2 případech nelze apodikt
rozhodnouti, zda to gen. či akk. (44, 23 cháma ždáchu, a
milosrdie prosí), v jednom pak jest předložka (53, 23 na
ždaje.) Dále v jediném případě, kde položeno sloveso *stříci*,
při něm *akk.* (44, 10 střežechu dráhu). — *Autorita nejstarších*
mátek musí tedy býti dostatečnou ohradou proti přílišnému ge
vování doby Veleslavínovské při slovesech toho druhu a tím
proti výlučnosti, s jakou se za našich časů užívání to za vzor
stavuje. — Jak spůsobilí jsou ostatně zbožňovatelé Veleslav
přijměti ty, kteří výhradně u nich poučení hledají, k nevázan
užívání genitivu, viděti na příklad z té okolnosti, že mezi slo
o nichžto právě řeč byla, Zikmund čítá také slovesa „pozbý
(str. 126); při podrobnějším pak výčtu neuvádí ze sloves toho
znamu žádné jiné než právě „pozbývati“, a také mezi příklady
jednoho není, ve kterém by kromě „pozbývati“ nějaké jiné s
téhož významu se nalézalo. Z pravidla daného však by
musel usouditi, že vůbec při všech slovesech pozbývání, tedy
při „ztratiti, utratiti“ atd. dlužno šmahem klásti genitiv
Takých případů je mnoho.

Když v dalším vývoji poměr tak řečený possessivný př
jest na věci, vznikl především gen. kolikosti. Genitiv tu

ím nevyznačuje pražádnou kolikosť, nýbrž jakýs větší celek stejnorodý, látku, *k nížto něco náleží.* (Srv. zrno obilí — zrno náležité obilí, oproti zrnu, které snad náleží k písku — zrno písku.) Že však gen. toho užíváno zvláště při výrazech jakousi kolikosť neb míru znamenajících, nazván odtud gen. kolikosti (quantitatis). — Takým celkem, k němuž něco náleží, může býti též *souhrn* věcí stejnorodých, z čehož vzniká gen. *partitivus.*

Podstatného rozdílu tu není. V obojím případě vyrozumívá se jakási přináležitosť něčeho jakožto části k jinému jakožto celku. Dle toho možno názvem gen. partitivného zahrnouti v širším smyslu také gen. kolikosti. A to je ten druh genitivu, který během času v jazyku našem tak úžasné a v účinku svém zhoubné rozsáhlosti nabyl.

Z té podivuhodné jemnosti jazyka slovanského, že v něm totiž *možno* předmět činnosti buď prostě označiti jakožto předmět (t. j. přiměřeným k tomu pádem akkusativem), buď hleděti zároveň k tomu, že toliko k jedné jeho části činnosť se vztahuje a užívati o něm genitivu partitivného bez nějakého jména, k němuž by tento vazba se přiklonil, učiněn časem nesnesitelný skřipec genitivný, jenž volnému myšlení největší násilí činí. Užívání genitivu partitivného učiněno pravidlem u nepřehledného množství sloves (srv. Zikm. Skl. str. 143—158 a j.) a to nejen u všech sloves kladných, při nichžto se jakés částečné toliko pojímání předmětu mysleti dá, nýbrž nad to u všech záporných.

Tak má (dle Zikm. p. 149) genitiv státi „při časoslovech s předložkou *po* složených .... když činnosť jich k nějaké částce aneb ku každé, jedné po druhé, tudy oddílně se vztahuje.“ Příklady tam podané musí vzbuditi domnění, že jen genitiv tu je na svém místě, a odchylky zmíněné v poznámce jsou právě jen nepatrné odchylky. „*Podejte ruky* hospodinu.“ „*Pozdvihl* hlasu svého.“ „Ta věc i železných mysli *pohnouti* může.“ Srovnej naproti tomu v RK. (Výb. 29, 11) *podachu* si kolem pravé rucě; (14,18) tamo si *podámy* rucě; (14, 36) *podasta* si přesilně rucě; (33, 13:) *pozdviže* unoše hlavu; (44,12) *pobrachu* zbožie; (46,21) *poplenichu* vše; (34,19) vše v bradě *pobí.* (37,14) *poplaši* zvěř (46,28) *potlačiti* chtějú dušu našu; (49,32) *povyšny*; (50,1) *potři* nepřátely; (20,26) *pohaně* Neklan něz; (13,13) *pohýbal* Vyšehrad i vše vlasti, takto ty mě i všu bratř; (9,12) badlivě ny *pozývá*; (20,6) vše *potře* jeho zloba krutá; (21,1) *podáše* věrnú ruku atd. Zkrátka v Rkr. není ani jediného pří-

kladu, aby při slovesech s *po* složených stál genitiv! (14,27 kdaś *hoda potřieti* chceši — bezpochyby také nebude genitiv). — Tak dále nalezáme v Rk. (42,4) *zkusi* Lubor *chrabrosť* moju, ač najisté u všech sloves zakoušení a pod. gen. part. velmi snadno pochopitelný a také skutečně zhusta užívaný jest. — (48,4) máti boží *dodáše* jim *chrabrosť*, ač by tu každý novější spisovatel byl položil genitiv (zajímavo pro otázku, mohl-li Rk. za nové doby vzniknouti.) — LS. (Výb. 1,9) „*pochválichu pravdu* po zákonu — odporuje přímo pravidlu Zikmundovu (str. 149) — (ibd. 3,10) *pogubi* saň *ľutu*.

U sloves pomocných *počnu* a *jmu* s infinitivem klade Zikmund vazbu s genitivem na prvé, akk. teprv na druhé místě, kdežto nejstarší památky neposkytují ani jediného příkladu genitivu: LS. (4,11) je sje tako *slovo* govořiti; (4,19) je sje glas čislem preglědati; — Rk. (48,17) již sje jechu *náspy* rozkotali; (51,25) je sje děva kyticu loviti atd.

Co se týče *genitivu záporu*, bylo by velmi žádoucno, aby se na zřeteli mělo, že je to vlastně gen. partitivný, z čehož plyne 1) že genitiv ten má své meze, čili že kromě zápornosti věty musí ještě býti jiná příčina, má-li gen. ten státi; 2) že i tam, kde příčina ta platnosť má, dlužno rozeznati, *co* vlastně v genitiv položeno býti má. — Ad 2) mělo by se šetřiti toho, že v genitiv se klade toliko *a)* předmět sloves *přechodných*, jsou-li záporná, tedy gen. místo akk. (a ne místo jiného pádu!), *b)* podmět sloves existence, jsou-li záporná (ne ale podmět kteréhokoli záporného slovesa!) Srv. kako bych jaz vody nemútila (mútiti *vodu*;) nesli pérce, nenié blánky (*blánka* jest). — Ad 1) dlužno podotknouti, že kladení genitivu záporu v nejstarších památkách poskytuje značné odchylky od pozdějšího užívání. Uvážíme-li je blíže, shledáme v nich oproti pozdější šabloně povšimnutíhodnou významnosť. Akkusativ totiž zůstává státi navzdor záporu: *a*) když se míní přesně *individuálně* určitý (tak že by v jazycích užívajících rodového členu stál člen určitý). LS. (6,3) nechvalno nám iskať pravdu (das recht nicht: recht überhaupt); Rk. (22,37) ež nepálí oběť (t. tu jistou, povinnou); (54,27) kamének nenadjidech; — *b)* když substantivum je gram. přísudkem: Rk. (54,34) nenié vezdy *jaro* (srv. je teplo — není teplo).

Kdyby se šetřilo těchto mezí, měli bychom v gen. záporu vazbu vyrážející jemný odstín myšlenkový takou krátkostí jež by

tva kterému jinému jazyku možno; srv. nenašel sem kamének
. j. ten, který jsem ztratil) a nenašel sem kaménku (vůbec žád-
ého). Možnosť kladení gen. part. dle logických požadavků byla by
ak jazyku našemu ozdobou a nikoli břemenem, jakož vidno z Rk.
51,18) nabierá *vody*, Ev. J. (9,3) pusti *vody* v umyvadlo, a j.,
teréhožto jemného odstínu v žádném jazyku dostihnouti nelze.
Kdyby však se učinilo pravidlem, že předmět sloves *nabrati* a *pu-
ti* nesmí státi v jiném pádě než v gen., tu by nejen jemný ten
ozdíl byl setřen, nýbrž nadto stanovena vazba příčící se vší té logič-
nosti, co se jí v mluvě objevuje.

Označuje-li genitiv prvotně místo, jehož se činnosť slovesa
ksi týče, jak nahoře položeno, pochopí se odtud snadno také to
eliké odvětví užívání genitivu, jehožto společnou známkou jest
ýznam „odkud." V genitivě samém význam ten nikterak nespo-
ívá; avšak u sloves znamenajících jakési vzdalování, odlučování
td. pojata jest ta spojitosť, která se mezi činností slovesa a před-
ětem nejprvé vůbec místně (t. genitivem) pronášela, během času
kožto odlučování atd. Srv. Gl. Zl. dřeva radi Adam *raja* bysť
šělen; Leg. Prok. (201,36) mněť jesť toho světa s-níti atd. Tu a
nde, poněvadž ve slovese leží význam vzdalování, pojat genit. ja-
žto *gen. odluky*.

I tento druh gen. nabyl veliké rozsáhlosti, což se však čá-
ečně vysvětluje tím, že náš slovanský gen. jest, jak Hattala do-
ázal (Mus. 1857 a 1858 O ablativě), po většině vlastně ablativ,
erémužto pádu jak se zdá již prvotně příslušel význam odluky.

Avšak ani tu nezůstalo bez přílišností. — Na gen. odluky
očívá totiž gen. pojímaný ve smyslu *příčinném* (uleče sje *mlata*
uleknutí vychází tu od mlatu; *jich* bojé sje ptactvo = od nich
hrůza na ptactvo atd. ano i: Rk. (49,20) zastyďte se *takých*
ci, kdežto nyní toliko osoba se klade v gen.: styděti se někoho.
- Takový má (dle Zkm. str. 130 sld.) státi též při slovese *zá-
děti*; avšak jediný příklad Rk. má akk.: (44,9) záviděchu bo-
ctvo. Příkladem tím, poněvadž jest z nejstarších památek samo-
iný, opět se vyvrací pravidlo a nasvědčuje se vazbě obecné mluvy
vující se latinské: invidere alicui aliquid.

Na těchto poznámkách mohu přestati, poněvadž mi nešlo o
lné vylíčení užívání genitivu, nýbrž o *oprávnění theorie syntak-
cké na základě nejstarších a v každém ohledu* vzorných památek.

Výsledek poznámek těch lze takto v jedno shrnouti:

1. Nynější užívání genitivu je namnoze bezuzdné.

2. Bezuzdností tou jsou vinny namnoze grammatiky
buď že zaujímají stanovisko chybné obmezujíce se na jedin
„klassickou,“ buď že chybnou stylizací k nesprávnostem

3. Nejhlavnější případy, kdy za nynější doby se geni
(dle grammatik) přílišně užívá, jsou:

a) po slovesech složených s předl. *do* —.

b) po slovesech žádosti a p.

c) po slovesech složených s předl. *po* —.

d) ve větách záporných.

e) po slovesech pomocných *počnu* a *jmu* se.

Úžasno by bylo, vypočísti chybné spůsoby, jakými se
proti znění grammatik užívá. Tak na př. v jedné nejnověj
mnoze toužebně očekávané knize se čte: „uchem nevzniká j
pocitu než atd. Kdo nevzniká? Co nevzniká?!!

Můj úmysl byl, obrátiti zřetel k syntaktické stránce
ších a nejvzácnějších našich památek a postaviti je jakožto
konané vzory naproti věku Veleslavínskému latinou prosákl
Nemůžeť nikdo rozumný sice pomýšleti na to, abychom i
tvarosloví a zvukosloví týče dali výhost věku „zlatému;“ ale
týče skladby, ve které se dle všeobecného mínění **duch jazy**
zračí, dlužno uznati, že původcové zpěvů Kralodvorských a Li
šina soudu byli *lepší Čechové* než spisovatelé „klassické doby,“
že živoucí mluva lidu také nějakého povšimnutí zasluhuje.

O přílišném genitivování starších spisovatelů vyslovil
Hattala (Srovn. Mluvn. 1857 str. 37), „že se zdá, jako by
tom více smyšlenými než skutečnými pravidly byli spravovali.“
Co se pak týče obecné mluvy, jest pozoruhodno, co sděluje
kollega Bartoš v časopise tomto (na str. 86 dole) o mluvě
ských Slováků a Valachů, že t. genitivů při slovech složen
předl. *po*, *při*, *na* atd. dokonce neznají.

árodní pověry a obyčeje v okolí Rožnovském na Moravě.

Sebral B. M. Kulda.

(Pokračování.)

3. Hody.

Hody čili posvícení slaví se také v okolí Rožnovském, ač nyní s
ším hlukem jak před léty, kda od neděle až do čtvrtka trvávaly.
l jsou hody toliko v neděli, a je-li ještě v pondělí a v úterý ho-
rý v krčmě muzika, jsou již hody oslaveny.

V sobotu před nedělí hodovou posílají se přátelům v okolí *zvance*
. hodové koláče s přáním, aby přátelé k posilateli na hody přišli.
n jest hostina přátelská, po které se jde do kostela na požehnání,
ež buď se podívají k muzice na chasu tančící, buď opět v domě
itele pojídají a popíjí dotud, pokud hody trvají, někdy i dva, tři
Nyní pak obyčejně již na večer v neděli se rozcházejí.

Žebráci o hodech po celé vesnici podávají jedni druhým dvéře,
vnšujíce sobě zásobu na kolik dní pro celé rodiny své.

Děvčata nikdy neopomíjí milovníkům svým na hody voničku z
marýnu ozdobenou pentličkami a třaslavkami[1]) zaopatřiti, kterouž
pík na klobouku maje zastrčenou do kostela jde a pyšně si vy-
čuje.

Před každými hody se mnoho rozmarýnu rozprodá.

4. Pobaba.

Pod názvem *pobaba* panoval a posud ještě v okolí Rožnovském
de se vyskytá obyčej u Valachů moravských, že sobě vzájemně
rozličných pracích vypomáhají. Potřebuje-li někdo na chalupu vozit
i, požíť zboží (obilí), sklidiť louku atd., obejde sousedy a prosí,
y se mu v jistý den na pobabu sešli. Načež v určitý den z
dého domu nejméně jeden dělník neb jedna dělnice najíti se dá. Tato
rovolná robota z přátelské úslužnosti bezplatně se vykonává. Avšak
podář zaopatří k večeři jídlo a pivo. Přivede-li po skončené práci
níky své s hudbou zvučnou s pole do domu svého, k veliké cti a
ále mu to slouží.

Po skončené večeři, při kteréž starostlivá gazděna dělníkům vše-
ně posloužiti se snaží, položí před každého vdolek čili bábu a
la sklenku kořalky postaví. Potom se mládež při hudbě veselí
nčí.

---

[1]) Třaslavky jsou malé dělané pozlacené perličky nebo plátky pozlátkové a v nich [illegible] *třaslavé drátky.*

Výsled
1. Ny
2. Ro
buď že za
„klassick
3.
(dle gr
a)
b)

pro
nim
po

...hynul jako jiní chvalitební ...
...olníci při svých mnohých polních ...
...vovali.

...baba? Rodák Rožnovský myslí buď ...
...lnou a vyptanou robotu obyčejně z ...
...posílá, buď odtud, že každému dělníkovi ...
...báby (buchty) dává. K prvému vysvět...
...taliko Valaši moravští, ale všickni horáci ...
...kého a Frýdeckého svým ženám říkají ba...
...nerády slýchají.

5. Záležitosti milostné.

...ovském má se za to, že devaterník, když se v ...
...vět razů (devětkrát) umyje, učiní ji vzácnou a pří...

...přítelkyně přítelkyni devaterník zaplete do lelíka, ...
... bude pořád k tanci brána a o muzice velmi vzá...
...ilinu v okolí Rožnovskou *rváčem* zvanou mají dě...
...ta rostouc táhne se jako provázky. Které děvče ji ...
...chlapci, ale bývá v tom domě ráda bitka či rvačka. ...
...ta v hospodě, hned se tam rvou, odtud prý jméno ...

... chce přilákati k sobě milence nebo milenku, nechť chy...
...žábu a dá ji do nového hrnce. Hrnec s tou žabou ať za...
... mravenčího, a nechá ho tak uzavřený 24 hodin v kup...
...hodinách není ze žáby nic více než kostky, a sice háček ...
...pohrabáček. Tyto přirozené kostěné nástroje nechť vezm...
... hrnec roztříská. Píchne-li potom chlapík děvu (nebo d...
...) tím háčkem nebo tou vidličkou, musí za ním (za ní) ch...
...jak bylo; i kdyby ji (jej) uvázali, musí se utrhnouť a př...
... však později hoch své děvě nebyl nakloněn, odvrátí ji p o h...
...em, k u t á č k e m čili h ř e b e l k o u od sebe. Děva taktéž ...
... milenci svému, má-li tyto kouzelné nástroje.

Náruživou toužebnost po milenci nebo po milence nazýva...
... Rožnovském t e s k n i c e m i. Tesknice mohou se, komu libo, ...
... rozličnými čarami; taktéž od nich pomoci lze.

Jistá děvčice, jsouc nemocna, prosila ženu (vypravovatelka ...
... jí zašla k jisté staré babě do Pasek, která prý se dobře ...
...ch. Žena tam zašla, ale stará baba nechtěla nic povídat; ...
...sila desítku (desetník), teprv pravila, aby děvčice, mající teskni...
...akým učarované; sezula střevíc z pravé nohy, aby seškrab...
...patku hlínu a dala ji do střevice. Potom aby šla na lávku ...
...vu aby přehodila hlínu ze střevice do vody; pak ale aby se ...
...ohlídala — tak že na mužského ..., ba že se ...

ivi. Děvčice to udělala a hned jí odpadla chuť a vícekrát na něj pohlédla. Čímby se tomu mužskému za jeho čarování mohlo uško-i, baba jí nechtěla říci.

Velmi důležité jsou v oboru lásky **ostudiny**. Ostudiny je ...dná vyraženina na tváři a na rukou, i po celém těle. Když děvče ...ějšímu milenci dalo výbost a jiného sobě oblíbilo, první, aby ji ...ovi svému zostudil, zavdá jí v nějakém nápoji prášek, kterýž vy-...ší děvčice vyraženinu čili ostudiny dostane.

Ženská, kteráž takového prostředku k zostuzení mužského upo-...bila, pokládala se za čarodějnici.

Zostuzený si však může také sám pomoci, když tomu rozumí. ...žeť i samé čarodějnici podobně posloužiti a ostudiny na ni vrátiti. ...d východem slunce jde pod koryto mlýnské, kde voda padá, kterou hází ...ama nazpátek přes hlavu. Tím se od strupů očistí a vrátí je na ...osobu, co jej zostudila. Ona pak již sobě od nich nepomůže.

6. Obyčeje a pověry svatby se týkající.

V domě nevěsty, nežli po mnohých řečech otec i matka, nebo na ...jich místě poručník udělí snoubencům požehnání, dává nevěsta svému ...ichovi a družičky svým mládencům rozmarýny, kteréž tito na ru-...ávě nebo na klobouku bílou neb červenou pentlí přivázané mají. Po ...atbě vsadí se takový proutek rozmarýnový do země. Jestli se přijme ...jme a roste), znamená, že budou míti snoubenci v manželství štěstí; ...opak ale neštěstí.

Čím více družiček má nevěsta na svatbě, tím větší sláva. Kolik ...užiček, tolik mládenců též musí býti.

Když kněz novomanžely před oltářem oddává, nevěsta stoupá ...nichovi na nohu. Podaří-li se jí to, domnívá se, že bude muži ...roučet.

Při obědě přináší družba na talíři krajíc chleba, a chodě kolem ...la přiměřenou řečí hosti žádá, aby něco na čepec neb na povíják ...věstě darovali. Každý z hostí peněžitý dárek do krajíčku vstrčí.

Nejhlavnějším jídlem na svatbách v okolí Rožnovském bývá žitná ...enitná) krupice aneb zapečená prosná kaše. Když to neb ono z ...hto dvou jídel družba na stůl nese, přichodí do jizby kuchařka ...jíc ruce povázané a nesouc skořepiny (střepy) z hrnců, několik po-...ušných vařeček a škrláků, načež družba praví: „Vzácní páni sva-...ebníci! Nejvzácnější jídlo dává se na stůl, totiž žitná krupice (nebo: ...pečená prosná kaše), při které sobě kuchařky ruky opařily, hrnce a ...ny roztloukly, vařečky a škrláky polámaly. Protož žádají za svou ...ábu a škodu nějakou maličkou náhradu, aby si mohly na opařené ...ky mast zaopatřiti, a na místo potřepaných (roztlučených) náčiní no-...ých nakoupiti. Prosím, račte jejich žádosť vyslyšeť a potom požívejte ...e Božího!"

Při stolování pijí hosté dle libosti na své útraty.

Obyčej ten bylby zajisté zahynul jako jiní chvalitební oyč
kdyby jej byli fojtové a větší rolníci při svých mnohých polních
cích každoročně tu onde neobnovovali.

Odkud pochází jméno *pobaba?* Rodák Rožnovský myslí buď
tud, že se na takou dobrovolnou a vyptanou robotu obyčejně z k
chalupy po jedné babě posílá, buď odtud, že každému dělníkovi
děna po večeři po krajíci báby (buchty) dává. K prvému vysvět
podotknouti dlužno, že netoliko Valaši moravští, ale všickni boráci
valého panství Ukvaldského a Frýdeckého svým ženám říkají b
což ale nynější Valašky nerády slýchají.

5. Záležitosti milostné.

V okolí Rožnovském má se za to, že devaterník, když se v
odvaru ženská devět razů (devětkrát) umyje, učiní ji vzácnou a při
jí mnoho milenců.

Když pak přítelkyně přítelkyni devaterník zaplete do leliku,
o tom nevěděla, bude pořád k tanci brána a o muzice velmi vzá

Také rostlinu v okolí Rožnovskou *rváčem* zvanou mají děv
ráda. Rostlina ta rostouc táhne se jako provázky. Které děvče ji
za tou chodí chlapci, ale bývá v tom domě ráda bitka či rvačka.
Je-li rostlina ta v hospodě, hned se tam rvou, odtud prý jméno r
liny té.

Kdo chce přilákati k sobě milence nebo milenku, nechť ch
zelenou žábu a dá ji do nového hrnce. Hrnec s tou žabou ať za
do kopence mravenčího, a nechá ho tak uzavřený 24 hodin v kop
Po 24 hodinách není ze žáby nic více než kostky, a sice háček
lička a pohrabáček. Tyto přirozené kostěné nástroje nechť vez
hrnce a hrnec roztřiská. Píchne-li potom chlapík děvu (nebo d
chlapíka) tím háčkem nebo tou vidličkou, musí za ním (za ní) ch
kdyby jak bylo; i kdyby ji (jej) uvázali, musí se utrhnouť a p
Kdyby však později hoch své děvě nebyl nakloněn, odvrátí ji p
báčkem, kutáčkem čili hřebelkou od sebe. Děva taktéž uči
může milenci svému, má-li tyto kouzelné nástroje.

Náruživou toužebnost po milenci nebo po milence nazýva
okolí Rožnovském *tesknicemi*. Tesknice mohou se, komu libo,
sobiti rozličnými čarami; taktéž od nich pomoci lze.

Jistá děvčice, jsouc nemocna, prosila ženu (vypravovatelku
aby jí zašla k jisté staré babě do Pasek, která prý se dobře
čarách. Žena tam zašla, ale stará baba nechtěla nic povídať;
slíbila desítku (desetník), teprv pravila, aby děvčice, mající teskni
mužským učarované, sezula střevíc z pravé nohy, aby
podpatku hlínu a dala ji do střevíce. Potom aby šla na lávku a
hlavu aby přehodila hlínu ze střevíce do vody; pak ale aby se ji
zpátek neohlídala — tak že na mužského zapomene,

věice to udělala a hned jí odpadla chuť a vícekrát na něj Čímby se tomu mužskému za jeho čarování mohlo uško- jí nechtěla říci.

i důležité jsou v oboru lásky **ostudiny**. Ostudiny je vraženina na tváři a na rukou, i po celém těle. Když děvče milenci dalo výbost a jiného sobě oblíbilo, první, aby ji mu zostudil, zavdá jí v nějakém nápoji prášek, kterýž vy- ce vyraženinu čili ostudiny dostane.

ká, kteráž takového prostředku k zostuzení mužského upo- kládala se za čarodějnici.

uzený si však může také sám pomoci, když tomu rozumí, mé čarodějnici podobně posloužiti a ostudiny na ni vrátiti. dem slunce jde pod koryto mlýnské, kde voda padá, kterou hází zpátek přes hlavu. Tím se od strupů očistí a vrátí je na co jej zostudila. Ona pak již sobě od nich nepomůže.

6. Obyčeje a pověry svatby se týkající.

omě nevěsty, nežli po mnohých řečech otec i matka, nebo na tě poručník udělí snoubencům požehnání, dává nevěsta svému a družičky svým mládencům rozmarýny, kteréž tito na ru- na klobouku bílou neb červenou pentlí přivázané mají. Po dí se takový proutek rozmarýnový do země. Jestli se přijme oste), znamená, že budou míti snoubenci v manželství štěstí; neštěstí.

více družiček má nevěsta na svatbě, tím větší sláva. Kolik tolik mládenců též musí býti.

ž kněz novomanžely před oltářem oddává, nevěsta [illegible] na nohu. Podaří-li se jí to, domnívá se, že bude [illegible]

obědě přináší družba na talíři krajíc chleba, a [illegible] něřenou řečí hosti žádá, aby něco na čepec [illegible] arovali. Každý z hostí peněžitý dárek do [illegible] lavnějším jídlem na svatbách v okolí Rožnov[illegible] krupice aneb zapečená prosná kaše. [illegible] ou jídel družba na stůl nese, přichodí [illegible] povázané a nesouc skořepiny (střepy) z [illegible] vařeček a škrláků, načež družba praví: [illegible] Nejvzácnější jídlo dává se na stůl, t[illegible] prosná kaše), při které sobě kuchař[illegible] onkly, vařečky a škrláky polámaly. [illegible] škodu nějakou maličkou náhradu [illegible] zaopatřiti, a na místo potřep[illegible] upiti. Prosím, račte jejich [illegible] ho!“

stolování pijí hosté dle [illegible]

Po jídle položí hospodyň před každého hostě vdolek na výslužk který sobě každý do šátku zavine. Potom všickni povstanou, pomo se a rozejdou se do domův svých.

Ode dne svatebního chodí nevěsta jako za svobodna v lelíku do příští neděle. V neděli jest čepení. Ráno toho dne sejdou se tomu konci nevěstou pozvané ženy do domu jejích rodičů. Po snídá vypletou ženy nevěstě přípletek (pentli, kterou svobodné nosí) z lelík kteréž nevěsta rozdá sestrám a svobodným kamarádkám svým; vlasy rozčesají a okolo hlavy ovinou a pak čepec na hlavu dají. Pot každá z přítomných žen k nevěstě přistoupí, něco jí na šatech poupr a nějaký dárek buď na penězích buď něco jiného do ruky vstrčí. Nyní zavolají ženicha, a představí mu ustrojenou mladou ženu je řkouce: „Hleď, aby to vždycky tak měla spravené, jak to má věil — Tím mu přikazují, aby ji nikdy v přenáhlení za vlasy netahal a ní zle nenakládal. — Po tomto národním obyčeji, který se čepen jmenuje, berou se přítomné ženy s očepenou mladou ženou v průvo mladého manžela a dvou družbů do kostela na mši svatou. Na ce do kostela nese družba nevěstiny modlitební knížky, kteréž jí na pr kostelním odevzdá.

Před časy chodila chudobná nevěsta brzy po sdavkách po svý známých a příbuzných v dědině prosíc o nějaký dárek na novosedlí.

Nevěsta, přijdouc poprvé do domu ženichova, uchopí se kam aby v novém příbytku přivykla a vyjdouc na dvůr pohlédne na obl a v kuchyni do komína, aby měla modro- a černooké děti.

Připadne-li na den veselí svatebního nějaký pohřeb, jest se o vati, že jeden z novomanželů brzo umře. Má-li pohřeb ženský, los t nevěstu očekává; a má-li pohřeb mužský, ženicha.

7. Křest a poloha (kout).

O ženě, která slehne, praví se, že přišla do polohy, jako ji do kouta.

Dítky, jež bez křestu svatého umírají a zvláště taková nebož jež bezbožné nemanželské matky (závitky) puzené nevčasným studem zlým duchem, aby před světem za poctivé považovány byly, hned p prvém světla Božího spatření zahubily, (proto zahubenčata), na to místě na němž zahubeny a pochovány byly, plakávají. Táže-li se j kdo: „Co potřebuji já?“ odpovídají: „Ty nepotřebuješ, ale já potř buji; má mama mi ani košilky nedala. — Donese-li se na to mís košilka, není tam již více toho pláče slyšeti.

Dítě, které se dlouho neokřestí, bude míti veliké oči. Ono toužebností po svatém křestu oči rozkouká.

Šestinedělka nesmí vycházeti z jizby a z domu. (Viz o tom člán Věštice a Mora.)

---

*) Novosedlí (parafena, parafernalia) věno, co se nevěstě mimo výpravu dává

Šestinedělka, když jde na úvod, pozve všecky ženy, kteréž ji do uta poslaly báby, pečeně a t. d. nejen s sebou do kostela ale i k stině, na úvodky.

Šestinedělka, kdyby před úvodem vyšla pod širé nebe, byla by ičinou, žeby kroupy škodily polnímu osení.

Žena těhotná, chodí-li prostovlasá, anebo kdyby psa neb kočku pla, nedonosí plodu.

Koně, vezou-li těhotnou ženu, velice se potí.

Když vlastní matka dítě prutem bije, pobité místo zarostá slaninou.

Dítěti, jemuž rostou vlasy vzhůru a ne dolů, na čele skřítek líže.

Dítě metlou (pometlem) bité usychá. Odtud též se odvodí, že ciánku ničím spíše ze stavení nevyženeš, jako pometlem.

Dítě-li se něčeho lekne, n. p. žida, psa a t. d., aby mu lek neodil, musí se ustříhnouti z toho, čeho se dítě leklo, vlasy, jimiž se ítě polekané okouří a spálený oškvarek se mu dá vypiť.

Překročíš-li malé dítě, neporoste.

Když se dítě ve spánku směje, nebuď je, neboť vidí anděla svého.

Když dítě ponejprv vřed (božec) zatne, má se na něm košilka ztrhnouť a dolů po vodě pustiť.

Dítě, aby pozbylo súchoty (souchotiny), má se koupati se psem bo s kočkou, jak to pohlaví dítěte nese, ve vodě nabrané z devíti udní. — Aneb má se z devíti míst vyptati (vyprositi) mouky, z té má upéci mrvaň (koláč), přes který se musí dítě souchotivé přeéci, a pak se mrvaň zanese na křížový chodník. — Anebo se vykojí dva hrobečky, jeden pro zdraví — a druhý po súchoty. Potom kdo jiný má dítě nemocné do jednoho z těch hrobků položiti a kleče něho „Otčenáš a Zdráva's Maria“ se pomodliti. Jest-li je položil do obku pro zdraví, v krátkosti vyžije; ale jestli je položil do hroěku pro súchoty, víc mu k spomožení není.

8. Nemoci a smrt.

Některý člověk má od narození zlé oči. Takému člověku jest ecko divné, a když na něco pohlédne, všecko uřkne.

Od uřknutí jest velmi těžko dobytek zachrániti, neboť se to i nená státi může. Poněvadž pak každého člověka oči jistým časem bytku uškoditi mohou, když naň žádostivě pohlédnou, proto vešlo v yčej, že nikdo, přijda do domu nebo do chléva, kde něco nového ttří, neopomine říci: „Bez úroku neuroku!“

Když se dobytek ponejprv na pastvu vyhání, aby mu úrok neodil, má se mu dáti do ocasu kousek červeného sukna; anebo steeno, na němž předními nohami stojí, má se mu převézti, počna od su až na kříž.

Když jest dobytče uřknuté, dá se mu užívati odvar z úročnice.

Aby někdo někomu jídla neuřknul, má, nežli jísti začne, kousek dici psovi nebo kočce.

Po jídle položí hospodyň před každého hostě vdolek na výsluž
kterýž sobě každý do šátku zavine. Potom všickni povstanou, pomo
se a rozejdou se do domův svých.

Ode dne svatebního chodí nevěsta jako za svobodna v leliku
do příští neděle. V neděli jest čepení. Ráno toho dne sejdou se
tomu konci nevěstou pozvané ženy do domu jejích rodičů. Po snídá
vypletou ženy nevěstě přípletek (pentli, kterou svobodné nosí) z lelik
kteréž nevěsta rozdá sestrám a svobodným kamarádkám svým; vlasy
rozčesají a okolo hlavy ovinou a pak čepce na hlavu dají. Pote
každá z přítomných žen k nevěstě přistoupí, něco jí na šatech poupra
a nějaký dárek buď na penězích buď něco jiného do ruky vstrčí. —
Nyní zavolají ženicha, a představí mu ustrojenou mladou ženu je
řkouce: „Hleď, aby to vždycky tak měla spravené, jak to má vší
— Tím mu přikazují, aby ji nikdy v přenáhlení za vlasy netahal a
ní zle nenakládal. — Po tomto národním obyčeji, který se čepen
jmenuje, berou se přítomné ženy s očepenou mladou ženou v průvo
mladého manžela a dvou družbů do kostela na mši svatou. Na ce
do kostela nese družba nevěstiny modlitební knížky, kteréž jí na pr
kostelním odevzdá.

Před časy chodila chudobná nevěsta brzy po sdavkách po svý
známých a příbuzných v dědině prosíc o nějaký dárek na novosedlí.

Nevěsta, přijdouc poprvé do domu ženichova, uchopí se
aby v novém příbytku přivykla a vyjdouc na dvůr pohlédne na obl
a v kuchyni do komína, aby měla modro- a černooké děti.

Připadne-li na den veselí svatebního nějaký pohřeb, jest se o
vati, že jeden z novomanželů brzo umře. Má-li pohřeb ženský, los
nevěstu očekává; a má-li pohřeb mužský, ženicha.

7. Křest a poloha (kout).

O ženě, která slehne, praví se, že přišla do polohy, jako ji
do kouta.

Dítky, jež bez křestu svatého umírají a zvláště takové nebo
jež bezbožné nemanželské matky (závitky) puzené nevčasným stud
zlým duchem, aby před světem za poctivé považovány byly, hned
prvém světla Božího spatření zahubily, (proto zahubenčata), na
místě na němž zahubeny a pochovány byly, plakávají. Táže-li se
kdo: „Co potřebuji já?“ odpovídají: „Ty nepotřebuješ, ale já pot
buji; má mama mi ani košilky nedala. — Donese-li se na to m
košilka, není tam již více toho pláče slyšeti.

Dítě, které se dlouho neokřestí, bude míti veliké oči.
toužebnosti po svatém křestu oči rozkouká.

Šestinedělka nesmí vycházeti z jizby a z domu. (Viz o tom
Věštice a Mora.)

---

*) Novosedlí (páraferna, parafernalia) věno, co se nevěstě mimo výpravu dává.

Šestinedělka, když jde na úvod, pozve všecky ženy, kteréž jí do
uta poslaly báby, pečeně a t. d. nejen s sebou do kostela ale i k
stině, na úvodky.

Šestinedělka, kdyby před úvodem vyšla pod širé nebe, byla by
íčinou, žeby kroupy škodily polnímu osení.

Žena těhotná, chodí-li prostovlasá, anebo kdyby psa neb kočku
pla, nedonosí plodu.

Koně, vezou-li těhotnou ženu, velice se potí.

Když vlastní matka dítě prutem bije, pobité místo zarostá slaninou.

Dítěti, jemuž rostou vlasy vzhůru a ne dolů, na čele skřítek líže.

Dítě metlou (pometlem) bité usychá. Odtud též se odvodí, že ci-
nku ničím spíše ze stavení nevyženeš, jako pometlem.

Dítě-li se něčeho lekne, n. p. žida, psa a t. d., aby mu lek ne-
odil, musí se ustřihnouti z toho, čeho se dítě leklo, vlasy, jimiž se
tě polekané okouří a spálený oškvarek se mu dá vypiť.

Překročíš-li malé dítě, neporoste.

Když se dítě ve spánku směje, nebuď je, neboť vidí anděla svého.

Když dítě ponejprv vřed (božec) zatne, má se na něm košilka
ztrhnouť a dolů po vodě pustiť.

Dítě, aby pozbylo súchoty (souchotiny), má se koupati se psem
bo s kočkou, jak to pohlaví dítěte nese, ve vodě nabrané z devíti
udní. — Aneb má se z devíti míst vyptati (vyprositi) mouky, z té
má upéci mrvaň (koláč), přes který se musí dítě souchotivé pře-
éci, a pak se mrvaň zanese na křížový chodník. — Anebo se vyko-
jí dva hrobečky, jeden pro zdraví — a druhý po súchoty. Potom
kdo jiný má dítě nemocné do jednoho z těch hrobků položiti a kleče
něho „Otčenáš a Zdráva's Maria" se pomodliti. Jest-li je položil do
obku pro zdraví, v krátkosti vyžije; ale jestli je položil do hro-
čku pro súchoty, víc mu k spomožení není.

8. Nemoci a smrt.

Některý člověk má od narození zlé oči. Takému člověku jest
cko divné, a když na něco pohlédne, všeckno uřkne.

Od uřknutí jest velmi těžko dobytek zachrániti, neboť se to i ne-
ně státi může. Poněvadž pak každého člověka oči jistým časem
bytku uškoditi mohou, když naň žádostivě pohlédnou, proto vešlo v
věej, že nikdo, přijda do domu nebo do chléva, kde něco nového
tří, neopomine říci: „Bez úroku neuroku!"

Když se dobytek ponejprv na pastvu vyhání, aby mu úrok ne-
odil, má se mu dáti do ocasu kousek červeného sukna; anebo ste-
em, na němž předními nohami stojí, má se mu převézti, počna od
u až na kříž.

Když jest dobytče uřknuté, dá se mu uživati odvar z úročnice.

Aby někdo někomu jídla neuřknul, má, nežli jísti začne, kousek
iti psovi nebo kočce.

Za léky, aby pomohly, nemá se děkovati.

Nemocný, užije-li sedm léků, nevyžije.

Kdo má v očích vlčí mlhu (tma vlčí jest neduh oční, heb[illegible] oculorum, Nachtnebel) má jíť mezi černý dobytek a praviť: „K[illegible] mám v očích vlčí mlhu!“, a hned ji ztratí.

Koho v pátek zima zemele, zřídka kdy ozdravne.

Kdo má zimnici (psinu), nesmí se strojiť ani do kostela chodiť, [illegible] jím tím více lomcovala.

Zimnice jest 99 druhů. — Jistý myslivec, když svůj revír [illegible] chodil, jsa chůzí unaven, sedl si pod tlustou jedli, nacpal si tabák[illegible] kouřil. Najednou zdálo se mu, že slyší v jedli mluviť. Poslouch[illegible] a v skutku v duté jedli rozličné hlasy slyšel. Nemohl pochopiť, co [illegible] Bedlivě pozoroval, chtě aspoň z řečí poznati, kdo se v té dutině [illegible] dil? Ale jak se zhrozil, když vyrozuměl, že hlasové v jedli rozm[illegible] vající zimnicím náležejí! Zimnice jest 99 druhů a všechny [illegible] jedli shromáždily se do sněmu a vykládaly sobě vespolek, jak se k[illegible] měla, jak dlouho a jak silno nemocným třepala, čím ji hostili, [illegible] chutnalo a co odporné bylo a t. d. Až ta nejposlednější pravila, dnes na oběd půjde ke zdejšímu myslivci a při první lžíci polévky ho navštíví. „Ale, doložila, ten se mne tak lehko nezhostí!“ [illegible] slivec, jak je vyposlouchal, potichounku vstal, a zarmoucený se [illegible] ral domů, rozmýšleje, jakby se nemilé návštěvě vyhnouti mohl [illegible] Přijda domů zavolal ženu z kuchyně a ptal se jí, má-li nějaké plát[illegible] Žena přisvědčila, že má. — „No tož, kázal manžel, milá ženičko, se[illegible] a honem mi udělej míšek, coby se zadrhovať mohl!“ — Žena se [illegible] „Co pak tě napadá, vždyť víš, že právě včil oběd vařím!“ — [illegible] poroučí: „Nech všeho tak, a šij míšek, neboť ho honem potřebuju. [illegible] ho ušiješ, můžeš oběd dohotoviť.“ — Stalo se, jak žádal. Žena [illegible] míšek ušila, a pak šla oběd hotovit. Jak přinesla mísu a polév[illegible] myslivec se pomodlil, vzal míšek, nabral lžíci polévky, vlil ji do mí[illegible] honem zadrhnul a zadrhnutý míšek na stěnu pověsil. Ale sotva ho [illegible] pověsil, už to míškem třepalo, a to každý den v tu hodinu.

Myslivec byl rád, že se zimnice tak lehko sprostil a myslil [illegible] „Nechť si v míšku jak chce mele, když jen já mám od ní pokoj!“ Trvalo to tři čtvrtě roku. Zimnici již omrzelo v míšku vězeť, p[illegible] myslivce prosila, aby ji z něho vypustil. Ale myslivec to spíš neuč[illegible] až se mu zimnice zavázala, že ho svou návštěvou nikdy více obtěžo[illegible] se neopováží.

Léky proti zimnici. 1. Vezme se s devíti osyk devět [illegible] ty se usuší, na prášek utrou, do půl žejdlíka kořalky se vsypou, [illegible] hodin se nechají rozležeť, a pak se to vypije; po čemž do razu [illegible] nice přestane.

2. Chyť kreta (krtka), ale do holé ruky ho neber, na nohách [illegible] zourky mu odřež, dej do nepotřebovaného střepu (krhanky), usu[illegible] ohni, utři na prášek, vsyp do kořalky, nechej to rozležeť a pak vy[illegible] Zimnice přestane.

3. Když znamenáš, že na tě zimnice jde, utrhni se sebe svitek
mäček) vlasů a kousek ze šatů, v nichž právě oblečen jsi. Pak ty
a někdo jiný vyvrtej dírku v bílé vrbě, vstrč do ní věci jmenované,
ak hlubovým klínkem to zahlob. Jda domů musíš se neobhlídat, ani
by na tě něco volalo, nesmíš se ohlašovat. Vykonáš-li to jak ná-
, zimnice přestane.

4. Nasbírej sedmdesátsedm kaménkův v kolejích, kde kola chodí;
ř tě má zimnice podpadať, vyjdi pod nebe, říkej za každým ka-
nkem „Otčenáš a Zdráva's Maria," a hoď ho přes hlavu. Až všecky
ménky vyjdou, říkej naposledy 5 Otčenášů, 5 Zdráva's Maria a
řím v Boha.

5. Na lžíci napiš tříkrálovou křídou tato slova: „Et verbum caro
tum est!" a tři křížky, nalej na to svěcené vody a rozetři ta slova.
yž zimnice popadá, dej to onomu člověku vypiti, a nechať 3krát
enáš, 3krát Zdráva's Maria a Věřím v Boha říká.

6. Vezmi 9 vršků čekanky, tři hlávky hromotřesku a tři pepře; to
na drobno rozkrájí, v kořalce 24 hodin se močí, a pak se dá nemoc-
mu vypiť.

7. Vezmi kořen křenu, očisť ho, nakrájej z něho 72 kousky, natý-
j je na niť, dej na krk na holé tělo; když to uschne, můžeš zas jiné
aviti, a zimnice přestane.

Na ptačím peří člověk těžko umírá.

Když někdo zemře v okolí Rožnovském, na požádání sejdou se
domu toho zpěváci, a modlí se u mrtvoly hodinky za mrtvé notou
rálni, začež se jim skrovná svačina dává.

Dokud jest mrtvola v domě, nevykonává se žádná práce.

Vykládá se v lidu, že před věky dávali mrtvému peníze pod hlavu,
y mohl jakési převozné zaplatiť.

Když mrtvolu v rakvi o pohřbu z domu vynášejí, dotknou se jí
kráte prahů síňových, aby požehnání zemřelého v domě zůstalo.

Když rakev se nakládá na vůz v místech od hřbitova vzdálených,
krát se koňmi potrhne a pak se teprv jede.

Sláma, na níž nebožtík pokonal (skonal), se spálí.

(Dokončení).

Dějiny Moravy. Sestavil Dr. B. Dudik.

noci slav. výb. zem. markrabství Moravského. Díl I., seš. I. V Praze 1872.
Nákladem B. Tempského.

V úvaze své o dílu V. „Mährens allgem. Geschichte" p. hi-
riografem moravským roku tohoto vydaném projevili jsme v se-
předešlém spolu přání, aby dílo to vycházelo i v jazyku čes-
u: jest nám tudíž nemalým potěšením, když již v sešitu tomto
namenati můžeme, že přání naše došlo svého uskutečnění. My

vítáme práci páně Dudíkovu zvlášť za tou příčinou, ješto ona první velké dílo, v němž se nám vypisují příběhy Moravy v jazyku českém, neboť co až do doby naší na Moravě psáno o dějinách a místopisu země této, podáváno po většině v jazyku německém.

Z dějin páně Dudíkových vyšel až posud toliko jeden sešit, v němž se nám vypisují nejstarší zprávy o vlasti naší, od panství K... až po knížete Mojmíra. Přihlédáli se k mluvě, v níž nám p. spisovatel zvěstuje dávné osudy Moravy, nelze upříti, že mu záleželo i na tom, aby dílo jeho dostalo se čtenářům v řeči správné a předmětu přiměřené. Ač v sešitu tomto téměř napořád převádí p. spisovatel dílo své německé na jazyk český, předce nezamýšlí i dále pokračovati toliko v překladu, nébrž míní mnohé části zcela přeměniti a poklesky, kteréž se mu vloudili do díla německého, opraviti; praví totiž v ohledu tom v předmluvě: „Každou důvodnou opravu přijali jsme zvláště s upřímným vděkem pro toto české vydání dějin Moravských, kteréž tedy ne za pouhý překlad, nýbrž na mnohých místech za nové vzdělání jejich chce býti považováno. Toť platí především o určení hlavního sídla Moravy za doby Mojmírovcův, totiž o Velehradě.“

Přestáváme takto toliko na ohlášení tohoto v písemnictví českém důležitého díla. Až nám bude možno nahlédnouti do obsahu příštích sešitů, neopomineme položiti do listů těchto o něm rozbor podrobný. Zatím přejeme dílu páně Dudíkovu, aby se těšilo z hojného šíření a rovněž aby i přispělo k mocnějšímu probuzení lásky k vlasti.

—1

„Matice Moravská",

účel jest podporovati literaturu československou se zřetelem ohledem na potřeby Moravy vydáváním dobrých spisů aneb přispíváním k tomu, má trojí údy:

zakladatele, kteří složí 100 zl. r. č. buď najednou nebo ...ech po 10 zl. ročně;

údy činné, kteří 50 zl. r. č. složí buď najednou nebo v 10 ... 5 zl. ročně.

Údy přispívající, kteří každý rok 2 zl. platí.

...kladatel dostává 2 výtisky, činný a přispívající 1 výtisk ...iců Maticí vydaných.

...stanovením „výboru" může se při vydávání nákladnějších ...přispívajícím údům uložiti zvláštní příplatek, za který takové ...írati mohou.

„Časopis Matice Moravské", jenž čtvrtletně v sešitech tříarch... vychází, stojí pro údy „Matice Moravské" na celý rok 1 ..., pro ostatní 2 zl. r. č.

... arch původní práce, do „Časopisu Matice Moravské" polo...tí se 20 zl. r. č., za arch výpisku a překladu 10 zl. r. č.

...rávu „Matice Moravské" vede výbor, jenž záleží z 18 osob, ... nejméně třetina v Brně bydleti musí.

...pisy v záležitostech správních „Matice Moravské" zasílají ...teli p. *Theodoru Lazarovi*, prof. českého gymn. v Brně.

...rok 1871 dostanou údové „Matice Moravské":

...ta Karla z Žerotína díl II.

...zích slov ve slov. řečech od A. Matzenauera díl II. (Údové ...přispívající za cenu levnější.)



ČASOPIS

Matice Moravské.

Redaktor:

Vácslav Royt.

ROČNÍK TŘETÍ.

1871.

Sešit čtvrtý.

Tiskem národní knihtiskárny J. Šnaidra v Brně.
Nákladem Matice Moravské.

Obsah:

Studie o Shakespearovi.

Od K. Šmídka.

Lear.

II.

Ve starých Athénách koná se plesná slavnost ku poctě Dio-
sa jarobujnou révou ověnčeného. Z rozličných útrob zaznívají po
škerých ulicích výkřiky: Evoe! Evoe! Io! Konečně ubírají se
tní davové (neboť veškera Hellas odeslala k oslavení boha dárce
oznův blahodějných své zástupce) k ohromnému divadlu Bakchovu,
dež v provození ůistrných her kynul vrchol radosti krasocitnému
ellénovi. Tu již na orchestře ozdobené pozvedala se co oltář po-
átná thymele, okolo kteréž velebný chor se svými zbožnými stro-
mi a protistrofami pohyboval se v souladných rytmech, provázen
a lahodnými zvuky milovděké flétny neb spanilé lyry. Více než
icet tisíc divákův čekalo tu s roznícenou útrobou, se zbožnou roz-
uženostî, až objeví se herec na povýšeném kothurnu, v rouchu
kvostném, pestrobarevném, aby ve slavnostně prodloužených hla-
lech hlásal o bojích rekovných hérоův a zvěstoval neodvratnou
li věkožizných bohův. Událo se to snad jenom jedenkráte ve
všechném dějstvu, že básníkové mohli pozírati na provedení svých
smrtelných děl před obecenstvem tak ohromným, tak' stejnou
érou vesmés vzdělaným a pro uznání krásy tak hluboce dojemným.
zbožnou tolikéž myslí co ze chrámu odcházeli Řekové z divadla
ého a dlouho ještě v uchu zaznívala vážná slova, jimiž chor končí
právění strastiplného osudu krále Edipa:

„Za šťastna pokládán nikdo být' nemůž tu,
Jenž se posledních nedočkal ještě dnů na pouti své!“

Postupmež v duchu o mnoho věků ku předu. Ocítáme se
hlavním městě říše anglické, v době, kdy mohutné království toto
ež bylo přečkalo *krvolačné* půtky a války náboženské, a kdy

v rozbouřených myslech zachvívaly ještě živé upomínky na ... a tragický konec tří královen, Anny Boleynovy, Kateřiny H... dovy, Johanny Grayovy, kde i nádherná a labužnická Maria ... artovna sklonila spanilou svou hlavu pod sekyrou smrtonosnou, záletník její romantický Babington a soudruhové jeho sdíleli k... osud se zbožňovanou milostnicí svou. Mocným žezlem vládla říší ze všech těch bojův k vysoké slávě a moci se povznášející ...nenská“ královna, žárlivá a závistivá Alžběta. V útrobách d... valy poslední ještě povzdechy pronásledovaných a dohasínaly ...meny náboženské zášti a msty. V době této otevřeny spole... snahou dvou mužův, našeho Shakespeara a druha jeho Burba... r. 1595 brány nového divadla. Dáno mu významné jméno: „Gl... (světová koule). Herkules postaven nad ním, co významuplný ... nesoucí světovou kouli na ramenou svých. A desky tyto zn... nati měly svět, a Shakespeare byl tím rekem, na jehož mohut... ramenou spočívaly! Ale jak nepatrná a jednoduchá byla ve... ta stavba, tak nepatrná, jakové bývaly divadelní stavby ku p... zení duchovních her ve středověku, tak zvaných mysterií, o... moderní dramatická poesie prvý svůj vznik vzala, jakož i tra... řecká spočívala na základech náboženských, na dotčených sl... stech Bakchových. A přece bylo divadlo Shakespearem a sp... níkem jeho založené nejskvostnější mezi všemi ostatními di... Londýnskými. Nebyloť tam jako u útlocitných Řekův hlavní... hům zasvěcených oltářův, odkud libovonné kadidlo zhůru se ... šelo; nebyloť lepotvárných soch, drahoskvoucích rouch a pe... průvodův a bakchanalií; aniž pak tam sestupovali v nádher... bělohřívými komoni vedených vozech milostní bohové a bohyně k ubohým smrtelníkům a opět zpátky vzhůru ke slunečnému, holibému Olympu. Bylať to sprostá téměř bouda, zdělaná ze ...věných desk, tak zvaný parterre pod šírým nebem, beze vší oc... proti svízelům slotného povětří; vůkol této prostory táhlo se ...kolik řad krytých lóží; tolikéž dosti bídně bylo upraveno i ... jeviště s vedlejšími oblekárnami, beze všeliké architektonické o... a okrasy, ba i bez oken na stranách zevnějších. Opona nepozv... se vzhůru, ale rozhrnovala se uprostřed. Tolikéž nebylo m...ných zástěn, domů, hor, měst; to vše musela sobě přikouzliti obrazotvornost divákův. Obyčejně oznamováno na černé desce j... místa, jakéž sobě diváci představiti museli. Živými barvami ...pisuje tehdejší divadlo Filip Sidney, ve své „apologii básni...

je: „Při nejvalnějším počtu divadelních kusův máme Asii é a Afriku na druhé straně a nad to ještě tolik jiných mi- říší, že herec pokaždé musí oznámiti, kde se nachází. Ob- e tři paní květiny sbírajíce — tu hle musíme míti dějiště adu. Ale ihned na to slyšíme o ztroskotání lodi na témže Museli by nás pokárati, kdybychom je neměli za skálu Objeví se pak na témž místě strašlivý netvor v plamenu ří; i musejí diváci míti je za jeskyni. Mezi tím přihrnou vojska, představená čtyřmi meči a štíty, a kdož by byl nevzdělancem, aby na témž místě nespatřil bojiště?" Znal dy ovšem výborně sám Shakespeare, avšak podává nejdůstoj- h ospravedlnění ve prologu ku „Jindřichu V." v těchto lých slovích:

— — — „Odpusťte však drazí,
Že mdlý, nevzlétající duch má smělost
tak velké věci představovat na tom
nehodném lešení: osáhne tato
kohoutí jáma nivy francké? můžem
v tom O ze dřeva městnat jen ty helmy,
jichžto u Azincourta vzduch se lekal?
Odpusťte! vždyť pak křivé znaménko
na malém místě může platit milion;
protož i nám, velkého počtu nulám
dovolte vládnout vaší obraznosti!
Představte si, že v kruhu těchto zdí
jsme opjali dvě mocné monarchie,
jichž čela vyvstalá jen na sražení
od sebe dělí hrozný, děsný ocean.
Doplňte v duchu svém náš nedostatek;
znásobte tisíckrát jednoho muže,
a utvořte si vymyšlené vojsko;
bude-li o koních řeč, myslete si
že vidíte jak pyšná kopyta
svá do vnímavé půdy vtiskují;
vy nám musíte v mysli krále zdobit,
sem tam je vodit, časy přeskakovat,
a skutky mnoha reků klásti v jednu
sypací hodinu." — — —

jaké bylo to obecenstvo, k němuž tak dojemně mluví ve- ník? bylo tak souměrně a tak povšechně vzděláno, jak jsme dosvědčili o vysoce nadaném a souměrně vzdělaném národu ém?

pokutu, jakou neuprosítelná Nemesis uvaluje na nice
či nízko postavené. Bylot to pokolení silnějších než n
ších nervů, otrlejších citův, kteréž ovšem příliš nízk
cenu života lidského, a vyrostlé uprostřed prudkých
bojův nemělo pochvílí ku duchamornému, ochabující
talnímu dumání, uprostřed bojův díme, jakými byly
boje mezi bílou a červenou růží, kdež pokolení tu
vzteku vraždila sebe až do vzájemného vyhubení!
těchto věcí i tou příčinou, abychom poněkud vysvět
vili mnohé hrubé výroky a rčení i u Shakespeara neob
nehoráznosti ba i surovostí urážející každou mysl uš
toho dosti četná dosvědčení nalezáme i v králi Lear
hle chatrné boudě a před takýmto obecenstvem prov
peare[1]) svá dramata, kterážto stkvíti se budou co
mátníky tvůrčího genia lidského. Avšak neunavno
snahou vypěstoval sobě totéž obecenstvo až k té výš
vnořovalo se s oblibou stále rostoucí v tajuplné hlub
života oněch vyvýšených postav, jež před jeho žasnou

[1]) Shakespeare neskládal svých dramat, aby především uve
skem, alebrž popřední měrou aby provozovány byly na
byl hercem, podlé zpráv jeho souvrstevníkův hercem vý
to v tehdejší době ve zvyku bývalo zúčastňoval se v tém
víceru menších úloh. V Hamletu hrál úlohu ducha. Ne

ykouzloval co z nevyberného pokladu básnický duch Shakespearův. o však s velikány řeckého dramatu měl společného, byla na mnoze výhoda, že látku ke svým nepřekonaným hrám ve valné jich části rpal buď z dějin právě minulých, v paměti i vrstevníků živě utkvěch, buď z pramenův národních pověstí a báchorek stálou svěžestí ncích. Mythy, na jichž základě podivuhodným právě plastickým kladem sosnovány tragédie starohellenské, byly národu řeckému všechně známy, tvoříce podstatnou část veškeré jeho náuky nážonské; lid řecký ve svých divadlech shromážděný očekával se olnou zajisté napnutostí jich opětné abychom řekli novuzrození uiem básnickým a jich v živé konkretnosti na divadle provození.

Podobně obral sobě i Shakespeare ze šera dávné minulosti ku ku svému králi Learu.[1]) Potřebí jest, několika aspoň slovy značiti hlavní rysy téže pověsti, jak ji byl Shakespeare nalezl kronice Holinshedově, abychom pak tím zřejměji přesvědčili se tvořivé síle básnického genia jeho.

Dle podání dotčeného kronikáře Holinsheda měla veškerá říše prv po smrti Learově rozděliti se mezi vévody z Kornwallu a z lbanie. Avšak vévodové zpírali se tak dlouho čekati; povstavše společném odboji proti Learovi vzali mu násilně jeho zemi a uesli se, dávati mu ročitý příspěvek, avšak tento průběhem času zmírnili a uskrovnili, že mu konečně jen jediného sluhu poadati umluvili se. Dcera Learova, Cordilla, byla provdala se do allie za jednoho ze dvanácti králův, jenž v době, kde „Joas paal v Judstvu,“ vládli nad Francouzskem. Tam ku své dceři vzal írany král své útočiště. Cordilla seznavši bezpraví na otci zpá-

[1]) S úplnou určitostí možno dosvědčiti, že toto veliké drama složeno byol mezi r. 1603 a 1606, tudyž v době, kde Shakespeare stál na výsluní své tvůrčí síly a umělecké zkušenosti. Mohlo teprv povstati po r. 1603, poněvadž jména ďáblův (IV.), jichž Edgar ve svém ovšem tvářeném bláznění vzývá, vzata jsou z pamfletu, teprv r. 1603 pod názvem „Popish Impostures (klamy kněžourské) vydaného. Před r. 1606; neboť při vřadění téhož kusu v kněhkupecký rejstřík londýnský podotýká se zřejmě, že „král Lear“ provozován byl přede dvorem o vánocích r. 1606. Pověst, jížto básník náš použil, patřila k nejoblíbenějším látkám téhož věku: Shahespeare čerpal ji z kroniky Holinshedovy, avšak ve formě ještě velmi sprosté a jednoduché, bez tragického ukončení; jedná o vypovězení, o šťastném zpětuvedení krále Leara. Historii o Glosterovi, jížto s osudem krale Leara tak umělecky sloučil, čerpal z „Arkadie“ Sidneyovy.

chané vystrojí válečné lodě s četným družstvem, aby Lear p[illegible]
vzal nad zpupnými odbojníky. Lear odebral se pak se svým [illegible]
těm, se svou dcerou a s valným vojskem nazpět do Anglie, a [illegible]
těziv v kruté bitvě nad oběma zetěma ujímá se opětně vlády, a j[illegible]
po té ještě na živě po dvě leta zůstavuje říši své dceři Cor[illegible]
Toť jednoduchý běh událostí, jak jej sděluje dotčená kronika, [illegible]
však pod tvořivým štětcem veleducha Shakespearova podsta[illegible]
se podrobiti musel změnám, aby na základě týchže událostí zb[illegible]
se v útrobách divákův i čtenářův důrazem co možná nejpronikav[illegible]
čistá strázeň tragická.

V osnovu týchže událostí vetkal Shakespeare s podivuho[illegible]
zručností co nejúžeji druhý nad to příběh o Glosterovi z „Ark[illegible]
Sidneyovy. Dle tohoto vypravování uposlechl jistý král paflag[illegible]
žalob pobočného syna svého proti řádnému svému synu, př[illegible]
tohoto, aby v útěku spásu hledal a život svůj uchránil. Zr[illegible]
ten syn odměňuje se lehkověrnému otci, že ho olupuje, oslep[illegible]
vyvrhuje v bídu a svízele. Avšak odpuzený otcem syn pravý uj[illegible]
se nešťastného otce, jest mu vůdcem, ba i život mu zachoval, [illegible]
jícímu vrhnutím se s vysoké skály ukončiti dny strastiplného [illegible]
vobytí svého. Avšak i tato látka dosti značné změny vzala v [illegible]
matě Shakespearově. Z paflagonského krále v pověsti učiněn [illegible]
britanský; i u Sydneye chce vylézti král na vrch skály, syn [illegible]
jeho ani zdánlivě nechce ho uposlechnouti, aby otce tam za[illegible]
kdežto Edgar Shakespearův, od otce oslepeného ovšem nepoz[illegible]
ihned plní vůli otce svého, ba i v jedné z nejdojemnějších scén [illegible]
hož dramatu téměř pohrává sobě se zoufalstvím starého, na[illegible]
votem svým omrzelého starce (IV., 6).

> Edgar (stranou). Že s jeho zoufalstvím provádím hre,
> jen proto činím, bych je vyhojil.

Již pak potřeba, abychom než se pustíme v samý est[illegible]
rozbor dotčeného dramatu, podali ve stručném nárysu hlavní [illegible]
obsah. Stárnoucí král, chtěje i poslední leta svého života [illegible]
nijakými trudnými pohromami nesklíčeného ve libém ztráviti kl[illegible]
ustanovil u sebe veškeru svou říši postoupiti svým třem dc[illegible]
a jich manželům. Za tím úmyslem svolává na svém dvoře v[illegible]
nou schůzi a projevuje tu jakoby ve svévolném rozmaru, že př[illegible]
hodnutí, jak velikou část tétéž své říše každé ze svých dcer by
řknouti měl, obmýšlí se říditi podlé vroucnosti a dvorské l[illegible]
nosti, s jakovou dotčené dcery lásku dětinnou mu projeví. Kord[illegible]

mladší dcera, jižto ve svém nitru nejvíce miluje, nechtíc se sníku zrádné sobecké lži ztrácí tím lásku otce svého a s ní i žírčást dědictví. Ve své zaslepené zarputilosti i k tomu svoluje, aby ze své otčiny odešla do cizí vlasti s cizím mužem, králo franckým, jenž při své šlechetné mysli a hlubší známosti zná úplně oceniti výtečné vlastnosti zapuzené dcery. Kletba ova jest jediným věnem jejím. Avšak tatáž kletba způsobem isté hrůzyplodným záhy padá na hlavu téhož, jenž ji byl v bezčném rozkvašení nad milou dcerou svou vyřkl. Obě starší sestry neril a Regan, provdané za vévody Albanského a Kornwallského, měňují tvářenou počátečně úslužnost a dětinnou lásku v mrazu chladnost, pak v zjevné otcem svým pohrdání a konečně v pecitnější jeho od sebe odvržení. Surové toto shrzení otcem tak avým a štědrým dotýká se nejen samých hlubin jeho srdce ale rozumu; vyhnán bezohlednou svévolí ze svého vlastnictví a a ve kvapném útěku ušed vražedlným útokům svých dítek, stává e svém blouznění a dále ve své malomocné zběsilosti královský kmet na osamotnělé poušti uprostřed divě rozkácených živlův mětem nejtklivější tragické soustrasti. Avšak vedle strastných to příběhů táhnou se v těsném úvazku dorývavé události v žistejného stradatele; i Gloster stená a svíjí se jako král Lear nou měrou pod rozdrcujícími ranami tragického osudu. Jako svou dceru, byltě i věrný králův sluha, Gloster, ve plachém naru odpudil od sebe dobrého svého syna Edgara, dav se proti u v lehkovážném strachu popuditi a rozdrážditi úlisnými slovy stivého a divou téměř ctižádostí rozlíceného Edmunda. A jako rále Leara bezúvažná pýcha a hrdá samolibost, tak i u jeho la Glostera setkává se lehkomyslná slabost s nejútrapnější pou. Že Gloster vstoupil v tajná dorozumění a v tajné úvazky zinou, to vše vyzradil tentýž potměšilý zlosyn Edmund, jenž tak svůdnými slovy dovedl rozdmýchati a rozpoutati v útrobě terově popudlivou a hněvivou jeho žehravost proti ušlechtilému Edgarovi. Společným téhož neřestníka úsilím s taktéž neřestdvěma dcerami Learovými podaří se konečně, zajmouti a spouubohého Glostera, a něžnější ještě z obou těch netvorův, mladší Regan tupí, haní a mučí bezbranného starce a s ďábelskou ou kochá se v útrapách spoutaného hrdiny. A je-li už těmito obou hrdin a neřestmi jich katanův až do hlubin rozboumysl naše, objevuje se teprv před okem nemilosrdně dosud

vášně. Ovšem mírní se poněkud tragické rozčilení tím
duch Shakespearův uvádí dotčené zlosyny a neřestnice
mezi sebou zapletené poměry, že všichni tímtéž rozní
a podpalování sobeckým záštím vespolně sebe trápí a
zláště pak uspokojivým zadostučiněním sledujeme zkázon
kmitající lásku obou těch vzteklic k témuž muži, jeho
zlosynství jim mohutnou převahou imponuje, kdežto je
vlastně nejsou leč holými nástroji k ukojení sobeckých
měrou, jako všichni ostatní lidé svůdnému jeho vlivu
Tolikéž usmiřuje se poněkud roznícená mysl, patříc, jak
sluhův v zámku Glosterově ve spravedlivé nevoli nad uk
jakéž zpáchána na bezbranném starci, smrtelně byl ranil
jeho kata, rozlíceného Kornwalla (III, 7); ba se vnitř
pozorujeme, jak nezdárné dcery Learovy ve vzájemné své
samy sobě splétají břitký prut pokuty příslušné za jich
dnání. Ale co Kordelie? dítě to velkodušné! a nyní o
nad to přestálými útrapami a svízeli se září zvláště d
lebnosti! Rozhodla se konečně, sebrati ve Francii četn
hnouti rykem ku pomoci stýranému otci a sklíčené vlasti
těchto svých podnikách vedena jest pohnutkami nejčistší
tova i život položiti za oběť na oltář lásky dětinné a v
A hle! konečný osud rozhoduje proti ní. Vojsko její na

rývavějším bolu zahynul i on! A co Edmund, pravý to opak chtilé mučenice? V bezlítostném téměř a nezkroceném vzdoru dají záletnice jeho Regan a Goneril; a on, nejhorší mezi všemi, írá tolikéž, ale v mužném boji se šlechetným Edgarem s úplm, hrdopyšným vědomím genialní své síly a s triumfujícím výkem:

bylť Edmund přece milován (V, 3.)!

ku konci divé této směsice zuřivých vášní, při tom pak problev nejidealnějších citův a zámyslův, nad nimiž nicméně vítězí anská téměř zloba, kmitá slabounká záře utěšenějšího světélka; ban a Edgar ujímají se otěží opuštěného státu, i aspoň v temné i ohlašuje se růžovější budoucnost ve slovích, antickou lepotou nás dorážejících:

Nejstarší nejvíc nes'; nám co jsme mladší
k tak mnohým strastem život nepostačí!

Čtenáři naši, pozorným zrakem sledujíce běh událostí ve dratě Shakespearově o Learu námi nyní ve stručném obrysu nažených, budou se udiveni s námi tázati: lze-li pak s dobrým sudkem přičiniti k dotčenému dramatu dosavadní krasovědnou orii o tragédii? či nutno-li dotyčné pojmy proměniti, rozšířiti úžiti? Rozvažujmež to nestranně, okem ničím nepředpojatým.

Úsečněji a hlouběji nevyřkl snad žáden vznik a podstatu toho, jmenujeme *tragickým*, jako Aischylos ve svých Choephorech: do jednal, musí trpěti.“ Prvý čin stává se příčinou druhého, tento opětně podnětem jiného, a jako nit s nití spřádá se v unocenou tkaninu, tak vplétají se jednotliví činové neodolatelným tonem v jednu osnovu Jako vlna stíhá vlnu, tak pádí nutným hem událost za událostí, čin za činem s následky svými neodutnými. Zákon tento, jejž bychom jmenovali zákonem příčinnosti, usality, panujícím i ve světě mravném, naznačili Řekové slovem *μοῖρα*, *osudem*, jemuž však nejenom lidé, alebrž sami jich bové a heroové byli podrobeni. Zeus béře mstu na Kronovi pro ana; Herakles opustiv nevěrně manželku svou umírá v šílenosti plamenech jejího svadebního roucha osudným jedem napuštěo. Neníť zajisté zákon tento, jímž nad bohy i lidstvem vládne d nemilosrdně a beze všech zmírňujících ohledův a to od ponení k pokolení, pouhou nutností, *ἀνάγκη*, jak obyčejně bludně níváno se, alebrž v témže neodvratném osudu splývá souladně erozlučně *nutnost i spravedlnost*. Tolikéž není tentýž osud ně-

jakým snad *bohem*, aneb pouhou nějakou personifikací, alebrž *konem*, vznášejícím se stejnou měrou nad lidmi i nad bohy v dostížné výši.

Odkud ale druhý odstavec v dotčené propovědi Aischyl že kdo jednal, *musí trpěti?* Každý z nás jest stranný, jest míjivou *dobou* v rozvoji *celku*, a jednotlivec co takový nemůž udržeti na vždy v souladu s vesmírem. Vina jednotlivcova v právě tkví, že se hrdopyšně honosí býti celkem, v marnivé vych bavosti vzpírá se proti celku a tím v konečnou vrhá se záhu A pročež tetelí se všude, kdekoliv tluče srdce lidské, ve velebn úvalech tajuplného Hindostanu, jakož i v dalekosáhlých písn afrických, v útrobách jeho hluboký cit dávné praviny; a pod zjevuje se ve všech mythech, i v ideách nejdřevnějšího pohan touha po smíru a ustáleném klidu.[1]) Jednotlivé *já* chce bez býti bohem! Eritis sicuti Deus! I nemineme se zajisté s prav podstatu tragického ve dvou slovích projadřujíce: jest to *velik post či veleba egoismu*; v něm však leží i původ všelikých út

Nejdojemnějším prototypem takového egoismu v básnictví tickém jest nám Aischylův *Prometheys*, v němž nazírati dlužno jenom jednotlivce mohutnou silou proti závistivému osudu b cího, alebrž obraz veškerého bezčetnými ranami sklíčeného čl čenstva. Prometheys vědom sobě jsa vnitřní síly a odvahy, rozto výhradně po blahu lidstva, vzdoruje ve překotném přepychu samým bohům, nad ně se pohrdlivou snahou vypínaje a žád

---

[1]) Jedna z nejdojemnějších v ohledu tom pověstí jest pověst o p a s něm grálu, v níž obzvláště kochal se středověk, kterážto zajisté se v půvabnou jednotu z různých pohanských i křesťanských myšl Nejpronikavěji zrcadlí se ve velikém eposu Eschenbachově v Parc o tomto řekli bychom Faustu středověkém. Nelze nám na tomto sříci se radosti, abychom neuvedli přehluboká o témže předmětě básníka Lenaua (Savonarola):

„Die Künste der Hellenen kannten
Nicht den Erlöser und sein Licht,
Drum scherzten sie so gern und nannten
Des Schmerzes tiefsten Abgrund nicht.

Dass sie am Schmerz den sie zu trösten
Nicht wusste, mild vorüberführt
Erkenn' ich als der Zauber grössten,
Womit uns die Antike rührt."

nad sebe moc nechtěje uznati a jí se podrobiti; a tuto hrdou ovitost ukazuje nemoha jinak hrdinnou lhostejností ve strádání ných naň útrap a bolestí. Marně mu zvěstuje Hermes hroznou u Zevovu; Prometheys dlí nepohnut jako skála, ku kteréž vůlí přikován jest, odpovídaje těmito velebnými slovy:

Dávno jsem o tom poselství věděl,
jímž tu hřmotí; než trpět hanebně
od soka nijak k potupě soku.
Pročež metejž si na mne v plamenných
ohně kotoučích blesků svých střely!
Zachvěj se aether
hromem a vířením větrů divokých;
základem země u samých kořenů
vichřice zatřas, —
velvlní moře hukotem zuřivým
valiž se dráhou nebeských hvězd, —
v černou Tartaru propast uvrhniž,
rozdrť toto mé tělo, divokým
vírem osudu schvácené:
mne přece nemůže usmrtiť.[1])

Podobnou vzdorovitostí proti samému božství vyniká tolikéž, jsme uvedli i příklad z novověkého básnictví, *Byronova* metaická báseň: „Kain.“ Synavý jed pochybenství hlodá na samé duše Kainovy. Hned z počátku prvého jednání, když Adam jeho napomíná k modlení, k díkůčinění bohu, volá Kain s beznou zarputilostí:[2])

„Nemusím umřít?“ A k rodičům pak dí:
„A proč
jste netrhali s stromu života?
Pak byste mohli vzdorovat Mu“

A tato myšlenka *smrti* vine se jako červená nit veškerým tím úplným dramatem; onať původem jest Kainovy stále rozrýhloubavosti a neustupného až ke konci vzdoru jeho proti bohu; pročby měl trpěti za vinu jiných?

A to jest život! Lopota! — a proč
se já mám lopotit? že otec můj
si nemoh' místa v ráji udržet?

[1]) Viz „Prometheys. Tragédie Aischylova, přeložil V. Nebeský. V Praze 1862,“ na str. 74.
[2]) Viz: Kain, dramatická báseň lorda Byrona, přeložil Josef Durdík, v Praze, 1871.

Co já v tom konal? — Já byl narozen,
Já nechtěl narodit se, nemiluju
ten stav, v nějž narozením vpraven jsem!

Ba ještě pronikavěji objevuje se ohlas bolu, jenž zach
i veškerenstvem, v těchto zoufalých slovích Kainových k Adě:

O malý Enoch můj,
a jeho žvatlající sestra! Kdybych
jen moh' je tušit šťastnými, pak rád
bych zpola zapomněl. — — — — —
Strom vědění a hříchu
si obráli a nespokojeni
s tou vlastní bědou zplodili mne, tebe,
těch několik, co jsou, a nesčetné
a nesčetné roje milionův
co teprv budou, aby zdědili
muk po věky jim nahromaděných!
A já být otcem takých bytostí!
Tvá krása, láska tvá — slast, láska moje,
vše co v svých dětech, v sobě milujem,
jen vede je i nás skrze mnoho let
zla, útrap — neb málo let, však přec
jen bídy, mžikem blaha přervané
k smrti — té neznané!"

A vodí-li v druhém jednání Kaina Lucifer, jenž nesmí stotož
vati se snad s Mefistofelem v Göthově Faustu, neb jest sličný and
tolikéž jako Kain v titanském vzdoru brojící proti bohu, jejž
jen za tyranna, za tvůrce světův proto, „aby věčnost činil méně
tížnou své hrozné jsoucnosti a s nikým nesdílné samotě," vodí
ho veškerými těmi nesmírnými prostorami všehomíra; nečiní to
jinou příčinou, leč aby objevil užaslému Kainovi, že nejenom na
malitké, bídné zemi, nobrž v oborech vyšších, u tvorův nad ty ubo
pozemčany vznešenějších, že ve vesmíru vládne tentýž osud si
nemilosrdnou: *bol a smrt!* A proti takémuto tvůrci zpírá se hl
davé pochybenství v zjevnou zpouru a vrcholí v rouhavých těch
slovích Kainových (II. jedn. 2. výj.):

„Proklet buď,
kdo život vynašel, jenž vede k smrti,
či rmutný trupel ten, jenž maje život,
ho nemůž' držet, musí pustit jej —
i pro nevinné!" —

A nejpronikavější tragický zjev jest pak v 3. jednání, kte
co do hloubi citův a básnického půvabu patří k nejladnějším

plodům Musy Byronovy, když vlastníma žasnoucíma zrakoma pa-
třiti musí Kain na *prvou* smrt, na smrt to vlastního bratra Abela
a způsobenou vlastní rukou zločinnou! I nevíme, jestli bychom
mohli uvésti podobný příklad rozrývavého bolu jako ten, jenž leží
ve hrůzovelebném ryku chotě Kainovy, Zilly:

„Otče! Matko! Ado! Sem
sem pojďte blíže! Smrt je ve světě!

Kain.

A kdo ji přived' sem? — Já, jenž tak z hloubi
jmě Smrti v zášti mám, že myšlenka
už otrávila celý život můj,
dřív než jsem poznati moh' smrti vzhled."

Zmínili jsme se o obou těchto výplodech dramatické Musy
něco obšírněji, poněvadž i obecenstvu našemu českoslovanskému ve
výborných překladech staly se přístupnějšími. Avšak podobnou vy-
pínavou hrdost a zpupnou vzdorovitost *jednotlivcovu* proti *vesmíru*,
nalezáme co pravý odznak tragičnosti ve všech jiných klasických
dramatech ze staré i z novější doby. Podobné zpupnosti dopouští
se Edip Sofoklův, vynášeje co bůh, co zosobněná Nemesis neuprosný
soud nad Lajem; hlavní rekyně ve Faustu Göthovu povznáší roze-
chvělý *cit* lásky se všemi jeho výstřednostmi a sběckými příkaly
k výhradnímu, téměř absolutnímu panování, roztesknělá volajíc:
„kde on není, všude jest mi hrob, a zhořčen mi veškeren svět"; avšak
Faust sám prohřešuje se tím, že stranný *rozum* jednotlivcův po-
dvihnouti usiluje ku závratné výši *absolutnosti*, chtěje obejmouti
vesmír vědoucností svou povždy jen strannou a různými nad to
vášněmi zatemnělou.

Tímto však hrdým sebe přeceňováním, vyvyšováním sebe co
jednotlivce k vrcholu absolutnosti, v čemž tkví pravá a hlavní jeho
vina, srazíti se musí v rozpor čili v *konflikt* s vyšší touto mocí a
vstoupiti s ní boj ovšem nerovný. V takýto svůdný boj s bohy
vstupuje Prometheys; Klytémnéstra, jež povznesla lásku k dítěti
nad lásku ku svému choti; Agamemnon, jenž zapřev city lásky otcov-
ské, ztoužil se výhradní snahou po slávě; podobně i Orest, Elektra,
Antigone, city útroby své ku výhradnímu panování povztýčivší proti
jiným stejnou měrou oprávněným — všichni vrhají se v závratnou
propast rozporův s vyššími mocmi a se vlastním nitrem.

Kde ale tkví moment tento tragičnosti u našeho krále *Leara*?
též jako při uvedených nyní recích ve zpupné jeho mysli,

v nížto přeceňuje vlastní sílu a malomocnou pak snahou zp[...]
proti věkověčným zákonům všehomíra. V hrdosti své, jakéž byl
měř již přivykl co neobmezený samovládce dlouhým panováním,
mnívá se, že mocným kynutím královské vůle bude mu lze z[...]
ziti i nad nezměnnými zákony, podle nichž v útrobě lidské jen [...]
bodné probouzejí se ušlechtilí citové lásky, a jenom kde svobod[...]
rozvahou jako libovonné kvítí byli vypučeli ze hlubin duše
i déle v neumorné svěžesti potrvávají k taktéž ušlechtilým skut[...]
podněcujíce. Lear však v hrdopyšném svém bludu má za t[...]
city dětinné lásky *vymoci* lze násilnickou svévolí a k takto v[...]
ceným, pokryteckým projevům tétež přítulnosti dětinné připo[...]
rozdělení své říše. Takto zpírá a prohřešuje se proti věčným [...]
konům, chvějícím ve vesmíru nezměnnou nutností. Avšak j[...]
více. V bezměrném svých sil přeceňování vzdav se ve prospěch s[...]
nezdárných dcer všech svých statků a práv vladařských trvá v[...]
lebném ještě domnění, že mu i příště bude lze panovati a v [...]
královské libovolně kochati se, ač byl v nerozvážném, ba již [...]
znivém chvatu a rozmarném rozčilení odpudil od sebe všechny,
dělskou Kordelii a šlechetného Kenta, právě ty, v jichž obět[...]
věrnost, bezzištnou oddanost a nezměnnou lásku mohl pevně d[...]
řovati. A tak zajisté i Lear egoism svůj povznáší ku svrchovan[...]
vrcholu zpupnosti a uráží tím pověčné zákony, na nichž sp[...]
bohem určený rozvoj člověčenstva.

Důraz tragičnosti u krále Leara stává se mohutnějším i [...]
nikavějším okolnostmi času, v němž se charakter téhož samov[...]
rozvíjí. „Jsou zajisté lidé," jak dí Edmund v našem dramatě,
odtisk doby; srdce citlivé se k meči nehodí" (V, 3). A tentýž [...]
měšilý, avšak duchaplný Edmund líčí dobu tu v rozmluvě se [...]
bratrem co strastné vyplnění dávného proroctví rysy úsečnými [...]
kovými uměl štětec Juvenalův nakresliti dobu císařů římských [...]
2): „Ubezpečuji tě, že události, o kterých tam psáno, nešťast[...]
osudem se již oznamují, jakož jest nepřirozený poměr mezi dět[...]
a rodiči, úmor, drahota, rozlučování starých přátelství, ro[...]
jení v říši, hrozby a proklínání krále a šlechty, nedůvodná [...]
věra, vyobcování přátel, vojska rozdrobení, zrušení manželstev [...]
ví co všecko!" I starý Gloster naznačuje podobně živými b[...]
v rozmluvě s týmž Edmundem ráz tétež doby, zvěstovaný [...]
minění jeho zatměním na slunci a na měsíci (I, 2). „Láska chl[...]
přátelství se rozpadává, bratři se svářívají, v městech spoury, [...]

různice, v palácích zrada a mezi otcem a synem svazky str-
ny.“ Bolestné doklady ku pravdivosti tohoto trpkého výroku
nalezl ovšem ubohý Gloster přehojnou měrou ve vlastním
ně. V takýchto rozbouřených a ve všech základech rozkolísa-
ch dobách bují veškery náruživosti v nezkroceném vzteku. Ohled-
než se po celém tom skupení osob jednajících v různých a sobě
porných směrech okolo krále Leara, co popředního hrdiny našeho
amatu!

Nejbližší jsou otci ovšem dcery jeho. Rozjímejmež dříve o po-
né povaze starších dvou sester, aby tím dojemnější září zaskvěla
před námi andělská postava nejmladší, ušlechtilé to Kordelie.
dil se zajisté Shakespeare v líčení dramatických charakterův zá-
nem, jenž proniká veškeren obor krasovědy, zákonem to *kontrastu*
protivy. Avšak i povaha dotčených dvou starších sester není
značena podle jednotvárného kadlubu, alebrž mistrnou rukou
čeny tu zvláštní odstíny v obapolném jich obrazu. Obraz tento
sel básníkem vykreslen býti s šetrnější pílí, poněvadž právě tyto
dcery, vynikající stejně oslepující krásou, jako oslepujícím zlo-
stvím, jsou v dramatě našem popředními pružinami blouznivého
chvění a rozdrcujícího rozporu ve vnitru Learově. Šašek, jenž
říměškem trpké ironie Gonerilu jmenuje „krásnou šlechtičnou“
4), dí ovšem v rozmluvě s Learem, že „obě podobny sobě jsou
o pouchle jablku, a že se od sebe tak liší jako pouchle od pou-
ete“ (1, 5); avšak pozorlivé oko nalezá dosti značných, jich od
e různících stránek v jich mravní povaze. Starší, vášnivá Go-
il, jest odvážnější, samostatnější, ve svých záměrech vymýšli-
jší, ku prvému činu odhodlanější nežli Regan, kteráž se dává od
svésti a popuditi ke všelikým ošemetnostem i krutým mrzkostem,
ak v úchvatu mysli k činům jedenkráte roznícená žene se přes
likou míru, ba v ukrutnostech pak přeháněje samu starší svou
tru. Pohrdavější rozhořčenost vyvírá se z rozbouřené útroby
rovy proti starší dceři, jižto sám vévoda Albanský jmenuje „zla-
n hadem“, a nad níž hořekuje útrapami sklíčený otec:

> Supíc na mne jazykem svým uštkla
> na způsob zmije mne až do srdce!

Měl zajisté otec k nářkům takýmto veškeru příčinu. Neboť
neril, dobře předzvídajíc, že i jim, dcerám starším, podobných
le zakoušeti výstupkův od otce vrtkavého, jakým bylo odpuzení
rdelie a vyobcování *Kentovo*, pobouzí sestru k obapolné ostra-

žitosti, aby ubránily se spojenými silami proti bezuzdné svévol[illegible] otcově a končí pak odhodlaným výrokem: „Musíme něco u[illegible] a sice za tepla!“ (I, 1). V zámku tolikéž starší sestry vzn[illegible] prvé sváry a neshody s otcem, tam zosnují se prvé nitky kru[illegible] a bezohledného pronásledování, dráždění a mučení ošáleného st[illegible] Goneril odesýlá sestře ošemetný list s poučením, s jakou zlomysl[illegible] nešetrností by se chovati měla, přijímajíc otce pod přístřeší[illegible] Otec má mladší dceru Regan za útlocitnější i vlídnější, domn[illegible] se, že tato „lépe zná hlas přírody a svazky dětinné, dvornosti sku[illegible] vděku povinnost“ (II, 4), než starší Goneril s tou svou „vlčí tv[illegible] (I, 4), a s tím divokým, „hrdým hledem“ (II, 4). Avšak v [illegible] velice se mýlí neobezřelý a předpojatý otec. Co do surovosti a [illegible] vděčnosti ničeho jedna druhé nezadává; ba mladší objevuje se [illegible] starší v mnohém ohledu krutější, protivnější a zlomyslnější. [illegible] ve prvé scéně usiluje ve projevu dětinné lásky úlisnějšími a [illegible] bronšenějšími slovy nad ostatní sestry vynikati; a když otec v[illegible] zený od zrádné Gonerily útočiště béře ku pohostinství mladší d[illegible] a na mysl jí uvádí, že obdařil ji půlí svého království, odp[illegible] Regan (II, 4) zpupným, odsekavým slovem:

K závěrku, pane!

A kdežto starší domlouvá otci, aby se spokojil menším po[illegible] komonstva,

„nač třeba pětadvacet, deset, pět
k obsluze v domě, kde dvakrát tolik
má rozkaz sloužit vám?“

dí rozhodným, hrdým slovem Regan:

„nač jeden třeba?“ (II, 4).

I s ošklivostí odvracuje se zrak od té ošemetnice, když v[illegible] rozlíceném vzteku vousy rve ze brady Glosterovy a ze zadu [illegible] bodá sluhu, jenž ve spravedlivé nevoli byl skolil jejího chot[illegible] pomstění, že tu svévolně porušeno posvátné právo hostinství, [illegible] když rekovného Kenta s chladným ukrutenstvím přikazuje v [illegible] uvrhnouti, a starého Glostera zraku pozbaviti (III, 7).

Jak jsme byli svrchu sestavení protiv, světla i stínu, [illegible] a míru jmenovali všeobecným zákonem ve veškerém oboru uměl[illegible] tak panuje s podobnou všeobecností, popřední však měrou, v [illegible] nictví epickém a dramatickém, *zákon odůvodňování* čili motiv[illegible] jednotlivých činův u vynikajících hrdin. I v ohledě tomto p[illegible] *zuje* se Shakespeare nedostižným mistrem. Výhody zlomysln[illegible]

sester vášně k otci i k manželům neprobleskují ihned v úplném vše vůkol sžírajícím žáru, alebrž pozorujeme u vyličování zločinných jejích skutkův zdařile vytknuté stupňování od chladného přijetí dobrého otce ku mrazivé lhostejnosti, odtud pak již ke zpurnějším svárům a od rozepří zlomyslně oběma zosnovaných ku zjevnému odbojnictví. Ovšem vyrůstají veškeří charakterové částečně i z okolností časových a z podmínek samou již přírodou v tu neb onu osobnost vnořených; avšak činové jejich nesmějí býti holými výsledky vládnoucí plaché náhody, nobrž výkvětem vnitřních pohnutek a podnětův, ač mnozí krasovědci v *mimotných* jenom událostech jakési právo náhodě přiřknouti se jímají i v básnictví dramatickém. Prvé ovšem podněty k neřestnému obou těch dcer jednání tkví ve vychování, jakéž se jim bylo dostalo v rodinném domě pod vládou více svévolného a vrtkavého než opatrného a klidného otce. Nátlakem takéhoto vychování, kdež vládne neobmezená vůle otcova, vyrůstá nejčastěji v dítkách potměšilé pokrytství; city sebe oprávněnější násilně se ukrývají a toužebně očekává se okamžik, kde bude lze zbaviti se trapných těchto okovův a svobodně pak rozvázati ústa ve službě stálého šálení uzamykaná. Tak se bylo událo i u obou dcer Learových. Radují se a jásají, že konečně se byly octly na svobodné půdě po dlouhých létech trýznění a pokryteckého sebe přemáhání; myšlenky, citové, podniky dosud v útrobě násilně utlumované prorážejí mohutným výbleskem na venek a obě úpírají se zuby nehty, užívajíce veškerých sebe potupnějších prostředkův, aby jenom nedostali se opětně pod nenáviděné jho otcovo. Ve hroznějším ještě světle objevuje se démonická jich povaha v jednání ke svým manželům; i v těchto poměrech platí o nich pohrdný výrok, že nejsou „hodny prachu, jejž vítr jim metá v tvář.“ Obě zahořely stejně horoucím plápolem láskou k Edmundovi, jenž bývá se bezděčným jejích neřestí odplatitelem; jen že při tom Goneril četnější počet zločinův uvalila na spustlou duši svou, ovšem veliké i souhrnem nepříznivých pro ni okolností. Ukojení divé její náruživosti překážejí i sestra Regan i choť, vévoda Albanský; sestry zbavuje se otrávením; krutý zámysl zbaviti se i manžela, nepotkává se se žádoucím zdarem. I rozplápolení jizlivé této vášně k cizímu muži u starší sestry rozvinuje se postupně. Hned z počátku (I, 4) ukazuje nelibost s jednáním a veškerou povahou chotě svého:

— — — Ne, ne, pane!
Tu jemnou vlídnost a ten způsob váš
ač nezatracuji, — leč odpusťte,
víc tupen býváte pro bezumnost,
než veleben pro vlídnost škodlivou.

Z této nelibosti jakož i z vědomí, že ho důmyslem přek[illegible] že jí vlastně „zákonové, příkazy přináležejí,“ vyrůstá dále chl[illegible] k němu lhostejnost, jizlivé hanění dobrých jeho vlastností, a[illegible] spívá ku zločinnému zámyslu ze světa ho sprovoditi. Rega[illegible] v ohledu tom v něco příznivějším osvětlení, avšak což nesmíme mlčeti ne tak pobudkami z vnitra pochodícími, jako více šťast[illegible] náhodou, že ztratila usmrcením svého manžela, dříve než se [illegible] zasnoubila svůdníku Edmundovi. Onať mstí zavraždění chotě s[illegible] probodnutím sluhy, jenž téhož zločinu na manželu se byl dop[illegible] Goneril by sluhu svého raději podplatila, aby jejího chotě zavra[illegible] a kdežto Regan co vdova plane žhoucí vášní k Edmundovi, [illegible] tato láskou k témuž nešlechetníku ještě za živobytí svého man[illegible] Opět však co do žhoucí hříšné vilnosti a odtud vzniklé zloč[illegible] odvážnosti uchopiti se lsti, úkladův, ba samé vraždy, aby jen spěly k ukojení svých rozbujněných chtíčův rovny sobě jsou měrou, že Lear (IV, 6) při zpomínce na jich úlisné i zločinné dnání („říkaly i *ano* i *ne* ke všemu co jsem pravil“) pronáší kl[illegible] nad veškerým pohlavím ženským, kteráž co do hořkosti i bezoh[illegible] ností výrokův jedva kdy byla překonána:

Vidíte onu upejpavou dámu,
jejížto tvář ve klíně věští led,
jež v larvě ctnosti očka odvrací
chlipnosti jméno sotva zaslechnouc?
A přede nemá ni tchoř ni klisna řujná
bujnější po ní žádosti! atd.

Nezměnnou až ke konci věrnost k Learu stradateli chov[illegible] brák *Kent*, jako stín s rovnou povždy oddaností ho provázej[illegible] jednoho zastavení ke druhému na křížové jeho cestě. Vysmív[illegible] mu šašek, že proti všem pravidlům samospasné oportunity d[illegible] člověka, ze přízně vyšlého, od něhož v ješitném přechvatu by[illegible] puzen, a dává mu svou čapku (I, 4), že „neumí věšet plášťík, kud vítr věje.“ Avšak tím vším nedává se dobrodušný man L[illegible] ve své oddanosti ku králi nikterak mýliti, ba na zpurná slova [illegible]lova klidně a mužně odpovídá (I, 1):

Kent buď nezpůsobným
kdy blázní Lear!
Čest
buď neohrožena, kdy velebnost
v nerozum upadá!

I on má mnoho z popudlivosti a nakvašenosti pána svého;
vdu pronáší příliš drsnatými a příkrými slovy a tím hned na
átku tragédie upadá v nemilost rozzlostněného panovníka svého;
vévoda Kornwallský nazývá upřímnost jeho ovšem až někdy do
lé nešetrnosti zabíhající, „drzou hrubostí“ (II, 2), jmenovitě ve
upu s Osvaldem, správcem to domu vévodkyně Goneril a po-
ým nástrojem všech padoušských piklův, jenž nad to činí svou
ivou podlízavostí a krutou ješitností pravou protivu přímé po-
y Kentovy. Jarou a bodrou mysl zachovává v nejcitlivějších
ech; lehkovážný ten humor neopouští ho i do trlice položeného
2) a sebe sám nejtrefněji charakterisuje, doloživ v rozmluvě
earem, že proti Osvaldovi ihned „tasil meč, mužsky víc než s
rahou“ (II, 4). Nicméně pojí se v milé shodě s takouto někdy
hrubou drsnatostí chladná opatrnost a bystrá ostražitost, zvláště
té doby, co se odhodlal ku vedení všech příslušných podnikův
svobození svého pána. Nejtenší nitky veškerého spiknutí sbí-
se v opatrných jeho, zároveň pak mohutných rukou. Znalť
dobře nestálou a pánovitou povahu Learovu; předzvídal trapné
následky, že král v plachém rozčilení se byl sřekl všech práv
ovnických i svých statkův, a znal ho, že hned při prvé přileži-
i vypukne zpurná jeho mysl v úplném plápolu, jak mile při-
í mu sluhové budou se k němu míti nedosti dvorně a úslužně.
onikavou úvahou přemítá všechny k vyvedení svého plánu pří-
é okolnosti, pozoruje panující všude nespokojenost s přílišnou
ností nové vlády, neušla pozorlivého jeho zraku vzniklá nesvor-
mezi oběma vévody z Albanu a z Kornwallu, patrna mu jest
á nespolehlivost jich sluhův, jenžto se dávají upotřebovati za
ědače na prospěch Francie. Co anděl strážce, jenž vše uvede
svou míru a shodu, září mu v dáli ušlechtilá Kordelie; k ní
všech svých podnikách zraky své upírá co k nejvydatnější po-
mici. Avšak dále prozírá ve své zlobě ještě nad Kenta ostra-
ší Goneril; zdařilo se úkladům jejím uvesti opět svornost mezi
šlechtické rody, z nichž jeden po zavraždění vévody z Korn-
u representován *jest Edmundem*, jenž se ve vypuklé válce

Francií objevuje co hrdinný a výtečný vojevůdce. O spojení
tak obratných a účinných sil ztroskotává se dobře jinak pro
plán Kentův k osvobození i krále i říše; místo k vítězství
Kordelii i krále ke smrti společné. Tím vidí úlohu svou
ovšem ukončenou; noví vládařové pobízejí ho ku přijetí
upokojené říši; k *novým* vládařům nechce *starý* sluha při
S podobně stálou věrností provází i šašek pána svého. M
chom i o něm užiti slov našeho Máchy: „lehký na tváři
hluboký v srdci žal.“ Šprými svými usiluje všemožně ro
zakaboněnou oblohu ve tváři svého krále; viděti, že kde
se usmívá, oko zalévá se slzou soustrastnou. Avšak jak
tak i on zabíhá často, hned v prvých scénách za meze
ku králi šetrnosti, ba v bouřlivé té noci dráždí více nev
svými a někdy příliš trpkými šprými rozbolestněnou mysl
něho starce, kdežto by ji měl mírniti a zaceliti krvácející rány
Learovy. Nesmíme ovšem zapomenouti, že při takémto
veden byl Shakespeare hlavně ohledy éstétickými, aby mysl
chačův nemusela se stálou napnutostí utkvívati při těch
děsných výbuchách blouznivé rozběsilosti Learovy.

Již Aristoteles přísně požaduje v rozvoji každého
trojí jednotu: jednotu děje, času a místa. S přílišnou zaji
koprsostí až k výstřednostem drželi se téhož pravidla
francouzští dramatikové doby tak zvané klasické: Racine,
neillové, a i Voltaire, kterýžto poslední nevražil na Shak
pro nedbání téhož pravidla tak osupilou měrou, že jedno
tečnějších dramat téhož veleducha, Hamleta, neostýchal se
výplodem „spilého divocha.“ Již pak Lessing ve své „Ham
dramaturgii“ opřel se veškerým důrazem kritického duch
proti výstřednému zachovávání dotčené náuky Aristotelovy,
sobě na újmu pravé poesie libovali dramatikové francouz
nými důvody obhajuje počínání si Shakespearovo. S náh
mito souhlasil úplně Göthe ve svém mládí, překonav ve
ném dramatu „Götz von Berlichingen“ co do bezladnosti
času a místa samého mistra Shakespeara; v pozdějších do
šinul se, ač nikoliv ke zdaru plodův svých dramatických,
vzoru mladistvého věku svého. Avšak i ti, již připouštěli,
jiny v dramatě mohou rozpřádati se, ač nikoliv bezměrně,
ných dobách i na různých místech, kamž snadno jich sled
let fantasie; žádají nicméně přísné zachování *jednoty*

ý. A jakž? tu v našem dramatě o králi Learu nalézáme dvojí mostatně se pohybující děj, jenž v rovně žalný osud se splétá u bou hrdin u Leara i u *Glostera?* Avšak právě tím, že oba ty ěje obapolně v sebe vnikají, sebe na vzájem doceluji a doplňují v libý takměř samorostlý soulad splývají, dosvědčil vyšší svou nialnost v jich mistrném dolíčování básník náš. Přestrastné udáosti, jakými v míře právě hrůzyplodné stýrán v naší tragédii se atřuje dům panovnický, nabyti musejí jak u čtenáře tak u diváka ím značitější pravděpodobnosti, vidíme-li, že se v podobné strašliosti opětují i u podřízených manův; nad to pak vniká Gloster vazky, jimiž ve stálém sjednocení trvá s Kordelií i s nespokojenci říši, tak důrazně a rozhodně v osnovu veškerých dějin jako Kent; a bez jeho syna Edmunda nebyloby tu vykonatele výroku neuroné Nemesis na zrádných dcerách Learových. Ač má Gloster v harakteru svém mnohé se svým panovníkem styčnosti, přece různí z od něho v nepatrných věcech. Veškery rozměry v líčení chaakteru Learova jsou kolosalní, u Glostera nepřesahují nikde obyejnou míru. Jak Lear Kordelii, dceru právě zdárnou, tak odpuuje Gloster právě upřímně mu oddaného syna Edgara, jenom že a to činí z jinakých podnětův; u Leara vládne při krutém tom dnání přepjatý rozmar, plachý, chorobný vrtoch, u Glostera přeratný, neodůvodněný strach. Oba teprv v bídě a v ohromném lu prozírají ku pravé ušlechtilé povaze tam dcery, tu syna; terv v okovech náramného vlastního neštěstí poznávají oba, co jim ěm nepřitanulo na um, dokud oba žili v přepychu a v rozkoch, že svět tento pln jest trudův a bezčetnými sklíčen pohromai; v citu takovém volá Lear (III, 4):

> Ó málo posud
> jsem si to brával k srdci. Zhoj se pýcho!
> jdi, uč se cítit, co ti chudí cítí,
> bys nadbytek svůj na ně sesypala,
> a bohův spravedlnost obhájila!

A podobně tklivými slovy volá i Gloster k Edgarovi (IV, 2):

> Tu vezmi měšec, jenž si rukou nebes
> byl těžce zkoušen: že já bidným jsem,
> je tobě k štěstí. Nebesa! tak čiňte!
> Nechť pocítí boháč rozkošný,
> jenž řádu vašemu se rouhá, vaši moc,
> již nechce viděť, že ji sám necítí.

Tak budou výstřednosti vyrovnány,
dost bude každému.

Avšak kdežto Lear zcela důsledně podle povahy své
bezměrném vzteku, plány tvoří na plány, ba ve „přesličné lsti
(„bijte, zabijte, neživte, zabijte!“) zástup koní dal plstí pod
(IV, 6) proti vrahům svým: zůstává při všech těch krutě ne
srdných ranách osudu Gloster malomocným, bázlivým, oc
ihned v bezčinném zoufalství, štítí se úzkostlivě všeho pom
na mstu, ba raději vložilby vražedlnou ruku na vlastní život,
rovnou měrou odvětil tryznitelům svým. Srdce jeho zůst
všech okolnostech zmítaného života povždy čisto a šlechetno
rývavý bol nad nevděkem, lítost, rozbouřená mstivost, cho
lomocnost stupňuje a vrcholí u královského jeho pána v ší
a v divé rozběsilosti: Gloster jedva zmáhá se ku pouhému
zblázniti se a takto na jedenkráte pozbaviti se traplivého
svých muk a svého žíravého žalu. Dvakráte ochraňuje ho
syn od prohlubně zoufalství, v nižto jižjiž chvátá uvrhnouti
prvé když chtěl spadnouti „se strašné výšky křídové skály“
a po druhé, když obdržev strastnou zvěst, že král podlehl,
jat i s dcerou svou, nechce se dáti na útěk podle rady Edg

Ni o krok dále,
i tuto, příteli, můž člověk hnít (V, 2)!

alebrž s bezbrannýma prsoma očekávati usiluje příchod ne
Nezměnnou láskou oddán jest až ke konci králi svému. Prá
chetná tato mysl uvádí ho v záhubu a vrhá v ruce téhož
níka Edmunda, jenž dříve byl zneužil jeho lehkověrnosti, aby
promyslenou lstí vyrval drahého syna z náručí otcova. A
son, jenž vyniká dobrotou srdce a veskrz ušlechtilou snah
odpykati musí trest tak mimořádné krutosti, jakový byl kdy
tvořivé fantasii básníkově. Výstup (III, 7), kde Glostera
vlastním pohostinném domě škůdcové násilnou rukou svazu
ďábelském téměř rozvzteklení Regan za bradu ho rve a
Cornwall zprvu jedno oko se zkamenělou hrudí mu vyrá
sám poraněn od rozhorleného sluhy nicméně i druhé
oko, je pak na zemi vrhá, patří k nejtraplivějším a nej
hrozným scénám veškeré tragické poesie; i souhlasíme se
kritiky požadujícími, aby celý zjev tento přese vší míru i
nervy rozdrážďující vykonán byl za jevištěm, ač
našeho básníka doložiti můžeme, že uvedením ne

bezejmenného sluhy, jenž ihned mstí hrozný ten zločin na Gloerovi, Kornwallem zpáchaný, aspoň poněkud zadost učiněna poěným zákonům spravedlnosti a takto v něčem zmírněna vznikající vole nad veškerým takýmto mrzkým i surovým jednáním. A v mto hrůzyplodném zmrzačení poznává ač přepozdě, jak se ohlem na svého Edgara přenáhlil, a jak přenáhlení toto nelze více pravíti; teprv v ochromující své bídě dospívá jako Lear ku vědomí běhu záležitostí tohoto světa, jež těmito strašlivými slovy proířuje (IV, 1):

> Čím mouchy hochům bujným, jsme my bohům,
> ti pro svůj žert nás smrtí!

skavým vyobcovaného svého syna obelstěním jedva z nebezpečí vota vysvobozen vleče se ve stálých útrapách dále; a jak u Leara, k i v útrobě jeho mana vrou v chaotickém návalu nejpříkřejší šně, stud, radost, lítost, jásavé překvapení při setkání se s krán a při seznání syna svého. Lehkověrnost a chabá muže nedná bázlivost tresce se podobnou měrou u Glostera jako přepych slabost marnivosti u Leara. A tu již mohutným, nevyhladitelným mem chce básník vrýti v pamět naši tu pravdu, že svět zevnější vítězství v něm přináležejí jenom rázné, bystrým umem vedené li a odhodlané činoplodné *síle*, a nikoliv i sebe oprávněnějšímu u, a že úmysl rozhoduje ovšem nad vnitřní cenou činu nikoliv vždy i nad zevnějšími jeho úspěchy.

Po otci, povahy více plaché a chabé, následujž syn *Edgar*, le odhodlané, pevné a rázné, při tom pak patřičnou ostražitostí dené. Má ohledem otce stejnou s Kordelií úlohu; jest osvoboelem i mstitelem ztýraného otce svého. I on odpuzen jako Korlie v přechmatu bázlivé lehkověrnosti od krbu domácího; jen že tomto vyobcování nalezáme jiné motivování; onoť tkví v pochně rozkolísaných a ve hloubi rozjitřených poměrech veškeré doby, pod jichž zhoubným nátlakem úpí i rodina Glosterova; gar padá jako obět drzé pomluvy Edmundem nalíčené. Nejchvalší o jeho povaze svědectví dává sám týž Edmund (I, 2):

> Bratr poctivý,
> jenž od přírody tak je dalek křivdy
> že sám ji netuší; jehož počestnost
> sprostáckou lesť má osedlá!

právě za tonto „sprostáckou svou poctivostí" upadá v nalíčenou něj past Edmundovu. Avšak při této poctivosti i ráznosti není

bez klidné rozvážlivosti, zejmena když se jedná o zachráněn
svého; tímto pak klidem, moudrou rozvahou činí libý a usmi
kontrast oproti vášnivým a v prchlivém chvatu zhoubně jedna
osobám našeho dramatu. Klidnou tuto lahodnost zdědil po
ale pojí s ní obratnou mysl a jarou činnost. Avšak veškeré
jednání povznáší se k dojemnější mravní výši, když přijav na
přetvářku tak zvaných Bedlamských žebrákův (II, 3), za doby
kespearovy ve fantastickém oděvu sem tam po zemi se toula
a co blázni se tvářících, nečiní to k ochránění vlastního ži
nobrž pro spásu druhých sobě přemilých osob; tklivě na ú
naši působí ušlechtilý jeho výrok (III, 6):

Trpí-li vyšší nás co my trpíme,
tu snáze již se s nouzí spřátelíme!
Proč by mne síly k strasti nestačilo,
když co mne tíží, krále utlačilo.
On dětmi, otcem zhuben já.

A strádaje sám v pravé obětovnosti všechny svízele se
stran jizlivě naň dorážející neustává napomínati k trpělivosti,
čekati, až dojde příhodná k rozhodným činům doba a slov
k otci pronáší (V, 2):

Třeba vyčkat
jak příchodu, tak též i odchodu.
Dozrát jest všecko!

důstojna jsou pravého hlubokomyslného státníka, za jakéhož je
konci vévoda Albanský v novém státě povyšuje. Při tom tr
vém všech pohrom strádání vzdálen jest všeliké choré sentime
nosti; dorażen větší ranou a seznav při setkání se s otcem vš
propast potměšilého k němu jednání bratra Edmunda neklesá v
činné zádumčivé zoufalství jako jeho otec Gloster, ale k mohu
ším jenom projevům zpruží se tím síla jeho. Hned při svém
vém výstupu vypravuje co zmatenec, jakých mu nebezpečí s
nou odvahou bylo podstoupiti (III, 4), jak „ho zlý duch pro
ohněm a plameny a vírem, bahnem a kalužinou;“ když pak po
správce Gonerilin a spiklenec její, ošemetný Osvald, aby dosá
dášskou odplatu za uklizení „slepého starce“ od nefestné B
stanovenou (IV, 5), tasí meč, aby Glostera zhubil (IV, 6), os
zuje ho silná ruka Edmundova za sedláka převlečeného; nejtkl
pak moment svého života vyličuje Edgar sám, jak byl „před půl
dinou, žádav otce za požehnání,“ vyprávěl od počátku svou pou (V

než běda! srdce jeho zdrásané
ach! tuze slabé, snésti zápas ten
dvou krajných vášní, hoře s radostí
usmívajíc se puklo!

od mrtvoly otce svého, ač ponořen v hluboký bol, nikoliv jím
é obětovné činnosti zdrcen, chvátá k boji s původem všech
strastí, s Edmundem, z něhož co slavný vítěz vychází (V, 3).
né jeho šílenství použil Shakespeare při své přespříliśné ne-
vosti historických anachronismův, jichž se i v jiných drama-
svých tytýž dopouští, k tomu, aby podle záliby svého věku
il několik protestantských ran jesuitům, zaklinačům ďábelstvím
lých a p., jako k. p. v jedn. III, 4, a na jiných místech:

pátrám, kterak lze
oblouzet ďábla a vyhánět červy,

e takouto měrou londýnské publikum podle tehdejší chuti po-
i.

V milé shodě druží se k ušlechtilému tomu obrazu Edgarovu
ěž rozvážný a stejně mužný *vévoda Albanský*, jehož Shakes-
kreslí co protivu *vévody Kornwallského*, jenž jest povahy
popudlivé a rozkvašené, ba surové. I nemáme s vévodou Korn-
kým od sluhů zavražděným mnoho soustrasti, byťby básník
ňujících okolností přičinil v líčení charakteru jeho. Kornwall
l dříve než sama Regan, Edmunda škůdce do hradu králov-
; pln krutosti žízní jen po pomstě; pomstiti se plane na Ken-
jejž vrhá v klády, pak na Glosterovi, jejž, zrušiv veškeré po-
ství, oslepuje. Kornwall dá se úplně vésti rozmarnými roz-
své ženy, kdežto rozvážný Albanský, kde toho třeba, mužným
n opírá se zhoubným snahám manželky své Generily.* On jest
ý v celém dramatě, jenž umí ovládati sebe, a „ruce nesvoluje,
poslouchala krve;" a když vévoda tento Albanský ve společ-
s Kentem naslouchají dojemnému vypravování Edgarovu, jenž
byl zvítězil nad škůdcem všech, tu volá Albanský překonán
těmi dojmy, závratně téměř nejvnitřnější útroby se dotýka-
i (V, 3):

víc kormoutlivějšího víš-li, ustaň!
neboť jsem brzo blízek rozestání,
těch věcí doslécbaje!

padá i v pustou duši umírajícího Edmunda paprslek lidskosti
ru, ovšem také i usmíření v roztklivěné mysli posluchačův!

bez klidné rozvážlivosti [illegible] takýmito příkrými protiva[illegible]
svého; tímto pak [illegible], jichž vylíčení jsme na [illegible]
kontrast oproti [illegible] pojil veleduch Shakespearův démon[illegible]
osobám našeho [illegible]. Onť zajisté v sobě sjednocuje [illegible]
ale pojí s ní [illegible] Richard nad svou zevnější ohyzd[illegible]
jednání [illegible] nekalým rodem, s chladným rozm[illegible]
přetvářku tak [illegible] úskočnost u vyhledávání jakýchkoliv [illegible]
kespearovy [illegible] jimi dosíci žádoucího cíle. Veškeru [illegible]
a co [illegible] záhady o poměru krásy ku mrav[illegible]
nobrž [illegible] snažil i Gutzkow v prvotném svém dram[illegible]
naši [illegible] nadán jest levoboček tento Glosterův [illegible]
[illegible] takové krásy, že budí žhoucí vášeň dvo[illegible]
[illegible] jedna z nich z horoucí, neukrotilné touhy po [illegible]
[illegible] téhož, jenž mimo sebe žádného nemiluje, vraždí [illegible]
[illegible] sestru a konečně vraždu páše na sobě sam[illegible],
[illegible] umíraje volá (V, 3): „Byl jsem zaslíben oběma[illegible]
[illegible] se jedním okamžením.“ Svrchovaná krás[illegible]
[illegible] bezvýminečné souladnosti a všech částek i poměrův [illegible]
[illegible], a v ohledě tomto nemůž počínání zločinné, v [illegible]
[illegible] vnitro naše, byťby i jevilo se ve formách sebe [illegible]
[illegible] a velkolepějších, pravou a trvanlivou zálibu buditi. [illegible]
[illegible] druhé strany upříti nelze, že s jakýms estetickým inte[illegible]
[illegible] provázíme výroky i činné projevy genialního nešlechet[illegible]
[illegible] bezohledná drzost, ta bezkrotná síla, to odvážné sobect[illegible]
[illegible] bychom až hrůzná, příšerná důslednost až ke smrti [illegible]
[illegible]ponuje, nás pozdvihuje; že ale všech těch mohutných [illegible]
[illegible] užito jen k činům zlým a překotným, to nás pokořuje,
[illegible]uje a tu hle jsou zárodky tak zvaných smíšených citův, v [illegible]
[illegible]troba naše tak mileráda sobě pokochává. A takovéto sobec[illegible]
největší potenci objevuje se nám v Edmundu. Monolog při [illegible]
vystoupení (I, 2) jest vyznáním víry, jemuž věren zůstává [illegible]
smrti beze všech výčitek, beze vší lítosti, beze všeho [illegible]

> Tys přírodo mou bohyní! Své služby
> tvým zákonům jsem věnoval. Proč měl bych
> já trpět mravu trýzeň vyděditi
> se nechaje národní svévoli?
> Že o dvanáct neb čtrnáct měsíců
> jsem bratra později? Proč pankart a proč podlý?
> Když tělo mé tak pěkně složeno,

voboden můj duch, můj tvar tak sličen,
počestné paní!

přírody, ježto v „boji o bytí“ silnějšímu
jež ho byla v přehojném obihu nadala
prohlašuje sobec ten společnosti a
[illegible]ský za povrhel považuje, válku na
[illegible] nejenom zobrazen, alebrž do po-
[illegible]by ztělesněn moderný kult zevního úspěchu,
[illegible]obectví, pouhé oportunity; a sobecký tento pud
podporovaný mohutnou vůlí a ráznosti žádných pro-
[illegible] nelekající postupuje v něm k neumornému odboji ve-
[illegible] všelikým zákonům společnosti přirozeným právem lva
[illegible] kdekoliv a kdykoliv zákonové tito zpřičují se hamižným
[illegible]m jeho aneb křižují sobecké jeho zájmy. Vším pohrává,
[illegible]ívá, vším pohrdá a vše odhazuje, když je byl použil a vy-
prospěchu svému. Mnozí mírniti usilují žíravou zločinnost
[illegible]eru tohoto tím, že prý lpí na něm skvrna bezmanželského
že i sám otec neostýchá se hanlivými slovy o něm se pro-
[illegible]hned v počátečním rozhovoru s Kentem (I, 1): „Jeho vy-
měl jsem na péči. Tolikráte jsem se nazardíval, uznávaje
[illegible]ého, že jsem již nyní otužen.“ Avšak doložiti dlužno, že
[illegible]ato pronáší Gloster ku svému příteli více v žertu, jak ze
[illegible]í celé té rozmluvy jasně vysvítá; sdílí pak Edmund nad to
a i s Edgarem rovnou lásku otcovu. A i bohaté nadání, jakým
[illegible]emi, s nimiž ho osud ve spojení uvádí (vyjma jediného Ed-
[illegible]enž mu ohledem duchových i tělesných vloh roven jest),
[illegible]y ho i s otcem i se společností smířiti. Onť ale naopak
na společnosti a to právě na újmu a úkor těch, jenž všemi
[illegible]namáhají se společenské jeho postavení mu usnadniti, zmír-
ve světě důstojně ho povýšiti. Ješitnou pomluvou olupuje
[illegible]ilého bratra o lásku otcovu, ujímá mu veškeren statek, ba
[illegible]e, veškeru naději, vrhá ho v bezčetné svízele; a Edgar má to
[illegible] neoblomné pružnosti duchové i tělesné děkovati, že ve
[illegible]ch krutých bojech se živly, s bídou, s nitrem svým neklesá
[illegible]nou záhubu. A co ještě více. Jsa beze vší víry i pověry
[illegible]povědnost za veškery činy své jen *na sebe* a vysmívá se těm,
[illegible]pké svého jednání následky uvrhují na slepé vládnutí lec-
[illegible]lanety, „slunce, měsíce, hvězd, jakobychom byli zlosyny z
[illegible], třeštilci dopuštěním nebes, šelmami, zloději, prorádci ne-

vyhnutelnou mocí oblohy a vším, v čemkoli zlí jsme, z boží ponuknutí“ (I, 2)! Konečně přepočítávají se přece takovíto charakterové ve svou jedině sílu se důvěřující a o sobě jen jedna. Bývát to často na pohled nepatrná okolnost, někdy i pouze náhodně přikvačilý případ, na nějž neberou patřičného ohledu, jenž pak splétá okolo nich síť, z nížto nemohou se vytrhnouti. Náruživost, jak jest z jedné strany bystrá a pronikavá, jest též měrou i slepá a předpojatá. Edmund upadá v touž jámu, kouž byl ve své chladné zlomyslnosti připravil otci; list, jenž wald, v krvavém s Edgarem zápasu klesnuv, tomuto odevzdá (IV, 6), odestírá dosavadní roušku se všech tajných pikletů a dův s Gonerilou strojených a svrhuje ho v propast v tom okamžení, když co oslavený vítěz navracuje se z bojiště. Došed nejvyššího vrcholu klesá pádem tím sráznějším, čím výše se vznul v dosažení ctižádostivých plánův svých. Že před svou smrtí projevuje okamžitou lítost a nařizuje, aby se nesplnil rozkaz, jímž připravena byla potupná smrt Kordelii, nemáť do sebe ceny; seznáváť zajisté sobecký Edmund, že mu nyní z usmrcení dcery Learovy dosud na živě pozůstalé žádného více nevyplývá prospěchu. Poslední hrůzyplné události v Evropě sběhlé dosvědčují, že i v naší době není nemálo podobných Edmundovi charakterů, důsledných ne v dobrém, nobrž důsledných až do smrti v zlém.

Co anděl klidu a co *oběť smírná* vznáší se nade všemi vadními postavami sličná *Kordelie*, pravá to madona našeho dramatu. Jeví-li se ve hlasu lidském nejvěrněji odlik duše lidské, podal umírající otec o ní nejpravdivější charakteristiku (V, 3):

— — Jemný byl hlas její,
libý a tichý — krásný to dar ženy.

Nevidíme jí od prvého jednání (I, 1), až teprv ve 4. výstupu jednání čtvrtého na dějišti; nicméně co vyšší duch strážný obletuje neustále láskou svou obětovnou až ku poslednímu povzdechu ztýraného otce, jenž ve zrádné nevděčnosti dvou starších sester všemi strastmi pykati musí za bezpraví, jehož se byl ve své náhlenosti dopustil na nejmladší, a „osten tento mu protíná jedem“ (IV, 3). Ovívá veškeru její osobnost nádech vyšší, nebesům se vznášející veleby[1]) a luzné mlčenlivosti, neboť

[1]) Známý humoristický spisovatel německý Lichtenberg vypravuje své doby, kde se na Londýnském divadle co nejslavnější herec

jazyk můj, dí o sobě sama, má láska váží.“ (I, 1). Schází jí dké to umění, jímž vynikají starší její sestry, mluviti bez zá-ru, v nabubřelých frásích; „co míní, to koná než poví“ (I, 1). lásce této ryzé i činné podniká vše, aby otce přivedla opět k ě i ve starou jeho říši. Ve stálém setrvává styku s Kentem a zvídá se zároveň všeho, cokoliv se děje, oč se usiluje ohledně ného krále. Při čtení listův, jichž z daleké otčiny o trapném vě zmořeného otce dostává, odhaluje se v úplné kráse veškerá tá duše její. Uslyševši, jak Lear uprostřed zhluboka se valících mův a mžikoletných bleskův na slámě s bídnou sběří musel dchovati, tu volá v bolně roztklivěné soustrasti (IV, 7):

— — pes vraha mého
mne kousnuvší bylby té noci stál
při krbu mém!

Při čtení listu Kentova „skápla slza bohatá jí na tvář líbez-u, ne však ku hněvu; alebrž žal a strpení jsou válčily, kteréby lazněji ji měly krášliti,“ a krásnější nad svit slunce při dešti ly slzy a úsměv její (IV, 3):“ ten úsměch blažený na kyprém rtu

nezdál se věděť, jací hosté v jejích
očích se lesknou, krápajíce z nich
jak perly z demantův.

Při těchto slzách soustrastných netrvá v zármutku, jenžby mě sžíral útrobu její, než pružná vůle schopuje se tím k od-dlanějším jenom činům, jichž popředním a výhradním podnětem t láska dětinná; jedinou myšlenkou, jež zachvívá vznešenou hrudí í, jest: otec a jeho zachování. A tohoto vznešeného motivu jest bě úplně vědoma. K lékaři volá, aby vše učinil, cokoliv lidská udrost můž učiniti k navrácení otci mysli zloupené; „dám tomu ostvy své, kdo pomůže“ (IV, 4). A k poslovi, jenž jí děsnou náší zvěst, že britská moc rychle táhne k ležení francckému, dí jorování (IV, 4):

Garrick, provozovanou viděl úlohu Kordelie tehdejší herečkou Mrs. Barry, kteráž prý byla nadána krásou, jež patří ku třídě svatých, jemné ne-vinnosti a lahody, tak málo satyrická jako heroická. O scéně, kdež Lear dospěvši jemně pečlivou snahou své Kordelie ku bývalému rozumu kleká před ní, za odpuštění ji prose, dokládá tentýž Lichtenberg, že rpominku na tento jedenkráte pozorovaný výstup vyhladiti jenom lze se životem *jeho*.

— — O můj drahý otče!
jen pro tvé blaho všecko podnikám,
pro něž i mocný Frank nad smutkem mým
a pláčem úsilným se ustrnul.
Ctilačný pych nevypnul naši zbraň,
leč láska, čistá láska jen a právo
svaté starého otce našeho.

A při takémto z nejčistších podnětův prýštícím sobě [illegible]
rozhoduje konečně osud proti ní; a když ku konci otec jedva [illegible]
chového zraku nabyvší klesá k mrtvole svého zardouseného dítěte
svými bolestnými ryky zatřásá samým tím „stropem nebes" (V, [illegible]
kdožby tu nesouhlasil s výkřikem Kentovým: „To-liž je konec [illegible]
povídaný?" Otázka tato vede nás bezděky k rozboru ještě o [illegible]
v jakém poméru jest *tragická vina* ke smíru v *katastrofě!*

Pravili jsme svrchu, že podstata tragické viny spadá [illegible]
lučnost jednoho směru, jedné snahy, jedné vášně proti stejně [illegible]
něnému směru druhému, proti stejně mravnému citu druhému, [illegible]
předně pak v bezměrné, byť sebe vznešenější soběctví a v onu [illegible]
navost proti pověčným zákonům veškerenstva, jižto staří byli [illegible]
nem ὕβρις trefně poznačili. Avšak každá vina vyžaduje [illegible]
trest, ve trestu pak tkví a vane *smír*. *Moira* starých, neuprosi[illegible]
to a nemilosrdně každého viníka stíhající zákon odplaty, tak[illegible]
spletení činův i dějin, že z viny nutným během následuje [illegible]
stává se takto *Nemesí* jak v životě jednotlivcův tak i v dějin[illegible]
celých národův. Nelze upříti, že proviněním tragického hrdiny [illegible]
nepatrnějším (jako k. p. u Antigony) zmírňuje se poněkud [illegible]
a tvrdá osupnost *osudu*, jenž děje s železnou převahou opanoval [illegible]
antických tragédiích. Čím žhavější nalezáme u téhož hrdiny [illegible]
vání pro myšlenky, jimiž často veškerý věk svůj v idea[illegible]
letu předbíhá, čím mohutnější a soustředěnější u něho spatřuje[illegible]
napnutí veškerých sil k dosažení horoucích byť i stranných [illegible]
tím sráznější, avšak i velikolepější jest jeho úpadek, při tom i hlu[illegible]
a pronikavější soustrast naše s konečným jeho osudem.

Rozdíl mezi antickou a novověkou tragédií naznačuje se [illegible]
čejně tím tvrzením, že u starých panuje více neodvratná moc [illegible]
u novověkých pružná *samovolná činnost* jednotlivcův; tam [illegible]
v popředí *situace*, tuto *charakter*. „Hvězdy tvoje jsou ve [illegible]
dí Schiller ve svém Wallensteinu, toť heslo moderného dram[illegible]
žádný neujde osudu svému, platí za pravidlo v dramatu [illegible]

u starých vládne nad jednotlivci co moc *zevnější*, u moder-
o moc *uvnitř* se rozvinující a v konečnou pokutu splétající v
učném úvazku s pohnutkami a s činy téhož jednotlivce. Že dů-
stránka, jakovouž se antická tragédie liší od moderní, roz-
tímto dosti jasně jest vytčena, neupíráme; avšak nejhlubší
oběma rozliky není tím ještě postíženo. My máme za to a
to svém náhledu posíleni jsme badaním nesmrtelných děl Sha-
arových, že i v moderní tragédii musí v popředí staveno býti
vání mravního řádu světového větší zajisté měrou než osla-
í jednotlivého hrdiny. Rozdíl pak mezi oběma, mezi starou
odobnou tragédií v tom nazíráme, že básník moderní nesmí
dvě veličiny různě *vedle* sebe postaviti, alebrž obapolné sil
působení v těsném úvazku naznačiti a vykresliti. Světový
ád z počátku tragédie jest jakoby temnou rouškou zahalen a
men; osoby na jevišti vystupující jednají v důslednosti se svými
ními povahami a ve zvláštních poměrech časových, tím pak v
běhu vzájemně sebe pronikají ve svých zájmech se křižujíce,
to probleskuje v dalším postupu dějův s větší při každé scéně
ostí vláda osudu počátečně jakoby zakrytého a v katastrofě ko-
v úplném světle se objevujícího. Takto svoboda a nutnost smí-
v souladnou jednotu. Pozorujeme to v tragédiích Shakespearo-
jakož i ve výtečných dramatech Schillerových; i tomuto co
storické tragédie dosud v Němcích nepřekonanému jich bás-
se zdařilo, smířiti ladně dotčené obě příkré protivy, svobodu
tlivcovu a vyšší vládu řádu světového. Jsouť zajisté mnohé
osti při našem jednání, zvláštnost veškeré naší povahy, tvar
letory, styky s lidmi často proti vůli naší, ba veškery různé
y doby, ve kteréž právě žíti každému z nás usouzeno, ježto
em neodolatného osudu vnikají v osnovu veškerých činův na-
Ke všechněm těmto okolnostem prozíral ve svém králi Le-
evyrovnaný genius Shakespearův; vyličujeť tu dobu v nejhlub-
ákladech rozrušenou; vášně vystupují tu ve příslušné s takovou
harmonii v rozměrech kolosalních; v rodinách zeje prohlubeň
dráždčnějších svárův; sestry brojí proti sestrám, děti proti
m a rodiče proti dětem; manželé proti manželům; a všechny
akoby v jednom ohnisku okolo krále Leara sesoustředěné činy
ují se podle trefného výroku Schlegelova „co veliká zpoura ve
ím světě; obraz ten rozvinuje se před námi obrovsky, vzbu-

mentu, když ve třesoucích rukou nese mrtvolu dítěte
jemný a prozíravý takt našeho básníka uvaliti uměl ji
méně hlubokou tragickou trýzeň na svého hrdinu, jak
nějším podle našeho úsudku výstupu, kdež Lear upr
rozkacené bouře, zastíněn již hustou tmou rozumu, vi
ubohého Edgara, a kdež tentýž, jenž druhdy vládl c
nans, obklopován dvornými úlisníky, poznává v témž E
zosobněnou veškerou bídu a strast, jakáž stená v člově
stírá se sebe veškeren lesk (III, 4), uzřev v Edgarovi
sobě, člověka nuzného, nahého, všech vypůjčených pří
ného,“ tak že králi druhdy tak zpupnému a hrdém
se: já každým coulem král — nyní útrapami očištěné
řenému zvolati jest: i já každým coulem jen člověk
ubohý Edgar s tělem obnaženým! Tak hle v ponížení
výšení, v pokutě smíření! O pokutách, s nimiž se potk
osud ostatních v našem dramatě jednajících osob, zm
obšírněji při jednotlivém líčení jich charakterův. Je
přetrpkého osudu nejušlechtilejší mezi všemi osobami,
delie, vázne kritika dosavadních vykladačův Shakespe
svých krásovědných názorech o dramatickém básnictví
má-li se v tragédii odůvodniti smrt tragického hrdiny
na něm vina, kteráž pak nikterak nesmí býti v rovné
pokutou, ježto by tentýž hrdina nebyl jinak a to al

uje se vyslíditi nějakou vinu a skvrnu v čistém obraze naší lelie. Mnozí kritikové Shakespearovi, mezi nimi i Gervinus 209 a násl.), vytýkají, že prý má Kordelie hned při prvém zjevu do sebe trpkého a drsného, že ve své pyšné zatvrzelosti otaluje ěčuje se několika výmluvnými a planoucími slovy projádřiti u svou slabému otci, takého to výroku toužebně želajícímu. říme toho, že i pravá, upřímná, ze samého vnitru vyprýskující a, ne jen ta šalebná a pouze zevní u dvou starších sester můž mnohomluvnou bez újmy své vniternosti; avšak při Kordelii hned prvotné naladění veškeré její *povahy* u Shakespeara ta-, že podobnou mnohomluvnost odmítá od sebe naprosto. Kor- mnohomluvná, prostořeká, v nalíčených, zdobných slovích libující není více Kordelií Shakespearovou, kteráž sama o dí, že „jí schází to hladké umění mluviť bez záměru.“ A ňuje-li se jakožto její vada i to, že s cizími vojsky ubírá se do své ny, aby vysvobodila otce svého, musímeť odvětiti, že vina tohoto ání slušně spadá na toho, jenž Kordelii byl vehnal v konflikt to, jejž jí jinak nebylo možno rozluštiti; a nejednala-li při u cizích těch vojsk s příslušnou ostražitostí, jak tolikéž na- í Gervinus, dostatečně ji omluviti můžeme tím, že veškera její i naplněna jest jediným citem, jedinou snahou: vysvoboditi ho otce, a tudyž z duševědných důvodův nemožno, aby se zabý- mimotními myšlenkami a nástrahami. Mnozí krasovědcové, smířili domnělou „poetickou“ spravedlnost s pozemskou, na- ují, aby se změnila strašlivá ta poslední scéna a proměnila se ten způsob, že by Kordelie buď mrtva klesla na bojišti neb dgarem vsedla na stolec královský, uprázněný svého otce smrtí. by však vše to provedlo se proti jinak zjevným úmyslům kespearovým, ba i na ujmu tragické strázně i soustrasti, ne- me šíře dokládati a jenom doložiti, že i v případu tomto zřejmě ědčen jest výrok náš, podle něhož každá samovolně bez patřič- ohledu k jednotlivým dílům uměleckým utvořená theorie za- ati se musí konečně do nesnází, z nichž nelze vybřednouti, leč

Einsicht, dass die Vergeltungsmacht eine gerechte, und die Strafe mit der Schuld nach göttlichem Masstabe im richtigen Verhält- nisse steht, über uns selbst erhebt und zur freiwilligen Ergebung und zu schonender Ehrfurcht vor dem Rathschlusse des Schicksals er- muthigt.“

opuštěním podobných libovolně slátaných nauk.[1]) Myť pak tv
žeť netřeba podobného rozdílu činiti mezi poetickou a pozem
spravedlností, alebrž rozšířiti dlužno vůbec pojem o tragi
Tragédie jest nám dramatické vylíčení nevýslovného bolu a
pod jehož neodvratným jařmem úpí a stená veškeré pokolení li
jest nám dramatické (míníme tím vystavení dějův v *přítom*
naproti epice, kteráž jich vyličuje podlé *minulosti*) zobrazení
lidského ze *strastné* jeho stránky, kdež místo dobra a práva
často i lest a zloba, s úšklebnou ironií rozhoduje i holá
(jako by k. p. v našem dramatě opozdění se o několik jen m
bylo zachránilo život Kordelie) a upadá v záhubu nevinný (Kor
triumfuje zločinec. Básník v tragédii, jakoby nám říci chtěl
posud vzdálena jest přítomnost od dosažení idealu dobra,
a pravdy; až dosud usiluje v marném často boji poctivec sil
dobnou i Titanům přivésti vnitřní své přesvědčení, právo a
vedlnost ku platnosti; až dosud namáhají se celí národové
napnutím veškerých sil zachovati a pojistiti sobě odvěk
práva proti rozličným úskokům a proti zjevnému násilí; ta
dosud nevítězí právo, nevítězí spravedlnost, alebrž lest a
nevítězí ti, již nesou vysoko vztyčený prapor poctivosti a ú
losti, alebrž ti, již v padoušském pokoření klaní se modle
hého úspěchu a sobeckého zisku! Toť hle život jednotlivců
hle život celých národův![2]) A právě v uznání, že tomu tak

---

[1]) Tolikéž i prof. Zimmermann neví sobě rady s Kordelií, nemoha j
vměstnati v kadlub svrchu uvedeného výměru o tragickém. Pr
dosti povrchně o vině Learově a Glosterově dí pak o Kordelii
takto (str. 200 a 201 l. c.): „Cordelias aber, des reinen Opfe
blutiger Tod ist die letzte grausame Strafe, die den unglü
Vater trifft. Die Strafe ist kolossal gegen die unverhältnism
Verschuldung.“ To je všechno, co o ní vysvětluje! Jak těžko u
tu názor o tragickém, u něhož, aby odůvodněn byl úpad tragického
předpokládá se vina, a tuhle klesá potupnou smrtí oběť čistá
[2]) V úplném s námi souhlasu, dokud nám vědomo, vystavuje
o tragédii známý filosof Arthur Schoppenhauer, u něho
tyto náhledy rozvinuly se ze samé podstaty veškeré jeho
„Věci o sobě“ jest mu vůle, kteráž jest mu kořenem
zjevův, veškeré působnosti i u bezživotných těles; je-li vůle
jest mu intelekt korunou, vůle jest pravou podstatou člověka,
jest jen vědomím; aneb abychom to snad srozumitelněji vyj
jest u Schoppenhauera to, čím byla u Schellinga nature
intelekt jen akcidenci vůle, co činnost mozku. [illegible]

každého hlubšího ducha nejenom bol soustrastný, alebrž i klidná
vzdanost ve vyšší nám nevyzpytatelné řízení. Nevinně trpí, ne-
ně umírá naše Kordelie; jmenovalit jsme ji vším právem
tí *smírnou*; onať trpí, onať umírá za vinu otcovu, jako trpěl,
o umíral Ludvík XVI. na stínadle za provinění zpupných, la-
nických, prostopášných svých předchůdcův. A co obět smírnou
aduje dějstvo obět právě *nevinnou* a tím vtiská se duchu lid-
mu pečeť nejvznešenějšího a právě tragického hrdinství; tak i
rdelie nevinná objevuje se nám ku konci co vyšší září oslněná
čenice lásky dětinné.

Avšak namítá se nám tuto, má-li se zrušiti rozdíl mezi
tickou a pozemskou spravedlností v tragédii, lze-li pak ji vy-
viti co dílo umělecké, jehož pravá podstata tkví v idealisování
utečnosti? Nechceme ani k tomu poukázati, že vystavováním
azu, jenž nikdy se nepotkává ni v životě jednotlivcův ni v děj-
ta veškerém s úplnou pravdou, nedostihlby nikdy básník ku zá-
ké výši ideálu; ba my dokázali jasně, že právě kde nevinná obět
ná pro svou víru neb pro svou ctnost, pod nátlakem drzé lsti
h mrzkého násilí, objevuje se v takéto oběti nejsvrchovanější
áva ducha a nepřekonatelné síly jeho. Též i na tu okolnost
chen důraz obrátiti musíme, že básník dramatický má nad to
ké zvláštní úlohu k vykonání. Je-li lad popředním znamením
avé krásy, musíť se podle zákona tohoto říditi tolikéž i básník
 skládání děl svých. Každé drama musí zajisté býti co úplné
stavení a provedení děje, ve přítomnosti před našima očima
živém a neustálém postupu se rozpřádajícího, celistvým těsně
lánkovaným *organismem*; vše nepodstatné, jen mimotné ze živého
céhoto a v sobě uzavřeného celku budiž vymítěno; podněty, po-
dky jednotlivých činů a všech jich příčinný mezi sebou úvazek
diž jakoby průzračnou jasnotou plasticky ozřejmen. Ze vnitř-
o takéhoto souladu musí vyplynouti s jakousi téměř nutností

i naše tělo; každé vůli vrozeno jest soběctví, jež přebíhá meze za-
chování sebe (der Bejahung des Willens) až i na ujmu a zničení druhých.
Z téže vůle prýštějí se i veškery náruživosti, v nichž tkví i pramen
všech strastí. Negace této vůle jest u Schoppenhauera základem vše-
liké mravnosti, což jmenuje „Quetiv des Willens“ a na roveň staví
s nirvanou Buddhistův. Líčením strašlivé stránky našeho života má
se zbuditi tento duch resignace, odvrácení se vůle od života; a i za
touto *příčinou jest mu tragédie* vrcholením všeho básnictví.

ní se po lotrovi", jest v 2. scéně strádati Learovi bolestné
u trpčejší týrání i u druhé dcery Regan, poněvadž domníval
ní, že by měla útlejší srdce než Goneril a že mu blaze bude
jejím pohostinným přístřeším.

Ve třetí sceně potuluje se od krbu i od srdce otcovského vy-
ný Edgar v divé poušti, bera na sebe ze zoufalství avšak v zá-
slu pomoci otci svému škrabošku žebrákův blouznivých, kdežto
. výjevu připravuje se mrzké Learem jednání i v domě druhé
ry Regan a surového vévody Kornwallského. Pozorujeme tu
ě Learův ve stálém stupňování; výbuchy blížící se bouře zdvoj-
obňují se, blouznění jižjiž vyrůstá v divé šílenství. Gloster ne-
dá s králem stejnou měrou, avšak Lear nalezá svého spolu-
datele v synu Glosterovu, jenž tak jak on těká a bloudí opu-
n v osamotnělé poušti. Spojení obou spřízněných dějův nabývá
nějšího i zevního zuzlení tím, že Regan povolává Edmunda ku
vedení posupných svých zámyslův na svůj dvůr, čím nejenom
ádání z jedné, alebrž i zloba ze druhé strany ostřejšího nabý-
í ostnu.

Vzájemné jednajících osob rozpory vrcholí ve *3. jednání*,
ež dospívají k tak zvané *krisi* čili k *rozhodě*, jakovou jest k. p.
Schillerově Marii Štuartovně setkání se obou královen na zámku
therningayském. Jestiť jednaní toto třetí povždy soustředištěm
lu veškerého dramatu; než však v našem dramatě vypuká
hfice ta v úplném děsném hlomozu, utužuje genius Shakespearův
ad naši ku překonání všech těch rozdrcujících dojmův tím, že
1. scéně zaznívají zmírňující akkordy vystoupením dobrodušného
ázného Kenta, jenž šlechtice do Francie odesýlá ke Kordelii
y jí podal zprávu o vzniklých rozepřích mezi oběma vévodama,
spolu aby chystalo se ve Franc.i vojsko ku vpádu do Anglicka.
dežto ve 2. výjevu Lear ocítá se u průvodu svého šaška na
ušti v blouznění a šílení, zjevuje v 3. scéně Gloster Edmundovi,
již přistálo vojsko francouzské ku břehům anglickým. Zprávou
uto zvýšil Gloster vlastní nebezpečenství; neb již uzavřel u sebe
šlechetník Edmund prozraditi to vévodovi Kornwallskému a zni-
ením otce zvýšiti sebe. Při pohledu na Edgara přetvářeného ší-
ce vypuká uprostřed rozvzteklených živlův v 4. scéně šílenství
arovo v úplné síle, v 5. zrazuje Edmund otce, v 6. vedou pravé
nství Learovo, *přetvářené* Edgarovo a smíšený s tím rozuzdený

vyluzených ze všech současně nástrojův, pojednkráte z
livé směsice a bouře, jakoby ze zdálí zaznívá tón míru
a takto rozechvělou útrobu znenáhla tiší, ukonejšuje
Podobný dojem činí na nás přechod ze třetího ve
v dramatu našem, v němž vytčena má býti už Aristot
pojmenovaná *peripetie* čili *obrat* v dějstvu dramatickém.
doráží ovšem na hruď naši bolestnějším než dříve důraz
Glosterovo, postavené vedle strádání Learova; v první s
Gloster voditi synem svým Edgarem, jehož dosud byl n
křídovou skálu, aby odtud svrhl se do propasti, druhá
nás do zámku vévody Albanského, kde řevnivost Gon
pravuje nový zločin, milovník obou sester táhne do
Learovi a proti Kordelii; třetí pak a čtvrtý výstup sez
s trpkými zprávami. Nicméně počíná rozrušená útroba
chovati, rozčeřená hladina se utišovati, již vznáší se svět
zvuk klidu a útěchy se ozývá, ušlechtilá mučenice Kord
jevuje, vévoda Albanský náhledy své o všech těch sple
ležitostech zbystřiv přechází ku straně Learově (ve
vnitru našem upevňuje se přesvědčení, že zlo ztráví se s
a boly strádajících žeť ukončí se žádoucí smrtí. Nákres
zprávách Kentových, jakým stisněno jest srdce Korde
zjevy ty soustrastné popisuje Kentovi šlechtic (ve sc.
nají na štětec Rafaelův. Slovy, jež pronáší Kordelie

rného. Edgar vyšinul se tu na stejnou výši s Kordelií; jsou to obě hvězdy, každá z nich svým vlastním zářící světlem. Nejdojemnější, a jakoby nádechem nejsličnější lyriky proniknuta, jest scéna sedmá, kde Lear probouzí se k novému životu v rukou své milované Kordelie.

Přechod ze čtvrtého ku *5. jednání* čili ku *katastrofě* bývá často kluzkou dráhou i pro obratnějšího básníka. Musíť diváci až do úplného dějův rozhodnutí udržáni býti ve stálé napnutosti, což se Schillerovi méně podařilo v Marii Stuartovně, kdež ke konci 4. jednání již s úplnou jistotou předzvídáme strastný konec nešťastné králové, tak že básník 5. jednání vyplniti nucena se viděl lyrickým směř vyličováním zpovědi a loučení se tétéž královny skotské; děj postupuje více chvatem dramatickým. Pravý toho opak máme v králi Learu; tu napnutost naše se stejnou živostí a ve stálém stupňování dějův uchvácena až ke hrůznému konci, jenž sám nás ještě překvapuje a ve strnutí uvozuje. V 1. výstupu zvěstuje zbrojení se k bitvě, že záhy následovati bude konečné rozhodnutí, avšak tu mírní se rozbouření citové zprávou, že vévoda Albanský úplně se naklonil ku straně Learově a že jen brojí a žehrá proti tomu, že cizí vojsko povoláno proti Anglii; v listu, jejž Edgar odesýlá, tušíme, že se blíží i spravedlivá odplata pro největšího a nejsvůdnějšího neřestníka v dramatě našem, pro Edmunda, jenž právě kuje nový zločin proti Learovi a proti Kordelii. Ve krátké 2. scéně podává Edgar zvěst o nešťastném pro Leara výsledku svedené bitvy a připíná naučení, jakby bylo se nyní chovati otci, jenž se odvažuje obrátiti se proti nepříteli ve svém oslepení; nesetkáváme se pak s ním více. Třetí obsáhlá scéna rozpadá se na tré skupin: Lear a Kordelie vedeni do vězení, kdež mezi sebou vedou rozhovory oddychující nejčistší a nejutěšenější láskou, obraz to hluboce tklivý, jenž právě trefně tu umístěn, abychom přestrašlivý konec, poslední katastrofu, snadněji usmířili v rozbouřeném nitru; pak následuje souboj Edmunda s Edgarem, smrt Edmundova, kterýžto trest neznáme jenom za zcela zasloužený, alebrž jenž se zdá malým býti proti velikému provinění, a tím opět poráží se svrchu dotčená theorie, že vina v tragédii má býti menší než pokuta; na to pak naslouchati nám jest traplivou zvěst o otrávení Regan vlastní sestrou Gonerilou, kteráž samovraždou končí; konečně zhasíná při nejbolestnějším dojmu i nejzářnější světlo našeho dramatu, Kordelie, a s ní zhasíná i Lear, a i o *Glosterovi* dozvídáme se totéž. Oběma star-

---

List český šlechtičny polské Hasiliny z Řiton
r. 1500 Konradovi Celtesovi.

Podává A. V. Šembera.

Od spisovatelů polských i českých v novější dob
jest, kteraké obliby došel v Polsku jazyk český od
XVI. století, stana se tu na čas diplomatickým jazykem
a šlechty vzdělané. Po založení vysokých škol Pražských
Poláci na študie do Prahy a přinášeli domů známost jazy
tehda pilně vzdělávaného; v rozbrojích husitských jezdi
chové na učení do Krakova, s husitstvím šířil se jazyk
ve Velkopolsku a Litvě a nalezal tam mnoho milovníků
kníže Litevský Svidrigajlo psal r. 1431 válečníkům českým
králové Polští Vladislav Jagelončík (zmř. 1444) a Kazim
od sebe listy české; také v jednáních státních mezi dv
ským a českým užíváno jazyka českého, na př. od posl
ských za krále Jiřího v Praze a po vymření Jagajlovců
pánů českých ve Varšavě. Taktéž psávali páni čeští do

. společenský; skutečně touží Lukáš Gornicki, Polák upřímný, m spise „Dvořanín Polský", r. 1565 vydaném, velice na to, teří šlechticové polští příliš sobě v češtině libují, an dí: „že třeba nebyl v Čechách, jen když za hranice slezské přijede, mluviti nechce, nežli po česku, ale jak prý!"

Jasné však svědectví, jaké rozšířenosti jazyk český ve spo-ech šlechtických i učených v Polsku došel, zachovalo se listě šlechtičny polské, Hasiliny z Řitonic, daném v Kra-. 1500 básníku latinskému a profesorovi Vídenskému Kon-Celtesovi.

Tento pověstný humanista a literární dobrodruh svého času n r. 1459 ve Wipfelde nad Mohanem a nazýván po rodičích t. j. Dláto) studoval na několika universitách v Němcích v Normberce od císaře Fridricha III. za básníka korunován, r. 1488 odebral se do Krakova, aby tu pod slovútným pro-n Brudzewskim, učitelem Koperníkovým, oddal se studiím atickým a hvězdářským. Za svého dlouholetého přebývání v ě, kdež se od Bernarda Vilického (Viliscus) také řeči polské zahořel láskou k jisté mladé paní, zvané nepravým jménem ina z Řitonic", jíž ke cti složil několik písní a elegií latin-a dle níž nazval první knihu svých písní milostných „Ha-. Roku 1490 odjel z Krakova do Budína okolkem na Olo-a Prahu, v kterýchž městech navštívil básníky latinské Au-a Kaesebrodta a Bohuslava z Lobkovic a zdržev se nedlouho íně vrátil se na Vídeň a Řezno do Normberka. L. 1491 opět do Prahy, chtěje tu déle meškati, ale pustiv uzdu vtipu v několika jízlivých epigramech na Čechy, v nichž se po-jejich požívání pod obojí a některým obyčejům národním, l obyvatelstvo tím spůsobem proti sobě, že náhle Prahu ti musil, a v září téhož roku byl již zase v Normberce. stal se profesorem ve Vídni na koleji básnické od cís. iliána zřízené. Tu ustáliv se konečně vysílal v obecnost básně lostné a jiné, mezi nimiž také ty, v nichž opěval lásku svou ké šlechtičně Hasilině. I stalo se, že jeden mladý učenec přinesl tyto básně z Vídně do Krakova a v jedné společno-lské, v níž byla také neznámá jemu šlechtična Hasilina z , je čítal a z latiny česky vykládal. Hasilina, uražena neše-lehkovážného *Celtisa*, jenž milkování své s ní bez obalu

veřejnost uvedl, napsala mu psaní níželoložené, trpkými výči
mi oplývající, nám pak v dvojí příčině památné, jednak že p
jest od polské šlechtičny německému učenci po česku, jednak
něho jde na jevo, jak velice toho času byla čeština v Krakově v oby
když magister polský v *polské společnosti* latinské básně *jazy
českým* vysvětloval.

Zníť psaní Hasilinino takto:[1])

Hasilina z Rzytonicz a Nakepsstaynie Doctorowy Celtis
skladately, niekdy przitely memů etc.

Gest przieslowy, ze mlade sstieniatka tepu, aby wieczi[2])
sie kaly. Newim, komu gyz gest wierziti, poniewadz ty, kterzyz
sprawczy, doctorzi, magistrati a Vczytele ginich a vczi ge c
mrawy nasledowati a take zachowawati wdiecznost proti tiem,
kterych gsu wzaly dobrodyni, a sami zachowawati zanedba
Jakoz y ty pane doctorze sy geden takowy, a wiess sam do
ze gest wobisdno, kdyz kdo koho wczem vczy a sam toho za
bawa naplniti. A protož znay to, czožt nyni pissy, gestlis d
vczinil proti mnie, bud tiem sam sudczem. Nebt kdyz gsy w K
kowie byl, vkazalat sem (tobě) dobrodyni a przatelstwij wedl
moznosti, yakoz pak y tebe tayno nenie etc. Wiedieti dawam,
woneda przyſſel do Krakowa mistr geden polak z Wiednij, k
ſie take widawal za skladatele; ten gest przebywal vtzneho ho
darze; y byla ſem ya powolana k ſwaczinie ktomu iſtemu ho
darzi, a w tem kwaſu, yakoz pak geſt woby-czey, wzdyczky ſ
nowym ptati na czyziech lidech, hospodarz gest byl vczinil zm
a ptagicze ſie mistra, czoſu zalidi ty skladatele a czym ſie
chody. Mistr odpowiediel a rzekl, ze pyſſy czoz ſie kdy mezy k
kniezaty, pany a mezi gynemy lidmy przyhody, a poniewadz
podarz yako nevczeny nerozugmiel tiem wiezom, zadal geſt
mistra, aby gemu vkazal, yakym wobiczegem ty wieczy skla
Tehdy mistr wzal kniessky a czetl latinie, a potom czesky wyk
prawicz, ze niciaky doctor Celtis, weliky ſkladatel, když g

---

[1]) Věrně dle souvěkého připisu v knize: Libri epistolarum et car
Sodalitatis literarum ad Conradum Celtem. Ab anno 1491—1505
dvorské bibliotece Vídenské, č. 3448. Tiskem vydal je s překlad
meckým J. Aschbach v rozpravě: „Die früheren Wanderjahre de
rad Celtes. Wien 1869.

[2]) včšši.

kowie byl, gmiel nieiaku fregirzku a milu, wo ktere ty
skladal, y gmenowal gmeno me wtiech kniezkach czastokrat,
iediel wsseczko, czoz sie mezy nim a geho czelussem[1]) dalo,
mezy tiemi, kterzyz su sie welmi milowali. Ale hospodarz
dny temu neporozugmiel, ze to skladanie womnie bylo, a tiem
yla rada; ale nepochibug, ze sem byla velmi truchlywa
na, a sediela sem yakozto mezy zywym vhlym, nebt ta
na, acz byla nedluha, zdala my sie dobrzie czely rok;
oz pane doctorze, wiess dobrze, kdyz gsme sie rozluczyli
yak sy byl wdieczen toho dobrodyni a przatelstwy, kterezt
ak wiernie przala a vkazala, y slybils my, ze to wsseczko
vssym dobrym vzijti. Ale gynacz sie promienilo, nebt gyz za
newieru a za mu weliku lasku gied dawaz, kdyz tak womnie
, any ty na mu cznost any na twu sie rozpomenefs. Y prosim
e, acz gesstie ktera giskrzyczka lasky kemnie wtobie gest
czest wochraniti chczess, neb zagiste wiess a znass muog rod
, gessto by mnie y mym przatelom kwelike neczti bylo, aby
danie, kterez womnie vczinil, potupil a zawrhl; yakoz pak
ru wssdy k tobè gmam, ze gynacze nevczinifs a na mu lasku
od ni sie rozpomeness; a tu lasku, kteraz mezy nami byla
telstwij aby to za wdieczuost przijgial, gesstot sem zadnemu
u na tomto switie kromie tobie nevkazala. Gyni lide przygialiby
wiecz za wdiecznost weliku a mlczeliby ktomu. Ale ty, czoz
ym, netoliko pyssess neb skladaz wodemnie, ale take spywass
utnie y na krzyedle husli hragess. Przestan, przestan doctorze
myfl, czoz si mnie a tobie powinnowati. Dan w Crakowie
seculari 1500.

---

[1]) Celus z polského całuś znamená libačku či milenku.

Národní pověry a obyčeje v okolí Rožnovském n Moravě.

Sebral B. M. Kulda.

(Dokončení.)

VII. Hry v okolí Rožnovském.

Hry nejen k obveselení a zábavě, než i pro tělocvik sl mají. Úlohu těžkou nebo směšnou při hrách obyčejně jeden ze sp níků na sebe vzíti musí; ještě pak se jí hráči nerádi dobrovolně drobují, rozhoduje se obyčejně čítáním čili losem. Čítání se děje říkáváním po většině směšných, nezřídka i nesrozumitelných rýmova průpovědí, z nichž tuto několik po sobě klademe.

1. Já mám krávu, kráva mně dá mléko — mléko dám kočce kočka mi dá myš — myš dám havířovi — havíř mně dá peníze peníze dám pekařovi — pekař mně dá chleb — chleb dám žebrák — žebrák mně dá: zaplať Pán Bůh — Pán Bůh mně dá nebe.

2. Hopsa! Hopsa! dáme koňům ovsa — a hříbatům otavy — jedeme do Praby. — Co tam budem dělati? — Zlato, stříbro lá — Komu je budem dávať? — Rektorové dcerce — ona vije věnec věnec leží pod prahem — zamazaný tvarohem — kdo ten věnec bude — ten dcerušku míť bude.

2. Prší, prší jalovec — ztratila jsem pět ovec — a šestého rana — se zlatýma rohama — kdo ty rohy najde — čtyry míle — Kačenka je našla — čtyry míle zašla. — Skoč Kačenko do — pro červené jahody. — Což bych já tam skákala — sukničku — chala — kdež pak bych ji sušila? — U stařenky v koutku — na zlatém proutku.

4. Letěl zajíc přes oboru — polámal si zadní nohu — liška ji sešívala — veverka se posmívala — co ty se máš posmívati — ty nemáš kouska gatí — černá hus, bílá hus — a ty Jane Ky — z pozadveří dus.

5. U pána kmotra — zavírají okna — na kolečka cin cin na zvonek bam.

6. Jeden, dva, tři — my jsme bratří — byl tu jeden mezi — co zaváněl kalinami — kopal rudu, křen — bude chytat tofky ten.

7. Jeden, dva, tři, čtyry, pět, šest, sedum, osum, devět, d jeden — jeden — jedenáct — a ty bratře, chytej nás. (Čítání užívá se obyčejně při hře na ťapku.)

8. Andantinus — já mám raka týnus — já jsem viděl vlk jak stál u rybníka — já jsem po něm házel — on mně šišky — když se paří na kamenci — vystupují krakověnci — kra, kra — *kady* voda nemohla — kač, kač, čtyry okna ven.

9. Had leze z díry — veze s sebou knihy — jehlice, metlice — rvená stolice — kač, kač, čtyry okna ven.

10. Sedí cvrček na bařině — šije boty Kateřině — Kateřina se dnuje — že ty boty si obuje — boty spadly s kolka — zabily paholka — pacholkovi zvonili — starou babu honili — stará baba spiná — jako husa dýchá — vrť se babo vrť — dám ti hrachu čtvrť — co se baba navrtěla — zrnka hrachu neviděla.

Aby byl při hře pořádek, užívá se čítání nadzmíněného takto: ráči se postaví do kola, a jeden stoje uprostřed, začne některou slohu uvedených průpovědí odříkávati a při každém slově nebo při každé labice podle taktu na jednoho z hráčů seřaděných ukáže; na koho oslední slovo padne, vystoupí z kola a musí vykonávati úlohu buď nčšnou, buď těžkou, jak to povaha hry vyžaduje.

I. Hra na mžik.

Na koho padne los, musí mžikať, t. j. musí sobě oči zakryť ebo zavázať, aby nic neviděl. Při tom praví: „Jeden, dva, tři, čtyry, — je-li skrytý nebo ne — budu hledať nechť je jak chce.“ — Když to tři- nebo vícekrát řekne, (jak se vyjednalo) odkryje si oči a ostatní hráče hledat, kteří se zatím, co on mžikal, poskrývali. Když terého najde, běží oba dva na to místo, kde mžikal. Doběhne-li n spíš ten, kdo mžikal, zvolá: „Sekúra, zapleštěný!“ a tak yhrál jednoho. Doběhne-li však skrytý spíš na to místo, zvolá: „Seúra, vykoupený!“ a ten, co mžikal, nevyhrál nic. Tak se ve hře račuje, až ten, co mžiká, všecky skryté najde. Onen, kteréhož naaledy při sekúře zapleštil, musí místo něho mžikat, když se hra ponovu začíná, tento však skrývá se zase s ostatními. Byl-li však neoratný a žádného-li nezapleštil, musí poznovu mžikať.

2. Hra na slepou babu.

Hru tuto hrávají na přistvách přástevnice i přástevníci, když byla věnta uložené potáče napředla. Hráči se postaví do kola, a losuje čítáním a odříkáváním některé slohy; na koho padl los, tomu se váži oči šátkem, a jmenuje se slepou babou. Slepou babu zaveu ke dveřím a dávají jí otázky: Ot. „Slepá babo, kde je klička?“ — Slepá baba chmatá po dveřích, až najde kličku, potom odpovídá: Tuť.“ — Ot. „Co v té kličce?“ — Odp. „Putna.“ — Ot. „Co té putně?“ — Odp. „Voda.“ — Ot. Co v té vodě?“ — Odp. Klubko!“ — Ot. „Co v tom klubku?“ — Odp. „Jehla!“ — t. „A v té jehle?“ — Odp. „Nit!“ — Tazatel: „Slepá babo, yť!“ —

Pak se všickni od slepé baby po tichoučku vzdálí, a ona dosud očima zavázanýma choditť musí, pokud některého ze spoluhráčů neytne, načež chycený neb chycená slepou babou se stane. Tak se řád pokračuje, *pokud se jiná* hra nezvolí. Aby slepá baba k úrazu

nepřišla aneb škody neučinila, když se k nebezpečnému předmětu volají spoluhráči: „Oheň!“ nebo: „Pálí!“, načež se slepá baba předmětu chrání.

3. Hra na škrbal.*)

Účastníci hry se postaví do kola, a počítáním se rozhodne, první jsa v kole má škrbal chytati. Jak to rozhodnuto, zasedn všickni do kola, druh vedle druha, majíce kolena vyvýšena tak, každý mohl pohodlně pod nimi škrbal sousedovi svému pošoup Jeden ze sedících totiž vezme škrbal, klepne jím pod kolenoma na zemi a pošoupne nebo pohodí jej sousedovi, ten ho pod kole svýma chytí, klepne jím též o zemi na znamení, že jest u něh hodí ho zase v největší rychlosti dále, a tak škrbal se hází do pořád dále. Ten, co jest v prostředku, běhá, slyše klepnutí od k hráči a snaží se škrbal uloviti. Podaří-li se mu to, ten, u škrbal chytil, musí vstáti, do kola jíti, a škrbal loviti; první pak sedne si mezi hráče na jeho místo. Tak se pořád ve hře p čuje. Jsou-li hráči obratní, musí lovec velice pozor dávati a čerst otáčeti, aby škrbal ulovil; jinak by dlouho úlohu chytače konati

4. Hra na zlatý prsten.

Několik děvčat posadíce se na lavici, ruce na klín slo pjaté, jako když se modlíme. Jedna z nich majíc též tak ruce a mezi dlaněmi prstének, vloží ruce své v ruce nejkrajnějšího dě a dělá, jakoby jí prstének mezi dlaně pustiť chtěla řkouc: „T tulím!“ Přijdouc k druhé opět se tváří, že jí prsten v dlaně a praví: „Tobě dám!“ Jdouc ke třetí rovněž tak činí, pravíc: bě prsten!“ Čtvrté prsten dávajíc, mluví: „Tobě dlaň!“ mluvíc pokračuje, až všecky děvčata pořídí, při čemž některé sk prsten mezi dlaně pustí. Krom děvčat těch jsou ještě dvě hada kteréž ten čas po straně stojí, až se všecko uspořádá. Potom z nich přijdouc postaví se naproti děvčatům, načež ta, co prste dávala řekne: „Hádej, hádej, hadačko!“ Hadačka odvětí: bych rada hádala, zlatý prsten dostala, za haraser tarasem, ruče zlatý prsten daj sem!“ — Včil otevře toho děvčete, na něž hádá, že má prten. Uhodla-li, sedne na její, a ona se místo ní hadačkou stane; neuhodne-li, musí odejít. přijde hadačka druhá, a tak se mluví a ve hře pokračuje, pokud

*) Škrbal, škarpal, škrambal, škarbala: kus kůže pod ... místo podešve, ... roztrhané střevíce.

5. Hra na ptáky.

Několik dítek posadí se do řady, a jedno z nich ptáčníkem ...ané, každému pošeptá do ucha jméno nějakého ptáka. Zatím jest ...dnom koutě světnice chlapec, jenž anděla a v druhém koutě jiný, ďábla představuje. Když všem jméno nějakého ptáka pošeptáno, ...de chlapec anděl a praví: „Cin, cin! — Ptáčník: „Kdo to? — ...děl: „Anděl!“ — Ptáčník: „Co chtěl?“ — Anděl: „Barvy!“ — ...čník: „Jaké?“ — Anděl: „Máte-li tu pěnkavu?“ — Uhodnul-li, ... má-li skutečně některé dítko jméno pěnkavy, dítě to hned povstane, ...děl si je dovede do nebe, totiž do svého kouta; pak-li neuhodl ...děl, musí odejíť s nepořízenou, a místo něho přikulhá ďábel a praví: ...m, bam!“ — Ptáčník: „Kdo to? — Babel*): „Babel!“ — Ptáč... „Co chtěl?“ — Babel: „Barvy! — Ptáčník: „Jaké?“ — Babel: ...te-li tu vránu?“ — Jest-li uhodl chlapce vranou jmenovaného, vezme ... sebou do svého kouta; neuhodl-li musí odejíť s nepořízenou, a zas ...de anděl; který když odejde, přijde babel, a tak se potud střídají, ...šecky dítky mající jména ptáků uhodnou a poberou. Potom teprv, ...dů se jim, poznovu hru začnou.

6. Hra na čertovu báni.

Chlapci položí čepici na zem, a kolem ní skáčí za ruce se chy... ...se. Dotkne-li se jí některý z nich ve skoku nohou, musí odejíť na ...nu, a ostatní dotud skákají, až jenom dva ostanou. Tito dva jdou ...nou a dají si potají jména. Jeden se jmenuje andělem a druhý ...blem. Potom se vrátí a postaví se po různu, a hned k nim ostatní ...lapci se sběhnou. Ti, co se postaví kolem anděla, slují anděly, a ...ří přistoupí k ďáblovi, od něho název berou po čas hry. Potom se ...ďáblové rozstoupí ve dvě řady a ukroutí si šátky v pešky.**) Ďáblové ... mezi nimi musejí druh za druhem pětkrát nebo vícekrát zhůru dolů ...běhati, při čemž jich andělové pešky svými po zadech bijí.

7. Hra na ťapku.

Čítáním se rozhoduje, kdo má býti ťapkačem čili ťapkou. ...ckni odběhnou toho, na nějž byl los padl, a v obmezené vzdálenosti ...mu opatrně vyhýbají. Ťapka však se všemožně vynasnažuje, aby ...terého ze spoluhráčů ťapnouti***) mohl. Povede-li se mu to, zavolá ...jménem, aby všickni hráči věděli, kdo má ťapku, načež se jemu ...d vyhýbají, dokud ji některému ze spoluhráčů nevrátí. Na ten ...ob pokračuje se ve hře do vůle hráčů.

---

*) Dítě, majíc jméno ďábla v ošklivosti, říká místo ďábel — babel.
**) Pešek jest šátek skroucený na způsob býkovce čili tataru.
***) Ťapnouti t. j. ruku na někoho vložiti, tknouti se někoho, ťepnouti někoho, odtud ťapka a ťapkač.

8. Hra na zámek.

Ten, na nějž los padl, vystoupne si na sťaté dřevo aneb n[illegible] jaké jiné povýšené místo. Spoluhráči přibíhají z předu i ze za[illegible] pravo i v levo, a vyskakují na to místo, na němž on stojí; aneb možno-li vyskočiti, aspoň na to místo nohy kladou, volajíce: [illegible] jsem ti na zámku — uder mne kyjankú!" Ten, co na [illegible] šeném místě stojí, snaží se, některého z hráčů rukou nebo peške[illegible] nouti. Poštěstí-li se mu to, ťapnutý musí vystoupiti na jeho mí[illegible] on jde mezi ostatní hráče, a tak se do vůle ve hře pokračuje. K[illegible] této potřebí jest veliké obratnosti.

9. Hra na Korytánka.

Několik dítek se na zem posadí, a jeden nebo jedna chodí [illegible] nich a zpívá:

„Poskoč, poskoč, korytánku,
Pojď za námi, markytánku,*)
Málo nás, málo nás,
Pojď Vašíčku**) mezi nás!

Načež dítě jmenované vstane, jde za ním, a zas tak oba dva z[illegible] a zase jiného z chlapců sedících volají Tak se pokračuje, až v[illegible] na zemi sedící jsou vyvoláni. Potom se všickni chytí za ruce, [illegible] číce se do kola zpívají:

„Kolo, kolo mlýnské,
Stojí za tři rýnské,
Kolo se nám zatočilo —
Zatočilo — čáp!

Při slově čáp zase všickni na zem sednou, a je-li libo, zase na[illegible] sob vypsaný hra se opakuje.

10. Hra na žalobníka.

Kolik hráčů tolik cedulek; avšak jenom pět z nich jest pops[illegible] Na 1. psáno jest fojt; na 2. desátník; na 3. soused; na [illegible] lobník; na 5. zloděj. Hráči sobě cedulky táhnou, potají se [illegible] podívají, ale jenom fojt a desátník se svým důstojenstvím se [illegible] Fojt zasedne na stolici, a desátník s peškem (skroucenými šátkem[illegible] vedle něho. Načež předstoupí žalobník před fojta a praví: „[illegible] fojte, přišel jsem k Vám na žalobu!" — Fojt: „N[illegible] kou?" — Žalobník: „Vaši lidé mi ukradli zlatou kr[illegible] — Fojt: „Zač ta kráva stojí?" — Žalobník: „Za st[illegible]

---

*) Děrčata zpívají: „Poskoč, poskoč, Korytánko,
Pojď za námi, markytánko."

**) Tu se volá některý z chlapců neb děvčat sedících tak, aby vyšlo jméno [illegible] „Karlíčka, Františka, Honzíka, Josífka (Pepíčka), Kačenko, Lidušk[illegible] [illegible] šíka atd. jak se dětí jmenují. [illegible]

h!“ — Fojt: „Můžete-li vy to na mého poddaného kázat?“ — Žalobník: „Mohu!“ — Fojt: „Ukažte mi ho!“ Žalobník ukáže na toho spoluhráče, o kterém hádá, že má cedulku zlodějem. Ukázaný nebo jmenovaný hráč vystoupí a ukáže fojtovi cedulku. Jest-li žalobník uhodl, káže fojt desátníkovi, aby zlovi peškem dal jistý počet ran. Jest-li žalobník neuhodl, rozkáže desátníkovi, aby žalobníkovi jistý počet ran dal za potípanou*) k se cedulky zase dají do čepice, a znova se táhne i pokračuje.

II. Hra na blechu.

Chlapci udělají si podlouhlý důlek, přes který na příč položí se echa, t. j. kolík as na píď dlouhý a na obou koncích ve hrot přianý. Hůlkou se blecha odhodí. To činí chlapec za chlapcem, co hře náležejí. Který blechu nejdál odhodí z důlku hůlkou, ten pozapočne hru; ostatní chytají a to způsobem tímto: Hráč položí si chu přes důlek a odhodí ji hůlkou v tu stranu, kde ostatní hráči ají, a hned na místo odhozené blechy položí svou hůlku na příč důlek. Kdo z chlapců blechu zachytil, hodí ji z toho místa, kde hytil nebo ze země zdvihl, k důlku na hůlku položenou; dotkne-li blecha hůlky, hráč musí jíť dolů chytat a ten, co blechou udeřil do ky, jde hrát opět tím způsobem. Nedotkne-li se blecha hozená hůlky důlek položené, hráč klepá po třikrát na jeden konec blechy, a jak kočí, hledí ji v letu lepnouti, aby daleko odlítla. Když ji tak třiklepl a ve výskoku odrazil, změří se její vzdálenost podle hůlky. počtím hry totiž vyjedná se, na kolik hůlek budou hráti; na 40, 100, 200, 500 atd. Hráč tak dlouho po sobě lepá, až některý chu chytne. Tak se pokračuje, až někdo umluvený počet hůlek, 40 třebas i 500 dohromady udělá. Kdo to dovedl, odhodí blechu z hůlkou co nejdál může a ostatní hráči druh za druhem musí až leác na jedné noze doskákať a ji o jedné noze donésti. Kolikrát odpočine, nebo kolikrát přestoupne na druhou nohu, tolik ran peškem tane od hráče.

---

*) Za potípanou t. j. za nařknutí. Potípati vlastně tolik co pokálati, podpíziti, u Hoknova vůbec nařknouti.

Na povšimnutí.

Až posud srovnával se obsah těchto listů po většině s programe
do ročníku I. (str. 48) položeným; avšak za příčinou přání s mnohý
stran projeveného, aby se v listech těchto ve větší míře upustilo
formy vědecké, vyhledávané svrchu zmíněným programem, přistou
v poslední době Výbor Matice Moravské k změně programu, kterc
by se vyhovělo onomu přání. Uvádíme tudíž přátelům těchto lis
v známost, že pro obsah příštích sešitů budou nám vedle člán
rázu vědeckého i práce z kteréhokoliv odvětví ve **formě volněj**
mají-li slušný reálný podklad, vítanými příspěvky. Lze se nadí
že touto změnou programu učiní se netoliko po vůli většině čt
nářstva, než že prostrannějším tímto směrem poskytne se i vě
šímu počtu spisovatelů příležitost, přispívati svými pracemi k ob
hacení obsahu těchto listů. Ohledem na příspěvky slušící obsahe
svým do historie vlastenské poslouží mimo delší rozpravy i ta
krátké úryvky hledící k nějakému předmětu z dějin vzdělanosti,
starého místopisu a p. Každou i sebe menší zprávu z tohoto obo
vložíme s radostí do těchto listů.

V Brně 1. dubna 1872. Redakce.

Omyly tiskové.

Na str. 98 v řádku 19. shora místo klatky čti klatby.
„ „ 124 „ 3. „ „ lohu „ slohu.
„ „ 124 „ 11. „ „ pravdi „ pravdě.
„ „ 125 „ 16. „ „ nenalézalo čti nalézalo.
„ „ 136 „ 1. zdola „ naznají „ neznají.

Tiskem Josefa Šnaidra v Brně. — [illegible]

„Matice Moravská“,

jejíž účel jest podporovati literaturu českoslovanskou se zvláštním ohledem na potřeby Moravy vydáváním dobrých spisu aneb přispíváním k tomu, má trojí údy:

1. *zakladatele*, kteří složí 100 zl. r. č., buď najednou nebo [illegible] létech po 10 zl. ročně;

2. *údy činné*, kteří 50 zl r. č. složí buď najednou neb v 10 [illegible]ch po 5 zl. ročně;

3. *údy přispívající*, kteří každý rok 2 zl. platí.

Zakladatel dostává 2 výtisky činný a přispívající 1 výtisk [illegible] spisů Maticí vydaných.

Ustanovením „výboru“ může se při vydávání nákladnějších [illegible] přispívajícím údům uložiti zvláštní příplatek, za který takové [illegible] odbírati mohou.

„*Časopis Matice Moravské*“, jenž čtvrtletně v sešitech třiar[illegible]vých vychází stojí pro údy „Matice Moravské“ na celý rok 1 zl. [illegible] pro ostatní 2 zl. r. č.

Za arch původní práce, do „Časopisu Matice Moravské“ polo[illegible], platí se 20 zl. r. č., za arch výpisku a překladu 10 zl. r. č. [illegible]oráru.

Správu „Matice Moravské“ vede Výbor, jenž záleží z 18 osob, [illegible] hto nejméně třetina v Brně bydleti musí.

Přípisy v záležitostech správních „Matice Moravské“ zasílají [illegible]ednateli p. *Theodoru Lazarovi*, prof. českého gymn. v Brně.



ČASOPIS

[M]atice Moravské.

Redaktor:

Václav Royt.

ROČNÍK ČTVRTÝ.

1872.

Sešit první a druhý.

Tiskem Karla Winikera. — Brno.
Nákladem Matice Moravské.

Obsah.

ČASOPIS
Matice Moravské.

Redaktor:

Vácslav Royt.

ROČNÍK ČTVRTÝ.
1872.

V Brně 1872.
NÁKLADEM MATICE MORAVSKÉ.





Obsah celého ročníku.



O genitivě závislém na časoslovech.

Pojednává *F. Bartoš.*

Mluva národní jest právě tak jako básnictvo a báje národní vý-
tem a plodem ducha celého národu, ne těch či oněch jednotlivcův.
řán-li kterému národu volný a nepřetržitý rozvoj svého vlastního
ha, bájí a zachovává takový národ svůj původní ráz i tehdy, kdy z
atury lidové (národních písní, bájí a pověstí) vzniká literatura umělá,
est, když úkol, který dříve celý národ konal, převezmou jednotlivci,
by jeho vyvolenci a duchovní vůdcové. Duch národní přestává býti
ivým v národě jakožto celku, působí však a tvoří dále silou zmoc-
ou ve svých vyvolených. Tito pak vykojeni a vypěstováni jsouce
hem národním, kráčejí postupně v před na dráze osvěty ku zve-
ní a zušlechtění svého národu, nevybočujíce nikde z mezí duchem
dním vytknutých a vyměřených. A národ celý postupuje ochotně
nimi jako za svými praporečníky; plody těchto vyvolencův národních
jí se majetkem národu celého nejen svou látkou čili obsahem,
ří i svojí formou, rozhojňujíce, zvelebujíce a šlechtíce i pospolitou
vu lidu v duchu ovšem národním.

Takového blahého osudu dostalo se z národů evropských jedi-
u národu hellénskému. Jen u tohoto národu spatřujeme postupný
epřetržitý rozvoj ducha národního bez značného působení cizoty od
vů Homérových až do pozdních dob Alexandrinských. Jako kdys v
celém tak působil i dále duch národní ve svých vyvolených sám
ou, neuvědoměle, bez subjektivné reflexe, pokud se týče zákonů
vnických. [1])

Římané převzali hotovou již osvětu hellénskou, a jich tak řečená
ratura klassická není než odleskem ducha hellénského. Že národní
h římský tak rozhodným působením cizí osvěty značně se změnil a

[1]) Známoť zajisté, že sofista Protagoras, současník Sokratův, prvý rozeznávati počal grammatický rod substantiv a časy sloves. Systematicky pěstovala se grammatika teprv od učenců Alexandrinských.

porušení vzal, že sám s sebou v rozpor přišel, o tom nelze
vati. Literatura římská, jsouc květinou z luhů cizích, zůstala
skému nepřístupnou. Staré Fesceniny, Atellany a Satury by
jisté milejší zábavou a chutnější stravou, nežli tragoedie Attic
kuviovy, jimž ani co do látky ani co do formy nerozuměl.
vijel se národní duch římský pěstovaný lidem zajisté jiným
směrem než jakým se bralo písemnictvo řecko-latinské, a
(sermo rusticus) ne nepatrně se lišila od mluvy městské (s
banus) i v té části, ve které se přede vším duch národní od
leskuje čili ve skladbě.

Písemnictvo naše, jako novověkých národů vůbec, vz
rozhodným vlivem osvěty cizí. Památky samorostlého ducha
z dob dávných nás dochovalé jsou bohu žel velmi skrovné. S
stvím šířena u nás zároveň řeč latinská, pozdější pak spisova
dověcí byli skoro všichni vykojeni ve školách duchem osvěty
k tomu přidružil se již záhy druhý cizinský živel, německý
všelijak na písemnictvo naše působil.

Pokud tedy středověké písemnictvo naše nevzniklo z p
národního a z kořenů jeho, potud nemohlo ihned všecky v
roda pronikati a rozhodně působiti na rozvoj ducha národní
musel nastati smír mezi ním a duchem národním, dříve musel
nictvo duchu národnímu v leččems ustoupiti a povoliti, státi
i formou národním v nejkrásnějším toho slova smyslu a vel
plody ceny nehynoucí rozehřáti a připoutati k sobě národ ce

Toho bohu žel nebylo dopřáno národu našemu. Neblahým
zastavena téměř veškera činnost duchovní na dlouhou dobu
lét. Když pak ku konci minulého a na počátku tohoto věku
šlechetní jazyka svého přirozeného milovní mužové národ k
životu buditi a chrám národní osvěty z novu budovati se jali,
ovšem jinak než osvojiti si napřed dokonale vysoce vzdělaný
bený jazyk Veleslavínův a Komenských a jich vzorem ve všem
vovati a říditi. Nakolik jazyk oné doby sám zde onde vybočí
ducha národního a na kolik duch národní za dvě stě let s
toho nedovedli oceniti onino první křisitelé národu našeho, jso
duchu národnímu více méně odcizeni. Nakládáno tedy s jazyk
kým od těchto dob jako s jazykem mrtvým. Co nalezeno v
spisovatelů středověkých, to uznáno za klassické a postaveno
vidlo vůbec platné. Přede vším pak, jak snadno pochopiti, p

ech takových, kterými prý jazyk český od německého se liší. Ty s
kou péčí zaznamenáváno a k nim opět a opět odkazováno. A ne-
branou studnicí takých idiotismů stal se přede vším genitiv.

Probíráme-li se kritikami starších spisů, které obyčejně jen ku
nce mluvnické prohlédají, opětně potkáváme se s výtkami, že se
šetří genitivu, že ta a ona časoslova pojiti jest s genitivem.

Došlo konečně na to, že někteří spisovatelé, aby všem možným
žadavkům vyhověli, napořád genitiv kladli, a ejhle líbilo se to, aspoň
proti tomu neozval nikdo!

Jaký z toho zmatek vzniknouti může, toho důkazem jsou leckteré
sy tohoto století, jak starší tak novější. Zvláště zajímavým v tom
ledě jest Macháčkův překlad Ciceronových řečí Katilinarských. Jest
u s podivením, jak úzkostlivě překladatel každému latinskému akku-
ivu se vyhýbá, klada zaň téměř všude genitiv. Mnohým básníkům
e jest genitiv vždy vítaným, kde běží o rým. A jakoby k docílení
ší lahody slohu čteme »grata vice« genitiv i akkusativ vedle sebe:
opis ten vzbudil zasloužilého opovržení a nemalé pohoršení« (!) [1])

Dokud lid ještě žije ve věku neuvědomělé naivnosti, dokud aspoň
isté míře květe básnictvo národní, jeví se duch národní v pouhé
totě v lidu tvořivým nejen v poesii nýbrž i ve skladbě, věrném to
esku ducha národního, a to dle přesných zákonů národní logiky
em neuvědomělých. Jakmile doba ta pomine, počínají mizeti tyto
vědomělé zákony logické z lidu, vyskytuje se nesprávná záměna a
ěsice forem, tím povážlivější, čím více jazyk formami těmi oplývá.
atek taký zmáhá se čím dále tím více, nepostaví-li se mu školami

---

[1]) Bohu žel i do knih školních vnikla ona všetečná bezuzdnosť genitivná, a tak kazí se duchovní rozvoj mládeže naší právě tam, kde by se nejvíce tříbiti a zvelebovati měl. Jsou to ovšem jen výminky nečetné a však i ty odstraňme co nejdříve. To státi by se mělo především s barbarským převodem Řezenského Katechismu, podle kterého se posud na některých gymnasiích vyučuje. Kladu z něho aspoň něco na ukázku: Rozum člověka s toho není (str. 45.) — K čemu se bude konati poslední soud, anť již soukromého předchází? (89.) — Apoštolové vysvěcených ustanovovali všude a oni jiných zase světili (94.) — Církev římsko-katolická jediná jest, majíc jednu oběť, jednu víru, jedněch svátostí a jedné hlavy společné (99.) — Církev má posvěcujících svátostí a jiných prostředků svatých, měla také vždy svatých údů (99). — Pokud knězi vnitřní záhyby nezjevíme, věděti mu nelze zdaliž hříchů odpouštěti čili zadržeti má (219). — Žalovati musí kolikráte toho hříchu zamlčel (222). — Jak lze hříchu k vyjádření nesnadného opověděti? (225). —

a národním písemnictvem pevná hráz. [1]) Kdy však písemnictvo ná
samo podkopává pevné základy ducha národního, pak pracuje
zmocněnou silou k úpadku ducha národního a tím ku zkáze ná
samého. [2])

Tomu hráz položiti může jediné důkladná skladba česká, kte
bohužel posud literatuře naší nedostává. Skladba taková stopovati
rozvoj ducha národního v celé rozsáhlosti od nejstarších památek
rarních až po dobu naši, ona nesmí ustrnouti na jedné době, ba
řečeno, jen na některých úkazech doby jedné. Skladba česká musí
neméně bedlivě všímati neporušené řeči lidu jak nynější tak i té,
jest v národních písních z dob minulých nás došlých. [3])

Kdo na se vezme úlohu zbudovati skladbu českou, ten vyda
musí na sbírání potřebného k tomu staviva beze vší předpojatosti,
smí se vydávati na lov genitivů aneb jiných jak se domnívá idiot
nýbrž statisticky věrně a svědomitě zaznamenávati všecky vazby a o
řeči které se mu naskytnou. Co se nenaskytne ani v nejstarších
mátkách ani v literatuře středověké ani v neporušené řeči lidu,
zdravému rozumu příčí, to za nečeské považovati oprávněn jest.
pozná nějaké kolísání vazby tím k. p. spůsobem, že jedno a též
slovo v nejstarších památkách a v neporušené řeči lidu jen s ak
tivem se váže, v střední pak literatuře tu s akkusativem tu zase

---

[1]) Jsouť zajisté krajiny ve vlasti naší, kde řeč lidu již značné porušení
partitivného genitivu «chleba» vznikl nový nominativ (to je dobrý
nom. plur. gen. masc. vyměněn akkusativem a na obrat (vidím vojáci,
tam vojáky, byli jsme tam všecky), genit. plur. vyměněn lokalem
subst. gen. neutr. na i skloňují se podle adjektiv (uhlího), běžné jest
viti přes něco» atd. To jsou úkazy dosti povážlivé, i nastupuje v té
naléhavá povinnosť na učitelstvo, aby poznavši takové poklesky jazyk
svém okolí běžné, je vší silou vykořeniti hledělo. I porady učitelské
tomu zření míti!

[2]) Neberme věc tu na váhu příliš lehkou. Pomysleme, že genit. sing.
plur. tvarem často stejny jsou (knihy, práva). Kterak si vzájemně porozu
budeli jeden tak druhý onak mluviti a psáti, ať o jiném nedím?! Ve
vážné měli bychom nechati nevčasných žertů a šprýmů!

[3]) Písně národní jsou zvláště důležitým zřídlem neporušené mluvy národ
ony skládány byly, tehdy byl duch národní ještě v plné bujarosti své
Nemějme napořád latinu na zřeteli, kde se nám ve zvláštních slohových
voluje následovati vzorů básnických. Naše poesie národní jest samorodý
květ svěžího ducha národního. Verše a rýmy písní národních jsou
zárukou, že na nich od sběratelů mnoho měněno býti nemohlo, jak
pověstech na mnoze stalo.

[illegible]itivem, znamená ovšem i to, pravidlem však položí akkusativ, tím [illegible]íše, nemá-li genitiv žádné logické oprávněnosti.[1]) Kde ve všech pe[illegible]odách rozvoje jazykového dvě vazby aneb i více jich vedle sebe na[illegible]zne, neodepře žádné z nich oprávněnosti, ale vynasnaží se, aby z lo[illegible]ických zákonů ducha národního vyložil, kdy se té či oné vazby uží[illegible]ti má, jaký jest význam a jaký rozdíl vazeb takových. Na základě [illegible]k sebraného materiálu bude pak možná odvozovati pravidla vůbec [illegible]atná a závazná, takovým spůsobem oživnou zákony, kterými kdys [illegible]ůrči duch národní neuvědoměle sice ale přísně a důsledně se řídil a [illegible]ravoval.[2])

Kdybychom takovým svědomitým spůsobem aspoň několik pamá[illegible]k středověké literatury probrali, nepředkládali bychom českému obe[illegible]nstvu opět a opět s takou apodiktickou smělostí pravidla, jako že [illegible]šecka slovesa složená s předložkami do, na, po, při, u předkové [illegible]li vždy s genitivem pojili (?!). Pohlédnouce jen do slovníku Jung[illegible]nnova přesvědčime se *a*) že většina časoslov těch nikdy s geni-

[1]) V Král. Rukopise k. p. čteme jen: Podachu si kolem pravé rucě, tamo si podámy rucě, podasta si přesilně rucě (nikdy »rukou« !) lid mluví vesměs »Podej mi ruku«, ve spisech doby střední čteme »Podal mu ruky i ruku« (genit. ovšem častěji). Proč se tedy akkusativ vyhlašuje za chybný? Buď pokládáme nejstarší památky naší literatury za pravé, a pak nám budiž volno říditi se jich skladbou, zvláště kdy neporušená řeč lidu s nimi v plném souhlasu jest a písemnictvo doby střední jen částečně se odchyluje, aneb je máme za podvržené, a pak — to musíme dokázati! Ostatně odkazuju čtenáře, co se této věci týče, k důkladnému pojednání ct. kollegy prof. Kotsmícha v Čas. Mat. M. III. str. 121 a násl.

[2]) Gymnasialní naší mládeži by se výborně posloužilo, kdyby několik mužů věci znalých se sestoupilo, kteří by si vzali za úlohu, sepsati pro naše gymnasiasty mluvnice na jednom a témž principu založené, jedním a týmž směrem a pořádkem vypracované, a to mluvnice jazyka českého, latinského a řeckého Kdo uváží, že pro všecky téměř vazby latinské a řecké naleznou se obdobné vazby v mateřském jazyku našich žáků, dovede zajisté oceniti dosah a nekonečnou výhodu takové methody. Jak hravě učili by se žáci naši latině i řečtině, kdyby pravidla jednající o stejných věcech též doslovně stejně zněla, kdyby i rozvrh látky celé podle kapitol a paragrafů souměrně uspořádán byl, a k různostem a odchylkám s odůvodněním zvláště poukázáno bylo! Pro duchovní rozvoj mládeže naší byla by taková methoda neocenitelnou.

Nyní však skladba nejrozšířenějších na našich ústavech mluvnic českých z české skladby vlastně ničeho neobsahuje, nepodávajíc než krátký návod k prvním pokusům slohovým. A tak český žák na gymnasiích českých, pokud na učebné knize záleží, málo víc než nic ze skladby české pozná. Latinská pak a řecká mluvnice i názvoslovím ve stejných věcech se různí!

manismů.

Abych aspoň něčím přispěl k žádoucí rovnováze ve v
ležité, podávám ct. čtenářstvu přehled genitivů závislých na
Material sebrán jest, pokud čas a síly stačily, co nejhojněj
dob literarního rozvoje řeči naší. Vedle toho měl jsem též
k neporušené řeči lidu, ze které zvláště v poznámkách ko
položil přílišnému genitivování. Konečně vytýkám, kde se n
třeba vidí, nesprávné vazby novějšího jazyka spisovného.

Vidělo se mi pak prospěšným býti, abych stručnými
znam genitivu na těch či oněch časoslovech závislého obja
různé tyto genitivy v jednom celkovitém významu a pojmu
se shodují, natom nesejde mnoho vzhledem ku potřebám
ku kterým jsem v práci své napřed a nejprvé prohlížel. P
sledují v témž pořádku, v jakém časoslova položena jsou, č
že jsem aspoň formálně jaké také přehlednosti docílil. Za t
roztřídil jsem časoslova podle významu nebo tvaru na jist
Ve významu nebo tvaru napřed položeného shodují se všec
jící, tím spůsobem, jak to naznačeno jest tiskem. Jinde o
se kategorie ty zvláštními názvy tytýž posud neobvyklými p
přeje si, aby od někoho přesnějšími a příhodnějšími, ale
stručnými nahrazeny byly. Přijde nám zajisté v terminolog
tické ještě všelicos nového tvořiti. [1])

[1]) K objasnění názvů těch podotýkám toto: Pravíme-li »nepří

Bylo by ovšem záhodno bývalo promluviti zároveň o předložkách, ...ré se ku genitivu přičiňují, též o časté střídě genitivu s dativem [1], ...ím byla by práce přes příliš vzrostla a méně přehlednou se stala. ...ednám o tom svým časem zevrubněji.

Ostatně »jestli jsem já k té dostatečnosti, k tomu dokonání, kteréž ...a to slušalo, nepřivedl, ale rozumnějším a výmluvnějším, aby o ...ı potřebné a dokonale psali, příčinu nemalou jsem dal; aby ten, ...muž se mé toto psání líbiti nebude, sám lépe a užitečněji a potřeb... ...u tom i výmluvněji vypsal, to což mnú učiněno jest, k své po... ...ı přijma« (V. K. ze Všehrd. XXII.)

I. Genitiv odluky.

Genitiv odluky se klade k naznačení osoby nebo věci, ...které se něco odlučuje, vzdaluje, ve spojení s časo...vy, která znamenají „odluku, odruch od něčeho“ ve ...yslu buď pravém buď přeneseném; a to:

I. Pouhý genitiv odluky k naznačení osoby nebo věci ...které se podmět odlučuje, vzdaluje ve spojení s časo...vy odruchu podmětného:

1. U b í h a t i, ujíti, utéci, ujeti, ustoupiti, useděti — ukrásti ...uprázdniti se, vydřeti se, sejíti, běhati:

Přítele s tákavou hlavou ubíhej, s přímým čelem objímej (Mudr. ...). — Vyzvědače ubíhej a tlachače odbývej (Mudr. 82). — Radostni ...ı, ež téhož jsú ušli (Výb. I. 769). — Bůh chce do mne, abych se ...h hříchů smrtedlných varoval a všedních, pokudž mohu nejvíce ...h ucházel (Bart. 357). — Blaze kdo tomu rozumí a příčin uchází ... I. 215). — S ohněm nehraj, chceš-li ujíti škody (Mudr. 252). ...lo močidla chodě neujdeš nádchy (Mudr. 36). — Osuda nelze utéci

---

podmětného« t. j. taková, která naznačují, že se podmět od něčeho pryč pohybuje. Časoslova »odvésti, odtrhnouti« a p. slula by »časoslova odruchu předmětného,« což znamená, že nějaký předmět od něčeho pryč vzdalujeme. (Slova »odruch« užívá polština). Dle této obdoby pojmenoval jsem časoslova »dojíti, dostoupiti« časoslovy doruchu podmětného, a časoslova »dostřeliti, dohoditi« časoslovy doruchu předmětného, ježto pravý opak oněch značí.

*) Vždyť i to již položeno za pravidlo, že »psáti musíme: veliké h a n b y nedojdeš, nikoliv h a n b ě« ač se těch a podobných vazeb od pradávna vedle sebe užívá!

[illegible] — Spravedlnost v [illegible] bude, budou-li přiři[illegible] [illegible] (Dal. 158.) — Obecných nákladův neutikám (A[illegible] [illegible] — [illegible] naších ujede (Výb. 561.) — Úhór[illegible] [illegible] máme (Arch. I. 150.) — Těch kusuov i toho [illegible] [illegible] neustupovala (Arch. I. 150.) — [illegible] [illegible] o něm, he by ustúpil pravdy (Let. 178.) — Nap[illegible] [illegible] ustoupil (Bart. 247). — Mnozí toho jsú ustupov[illegible] [illegible] — Šťastný, kož mohl usedieti toho nečasu pod střechú (Vý[illegible] — [illegible] také moci, ještě bychom je mohli přemoci, [illegible] [illegible] na hradě (Star. Skl. IV. 277). — Radije v smrt [illegible] [illegible] sě [illegible] svých ukradnu (Výb. I. 153). — A ktož sě mečóv [illegible] [illegible] v oheň upadne (Výb. I. 1104). — Pán všem přík[illegible] [illegible] světa se [illegible] a v samotu ustoupiti [illegible] (Kr. Mat. 606). — Žádný člověk nemohl se toho práva vyběh[illegible] I. [illegible]. — Vratislav tohoto světa snide a Kosma na stolec [illegible] (Dal. 91). — Krátký čas toho vynide, až král Filip světa sni[illegible] I. 1094). — Sv. Řehoř světské pochvaly běháše (Pass. 238). — [illegible] nebezpečného světa běhaje, tuto bydlí (Výb. 289). — Ale tito [illegible] [illegible] bojiene sě věčné muky (Výb. 552). — Člověk vezdy [illegible] spieše poběhne, ve zlém jsa pak sě nehne (Výb. 1106). — Tě[illegible] neběhajmy (Štít. 100). — Někteří z nás řádných mší a řádnéh[illegible] [illegible] poběhli (Bart. 148).[2] —

2. Odejíti, odběhnouti, odstoupiti, odpadnouti, odby[illegible] umříti, odvyknouti, odpočinouti, odroditi se:

Syt chleba neodcházej ani v horko šatův (Mudr. 380). [illegible] klenotnov odběhli (Let. 49). — Musel jsem odběhnút na ro[illegible] (Suš. Pís. 365). — Ktož práce nechce jmieti, odstúpí Boha (Š[illegible] — Odstup Lazare stolu (Suš. Pís. 20). — Přiteli k vůli pravd[illegible] stupuj (Mudr. 64). — Mnozí jeho odpadechu (Let. 7). — Když [illegible] šo na západ Trojanští Řekův odpadli a vrátili sě do města (Tro[illegible]

---

[1] Volčija chvosta běgajušt. — Pěnijem člověků poběgajett dijabola. — [illegible] ljudije ognja (Nest. 49. 150. 170).

[2] Se, azů otichoždju světa sego (Nest. 100). — Časoslova odejíti a od[illegible] nabyla nyní významu časoslov přechodných (= ostaviti, opustiti) a p[illegible] řeči obecné s osobným akkusativem: Odešel ju na půl míle (Suš. [illegible] Odběhl sestru (Us).

Tím seděním všeho odbyl (Blah. 50). [1]) — Otcovské země odumři, neodcházej (Mudr. 225). — Rodiče mne odumřeli malého (Us.) — odvykne děvča šohajíčka? (Suš. Pís. 304). — Čeho jste navykly, o odvykajte (Suš. Pís. 242). — Dnem i nocú bez přestanie neodčinu šturmovánie (Výb. I. 1081). — Odrodilý předkův svých pomku! (Jung. I. 4). —

3. Odtrhnouti se, odvésti se, odvinouti se, odžehnati se, depříti se, odříci se, odpověděti se, odmlčeti se, odnechtělo mi:

Odtrhl sě věcí světských (Štít. 224). — Když sě toho stavu manského otvedl, jest biskupem volen (Pass. 132). — Protož sě jich inu (Výb. I. 154). — Papež nikterak se toho nemohl odžehnati rt. 274). — Zrady právo sě otepřieti (Arch. I. 460). — My tisíc rtí raději chceme podstoupiti, nežli pravdy Boží se odepříti (Prot. 36). Odřiekám sě všech práv zemských i duchovních (Výb. I. 451). — le pekelného chutě zavrzme, neb i na krstu jsme sě odřekli jeho b. I. 765). — Kdo se zlého odříká, nikoho se neleká (Mudr. 370). [2]) Odpoviedáš-li se Jesu Krista svého? (Pass. 166). — Pohanských dl se jest odpověděl (Pass. 112). — Odpověz sě bluda svého (Star. II. 107). — Otpověz se svých ďáblových modl (Výb. I. 310). — htěl bych dvora sě odpověděti (Výb. I. 944). — Toho se mu na čas bratr Jan odmlčel (Blah. 81). — Panny se ho odkochaly (Suš. 28). — Zodnechtělo se mi toho (Lab. 29). —

Poznam. Časoslova tato nabývají teprv tím, že se stávají zvratni, významu odlukového, sice znamenají pouze d o v r š e n í d ě j e a se s akkusativem: Odtrhla som tri růžičky (Zpěv. 304). — Od- děti do pokoje. — Odžehnal bouři (Us.)

4. Pustiti se, vzdáti se, chybiti (se), zblouditi, ostati, stati, zdržeti se:

Pustil se dobrého obyčeje (Štít. 225). — Pustil se služby (Blah. — Kdo se dobytka spouští, chleba se spouští (Mudr. 425). [3]) —

---

[1]) Odbyti nabylo nyní významu časoslova přechodného a váže se tudíž s akkusativem: Odbuď tu žebračku (= odprav Us.) — Macecha by ráda dceru odbyla (Jung). — Již jsem si odbyl práci, úlohu, zkoušku (Us.) — **Do**bývají se p e n í z e a o dbývají zas (Kom. Lab. 27).

[2]) Zarečiem sa Pribiliny (Zpěv. 196) — Bratr se toho zpříká (Us.)

[3]) Sem hledí též »odvážiti se, opovážiti se, vážiti se něčeho; Hlavsa odvážil se všeho nebezpečenství (Bart. 185). — Nebyli by se toho nikdy opovážili (Žer. Záp. II. 65). — Tristram se váží všeliké škody (Star. Skl. IV. 278). — V á- žiti »něco;« Pro vieru své životy vážili (Pass. 394); méně správně vážiti »čeho« : Ač bych *měl sto životóv, byl bych* v š e c h vážiti hotov (Star. Skl. V. 8.)

— Papež Celestinus papežstvie pro pokoru vzdal sě jest (Výb. I. 456). — Mnozí výhod a prospěchů sě vzdávají pro Krista (Ev. Mat. 133). — Ale chybil sě jeho (Výb. I. 408). — Chybil jsem cesty (Lab. 66). [1]) — Snadno spravedlné cesty zblúdí, ktož viece sobě lidí váží nežli Boha (Pass. 298). — Nechce té viery ostati (Pass. 54). — Ostaň toho zlého bludu (St. Skl. IV. 235). — Všeliké řeči nepotřebné a šeredné ostaňme (Štít. 6). — Ostavtež sě všeho bluda (Kat. 59). — Ostávejme hříchů a nepravostí (Bart. 347). — Nikoliv tomu nevěřím, aby ta těžká zimnice tebe tak lehce ostati měla (Háj. 74). — Přestaň té veliké žalosti (Star. Skl. V. 138). — Tak svého diela přestachu a druh ot druha sě brachu (Dal. 6). — Sluší přestati všie žalosti i tesknosti (Troj. 145). — Ať toho přestanou! (Žer. L. I. 169). — Skákaní zdržeti se nemohli (Lab. 76). — [2])

5. Dáliti se, vzdalovati se, ciziti se, liknovati se, krýti se, chovati se, varovati se, straniti se, hleděti se, stříci se, vystříhati se, šetřiti se, štítiti se, brániti se, chrániti se, hájiti se, zpečovati se, zdráhati se, ostýchati se, styděti se, hanbiti se:

Dálil sě tebe (Star. Skl. II. 31). — Matorný vždy sě všie marnosti vzdalije (Výb. I. 349). — Těch skutkuov sluší se zdalovati (Arch. II. 58). — Neřestmi a hříchy se Boha cizíme a vzdalujeme (Ev. Mat. 85). — Neliknoval sě chudých (Pass. 515). — Dal jest Buoh rozumu dobrý úmysl, aby sě zlého liknoval (Štít. 192). — Sv. Prokop lidské chvály sě kryjieše (Výb. I. 199). — Kto zle činí, ten sě kryje světla (Štít. 85). — Nectnostná panie často své vlastnie čeledi mosí se krýti, stydiec se jí v tom (Štít. 99). — Neroď sě jej synu krýti (Kat. 2[illegible]). — Jeden druhého sě nomohl krýti (Star. Skl. IV. 402). — Ješitný a marný kryje sě matorných lidí (Výb. I. 350). — Chci se na čas [illegible] skrýti (Star. Skl. V. 138). — Theodora jich sě pokryla (Výb. I. 283). — Před zástupem první bývaj, svých lidí sě nepokrývaj (Výb. I. 1098). — Zde sě Pražan ukryjete (Dal. 40). — Kletby sě vezde chovajte [illegible]

---

[1]) Derža noži i chotja udariti i v oko, i grěši sja oka. — Sŭvraštajuštĭ sja [illegible] vago puti (Nest. 166. 80).

[2]) Časoslovo minouti, neznamená odluku od něčeho, nýbrž pobybování [illegible] nějakého předmětu, a váže se tedy zcela správně, jak se nyní vůbec [illegible] akkusativem jako předložka mimo (vlastně part. praes. pass.): Minul [illegible] kostel, řeku (Us.) — Gama minul to nebezpečné moře (Jung.) — [illegible] co noha noby mine« (Jung), říká se vůbec »on noha nohu [illegible] »minouti se s někým« (Us.)

— Chovajte sě přeludy ďáblové (Výb. I. 201). — Skutka sě sice
jí, však sě myslí v něm kochají (Výb. I. 238). — Chovaj sě obo-
óv (Výb. I. 1096). — Kéž jsú sě smrti schovali (Výb. I. 366). —
ilú máme sě křivdy chovati (Výb. I. 1166). — Račte sě toho
ati (Arch. I. 74). — Přísloví napomíná varovati se příliš zdravých
příliš velikého štěstí a příliš dobrých lidí (Har. II. 32). — Varuj
ého diela (Výb. I. 144). — Zlí bojiece sě varovachu sě zlébo
I. 529). — Rád bych sě toho uvaroval (Arch. I. 84). — Silněj-
nehoň, straň se ho na míli (Mudr. 349). — Zlého se straň a jak
chraň (Mudr. 32). — Hleď se starého Turka a mladého Srba
r. 469). — Čím Boha lépe budete milovati, tiem sě lépe budete
hóv střieci (Štít. 37). — Řeči nekázané máte sě střieci, jakož hořké
krě, krmě střehú se lidé (Štít. 111). — Střez sě hřiecha (Star.
I. 135). — Radil nám, jak bychom se Židův vystříhali (Har II. 45). —
hli jsú sě té příhody (Troj. 475). — Ty se hluku šetř (Lab.
. — Stítili se jich a jako hadův varovali (Bart. 87). — Jedni
ých se štítili (Lab. 84). — Kdo je v neštěstí, všickni se ho
(Mud. 154). — Tu mnohý na tom potkánie letěnie se dolóv
ánie (Výb. I. 874). — Statky sobě sháni, hříchů se ne-
í (Suš. Pís. 65). — Běd se každý chraň, nežli přijdou naň
r. 248). — Toho se zpečoval a bránil (Jung). — Dítě má se
hati starších (Did. 163). — Neběž jako divý, ostýchej se lidí
r. 288). — Nectnostná panie často své vlastnie čeledi mosí s e
, stydiec se jí v tom (Štít. 99). — Kdo se Boha nebojí, ten
lí nestydí (Mudr. 13). — Svých súsědóv, již tu běchu, sě stydieše
I. 389). — Žes tak povýšený nad lidi, každý sě tebe ustydí
I. 873). — Divno mi, že sě toho nestydíš (Pass. 385). — Kněz
v ruce monstranci s tělem Božím, mněje, že se toho Němci ustydí
196). — Kterak jsi smysla pozbyl, že sě své nahoty nestydíš
693). — E, ež ty jsa tak veliké knieže toho sě nestydíš!
I. 310). — Zastyďte sě mužie takých řečí (Výb. I. 49). — Všeho
st ostyděl jako hanebný pes (Tov. 98). [1]) — Hanbím sa zajtrajšej
y (Zpěv. I. 300. [2]).

[1]) T. j. nestydí se ničeho více.

[2]) Styděti se pojíme s genitivem, znamená-li tolik co »ostýchati, straniti se«, jesto však předmětu, který v nás stud budí, jaksi se vzdalujeme, jest genitiv s časoslovem »styděti se« spojený genitiv odluky, dle obdoby časoslov pod č. 5. vylíčených.

Máli se naznačiti příčina studu našeho, váže se časoslovo »styděti se« s instrumentalem, kterážto pěkná staročeská vazba nyní akkusativem s předložkou »za« vytlačena jest: K vám sě nevěrú nestydímy, neb ju ot vás vidímy. — Tú vojnú poče se král styděti (Dal. 28 176). — Kdož se Ježíšem styděli, bude sě jimi vždy styděti (Výb. I. 907). — Kdo se mnú styděti bude před lidmi, budu se jím styděti před anděly božími (Štít. 16).

6. Zbýti, zbaviti se, zniknouti, zhostiti se, zpro se, zpraviti se, obloupiti se, očistiti se, zhojiti se, zléčiti se, viti se, vyznati se, zpovídati se.

Všickni smysla zbyli (Pass. 642). — Bez Božie pomoci briecha zbýti nemuož (Pass. 5). — Račiž tehdy s námi býti, když duši těla zbýti (Výb. I. 329). — Zbyl svého bludu (Štít. 2). — rzi mosí prací aneb ohněm železo zbýti, takéž člověk hřiecha (Štít. 26 Žižka oblehl Rabie hrad a tu jest zbyl oka druhého (Chron. 46 Kdekoliv budeš, sebe nikde nezbudeš (Mudr. 287). — Nemohl toho zniknouti (Let. 429). — Práce a nebezpečenství zniká (Žer. II. 171). — Knih těch se zhostil (Did. 151). — Zlého se zpro smutku se zhostíš (Mudr. 196). — Přišli na Vyšehrad a toho se vili před knížetem, proč jsú Lounu spálili (Háj. 42). — Krásy oblupuje (Troj. 356). — Sъvlěče sja odežda vetъchago (Nest. 3 Čím se očistijem toho, že hřešíme? (Štít. 2). — Bude-li sě člověk věci očistil zde, do nebes pójde jeho duše (Štít. 284). — K které viny očišťoval, ten ruce umyl (Pass. 298). — Vzeptali se zhojí-li se král té nemoci (Štít. 10). — Ktož se zhojí nemoci když nemocen bude, má přijieti svatý olej (Štít. 268). — I j uraza zhoji, inhed sě do Uher vzbroji (Dal. 100). — Sám sě bit jím (Výb. 949). — Tu byl s nimi, až sě ran všech zléčil (Sta V. 33). — Lidé sě těch všech škod dobře otavili (Arch. I. 8). — mila se pánu Bohu hříchuov svých vyznávala (Háj. 65). — Svatoboj se hříchuov vyznával (Háj. 65). Kněz dá rozhřešenie tomu, ješ jemu zpoviedal hřiecha některého (Štít. 220). — Kdo zhřešil hř smrtelným, hodné jest, aby ihned sě jeho zpoviedal (Štít. 23 Užitečno jest zpoviedati sě i všedních hřiechóv (Štít. 237). — sě biskupovi svých hřiechuov zpoviedati (Pass. 27). — Zpovi jeden druhému svých hřiechuov (Výb. 546). —

7. Báti se, lekati se, strašiti se, hroziti se, dési užasnouti se:

Jáť se bojím sedlských cepuov (Let. 40). — Kdo se bojí, nechoď do lesa (Har. II. 48). — Cikánovy děti neboj (Mudr. 222). — Kdo se vrabcův bojí, nech prosa nesije (Mudr. 2 Všichni podle přirozenie lekáme se protivného (Štít. 198). — svých přátel leče (Star. Skl. I 125). — Uleče sě ves lud Tat (Výb I. 32). — I uleknu se řečí těch (Lab. 72). — Ale i lak

utku toho jísti nechtěli (Har. I. 223). — Žádný ať se nestraší těžké a nesnadné (Žal. 26). — Obce římské předkové Hanibalovi ilo se strašili (Anth. II. 133). — Strašný mnohým strachuj se ných (Mudr. 116). — I vzhrozi sě tak vysoké cesty již jest počal 706). — Hrozili se tak blízkého s duchem nečistým sousedství . I. 55). — Hodné děti ani cvičení ani cvičitele děsiti se nebudou 85). — Čehož jsem já se zděsil i všichni přítomní (Lab. 102). — novin král Jan užasl sě (Výb. 568). — Všichni sě hrozně užasú rokopa hlasu (Výb. I. 208). — Tak velikého bohatství se užasl I. 19). — [1])

II. Genitiv odluky a předmětný akkusativ osoby (nebo), kterou od něčeho odlučujeme, vzdalujeme; ve spo- s časoslovy odruchu předmětného:

1. Odloučiti, odtisknouti, odníti, odsouditi, odciziti, ítí:

Útěchy mě otlúčili (Star. Skl. II. 21). — Jsi otlúčen Božieho Výb. I. 228). — Všichni zlí jsú Boha otlúčeni (Pass. 16). — Jehož adno odtiskú (Výb. I. 153). — Jsem člověk všie cti odjatý (Výb. 8). — Odsoudili ho cti, statku i hrdla (Let. 266). — Adam byl zen těch peněz (Žer. Záp. II. 156). — A tak jsem byl Boha otsúzen 238). — Kdo je proto můž odsouditi života věčného? (Pref. — Nemůžete nás toho odsouditi (Blah. 114). — Kdo neplnil Božie bude otsúzen všeho dobrého (Kat. 57). — Lid israelský vyšed ypta byl Boha odcizen (Ev. Mat. 170). — Vojtěch chtieše lid pohan- obyčejóv otučiti (Dal. 57). —

2. Zbaviti, zhostiti, zprostiti, obloupiti, obnažiti, omyti, iti, zhojiti, uzdraviti, rozhřešiti:

Zbav nás núze této (Výb. I. 323). — Zbaviž nás, Bože, slepoty I. 196). — Zbavil jsi mne dvou bratrů mých (Troj. 506). — sť ny vrahóv, zprosť ny stíhajúciech (Výb. I. 46). — Všech nás iv zprosti (Výb. I. 323). — Spasitel nás všeho hřiecha zprosti

[1]) Že genitiv, který pojíme s časoslovem báti se odluku znamená, to ozřejmuje předložka »od«, která se druhdy ku genitivu tomu přičiňuje: Otů slucha zla (pověsti zlé) neuboití sja (Nest. 39). — Učini to Tristram s velikú pokorú, boje se od zlých zrad (Star. Skl. IV. 350). Příčina se původně vynášela snad jako při časoslově »styděti se« instrumentalem, čemuž nasvědčovati se zdá ob- dobná vazba s předložkou za: Lekám se za tě. Nemáš se za to báti nikoli (Troj. 239). — Velmi se v hlavu udeřil, tak že jsme se zaň lekli (Let. 508). Vidúc to lidé počechu se zaň báti (Výb. I. 410).

(Výb. I. 367). — Tehdy ciesař z svej milosti všiej roboty zemiu
(Dal. 51). — Spasitel ďábla všie moci oblúpil (Výb. I. 367). —
a víry jsou obnaženi (Troj. 418). — Svého zbožie byl vyveden
I. 159). — Rád bych svého těžkého tielesenstvie byl vyvlečen
25). — Duše bude omyta všech hřiechóv křštem (Štít. 210)
Hospodine móžeš mě mé nemoci očistiti (Pass. 4). — Arabové
že když se vodou ze studnice Zun řečené obmývají, všech
očištěni bývají (Har. II. 224). — Kristus svój lid hřiechóv
uzdraví (Výb. I. 768). — Prosichu jeho, aby je rozhřešil jich
(Star. Skl. IV. 226). — Sami mezi sebú (= druh druha) zpovie
i rozhřešovachu vraždy i jiných hřiechóv (Výb. I. 434). — V
nemá ižádný těla Božieho přijímati, jeliž bude jie rozhřešen
237). — Papež každého móž rozhřešiti všech hřiechóv (Štít. 25

3. Zachovati, uchovati, obhájiti, ostříci, vystříha

Bůh nás zachoval smrti nenadálé. (Kam. 2). — Pán Bůh
smrti uchovati ráčil (Tov. 101). — Čehož pane Bože uchov
(Bart. 49). — Ohně a povodně uchovej nás Pane (Mudr. 39
Chcu tě tej sanuti smrti obhájiti (Suš. Pís. 40). — Ostřež Bože
toho (Výb. I. 246). — Král od duchovních toho byl vystřežen
247). — A když by chtěl Buoh koho vystřieci škody, zdali
nemohl vytřieci? (Štít. 30). —

III. Genitiv odluky a dativ osoby (dativus commo incommodi) ve spojení s časoslovy:

Brániti, hájiti — odříci, odepříti, odpověděti — od se, odsloužiti se (komu čeho):

Já jsem tobě bránila tvého bludu i tvej zlosti (Kat. 3
Každý hospodář má brániti všie necti i všeho zlého své čeled
98). — Chtěli mu toho pole brániti (Let. 60). — Sladovníci
svobody vaření piva sousedům (Let. 246). — Libo mi je
živu býti, aniž rozumím, co by mi toho hájilo (Jung.) — Slepý
Turek almužny neodpoví (Mitr. 72). — Čehož mu odpovědí (Troj. 5
Toho se vám přátelsky odměníme (Žer. Záp. II. 162). — Ji
toho odměniti neopominu (Žer. L. I. 106). — Odměním se je
(Žer. L. I. 117). — Já se tobě vším dobrým toho odsloužím (Žer. L.
Rád se tobě toho odsloužím (Žer. L. I. 103). —

Jak z příkladů uvedených viděti, jsou časoslova, se pojí s genitivem odluky s nepatrnými jen výminkami složená s předložkami (najmě od a u), buď zvratná.

každé časoslovo s předložkami těmi složené s genitivem pojí. Dlužno tu vždy na zřeteli míti, že do genitivu odluky ademe ten předmět, od kterého jiný předmět odlučujeme, dalujeme [1]), ale ne ten předmět, který odlučujeme, vzdajeme. Tento jako předmět grammatický na otázku „koho b co?“ vždy se klade do akkusativu: Množem od dvoch dary ebrati (Zpěv. I. 94). — Odstrelil kačicce krídlo i pravú nožičku pěv. I. 346. Srovn. příklady pod č. II. 1. 2. 3.)

Nesprávné jsou tedy vazby:

Vašeho obšírného vylíčení odevzdáme panu N. — Bůh jim odustil hříchů. — Odhodili svých měčů a p. Srovn. Hospodin Magdaleně ěcky hříchy odpustil (Pass. 532). — Pán Bůh hříchy odpustil (Erb. 189). — Na smrť mě odsúdili (Pass. 650). — [2])

Tak pojí se jmenovitě časoslova s předložkou od složená s akkuativem, a) Když znamenají náhradu čeho tím, co časoslovo prosté namená: Oddělal, odmlátil, odpil u něho dluh svůj, odseděl to, b) Když d význam časoslova prostého, s nímž složeno jest, ruší: Odhaliti onu, odvázati krávu, odpečetiti list, odzbrojiti vojsko a p. — Sv. Geran káže sobě hrob odkopati (Pass. 616).

Pravým opakem genitivu odluky užívá se genitivu k aznačení osoby neb věci, ku které se něco přilučuje, řibližuje; k vytknutí cíle, ku kterému podmět poruchem uď hmotným buď pomyslným (snahou, žádostí, touhou) nese. Pojí se tudíž

II. Genitiv příluky (dosahu a cíle).

I. Pouhý genitiv příluky:

1. S časoslovy ruchu podmětného (jíti, jeti, stoupiti, téci časoslovy popud k ruchu značícími (střeliti, hoditi, střínouti) jsou-li složena s předložkou do:

[1]) Genitiv odluky podle toho snadno poznati, že se k němu téměř vždycky přičiniti může předložka **od.**

[2]) Spisovatelé doby střední, zvláště Žerotín, pojí často časoslovo odložiti s genitivem: Zůstáno na tom, aby se soudu odložilo do zejtřka. — Odloženo jest té věci do pondělka (Žer. Záp. II. 14. 15). — Avšak již podle Jungmannova Slovníku převládá daleko akkusativ. Genitiv odluky to není, poněvadž se jím nevytýká předmět, od něhož se něco odlučuje, genitiv partitivný též to není, ješto se věc celá odkládá. Proto jest logicky oprávněn toliko akkusativ, jehož lid vůbec užívá: Odložím robotu (Zpěv. II. 96). — Zvláštní den jim odložil (Pass. 581).

Dojíti, doběhnouti, dostoupiti, doskočiti, dokročiti, dopadnouti, dosednouti, dotéci, dojeti, dobyti, dožiti, dočkati, doslechnouti, dostřeliti, dosíci:

Dojidú domu toho, v němž bieše radosti mnoho (Star. Skl. I. 58). — Pro mdlobu sotva jsme došli jedné studnice (Har. II. 73). — Dojdeš veliké cti (Pass. 577). — Došli tmavých lesů (Suš. Pís. 115). — Augusta zase svého prvního místa došel (Blah. 123). — V tom ... pšenice vznide a téhož dne plného zrna dojide (Výb. I. 410). — Krále dojide taká řeč (Jir. Anth. I. 28). — Což veříme, naději k ... máme jmieti, že toho dojdem (Štít. 29). — Neminula hodina ... boháče novina (Suš. Pís. 20). — Ještě jsme cíle nedoběhli (Štít. 1..). — Dostúpichu mýta středem lesa (Výb. I. 29). — Kdy žalost ... dostupuje, už se radost ohlašuje (Mudr. 197). — Troilus zmužile ... doskočí (Troj. 374). — Liška nemohla klobás doskočiti (Mudr. 504). — Slunce dokročí poledne (Výb. I. 22). — Ne moguti dolěsti ... (Nest. 77). — Dopadna já jedné bystře znějící píštělky, podal ... příteli svému (Lab. 77). — S velikou nesnází koně dosede (Troj. 3..). — Sytý vody doteče (Mudr. 190). — Než Lún dojel, už se oboji ... vili (Let. 162). — Pražští houfové řeky dojeli (Háj. 53). — D... jsme Jericha (Har. I. 176). — Drslav dřív než Václava dojel ... rychle skočil s koně svého (Háj. 72). — Živá hlava klobúka dobude (Výb. I. 842). — Každého smrť dobude (Star. Skl. I. 131). — Chtě království zde dobyti, móžeš tam i svého zbýti (Výb. I. 146). — Egyptský ... ostrova Cypru dobýval (Pref. 473). — Iděte, dělejte, kopejte, ... sobě dobývejte, (Suš. Pís. 38). — Dobývajtež jméne dobrého. (Dal. 2..). — Šedin dožil a starých zvykův neodložil (Mudr. 223). — Nepořádnému ... člověku nelze dožiti šťastného věku (Mudr. 277). — Prostě-li ... let dožiješ (Mudr. 294). — Bayle (býlí) dorostlo toho obraza (Pass. 505). — Dočkej času co hus klasu (Mudr. 263). — Jakýchž řečí já dosl... počal jsem i sám vesel býti (Lab. 52). — Nedostředlil druhé ... (Let. 401). — Vidím město, jehožto pověsť nebe dosahá (Háj. 12). —

---

[1]) Časoslova sedĕti, ležeti, růsti neznamenají sice pohybování, nýbrž ... stav; ale složena jsouce s předložkou do znamenají prostorné trvání ... stavu až po dosažení nějakého časového cíle. Pojí se tedy i ona s ... příluky: Doleželi bílého dne, doseděl rána, dorostl svých let. Tím ... mohlo by se říci: Dostál rána t. j. stál až do rána. A však dostáti ... nám nyní tolik co obdržeti, stalo se tudíž časoslovem přechodným ... se zcela správně s akkusativem: Takó som novestičku dostal, ... mi gazdina dostala. — Dzietočky macochu dostaly (Zpěv. I. 231. 17..) —

2. S časoslovy činicími, která složena byvše s předlož- d o, a stavše se zároveň zvratnými, významu doruchového ýva jí. Genitiv příluky naznačuje tu cíl, kterého se podmět ností jakou koli (tuto celou vynaloživ) konečně dodělal:

Dodělati se, dosouditi se, doviniti se, dobrati se, dojísti dosloužiti se, domnívati se, dovědĕti se, dopíditi se, ptati se, dočkati se, domlouvati se, doprošovati se, do- ádati se:

Dodělal se chalupy (Jung). — Cizím volem chleba se nedoořeš udr. 133). — Toho zbožie těžce se pan Jošt dosúdil (Let. 70). — jsem se toho nedovinil (Star. Skl. IV. 235). — Ten se zlého do- ři (Star. Skl. II. 66). — Dobra sě jednoho krále ve zboží a zlatě atého (Star. Skl. IV. 238). — Matičko nemohu spáti ani se snička brati (Suš. Pís. 45). — Sladkosti se nedobírej až do hořkosti (Mudr. 4). — I cukru se tak neopatrně dávati můž, že se na něm dítě moci dojí (Did. 85). — Po niti klubka se dovíješ (Mudr. 353). — beského královstvie sě doslúžil (Pass. 658). — Pro veliký lid těla a svého dodaviti se nemohla (Pass. 504). — V tomž hněvě sě voza ře (Výb. I. 154). — Zlého sě domněl (Pass. I. 191). — Nyní se dy domnívají války (Bart. 334). — Kdo mluví, co ví, svých vad se í (Mudr. 73). — Achilles na ni patřil, zdali by které vady mohl se patřiti (Troj. 355). — Karabáč pravdy se dopídí (Mudr. 357). — rostný člověk nedovtípil se toho (Let. 218). — Otce nemohl jsem se ptati (Bart. 20). — Kliment sv. Petra sě doptal (Výb. I. 282). — se toho svatého dietěte doptali (Pass. 118). — Nepamatuje kráva y, když se leta dočká (Mudr. 50). — Kdo dobré činí, lepšího se čká (Mudr. 28). — Chleba se nedospíš (Mudr. 427). — U studénky čívali, večera se dováhali (Suš. Pís. 463). — Zlý člověk na kom se osti domlouvá, toho i pomlouvá (Mudr. 50). — Slepci doprošovali ode pána zdravého zraku (Ev. Mat. 120). — V tom se dokládají k (Arch. I. 464). — To se doneslo Křesomysla (Háj. 46). — Patrona ého se to doneslo (Pref. 464). —

Kterak tu panu dostanu (Erb. II. 17). — Genitiv klade se nyní jen tehdy, jest-li partitivný: Koníčku dostaneš obroku! (Erb. II. 121), — Dostal chleba, vína, mouky, mlatu (bití) Us.

Sice stáváme se genitivem lidu nesrozumitelnými. Řekneme-li »dostal jsem knihy,« nepomyslí zajisté nikdo na jednu knihu. Nutíme-li pak spisovatele k takovým vybledlým vazbám nedivme se, že nám píšou: »Obdržel takového vysvědčení,« vždyť smysl obou časoslov jest stejný, proč by mělo míti jedno přede druhým přednosť?!

3. S prostými časoslovy zvratnými, jichž povšechný znam jest „účastným se státi něčeho“:

Chytiti se, chopiti se, chvátiti se, ujíti se, přijíti zmocniti se, držeti se, dotknouti (se), táhnouti se:

Mnohých lidí lehkomyslných se to chytilo (Bart. 69). — které se nás v mladosti přichytily, i po mnohém odučování zbýti můžeme (Did. 52). — Ona k němu přistoupila, hrdla se ho (Suš. Pís. 109). — Nic se jich však nechytila žádná rána (Lab. — Oslův jsme se chytali (Har. I. 96). — Příkladové pak, jaké vidí, takové se jí chytají (Did. XV.) — Císař vida, že se oheň chytal, sám pomáhal hasiti (Har. I. 151). — Tonoucí i slámy se (Mudr. 178). — Čechové zbraně se chopili (Prot. 121). — jeho chopiti (Pass. 178). — Nechopiv se sekery chaloupky (Mudr. 124). — Panna se mi hrdla chváti (Star. Skl. V. 49). — sě své matky chvátista (Výb. I. 271). — Veliký had přichvátiv sě ruky i uštnul jej (Štít. 2). — Jazykem nemlať, chceš-li ujmi se (Mudr. 68). — Nemá se čeho ujíti (Mudr. 177). — Brzo se přijme člověka jako rez železa (Štít. 262). — Turci se Budína a zmocnili (Bart. 227). — Mužie se drželi rádla (Dal. 16). — Krista Pána přidržíme (Blah. 114). — Kdo se dvou břehův drží, se s ním snadno utrhnou (Mudr. 43). — Mučedlníci raději pravou na oltář kladli, nežli by se obětí bezbožných dotýkali (Prot. 229). Dvojího toliko dotknu (Lab. 68). — Ne všech ještě mých příhod dotýkal (Lab. Předml.) — Arnošť odepřel, že jest stál na soudu ském, a toho se táhl na pány (Dsky. I. 139). — Král mněl, by se házeli (= házeli po něm) (Pass. 579). —

4. S časoslovy: ptáti se, raditi se, tázati (se), poslchati, následovati:

Nemocných se ptávají, zdravým dávaji (Mudr. 48). — na něm jeho příhody i pûtek všelikých (Troj. 489). — I raditi dou modl a kouzedlníkův (Jung). — Bolo sa ti radit dobrých ludí 106). — Otázal jí otec (Pass. 32). — Poče pěstúnky tázati, se to dálo (Pass. 44). — Poče mistróv tázati (Pass. 55).[1] — chajte těch novin, jež vám povědě (Výb. I. 67). — Má rady (Výb. I. 299). — Kdo každého poslouchá, zle činí, a kdo nikoho

[1] Otázal jich dvojí věc. (Troj. 450).

e (Mudr. 116).[1] — Následováše svého ujce činóv (Výb. I. 207). — zislav svého otce skutkóv následováše (Výb. I. 196). — Jichž jsme v obyčeji jejich následovati se nezdráhali (Har. II. 86). —

5. S časoslovy žádosti, čáky, snahy:

Žádati, prositi, ptáti, žebrati, volati, hledati, píleti, če-í, naditi se, ufati, chce se mi, lačněti, žízniti, sahati, sna-se:

Já jsem těchto krmí dávno žádal (Pass. 684). — Žádala statku nského (Žer. Záp. II. 23). — Našie přiejezdy žádají (Arch. I. 10). Žádal odkladu (Žer. Záp. II. 92). — Každý kdo do ulice chtěl prů-a žádati musel (Lab. 34). — Hektor velice žádá smrti Achillovy j. 285). — Pašové smějí darů žádati (Mitr. 42). — Vidíte, že jsem mladý, protož prosím vašie rady (Výb. I. 851). — Kristus nás na-enul, abychom prosili svých potřeb (Štít. 46). — Prosíš mošny od čáka a holi od ovčáka (Mudr. 171). — Jiřík odtahu prosil (Dsky. 65). — Prošu práva, proši poslóv (Arch. I. 482. 483). — Chudí užny prosiechu (Pass. 175). — Král sv. křtu prosil (Pass. 129). — hrad přišli a nocleha poprosili (Pass. 190). — Tři panie dobrých tí ptajú (Výb. I. 75). — Noclehu ptala (Suš. Pís. 32). — K Dunaju eli, bystrej vody ptala (Suš. Pís. 147). — Jděte si chleba žebrati š. Pís. 119). — Dcera volala pomoci (Suš. Pís. 104). — Král kře-óv hledati kázal (Pass. 580). — Hledajte královstvie Božieho (Pass.). — Kvirinus řetězuov kázal hledati (Pass. 627). — Kde práva latí? (Výb. 975). — Kovkopové hledali zlata (Háj. 45). — Kroko-v noci ve vodě bývá a ve dne na zemi pastvy hledá (Har. II. 184). doby píleli muži svatí (Ev. Mat. 59). — Božie milosti čekajme s. 524). — Chudí na onom světě odplaty čekají (Pass. 522). — Trojanští ústavně čekati své záhuby (Troj. 343). — Čekali mnozí o vzatkův i úplatkův (Bart. 289). — Čekáme sluníčka z oblaků š. Pís. 36). — Učiniv příteli dobro naděj se téhož (Mudr. 232). — měny se nadál (Lab. 63). — Ufám toho pánu Bohu (Arch. I. 132). pánu Bohu toho dobře ufáme (Arch. I. 8). — Panu Havlovi chce slávy tohoto světa (Bart. 171). — Když se tí hry nejvíce chce

[1]) Poslouchati, znamená-li »auscultare« pojí se vůbec s akkusativem, znamená-li tolik co »obtemperare« pojí se nyní toliko s věcným genitivem, osoba se klade do akkusativu: Poslouchá zpěv, hudbu. Poslechni mé rady (Suš. Pís. 645). — Poslechni matku (Us.) — Kdybys byl Jeníčku poslouchal matičku (Erb. I. 182).

tehdy přestaň (Mudr. 83). — Ovci se chce soli a sedláku s
(Mudr. 280). — Blaženi, kteří lačnějí a žízní spravedlnosti, neb
nasyceni budou (Ev. Mat. 57). — Dávno jste krve naší žíznili,
pijte (Prot. 188). — Žák musí vždycky umění žízniti (Did. 10
Tak nenasycena tvá lakotnosť, že krve mé nevinné žízniš (Hos.
— Lid pod mocí toho ukrutného a krve křesťanské žíznícího n
Turka zůstává (Har. I. XXX.) — Ustalý rád pitie sahá (Výb. I.
— Sahaj ho děvucho (Suš. 381). — Vidieše, ano jeho nikdo
(Pass. 283). — Vždy se toho snaž (Arch. I. 35). [1] —

6. S časoslovy pomnění:

Pomněti, zapomněti, vzpomínati, pamatovati, dbáti, mati si, vážiti si:

Pomněte vši slova mého (Dal. 15). — Bůh žehná tomu, k
brodiní pomní (Mudr. 49). — Takého sněhu nepomnie viec
sta let (Let. 91). — Zda nepomníš slibu svého (Star. Skl. I. 1
Zapomeň lkánie svého (Anth. II. 29). — Mohl jest zapomenúti
všeho hoře (Star. Skl. IV. 175). — Stojmír byv v Němcích tř
vší řeči české zapomenul (Háj. 62). — Však nechtě, by se k
mněl, by v čem své moci zapomněl (Výb. I. 144). — Ludvík z
nul viery a slibuov svých, lstivě oklamal otce našeho (Výb. 5
Matka všecka sebe zapomenuvši, rúcho na sobě ztrhala (Pass. 5
Zapomněla jsem věnečka zeleného na stole (Suš. Pís. 450). —
Davida i jiných prorokuov zapomněl (Pass. 256). — Cožkoli čin
zapomínaj Boha (Štít. 127). — Vzpomínati bude Boha (Star.
114). — Nechcem jim toho viece ničímž zlým zpomínati (Arch.
— Lonského sněhu nevzpomínej (Mudr. 191). — Nezpomínej

---

[1]) Časoslova žádati, prositi, ptáti, mají tyto vazby: *a*) Čeho od koho,
Prosila od Boha dažďa (Zpěv. 265). — Libuše Přemyslu dobrého a
zdraví na bozích žádala (Háj.) — *b*) Koho (akk.) za něco, o něco:
vás za svatou almužnu (Us.) — Prosím o trochu mouky (Us.) — *c*)
za něco: Požádal jest na vás za vydání člověka toho (Zikm.)

V slovenském nářečí pojí se pytali toliko s genitivem dělivým,
nedělitelný vynáší se akkusativem: Prijď a pytaj prsten z mojej r
Hoďa jaký ošipaný pytá ručník vyšívaný. — Žena pytá črevičky,
pekný čepec, pentličky (Zpěv. I. 31. 136. 207.) — Dajže mi Boże
čo já ťa prosím (Zpěv. I. 85). —

Hledati a čekati pojí se nyní vůbec s akkusativem: Čekám
klobouk. — Straka hledá zrnečko (Erb. III. 136). — Hledám potrav
I. 345). —

pominulo (Mudr. 191). — Toho sě já pamatuji (Arch. I. 139). — vida jámu, počal jsem některých pamatovati (Lab. 18). — Darius vždy pokojen a netbal i jedněch vojen (Výb. I. 143). — Všimli si toho hluku? (Us.) — Žádný si dýmu nevšiml (Jung.) — kaply a místa okolního pohané hrubě sobě váží (Har. I. 196). — přátely množ, a otcových si važ (Mudr. 229). — Vážím ho sobě o oka svého (Mudr. 522). — [1])

7. S časoslovy branby a ostřehu:

Krýti, chovati, hleděti, stříci, šetřiti, brániti, chrániti, ájiti, zastávati, tajiti:

Němci hlav kryli po křoví (Let. 83). — Chlebem móžem všeli-au potřebu rozuměti, jíž člověk života chová (Štít. 53). — Lidé mu-ji svých věcí hleděti (Let. 351). — Chválil jsem ty, kteří prací svých edětí (Lab. 77). — Každý svého hledí (Har. I. 283). — Každý toliko ého pohodlí hledí (Lab. 29). — V každé věci hleď konce (Mudr. 7). — Všech bran městských kázala stříeci (Pass. 236). — Ledva atá část při nás bieše ostala, našeho života střehúce (Výb. I. 432). Bóh člověka spravedlného jako oka střežc svého (Star. I. 115). — i hospodářovy střehou domu (Mudr. 427). — Nemoudrý jest, kdo věkem býti chtěje, zevnitřních ozdob člověka víc než podstaty šetří d. 15). — Přirození pilně šetří času každé věci příslušného (Did.). — Času šetřiti za největší prozřetelnosť se pokládá (Anth. II. 353). Muožeš-li té viery pravým rozumem brániti? (Pass. 537). — Také iž syn brániti mateře (Arch. I. 468). — To jsem musel učiniti braně ho života (Výb. I. 617). — Trojanští bránili svých životův, žen, dětí tatkův (Troj. 398). — Musíme královstvie našeho a vlasti našie me-m a oděniem brániti (Výb. I. 569). — Snáze bylo jedné strany brá-i než obú (Let. 59). — V pranici bohatý chrání úška a chodobný ška (Mudr. 164). — Bůh zaslíbil vyvolených hájiti jako zřetelnice (Pass. 219). — Patron povinen bude panův poutníkův hájiti a niti (Pref. 11). — Hájila jsi svého místa (Suš. Pís. 64). — Neviny zastával (Anth. II. 354). — I jde před král toho taje (Výb. I. 240). Toho všeho před ním tajili (Blah. 60). [2])

---

[1]) Srovnej: Já si to všecko dobře pamatuji. — Zapomněl jsem u vás hůlku, šátek, deštník (Us.) — Akože našu vlasť milú zabudneme (Zpěv. I. 36).

[2]) Vazba »hájiti lesa« vznikla snad z vazby »hájiti škůdce lesa, od lesa,« nedati jim k lesu, tak že bychom i zde měli původně genitiv odluky. To však všude tvrditi nelze. Než i poměr příluky, dosahu a cíle zajisté velmi zatemnělý a

II. Genitiv příluky a předmětný akkusativ osoby v spojení s časoslovy:

Dovésti, dochovati, ubezpečiti, zpraviti:

Ctnosti i zde činie krále ščastna a potom věčného královstv[illegible] vedú jej (Výb. I. 763.) — Dcera otce svého dochovala smrti (Ant. 171.) — On Konrada smrti dochova (Let. 14.) — Dochovajíc m[illegible] smrti, učiníš s zbožiem, což chceš (Pass. 44.) — Umysla našeho [illegible] vás naši poslové zpravie (Arch. I. 10.) — Pak tě všech těch věc[illegible] jiných zpravíme (Arch. I. 28.) — Toho jsem zpraven od Jana Kuč[illegible] (Let. 194.) — Hůlka šel ku panu Lvovi a zpravie ho všeho, [illegible] obci bylo působeno (Let. 345.) — Skrze něho byl zpraven všech [illegible] hův (Troj. 501.)

Znamenají-li časoslova s předložkou do složená po[illegible] dokončení děje, pojí s předmětným akkusativem: Moja dob[illegible] rada, keď są mi pominie, kdo mi ju dodá? — Pšeničku j[illegible] dožali. — Už som moje milé děti dochovala. — Milá do[illegible] nám novinku (Zpěv. I. 261. 306. 347. 357.) — Než [illegible] věneček dovila třikrát padla a omdlela (Erb. I. 35.) [1]

III. Genitiv příluky a dativ osoby (dat. commod[illegible] časolovy:

Dopomoci, pomáhati, přáti, žádati:

Dopomoz mi zraku mého (Výb. I. 195.) — Dopomoz mi [illegible] (Výb. I. 290.) — Sirotkuom a vdovám pravdy pomáhal (Let. 167.) Jeden druhému pravdy pomahá (Výb. I. 999.) — Sluha, jenž j[illegible] mše pomáháše kalich na kusy zbil (Pass. 672.) — Kdo nám p[illegible]

---

nejasný jest, a jaký jiný význam genitivu toho by byl, domysliti se [illegible] žeme. A odtud právě ten úkaz, že z časoslov těchto jediné »hled[illegible] (svého, práce) vazbu s genitivem vůbec podrželo, ana ostatní všecka, [illegible] časoslova přechodná, k vazbě s akkusativem se klonl. Stopy toho za[illegible] již v nejstarších památkách a literatura středověká taktéž dosti p[illegible] poskytuje.

[1]) Dovésti a dokázati vážou se v jazyku písemném s genitivem, mluví s [illegible] To já také dovedu, to on všecko dokáže.

Donésti pojí se v nářečí moravském a slovenském s genitivem [illegible] (= přinésti): Doneste piva, vina, mouky.

o plota plésti (Suš. Pís. 726.) — Dlouhého a stálého zdraví Vsti na
u Bohu žádám (Žer. L. I. 139.) — Přeješ-li jemu toho i mně?
b. I. 613.) [1]

III. Genitiv dělivý.

**Genitivem dělivým naznačuje se soujem osob aneb
ci při slovech, která soujmu takového nějakou část
amenají.**

**Ve spojení s časoslovy nevytýká se v češtině pře-
sto část od celku se odlučující zvláštním slovem, nýbrž
naačuje se jen všeobecně dějem časoslovným. Má-li se
ak v příčině této dělivého genitivu správně užívati,
matovati sluší:**

1. Časoslovo musí naznačovati nějakou dělivosť: Přibývá
dy=nová část po části jistou měrou k celku se přilučuje. —
ývá vody = část po části jistou měrou od celku se odlučuje.

2. Celek, kterého se má užíti za genitiv dělivý, musí
tí dělitelný. To jsou přede vším jména hmotná a hromadná,
druhé pak řadě abstrakta a plural, různým však při růz-
ch časoslovech spůsobem. Jiná podstatná jen ve spojení s
soslovy přibývati a ubývati a. p. v genitivě dělivém se pojí,
naznačení částek, o které celek se vzmáhá a umenšuje:
omu přibývá, ubylo tě po té zimnici.

3. Část musí býti s celkem stejnorodá, čili náležeti k
muž rodu věci jako celek, a neurčitá. „Přidal mi peněz“
j. k penězům, které jsem již měl, přičinil jistou novou část
peněz, ale „přidal mi tři zlaté.“ „Napřed mi dal dvě mě-
e žita, pak mi ještě peníze přidal.“

4. Musí se určitě rozeznávati, míněn-li předmět celý
eb jen nějaká neurčitá částka jeho, neboť v první příčině
de se celek do nominativu nebo do akkusativu. Čeština vel-

---

[1] Tak falešné srdce bars komu doprajem (Zpěv. I. 114) — Či bys mi má milá
to peklo žičila? Veru ti já milý zo srdca to prajem (Zpěv. I. 215.) — Kdo
nic nemá, přeje si něco, kdo něco má, přeje si všecko (Mudr. 51.) — Musíš
všem dobré přáti (Mudr. 232.)

mi přísně toho rozdílu šetří, naznačujíc takto i ty nejjemnější odstíny myšlenkové. Naložil na vůz seno t. j. všecko, co tam bylo; naložil na vůz sena t. j. nějakou neurčitou část ze zbývající zásoby.

Časoslova, s kterými se pojí genitiv dělivý, mohou se roztříditi v tyto druhy:

1. Časoslova přibývati a ubývati, přidati a ubrati a těm podobná, jichž význam jest zvětšení a umenšení celku o nějakou neurčitou stejnorodou část. Genitivem naznačuje se celek, k němuž se nějaká neurčitá stejnorodá část přilučuje aneb od něho se odlučuje:

Bohatství přibývá, ctnosti ubývá (Mudr. 166.) — Dobroty [illegible] přibyti i ubyti (Štít. 42.) — A musí každý hospodář, když mu čeledi a dětí přibude, poznamenané dáti (Har. II. 146.) — Vody poče přibývati (Pass. 574.) — Stromu jak zrostem přibývá, dívaje se naň neuhlédáš (Kom. Did. 70.) — Čím dále tím více větru přibývá (Har. I. 72.) — Přivětšilo se ukrutnosti (Prot. 238.) — V starosti rozumu a paměti ubází a ubývá (Kom. Did. 72.) — Tam radosti nikdy neubude (Anth. I. 53.) — Menšilo se toho zlého (Bart. 136.) —

Přidaj, Bože, trpělivosti (Suš. Pís. 293.) — Osobě své přidal jsem pečlivosti a přispořil práce (Troj. 334.) — Bůh přidával jim [illegible] svých (Blah. 92.) — Přidaj, Hospodine, dnuov královských na dni jeho (Výb. I. 505.) — Lidé vždy novin přičiňují (Mudr. 107.) — Tužby tesknosti sobě přimnoží (Troj. 357.) — Žalost a hněv jemu síly přimnožovaly (Troj. 351.) — V tu hodinu přispořil jí Hospodin [illegible] vlasuov (Pass. 153.) — Křesomysl kázal zdi městské přidělati (Háj. 44.) — Nepřilívej louže k blátu (Mudr. 185.) — V kalné oči [illegible] nejpřisypuj (Mudr. 185.) — Mladí sobě rádi let přičítají a staří [illegible] mají (Mudr. 308.) — Račiž zlosti umeniti a dobroty přispořiti (Výb. I. 329.) — Ukropil vody do másla (Let. 342.) — Ovsa budeš [illegible] uprodati (Žer. L. I. 152.) — Vody ani král neujme (Mudr. 175.) — Tu se nám hned stravy i všeho ujalo (Mitr. 98.) — Buoh umenší [illegible] sokóv (Výb. I. 203.) — Těch příkladóv ukrátím (Výb. I. 355.) — Svého bujenstvie ukrať (Výb. I. 368.) — Proto Buoh jeho dnóv ukrátí (Výb. I. 211.) — Svého ščestie tiem ukrátíš (Star. Skl. I. 130.) — Prosí ji, aby uskrovnila smutku svého (Troj. 311.) —

Poznam. 1. Dobře píše Jungmann (v Zápiskách) »Soudnosti [illegible] aby jen zdravá potrava jazyku přibývala«, poněvadž [illegible]

de podmětem věty, ne však nějaká neurčitá část jeho. Spatně řečeno jest »Když slovům slabiky přibývá,« poněvadž to zajisté enati má, že slovům celá jedna slabika přibyla, nevšak že iky o kousek přibylo.

Poznam. 2. Jest-li tedy určitý nějaký celek sám podmětem předmětem věty a ne neurčitá jeho stejnorodá část; aneb neozna-li časoslovo s předložkou při složené umnožení děje, nýbrž ý směr k něčemu, žádá toho logika řeči, aby se v té příčině ne-o genitivu. Taková časoslova sjou:

Přivésti, přivolati, přibiti, přilepiti, přivázati, přikryti, přislíbiti, při-a p.

Ciesař všecky přitulil (Pass. 589). — Přiveď své přátely (Pass. — Svou tvář přikuklil (Pass. 584). — O poledni pokrm přijímal 497). — Počechu stoly ubrusy přikrývati (Pass. 615). — Bůh věčné muky připravuje (Pass. 687). —

Nesprávné jsou tedy genitivy v těchto větách: Kdoby přivlastnil akých ctností? — K těmto slovům ještě mnohých utrhačných při-. — Sevšad sebraných lidí sobě přitovaryší. — Abychom tuto i jednoho příkladu přivedli. — Ježíš přikládá sobě božských do-ostí a vlastností. (Toť herezie, velebný pane spisovateli!) — Kře-ko-katolickému náboženství co božskému víry přikládáme (Tedy ěco víry?! *)

Rozeznávejme: Přidal mu jablek — dvě jablka; přibral si děl- — nové dělníky; přidrobil si chleba — krajíc chleba; přimísil y — všecku ostatní mouku; přilil mu vína — dva mázy vína atd.

Poznam. 3. Totéž platí o časoslovech složených s předložkou Odlučuje-li se dějem časoslovným samostatný celek od jiného ho celku, a ne neurčitá nějaká část téhož celku; aneb znamená-li lovo pouze dovršení děje (ukrásti, urvati, uzdraviti, ukryti, udusiti jest užívání genitivu nesprávné: Urazil kačeně křídlo i pravou ku (Erb. Pís. II. 66). — Ucho od toho hrnce jsem utrhl (Pass. — Vršek z růžičky jsi urvala (Suš. Pís. 373). — Člověk by si uběhal (Us.) — Kaž ulice všecky uprázniti (Pass. 578). — Baylé é nemocné uzdravovalo (Pass. 605). — Kdo mi ty dlouhé zimní ukrátí (Erb. Pís. I. 75). — Urobím ti škodu (Zpěv. I. 338). — unesl Helenu. — Uhánějí před nepřítelem dobytek.

---

* Vlastně by to znamenalo, že jest někde hromádka víry, ku které se ještě některé trošky víry přikládají!

Nesprávné jsou tedy genitivy v těchto větách: Citi radost, jedné kočky ubylo. — Senát konsulovi neobmezené moci udělil. — S privilegie udělují národu Saskému separátního postavení. — Své vší ceny a hodnosti ujímá. — V rotu hříšnou uvrhni svých bles Proč divných úrazů utrpěli Slávští národové? — Válka domácí citů lidských udusila. — Bloudících uvedl k věčnému nebes otc Učinili jsme obrovských pokroků. — Učiní toho. — Potloukal se kami města, kde uzřel světla božího. — Vždy více urychluje kroků.

2. S časoslovy s předložkou „na" složenými pojí se nitiv v těchto případech:

a) **Když jest předmětem děje jeho výsledek aneb se dějem časoslovným spůsobilo, dosáhlo, nabylo, a kdy nevytýká celý výsledek tento ve svém dovršení, nýbrž ně neurčitá část jeho:**

A ta voda není čistá, napršelo do ní lista (Suš. Pís. 3.) — sněhu napadá, cestička zapadá (Mudr. 242). — Každé orudie, nejmá přikryvadla, nebude čisto, neb naprší prachu a jiné rozlič čistoty (Výb. I. 780). — Do sklepa nateklo vody (Us.) — N vody v kovaná vědra (Výb. I. 51.) — Každý rád na svůj mlýn nahání (Mudr. 57.) — Zavolej slepičky, nahaž jim pšeničky (Su 162.) — Nakopaj nám hliny (Zpěv. I. 312.) — Nařežeme sečky Pís. 543.) — Než jsem trávy nažala, celá jsem se pořala (Er 42.) — Kázal nám otec a máti trávy zelené nažati (Erb. Pís. II. 1 Nasekej doubí zeleného (Suš. Pís. 113.) — Nasela jsem m (Suš. Pís. 283.) — Natrhala jsem voňavého kvítí (Suš. Pís. 27 Vylezl na strom a natrhal fíků (Har. I. 74.) — Kaž jablek n (Výb. I. 172.) — Chlebův, aby měli za dlouhý čas, nabrali (Háj. Kdes té smělosti nabrala (Erb. Pís. II. 18.) — Nazvali si hostí 499.) — Nakup damašku drahého (Suš. Pís. 104.) — Chceš nabyti, nesmíš na jednom místě žíti (Mudr. 228.) —

Poznam. **Má-li se však předmět celý ve svém dov jako výsledek děje označiti, aneb není-li předmět dělit klade se do nominativu neb akkusativu:**

Napadla rosička (Erb. Pís. I. 142.) — Narostla nám preda d zelená bukvička (Zpěv. I. 83.) — Trebar mi narastie pod oblok p trebar mi narastie pod oblok ladničok (Zpěv. I. 147.) — Nelišašně

…ypali (Erb. Pís. I. 191.) — Nasadíš si gruličky (Zpěv. I. 153.) — …e si děvče tu krásu nabralo? (Zpěv. I. 73.) — A ta naša mladá …na, šla na lúku hrabat sena. *) Nahrabala votýpečku, synečkovi …d hlavičku (Suš. Pís. 608.) — Sadila fialenku v roli, jak ju nasadila, …ed Boha prosila (Suš. Pís. 327.) — Kytičku natrhala (Erb. Pís. I. …4.) Navázav naň těžké břiemě, zahnati pryč kázal (Pass. 550.) —

b) **Když časoslova s předložkou „na" složená zvratnými …stávají, k naznačení, že se podmět dějem časoslovným něčeho …jisté míře naplnil, nasytil:**

Nikdy se člověk po poslech nenají koláčův (Mudr. 429.) — Do… zuby máš, najez se chleba (Mudr. 261.) — Vidím, že se žádný …ch kratochvílí nenají a nenapije (Kom. Lab. 82.) — Naše vrané ko…čky napily se vodičky (Suš. P. 80.) — Vlna, jaké barvy nejprvé se na…je, takovou drží (Kom. Did. 32.) — Leť, sokole, do pole, nazobej se …kole (Suš. Pís. 176.) — Tvé milosti, ó můj Bože, kdož se nasytiti …ze? (Suš. Pís. 68.) — Nemůž žádný svých snažností se nasytiti v tomto …otě (Kom. Did. 8.) — Navoňáš se kvítka voňavého, napatříš se líčka …rveného (Suš. Pís. 206.) — Přišla s nebes divná vóně, ježto sě …cka čeleď nemohla navoněti (Výb. I. 308.) — Kterak bych já jí …la slúžila, abych se její ščastné tváři nahlédala (Pass. 266.) — Slad…ch nebeských písní se naposlouchajíc opět se tuto vrátím (Pass. 545.) —

Podobně pravíme též: To jsme se toho žita namlátili! — Dosti …m sa nachodil a natlačil blata (Zpěv I. 120.) atd.

Poznam. Nesprávné jsou tedy vazby: Mnohých jiných zákonů …rhoval. — Katilina uměl sobě lidí nakloňovati a. p.

Nesprávná jest též vazba časoslov nalézti a najíti s …nitivem, která se u některých spisovatelů pravidlem stala; ješto …časoslovy těmi pouhý směr na něco naznačuje. Starší spisovatelé i …kladou zde správně akkusativ:

Biskup nalezl list (Pass. 588.) — Pěkné děťátka nalezl (Pass. …4.) — Najdete škrabačku, najdete rozmarýn (Suš. Pís. 659.) — …ten zlatý nalezl (Pass. 517.) — Drahé kamenie nalezneme (Pass. …5.) — Hřiešnici božie milosť nalezli (Pass. 669.) — Súsedy doma …ezl (Pass. 615.) — Decius tu křesťany nalezl (Pass. 611.) — Kde … tento mládenec poklady nalezl? (Pass. 585.) — Maria nalezla …štoly (Suš. Pís. 50.)

*) Genitiv závislý na supině!

3. Kromě uvedených ještě asi tato časoslova složená s genitivem dělivým se pojí; ač pojem dělitelnosti při některých není zcela jasný.

Půjčiti: Sněmem zapovědíno půjčovati peněz zemských (Ar. L. I. 129.) — Páni se budou rváti, sedláci půjčte vlasův (Mudr. 323.) — Půjč mně bílého šátečka (Suš. Pís. 337.) — Avšak též: Půjčte mi posádku na kvočnu. — Půjčím ti lžici. — Peníze na úroky půjčiti (Jung.) — Půjč mi dva zlaté (Us.) —

Přinésti (jen jména hmotná a hromadná): Svatý Jan káza sobě piesku přinésti (Pass. 89.) — Arab přinesl nám v koši nových fíků (Pref. 376.) — Kázal čerstvých pstruhů v keseru přinésti (Har. I. 4.) — Přines chleba, vody, sena (Us.) — Tehda káza biskup vodu přinésti (Pass. 517, t. j. tu jistou, za kterou byl dříve požádal.) [1])

Vzíti (jen jména hmotná a hromadná): Vem si stříbra, vem si zlata (Suš. Pís. 14.) — [2])

Okusiti, zakusiti, zkusiti, požívati, užiti: Boháč vína okusil (Suš. Pís. 20.) — Kdo chce užiti sladkého, musí okusiti hořkého (Har. II. 21.) — Ten pak syn poturčený zakusiv svobod a rozkoší tureckých, vždy dále po stupních kráčel (Mitr. 51.) — Oheň zkušuje železa tvrdého (Jung.) — Což si s právem vymienil, toho jest požívati (Výb. I. 613.) — Janík toho svého zvodu užil (Dsky. I. 17.) — Užij té rady (Mudr. 306.) — Uložil jsem vás dvou užiti v některých poselstvích (Prot. 115.)

Avšak též: Keď to okusí, zmok ho vziať musí. — Choď na vandry anebo vojnu zkus. — Mnohé smutné i radostné veci zkušuje. — Kým si šuhaj slobodný užij tu slobodu (Zpěv. I., 10. 31. 252. 25.)

Poznam. Časoslovo užívati pojí lid pravidelně s akkusativem, když znamená tolik co »bráti z něčeho užitek«: Učitel užívá obecní louky. — Vrchnosť užívala obecní les.

Pojísti něčeho (větší neb menší, neurčitou měrou) nést (všecko sníst.) Ssedavše s oslů odpočívali jsme a pojedli chleba a vína se napili (Pref. 376.) — Chleba, syra posvačíme (Suš. Pís. 139.) — Biskup najprvé popela pozobal a potom jačného chleba pojedl (Pass. 614.) Již jsme pojedli (= snědli) koláče (Us.)

---

[1]) Jednoduchá časoslova nésti a nositi pojí se vždy s akk. Milá vodu nese (Erb. Pís. I. 100.) — Dievča vodu nosí (Zpěv. I. 296.) — Valáška vodu nosili (Zpěv. I. 171.) —

[2]) Srv. Šla v neděli mouku brala (Suš. 681.), poněvadž děj trvací nemá dělivosti. Tak pravíme »Služka přinese vody, ale Služka nese vodu«

Potřebovati, jest třeba, potřebí, netřeba:

Veliký pták velikého hnízda potřebuje (Mudr. 165.) — Ne vše ma máš, také lidí potřebuješ (Mudr. 265.) — Vtipu třeba časem rozumu vždycky (Mudr. 202.) — Jak rybám rybníků a štěpům nic, tak mládeži škol potřebí (Kom Did. 36.) — Pravdě netřeba obých dokladův (Mudr. 62.) —

Mluví se však zcela správně: Potřebujeme dva zlaté, tři ra piva atd. — Slovensky též: Driemká sa mi, treba mi postelka v I. 173.)

Poznam. Genitivem dělivým jeví se též býti genitiv spojený s slovy nadávati, spílati a. p. Sova síkoře hlavatých nadává (Mudr.) — Tlumočník můj bláznů mi nadal (Kom. Lab. 41.) — Vlastní domí jim hubenců spílalo (Jung. I. 15). — Pravice své sestře levici otornic předhazovala (Jung. I. 19).

V témž smyslu jako nadávati užívá se i jednoduchého časoslova ati, které se i s genitivem i s akkusativem pojí: Rokycana haněje že antikristů mu dával i falešné proroky (Bart. 157). — Ne-, proč mi blázny dáváš? (Star. Skl. V. 116).

Ješto jednou z podstatných podmínek genitivu dělivého t, aby poměr dělivosti samým dějem časoslovým naznačen , ješto pak poměr takový nejsnáze a nejzřejměji časoslovy předložkami složenými se naznačuje: rozumí se samo sebou, počet časoslov jednoduchých, která se s genitivem dělivým jí, velmi skrovný jest.

4. Z časoslov jednoduchých jsou to téměř jen časoslova ti a koupiti, která se pojí s genitivem dělivým jmen otných a hromadných:

Daj nám dívko vody (Suš. Pís. 3). — Dajže, kmotre, vína (Zpěv. 265). — Daj, Bože, rosy (Zpěv. I. 296). — Dej, Bože, deštíčka, ti-ho větříčka (Suš. Pís. 327). — Bůh dal zuby, Bůh dá i chleba dr. 4). — Bože muoj, z vysokého neba, keď si dau zuby, daj mi aj chleba (Zpěv. I. 283). — Do klobúka višeň, do kapsy kadlá-, do pravé ručenky vyšívaný šátek (t. daj, Suš. Pís. 257). — Chtěl n chleba kúpiti (Pass. 586). — Kúpil si tabáku (Zpěv. I. 313). — o je nás málo, proste děvčátka, aby nás stačilo (Suš. Pís. 574).

Kde že som já bola, keď dary dávali (Zpěv. 271). — Žernovy ny nejedí, a lidem mouku dávají (Mudr. 55 — poněvadž nemají sobu mouky, z které by jen po částech udílely).

Krásná panno, daj zlatého pásu, povedeme tu sanuti k
(Suš. Pís. 40, daj = půjč). — Když na koňa sedala, všeckým r
dávala (= se poroučela, Suš. Pís. 107).

Nesprávně se tedy píše: Dej jí Pán Bůh lehkého odpočinutí
počinutí lehké dejž jim Pane!) — Katilina umluveného
dal. — Abychom příkladů dali.

**5. Ellipticky užívá se genitivu dělivého k naznačen
určité kolikosti:**

a) **Když následuje věta porovnávací (jako) neb
sledná (až):** Mrch tu leže jako v lese dřievie (Výb. I. 50). —
tel u boháčův, jako plev okolo zrní (Mudr. 234). — Kuli papír
jako krupobití naň padalo (Kom. Lab. 39). — Máš děvčat po
jako rozmarýnu (Suš. Pís. 347). — Je tam fialy až leží (Suš. Pís.

b) **U výkřiku, k naznačení úžasu a podivení:** T
pokladů, pro pána krále! (Jung. I. 55). — Ten má peněz, vína,
šatů! (Us.)

c) **Ve větách přacích a podmínečných opak sk
nosti znamenajících užívá lid genitivu vedle nominati
akkusativu, téměř výhradně ve spojení s časoslovem
a míti:** Ej, kdyby bylo vína! — Kdyby bylo peněz (ale též:
byly peníze), to by se toho nakoupilo. — Kdyby bylo mouky,
bychom koláče. — Kebych mala vrelej vody, vyparím ti oči (Zpěv. I

Poznam. Že genitiv závislý na časoslovech s předložkou p
žených všeliké logické oprávněnosti postrádá, podotkl jsem již
ném místě (Čas. Mat. Mor. III. str. 85). Ct. můj kollega Kot
dokázal neoprávněnosť jeho z nejstarších památek naší literatury
Mat. M. III. str. 133), důkaz to zajisté tím závažnější, čím výše
vážíme památek těch jako plodů neporušeného ducha národního.
přílišnosť dokazují dále i samy památky doby střední, any sobě
příčině nad míru nedůsledně vedou, pojíce jedno a též časoslovo
genitivem tu s akkusativem. [2])

Neporušená řeč lidu konečně stojí rozhodně při akkusativu
nejen mluva doby naší, nýbrž i věků minulých, do kterých zajisté

---

[1]) Též v pochybných otázkách vyskytá se druhdy partitivný genitiv: Pri
nemoci, pán Bůh ví, bude-li jí vien pomoci (Suš. Pís. 247).

[2]) Srovnej v slovníku Jungmanově časoslova s předložkou »po« jinými
po druhém.

.. lepších plodů naší poezie národní původem svým se odnáší. Na ..az toho položím příklady jen z několika stránek Passionalu a ně..ré z národních písní:

Meč pochvátiv na sv. otce se sunul. — Všecky požehnal. — Pravú .. pozdvihl. — Rozličné nábožné lidi k sobě pozval. — Svatú Mag..enu pochváliv domů se vrátil. — Dcera tvá naše bohy potupuje. — ..íře je potvrdil. — Poče křesťany v boze potvrzovati. — Ty modly ..upili. — Ciesař ta svatá těla tu pochoval. — Položil list na hrobě .. Petra. — Nero lovce lovit zvěři poslal. — Martha svú sestru Mag..enu k službě ponúkala. — Ten obraz v svém sadu postavila. — ..lete tam posly. — Na tom dřevě hlavy zvieřece pověsiti kázal. — ..ator to dřevo porubiti kázal. — Josefus staré věci popsal. — Ře..y pověsili. — Všecko zboží jemu pobrali. — Naše těla poznal. — .. svaté kosti pobravše s velikou ctí schovali. — Anděl ďábly v moře ..topil. — Sv. Vavřinec bratru polovici městiště postoupil. — Papež ..kon predikatorový potvrdil (a hned na to: My toho potvrdíme.) — ..ihy požehnal. — Tento chléb nám Hospodin poslal. — Poručiv Bohu ..ři i umřel. — Poklady pobera rozdá. — Sv. Ipolit všie čeledi mír ..celovati dal. — (Pass. 519. 522. 524. 526. 548. 553. 558. 575. ..1. 590. 592. 595. 602. 605. 609. 612. 613. 624. 630. 637. 638. ..2. 640. 642. 647. 651. 656. 664. 760. 692).

Svému ženichu ruku podávala. — Podej nám ruku (Erb. Pís. III. ..4. I. 160.) — Syneček ruce jí podává. — Druhému ruku podala .. Pís. 572. 603.) — Podaj mi ručku. — Podaj mi zrkadlo (Zpěv. ..202, II. 22.) — Ale ovšem: Kdo ti vody podá (Zpěv. I. 283.) — ..ami své líčka poleju. — Komár všecky ptáky pozval (Suš. Pís. ..5. 696.)

Časoslova složená s předložkami **„pro, s, z, vz, o, ob, za, .., vy, v, před, pře,“** naznačují pouze jistý směr prostorový, kte.. .. děj časoslovný se nese, druhdy též pouhé dokončení děje. Tako.. .. dějem časoslovným zasažen jest celý předmět; nějakou dělivosť ..můžeme si zde ani mysliti. Dlužno tedy časoslova ta, jak se to děje ..azycích jiných, pojiti s akkusativem.

Časoslovo býti, není-li záporné, pojí neporušená řeč lidu i starší ..ovatelé s nominativem: bezpodmětná vazba s genitivem zavládla ..v v době nové.

Jednoduchá pak časoslova, kteráž přechodnými zoveme (kromě ..inek s vrchu vytčených), jmenovitě i časoslovo **míti** s akkusati.. .. pojiti sluší, jak se to děje v jazycích klassických a v němčině.

Dle toho posudiž každý sám, pokud správny jsou vazby n… jící, které z veliké zásoby aspoň u skrovném počtu na ukázku …

Hlasatel slov těch p r ovolal. — Prohodil-li někdo o tom … Kurius Ciceronovi všech obmyslů prozrazoval. — Nabytých … prohejřil. — Bratři sjednali pravopisu Hussovu volnějšího průchodu … Myšlenkám svým zjednal vědecké váhy. — V domě tom … světla vezdejšího. — V několika číslech shledáváme suchopárných … Katilina hleděl sobě četného stoupenstva sbírati. — Kterých jsi … — Svrhnuvše železných pánů do bláta je šlapají. — Venku … tváří zhledneme. — Nervy ztrácely citu. — Zbuřuj daremných … nů. — Zdvihl k severu svých zraků. — Činíme dotaz, zdali N. … nialní tvořivé činnosti ducha osvědčil. — Sp. Maelius novot obmýšl… Jest mi domu svého opustiti. — V Římě ostavil svých stoupenců … Katilina umyslil sobě konsulů L. Kotty a L. Torquata zavraždit… Zastav kroků umdlených. — V národní to pole svaté kvítků … zasadíme. — Pravdy, kterých v jednání zachovati máme. — Sa… nus úřadu svého hanebně zastával. — Zamíří k ženě kroků. — … láci r o zprodali svých nábytků. — Rolí od bohatých bezprávně … ných chudým rozdělili. — Rozohnila k boji reků. — Scipio Karth… ských z Hispanie vypudil. — Katilina s sebou svých vyvede. — … bízí svých věrných vrstevníků k jídlu. — Nežby hradů vydal, raděj poboří. — Mladší síla do obchodu vložila nového život… P ř e dstírali různých příčin. — Příprav Ciceronových předešl… Toliko tři synové rodičů svých p ř ežili.

Nad světem jest vyšší božské bytosti. — Za to je mi ousměšk… Skutečného rozdílu jest ve tvarech děje nedokonaného. — Kde … mladíka? Ze Sullových válečníků bylo ještě mnohých na živě. — … tu hvězdu, co se v modru leskne, jak by jí tam bylo jediné. — … skříni bylo věcí nejrozmanitějšího druhu. — Na druhé straně byl… mých zahrad. — Kde koli bylo jednoho Němce. — Musí býti … světem mocného tvůrce. — Může býti jednoho pravého poměru … věka k Bohu, může býti rozdílných soustav náboženských. — Jes… kteří . . . (fráze nyní velmi oblíbená!)

K čemu takovýchto šperků máš? — Má silných prot… léků. — Měl přístupu do vzácných domů. — Okna byla otevřena, … měl vzduch volného přístupu. — Koncert měl jednak rázu histo… kého jednak všeslovanského. — Chcete-li míti křiklavějších důkazů … To ani neupírá žádný jistě kdo jen zrnka soli v mozku má.

Čeho káže král? — Havířům káže tasit zbraní železných. — Po-
aých příprav chystali. — Kterak mohu nésti této škody? —
nesete té těžké viny. — Podnik nese hojného ovoce. — Měšťanů
hrdle trestali. — To malých nesnází mi tropí. — Činilo mu
velikých obtíží. — Komoň před oráčem kloní hrdé šíje. — Rukou
ní skloněného čela. — Helma tíží bujných temných kadeří. —
země trpěla těch strastí? — Tratíš chuti k dalším výpravám.
Čistších ještě slasti pila. — Lidstvo hojných slzí lítosti plakalo.

Participia perf. pass. užívá se často (mnohem častěji ještě v ja-
polském) bezpodmětně: Ústavně bojováno bylo, bylo naň žalováno,
oci málo spáno bylo. — Jest-li časoslovo přechodné, stojí pak
mět ve větách kladných v akkusativu; genitiv, není-li dělivý, ne-
by se nikdy klásti. Poláci tak píšou: Z tego drzewa krzyže ro-
no a z tych krzyżów kościół stawiono. Ciała doniesiono do Gniaz-
Obrusy zebrano. — U nás se v takových vazbách nyní téměř
radně genitivu užívá, ovšem nesprávně: Veliké váhy na to kladeno
: veliká váha kladena, aneb: velikou váhu kladeno). Rozestaveno
ží (buď: stráže (nom.) rozestaveny, aneb: stráže (akk.) rozestaveno).
raveno poslů (buď: posli vypraveni, aneb: vypraveno posly).
Správný jest toliko genitiv dělivý: Přibráno peněz, ubráno ovsa,
ženo sena, dáno jim chleba a vina.

IV. Genitiv záporný.

Genitivu záporného užívá čeština:

**1. Místo podmětu jiných jazyků ve větách bezpodmět-
ch ve spojení se záporným časoslovem „býti“ a některými
ými časoslovy existence:**

Co je po studynce, když v ní vody není (Suš. Pís. 214). —
í koňům ovsa není sena (Suš. Pís. 265). — Dobrý chléb, kdy ko-
v není (Mudr. 190). — Kde ryb není, platí i rak za rybu (Mudr
). — Zvěři lité, jako vlkův, lišek, medvědů, na tom ostrově, ani
není, aniž jsou jací zeměplazové (Har. I. 70). — Při tom
tavu není žádného městečka ani vsi ani jakých domečků (Har. II.
). — Ni mi bratra ni mi sestry (Výb. I. 56). — Kde není žalob-

Ač chtěnie bylo, ale moci nebylo (Anth. I. 51). —
ani komorníka ani sudího (Žer. Záp. II. 120). — Ujel pr
doma nebylo (Arch. I. 103). [3]) — V tu hodinu hospodaře
nebieše (Pass. 190). — Eleazar mněl, by tu byl král, a
jeho (Štít. 124). — Kdyby nebylo oráče nebylo by boháče
— Není toho domu kde by nebylo časem dýmu (Mudr.
daj tě, šuhaju, bodaj tě nebylo (Suš. Pís. 236). [4]) —

Nestalo se ani jednoho ani druhého (Žer. L. I. 51).
se nestalo (Blah. 107). — Toho se státi nemohlo (Žer.
Jiným lidem nestalo se toho (Let. 416). — Když pacholil
(= nebude), děvečky též právo mají (Tov. 83). [5]) — Tak
se neděje (Arch. I. 114). — Aby se jemu toho nedálo
— Také ve všech východních krajinách neroste lepší b
tomto ostrově (Har. I. 79). [6]) — V Egyptě deště žádn
(Anth. II. 136). — Azda nepršalo tej jary dažďička (Zpě
A nezůstalo v zdi žádné mezery. — Neostaneť žádné kr
(Zikm.) — Žádného domu nezůstalo celého (pro quo dici p
dům nezůstal celý — Jung.) — I v dobré vojně chleba
(Mudr. 365).

**2. Místo akkusativu předmětného jiných jazyk
jení se zápornými časoslovy přechodnými:**

---

[1]) Srovnej však: Kto nemocen jest, nebo v zemi není (Všeh. ...

Jmá jedno dědinu a statku nejmá (Arch. I. 467). — Hladovitý
dek vši nemá (Žer. L. I. 146). — Keď nemám sklenice, napijem
kupky (Zpěv. 224). — Jak za humny vyjeli, nikde cesty neměli
Pís. 22). — Chudoba lichvy nezná (Mudr. 171). — Otče milý,
ů mi té křivdy (Pass. 32). — Nevložil póhonu ve dsky (Arch. I.
). — Haj husičky, nekalte tej vodičky (Suš. Pís. 265). — Já sem
ků nesvětila ani pátků nepostila (Suš. Pís. 27). — I podnes pes
vidí kočky (Výb. I. 626). — Priamus pochlebníkův nenáviděl (Troj.
[1]) —

3. Místo akkusativu rozsahu v prostoře a čase:

Jeden bez druhého nemohl býti dne celičkého (Star. Skl. IV. 87).
Ani dvou celých let nekráloval (Anth. II. 210). — Po ten celý čas
protivníky slyšeli jste, a mne jedné hodiny slyšeti nechcete (Žal.
) — Nemohli jste jedné hodiny bdieti se mnou (Pass. 281). —
li jim, aby šli z Prahy, a tři mil blíž města Prahy aby nebývali
460). [2])

Poznam. 1. »Když se zápornosť toliko k jednomu předmětu táhne,
ý však činu jest kladného, tehdy toliko prvý genitivem se vynese,
ý pak akkusativem: Jiných přátel nemám nežli je. — Ano nikdež
nemají než tu duši. — Nevidí nebeských věcí, než jen zemské.«
. Nezavdal jsi mně jenom (než) prstýnek (Suš. Pís. 597). —
rabie nemá žádných listóv súditi, než ty toliko, kteříž na peníze
Všel. 9). — Smrt žádných svých šípů neměla, než luk toliko (Kom.
20).

Pozn. 2. »K záporným časoslovům náleží též nechati (nehajati,
rati se, nedbati, negligere), zanechati: Nechajme všech nových ná-
(Arch. I. 8). — Zanechal po sobě dvou dcer osiřalých. — Za-
al díla svého (Jung.) [3])

---

[1]) »Nenáviděti cum accusativo et cum genitivo: Svini, kterouž já nenávidím« Jung. — Sám Bůh nenávidí nadúté skutky (Kam. I. 149).

[2]) Srovnej: Ver s ňou žiť nebudeš ani jeden ruoček (Zpěv. 8).

[3]) Srovnej: Na peci nechala hrniec plný. — Preca já nenehám tu moju Aničku. — Starú já mater mám, ako že ju nehám. — (Zpěv. I, 9. 208. 258). — Kómu bych husy zanechala (Erb. Pís. I 37). — Pro jednoho všecky zanechala (Suš. Pís. 466). — Znamená-li nechati, zanechati tolik co přestati něčeho, upustiti od něčeho, užívá se i v řeči lidu genitivu: Nech toho (Us.) — Šohajíčku mladý zanech toho ženění (Suš. Pís. 645). — Pakli znamená tolik co opustiti někoho (deserere, destituere) a zůstaviti po sobě klade se akkusativ.

Poznam. 3. »Když k předmětu přileží přísudek závislý, tehdy
větách záporných oba jak akkusativ předmětný tak i přísudkový ge-
nitivu se kladou:« Ani jednoho hradu nenalezli svobodného (Vý
528). — Turci poutníky do kostela pouštějí před večerem a přes n
noc jich tam zavřených nechávají (Pref. 388). — Nech raději n
památka těch věcí, kterých apoštol ani jmenovaných míti nechce ne
stany (Prot. 157). — Kroupy málo kterého skla celého nechaly (Let. 3
— Každé paní dělati slušie rukama svýma, aby jie črt nikdy ne
prázdny (Štít. 106). — Muž nechal dveří nedovřených (Anth. I

Poznam. 4. Podle obdoby časoslov záporných pojí spisov
starší též časoslovo příti a zapírati s genitivem, čehož není slých
řeči obecné: Hospodář všeho přel (Let. 316). — Všeho toho za
(Let. 316). — Učiněn zrádcí své jsi zapřel vlasti (Troj. 314). —
toho všeho zapřel (Pass. 169). —

Jaký by vlastně byl původní význam genitivu zápor
není zcela na snadě. Jedni jej považují za genitiv odl
jiní za genitiv partitivný; ani ten ani onen význam v ka
jednotlivém případě zřejmým není. Řekneme-li: „Není v
není chleba“ jest dělivosť zřejmá, ale ne ve větě: „Ne
doma.“

To však jest nade vší pochybnosť postaveno že »a) když se
předmět individualně určitý (tak že by v jazycích užívajících rod
člene stál člen určitý b) Když substantivum jest grammatickým
podmětem (nenie veselý jara, není zima, teplo«, [2]) genitivu bychom
něj užívati měli, chceme-li se v mluvě vyhnouti obojetnosti a
smyslnosti. Tak k. p. ve větě: »Ten čas nebylo knížete v Praze« (
40) není zajisté ten smysl, který spisovatel vyjádřiti chtěl, totiž:
jener Zeit war der Fürst in Prag nicht anwesend,« nýbrž: »Zu j
Zeit war kein Fürst, gab es keinen Fürsten in Prag,« byla an
nebo republika. Ve větě: »Není učeník nad mistra ani sluha n
pána svého (Suš. Ev. Mat. 134) genitiv zcela něco jiného by znamen

Již Jungmann položil o genitivě záporném ve Slovníku tuto
poznámku: In negativis propositionibus nominativus saepe in geni
transit, in quo casu negatio locum subjecti indeterminati tenet.

[1] Viz pojednání Kotsmichovo (Čas. Mat. M. III. str. 134).
[2] Jest-li časoslovo býti pouhou sponou, stojí podmět vždy v nominativu: O
… žáry (Mudr. 206).

gatio cum accusativo, tamen etiam, **imprimis vulgo**,
r. Na doklad toho uvádí sám Jungmann 25 příkladů akkusa-
rpaných vesměs ze vzorných spisovatelů doby střední! A že
ulgo« není od včerejška, nýbrž že již hezky dlouho u nás
toho nejlepším důkazem jsou národní písně.
ladu zde aspoň z Kollárových Zpěvanek a z Erbenových Písní
d hojnější sbírku akkusativů ve větách záporných k libovolnému
ní a patřičnému ocenění onoho pravidla »že ve větách zápor-
ždy státi musí genitiv:«
oho raz pochytia (víly), tak ho dlúho vrtia, až pokial v ich
ušu nevypustí. — Jde na koledu a netrpí biedu. — Moje dobré
kdy nezabudnem. — Neumí šit šaty. — Keď jsme my tam prišli,
nedala (dceru, za kterou žádali). — Ani sa krásně neobleče
ýžečku nezamece. — Veru já nepuojdem od mojej mamečky,
mi nekúpí hedbavné šatečky. — Dunaj, vodu nevylévaj! — Čo
u dáváš? Hanu ti duša má, hanu ti nedávám. — Nekupuj mi
— Nemám ženu, nemám milú, nemám košulečku bílú. — Ani
lku neušiješ ani mi perečko neuviješ. — Já nemám frajerečku
— Nepolievaj chodníčky, prijde k tobě milý tvój. — Nevidím
— Nenavštěvuj, milý, súsedníé oblučky. — Nech mi staré baby
čítajú. — Veselá by bola na tom našom dvore, ke by neranili
ko moje. — Nezarubujte nám cestu. — Neplač, nehub sobě
Otvárajte bránu pěkně malovanú, že si já nezlomím venček z
. — Veru ty už svoju mamočku nenajdeš. — Já včil nemám
) — Mládenci nemajú klobúky. — Já do hory nepuojdem, drevo
ebudem. — Já som po tri dni trávu kosil, ještě som si čižmy
. — Žala by já žala, hlávku nezdvíhala. — Moja žena nemá
— Nechcem já perko, ale chcem ručku. — Zomel mi, mlynár,
ni mierku. — Já ty husky nezastrelím. — Nič peniaze nečitau.
okaz lásku. — Daj nám šuhaj, halenu! Já vám halenu nedám.
krok nekročím. — (Zpěv. I. 8. 8. 8. 11. 23. 80. 87. 104.
7. 128. 128. 141. 142. 164. 174. 216. 221. 234. 240. 242.
1. 284. 290. 296. 300. 312. 325. 339. 346, II. 6. 23. 36.
sten nenosila. — Mé milé hrob jsem nenašel. — Kdybychom
tři sta vraných koní, tvůj zelený věneček přece nedohoní. —
áčku, ty lžeš, nepovídáš pravdu. — Nemám povlaky, peří do
. — Neber si, Jeníčku takovou, která je tuze pyšná. — Ani

vnej: Už nemám roboty (Zpěv. I. 282)!

to slovíčko ke mně nepromluví. — Já ty husy nezabiju. — Kd[illegible] byl poslouchal, nebyl bysi nosil šabličku, neměl bys šabličku. — [illegible] liž vy mou lásku neznáte? — Jak živ jsem žádnému škodu [illegible] jak živ jsem žádnému oves nespás. — Brandeburk nespálil [illegible] nice. — Votavu nesečou (Erb. I. 9. 20. 77. 114. 133. 134. 135. 182, II. 64. III. 81. 90. 154). — Nesmí on šlapával k [illegible] níček (Suš. Pís. 236). — Hradbu žádný neprorazí škůdce, [illegible] stromu nezlomí (Kam. I. 71). [1]

V. Genitiv příčiny.

Genitivem příčiny naznačujeme osobu nebo věc, [illegible] jest původem a podnětem nějakého pocitu buď bla[illegible] buď (a to častěji) neblahého.

Původní význam genitivu toho nezdá se býti veskrz [illegible] ješto k naznačení příčiny původně instrumental určen jest; [illegible] jak z některých příkladů na jevo jde, jednak z genitivu odluky [illegible] z genitivu příluky. V četných případech naznačuje genitiv [illegible] vztah, ohledem čeho výrok se propovídá, kterýžto vztah druhdy [illegible] mentalem nebo pádem předložkovým se vynáší. [2]

Odtud nazývá Krüger obdobný genitiv řecký genitivem [illegible] (Genitiv der Relation 47. 21). Takové genitivy vztahu jsou k. p[illegible]

Tohoť jsem jist, že nezvítězí nade mnou meč tvůj (Troj. 3[illegible] Chtěl toho sirotka jista toho statka učiniti (Tov. 89). — Pria[illegible] jist síly i hrdinství Hektora (Troj. 310). — Buď toho dobře ji[illegible] mój úmysl k tobě čist (Star. Skl. IV. 51). — Jest-li kto smrt[illegible] pečen (Výb. I. 358). — Bezpečni byli svých životóv i statkóv (A[illegible] 190). — Někteří odkladu netrpěliví byli (Kom. Lab. 52). — Če[illegible] lidem povinovat (Arch. I. 92). — Tomu, ktož své věci jest [illegible] právo jest pomocno (Výb. I. 999). — Almužny nebuď skúpý ([illegible] 911). — Sv. Jakub byl jest tváři i všie postavy Ježíšovi podoben [illegible] 358). — Nespravedlný jsi a všech svých činuov ješitný (Pass.[illegible]

---

[1] Braka (manželstva) u niebů ne byvaše, a hned na in: Braci [illegible] vů niebů (Nost. 6). — Tak úsilnou práci jako prvé neveidu (Anth. [illegible]

[2] Zajímavým příkladem časté ve slovanských jazycích střídy [illegible] adj. vinen, mát zajisté tyto vazby: On jest tím vinen, on jest toho [illegible] jest tomu vinen (tak na Moravě).

enitivu příčiny se užívá: [1]) **1. Ve spojení s časoslovy: lakati, kvíleti, želeti, žalostiti, teskliti, žalovati, stěžo-, litovati, toužiti, pykati, rozhněvati se, káti se — žže- mně, zlitovalo se mně, jest mi líto, jest mi žel, jest vno:**

lačte ženy svého smutka (Kat. 92). — Potom hříchu toho plakal 5). — Neplačte, mamičko, neplačte vy toho (Suš. Pís. 573). — ho plakati (Výb. I. 904). — Židé pláčí svého zatracenie (Výb. — Tristama ještě živého plakachu viec než Kaedina umrlého kl. IV. 386). — Plakala muže i bratrů svých (Troj. 133). — tí nesmírně svých mrtvých pláčí (Har. I. 71). — Knížete Čecha jako otce svého plakali (Háj. 2). [2]) — Jidáš často králova syna (Pass. 229). — Kasandra kvílí smrti všech svých (Troj. 447). áč želí korábu a žebrák mošny (Mudr. 164). — Děvče žbána Suš. Pís. 163). — Viz kterak tebe bohové želejí (Pass. 35). — sem já svých černých očí (Suš. Pís. 347). — Ale vizmež také lostí Jeremiáš (Štít. 133). — Udá-li se vám zhřešiti, teskli duše šeho života (Výb. I. 506). — Mistrové přišli ku panuom kon- toho jim žalujíce (Let. 151). — I přijižděli mnozí ku králi, ža- mu svých nehod (Let. 9). — Arcikníže neráčil míti čeho si (Žer. S. 8). — Šla dušička plakající a svých hříchů litující s. 25). — Litovali předků svých (Kom. Lab. 51). [3]) — Poče istramovi srdečně túžiti (Star. Skl. IV. 268). — Túžím toho, že vinú zahynu (Výb. I. 362). — Herkules ke všem králům i vé- jezdil, touže jim toho bezpráví (Troj. 62). — Poče toho rytieře pykati (Star. Skl. IV. 360). — Toho jsem se srdečně rozhně- ar. Skl. IV. 168). — Chceš sě hřiechóv káti? (Výb. I. 254). yž sě poka svého hřiecha, přijde božie útěcha (Dal. 131). — hřiechuov (Pass. 415). — Zlodějie svých sě hřiechuov pokávše

---

[1]) o lepší přehled vytknu zde všecky případy genitivu příčiny.

[2]) ery Jeruzalemské, neplačte na mú smrť (Pass. 299). — Pán mluvil k erám Jeruzalemským, když ho plakaly, řka: Dcery Jeruzalemské, nechtějte kati nade mnou, ale na vás samy plačte (Pref. 361).

[3]) itovati u starých nebralo se toliko ve smyslu trpném, ale častěji ještě v ném, t. j. hleděti pomsty za křivdu: Máme a slibujem toho litovati. (Pal. h. I. 181). Litovati pojí se též s akk. Ty to budeš lutovať (Zpěv. I. 198).

dobří byli (Pass. 42). [1]) — Toho sě jej zželi vepu (Kat. 3[illegible]
I zželelo se toho panu Jiříkovi (Let. 153). — Králi se [illegible]
tovalo (Bart. 12). — Ó Bože slituj se tobě toho (Bart. 144). — T[illegible]
slitovalo se toho a velmi zželelo nějakému bratru Matějovi (Bart. [illegible]
— Nebude vám toho líto (Let. 367). — I bylo nám toho mn[illegible]
líto (Har. II. 19). — Buď žel reku násilé mého (Star. Skl. V. 36[illegible]
Až mi je žel velmi toho (Výb. I. 200). — Buď toho bohu žel a [illegible]
lidem (Výb. I. 974). — Musí mi Čechóv žel býti, že dobré jmén[illegible]
ztratichu (Dal. 136). — Až mi té nedbalosti hněvno bylo [illegible]
Lab. 87). [2]) —

Poznam. **Časoslovo mstíti, pomstíti (se) má tyto v[illegible]**

a) Mstíti bezbožné = trestati, pokutovati (Jung.)
b) Mstíti křivdy, křivdu, křivdě, nad křivdou, z křivdy.
c) Mstíti křivdy nad nepřítelem, na nepříteli.
d) Mstíti svých přátel nad nepřátely t. j. zjednati mstou n[illegible]
někomu. [3])

Pomsti toho matko božie (Výb. I. 248). — Té veliké [illegible]
pomstil (Výb. I. 503). — Žeť Buoh milostivě činí, ne ihned msti
viny (Výb. I. 880). — Troilus chtěl mstíti bratra svého smrti i
bezpráví (Troj. 378). — Chceš-li křivdy své náležitě pomstíti, [illegible]
snášej (Anth. II. 222). — Nevinu jejich Bůh spravedlivě pomst[illegible]
35). — Mstíti chtíce takovému protivenství (Jung.) — Však j[illegible]
slýchával, že z hříchu neb z zlého účinku dvakrát nemstíš (Zik[illegible]
Hleděla se nad nimi pomstíti z škody své (Anth. II. 361). — [illegible]
Bůh nad křivdami nemstil, nebyl by spravedlivý (Zikm.) — Já s[illegible]
tebou nemstím toho (Anth. II. 38). — Kníže Vojen slíbil, že chce

---

[1]) Kajač się znamená v polštině též »vystříhati se, štítiti se něčeho:« [illegible] wiek pomierny buntów się kaje (Mrówka XIV. 14). Takéž v staro[illegible] štago sę vsi kajuti (Mikl. Slov.)

Odtud vazba: Ašte sja pokajemi otů zůlobů našich to dasti namů v[illegible] šenija (Nest. 105). — Káti se čím = vzíti si z něčeho výstražný p[illegible] Neměli bychom my cizím neštěstím se kajíc osidlům vyhýbati (Kom. [illegible]

[2]) Mrzokowski czegoš się zarumienił. — Czego to się śmieją. — Stani[illegible] czegoš dziwnie wesoł i szczęśliwy. — Grzechów żałujem. — Serd[illegible] czegoš niepokoić się zaczynało (Mrówka III. 16, VII. 74, XI. 247, X[illegible] XXV. 146). — Nam sia treba hrozzy starati (o grošc. V. a Gleska [illegible]

[3]) Vladyko, misti otů krove pravidnago sego, jakože mistila jesi krove [illegible] jevy (Nest. 89). — Nyní slýchati: Však já se ti za to pomstím a j. [illegible] Saulovi se pomstíti myslil (Anth. II. 235).

nad Bohovicem pomstiti (Háj. 38). — Orestes nad mateří mstil otce svého (Troj. 486). — Mstí nepravosti otců na dětech (Jung.) omstí svatej Kateřiny nad nevěřícím pohanstvem (Kat. 82). — din vás nad vašimi protivníky pomstí (Pass. 484). — Tu ciesař óv chtě mstíti poče s silú do Čech jíti (Dal. 118). — Já se nad omstím, jako nad zjevnými nepřátely (Pass. 427). —

Poznam. Příčinným jest též genitiv pojící se s časoslovem závi- Záviděl jsem jim toho (Anth. II. 201). — Záviděti bude muži masa (Jung.) — Má však časoslovo záviděti ještě tyto vazby: ám z toho závidíme (Pass. 495). [1] — Záviděchu jej bohactvo . 44). — Otcovským chválám záviděl (Jung.)

2. S přídavnými: radosten, vesel, zarmoucen, vděčen:

Toho běchu velmi radostni (Star. Skl. IV. 188). — Ižádný neby jeho příště nežli Volivan (Star. Skl. IV. 239). — Dávameť vě- jsme toho nemálo zarmúceni (Arch. I. 35). — Zlí křesťéné vděčni nebyli toho (Štít. 23). — A to se stalo proto, že jsou a kazatelů věrných nebyli vděčni (Bart. 171). — Budeme toho y vděčni (Výb. I. 857). — Vděčni budeme té milostivé lásky . 4). — Píše mi o strejcech našich, jak velmi jich tam vděčni ‍Čer. L. I. 129). — Toho Bohu vděčni buďte (Pass. 156). — velmi vděčni od tebe toho (Arch. I. 13).

3. S podstatnými: strach, tesknosť, lítosť, žalosť, radosť:

Arcibiskup Miliče do žaláře vsadil, potom však pro strach lidu ypustil (Prot. 18). — Pro strach svých vrchních nic proti nám e bráti nesměli (Har. II. 84). — Strachem smrti tak zmámeni e živ-li jest čili mrtev žádný nevěděl (Mitr. 112). — Tou řečí le velice potěšil, strach smrti od sebe pustil (Har. I. 7). — Ve- sknosť toho jest měl (Star. Skl. IV. 124). — Panoše lítosť měl přirozeného jazyka českého (Let. 195). — Měl toho žalosť veli- roj. 284). — Toho velikú žalosť otec a matka jmějechu (Pass. — Pro velikou radosť toho pokladu jde (Výb. I. 545). — Budeš dosť sebe, žes přišel v nebeskú chválu (Výb. I. 860). — Té edin mě hoře (Star. Skl. IV. 332).

---

[1] ἡ δὲ αἲξ φθονήσασα τῷ ὄνῳ διὰ τὸ περισσὸν τῆς τροφῆς ἔλεγεν (Fab. s. 18. Halm.)

Poznam. V následujících větách označuje genitiv původ, nějaký stav vzniká (gen. originis); v nynější řeči přičiňují se k vým genitivům pravidelně předložky **od** a **z.**:

Živi býti mohli bez překážky každého člověka (Anth. II. 2 Pro nebezpečnosť nepřítele tu cestu jsme před sebe vziti museli II. 318). — Nevím jaký zisk toho míti budete (Žer. L. I. 1 Malé škody jak veliký zisk (Žal. 130). — Který toho užitek má (Pass. 511). [1])

4. U výkřiku, ve spojení s citoslovci aneb i bez n

Ó muže nikdy dosti nechváleného, jako zrcadlo se stkvěj muže právě pokorného, paprsky pravé pobožnosti svíticího! (Ža — Ó té nehody! (Jung. I. 51). — Aj té lahody toho světa 271). — Ach mého hoře! (Kom. Lab. 88). — Ach muže ha který v této zemi splodí mnoho zlého! (Háj. 14). — Ach nen dopuščenie! (Dal. 138). — Ach nešťastného daření! (Kom. I Ach ouvej bídného tohoto života! (Kom. Lab. 89). — Auvech n takého! (Výb. I. 204). — Ach nastojte mého hoře! (Kom. L — Nastojte hoře mého, velikého nemalého (Výb. I. 422). — jeho skutkóv! (Star. Skl. V. 34). — Vizte světa obludného! (S I. 113). — Běda skutku mého (Dal. 7). — Běda krále šlech (Dal. 152). — Běda mně těch pověstí! (Star. Skl. IV. 114). — nám tebe, milý otče! (Pass. 521). — Běda mně tebe, synu m (Pass. 504). — Ó žel radosti, ó žel žalosti! (Mudr. 195). — toho druha dobrého! (Dal. 26). — Škoda jest takého diela! 140). — Škoda krásy, kde rozumu není! (Mudr. 304). — Ve Bože! toho mého těžkého hoře (Star. Skl. V. 120). — O mil blázna takového! (Star. Skl. V. 114).

---

[1]) Pán Bůh sám nás té zlé příhody od ohně uchovati ráčil. — Te stati nemůžeš pro déšť a prudkosť od větru (Pref. 534, 553).

Stará slov., ruština i stará čeština kladou druhdy pouhý genitiv, čení místa odkud kdo pochodí: Janatolij Césara Grada, Jagathon (Nest. 70). — Surovec bogatyr, po rodu goroda Suzdalja (Čel. Sl 80). — Svatý Dominik hispanské země rodem byl (Pass. 643). — vřinec rodem hispanské země (Pass. 677).

Výpisky z korespondence Dr. Řehoře Volného.*

Sděluje *Karel Šmídek.*

Čím trapnější bývají tytýž citové, kteří svírají útrobu naši při po-
du na boje a trudy v nynějším rozvoji našeho národu, čím temnější
škou zdá se i pátravějšímu zraku zahalena býti další jeho budouc-
t: s tím utěšenější rozháraností pokochává sobě uvolněná mysl v
ávné minulosti, kdež zaštěpovány v půdu úrodnou prvé ty puky no-
o života národního, jenž při všech krutých bojích a neustálých sví-
ech nicméně celkem utěšeně se rozvíjí a ku předu kráčí. Musejí
veškery zdánlivě sebe nepatrnější okolnosti z doby našeho národ-
o znovuzrození, kdež rozbřeskla se zora slovanského genia i nad
ými luhy krásné naší Moravy, dvojnásobnou sobě vymahati i zají-
ost i pro literarního historika neodkladnou důležitost. V ohledu
o osobují si popřední místo **listové** mužův, o národ náš v ja-
koliv ohledě, buď na poli vědeckém a uměleckém, buď v oboru
myslu a obchodu, aneb v důležitých důstojenstvích veřejného života
ečnou měrou zasloužilých. Každá literatura váží sobě takýchto po-
alých korespondencí, usilujíc o to snahou vší chvály zajisté hod-
, aby takéto listy, původně ovšem soukromým jen osobám svědčící,
jich obsah i všeobecných přečasto zájmův se týkající rozšířily se
etnější vrstvy obecenstva. Při tom nelze upříti, že takýmito kore-
ndencemi osvěcují se jakoby nenadálou září mnohé dosud temné
nky literárního i veřejného života vůbec, že se takto podstatně při-
vá ke hlubšímu i pochopení i porozumění plodům čelnějším v
ratuře, ve vědě, v umě, v politice, tak že jedva bez nich obejíti se
kterémukoliv dějepisci. Co přičinili k. p. listové Eckermannovi ku
ějšímu poznání spisův Goetheových jmenovitě ohledem na jeho arcidílo,
edem na Fausta! Jaké nové překvapující světlo vrhá na veškeren
voj tak zvané romantické školy nedávno v Německu vydaná vele-
mavá dotyčná korespondence! Ať ničeho nedíme o tak zvaných me-
rech (pamětech), jimiž ozářeny tytýž stránky v historii nejhustší
u druhdy zahalené!

V naší československé literatuře málo bohužel k této vážné
nce národní literární historie přizíráno; pokud v těch věcech zná-

*) Zemř. 5. května 1871.

most máme, vydáni u nás dosud zajímaví listové Fr. Lad. Čelak
a nedávno v Musejníku za jinými nad to zevnějšími příčinami
Dobrovského a Hanky. A právě v takýchto listech ozývají se ča
tklivější akordy rozháraného srdce; ba probleskují v nich ná
nořené z nejtajnější hloubi ducha našeho. City, představy, n
stíhají se v duši naší v neustálém ruchu, přicházejí a ubíhají
livém kvapu; a tu již často přihází se, že v takémto různý
sebou myšlenek proudění a ve stálém jich mezi sebou víru
se ten či onen náhled s mohutnější silou ku povrchu hladiny
a myšlenka taková v listu jakoby uchycená a v ladné formě pr
překvapuje nezřídka nejenom půvabem své novoty, nobrž i
hloubí a zřejmostí vyšinující se až ke průzračnosti pravé intuic
vyvírá se v týchže listech dosti hlasitě přebolestný povzdech n
ranou vlastí, nad nešťastným jejím osudem; a zdá se nám či
těch mrtvých písmenech, jakoby ještě ze hrobu ozývalo se to
pláčem holubiným«, ježto jest jakoby odvěké dědictví genia
ského, jakobychom znova naslouchali rozrývavý ten ryk rozbo
útroby, ty stísněné tlukoty srdce, jež dávno již práchniví v
rovu.

Domníváme se, že posloužíme k zábavě čtenářů těchto li
dáme-li některé pro nás Moravany slovanského kmene zajíma
ňatky z pozůstalé korespondence Řeh. Volného, proslulého t
níka a pěstitele jak dějepisu vůbec, tak místo- a dějepisu mo
zvláště. Z listův těchto vychází na jevo, že tento výtečný čle
ného našeho Rajhradu povýtečnou nad jiné měrou se přičinil
důstojné sepsání dějin naší vlasti moravské, alebrž i o probuz
štípení vroucnější lásky k domácí historii v nadšených útrobá
růstající mládeže. Přispíval k dosažení téhož ušlechtilého cí
vydatně ve veřejném svém povolání jakožto profesor filologi
obecné historie na lyceu brněnském (od r. 1821—1842), k
choval sobě četně žákův pro povznešení vlasti své roznícených,
mnozí i samostatnými pak historickými spisy a pojednáními č
nikli. Pomáhal k tomu rovněž i četnými a obsáhlými spisy s
především vydáváním historického almanahu (Taschenbuc

---

*) Uvésti tu přede vším dlužno veleobsáhlá jeho historicko-statist
»Mähren, topographisch, statistisch und historisch geschildert« (od
1842 v 6 svazcích), a »Kirchliche Topographie Mährens« (od r.
dílech; každého téměř roku vyšel jeden svazek tohoto díla).

hte Mährens und Schlesiens), jenž v Brně u Trasslera obětovnou
lnébo vyšel r. 1826, 1827 a 1829), kdež mezi přispěvateli pot-
se se jmény Ant. Bočka (o držitelích Pernštýnských, kteréžto
ní by zasluhovalo, aby i v naší řeči ovšem s příslušnými opra-
doplňky vydáno bylo), Richtera (velkomoravská říše a obrá-
í na křesťanství, pojednání to psané s jizlivou proti Slovanstvu
tostí), d' Elverta, Heinricha, Cikána (o kardinalu Traut-
orfovi), Maňáka (o moravských Valaších) a j.
o se již týče pozůstalé po něm korespondence, jest tato dosti
vedena nejvalnější měrou s hrabětem Ant. Fr. Mitrovským, Ko-
Bočkem, Hormayerem a Meinertem. P. Maurus Kinter, úd
řádu benediktinského v Rajhradě, obral sobě za čestnou úlohu,
n obšírného o Volném životopisu postaviti zvěčnělému pomník
eho důstojný, při čemž tolikéž vydá úplnou korespondenci po
pozůstalou, kteráž nejvíce vedena jest jazykem německým.
však svolil k tomu, abychom my k útěše našeho česko-slovan-
obecenstva užili těch listův, jenžto přímo v jakémkoliv ohledu
í se zájmův domácí historie a literatury, a jmenovitě slovanské
ti. My listy tyto podáváme tu čtenářům našim ve věrném co
překladu, dobře uznávajíce, že rozhovory o záležitostech našich
kých nejraději slýcháme i v hlaholech libé naší mateřštiny; tím
neprohřešujeme se proti přísným pravidlům historické kritiky,
m, aby podobné listiny na světlo vydávány byly v původním
na jisto vědouce, že v původní formě vydány budou co přídavky
ného obšírnému životopisu Volného.
opředním příznivcem Volného a velkodušným jeho podporova-
ři všech literárních podnicích byl hrabě Anton Friedrich
ský z Nemyšle, od něhož nalezáme v pozůstalosti Volného
tnou korespondenci; některé z listův psány jsou vlastní rukou
ého, ostatní jeho sekretářem Sokolíčkem. A. Fr. Mitrovský po-
e starožitné rodiny Mitrovských z Nemyšle od pradávných již
Čechách, později pak na Moravě usedlé. Dotčený Mecén všech
moravských spisovatelův své doby byl údem mladší linie šlech-
to rodiny, jejížto zakladatelem jest Jan Křtitel, druhdy c. kr.
da a president nad c. kr. mor. sl. apelací (umř. v Brně dne
na 1811). V rodině Mitrovských byla láska k vědám, jmenovitě
kým a dějepisným, téměř dědičnou; ze starší téhož rodu linie
e co veliký přítel a i znalec věcí přírodních, jmenovitě mine-
hrabě Jan Nepomuk, pán na Bystřici a Rožince (umř. dne 20.

května 1799); v mladší linii skví se tolikéž co horlivý podpůr
věd přírodních jmenovaný již její zakladatel. Hrabě Anton Fried
rodil se v Brně dne 20. května 1770. Již co mladík vynikal
něnské akademii Teuffenbach-Ferdinandské svým znamenitým
a svou pílí nad svými spolužáky a pro své značné schopnosti
tečnou horlivost rychle postupoval od jednoho důstojenství ke dru
ve státní službě. Roku 1796 jmenován krajským v Jihlavě, r.
ve Znojmě, r. 1799 městským hejtmanem ve Vídni, místopreso
při dolnorak. vládě a českém guberniu. Roku 1815 vstoupil
bernator Moravy a Slezska v čelo správy milené své vlasti. Zd
sobil úspěšně ku blahu veškeré země po 12 let, načež povolán
císařem Františkem I. r. 1827 do Vídně za dvorského kancléře
sidenta nad dvorskou komisí studijní, konečně pak povýšen za
vyššího kancléře spojené dvorské kanceláře r. 1830.

Neníť podniku po veškerou dobu, pokud dlel Mitrovský v
vyšším na Moravě důstojenství, jakož i později při svých veled
úřadech ve Vídni, v němžby v jakémkoliv ohledě, literarném,
leckém, průmyslném ku prospěchu své vroucně milované vlast
ravské se byl činně, pobádáním i podporováním nezúčastnil nezap
nutelný pravý šlechtic tento. Povýtečnou měrou obrátil však
svou ku pěstování zejmena dějepisu, statistiky, poznání země v k
ohledu na Moravě a ve Slezsku. Již v útlém věku činil k
tohoto cíle znamenité sbírky moravských starožitností v knihách a
písech, jichž ku volnému použití velikodušně propůjčil známému
ravskému topografovi Josefu Schwoyovi (nar. v Slezsku
pros. 1742, umř. v Mikulově 10. října 1806). Neostýchal se, i
rárními pojednáními historického nejvíce obsahu (v Časopisech
triot, Tageblatt, Moravia, Hormayrs Archiv) přispívati ku zvelebe
mácího děje- i místopisu. Spojenému jeho a jiných dvou pro
vlast nadšených mužův starohraběte Hugona Salma (zemř. 31.
1836), a hrab. Josefa z Auersberkův, presidenta nad mor.
apelací (zemř. v Brně dne 29. května 1829) vydatnému úsilí a
ničím se odstrašiti nedadoucí horlivosti děkovati má naše Morav
Františkova musea podle vzoru jiných již zemí, kdež p
ústavy ku pěstování věd domácích s velikým úspěchem byly
Působením hrab. Mitrovského stalo se také, že pro týž ústav
byly místnosti olomouckého biskupského dvoru v Brně, že
jeho založení ve spojení se společností pro vzdělávání orby
schválení a dán jemu název podle jmena tehdejšího panovníka

císaře. I po svém odchodu do Vídně nezapomněl hrabě Mitrovský
vou otčinu. Nejenom že všemožně podporoval veškery snaby Vol-
ohledem na vydávání almanahu pro dějepis moravský i slezský
o topografie Moravy, alebrž jeho zvláště vydatným podnětem jme-
a profesor české řeči na stavovské akademii v Olomouci Antonín
e k moravským historiografem; a hlavně jeho štědrou podporou vy-
týmž Bočkem diplomatář Moravy, bez něhož co nevyhnutelně
bného základu nemohla historie Moravy sepsati se, kteráž by hověla
ým žádostem historické kritiky v době nové. Diplomatář tento
ex diplomaticus et epistolaris Moraviæ), vzácný to plod neunavné
a nadšené pro vlastenecký dějepis horlivosti, vyšel péčí Bočkovou
čtvercových svazcích (od r. 1836—1845), pátý svazek sestaven již
mrti Bočkově (zemř. 1847) z větší části taktéž neunavnou pečli-
záhy nám odňatého Chytila. Nynější zemský archivář p. Brandl
ačuje u vydávání tohoto monumentálního díla.

Již pak z pozůstalé korespondence téhož ušlechtilého příznivce
avského dějepisu s Volným vyjímáme tuto list, jenž se nám zdál
všemi i pro širší kruhy míti větší zajímavost, a v němž tytýž zr-
se v nejlibějším světle veškera šlechetná mysl zasylatelova. Při
cítíme sebe sami bezděky povznešeny, vidouce, jak muž, jenž za
vysokým postavením zanešen jsa obsáhlými pracemi, nezapomíná
rahou svou otčinu a ve svatyni svého srdce uchovává jí místo nej-
ší. Tak i syn ve víru hlučného života vzdálen od krbu domácího
vá v nejhlubším záhybu svého nitra lásku ku drahé matce! List
dující psán jest vlastní rukou hraběte.

Profesorovi Volnému v Brně. Ve Vídni dne 17. ledna 1830.
nim stvrditi Vám obdržení ctěného Vašeho listu a Vaší učební
y o všeobecném dějepisu *); při této příležitosti mohu Vám spolu
zvěst sděliti, že ve včerejším sezení dvorské studijní komise
uzavřeno, dovoliti Vám užívání při Vašich čteních téléž učební
; úřední cestou bude Vám od gubernia co v tom jest potřebného
no. Dvorská studijní komise připovídá sobě, že při Vaší čilé hor-
pro Vaši vědu bude jí lze vzdáti se jednou zcela knihy Bran-
Ku své žalosti dozvídám se z listu Vašeho, že čtvrtý ročník
»Taschenbuch pro 1830« nevyjde snad tiskem; neboť kapesní
a články v denních listech uznávám býti důležitými a úspěšnými
ni, jimiž lze pomalu větší počet obecenstva získati ve provinciích

*) Míní se tu Volného spis: Lehrbuch der Weltgeschichte, Wien 1830.

května 1799); v mladší linii skví se tolikéž co horlivý podporovatel věd přírodních jmenovaný již její zakladatel. Hrabě Anton Friedrich narodil se v Brně dne 20. května 1770. Již co mladík vynikal ve vídeňské akademii Teuffenbach-Ferdinandské svým znamenitým nadáním a svou pílí nad svými spolužáky a pro své značné schopnosti a neúnavnou horlivost rychle postupoval od jednoho důstojenství ke druhému ve státní službě. Roku 1796 jmenován krajským v Jihlavě, r. ve Znojmě, r. 1799 městským hejtmanem ve Vídni, místopresidentem při dolnorak. vládě a českém guberniu. Roku 1815 vstoupil co gubernator Moravy a Slezska v čelo správy milené své vlasti. Zde působil úspěšně ku blahu veškeré země po 12 let, načež povolán císařem Františkem I. r. 1827 do Vídně za dvorského kancléře a presidenta nad dvorskou komisí studijní, konečně pak povýšen za nejvyššího kancléře spojené dvorské kanceláře r. 1830.

Neníť podniku po veškerou dobu, pokud dlel Mitrovský v nejvyšším na Moravě důstojenství, jakož i později při svých veledůležitých úřadech ve Vídni, v němžby v jakémkoliv ohledě, literarném, hospodářském, průmyslném ku prospěchu své vroucně milované vlasti moravské se byl činně, pobádáním i podporováním nezúčastnil nezapomenutelný pravý šlechtic tento. Povýtečnou měrou obrátil však péči svou ku pěstování zejmena dějepisu, statistiky, poznání země v každém ohledu na Moravě a ve Slezsku. Již v útlém věku činil k dosažení tohoto cíle znamenité sbírky moravských starožitností v knihách a rukopisech, jichž ku volnému použití velikodušně propůjčil známému moravskému topografovi **Josefu Schwoyovi** (nar. v Slezsku dne pros. 1742, umř. v Mikulově 10. října 1806). Neostýchal se, i literárními pojednáními historického nejvíce obsahu (v Časopisech; Patriot, Tageblatt, Moravia, Hormayrs Archiv) přispívati ku zvelebení domácího děje- i místopisu. Spojenému jeho a jiných dvou pro vlast nadšených mužův starohraběte Hugona **Salma** (zemř. 31. března 1836), a hrab. Josefa z **Auersberků**, presidenta nad mor. apelací (zemř. v Brně dne 29. května 1829) vydatnému úsilí a obětavé ničím se odstrašiti nedadoucí horlivosti děkovati má naše Morava **Františkova musea** podle vzoru jiných již zemí, kdež podobné ústavy ku pěstování věd domácích s velikým úspěchem byly založeny. Působením hrab. Mitrovského stalo se také, že pro týž ústav vykázány byly místnosti olomouckého biskupského dvoru v Brně, že udíleno jeho založení ve spojení se společností pro vzdělávání orby nejvyšší schválení a dán jemu název podle jmena tehdejšího panovníka Fr

pro zájmy vlastenecké a zbuditi lásku ke všemu, což jest domác
vrstvách duchovenstva, úředníkův a vzdělaného středního stavu;
mito pak nemůže, když tuto jedenkráte začátek učiněn, pozadu
v zemi usedlá šlechta, ježto zdá se mi v ohledu tomto být
světoobčanskou a své otčině příliš málo oddanou. Takéto přip
dotčených tříd jest mi tím důležitější, žeť ono podle mého zdání
předcházeti musí, dříve než já, což jest mým pevným předsevzé
provincii s vyzváním vystoupím a první se tolikéž podepíši k
skripci, abychom Cerroniho sbírku *) získali pro naše museum.
k tomu v nynějších na peníze chudých časích značných sum; a
se mi i zdařilo, přiměti p. protokolistu Cikána k tomu, aby
15.000 zl., ježto za dědictví po Cerronim požaduje, snížil na 10
stř., bylaťby i tato suma, má-li se sehnati ve skrovných přísp
přece ještě tak značna, že jest potřebno, aby se dříve probudil

---

*) Jan Petr Cerroni, jeden z nejpilnějších dějezpytcův moravských,
se dne 15. května 1753 v Uh. Brodě; otec jeho, bohatý kupec, p
Lombardska. Studia gymnasialná skončil v rodném svém městě,
jeden ročník theologie studoval v Olomouci, práva ve Vídni. Od
sloužil po šest let co úředník u nejvyššího soudu ve Vídni, změ
dráhu tuto s dráhou politickou, jmenován byl aktuarem při c. k. g
ředitelství komorních statkův v Čechách; r. 1782 ustanoven druhý
tářem při mor. slezs. správě statkův komorních. C. k. dvorský komisa
nitz použil Cerroniho co sekretáře při uvádění nové soustavy daní p
vých, císařem Josefem II. r. 1785 naporučené. V úřadě tomto, v ně
unavnou pílí dlel až do r. 1789 tak se vyznamenal, že jej císař jmeno
noručním přípisem od 3. listop. 1789 mor. slezs. gubernialním se
Právě v době, kdež i u nás na Moravě Josefem II. vyzdviženo
rův, vynikal Cerroni snahou až náruživou, uchovati před úplnou zkázo
cenné spisy, listiny, rukopisy a t. d. pro domácí historii. Všechen
při jeho jinak namahavých úředních pracích mu pozůstalé, svěcenu
historickému bádaní. Při své smrti (dne 3. září 1826) zůstavil 10
jím sepsaných a k dějinám domácím se vztahujících. Cerroniho sb
pisův, rukopisův, rytin, obrazův, převzácné to ovoce snažení p
přešla téměř celá v majetek jeho příbuzného Cikána. Jak dokl
(Histor. Literaturgeschichte von Mähren und Oest. Schlesien p. 2
se vyjednávání hrab. Mitrovského s Cikánem a mor. stavy ohledně
sbírky rukopisův počátečně pro příliš veliké požadavky majitele (žádal prý
kdežto stavové nabízeli prý 10.000 zl. stř.). Později spokojil se
400 zl. stř. doživotného důchodu a 15 rokův a taléž summu pro své
tomu dáno r. 1845 z nejvyššího místa povolení a dne 4. srpna 18
vzdána veškera Cerroniho sbírka rukopisův, 415 kusův, ve 17
stavům.

vánim se s vlasteneckými záležitostmi vkus a obliba u té právě třídy
vatelstva země, při nižto naditi se jest, že u ní dotčené peníze se
erou. I přeji sobě tudyž velmi, aby čtvrtý ročník Vašeho almanahu
lně záhy na světlo vyšel; chci k tomu podstatně přispěti, a prosím
, abyste mi co nejdříve a upřímně sdělil, co takové vydání stojí,
sobě při tom honoráru počítáte, a uhlídám pak, jak s tím ku předu
deme. Jak dlouho trvá tisk? Kolik výtiskův bylo odebráno ze pře-
lých ročnikův? a kam byly poslány? Ale tím se nespokojuji k do-
ení dotčeného cíle; nebylo-liby možno, ponévadž »Mittheilungen« *)
sejí přece jen popředně zůstati listem hospodářským, a pro moje
něry mnohem širší okres se požaduje, aby se ku Brněnským Novi-
n (»Brünner Zeitung«) přiložil každého týhodne arch pod názvem
oravia«, jako jest při »Prager Zeitung-u« »Bohemia«, jenžby obsaho-
příspěvky k historii Moravy, kamžby se daly vložiti zlomky jenom,
nika řeklbych naši vlasti, nic ze přítomnosti, žádné rozumování
isonnements), jenom co se stalo, co se vyprávělo (das gesche-
e, gesagte), co bylo? Při velikém oboru věci o povaze země, o
ejných i soukromých událostech, o zákonodárství, o různých sta-
ch a korporacích, o příbězích ze života jednotlivcův
loby se zajisté dosti látky z minulosti mnoha století, cožby buď
mu stavu, místu, té či oné osobě ku čtení bylo zajímavo a cožby
bylo pomalu zvědavost zbuditi u krajanův našich; páni stavové
še o to požádáni, zapraviliby zajisté ze svého útraty, kdyby se za
ení rukopis nežádalo žádného honoráru. Při valném materialu, ja-
ý již máte se svými mladými sběrateli pohromadě a jakýž ještě
rati můžete, nebude redakce takéhoto archu příliš obtížná; za opi-
ání na čisto, resp. sestavení rád bych něčím přispěl. Toť jsou jen
namanulé myšlenky moje; přemýšlejtež o nich; Vám ovšem
nami světovými zaneprázdněnému a kráčejícímu ve velikých svě-
ých událostech bude něco takového zdáti se malicherným; k ně-
u takému může pohnouti jen záliba pro otčinu zaujatá; a jako
dého zajímají dějiny jeho rodiny, jeho předkův, může-liž něčehož o

*) Míní se tu periodický list, mor. společností hospodářskou od r. 1821 vydá-
vaný, pod jménem: Mittheilungen der m. schl. Gesellschaft zur Beförderung
des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde. P. rytíř Krist. d'Elvert vyplnil
přání v listě tomto hrab. Mitrovským projevené vydáváním archové přílohy
pod názvem: Notizenblatt, (od r. 1855) věnované výhradně domácímu
dějepisu, avšak i přítomných zjevův sobě všímající.

... se, tak považuji i já vědomost a známost toho, ... událo v jednotlivých zemích, jenom s hlediště ... domorodce. Budiž k. p. založení universit u ... zvlášť pro všeobecného dějepisce, a tudyž proň ... které z nich, v Paříži, v Bononii, v Praze, ve Vídni ... povstala: jakožto Moravanu zůstane mi Olomoucká ... co takému nejvýše jest zajímavo dosáhnouti ... zprávy o vzniku vyššího vzdělání v mojí otčině. ... nichž mi zprávu dáváte, může ihned k témuž cíli ... buď ve výtahu. Rád bych se byl dozvěděl, jak Jste k ... přišel, jak se podobá z Vašeho klášterního archivu; ... Piterova *) pilnost mnoho sebrati. Již pak až příliš mnoho ... o své libůstce, a musím skončiti s ujištěním zvláštní ... stále zůstávám Váš oddaný sluha A. C. hrabě Mitrov... ...ysle.«

Vědouce, že zvěčnělý Volný v mnohém byl styku se ... ...istou Dobrovským, že jmenovitě v poslední době jeho živ... ...u po boku co věrný jeho přítel, domnívali jsme se, že v ... ...losti Volného nalezneme více i pro Moravu zajímavých listův D... ...ského. Naději tu seznali jsme úplně zklamánu. Ve veškeré té ... ...losti není leč jednoho listu z péra Dobrovského v několika ... ...cích, datovaného z Prahy dne 22. června 1827, v němž Dob...

---

*) Muž tento o domácí dějepis velezasloužilý byl taktéž údem kláštera ... hradského, o němž vším právem dokládá d'Elvert (l. c. str. 219 ...) ... něm musa historická založila své sídlo, kdež záby láska k moravsk... ... nám pěstována muži, jakými byli proboštové Celestin Arlet (umř. ... 1683), Benno Branzovský (umř. 3. list. 1709), Anton Primus (... února 1744), Matouš Stehlík (umř. 8. dubna 1749) a dotčený Bo... tura Piter (nar. dne 5. list. 1708 ve Vysokém Mostě v Čechách, ... co Rajhradský probošt dne 15. května 1764). Byl po delší dobu sek... archivářem česko-mor. kongregace benediktinův, a v tomto úřadě ... příležitosti, propátrati nejen archivy svého řádu, alebrž i jiných kláš... on byl přesvědčen, že základ dokonalejšího než dosud dějepisu če... moravského musí založen býti na listinách obezřele sebraných a kri... stavených; podnikl tudyž sám, seč byly síly jeho, takéto sbírky po... ...tích českých a moravských. Pro své zásluhy o zvelebení dějepisu ... jmenován byl c. k. českým historiografem. Tiskem vydal mimo spisy ... ného obsahu, jako k. p. Pietas Benedictina, Venetis 1751, pro církev... pis důležitou knihu: »Thesaurus absconditus in agro seu monasterio B... viensi prope Pragam Ord. S. Benedicti S. Guntherus, Confessor ... mita, Brunae 1762.

že Volnému odesýlá výtisk svého díla: »Ansberti historia
s Friderici II. in Italiam.« Při tom nalezeno několik archův
jak jsme po bedlivějším nahlednutí seznali, nejvíce z tehdy
ch ruských časopisův, o nichž Volný dosvědčoval, že tolikéž
od Dobrovského. Avšak v týchže výpiscích, kdež se mluví o
obrovského, mluví se o něm co o třetí osobě (k. p. Do-
eint atd.), tak že jsme na váhách zůstali, máme-li výpisky
í již pro nás i důležitostí i zajímavostí přičísti Dobrovskému

alou zajímavost a pozornost zbudily v nás pečetě, po Do-
pozůstalé. Při prvém hned na ně pohledu bylo nám patrno,
nich přináležel Dobrovský ke společnosti tak zvaných svo-
zedníkův čili masonův. Upravili jsme sobě příslušné jich
vědouce, že kustos Brněnského musea, p. M. Trapp, již
ž desíti let zabývá se sbíráním pramenův a listin ku sesta-
svobodného zednictví na Moravě, vzali jsme s ním o věci té
iž tolikéž dosvědčil náhled náš. Sdělil nám laskavě i patřičné
klady ze svých pramenův, začež mu tuto své slušné díky

a z pečetí těchto má podobu rovnostranného trojúhelníku.
aku tohoto domnívá se p. Trapp, že Dobrovský byl »bratrem
é lóže sv. Jana u pravdy a jednoty na Východě« v
ce v rocích 1780—1794. Rovnostranný trojúhelník jest u
i zednikův pasigrafické *) základní znamení bezkonečného pro-
tví.

1	2	3
4	5	6
7	8	9

grafika čili písmo všeobecné jest dosud ovšem více ještě v idealu,
skutečnosti provedené co umění, všeobecnými známkami každému ná-
rozumitelnými sdělovati myšlenky i zprávy. Maimieux honosil se ve
, že byl prvým nálezcem takého písma; u Němcův jal se písmo takové
cně užívati slavný filosof Leibnitz. Zvěčnělý Dr. Exner vydal o

4*

tajemná tradice čili podání a věda u židův, kteráž obsahuje odek
plného smyslu písma sv., jakousi theosofii, a nad to i symboli
číslech, ve mnohém podobnou nauce prvého dle času u Řekův
thagory. Při četných hlubokomyslných názorech má do sebe
mnoho báječného a fantastického.

**) Ku lepšímu všem těmto věcem porozumění musíme tuto aspoň
zmíniti se o zajímavé nauce Pythagorovcův. Čelní průpovědí v j
byla tato: Číslo jest základem (οὐσια, ἀρχή) všech věcí. Čísl
vali v průpovědi této jednička co sjednocení protiv mezi č
lichými; dotčeným pak výrokem neobmýšleli nic jiného proj
veškerenstvo pochází z prvotného jedna, z jedné totiž byto
bohem nazývali, jak dí mezi jinými Philolaos: bůh zaujímá a o
a jest jenom jedin (θεός εἷς ἀεὶ ἐών). Jiní mezi stoupenci P
nazírali podstatu čísel v desítce, o nížto učili, že ohraničuje
lici a veškeru přirozenost v sobě zaujímá, sudé i liché, poh
hnuté, dobro i zlo; onať že jest veliká, všechno působíc a
veškerého božského a nebeského i pozemského života původk
Projadřovali tolikéž podstatu čísel v symbolu tak zvané tetrakty
kteráž jim byla pramenem a kořenem přírody u stálém jejím
symbolem tímto vyrozumívali součet prvých čtyř číslic, tudyž de
3+4=10), neb součet prvých čtyř sudých a prvých čtyř lichýc
počet 36. Konečně nazývali trojici, jež i u masonův v popřed
veškerenstva, protože má počátek, střed a konec.

Usilujíce se dopátrati ukryté v symbolech těchto hlubší my
váme, že stoupenci ti Pythagorovi připouštěli jako k. p. mnozí v
jednu substanci, mnoho však veškerých věcí v sobě zahrn
takáto substance co původkyně veškerenstva tkví jakoby tajem
lená v prvotném jednu, v desítce, v tetraktys, v trojici. Jed

y byly za nešťastné, liché pak za šťastné. Prvé liché číslo jest ice, jakož i ve věronauce křesťanské církve tajemství nejsv. Trojest základem veškerého učení křesťanského. U svobodných zednižívá se jí nejčastěji. Vše děje se trojicí a vše se jí zobrazuje. ík hlediž zevrubně porozuměti číslům 1, 2, 3, a podle nich usilujž ovati; jsoutě zajisté známkami jednoty, protivy a souladu.

všech těchto názorův myšlenka jest pravdivá a velikolepá: že totiž ve vesmíru, v malém i ve velkém, v oboru přírodním i duchovém, vládne zákonitost určitosti mathematické, kterouž konečně i čísly lze naznačiti. Ve tvořivé své fantasii nazírali ve vesmíru takměř věčnou soustavu čísel plnou ladu a souměrnosti a nazvali svět ponejprv hlubokomyslným jménem κόσμος; a i nynější věda nezná důstojnějšího o světě výroku. Ve středu světa, tak domýšleli se, jejž však co uzavřenou kouli sobě představovali, plane oheň, vše osvětlující a okolo světové koule i země se rozlévající. Okolo tohoto ohně koluje prý planeta antichton, od nás nikdy neviděná, pak naše země, jižto zobrazovali již také co kouli, měsíc, slunce, patero planet a nejvýš v pevném souvisení obloha stálic. Počet pohybujících se těchto těles srovnává se s číslem 10. Dálky mezi těmito jednotlivými tělesy zřízeny jsou hudebními intervally, odkud povstává v oběhu jich tak nazvaná hudba sfér, jižto však neslyší ucho smrtelníka, buď že se mu nedostává příslušné schopnosti buď že od prvého mládí tomu uvyknuv nerozeznává více rozdílu tonův těch. (Srovn. Geschichte der Philosophie alter Zeit von Dr. Heinr. Ritter, 1, 384 a násl., a zvláště výtečný spis: Die Geschichte der theoret. Philosophie der Griechen entworfen von Ludw. Strümpell 1854, str. 79 a násl.) Čísel těchto a geometrických forem vůbec užíváno i v stavitelství, nejvalněji pak ve stavbě nejvelikolepější a co do zvláštních stavitelských okras a ozdob nejbohatší a nejskvělejší, ve slohu gothickém. Pravidla při takéto obsáhlé a zavilé stavbě veledůležitá uchovávána v paměti zvláštních stavitelských cechův čili korporací, na jejichž základě počátkem 18. století a popudem anglických nejvíce filosofův Lockea, Shaftesburya, Collinsa, Tollanda a j. rozvinuly se tak zvané spolky svobodných zedníkův, počátečně se směrem, sjednotiti se v jakémsi všeobecném náboženství (deismu); později však vpleteny v to i snahy rázu politického (Srovn. naše obšírné o tom pojednání v »Hlasu,« r. 1862 a v »Koledě« 1851 děje volného zednictví od Hansmanna, str. 129 a n. Co do zevnějška podržány symboly ze stavitelství vzaté, jenž se jeví i v pečetích. Masoni rozšíření nyní jsou ve valném počtu po veškerém oboru zemském. Dotčená třítice zaujímá podstatnou důležitost i v soustavě Hegelovské, kdež pojmy thesy, antithesy a synthesy činí základní kameny veškeré jeho methody. Klácel pokusil se podati je i v naší mluvě v této řadě a s různých stanovišť: určitelnost, rozličnost, pojem; pouhost, tělesnost, duch; počátek, rozbor, soubor; zárodek protivy, ústroj; um cit, — rozum, věda; pokoj, boj, mír a t. d. (V. Čas. Česk. Mus. r. 1842, str. 135)

Co se třetí pečeti týká s tabulkou těchto známek:

V	V	V
C	P	Ž
W	W	L

musela by se dle kabbaly v číslech svobodných zednikův takto se

20	20	20
3	15	24
21	21	21

Její rozluštění nesnadné jest, ježto nám není znám (muselby s
Praze v aktech tamějších bývalých lóži masonův vypátrán býti)
jejž v lóží zaujímal nebožtík Dobrovský; svobodni zednici užívali
valně v písmě skratkův nebo šifer, a v každém stupni jinakých

Nejenom tyto pečetě v pozůstalosti Volného zachované,
jeho náhrobek na hřbitově starobrněnském *) dosvědčují nepopir
že Dobrovský náležel k řádu svobodných zednikův. Naproti kr
na dotčeném hřbitově pozvedá se na pahorku jednoduchý ná
ten, jejž starohrabě Hugo ze Salm-Reiferšeidův nejdůvěrnějšimu
příteli a nejznamenitějšimu slavistovi tehdejši doby postavil. Jak
známo, skonal Dobrovský v brněnském klášteře milosrdných brat
6. ledna 1829 svou životní dráhu. Jak skromný byl učenec
životě, tak jednoduchý postaven mu i památník jeho slávy. Na
stupňovém podkladku 1° 2′ širokém spočívá čtverhranný, do
vrcholu vybíhající jehlanec zvýši 2°. Na přední straně spatřiti je
klenek, v němž nalezá se popelnice se symbolem stále hořící
a nad ní zvenku medaillon, ozdobený věncem vavřínovým s
Dole čteme tato slova:

*) Srovn. Volný, Topographie, Brünner Kreis I, str. 129, a »Brünner
č. 251 r. 1863, od M. Trappa.

Dobrovský. annorum LXXV. ex. itinere.
obiit Brunae VIII. Id. Januarii anno.
MDCCCXXIX.

...ané jehlance jest taktéž medaillon s tímto nápisem:

Hungaria. me. genuit.
Bohemia. sibi. literisque. vindicavit.
...regendis. sacrorum. alumnis. quondam. adhibuit.
nunc. pia. condidit.
Slavica. qua. patet. terra. non ignorat.
amici. lugent.
...quis. Hugo. comes. de. Salm. hoc. monum. p.

...ento pochází z péra přítele Dobrovského, profesora Jos. ...mer t a (nar. v Litoměřicích r. 1775, prof. estétiky, dějin věd ...filosofie na universitě Pražské, zemř. 1844, dne 17. května). ...jme v pozůstalosti Volného četně listův od tohoto všestranně a ...zdělaného muže, jmenovitě co se týče vydání pravého textu ...va, jakož i o sestavení dotčeného nápisu na hrobě Dobrovského. ...listy tyto pro nás malou mají jinak důležitost, pročež jsme opo... výňatky z nich učiniti pro naše československé obecenstvo.

Jak nám sděluje p. Trapp, neměla lebka Dobrovského klidného ... Dvakráte neb třikráte byly vykopány kosti jeho následkem upra...ní zdi hřbitovní, poněvadž slušně obmýšleno na vhodném místě ná...bek mu postaviti. Při této příležitosti dal zvěčnělý opat Cyrill Napp ...u uschovati ve chrámě Králové kláštera, teprv r. 1857 dodána ... k ostatním kostem. Již pak forma jehlance se symbolem věčně ...noucího ohně dosvědčuje, že Dobrovský patřil ke svobodným zední...m, jakož i hr. Salm, jenž náhrobek ten postaviti dal.

Valně dopisův nalezáme v dotčené korespondenci Volného z péra ...tonína Bočka, muže národu našemu upřímně oddaného a o do...cí dějepis a kritické jeho skoumání velezasloužilého, avšak bohužel ...ástech našich veřejných tak dosud málo oceněného, že až do této ...íle postrádáme v našem jazyku zevrubnější o něm životopis a vě...ký rozbor četných jeho spisovatelských prací a podnikův. Antonín ...ek pocházel z Bystřice pod Pernštýnem, kdež rodiče jeho živili se ...ešnictvím. Spisovatel těchto řádkův, sourodák Bočkův, s útěchou sobě ... ze svého mládí na vážného, při tom bodromyslného otce na...ka, jenž s oprávněnou honosivostí rád rozpřádával hovory o ...vou synech, z nichž starší, František, (nar. dne 11. září 1791) ...se stavu učitelskému výtečnou vědoucností svou zdárně působil

co gymnasialní profesor ve Znojmě a v Brně, v pozdějších pak s velikou zálibou obíral se numismatikou dosti u nás ladem několik o témž předmětě pojednání uveřejnil německy v »Mitthei der m. schl. Ackerbaugesellschaft.« Mladší jeho bratr Antonín se dne 20. května 1802. Studia gymnasialní konal v Těšíně, ve (1815—1818) a v Brně (1819), studia pak filosofická v (1820—21) a r. 1822 co soukromý žák v Brně. Zamýšleje po té studiu právnickému, odešel za tím úmyslem do Vídně; záhy dráhu tuto zvolil sobě podlé vzoru bratra svého stav učitel němuž se co adjunkt na gymnasiu brněnském (1824—1826) při val. Byv na to od tehdejšího pána na Rožince a v Bystřici, Viléma Mitrovského (umř. dne 7. června 1857), povolán k vy mladistvého hraběte Vladimíra (nar. 17. června 1814) dostal na blízko svého rodného města, kteréž samo pro přebývání ravských bratří (až dosud nazývá se jedna z tamějších ulic »bra jakož i pro své vůkolí kdež hradové a zříceniny jejich, Pernštýn, Mitrov, Stražov, pak staré proboštství Doubravnické se svým chrámem z tuzemského mramoru dojemné budí vzpomínky na dávnověkost a slávu naší Moravy, muselo takměř bezděky probudilou mysl ku pěstování dějepisu domácího. Jeden z pr a znamenitějších výplodův snahy této týká se skutečné děj Pernštýnského (ve Volného historickém almanahu) a pojednání o ditech v Bystřici v časopisu »Brünner Wochenblatt.« Že však dosti nesnadno bylo dopiditi se místa skutečného gymnasialníh fesora, přijal Boček, nutkán k tomu i vnitřním popudem, službu slezs. gubernialní registratury (1828), kdež mu ředitel Müller upravení a spořádání bohatého archivu z 59 na Moravě a v zrušených klášterův.

Již v úřadě tomto využitkoval Boček všemožně stavovský a částečně bohaté pro historii poklady mor. desk zemských, však zručností svou v konání vložených naň povinností zbudil nost tehdejšího gubernatora moravskoslezkého svrchu dotčeného běte Ant. Fr. Mitrovského, což mělo pak pro veškeren jeho věk a snahy jeho o zvelebení domácího dějepisu vliv nejroz Ku konci roku 1830 stal se Ant. Boček amanuensem při knihovně v Olomouci a dne 29. srpna 1831 jmenován prozat telem při stolici českého jazyka a české literatury na stavovsk

Snad obává se, že podám recensi o jeho spise „series episcop[illegible]" jejž právě dal tisknouti. Takýtmo zlým se mnou nakládáním jsem k nejhoršímu popuzen; a nestane-li se v tom záhy nějaká změna, mus[illegible] bych žádati za propuštění ze služby; neboť život svůj nemínim v [illegible] dáti a tím méně, že mám v úmrtí skriptora Noggya a na kustodovi z[illegible] žení chorém (gramkranken) smutný před sebou příklad. Ubohá vlast! o jak rád bych tobě věnoval dny své a s muži, již pro tvou [illegible] roznícení s neunavnou horlivostí dále pokračují, měřil slabé kroky své! Avšak osud, tak zdá se, chce tomu jinak! Osm let jsem se pro tebe obětoval, zříkal se radostí mladého věku, noci probděl jsem v [illegible]bavém pátrání a studování, jen pro tebe jsem žil a ne pro sebe; a odměnou mojí jest, že jako soumar truditi se musím, a při tom [illegible] takto se se mnou nakládá! Tolikéž dozvídám se, že nemám [illegible] nadějí ohledně stolice českého jazyka — tudyž ve jménu Páně! Štěstí nějakého jsem nikdy neočekával; avšak že i to, co jsem [illegible] sobě byl zasloužil, mohloby mi zadržováno býti, toho jsem se [illegible] nenadál. Toťby byla rána, kterážby mne z drahé otčiny navždy [illegible]dila (hinausschleudern), byťby tím snad srdce puklo. Avšak zcela [illegible] neztrácím; důvěřuji se v Excel. p. dvorského kancléře. On zajisté [illegible]hosklonně přislíbil mi, že se chce postarati o mou budoucnost a [illegible] mne opatřiti, abych nejvalnější část svého života věnovati [illegible] vlastenskému dějepisu. Jest on bez toho jedinou naší nádějí, a [illegible] na to nezapomíná, cokoliv byl komu přislíbil. I psal jsem mu a [illegible] svůj osud v jeho milost a naději se všeho zdaru." (Ku konci [illegible] Boček Volného o laskavou jeho u dvorského kancléře přímluvu, [illegible] prý Volný není v milosti Jeho Excelence posledním).

Druhý list z Olomouce dne 29. června 1831.

„Ohledem na Anonyma Hradištského (Gradicensis) *) jsem [illegible] zcela jest. Palacký nebude moci upříti vlasti naší tuto důležitou pam[illegible]

*) Zmínku o rukopisu téhož Anonyma čteme v d'Elvertově (Geschichte d. [illegible] Liter. Mährens na str. 482), že v archivu kláštera Rajhradského [illegible] Cerroniho nalezá se Anonymi Benedictini Gradicensis chronicon z Ms. [illegible]denské knihovny. Boček sám zmiňuje se o něm ve předmluvě ku [illegible] svazku svého diplomatáře 1836 (XI): Consecrationem vero s. Petri [illegible]mucii (cujus notitiam, videlicet „cartulam vetustissimam", Severus Prag[illegible] episcopus anno 1062 „propria manu" depinxit — srov. v samém diplom. I. str. 69) per S. Cyrillum anno 863 peractam esse, innuit Hildegardus Gradicensis, antiquissimus Moraviæ chronographus Ms., asserens: [illegible]patum Olomucensem ad ecclesiam s. Petri fundatum esse a. 1063 [illegible]

tisk Vídenský jest jenom chatrný, interpolovaný excerpt. Opatové es, Zulizlaus, Blasius a Mizlor jsou jenom interpolováni, tudyž jen atovšil. Hradiště čítá jen čtyry opaty: Jana † 1081, Bermaria † 1116, lina † 1127 (schází v excerptu) a Bogumila neb Deocara. Excerpt o nadáních pro benediktiny ve Veligradě ante Znoim, Trebech, e, Raygrad, a i o jiných punktech. Jest to náš „Cosmas, s nímž dnes zítra počíti se musejí Monumenta Moravica."

V československém jazyku málo sepsal zvěčnělý Boček. Pokud známo, máme z jeho péra v jazyku našem pojednání „o vítězi Mongoly" v Šemberově spisu (1841): Vpád Mongolů do Mo- *) a pak: Přehled knížat a markrabat i jiných nej- ších důstojníků zemských v markrabství moravském, vil Ant. Boček", r. 1850, nákladem Matice Moravské. I mezi , jež jakožto k tisku Bočkem přichystané uvádí d'Elvert, nenale- e žádného spisu, ba ani pojednání v jazyku českém, ač se tam ládá, že Boček připravoval příspěvky k české literární historii Jung- nově. I ve veškeré korespondenci Volného nepotkali jsme se se ným listem v českém jazyku, leč s jedním, jejž tuto ač nedotýká se ežitějších věcí, právě že psán jest jazykem naším materským, v ém znění podáváme. Jest psán švabachem a starším ještě pravo- em (nejwyšší a t. d.), jejž jsme jedině změniti si dovolili podlé nějšího a datován z Olomouce. „Velebný pane! Vzácný příteli! ěte mi prominouti, že jsem Vám posavad ony výtahy ze zemských k neodeslal; potřebuji jich ještě sám z ohledu rodu Šternberského; k ale za 14 dní jistě je obdržíte. P. nejvyšší kanclíř vydání mo- ského diplomatáře velmi schválil, a tu práci i penězy podporuje. ho mám na Vás drahý vlastenče doufati? Přispějete mi pro ušetření áce a času Vaší sbírkou? Odpište mi laskavě na tyto mé otázky! —

bissecularі post consecrationen ecclesiæ ejusdem", a uváděje na str. 114 listinu téhož Hildegarda dokládá o něm v poznámce: „Ex Hildegardi Gradicencis (scripsit 1127—1147) chronico Ms. sec. XIII. hactenus inedito." Avšak stříz- livým ku samé věci přizírajícím účencům (Šemberovi, Jirečkům) objevily se listiny tohoto Hildegarda, jakož i tak zvané zlomky Monseovy (fragmenta Monsiana I, str. 111, 112 a násl.) býti podezřelými před stolicí historické kritiky. A. V. Šembera praví ve svých dějinách řeči a literatury česko- slovenské (I. 53): „Zlomky dotčené (Monseovy) vesměs máme za podvržené, rovněž jako výpisy z tak zvaného Hildegarda Hradištského, a pročež se k nim tuto netáhneme."

*) Viz naše dotčené pojednání v tomto časopise 1871 str. 172 a 173.

Za druhé bych Vás prosil, abyste s Vaším zeměpisem aspoň tak dále meškal, dokudbyste větší částku mé sbírky neprohlédl; já nemohu Vaší žádosti zadost učiniti. Co jsem v Čechách a co ve Vídni pro naši vlast dobrého vyjednal, v příštím psaní obšírněj Vám povím. Zatím mějte v lásce a v paměti Svého vroucného ctitele a přítele Ant. Boczka. V Olomouci, 19. Oct. 1832.«

Z listu psaného dne 27. dubna 1834, z Olomouce.

»I Vy máte se radovati z posledního mého diplomatického nálezu, Vy především, a věda, že se radovati budete, píši Vám nejprv. Byl jsem tak šťasten nalézti archiv Rajhradský, snad onu část, již se byla pohřešovala. Pozůstává z asi 100 původních listin (Originalien) z XI. až ku konci XV. století. V čele jest odevzdání cely klášteru Břevnovskému vévodou Břetislavem r. 1045 s neporušenou pečetí, a listina jest veskrz velmi krásně zachována. Z XIII. století jest, ni fallor, 20 listin, z nichž ovšem 8 neb 10 čistě Břevnovských. V opisu nalézaly se:

a) Donatio militis Myretae terræ cuiusdam in Domasove ab 1077;

b) Conradus dux et Hilburg coniux eius resarciunt damna mon. Raygrad — bohužel ne celá — z r. cc. 1092;

c) Lucii bulla ad Ottonem Pragensem epm., ut mon. Raygrad adversus Vratislaum ducem (Brunnensem) tueatur; tolikéž jen zlomek z roku 1144;

d) Vratislaus dux Moraviensis restituit ffbs. de Raygrad circuitum Domasove — celá ca. 1146;

e) Vladislav král český ztvrzuje klášteru okres Domašovský 11.. celá, ale bohužel jen v českém překladu z 15. stol.

Nad to nalezl jsem v Kroměřížském archivu v opisu listinu Rajhradskou z r. 1174. A mezi nejdůležitějšími listinami o Moravě, jež nebožtík Monse nedlouho před svou smrtí byl nalezl na zdejší radnici na dvou listech pergamenových (jsoutě to snad zlomky nejstaršího kodexu Olomoucké církve), nalezá se tolikéž list Rajhradského probošta k biskupovi Severovi de ao. 1062, v němž se vysvěcení chrámu sv. Petra sv. Methodiem r. 884 konstatuje.*) — Prvý svazek diplomatáře až inclus. 1199 jest hotov a ve příštích dnech odejde do Vídně. .. 100 dosud netištěných listin a listův budeť snad vítaným darem. Z druhé strany však stojí mně to snad zdraví. Po celou zimu byl jsem tuze churav, dva měsíce beze sluchu a i všechny vlasy potratil jsem ..

*) Srovn. d'Elvertův cit. spis na str. 9.

PS. 7. května 1834. Probošt Rajhradský de ao. 1062 jest bo-
l jen počáteční literou M. naznačen; možná tudyž, že se Maurus,
děpodobno ale, že se Mathæus jmenoval; neboť Mathæus nazýval se
consanguineus militis Epponis, præfecti Bilinensis, k jehož pro-
hu tento byl daroval r. 1045 dědinu Costelani proboštství s. Ioan-
in Moravia. Fr. Matthæus byl mnich benediktinského řádu a kon-
ualní u sv. Jana v r. 1043. Nejvýše k pravdě podobno jest, žeť on
představeným proboštství od téhož pokrevního příbuzence Eppo
ného. Ao. 1088 přichází však Johannes præpositus de Raygrad
ě vypsán a podle listin.«

Z listu v Olomouci daného dne 29. listop. 1834.

»Po dlouhé době hlásím se opět, aniž ospravedlňuji své mlčení.
jsem minulého roku byl na kraji hrobu po tři čtvrti roku v ni-
ž nemoha nějaké účasti míti, bude Vám zajisté známo. Teprv ve
ch pozdravil jsem se bohudíky svědomitým užitím léčení se vodou.
opět těším a raduji se ze života a z práce. Můj diplomatář blíží
ž k ukončení. K novému roku naději se, že obsah (index) i s
mluvou budu moci odeslati, neboť tento prospectus operis chce
Excel., aby byl předeslán. Jak potom další dílo bude pokračovati,
v Božích a v jeho rukou. — Pro vědeckou společnost v Čechách
jsem o mezivládí 1278—1283, k čemuž připojeno asi 40 listin
davek. Jest to snad již v tisku.*) Druhou pro dějepis neméně
žitou práci chystám (co výtah z mého indexu s přídavky ze kronik),
: »regestum Otakari«; i domnívám se, že to přivedu asi na 600
Otakarských listin. Při takémto chronologickém z listin dosvěd-
m sestavení zmizí množství bludův v nejlepších i v nejnovějších
ch. Podnik tento připravuje mi stále větší potěšení.«

Z Olomouce, dne 22. března 1835.

»Při své návštěvě u p. knížete arcibiskupa**) slíbil jsem, že ze
h materialií sestavím tolikéž i církevní dějepis. Smím při tom spo-
u na Vaši laskavou podporu? Jen pod touto výminkou mohlbych
díla odhodlati. Tak byste mi přispěl zůstaviti památku ve vlasti

*) Pojednání toto vyšlo v Praze 1835 pod názvem: Mähren unter König Rudolf dem Ersten; d'Elvert dí o spisu tomto t. c. (str. 366), »že jím malý ten oddíl od r. 1278—1283 dosáhl zcela nového světla.«

**) Byl to arcibiskup Ferdinand Maria hrabě Chotek, panovavší od r. 1831—1836; zemřel cholerou v Praze při korunování císaře Ferdinanda na krále českého, byl českého jazyka úplně mocen a jeho podporovatelem.

mojí. Jsem zajisté pevně odhodlán, vydobyti sobě pilností a snahou jinde druhou vlasť, byťby i srdce mi při tom pukalo. Dokud věci na Moravě pozoruji, neníť mi tu při veškeré mojí obětivosti, kterouž Vy nejlépe oceniti dovedete, zajisté ničeho, praničeho nadíti se. Ze svých skrovných příjmův bez jiných výdělkův mohu jen velmi obmezeně živiti se; jak ale tehda, když s povinnostmi rodinného otce nové potřeby naléhavě se naskytati budou? Jest tudyž moje předsevzetí prosebně budu žádati o stolici jazyka českého v Praze. Jest arci při ní jen 600 zl. služného; avšak doufám, že si v Praze soukromým vyučováním něco vydělám, abych takto s menší aspoň starostí mohl živ býti. Mámť toho při tolika mužích důkazy, že pilni, vědecky vzdělaní mužové nezůstávají v Čechách bez povšimnutí; na Moravě však? — — — — Přesazení toto jsem sobě, tuším, tak krvavě byl zasloužil, že mi to snad neodeprou. Pak nejdražší příteli! spočívá badání v domácí historii a taktéž oslava vlasti výhradně na Vás, a ta útěcha, viděti ji v tak důstojných rukou provázeti mne bude i ve vzdáli, a ulehčí mi (dojde-li jen k tomu) moje loučení. Na Velehrad nezapomenu!«

Že v dílo Volného, v jeho topografii o Moravě, ve spis tak obsáhlý a z tak různorodé látky sestavený vloudily se mnohé poklesky, uznávají sami jeho upřímní ctitelé, mezi nimiž i vděčný jeho žák d'Elvert (t. c. 353 a násl.). Jmenovitě tohó touženo, že Volný Bočkem nalezených seznamův o manských statcích biskupství Olomouckého jakož i desk manských téhož Olomouckého arcibiskupství ve svém díle nepoužil, a že i statistická data, ač úředně mu odesýlaná, namnoze jsou nesprávná a nedostatečná. V pravé lásce ku věci samé se stanoviska zcela objektivního, žádnými mimotnými ohledy nepodjatého píše o témž díle i Boček, při čemž neopomíjí udíleti i příslušná pokyny k žádoucím opravám. Činí to v následujícím listě šetrně a za úmyslem zcela ušlechtilým.

»V Olomouci dne 3. ledna 1836. Příležitostně dovolte mi, velectěný příteli, něco připomenouti ohledem Vašeho spisu. Není možno, aby někdo jiný tak s to byl oceniti obrovské namáhání při Vašem díle jako já (neračte to však za neskromnost považovati!) jenž na témž poli tak dlouho a tak neunavně pracuji. Pročež mrzí mne to velice, když nepovolanci osobují sobě o něm úsudek. Čím urazil Jste prof. von C.... tu v Olomouci? *) dozvěděl se snad, že Jste ho nazval [illegible]

*) Snad tu míněn prof. von Canaval, profesor filologie a estétiky na universitě Olomoucké, muž jak jsme při svém v Olomouci pobytu osobně ho poznali, mysli jinak ušlechtilé a i ke Slovanům spravedlivé.

em? On zrovna jed soptí na dílo Vaše (a má své kumpany!), ba protirecensi. Nechte se ho jen sápati toho titěru (winziger); se, že p. Meinert, já a jiní jsme ještě tanti přiučiti ho tomu: ne ultra! Horlí jenom proti maličkostem, při nichž Vy nemáte viny, alebrž ti, jimiž při odeslání příspěvkův býváte oklamán. Já e své strany dovolilbych sobě — mezi námi — ohledem na u věc několik poznámek, jichž šetření dílu nebyloby na újmu.

a) Přáti jest, aby slovanské názvy míst pravopisně a dokud možná ě byly udány.

b) Ve jmenech osobních jest velmi mnoho nesprávností; jak málo věřovati v opisy listův!! Rajhradské Monasticon bubří téměř ta- nedostatky ve psaní!

c) U dat ze zemských desk byloby správněji udati jen v tabu- í (vklad); neboť rok čili datum desk zemských jest velmi zřídka kupu neb prodaje; intabulování samo dělo se často o 50, 60, 100 let později (obyčejně o 1—10 let). Slovy darovati, prodati m desk zemských svedete badatele i sběratele, a jimi uvozeny udou omyly do monografií. Vůbec musí zpytatel dějin s velkou ostí užívati desk zemských; jinak rozmete chronologii, duši to su a dojde k nesprávným výsledkům.

d) I v dějepisných udáních mělby Jste, p. profesore, méně opí- e o Schwoye (alias Pessina!)«

Zdá se, že těmito dobře jinak míněnými a důkladně odůvodně- kritickými poznámkami uražena se cítil prof. Volný, a že v ta- mysli nakvašení ostrou odpověd byl odeslal Bočkovi, načež mu l Boček v listě (bez udání roku i místa).

»Blahorodý, velectěný p. profesore! Nebyloť to mým úmyslem, i Vám neb uraziti Vás mým dobře míněným dopisem; přiblížel jen k dobré věci, o niž se tu jedná, nedotýkaje se v ničemž osoby. Z Vašeho listu ze dne 8. t. m. seznávám s bolestí, že se uražena poznámkami mými. Odvolávám je tudyž ochotně; chtěl jen upozorniti, nikoliv napravovati, kde Vy sám to nejlépe dove- tím méně úsudek sobě osobiti. Zároveň odesýlám pokračování městských a tyto dodavky:

1208. V listině Robertově o směně Doubravníka račte vesnici ve Vašem Monasticonu opraviti. V Brněnském originalu stojí: e (Tuřany, Turas!)

1226. Přemysl daruje ke sv. Petru desátek z Kuřima (Schwoy udně Komárov.)

1225. Heilwidis illustris matrona — concambit cum A. ... ppto. de Lucha — dans ppto. terram arabilem juxta Manizi (u Brn... vineam in Bosonoh et LX mr. — pro 4 mansis in Ozlavan cum ... Ywancici — Orig.

1229. XV. Kl. Aprilis act. Brunae — Otakarus — homines ... Strelich a jurisdictione beneficiariorum eximit et mandat, ut ... Brunnensi judicentur. Dipl.

1229. Otakarus — et Consantia regina — conferunt mon. S. ... nedicti juxta Brunnam (Luh) prædium Rudolti in Manic. — Dipl.

1233. Mense Octobri dt. in Thusnow — Constantia regina ... a fratribus S. Johannis — prædia Thusnow et Brzezie — p. fund... mon⁰. Řád obdržel je od Jindřicha, bratra krále Vladislava, ní ...

1234. dt. Iglaviæ mense Septembri — Premysl M. M. ... fodinis decisa — concedit Ratiborio de Deblin partem argentifodi... in Deblin. Dipl.

1236. Premysl M. M. Stiborio purgravio in Aychorn ... villæ Lažane nec non usum ferrifodinarum ibidem. Dipl

1238. dt. Brunæ VI. Kl. Sept. Robertus eps. — confirmat ... titionem Rudlini procuratoris — hospitali S. Spiritus apud Brun... nunc fundato — decimas. Dipl.

1239. dt. Brunæ III. Kl. Januarii 1240 — Pribislaus de ... nowe, Castellanus Brunensis, et Sybilla uxor ejus conferunt hospit... Spiritus Brunæ ecclm. in Krisanowe cum decimis et villis Loser ... domiliez. Dpl. — Cc. 1025 dostává již Olomoucký chrám u Sv. Petr... díly na Vyškově (na uishoue). List.«

Z listu z Olomouce dne 9. února 1836.

»Váš Rajhradský Monasticon *) má, jak vidím, přece velmi ... mezery, opětný to důkaz, jak se člověku špatně daří ...

*) Úplný titul této sbírky jest »Monasticon historico-diplomaticum ... Moraviæ monasteriorum«, 11 svazků in fol. Sestavil ji Piter s pom... vora Habricha; naleží se v rukopisu ve klášteře Rajhradském. ... jak tuto Boček soudil o sbírce této i sám Volný, doklédaje, že ... (obsahujíc přes 2000 listin klášterův od 11—14 století na Moravě ...) jest velmi neúplné, ješto Piter nepřepisoval listiny sám všude na místě, nobrž že mu již přepisy často nesprávné byly odesýlány. Vyp... sbírky archivy františkanův, kapucínův, piaristův a milosrdných bratří ... té pracoval Piter po tři léta a byla pak v pozdější době doplňována ... mimo dříve uvedené spisy zůstavil tolikéž spis: Collectio scriptorum ... antiquorum.

vá opatřen, obmezuje-li svoje zpytování jenom na dobrovolné pří-
ívky, sám-li však nebádá. Neboť odkudkoliv poctivec Piter byl pří-
ívky obdržel, vypadly tyto velmi nuzně; a jenom to pozoruji, že Mo-
sticon jest úplnější, kde Piter osobně sbíral, jako ve Králové klá-
ře, neb H a b r i c h *) pro Oslavany a Doubravník na Brněnské rad-
ci. — Rád bych jedenkráte pro svůj dějepis klášterův nahledl do
hož monastika, abych se přesvědčil, zdali vedle aparátu listinného
užito k tomu tolikéž i nekrologův a domácí kroniky. — Mnoho snad
o Hradištský kraj budou obsahovati moje listiny Velehradské, v nichž
de pokračováno. Jižní místa kraje Hradištského ztratila, jak pozoruji,
é archivy při vpádech uherských. (I Břeclava a Podivín nemají ni-
ho). Zdá se, že horská část téhož Hradištského kraje nebyla v hi-
orickém ohledu od nikoho procestována.«

Z listu z Olomouce dne 1. listop. 1836.

»Opět veliký nález! Archiv maltezův v Čechách, Moravě a ve
ezku, v Polsku, Prusku, Rakousích, Štyrsku, Tyrolsku jest zcela za-
ován, více než 20,000 listin obsahující, mezi nimiž mnohé z XI. a
I. století. Poklad i pro Moravu! Marně jej ovšem hledal konvent v
ze!! — Bohudíky! použití jeho jest mi úplně povoleno! Templářské
iny jsou také při tom!«

Na konec přičiňujeme list bez udání roku i místa; podle obsahu
si pocházeti z prvé doby dopisování si s Volným, neboť činí se v
n zmínka o diplomatáři, k tisku teprv připravovaném, jehož prvý
zek, jak dotčeno, tiskem vyšel v Olomouci r. 1836.

---

*) Alexander H a b r i c h, souvrstník Piterův a bratr jeho řeholní, narodil se v Buzově dne 26. července 1736. S neunavnou horlivostí účastnil se ve všech vědeckých pracech svého učeného probošta, ale i všech mužů tehdy četně pro zvelebení domácího dějepisu zaujatých: Dobnera, Monsea, Wokouna, Pelzla, Dobrovského, Cerroniho a j. Že při sestavování monastika zúčastnil se popřední měrou, již podotkli jsme, jakož že i přispěl nejvíce k jeho doplnění a zdokonalení. Tiskem péčí jeho vydán spis pro dějepis moravského p r á v n i c t v í důležitý: Jura primæva Moraviæ, Brunæ, 1781 s poznámkami z původních pramenův a rukopisů kláštera Rajhradského. Obsahuji: Statuta Kunratova, Brněnská municipalní práva z r. 1243, Jihlavská municip. a horská práva ok. 1250 a mnohé jiné výsady. Habrich sepsal i dějepis některých far v Brněnské diecési, spořádal archivy při faře svatojakubské a na radnici v Brně a sestavil nekrologium řádu benediktinského v Čechách, na Moravě a v Slezsku. Zemřel co převor dotčeného kláštera dne 27. března 1794, nedokončiv sbírku m o r a v s k ý c h n á p i s ů v, Středovským již započatou a jím dále vedenou.

»Pozdě odesýlám slíbené výtahy z moravských desk zem nemějtež to za neúslužnost, než za nemožnost, v jakouž přivede byl zvláště propravnými kroky ku diplomatáři. Srdečně přeji, ab ličkost tato v něčem usnadnila práce Vaše. Mohu-li pak i jiným meny sloužiti? K tomu jsou zde. Vždyť pracujeme pro svou vla vlast zašlapovanou a zlýranou. Bůh nám popřejž síly a vytr abychom poněkud čest její mohli obhájiti. Jenom jednomysl jedna vůle a bratrské sobě pomáhání přivede nás blíže k našem — O diplomatáři pracuji neunavně. Každého týhodne mám p volno $2^1/_2$ dne; pochvílí tohoto užívám k výletům do blízkých O feriích vánočních odcestuji do Slezska; později zamýšlím obra kraje Přerovský a Hradištský.«

Tímto končíme výňatky ze zajímavých a důležitých těch pisův Bočkových, jichž v pozůstalosti Volného nalezli jsme vesm

Nelze-li upříti, že studia dějezpytná u nás na Moravě z části dosud jsou průpravná, zamířená ku kritickému sestaven rukopisův a j., na jichž základě sepsati teprv možno důklad požadavky našeho věku srovnávající se historii moravskou: tu přispěl Boček měrou vydatnou ku seznání i oslavení své vlasti svého svrchu oceněného diplomatáře, v němž s neunavnou p stále se i nyní pokračuje. Snahy Bočkovy potkaly se i u mor stavů se žádoucím zdarem. K jeho návrhu usnesli se tíž r. 1839, aby ku zvelebení domácího dějepisu podnikla se obsáh tování nejen v archivech moravských, ale i v archivech ostatní rakouských, ba aby se tato rozšířila i na cizinu, k témuž cíli dušně ročně 2000 zl. stř. obětujíce. Material na těchto cestách obsahuje prý 5000 archův, jejž Boček vlasti daroval. Později př co pomocník na cestách horlivý, činný a pro dějepis moravsk záhy udňatý Jos. Chytil (nar. dne 9. března 1812 v Kojetín stavovský kancelista (r. 1841). po smrti Bočkově stav. archi 28. listop. 1855), vydal 5., 6. a 7. svazek diplomatáře, v jazyku: Paběrky z dějův Kojetinských, v Brně 1851, a menší histor. pojednání; zemřel 10. února 1861). Boček při svých sbírkách přední měrou toliko pátrání v středov k nastolení domu Habsburského (1526), aniž mu při život příliš dlouhém lze bylo probrati veškeré bohaté a četné vlasti naší, tím méně archivy zemí cizích. Avšak co podnikal, to činil s pílí vytrvalou a neunavnou, ba všecho ... jednou; tak zaznamenal, sebral a s výňatky sestavil podlé své

r. 1844 přes 2570 čísel, r. 1845 pak opsal 1042 listin.
ěkdy želeti jest, že jmenovitě co do nejstarší doby nešetřil
svědomitě pravidel přísné historické kritiky, a za podnětem
lásky vlastenecké svésti se dal ku nesprávnostem, jichž vina
tím tíže na váhu padá, poněvadž čtenářové, nemajíce k
atečného pochvílí a studia, nemohou sami přesvědčiti se o
výrokův dějezpytcových; oniť důvěřovati musejí úplně ve svě-
adatelovu, kterouž tento, nechtěje aby i v jinak pravdivých
otkával se u obecenstva s pochybenstvím, i v nejmenším nesmí
přerušiti. Věda jakož i sláva vlasti tím nezíská, alebrž velikou
u.

cké jeho snahy potkaly se všude se vděčným uznáním. Císař
zlatým záslužným penízem (v září 1836), učené společnosti
za úda do svého středu: v Praze české národní museum a
společnost nauk (1834), moravská společnost pro zvelebení
mosti vlasti v Brně (1837), lužická společnost nauk ve Zho-
), král. dánská společnost pro severní starožitnosti v Ko-
), slezská společnost pro vlastenskou osvětu ve Vratislaví
avové zemští poskytli mu se svolením císařovým (1. dubna
zl. stř. co osobní přídavek k jeho služnému, udělivše mu nad to
mor. stavovského historiografa, od doby Pešinovy uhaslý,
16. června 1839) pro něj utvořený úřad stavovského archiváře.
dem na naší československou literaturu musíme k jiné ještě
mavné jeho činnosti poukázati. Prohledávaje pro dějepis do-
moravské archivy neopominul pátrati tolikéž i po vzácněj-
kách naší starší literatury, po spisech, knihách, biblech, od
vského po bitvě bělohorské co nejtajněji ukrývaných. Četně
českých spisů, zejmena z doby bratří českých, nalezl podle
nám se projádření v horách okolo Nov. Města, Žďáru, By-
ž i v moravském Valašsku; v hornatých krajinách nejdéle
zvláštnosti nejenom národní, alebrž i spolky náboženské,
s podivuhodnou často houževnatostí. Tím zachoval nám
zácnější rukopisy i knihy, ježby bez jeho péče navždy byly
uly. Sbírka jeho obsahuje 22 důležitých českých rukopisův,
opisův z proslavené moravské tiskárny Králické, jako velmi
šestidílnou bibli králickou 1579—1593, jakož i bibli bratrskou
r. 1596 a 1613; bibli z r. 1488, jež prý jest úplnější než
Pražská a Olomoucká, 19 Husových spisův, 14 Komenského
sbírka Bočkova pozůstává dle katalogu o ní Chytilem upra-

5*

veného z 12308 čísel listin, ze 769 českých inkunabulí a knih, i [illegible] lat. a německých inkunabulí a ze 175 rukopisných kodexův. [illegible] drahocenná tato sbírka vlasti byla zachována, usnesl se r. 1849 [illegible] zemský výbor na tom, aby se sbírka ta podle dřívějších nálezův [illegible] zemského a dle předchozího prostředkem komise učiněného odhadu [illegible] zem zakoupila v ceně 5000 zl. stř., k čemuž i dotyčné c. k. ministerstvo svolilo (dne 21. listop. 1849). *) Bočkovu sbírku mincí, [illegible] i moravské mince, odkoupil za 1900 zl. ušlechtilý vlastenec, p. [illegible] Bedřich Sylva-Taroucca.

Při takéto neoblomné píli, při té všestranné pro svůj [illegible] úkol dospělosti kolik tu zdárných plodův, kolik tu vydatného [illegible] dějin našich bylo ještě lze očekávati! Všem těmto mnohoslibným [illegible] dějem náhlý, nepředvídaný konec záhy učinila smrt, vychvátivši [illegible] šeho lůna horlivého pěstitele domácího dějepisu v nejmohutnějším [illegible] mužském. Ještě r. 1845 měli jsme při jeho návštěvě v Hustopečích příležitost radovati se ze květoucího jeho zdraví, z mužné odvahy, [illegible] kovouž nejenom sám pracoval na národu roli dědičném, alebrž i [illegible] k vytrvalé činnosti ku zvelebení a oslavení vlasti napomínal a [illegible] s útěchou obdivovali jsme se bodré a vlídné jeho mysli, přívětivému [illegible] ke všem jednání, tak že všichni, jimž událo se blížeji s ním [illegible] bezděčnou k němu přilnuli láskou. Tu pak počátkem ledna [illegible] truchlivá dochází zvěst, že Ant. Boček na věčnost se odebral. »Před novým rokem jda z domu po úzkých schodech nového příbytku [illegible] upadl jest a zlomil levou ruku. Již se zlomenina hojila, a on k [illegible] šení rodiny i přátel svých z lože povstával, an jej 10. ledna [illegible] silné mdloby obklíčily. Druhého dne ráno mdloby se opakovaly, [illegible] sesláblý po nedlouhé chvíli v rukou choti své skonal. Při otevření [illegible] se nalezlo, že mu mocným otřesením při onom nešťastném pádu [illegible] byla pukla, čehož smrt byla nevyhnutelným následkem.« **) Při [illegible] jeho pohřbu sešlo se četné množství obyvatelstva Brněnského, [illegible]

*) Mimo již uvedené Bočkovy spisy dodati tu musíme co zvláštnost i drama [illegible] složené: Pramáti Pernštýnská, s hudbou od Em. Titla, provozované r. [illegible] na divadle Brněnském. Zásobu slov, jmenovitě technických, [illegible] na cestách z úst samého lidu odeslal do Jungmannova slovníku, [illegible] tytýž poznamenána jsou co Bočkem sebraná. Kéžby se z jeho pozůstalosti [illegible] celek sestavily všechny dodatky a doplňky jeho k dějepisu literatury [illegible] slovanské!

**) V. Česká Včela 1847, č. 70. Srovn. zprávu námi ve Květech 1847 [illegible] úmrtí Bočkově podanou, kdež i připojena báseň Sušilova.

zpívána píseň, složená od našeho zbožného pěvce Sušila, jenž k nám častěji projádřil, mnoho útěšných hodin ztrávil v lahod- Bočkem obcování, při čemž tolikráte měl příležitost, žasnouti neobyčejnou pamětí jeho, s jakovouž širé pásmo dějin do- objímal. Nelze nám vhodnějšími slovy ukončiti tento životo- nástin o Bočkovi, leč jakými dopisovatel do Č. Včely 1847 z prof. Mat. Klácel, zprávu o jeho smrti podává (č. 6). »Bolestně v srdce naše návěští o náhlém ukončení života, od něhož vším očekávali jsme ještě mnohem více a důležitějšího, nežli až do- zabavenému přípravami nevšedními ukázati nám možné bylo. nal Bočkovu sběhlost v dějepisu moravském, jeho neobyčejnou ního i podrobního paměť, jeho podivuhodnou slídivost po pra- h, neunavenou sbíravost a rozbíravost, obezřetnou skoumavost, ne- ou všech dob a živlův moravského života povážlivost; kdo pra- nal blíže tohoto horníka v báních minulosti moravské, ten jenom považiti, jak nesnadno budeť oželeti pilnost a méně hlučnou než ou působivost jeho.«

Nenepatrnou důležitost a mnohou zajímavost mají v pozůstalé s n korespondenci listové dvou ještě mužův, Kopitara a Hormayra, jíce se i zájmův slovanských ve větší menší míře.

Prvý z nich, Bartoloměj Kopitar, nemile znám jest co jízlivý a ý odpůrce našich největších vědcův na poli mluvnictví a děje- Palackého i Šafaříka. Narodil se dne 23. srpna 1780 v Repni, v Horní Krajině, kdež otec jeho byl rolníkem. Studia gymna- a filosofická vykonal v Lublani, právnictví oddal se na vysokých h Vídeňských, avšak po dvou již letech opustiv tuto dráhu jme- censorem kněh slovanských a řeckých a později r. 1810 úřed- při c. k. dvorské knihovně. Svou horlivostí jakož i důkladnými ostmi vynikal tou měrou, že jsa posledním úředníkem, přece od vlády r. 1814 odeslán byl sám do Paříže, aby odtud nazpět od- stiny, vzácné rukopisy a knihy, jež byli Francouzové v době války 9 do své vlasti odvlekli. Této čestné úloze dostál Kopitar co domitěji s úplným zdarem. Od té doby povýšen za druhého a, později za prvního, byv zároveň jmenován c. k. dvorským Zemřel dne 11. května 1844. Nástupce jeho v úřadě i v ná- stal se slovútný profesor slovanských jazykův na universitě ké, Dr. Fr. Miklosich, krajan jeho (vlastně Miklošič, — Mi- jest podle starého maďarského pravopisu — nar. dne 20 listop. v Radmeštaku u Ljutemeru ve Štýrsku). Odbyv Kopitar svá gym-

nasialní studia přijat byl r. 1799 od národovce barona Sigm. [illegible] u domácího učitele, pak za tajemníka, kdež prodléval osm let a [illegible] se tam s oslaveným básníkem slovinským Valent. Vodnikem*) [illegible]hořel láskou pro svou vlast a její jazyk. Za nejčeinější jeho [illegible] považují se mimo grammatiku slovinského jazyka německy r. 1808 [illegible]psané a i do italského jazyka přeložené Glagolita Closianus [illegible] Vídni r. 1836), zlomek to rukopisu hlaholského z XI. století; k [illegible] vydání přičiněna jest předmluva, kdež se jedná o stáří a stavu [illegible] obřadu hlaholského a vysvětluje se nejstarší památka písemnictví [illegible]vinského, tak nazvané Frýsinské zlomky z X. století, pak [illegible] slovník slovanského nářečí církevního. Mimo to vydal (1839) Hesy[illegible] glossographi discipulus et epiglossistes russus in [illegible] Constantinopoli sec. XII.—XIII; jest to vyložení rukopisu [illegible] z 11. a 12. stol., jenž má po stranách řecké glosy, k nimž [illegible] Rus v 12. a 13. století v Cařihradě ruské výklady přičinil. V [illegible] úvodu ke spisu Glagolita Clos. a i jinde usiluje Kopitar dokázati, [illegible] jazyk, jejž my jmenujeme staroslovanským, jest jazyk [illegible] (jak jej i Miklošič nazývá »altslovenisch«), jenž rozšířiv se z [illegible] své vlasti i po dávné Pannonii, příchodem pak Charvatův a Srbův [illegible] století a vpádem Maďarův v 9. století rozštípil se na dvě hlavní [illegible], totiž na východní čili nynější bulharskou, a západní čili nynější [illegible]vinskou; tolikéž domníval se Kopitar, ve kterémž náhledu mu [illegible] i jiní přizvukovali, ne povždy za podněty přísně vědeckými, že [illegible] Method r. 870 v okolí jezera Blatenského vykonával bohoslužbu v [illegible] jazyku staroslovinském. Vítěznou zbraní potřel bludné náhledy tyto P[illegible] Jos. Šafařík, zejmena ve svých Slov. Starožitnostech. O [illegible] svrchu jeho podezřívavosti, vášnivé samolibé neomylnosti, kteráž [illegible] tytýž sváděla až k výčitkám surovostí oplývajícími (nequissimi neb[illegible] a p.), podávají ač nikoliv v tak svrchované míře svědectví i listo[illegible] Volnému odeslané, z nichž tyto dva vyjímáme, ježto v nich řeč [illegible] mužích i spisech naší vlasti československé. **)

---

*) Při své po Krajinsku a Korutansku r. 1861 konané nasiě navštívil [illegible] rodné místo slavného tohoto básníka, ves Šišku u Lublani, a [illegible] k domu (č. 17), kde se narodil; na domě jest deska s [illegible] nápisem: [illegible] se je rodil 3 svečana (února) 1758 Valentin Vodnik, prvi slovenski [illegible]

**) Budeť čtenářům našim zajisté zajímavo i milo, přidáme-li [illegible] tuto [illegible] dům Kopitarovým tolikéž i úsudek nejvýtečnějšího žáka jeho Mikl[illegible] [illegible] slovinčině a nejstarších v ní památkách. Nalezáme je v [illegible] a [illegible]

„Ve Vídni, dne 11. února 1838. Velebný Pane! Při popisu Oso-
(Hozenploz) pohřešuje se nemile poznámka, že jest to rodiště
ho Palackého, kdež byl jeho otec učitelem (Schulrector), a syn
něm vzdělaným řečem se přiučoval, aby s to byl čísti jich kla-
v původním jazyku (V. Conversationslexicon, nejnovější pokračo-
Zdá se, že ti dva protestanté v Praze stanou se v skutku vůdci
nien) české literatury. Nebudeť to v tomto ohledu na ujmu, bude-li
Boček přesazen; jenom žeby on i Hanka museli býti vycvičenější
měině. Vale et fave Tuo Kopitario! P. S. Jest to komické, jak
k a P., a všichni protestanté jen tak ledabylo přijímají všude
bohoslužbu (liturgii, missa) v řeči lidu, jakmile se národ byl stal
nským, kdežto právě naopak ve veškeré Europě až k novotám
dovým (870) (jež Jan 878 chce míti zrušeny, jimž však r. 880
st propůjčuje) Řím latině, Cařihrad řecky liturgoval. Něco jiného

---

hledné stručnosti v jeho čítací knize, pro osmou gymnasialní třídu pod názvem „Berilo" (Výbor) ve Vídni 1865 vydané, kdež se o staré slovinčině takto projádřuje:

„Nejstarší památky slovinského jazyka vznikly v 9. století v Pannonii, a byly napsány písmem, kteréž v tomto čase nazýváno slovanským, později hlaholským. Jazyk památek těch, jemuž říkáme „staroslovanský", byl, více méně proměněn jsa, přijat za jazyk církevní od slovanských narodův, kteří k řecké církvi náležejí a je až podnes církevním jazykem Slovanův, kteří církvi římské věrnými ostali. Všecky rozdíly mezi jazykem, jak jej vidíme v nejstarších památkách, a mezi nynějším slovinským jazykem, pocházejí z dvou příčin: první záleží v tom, že každý jazyk, jenž po více krajích rozšířen jest, se dělí na nářečí, tak i mezi jazykem panonských Slovincův a mezi jazykem Slovincův přebývajících ve starém Noriku byl v 9. století nějaký rozdíl; druhá příčina tkví v tom, že všickni jazykové během delšího času se přeměňují a tudyž i náš jazyk není takový, jakým byl před tisíciletím. Ačkoliv náš jazyk v 9. století od vlastního staroslovanského jazyka se poněkud lišil a od téhož času až do dneška ještě více se proměnil, přece vyznati musíme, že nynější slovinský jazyk staroslovanskému nejvíce se podobá v hláskách, v podobnosti jmen a časoslov a vůbec ve slovích. V knížkách, kteréž vylíčiti mají proměny, jež vzal jazyk slovinský od nejstarších až do našich časův, nesmějí scházeti příklady z jazyka staroslovanského. Příklady tyto jsou zde vytištěny tak nazvaným písmem cyrillským, které později vzniklo nežli hlaholské, a kterým se teď staroslovanský jazyk obyčejně píše. Pod každé staroslovanské slovo, psané cyrillskými literami, jest v první odstávce napsáno totéž slovo literami latinskými: ę, ą vyslovují se jako nosovky en, on, a ī a ū, jako se v Krajinsku samohláska vyslovuje v slovích: sit, kes; ě jako naše e ve slovích vesel, lep; (známý, krásný) y pak skoro tak jako německé ü."

v dotčené knize na str. 18 a násl.:

„Nejstarší zbytky slovinského jazyka jsou tři článko
jenž byl nalezen l. 1807 v knihovně Mnichovské, kamž
hovny Frýsinské v Bavorsku; nazýváme tři články ty Fr
proto, že jsou poněkud podivně psány latinkou a nám
(nemotorná) byla pokusba ta t. j. užívání latinských liter p
latinská abeceda nemá do sebe všech hlásek našeho jazy

„Slavný Dobrovský měl za to, že jest nejstarší ta III
modlitba), po ní podle stáří stojí I. památka (veřejná z
teprv přichází II. památka (homilie). Zazdávalo se tému
jest ta (II) nejmladší, protože se v ní nachází několik č
slovinských tvarův. Tvrdil, že zpovědnou modlitbu napsa
Boson l. 970, a že ji přetvořil sv. Vojtěch pro Čechy, p
že ji poslovinčil Slovincům biskup Frýsinský l. 1020.
dle jeho domnínky sepsány byly l. 950 anebo už l. 900."

„Náš učený rodák Kopitar však vyzpytoval, že první pa
pisu napsána jest rovněž tak, jako některá slova v latin
připsaná, která napsal sám Abraham, bývalý biskup Frýsins
toliko že jsou slovinská slova z jiného péra, ale za příči
sařova něco tlustějšími nežli ostatní. Tedy padá, dí Kopi
10. století."

„Co do druhého (II) článku soudil Dobrovský podle tva
izgnan), podle „modliti" (místo moliti), že byl, jakž jsme
z češtiny na slovinčinu přeložen; ale Kopitar dokázal
která vyšla l. 1834 v Celovci tiskem pod názvem: „
slovenicæ per Austriam inferiorem", že Slovinci korutan
vech místo „iz" až podnes užívají „vy" a že také «di»

iky, jest mi jedno. Jeho Guill. p. 587 »Starož.« praví (špatněji než ka koncilii), že Bulhaři nalezli řecké kněze *); ergo soudí Šafaříkova ika: liturgovali tamější lidé slovansky. Jsou řečtí kněží slovanští?«

»Ve Vídni, dne 24. února 1842. Tak tedy Bočkem a Šem-ou útok učiněn i na Kralodvorského Jaroslava! Avšak muselby prvý i s to prokázati se původními cedulemi, nejen pouhými jich opisy ou Monseovou (?), jinak ho musíme připočísti ku českým a pešťan-m s apokryfy kramářům (Apokryphenkrämer). Neboť i Kollárovy nberské runy **) nechtějí se také osvědčiti, ať ničeho nedím o ršího Bočka Svatoplukových penjázech! ***) Scribo hæc domi, nec

---

Abrahamovy, proto také střídá se v oněch latinských článcích souhláska *b* zhusta se souhláskou *p* rovněž tak, jak na více místech v II. a III. památce. Podle Kopitara pocházejí tedy všecky tři památky Frýsinské, které nám podnes v známost uvádějí mluvu našich otcův, z 10. století." Podáváme tu aspoň na ukázku ze druhého zlomku některé věty. „Eccę (eče) bi detd (děd) nas ne zegresil, (e vueky (věky) gemu be siti (žiti), starosti ne prigemlioki, nikolige-se petsali ne imugi, ni slzna teleze imoki, nu u vuęky gemu be siti. bo ne-se zavurztiu bui nepriiazninu uvignan od szlauui bosigę, po tom na narod zlovuezki strazti i petzali boido, neimoki i bz zredu zemirt. (Bylby náš praotec byl nezhřešil, byloby jemu na věky žiti, staroby by mu nebylo přibývalo, nebyl by měl svízelův žádné slzné tělesnosti, nýbrž byloby jemu na věku živu býti. Že ale závistí nepřítelovou vyhnán byl ze slávy Boží, přišly z toho na člověčenstvo strasti a svízele, nemoci a s tím smrt).

*) Místo toto nalezá se v novějším vydání spisův Šafaříkových ve II. sv. str. 192, kdež v poznámce uvádí se Guill. Bibl.: „Legati Bulgarorum (na sněmě Cařihradském 869) dixerunt: Nos illam patriam (t. Moesii l. 678) a Graecorum potestate armis evicimus, in qua non Latinos, sed Graecos sacerdotes reperimus." Avšak úsudek taký, jaký mu Kopitar tuto předpokládá, nikterak odtud neodvozuje Šafařík, nýbrž jen tu událost ztvrditi usiluje, že v Moesii, nikoliv teprv v 9. století, nýbrž dříve mezi tamějšími Slovany křesťanství bylo šířeno, „vpádem Bulharův přitlumené sice, nikoli však docela udušené a vykořeněné." O liturgii není tu řeči.

**) Vyrozumívá se tuto objevení památky pro veškeré Slovanstvo veledůležité, Kollárem r. 1835 v Bamberce učiněné; jestiť to podobizna Černoboha s nápisem runským před průčelím hlavního chrámu v Bamberce. Runský nápis na obrazu lva, z leva na pravo čtený, podle literního vyražení latinským písmem zní: Carni bu, podle pravého pak vyslovení pomořských Slovanův, u nichž sv. Otto símě víry křesťanské l. 1124—1129 rozsíval: Čarny bug. (Srov. výtečné o tom pojednání Pavl. Jos. Šafaříka v jeho sebr. spis. III., str. 96 a násl.)

***) Frant. Boček, starší bratr dotčeného svrchu Ant. B. (tolikéž nar. v Bystřici pod Pernštýnem, dne 11. září 1791, profesor gymnasialní dříve ve Znojmě,

est ad manum Tua Moravia, ut ibi videam, quid tu dicas de [illegible], quod Schaffarik putat contractum ex Turanech. Jak staré může být toto jméno? — Pohoršliva jest nevděčnost oněch, jenž povahu Dobrovského v novinách potupují, kdežto jsou jemu vším povinni. Sonat hora bibliothecae. Vale et favere ne desine Kopitario.»

Josef svobodný pán Hormayr, jenž ve velmi živém styku stál se zvěčnělým Volným, patří k nejznamenitějším mužům v Rakousku, zejmena v době válek rakousko-francouzských a za nastalé po [illegible]

---

pak až do konce veřejného svého působení v Brně) obíral se, maje sám bohatou sbírku mincí, numismatikou, zejmena proskoumáním mincí moravských. R. 1838 obdržel zakoupením zlatou minci zvláštního druhu, kterou byl i spisovateli těchto řádkův častěji okazoval. Katologem Musei Hedervarensis hraběte Wiczayiho v Uhrách ke bludnému mnění sveden považoval minci tu počátečně za barbarskou. Při pokusech, vysvětliti nápisy při mincech slovanských, seznal Boček, že častěji u týchže mincích slovanských bývají před jiné litery ležatě postaveny; i seznal na dotčené zlaté minci, užív této zkušenosti, písmě *Π* a četl později veškeren nápis v řeckých písmenech «Pegnaze». Ohledav podobné mince i v jiných sbírkách seznal, že se co do vyobrazení na přední straně se zlatou tou mincí srovnávají; a dosvědčil i u exemplarův obsažených v katologech Wiczayových a v mincech [illegible]vých, že u všech 13 zachovaných exemplářův pozorovati jest tentýž druh a jinaký ráz, a že všechny při částečné odchylce na hlavní straně, jen více ku většímu zdokonalení směřující, mají na straně opačné tentýž obraz. Starší a menší nemají žádných nápisů, pozdější mají různicí se nápisy: Pegnaze a Pegnaze v řeckých písmenech. Dále domníval se Boček, že mince ty ohledem jich písmen jsou původu řeckého a podle významu nápisu původu [illegible] slovanského, a že snad hlavně přináležejí dobám velkomoravské říše. Pozdější tento svůj náhled hledí stvrditi listinou českého knížete Vladislava I. z r. 1144, v nížto mezi jiným přikazuje tento obnovení mincovny v Podivíně („monetam, ut primo fuit, inibi statuimus," dí Vladislav v té [illegible]). Musela tudyž i mincovna býti na hradu tomto již v době prvých moravských arcibiskupův, k čemuž prý i částečně poukazuje slovo pěnez v staré slovanské církevní řeči užívané. Po Methodově smrti přestala slovanská liturgie a s ní tolikéž i cyrillské písmo býti panujícím. Náhledy tyto [illegible] Boček vědecky odůvodniti v řadě článkův o témž předmětě v časopise „Mittheilungen der k. k. mähr. schles. Ackerbaugesellschaft" r. 1852 a [illegible]. Avšak nezdá se, žeby se tyto náhledy u jiných učencův byly potkaly s nějakým souhlasem; celá věc na váhách zůstavena. Frant. Boček zastával úřad professora gymnasialního i v době nového středních škol zřízení, až konečně 15. pros. 1854 po téměř 41 leté službě dán jest na dobře zasloužený odpočinek; nebyloť mu však popřáno, dlouho těšiti se z popřáného mu odpočinku; skonal totiž již rok na to, dne 29. srpna 1855.

Metternichovy. Josef Hormayr - Hortenburg narodil se dne
ědna 1782 v Inšpruku z rodiny původně starobavorské, avšak od
et v Tyrolsku usedlé. Vzdělání své dokončil vysoce nadaný mla-
a universitě v Inšbruku, tam také v květnu 1797 vstoupil v
í cvičení; avšak záhy účastnil se při tyrolské zemské obraně v
h výpravách r. 1799 a 1800, a takovou hrdinnou a zároveň
elou mysli vynikl, že rychle povýšen byl za pobočníka vrch-
velitelství a za podnětem polních podmaršálkův Hillera a Chaste-
za velitele jednoho oddílu vojska a za majora; pro své znamenité
ýpravách těchto zásluhy ozdoben byl stříbrným penízem udatnosti.
1802 v březnu přestoupiv ve státní službu jmenován byl dvor-
koncipistou a 1803 referujícím dvorským tajemníkem v tajné
ké a státní kanceláři, v oddílu německými záležitostmi se zabý-
m. Byv již dříve zatímním stal se v dubnu 1808 skutečným ře-
m tajného c. k. domácího a státního archivu, a v prosinci r. 1808
ván pro výtečné státu vykonané služby rytířem nově utvořeného
Leopoldova. Válečný a pro Rakousko velestrastný r. 1809 volal
ět ku zbrani; arcivévoda Jan povolal ho do milého mu Tyrolska,
u vedl s proslulou svou obratností a mužnou odvahou zbouření
ka proti Francouzům. Úloze této dostál co nejskvěleji uprostřed
nných nesnází, byv za psance vyhlášen od vlády francouzské, až
ně následkem Znojemského příměří (1809) otčinu svou opustiti
; Tyrolsko přivtěleno ku království bavorskému. Téhož roku 1809
povýšen byl za skutečného dvorského radu; že však stále se
co zjevný, ba až příkrý odpůrce všemocného tehda Napoleona,
n byl 1813 ač jen na oko (neboť i tu vypláceno mu bylo jeho
) na pevnost Munkačskou, kdež po celý rok prodléval. Byv po
Napoleonově opět na svobodu propuštěn dosáhl v srpnu 1816 *)
historiografa císařského domu. Avšak způsob patriotismu, jakým
nadšená pro Rakousko hruď Hormayrova, nepotkávala se se zá-
ve vyšších kruzích Vídeňských, tak že Hormayr, aby ušel různým
m, odhodlal se konečně r. 1828 (jak se o tom i zmiňuje v jednom
edujících listův k Volnému), uposlechnouti hlas bavorského krále
ka I., jenž ho k vysokým důstojnostem povolal do své země. Dne
op. 1828 vstoupil Hormayr co tajný rada a referent do mini-
a zevnitřních záležitostí; r. 1832 přesazen do ministeria vnitra,

---

*) Ve Slovníku naučném (III. 876) mylně udán r. 1815 na místě 1816, jakož i
tále nesprávně stojí r. 1842 m. 1832 a r. 1824 m. 1842.

ku konci března 1832 povýšen byl za kr. bavorského ministerního residenta při kr. dvoře hanoverském. Poslední svá léta ztrávil jakožto ředitel říšského archivu v Mnichově, kdež zemřel dne 5. listop. 1848. Vzdálen z Rakouska psal pak o něm s přílišnou častěji rozhorčeností a až strannickou i proti nejvyšším osobám mysli rozkvašeností. Jinak jsou zásluhy jeho v každém ohledu pro Rakousko zejmena pro probuzení pravého rakouského vlastenectví veliké a ode všech i od jeho zjevných odpůrcův čestně uznány. Oddal se literární činnosti již ve věku nejútlejším; v 13. roce věku svého vydal dějiny Andechův tiskem. Literarní jeho práce jsou nad míru obsáhlé a četné. Nespokojil se jenom konáním příprav a propráv k důstojnému sepsání dějepisu rakouského, sebral i k témuž cíli přes 2000 listin; alebrž uměl dějiny nadchnouti vyšším vzletem a tím roznítiti zápal pro širou vlast zejmena v útrobách mladistvých. Největší měrou zdařilo se mu to v jeho „Rakouském Plutarchu" (1807—1812) ve 20 svazcích, jehož čtením na tisíce vlastencův rozplameněno ku obhájení společné říše a ku zlomení krutého jha francouzského. Mimo to připomenouti tu musíme co nejčelnější jeho díla „Taschenbuch für die vaterländische Geschichte", vydávaný pomocí Al. svob. p. Mednianského ve Vídni v 10 ročnících (od r. 1820—1829), pak „Archiv für Geographie und Historie" ve Vídni (1810—1828) v 19 silných svazcích; „Oesterreichischer Plutarch" přeložen i do cizích jazykův, do francouzského, italského, maďarského a českého; „Wien, seine Geschichte und Denkwürdigkeiten" 1823—1825; „Geschichte Tyrols" a. t. d. I pro naši Moravu získal sobě Hormayr nedosti dosud oceněných zásluh. Po mnohá léta byl zvykl ztráviti čas letní v Rájci ve středu výtečné rodiny Salmův, jak to i vidno z dopisův k Volnému z Rájce odesylaných. A tu již zdařilo se mu ve spolku se genialními muži, jakými byli svrchu dotčený Mednianský a starohrabě Hugo Salm roznítiti valně nadějných mužův i na Moravě pro snahy vlastenecké a získati výdatné jich síly pro různé listy periodické jím ve Vídni vydávané. Při tom vynikal nejenom zdravým a trefným úsudkem ohledně jednotlivých čelnějších osobností, avšak někdy užívá k jich charakterisování výrazův úsečných sice, ale i příliš příkrých, ba někdy až drsných a hrubých, jako zejmena o Horkém, *), vydavateli Brněnského týdenníka („Brünner Wochenblatt"), a o našem Kinském

---

*) Josef Edmund Horký byl po delší dobu sekretářem v domě starohraběte Salma v Rájci, kdež jej poznal Hormayr a zvolil po smrti Olomuckého bibliotekáře Richtera za representanta (!) své historické působnosti pro Moravu

Z listův Hormayrem Volnému zaslaných podáváme tu tyto:

„Z Vídně, dne 5. června, v pondělí, 1826. V májovém svazku rchivu" podal Horký putování své do Lednice; patrno, že tam ani byl, udávaje tam věci s největší nestydatostí co existující, které již ·no, totiž před 5, před 10, před 15 lety zcela vymizely, při čemž hci ani zřetel obraceti ku nesčetným nesprávnostem, čemuž se dílem knížecím Lichtenšteinském domě vysmívali, však dílem opravdu nad se zlobili, jméno skladatelovo mermomocí dozvěděti se usilu-, jenž z největší části jen opsal starý popis v „Brünner-Zei-g-u."

„Z Vídně, v úterý dne 19. září 1826. Obnovuji nejsnažnější sbu, abyste naléhal na pohodlného Kinského, by již jednou něco psal o Jungmannovi a Šafaříkovi, tím více, že i „Wiener rbücher" přinesou velikou o nich recensi od Dobrovského, a byloby odno, aby obecenstvo více hlasův uslyšelo. Záleží mi velice na tom tato péče moje jest bezzištná i obětovná, aby výtečné plody slo-nské literatury v recensující části „Archivu" nezůstávaly bez povšim-tí, jakož se i ohlížeti budu po zvláštním překladateli z maďarštiny. oléhám se tu přede vším na Vaši úslužnost a na Vaši dobrou radu. ybychom Kinského jen zřídka k tomu mohli přiměti, aby dal slyšeti svůj, mohl by snad farář Pešina *) pro věc tu získán býti, by ke mu zřetel se obracel, co výtečného kde vychází v literatuře slo-ské. Snažil bych se, vlasteneckou tuto službu vynahraditi mu jakým-iv jemu příjemným způsobem, jejž by sám mohl zvoliti sobě, zejmena tím, žebych mu odesýlal vše, co jest nyní zajímavého v naší ně-cké literatuře, což bych sobě dovedl již zaopatřiti."

„Na zámku Rájeckém, dne 20. srpna 1826. Prose Vaši Velebnost nejsnažněji, abyste přiložené psaní odeslati ráčil našemu příteli

Otec jeho byl městským výběrčím v Mor. Třebové, jenž sám se zúčastnil v historických pracích (jako k. p. o morech na Moravě před 18. stol. a. j.) R. 1819 zvolila mor. sl. společnost pro orbu pod ředitelem Salmem k tomu, aby mladý Horký cestoval po Znojemsku a Jihlavsku za příčinou obohacení sbírek brněnského musea. Hrabě Mitrovský, tehdy hejtman zemský, zvolil Horkého za redaktora časopisu „Brünner Wochenblatt", jenž netrval déle než půl čtvrta roku. V posledních letech žil ve velmi stísněných poměrech, zdržuje se na Horách Kutných, v Litomyšli, v Rychnově, v Černém Kostelci a i jinde. Umřel r. 1844

*) Václ. Mich. Pešina, rytíř z Čechorodu, nar. v Novém Hradci 1782, vysvěcen na kněžství r. 1807, dlel tehda co farář v Blučině, veliký vliv maje na mladší duchovenstvo, ku vlastenectví je pobízeje; v době tehdejší, jižto sám

Kinskému *), skládám spolu povinné díky za laskavost, s jakou jste se k tomu nabídl, obnoviti zase staré poměry se mnou a s těmito zničiti i vědomostmi i skromností a laskavostí výtečným."

„Na zámku Ráječkém, dne 3. listop. 1826. Kinský konečně odpověděl; ale jsou to samé leklé ryby. Poznávám, že nelze spoléhati se na něho. A přece bych tak rád sobě přál, aby každého čtvrt roku podán byl v „Archivu" úsečný, ale duchaplný oznamovatel o všem, což jest nejdůležitějšího v české literatuře a zejmena ve dvou novějších Pražských žurnálech. Vždyť to není tak veliká práce, avšak velmi záslužná, aby nezůstaly hlavní město a veškerá německá literatura v úplné nevědomosti v ohledu tom, zvláště an jsem stejnou měrou postaral se o oznamování z maďarské i vlaské literatury. Hleďte tedy faráře Pešinu co stálého dopisovatele získati.»

»Z Mnichova, dne 29. února 1829. I ve vzdáli nemohu jináč leč obnoviti milou mi na Vás památku, vel. pane a ctěný příteli, a projádřiti Vám i se své strany hluboké díky, jaké chovají k Vám veškeré Čechy za šlechetnou obětovnost, s jakovou Jste ojasnil poslední okamžiky mého nezapomenutelného přítele Dobrovského. **) Což jsem o tobo načetl z Prahy, kde najedenkráte probouzí se takové nadšení pro Dobrovského tytýž i u lidí, jenž ho neznali a ničeho ze spisu jeho nečtli. Dnes četl jsem s hlubokým pohnutím list výborného p. prel. Cyr. Nappa o tomto úmrtí ku hraběti Salmovi, jenž zamýšlí pomník

počítal ku svý nejblaženější, byl nejútlejším přátelstvím spojen s opatem Rajhradským, Vikt. Šlosarem; později jak známo r. 1832 jmenován kanovníkem v Praze. Zemřel dne 7. května 1859.

*) Domin. Kinský (nar. 1777 ve Slaném, zemř., byv zavražděn, 15. pros. 18..) od roku asi 1820, kdež opustiv profesuru na tehdejším filosofickém ústavě v Brně, vedl více soukromý život, poměrně ku svým vědomostem ... pak jevil činnost literární. Nám byl sdělil, že přeložil Horacia, avšak ... přízvuku; nevíme, co se s rukopisy jeho stalo; četná a do českých ... velmi vzácná knihovna odvezena do Mikulova. Ve Slovníku naučném ... 1114 mylně, že Jan svob. p. Minulí mu pomník postavil, m. p. z Mal...

**) Chvála tato Volnému přítelem jeho udělená jest zcela oprávněna. Volný ... val Dobrovskému v poslední době jeho života, když náhle onemocněv ... klášteře milosrdných bratří v Brně, veškeré téměř své pochybil. Vypráví ... Volný sám, že žasnul nad náramnou pamětí Dobrovského projevovanou ... dlouho ještě před úmrtím; byl totiž Dobrovský s to, celá místa z ... aramejského nazpaměť odříkávati, tak že ani tušiti nechtěl, žeby ... chovně tak jarému blížila se již poslední hodina.

vskému postaviti. Čechové však chtějí prý ho do Prahy odvésti. dém případě spojil Jste, drahý příteli, Své jméno nerozlučným a šlechetným způsobem s jeho jménem! Když jsme dne 31. srpna k veseli pospolu v Rajhradě, netušil jsem ještě ničehož o blízké svých životních poměrův, kteráž mi již dvakráte milostivě na-, mnou však nejuctivěji odmítnuta byla. Moje osobné smýšlení a ivná oddanost nemůže ničím změněna býti; Rájec musím aspoň ně každého druhého roku navštíviti. Šafaříkův spis: »Ueber die ft der Slaven« jest prý velmi výborný a notně do školy vede Sternfelda (Wiener Jahrbücher 43), a Muchara (Steyrische Zeit-).

Tím končíme výňatky ze zajímavé korespondence Volného, to jen projevujíce, aby čtenářové s tou zálibou jich přijali, s jakovou my přemítání jsme se kochali.

Síla ve zjevech přírody.*)

Podává Dr. *Em. Kusý.*

Octneme-li se na kterémkoliv místě v přírodě a rozhlížímeli se sebe, shledáváme všude předměty nejrozmanitějších obdob, a pozorující zrak náš na pestrých obrazích, které se z nich sklá- každým okamžením doziráme se hojných proměn, jimiž příroda . Však i to, co na pohled stálým býti se vidí, průběhem času e přibírá patrné známky nenáhlého se přeměňování, ba prozpy- drobnohledem, co uvnitř věcí se skrývá, mnohdy se dopátráme světů měnlivými zjevy naplněných. Předměty tedy a jich ěny, tof obsahem přírody, jak se nám skrze smysly jeví. A tak jest dojem proměnlivosti všech na světě věcí, že myšlénka o sti všeho pozemského dávno utkvěla u vědomí veškerého lidstva, ší již před tisíci léty královského pěvce k žalným písním; ač nlivost právě jest podmínkou všeho života. Taktéž odedávna tu-

---

*) rov. vedle starších spisů silozpytných zvláště výtečné anglické spisy „O pří-uznosti sil přírodních“ od Dr. Grove-ho (německý překlad vyšel v Brunšviku 1871) a Tyndall-ovo dílo „O teple co způsobu pohybu“ něm. vydání od Helmholtze a Wiedemana, v Brunšviku 1871).

šeno, jakým povšechným spůsobem proměny v přírodě vznikají. Při všech aspoň dějích, které lze bylo stopovati prostými smysly, a př. při místních těles proměnách, ukázalo se, že vždy vznikají působením vedlejšího předmětu, též proměnu podstoupivšího; tudíž patrno bylo, že »nic se neděje bez příčiny« t. j. bez děje předcházejícího. A toto pravidlo tak nesčíslněkrát se znázorňovalo před zraky lidskými, že platnosti nabývalo i při posuzování takových zjevů, jichž původ tmavou rouškou tajemství zahalen byl, ano i celému myšlení lidskému [illegible] pozorováním vytknut směr i ráz, tak že nám nelze rozumovati než jen v logických zákonech, zakládajících se na vzájemném poměru účinku k příčině. Prohlédá-li člověk ke zjevům záhadným, ty způsobem přirozeným naskytují se mu v hojnosti tím větší, čím méně zkušený a poučený on jest, pročež nelze diviti se, že záhadnými projevy nejbohatší shledáváme tu dobu, jež dětinství lidského pokolení jest nejbližší. Však člověk nikdy nepřestává na domněnkách o příčinách zjevů záhadných, než odjakživa touží po obšírnějším vysvětlení všech tajemství v přírodě skrytých. Co tedy zbývalo nezkušenému, než obrazností dovršiti, k čemu se rozumu nedostávalo? A tak si člověk počet zjevů záhadných ještě rozmnožoval přeludy vlastní své fantasie. Následkem toho n. př. za starodávných časů v platnosti bylo učení, že se svět skládá ze čtyř živlů, z vody, země, vzduchu a ohně, kterážto domněnka takovou si vymohla vážnost, že nejen v středověku [illegible] jako nějaká veliká moudrost, než že i ještě za našich časů tytýž do čítanek pro dítky zabloudila. Cokoliv se v tomto světě děje, sbíhalo se podle pohanského přírodozpytu řízením vyšších mocí předměty přírodní vládnoucích. Země, moře i nebesa nebyly než říšemi přečetných [illegible] na způsob povahy lidské působících, i záhadné úkazy na jednotlivých předmětech se vyskytující pokládány za činnosti podřízených božských bytostí v nich obývajících. Tak jeden ze sedmi mudrců, Thales Milétský před 2000 let učil, že v jantaru, jenž třením jeví vlastnosti elektrické, zvláštní duch obývá, a Paracelsus tvrdil, že v lidském těle sídlí Archaeus, mocný to duch, jenž řídě úkony zažívací jest takřka života hospodářem. I naši předkové vzývali takové bohy, oživujíce si své háje, vody a [illegible] vilami, rusalkami a podobnými bytostmi. Vždyť člověku jen podle [illegible]mého o neznámém souditi lze.

A poněvadž za oněch dob člověk nikde neznamenal samovzniklé činnosti leda na své vlastní osobě, vůlí působící v tvory jiné, domýšlel se, že všechny děje přírodní osobními bytostmi spůsobeny jsou. Tyto domněnky průběhem věků vyhlazeny jsou učením křesťanským, které

řírodě nepřipouští žádné vůle mimo jednu, kterouž vesmír vznikl, a zhyne. Tudíž člověk, dívaje se na svět a nejsa již předpojat děnými domněnkami, znenáhla přesvědčení došel, že proměny v odě se sbíhají s jistou pravidelností, za kterou podle lidských po- rů tušil věčná pravidla, zákony přírodní, jichž dopátrati se stalo vznešeným úkolem nejjasnějších hlav mnoha století, kteří neunavnou hou jednotlivé zjevy přírodní v jasné postavili světlo a neocenitelné lady vědomostí o nich nashromáždili. Však do nejnovějších časů vše nestačilo, aby uspokojivá odpověď nalezena byla k otázce, co by h nesčíslných úkazů mohlo býti společnou příčinou, a čím asi spolu visí. Pochopitelno tedy, proč se obraznost opět stala pomocnicí ravého rozumu, tak že se vzhledem k fysice uskutečnilo, co Mefisto vem vytýká metafysice:

»....... právě tam, kde není pojmů,
V čas příhodný se slovo dostaví.«

Příkladem takového lichého výrazu jest i slovíčko »síla,« kteréž do přírodozpytu vloudilo za doby, kde člověk jako zvědavé děcko nějaké odpovědi na smělé otázky po příčinách přírodních záhad jíti se nedovedl. A jako dávní předkové připisovali proměny v pří- lě neviditelným bytostem osobním, tak potomní přírodozpytci do dmětů, na kterýchž se byli dopátrali nepochopitelných proměn, vlo- nadsmyslné moci, ovšem že neosobní, a nazvali je silami. Nerozu- l-li člověk zjevu, vznikl mu působením zvláštní síly, kteréž byly avdovými přírodovědeckými vílami, jimiž se fysikální síně oži- aly.

Z černých mračen vyrazí blesk, — toť zjevem mocné síly elek- ké, v oblacích ukryté; kámen do výšky vyhozený neodolatelně k i tíhne, — jakás síla přítažlivá to činí; pára z jezera vzhůru se áší, — síla tepla ji vyhání; ohnutý proutek mžikem se vzpřímí, — a pružnosti to způsobila; střelný prach jiskrou se vzejme, — vý- h se děje silami lučebními. Toť málo příkladů běžného fysikál- o pojímání přírody, pomocí kterého ovšem člověk ku každé chou- vé otázce ihned snadnou odpověď na jazyku má, jakoby skutečně statě zjevů rozuměl.

Naproti takovému směru přírodozpytnému počíná se vzmáhati ka od slovutných přírodoskumců vycházející, jednak zbaviti vědy odní posavadní všetečné dětinnosti, jednak založiti je pouze na ústavách pomocí smyslů nabytých, ana povždy se osvědčila operu- i slova od Bacona Verulamského pronešená: »Nihil est in intellectu,

quod non antea fuerit in sensu.« (Ničemu nelze porozuměti, c
smyslem nebylo pojato). Avšak jakož nelze náhle vyzouti se ze
zvyků, tak i nesnadno jest, myšlenkám najednou vykázati nov
A proto nemožno i ze zásoby slov tak lehce vypustiti obvykl
třebas by v něm nic věcného obsaženo nebylo, i musíme se
to pokusiti, abychom do této schránky pojmové vložili opravdiv
Tak zajisté i slovo síla nevymizí z nauky, jež sluje silozpytem
vyhledává toho potřeba, aby z říše obraznosti přeneseno bylo d
rozumového. Nesluší nám, ješto příroda sama k tomu poukázala, a
pomocí smyslů obeznámili se s věcmi vůkol sebe, mluviti ústy
nadsmyslných příčinách proměn v přírodě, — jak pojem sil c
vyměřen bývá; neboť hned se nám ztratí nit Ariadnina v blud
rodozpytních domněnek, jakmile odlučujeme proměnu od předm
kterém se děje, a kterým se nám jedině jeví. Však neberouce
proměnu o sobě, nobrž věc se proměňující, přestane
býti utajenou příčinou nějakého úkazu, než označí nám pouz
stav, v kterém proměňující se předmět právě jest, a následk
rého jeví jisté vlastnosti, t. j. jakým spůsobem v jiné předm
naše smysly působí.

Abychom tedy vypátrali, jakým v každém případě one
síly jest, kterým předměty vůkol sebe působí, probírejmež nej
nější příklady úkazů přírodních pokračujíce od prostých a jedno
k záhadnějším a složitějším.

Hošík stojí v nádvoří, jenž maje kámen v ruce právě
rámě své, aby hodil po krásném jablku, jež se na košatém st
blízké zahradě červená. Mrštně zašvihl ramenem, — kámen odl
udeřil v haluz, — haluz se zachvěla, — a jablko k zemi
Všechno to děje se rychleji, než možno to vysloviti, ale přec
zvolna, aby se poznalo, že jednotlivé místní proměny se nesbí
jednou, nýbrž že se střídají. Kámen odletěl teprv v okamžen
hoch své rámě v mrštném pohybu náhle zastavil, haluz teprv
chvěla, když kámen v ni udeřiv se byl zarazil, a jablko teprv
padlo po nejsilnějším větve zachvění, když již se navracovala v
stav. Kdyby nějakými kouzly hoch i strom ztuhli v onom ok
kdy jablko se jalo padati k zemi, viděli bychom hocha jakožt
s ramenem ještě napřaženým, kámen by ještě lpěl na větvi
pod níž by jablko vězelo ledva odtržené od své ratolesti. Z t
znáváme, že proměny, z nichž celý děj se skládá, záležejí v
ném se pohybování několika předmětů, ramene, kamene, haluz,

iž vždy předešlý klidu došel, když následující se do rozbybu do-
tak že se podobá, jakoby pohybování bylo přecházelo z jednoho
ětu na druhý. — Obraťme se k jinému příkladu:
Jest večer; kostelník chopí se řemene při zvonku v kostelní
zavěšeného a přitahuje jej a popouštěje rozesílá daleko široko
raje jasnozvučnou zvěsť, že nastala doba oddechu a večerního
Co se tu děje v tom velebném okamžiku, že jednotlivec na sta
ných srdcí pobouzí k modlitbě? — Pokaždé, když kostelník zatáhne za
, zvonek se nakloní a v stěnu jeho udeří srdce zvonové, ranou
ov se dostane do chvění, následkem toho zase se rozechvěje
vůkolní a mžikem toto chvění vzduchu přenáší se do velké
nosti od vrstvy k vrstvě postupujíc, podobně jako ve vodě ka-
rozvlněné kruhy dál a dále se šíří. Jakmile rozvlněný vzduch
ké ucho zavadí, přenese se třesení jeho pomocí ústrojí slucho-
iž k nervu a do mozku, a zaslechneme zvuk. Naše ucho tedy
všechnu vzdálenost jest v nepřerušeném spojení s houpajícím se
, a pohyb od ruky kostelníkovy vycházející po mezihmotách až
u sluchovému postupuje. Tahá-li se silněji, jsou silnější i zvuky, na
že pohybující se rámě kostelníkovo skutečně jest původním
onoho otřesení nervu sluchového, jímž dojem zvuku vzniká.
le přerušíme spojení mezi uchem svým a zřídlem pohybu, za-
dojem zvuku. Tak v prostoru vzduchu prázdném oněmí každý zvon,
sebe více rozhoupaný; naopak může se zvučící pohyb zvonu
enášeti vodou, neb jistými pevnými mezihmotami, n. př. skrze
é neb kovové předměty. Ano na takových pevných mezihmotách
lze nám přesvědčiti se, že tělesa, jež přenášejí pohyby zvukové,
ějí se u vnitřním rozechvění. Posypá-li se totiž jejich povrch
pískem, nezůstávají drobounká zrnka pokojně na nich ležeti,
zvučení trvá, nýbrž seřaďují se jistými směry poskakujíce a tře-
se. A týmž spůsobem dokázati lze, že i částky zvonu neb
zvučícího tělesa v skutku se chvějí. Proto jich zvučení okam-
zastaví, překážíme-li volnému chvění částic dotknutím se tělesa.
h zvuky přenášející se chvěje; neb možno umělým jeho roz-
ím (pomocí sireny) rozzvučeti jej, ba i určiti, kolik jeho zá-
při jednotlivých tónech za každé sekundy vzniká. Není tedy
nosti, že otřesení nervu sluchového, jež se nám zvukem jeví,
ež částkou onoho pohybu, jenž zjevný původ maje v pohybech
ostelníkovy po řemeně přešel v zvonek a odtud do vzduchu se
ávě jako v dřívějším příkladě spadnutí jablka jevilo se částí po-

hybování prvkové může opět přeměniti se v pohybov
Tak se mechanický pohyb ramene kostelníkova pat
vnitřní pohyb kovových částic zvonu; však když se
vrch lehkým pískem, zrnka jeho se třepetají a poskak
tato tělíska opět v mechanickém pohybování z pohyb
pocházejícím. Houslista mechanickými pohyby svého
rozvučuje, přiváděje takto prvky jejich do vnitřního
praskne-li struna, jest mu stěžovati si do mechanické
chvěných částic. Struny také, jak hudcům známo, n
při vysokých tónech, kde jich prvky se nacházejí v n
chvění. I tabuli ze skla lze roztřískati, když smyčcem
vyluzujeme vysoké tóny. Toť patrné důkazy, že prvk
kové snadno se obměňuje v pohybování mechanické,
mechanickém pohybování původní své zřídlo mívá, ač
příklady, kde zvuky mohou vznikati obměnou jiných po

Úkazy, z kterých pocházejí dojmy sluchové, dáv
počtu zjevů záhadných, jich vznik snadno od každého
rovatele může býti vypátrán a poznán, důkazy, v nichž
objasnění, jsou tak přesvědčivé; učení, že zvuk jest o
tak srozumitelné a smyslného pojímání tak blízké, že
nepřichází, aby jiného než hmotného původu zvuku vyhle
síly zvučivé se domýšlel. Však jest hojná řada zjev
bez rozličných sil vysvětliti přírodozpytci do nedávna

se největší nepokoj, nastane všeobecné sem tam běhání a k výc
tlačení, ti co jsou na blízku dveří, brzy budou vystrčeni, načež
dav otvorem ven se vyhrne, aby se na všechny strany rozprchl
jsou-li dvéře zamčeny, bude tlačenice uvnitř ještě větší, až snad
i dvéře se prolomí a kudy kdo může, na útěk se dá. Síň v t
příkladě zobrazuje nám nádobu, pohyblivá společnosť rozehřáto
tanečníci a jejich družky znamenají prvky vodní, dvéře pokličku,
že hoří, okamžik, kde voda dosáhla stupně 100° C., a prolomení
jest výbuch, kterým někdy praskne parní kotel.

I co do vysvětlení tak zvaného sálajícího tepla, držíce se
věké nauky, s nižádnými překážkami se nepotkáváme. Každý
teplý předmět i do vzdálenosti účinkuje a zahřívá, právě jako
daleko široko okolo zvučícího tělesa se rozléhá. Toto šíření se
prostorem do dálky jmenuje se sáláním. Sáláním jest, že si v
hověti můžeme v pokojíku mile vytápěném, jímž též vrstvy vzdu
okolo země se zachovávají při takové teplotě, že bezpočetným tv
v nich živu býti a prospívati lze. Toto sálání tepla nic jiného
není, nežli šíření se a postupovaní chvění hřejného jemnými hmo
které okolo oepleného předmětu jsou a všechen prostor vyplňuj
poněvadž sálání tepla také v prostoru vzduchuprázdném se děje,
sleduje, že hmoty ještě nad vzduch jemnější vším prostorem se
plývají, kterážto domněnka i pozorováním jiných úkazů fysikálních
tvrzení dochází. Tyto hmoty povšechným výrazem nazvány jsou
Vidíme tedy, že úkazy tepla podle mechanické theorie bez
kážky vysvětliti lze. Však nejen tato okolnost jest nám důkazem
oprávněnosti, nýbrž jsou i přímé pro ni důvody. Neboť na
mětech zahřátých vždy zpozorujeme jisté změny, které patrně poch
z porušení bývalé skladby prvkové, následkem čehož nabývají j
vlastností přírodopisných, jiné hutnosti, vláčnosti, pružnosti, ba
mění se, jak nejzřetelněji vidíme na zahřáté síře, na kostíku a
i barva i vlastnosti lučební (allotropické obměny).

Je-li tedy teplo pohybem uvnitř zahřátých hmot, kteréž na
sední předměty, buď pevné buď těkavé přecházeti může, nebude s
divením, že se, jak již při vysvětlení úkazu vaření připomenuto
za jistých okolností v mechanické pohybování t. j. v stejnoměrný
hyb všech prvků, které v jeden celek spojeny jsou, obměniti a
zjevným státi může. Ba jistá proměna mechanická, totiž roz
jemu, na všech tělesech oteplených se objevuje. Však u
předmětů jest tato obměna tak pravidelná, že zrovna k měření

...ží. Každý zná obyčejný teploměr. Záchvěvy tepla, v kouli rtuťovou ...ážející, hnedle působí mechanický pohyb sloupce rtuťového, který se ...ahuje vystoupením svým, udávaje čilosť onoho chvění t. j. stupeň ...oměrný. A jako prvkový pohyb tepla se obrátiti může v pohybo... mechanické, tak se naopak toto často v ono obměňuje, což se ...y děje, když mechanické nějaké pohybování za kteroukoliv překáž... tak rychle v dotknutý předmět přestoupiti nemůže, aby míra zjev...o pohybu, rychlosti jeho přiměřená, zachována býti mohla.

Co medle činíme, když nám ruce zimou křehnou? — Mneme ...u o druhou a tak se nám zahřejí. Čím se to děje? Tím, že tře... dlaní ustavičně překážíme mechanickému jich pohybování sem a ..., čímž zjevný pohyb přechází do vnitř rukou, přiváděje nejmenší ...ky do chvění, které skrze nervy jako teplo pociťujeme. Divoši oheň ...ozdělávají silným otáčením přiostřeného kolu v dřevě vyvrtaném. ...hanický, točivý pohyb jich ramen za nedlouho se objevuje co ...o v částech o sebe třených, teplo se vzmáhá až se dřevo konečně ...outná. Od jednoduchých úkazů obraťme se nyní k zjevům roz...ejším. Vizmež vlak po železnici uhánějící, velikolepý to obraz mo...ého pohybu mechanického. Nuže, čím ten jeho spěch? V plameni ...j tepla, chvění prvkového, prvky trkají v prvky, parní kotel se ...chvěje, rozvíří se i částice vodní, rozprchají se konečně v zběsilém ... co pára vodní, tlukouce millionnásobně v železnou svou ohradu, ...u stěna povoluje na místě, kde píst od páky vsazen jest; a páka ...hýbá sbírajíc útoky prvkové v mohútný zášvih, a mechanický tento ...yb mžikem přestupuje v kolo honivé, odtud jeho otáčením postu... v osy, a jimi se šíří po celé železné stavbě, která takto ku předu ...e. Několik takových zášvihů kola honivého a nesmírné břímě bouř...m spěchem po hladké ploše ku předu se žene, až vlak opět v jiné ...raží vjíždí. Tu ředitel stroje staví jeho běh, čině otáčení kol pře...y zastrkáním stavicích pák. Skřípavé, stenavé zvuky vydávaje, stroj ...echne a stane. Toť úkaz neméně pozoruhodný nežli původní roz... náramné této spousty. Kam se poděl vichrohbitý její pohyb? Ovšem ...avé zvuky jsme zaslechli, nepochybně tedy některé části dostaly ...do záchvěvů zvučivých, čímž něco mechanického pohybu ubylo, ... co jest to u porovnání s bývalou mohútností jeho! Nuže, sáhni na ...je, na kola a stavicí páky! Však dej pozor, abys se nespálil! Tu ...áme. Z tepla pohyb pošel, v teplo se opět obrátil, jest tu před ...i úplný oběh pohybu různými obměnami.

Již z těchto málo příkladů, jichž počet mohl by se do nekonečna rozšířiti, poznati lze, jak snadno pohyb mechanický se přeměniti může v chvění hřejné a teplo zase v pohybování celkové. A poněvadž i pohyb mechanický i teplo pohodlně a důkladně měřiti možno, jest na snadě, že tyto dvě obměny pohybování nejvíce sloužily k objasnění poměru, v kterém jest pohyb zjevný k pohybu vnitřnímu. A tak ustanoven předůležitý zákon přírodní, že z míry pohybu pranic ani ztratiti se, ani zaniknouti nemůže, nýbrž, jestli kdy co zmařeno býti se zdá, že tento schodek v jiné obměně dále působí (Mayer, Helmholtz). I [illegible] smrti není, jen neustálá měnlivosť v reji světovém.

Vleje-li se do válcovité měděné nádobky studené vody a způsobí-li se rychlé její otáčení podobnými prostředky, kterými se cívka u kolovratu neb šicího stroje rozvrtí, dostane se onen válec i voda v něm obsažená do točivého mechanického pohybu. Překážíme-li tomuto pohybování tím, že měděný válec svíráme dřevěnými třískami jako kleštěmi, tedy se voda za několik minut dá do vření otepliv̌ši se na 100 stupňů centesimálních. Pohyb mechanický proměnil se u víření prvkové (Tyndall, Rumford). Točení můžeme dáti vykonati parním strojem, v němž za [illegible] účelem potřeba vodu pomocí tepla proměniti v páru. Měříce teplo k tomuto účelu spotřebované, jakož i teplo zastavením mechanického pohybu vzniklé, shledáme, že míra tepla k točení potřebného rovná se míře tepla z točení vzešlého. Hojnými a rozmanitými zkouškami (Mayer, Joule) bylť poměr mezi mechanickým pohybem a pohybem tepla [illegible] cemi ustanoven a nalezeno, že vnitřní pohyb, kterým jedna libra vody o jeden stupeň teploměrný se zahřeje, rovná se mechanickému pohybu, kterým by se břímě 1390 liber, tedy téměř 14 centů vážící, o [illegible] stopu do výšky vyzdvihnouti mohlo, či krátce pověděno, oteplení jedné libry vody o jeden stupeň rovná se 1390 librostopám. Toť [illegible] »mechanické rovnomocniny tepla.« Podle této formule [illegible] lze vypočítati, jaký mechanický účinek může dosažen býti jistou [illegible] tepla, a naopak, jaké teplo spůsobiti možno obměnou známého pohybu mechanického.

Lidské tělo nachází se v ustavičném teple 36 stupňů Celsiových, které z chemického rozkladu ústrojných látek pochází. Mírou tepla, které lidské tělo k svému vytápění za 24 hodin si připravuje, mohlo by se 480 liber vody do varu rozehřáti, či 480 centů o jeden stupeň [illegible] Tímto teplem lze opět břímě o 111.200 centů o celý sáh vyzdvihnouti, čili 667000 centů o jednu stopu. Dožije-li se člověk 60. roku, tedy ve svém živobytí tolik tepla spotřeboval, že by lze bylo tímto teplem

s 100 centů okolo celé země vléci. A všechnu tuto hybnost člověk pá ze svých jídel a ze vzduchu! Naše země pohybujíc se okolo nce a zároveň okolo osy své, nachází se v ustavičném pohybu meanickém. Kdyby se náhle zastavila, stal by se všechen tento pohyb třním chvěním prvkovým, čímž by vznikl žár, žeby se celá země en roztavila, nýbrž v samou páru rozprchla; bylo by teplo, jako by zeměkoulí ze samého kamenného uhlí náhle shořelo (Helmholtz). diž si můžeme učiniti pojem o moci, která spočívá v záchvěvech ků, když jich pohyb se obrátí v jeden směr všem společný!

Však prvkové chvění tepla není ještě nejčilejším pohybem vnitř, kterým mnohé zjevy přírodní vznikají. Co nazýváme světlem, ektřinou, magnetismem, dějem lučebním, s největší pravděobností rovněž nepochází než z pohybů prvkových, rychlostí převyících i zvukové pohyby vzduchu, i hřejné záchvěvy tepla daleko. Co světla týče, obecně již upuštěno od domněnky dlouho panovavší, by byla zvláštní hmota, která jsouc obdařena silou svítivou z předtů svítících vyzářuje (Newton), a přijata nauka, že světlo vzniká poování se nejmenších částí hmoty nejen v tělesech, nýbrž i mimo jelikož prázdného prostoru není, a hmota, třebas v jemnosti éterové, de rozšířena jest; a mechanická theorie pohybu prvkového právě v ce o světle odůvodněna byla počtem mathematickým, jenž jest ým klíčem, kterým se nám snad otevrou i zavřené až posud brány veledílny přírody vedoucí.

Že světlo vzniká podobným způsobem jako teplo, totiž pohybem kovým, k tomu již poukazuje zkušenost, že kdekoliv světlo jest, i o povstává. Vždyť této zkušenosti používáme, když si teplo způsobiti eme; rozděláváme oheň, abychom z něho teplo měli. Na vzájem no nám zase z tepla opatřiti si světlo. Zahříváme-li n. př. kovový , stane se vždy teplejším, až konečně žhavým t. j. svítícím, aniž by lze bylo určiti okamžik, kdy se světlo k teplu přidružilo.

Však jsou též zkušenosti vědecké, z kterýchž bezprostředně vy, že světlo nic jiného není nežli stupňované teplo, či mnohem či pohybování prvkové, buď již éteru (Huighens, Young) nebo tělesa ého (Euler, Grove), chvění tak čilé, že je nelze pocítiti jinými ústroji toliko velmi citlivým ústrojem zrakovým. Toho důkaz vidíme v m ději přírodním, jímž krásná duha vzniká, neb různobarevný třpyt , která se v záři sluneční jako démant skvěje.

Necháme-li do tmavé komory skrze hranolové sklo vzářiti pa-k sluneční, neprojde nezměněn, nýbrž jednak od původního svého

směru se odchyluje (lomí se) jednak se rozkládá v sedmero přechodných, v sebe přecházejících barev, kterými se na protější stěně uskvěje barevný obraz s krajem violovým a červeným. Jmenujeme je vidmem; duha není než společným vidmem paprsků skrze padající krůpěje deště lomených, a třpyt rosy rovněž není než zjevem z lomu světla pocházejícím. Vznik vidma můžeme si tak představiti, že světlý proud éterového pohybu, když vnikne do pevné, však průsvitné hmoty, takřka se staví, čímž vždy více do šířky se rozmáhá, měně takto původní svůj jednotný směr, při čemž chvějící se částice hmoty podle překážek různými směry se vyskytujících při různé čilosti se zachvávají. Když jednotlivé proudy částic éterových nestejnou čilostí se chvějících v zrak náš vnikají, spůsobují v nás dojmy rozličných barev. Velmi důvtipným spůsobem vyskoumáno a vypočténo jest, s jakou čilostí prvky éterové se kmitají, aby jich pohyb učinil dojem nějaké barvy, či jinak řečeno, kolik éterových vlnek v každém proudu paprsku barevného v jedné sekundě do oka přichází, za který čas pablesk světlový, jak známo, 42.000 mil v prostoru proběhne. Vyskoumáno, že světlo na violovém konci vidma nejvíce se chvěje, majíc 699 billionů zášvihů prvkových či vlnek za jednu sekundu.

Čím blíže k červenému jeho konci, tím více čilost éterového pohybu se umírňuje, až v červeném pruhu samém na 474 billionů vln klesá. Jak nepatrné proti tomu jest chvění zvučícího vzduchu, jenž se při nejhlubším tóně toliko 16 vlnami za sekundu rozhoupá, při nejvyšším nepřesahuje 24.000 záchvěvů, které za ten čas dále nepostupují než na 175 sáhů! A předce jest mezi tím, čím vzniká zvuk a tím čím světlo, tolik podobnosti, že se právem mluví jak o barvě tónu, tak o tónu barvy. Však vraťme se k barvám ve vidmu obsaženým, které se nestejnou chvějivostí prvků éterových různí. Než jednotlivé barvy rozcházejí se též jinými ještě vlastnostmi. Bylot totiž objeveno, že mají nestejné hřejivosti jsou, a sice bývá hřejivost barevného světla tím menší, čím větší se objeví jeho chvějivost. Červené světlo mnohem více hřeje nežli violové, ba vedle červeného konce vidma, kde již žádného světla spatřiti nelze, jest neviditelný pruh, v kterém hřejivý účinek paprsků jest největší, tak že za to míti sluší, že zde jsou paprsky teplové, ovšem čilostí chvění od paprsků světlových se liší. Soustředíme-li je zápalným sklem, lze jimi kovy až do žhava rozehřáti, tedy učiniti svítícími, čímž přecházení tepla v světlo znova se [illegible]ňuje. Podle všeho toto jest světlo právě jako teplo chvěním [illegible] éterem prostředkované. S tím se též shoduje pozorování, že [illegible]

nějaký čas vystaveny byly paprskům světla, do jisté hloubky svou
bu prvkovou zjinačily, však jen právě tam, kde světlo vniklo
ce de St. Viktor). I lze tvrditi, že jen na této vlastnosti spočívá
vování všelikých obrazů fotografických.

Však vidmo neposkytuje pouze důkazů, jak světlo s teplem sou-
nýbrž obsahuje též důvody o tom svědčící, že i proměny lu-
í pocházejí z vnitřních pohybů prvkových. Neb právě jak vedle
ného konce vidma se nacházejí neviditelné paprsky hřející, tak
violového konce jest neviditelný pruh, v němž lučební proměny
zněji se dějí, kteréžto vlastnosti v barevných pruzích vidma od
vého konce k červenému postupně vždy více ubývá. Jsou tedy
ky chvějivosti ještě větší, než se v světle violovém objevují, pa-
takové čilosti, že k poznání jich naše oko tak málo stačí, jako
k pojímání chvění světlového. A to jsou paprsky lučební. Seznali
již, že jednotlivé odrůdy pohybové vzájemně v sebe přecházejí. I
ky lučební lze jistými prostředky tak obměniti, že se na jich
paprsky svítící objeví. Potřeba jen, abychom papír v roztoku sí-
chininového namočený připojili k violovému konci vidma, a tam,
dříve byla tma, objeví se nám najednou světlá záře obměněných
ených) paprsků lučebních (Stokes), překvapující to úkaz, jenž bez-
nás ponouká k rozjímání o tom, jak nedokonalé naše smysly
obsahujíce toliko jistý obmezený obor věcí přírodních.

Proměny lučební, jak jsme poznali, mohou spůsobeny býti chvě-
éterovým, a sice tím snadněji, čím toto chvění jest čilejší, i sou-
sme z toho, že lučební proměna se děje vnitřním pohybem hmot
ícím i nejjemnější částice do svého víru, tak že se seřadění prvků
skupenin a tím i vlastnosti předmětů úplně zjinačují.

Je-li tedy děj lučební vnitřním pohybem, pochopitelno jest, že
ati může i obměnou jiných druhů pohybování, nebo zkušenost
že příčinou lučební proměny často bývá i pohyb mechanický
ení, tření), rozzvučený vzduch, teplo, světlo, nebo i proud elek-
. Naopak z proměny lučební povstávají veliké jiné obměny po-
pohyb mechanický, zvuk, teplo, světlo, elektřina. Obyčejný pří-
to objasní: znáť totiž každý dobře, jak následkem lučebního ruchu,
beného zapálením střelného prachu v ručnici světlo vzplane, rána
ne, koule mechanickým pohybem vyletí, hlaveň se zahřeje. Ostatně
šichni každým dnem spůsobujeme přeměnu pohybu lučebního v
a teplo, rozžehujíce svíčku neb rozdělávajíce oheň, ač jsouce
zvyklí zjevu plamene málokdy obdivuhodných dějů si všímáme,

kterými vzniká a trvá. A snad jiného zjevu není, který by byl v nějším oznakem nesmírné čilosti, nežli plamen, jenž tiše plápolá. jíce si rozsvítiti, třeme zápalku o drsnou plochu; toť pohyb m nický. Drsná plocha překáží volnému pohybování. Částka pohy kterou se tento pohyb mechanický třením oslabuje, ponejvíce pře u vnitřní chvění v třených plochách, v teplo. Tím zejmena prvky forové se tak rozechvějí, že se jako jemná, čichem znamenatelná do vzduchu rozprchají. Vzduch se skládá z plynů, v těchto prvky u velmi čilém pohybování, jak jsme již na vodní páře pozn zejmena tak jest u kyslíku, ve vzduchu obsaženého. Prvky plynu líkového a plynu fosforového tudíž mnohonásobně v sebe vráž stavíce se takto ve svém pohybování, na místě do chvění se dosta Toto chvění pokračuje éterem dále, a světlo učiněno jest. Spo prvky plynu fosforového a kyslíku staly se chemickou sloučeni kyselinou fosforečnou, která obdařena menší čilostí, nežli které součástky dohromady vládly, prostorem se šíří. O kolik její p skrovnějším se stal, právě tolik pohybu světlem se šíří, které i ne lené ještě částky fosforové v páru promění, čímž se světlo a teplo více vzmáhá, až i síra i dřevo v plyny se rozprchají a zápalka Tou však stejným spůsobem lze zapáliti jiné spůsobilé předměty. vidíme, že prvek plynový prostorem spěchající podle týchže záko pohybuje a stane, kterými mohútná lokomotiva dále uhání a se zas Tu i onde z pohybu nic zaniknouti nemůže, zdánlivý schodek v obměně úplně na jevo vychází.

(*Dokončení*).

Kniha Rožmberská. Kritické vydání, opatřené známkami a glosářem, jež učinil V. Brandl, zemský ar vář moravský. V Praze, nákladem jednoty právnické.

Čím byly Římanům doby císařské zákony XII desk (leges decim tabularum), tím asi byla nám až posud Kniha Rožmberská. jsme ji sice u veliké vážnosti jako jednu z nejstarších památek starobylosti české, ale rozuměli jsme jí málo kdo. Jako v dotčen mátce starobylé práva římského, byla i v knize R., abych užil slov liových (Noct. Att. XXI.) »quaedam obscurissima atque durissima nemohlo jinak býti; neboť co za příčinu oné »zatemnělosti a tvr na slovo vzatý římský právník Sext. Caecilius u téhož Gellia uvád tilo v plné míře i o naší K. R., že totiž »longa aetas verba

es veteres obliteravit, quibus verbis moribusque sententia legum prehensa est.« Mělo-li se tedy K. R. náležitě rozuměti, bylo poí, aby všechna zastaralá slova a neobvyklé nám nyní způsoby mluí v kontextu se objasnily, a ony právní zvyky a poměry, z nichž R. původ svůj vzala, důkladně a obšírně se vyložily.

Obtížnou tuto práci podnikl a šťastně dokonal p. archivář Brandl. se to stalo s plným zdarem a k velikému užitku naší literatury, za ručí nám samo jméno p. vydavatelovo. Jest zajisté p. vydavatel z četných učenců českých, kteří se obírají důkladnými a všestrannými udiemi starého práva českého. Známyť jsou čtenářům těchto listů které velezdařilé jeho práce z oboru toho, jiné zase uveřejňuje odrný časopis Právník. A co se týká methody linguistické, i tu osvědčil vydavatel již svou spůsobilosť a obratnosť dvěma důkladnými prami o rukopisech Zelenohorském a Kralodvorském. S takovou příprau mohl se ovšem směle odvážiti úlohy tak nesnadné, a obecenstvo ské vším právem nadíti se mohlo díla velezdařilého.

Vydání p. Brandlovo, které obstarala Jednota právnická v Praze, ládá se ze tří částí. Napřed položen jest obšírný úvod (str. 5—27), němž pojednáno jest o povaze, stáří a veliké důležitosti K. R. Půd K. R. klade p. vydavatel před r. 1300, což dovozuje důvody veěs přesvědčivými. Ráz veliké starožitnosti dotčené památky zjevný st jak z věcí samých, o nichž se tam jedná, tak ze starobylých slov frází i forem gramatických. O tom všem pojednáno zevrubně a důdně. Co tam o stránce mluvnické a lexikální pověděno jest, na to ozorňujeme zvláště naše filology.

Na str. 28—110 položen jest text s věcnými i slovnými vysvětkami pod čarou. Text učiněn jest přede vším na základě variantů, eré p. F. Palacký do vydání svého v Archivě Českém přijal s veliu obezřelostí. Jest pak na bíledni, že památka naše, která vinou zdějších opisovatelů, jenž mnohým místům nerozumějíce každý podle umu i nerozumu svého text všelijak měnili, ve spůsobě velmi pochané nás došla, ku kritice konjekturálné takořka nutkala. Konjeky tyto se p. vydavateli vesměs výborně povedly. Na důkaz toho dočí poukázati jen ku č. 72: z rady právo se otepříti (m. zrady), č. 0: radil (m. zradil), č. 116: ustúpil platiti základa (m. vstúpil), č. 130: spodú svú lháti (m. s hospodú svú léhati).

Ku dvěma místům dovolujeme si něco podotknouti. Č. 134. čte v rukopisech:

»Takéž veď na třetí lože třetí devět svědkóv.« P. vydavatel píše: »Takéž veď na též na třetí lože devět svědkóv,« podotýkaje, že »třetí« před slovem »devět« vynechal »pro neobyčejnosť i nesprávnost způsobu mluvení.« Dobře-li jsme porozuměli, vidí se p. vydavateli vazba »třetí devět« neobyčejnou a nesprávnou. Neobyčejná jest v češtině ovšem, ale nesprávnou ji býti nesoudíme. Jak známo, jsou číslovky slovanské od pěti počínajíc vlastně substantiva gen. fem., odtud jich vazba s genitivem i v těch pádech, v kterých je nyní adjektivně pojíme: V sedmi let diete malé. Před šestí dnóv (Výb. I. 69). Odtud jde, že se tyto číslovky jako jiná substantiva přídavnými určují, což je k. p. v polštině ještě v 16. stol. děje: Przez całą dziesięć lat. On ci wziął pięć grzywien, robił niemi, tak iž zyskał niemi drugą pięć. (Srovn. Małecki Gram. jęz. p. większa str. 121). Není-li tedy nějakého vážného důvodu, se strany řeči nebylo by proti té vazbě nic namítati, jestiť ona novým důkazem veliké starobylosti K. R.

Č. 156. čte se ve vyd. Pal. a Jir.: »Ze zlodějstva, což pomění jeden póhon.« P. vydavatel položil »pomnienie verbale od pomnieti = upomínati; neb pomění prý od poměniti (= stále se proměňovati) sem k smyslu se nehodí.« Avšak pomění i jinak ještě vyložiti se může. Ve Výb. I. 397 čteme: »Když která manželka nevěrú mieněna, dáti se jí ta voda píti.« »Mieniti někoho čím« znamená zde patrně tolik co »nařknouti, viniti koho čím,« a dle obdoby časoslov těchto správná je též vazba »mieniti koho z čeho.« Dle toho soudíme, že by na tom místě »pomienie« obstáti mohlo a znamenalo: »Nařkne-li kdo koho ze zlodějstva, jeden póhon.«

Ku každému článku přičiněn jest výklad více méně obšírný. Místa temnější objasněna jsou jednak z K. R. samé přivedením míst parallelních a zevrubnou parafrásí, jednak z jiných památek práva českého, z Ondřeje z Dubé, V. K. z Všehrd, ze Statut Kunratových, z Půh. knih, z Kniby Tov., Zápisků Žer. a m. j., čímž p. vydavatel důkladnou a všestrannou znalosť dotčených památek osvědčil.

Na konec přidán jest rozsáhlý glosář, str. 115—144, v němž zevrubněji slova a věci se vykládají. Zde nalezne čtenář mnoho poučného a jest glosář ten důležitým příspěvkem k české lexikografii.

A poroučíme K. R. v tomto novém sličném i lahodném rouše všem milovníkům práva a jazyka staročeského a české starobylosti vůbec, přejíce sobě, aby i ostatní památky staročeské v takové spůsobě se vydávaly, a to nejen právnické, nýbrž i jiné, jako především rukopis *Kralodvorský* a Alexandreis.

F. Bartoš.

Prameny dějin českých (Fontes rerum bohemicarum),
dávané z nadání Palackého. V Praze nákladem Musea království
kého. V komisí kněhkupectví Dra. Grégra a F. Dattla. Cestou před-
ení I. díl, skládající se z 5 svazků, za 5 zl., skrze kněhkupectví
7 zl. 50 kr.

Mezi hojnými plody písemnictví českého v době nejnovější vyni-
vzácností svou zvláště publikace pramenů, slušících jednak k dějinám
kým vůbec jednak k právu českému zvláště. Dílu svrchu jmenovanému,
ramenům dějin českých«, přísluší bez odporu přední místo mezi
ito publikacemi, netoliko pro velikou důležitosť a obsáhlost jeho, než
ké za tou příčinou, že hoví i potřebě oné části českého obecenstva,
i bez sběhlosti v jazyku latinském ráda by se obeznámila s obsahem
ich starých letopisců. Vydavatelstvo, prohlédajíc k širším kruhům čte-
stva českého, položilo totiž vedle původního textu spolu i překlad český
e se takto naditi, že dílo jeho dojde netoliko v učeném světě vděčného
ání, ale i valného rozšíření mezi vzdělanějšími národovci našimi, kteří
ětení o minulosti našeho národu hledají zábavu nebo poučení.

Nelze upříti, že to byla patrná v naší literatuře mezera, jevivší
až do této chvíle v nedostatku českých překladů našich starých pa-
tek historických. Valná část našich vzdělanců zná zajisté dle jmena
e českého dějepisu, kronistu Kosmu, a mnohý z nich rád by byl
oň z překladu vážil zprávy tohoto ctihodného muže, které o národu
em před sedmi sty lety zaznamenal; ale pro nedostatek překladu
nohl žádost svou ukojiti: ano i ten jenž hledal původní text latinský
brovského a Pelzla z r. 1783 v Scriptor. rer. boh. nebo Koepke-ho
ertzových Mon. Germ. hist.), potkával se s obtížemi, neboť vydání Do-
vského vymizelo již dávno z obchodu a Pertzovo, jak známo, pro svou
u a celé své uspořádání jest téměř výhradně toliko předmětem
ších bibliothék.

Myšlenku, učiniti přístupnými staré památky historické, sepsané ve
u středním v jazyku latinském, veškerým vzdělanějším vrstvám obe-
stva zdařilými překlady, jali se již dávno jiní národové v skutek
děti, zvláště velikým stářím svým památní letopisci jejich nezůstá-
y bez tlumočníků. Tak mají Angličané svého Bedu (»Historia eccle-
tica gentis Anglorum.«) v několika překladech; rovněž Francou-
é nepohřešují překladu Řehoře Turonského (»Gesta Francorum«);
o Grammaticus seu Poeta (»Historiae Danicae libri XVI«) přeložen ne-
nou do dánštiny (nejstarší překlad již z r. 1575); k latinskému textu

Vin. Kadłubka (»Chronica Polonorum«) přičinil r. 1862 Przeździeck překlad polský, a Němci vydávají již po více let všechny letopisce své latinské v překladu německém ve velkém díle »Geschichtschreiber der deutschen Vorzeit«. Zaznamenáváme tudíž s nemalým potěšením, že i u nás došla myšlenka tato svého uskutečnění a že i my v krátké době uvidíme v mluvě materské nejstaršího českého letopisce, našeho Kosmu.

Z Pramenů našich vyšly až posud 2 svazky, které obsahují životy svatých (sv. Cyrilla a Methoda, sv. Ivana, sv. Lidmily a sv. Václava) a opatřeny jsou kritickými poznámkami a překladem českým. Po legendách o českých svatých následovati budou Kosmas a jeho pokračovatelé, pak ostatní letopisci až do počátku XVI. století a konečně výpisy ze všech zahraničných spisovatelů týkající se dějin českých. Úprava tohoto národního díla, jakž je vším právem nazvati slušno, je velmi pěkná a cena u porovnání s jinými publikacemi toho druhu levná. *R.*

Omyly tiskové.

Na str. 22. v 7. řádku zdola místo commody polož commo[...]

Na str. 51. položená tabulka kabbalistická náleží [...] str. 52. mezi 2. a 3. řádek shora.

Na str. 58. v 1. řád. zdola místo jest polož jist.

Na str. 64. v 8. řád. shora místo Consantia polož Constan[...]

Matice Moravská,

jest podporovati literaturu československou se zvlášt-
dem na potřeby Moravy vydáváním dobrých spisů aneb
přispíváním k tomu, má trojí údy:

udatele, kteří složí 100 zl. r. č. buď najednou nebo v 10
zl. ročně;
činné, kteří 50 zl. r. č. složí buď najednou nebo v 10
zl. ročně,
přispívající, kteří každý rok 2 zl. platí.
tel dostává 2 výtisky, činný a přispívající 1 výtisk všech
vydaných.
ením »výboru« může se při vydávání nákladnějších spisů
údům uložiti zvláštní příplatek, za který takové dílo od-

Matice Moravské, jenž čtvrtletně v sešitech šestiarcho-
stojí pro údy Matice Moravské na celý rok 1 zl. r. č.,
zl. r. č.
původní práce, do Časopisu Matice Moravské polo-
20 zl. r. č., za arch výpisku a překladu 10 zl. r. č.

Matice Moravské vede výbor, jenž záleží z 18 osob, z
ně třetina v Brně bydleti musí.
v záležitostech správních Matice Moravské zasílají se
Theodoru Lazarovi, prof. českého gymn. v Brně.

Matice Moravské vyšly následující spisy,

které ve všech knihkupectvích lze dostati:

Karla staršího z Žerotína, od V. Brandla. Oddělení II.
jazykem českým: svazek I. za 1 zl. 50 kr.; svazek II.

íl I., »Zápisové o soudě panském« seš. I. i II., jest ro-
ývá pouze několik exemplářů seš. II. pro údy přispívající
eří již sešit I. mají; sešit tento možná dostati za 80 kr.
Matice

Cizí slova ve slovanských řečech. Sepsal Ant. Matzenauer.
Kniha Tovačovská. Vydal V. Brandl. Za 2 zl. 20 kr.
(Pro údy právnické jednoty v Praze u jednatelstva M
1 zl. 50 kr.)
Nové básně od Frant. Sušila. Díl I. za 50 kr.; díl II.

Knihy zaslané redakci Čas. Matice Mo

V Praze nákladem Fr. A. Urbánka v

Zeměpis pro mládež národních škol na M v Slezsku, sepsal Karel Steinich. Cena 4 kr.

Katechismus českobratrský.

Míra metrická. Stručné poučení o měrách a v bude se užívati v Rakousku. Sepsal Ed. Stoklas. 2. opra množené vydání. Připojen jest zákon o metrické míře a váze.

Pohrobky. Sbírka básní Berty Mühlsteinovy.

Anemonky. Básně omladiny jižních Čech. Spořád J. Donovský, V. Herites. Cena 1 zl.

Chudobky. Básně Albíny Dvořákovy-Mrackové.

Vínek ze šedesáti dvou- a tříhlasových mládež dospělejší. Sestavil Janoušek.

Šimon z Cyrény aneb sedmero duchovních srdných. V sedmi postních kázaních vylíčil Fr. A. Dvo

Ženský svět. Sbírka dramatických prací původ jazyčných se zvláštním ohledem na literatury slovansk Jos. Štolba. Sv. I.: Zapovězené ovoce. Původní veselohra v ních od J. Štolby. Sv. II.: Panenské sliby aneb Magnet Veselohra v 5 jednáních od A. hrab. Fredra. Z polšt Em. Vávra.

Nákladem B. Tempského v Praz

Dějiny Moravy. Sestavil Dr. B. Dudík. Díl I. ších dob až do r. 906.

ČASOPIS

Matice Moravské.

Redaktor:

Václav Royt.

ROČNÍK ČTVRTÝ.

1872.

Sešit třetí.

Tiskem Karla Winikera v Brně.
Nákladem Matice Moravské.

Obsah.

Svatý Ota, biskup bamberský, apoštol Pomořanů.

Úryvek z dějin baltického Slovanstva.

Podává *V. Royt.*

Od času založení arcibiskupství hamburského v devátém století
yly činěny pokusy o uvedení polabského a baltického Slovanstva do
na církve křesťanské; avšak že šíření učení křesťanského bylo spolu
akládání panství cizinců v krajinách těch slovanských, potkávalo se
šeliké úsilí misionářů s nezdarem takovým, že nikoliv činností jejich
obrž zbraní vítězila zde konečně víra křesťanská a spolu s ní i ně-
mecké panství. Toliko v západním Pomoří, kam byl dvakráte přišel
ta, biskup bamberský (1103—1139), jakožto věrozvěst, ujalo se
řesťanství bez krvavého zápasu, a možno říci, že zdar práce učitele
oho byl daleko větší, než dílo všech ostatních misionářův, působivších
o celá tři staletí mezi severním Slovanstvem.

O působení sv. Oty v Pomoří zaznamenali již soudobníci jeho
ojné zprávy, nejčileji sbírány jsou v klášteře sv. Michala u Bamberka,
de později odpočíval popel jeho. Neminulo ještě dvacet let od smrti
ho (1139) a již vypsali v této klášterské samotě vítězné jeho pouti
o Pomoří dva mniši, Ebo a Herbord, vážíce věrné zprávy z úst
užů, kteři jej na cestách jeho pomořských provázeli. Spisů jejich
žil brzo třetí životopisec, jenž znám jest jakožto »Monachus Prie-
igensis s. Pruvenigensis«; avšak spisovatel tento přičiniv to-
ko některé nové zprávy k životům od Herborda a Ebona sepsaným,
evyznamenal se v díle svém ani hodnověrností ani umělostí.

Herbord vypsal život Otův ve formě rozmluvy, jejímiž hlavními
sobami jsou Timo a Sefrid, jenž žili s Herbordem v klášteře
vatomichalském a Otu nejen z činnosti jeho v Bamberce znali, nobrž
efrid byl i očitým svědkem všeho, co se událo na první pouti Otově
1124. Sefrida, mladého tehda klerika, schválil pro jeho bodrost,
ystrozrak a věrnost, jakož i proto, že uměl psáti, pěstoun jeho Oldřich,
něz u sv. Jiljí v Bamberce, biskupu za průvodce. Oldřich měl taktéž

nemluvíval dle téhož zpravodaje k lidu v řeči jeho, nobrž užíval tlumočníků; taktéž při prvním setkání s Vratislavem, knížetem pomořským hovoří Ota skrze tlumočníka. Ano i v listu, v němž žádá Boleslav III. (Křivoustý) Otu, aby převzal misii v Pomoří, nečiní ani žádné zmínky, žeby tento i pro znalost jazyka slovanského zvláště byl způsobilý pro podnik ten, než píše mu spolu, že mu dá tovaryše a tlumočníky, již by jej provázeli na pouti jeho.

Prodlévaje Ota v Polsku stal se tu, jsa spolu sličný a lepých mravů, pro své vzácné vlastnosti v brzce mužem velice oblíbeným a vysílán tytýž i s poselstvími ke dvorům knížecím, čímž došel takové přízně u knížete Vladislava I. (Hermana), že jej přijal mezi svou družinu učiniv jej kaplanem při dvoře svém. Po smrti první manželky Judity, dcery krále českého Vratislava, dal Ota hlavně k tomu podnět, že Vladislav pojal Juditu (Žofii) *), sestru císaře Jindřicha IV., za manželku, a v příčině té byl také tehda vypraven ke dvoru císařskému. Po tom vysílán častěji z Hnězdna k císaři do Němec, přinášeje dary nebo zprávy císaři od sestry jeho. Za častého příchodu Otova měl císař příležitost poznati jeho výtečné vlastnosti a nakloniv se k němu svou přízní, vyžádal si jej od sestry pro vlastní své služby. Tak asi po devítiletém prodlení v Polsku (1080—89) navrátil se Ota do vlasti své.

Císař užíval z počátku služeb Otových toliko v soukromí svém zvláště pro ukojení svých potřeb duchovních. Ota měl hlavně na starosti, žaltář císařův míti vždy pohotově, kdykoliv tento ho žádal; císař sám, maje pochvíli, oddával se s Otou pobožnosti, odříkával s ním žalmy nebo bděl s ním na modlitbách. Než později povolal císař k obsáhlejší činnosti Otu a nejen že prý jej učinil kancléřem, nobrž svěřil mu i správu velkolepé stavby chrámu špýrského. Budování tohoto nejslavnějšího pomníku stavitelského z doby císařů franckých počalo již před šedesáti léty, avšak jednak pro netečnost jednak pro lakotu stavitelů pokračováno váhavě ve stavbě, pročež odevzdáno celé řízení stavby a nakládání s penězi od císaře Otovi, jehož péči a horlivosti také dílo to jest r. 1097 dokonáno.

Za doby té, když Ota na dvoře císařském vynikal úspěšnou činností, zápasil bez ustání císař Jindřich s Římem o investituru. Boj ten jevil se v ústrojí církevním zejmena při volbách biskupů; neboť v oněch biskupstvích, kde vítězila strana papežská, horlící pro opravy v církvi, volilo tehda po úmrtí biskupa kněžstvo a lid nástupce jeho,

*) Vdova po Šalomounu, králi uherském, jenž vypuzen ze svého království, zemřel v cizině r. 1087.

Oba tyto životopisy, Herbordův a Ebonův, jsou jakožto přímé pra- ny nejspolehlivější svědectva o misii sv. Oty v Pomoří a nejsou to- příspěvkem důležitým pro dějiny misií křesťanských, nobrž cho- v sobě i zajímavé zprávy o živobytí dávného Slovanstva při Baltu; u tudíž spolu pramenem pro kulturní dějiny národů slovanských. vněž obsahují v sobě i nejstarší zeměpis pomořský, podávajíce nám ka nejstarší mapu západního Pomoří.

Rozprava tato má na zřeteli vypsání činnosti sv. Oty mezi bal- kým Slovanstvem na základě dotčených dvou životopisův. Za příčinou uvislosti podáme tu však dříve, než provázeti budeme Otu na jeho tách, v krátkosti hlavní okamžiky ze života jeho, než ještě se vydal památnou svou první pouť.

Svatý Ota pocházel ze země švábské, kdež rodiče jeho slynuli e rodem než bohatstvím. Davše jej záhy na cvičení, aby se později dal stavu duchovnímu, zemřeli, než byl dospěl k letům, odbyv teprv átky v učení. Bratr jeho Friedrich uvázav se ve veškeré zboží po ličích podporoval sice Otu v dalších studiích, ale tak po skrovnu, že to, když se byl obeznámil s obsahem několika básníků a filosofů a žil si v paměť pravidla grammatiky a metriky, umínil si jíti do ciziny ledati tam svůj prospěch. Dozvěděv se, že v Polsku není s dostatek ratorů čili učitelů v elementárním cvičení, odebral se tam a převzal , jak si byl přál, řízení jakési školy.*) Za pobytu svého v Polsku učil se tu prý i jazyku polskému,**) avšak v jaké míře si jej asi ojil, o tom jsou až dosud různá mínění. Mnozí mají za to, že jej l dokonale, o čemž však možno pochybovati, neboť z činnosti jeho Pomoří, kde mluveno nářečím polským, lze toliko souditi, že měl v n jen tolik sběhlosti, že se v něm mohl domluviti v obyčejném ho- u. Herbord nám jen vypravuje, že rozmlouval jednou s dítkami ve tině na ulici se bavícími po slovansku, avšak ve vážných okamžicích

---

*) Příčina cesty Otovy do Polska nebyla již prvým životopiscům jeho dobře známa. Co tu svrchu praveno, jest váženo z Herborda; Ebo však vypravuje, že Ota šel jakožto kaplan Juditin do Polska, kdež prý se také obíral vychováváním dítek tamních velmožů, po smrti Judity že navrátiv se do Němec stal se tu v Řezně kanovníkem. Zde si jej prý zvolila vnučka císaře Jindřicha IV., jež tu byla abatyší, za správce klášterského zboží, načež pak prý císař, když jednou navštívil vnučku svou a seznámil se tu s Otou, vyžádal si na ní propuštění jeho ze služeb jejích a povolal jej do svých vlastních. Ebo I., 1, 2.

**) Herb. III, 32: Linguam quoque terre illius apprehendit, a Ebo I, 1: Ibique in brevi loquelam *gentis addiscens* etc.

7*

Po návratu svém do Bamberka oddal se Ota s horlivostí př
pastýřským. Dle zpráv nás došlých nebyl Ota muž učený, ale d
znatel práva duchovního a světského a vyznamenával se zvláště p
zenou výmluvností; dovedlť prý mysli lidské svou řeči tak jímati,
tom ohledu předčil všechny biskupy svého času. Jsa povahy m
neměl v zápasu mezi Římem a Jindřichem V. na novo o invest
vzniklém zjevného účastenství a obíral se jsa mysli dobročinné a zb
ano uchvácen i jako mnozí té doby učením chiliastickým *) ne
věcmi bohumilými: konal skutky milosrdenství, stavěl kostely, roz
žoval záduší a zakládal kláštery a špitály. »Jsme již na kraji v
říkával, »potřebno žíti toliko Bohu.«

Právě za oné doby, když se již skonával dlouholetý spor
papeži a císaři o investituru, nedlouho před vormským konkord
sběhly se věci při Baltu, které přivedly Otu do těchto končin k
památné činnosti mezi tamním Slovanstvem. Roku 1121 vypra
totiž válečně Boleslav III. z Polska do Pomoří odranského a uved
jen knížete tamního Vratislava v tužší odvislost, nobrž uloživ
vatelstvu těžký poplatek vymohl na něm i slib, že přijme křesť
Po návratu svém pomýšlel Boleslav na poslání učitelů do Pom
přál sobě, aby kněžstvo polské podniklo misie pomořské a »svolal p
jak Herbord vypravuje, »všechny biskupy své země, než nemohl ž
z nich přemluviti, aby tam šel a v temnotě a ve stínu smrti
ukázal světlo života, každý z nich předstíral nějakou výmluvu.«
teprv po marném jednání s duchovenstvem polským obrátil Bo
zřetel svůj k Otovi, maje na paměti, že před léty dlel na dvoře
jeho Vladislava.

———

eiusdem servicii pontificatus eum infula sublimasset, ideoque non sine
periculo huius sacerdocii dignitate fungeretur. Ebo, I, 11. Jaffé vytkn
kázal v předmluvě k Herbordovi tuto smlyšleninu v dialogu jeho.

*) Chiliasmus bylo od času prvního pronásledování křesťanů až do ref
valně rozšířené učení o tisícileté říši, v které Kristus, až se po druh
na zemi, kralovati bude, než nastane poslední soud. Říši tuto založí pr
lené své, aby jim v ní popřál odpočinku ode všeho hříchu a pokušení
pravil jim v ní všelikerou blaženost a slast. Říši tuto, tak tvrdili
zřídí prý Kristus v den odpočinku, v den sedmý, její však prodlouží
let, což vyskoumáno doslovným výkladem slov žalmisty, že u Boha
let jako den včerejší, kterýž pominul a jako jedno bdění v noci.« K
v středověku zmítána byla společnost křesťanská velikými událostmi,
se učení to v myslech lidských, tak zejmena za Oty, v jehož čase
události otřásaly světem, jako zápas mezi císaři a papeži (...
dřicha V.) proti otci a výpravy křížové do svaté země. Mnozí ...
mnívali, že dějstvo již zvěstuje blízký příchod Kristův, ...

I vypravil tedy Boleslav posly s listem a dary k Otovi do Bamberka. »Dozvěděl jsi se, tuším,« psal Boleslav, »že zatvrzelé pohanstvo pomořské ne sice mou ale mocí boží jest [illegible] a že žádá, aby mu křest bylo uděleno a přijato do společnosti církevní. Než ejhle, již na třetí rok se namáhám a nejsem s to, abych někoho z biskupů nebo z kněží sousedních k tomu způsobilých přiměl, aby se ujal [illegible] to. A ještě známo jest, že [illegible] Tvá ochotna jest k všelikému dobrému dílu a neustávajíc v něm prosíme tedy, [illegible] nejlaskavější, abys se nezdráhal pro slávu boží a rozmnožení blahoslavenství svého převzíti práci tu, k níž my služby své připojujeme. Já v oddanosti sloužiti budu záměrům Tvým [illegible], ponesu všechen náklad, vypravím s Tebou na cestu tovaryše, tlumočníky i pomocníky z kněžstva a poskytnu vše, čehožkoliv bude potřebí. Ty jen, nejsvětější otče, račiž přijíti.«

Ota zaradoval se velice z poselství toho a chválořečil Bohu, že ho shledal za hodna býti mezi pohany věrozvěstem. Když se byl poradil se svou kapitulou a s ostatním svým duchovenstvem a dostal i k tomu svolení papežské, činil přiměřené přípravy na cestu. Od jakéhosi B e r n h a r d a, tehdy mnicha v klášteře svatomichalském, jenž před dávnem byl zašel jakožto missionář do Pomoří, došly jej věrné zprávy o obyvatelstvu oné země, do které jíti se chystal. Ješto pouť Bernhardova do krajin baltických přispěla nemálo ku šťastnému výsledku missie Otovy a v mnohém ohledu jest zajímavá pro poznání povahy a mravů [illegible]mního Slovanstva, nechodíme ji tuto mlčením pominouti. *)

B e r n h a r d byl rodem Španěl a jsa muž učený a zbožný zvolen byl v Římě za biskupa, kde obdržel i svěcení. Pobyv nějaký čas v samotě klášterské vyrušen byl z ní v brzce hlasem z Říma a povolán na místo jednoho s úřadu složeného biskupa. Než že předchůdce jeho měl v bývalé své dioecési ještě dosti přívrženců, umínil si Bernhard, že opustí biskupství a odebere se opět do samoty. Tu však právě slyšel, že Pomoří jest ještě oddáno bludům modlářským, i obrátil se tam, aby buď obrátil tamní pohany na víru nebo se tu proslavil mučenictvím.

I vydal se Bernhard se svým kaplanem Petrem do Polska a přišed k Boleslavu vyložil mu svůj záměr. Kníže byl sice potěšen ze svaté horlivosti jeho, ale dal mu rovněž na vědomí, že Pomořané jsou

---

hrůzy, »v níž kvíliti budou všecka pokolení země.« Srov. zajímavé líčení o chiliasmu v Čechách za válek husitských v Dějinách Palackého (III, str. 293) a »Art. et errores Taboritarum« v Arch. čes. III, str. 218.

*) Pamět o pouti *Bernhardově do Pomoří* na Volyn zachoval Ebo II, 1.

nemluvíval dle téhož zpravodaje [illegible]
močníků; taktéž při prvním [illegible] oddal se Ota s horlivostí [illegible]
hovoří Ota skrze tlumočník [illegible] nebyl Ota muž učený, ale [illegible]
leslav III. (Křivoústý) [illegible] a vyznamenával se zvláště [illegible]
žádné zmínky, žeby [illegible] lidské svou řečí tak [illegible]
způsobilý pro podnik [illegible] svého času. Jsa povolán [illegible]
tlumočníky, již by jej [illegible] Jindřichem V. na novo [illegible]
Prodlévaje [illegible] obíral se jsa mysli dobročinné a [illegible]
mravů, pro své [illegible] doby učením chiliastickým*) [illegible]
vysílán tytýž [illegible] milosrdenství, stavěl kostely, [illegible]
přízně u knížete [illegible] a špitály. »Jsme již na kraji [illegible]
družinu učinil [illegible] Bohu.«
Judity, dcery [illegible] když se již skonával dlouholetý spor [illegible]
že Vladislav [illegible] nedlouho před vormským konkordátem [illegible]
manželku, [illegible] které přivedly Otu do těchto končin [illegible]
Po tom [illegible] ssním Slovanstvem. Roku 1121 vypravil [illegible]
nebo [illegible] z Polska do Pomoří odranského a [illegible]
sař [illegible] [illegible]slava v tužší odvislost, nobrž uloži[illegible]
svou [illegible] vymohl na něm i slib, že přijme křes[illegible]
devíti [illegible] myšlel Boleslav na poslání učitelů do P[illegible]
[illegible] polské podniklo misie pomořské a »svolal [illegible]
zvlášt[illegible] »všechny biskupy své země, než nemohl [illegible]
rost[illegible] by tam šel a v temnotě a ve stínu smrti [illegible]
sám [illegible] každý z nich předstíral nějakou výmluvu [illegible]
žal[illegible] jednání s duchovenstvem polským obrátil [illegible]
ob[illegible] maje na paměti, že před lety dlel na dvo[illegible]

[illegible] pontificatus eum infula sublimasset, ideoque non [illegible] sacerdocii dignitate fungeretur. Ebo, I, 11. Jaffé vytk[illegible] [illegible] k Herbordovi tuto smlyšleninu v dialogu jeho.

*) [illegible] bylo od času prvního pronásledování křesťanů až do [illegible] učení o tisícileté říši, v které Kristus, až se po dru[illegible] [illegible] kralovati bude, než nastane poslední soud. Říši tuto založí p[illegible] aby jim v ní popřál odpočinku ode všeho hříchu a pokuše[illegible] v ní všelikerou blaženost a slast. Říši tuto, tak tvrdili [illegible] Kristus v den odpočinku, v den sedmý, jejž však prodlouži[illegible] [illegible] zkoumáno doslovným výkladem slov žalmisty, že u Boha [illegible] den včerejší, kterýž pominul a jako jedna bdění v noci.« [illegible] věku zmítána byla společnost křesťanská velikými událostmi, [illegible] to v myslech lidských, tak zejmena za Oty, v jehož čase [illegible] otřásaly světem, jako zápas mezi císaři a papeži, odboj sy[illegible] [illegible] otci a výpravy křížové do svaté země. Mnozí se [illegible] [illegible] již zvěstuje blízký příchod Kristův, že již počíná [illegible]

vypravil tudíž Boleslav posly s listem a dary k Otovi do Bam-
»Dozvěděl jsi se, tuším,« píše Boleslav, »že zatvrzelé pohanstvo
ské ne sice mou ale mocí boží jest skroceno a že žádá, aby
křest bylo očištěno a přijato do společnosti církevní. Než ejhle,
třetí rok se namáhám a nejsem s to, abych některého z biskupů
kněží sousedních k tomu způsobilých přiměl, aby se uvázal v
A ještě známo jest, že svatost Tvá ochotna jest k všelikému
u dílu a neunavna v něm, prosíme tudíž, otče nejlaskavější,
e nezdráhal pro slávu boží a rozmnožení blahoslavenství svého
práci tu, k níž my služby své připojíme. Já v oddanosti slou-
du záměrům Tvým otcovským, povedu všechen náklad, vypravím
u na cestu tovaryše, tlumočníky i pomocníky z kněžstva a po-
vše, čehožkoliv bude potřeba, Ty jen, nejsvětější otče, račiž

Ota zaradoval se velice z poselství toho a chvalořečil Bohu, že
edal za hodna býti mezi pohany věrozvěstem. Když se byl po-
e svou kapitulou a s ostatním svým duchovenstvem a dostal i
svolení papežské, činil přiměřené přípravy na cestu. Od jaké-
ernharda, tehda mnicha v klášteře svatomichalském, jenž před
em byl zašel jakožto misionář do Pomoří, došly jej věrné zprávy
atelstvu oné země, do které jíti se chystal. Ješto pouť Bernhar-
o krajin baltických přispěla nemálo ku šťastnému výsledku misie
a v mnohém ohledu jest zajímavá pro poznání povahy a mravů
o Slovanstva, nehodláme ji tuto mlčením pominouti. *)
Bernhard byl rodem Španěl a jsa muž učený a zbožný zvolen
Římě za biskupa, kde obdržel i svěcení. Pobyv nějaký čas v
klášterské vyrušen byl z ní v brzce hlasem z Říma a povolán
to jednoho s úřadu složeného biskupa. Než že předchůdce jeho
bývalé své dioecési ještě dosti přívrženců, umínil si Bernhard,
ství biskupství a odebere se opět do samoty. Tu však právě sly-
Pomoří jest ještě oddáno bludům modlářským, i obrátil se tam,
ď obrátil tamní pohany na víru nebo se tu proslavil mučenictvím.
vydal se Bernhard se svým kaplanem Petrem do Polska a při-
Boleslavu vyložil mu svůj záměr. Kníže byl sice potěšen ze
horlivosti jeho, ale dal mu rovněž na vědomí, že Pomořané jsou

---

hrůzy, »v níž kvíliti budou všecka pokolení země.« Srov. zajímavé líčení o
chiliasmu v Čechách za válek husitských v Dějinách Palackého (III, str. 293)
»Art. et errores Taboritarum« v Arch. čes. III, str. 218.
Paměť o pouti Bernhardově do Pomoří na Volyn zachoval Ebo II, 1.

národ neskrocený, jenž spíše bude nakloněn jej usmrtiti, než víru Kristovu. »Proto přicházím,« doložil Bernhard, »aby, jeli beze všeho rozmýšlení podstoupil smrt pro Krista.« Boleslav odpovědí touto, svědčící o zbožném zápalu poutníka, vyhověl jeho a dal mu po přání jeho tlumočníka jakož i muže, který vedl po cestách.

Z Polska bral se Bernhard do Volyna, nad Divenovem, ním to výtokem Odry, na ostrově téhož jmena ležícího města, kvetlo tržbou na slovanském Baltu. Volyňané byli lidé dobří a rádi cizince,*) ale pohrdali nuznými příchozími, nemajíce v spol své ani chudých ani žebráků. A ješto jim bylo stále zápasiti s křesťanskými, zvláště s Dány, o bytí jejich, přilnuli tím vrouc odvěkým bůžkům svým a zanevřeli více na křesťany než soused pomořští.

Než Bernhard neznaje povahy a mravů Volynských a chtě niti příkaz Páně,**) jenž dán apoštolům, než se vydali na po hlásali království boží, vešel do Volyna bos a v nuzném oděvu tu hlásati Krista. Obyvatelé vidouce žebrácký zevnějšek cizince ja k němu opovržením a tázali se ho, kdo jest a kdo jej k nim Bernhard odpověděl, že jest sluha pravého Boha, jenž stvořil zemi, ten že jej sem poslal, aby je vyvedl z bludů modlářských zal jim cestu pravdy. Volynští rozhněváni takýmto výrokem »Jak pak možno jen věřiti, že ty jsi posel nejvyššího Boha, přece pln slávy a bohat ve všem, a ty nemoha si ani obuvi budíš jen opovržení. My tebe nepřijmeme, aniž tě budeme poslo nejvyšší Bůh nevypravil by k nám nikdy takého chuďasa jakožto svého. Žádá-li v pravdě obrácení naše, tož k nám vyšle slušněi moci důstojného služebníka. Ty však, jeli ti milý život tvůj, ryc odtud vyprav a jdi, odkud jsi přišel, a nevydávej se nejvyššímu na potupu za jeho posla. Jen abysi došel úlevy v žebrotě své jsi sem.«

Slova tato neodstrašila nikoliv Bernharda, nabízelť se i divy díti své poslání. »Nevěříteli slovům mým,« pravil, »věřte tedy skutkům. Zapalte někde nějaký zapadlý, nepotřebný dům a uvrž

*) Adam bremský, nejstarší geograf krajin baltických a severu (lib. VI, c. 19) v 11. století o Volynských v té příčině: »Moribus et talitate nulla gens honestior aut benignior poterit inveniri.« Hel asi sto let později opakuje tento výrok Adamův.

**) Luk. 10, 4.

plamene, a stojím-li, až oheň dohoří, bez porušení před vámi, vězte, mě vyslal ten, jehož oheň poslouchá a všichni živlové a veškeré ření.«

Žreci a starší lidu počali se raditi mezi sebou o tom podivném hu. »Toť šílenec a zoufalec,« pravili, »jenž pro samou bídu touží smrti a hodlá sám sebe utratiti. Ale také svou velikou prohnaností e nás oklamati a proto, že jej odtud vyháníme, vymstíti se na nás, hceť on umříti bez záhuby naší, neboť zapálímeli ten který dům, ndeme nutně celé město v zkázu. Vystříhejme se proto řečí toho nce; ale neprospělo by nám, kdybychom usmrtili toho bosého pout-, neboť bratří naši Prusové usmrtili také před několika léty jaké- Vojtěcha, *) jenž tam podobné věci hlásal, a zastihla je proto vše- nehoda a všeliké soužení, ano veškerý statek jejich přišel na zmar. ne-li jednati ve svůj prospěch, tož odpravme jej bez ublížení za nice odtud, posaďme jej do lodi a vypravme do jiných krajin.«

Když takto Volynští mezi sebou rozmlouvali, chopil horlivec, touže oslavě mučenické, sekeru a chtěl již bořiti sloup Volyňanům po- ný. Tím však popudil pohany tak proti sobě, že tito ztrýznivše jej zemi polomrtvého ležeti nechali. Když se byli vzdálili, povstal Bern- pomocí svého kaplana a ledva že se zpamatoval, jal se opět ká- lidu. Tu jej žreci mocí vyvedli z davu a posadivše jej i s kapla- a tlumočníkem do lodi pravili: »Když se ti tak chce toho ká- , tož kaž rybám mořským a ptactvu nebeskému a neměj více té losti překročiti hranice naše, neboť zde není nikoho, jenž by řijal.«

Bernhard navrátil se z Volyna k Boleslavu do Hnězdna a vypra- l mu s pláčem, co se mu mezi pohany přihodilo. »Neřekl jsem ned napřed,« pravil Boleslav, »že Pomořané nechtějí nikterak při- víru a nepouštěj se tedy více v zápas s jejich zvířecí zběsilostí, f bohaprázdni a nehodni slova spasitelného.« »Jsou příliš smyslní,« ětil Bernhard, »dary duchovní jsou jim zcela neznámy a posuzují ěka jen po zevnějšku. Mě sice pro chudobu mou od sebe zapudili, k přijdeli k nim muž mocný jako kazatel, jehož pověst a bohatství ohou na nich úctu k němu, jsem té naděje, že dobrovolně se po- í jhu Kristovu.« Po krátkém pobytu v Hnězdně odešel odtud Bern- do Bamberka, kde odložil oděv biskupský a vstoupil jako mnich kláštera svatomichalského.

---

*) Bernhard byl ok. r. 1122 ve Volyně. Sv. Vojtěch byl od Prusů r. 997 usmrcen, minulo tedy již 125 let od smrti jeho.

Z hovoru tohoto muže vážil Ota poučení na cestu svou, o[illegible]
slyšel, že země pomořská jest velmi bohata, v kteréž není ani [illegible]
ani žebráků, a že tamní lid má nuzného člověka u velkém [illegible]
»Když jsem počal hlásati evangelium,« pravil Bernhard k Oto[illegible]
jsem pamětliv slov Páně: »nenostež s sebou měšce, ani moš[illegible]
obuvi na cestě«; ale Pomořané, uchváceni pošetilostí a zcela [illegible]
pravdy, vidouce nedostatek a chatrný oděv můj domnívali se, [illegible]
k nim přišel, abych ulevil své nouzi, pročež pohrdše slovem [illegible]
úst mých odmítli je od sebe«. Bernhard radil Otovi, aby, má-li posl[illegible]
v Pomoří dojíti zdaru, pojal s sebou četnou družinu pomocníků a
aby se opatřil všelikými zásobami a nežádal ničeho od lidu tam[illegible]
poskytneli mu něco, aby to v hojnosti zplácel, aby se takto Po[illegible]
přesvědčili, že u nich nehledá ničeho jiného nežli spasení jejic[illegible]
radě Bernhardově zachoval se také Ota. V průvodu dosti čet[illegible]
vydal se z Bamberka na cestu a vezeny spolu rozličné vzácné
jako mešní a jiné knihy, kalichy, kněžské oděvy a nářadí oltář[illegible]
šatstvo a skvostné šatní látky a jiné dary pro velmože pomořské

Na jaře r. 1124 (24. dub.?) vydali se poutníci na cestu. P[illegible]
čivše hvozd český, zastavili se v opatství kladrubském, př[illegible]
dávnem založeném, odtud ubírali se do Prahy a pak na Sads[illegible]
Miletínu, kde tehda byl český kníže Vladislav I. dvorem.**)
tu od něho slavně uvítáni a obdarováni brali se dále cestou k [illegible]
nímu hradu Brdu***) a odtud polskou zemí na Němči ke Hn[illegible]
jsouce na všech místech od lidu vítáni s plesáním. U samého H[illegible]
přišli jim kníže Boleslav a panstvo polské v největší pokoře, bos[illegible]
a vedli je u veliké slávě do kostela. Boleslav chovaje na dvoře
po sedm dní bamberské poutníky (ku konci května) činil zárove[illegible]
liká opatření na další cestu jejich. Z rozkazu jeho přistrojeno [illegible]
vozů, na něž naloženy jsou potraviny a zavazadla cestujících, p[illegible]

---

*) Dle zprávy Monach. Priefl. měl Ota ve Štětině 18 duchovních v [illegible] své. Ješto mu 3 přibyli v Polsku a 2 než ještě vkročil do Pomoří p[illegible] zpět do Bamberka a 2 pak ustavil správci duchovními v [illegible] krajinách než ještě přišel do Štětína, (jednoho v Pyřicku, druhé[illegible] minsku) — tedy jich s ním přišlo do Pomoří 20 a z Bamberka vyšlo 19.

) Eho (II, 3) vypravuje, že Vladislav vypravil Otovi vstříc poselstvo [illegible] druh, kteréž jej provodilo do Prahy, kdež prý uvítán jest od [illegible] kupa Menharta. Na hranicích polských očekávali prý Oto taktéž [illegible] pravení od Boleslava. *) Herbord (II, 8) píše [illegible] Burd[illegible] jest toho času český pomezní hrad v Kladsku, Kosmovo Brido = [illegible] Viz mapu v Slov. pr. (sv. II.) dra. H. Jirečka.

běžné dány poutníkům na cestu, pak přidáni jsou k průvodu
nalci slovanského a německého jazyka a tři kaplani dvorští,
jeden statečný důstojník vojenský, jmenem Paulicius, jenž
mluvnost svou byl i způsobilý řečniti k lidu.

Hnězdna ubíral se četný průvod k pomeznímu hradu polskému
Ujście) nad Notečí a dále pustým a děsným lesem, prostírajícím
i Polskem a Pomořím, kterýmž, jenž dříve byl zcela neschodný,
rv Boleslav za poslední výpravy válečné do Pomoří klestiti cestu
ny poznamenati, kudy vedla cesta. Znamení tato na stromích
ila poutníkům bezpečně cestu, než znepokojováni jsouce hady a
i zvěří jakož i krákotem jeřábů nedocházeli žádného odpočinku,
uce s povozy na místech bahnitých vyvázli teprv po šesti dnech
o hvozdu a octli se při řeceIně, jež byla hranicí mezi Pomo-
Polskem.

Vratislav*), kníže pomořský, věda o příchodu Otově, přišel s
strany řeky s družinou pěti set mužů a rozbiv tam stany pře-
několika ozbrojenci řeku, aby uvítal biskupa. Vratislav při-
v mládí svém, když byl v zajetí v Meziboru, křest, avšak navrá-
z ciziny domů neodvážil se ústy vyznávati Krista a žil, aby se
l s odporem v národu, na pohled opět po pohansku. Opodál
ného zástupu svého počal jednati Vratislav pomocí tlumočníka
mnosti Paulicia s Otou, a ješto ostatní duchovní zanecháni jsou
a blízku pomořským ozbrojencům, pojala onyno při pohledu na
nemalá hrůza, což když tito znamenali, jali se je žertem děsiti
ce a tasíce své ostré nože vyhrožovali jim. Domnívajíce se du-
že jsou v nebezpečenství života, zpovídali se, odříkávali mo-
pěli žalmy. Teprv když se navrátil Vratislav, poznali, že byly
bavy jejich, neboť dozvěděli se nyní, že v zástupu samém jsou
estané. Ota jsa potěšen hovorem knížete daroval mu hůl s kostí
u,**) s kterou se ihned tento před svým zástupem procházel
v se k němu pravil: »Jakého otce dal nám Bůh a jaké to dary
o, nyní mnohem vzácnější než kdykoliv jindy.« Vratislav odešel
n zástupem za řeku do táboru svého, Ota však se svou dru-
přenocoval ve stanech ještě na půdě polské.

---

*) Vratislav, syn Samborův, vládl předním Pomořím od r. 1107 až do r. 1135.
yl prý zavražděn od lutického pohana, dle jiné zprávy padl v boji proti
odrcům.

**) ...bo (II, 4) mluví i o jiných darech, také biskupskou stolici daroval prý
ta knížeti.

Druhého dne z rána zůstaviv Vratislav Otovi vůdce a sl
dav spolu rozkaz, aby příchozí vlídně na statcích jeho byli vítáni
hosté chováni, odešel za svými záležitostmi. Na to překročili vě
stové někde u Starohradu*) řeku Inu (na počátku června) a
se ku hradu Pyřici. Na cestě, kudy šli, viděli ještě všude
plenu z minulé války. Obyvatelstvo, jež teprv nedávno po rozpr
svém navrátilo se k ssutinám svých bytů, nekladlo proti přijetí
žádného odporu, a když někteří tázáni byli, zdali by přijali kře
hali se k nohoum biskupovým prosíce, aby je učil a křtil. Ota
na břehu jednoho jezera třiçet osob; bylit to první pokřtěnci
půdě pomořské, a znamenav v počtu tom zobrazení Trojice a
logu radoval se z mystického počátku svého díla.

Když se byli věrozvěstové blížili Pyřici, zpozorovali, že tu lid z
okolí jest shromážděn a odbývá zde hodováním, zpěvem a hrou jakous
nost pohanskou. I neměli tudíž za vhodné vstoupiti ještě téhož
mezi rozjařený lid, nobrž zůstali na blízku Pyřice v ležení a pro
neodvážili se ani rozdělati si oheň a mluviti nahlas, ztrávivše
bezesnou. Příštího dne vypravil Ota Paulicia s posly Vratislavov
hradu, a tito pozdravivše hradčany jmenem Boleslava a Vratisla
mili jim, že od jmenovaných knížat poslán jest biskup, aby
jejich hlásal víru křesťanskou, aby tedy ve vší uctivosti jej
slyšeli, a spolu doložili poslové, že jest to muž ctihodný a doma
a že nyní do země cizí své bohatství přináší, že on ničeho
ničeho nepotřebuje a že toliko za příčinou jejich spasení nikoli
svého zisku k nim přišel. Dále přiváděli jim poslové k paměti
a slib, jimiž se zavázali Boleslavovi, pak aby nezapomínali
pomstu a poslední pustošení své země a nehněvali opět Boha
svět, pravili, že jest již podroben zákonům křesťanským, oni
nemohou jemu odolati. Hradčané pyřičtí předkládali rozličné vým
žádali času, aby v příčině té dříve se uradili, pravíce, že se ne
věci tak velké beze vší porady dáti svolení. Když však P
a ostatní poslové usilovali o rychlé projádření, pravili na kon
řičtí: »Podobá se, že nejvyšší Bůh nás se všech stran obkl
odevšad nás k sobě táhne, tak že nikam uchýliti se nemůžeme
sledujmež jej tedy, vedoucího nás k životu, abychom odporem
němu nebyli v smrt uvrženi. Bohové naši, jak na jevě jest,

*) Herbord nezaznamenal, kde Ota vstoupil na půdu pomořskou. Ebo
jmenuje Starohrad: Dux Wortizlaus in castro Zitarigroda
ci (episcopo) occurrit.

jsou, nemohouce nám pomoci proti němu. Lépe jest tedy, abychom odloučili od těch, kteří nás opustili a přilnuli s celým srdcem k svému Bohu, jenž neopouští těch, kteří doufají v něho.«

I vyšli na to velmožové pyřičtí s Pauliciem z hradu, aby věc i u, jenž se po slavnosti ještě nerozešel, oznámili, a veškeren zástup zahlasil s nimi, a když slyšel, že na blízku jest biskup, žádal hlasitě, y byl zavolán, všichni že chtějí jej viděti a slyšeti, než ještě domů rozejdou. Když se vracel Paulicius k Otovi, vyšlo i několik hradčanů au vstříc, aby jej pozdravili a k sobě pozvali. Lid vida povozy, souzy a zástup biskupa provázející byl zprvu poněkud rozjitřen domníe se, že se blíží nějaká válečná výprava; avšak když poznal omyl svůj, ojil se cizincům v ústrety a provodil je až ku hradu. Prostranné sto při vchodu do něho obrala si družina Otova za své stanoviště; rozbíjení stanů byli jí pohané nápomocni, chovajíce se k ní laskavě přátelsky.

Mezi tím oblékl se Ota v pontifikalie a po napomenutí lidu skrze ulicia a velmože mluvil k němu s místa vyvýšeného skrze svého dního tlumočníka, kněze Vojtěcha, jenž s ním přišel z Hnězdna; v či své děkoval lidu, že jej tak vlídně a laskavě přijal, pak rozmloul o příčině svého příchodu dokládaje, že přišel z daleka, a že jen asení a blaženost jejich byly příčinou tak daleké pouti jeho. Když l v řeči své promluvil o učení křesťanském, nebylo tu mezi posluači nikoho, jenž by se byl zdráhal přijíti novou víru. Ota katechiral na to lid se svými kleriky a kněžími po sedm dní, načež naoil třídenní půst a přikázal spolu, aby katechumenové dříve nežli přiupi ke křtu očistili svá těla v koupelích a oblekli se v čistá a á roucha.

Ota nemaje baptisterií čili křestnic, v té době v zemích křesťanských vůbec užívaných, dal v Pyřici tři velké sudy do země vpraviti vodou naplniti. Kolem každého tohoto vodojemu dal zaraziti do země ky a tyto spojiti provazy, a celé roubení ověsiti oponami pro uvaroní všelikého pohoršení. V jedné z těchto jednoduchých, na rychlo ojovených křestnic, křtěni jsou mužští, v druhé ženské a ve třetí, v Ota sám svatý obřad konal, odrostlí hoši. Do křestnice vcházel ly toliko jeden křestěnec se svými kmotry, a když byl odložil šaty odevzdal je i voskovici kmotrům a vstoupil již do vody, vyšel teprv ěz, mezi nímž a křtitelnicí taktéž opona visela, načež tento ponořil křtil hlavu křtěnce do vody a pomazav jej křižmem a dav mu bílou u vstoupil zase za *oponu. Kmotři* oblekše pokřtěného vyvedli jej ze

křestnice. Na tento způsob křtil Ota všude na svých cestách
ských; za času zimního vpravovány jsou takové sudy, avšak
vodou naplněné, ve vytopených jizbách do země.

Prodlévaje Ota asi dvacet dní v Pyřici dal zde postaviti
kostelíček nemohl v tak krátké době vystavěn býti — jejž
opatřiv ze svého věcmi potřebnými zůstavil při něm i jednoho
ze své družiny. Před odchodem svolal Ota celou svou prvn
pomořskou, čítající do sedmi tisíc věřících, a kázal k shromá
napřed o víře v jednoho Boha, napomínaje je zvláště, aby n
opět v modlářství a aby sloužili toliko jednomu Bohu, svému
teli, »jenž je z temnosti povolal v předivné světlo své.« — pa
vil o svátostech. Tu když promlouval o stavu manželském, na
muže, aby se sřekli mnohoženství a aby každý toliko jednu, k
mu z žen jeho nejmilejší, podržel jako manželku a ostatní a
pustil; načež vytýkal ženám nelidský mrav jejich, dle něhož u
svá novorozená děvčátka a varoval je od toho hrozného h
Mluvě o svěcení kněžstva napomínal věřící, aby dítky své dával
na kněžství, aby takto po příkladu jiných národů měli ze svého
kněžstvo, kteréž by přiučivši se také řeči latinské znalo jazyk

Z Pyřice obrátili se věrozvěstové k severu a pominuvše
přední město pomořské, přišli do Kamína, kde tehdy
slav sídlil. Nalezli tam toliko manželku jeho, která, ač mez
zůstávala věrna učení křesťanskému byvši v něm vychována.**)
cech, které se přihodily v Pyřici, poučena byla tajně skrze zvěd
dujíc se z obrácení tamního lidu těšila se nyní velice z příchod
satelů své víry v sídle svém a přijala je jakož i celý dům její
větší oddaností. Přičiněním kněžny, než byl ještě přišel Ota do
nakloněna jest mysl tamního obyvatelstva k novému učení, tak
se tam Ota byl octl, nalezl tam takovou hojnost vyznavačů, ž
postačoval počet přišlých učitelů pro tak obsáhlou práci. Ne
Kamína, než z celé župy přicházeli denně celé zástupy lidu, a

---

*) Stávalo se to v rodinách, kde již více dcer na živě bylo, aby tyt
zaopatřeny býti mohly. Nelidský tento mrav byl nepochybně po ce
moři rozšířen, neboť v hlavním městě pomořském, v Štětíně, děje se
zmínka o něm. V příčině té píše Herbord (II, 33) o ženách
Nam usque ad haec tempora, si plures filias aliqua genuisset, ut
bus providerent, aliquas ex eis iugulabant, pro nichilo ducentes p

**) Manželka tato Vratislavova nazývala se Ida a byla dcera d
Kanuta IV.

t. Práce bylo tak mnoho, že Ota konáním obřadu tytýž byl
en, že usedával na chvilku, aby si oddechl, a když nabyl zase
ým odpočinkem pokračoval dále ve svých úkonech.

lyž již Kaminsko obráceno bylo na víru, přišel do sídla svého
s družinou svou a pozdraviv Otu s vroucností synovskou li-
omlouval se, že od prvního sejití se s ním, totiž na pomezí
morském, neměl až dosud příležitosti viděti jej, any neodkladné
správě zemské odváděly jej od něho; nyní však že jest hotov
jemu jakožto otci svému. Kníže objímaje pomocníky Otovy na-
svými syny a bratry nejmilejšími a dobrořečil Bohu, že mu
ty nejvzácnější hosti uvítati ve svém domě. Družina přišedší
avem do Kamína přijala rovněž křest, a někteří z ní, kteří byli
již křesťany a přilnuli zase k modlářství, ku kterýmž Vratislav
é náležel, přijati jsou po učiněném pokání opět do církve.
ratislav pojav dříve vedle své přední manželky ještě jiných
cet žen odřekl se jich veřejně přede tváří lidu a ztvrdil slib
sahou dotknutím se ostatků svatých. Za příkladem jeho přisahal
čet z přítomných, že učiní totéž.

pohanství pomořské, jak z podaného tu líčení poznati možno,
doby již v rozkladu a důvěra v Jarovita a Tříhlava mizela již
i lidu, nedopouštěla přece klidná moc zvyku všude tak lehce
ovotě. Nejen kněžstvo pohanské ale i mnohé v národu vážené
ávaly na jevo odpor svůj proti vítězícímu učení. Tak ještě za
věrozvěstů v Kamině netajila jedna velmi bohatá a rodem slo-
lova, jež na blízku Kamína na venkově přebývala, své opovržení
vému náboženství, pravíc, že nic ji neodvrátí od zděděné bo-
a že nepřilne nikdy k tomuto novému, planému učení. Paní ta měla
čeleď a požívala nemalé vážnosti, neboť manžel její míval třicet
olika jezdci, což za velikou moc a ohromné bohatství v Po-
da pokládáno. *) Jednou v neděli o žních, když lid se všech
spíchal do Kamína k službám božím, vyslala paní ta svou če-
pole, aby žala. »Jděte«, pravila, a žněte na polích mých, toť
spěšnější než odpočívati k vůli onomu, nevím jakému Bohu,
omova svého nám přinesl ten Ota biskup bamberský, co nám

---

tečnost, moc a bohatství panstva pomořského páčily se dle počtu koní, počtem
l vyrozumívala se i síla vojenské družiny toho kterého velmože. Fortis
potens est ac dives ille; tot vel tot potest habere caballos; sicque audito
nero caballorum, *numerus militum* intelligitur. Herb. II. 23.

záleží na něm? Nevidíte, jaké statky a jaké bohatství nám d
naší? Za štědrotou jejich oplýváme hojností a slovútností,
věcmi; pročež nesloužiti jim byla by nemalá křivda. Jděte
jakž jsem pravila, obrodu naši a abyste se méně strachovali
mi víře, já sama se vypravím s vámi na pole, abych s vámi
byla na poli a dala se do žetí, tu náhle strnula, a držíc v
a v levici obilí stála tu nepohnuta jako k zemi připevněna.
Čeleď obstoupila ji, mluvila k ní, než žádné odpovědi více
a když jí chtěla jíti domů, nemohouc strnulou hnouti ani
s rukou vymknouti, tu z nenadání klesla mrtva k zemi. Če
divem vystrašená pospíchala k věrozvěstům a žádajíc kř
vala, co se bylo stalo. Div tento utvrdil nové vyznavače
kteří se jí až posud rouhali, uvěřili.

Za pobytu asi padesátidenního věrozvěstů v Kamině
i kostelíček, jejž nadal Vratislav záduším; pro kostelní ol
i. ndo Ota, jak to byl činil jinde, potřebné věci, mimo st
darowal novému kostelu rovněž i kněžská roucha a knih
ndo jako v Pyřici jednoho ze svých duchovních. Z Kami
Ota k Volynu (v srp.), a ještu cesta tam a potom dále d
po vodě; odesmláni jsou koně a vozy misionářů správcům
navráceno jim všechno teprv po ukončené misii, když se

Nyní nastával Otovi ubírajícímu se do Volyna úkol ne
a Volyn byla tehda přední města pomořská, velkou lid
sáhlým obchodem slynula na Baltu té doby tak zvučně,
Benátky a Amalfi. Volyn, obydlený Velety čili Lutici, t
několik let již poslouchal knížete pomořského, z dosti
voje; taktéž Štětín nedopouštěl uvnitř svých hradeb vzm
knížecí. Požívajíce takto větší samostatnosti než ostatní mě
a sloužíce za střediště modloslužbě pohanské, odpuzovala
nosti novotu náboženskou, jež dle domnění jejich mohla
jejich volnosti a slávě. Odpor, s kterým se potkal Ota v
nejprv na pouti své, tušili také průvodčí jeho a radili n
nevcházel za dne do města, nobrž aby prodlel se svou
břehu, a teprv za temna vkročil do města a do dvora k
Volyně měl totiž kníže pomořský jakož i v jiných městec
paláe také dvůr *) s rozličnými staveními, a po zákoně

*) In singulis autem civitatibus dux palacium habebat et curtim
quam si quis confugisset, lex talis erat, ut quolibet hoste pe
rus ibi consisteret illaesus. Herb. II, 24.

ý taký dvůr místo asylní, tak že nikomu, jenž stíhán byl od ne-
le a hledal tam útočiště, nesmělo býti ublíženo. Pobyvše tedy
zvěstové na břehu ubírali se teprv za noční doby městem do ohrady
ské, nejsouce od nikoho pozorováni.

Druhého dne uviděvše Volynští cizince vyptávali se na ně, jací
idé, odkud a proč k nim přišli, a byvše o záměru jejich poučeni
i nespokojenost, běhali nejprvé sem tam městem, vypravovali si o
, dívali se na ně; než později u velikém lomozu jsouce mlaty, meči
ými zbraněmi opatřeni vnikli do nádvoří knížecího, nedbajíce na
o asylní a vyhrožovali cizincům, že bez odkladu je usmrtí, nevy-
li ihned ze dvora a z města. Ve dvoře byla jedna přepevná budova,
bená z mohutných břeven a desk, jež sloužila za síň hodovní. *)
udově té uložila si hned po příchodu svém družina Otova všechny
, jež z korábu s sebou přinesla, jako skříně, kostelní potřeby bis-
ovy, náčiní k osedlání soumarů, peníze a cokoliv vzácného měla;
hledala zde útulek před rozhněvaným davem. Klerik Sefrid, jenž
ěji v Bamberce co očitý svědek Herbordovi všechno vypravoval,
tehda uchvácen silnou zimnicí, a odpočívaje v jiném stavení ve
e a slyše hluk ledva pro slabost z lože svého povstati mohl.

Když cizinci váhali opustiti budovu tu, jali se jí Volynští dobývati,
ořili střechu a stěny. Jedni z věrozvěstů chvěli se strachem, druzí pla-
jediný Ota, maje tvář veselou byl bodré mysli, raduje se, že se již blíží
ažik oslavení jeho skrze smrt mučenickou. Paulicius a ostatní průvodčí
enajíce, že čím dále tím větší hrozí věrozvěstům nebezpečí, vyšli mezi
a žádali s důrazem, aby když ve dvoře knížete svého nemají bez-
osti, aspoň jim z něho v pokoji vyjíti nepřekáželi, k čemuž od rozváš-
ho lidu odpověděno, že nemůže dvůr knížecí propůjčovati ochrany
z ciziny k nim jen za tou příčinou přišlým, aby podvrátili vlast
ré zákony jejich, že oni přišli, aby toho podvodníka, toho biskupa
echny ostatní křesťany, kteří jsou s ním, usmrtili, ješto se rouhají
m jejich. Chtějí-li se však zachrániti, pravili, že jim udají místo
ěstem, na kteréž aby se ihned odebrali. Paulicius chopiv biskupa
ku vedl jej ze dvora a pobádal jej, aby sobě pospíšil. Ulice města
a měly všude mosty a lávky, neboť pro bláto a bahno nemohlo
oditi po nich. Když byli cizinci davem lidu za dvůr knížecí až

Erat autem in ipsa curti aedificium quoddam fortissimum, trabibus et tabulis ingentibus compactum, quod stupam vel piralé vocant. Herb. II, 24. — Stupa jest něm. Stube, pirale jest však složeno z různorodých živlů, k slovanskému pir (= kvas, hodování) přičiněna jest lat. přípona ale. Srov. se starosl. *pir* význam téhož slova v jazyku rus. nebo srbském.

na mosty se dostali, tu jakýsi muž z obkličujícího je zástupu kyjem po hlavě biskupově, ale tento odvrátiv hlavu raněn byl na r a když druhý opodál jsoucí hodil po něm dřevcem, tu Ota, je Paulicius a kněz Hyltan, sklesl s mostu do bahna. Paulicius se ihned s mostu za biskupem zdvibl v bahně povaleného, avšak týrání, jakož i kněži pomáhající biskupu. Dostavše se opět na mo spíchali z města a byvše od rozumnějších občanů, když již z vycházeli, uchlácholeni zašli za Divenov, a strhnouvše za sebou přebývali tam na poli mezi mlatevnami a prostranstvím, na něm valy stohy obilní. Když byli shledali, že žádný z družiny neschá dovali se, jen Ota rozteskliv se litoval, že mu nebylo popřáno trpěti pro Krista. I nemocný Sefrid přišel s nimi, jemuž Volynšt menajíce chorobu jeho v ničem neublížili, a styděl prý se pozdě dí k Timonovi v dialogu Herbordově, že ničím vykázati se n ani druzí vesele se honosili, co každý z nich byl utrpěl.

I meškali věrozvěstové sedm dní za Divenovem očekávají jakou změnu v myslech Volyňanů. Z družiny Otovy vcházeli i někt města, rovněž přicházeli i přední osoby z města k Otovi omlouv že oni nezavinili bouři proti němu v městě, nobrž že ji způsobili lidé a městská chatra. Ota napomínal a přemlouval je, aby přijali k ství, připomínaje jim také moc knížete polského, jakož i urážku, k proti němu týráním věrozvěstův od něho vyslaných dopustili; ra aby raději všeliké zlo, jež by z toho pro ně povstati mohlo, p svým obrácením. Tito, s nimiž Ota rozmlouval, slíbili mu, že radí o té věci se svými spoluobčany, načež po návratu jejich d radili se vespolek Volynšti a snesli se na konec jednomyslně n že se zachovají po příkladu Štětínských.

Štětín byl tehda metropolí měst pomořských, a netoliko hradby a četné obyvatelstvo, než i vodstvo oderské chránilo je útokům nepřátel jeho. Roku 1121 podařilo se Boleslavovi z doby po ledě vniknouti až do města samého a učiniti je pop U porovnání s Volynem byl Štětín té doby mnohem větší a nější, Volyn byl bamberským věrozvěstům městem »velikým,« však »ohromným,« v němž dle jejich svědectva obývalo devět rodin čili hospodářů *) kromě žen a dítek a jiného zde přebý

*) Dle počtu hospodářů těžko vyměřiti lidnatost dávného slovanského Ebo (II, 9) udává číslem toliko čeleď nejznamenitějšího hospodáře totiž Domyslava, čeleď jeho bez příbuzenstva [illegible]

. Setrav již dávno se sebe tvářnost podhradskou rovnal se Štětín da již více městu novověkému, jakéhož arci misionáři ani doma ani cestě své do Pomoří neviděli. K moci a síle dospěl svou dlouhoou volností a rozsáhlou tržbou, a nepozbyl i po pokoření svém ze Boleslava polského zcela své svémoci, Štětín si počíná i dále jako aká mocná městská immunita: vypravuječ své posly přímo k Boleu a žádá na něm písemnou smlouvu. Přednost jeho uznávala i tatní města pomořská a řídila se ve vážných věcech dle hesla jeho; gemonii jeho podřizoval se i Volyn sám. Volynští dali Otovi na věmí, že Štětín jest město nejstarší a nejslavnější, že jest »matkou« ěst pomořských, a že by bylo proto nespravedlivé, kdyby oni přilnuli nějaké novotě náboženské, která ještě nebyla schválena věhlasem ětínských.

Po odpovědi Volynských, že bez vůle Štětíňanů nenakloní se k dné změně náboženské, nemeškal déle Ota u Volyna, nobrž vydal se ied se svým lidem na cestu (srp.) a plavil se Divenovem a pomořým baffem do Štětína, maje za průvodce bohatého Volyňana, Neda-ra, jenž prý jako druhý Nikodem přicházíval skrytě i se synem svým ěrozvěstům, když dleli u Volyna. Nebylť však Nedamir jediný křen ve Volyně, byloť jich tam více, a mnozí z nich navštěvovali tajně o on biskupa, aby se kochali v učení jeho. Nedamir a syn jeho vodili věrozvěsty až na blízko Štětína; bojíce se však, kdyby je řili Štětínští, že k nim vedou věrozvěsty, vrátili se, než ještě byli zorováni, domů. Vystoupivše za soumraku z lodí ubírali se cizinci města a vešli do dvora knížecího. Druhého dne počal jednati Paus s Štětínskými o příčině příchodu Otova, avšak odpověď, jakouž dali Štětíňané, neslibovala žádného zdaru záměrům Otovým. »Není ho,« pravili Štětínští, »o čemž nám dlužno jednati s vámi! Zákonů děných neopustíme, jsme spokojeni s náboženstvím, jež máme. Mezi ťany jsou zloději a lupiči, jeden druhému utíná noby, vylupuje oči, chny způsoby zločinů a trestů páše křesťan na křesťanu. Odstup to nás, abychom takové náboženství přijali.«

Dva měsíce meškal Ota marně v Štětíně, čekaje na nějakou změnu smýšlení obyvatelstva, než nedočkav se žádného obratu usnesl se vou družinou na tom (říj.), aby se vydal Paulicius s posly k Boleslai a se ho otázal, co mají dále věrozvěstové činiti, mají-li v Pomoří ati nebo se vrátiti, nebo co zamýšlí vůbec Boleslav učiniti při takém oru města. Dozvěděvše se Štětínští, že se chystá poselstvo na cestu Polska, počali se strachovati a žádali, aby i oni své posly mohli ružiti k němu, kteří by vyjednávali s Boleslavem, a sice tak, aby

vymohli na knížeti trvalý mír a snížení poplatku; a budouli t[illegible]
minky u přítomnosti obojího poselstva písemně ztvrzeny, pak [illegible]
volni přijíti křesťanství. Po výpravě poselstev do Polska chodi[illegible]
dvakráte za týden, když totiž byl trh, s věrozvěsty městem, a[illegible]
davé obklopující je zástupy poučovali o víře. Venkované přich[illegible]
celého okolí v hojném počtu do města poslouchali rádi cizin[illegible]
neosmělili se přiložiti víry k slovům jejich. Klerik Sefrid n[illegible]
ony dni nositi kříž a vystál prý, jak sám dí, nemalé strachy [illegible]
se s biskupem davem pohanů, ač neublíženo nikomu dle svědec[illegible]

Než ještě se navrátila poselstva z Polska, pustilo křesťans[illegible]
řeny v mladistvém obyvatelstvu štětínském a za příkladem jeho
se i ujímati v myslech ostatního občanstva. Podnět k takému neta[illegible]
obratu dali dva překrásní mladíci, synové jakéhosi Domyslava[illegible]
rodem i statky všechny Štětínany převyšoval. Velmož ten p[illegible]
Štětínsku tolik vážnosti, že ani sám kníže Vratislav bez jeho
schválení ničeho nepodnikal, nobrž k pokynutí jeho záležitosti [illegible]
i soukromé řídil. Také velká část města Štětína byla příbuzn[illegible]
myslavými obydlena, ano i v okolní krajině měl Domyslav tak
nost příbuzných, že prý mu nikdo tak lehce odolati nemohl. [illegible]
jeho jali se navštěvovati příbytky věrozvěstů, aniž by rodiče o [illegible]
děli, a byvše v krátké době od Oty poučeni o víře žádali, aby [illegible]
křtěni. Po křtu nevraceli se domů, nobrž za příčinou očiš[illegible]
osm dní zůstati u biskupa. Matka jejich, otec té doby nebyl do[illegible]
zvěděvši se, co se přihodilo s jejími dítkami, přišla k Otovi, [illegible]
řečila jemu a vyznala, že i ona jest křesťankou, což však až d[illegible]
se neosmělila. Také mu vypravovala, že za svého mládí ze ze[illegible]
sťanské od lupičů byla unesena, a že jsouc panského urození [illegible]
tu byla za muže bohatého a velmožného, jemuž tyto dva syny [illegible]
K žádosti její pokřtil Ota celou čeleď její. Mladí pokřtěnci b[illegible]
Oty zlatem lemovanými kamizolami, zlatými pasy a vyšívanými
obdarováni počali mezi svou družinou velebiti biskupa. »Vizte
k mládíkům štětínským,« v tyto šaty nás po tak mnohých dob[illegible]
oděl, těmito zlatými pasy nás obdaroval. Svými penězi vykup[illegible]
jaté, pokrmem je posilňuje a na svobodu propouští; byloli kdy [illegible]
dobného vídáno neb o něčem podobném slýcháno v zemi p[illegible]

---

*) Jední píší Domislav, druzí zase Domuslav; dle obdoby jmena Přemysl[illegible]
psáti Domyslav.

lo-li cos podobného naše vyšší a ostatní kněžstvo?« *) Tímto a po-
ným hovorem roznítili prý mladí horlivci tak mladíky štětínské, že
ozí z nich následovali příklad jejich. Z mládeže vycházel brzy po-
i k obrácení i dospělých, tak že brzo celé město nakloněno jest k
jetí křesťanství. Když v Štětíně tyto věci se děly, vracel se Domyslav
své cesty domů, a slyše, co se v domě jeho stalo, jat prý jest takým
em, že i onemocněl a přál sobě umříti. Manželka jeho však, slyševši
elkém zármutku jeho, vyslala mu vstříc příbuzné a přátele jeho,
jej těšili, a Domyslav, když se vrátil domů a vida rodinu i čeleď
a mnohé spoluobčany mezi novými vyznavači přijal i on víru.

Po této tak příznivé změně v Štětíně ve prospěch křesťanství
eli se poslové z Hnězdna nesouce písemnou smlouvu od Boleslava.
ní listu hovělo přání občanstva štětínského: Boleslav slibuje v něm
ořanům, obrátili se na víru, trvalý mír a snižuje poplatek na tři
hřiven stříbra pro celé Pomoří; mimo to žádá v případě války, aby
ět hospodářů vydržovalo desátého na své útraty v poli a opatřilo jej
raní, a spolu aby pečovalo, pokud jest na vojně, o jeho rodinu.

Když na to ve shromáždění velmožů a lidu oznámen byl obsah
Boleslavova, souhlasili přítomní s podmínkami z Hnězdna podáva-
mi; načež Ota ihned jal se mluviti k lidu, žádaje na něm především
tranění všech předmětů bohoslužby jeho pohanské.

Štětín, hlava měst pomořských, byl, jak již svrchu praveno, i
em pomořské modloslužby. Zde byly přední božnice a odtud volal,
z Ratihoště Lutice, hlas hadačů Pomořany k společným činům.
větší pocta prokazována tu bohu Tříhlavu, jemuž ze tří uvnitř města
cích pahorků nejvyšší byl zasvěcen. Tříhlavá socha jeho, jakožto
trojího panství jeho: na nebi, na zemi a v podsvětí, měla na
mení veliké milosti jeho tváře zlatohlavem zahalené, jakoby bůh ten
ida a mlče odpouštěl lidem provinění jejich. Mezi posvátnými bu-
ami vynikaly ve Štětíně hlavně čtyři k ą t i n y, **) které sloužily za

---

*) Pontifices nostri et sacerdotes. Herb. II, 29. — Pontifex znamená zde ne-
pochybně kněze toho kterého chrámu; v Štětíně, kde byly 4 chrámy (kątiny),
jmenují se 4 kněži (Herb. II, 33), které se zde, tuším, slovem pontifices
poznačují; pomocníci jejich a strážci posvátných stromů míněni jsou zde
snad slovem sacerdotes. Že by býval nějaký nejvyšší kněz v Pomoří,
jako na Raně, nevysvítá nikde z pramenů.

**) Význam slova k ą t i n a vyložil Šafařík (Slov. Starož. str. 923) staroslov.
kąšta (domus, sedes — *kutina*). V Miklošičově Lex. palaeosl. kąšta = ten-
torium. — *Sefrid* *poušti se v dialog.* Herb. dvakráte také do výkladů filolo-

vymohli [illegible] bodovní. Sefrid nám vypr[illegible]
minky u [illegible] těchto kątin byla řemeslně zhoto[illegible]
volní přijít[illegible] opatřena, z čehož nutno nám s[illegible]
dvakráte [illegible] rovněž tak v umění, jako k[illegible]
davé obklo[illegible] jemuž téměř bez ustání zápasiti
celého [illegible] [illegible]nost a odvěké bůžky jeho, používal
neosmělil[illegible] života i k vznešenějším pracím duševn[illegible]
ony dni [illegible] svérodé čili duchem národu samého zp[illegible]
se [illegible] neboť nemožno domýšleti se, žeby
[illegible] odvážil se bohárny pohanské svými
řeny [illegible] tudíž jinak souditi, než že duch Slovan[illegible]
se [illegible] jeho utvořila.
obrato[illegible] tak vypravuje Sefrid Timonovi, »měla vnit[illegible]
rodn[illegible] představující lidi, ptáky a jiná zvířata, a
Štětín[illegible] [illegible]ené, že bysi se domníval, že dýchají, že ž[illegible]
schv[illegible] [illegible]dal, že barvy na sochách zevnějších žádn[illegible]
i [illegible] ani deštěm setřeny býti nemohly, což vše
mys[illegible] [illegible]učiněno. Do budovy této po dávném příklad[illegible]
[illegible] bohatství a zbraň nepřátel, neboť kdykoliv něco n[illegible]
je[illegible] buď po suchu neb po moři vedené ukořistili,
[illegible] desátek odváděli. Číše zlaté i stříbrné, jichž u[illegible]
k[illegible] při kvasech, věštice a pijíce z nich, vynášeny v d[illegible]
[illegible] posvátného *) a tu rozestavovány. Také veliké r[illegible]
[illegible] a drahokamy vykládané, jichž při pití a ji[illegible]
[illegible]váno, se zde chovaly, jakož i mnoho drahocenné[illegible]
[illegible] podívání krásného nářadí na okrasu a poctu bohů.
[illegible] nepožívaly takové úcty a neměly také tolik okras. Měl[illegible]
[illegible] kola sedadla a stoly, neboť se v nich odbývaly s[illegible]

[illegible], jednou odpovídá k otázce Timonově, proč svatyně štětínsk[illegible] [illegible] kątiny, takto: »Sclavica lingua in plerisque vocibus latinit[illegible] [illegible] ideo puto ab eo, quod est continere, continas esse vocatas;« [illegible] smysl slova »Pomerania«: »Pomerania provincia ex ipsa n[illegible] [illegible]gia qualitatem sui situs indicare videtur. Nam pome lingua S[illegible] [illegible] sonat vel circa, moriz autem mare; inde Pomerania quasi [illegible], id est iuxta vel circa mare sita.«

*) [illegible] jen kněžím přístupného. Pohanská svatyně slovanská záležel[illegible] [illegible], v jednom, do něhož vcházeli toliko kněží, nacházely se [illegible] nářadí, v druhém se shromažďoval lid. Prostor toliko k[illegible] [illegible] Herbord (II, 32) slovem »sanctuarium.«

Chtěli-li (velmožové) píti neb hrou se baviti anebo o vážných
jednati, scházívali se v jisté dni a hodiny v budovách těchto.«
ředzvídaje Ota, že Štětínští, nejsouce ještě dosti utvrzeni ve víře,
lí se, rušiti posvátné stánky bůžků svých, strachujíce se pomsty
nabídl se, že on sám se svými kněžími a kleriky dá se napřed
rání svatyň, vyzývaje pohany, aby se teprv pustili s ním spo-
lo práce, až poznají, jak všeliké moci prázdni jsou bohové je-
mohouce ublížiti věrozvěstům bořícím chrámy jejich.
dyž byli svolili Štětínští k návrhu tomu, ozbrojili se biskup a
loužívše napřed mši svatou, sekerami a motykami, a vstoupivše na
kątin jali se je bořiti. Pohané dívali se chvíli na bořitele a
ajíce, že bůžkové nikterak nepřekážejí škůdcům stánků svých,
»Kdyby tito jen něco božské moci měli, jejichž svatyně a chrámy
alují, bránili by se, a nemohouce sebe brániti ani sobě prospěti,
dovedou nás brániti a nám prospěti«, — načež obořili se na
a netrvalo to dlouho, bylo všechno zničeno a rozmetáno. Ště-
abízeli darem Otovi a jeho kněžím klenoty přední kątiny, on
kropiv všechno vodou svěcenou a zažehnav křížem trosky býva-
atyň jejich, poručil, aby se o věci ty rozdělili; jen souhlaví boha
, které dal od těla odloučiti, přijal, aby je později poslal do
a znamení vítězství kříže nad modlami pomořskými.
modloslužbou štětínskou bylo těsně spojeno také hadačství,
ovněž Ota po rozkotání kątin jal se odstraňovati. Po jistotě vý-
v záhadných záměrech národu pátráno tu jako v pověstných
h baltického Slovanstva, v Arkoně a Ratihošti, dvojím způsobem;
budoucnost odhalována tu totiž buď pomocí **posvátného**
ebo dřevěnými losy čili **hřebím**. Posvátný kůň v Štětíně byl
eliký a velmi bujný, a prokazována mu taková pocta, že naň
ednouti nesměl; jeden ze čtyř kněží, kteří tu při řečených ką-
stanoveni byli, pečoval o něj nejbedlivěji. Zamýšleli-li Štětínští
ýpravu válečnou, osedlán jest kůň tento a veden za uzdu od
ikrát přes devět do země vražených kopí, na loket od sebe
ích a k sobě spoutaných. Neublížili si kůň na nohách aneb
il-li kopí, bylo příznivým znamením, a táhli na nepřítele, v
případě upustili od svého předsevzetí. Tohoto způsobu hádání
před válkou po suchu vedené, než v případě války neb koři-
vodě pátráno po konci jejím skrze hřebí čili losy dřevěné. *)

---

rbord (II, 33) praví, že měli Štětínští mimo hádání pomocí koně posvát-
ho také »alias *ligneas calculationes*, in quibus navalis pugne vel

Odklizení hadačství, dávného to zvyku náboženského, srostlého i s
ními obyčeji národu, vzbudilo odpor u mnohých; avšak na konec zl
ho přece, a Ota, aby nebyli někteří svedeni opět v starou pově
prodati koně do ciziny řka, že se lépe hodí k tahání těžkých
než za proroka. V odporu proti křesťanství trval dále jen kně
měl posvátného koně na starosti, a obtěžoval biskupa všelikými
kami. Jednoho dne žádán byl snažně od lidu, aby již ustal od
nání svého, on však nechtěl nikterak odříci se víry své, a když
příští noci náhle skonal, způsobilo to nemalý strach v městě;
vyznavači spatřovali v úmrtí žrece trest, seslaný naň pro nepod
jeho od mocného Boha, v nějž počali právě věřiti.

Pomořští Slované ctili také vysoké, košaté stromy, které
pro ochranu svou zvláštní strážce. O stromích takových domnív
že v nich obývají bůžkové, a prokazovali jim proto velikou poc
Štětíně byl dub, jejž rovněž tamní lid za schránku nějaké vyšší
měl; i dub ten chtěl Ota zničiti, ale když lid jej prosil, aby mu
ten toliko pro líbeznost a stín jeho nechal, a spolu sliboval, ž
nikdy více božské úcty prokazovati nebude, upustil Ota o
měru svého.

Po zmaření památek staré bohoslužby jali se věrozvěstové u
a křtili jej v baptisteriích na rychlo zhotovených, jako v Pyřici a K
V Štětíně založil Ota dva kostely, jeden, na pahorku Třihlavově

---

prede considerabant auguria,» aniž by nám i řekl, jak těmito lign
které tu ze staročeského práva známým slovem hřebí překládáme,
tině hádáno bývalo. Lze se domnívati, že se to dělo v Štětíně podobn
sobem, jako na Raně nebo v Ratihošti (Retra). Na Raně užíváno
čili losů dřevěných (hřebí), po jedné straně bílých a po druhé č
padlyli při metání bílou stranou na vrch, znamenaly štěstí, černo
však neštěstí. V Ratihošti, když tam do pověstné svatyně boha Sva
jisté doby Lutici přicházeli, aby bohům svým obětovali a je usmiřova
bali tamní žreci v zemi (Thietmar meziborský VI, 17) a metali
čili hřebí, načež přikryli losy drním a vedli posvátného koně přes ost
dvou křížem do země vražených kopí. K. J. Erben odvozuje
hřebí od hrabati, ješto hrabání s oním náboženským obřadem v
spojeno bylo. Užívání hřebí přešlo i do doby křesťanské a
vedení práva, kdež přišlo na místo vody při božích soudech.
učenec spatřuje zbytky tohoto starého zvyku slovanského
hře «Na krále» nebo «Na císaře,» jakož vzpomínku naň i v přísloví
rozum má, dobře vidí, k čemu se hrabe

, *) zasvětil na Baltu umučenému českému biskupu, sv. Vojtěchu, ý, jenž byl za městem, sv. Petru. Opatřiv kostely potřebnými ní, zůstavil zde Ota jako jinde, kdež byl položil základ k nějakému elu, i kněze. Obrácením Štětina vítězilo již neodolatelně učení křeské v Pomoří, a Ota nepotkával se na další své pouti nikde s pa- m odporem. Volynští slyšíce skrze zvědy, co se děje v Ště- , počali se odvraceti od svého Tříhlava a klonili se ku křesťan- . Ota chtěje hned po ukončeném díle v Štětíně odebrati se na Vo- avšak byv volán do Hradce a Lubína, hrádků to v župě ště- ké ležících, zašel tam napřed a vštípiv i tu křesťanství vydal se v na cestu do Volyna. Tak vlídně nebyl Ota až dosud nikde uví- , jako ve Volyně, když tam byl nyní podruhé přišel, a Volynští ne- stávali jej a družinu jeho prositi, aby zapomněli na křivdy, které při prvním příchodu jejich učinili. V krátké době byl Volyn, mo- ný sloup pohanství na Baltu, obrácen v město křesťanské (pros.), něž i ostatní ostrované octli se spolu s městem v lůně nové církve.**) Volyně zasvětil Ota jako ve Štětíně dva kostely, jeden za městem Petru, druhý, jenž postaven v městě na místě bývalé přední bož- , sv. Václavu a Vojtěchu, ješto i u tamního Slovanstva slynuli čeští ěníci velikou pověstí.***) Z Volyna obrátil se Ota k severovýchodu. i již tuhá zima, když odtud vyšel do Kaminska; Boleslav poslal u jakož i ostatním z družiny jeho zimní šaty na tuto cestu.

Z Volyna přišli věrozvěstové Kamínskem do Klodny, v krajině até ležícího města, a obrátivše tamní obyvatelstvo na víru zbudo- zde majíce hojnost dříví veliký kostel dřevěný. Překročivše mimo dnu tekoucí řeku Regu přišli k jednomu velikému městu, v němž k málo obyvatelů nalezli, bylo město to za poslední války polské ěhem zpustošeno. Lidé, obývající zde v chyškách z chvoje okolo ín na rychlo postavených, vypravovali cizincům, že byli poddanými ch bojovníků, kteří tu buď v bitvě padli nebo odvedeni byli do za-

*) Herb. (II, 36) praví, že kostel uvnitř města stál »in medio foro,« Ebo (III, 1) však: »in monte Trigelawi.« — Pahorek Tříhlavův stál nepochybně uprostřed náměstí štětínského.

**) Seifrid mluví po obrácení Štětína jen zkrátka o dalších cestách. My litujeme, že zamlčel zcela zmaření pohanských památek ve Volyně; nepřipomíná ť jich ani slovem. Podivno, že nečiní ani zmínky o smrti soudruha svého, diakona Hermana, jenž dle Mon. Pr. utonul v řece Persantě a pohřben byl v Kolobřehu.

***) Apostolus Pomeranorum duas illic (ve Volyně) ecclesias constituit; unam in civitate Julin (Volyn) sub honore sanctorum Adelberti et Winczlai, qui magne *apud barbaros* opinionis erant etc. Ebo, II, 15.

jetí, oni sami že se spasili útěkem. Ota mírnil útěšnými slovy zármutek jejich, rozdával mezi ně peníze, načež je učil a křtil. I mnoho okolních vesničanů přicházelo sem, aby přijali křest. Od těchto rozvalin obrátil se Ota k výtoku Persanty do Baltu, do města Kolobřehu, kde však nenalezl mnoho hospodářů doma, neboť většina jich vypravila se právě po moři do ciziny na ostrovy baltické za kupectvím; doma pozůstalí zdráhali se sice bez vůle nepřítomných svých spoluobčanů na nějakou novotu nastoupiti, než po opětném napomínání překonal na konec Ota nedůvěru jejich. Zbudovav tu oltář zašel odtud na jihovýchod, do Bělehradu, a obrátiv tu lid na víru umínil si nejíti již dále, nobrž navštíviti ještě každou na pouti své založenou osadu aspoň jedenkráte. Zbyla ještě čtyři župní místa v Pomoří odranském, do kterých byl nepřišel Ota, totiž Uznojm, Bolehošť, Gošťkov a Dymin.

Na cestách, jež byl nyní Ota konal po místech již na víru obrácených, nalezl všechny od něho založené chrámy dostavené. Na cestě této křtil ještě mnoho lidu, nejvíce ve Volyně, Klodně a Štětíně, kde velký počet obyvatelstva nebyl za prvního příchodu jeho doma. Okolnou touto poutí byla ukončena první misie Otova; již chvátal domů, byv opětně volán do Bamberka. Pomořané slyšíce o záměru jeho prosili jej úpěnlivě, aby jich neopouštěl, aby zůstal u nich. Tolik příchylnosti a důvěry nevzbudil ještě žádný misionář k sobě v Slovanech na Baltu, ale také nepřišel až dosud žádný k nim, kterýž by byl hověl tak povaze jejich a naklonil se k nim takou laskavostí, jako Ota, ano Sefrid nám vypravuje, že by byl zůstal u nich, kdyby mu toho byli nezrazovali klerikové jeho.

V měsíci únoru r. 1125 bral se Ota z Pomoří bez všeliké odměny za své veliké dílo, nesa si toliko trojhlaví boha Štětínanů jakožto vítěznou trofej z daleké své pouti domů. Mnoholi z pomocníků do Pomoří s ním přišlých *) bylo na zpáteční cestě v průvodu jeho, nelze určiti, z počtu založených kostelů možno souditi, že jich asi deset zůstalo pro správu duchovní a další šíření křesťanství v Pomoří. Opět tou stranou, kterou byl přišel do Pomoří, vracel se Ota do Polska, velkým pomezním lesem k Ústí a odtud do Hnězdna k Boleslavu. Za krátkého pobytu svého v Hnězdně jednal Ota s Boleslavem o biskupství pomořské, neboť když byl meškal Ota na Volyně, snesl se s Vratislavem a velmoži pomořskými na tom, aby ve Volyně založena byla pomořská kathedrala, jednak pro příhodnou polohu města toho jednak

---

*) Viz pozn. na str. 106.

i proto, aby přítomnost biskupa zabránila možný návrat tamního lidu k staré modloslužbě. Ota nechal na vůli Boleslavovi, aby sám jmenoval někoho pro hodnost tu; načež později povýšil Boleslav svého kaplana a předního tlumočníka Otova na cestách jeho, svrchu jmenovaného Vojtěcha, za pastýře v církvi pomořské. *)

Z Hnězdna ubíral se Ota do Prahy ku knížeti Vladislavovi, jejž, když cestoval do Pomoří, navštívil v Miletíně. Vladislav byl při návratu Otově (břez.) sklíčen těžkou chorobou, a bylo patrno, že nebude na dlouze života jeho. Královna Svatava prosila tehda slovy dojemnými Vladislava, syna svého, aby odložil hněv svůj od nejmladšího bratra svého Soběslava, jenž tak dlouho již bloudil v cizině, a aby jej ustavil následníkem svým na trůně. Ota, jemuž se Vladislav zpovídal, naklonil umírajícího knížete zcela k milosti, a ješto nemohl déle prodlévati v Praze, chtěje ještě před velkonocí navrátiti se do Bamberka, uložil biskupu pražskému Menhartovi, aby dokonal smír mezi bratroma. Stařičký Kosmas, jehož život chýlil se tehda již ku konci, zaznamenal ještě událost tuto v letopisech svých. **)

(Dokončení.)

Síla ve zjevech přírody.

Podává Dr. *Em. Kusý.*

(Dokončení.)

Plamen tedy jest zjevem světlovým, jenž pochází z děje lučebního. V šírém vzduchu tiše hoří; však vstrčíme-li hořící svíčku v skleněnou trubici jisté délky, začíná plamen zvučeti (chemická harmonika); za těchto okolností tedy i zvuk v lučební proměně původ svůj má (Schaffgotsch). Však z ruchu lučebního vzniká též velká řada důležitých úkazů, které jmenem elektrických (galvanických) poznamenáváme. Ony tisíce telegrafických zpráv, kterými se každý den zvěstuje radost i žal, a jimiž nesčíslně lidských myslí se pobádá k čilosti a práci, všechny pocházejí z lučebního hnutí, jež po telegrafických drátech s rychlostí 61000 mil v jedné sekundě postoupivši psacím strojem pohne, a co trvalou stopu svého účinkování rychlozvěst zanechá. Galvanický proud

---

*) Volynské biskupství bylo teprv r. 1140 založeno; Vojtěch se tu stal biskupem až po patnácti letech, když Ota již nebyl na živě.

**) Scrip. rer. boh. I, p. 275.

jen tak dlouho ve vodicích drátech jde, pokud chemické prom batterii se dějí, ba dokázáno jest, že elektrický proud právě menším se stane, o kolik čilosť ruchu lučebního se zvyšuje (dugý, a naopak. Již tato zkušenost nás k tomu vede, abychom dění elektrické považovali za druh pohybování od prvku k prvku stupujícího, výhost dávajíce dávné a posud převládající domněnce, které, podobně jako o teple a světle bylo bájeno, — jakési př fluidum prý jest nosičem zvláštní síly elektrické. Zajisté nauka vech elektrických mechanickým jich pojímáním nabývá větší jasn srozumitelnosti.

Stav elektrický jakožto stav pohybový však vzejíti může z proměn lučebních, nýbrž i z jiných spůsobův pohybování, vz př. i z pohybu mechanického, — třením rozličných hmot, n. př pryskyřic, jak o jantaru již v starověku známo bylo (Thales z — vzniká dále též z tepla, — a sice tak snadno, že zvláštní t elektrické batterie k tomu slouží, aby i nejmenší chvění hřejné záno bylo, — vzniká konečně i z magnetismu, který, jak se uk za hybný stav jistých hmot považovati sluší. Však nejen vznik a proudění elektrického k tomu poukazuje, že elektrované předmě v pohybu prvkovém, nýbrž i ten zajímavý úkaz, že rozličné hmoty stech, kde po delší čas elektrický proud byl šel, co do skladb kové tak znamenitě se mění, že se tyto elektrované části k s k lučebninám jinak mají, nežli ostatní části toho kterého př

Postaví-li se na balíček tenkých tabulek ze skla kovov tidlo, kterým galvanický proud uvádíme do skla, aby nějaký sobil, nabudou všechny tabulky té zvláštnosti, že na nich pouh dechem otisk pečetidla objeviti můžeme. Ba poštěstilo se též elektrické obrazy pomocí lučebnin učiniti stále viditelnými po asi spůsobem, jak se při fotografování se světlovými obrazy neviditelnými děje (Karsten). Taktéž pozorováno, že vodicím dokud jimi jde proud elektrický, pružnosti ubývá (Wertheim), a děný drát, kterým po několik dní proudil tok elektrický, původ nosti pozbyl (Dufour), což z nova k tomu poukazuje, že ele prvkovou skladbu těles působí. I následující úkaz jest velmi hodný. Když elektrická jiskra od jednoho vodiče na druhý p buď při elektřině třením vyvozené, buď při elektřině galvanické vodicí drát přetržen, však tak, aby konce sobě zůstaly blízkým malinké částice kovu odtrženy bývají, které sice o sobě spatřit však u velkém množství se nahromadivše co jemný prášek s

i, kdežto na koncích vodičů poznati lze, že ostrosti, hladkosti, lesku
zbyly, že tedy něco hmoty se ztratilo. Tím spůsobem tedy lze i že-
o rozložiti v skutečnou páru kovovou, či opravdové sublimaci po-
obiti, což žádným jiným spůsobem posud se nepovedlo (Grove). Což
ého tedy může býti proud elektrický, nežli rázně postupující pohyb
ků vodičových, když přerušen ve svém toku odražení neskonale
lých částic spůsobuje? Ostatně též pociťujeme, že z špičatého hrotu
ktrovaného tělesa jakýs jemný vánek vychází, jenž vánkem elektrickým
je, a zajisté nás utvrditi může v domnění, že i úkazy elektrické z
hybování částic hmotných pocházejí.

Že tento pohyb velmi jemným, opravdu prvkovým jest, z toho
dìti lze, že se hmotou, smysly ani nepoznatelnou dále šíří; neboť i
prostoru vzduchu prázdném děje se přeskočení jiskry elektrické, a
něž předměty elektrické i skrze ten prostor vzduchuprázdný v jiné
dálky účinkují. Takovým účinkováním do dálky n. př. jest, když
ním elektrovaný předmět blízká malá tělíska k sobě přitahuje, která
dotknutí opět od sebe odpuzuje, neb když galvanický proud v blíz-
n svitku drátovém zbuzuje nový proud elektrický. Však nemůžeme
ovému působení elektřiny do dálky nikterak porozuměti, leda vy-
tlujíce je šířením se pohybu elektrického na venek, podobným spů-
em, jako když teplo sálá, že i osvětlený předmět září, což ovšem jen
tou podmínkou díti se může, jeli všechen prostor vyplněn jemnou,
rovou hmotou, mezi prvkovými pohyby prostředkující.

Tak tedy i původ i podstata úkazů elektrických dosvědčují, že
me po dobré stopě, považujíce je za výsledky pohybův, od prvku k
ku pokračujících, a to tím více, poněvadž z proudění elektrického
ět zjevy pocházejí, které jsme byli uznali za spůsoby pohybové. Viz-
ž n. př. strašlivý blesk, o jehož původu elektrickém nikdo nebude
chybovati, kdo jednou pozoroval jiskru, jež z elektrického stroje vy-
ěla, a pamětliv jest, že pomocí drátu k papírovému draku neb ba-
u připevněného lze jest »sváděti s oblak mlunu« (Franklin) nebez-
ně nashromážděnou. Co medle jest blesk? — Pohyb elektrický, je-
ž část se obměnila v světlo (chvění éterové), hrom jej provázející
t části jinou obměněnou ve zvuk (otřesení vzduchu), a vjede-li blesk
nějakého stromu, mžikem se pohyb elektrický obrátí v pohyb me-
nický, jímž i mohútný dub se rozrazí, a tím-li bleskův vztek nebyl
čerpán, obměněn v chvění teplové, lomcuje i nejmenšími jeho část-
mi, často tak silně, že vodní pára mžikem z dřeva prchá, pouhé uhlí
tavujíc, při čemž se někdy teplo zase zdrojem světla stane, jež co
men velikánské ústrojí hltavě zžírá. Tak tu jeden úkaz druhému takřka

ruku podává, a jich souhrn jest obrazem obrovského pohybu, str
nevědomci, velebného osvícenému příteli přírody. Však co se
ve velebném úkazu přírodním takřka po hromadě jeví, možno
jedině umělým spůsobem dovésti.

Jako proudění elektrické nejsnáze se vyvinuje z ruchu luč
tak že by lze bylo galvanickou elektřinu nazvati činností chemick
drátu odváděnou, tak opět snadno přechází v pohyb lučební
cháme-li totiž proud elektrický prostoupiti vodou, neb roztoky
ních solí, neb roztavenými sloučeninami kovů, rozkládají se tyto
tiny v součástky, voda na př. se rozkládá v dvé plynů, vodík a
kteréž tímto spůsobem možno vyráběti. Co se tu děje, na základě
o přeměně pohybů snadno vysvětliti lze. Sloučeniny z lučebních
jak již jednou praveno, chovají v sobě vždy menší míru pohybu,
kterou její součástky dohromady vládly, pročež se při slučování
jistá míra pohybu co teplo, světlo, účinek mechanický (výbuch
objevuje. Tak i voda jest méně čilá nežli kyslík a vodík, z nichž
čejně za náhlého výbuchu vzniká. Však proudem elektrickým opět
pohybu prvkového do ní se uvádí, že i součástky její zásobeny
bytkem pohybu opět o sobě se pohybují a s původní čilostí ply
z nádoby unikají. Za novějšího času poštěstilo se, sloučiti ky
vodíkem i spůsobem nenáhlým, při čemž se zbývající pohyb lu
jenž se při náhlém jich spojení co mechanický i akustický účin
buchu objevuje, v podobě elektrického proudu odvádí (plynová b
Grove-ova). Tímto proudem elektrickým z nova možno rozložiti
tak že se zdá, jako by voda a plyny místem se vystřídaly, jasně
zorňujíce úplný oběh pohybu rozličnými obměnami.

Jinou obměnou elektrického proudu jest obměna jeho v
Vodicí dráty galvanických batterií, dokud proudění elektrické trvá,
tečně se zahřívají, a sice tím vřeleji, čím tenčí a kratší vodicí drá
tedy čím méně hmotných částic v něm obsaženo jest, po který
elektrický pohyb rozšířiti může, v kterémžto případě patrně kaž
stice větší jeho mírou podělena bude, tak že snad pohybu, jenž
ni přenáší, bude více, nežli za stejný čas sousedním částem
stačí, následkem čehož sama se rozechvěje, teplo způsobujíc. Tí
sobem velmi jednoduše se objasňuje i učení o »odporu u vodě
třiny« (Pouillet), i zákon o účinnosti elektrického proudu vzhle
hojnosti vzniklé elektřiny a k odporu ve vodičích. (Ohm).

Uvážíme-li, že světlo není než stupňovaným teplem, snadn
chopíme, proč vodicí platinový drát, jestli dosti krátký a tenký
než se roztaví, (k čemuž nesmírného tepla třeba jest), svíti

ne, vydávaje napřed rudé **světlo** (menší chvějivosti), potom bílé. diž vidíme, že se elektrický proud i v světlo obměniti může, o čemž tatně i jiskry svědčí, které z elektrického stroje vyluzovati neb přešením vodicího drátu způsobiti lze.

Elektrické proudění může se také obměniti v **pohyb mechacký**. Uvedeme-li elektrický proud v ozubené kovové kolečko, jehož ubky velmi ostré a stejným směrem obnuty jsou, tedy elektrický oud ostrými zoubky opět uniká, a kolečko odrazem přichází do otání t. j. část elektrického proudění přechází v mechanický pohyb otisměrný). Třeme-li pečetní vosk neb skleněnou trubici látkou vlnou, nabudou vlastností elektrických, i přitahují k sobě malinká těa a odstrkují je po krátkém dotknutí. Elektrický stav v třených edmětech tedy způsobuje mechanické pohybování malých tělísek, což ovšem myslíme pouze co účinek sálání elektrického, kterým přitaný předmět s přitahujícím v nepřerušeném spojení jest. Zvláštností tom jest pouze zvratný směr, kterým se tento mechanický pohyb je, následkem čehož pohyb, z elektrovaného předmětu vycházející, k ému zřídlu se navracuje, strhnuv do svého proudu i hmotné částky ěch malých tělísek. Takové pojímání věcí nebude s podivením, přilíme-li si na mysl, že se v přírodě naskytuje ještě mnoho jiných atných pohybů. Takovým n. př. jest odraz světla, bez něhož bychom žádných předmětů poznati nemohli, jakož i zvratný lom paprsků, z něhož bychom se nemohli kochati v pohledu na milekrásnou duhu. k i bez navrácení se vln vzduchových žádná ozvěna by nebyla, jaž bychom bez obrážení se tepla od stěn darmo snažili se, vytápěm svého pokoje zříditi stejnoměrné teplo. Ba za jistých okolností ůže i mechanické pohybování jistým směrem se dějící najednou zvratm se státi. Vystříhej si z tuhého papíru malý kosočtverec, vezmi ěatý jeden roh mezi palec a ukazovák levé ruky, tak aby základní ho čára váhorovná, plocha však šikmo k stropu nakloněna byla, a ní vymršť tento papírek hbitým štilcem své pravice v základní čáru něným, před sebe a do výšky, a přesvědčíš se, že se tvůj kosocrec po krátkém vzletu touž cestou k tobě navrátí, kterou odletěl. sledkem své obdoby a svého směru pohybového dal se po cestě v yb zvratný.

Nejvydatnějším však jeví se mechanické účinkování proudu elekkého, vzbuzujeme-li jím v jiných tělesech vlastnosti **magnetické**. ké železo totiž stane se elektrickým proudem dočasným magnetem abývá vlastnosti přitáhnouti k sobě železné předměty, a tudíž poovati jimi spůsobem mechanickým. Ocel týmž spůsobem se přeměňí

v trvalý magnet, jakýž se též v přírodě sem tam nalézá. Pozn z toho, že železo, jsouc v ovzduší elektrického proudu, nabývá nosti přitažlivé, co do věci podobné oné, která se ve skle neb skyřici mechanickým pohybem tření objevuje. Tudíž volno dom se, že přitahování magnetické se sbíhá podobným dějem, jako hování elektrické, totiž zvratným pohybem mechanickým, vzn magnetického vůkol sálajícího proudu. Neboť i vzhledem k m tismu třeba opustiti nejasné učení o zvláštním magnetickém fluid dařeném všemi k vysvětlení úkazů potřebnými vlastnostmi, a na místě za to míti, že se za stavem magnetickým, jako za stavem trickým jakýs prvkový pohyb skrývá, což také makavými důvod tvrditi lze. Předně dokázáno jest, že změna v prvkové skladbě něj magnetu též změnu v účinnosti magnetické za sebou má. Tak magnetický drát slabší magnetismus, když jej svíjíme, než když j cháme zpřímený (Wertheim).

Naopak i magnetismus bez působení v prvkovou skladbu m tovaných těles nezůstává; tak se pružnost železa (Wertheim) a s bilost, voditi teplo (Maggi) magnetováním, mění. Položíme-li na m železnou tabulku, která vrstvou masti z vosku a z oleje pokryta svém středu kovovou trubicí provrtána jest, do které se horké vleje, tu zpozorujeme, že vosk jiným spůsobem taje, než když za t okolností není pod vlivem magnetickým. Paprsek sluneční vodou rážející odchyluje se od svého směru, když se nádoba nachází v vodu silného magnetu, což důkazem, že i prvková skladba vody gnetismem se obměňuje, následkem čehož i pohyb světla v ní j směrem postupuje. Však i v jemnou hmotu, v prostoru vzduchop ném rozšířenou, magnetismus působí; neboť mezi póly silného p vitého magnetu jeví se tato mezihmota tak zhuštěnou, že i před který magnet ani přitažlivě ani odpudivě neúčinkuje, n. př. stří peníz, byl-li na stočené nitce pověšen, zůstane nepohnutým, kdež jiném místě roztočením se niti hned v točivý pohyb se pustí. Ba sami takovým penízem mezi póly magnetovými otáčíme, pociťuje ruka jakýsi odpor, jako by třeba bylo zatlačiti hustou hmotu, a v tomto místě olověný hřídel přivádíme do otáčení velmi rychlého hřeje se až do roztavení, kdežto na jiném místě při téže rychlosti stane nezměněn. (Tyndall). Jest tedy patrno, že následkem magnet sálání i éterová hmota v obvodu magnetu prvkovými proměnam stížena jest, čímž se zdánlivé účinkování magnetů do dálky dosti objasňuje. Tím způsobem jeví se nám úkazy mechanického přita železa, neb odpuzování se stejných pólů magnetických pouhým

čnami prvkového pohybu magnetického, z kterého ostatně i jiné druhy ohybování vzejíti mohou. Dokladem toho jest úkaz, že železo magne-váním větší teploty nabývá (Grove), jakož i že je náhlým přechodem stav magnetický rozzvučiti lze. (Page, Marrion). Je-li magnet obvinut odicím drátem, tedy v okamžiku, kde volné konce tohoto svitku ve ojení se uvedou, elektrický proud jím jde; úkaz to, z něhož člověk rozličným praktickým účelům znamenitý prospěch čerpá. Rodí se dy i pohyb elektrický z pohybu magnetického, jak se též naopak je; tak že se nám tu mezi hnutím elektrickým a magnetismem jeví ajemný poměr, podobný tomu, jejž mezi teplem a světlem stanoviti ožno. A v této domněnce se tím více utvrzujeme, čím více k sobě rovnáváme účinky stavu elektrického a magnetického; shledáváme se s tolika podobnostmi, že jinak souditi nelze, než že se tu jedná o ntýž děj, který jen formálními odchýlkami v různých obrazích se ob-vuje. Hlavní známkou magnetického tělesa jest, že jiná, zvláště že-zná tělíska k sobě přitahuje, kdežto na jiná často odpudivě účinkuje amagnetismus). I v úvaze o elektřině bylo nám zmíniti se o elek-ckém přitahování a odpuzování. Jiná důležitá vlastnosť tělesa magne-kého jest v spůsobu, jak se magnety vzájemně k sobě mají; jak ámo, přitahují se nestejnými póly a stejnými se odpuzují. Necháme-li ektrické proudy protékati dvěma svitky z vodicích drátů shotovenými, ozorujeme, že i tyto nástroje, solenoidy zvané, se odstrkují, když ektrické proudy jimi stejným směrem obíhají, však v opačném pří-dě se přitahují. A podobně i magnet a vodič prostoupený elektric-ým proudem v sebe působí. Země v magnety také účinkuje, jako den magnet v druhý, následkem čehož volně pověšený magnet řelka) jistou polohu zaujímá a v ní trvá. Však v zmíněný svitek z dicího drátu či solenoid právě tak účinkuje, čímž solenoid vlastnosti elky jeví. A jest tedy na snadě, magnetický stav považovati za vý-dek elektrického proudění, okolo osy magnetického tělesa se krou-cího. A jelikož i země se jeví velikánským magnetem, tož musíme domnívati, že tato vlastnosť pochází z prvkových elektrických po-bů, které kůru zemskou ustavičně obtékají směrem od východu k padu; což tím více podobá se ku pravdě, ještě toto pohybování prv-vé lze jest ve shodu uvésti s mechanickým pohybem zeměkoule, kte-rn se denně okolo své osy otáčí.

Tímto náhledem však otvírá se duševnímu zraku nový rozsáhlý zor po veliké řadě zjevů přírodních, jinak v nepronikuntelné ta-nství zahalených. Neb patrno jest, že působení tak obrovského gnetu, *jako země naše jest*, též velikánského rozsahu býti musí; ne-

boť vědouce, že třeba předpokládati sálání magnetické (elektrick
jinak nežli teplové, dovedeme oceniti účinek takového sálání z
vycházejícího. A poněvadž jest nám známo, že magnet utvoř
může magnetem jiným neb proudem elektrickým, tož můžeme s
tázati, zda-li tělesa, která jeví trvalé vlastnosti magnetické, tuto
prvkového pohybu následkem zvláštní skladby své snad nečerpaj
smírného fondu, v útrobách země uloženého? Tím spůsobem
by nesrovnalost odporující povšechnému zákonu o přeměně poh
ztráty a bez přibyvku, že skrovný mechanický pohyb, neb krátké
trické proudění, kterým kus ocele magnetujeme, bylo by dosta
zdrojem všeho pohybování, které novým magnetem po dlouho
spůsobeno býti může. Snad že svým účinkováním jen v pr
skladbu působíme tím spůsobem, aby magnetické sálání naší zem
vnímáno a potom jistým směrem v obvodu magnetu šířeno bylo
tolik jisto jest, že prvková skladba těles není bez důležitosti v
k účinkování elektrického proudu neb magnetismu v jich hmot
vysvitá z pozorování, že vyhlacené nerosty podle tvaru krystalo
kého určitým spůsobem vlivu magnetickému podléhají, tak že
cený kyanit volně pověšen, v jisté poloze trvá a z ní vyrušen,
vyhledává, následkem čehož by se ho co magnetické střelky u
mohlo (Plücker).

Známo jest, že vlastně všechna tělesa třebas sebe skrovně
gnetismu jeví jakousi citlivost. Nemůže tedy býti s podivení
všechny předměty na zemi vidíme pod vlivem obrovského m
zemského, když všechno k zemi tíží vázáno jest. Co medle
abychom i úkazy tíže považovali za obměny pohybu, jímž země
oplývá? Vždyť přitahování i odpuzování nic jiného nejsou, než
pohybu se přibližujícího a oddalujícího, kterýžto pohyb bez p
kování, bez přenášení díti se nemůže a se neděje, jak o mech
účinkování elektřiny a magnetismu dovozeno bylo. Však přit
elektrické i magnetické skutečně se spravuje týmiž zákony ma
tickými, jimiž veliký Newton vzájemné v sebe účinkování i ne
ných prvků i nesmírných těles nebeských vytknul, tak zvaný
kony gravitačními. Nic tedy nepřekáží, abychom se vy
posledních zbytků zastaralých pojmů přírodovědeckých, vyhost
i všelikým domněnkám o zvláštních silách přitažlivých a odp
kterými prý obdařeny jsou. Vždyť z veškerého pozorování
různých zjevů přírodních vychází patrně na jevo, že příčina k
pohybu, — a bez pohybu není změny — opět pohybem jest.
mená-li nám slovo »síla« poslední příčinu něja změny

kého úkazu či zjevu, tudíž logicky následuje, že slova »síla« a »hyb« se stanoviska novověkého přírodozpytu jsou významu tonéh o. Pohyb jest silou a síla jest pohybem. Toť jádro poznání ody, ku kterému lidský rozum dosud dospěl. Hmota však podle o, mnoho-li a jak se co pohybuje, jeviti se může v nesmírné roznitosti proměn, či obměn pohybových, které věčně kruhem v sebe cházejí. Kruh právě odznakem nekonečnosti. Hledati kruhu začátek, dětinské počínání!

Tak poskytuje přírodozpyt nynější doby vzdělanci okrouhlý, harmický obraz toho, co naše řeč nazývá vesmírem, obraz, jehož velebí tuším nejen rozum rozněcovati, nýbrž i citlivou mysl ukojiti a šechným dojmem ladného zřízení veškerenstva k té mravné výši znesti může, aby každý jednotlivec ochotně se podrobil vševládnouu principu života: činnosti, ano činnosti důstojné tvora stojícího na olu pozemské ústrojnosti, uprostřed bezedného óceanu proudů poových, jichž zmítání živě si představiti lidský duch sotva stačí.

Denní světlo, které se po nesčíslných předmětech v pestrých ách rozlévá a všechen nesmírný prostor mezi tělesy nebeskými vyje, není než k nepochopení čilé chvění jemné hmoty éterové; lo, kterého účasten jest každý předmět pozemský, nevyjímaje ani lých ledových hor nejvzdálenějšího severu (neb na stupeň úplné nutosti, 273⁰ zimy, žádné těleso nemůže vystydnouti), jest poem hmoty, kterým tedy všechno vůkol nás se chvěje; pevný, utý a plynový stav hmoty, toť výrazy značící pouze míru voli, kterou prvky její se pohybují, tak že oblaka jsou pravými dišti pohybu, z nichž se časem po ohnivých ořích blesku zájeho rozvážejí do všech krajů, a že vzduch jest nevyčerpatelzdrojem síly či pohybu, jelikož nejen každý šust jeho chvějest sprovázen, nýbrž i plynová hmota, z níž se skládá, v věčném jest víru, z něhož tvorstvo neustále čerpá podmínky svého — vždyť bez kyslíku ani plamen hořeti, ani tráva růsti, ani živožiti nemůže; — v nesčíslných proměnách mechanických se úžasná hojnost pohybu a vesmírem proudí se nepozorovaně oužicími se tělesy nebeskými nesmírná jeho zásoba, z které i zemi jest udělena částka, pomocí kteréž okolo sebe se otáčí olo slunce putuje, a všechny předměty pozemské neodolatelnou tíží lá. Shrnemeli všechny tyto různé obměny pohybu v jeden veliký , zajisté zachváceni dojmem tohoto světového víru nabudeme přešení, že klidu vůbec není, že slovo »klid« jest výrazem pouze tá-ím, *nic věcného neobsahujícím*, jako slova »tma,« »noc,« »zima,«

»ticho,« »nic« a p., že jen značí zdánlivou nehnutost hmoty, [illegible] tivní dojem stavu rovnováhy pohybové. Neb kdykoliv se zdá, [illegible] jednotlivé prvky neb celé spousty trvaly v klidu, jest to neh[illegible] která pochází ze vzájemného překážení si a zastavování se v pů[illegible] pohybu, následkem čehož sráževši se hmoty o celou míru [illegible] směrných pohybů se rozdělivše jisté rovnováhy došly, z které[illegible] šeny byvše stanou se opět zdroji zjevného pohybu, z kterých [illegible] kální vědy i průmysl hojně čerpají. A ptáme-li se, odkud se [illegible] znamenitá síla, kterou člověk neustále činným jsa tak hojně [illegible] musíme odpověděti, že pochází z pokladů hybnosti, které uložen[illegible] v mrtvých, na pohled klidných hmotách, v potravinách a ve [illegible]

Netřeba šířiti slov o tom, jak důkladné, jasné a všeobec[illegible] znání těchto poměrů nevyhnutelně za sebou míti bude zvýše[illegible] využitkování pro účely lidské, jak přesvědčení, že v přírodě [illegible] velká, však vždy stejná zásoba síly, která v různých obměnách [illegible] viti a v ně obrácena býti může, snaživým duchům bude podnět[illegible] ji vždy v nejvýhodnějších právě obměnách soustřeďovali; a netře[illegible] niti se, že si přejeme, aby náš národ v té snaze nebyl po[illegible] Však právě proto třeba upozorniti, že návod, dle kterého se v [illegible] školách silozpytu vyučuje, dávno již s pokrokem vědy se ne[illegible] následkem čehož málo komu popřáno bývá, souvislosti a shod[illegible] přírodních porozuměti, pravého významu jich sil se dopátrati, a [illegible] opanování dospěti.

Soudnému příteli přírody brzy jasno bude, že se stanoviska [illegible] nosti pojmů »síly« a »pohybu« a nezmařitelnosti jeho, [illegible] obstáti již nemůže, čemu n. př. vyučováno bývá o silách v[illegible] obecných těles vlastnostech, o tření, o poměrech [illegible] gačních, o tlaku hydrostatickém, o utajení tepla, [illegible] elektromotorické a mnoho jiných věcech.

Je-li způsob, jakým přírodu pojímáme, hlubokého dosahu [illegible] vzhledem k zdařilému pokroku v obohacení lidské společnosti [illegible] nými výrobky a vynálezy, jednak vzhledem k objasnění postav[illegible] věka uprostřed velříše zjevů a tím i mravního jeho úkolu, a je[illegible] i druhé, jak se domnívám, pro národ náš nemalého významu; [illegible] kladná a včasná oprava silozpytného vyučování v jeho škol[illegible] nutnou potřebou. Potomstvo, které by dospívalo za jednodušší[illegible] zorného pojímání věcí okolních, a které by úplně rozumělo [illegible] nehynoucí síly v přírodě, zajisté bude důstojným represent[illegible] síly v národě.

Výpravy k severní točně.

Sděluje *J. Lorenz.*

Oko lidské posud nevidělo krajin kolem severní točny rozloých; není tedy divu, že během času mnoho bylo nabájeno o těchto plných končinách severních. Tu tvrdil někdo, že se tam rozkládá vřené moře, tu zase jiný bájil o půvabných luzích blíže samého pólu. tedy div, že člověčenstvo již po několik věků se vynasnažuje, roztiti tuto otázku severopolární?

A v skutku jest tato otázka, která v nynější době mysl všech ujímá, prastará, neboť již ve věku starém se o tom mluvilo, zdali je bec možná k točnám se přiblížiti, a Aristoteles, jeden z největších chů starého Řecka, učil již ve 4. století před Kr., že krajiny mezi ěma obratníky ležící pro veliké horko pusté, nepřístupné a neobytné ou, a že taktéž země polární, ležící za kruhy točnovými, za příou veliké zimy všeho živočišstva a rostlinstva prázdny jsou, a že tup k nim docela je nemožný. Starověký předsudek vzhledem k níku jest sice dávno překonán, zbývají tedy ještě k proskoumání é točny, hlavně však točna severní, pro nás důležitější, o které až té chvíle méně víme, než o vzdáleném souputníku naší země; avšak se naditi, že odvaze našeho věku se podaří, odhaliti aspoň poněd tyto až dosud temnem zastřené končiny naší zeměkoule.

Arktické plavby počínají v 10. století výpravami Normanů, kteří slandu na západ se plavíce zemi objevili, již pro rozsáhlé palouky önland, t. j. zelenou zemí nazvali. Brzo povstala tu znamenitá osada, ežející asi ze 200 míst, rozložených hlavně po východním pobřeží. o po r. 1400 přestávají úplně zprávy o Gronsku; dosti četné obyvtelstvo na východním pobřeží vyhynulo buď černým morem anebo kimáky docela.

Pověsť o této staré osadě, pak touha hlásati víru Kristovu mezi any, pohnuly norského kazatele a misionáře Jana Egede, že se Gronska přeplavil, kde r. 1721 osadu Godhaab (Dobrou Naději) zaíl a za svého patnáctiletého apoštolování misii upevnil, v čemž ho českomoravští bratří, od vlády dánské tam poslaní, následovali. Za kladem Egedeovým ubírali se do Gronska jeho krajané Norové a

Dánové, a sice hlavně za příčinou obchodu, a založili během 18. s
letí nové osady na průlivu Davisově a na zátoce Baffinově, tedy
protrhaném pobřeží západním, neboť pobřeží východní, vystupujíc
mými spoustami ledu a skalisk z moře, pokrytého stálým ledem,
bylo jinak přístupné.

Teprv objevením Ameriky na konci 15. století počíná nová d
v dějinách výprav arktických. Tenkráte vznikla myšlénka, najíti k
cestu do východních zemí asijských, jako do Číny, Japanu a I
anebo do západních krajin amerických, buď severně od Evropy a
(»plavbou severovýchodní«) anebo na severu Ameriky (»plavbou
verozápadní«); zároveň s myšlenkou tou povstalo přání, poznati k
činy severní vůbec.

Během první polovice 16. století činěno bylo několik výprav
severních částí Ameriky, avšak zachovalo se nám o nich málo z
R. 1576 vyslala anglická královna Alžběta Forbishera s 3 lodmi
severní Ameriky, aby nalezl cestu severozápadní do Číny. Avšak
třech svých cestách přišel jen do zálivu Hudsonova. V letech 1585-
podnikl anglický plavec John Davis několik výprav k nalezení ce
do východní Indie směrem severovýchodním z Evropy. Navštívil
Gronsko, našel průliv, po něm Davisův zvaný, a mnoho jiných kr
než nedošel však cíle. Od této doby se pokoušeli střídavě Angli
a Dánové (tito za příčinou svých osad v Gronsku), aby dále na se
pronikli. Nejšťastnější z vůdců těchto výprav byl Hudson. Několik
se odvážil cesty k severní točně; proskoumal východní pobřeží gr
až po 82°, a doufal, že mezi Novou Zemí a Špicberky najde nějaký
průplav, avšak pro množství ledu vrátiti se musel. Na své posl
cestě, r. 1610 konané, bezpochyby zahynul.

R. 1616 objevil podnikavý plavec anglický Baffin, pokouš
se opětně o nalezení severozápadního průjezdu, na čemž vládě a
glické velmi záleželo, záliv, vlastně průliv a ostrov po něm jmenov
Touž dobou šlo několik plavců cestou severovýchodní, aby na sev
Asie téhož účelu dosáhli; avšak v krátké době upuštěno docela
myšlénky té. Bering našel (1741—42) z Kamčatky průliv po ně
zvaný a dokázal takto, že Asie s Amerikou nijak nesouvisí. Nedb
na to, když nalezen byl průliv Beringův, nastal mezi Angličany sp
zdali se může proplaviti na severu Ameriky skrze Beringův průliv
tichého oceanu, a poněvadž se jinak nemohlo přijíti k výsledku,
samými pokusy, ustanovila r. 1745 anglická admiralita národní odm
20.000 lib. st. (=200.000 zl.) tomu, kdo by našel průjezd sever
padní. Od r. 1743—1818 bylo podniknuto za tím účelem několik

po moři a po suchu, avšak vždy bez úspěchu. Když l. 1816 a
obromné spousty ledu z krajin arktických na jih pluly, nemohl si
úkaz ten vysvětliti. John Barrow, tehda sekretář anglické ad-
lity, vydal o té věci zvláštní spis, v němž se jal dokazovati, že se-
ledové moře musí právě nyní po odchodu tolika ledu mnohem
pnější býti, než kdy jindy, a tím způsobem že je nyní nejlepší
žitost, najíti průjezd severozápadní.
První anglický plavec, který byl za tím účelem s dvěma loďmi
ven, byl kapitán John Ross. Vyjel 18. dubna 1818 z Temže a
Baffinovým zálivem do průlivu lancasterského, vrátil se však brzo,
zvláštního nepořídiv, s tím domněním, že tento sund nemá žádného
odu, ano že pohoří další cestu zatarasuje. Důstojníci však a hlavně
ry nebyli jeho náhledu a vyslovili se v ten smysl, že Rossovo
ří bylo pouhým klamem zraku, a že to mohlo býti také velké
no. Vyjádřením tímto vzbudil Ross v lidu nedůvěru, který ho měl
doby za velmi bojácného plavce. Parry se stal miláčkem veřej-
mínění a v brzce jmenován byl velitelem nové výpravy, která z
r. 1819 opustila Anglii a koncem července se dostala do průlivu
sterského. Domnělé pohoří Rossovo zmizelo, a Parry přeplul sund
sterský veskrz; objevil mezi jinými průliv Prince regenta, pak
wův a přezimoval na ostrově Melvillu pod 76° sev. šířky od
ří 1819 do 1. srpna 1820. Dostalť se tak o 30° dále na západ,
kterýkoliv plavec před ním. Nemoha pro led pustiti se dále na
l, vrátil se do své vlasti, kde s velikou slávou uvítán jest. Nejsa
avadním výsledkem cest svých spokojen, vydal se Parry r. 1821
na cestu. Avšak i nynější jeho pokus, proniknouti totiž prů-
Hudsonovým a Foxovým podlé poloostrovu melvillského na se-
západ, nepodařil se, jako i třetí (1824) z průlivu lancasterského a
e regenta. Parry upustil nyní od průjezdu severozápadního, jsa
mínění, že průjezd ten, i kdyby se nalezl, pro plavbu by docela
ez užitku. Následkem toho vzdala se anglická admiralita všech
ch pokusů a odvolala národní odměnu.
Parry si vymyslil na to nový plán, a sice zamýšlel na loďkách,
ch by se mohlo také za sáňky užiti, ze Špicberkův k severní točně
stati. Když byl tento návrh od admirality schválen, pustil se Parry
27 ke Špicberkům, kdež lodi své zanechav, na dvou saních dojel
82° 54', nejseverněji to, kam až do té doby ještě nikdo se byl
stal.
Nyní opět nabízel se kap. John Ross, chtěje napraviti chybu dříve
nou a posilněn jsa *výsledky* Parryho k výpravě do severních

končin. Neobdržev od vlády žádané podpory přiměl svého přít
lixa Bootha k vypravení nové expedice, s níž se r. 1829 vydal
tického moře. Zde strávil 4 zimy za neslýchaných nesnází a pr
mav půlostrov Boothia Felix ustanovil pomocí jehly sklonné
polohu sev. magnetického pólu pod 70° 5′ 17″ sev. šířky a
8″ záp. délky. Vzdálenosť točny magnetické od astronomické
tedy 20 stupňův. Ross vrátil se teprv v říjnu r. 1833 do An

Aby se rozšířily vědomosti zeměpisné, a úloha, již před
200 lety Baffinovi uložená, se provedla, přiměl John Barrow,
anglické admirality, vládu anglickou k nové výpravě do krajin
ních. Vůdcem této výpravy stal se znamenitý plavec angl.
Franklin, který již dříve dvě výpravy podnikl, a nyní
r. 1845 s 2 loďmi, »Erebus a Terror«, opětně na sever se
maje za průvodce dva výtečné kapitány, Croziera a Fitzjamesa.
cesty, po třetí na sever konané, se Franklin více nenavrátil.
byl viděn v zálivu melvillském pod 77° s. š. a 66° 13′ z. d.
wichu od velrybáře Danneta a sice 26. července téhož roku.
let se nevědělo nic o osudech tohoto znamenitého plavce.
lodí bylo vypraveno, aby Franklina hledaly, a vláda angl.
mimo to ještě cenu 20.000 lib. st. na jeho nalezení, ba jen
čitou zprávu o něm.

R. 1848 vyslán byl James Clark Ross, bratrovec
2 loďmi, »Entreprise a Investigator,« aby po osudech výpravy
novy pátral. Zimu stráviv v přístavu Leopoldově, proskoumal
severní a západní pobřeží North-Somersetu až k 72° 38′ s.
plav Wellingtonův, a vrátil se pak bez zvláštních výsledků 27.
do Anglicka. I 73letý John Ross nabídl se k vyhledání Fran
vydal se 23. května 1850 na cestu. Doraziv v září do průplavu
lingtonova přezimoval v zálivu Assistence, kterýž teprv v srpnu
opustiti mohl, a vrátil se 25. září 1851 do Skotska. Franklina
šed. Jakkoliv tyto a ještě jiné cesty v příčině nalezení Frankl
nané rozšířily vědomosti zeměpisné o krajinách polárních,
osudech Franklinovy výpravy jistých zpráv nepodávaly.
toho vzdala se vláda anglická vší naděje, že by kdy Frankl
lezen býti mohl.

Lady Franklinová uchýlila se nyní s prosbou k lidu
rickému. Po dlouhé hádce, jakým způsobem by měla býti
pedice do krajin severních, vypravil konečně bohatý kupec
ský, Henry Grinell, sám na své útraty 2 lodě. Výprava
22. května 1850 Newyork jela přímo k severu. Ji provázel

a přírodozpytec dr. Kane, který tehdy první svou cestu k sev. konal. Výsledek výpravy byl docela nepatrný. Plavci vzali též ou dva holuby z hrabství Ayru; tito měli býti nazpět posláni, jakby loď zamrzla, což se 6. října 1850 stalo. Skutečně přiletěl z nich po 5 dnech do Ayru, avšak beze zprávy, která mu byla ou dána, vykonav takto cestu asi 600 mil. Po nějakém čase přichoť Franklinova opět Grinella k vypravení nové expedice. Pojel dr. Kane na sever, tentokrát jakožto velitel lodi Advance. l na západním pobřeží gronském průlivem Smithovým až k 82° ev. šířky, (nejsevernějšímu to posud známému místu v oněch kon-), našel tu moře volné. I nyní vrátil se dr. Kane, podstoupiv nebezpečenství, bez zvláštních výsledků na podzim r. 1856 domů. V říjnu 1854 vrátil se z krajin sev. do Evropy dr. Roe se zprá-která poněkud vedla na jistou stopu. Eskimáci prý mu vypravo-že před 4 lety asi 60 bílých lidí přišlo s loďkou na pobřeží země Viléma, nedaleko pevniny americké; tam prý chtěli zvěř loviti, dyž se jim nepovedlo, všichni hladem zahynuli. Dr. Roe koupil kimákův kompas, stříbrné nářadí, knoflíky atd., věci to zajisté vý-Franklinově náleževši.

Zprávě této, ačkoliv pravdivé, nechtěli v Anglicku zpočátku vě-vzdala se nyní angl. admiralita všech nadějí a usnesla se na že na vždy učiní konec výpravám do arktického moře, neboť od oletí bylo vysláno víc než 150 výprav, aby objevily průjezd se-padní, a asi 30, aby vyhledaly Franklina. Tyto poslední stály e než 7 mil. zl., a čtyřikrát tolik lidí, než jich v dobrém pří-mohlo býti zachráněno.

Anglická vláda se konečně spokojila zprávou, drm. Roeem do-ou, ačkoliv byla neúplná, a přiřkla cenu, dříve od parlamentu vy-u, dru. Roeovi.

S tím však nebyla spokojena choť Franklinova a její přátelé. Na útraty vypravila r. 1857 parník „Fox," aby pátral po osudech smělého muže. Velitelem lodi stal se výtečný plavec anglický lintock, který cestu na sever konal již po čtvrté. Odejel vence 1857 z Aberdeenu a dorazil šťastně do zálivu melvillského. pak se proplaviti úžinou Lancasterovou, dostal se do stříže, v 12 dní zadržen byl. Když pak loď stříže se zbavila, podařilo se yní projeti průliv Lancasterův. Na ostrově Vilémově sešel se ntock 28. února 1859 s domorodci, kteří mu podali takové zprávy, nich mohl beze všeho o neštěstí výpravy Franklinovy souditi. Pak i Macclintock a poručík Hobson proskoumati ostrov krále Viléma

a přišli 6. května 1859 k Point Victory, kde se dopátrali žádan[é]
ovšem velmi zarmucujícího výsledku. Nalezli tam totiž v hroma[d]
mení cínovou krabičku a v ní spis o Franklinově výpravě. Po[dle]
znamenání zemřel Franklin již 11. června 1847, a sice v kraji[,]
se nejméně tušilo. Mužstvo jeho opustilo 22. dubna 1848 pět [m]
od mysu Victory lodi, které tam zamrzly a z ledu se více dost[at]
mohly. Všech lidí, kteří zbyli z výpravy Franklinovy, bylo 105 [(]
a ti zamýšleli teď vedením kapitána Croziera dojíti pěšky k nej[bližším]
osadám eskimáckým na veliké Rybí řece, avšak hladem a přílišn[ým na-]
máháním zahynuli na cestě jeden po druhém.

Macclintock přinesl tuto zprávu spolu s nalezenými zb[ylými]
věcmi nešťastných plavců do Londýna, kdež 23. září 1859 šťa[stně]
břehu přistál.

Zpráva tato měla za následek veliké ochabnutí v lidu an[glickém,]
což jest po tolika ohromných namáháních docela přirozené.
všecky jeho arktické výpravy, které během posledních 90 let [podniknuty]
byly, stály ho náramně mnoho lidí a peněz. Výpravy ty rozšíři[ly]
v míře znamenité vědomosti zeměpisné o krajinách severních [...]
povaze, a usnadnily svými zkušenostmi potomním plavcům se[...]
lárním zařízení podobných výprav, avšak praktický resultát zůs[tal da-]
leko za očekáváním i sebe skromnějším.

Co se průjezdu severozápadního týče, tu sáhají plavby [...]
z průlivu Beringova tak daleko na východ a Franklinovy tak da[leko na]
západ, že obě dvě se dotýkají. Hlavní ale zásluhu o objevení
průjezdu má kapitán M a c c l u r e, který vnikl průlivem Beringo[vým do]
zálivu Baffinova a odtud r. 1854 do Anglie se vrátil.

Macclure jest tedy první, který dokázal, že jest průjezd [severo-]
západní; ano jsou cesty rozličné, jimiž lze projeti arktickou Am[eriku,]
avšak průjezd ten není docela ku potřebě, neboť během jedn[é doby]
letní není možná se proplaviti skrze nebezpečné průplavy, kt[eré jen]
kratičký čas jsou ledu prázdny, a chceme-li zůstati na cestě dv[ě doby]
letní a jednu zimu, trvající deset měsíců, ničeho jsme neušetřili,
opak mnohem více ztratili, než kdybychom byli jeli podle mys[u Dobré]
naděje; mimo to jest tato cesta méně obtížná a nebezpečná [a mno-]
hem méně stojí.

Posud jsme viděli ve výpravách k severní točně konaných,
anglický národ zúčastněný; v nejnovější však době vynasnaž[ují se]
jiní národové námořští odstraniti roušku tajemství, jež nad kr[ajinami]
arktickými rozprostřena jest. Jsou to Švédové, Norové, Dáno[vé, Ru-]
sové, Francouzi, Němci a konečně i ptímořské Rakousko. K[...]

hlo národů hledí se dostati k točně cestou takovou, která se mu s
o stanoviska nejpříhodnější býti vidí. Anglie a spojené státy severo-
erické posílají své výpravy na sever od pevniny americké, majíce
ní rozlehlá území svá; Švédové a Norové plují ze svého polou-
ova přímo na sever ku Špicberkům; Rusové pak obracejí zřetel svůj
zemím, které, jako n. p. Nová Země, leží severně od jejich pobřeží.
nosti tyto zajisté za dvojím účelem podnikají cestu k severní točně,
sice za hmotným a vědeckým, kdežto Francouzi, Němci a Rakušané,
uce příliš vzdáleni od končin severních, na rozšíření panství svého
těchto místech nepomýšlejí a pouze, aby vědu zeměpisnou obohatili,
n své výpravy řídí.

Francouzi snaží se proniknouti průlivem Beringovým na sever a
mci zvolili si cestu k severní točně mezi Gronskem a Špicberky.
kušané však obracejíce zrak svůj na málo známé moře v okolí Nové
mě, odtud směrem severním točny dosáhnouti zamýšlejí.

Jdou pak mimo to ještě každý rok četné výpravy do krajin ark-
ých, které vlastně lovem velryb, mržů, tulňův atd. se zanášejíce
skoumání těch krajin za vedlejší věc považují, ačkoliv i tyto vý-
vy v ohledu vědeckém, jak pro vědu zeměpisnou tak i přírodní
ohdy dosti důležity jsou.

Zvláštní pozornosť věnuje končinám arktickým veliký podporovatel
nových výprav Dr. A. Petermann v Gothě, který svými hypo-
sami o krajinách točnových (jež došly svého potvrzení americkou
ravou dra. Kane) výtečným znatelem vědy zeměpisné se osvědčil.
to proslulý geograf vytknul si proskoumání otázky polární za úkol
ho života. Jeho neunavné horlivosti podařilo se, že také z Německa
lány byly dvě výpravy k severní točně, ač vlády jednotlivých zemí
meckých se docela zdrželivě při tomto podniku chovaly. První z
h vyjela 24. května 1868 z Bergenu vedením kapitána Koldeweye
měla podle instrukce dra. Petermanna buďto podél východního po-
ží gronského (od $74\frac{1}{2}^{0}$ sev. šířky začínajíc) co možná nejdál na
er proniknouti, anebo severní neb jižní cestou kolem Špicberků při-
i ku břehu země Gillisovy. Tato země leží severovýchodně od Špic-
ků ($81\frac{1}{2}^{0}$ s. š. 36^{0} v. d. od Gr.), a ačkoliv byla již r. 1707 od
itána Gillisa viděna, přece od té doby nebyla proskoumána, ba žádná
mimo onu norského kapitána Altmanna až posud se tam ještě nedo-
a; proto má tato země také cosi báječného do sebe. Výprava pod
ldeweyem dorazila 16. září až k $81^{0}5'$ s. š. a 16^{0} 39' v d. v moři gron-
m, ustavičně se tu v stříži pohybujíc, a vrátila se 10 října téhož
u do Evropy. Tuto první výpravu německou pokládati můžeme za

přípravnou jízdu pro druhou větší výpravu německou, která sk
se ze dvou lodí, »Germania a Hansa«, týž účel a cíl měla, jako
předchůdkyně. Výprava, opět kapitánem K. Koldeweyem vedená,
stila 15. června 1869 Bremerhafen; Hansa, průvodčí loď Germanie,
mrzla již 19. září pod 73° 6′ s. š. a 19° 18′ z. d., a měsíc
ztroskotaly ji na čisto ohromné spousty ledu na východním p
gronském. Mužstvo její stálo nyní beze vší pomoci v širé poušti
vé, kojíc se pouze nadějí, že lední kra je k jihu ponese. Plných
dní strávilo takto na veliké lední kře, samo sobě jsouc zůstaven
konečně proud mořský je k jižnímu konci Gronska zahnal, kde s
vsech eskimáckých před jistou záhubou zachránilo, a pak na
lodi domů dopraveno bylo. Co se Germanie týče, vkročilo její mu
pod 74° 32′ sev. šíř. a 18° 15′ záp. dél. od Gr. na východní p
ostrova gronského, s lodí pak dorazili až k 75°31′; dále na sever
samé spousty ledové proniknouti nemohli. 20. září zamrzla loď v
ce ostrova Sabine a přezimovala tu; největší pozorovaná zima byla
— 32° R. Na jaře r. 1870 jeli na saních až k 77° 1′ sev. šíř.
zvláštních výsledků vrátila se pak Germanie 11. září 1870 do Bremerh

Švédové vyslali od r. 1858 již několik arktických exped
vždy se vracejí s tím přesvědčením, že se od Špicberků toliko n
nich po ledě může k sev. točně dostati, a ačkoliv nikdy dalek
sever nepřišli, nechtějí přece od svého záměru upustiti. Jejich
mněnce jest na odpor dlouholetá zkušenosť, že podél celého sev. p
sibiřského je moře ledu prázdné, a chtěl-li by který plavec dosta
po saních k sev. točně, díti by se to mohlo pouze na straně
rické, nikdy ale na východě, kdež toliko pomocí parníků lze d
dostati. Skutečnosť tato jest nejnověji stvrzena plavbou obyčejné
báře norského Johannesena, v karickém moři r. 1869.

Zajisté se nepřiblížil ode 3. století žádný plavec severový
nímu konci Nové Země, kde věhlasný Nizozemec Barents na
16. věku přezimoval, v té míře jako Johannesen. On obohatil d
plavbou svou v sibiřském moři znamitě naše vědomosti zeměp
končinách polárních, a ačkoliv neměla jízda jeho účelu vědeckého
daní jí bylo věcí docela vedlejší, přece se alespoň více dotkla
polární, než všech 12 výprav, které od r. 1868 k sev. točně
byly, anebo se již vrátily, aniž by poněkud byly rozšířily obzor
krajinách polárních.

Johannesenova plavba, která konána byla mezi 70° a 77°
šířky, tedy asi v téže šířce, jako skoro všecky výpravy k
Franklina vyslané, nebyla poslední; teprv před nedávném vrátil se

ci. Weyprecht a Payer, ze své cesty ohledací, na níž
kolí Nové Země r. 1871 proskoumali, s takovými výsledky,
ecky smyšleniny o povaze moře kolem Nové Země a neprav-
í, jakoby zde pouze na saních se mohlo dále k severu
a nikoliv pomocí parníkův, naskrze vyvrátili.
r jest nám svými cestami v severních končinách autoritou;
n právě zmíněnou cestu na sever, zúčastnil se také dříve v
ecké výpravě točnové, na kteréž nabyl přesvědčení, že posa-
y nijak nemohly k žádanému cíli vésti. Jeho úsudek jest v
povšimnutí hoden a důležit; on praví, že plán švédské vý-
rá se chce na saních od Spicberků na sever dostati, nelze
, poněvadž jest to věcí nemožnou, dopravovati saně s těž-
dem po ledních krách na sobě nahromaděných anebo se po-
které mimo to mají na svém povrchu ještě vyvýšeniny hlu-
hem pokryté. Taktéž praví, že sundem Smithovým se nelze
ostati, totéž soudí o cestě na východním pobřeží Gronska.
me-li,« praví Payer, »všecky uvedené cesty, které až dosud
objevení sev. točny konány byly, nemůže zdravý rozum
nich ohledem na výsledek schvalovati. Bezděky patří oko na
rktického moře, která v tomto ohledu až dosud zůstala ne-
na, — totiž na moře mezi Špicberky a Novou Zemí. Ohromná
ra byla následkem zastaralého předsudku, a ničím nedoká-
něnky, jakoby moře toto bylo úplně nesplavné, až posud
ela zanedbávána.« Weyprecht pak praví ve své zprávě, po-
ňské akademii věd, ohledem na jízdu, kterou společně s
měsících červnu — září 1871 v moři Novozemském konal,
etošní jízdou naší získána jest nová basis k dosažení severní
níž se dříve ani nepomýšlelo, a která jakostí zde ležícího
o příznivější se býti vidí, než všecky posud konané cesty.«
neohrožení plavci naši sotva že se vrátili se svými výskumy
everních domů, hleděli ihned získati domácí učence a zá-
any pro svůj plán. Výbornými přednáškami a obšírnou zprá-
dběžné výpravě, naklonili si veškeré obecenstvo a taktéž cís.
věd ve Vídni. Této předložili pak dva plány pro příští výpravu.
pojednávají o výpravě ku samé točně. Poněvadž by ale ta-
ava byla spojena s náramnými výlohami, upozorňují oba ra-
uhý plán, v němž onu část severního ledového moře ku
ní schvalují, která severně od Sibiře leží a bezpochyby v sobě
luštění polární otázky chová. Oba plavci ukazují tu na moře
ž posud velmi málo známé, a praví, že vědecká výprava, která

by toto moře naskrz až k průlivu Beringovu projela, musela potkati s výsledkem nad míru skvělým. Pobřeží sibiřské jest dosti známé, neboť konány jsou časté výpravy ku proskoumá nejen na saních ale i také na lodích, které z řek sibiřských s praveny byly, ale pouze při pobřeží zůstávaly. Žádná loď však se tu neodvážila do širého moře, ba ani neobplula mys Če jímž probíhá 120. poledník (od Ferra). A přece máme dosti které tomu nasvědčují, že severně od Sibiře, ovšem ve vzdále 50 mil zem. od břehů sibiřských, jest skoro po celý rok moře tak zvaná Polynje Rusův, která již r. 1764 od Leontěva, 1810 denströma a 1811 od Pšenicyna, a sice povždy z rozličných děna byla. Příčinou toho jest snad proud golfový, jenž dle Pete »se dotýká ve svých nejzazších výběžcích nepochybně severních Nové Země a v pokračování svém i mysu Čeljuskina, ostrovů no ských a snad i mysu jakanského, a způsobuje zde volné moře jest odděleno od břehů asijských, kamž golfový proud nep ohromným množstvím ledních ker a chrsův, jež se z nesmírné severního óceanu ústím velikých řek jeho v květnu a červnu dostávají a podél mělkých břehův nasazují, čímž se obmezuje při asijských březích sotva na dva měsíce, ano před ústím řek ských nezmizí chrsy ledné nikdy docela.»

Avšak není dosti na tom, že moře severně od Sibiře je pochyby ledu prázdné, ano podle starších i novějších pozoro se, že v tomto volném moři se i rozlehlá země nachází, která chybně souvisí se zemí Wranglovou, r. 1868 americkým Longem severně od průlivu Beringova objevenou. Petermann mnívá, že tato mystická země se rozprostírá přes severní točn moři, které bylo r. 1871 Payerem a Weyprechtem ohledáno. O plavci zamýšlejí na své výpravě proskoumati tuto neznámou moře ji otáčející, a chtějí zachovávati tento směr na své cestě: mile bude severní břeh Nové Země prost ledu, což se obyč druhé polovici srpna stává, pojede loď co možná nejrychleji chodu, aby pokud možná ještě na podzim (r. 1872) k ostrovů Sibiře se dostala. Největší obtíže snad budou u mysu Čeljusk výběžkem svým na sever usazování se ledu podporuje. Aby vyhnulo ledu, zde asi ve velkém množství nahromaděnému, směrem severním jej obejíti. Na východ odtud musela by se bezpochyby již málo vzdálená, vyhledati, a tímto volným moře by se k Nové Sibiři proniknouti. Podařilo-li by se to během roku, zimovala by výprava budto zde, anebo na jiné ...

nějaká na severu našla, v příštím létě by pak proskoumala Polynji
vic k severu pronikla. Nemohla-li by dosáhnouti Sibiře v první době
ní, zimovala by po prvé u mysu Čeljuskina, pokud možná na vý-
adní straně. Tím způsobem by se vynaložila druhá doba letní na to,
y výprava Nové Sibiře dosáhla. V třetí době letní jela by loď Po-
nji a pak průlivem Beringovým do některého z amerických přístavů.
sta tato vyměřena jest asi na 2 zimy a tři léta.« Dle tohoto plánu
liti se bude letošní rakouská výprava severopolární.

Podle ustanovení vyjel šroubový parník »admirál Tegetthoff« beze
eho hluku, toliko za vroucího žehnání všech vzdělanců dne 13. června
Bremerhafenu a plul do krajin severních k ostrovům Nové Země,
e se s předběžnou výpravou hraběte Wilczka podle úmluvy u mysu
savského sejíti měl.

Hrabě Wilczek, štědrý podporovatel rakouské výpravy, vystrojil
iž mimo to na své útraty přípravnou expedici k Nové Zemi a ulo-
tam na jednom pustém ostrově v skalní rozsedlině potravu a uhlí
o »Tegetthoffa« určenou, což bylo hlavní úlohou jeho výpravy. Wil-
ek vyjel 19. června t. r. na najaté lodi »Isbjörn« z norského města
omsö a zdržoval se od 30. června do 5. července v jižních Špic-
rkách pod 77° sev. šířky. Západní pobřeží těchto ostrovů bylo ledu
zdné a na východním nebylo ho mnoho viděti. Když však k Nové
mi se ubírali, museli se propracovati skrze stříž a přišli teprv 30.
vence do Matočkina šaru, průlivu to, který Novou Zemi na dvě ne-
jné části dělí. Proskoumavše pak ostrov v ohledu geologickém a
odétickém, (při čemž proti dřívějšímu mínění seznali, že Nová Země
k útvaru uralského), pluli k mysu nasavskému, aby tu Tegetthoffa
kávali, jejž také skutečně 12. srpna na několik mil zpozorovali.
ře bylo letos v těch krajinách v tu dobu mimo obyčej plno ledu
ady pro výpravu nad míru nepříznivé. Na sev.-vých. a záp. byli
ušti plavci stříží obklíčeni a trávili čas pokojně vedle sebe až do
. srpna. Toho dne spatřil Tegetthoff směrem severovýchodním moře
né a týmž směrem se hned dále ubíral. Tímto dnem přestávají také
cky zprávy o letošní rakouské výpravě.

Podle udání Wilczkových není tedy moře v okolí Nové Země
výpravu tak příznivé, jak se Payer a Weyprecht domýšleli; proto
d má obava Payerova své místo, když z cesty píše: »Když by vý-
va v třetím letě ani Beringova průlivu dosíci ani tou cestou vrátiti
nemohla, pak bezpochyby nezbylo by jí nic jiného, než loď opu-
i a po lodkách do Sibiře a odtud do Evropy se dostati.« Přese to
cko doufají však, že pro letošek dosáhnou pobřeží sibiřského, kteréž
mínění jest i starý kapitán Carlsen z Tromsö, jenž co harpunýř
ravu doprovází, ačkoliv se přiznává, že na všech svých cestách je-
nikdy neviděl tolik ledu v oněch krajinách, jako letos.

Výprava Wilczkova vykonavši úlohu svou, plula k jižnímu mysu
sinu na jihozápadním konci Nové Země, kamž 25. srpna dorazila.
edavši chobot delfínský a rogačevský a průliv kostinský opustila
ou Zemi a vjela za úplného bezvětří do pustého ústí řeky Pečory.
se *společnost rozdělila; část* odjela s Isbjörnem do Tromsö, kam

1. října přišla a odtud všecken výtěžek expedice do Vídně s
Wilczek pak konal s několika soudruhy zpáteční cestu Ruskem.

Nebude od místa, zmíníme-li se zde poněkud o tom, jak
rakouská výprava jest zřízena a co všecko v sobě chová. D
února t. r. založen byl rakouský spolek severopolární, který m
protektora arcivévodu Rainera během krátkého času dobrovolný
spěvky dle rozpočtu potřebný kapitál 175.000 zl. sehnal, ba us
docházejícími příspěvky 200.000 zl. na uskutečnění výpravy v
mohl. Loď »admirál Tegetthoff« jest 220 tůní (à 20 centů)
veze sebou 130 tůní uhlí. Přese tuto sílu uhlí musí plavci par
řiti a pokud jen možná vesel užívati. Mimo Payera a Weyprechta
nili se ještě expedice této 2 důstojníci, 1 lodní lékař a přírodo
1 mašinista, 2 myslivci, 1 harpunýř a 13 námořníků nejvíce
ských. Podle zemí připadají na Čechy dva, a sice důstojníci P
Teplic a Brož z Chomútova; na Moravu tři, totiž důstojník Orel
vého Jičína, Kříž, strojmistr, z Kroměříže a Pospíchal z Přerova,
na Uhry pouze dr. Kepeš, lodní lékař; na Štýrsko kuchař Ora
Tyroly myslivci a lezci po ledovcích Haller a Klotz; na země př
tickém moři námořníci: Lukinović, Stiglić, Lusina, Zaninović, K
Falesić, Večerina, Lasković, Palmić, Lukić a Starpa. Jazykem
jest vlaština, která do oněch krajů severních poprvé zavítala.
se také nachází 7 psův, aby na cestách po ledě saně tahali, m
jeden ruský pes stepní, obrovské velikosti a neobyčejné síly. P
a nápojem jest zásobena výprava na 3 leta, mezi jinými má s
1400 lib. pemmikanu (t. j. připravované libové maso bůvolí, jež n
sky byvši rozkrájeno, usušeno a pak na drobno roztlučeno, s roz
ným tukem se smísí), tento pemmikan stál 1700 tolarů, pak má s
2000 lib. hrachových kyšek, velké množství nasoleného masa, roz
zelenin, 7000 lib. makaronů, (nejmileišího jídla rakouských nám
5000 lib. čokolády a hojnost vína všeho druhu. Mimo to jest v
zásobena vším, čeho k proskoumání krajin arktických zapotřeb
neboť zřízena byla toliko k účelům vědeckým. Nechť tedy plo
prava šťastně v moři pustém a posud neznámém, a podaří-
dílo, kteréž srdnatí plavci vykonati zamýšlejí, vnikne-li loď do
skoumaného moře severně od Sibiře a pak průlivem Beringový
do známých krajin na pobřeží kalifornském, japonském anebo
zavítá, spojena bude s naší vlajkou sláva hrdinského činu, jak
opět bádavý duch lidský domohl. Mimo objevené cesty Kolum
Magellanovy nemohly by dějiny objevení všech časů na žád
podnik ukázati, jenž by se co do smělosti koncepce s touto p
verní porovnati mohl.

Matice Moravská,

…účel jest podporovati literaturu českoslovanskou se zvlášt-
…ohledem na potřeby Moravy vydáváním dobrých spisů aneb
přispíváním k tomu, má trojí údy:

… *zakladatele*, kteří složí 100 zl. r. č. buď najednou nebo v 10
…po 10 zl. ročně;
… *údy činné*, kteří 30 zl. r. č. složí buď najednou nebo v 10
…po 5 zl. ročně.
… *Údy přispívající*, kteří každý rok 2 zl. platí.
…akladatel dostává 2 výtisky, činný a přispívající 1 výtisk všech
…Matici vydaných.
…stanovením »výboru« může se při vydávání nákladnějších spisů
…jícím údům uložiti zvláštní příplatek, za který takové dílo od-
…obdrží.
…*asopis Matice Moravské*, jenž čtvrtletně v sešitech třiarcho-
…vychází, stojí pro údy Matice Moravské na celý rok 1 zl. r. č.,
…atní 2 zl. r. č.
…a arch původní práce, do Časopisu Matice Moravské polo-
…platí se 20 zl. r. č., za arch výpisku a překladu 10 zl. r. č.
…
…právu Matice Moravské vede výbor, jenž záleží z 18 osob, z
… *nejméně třetina v Brně* bydleti musí.
…Spisy v záležitostech správních Matice Moravské zasílají se
… p. *Theodoru Lazarovi*, prof. českého gymn. v Brně.

…adem Matice Moravské vyšly následující spisy,

které ve všech kněhkupectvích lze dostati:

…pisy Karla staršího z Žerotína, od V. Brandla. Oddělení II.
…psaní jazykem českým: svazek I. za 1 zl. 50 kr.; svazek II.
…

…ddělení I., »Zápisové o soudě panském« seš. I. i II., jest vy-
… *Zbývá pouze několik exemplářů seš. II. pro údy přispívající*
…*, kteří již sešit I. mají*; sešit tento možná dostati za 30 kr.
…*Matice.*

Cizí slova ve slovanských řečech. Sepsal Ant. Matzenauer. Se

Kniha Tovačovská. Vydal V. Brandl. Za 2 zl. 20 kr.

(Pro údy *právnické jednoty* v Praze u jednatelstva Mat.

1 zl. 50 kr.)

Nové básně od Frant. Sušila. Díl I. za 50 kr.; díl II. za

Za rok 1872 obdrží údové:

1. Díl III. Listů Karla staršího ze Žerotína, vyd. od V. B

2. Díl I. Dějin Moravy od dra. B. Dudíka.

Knihy zaslané redakci Čas. Mat. Moravské

Zdejším národním kněhkupectvím, vyšlé v Praze nak

F. A. Urbánka:

O methodách a logické jejich příbuznosti. Sep

Lepař. Cena 36 kr.

Praktické tabulky k proměňování měr a váh p

užívaných v míru a váhu metrickou. Sestavil F. F. K

Cena 40 kr.

Tabulky k měnění nejdůležitějších měr metri

v míry rakouské a rakouských v metrické. Sestavil F.

kovský. Cena 30 kr.

Stručná nauka o směnkách pro školy průmy

občanské, realné, hospodářské a k soukromému po

Sepsal dr. A. Mezník. Druhé opravené vydání. Cena 40 kr.

Nejnovější gratulant. Sbírka přání k novému roku, k

zeninám, ku jmeninám a jiným příležitostem. Sestavili K. C

J. Šuda. Cena 30 kr.

Nákladem J. K. Procházky v Č. Budějovi

Dějepis všeobecný. Sepsal Fr. Šembera. Seš. 1. C

šitu 40 kr.

ČASOPIS

Matice Moravské.

Redaktor:

Václav Royt.

ROČNIK ČTVRTÝ.

1872.

Sešit čtvrtý.

Tiskem Karla Winikera v Brně.

Nákladem Matice Moravské.

Obsah:

atý Ota, biskup bamberský, apoštol Pomořanů.

Úryvek z dějin baltického Slovanstva.

Podává V. Royt.

(Dokončení).

První misií sv. Oty rozšířilo se křesťanství po větší části tehdej-
o Pomoří západního, ale za tak krátkého pobytu jeho nemohlo na-
é důsažnosti, aby ihned překonalo všeliké předsudky a změnilo
rý názor tamního lidu. Nevole proti novotě jevila se po odchodu
o na mnohých místech způsobem dosti povážlivým; než nebylo
e křesťanství v Pomoří již tak slabé, aby zcela mohlo býti vyhla-
o. Hlavní popud k vyvrácení nového učení vycházel od kněží po-
ských, kteří jsouce zbaveni svých hmotných prospěchů pozbyli spolu
é bývalé vážnosti; ano pohrdáno jimi nyní v společnosti nových
navačů. Nadšení, s jakýmž se na konec potkal Ota v Štětíně a Vo-
ě na první své pouti, zapudilo je na chvíli s jeviště; ve Volyně uklá-
prý žreci i o bezživotí Oty, než nemohouce pro veliký nával lidu
ížiti se k němu, vzdálili se na delší čas odtud.*) Po odchodu
vě, když byla utuchla poněkud horoucnost pro nové učení v lidu,
eli se staří kněží zase do sídel bývalého modlářství a volali všechny
mířlivé živly do boje proti křesťanství. Jejich úsilím utvořila se v
e dosti mocná strana, kterouž nazvati můžeme i národní, neboť
ženci její spatřovali v šíření křesťanství jen vítězství nenáviděné
ty a zkázu vlasti; obnovené panství Tříhlavovo bylo jim zárukou k
ování národního svébytí a svobody otčiny. Nejvíce posily dostávalo se
ně té ze severozápadního Pomoří, kam byl nepřišel Ota na první
pouti; v krajinách těch bujelo až dosud pohanství, a hněv lidu

---

*) Soli autem pontifices ydolorum vie Domini resistebant, et multas servo Dei (Ottoni) tendentes insidias, occulte eum perimere nitebantur. Sed multitudine plebis cottidie ad fidem convolante, cum nullus sacrilegis et profanis sacerdotibus ad eum pateret accesus, confusi et reveriti a facie eius, longius extra regionem illam secesserunt. Ebo II. c. 13.

proti křesťanství jevil se tu krutostí takovou, že zde i jeden mi[illegible] nepochybně na Uznojm přišlý, od rozvášněného lidu byl ukřižo[illegible] Avšak kněžím, které Ota zůstavil v Pomoří, neublíženo nikde, a[illegible] voleno jim sebrati tělesné pozůstatky umučeného věrozvěsta a p[illegible] je ve vší úctě; taktéž se jim podařilo větší část Uznojemsk[illegible] obrátiti.

Působením žrecstva oživli na mnohých místech opět na [illegible] bůžkové; sochy jejich vynášeny tu a tam z úkrytů a ssutin, a [illegible] spasům slouženo opět, než, jako ve Štětíně, prokazována stejnou [illegible] i pocta »bohu německému.« Rovněž mísily se také svátky círk[illegible] pohanskými slavnostmi; lid nepřivykl hned, kde i zvítězilo křesť[illegible] zachovávati přísně rok církevní; Jarovit slaven tu i nadále tak [illegible] a s tak radostným pocitem jako Vzkříšení Páně.

K oživení pohanství přispěly nemálo památky staré boh[illegible] které za prvního příchodu Otova ušly zmaření. Nejen mnoho p[illegible] ných soch ukryto tehda a zachráněno od zmaření, ale i mnoh[illegible] nice — jedna u samého Štětína — zachovala se až do druhého [illegible] chodu Otova. Na Volyně, když tam Ota svatyně bořil a modl[illegible] ušla i zlatá socha boha Tříhlava zkázy; tamní žreci odnesli ji o[illegible] moře a odevzdali jedné vdově, na blízku jakési vísky bydlící, [illegible] střehla. Tato ukryla zlatého Tříhlava, v plášť oděného, v dutém [illegible] vém špalku, jenž opatřen byl toliko malým otvorem, jímž se oběti [illegible] dávaly. Do domu, v němž jej uschovala, vpouštěla jen ty, kteří p[illegible] zeli, aby mu obětovali. Slyše Ota o únosu Tříhlava vyslal jedno[illegible] svých tovaryšů, jakéhosi Hermanna, jenž byl sběhlý v jazyku s[illegible] ském, na řečené místo, aby se zmocnil sochy a ji odnesl. Ota p[illegible] Hermannovi, aby si zjednal čapku slovanskou a plášť,**) a tak v [illegible] slovanském přijda na místo, aby se tvářil, jakoby chtěl bohu obě[illegible] Hermann vykonav dlouhou a nesnadnou cestu nalezl skutečně st[illegible] Tříhlavovu a vypravoval jí, že zmítán byl bouří mořskou a že, [illegible] Tříhlava, ušel pomocí jeho záhuby. Po neznámých cestách, prav[illegible] poutník, vedl prý jej až na toto místo divotvorný bůh sám, a [illegible] mu tedy rád za milost jeho něco obětoval. Žena, přiloživši víru [illegible] vům na pohled zbožného pohana, pravila: »Jsili od něho posl[illegible]

---

*) Kníže Vratislav vytýká ukrutnost tu lechům a kmetům k roku [illegible] druhého příchodu Otova shromážděným: E quibus (z misionářů) [illegible] nuper cruci fixistis; sed ossa eius capellani domini mei episcopi [illegible] digna reverentia colligentes honorifice tradiderunt sepulturae. Ebo [illegible]

**) Hermannus pilleolum barbaricum et clamidem [illegible] etc. Ebo II. [illegible]

tu budovu, v níž bůh náš v dutém dubě jest uzavřen. Jeho sa-
ho však ani viděti ani se ho dotknouti nemůžeš; avšak padna k
ni v pokoře u špalku uzříš nahoře malý otvor, jímž, co jsi slíbil, vlož
ožto oběť. Až tak učiníš, vyjdi a zavři za sebou uctivě dveře, a vy-
hej se zjeviti někomu, co jsem ti pravila.« Hermann vstoupiv do
y vrhl do otvoru stříbrnou drachmu, aby cinkotem kovu se zname-
o, že skutečně obětuje, ale hoře hněvem na modlu vytáhl ihned
izek zase z dutiny. Úmysl jeho, vytáhnouti Tříhlava ze špalku, ne-
dařilo se mu, bylť on do dřeva tak těsně vpraven, že jím nikterak hnouti
nohl. Oblížeje se po jizbě uzřel na stěně sedlo Tříhlavovo, jež ihned
l a ukryl, a když se setmělo, vyšel z domu, pospíchaje se sedlem,
bylo ale příliš vetché a k žádné již potřebě, k Otovi na Volyn.
ustal pak od dalšího stíhání Tříhlava, aby se nemělo za to, že po-
án jsa snad lakotou po zlatě usiluje o uchvácení jeho; toliko Vo-
ské zavázal přísahou, že nebudou nadále ctíti Tříhlava a rozdrtí sochu
o, a zlato z ní že pak věnují na vykoupení zajatých.

Mimo zlatou sochu Tříhlavovu byly ve Volyně i menší, zlatem a
brem ozdobené modly uschovány. Po odchodu Otově, když tam
veny byly dle starého zvyku letnice, vynesli modláři sošky ty na je-
tě slavnosti a pobádali lid, z celého ostrova tu shromážděný, aby se
astnil při obřadech, konaných po pohansku. Než z radovánek a her
ých byl lid nenadále vyrušen požárem, bleskem vzniklým; a v krátké
bě byl Volyn, v němž byly budovy jen ze dřeva, zničen zážehem. I
věný kostel sv. Vojtěcha a Václava shořel napolo, a však sanctuariu,
bylo kryto jen rákosem, neuškodil oheň, což když uviděl lid, počal
strachovati mocného Boha, o němž mu před nedávnem hlásal Ota,
přivolav kněze křesťanské kál se veřejně svého hříchu a odřekl se
dlářství. *)

Nejmocněji oživlo opět modlářství v Štětíně. Zde jakožto v hlav-
sídle dřívější modloslužby byly vzpomínky na zaniklou slávu býva-
h bohů nejživější; tu vedlo si proto také žrecstvo nejčileji a křísilo
likými prostředky utuchlou lásku a důvěru lidu k starým jeho
dlám. Každou nehodu, která nyní zastihla Štětíňany, vykládali tamní
ci jakožto trest od bohů na lid seslaný pro nevěru jeho. Tak zvláště
velkém úmrtí, jež asi rok po odchodu Otově nastalo v Štětíně, brali

*) Eho, III, 1. — Herb. však vypravuje (III, 25), že Volyňané po příkladu Ště-
tínských přilnuli zase k modlářství, a že, když na druhé pouti Ota pohanství
v Štětíně vymýtil, Volyn pak následoval Štětín a navrátil se bez odporu k
řádům křesťanským.

tamní žreci prospěch pro záměry své, vykládajíce lidu, že
zavinil neštěstí zapřením svých starých bohů, stíhajících jej ny
pomstou; a že v brzce veškeré obyvatelstvo bude zachváceno
neusmíříli bohy své obvyklými oběťmi. Lid uvěřil žrecům a
Rokovav veřejně o věci nachýlil se konečně opět k modlářství a
slavné obřady, aby si naklonil bývalé své bohy. Zahořev hněvem
novotě pobořil napolo i kostel sv. Vojtěcha na pahorku Tříhlavo
neodvážil se přece, rozbourati i oltář, nobrž pobádal předního
jenž druhdy sloužil Tříhlavu a nyní byl v čele reakce proti křesťan
aby on sám přistoupil k oltáři a udeřil na »hlavu a témě boh
meckého.« **) Žrec chopil sekeru, ale když byl napřáhl k rázu
svou, klesl na znak k zemi, zhroziv se nepochybně záměru sv
naříkaje pravil: »Jak mocný a silný jest ten bůh německý, a kdo
jemu? Ejhle, jak jsem já raněn, že jsem se osmělil dotknouti s
svátného stánku jeho!« I dává lidu radu: »Zbudujte zde dům,«
»bohu svému vedle chrámu boha německého a ctěte tohoto stejnou
jako bohy své, aby v hněvu svém nezkazil v okamžiku místa
Od té chvíle až do druhého příchodu Otova sloužila většina Št
Tříhlavu a spolu i »bohu německému,« toliko menší část obyva
zůstala věrna křesťanství. ***) Žrec Tříhlavův nepřestal však i p
pohromě býti nejčilejším agitatorem proti křesťanství v Štětíně.

Mezi křesťany byli té doby v Štětíně i neohrožení vyznava
víry, kteří nepřestávali horliti na modly a jich ctitele. Velikou
vostí vynikal tam zvláště jakýsi Vršák, †) jenž v občanstvu Štět
slynul velikou mocí a bohatstvím. Slovutný tento Štětiňan d
tytýž i na cesty po šírém Baltu, aby na způsob dánských viking
řistil, jak to tito činívali na březích pomořských. Právě té doby,
Štětín přilnul zase k modlářství, vypravil se s šesti loďmi na lu
byl i se svými soudruhy od Dánů zajat; tovaryši jeho jsou usm
on však spoután jest řetězy a vržen do temnice. Očekávaje již
svou popravu rozpomínal se na Otu, jenž jej před nedávnem

*) Že to byl kněz Tříhlavův, poznati lze z Ebona (III, 1), jenž jej
»summus ydolorum pontifex«; jinde (III, 20) zase jmenuje jej: »maior p

**) Istud caput et culmen Teutonici dei. Ebo III, 1.

***) Homines autem de civitate inter te divisi erant, aliis adhuc in fide m
aliis autem ex maiori parte ad paganismum reversis. Herb. III, 14.

†) Nebo Vršík. — Ebo II, 2: Potentissimus de civibus Wirtsch
(Wirtiscus). — Podobné jméno vyskytuje se také v starých dějep
šich, jako: Vrš, Vršovici.

em; a když byl na to usnul, zjevil se mu Ota ve snách, přikazuje , aby, až se navrátí domů, zvěstoval Štětíňanům, že přetěžce urazili ha, opustivše službu jeho, a že nepolepšili se v brzce, že je zastihne ohonásobná pomsta hněvu božího, buď zde nebo na onom světě. ecitnuv ze sna měl Vršák ruce a nohy volné a dveře žaláře jeho y otevřeny. I pospíchal za temna nočního rychle k moři, kde z neání připlula k němu lodička, ale tak malá, že poskytovala ledva nomu člověku dosti místa a nehodila se k plavbě po moři. Chtěje ěji utonouti ve vlnách mořských, než zhynouti rukou nepřátel svých, oupil do člunku, avšak příznivým větrem hnán jest až k břehu dova svého, kde uvítán jest s jásotem od krajanů svých. Těm ihned ravoval o vidění, které měl ve vězení, o poselství od Oty a o poném vyváznutí z vazby, načež zavěsil člunek, jenž jej nesl po šírých ích domů, při městské bráně v Štětíně na znamení svého zázrač- o zachránění. Štětíňané, slyšíce o divu tom, chtěli opustiti modly, žrecstvo jim toho zabránilo. Vršák byl od té chvíle nejhorlivějším atelem a nejstatečnějším obrancem křesťanství v Štětíně; kdekoliv l, v hromadách lidu, na náměstích, v domích zastával a šířil učení ťanské.

Ota nezapomínal v Bamberce po svém návratu na vzdálené své nce při Baltu; posílalť jim rozličné dary, jakož i peníze na vykupo- zajatých; on zase dostával stále zprávy o všem, co se sbíhalo v i jejich.

Uslyšev o apostasii Štětíňanů umínil si Ota, ač byl již věkem , vypraviti se bez prodlení do Pomoří. Nechtě, jak Herbord vyuje, knížete českého, té doby Soběslava I., a polského, jakož i jih hostitelů a přátel, kteří jej na první pouti jeho vítali a dary obeli, více obtěžovati, zvolil si nyní jinou stranu pro cestu svou; odal se totiž jíti Posálím na M a g d e b u r k a odtud zemí luticko u oněch krajin pomořských, kam byl nepřišel na první cestě své. Po ícení tamních Slovanů zamýšlel vydati se teprv odtud do nevěr- o Štětína.

Léta 1127 (31. břez.), roku tedy následujícího po vítězné bitvě oběslava I. nad císařem Lotharem u Chlumce, dal se Ota na druhou u cestu do Pomoří. Na statcích, slušících k biskupství jeho nedaleko ziboru, zaopatřil se potravinami, odkud vezeny jsou do D o b r o h o r y, pak nakoupeno rozličných darů pro Pomořany. Družina jeho šíská byla opět dosti četná, s ní se ubíral nyní také kněz Oldřich, svodaj Ebonův, *pak jakýsi* A l b i n, jenž konal službu tlumočníka *l luticko u. Z Dobrohory* plavili se věrozvěstové po Sále a Labi, a

zastavili se v Magdeburce, kde tehda byl sv. Norbert, zakl
řádu prémonstrátského, arcibiskupem. *) Muž tento, ač jinak
neměl onoho zbožného zápalu a smířlivého ducha k šíření křesť
mezi Slovanstvem jako Ota; jemu běželo více o zvelebení obroků
biskupských, té doby ovšem špatným hospodařením předchůdců
poněkud ztenčených, než o obrácení pohanů. Jeho jednání budil
mnoze odpor v Slovanstvu polabském proti křesťanství. Ebo
vuje, že Norbert prý, ač sídlil mezi pohany, nevykonal nic podob
jako Ota, a styděl prý se, vida Otu tak z dalcka putovati k
Na cestě zemí lutickou slyšeli bamberšti poutníci jen stezky a
na Norberta. Arcibiskup domlouval Otovi, aby pomeškal u něho
tento, chvátaje šířiti království boží mezi pohany, vyjel již druhé
po lodi se svými tovaryši z Magdeburku a plaviv se po Labi až
Havoly zabočil pak po řece té do země lutické k Havelberku,
biskupskému, toho času dvě léta již osiřelému. Ač bylo minulo
a osmdesát let od založení této kathedraly, nenalezl zde Ota než
zbytky křesťanství: tak slabé kořeny pouštělo křesťanství v slovan
Polabí, hlásané ústy německých prelátů.

Při příchodu Otově do Havelberku slavili právě tamní S
Jarovita, na všech stranách bylo místo to prapory okrášleno,
zdráhal se vejíti do něho, ano poskvrněno bylo modlářstvím. T
byl zde jakýsi Virikind purkrabím, jejž ihned Ota k sobě p
mu domlouval, že nepřekáží takovému hříšnému počínání. Virikind
z toho arcibiskupa magdeburského, vykládaje Otovi, že Norbert
váním pudí tak lid k odporu proti sobě, že nikterak nelze je
niti, aby přijal od onoho víru, a že lid ten raději podstoupí
tak těžkou porobu. **) Virikind žádal na to Otu, aby on sám
menul Havelberčany, že oni s větší ochotou ho poslechnou, než
arcibiskupa. Ota kázal pak lidu před branou, a posluchači
ihned a ustali od slavnosti, vyznávajíce spolu Otovi, že by rádi
křest, ale od jiného arcibiskupa. Přichystav se zde Ota v
další cestu nakoupením ještě potřebných věcí a třiceti vozů, a
Virikindu mnoho zlata a stříbra a choti jeho skvostný žaltář

*) Sv. Norbert stal se r. 1126 arcibiskupem magdeburským a byl
za svatého prohlášen. R. 1627 dal císař Ferdinand II. přenésti
z Magdeburku na Strahov do Prahy.

**) Qui (Wirikindus) protestatus, plebem archiepiscopo suo Norperto
quod duriori servitutis jugo eam subiugare temptaret, nullo modo
fatebatur, ut ab eo doctrine verbum reciperet; sed prius
quam servitutis huiusmodi onus subire paratam esse. Ebo, III, 1.

odem svým na něm průvod zemí luticko, kterýž mu byl před
vnem u přítomnosti císaře Lothara v Meziboru slíbil. Než Virikind
inil toho, vymlouvaje se, žeby průvodčí na cestě od nepřátel byli
i a usmrceni.

Bez branného průvodu vydal se tedy Ota z Havelberku na cestu.
ístupu poutníků vlála korouhev se znamením kříže jakožto štít, jenž
něl chrániti na pouti, a rovněž aby se lid nelekal, že se blíží ně-
výprava válečná, nobrž aby poznával, že přicházejí poslové míru.

Pět dní brali se bamberští poutníci velkým a pustým lesem a
dše z něho přišli k jezeru, zvanému Morica. *) Zde nalezli člo-
, sedícího na lodičce, jenž jim vypravoval, že za vpádu Boleslava
kého **) do krajiny této dal se se svou ženou na útěk, a že maje
bou svou palici a sekyru vystavěl si uprostřed tohoto plesa na
om ostrůvku bezpečný příbytek. Pak jim vypravoval, že již na
ný rok žádného chleba neokusil, že se živí toliko rybami a vodou
to jezera, a že v létě nasuší si vždy tolik ryb, aby jich měl s
ebu na celou zimu. Ota nakoupil od muže toho mnoho ryb, než
nechtěl za ně ani stříbra ani jiných věcí mu nabízených vzíti,
je toliko soli, kteréž mu také Ota dal hojnost.

Na jihu a na západě tohoto jezera přebývali Morici, haluze
ne lutického. Až k nim sem stihla pověst o Otovi, a když se nyní
u nich, domnívali se, že je bude učiti a křtíti, slibujíce mu, že
budou ve všem poslušni; avšak Ota ukazoval jim k arcibiskupu
deburskému. Ale slyšel zde téže stezky na Norberta, jako v Havel-
e.***) Ota znamenaje velikou náchylnost Moriců ku křesťanství
jim, že až dokoná své dílo v Pomoří, přijde také k nim, svolili
mu papež a Norbert magdeburský. Tolik ochoty ku přijetí kře-
tví a tolik důvěry k sobě nalezal Ota i mezi Lutici, tak že by byl
ám jediný, maje v tom náležitou volnost, obrátil celé baltické Slo-
vo na víru!

Ze země Luticů přišel Ota k Dyminu, s té strany nejbližšímu to
řskému místu župnímu, kdež měl knížete Vratislava očekávati.
inští, zakoušejíce té doby nepřátelství od Luticů, byli připraveni na
s té strany, odkud k nim Ota přicházel; a právě když čelní mu-

---

) Nyní Müritzsee.

) V. str. 102.

At illi, Magdeburgensem pontificem se nolle sequi protestantes, quia gravissimo servitutis iugo eos opprimere niteretur, ei (Ottoni), tamquam Dei pio servo cervicem cordis humiliter submittere et dictis eius per omnia obaudire pollicentur. *Ebo, III, 4.*

žové dyminští rokovali před branou, blížili se poutníci s pověr
městu jejich. Domnívajíce se Dymiňané, že to válečná výprava Lu
činili hned opatření k obraně, než vidouce pak v blížícím se zás
korouhev s křížem poznali, že jest to Ota, slavnou pověstí u nich
noucí, a vyrojili se mu v ústrety, vítajíce jej radostně.*) Žádosti j
aby vešel do hradu, odepřel, nechtěje vkročiti do sídla modlářů a z
ve staně před branou. Povolav pak k sobě přední muže dyminské,
jim o víře, než nemohl druhého dne dále je učiti, neboť v ném p
kníže Vratislav s dvěma zástupy Dymiňanům proti Luticům ku po
U Dymina (na levém břehu Pěny?) povstal při příchodu vojska ne
ryk, neboť jízda, jež měla dříve doraziti k Dyminu než pěchota, op
se na pochodu, a přišedši k Dyminu udeřila za temna nočního na
bylou sem již pěchotu, majíc ji za zástup lutický. Věrozvěstové, j
vystrašeni hlukem bojovníků, ulili vodou oheň a chtěli se dáti na
neboť tlumočník Albin tvrdil, že to jsou Lutici. Ota, aby došel j
vyslal Albina na druhý břeh řeky, a tento přeplavav řeku přišel
stupům, když již se byly poznaly a od potýkání ustaly. Zatím byl
aby se nestrachoval, zpraven již skrze posla, co se stalo.

Kníže Vratislav, potěšen z příchodu Otova, zval jej k so
druhý břeh, než nemoha dlouho meškati vytáhl již při svítání na L
nespatřiv ani biskupa. K večeru téhož dne vrátil se Vratislav, p
zemi lutickou, s hojnou kořistí do Dymina. Zajatí Lutici, o něž
počali vítězní bojovníci děliti, naříkali velice, když manželé od s
dítky od svých rodičů měli býti odloučeni. Ota, »vždy dobrý a milosr
jak dí životopisec jeho, rozplakal se, slyše bědování ubohých ple
a jal se ihned mírniti bolest jejich. K žádosti jeho zůstali ti, j
bylo trápilo rozloučení, pospolu, nedospělí a slabí propuštěni jsou
na svobodu, a mnohé, jež poznal Ota, že jsou křesťané, vykoupil
penězi. V Dymině nezůstal Ota, nobrž odebral se s několika př
Pomořím k Uznojmu, kam byl Vratislav pánům pomořským položil
na němž jednáno býti mělo o vyplenění modlářství. Větší počet
ryšů Otových plavil se však dále po Pěně k Uznojmu.

*) O radostném tomto uvítání Oty v Dymině vypravuje Ebo (III, 5), j
řiti můžeme, neboť měl zprávu tu z úst očitého svědka, kněze Oldřich
(III, 1) nemluví však o takovém uvítání věrozvěstů v Dymině, nobrž p
přišli jako neznámí k neznámým; toliko dyminský župan, jenž
z první cesty jeho, uvítal prý příchozí přátelsky. K obývání
župan, očekávaje na hradě jiné hosti, prostranství v jakési staré tvrzi,
poutníci ve stanech přebývali.

O letnicích (22. kv.) sešel se sněm v Uznojmě. Toliko ze čtyř
rozápadních žup, z dyminské, bolehošťské, hostkovské a uznojemské,
byl totiž nepřišel Ota na první své pouti, přišli tam lechové a
ti, aby porokovali vespolek o víře. Když byl Vratislav zahájil shro-
dění a důraznými slovy vybídl přítomné, aby zanechali modlářství,
li na něm páni a kmeti, aby jim dáno bylo vhodné místo k vol-
u rokování. Porada na to odbývaná dosti se prodloužila, neboť účast-
se v ní i kněžstvo pohanské, jež jsouc v čele strany zvyku kladlo
alý odpor proti přijetí cizího učení; než na konec zvítězila přece
na novoty, pronesši v hromadě rokujících mínění, že by bylo zcela
ozumné chtíti ještě nadále pohrdati křesťanstvím, ani již všichni ná-
ové okolní je přijali. Po skončeném roku učil a křtil Ota po celý
en v Uznojmě, a všichni přibylí sem lechové a družiny jejich byli
d něho pokřtěni. Nežli se odtud vydal na další pouť, vyslal po pří-
lu Páně z tovaryšů svých po dvou před tváří svou do každého města
ista, kam chtěl sám přijíti.

Tak k pokynu jeho předcházeli jej Oldřich a tlumočník Albin do
ehoště, nejbohatšího to města *) v krajinách oněch pomořských, a
edše tam vešli do domu župana, v němž uvítáni jsou od choti jeho
elikou pokorou a něžností. Vznešená pohanka umývala příchozím
y, načež je hojně častovala. Po hostině vyjevil jí Albin, za jakou
inou on a Oldřich sem přišli, a zpravil ji spolu o snesení roku
ojemského, že totiž všichni lechové tam přišlí zřekli se modlářství a
ali již křest. Dobromyslná paní ulekla se však tak řeči jeho, že polo-
va k zemi klesla. Když pak ji vzkřísili, tázal se jí Albin, proč se
leká milosti boží, žeby spíše měla se z toho těšiti, an Hospodin na-
vil lid svůj, poslav k němu způsobilého slubu slova svého. »Ne tak
to«, pravila ustrašená paní, »než spíše, že zde budete usmrceni, ustalo
chem srdce mé; neboť správci města a veškerý lid dali rozkaz, a-
te bez odkladu dáni byli na smrt, kdekoliv se tu objevíte. A tento
a můj, vždy tichý a mírulibý, jenž býval všem cizincům sem přišlým
podou, má nyní krví vaší býti poskvrněn. A zajisté, dozvíli se ně-
ý ze správců města o příchodu vašem, bude v tu hodinu dům můj
řátelsky obstoupen, a já nešťastná, nevydámli vás, zahynu i se všemi
mi lidmi v plamenech. Vstupte tedy na ponebí domu mého a ukryjte
am, a já vypravím služebníky své, aby odstranili koně a šatstvo vaše

*) Opulentissima civitas Hologost (Ebo III, 7), nynější Wolgast. Herbord
a Ebo píší svorně Hologost, z čehož lze souditi, že město to spíše se
jmenovalo *Cholohošť* *než* Bolehošť nebo Volhošť.

do odlehlejších odtud dědin mých, abych takto, přijdouli sem vy[...] nebyla na rozpacích, omlouvajíc se z příchodu vašeho.« Po [...] všeho dle vůle její přišel ihned dav lidu, aby vyslídil v domě cizince a je usmrtil. »Vyznávám,« pravila paní k zástupu, »že [...] cizinci do domu mého, ale odešli odtud na rychlo, když se by[...] silnili. Kdo a odkud jsou, a kam se ubírají, nemohla jsem na n[...] zvěděti. Jděte za nimi, snad je ještě zachvátíte.« Zástup spo[...] odchodem jejich, pronásledovati je dále na cestě pokládal za [...]

Hněv lidu v Bolehošti proti misionářům roznítili tamní [...] tam stibla zpráva o usnešení sněmu uznojemského. Dávajíce se [...] slední boj za učení své proti vítězící myšlence osvěžovali kněží hošťští v lidu všelikými prostředky důvěru v bohy jeho; [...] vykládali podivné sny, brzo zase jej děsili hovorem o rozlič[...] děních a zázračných znameních, jimiž dávali bohové hněv svůj proti nevěrným vyznavačům. V Bolehošti byl, tak jako v Štětíně zvláště ctěn bůh Jarovit, kdež měl i nejslavnější chrám svůj kněz jeho užil v rozhodném tomto okamžiku následujícího kla[mu] totiž za doby noční se sochy boha svého plášť a ostatní odění, tajně z města do jedné doubravy volal odtud s vyvýšeného mís[ta] na sobě roucho Jarovitovo, na sedláka, *) jenž se tu bral p[ří]cestou na trh do Bolehoště. »Slyš dobrý člověče!« volal kněz [...] kovana. Tento pohlédna v tu stranu, odkud hlas přicházel, u[...] svého, jenž k němu takto hovoří: »Stůj a slyš, co ti řeknu! [...] bůh tvůj, já odívám nivy travou a lesy lupením; plodiny pol[í] na stromích a plod dobytka, ano všecko, co lidem prospívá moci mé. Toto vše dávám svým ctitelům a odnímám těm, kt[eří] pohrdají. Vyřiď tedy těm, jenž přebývají v Bolehošti, aby ne[...] ného boha, ješto jim prospěti nemůže, a aby hlasatelé jiného [...] ství, jejichž příchod já jim zvěstuji, nenechali na živě.« Po slo[vech] zmizel kněz v doubravě, a sedlák, polekán takýmto viděním, [...] zemi a velebil modlitbou Jarovita. Přišed do města vypravoval [...] s velikou živostí zástupům stále jej obklopujícím, co se mu [...] přihodilo, a lidé uvěřili, že se mu skutečně bůh zjevil. I řeč[...] přišel a dal si vypravovati o zázraku, ale nechtěl zprvu nikt[...] tomu přiložiti, než na konec, tváře se jako by byl již nále[...]

---

*) Sacerdos quidam ydolorum cuiusdam fani clamide et reliquis indut[...] urbem clam egreditur . . . . Rusticus, videns eum vestibus ydoli a[...] Ebo III, 8. — Herb. (III, 4) však praví, že kněz, stoje v doubravě, [...] dotalibus indutus,« a sedlák že viděl »personam candidis [...]

, pravil k lidu: »Nuže, nyní se vyjevilo, o čem jsem mluvil po
! Co nám prospěje cizí bůh, co náboženství křesťanské? Vším
popudí a rozhněvá to boha našeho, když my pošetilci a nevděč-
držievše od něho všeliká dobrodiní, k jinému bohu přilneme.
aby v hněvu svém neusmrtil nás, vypusťme hněv svůj na ty,
m přijdou, aby nás svedli, a usmrťme je.« Řeč kněze líbila se
tento vynesl na to nález, aby Ota neb kdokoliv jiný z tovaryšů
nž by vešel do města jejich, byl bez odkladu zahuben. Po
nesení Bolehošťských přišli do města jejich Albin a Oldřich.
ež druhého dne již po příchodu Albina a Oldřicha vešel Ota hlučně
do Bolehoště, provázen jsa od knížete Vratislava, pomořských
velkého počtu branného lidu. Albin a Oldřich vyšli nyní z
svých, a dobrá hostitelka a záštitnice jejich velebena od bam-
h věrozvěstů jako druhá Rahab, která na ponebí domu svého
vyzvědače, vyslané od Josue do Jericha.
večeru v den příchodu Otova do Bolehoště vyšli si někteří z
jeho, aby se podívali na chrám Jarovitův. Když se blížili
pravili někteří z pozorujících je diváků: »Vizte, tito pátrají,
rámy naše vypálili.« I rychle sbíhal se lid, mnozí se zbraní, u
; pročež k radě Oldřicha vraceli se kněží domů, toliko jeden
jmenem Dětřich, jenž soudruhy své předešel, stanul již u dveří
ých a nemohl již davem nazpět uniknouti. Nevěda, kudy by se
l, vešel do chrámu, a spatřiv tu na stěně veliký štít Jarovitův,
ej a vyběhl s ním mezi dav. Pohané užasli, vidouce zázračnou
jední padali k zemi, druzí dávali se na útěk. Dětřich, maje
stu volnou, vyvázl lehce z davu a odhodiv štít pospíchal klo-
a svými tovaryši. Štít Jarovitův byl neobyčejné velikosti a po-
zlatou żestí a velmi řemeslně zhotoven. Dotknouti nesměl se
o, toliko za času války sňat byl se stěny a nesen před bojov-
i se domnívali, že jich nemůže minouti vítězství pod ochranou

chrámě Jarovitově v Bolehošti nezaznamenali životopisci Otovi
bližších zpráv, o pobytu biskupově v městě tom mluví vůbec
itka; vypravujíť toliko, že zde učil a křtil po celý týden a že

---

rovit, přední bůh (»deus principalis,« Ebo, III, 8) v Bolehošti byl per-
nifikace jarního slunce, vítěze nad zimou, a ctěn tu jakožto bůh války a
rance národu. Herb. (III, 6) nazývá jej Martem. Nam, ut postea compe-
nus, deo suo Gerovito, qui lingua Latina Mars dicitur, erat (clipeus)
nsecratus.

lid sám pobořil bývalé božnice své, pak že Ota, zasvětiv tu oltář, [illegible]vil při něm jakéhosi Jana duchovním.

Z Bolehoště cestoval Ota do **Hostkova**.*) Kníže Vratislav, loučiv se s biskupem, odebral se za svými záležitostmi a shledal [illegible] ním teprv zase v Uznojmě. V Hostkově nalezli věrozvěstové po[illegible]hodný pomník tehdejšího umění Slovanstva baltického, než je nám [illegible]lice toho litovati, že nám jej nezobrazili žádným, ani sebe skrom[illegible] vypsáním. Zvěstují nám toliko, že zde byl chrám, na jehož zbu[illegible] tamní obyvatelé před nedávnem vydali tři sta talentů, a že chrám te[illegible] neobyčejné velikosti a umělecké krásy.**) Ani nepřipomínají, jakého to svatyně byla. Hostkovští, když u nich počal učiti Ota, byli vol[illegible] chovati se ve všem po vůli jeho, žádajíce toliko, aby nezmařil toho ch[illegible] tak nákladně od nich zbudovaného, an prý jest chloubou je[illegible] okrasou města. Nemohouce žádnými prosbami biskupa k tomu n[illegible]niti pokoušeli se velikými dary toho dosáhnouti; avšak Ota od[illegible] nevolí takové nabídnutí. Taktéž k žádosti jejich, aby chrám ten pr[illegible]něn byl v kostel křesťanský, nesvolil, předkládaje jim jakožto př[illegible] že budova, na poctu běsa vzniklá a nečistými obřady poskvrněná, může nikterak věnována býti službě boží. Po delším v té příčin[illegible]nání pobořena jest konečně svatyně hostkovská a modly, jež obrovskou velikostí,***) jakož i neobyčejnou úpravou řezbářskou [illegible] dili v misionářích veliké udivení,†) vyvezeny jsou za město a [illegible] leny. Lid vida skonávati bohy své nebyl stejného mínění. Jedni [illegible]kali a volali, aby se přispělo bohům ku pomoci a nespravedliví [illegible]vracovatelé vlasti aby s mostu, po němž jsou vezeny zohavené [illegible] dolů smetáni byli: druzí byli opačného smyslu, pravíce, že kdyby bohové byli, sami že by si pomohli. Tak zmařeny jsou tu všechny

---

*) Nynější **Gützkow**.

) In hac siquidem civitate mire magnitudinis ac pulchritudinis templ[illegible] **Herb. III, 7. In qua magni decoris et miri artificii fana erant, qu[illegible] eiusdem loci trecentis extruxerant talentis. **Ebo**, III, 9.

***) Sochy bohů Slovanstva baltického vystupovaly všude z míry postavy [illegible] Absalon, arcibiskup lundský, obořiv se na sochu Rancvitovu a Karan[illegible] Raně, zasáhl mlatem svým, ač se byl co mohl vyšinul, jen bradu [illegible] stojícího boha.

†) **Ebo**, III, 10. Et re vera iocundum erat spectaculum, cum simulacr[illegible] magnitudinis et sculptoria arte incredibili pulchritudine celata, [illegible] boum paria vix movere poterant, abscisis manibus et pedibus, effossis [illegible] ac truncatis naribus, per descensum cuiusdam pontis igni [illegible]trahebantur.

tky práce ducha a technické dovednosti Slovana, aby mu neoživli
t běsové jeho.

Když bourány jsou chrámy a páleny modly v Hostkově, přišli
k Otovi poslové od pověstného hubitele polabského Slovanstva
brechta ballenstaedtského, potomního markraběte branibor-
ho, aby vyzvěděli, zdali by nebylo vhodné přispěti brannou mocí
kupu proti pohanům ku pomoci. Zároveň sem přišli také hospodáři
statků biskupových, ležících u Meziboru, nesouce pánu svému zlato
stříbro, jakož i šatstvo a jiné potřeby. Všichni poslové musili pro-
i u Oty a provoditi jej pak až do Uznojma, aby se tak sami pře-
dčili, co se děje v Pomoří. Propouštěje je uložil jim Ota, aby doma
stovali, co viděli a slyšeli.

V Hostkově byl toho času jakýsi Myslav županem, jenž držel
oho plenníků, zvláště Dánů, u vazbě. Před odchodem svým, chtěje
světiti zbudovaný v Hostkově oltář, žádal slovy dojemnými župana
e tlumočníka Vojtěcha *), aby propustil zajaté křesťany na svo-
u, k čemuž tento ihned svolil, podržev toliko jednoho mladého
a panského urození ve vazbě. Otec tohoto plenníka nadělal Mysla-
i mnoho škod, a tento žádal za zajatce pět set hřiven stříbra výplat-
o. Když pak Myslav k druhé žádosti Otově i zajatým pohanům da-
l svobodu, nalezl Oldřich, jda hledat pro obřad svěcení oltáře po-
ný popel, náhodou v jednom sklepení jediného ještě zajatce, mla-
o Dána, který, jak mile zpozoroval kněze na blízku, jal se jej
nlivě prositi, aby mu pomohl z přetěžké vazby jeho. Oldřich po-
hal ihned k biskupu a vyjevil mu podtají věc; ale Ota nechtěl již
obtěžovati Myslava, řka, že on již proukázal takovou dobrotivost,
y ledva v Německu někdo z pánů to učinil. **) I šel pak po svo-
biskupově Oldřich sám k Myslavovi, pojav s sebou tlumočníka
těcha, a tento prosbou svou naklonil župana i k této milosti, a Dán
puštěn bez všeliké náhrady na svobodu. I divili se biskup a kněží

*) Ebo, III, 12. Beatus pontifex (Mizlaum) verbis per interpretem suum Adalbertum, postea episcopum, allocutus est. — Vojtěch, tlumočník na první cestě Otově v Pomoří, zůstal tehda při odchodu biskupa duchovním správcem na Volyně, kde se později stal biskupem (V. str. 109 a 123). Nyní přišel vstříc biskupu z Volyna, aby konal zase službu tlumočníka; Albin byl nepochybně z počátku jen k tomu určen, aby tlumočil na cestě zemí luticko u.

**) Quoniam re vera nec in Teutonicis regionibus quisquam principum hoc facile ageret, byla odpověd Otova. Ebo, III, 12.

jeho takové lidskosti pána pomořského, neboť nevídali prý nic po... ného mezi křesťany *) ve vlasti své.

Z Hostkova vydal se Ota nepochybně do Dymina, ač ani ... ani Herbord té cesty nepřipomínají, a odtud nazpět do Uznojma, vyrušen jest však v brzce z činnosti své, neboť sem přišli k něm... chové a kmeti pomořští, prosíce jej, aby prostřednictvím svým ... od země jejich nepřátelský útok, učiněný na ni od Boleslav... ského. Boleslav překročil té doby se zástupy svými již hranic... mořské, chtěje plenem ztrestati Pomořany, že netoliko nezdrželi sm... učiněné s ním za prvního pobytu Otova v Štětíně, **) než že ... vpadli i do země jeho a ji poplenili. Ota, ustaviv na místě své... dřicha v Uznojmě a pojav s sebou mimo družinu kněžskou tak... kolik ctihodných lechů pomořských, odebral se do ležení Boles... a zjednav tu Pomořanům mír navrátil se opět do Uznojma.

Když se již skonávalo dílo Otovo z Uznojmě, kde té doby ... i kníže Vratislav, zamýšlel onen jíti k Ukranům, ***) přebýval... západ od Štětína. Avšak Ukrané, slyšíce o biskupu, že k nim ... přijíti, varovali jej od záměru jeho a vzkázali mu, že jej usmrtí ... jdeli do země jejich. Tovaryši Otovi, jakož i Vratislav, byli proto ... tomu na odpor a upuštěno pak od cesty k Ukranům. Než Ota, ... tak málo neohroženosti v družině své, byl velice zarmoucen, co... kněz Oldřich znamenal, nabídl se sám k poslání tomu. Ota ra... se, že alespoň jeden ze soudruhů jeho nestrachuje se muk pro ... vyzpovídal ihned Oldřicha a dav mu kalich a knihu vypravil ... spolu i průvodce a jednoho polského mnicha co tlumočníka. ... smělému poutníku bránil rozbouřený Haff doplaviti se druhého ... třikrát odrazil od souše a vždy byl opět přihnán ku břehu nazpět ... znamenaje v nepokojném živlu pokyn s nebe, jakoby Ukrané ... hodni evangelia, přikázal Oldřichovi, aby ustal od předsevzetí ...

Po marném pokusu kázati i Ukranům království boží obrátil ... Ota mysl svou k nevěrnému Štětínu. Než odtud docházeli ho ... tak děsné zprávy, jako ze země Ukranů, i odtud zvěstována ...

---

*) Miratur hoc domnus episcopus, miramur et nos, nec in longo ... christianis tale quid in terra nostra comperimus. Herb. III, 9.

**) V. str. 117.

***) Herb. (III, 11) píše »insula« Ucrania (Verania), což dalo příčinu ... něnce, že to byli Slované na ostrově Raně. Ebo (III, 14) nemluví o ... ostrově, nobrž toliko: Erant autem trans mare (totiž na jihu z Uznojma) ... bari crudelitate et sevicia singulares, qui Ucrani dicebantur. ... u Herborda (III, 30) i Ebona (III, 23) Ruthení.

postatů, roznícených naň hněvem působením tamních žreců.*) An nikdo z družiny jeho nejevil ochoty jíti tam s ním, umínil si Ota, vždy po skropení díla svého krví mučenickou, že tam půjde Nesvěřiv se žádnému z tovaryšů svých úmyslem svým vydal se noci na cestu. Vloživ roucho své kněžské a potřeby mešní do vyšel za temna z příbytku svého a pospíchal ke břehu, nesa vak rameni a říkaje hodinky. Při svítání čekali naň marně kněží, aby s dle obyčeje pěli hodinky, a dozvěděvše se pak od Oldřicha, jenž upil do jizby jeho, co se stalo, rozprchli se ihned na všechny strany, ni koňmo, druzí pěšky, aby hledali po cestách biskupa. Jezdci, dostihše ho konečně na břehu, an již vstoupiti chtěl do lodi, náhodou do Štětína jedoucí, naklonili jej prosbami k návratu, slibujíce mu, zítra půjdou s ním všichni, i na smrt. Ota vrátil se s nimi do ojma a druhého dne vydali se všichni na cestu do Štětína.

V Štětíně očekáván příchod Otův s velikým napnutím, a zvědové šláni jsou od modlářů, aby pátrali, až se bude blížiti městu. Vršák, ce strany křesťanské, marně tu zápasil s pohany, kteří vedeni jsouce zem Tříhlavovým a ostatním žrecstvem měli v městě rozhodnou vahu. Když se Ota blížil Štětínu, zvěstovali to vyzvědači lidu, vola- po městě, že již přichází ten »starý bludař,« a vyzývali lid, aby šel ve zbroji vstříc a pomstil křivdu od něho bohům činěnou. Ota ešel do Štětína, nobrž bral se do kostela sv. Petra, jejž byl tu za ního pobytu svého za městem zbudoval, a přebýval v něm s druu svou.**) Křesťané štětínští radovali se z příchodu jeho, ale po- é, jsouce rozníceni hněvem a pobádáni žreci,***) vyřítili se z města bklopili ve zbroji a u velikém hluku kostel; avšak slyšíce uvnitř ati žalmy a hymny umlkli a rozešli se na konec, když někteří z pronesli mínění, že vlastně žrecům to přísluší, aby přiměřenými ody hájili svého náboženství. Bylo to v pátek, když přišel Ota k

*) Nam pontifices ydolorum plebem apostatam in necem eius unanimiter concitaverant. Eho, III, 15.

**) Fuit autem basilica ante introitum civitatis in area spaciosa, quam ipse (Otto) in priori profectione dedicaverat; quam ingressi, hospitari ceperunt. Herb. III, 14. — Kostel tento v záměstí štětínském nebyl porušen od apostatů, chráněn jsa nepochybně od křesťanů, v němž se nepřerušeně scházívali po prvním odchodu Otově až do druhého příchodu jeho; toliko kostel sv. Vojtěcha v městě byl pobořen.

***) Fideles igitur de adventu episcopi gaudebant, infideles autem turbabantur. Pre omnibus autem nefandi sacerdotes furere et furorem in turba excitare festinant etc. Herb. III, 14.

Štětínu do řečeného kostela, a pobyl v něm i v sobotu se s
žinou, modle se a nábožně rozjímaje. Tu jej navštívil zatím
svými přátely a dávaje mu zprávu o smýšlení obyvatelstva
dal ho spolu, aby kázal lidu. V neděli po mši, před hodino
vedl Vršák Otu a kněžský průvod jeho do města, a stana
ukazoval věrozvěstům visící zde zázračnou lodičku, která jej
Baltu z Dánska do Štětína.

Velikým davem lidu bral se průvod na náměstí. Ota
se svými tovaryši na řečniště, *) s něhož mluvívali hlasatelé a
lidu. K pokynu Vršákovu umlkl lid a poslouchal pozorně, když
biskup mluviti a Vojtěch tlumočiti slova jeho. Než mezitím př
k řečništi kněz Tříhlavův, **) muž silný a vysokého vzrůstu, je
se spikl s přívrženci svými k zahubení biskupa za šera ranního
tak tvrdě usnul, že teprv procitl, když již Ota mluvil k lidu
městí. Plápolaje hněvem udeřil svou berlou žreckou o řečniště
mluvícímu, aby mlčel. Pronikavou řečí svou utlumil slabý hl
těchův a obrátiv se k lidu pravil: »Vy pošetilci bez rozumu a
proč jste tak okouzleni a omámeni. Ejhle, toť váš a bohů vaš
přítel! Proč meškáte? Snesou bohové tuto potupu a křivdu bez
Dnešní den učiní konec všechněm bludům jeho!« I volá ze jmena
své a vybízí je k útoku. Posluchači pozdvihují již kopí, která prý
za starodávna občané římští nosívali, ***) než nemohouce rukam
ani ústa otevříti stáli tu strnulí jako sochy. Ota znamenaje
pravil k nim: »Nuže, bohové vaši, za jejichž službu se v boj
mají-li nějakou moc, nechť pomohou vám. A tento kněz, jen
hlučně vede, ať zavolá bohy vaše, aby vám přispěli ku pomoci
něco, má-li nějakou moc, jest již čas.« Teprv když jim dal po
měli ruce opět volné a mohli sebou vládnouti. Sestoupiv s
vešel do pobořeného kostela sv. Vojtěcha a rozdrtil tu oltář Tř
jejž si zde byl před tím k radě kněze Tříhlavova postavil li
»boha německého.«

---

*) Ebo (III, 15): Erant autem illic piramides magne et in altum
ganico muratae. . . . . Super unam cum sociis suis ascendens
per interpretem suum Adelbertum cepit errantibus viam veritatis
avšak Herb. (III, 17): Erant autem ibi gradus lignei, de qui
cones et magistratus concionari soliti erant.

**) Herb. (III, 18) nazývá jej při tomto výjevu »vir Belial« (= k
Beelzebub), Ebo (III, 16) pouze »pontifex ydolorum.«

***) Hastas antiquo more Quiritum Romanorum iugiter ferebant. Ebo III,

Avšak onen div, vypravovaný nám od zbožných životopisců Oto-, nedojal tak posluchače, aby hněv svůj odložili a u víře jinak šleli, ano lid vyšel ve zbroji za biskupem z města ke kostelu, do ž se s kněžími svými navrátil, a vyhrožoval mu a tovaryšům jeho rcením; než neublíživ nikomu rozešel se odtud za chvíli. Vršák, se úkladů o bezživotí Oty se strany žreců, radil mu, aby zašel od města, k čemuž však tento nechtěl svoliti, dokládaje, že proto ěl, aby tu muka podstoupil. Modláři štětínští nevyšli však již více ěsta na postrach věrozvěstům a nepřekáželi také biskupu vcházeti kostela sv. Vojtěcha, uprostřed města ležícího.

Bera se Ota jednou městem a vida hochy, bavící se hrou na ulici, dravil je jazykem slovanským. *) Tito opustivše ihned zábavu běželi biskupem, a tento obrátiv se k nim tázal se jich, zdali jsou mezi i někteří pokřtěni; a když mnozí k otázce jeho potakali, volal je nou, aby skoumal víru jejich, načež jim přikázal, aby se odloučili pacholat pohanských a nehrávali s nimi více, chtějí-li býti křesťany. i poslechli a hráli si, opustivše pohany. Potom rozhovořil se biskup s malými pohany a poučoval je prý tak dlouho, až všech mysl ítil pro víru.

Čekaje marně na probuzení apostatů dal konečně Ota Štětíňanům u čtrnáctidenní, v kteréž měli uvážiti, zamýšlejíli příště vyznávati ťanství nebo zůstati pohany. Když minul čas uložený, počalo roko- v prostranné síni hradu knížecího na hoře Tříhlavově. K roku se štětínští lechové, kmeti a žreci. **) Byla to velmi vážná chvíle jisté nejpamátnější rok metropole pomořské, neboť mělo na něm znáno býti v zápase dvou velkých věků a přisouzeno panství buď tu nebo Tříhlavu. Ota jal se napřed mluviti v shromáždění. »Den nedávnem ustanovený,« pravil, »již přišel, a já touže po spáse rád bych slyšel z úst vašich, zdali pánu mému Ježíši Kristu, jenž pravé světlo, sloužiti jste si umínili, nebo ďáblu, knížeti temnosti.« ovům těmto odpověděl kněz Tříhlavův: »Bylo zbytečné prodlíti tou dou tak dlouho, neboť pevné jest předsevzetí naše ctíti povždy otců našich, jako nyní a před časy, a řeč tvá nemá žádného u nás.« Ota odvětil k výroku žrecovu zkrátka slovy biblickými a tav z místa svého dává již štolu na šíji, aby dal přítomné do klatby.

*) Tento hovor Otův s hochy štětínskými, jejž Herbord (III, 19) připomíná, jest jediný doklad, že Ota za činnosti své v Pomoří, jak ji Ebo a Herbord vypsali, mluvil také polsky.

**) Assunt *principes cum sacerdotibus* natuque maioribus. Ebo III, 16.

Lechové strachem pojati padají k nohoum biskupovým a pokor prosí, aby odložil na chvíli děsné zaklínání. Ota k tomu svolil, a le nechavše v domě žrece vyšli ze síně, aby se radili vespolek, co počíti. Porokovavše pak o víře snesli se jednomyslně na tom, že stanou sloužiti modlám a přijmou víru křesťanskou. První, jenž s vrátil do síně, byl Vršák, rodem svým mezi lechy štětínskými nejs nější, a zvěstoval jmenem sněmovníků biskupu, že se všichni usnesli na tom, že daleko za hranice vyhostí ty bezbožné kněze, vodce všeho zlého, a že jen jeho jakožto vůdce a učitele na spásy myslí vroucí následovati chtějí. Na to obořil se Vršák na Tříhlavova. »Ty bídníku,« pravil, »co mi pomohli bohové tvoji, jsem byl ve vazbě nejtužší a očekával již smrt? Neprospívá mi když sloužím Bohu živému a pravému osvoboditeli svému, než m ze dřeva a kamene, nemajícím ani života ani smyslu? Ty tedy se soudruhy, kamkoliv se ti líbí, odtud se vyprav, a měj se na p abysi sem více nepřišel, neboť Kristus pán panuje nyní nad n krajině této, a zde není již více žádného místa ani pro tebe an modly tvé.« Žreci, byvše takto v rozhodné chvíli od lechů op upadli i v hněv obyvatelstva štětínského a dali se bez prodlení u kém chvatu na útěk z města, a žádný z nich nepřišel sem již ví Dnem tímto, ano rokováno na hoře Tříhlavově v Štětíně, skonává hanství v slovanském Pomoří.

Druhého dne započal Ota své duchovní úkony. Očistiv ap od provinění jejich vkládal na ně ruce, aby v nich rozmnožil sílu k znávání víry před protivníky, pak křtil hochy a jiné nekřtěnce. P dal porouchaný kostel sv. Vojtěcha opraviti a spolu zničiti pře staré bohoslužby, které se až dosud na Štětínsku dochovaly neb modlářů po jeho první pouti zbudovány byly. Smýšlení lidu nak

---

*) Principes ergo, relictis in domo sacerdotibus, egressi, unanimiter fidem C abdicatis ydolatrie sordibus, receperunt. Primusque Wirtschachus, nobili eorum, ad servum Dei ingressus, hanc pro omnibus dedit rationem: Ego, honorande, cum primatibus pari voto in hoc convenimus: ut sacrilegus iste dotes, omnium malorum incentores, longe a terminis nostris el Ebo, III, 16. — Herbord (III, 20) však vypravuje, že rokováno od do půlnoci, a že Vršák ještě v noci přišel s několika Štětínany k Ot jej zpravil o výsledku porady. Vršák nezvěstuje však dle Herborda vyobcování všech žreců, nobrž toliko kněze Tříhlavova: Virum sacerdotem, ab ipsis civibus eiectum nunciat.

**) Quo audito, cuncti sacerdotes ydolorum sine mora surgentes elapsi sunt, ita ut nullus eorum deinceps ibi comparuerit. Ebo, II

e zcela k Otovi, a v Štětíně »smýšlel všechen lid jednostejně v Pánu;« *) oliko na venkově působením tam z města uprchlých žreců znamenaly u ještě poslední slabé výšlehy hasnoucí víry. Opodál Štětína stála té oby ještě jedna pohanská svatyně, o kteréž když Ota uslyšel, vyslal im kněze Oldřicha, aby ji pobořil. Pohané, vidouce přicházeti kněze družiny Otovy a tušíce záměr jeho, metali se zdi chrámové po něm yji a kamením, tak že tento musil se s nepořízenou vrátiti do Štětína. a to zašel tam Ota sám, a obranci božnice, uzřevše biskupa, oděného pontifikalie, rozprchli se odtud, a Ota zbořil i tento jediný ještě hrám, v němž volali naposled pohané na Štětínsku společně své bohy arně na pomoc.

Vraceje se do Štětína nalezl Ota nedaleko města nad míru veliký, kémusi bůžku posvátný ořešák, a chtěl i ten zmařiti. Štětíňané však li se jej prositi, aby toho neučinil, an prý strážce stromu toho živí ovocem jeho, a slibovali mu přísahou, že nebudou k stromu žád-ých obětí bůžku více přinášeti. Když Ota svolil k žádosti jejich a s ini ještě rozmlouval, tu z nenadání přichvátal sem strážce stromu a ršil sekerou po biskupu; než rána šla mimo a nezastihla nikoho. řitomní chopili ihned rozvzteklence a chtěli jej usmrtiti, avšak Ota ne-opustil, aby mu bylo ublíženo, a vyžádav mu milost nechal mu ořešák.

Po dokonaném díle v Štětíně zamýšlel Ota navrátiti se opět do znojma, avšak ani Štětíňané před odchodem jeho prosili jej, aby je miřil s knížetem Vratislavem, s nímž po nějaký čas již žili ve sváru. rátil se proto z Štětína k Volynu a odtud k sídlu knížecímu, do amína. K žádosti Otově musilo jej provoditi několik vážených mužů ětínských do Kamína, aby takto snadněji docíleno bylo narovnání ezi městem jejich a knížetem.

Kněz Tříhlavův, přebývaje někde na blízku Štětína a slyše o cestě tově, odvážil se s jedním žrecem ještě posledního nepřátelského po-su proti biskupovi. Svolav kolem sebe své věrné přikazoval jim, aby ipravili bohům svým slavný den. »Bůh náš« (Tříhlav), pravil kněz, ejž onen starý svůdce usiluje vyhostiti, zjevil se mi a přikázal mi, y mu na jisto byla hlava sťata a mně odeslána.« K pokynu kněze pravilo se čtyřiaosmdesát **) ozbrojenců, kteří přepadli loď, na níž Ota v průvodu svých kněží a čelních Štětíňanů plavil po Odře do ffu; než po učiněném útoku, poznavše spiklenci v družině Otově

*) Omnis populus iam quasi vir unus id ipsum sapiebat in Domino. Herb. III, 20.
**) Ebo, III, 20. — Herb. (III, 24) praví: Conducta magna sicariorum multitudine.

doubravě.

Ve Volyně (v srpnu) nepotkal se Ota s žádným odpore
věra v něj byla tu již tak velká, že mnozí nemocí sklíčení,
za divotvorce, přicházeli k němu, prosíce jej, aby je uzdrav
stoupila zde k němu jedna žena, jsoucí zbavena zraku, a
aby ji uzdravil. Ota poslav ji do kostela sv. Vojtěcha ra
aby tu klepala paličkou a tak přivolala na pomoc svatéh
U prvních křesťanů pomořských vešlo totiž ve zvyk, že v
jaké pohromy klepávali paličkou, u dveří kostelních na místo
věšenou, aby tlukotem jejím přivolali svaté ku pomoci. Žen
stala klepati, až pomocí sv. Vojtěcha prohlédla. Jakýsi Voly
čtyry voly, dávaje je Otovi jakožto odměnu za uzdravení
jenž trpěl náměsíčnictvím. Ota odmítnuv dar a požehnav ch
slal jej i s otcem do stanu svého, aby tam u ostatků svatých
o smilování; načež po zachování se po radě Otově uzdrav
měsíčník. Tak oslavují i jinými ještě zázraky životopisci Oto
když dlel ve Volyně a pak v Kamíně, kamž se byl odebral
smíření knížete Vratislava s Štětíňany. Po učiněném smíru v
opět do Volyna, odkud zamýšlel ještě zajíti k Slovanům na

Ranové slyšíce o návratu Štětínských ku křesťanstv
se na tyto, že bez všeho ohledu na ně a bez jich rady ta
zřekli se nejen přátelství a obchodu s nimi, než zdvihše

itu lundského; pročež vypravil ihned do Skanie z kněží svých jakéhosi
na, aby žádal tamního arcibiskupa Ascera, jemuž poslal darem
ostnou štolu a balzam, o svolení k řečené misii. Ivan vrátiv se te-
z cesty své po šesti nedělích připlavil s sebou biskupu lodičku
sla jakožto vzájemný dar od Ascera a přinesl od tohoto zprávu, že
lení k šíření křesťanství na Raně nezávisí toliko na vůli jeho, než i
schválení dánských pánů, a že po učiněné v té příčině poradě na
ští synodě dá o tom Otovi zprávu. Avšak ještě té doby přišli poslové
Otovi od císaře Lothara a z Bamberka s žádostí, aby se již navrátil
mů, sešlo z té pouti na Ranu.

Vykonav před odchodem svým ještě cestu po některých krajinách
mořských, aby utvrdil ve víře vyznavače, ubíral se Ota, rozloučiv
navždy s Pomořany, po druhé jako vítěz nad modlami do Hnězdna,
ba se ovšem nyní kojiti bezpečnou nadějí, že již více neoživne Tři-
v Štětíně. Pobyv osm dní na dvoře knížete Boleslava navrátil se
sklonku roku 1127 do Bamberka.

Vypsavše v krátkosti pouti pomořské sv. Oty přičiňujeme za pří-
ou jasnějšího poznání země pomořské a jejího obyvatelstva na konec
tě několik myšlenek, ač namnoze již vysvítají z vypravování samého.

Zadní Pomoří líčí nám Herbord jakožto zemi velmi bohatou. »Kdyby
ně ta,« praví on, »měla i keř vinný a strom olivový a fíkový, rov-
a by se zemi zaslíbené. Vína tu není, a obyvatelé po něm nebaží,
ať medovina jejich a výborné pivo překonávají vína falernská.« Na
hé své pouti přinesl tam Ota i révu, aby utěšená ta země vydávala
é víno pro mešní oběť.

Pomoří, jemuž Vratislav panoval, rozděleno bylo na 12 žup. Města
ní byla tato: Bělohrad, Kolobřeh, Klodna, nejmenované velké
sto*), spustošené Boleslavem polským r. 1121, mezi Klodnou a Kolo-
hem, Kamin, Volyn, Štětín, Pyřice, Uznojm, Bolehošť,
stkov a Dymin. Na straně polské byla země chráněna netoliko
kým pomezním hvozdem, nobrž i hrady, přírodou a uměním pevnými.**)

Moc knížecí v Pomoří byla té doby ještě slabá, nemohouc překonati
právo rodiny ani šlechty, ani volnost Štětína. Rodina neodevzdala tu
tě moc svou nad životy svých členů státní moci, tato poskytuje toliko
sty ochrannými čili asyly záštitu svou pronásledovanému. Dvůr knížecí v

*) Magna civitas ferro et incendio vastata. Herb. II, 38.

**) Ab illi (Pomerani) suis fisi viribus, eo quod civitates et castra natura et arte
firma in introitu terre haberent quam plurima, se inexpugnabiles fore arbi-
trati sunt. Herb. II, 5.

každém župním místě pomořském byl místem asylním,*) a myln
tudíž mínění, jakoby místa ta u Slovanů teprv v době křesťanské
vznikla. Asyla pomořská jsou důkazem o prastarém ústrojí tamní
lečnosti; rovněž i usmrcování dítek, jež bylo té doby v Pomoří
v obyčeji, ††) nesvědčí o nelidkosti, nobrž spíše o starobylosti ta
řádů. Z věcí těchto můžeme souditi, že společnost pomořská byla
jediná v Evropě, která s původním, prastarým svým rázem d
pozdních dob se dochovala, ač tak živě a dlouho již stýkala se se s
křesťanským.*)

V župních místech vládla osedlá tu šlechta dědičně a rokuj
o věcech důležitých s kmety nedopouštěla tu vzmáhání se moci
žecí; nějaké beneficiarstvo čili úřednictvo, od knížete ustavené, ja
doby u nás, nelze z pramenů poznati.

Štětín***) nedbal rovněž jako šlechta rozkazů knížecích.
to bylo té doby u velikém květu a nemělo již žádné podoby s te
šími podhradími, nobrž prostranství někdy hradské a předhradsk
tu již pojato v ohradu městskou. Jest to samorostlý, jako u Ře
Římanů, zajisté v té době a v těch stranách evropských podivu
vývin městského života, jenž svědčí o velké pokročilosti toho ná
I tu vládli mocní rodové panští, tak že se Štětín toho času r
mocné městské immunitě patrické. †)

Na sněmy chodívali lechové a kmeti, ††) na roku uznojems
kde jednáno o víře křesťanské, účastnili se také kněží pohanští.
sněmovníků oznámován v Štětíně na náměstí shromážděnému
s řečniště.

Vojenská moc skládala se ze zástupů šlechtických a z ho
zemské. Šlechtic, konaje službu vojenskou na koni, neměl žádného
tonoše, a nesa sám štít svůj a maje dvojvak přes rámě přeho
vedl si velmi hbitě jako voják. Toliko župané a mocní lechové m
v průvodu svém po jednom neb na nejvýš po dvou panošich. H
vost zemská sbírána tu jest tím způsobem, že jistý počet hosp
vypravil ze svého středu jednoho ve zbroji do pole a staral se p
války o rodinu jeho.

---

*) V. str. 112.

**) V. str. 110.

***) Ingens civitas. Herb. II, 54. — Amplissima civitas et maior Iulin. Ebo
I. — Srov. str. 114.

†) Vršák praví k Otovi: »Ego cum primatibus hunc locum regentibus ...
III, 16.

††) Principes et natu maiores. Ebo III, 6.

Vedle šlechty byli kněží nejmocnější a nejváženější stav v staré
mořské společnosti, a byli v dosti hojném počtu po celé zemi roz-
ni. Životopisci Otovi mluví o vyšších (pontifices) a nižších knězích (sacer-
es), než nelze z nich poznati jasně, na čem se toto roztřídění za-
dalo. Čelní svatyně opatrovali nepochybně pontifikové, mezi kterýmiž
ž Tříhlavův v Štětíně přední místo držel, a u Ebona nejvyšším knězem
mmus idolorum pontifex) slove. Odznakem důstojnosti jeho byla
žská berla;*) avšak mocí svou nerovnal se nikterak knězi Svantovi-
u na Raně**), neboť co nám Helmold o tomto vypravuje, že totiž
íval větší vážnosti než král sám,***) a že měl, předkládaje v jistých
padech králi a národu vůli bohů, i nejvyšší soud †), ano že řídil i
zinárodní záležitosti ††), o tom o všem není žádné stopy v Štětíně.
V rouchu bílém †††) konali kněží obřady náboženské, ku kterýmž
é hadačství pomocí hřebí a posvátného koně náleželo. Mysli lidské
ádali rovněž i vykládáním snů, zvěstováním všelijakých vidění a zá-
čných znamení, a podobnými věcmi. *†) Těmito prostředky, jak z
pravy této na mnohých místech patrno, provozovali velkou moc v
odě; jejich působením odpuzována nejen všeliká novota, nobrž po
lě jejich, když vyskoumali budoucnost, vedeny i války po suchu a
moři s nepřátely. Důchody plynuly jim hojné, které jakož i jmění
ámové při zavedení křesťanství připadly kostelům křesťanským; **†)
ště však dostávalo se kněžím rozličných jídel a nápojů, každého dne

---

*) Ecce unus sacerdotum, vir Belial, ... cambucam suam manu gestabat etc.
Herb. III, 18.

**) Na straně 117 v poznám. po slově Pomoří jest vynecháno: spolu i s takovou
mocí.

***) Helm.: Maior flaminis quam regis veneratio apud ipsos est (I, 36).— Rex apud
eos modice estimationis est comparatione flaminis (II, 12).

†) Když jednou přišel na Ranu jakýsi Gotšalk jakožto misionář, učinil kněz Svan-
tovitův ihned toto opatření: Accersitis rege et populo nunciat (flameo), irata
vehementius numina, nec aliter posse placari nisi cruore sacerdotis, qui pere-
grinum inter eos sacrificium presumpsisset. Ib. II, 12.

††) Když kníže Bodrců Jindřich přitáhl r. 1114 válečně na Ranu, vyšel do táboru jeho
kněz Svantovitův, aby s ním jednal o mír. Ib. I. 38: Videntes igitur Rugiani
impetum viri (Heinrici), timuerunt timore magno, miseruntque flaminem suum,
qui cum ipso de pace componeret.

†††) Kněz Jarovitův v Bolehošti byl »candidis indutus.« Herb. III, 4.

*†) Sacerdotes ydolorum varia calliditatis sue argumenta visionibus, sompniis, pro-
digiis et variis terroribus confinxerunt. Herb. III, 4.

**†) Jako n. př. v Štětíně. Et ex hoc sacrificia, que copioso apparatu et diviciis
sacerdotibus fanisque ydolorum exhibebantur, nunc ecclesie Christi vendicabant.
Ebo, III, 1.

modlám přinášených, které prý jako kněží Bélovi v Babyloně taj svými přátely odnášeli, ujišťujíce pak obětníky, že od bohů požity b Ze zpráv nás došlých možno poznati, že kněží pomořští těšili se z hojného hmotného nadání, ale že i vynikali nad ostatní lid svo doucností a zkušeností. Slovan pomořský honosil se v té příčin důstojnými služebníky bohů svých a pokládal Boha, o němž mu sťanští misionáři hlásali, za nižšího a nepatrnějšího všech ostatních an prý není s to, aby měl jiné lidi, než toliko nezkušené a spros žebráky a chuďasy pro službu kněžskou.**)

V mravích srovnávali se Pomořané nejvíce s Rany, s nimiž od nejstarších dob v stálém kupeckém spojení. O čem Herbor zkrátka připomíná, že totiž v Pomoří nebylo ani žebráků ani nuzný vykládá Helmold jakožto zvláštnost mezi Rany, kterou nepochyb bodrcké Vagrii pohřešoval, mnohem zřetelněji. »Také není mezi R dí řečený letopisec, »ani žebráka ani nuzného. Staneli se někdo robou nebo sešlostí věkem k práci nezpůsobilým, bývá bez odkl ošetřování přikázán svému dědici, jenž se ho s velikou bedlivost mati musí. Neboť pohostinství a péče o rodiče jsou u Slovanů př ctnostmi.« Hostimilní byli všichni Slované baltičtí. Sám Ebo, jenž méně Herbord dotýká se vlastností, jimiž společnost pomořská nad jiné nikala, vypravuje, že misionáři, jež hostila choť župana v Bol byli uchváceni podivením a úžasem, shledavše v říši té ďábelské pokory a pohostinství.***) A abychom si ten obraz o pohostinství tických Slovanů doplnili, slyšme i svědectví, jakéž vydává v té př Helmold o Bodrcích: »Tu jsem poznal ze zkušenosti,« dí on, (kdy totiž hostem u bodrckého knížete Přibislava), »o čemž jsem dříve slýchával, že žádný národ, co se týká pohostinství, není početněj Slované. V častování svých hostí jsou všichni jedné mysli a horliví, tak že nikdo u nich za pohostinství prositi nemusí. A někdo u nich, což se velmi zřídka stává, postižen byl, že odepř

---

*) Nam, ut in Daniele propheta legimus, cottidie fercula et pocula divers copioso apparatu simulacris illis vasta mole prominentibus exhibebant omnia sacerdotes cum amicis suis, clanculo ingressi, absumebant commesta asserebant. Ebo, III, 10.

**) Kníže Vratislav ukazuje sněmovníkům v Uznojmě k Otovi, jakožto k a bohatému misionáři, a praví: Dixistis namque et subsannando blasph quia Deus christianorum omnibus diis vilior esset atque inferior, qui trine ministros habere non posset nisi tantum homines impariles mendicitati egestatique addictos. Herb. III, 3.

***) Mirantibus nis et admodum stupentibus, quod talem in regno diabo tatis et hospitalitatis gratiam invenissent. Ebo, III, 7.

[illegible] jehož dům i majetek může býti zničen zážehem; [illegible] tvrdí, že ten, jenž se neostýchá podati chleba ci- [illegible] jest zlopověstný a sprostý, a že zasluhuje, aby u všech [illegible].«

[illegible] Štětíňanů,*) jakouž dali Otovi na první pouti jeho, [illegible] křesťany jsou zloději a lupiči« atd., možno poznati nej- [illegible] společnosti slovanské v Pomoří; neboť ze slov těch [illegible], že mezi nimi podobných zločinů nebylo, a že se jich [illegible] dopouštěli. Očitý svědek Sefrid, jenž větším [illegible] pozoruje a upřímněji vypravuje, než Oldřich, [illegible] tento výrok k paměti a dokládá svým vlast- [illegible] jeho. Ano on rozhovoří se na krátko,**) když [illegible] o první cestě biskupově, s takovou zálibou a vroucností [illegible], tak že se nám zdá, jakoby k nám zazníval hlas [illegible]. »Mezi nimi (Slovany pomořskými) jest taková [illegible],« tak hovoří Sefrid k Timonovi v dialogu Her- [illegible] a podvod jsou jim zcela neznámy, a nezamykají [illegible]. Zámku a klíče jsme tam ani neviděli, a [illegible] všecko sedla naše na soumary a šíně uzam- [illegible] a peníze a cokoliv vzácného mají, ukládají do beden, [illegible], nebojíce se krádeže, jim totiž neznámé. A což [illegible], s jich stolu se nikdy jídla neodklízejí; každý [illegible], čistou a pěkně upravenou místnost, sloužící to- [illegible]. V ní není stůl nikdy bez jídel a nápojů, a když [illegible] se jiná a jsou připravena pro ty, kteří přicházejí. [illegible] přijde v kteroukoliv hodinu, jest tu příchosí [illegible] a nalezne tu vše pohotově k stolování. — Jsouce [illegible] za tuto zprávu litujeme spolu, že ne- [illegible] Timona, abychom tak nabyli jasnějšího světla [illegible].

Dějiny republiky benátské v středním věku.*)

Vypravuje *J. Lorenz.*

(Povaha dějin benátských). Poutají-li nás již vůbec [illegible] periody dějin středověkých, stává se to u větší míře, kde se [illegible] půdy vlaské dotýkají a na výmluvných zříceninách dávné [illegible] docela nové stránky ducha lidského odhalují. Nám není teprv třeba [illegible] jakého vzletu romantického, abychom hluboké účastenství brali na [illegible] náhlém vznikání republiky benátské, kterou »národ rybářů a [illegible] kramářů a solníků z ničeho až k těm nejhrdějším výšinám [illegible] existence povznesl a v boji a míru, ve státě a diplomacii, v [illegible] obchodě bujnokrásným vavřínem ozdobil. Hádankou mezi městy [illegible] tomnosti, hádankou státní v minulosti, stojí Benátky jako obrovský [illegible] v obrovském přistavě na kotvách. Jenom tak zvláštní stát jako [illegible] mohl míti státní inkvisici, jak v pravdě byla. Již živlové, zdá se, předurčili město v lagunách k aristokracii. Věčný boj s vlnami, [illegible] vlastních osad, rostoucí spřátelení se s nebezpečím, to vše vyžaduje [illegible] nejpřísnější, třeba i jednostraný vývoj činnosti rozumové. Rozum [illegible] musil panovati, aby se mu události staly služebnými. Benátky byly námořskou kolébkou svou určeny k metropoli obchodu světového, [illegible] takové bylo město v lagunách hned od počátku aristokratické, [illegible] si se po dlouhé věky pohybovalo v zevnějších formách monarch[illegible] patriarchálních.«

(Venetové). Nejstarší nám známí obyvatelé v oné krajině, [illegible] později mocné Benátky vyrostly, byli Venetové, národ, jak se [illegible] podobá, slovanský. Hlavním sídlem jejich bylo Patavium (Padova[illegible] západ sousedili s nimi kmenové galičtí, po jejichž podmanění [illegible] Římany za nedlouho i Venetové adriatičtí se stali odvislými od [illegible] římského, který v jejich území založil osadu Aquileji (183 př. Kr.) [illegible] mohouce odolati mocnému tehda již živlu římskému, odnárodn[illegible] v krátké době docela, přijavše řeč a mnohé zvyky svých podma[illegible]

(Počátky republiky benátské. Prvotní ústava její). Když [illegible] úpadku západořímské říše Alarich se svými Gothy r. 408 po [illegible] Italie vtrhl a zemi pustošil, a Attila, král Hunův, r. 452 mocn[illegible] Aquileji zbořil a ostatní města severně řeky Padu pleniti kázal, [illegible]

---

*) Není tu zajisté zapotřebí znalci podotýkati, že práce tato [illegible] aby něco zcela nového poskytovala. Skladateli záleželo především na [illegible] co možná stručně nastínil podivuhodný rozkvět a mnohostrannou [illegible] republiky benátské, a u svých čtenářů poněkud přispěl k zahlazen[illegible] a ještě dosti zakořenělých předsudků ohledem na republiku a její [illegible] Z bohaté literatury historické o Benátkách uvádíme zde pouze [illegible] kterých se práce tato hlavně zakládá. Jsou to v první řadě:

H. Leo, Geschichte der italienischen Staaten. — A. Gfrörer, Byzan[illegible] Geschichten, herausg. v. Dr. Weiss. I. Gesch. Venedigs [illegible]

část obyvatelstva severoitalského na ostrůvky v lagunách Siného -e, které nepřátelským vojům tak snadno přístupné nebyly. Jsouce slé od říše východořímské, nepožívaly tyto ostrovy žádné samo-vy, nýbrž byly, co se soudu a jiných ještě záležitostí týkalo, vovány vojenskými tribuny pod vyšší mocí exarcha, který sídle od 555 v Ravenně jmenem císařů byzantských správu nad Italií vedl.

Opanováním severní Italie skrze Langobardy (568) obdrželi oby-lé venetských ostrovův, tohoto úschraní pro zbytky římské vzděla-i v severní Italii, po dobytí Aquileje a Padovy znamenitou posilu, zámožnější a urozenější obyvatelé těchto měst na ostrovech venet-ch, Langobardům nepřístupných, útočiště hledali a tu, živíce se trž-stále osedli, kdežto lid chudší, jako dříve, rybářstvím se živil. Na způsob povstaly první živly aristokracie na ostrovech venetských. byvateli aquilejskými uprchl zároveň patriarcha aquilejský, který liv si později ostrov Grado za sídlo své ohledem na vysoké dů-nství závažné měl slovo v obecních záležitostech. Když pak r. 606 edkem církevního sporu znovu patriarcha v Aquileji ustanoven byl, řili si obyvatelé venetských ostrovův zvolením zvláštního patri-y, jemuž i biskupové dalmatští podřízeni byli, svou vlastní diecési.

Prvotní ústava obyvatelů venetských ostrovů byla patriarchální. dý ostrov tvořil zvláštní republiku s tribuny v čele, kteří od oby-lstva jednotlivých ostrovů voleni bývali. Od toho času však, kdy Ostrogothův v Italii od císařů byzantských konec učiněn jest, a si nadvládu také nad ostrovy venetskými osobovali, cítili ostro-é, jichž obchod utěšeně se vzmáhal, potřebu větší centralisace, ště když ostatní část severní Italie pod jhem langobardským úpěla. nesli se obyvatelé různých ostrovů na tom, že si zvolí společného elníka, který by až do své smrti stál v čele jejich konfederace. Tím obem se stalo, že r. 697 zvolen jest hlavně přičiněním patriarchy dského a vojenských tribunův za duka čili vojvodu Paoluc-Anafesto, a takto základ ku potomní republice benátské položen . Volba dože čili vojvody děla se původně za hlasování veškerého , od urozených, od kněží a měšťanů; a býval volen na čas svého

---

Jahre 1084 Gratz 1872. — K. Hopf, Venedig, der Rath d. Zehn u. die Staatsinquisition. (Raumers hist. Taschenbuch 1865). — A. Reumont Ital. Diplomaten u. dipl. Verhältnisse. — H. Stephan, Das Verkehrsleben im Mittelalter. — Co se Leona týče, čerpal hlavně ze spisů: Marin, storia civile e politica del commercio de' Veneziani a Le Bret, Staatsgesch. der Republik Venedig. Hopf má při své práci za základ »výborné« dílo: Storia documentata di Venezia (10 sv. 1853—61) od Sam. Romanina, které skoro veskrz na základě listin sepsáno jest a v té příčině za hlavní pramen pro dějiny republiky benátské pokládati se může. Hopf mimo to vážil přímo z kněh rady desíti mužů, které jsou hlavním zdrojem pro dějiny inkvisice. Na základě těchto kněh (»Misti«) pokusil se vylíčiti vznik, podstatu a působnosť rady desíti a státní inkvisice z jejího lůna vyšlé a dokázati, že inkvisice benátská, co se vnitřní správy týče, daleko lepší byla, než její pověsť, a že byla potřebou nejen benátské aristokracii, ale i lidu benátskému. Všichni novější spisovatelé dějin benátských se v tom shodují, že Daru-ova dříve a namnoze ještě posavad mnohovelebená »histoire de la république de Venise« jest dílo povrchní, stranické a *beze vší kritiky*.

života, maje z počátku téměř moc neobmezenou, tak že s svrchovanému králi, volbou na trůn dosedlému.

(Poměry Benátek k císaři byzantskému a k Frankům.) benátské zůstaly i nadále pod vyšší mocí císařů byzantský i volbu zvláštního dože benátského schválili a jej taktéž za stupce považovali, jako místodržitele římského, neapolské avšak moc jejich stávala se v těchto krajinách čím dál tím vi nější, zvláště když první dožové tomu rozuměli uspokojiti p cařihradské ohledem na jejich právo k ostrovům benátským a jejich nadvládu uznávali. O dřevnějších dobách mladé repub nátské nevíme pro nedostatek souvěkých zpráv nic určitějšího knutím exarchátu ravenského, jemuž r. 752 učinili konec Lango zničen jest zároveň obchod mezi Italií a Cařihradem, který v ději přešel na Benátčany, jejichž jízdy do Cařihradu v 9. stol nají. Za času Karla Velikého naskytla se malému posud státu skému příležitosť, zprostiti se docela nenáviděné nadvlády b když dožové k Frankům se klonili, kteří obnovivše západní římské pány v Italii se stali a Benátčanům rozličné výsady u jimiž tito se naproti císařům byzantským ozbrojili, aniž by se stali poplatnými panovníkům franckým. Mírem r. 810 mezi cís. řeckým uzavřeným, uznána jest neodvislosť republ nátské. Výborná poloha Benátek mezi západním a východní stvím podporovala jejich rychlé zkvetání.

(Rialto sídlo vlády. Sv. Marek patron republiky). Po útoku Pipina, syna Karlova, na ostrov Rialto (Rivus alt nynějších Benátek), přeloženo jest r. 810 sídlo vlády ostrov, s nímž nejbližší ostrůvky, na nichž se byli obyvatelé obhájení samostatnosti své shlukli, mosty spojeny jsou a takto základ k nynějšímu městu.

Nedlouho na to odřekli se Benátčané posavadního patr republiky sv. Theodora, rodilého z říše řecké, a zvolili si na je sv. Marka evangelistu za strážce svého města, jehož ostatky kde smrtí mučednickou skonal, r. 827 do Benátek přivezli.

(Vzrůst Benátek a jejich obchodu). Zároveň s úpadk německé a řecké a vzmáhající se mocí Arabů, provozujíc panství na Středomoři, povznášely se Benátky vždy více n ní města na moři adriatickém. Již od 8. a 9. století nav Benátčané průmyslná města arabská v severní Africe, ve Špa na Sicilii, a provozovali mezitímní obchod mezi nimi a různými bydlícími na březích moře adriatického. Hlavním předmět obchodu byla dalmatská sůl a dříví na stavění lodí a pak otro ději zajisté byla větší část obchodu do Levanty v rukou ku nátských, a ačkoliv jim papež obchod s nevěřícími Saracény přece Benátčané, jinak pojímajíce křesťanství, které jim toliko valo prodávati křesťany za otroky nevěřícím, *) vždy větš

---

*) Jakého smýšlení Benátčané v ohledu náboženském vůbec byli, mů toho souditi, že v jedné rozepři s papežskou stolicí v 16. stol. p víru protestantskou celou rozmíšku skončiti chtěli, držíce se po »napřed Benátčané a pak křesťané.«

nabývali, zvláště když v neustálých bojích mezi Němci a
a baltickými Slovany, valná část slovanských zajatých od
dů do Benátek vedena a pak do východních zemí za otroky
jest. Obchod benátský nesáhal tehdy ještě až do samé Indie,
obchod posud kupci cařihradští.
proti slovanským Neretčanům. Dobytí přímořské Dal-
šíření obchodu). Ustavičné půtky námořské s loupežnic-
čany na jižním pobřeží dalmatském, kteří se vymkli z poslu-
ského župana srbského, nutily Benátčany zříditi si válečné
teré majíc v oněch půtkách, téměř po celé 9. a 10. století
výbornou školu, dobře se v nich vycvičiti mohlo, tak že re-
sílivši v těchto bojích a pak ve válkách s musulmany sá-
a dože Pietra Orseola II. r. 997 nejenom se odvážiti mohla
čního poplatku velikým županům chorvatským, k němuž se
polovici 9. století zavázala, ale i zničením jejich loďstva a
ždy učiniti konec jejich loupežem. Tím, že se podařilo Be-
vyčistiti moře adriatické od loupežníků námořských, povzne-
moc mladé republiky, jež od té doby nabyla větší důvěry k

menovaného dože dána jest Benátčanům také příležitost od
kých na pobřeží dalmatském rozšířiti moc svou daleko od
itrného posud území svého a zjednati si takto panství nad
iatickým. Obyvatelé latinských měst v Dalmacii, (jako Zader,
t a Dubrovník) odpadli totiž od říše řecké a samy si zvo-
dože. Jsouce slabí naproti knížatům chorvatským, musili se
ročnímu poplatku (868). Po více než sto let byli Chor-
latní a jejich dlouholeté přání, aby se dostali pod ochranu
se teprv vyplnilo, když dože Orseolo II. po 160 leté válce
Neretčanům a Chorvatům s těmito spojeným, takovou ránu
se nikdy více nezpamatovali; následkem toho přišla celá
Dalmácie t. j. města Zader, Trogir, Split, Dubrovník a ně-
ovy, jako Krk, Rab a Korčula v poddanství benátské. Ná-
islavův v Chorvátsku, jenž r. 1000 zemřel, byl Svetoslav a
stoupili vládu bratří jeho Krešimir III. a Gojslav; tito pa-
děli vypuzením Benátčanů z Dalmácie opět dobyti měst dal-
avšak Benátčané zvítězili v bitvě u Zadru r. 1018 nad Chor-
řeli takto přímořskou Dalmácii. Dobytím této země rozšířil
benátský po suchu k národům slovanským, bydlícím na ře-
a Savě, a po těchto řekách až k Dunaji. Starověká silnice
Aquileje (Vogleje), matky to Benátek, na východ do By-
ýkajíc se měst Sisku, Sřemu a Zemuně, a pak na sever do
(nynějšího Hainburku) na Dunaji, dotýkajíc se Ptuje a So-
ději Lublaně a Hradce Štýrského do Vídně, přišla opět

áze mladé republiky). Co se záležitostí vnitřních týče,
epublika benátská, nemajíc posud ustálených forem, často bou-
vána. Rodiny Partecipaziův, Candianův a Orseolův měly asi
du nad Benátkami skoro výhradně v rukou svých; kdy tedy

díž r. 1032 dosazením **dvou stálých rádců**, kteří
vání prvních dožů těmto po ruce byli, avšak pozděj
nebyli. Tito rádcové měli dože ve všem všudy podp
veškeré jednání býti jaksi zodpovědnými; proto ne
žádné důležitější záležitosti rozhodnouti, aniž by byli
k tomu své svolení. Naskytla-li se někdy otázka, kt
váhu do sebe, byl dože povinen váženější a vzdělaně
ným poradám svolávati, vlastně se jich dožadovati, a
dostavili, než den k schůzím jednou pro vždy ustan
jejich jmeno **consiglio dei pregadi**. Tito pregad
senát, řídili všecky záležitosti politické a zastupovali
která za pozdějších dožů málo kdy svolávána byla.
stal se dože méně odpovědným a při každém důležit
se o získání pro sebe veřejného mínění.«

(Pomáhání říši byzantské proti Normanům). Pře
zmatky, které arciť tak trvalé nebyly, jako v ostatn
Benátčané námořskou moc svou v míře takové, ž
byzantským, osobujícím si tehdá ještě vládu nad
loďstvem svým pomáhati proti vypínavým Normanům
Neapolsko a Sicilii Byzantincům odejmuli a pak D
císař Alexius Komnenus, chtěje město vyprostiti, na b
(1081). Pravda, že se Normané těmito výboji stali i Be
zvláště v ohledu obchodním nepohodlnými a proto
jen Normané nestali pány moře adriatického, tím
řeckým, za čež obdrželi od Alexia netoliko rozsáhlé
v jeho říši, ale bylo od něho jim i potvrzeno držení D
chyby dostala se v té době i přístavní města v Istrii,

udy přímořské Dalmácie). V této době vymřel Štěpánem II. slavicův v Chorvátskn r. 1089. Za bezvládí, které nyní v stalo, zmocnili se Benátčané zase pobřežních měst dalmatéré si byl vnuk a druhý nástupce Krešimíra III., Petr Krešimír IV., nejslavnějších králů chorvatských, na čas podrobil. Avšak Benebyli dlouho v jejich držení, neboť král uherský Koloman, aneprázdnění jejich v Syrii a Palaestině dobyl na nich měst jmouc ostrovy dalmatské, které téměř všecky podrželi Benátčané, je k opanovanému Chorvátsku, ponechav jim starožitná jejich vobody a zřízení; sám pak přijal do svého titulu název »rex atque Croatiæ.« R. 1114 zemřel Koloman, a za nezletilosti jeho ástupce Štěpána II. dobyli Benátčané ztracených měst dalmatzpět, k tomu i sídelního Bělehradu a Šibeníka; Štěpán II. však zase jim (1117) odňal, mimo Zader a ostrovy, které Benátstaly; tito založili (asi 1130) arcibiskupství zaderské, jímž jaksi atní Dalmácii působiti chtěli.

bchodní výsady). Od Balduina II., krále jeruzalémského, obnátčané podobné výsady, jako dříve od císařův řeckých; mimo m ještě vykázány přístavy, cla a části pobřežních měst syrských, ohli zakládati vlastní své osady.

n a nástupce Alexia Komnena v říši řecké, Jan, musil ům, kteří se mu mocí svou zdáli býti nebezpečnými, a proto sady ztvrditi nechtěl, po ukončení čtyrleté války (1122—1126) tyto potvrditi. Za jeho nástupce Manuela I. obdrželi za pomoc oti normanskému králi Rogerovi II. prokázanou, neobmezenou obchodní v jeho říši (1148). Později dovoleno jest Benátčanům anském Neapolsku a Sicilii svobodně kupčiti.

tva u Legnana a mír benátský). V té době začínaly Beývati důležitosti světodějné. Ve válce mezi německým císařem m I. a městy lombardskými podporovala republika benátská císaři města nejen penězi, ale později přidala se i zjevně ke ombardskému, k němuž také papež Alexandr III. a řecký císař náleželi. Avšak spojenci tito nezůstali dlouho pohromadě, neboť é vypověděli následkem dobytí Dalmácie od cís. Manuela I. přátelství. Císař Manuel provozoval totiž tehdá záhubný vliv na v domnělý prospěch mladého Bely, jejž za svého přijal, a opalmacii, vyjmouc Zader a ostrovy patřící Benátčanům. Když mezi álka vypukla, odňali Benátčané mocnému již tehdy spolku měst kých podporu svou a s Fridrichem se spřátelíce úzce se s ním nuelovi spolčili.

sledkem této změny poslal cís. Fridrich nové vojsko do Italie proti důležité Ankoně, která tehdy cís. byzantskému patřila, tento panství své po celém poloostrově apenninském rozšířiti Vojsko německé marně obléhalo pevnou Ankonu, při čemž mu é s loďstvem svým nápomocni byli. Konečně přitáhl Fridrich Italie, avšak utrpěv r. 1177 u Legnana rozhodnou porážku, ucen učiniti mír. Schytralá republika benátská převzala nyní na hu prostředkovací mezi oběma stranama a jejím přičiněním

ustanoveny jsou Benátky za místo uzavření míru. V chrámě sv. sešli se cís. Fridrich I. a papež Alexandr III., který nyní sejmul s vlády klatby, již byl dříve nad ním vyřkl. Smíření nastalo mezi úplné a jak se povídá, držel prý císař dle starodávného obyčeje střemen a vedl kousek cesty jeho oře. Dože Sebastiano Ziani od papeže Alexandra III. z vděčnosti prsten, který byl přímake vlády a moci nad mořem adriatickým, z čehož pak vzešla slavn Vstoupení Páně, zobrazující sňatek dože (a v jeho osobě Bená Siným mořem. S městy lombardskými učinil nyní Fridrich pří příměří na 6 let, které ještě před uplynutím lhůty proměněno v nici v konečný mír r. 1183.

(Ztráta Zadru). V též době neopomanul svrchu řečený Be nyní král uherský, opět se všeho zmocniti, co mu bylo dříve cís. elem odcizeno. I vtrhl do Dalmácie a opanovav ji dobyl r. 1 Zadru na Benátčanech.

(Změna posavadní ústavy. Signoria. Velká rada). Stará ústava ská změněna jest 1172 úplně následkem nešťastné války, kteru Vitale Michieli II. rok před tím s říší byzantskou vedl. Loďstvo ské mimořádnou daní vystrojené, leželo po delší dobu ne moři aegejském, neboť Michieli pustiv se do vyjednávání s jež tito vždy protahovati uměli, pozbyl příhodné doby k na říši řeckou a vypuknutím morové rány ve vojsku jeho byl p beze všeho výsledku domů se navrátiti. Zároveň s vojskem při mor do Benátek, který tu strašně zuřil. Lid kladl vše Michieli vinu a vyčítaje mu nad to bažení po vládě neobmezené vzbou proti němu a zavraždil jej (1172).

Nyní předsevzata jest úplná změna v ústavě, která hlavně záležela, že zřízením několika úřadů, které moc dože střežiti a ziti měly, položen byl základ ku zřízení aristokratickému a olig kému pozdějších časů. Od dosazení 2 stálých rad a zavedení pregadů uplynulo 140 let. Během této doby ztratili radové a pregadi stali se povolnými nástroji dože, neboť tento mohl chtěl a kdy chtěl povolati k poradám. »Lid se ustanovil nyní moc dože více obmeziti, aby snažení po absolutistické vládě, ja chieli v sobě choval, nemohlo nikdy více vzniknouti. Nejen mu přidáni na místě dřívějších 2 rad nyní 6, spolu s dožem »sign zvaných, bez jejichž svolení nemohl o válce a míru uzavírati, ani koliv základní zákon vydati, ale sestavena jest zároveň velká Každá ze 6 částí Benátek vyslala po 2 voličích, z nichž každý nejlepšího svědomí 40 nejlepších měšťanů povolati měl, takže sobem rada 480 osob čítala. Tato udělovala důležitější úřady, vovala zákony, které se měly předložiti shromáždění lidu, kont dože, aby při smlouvách s cizími panovníky si nevyminil článcích pro sebe a svou rodinu, jak se to často stávalo, zvlášt hod. Ano šlo se i dále. Kdežto se dožovi nového zevnějšího dostalo, jakého u Byzantinců viděti lze bylo, moc jeho však náramně jest obmezena, a odňato zároveň svrchovanému lidu voliti si hlavu státu, tak že se nyní volba stala nepřímou. L

je vždy menší a menší účastenství v záležitostech státních, zastupo-
n jest poslanci, kteří velkou radu tvořiti měli, a jedenáct od ní jme-
vaných voličů volili dože. Jejich počet ustanoven jest r. 1178 na 40,
poněvadž se později jednou rovnost hlasů vyskytla, r. 1249 na jeden
čtyřicet. Takto vzdal se lid již záhy části moci své. Napotom přestávali
ličové na tom, nově zvoleného pána představiti lidu slovy: »Totoť
t dože váš, ač-li se vám líbí.« Akklamací dáno svolení. Později
lo se i toto pouhou formou, když »lid« benátský ve velké radě
ho jediné oprávněného zástupce viděl. Od r. 1423, kdy odejmuta
shromáždění lidu všecka moc rozhodující, jest dože lidu jednoduše
dstavován: »Totoť jest dože váš, bude se vám líbiti;« všeobecný já-
a na tom dost. Shromáždění lidu přestalo a lid nevynášel více mí-
í své na jevo. Avšak také svrchovaná dříve moc dože jest dosti
menšena; dože sliboval při svém přisahání, že bude po celé živobytí
ře panovati a přísnou spravedlnosť bez ohledu na osobu vykonávati,
nepřijme od nikoho darů, nerozdá obecních pozemků bez svolení jeho
y, aniž schválí, co rada zavrhla; dále že ponechá volbu patriarchy
dského, biskupů a farářů podle zvyku duchovenstvu a lidu, nepo-
tá bez vědomí a vůle rady nikoho, kdo jej byl osobně urazil, bez
ho svolení že si nebude dopisovati s papežem, císařem a králi,
bude přísně zachovávati všecka tajemství a vůbec ve všem všudy
bude míti na zřeteli »česť a prospěch« republiky. Vidíme zde sa-
úli dože dostatečně obmezenou.«

(Quarantia). Za dože Oria Malipiera, na sklonku 12. století, zřízena
rada čtyřiceti mužů (quarantia), která jednak jakožto nejvyšší
r soudní všecky civilní a hrdelní rozepře v poslední instanci rozhodovala,
ak ale také nemalé účastenství v politice obdržela. Poněvadž pregadi
tvořili ještě žádný uzavřený sbor a 6 rádcův dožecích nepostačovalo,
ať quarantia býti onou mocí, která by dože a každého jiného, jenž
mimo náležitosť se o něco pokoušel, v příslušných mezích udržovala.
souc úřední mocí vládní, měla přec dlouho otěže veškeré správy
ní v rukou svých. Již za panování Dandolova (1192—1205) jeví
rozhodně jakožto nejdůležitější člen v ústroji státu; ona připravovala
ky věci státní, než byly předloženy velké radě; k ní přicházeli cizí vy-
ci; slyšela stížnosti provincií naproti vinným místodržitelům a měla také
do 1361 vrchní dohlídku nad mincí. V těžkých věcech hrdelních,
velezradách a velikých přečinech proti mravnosti byla quarantia ty-
jedinou stolicí, kdežto ve věcech civilních byla soudem odvolavacím.
Rada čtyřiceti volena jest ve velké radě, z počátku na jeden rok,
ději na 32 měsíců. — Služné bylo skrovné, neboť úřad ten měl
i čestným. Za to měli své zvláštní místo ve shromáždění pregadů a
velké radě; dože byl jejich stálým předsedou. Jejich řízení ve věcech
rných bylo jednoduché a rychlé, a skoro vždycky, i v nejzkaženější
ě republiky, přísné a spravedlivé.

(Moc dožů ještě více oslabena. Jejich volba). Dože stal se
dál tím více v moci své obmezeným, neboť dřívější ustanovení, obme-
í jeho moci se týkající, uznána jsou za nedostatečná. Jacopo Tiepolo
el *r. 1229 s dalším* skrácením moci své vzíti za vděk; za něho

ustanoveno, aby ze všech přes 30 let starých údů vel
losem určeno bylo, kteří by se mezi sebou losem
Těchto 9 jmenovalo na nejmíň s $^2/_3$ svých hlasů 40
losem na 12 přivedeni byli; těchto 12 zvolilo pak 2
opět až na 9 vylosováni byli; tito volili potom 45, kte
dukovali, a těchto 11 konečně volilo 41 skutečných
dože tajným hlasováním s nejméně 25 hlasy volen býv
volby zachoval se s malou změnou z r. 1553, kde
aby pro uvarování nepořádků a šmejdů všech 41
rady potvrzeno bylo, až do zaniknutí republiky.

(Tak zvaná 4. výprava křížová). Koncem 12. stole
nátky nová doba, a sice panováním stařičkého a slovutn
Dandola (1192—1205), jenž obchodní moc benátsko
vrácením říše řecké nejvíce rozšířil. Zchytralý Dand
čtvrtého křižáckého tažení docela k svým záměrům st
tažením přišlo 6 vyslanců francouzských křižáků do
strany přepravení vojska do Palæstiny vyjednávali. Da
nejdříve se svými 6 rádci a s radou čtyřiceti mužů,
tuto pro republiku důležitou záležitosť pregadům a k
dění lidu k rozhodnutí, uzavřel s vyslanci smlouvu
zavázali, že mu za přeplavení 185,000 hřiven zaplatí.
křižáci r. 1202 v Benátkách shromáždili, nemohli seh
se byli dříve shodli. Dandolo držel je na Lidu takořka
se jim tu tvářil, jakoby je na Egypt vésti zamýšlel,
tím tajně s Ejubova o smlouvě obchodní, a když ta
zaprodal ohledem na ni křesťanství nevěřícím. Kon
Innocentius III. se zpouzel proti tomu, dali se od 9

ho Isaaka II. Angela s prosbou, aby dosadili jeho otce na trůn.
yž jim za to velikou podporu v penězích a pak pomoc k do-
i Palaestiny přislíbil, odhodlali se křižáci přese všechen odpor
ežské stolice k tažení místo do Jerusaléma do Cařihradu. Zmoc-
še se v brzce města dopomohli křižáci Isaaku II. k trůnu (1204).
yž však tento nemohl zaplatiti Alexiem slíbenou sumu peněz, vy-
ncovali křižáci staroslavné město a založili po vyvrácení říše řecké
ré císařství latinské. Dandolo nepřijal prý koruny jemu podávané,
způsobil, že Balduin flanderský povýšen jest na císaře a že Be-
čan Tomáš Morosini se stal patriarchou latinským. V dílčí smlouvě
nínili si Benátčané v odměnu za své účastenství krajiny pro obchod
přihodnější; obdrželi totiž části Macedonie, východního pobřeží
cka a Albanie, bez mála všecky důležitější ostrovy v égejském moři
jonickém, a skoro celý pŭlostrov peloponneský; mimo to nabyli
zsáhlých výsad obchodních, jimiž všechen obchod na východě přišel
jejich rukou, a založili kromě jiných i osadu »Tanu« na moři azov-
ém, kamž za příčinou obchodu ruského a indického galeje své
sílali; i jednu část města Cařihradu získali ku zřízení osady, odkud
Černém moři obchod vedli. Po takovémto rozmnožení území svého
bylo to věcí divnou, když Benátčané k titulu dožecímu dodali:
uartae partis et dimidiae totius imperii Romani dominator.« Nabytím
ka zemí zavedena jest zároveň soustava kolonisační v opanovaných
jinách; začátek učiněn jest s Kandií, jež r. 1204 koupí na Benát-
y přešla, kde 8 let na to velká část šlechticů benátských léna
držela. Obchod benátský vzmáhal se rozšiřováním zámořského pan-
Benátčanů v míře znamenité. Nejen že neustali v obchodním spo-
se Syrií a Egyptem a se západním pobřežím Afriky, v čemž jim
em na jejich moc žárliví Janované poněkud překáželi; ale jejich
hod sáhal i přes Alpy na sever až k Dunaji (do Augšpurku, No-
berku, Řezna a Vídně), kam se také z Černého moře, Dunajem
horu se plavíce, dostali, a pak dále tokem Odry až k baltickému
ři obchod rozšířili.

(Obchod levantský a indický.) Zboží v Levantě nakoupené*) ne-
láceli Benátčané penězi, nýbrž dávali za ně zbraň, kovy a rozličné
enské nástroje. Toto dodávání zbraně nevěřícím zakázáno jest sněmem
kevním, r. 1179 držaným, a poněvadž zákaz ten nebyl přísně zacho-
án, zostřen jest později tak, že všechen obchod do Levanty patrně
. V té době usilovali Benátčané vésti obchod indický do přímoř-
ho města Ajazza v Cilicii, aby se takto vyhnuli Janovanům, majícím
moři Černém dosti veliký vliv, a pak aby nepřišli v styk s Egyptem,
ií a Palaestinou, na které země se zákaz církevního sněmu nejvíce
hoval. Konečně prosadili to svými penězi, že papež je od tohoto
azu osvobodil, a když se to stalo, uzavřeli s nevěřícími smlouvu,
rou za veliké dávky a cla přístavy v Malé Asii, Syrii a Egyptě
átčanům jsou přístupny učiněny. V jmenovaných zemích zakládali
faktorie a magaciny, a sice v Beirutě, Alepě, Suezu a Alexandrii;

*) *Hlavně zboží kořenné*, pak cukr, datle, balzám, obilí, hedvábiny a bavlna

v posledním městě zřídili také konsulát a usilovali vší mocí »obrátiti obchod indický z Černého moře do Středozemského a zničiti tedy odvěkou obchodní dráhu do Rus podél proudu dněprského, což se mocným republikánům tehdáž také podařilo.« Alexandrie stala se takto opět jako za časů římských, hlavním sídlem obchodu asijskoevropského. Jak veliký asi byl obchod benátský v Levantě, můžeme z toho poznati, že zboží obchodem z Indie brané, ročně 4—5 mil. tolarů stálo, při čemž měli Benátčané asi 25% zisku. Zlatý peníz benátský »zecchino«*) byl na východě tak zhusta v oběhu, jako denár v říši římské. Loďstvo z Benátek na východ posílané skládalo se ze tří oddělení, z nichž jedno jezdilo do Egypta, druhé do Kandie, Cypru a Syrie a třetí do Řecka, Cařihradu a Černého moře. Loďstvo, jež na západ na cesty se vydávalo, konávalo plavbu až do Antorf, kde věci své se zbožím kupců hansovních vyměňovalo. Sem přišly lodě benátské r. 1318 poprvé; a na cestách těchto dotýkali se kupci benátští všech čelnějších měst pobřežních. Založením tak rozsáhlého panství zámořského neleželo více hlavní těžiště moci benátské v Benátkách samých, ani ne v moři adriatickém, jež teprve r. 1299 za své jediné vlastnictví pokládali, nýbrž ve východní části moře Středozemního a ve městech na pobřeží řeckém, maloasijském, syrském a egyptském ležících. Není tedy divu, když Benátčané, jak se povídá, sídlo vlády po příkladu císaře Konstantina ze svého města na břehy Bosporu přeložiti zamýšleli.

(Války s Janovany o vliv v Cařihradě až do míru milánského r. 1299.) Když r. 1261 Michal Palaeolog, zmocniv se dříve trůnu nicejského, pomocí Janovanů slabé říši latinské, žijící toliko z milosti benátské, konec učinil a císařství byzantské obnovil, získali Janované, dávní soupeři Benátčanů v obchodě levantském, přízní císařů řeckých a zničením vlivu benátského v Cařihradě svobodnou plavbu v mořích řeckých a výhody celní v jejich přístavech; mimo to obdrželi ostrovy Lesbos a Chios, Smyrnu a cařihradská předměstí Peru a Galatu a benátskou osadu Tanu, čímž se stali pány na moři Černém. Benátčané tímto mnoho ztratili, neboť krajiny na pobřeží Černomořském byly jejich největší obilny. Dlouhotrvající válka, která z toho mezi oběma republikama vzešla a skoro na všech mořích, kam obchod jejich sáhal, vedena byla, ukončena jest po několika námořních bitvách příměřím (1271), které tak dlouho potrvalo, pokud vedeny jsou války pisanské. Janované zničili konečně (1284) loďstvo pisanské úplně a zasypali jejich přístav, čímž moc soupeřné republiky jest zlomena a Janované takto i panství v západní části Středozemního moře obdrželi. Nedlouho na to (12[illegible]) začal opět tuhý boj mezi republikami janovskou a benátskou, největšími toho času mocnostmi námořskými. V krvavé bitvě námořské u dalmatského ostrova Kurčoly (1293), vynikali Benátčané počtem galejí svých (95) daleko nad Janovany, kteří měli 66 galejí po 220 mužích, než Benátčané utrpěli přece takovou porážku, že o všecky své lodě až na 11 přišli a 7000 mužů pozbyli. Za těchto nepříznivých okolností

*) Giov. Dandolo byl první dože, který dukáty čili zecchiny ([illegible] ben. mincovně la Zecca) r. 1280 vydávati počal.

ztratili Benátčané přece svou obezřelost a ráznost; brzo zplatili ví-
i porážku svou, rozvalivše (1296) cařihradské předměstí Peru, Jano-
ny obydlené, a jejich nejslavnější osadu Kaffu na poloostrově krym-
ém. Po obapolném vysílení následovalo r. 1299 uzavření míru v
áně, který nic podstatného nezměnil v dosavadním stavu věcí.

(Zákon serratura del consiglio. Benátky republikou aristokra-
kou.) Ústava benátská vzala téhož času znamenitou proměnu. Násled-
u valného rozmnožení zámořské moci benátské, brzo po opanování
řihradu, obdržely některé rodiny benátské rozsáhlé pozemky a vý-
sné úřady v dobytých krajinách. Znenáhla utvořila se z těchto zá-
žných rodin peněžitá aristokracie, která měla nyní daleko větší vliv
vládu, než starodávní, avšak již zchudlé rodiny šlechtické. Velkou
čtivostí svou ve válkách s Janovany vedených zjednali si tito noví
stokratičtí rodové pomocí vděčného lidu přístup do velké rady a ke
em vyšším úřadům, kteréžto okolnosti pak použili k uzavření se na-
ti rodinám starošlechtickým. To stalo se zákonem »serratura del
nsiglio« za panování dože Pietra Gradeniga r. 1296. Zákon tento
ežel hlavně v tom, že obecný lid vyloučen jest ze všech úřadů a
onodárství, naproti tomu však zanešen jest do »zlaté knihy« jistý
čet rodin, z nichž a jen z nich bráni jsou údové do velké rady a
všech úřadů státních velikou radou obsazovaných. Podle toho, jak
kandidáti hlásili a od quarantie za hodny jsou uznáni, zvětšen jest
čet velké rady, jež se r. 1311 již ze 1017 údův skládala. Obdrževši
to svou určitou formu, která ji naproti choutkám monarchickým i
mokratickým chránila, vykonávala velká rada od toho času svrcho-
ou moc nad lidem obecným. Benátky staly se nyní úplně **repu-
kou aristokratickou**. Na místo svrchovaného dože nastoupilo
áštní »**collegium**,« skládající se z dože, jeho 6 rádců, ze tří ná-
níků čtyřiceti mužů a konečně z jeho ministrů, kteří hned po jeho
enování nikoliv od něho samého, nýbrž od senátu voleni bývali.
llegium přijímalo cizí vyslance,*) rozhodovalo o rozličných věcech
kevních a bylo vedle signorie druhou panující mocí v republice.
lká rada, která, jak již praveno, nastoupila na místo svrchovaného
u a ze samých privilegovaných osob se skládala, byla třetí vlád-
ucí mocí v Benátkách. Brzo odevzdala velká rada všecku svou moc
gadům čili senátu, který měl na starosti politiku zahraniční a ob-
odní záležitosti, a jemuž co zástupci velké rady i náleželo udělovati

*) Obyčej, vydržovati stálá vyslanectva u cizích mocností, stal se teprvé v 2. polovici XVI. stol. obecným. Čelnější vyslanci benátští byli v Římě, ve Vídni, v Paříži, Madridě a v Cařihradě. V Benátkách se potkáváme s instrukcemi pro vyslance v dobách, kdy v ostatní Evropě vědy politické ještě pramálo známy byly. Zákon z r. 1268 nařizuje vyslancům, aby »všecko, co státu může býti prospěšno, zaznamenali.« Dle něho žádala republika netoliko zprávy o denních událostech, o obchodě a smlouvách, ale vyslancové musili při svém návratu do vlasti podati obšírnou zprávu o zemi, v které (obyčejně jen 3 léta) se zdržovali, o jejích obyvatelích, o dvoře panovníkově a vynikajících osobách, konečně o poměrech politických a o válce a míru atd. Relace tyto mají již ode dávna svou dobrou pověsť; nejnověji pronesl o nich velkou chválu Ranke a *Tommaseo* (Tomašić).

milosti, vypovídati válku a uzavírati mír, a jmenovati nejčelnější úředníky státní.

(Pokusy ku zničení panství aristokratického. Zřízení decemvirátu.) S panstvím uzavřené aristokracie nebyli však spokojeni šlechtičtí rodové, kteří nebyli vepsáni do »zlaté kniby.« Tito ctižádostiví nobilové činívali od této doby tajná spiknutí k vyvrácení nenáviděného panství aristokratického. První, který se o to pokoušel, byl Marino Bocconio, který taktéž jako mnozí jiní v »serratuře« viděl skrácení svých práv. Vzbouření, proti nové aristokracii zosnované, se nepodařilo a Bocconio jest na to popraven (1300). Druhý pokus ku zničení ústavy benátské a pak ku zavedení oligarchie a tyrannidy, vyšel od Quirinů, kteří jsouce pyšní na starý rod svůj, dosazením nenáviděného od nich Gradeniga na trůn dožecí se uraženy viděli. Jejich příbuzný Bajamonte Tiepolo postavil se v čelo celého spiknutí, které však i tentokráte se nepodařilo (1310). Za trest vyobcován jest Tiepolo na nějaký čas do Slavonie; než on se odebral do blízké Padovy, odkud nová spiknutí řídil. Naproti takovému počínání musila vládnoucí aristokracie užitím mimořádných prostředků pomýšleti na úplné zničení všech svých nepřátel. Dne 10. července 1310 stalo se ve velké radě usnešení: »aby tato jmenovala sbor desíti mužů, kteří by zároveň s náčelníky quarantie všecko v této záležitosti potřebné řídili a vykonali; co by tito uzavřeli a učinili má velká rada beze všeho schváliti; jejich úřadování trvati má prozatím pouze $2\frac{1}{2}$ měsíce.« Tím způsobem se stalo, že r. 1310 zřízena jest tak zvaná rada desíti mužů, která brzo nastoupila na místo čtyřiceti mužů. Když spiklenci proti vládě brojiti nepřestávali a doba $2\frac{1}{2}$ měsíce, po kterouž rada desíti úřadovala, příliš krátká byla, než aby všecko od ní jak náleží vypátráno a vyšetřeno býti mohlo, uznáno za vhodné, dobu tu vždy prodlužovati, až konečně usnešením velké rady z r. 1335 rada desíti stala se jakožto »nejúčinnější úřad, který zemi a říši zachovává,« stálým organickým zřízením republiky. Jsouc původně úřadem mimořádným, za tou příčinou ustaveným, aby spiknutí oligarchů Tiepolem vedené soudila a trestala, uložila si pak rada 10ti ve svých stanovách za povinnosť, »zachovávati pokoje a svobody poddaných proti útokům zpupných lidí.« Zřízena jest tedy k ochraně slabých a utiskovaných, a nikoliv aby vůli poddaných násilím pod vlastní libovůli podmaňovala. Každý rok se měnili její údové, kteří ve velké radě voleni bývali. Nikdy nesměli dva z téhož rodu býti jejími členy. Do rady desíti přijat býti mohl jen ten, kdo svou počestností, vážností a nestranností všeobecné požíval u lidu důvěry. Takový pak zastával úřad jemu svěřený zdarma, a za nemístné by se to bylo pokládalo, kdyby i ještě jiný úřad mimo to byl držel. Při sezeních decemvirů zúčastniti se měl vždy dože a jeho 6 nerozlučných rádců, všichni s právem k hlasování, tak že rada desíti (spolu se signorií) vlastně ze 17 osob se skládala. Úplného samostatného postavení nemívali decemvirové nikdy; oni nahražovali quarantii a tvořili jako tato všude toliko komisi velké rady, která každý okamžik byla oprávněna všelikým předmětům přítrž činiti. Od velké rady udělená jim moc měnila se dle času. Především měli se starati o zachování »

státu. K tomu ovšem potřebovali, poněvadž republika se všech
n od nepřátel obklopena byla, velmi rozsáhlé soustavy vyzvědačů, a
to také se rádi zahalovali do onoho tajemného šera, čím moc a
žitost jejich o mnoho větší se býti zdála, nežli skutečně byla. Tím
sobem se stalo, že decemvirové byli palladiem pravé aristokracie,
kteréž každý nečistý přímět oligarchický odvraceli, avšak zároveň byli
palladiem měšťanstva, plebejského lidu v Benátkách. Decemvirové
ovali svobodu a jednotu republiky a zachránili společnosť; nikde
yla pravá svoboda v mezech zákonnitosti po staletí větší jako v Be-
tách, a toť bylo hlavně zásluhou decemvirů. Znenáhla podařilo se
to 10 mužům pomocí velké rady všecku skutečnou moc vládní ve
ch rukou soustřediti. Nová tato úřední aristokracie rozhodovala brzo
bmezeně ve všech důležitějších záležitostech vnitřních i zevnějších.*)
archie, kterou potlačiti chtěli, dostavila se sama.

(Státní inkvisice.) Aby mohly býti všecky záležitosti od rady desíti v
ké době vyřízeny, zvolila si tato ze sebe zvláštní komisi, která měla
cky pře a jiné věci připravovati a usnešení rady k místu přiváděti.
připravní soudcové rady desíti, skládající se ze 2, později ze 3
v, kteří se měsíčně měnili, byli tak zvaní inkvisitoři.**) Inkvisice
í žádné novější, teprv z 15. nebo 16. století pocházející zřízení,
rž jest tak stará, jako rada desíti. Tato spolu s velkou radou
ala inkvisitorům zákony, a tito byli povinni ve všech důležitějších
padech zprávy jí podávati. Tímto vyvracuje se již sama sebou po-
t, jakoby tito tři bez vědomí sboru zakročiti mohli naproti někte-
mu decemviru a jej k smrti odsouditi. Spolu s radou desíti stali se
visitoři permanentními a nabyli právě tak jako ona znenáhla takové
ci, jakouž v pozdějších dobách u nich vidíme. Prospěch takového
du, který měl za úlohu, udržeti stát v pokoji, a jenž přečasto čel-
ší měšťany benátské před úkladnou vraždou a i samé město a jeho
enal před žhářstvím zachránil, ukázal se býti velice zřejmým ve
kách s posledními panovníky carrarskými v Padově, kteří všechny
své napínali, aby nenáviděnou a mocnou republiku zničili. Když
ntišek Sforza se stal vojvodou milánským, dostával od uplacených
nílů časté zprávy, v nichž státní tajemství, přepsané depeše a jiné
i obsaženy bývali; ano Sforza dozvídal se o všem, o čem se ve
ké radě anebo v senátě jednávalo. Naproti takovým »zrádcům státních
mství« byla především pozornosť inkvisitorů obrácena; vysoká po-
a dostala se znenáhla do jejich rukou, kdežto policie mravní ode
ch desíti a jiných rad vykonávána bývala. R. 1539 nastala oprava

*) Zahraniční politika republiky byla násilná a ošemetná, jak to vůbec u států obchodních vidáme; avšak zůstala tajemstvím rady desíti.

**) Darmo bychom se ohlíželi u starších dějepisců benátských po bližších zprávách o vzniku a podstatě státní inkvisice, neboť republika zahalujíc instituce své rouškou tajemství, zakázala všecko pátrání. Není divu, že všelijaké bájky o inkvisici povstaly, jimž se všude věřilo, zvláště když Daru své domnělé statuty státní inkvisice vydal. Avšak v pravých stanovách, které Romanin poprvé dle rukopisu sekretáře triumvirů Angela Nicolosiho z r. 1690 uveřejnil, objevuje *se nám inkvisice jakožto řádný* dvůr soudní.

inkvisice; triumvirové čili inkvisitoři, dříve toliko na jeden měsíc z
voleni jsou nyní na celý rok a byli povinni proti všem, kdo se
protivili, bedlivé vyšetřování vesti, a když byli všichni tři
mohli vynesti rozsudek, který měl touž platnosť, jakoby v radě
učiněn byl, avšak musil v příštím sezení velké rady býti vyhlášen. K
však všichni tři nemohli dohodnouti, anebo když věc sama byla vel
ležitá, musili ji radě desíti předložiti. Dva z inkvisitorů (tak zvaní »č
bývali voleni vždy od rady desíti, a jeden (»červený«), jenž s
uprostřed, od 6 radců dožecích. Jeden druhému nesměl býti příb
Veřejná denunciace od kterékoliv osoby, ano i přípisy anonymní
pouhá pověsť postačovaly, že mohli inkvisitoři ihned zavesti vyšetřov
osobou poznačenou, než musili si však při tom s největší opatrností po
Rozkaz k uvěznění mohl býti dán jen tehdy, když všichni tři v tom
souhlasili, toliko v nutných případech mohl i jeden inkvisitor za
udané osoby nařiditi, musil však v plném sedění věc přednesti,
pak byla buď schválena, buď odmítnuta. Uvězněný neviděl skoro
svého soudce, ani svých žalobníků anebo svědků; s nimi byl
jení toliko skrze sekretáře. Všecky úřady až na radu desíti byly
výroku podrobeny; před jejich censurou nebyl i sám dože jist. Tr
virové odstraňovali všemožně a bez milosrdenství trestali všec
proti veřejné mravnosti čelilo, a tím časem, co spravovali nejdůle
věci politické a pře o velezradách rozhodovali, vedli zároveň p
dohlídku nad domácím životem a vkládali se v záležitosti i zcela
cherné. Během času vzrostla moc tohoto nejmladšího a nejstrašn
tribunalu do nekonečna; v plné míře se však ukázala jeho nevyhn
potřeba a důležitosť za posledního zápasu republiky, když tato po
své bývalé moci na moři již dávno svých dalekosáhlých záměr
vzdala, a toliko na obranu proti zeměchtivým sousedům a proti
kupným synům svým pomýšleti musila. Že jména inkvisitorů byl
jemstvím, jest pouhou smyšlenkou, neboť hned po jejich zvolení v
desíti vyhlášena jsou jmena jejich ve velké radě. Vůbec nepoval
se inkvisitoři sami za nic jiného, než za deputaci rady desíti, kte
zvolila.

(Spory s papežem o Ferraru. Guelfi a Ghibellini v Benátk
Na počátku XIV. století vypukl ve Ferraře mezi princi rodu esten
spor o panství, a když pak jeden z nich město Benátčanům p
(1308), poddalo se toto raději papeži Klimentu V., tehda v Avig
sídlícímu. Tento stihl r. 1309, když mu Benátčané město přep
nechtěli, Benátky nejen klatbou ale i interdiktem, následkem
velmistr řádu německého, Konrad z Feuchtwangen, (od r. 1291
se zdržující), opustil město a do Malborku se odebral. Teprv
vojsko papežské proti Ferraře vytáhlo, opustili Benátčané měst
něhož ihned rod estenský nazpět povolán jest, který moc svou
papeži i republice benátské obhájil. Nepříznivý výsledek tohoto
dal příčinu k neblahým rozkolům, jakýchž až dosud v Benátkách
bývalo. Jména totiž Guelfů a Ghibellinů poprvé se zde vysk
posledňější jmeno dáno jest panující straně šlechtické, prvnější
protivníkům vlády. Avšak zde nemůže býti řeč o straně

papežské, neboť strana protivládní (Quirini, Tiepoli) jen na oko se papeže přidržovala. R. 1311 zemřel pověstný dože Pietro Gradenigo a dvě léta na to zrušil papež za 6 mill. tolarů nynějších peněz klatbu nad Benátkami vynešenou.

(Politika kontinentální). Republika benátská hleděla nyní rozšířiti pobřežní území své na útraty menších států italských. Vypínající se moc rodu della Scala ve Veroně, zvláště za Cana Francesca, jenž si Vicenzu, Casal maggiore, Padovu a Treviso podmanil a za generálního kapitána ligy ghibellinské zvolen byl, vzbudila obavu sousedních měst italských. I sestoupily se Milán, Mantova, Florencie a j.*) s Benátkami v branný spolek, a Mastin della Scala byl přinucen učiniti mír, v němž republice benátské postoupeno území trevisanské (1338), čímž jí bylo nyní možno, zaopatřovati si věci k živobytí potřebné ze sousední pevniny, a vesti tudíž obchod s Německem.

(Obyvatelstvo, loďstvo a průmysl benátský). Město Benátky čítalo tehdy asi 160.000 obyvatelů, mezi nimiž bylo 40.000 branného lidu. Nobilů bylo 1000, s jměním 4—70.000 dukátů stálého důchodu. Loďstvo obchodní nebylo příliš velké, za to nebyly také cesty tuze dlouhé; všech lodí obchodních bylo asi 300 s 8000 námořníky a 45 galejí s 11000 muži, které buďto koráby kupecké pro jejich ochranu provázely, anebo jiné služby na moři konaly. V arsenálu bylo 15000 dělníků a 26000 námořníků zaměstnáno; sem přicházeli ze všech stran panovníci, aby se podívali na toto rozsáhlé stavení a jeho velkolepé dílny. Čilý průmysl benátský, jenž ve 14. a 15. století nejkrásnější látky aksamitové, hedvábné a brokátové hotovil a svými dílnami na sklo a papír, pak barvírnami, zbožím zlatnickým a později i svými kněhtiskárnami vynikal, napomáhal valně obchodu, jenž mimo to ještě mincí, v níž se ročně za 6 mill. tolarů peněz razilo a konečně i převodní bankou, již r. 1157 založenou, podporován byl.

(Vzetí Zadru). Dříve ještě než nabyli Trevisanska, zmocnili se Benátčané v Dalmácii Šibenika a Trogiru (1322) a 5 let později i Splitu, když se byla tato města za panování nevázaného Mladina, syna a nástupce chorvátského bána Pavla, z područí chorvátského vymkla. Avšak když Ludvík I., jeden z nejvýtečnějších panovníků svého věku, nastoupil na trůn uherský, hrozilo Benátčanům v Dalmácii veliké nebezpečí. Sotva že vtrhl r. 1345 do Dalmácie, aby v zemi zjednal pokoj a pořádek, již se mu chtěli dáti Zaderští, kteří se za války mezi Janovany a republikou benátskou stali skoro samostatnými, v područí; avšak Benátčané přinutili je přese všechnu pomoc uherskou po třiletém obléhání ku vzdání se (1346).

(Obnovení války s Janovany). Právě téhož roku vypukla po 45leté přestávce nová válka s Janovany, kteří následkem netečnosti císařů řeckých obchod svůj v zemích východních znamenitě rozšířili a nyní i o to usilovali, aby mohli na Černém moři samojedině provozovati ob-

*) Markrabě Karel a bratr jeho Jan, hrabě tyrolský (synové Jana, krále českého) přistoupili také k tomuto spolku, když jim byla přislíbena města Feltre, Belluno a *Cadore*.

chod, při čemž jim šířící se tehdy moc turecká na prospěch byla. Nevadilo oběma republikám, že v zemích jejich strašně zuřila tak zvaná černá smrť, která v Janově 40.000, v Benátkách pak 80.000 lidí zachvátila. Janované dobyli vedením Paganina Dorie z počátku skvělého vítězství před Cařihradem a osmělili se na to vyhledati soky své v samých lagunách. Benátčané však se spolčili s Petrem IV., králem aragonským, jenž republice janovské ostrov Sardinii odejmouti chtěl. Spojené loďstvo benátsko-aragonské zničilo vedením admirála Nicola Pisani v kruté bitvě blíže pobřeží sardinského o polovic menší loďstvo janovské úplně. Porážka tato byla tím citelnější, any téhož času v Janově vypukly opět rozepře mezi Guelfy a Ghibelliny. Všecko to, pak těžké daně a hlad přiměly Janovany v této velmi povážlivé době k tomu, že se r. 1353 poprvé poddali mocnému arcibiskupovi milánskému Janu Viscontimu. Tento poslal vojsko své do poddaného města, aby je před obléhajícím loďstvem benátským a před vnitřními roztržkami chránilo; mimo to zásoboval je potravou a zřídil zcela nové loďstvo. Benátčané strachujíce se přemoci Jana Visconti, jenž mimo četné vojsko žoldnéřské i loďstvo janovské v moci měl, chápali se všech prostředků, aby učinili proti němu spolek mezi všemi knížaty severoitalskými. Sotva že válka započala, zemřel arcibiskup Jan (1354), čímž se vše změnilo; neboť synovci jeho rozdělili se o panství milánské, a Janované svrhli se sebe hlavně přičiněním svého bývalého dože Šimona Boccanery jho milánské (1356) a stali se opět mocnými v Italii.

(Spiknutí Marina Faliera). Dlouholetá válka, vedená s Janovany o postavení v Cařihradě,*) přivedla obecný lid tím více k poznání jeho moci, čím více se stávala aristokracie vždy zpupnější. Toho času musil také nejmladší tribunál republiky, tak zvaní inkvisitoři přestáti velmi těžkou zkoušku. Marino Falieri, 80 letý dože benátský, rmoutil se tuze nad vládou aristokratickou, která drzé urážky, jemu od jistého šlechtice učiněné, tak netrestala, jak se to s jeho dožecí mocí srovnávalo. I spojil se proto s chatrou benátskou ku svržení nenáviděného patriciátu a ku založení dědičného panství ve svém rodě. Než spiknutí je jest vyzrazeno a od státních inkvisitorů (k nimž dříve také Falier náležel), ještě v zárodku udušeno a Falier za to popraven 1355, a sice na týchž schodech dožecího paláce, na kterých mu druhdy dány byly dožecí insignie. Zároveň s Falierem byli i jeho spojenci krutě pronásledováni a potrestáni.

(Vítězství Janovanů u Modonu a ztráta měst dalmatských). Nedlouho před smrtí Faliera utrpěli Benátčané, vedeni jsouce admirálem Pisanim, od Janovanů velikou porážku v námořní bitvě u města Modonu (na pobřeží messenském), kdež loďstvo jejich jest obklíčeno a zajato, tak že Benátčané, jsouce ohroženi i od Milánských i od Ludvíka uherského, všem výminkám míru se podrobiti musili (1355).

---

*) Jak malomocná byla říše řecká v té době, lze poznati z jedné depeše benátského vyslance v Cařihradě, v níž tento činí své vládě smělý návrh, aby celou říši konfiskovala.

Po dlouhém zbrojení a po uplynutí příměří s Benátkami, počal Ludvík I. r. 1356 znova válku s republikou. Nejen do Dalmácie poslal Ludvík vojsko své, ale i do Italie vtrhl, spojiv se před tím s Albrechtem II., vévodou rakouským, pak s patriarchou aquilejským a Františkem I., vévodou padovanským. Po dvě leta řádili Uhři v Italii, a když i v Dalmácii se skvělým prospěchem se potkávali, musili Benátčané r. 1358 učiniti mír v Trevisu, v němž Zader i ostatní města dalmatská a všecky ostrovy tamtéž Ludvíkovi postoupili a i k tomu se podvolili, že jejich dože odložil titul vévody dalmatského, jehož až dotud užíval.

(Válka chiodžská a ukončení sporů benátsko-janovských.) Trvalá řevnivost mezi republikami benátskou a janovskou byla příčinou tak zvané války chiodžské, která od r. 1378—1381 trvala a Benátky na kraj záhuby přivedla. Na straně Janovanů byl král Ludvík, vévoda padovanský, patriarcha aquilejský, vévoda rakouský a konečně Scalové z Verony; Benátčanům pomáhali pouze milánští Viscontové. Ludvík a ostatní spojenci janovští bojovali v severní Italii, kde hlavně k tomu prohlédali, aby Benátky nebyly v nijakém spojení s pevninou; Janované naproti tomu, majíce přístup k přístavům dalmatským, Ludvíkovi patřícím, přenesli válku do Siného moře. Loďstvo benátské, vedené Vettorem Pisanim, leželo u Poly, a tu učinil na ně útok admirál janovský Lucian Doria, a když v bitvě padl, přispěl jeho bratr Ambrož Janovanům ku pomoci a dobyl nad Pisanim skvělého vítězství. Majíce takto Janované cestu do Benátek otevřenou, poslali hned na to Petra Dorii s novým loďstvem před Benátky, který vzav přístavní město benátské Chioggiu samé Benátky obklíčil. Marně žádali Benátčané Ludvíka, jenž sobě opanováním jejich města panství v Dalmácii a na moři Siném pojistiti chtěl, s největší pokorou o mír. V největším zoufalství a nesnázi ukázala se však neohroženost a vlastenectví benátských šlechticů a měšťanů v nejkrásnějším světle. Benátčané vystrojili hned nové loďstvo a povzbuzeni jsouce Vettorem Pisanim a Karlem Zenonem, obklíčili nepřipravené a posavadním štěstím opojené Janovany ve přístavu chiodžském a přinutili jejich loďstvo ku vzdání se 1380. Nyní plulo loďstvo benátské proti soupeřskému Janovu a přinutilo jej k míru v Turině r. 1381. Obchodní smlouvy obou republik zůstaly v platnosti, a spolu bylo, jak již dříve v míru milánském (1299), na jisto vytknuto, že Benátčané v případě války jsou oprávněni, zavříti moře adriatické, jakož i Janované záliv ligurský. Konečně jest učiněna mezi nimi ještě úmluva, že kdyby Benátky nepřátelsky udeřily na Řeky a Janované těmto pomáhali, nemá to býti příčinou války mezi oběma státy. Ohledem na spojence Janovanů musili Benátčané toliko vévodovi rakouskému, Leopoldu III., ovšem jen na čas, postoupiti důležitého Trevisanska, jehož r. 1338 nabyli, a propustiti město Terst, jež se z tvrdého jich panství vybavilo a rok na to (1382) dobrovolně moci domu rakouského se poddalo.

(Počátek nejslavnější doby republiky a rozšíření panství jejího až k jezeru gardskému). Mírem turinským ukončen jest 125 letý zhoubný boj mezi nejmohutnějšími republikami námořními středního věku, a

němž na konec Janov podlehl a odtud neustále Benátkám
Po skončeném nepřátelství s Janovany »počíná pro Benátky
nější a nejslavnější doba v jejich dějinách. Vláda benátská
toho času všude, kde právě zájmy obchodní nerozhodovaly,
milovnou a mírnou, a lid ponechával vládě bez námitky všecky
tosti státní, které se také v skutku stávaly vždy zamotanějšími.

V Miláně vládl té doby Jan Galeazzo, nejslavnější
contský. Aby říši svou rozšířil, spojoval se brzy s tím, brzy s
státem, jak toho právě jeho záměry vyžadovaly. S mocným rodem
rarským v Padově spojil se ku vyvrácení panství veronského.
vladař ve Veroně, Antonio della Scala, zbaven jest takto panství
(1387). Hned na to spolčil se Galeazzo s Benátčany, kteří
bízené jim od Carrarů smíření a vyvrátili panství starých svých
tel (1388), čímž Benátčané obdrželi Treviso, (jež Carrarové r.
vévody rakouského, Leopolda III. koupili) a Jan Galeazzo Padovu,
luno a Feltre. Vévoda František z Carrary a jeho syn zajati
Milánských, avšak tento utekl ze zajetí do Florencie a pomocí
toho a jiných ještě spojenců usazen jest opět v Padově (1392).
nátčané mezi tím se jinak rozmyslili, a obávajíce se veliké
viscontského zůstali v nastalém boji nestrannými. Tak zachováno
ství Carrarů, a rovnováha jest zase v severní Italii naproti
se moci milánské obnovena. Použitím zmatků, které hned
Jana Galeazza (1402) v Miláně, tehdy strašnými bouřemi
nastaly, získali Benátčané mnohem více, než dříve byli ztratili;
pomáhali ovdovělé vévodkyni Kateřině proti vzmáhajícím se
novníkům padovanským, začež se jim od Kateřiny Verony,
Bassana dostalo (1405). Po dobytí Padovy a vyvrácení panství
úhlavních to nepřátel republiky, přivtělena jest Padova a její
blice benátské r. 1406. Největší službu při vyhubení rodu
konali státu inkvisitoři, kteří strachujíce se již pouhého jména,
slední potomky tohoto rodu nikoliv za příčinou nějaké viny,
liko pro jejich rod dlouhá léta v žaláři trápiti nechali, až konečně
šením rady desíti (1421) trest ubohých v doživotní
Kandii zmírněn jest. Vyvrácením panství Carrarů rozšířeny jsou
republiky až k jezeru gardskému.

(Rozepře se Zikmundem. Dalmácie na vždy od Uher
Následkem neustále rostoucího vlivu republiky stalo se také, že
kdy jednota církve schismem porušena byla, Benátčan
jmenem Řehoře XII. na stolec papežský povýšen jest (1406).
církevní sněm pisánský sesadil jej i vzdoropapeže Benedikta
zvolil za hlavu církve Alexandra V. (1409). Že vláda benátská
nového papeže uznávala za pravého a nikoliv Řehoře XII.,
král uherský Zikmund přidržoval, zanevřel panovník tento
Benátčany, když tito od Ladislava neapolského město Zader
pili. Věc se měla totiž takto. Ve zpouře proti Zikmundovi
vzniklé zastižen jest tento týmž osudem, jaký byl bratru
chách strojiti pomáhal, jest totiž od Uhrů jat a po nějaký
u vězení. Zajetí Zikmundova užil jeho protikrál Ladislav

opanování skoro celé Dalmácie, jsa v tom od římského papeže Bonifáce IX. podporován. Avšak Zikmund byv brzo ze své vazby propuštěn zvítězil konečně nad svým protivníkem, když se mu byl Jan Horvát, až posud největší podpora Ladislava neapolského, podrobil, tak že všecka města dalmatská se opět dostala v područí jeho; toliko mocný Zader nepoddal se, a prodán jest pak od Ladislava r. 1409 Benátčanům, kteří zmocnivše se ho, silně jej opevnili. Z toho vzešly nové spory se Zikmundem, který se ihned strojil k nové válce proti Benátčanům, chtěje jednak dobyti Zadru jednak potrestati republiku za to, že mu nedopustila svobodného průchodu skrze své území, když chtěl táhnouti papeži Janu XXIII. ku pomoci proti Ladislavu. Zároveň chtěl přispěti ku pomoci patriarchovi aquilejskému, jehož města a velká část šlechty se napořád Benátčanům poddávala.

Vojsko Zikmundovo, vedené kondottierem Pipem Spanem z Florencie, dobylo takových vítězství, že jimi existence Benátek byla na nejvýš ohrožena; neboť Pipo opanoval benátská města Belluno a Feltre a jal se obléhati i Veronu a Vicenzu. Tu pomohly peněžité nesnáze, s nimiž Zikmund neustále zápasil, Benátčanům k příměří na 5 let, dle něhož ponechána jsou Zikmundovi dobytá místa v severní Italii, kdežto Benátčané podrželi zase Zader a jiná města v Dalmácii ve své moci. Doby příměří užili Benátčané ku zvelebení vojenské moci své, a když čas příměří byl minul, nedali se od Zikmunda k jeho prodloužení přemluviti, nýbrž obnovili hned z jara r. 1418 válku. Během dvou let opanováno jest celé Furlánsko, a města Feltre a Belluno jsou opět dobyta. Patriarcha aquilejský přišel jakožto spojenec Zikmundův o všecky země své a zbaven takto světského panství; zvláštní smlouvou (1421) ponechány jsou mu však Aquileja a Grado, které až do zrušení patriarchátu aquilejského (1542) zůstaly v držení těchto církevních hodnostářů. I v Dalmácii bojovalo vojsko benátské šťastně, tak že skoro celá nynější Dalmácie podrobena jest republice, čímž důležitá země tato odtržena jest na vždy od říše uherské. Tímto ukončeny jsou dlouholeté války o Dalmácii, kterou ve svém držení míti i Benátčané i Uhři stejně usilovali, neboť k existenci republiky benátské a k udržení svrchovanosti její na moři adriatickém bylo i přímořských měst dalmatských třeba, v nichž bez toho byl živel politický i národní s benátským téměř totožný. Uhersko však, postoupivši nabytím Chorvátska až k moři, nemohlo se z obchodních i politických ohledů pomoří svého v Dalmácii dobrovolně vzdáti, jehož držení tím větší nutnosť nastala, když neapolský rod královský Karlem Robertem z Anjou i na trůn uherský byl dosedl (1308), a Ludvík I. na nějaký čas i Neapolsko s uherskou korunou spojil. Odtud úsilné jeho válčení s republikou benátskou, jehož výsledek bylo spojení na čas (1356—1390) veškerého Dalmatska s královstvím uherským. Války tyto s Ludvíkem oslabily velice moc benátskou. Ale ani Ludvík nemohl pro pletichy Benátčanů a jiná zaneprázdnění svá k zřízení většího loďstva na moři jaderském (bez něhož držení Dalmácie vždy musilo zůstati pochybným) přistoupiti, a tak domohli se na konec, při velikém toho času zapletení politických a církevních záležitostí v Evropě, za Zikmunda chytří Benátčané přece

panství v Dalmácii, dobyvše úsilným útokem r. 1419 a 1420 te-
rého přímoří i ostrovů dalmatských.« Opanováním Skadru a j
ještě míst v Albánii, rozprostíralo se panství benátské po východní
březí jaderského moře až do Albánie, k čemuž i ostrov Korfu p
dlužno, jenž se zřekl panství neapolského a r. 1387 Benátčanům se p

(Liga proti vojvodovi milánskému. Carmagnola jejím velit
V Miláně vládl toho času Filip Marie. Za jeho panování bylo v
ství milánské mocnější než kdykoliv jindy. Toliko Benátky a Flor
jsouce bohaty obchodem a průmyslem, mohly postaviti jeho vojsku
néřskému rovně četné a statečné námezdníky, kteří by byli d
dalšímu šíření moci Viscontů překážeti; avšak oba státy nedbaly
na nebezpečenství, které jim přec tak zjevně hrozilo. Když však v
Filip všech krajin, jež druhdy k panství otce jeho náležely, n
dobyti zamýšlel, byla válka mezi ním a dotčenými státy nevyhnut

Boj započal r. 1423, když vojsko Filipa Marie do To
vtrhlo, aby tu všecky ztracené krajiny opět vybojovalo. Pokud s
jeho čele výtečný válečník František Carmagnola, jenž se nepřem
telným býti zdál, neodvážili se Benátčané vejíti v spolek s Floren
skými proti Filipovi, zvláště když tento všemožně se snažil u
přátelství s republikou, aby takto zamezil s Florencií spojení, jeh
nejvíce obával. Avšak když Carmagnola upadl v nemilost u vévod
lipa, náhle se věci změnily. Carmagnola se odebral do Benátek,
tu zprostředkoval ligu mezi republikou a Florencií proti svému býva
pánu, a zároveň vstoupil do služby Benátčanů, v jejichž rukou
byl osud Italie.

Florencie se octla v takovém stavu nebezpečném, že v
mohla úplně podlehnouti moci milánské, i žádala skrze své pos
v Benátkách důrazně o rychlou pomoc proti Filipovi, jinak že by
přinucena, uznati Filippa Marii dle jeho přání za »císaře italské
Avšak i vyslancové milánští hleděli si nakloniti mocnou repub
Teprv když se byl senát benátský o bezelstnosti Carmagnolově, j
Filip všecky statky odebral a jej i otráviti chtěl, skutečně přesv
uzavřel ligu s Florencií a ještě s jinými státy vlaskými a vypov
na počátku r. 1426 vévodovi Filipu válku. Velitelem vojska benát
jmenován jest od senátu Carmagnola, jenž válku dobytím města Bre
po němž Benátčané již dávno toužili, započal. Prostředkováním pa
Martina V. uzavřen jest ještě téhož roku mír ve Ferraře, avšak
vévoda Filip mírem od něho postoupené krajiny vydati nechtěl, a
s vojskem svým do Mantovánska vpadl, obnovena jest válka a
magnola porazil u hradu Macala milánské žoldnéře úplně. Že ale
po bitvě několik zajatých vojevůdcův milánských na svobodu prop
popudil tím v Benátkách stranu Loredanů proti sobě, která jso
opposici s tehdejším dožem Františkem Foscarim, o rozšíření pa
benátského na pevnině ani slyšeti nechtěla.

(Výboje Carmagnolovy. Nedůvěra k němu.) Mezi tím, co
Marie pomocí nesmírného bohatství svého 10,000 žoldnéřů, kte
složení zbraní ze zajetí benátského propuštěni byli, novou zbraní
třoval, pokračoval Carmagnola ve svých výbojích a vypravě

město za druhým. Tu uzavřen jest hlavně přispěním papeže, jemuž rostoucí moc republiky ohledem na rovnováhu v severní Italii nebezpečná se býti zdála, po druhé mír ve Ferraře r. 1428, k němuž Benátčané tím spíše přistoupili, čím více se u nich zmáhala nedůvěra k posavadnímu jejich vojevůdci. Mírem tímto obdrželi Benátčané území brescianské a bergamské, čímž panství jejich až k řece Addě jest rozšířeno; hrabě Carmagnola pak nabyl zase všech statků, které mu dříve v Milánsku náležely.

(Porážka Carmagnoly, zahubení jeho). Mír netrval dlouho, neboť když vévoda Filip Marie, nemoha oželeti ztracených krajin, podtají s nepřátely republiky jednal, radila bojechtivá strana v Benátkách, neohlédajíc se na státní dluh a na klesání úvěru, k válce proti zmáhajícímu se opět Milánu, a to tím více, an se právě toho času Benátčan Condolmieri pode jmenem Eugena IV. papežem stal, od něhož se mohlo očekávati, že bude v prospěch svého rodiště proti vévodovi milánskému působiti. K doléhání Carmagnolovu, který se veřejně prohlásil, že republika jest v nebezpečenství opět všecko ztratiti, čeho posledním mírem nabyla, rozhodl se konečně senát k vypovězení války (1431) a odevzdal vrchní velitelství nad vojskem zemským Carmagnolovi, kdežto loďstvo na řece Padu zvláštnímu veliteli podřídil, čímž jaksi dal na jevo, že nemá více dosti důvěry v hraběte z Carmagnoly. Hned na počátku poraženi jsou Benátčané u Soncina a krátce na to i loďstvo zničeno. Pietro Loredano, protivník Foscariho, zvítězil sice u pobřeží ligurského nad Janovany, tehdy Milánu podrobenými; avšak vítězství toto bylo novou zbraní v rukou strany loredanské proti bojechtivému dožovi. Carmagnola pak stíhán jsa nehodami a nechtěje svesti rozhodnou bitvu s nepřítelem, upadl v podezření, že republiku zraditi zamýšlí. Rada desíti pomýšlela nyní opravdově, jak se udává, z donucené obrany na zničení druhdy velezasloužilého, konečně však přece nespolehlivého dobrodruha. Avšak příkře naproti proslavenému vojevůdci vystoupiti se neodvážila, bojíc se, že by snadno vojska žoldnéřského, které jen po mzdě šlo, přímo proti republice užiti mohl. I přilákán jest lstivým způsobem od senátu do Benátek, kde zbaven jsa průvodců svých z rozkazu rady desíti jest jat, na to v žaláři po 20 dní mučen a po vynešení rozsudku jako zločinec veřejně mezi oběma sloupy na Piazzettě popraven (1432).

(Nevole proti Foscarimu). Po smrti Carmagnolově pokračováno jest ve válce beze všeho úsilí. R. 1433 uzavřely válčící strany opět mír ve Ferraře, z něhož Benátčané vyšli sice beze ztráty, avšak dlouhotrvalé války přinesly republice škodu velikou, neboť nouze, nemoci, úpadek obchodu a úvěru byly toho následkem. Tím způsobena v lidu nevole proti dožovi, čehož strana loredanská k nabytí ještě většího vlivu při vládě užila a vůbec tak nešetrně proti Foscarimu brojila, že tento již úřad svůj složiti chtěl. Poněvadž se ale v Benátkách všeobecně za to mělo, že mír se strany vévody Filipa Marie v krátké době přerušen bude a vévoda již skutečně spojence hledal, přiměly tyto okolnosti Foscariho k tomu, že v úřadě zůstal.

(Nová liga proti Milánu. Sforza jejím vojevůdcem.) Republika vynasnažovala *se rozmnožiti sílu* svou novou ligou proti Milánu, totiž

Eugenem IV., s Florencií a Janovem, jenž r. 1435 od Milána od
Poněvadž ale liga nebyla dosti pevná, byli Benátčané pouze na
moc odkázáni. Teprv když Filip Marie šťastně ve válce pokrač
uzavřeli Benátčané, papež, Florencie a Janov znovu spolek mezi s
(1439). Vojevůdcem nové ligy stal se František Sforza, který ne
se srovnati s vévodou milánským, službu jeho opustil. Válka se
dlouho protáhla; teprv když vrchní velitel milánský Piccinino a ně
kondottierů, na vojvodu doléhali, aby jim ještě za živa některá m
vykázal, popudilo jej toto nešetrné jednání tak, že sám u Fran
Sforzy, jemuž levobočku svou za manželku dáti slíbil, o mír žádal,
nechávaje mu při vyjednávání úplnou moc. Sforza naklonil skut
Benátčany k míru, který byv r. 1441 v Kremoně uzavřen, s žá
ztrátou pro Benátky spojen nebyl.

(Zmatky milánské po vymření Viscontů). Vymřením rodu
kontského vévodou Filipem Marií (r. 1447) nastaly v Miláně zm
jichž skoro všecka města k odpadnutí od Milána užila; Lodi a Pia
za daly se v područí Benátčanů, kteří o ně musili dlouhou válku
s Františkem Sforzou, jenž do Milána se vrátiv, z počátku za ob
republiky milánské se vydával a od Milánských za vojevůdce zv
jest, až konečně r. 1450 za vévodu milánského se prohlásil. Povýš
tento byl pak největší překážkou pro záměry republiky v šíření pa
jejího v Italii. Ohledem na hrozící od Turků nebezpečí ujednal kon
augustiniánský mnich Fra Simonetta mezi republikou a vévodou Sf
mír v Lodi (1454), v němž Benátčané území svého uhájili.

(Dobytí Cařihradu). Mezi tím, co republika ustavičnými vál
v Italii zaměstnána byla, nabývali Turci vždy více půdy v Evro
stávali se touž měrou Benátčanům ohledem na jejich řecké osady
bezpečnými. Republika, majíc toho času hlavně pevninu italsko
zřeteli, nemohla rychlé a vítězné postupování Osmanů zadržeti a p
staroslavného Cařihradu zabrániti, který se r. 1453 po hrdinné ob
posledního Palaeologa Konstantina XI. do rukou tureckých dostal,
čemž mnoho Benátčanů o život a jmění přišlo. Vyvrácením říše
zantské zasazena jest benátskému panství na moři rána citelná, n
nyní měli Turci otevřenou cestu k opanování benátských ostrovů v
aegejském a osad jejich na poloostrově peloponneském, a v Lev
vůbec. Nedlouho po dobytí Cařihradu podařilo se Benátčanům nakl
výbojného Mohameda II. k míru a k uzavření smlouvy obchodní,
které mohla republika ve všech krajinách tureckých volně kupčiti.

(Rozvoj věd a umění v Italii). Dobytím Konstantinopole
Turky a mírem lodským nastává doba, ve které vědy a umění
rozhodný obrat vzaly. Do upokojené nyní Italie uteklo se mnoho
ných Řeků se svými literárními poklady, kdežto na universitách
domech velmožů nejen studium klassické literatury obnovili, ale i
most staroklassického umění šířili. Není na světě národu, který
s takovou horlivostí a s takovým prospěchem studiemi humanitním
obíral, jako národ vlaský. »Studium humanitní, neobmezujíc se j
vědeckou stránku a sáhajíc hluboko i do veřejného života v Ita
sobilo i na vyvinutí národního smýšlení v té míře, že vůbec

starořímskou mužnosť, zemi tak potřebnou, a že vychovalo v Italii
iky, jakými se žádný snad národ honositi nemůže. Bedlivé studium
ických starožitností mělo však také za následek znovuzrození umění,
alie vším právem pokládána jest za pravou vlasť novějšího umění,
ště výtvarného, které zde v takové míře a dokonalosti se pěstovalo,
nikde jinde.« Republika benátská závodila s ostatními panovníky
ěsty vlaskými v prokazování přízně této starožitné vzdělanosti.

(Největší rozkvět republiky. Konec panování Františka Foscariho).
o času byl v Benátkách dožem František Foscari. Za jeho panování
23—57) dosáhla republika nejvyššího stupně svého rozkvětu. Benátky
y tehda asi 200.000 obyvatelů a byly středištěm světového ob-
du, který až do Indie sáhal, Benátky byly té doby po celé Evropě
ny a obdivovány. Vývoz se páčil asi na 10 mil. a výdělek z něho
4 mil. dukátů ročně. Město mělo 300 korábů s 8000 muži a 3000
ších lodí se 17.000 námořníky; loďstvo válečné o 45 galejích s
000 muži staralo se o bezpečnosť na moři.

Již od času svého zvolení za dože musil Foscari bojovati se
ní odpůrci, v jejichž čele stál pověstný hrdina námořský Pietro
edano, jenž se zároveň s Foscarim o korunu dožecí ucházel. Pří-
nci Loredanovi brojili ustavičně proti dožovi, pronásledovali osoby
u milé, a tytýž i jejich zahubení prosadili; ba dože sám musil
kusiti, jak všemocná rada desíti jeho nerozvážlivého, avšak žádným
inem vinného syna Jakuba vydala na smrt, aniž mu otec mohl
luvou svou pomoci a jej od jistého zahynutí zachovati.

Strana Loredanova byla i na odpor jeho systemu, neboť bylo
zásadou, že těžiště republiky nespočívá v Italii, nýbrž v řeckých
ách, kdežto Foscari, obraceje zřetel svůj k pevnině italské, tuto
notiti zamýšlel. Tím uvedena republika v postavení, dřívějšímu
nu vývinu nepřiměřené, a stala se takto moři nevěrnou, které ji
ilo velikou a mocnou. Zanechání vší politiky maritimní musilo na
ec republiku ku pádu přivesti. Urážky všeliké a trpkosti, zakoušené
vládnoucí oligarchie, přiměli Foscariho dvakráte, že se chtěl po-
ovati ze svého úřadu, avšak vždy marně. Konečně dostali r. 1457
protivníci úplný vrch v radě desíti, která prosadila sesazení věkem
ého a churavého dože, při čemž jí ta okolnosť vhod přišla, že Fos-
od smrti svého jediného syna více se vlády neúčastnil. Když byl
ádán, aby se sám trůnu vzdal, neučinil toho, odvolávaje se na dří-
i usnešení, dle něhož dože nesmí o své újmě úřad se sebe složiti.
jest skutečně sesazen a donucen opustiti palác dožecí, v němž po
let vévodil. Několik dní na to vypustil jeden z nejslavnějších dožů
átských, který nejsa spokojen s posavadním územím, po panství
celou Italií bažil, velikého ducha svého, když ještě byl zvony, volbu
ého dože oznamující, uslyšel (1457). V síni veliké rady posud lze
ti jeho obraz s hrdými slovy:

»Post mare perdomitum, post urbes Marte subactas, florentem
iam longaevus pace reliqui.«

Bylo to ponejprv, kdy vševládná rada desíti si takovou moc osvo-
, že i osvědčeného *vlastence* trůnu zbavila a nic jiného mu vytý-

kati nemohla, než vysoké jeho stáří. Aby příště nemohlo oněch [illegible] způsobem tak přísným souditi svého dože, ustanovila veliká [illegible] r. 1458 výslovně, že se nemají decemvirové více plésti v konsti[illegible] na niž dože přisahal, lečby se o velezrádu jednalo.

(Změny v senátě.) Té doby (1450) stala se také změna [illegible] nátem. Až posavad skládal se pouze ze 60 údů; nyní jest však [illegible] o 60 řádných údů rozmnožen, v němž mimo to měly signoria, [illegible] rantia, rada desíti a mnoho jiných vrchností místo, a z větší části [illegible] právo k hlasování, tak že konečně asi z 300 osob se skládal. [illegible] všichni jeho údové o nejdůležitějších tajemstvích republiky věděli a [illegible] nejvnitřnějších útrob politiky benátské zasvěceni byli, nelze připustiti, [illegible] by to bývalo ohledem na mlčelivosť s pomyšlením; pročež odev[illegible] vány jsou věci důležité z počátku quarantii a později radě 10, [illegible] je spolu se signorií uvažovala a k místu a konci přiváděla.

(Samostatnosť dogátu zničena.) »Pádem Foscariho zrušena [illegible] samostatnosť dogátu; na místě vévody rozkazovala rada desíti, úd[illegible] její, vládnouce nyní plnou mocí, byli »svatým a důležitým členem [illegible] publiky«, a vedli zvláště péči o zachování, zdar a rozšíření st[illegible] Mohutné ruky bylo tím více potřeba, ana republika žádného domácí[illegible] vojska neměla, nýbrž všecky vojny od křížových výprav z r. 1[illegible] cizími žoldnéři vedla, a vždy se bylo obávati, že převratný duch str[illegible] nický, který dlouhá léta ostatní Italii rozrýval, a ji na konec cizinc[illegible] vydal, i v městě v lagunách se vzmůže na prospěch ciziny. Po[illegible] Tiepolovy a strannické zášti mezi Foscarim a Loredany byly předch[illegible] takových pohrůžlivých převratů; a že se jich republika uvarovala, [illegible] zásluhou decemvirů.«

(Války s Turky. Ztráta Skadru.) Až posud žili Benátčané s Tu[illegible] celkem v pokoji; když ale všecky krajiny řecké až na ty, které [illegible] v držení republiky, do rukou tureckých přišly, mohlo se nyní s [illegible] stotou předvídati, že posavadní napnutí se promění v zjevnou vál[illegible] která také r. 1463 z malicherných příčin vypukla a od Benátčanů [illegible] střídavým štěstím vedena byla. Pokud válčili se sultánem Mahome[illegible] II. pověstní turkobijci Jan Korvín Hunyadi a albánský kníže Jiří K[illegible] triota (Skanderbeg), uhájili Benátčané namnoze krajin svých v Řec[illegible] avšak když si Mahomed II. větší část ostrovů v Archipelagu podm[illegible] a r. 1470 Benátčanům i Negroponte odňal, naplňovalo rychlé pr[illegible] pování Turků na moři hrůzou nejen republiku, nýbrž i všecko k[illegible] sťanstvo; neboť Turci byli dříve pouze na suchu mocí strašlivou, [illegible] se stali i na moři velmi nebezpečnými, a cílem jejich válečných p[illegible] niků měla se státi Italie. V těchto velikých nesnázích spojily [illegible] všecky státy italské v ligu, která však nebyla dosti pevná, zvláště k[illegible] Benátčané, chtějíce nabyti vlivu na ostrově Cypru, sem více své [illegible] obraceli, než na hrozící od Turků nebezpečí. Tím popudili proti [illegible] krále neapolského a papeže, kteří ze spolku vystoupili, tak že se [illegible] nátčané konečně skoro sami octli ve válce s Turky. Sultán Mahome[illegible] obrátil veškerou moc svou proti republice; vojsko jeho [illegible] vpadlo do Furlánska, všude zemi pustošíc a mor po sobě [illegible] Benátčané zastrašeni žádali následkem velikých ztrát a [illegible]

r, ku kterému Mahomed svolil (1479). Benátčané se v něm vzdali
adru, který jim od posledního potomka z rodu Balšićů (1421) po-
upen byl; dále jsou obapolné výboje navráceny a republice za jistý
platek dovoleno kupčiti ve vodách tureckých. Toť byl dosti slavný
nec války, již republika s malými přestávkami po 16 let s mocným
dy sultánem tureckým vedla. Jeho smrť zprostila křesťanstvo nej-
oznějšího nepřítele (1481).

(Nabytí důležitého Cypru). Štěstí opět přálo Benátčanům, nejen
moři ale i na zemi; neboť vojsko jejich opanovalo v krátké době
rovy Zante a Cefalonii, dříve od Turků obsazené, na pevnině pak
zmnožili území své o Rovigo, kterého jim vévoda ferrarský (1484)
stoupil. I na ostrov Cypr, který byl již svou polohou Benátčanům
ležitý, rozšířili panství své, když jejich krajanka Kateřina Cornarová,
ova po Jakubu II., králi cyprském, podléhajíc vždy více rostoucímu
vu republiky benátské, v její prospěch vlády na Cypru se vzdala (1489).

(Úpadek Benátek). »Nepravý system zahraničné politiky, který
lou Italii lvu sv. Marka podrobiti zamýšlel, onen system, jejž Fran-
sco Foscari za svého dlouhého dogátu až na kraj stopoval a konečně
ou vévodskou korunou zaplatil, stal se republice záhubným. Úsilné
ení po výbojích v Italii mělo za následek, že se s osadami v Le-
ntě příliš po macešsku nakládalo; tam skrblili Benátčané způsobem
možným a zmenšili posádky na příliš nepatrný, docela nedostatečný
čet, tak že se konečně všecky jejich tamní osady staly lehkou ko-
í výbojných Osmanů. Tím ztratily Benátky své těžiště, »své pravé
o, svou pravou ruku, základ svého panství na moři.« Odtud se musí
čítati úpadek, a nikoli teprv od polovice předešlého století. Mezi
, co v Italii bez prospěchu pletichy se dělaly, objevil Gama Indii;*)
nemohouce následovati smělého plavce, vyjednávali Benátčané s Mame-
y kahirskými, aby na křesťanské soupeře z Rudého moře doráželi a
zničili. Pro Kastilii a Aragonii objevil Kolumbus nový svět. Nad-
da benátská na moři byla ztracena; na místě uzavřeného Středomoří
l se ocean arenou, na které námořské moci věku nového síly své
řily. S výše evropské velmoci klesly Benátky v krátkém čase na
lý stát vlaský. A přece přetrvaly pád svůj skoro čtyři sta let.

Další události v dějinách benátských jsou méně významné. Toliko
ě skvělé doby se nám ještě v nich objevují, a sice slavné vítězství
byté r. 1571 u Lepanta nad loďstvem tureckým a 23 letý hrdinský
o Kandii, které udatně hájil naproti Turkům Francesco Morosini,
ak konečně přece r. 1669 vzdáti se musil, za to ale později skoro
ého Peloponnesu se zmocnil a příjmím »Peloponnesiaco« poctěn
t. Byl to největší, ale i poslední Benátčan.

*) Sotva kdy se zanášela republika opravdově myšlenkou o obnovení průplavu úžinou suezskou, ač Marco Polo a jiní benátští cestovatelé otázku strany západní cesty do Indie namítali. Teprv když portugalský admirál Vasco de Gama jinou cestou se do Indie dostal, chopila se republika té myšlenky, avšak neměla již více bývalé své ráznosti.

Komenský. Časopis pro učitelstvo českoslovansk zvlášť moravské a slezské. Orgán spolku moravských u telů v Olomouci. Vydavatel a odpovědný redaktor I. H velka.

Od počátku tohoto roku vychází již tento s velikou péčí a o zřelostí redigovaný časopis, a jest to zajisté velmi potěšné, že učit stvo jak středních tak i národních škol účastní se čile v snášení r manitého materialu, aby tak všestranně rozhojnilo obsah jeho. Uč může z rozprav do něho položených důkladné poučení vážiti o r ličných předmětech z oborů vědeckých a spolu obeznámiti se se zk šenostmi porůznu ve škole nabytých. Lze se nadíti, že tyto listy, o sahem svým tak vynikající, nabudou nejen velkého rozšíření v kruz učitelských, než že budou i pobídkou mnohému učiteli k literární č nosti ve prospěch obsahu svého. Spolek moravských učitelů v Ol mouci dobyl si založením časopisu »Komenský« nemalých zásluh osvědčil činem tímto nejzřejměji své upřímné snahy, směřující ku z lebení národního školství.

Libri citationum et sententiarum seu Knihy půhonn a nálezové. Tom. I. Edidit V. Brandl.

P. zemský archivář Brandl, kterýž v tak krátké době důle tými spisy, jako vydáním Kniby tovačovské, drnovské, rožmbersk spisů Karla staršího z Žerotína a mnohými rozpravami z oboru star práva českého, obohatil písemnictví české, uvázal se nyní ve vydán nejskvělejší památky starého právnictví na Moravě, totiž veřejných sou ních zápisů, jenž slovou Knihy půhonné a nálezové. O způso a významu této staré památky sepsal p. Brandl sám rozpravu, vložen do časopisu tohoto (Roč. II. str. 77), v níž čtenář nalezne o řečen knihách zřetelné poučení. P. spisovatel poukazuje v dotčeném poje nání, jakož i v předmluvě k vydaným od něho Knihám půho ným, vším právem k veliké důležitosti jejich, netoliko jakožto ke st práva domácího a mravopisu starého vůbec, než spolu i co k skla velkého materialu topografického a genealogického.

Prohlédá-li se k těmto památným knihám toliko co k materia hodícímu se k vylíčení starých mravů a právních obyčejů českých, musíme již uznati velikou vzácnost jejich; neboť užitím takové a p dobné látky pro dějepis přispěje se ve velké míře k objasnění dě vzdělanosti, pravého to jádra dějin každého národu. Jen takovým z sobem, totiž sbíráním a skoumáním podobných památek písemných j kož i archaelogických předmětů ve prospěch českého mravopisu, se teprv dočiniti v historii naší úplnosti, neboť dějepis náš nabude jisté teprv tenkráte svého dovršení, až z obsahu jeho bude nám poznati Čecha v jednotlivých občasích netoliko z jeho hlučné zevnější, nobrž i jaký byl k. př. názor jeho právní, politický, ženský, jak vypadalo jeho obydlí, nářadí, oděv, jaký byl způsob hospodaření, jaká provozoval řemesla a t. d., zkrátka jaké byly duševní a hmotné zájmy v tom neb onom věku. Jest ovšem ba i pro nedostatek potřebných zřídel nemožné, podati dějiny našeho v takéto úplnosti ve všech dobách; [illegible]

úkolem dějepisců, přibližovati se, pokud možná, takovému způsobu prostranného líčení. S tohoto hlediště pohlížíme na památky, které nyní p. Brandl vydává, a sice jakožto na pramen, z kteréhož lze čerpati nejvýznamnější stránku duševního života našeho národu, totiž právní obyčeje jeho; neboť tyto zůstanou vždy nejjistějším měřidlem pro posouzení vzdělanosti každého národu. Snášíli se s pravdou výrok Voltairův: »Dejte mi ballady nějakého národu, a já vám povím dějiny jeho,« tož možno směleji tvrditi, že z práva toho kterého národu lze poznati vzdělanost jeho.

V I. před nedávnem vyšlém svazku dotčených knih nalezají se: I. Vetustissimae, quae exstant, citationes cudae Olomucensis (1374—1398), a II. První kniha půhonů olomúckých (1405—1411); pak přidán jest od p. vydavatele pro snadnější užívání díla potřebný glosář a pečlivě sestavený rejstřík jmen a věcí. Celé dílo bude velmi objemné, neboť teprv 11. svazkem bude ukončeno. P. vydavatel, jenž podniká tak obsáhlou a nesnadnou práci a slučuje svou píli s tak vzácnou památkou ducha předků našich, zůstaví publikací touto zajisté trvalou paměť svého jména v písemnictví českém.

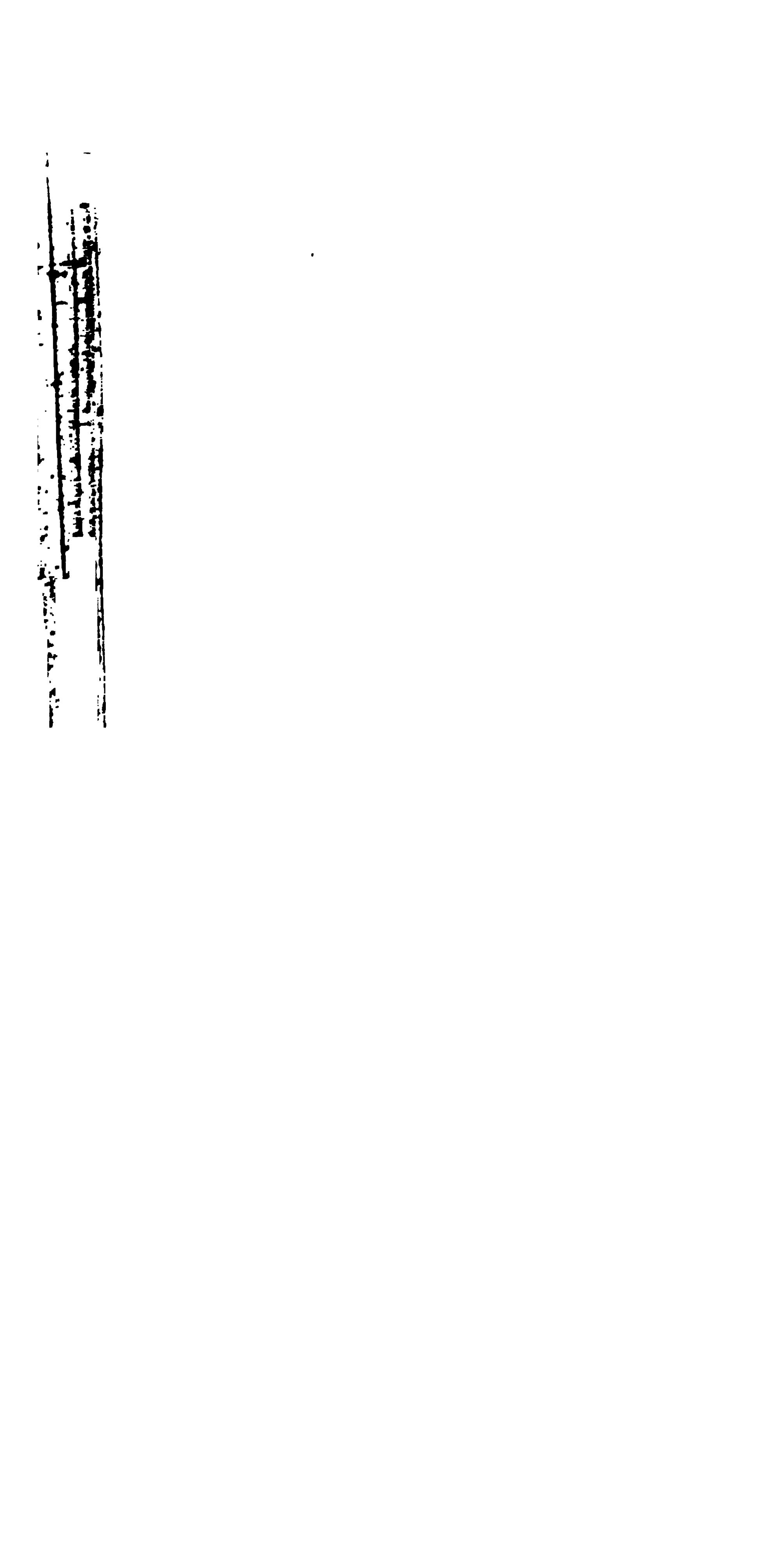
Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae. Pars II. Annorum 1253—1310. Opera D^ris^ J. Emler.

Regesta jmenují se výpisy, podávající hlavní obsah listin a listů, s pominutím všech obvyklých formulí v listinných památkách užívaných. Mimo to musejí v každém dobrém regestu kromě datum listiny všecka v ní uvedená jména osob a míst býti obsažena, a sice v původní formě, jak psána jsou v listině samé, bez všelikých proměn pravopisných a gramatických. Na ten způsob sestavená regesta usnadňují velice studia historická; jsouť ona dějezpytci takřka tak výhodná, jako slovník tomu, jenž bádá v nějakém jazyku. Roku 1855 vydal zvěčnělý K. J. Erben pro dějiny českomoravské taková regesta (I. díl), sáhající od r. 600—1253, a opatřil je velmi vzácným seznamem všech osob a míst v nich jmenovaných, kterýmž velice posloužil studiu genealogie a staré topografie. V díle tomto pokračuje nyní p. dr. J. Emler, jenž vydáním »Pozůstatků desk zemských království českého r. 1541 pohořelých«, památky to Knihám půhonným a nálezovým p. Brandlovým podobné, veliké zásluhy o naši literaturu si získal. Novou touto publikací odstraňuje p. vydavatel velikou mezeru v pomůckách, k zřídelnému studiu naší historie potřebných; tato nová práce jeho nalezne rovněž jako jeho Pozůstatky desk zemských vděčné uznání u všech přátel domácího dějezpytu. Regesta od něho v Praze vydávaná počínají tam, kde byl přestal Erben, totiž rokem 1253; svazek I., do něhož jsou položena regesta od r. 1253 do r. 1263, jest tedy I. část II. dílu, jenž celé pásmo listinné, slušící k dějinám Čech a Moravy, od r. 1253 až do r. 1310, tudíž až k nastolení rodu lucemburského v Čechách obsahovati bude.

R.

Omyly tiskové.

Na straně 103 pod čarou místo **do Pomoří na Volyn** polož do P
moří a na Volyn.
« « 109 v 1. řád. zdola místo **rízu** polož řizu.
« « 110 v 13. « shora « **sřekli** « zřekli.
« « 117 pod čarou « **Herb. II, 35.** polož Herb. II.
« « 117 pod čarou « **v Pomoří jako na Raně** č
v Pomoří spolu i s takovou mocí jako na Ra
« « 119 v 11. řád. shora místo **střechu** čti střechy.
« « 121 pod čarou « **erannt** čti erant.
« « 144 v 4. řád. zdola « **objevené** čti objevné.
« « 145 pod čarou « **accesus** čti accessus.
« « 148 « « « **inter te** čti inter se.
« « 156 « « « **a Karenici** čti v Karenici.
« « 165 v 20. řád. shora « **Zadní Pomoří** čti Západní
Pomoří.



Matice Moravská,

jejíž účel jest podporovati literaturu československou se zvláštním ohledem na potřeby Moravy vydáváním dobrých spisů aneb přispíváním k tomu, má trojí údy:

1. *zakladatele*, kteří složí 100 zl. r. č. buď najednou nebo v 10 ech po 10 zl. ročně;

2. *údy činné*, kteří 50 zl. r. č. složí buď najednou nebo v 10 ech po 5 zl. ročně.

3. *Údy přispívající*, kteří každý rok 2 zl. platí.

Zakladatel dostává 2 výtisky, činný a přispívající 1 výtisk všech sů Matici vydaných.

Ustanovením »výboru« může se při vydávání nákladnějších spisů spívajícím údům uložiti zvláštní příplatek, za který takové dílo odaũ mohou.

Časopis Matice Moravské, jenž čtvrtletně v sešitech třiarchoh vychází, stojí pro údy Matice Moravské na celý rok 1 zl. r. č., ostatní 2 zl. r. č.

Za arch původní práce, do Časopisu Matice Moravské polo-é, platí se 20 zl. r. č., za arch výpisu a překladu 10 zl. r. č. oráru.

Správu Matice Moravské vede výbor, jenž záleží z 18 osob, z hžto nejméně třetina v Brně bydleti musí.

Přípisy v záležitostech správních Matice Moravské zasílají se hateli p. *Theodoru Lazarovi*, prof. českého gymn. v Brně.

---

kladem Matice Moravské vyšly následující spisy,

které ve všech knihkupectvích lze dostati:

Spisy Karla staršího z Žerotína, od V. Brandla. Oddělení II. Li-vé psaní jazykem českým: Svazek I. za 1 zl. 50 kr.; svaz. II. za 3 zl.; III. za 1 zl. 60 kr.

Cizí slova ve slovanských řečech. Sepsal A. Matzenauer. Za 5 zl. kr.

Kniha Tovačovská. Vydal V. Brandl. Za 2 zl. 20 kr. (Pro údy *vnické jednoty v Praze* u jednatelstva Mat. Mor. za 1 zl. 50 kr.)

Od p. Vlad. Žákovského, knêhkupce v Ol

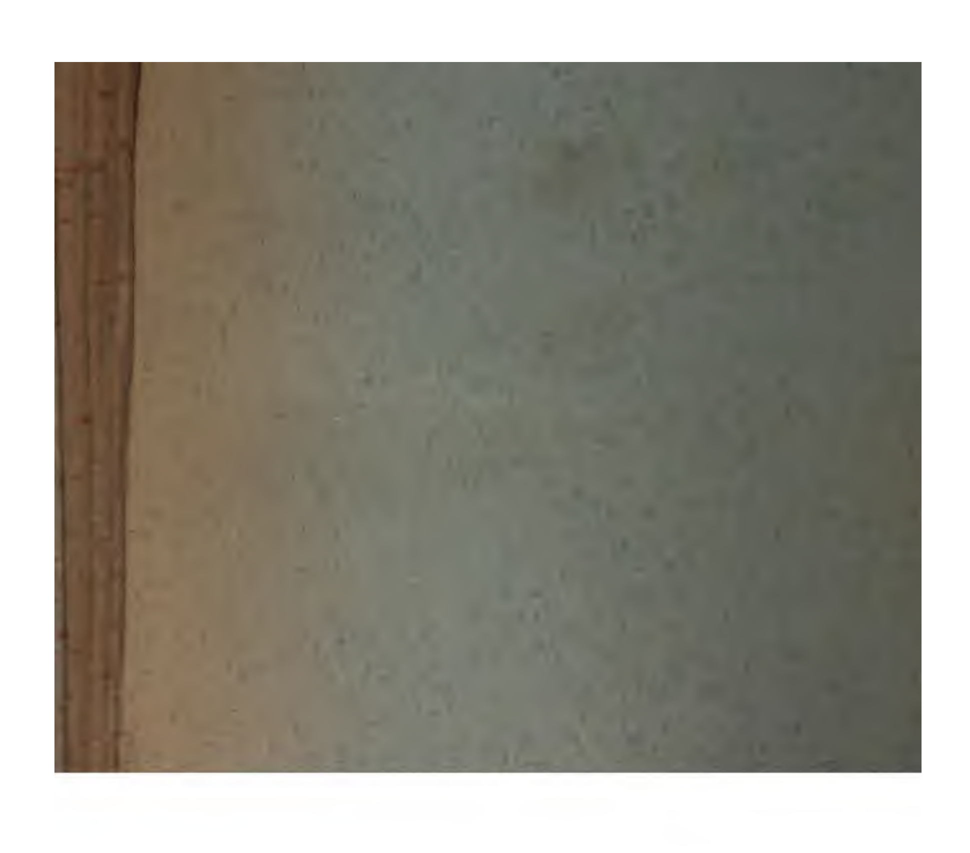
Základové chemické technologie. Sepsal Josef Kra

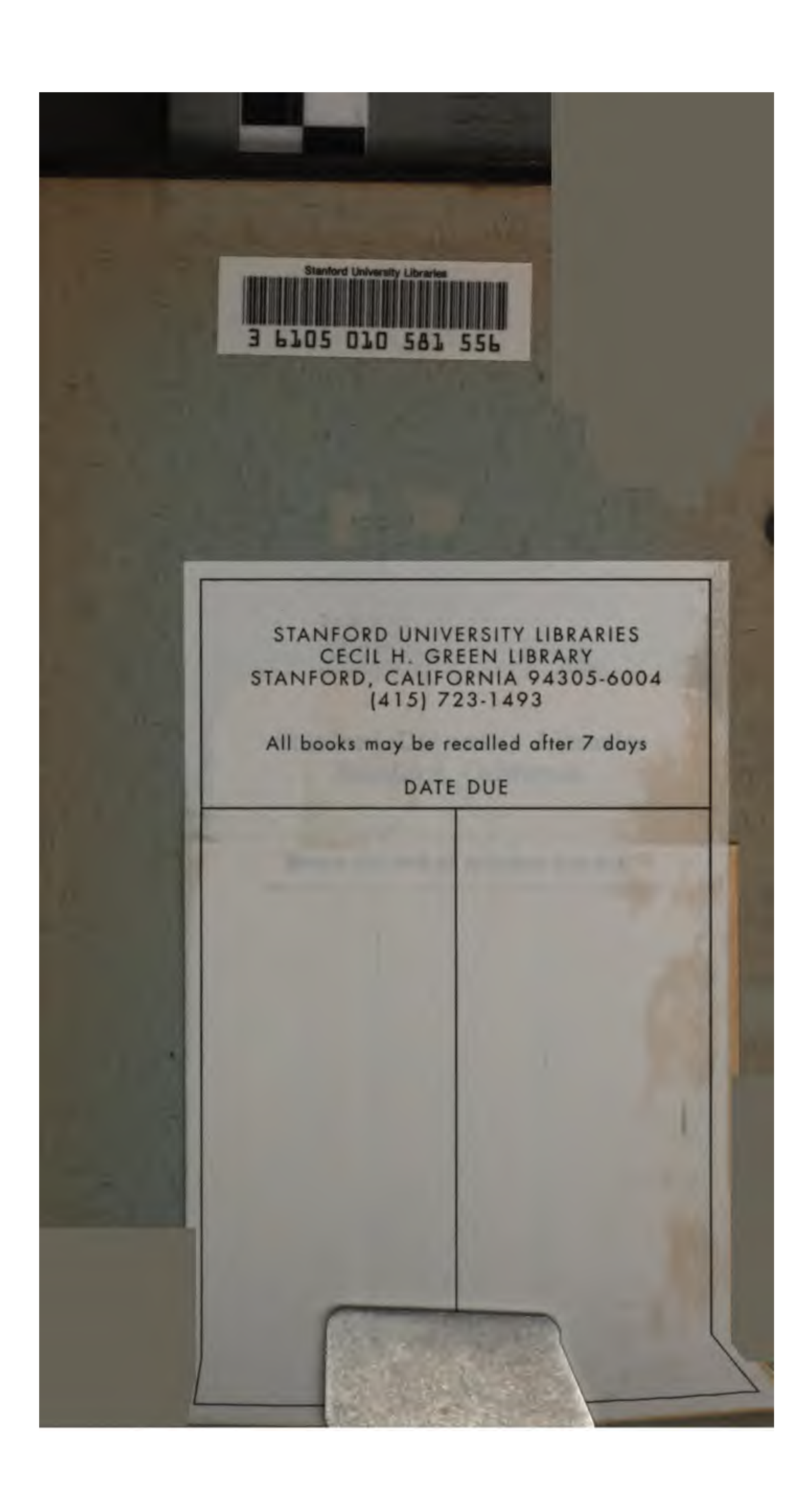
Komenský. Sbírka spisů pro mládež. Svaz. I. a I

Obrácení mysli k Bohu. Modlitby a nábožná r
J. Libáňský.

Život chudoby a bohatství. Sociální roman. Přel
Seš. 1.—5.







Stanford University Libraries
3 6105 010 581 556
STANFORD UNIVERSITY LIBRARIES
CECIL H. GREEN LIBRARY
STANFORD, CALIFORNIA 94305-6004
(415) 723-1493
All books may be recalled after 7 days
DATE DUE